

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ

YASAMA DÖNEMİ

24

YASAMA YILI

5

SIRA SAYISI: 656

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ PLAN VE BÜTÇE KOMİSYONU 2015 YILI MERKEZİ YÖNETİM BÜTÇE KANUNU TASARISI RAPORU

**2015 Yılı Merkezi Yönetim Bütçe Kanunu Tasarısı
(Rapor ve Metin)**

CİLT 1

3 Aralık 2014

İÇİNDEKİLER

Sayfa

A) PLAN VE BÜTÇE KOMİSYONU 2015 YILI MERKEZİ YÖNETİM BÜTÇE KANUNU TASARISI RAPORU.....	5
1- Plan ve Bütçe Komisyonu Üyeleri	7
2- 2015 Yılı Merkezi Yönetim Bütçe Kanunu Tasarısının Plan ve Bütçe Komisyonunda Görüşme Programı	11
3- 2015 Yılı Merkezi Yönetim Bütçe Kanunu Tasarısına İlişkin Türkiye Büyük Millet Meclisi Plan ve Bütçe Komisyonu Raporu	19
4- Plan ve Bütçe Komisyonu Raporuna Ekli Tablolar	225
5- Plan ve Bütçe Komisyonu Raporuna İlişkin Karşı Görüşler	251
a) CUMHURİYET HALK PARTİSİ	253
b) MİLLİYETÇİ HAREKET PARTİSİ	583
B) 2015 YILI MERKEZİ YÖNETİM BÜTÇE KANUNU TASARISI VE PLAN VE BÜTÇE KOMİSYONUNUN KABUL ETTİĞİ METİN	767
1- Başbakanlığın 2015 Yılı Merkezi Yönetim Bütçe Kanunu Tasarısı ile Ekli Cetveller ve Gerekçesinin TBMM Başkanlığına Sunulmasına İlişkin Sevk Yazısı	769
2- 2015 Yılı Milli Bütçe Tahmin Raporu	773
3- 2015 Yılı Merkezi Yönetim Bütçe Kanunu Tasarısının Genel Gerekçesi ve Madde Gerekçeleri	777
4- 2015 Yılı Merkezi Yönetim Bütçe Kanunu Tasarısı ile Plan ve Bütçe Komisyonunun Kabul Ettiği Metin	787

**A) PLAN VE BÜTÇE KOMİSYONU
2015 YILI MERKEZİ YÖNETİM
BÜTÇE KANUNU TASARISI RAPORU**

- 1 -

**PLAN VE BÜTÇE KOMİSYONU
ÜYELERİ**

PLAN VE BÜTÇE KOMİSYONU ÜYELERİ (40 ÜYE)

AK PARTİ (25)

Başkan	:	Recai BERBER	MANİSA
Başkanvekili	:	Süreyya Sadi BİLGİÇ	ISPARTA
Sözcü	:	Vedat DEMİRÖZ	BİTLİS
Katip	:	İlknur DENİZLİ	İZMİR
		Mehmet Şükrü ERDİNÇ	ADANA
		Ekrem ÇELEBİ	AĞRI
		Sadık BADAĞ	ANTALYA
		Fatih ŞAHİN	ANKARA
		Önder MATLI	BURSA
		Hüseyin ŞAHİN	BURSA
		Cahit BAĞCI	ÇORUM
		Mehmet YÜKSEL	DENİZLİ
		Cengiz YAVİLİOĞLU	ERZURUM
		Salih KOCA	ESKİŞEHİR
		A. Nejat KOÇER	GAZİANTEP
		Feramuz ÜSTÜN	GÜMÜŞHANE
		Ahmet ARSLAN	KARS
		Muzaffer BAŞTOPÇU	KOCAELİ
		Mustafa BALOĞLU	KONYA
		Mustafa ŞAHİN	MALATYA
		Uğur AYDEMİR	MANİSA
		Ali BOĞA	MUĞLA
		Abdulkerim GÖK	ŞANLIURFA
		Ertuğrul SOYSAL	YOZGAT
		Özcan ULUPINAR	ZONGULDAK

CHP (9)

İzzet ÇETİN	ANKARA
Bülent KUŞOĞLU	ANKARA
Adnan KESKİN	DENİZLİ
Aydın Ağan AYAYDIN	İSTANBUL
Müslim SARI	İSTANBUL
Bihlun TAMAYLIGİL	İSTANBUL
Musa ÇAM	İZMİR
Rahmi Aşkın TÜRELİ	İZMİR
Vahap SEÇER	MERSİN

MHP (3)

Mehmet GÜNAL	ANTALYA
Erkan AKÇAY	MANİSA
Sümer ORAL	MANİSA

HDP (2)

Adil ZOZANİ	HAKKARİ
Hasip KAPLAN	ŞIRNAK

BAĞIMSIZ (1)

İhsan BARUTÇU	İSTANBUL
---------------	----------

- 2 -

**2015 YILI MERKEZİ YÖNETİM BÜTÇE
KANUNU TASARISININ PLAN VE BÜTÇE
KOMİSYONUNDA GÖRÜŞME PROGRAMI**

**2015 YILI MERKEZİ YÖNETİM BÜTÇE KANUNU TASARISI VE
2013 YILI MERKEZİ YÖNETİM KESİNHEŞAP KANUNU TASARISI İLE
SAYIŞTAY RAPORLARININ
PLAN VE BÜTÇE KOMİSYONU GÖRÜŞME PROGRAMI**

Tarih	Gün	Bakanlıklar ve Bağlı Kuruluşlar
23/10/2014	Perşembe	Maliye Bakanının Bütçe ve Kesinhesap Kanunu Tasarılarını Komisyona Sunuşu. (Saat: 14.00)
03/11/2014	Pazartesi	Bütçe ve Kesinhesap Kanunu Tasarılarının Genelî ile Sayıştay Tezkereleri Üzerinde Görüşmeler
04/11/2014	Salı	TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ (Bütçe + Kesinhesap) CUMHURBAŞKANLIĞI (Bütçe + Kesinhesap + Sayıştay Raporu) SAYIŞTAY (Bütçe + Kesinhesap) Kamu Denetçiliği Kurumu (Özel Bütçe + Kesinhesap)
05/11/2014	Çarşamba	Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (Özel Bütçe), (Bütçe + Kesinhesap + Sayıştay Raporu) Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (Özel Bütçe), (Bütçe + Kesinhesap + Sayıştay Raporu) Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (Bütçe + Kesinhesap + Sayıştay Raporu) Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu (Özel Bütçe), (Bütçe + Kesinhesap + Sayıştay Raporu) Atatürk Araştırma Merkezi (Özel Bütçe), (Bütçe + Kesinhesap + Sayıştay Raporu) Atatürk Kültür Merkezi (Özel Bütçe), (Bütçe + Kesinhesap + Sayıştay Raporu) Türk Dil Kurumu (Özel Bütçe), (Bütçe + Kesinhesap + Sayıştay Raporu) Türk Tarih Kurumu (Özel Bütçe), (Bütçe + Kesinhesap + Sayıştay Raporu) Basın - Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü (Bütçe + Kesinhesap + Sayıştay Raporu) Radyo ve Televizyon Üst Kurulu (DDK Bütçesi), (Bütçe + Kesinhesap + Sayıştay Raporu) Tanıtma Fonu Kurulu Sekreterliği (Sayıştay Raporu) ..... BAŞBAKANLIK (Bütçe + Kesinhesap + Sayıştay Raporu) Millî İstihbarat Teşkilatı Müsteşarlığı (Bütçe + Kesinhesap + Sayıştay Raporu) Millî Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği (Bütçe + Kesinhesap + Sayıştay Raporu) Diyanet İşleri Başkanlığı (Bütçe + Kesinhesap + Sayıştay Raporu) Vakıflar Genel Müdürlüğü (Özel Bütçe), (Bütçe + Kesinhesap + Sayıştay Raporu) Türkiye İnsan Hakları Kurumu (Özel Bütçe), (Bütçe + Kesinhesap) Türkiye Yatırım Destek ve Tanıtım Ajansı (Sayıştay Raporu)

Tarih	Gün	Bakanlıklar ve Bağlı Kuruluşlar
06/11/2014	Perşembe	<p>AİLE VE SOSYAL POLİTİKALAR BAKANLIĞI (Bütçe + Kesinhesap + Sayıştay Raporu)</p> <p>.....</p> <p>Hazine Müsteşarlığı (Bütçe + Kesinhesap + Sayıştay Raporu) Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (DDK Bütçesi), (Bütçe + Kesinhesap + Sayıştay Raporu) Sermaye Piyasası Kurulu (DDK Bütçesi), (Bütçe + Kesinhesap + Sayıştay Raporu) Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (Sayıştay Raporu) Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (Sayıştay Raporu)</p>
07/11/2014	Cuma	<p>GÜMRÜK VE TİCARET BAKANLIĞI (Bütçe + Kesinhesap + Sayıştay Raporu) Rekabet Kurumu (DDK Bütçesi), (Bütçe + Kesinhesap + Sayıştay Raporu)</p>
11/11/2014	Salı	<p>ÇALIŞMA VE SOSYAL GÜVENLİK BAKANLIĞI (Bütçe + Kesinhesap + Sayıştay Raporu) Mesleki Yeterlilik Kurumu (Özel Bütçe), (Bütçe + Kesinhesap + Sayıştay Raporu) Türkiye ve Orta-Doğu Amme İdaresi Enstitüsü (Özel Bütçe), (Bütçe + Kesinhesap + Sayıştay Raporu) Devlet Personel Başkanlığı (Bütçe + Kesinhesap + Sayıştay Raporu) Türkiye İş Kurumu (Sayıştay Raporu) Sosyal Güvenlik Kurumu (Sayıştay Raporu)</p> <p>.....</p> <p>EKONOMİ BAKANLIĞI (Bütçe + Kesinhesap + Sayıştay Raporu)</p>
12/11/2014	Çarşamba	<p>BİLİM, SANAYİ VE TEKNOLOJİ BAKANLIĞI (Bütçe + Kesinhesap + Sayıştay Raporu) Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı (Özel Bütçe), (Bütçe + Kesinhesap + Sayıştay Raporu) Türk Standartları Enstitüsü (Özel Bütçe), (Bütçe + Kesinhesap + Sayıştay Raporu) Türk Patent Enstitüsü (Özel Bütçe), (Bütçe + Kesinhesap + Sayıştay Raporu) Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (Özel Bütçe), (Bütçe + Kesinhesap + Sayıştay Raporu) Türkiye Bilimler Akademisi (Özel Bütçe), (Bütçe + Kesinhesap + Sayıştay Raporu)</p> <p>.....</p> <p>KALKINMA BAKANLIĞI (Bütçe + Kesinhesap + Sayıştay Raporu) Türkiye İstatistik Kurumu (Bütçe + Kesinhesap + Sayıştay Raporu) GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı (Özel Bütçe), (Bütçe + Kesinhesap + Sayıştay Raporu) Doğu Anadolu Projesi Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı (Özel Bütçe), (Bütçe + Kesinhesap + Sayıştay Raporu) Konya Ovası Projesi Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı (Özel Bütçe), (Bütçe + Kesinhesap + Sayıştay Raporu) Doğu Karadeniz Projesi Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı (Özel Bütçe), (Bütçe + Kesinhesap + Sayıştay Raporu)</p>

Tarih	Gün	Bakanlıklar ve Bağlı Kuruluşlar
13/11/2014	Perşembe	MİLLÎ SAVUNMA BAKANLIĞI (Bütçe + Kesinhesap + Sayıştay Raporu) Savunma Sanayi Müsteşarlığı (Özel Bütçe), (Bütçe + Kesinhesap + Sayıştay Raporu) ENERJİ VE TABİİ KAYNAKLAR BAKANLIĞI (Bütçe + Kesinhesap + Sayıştay Raporu) Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu (DDK Bütçesi), (Bütçe + Kesinhesap + Sayıştay Raporu) Ulusal Bor Araştırma Enstitüsü (Özel Bütçe), (Bütçe + Kesinhesap + Sayıştay Raporu) Türkiye Atom Enerjisi Kurumu (Özel Bütçe), (Bütçe + Kesinhesap + Sayıştay Raporu) Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü (Özel Bütçe), (Bütçe + Kesinhesap + Sayıştay Raporu)
14/11/2014	Cuma	GIDA, TARIM VE HAYVANCILIK BAKANLIĞI (Bütçe + Kesinhesap + Sayıştay Raporu) Tütün ve Alkol Piyasası Düzenleme Kurumu (DDK Bütçesi), (Bütçe + Kesinhesap + Sayıştay Raporu) Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu (Sayıştay Raporu)
17/11/2014	Pazartesi	İÇİŞLERİ BAKANLIĞI (Bütçe + Kesinhesap + Sayıştay Raporu) Kamu Düzeni ve Güvenliği Müsteşarlığı (Bütçe + Kesinhesap + Sayıştay Raporu) Emniyet Genel Müdürlüğü (Bütçe + Kesinhesap + Sayıştay Raporu) Jandarma Genel Komutanlığı (Bütçe + Kesinhesap + Sayıştay Raporu) Sahil Güvenlik Komutanlığı (Bütçe + Kesinhesap + Sayıştay Raporu) Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (Bütçe + Kesinhesap) GENÇLİK VE SPOR BAKANLIĞI (Bütçe + Kesinhesap + Sayıştay Raporu) Spor Genel Müdürlüğü (Özel Bütçe), (Bütçe + Kesinhesap + Sayıştay Raporu) Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumu (Özel Bütçe), (Bütçe + Kesinhesap + Sayıştay Raporu) Spor Toto Teşkilat Başkanlığı (Sayıştay Raporu)
18/11/2014	Salı	ULAŞTIRMA, DENİZCİLİK VE HABERLEŞME BAKANLIĞI (Bütçe + Kesinhesap + Sayıştay Raporu) Karayolları Genel Müdürlüğü (Özel Bütçe), (Bütçe + Kesinhesap + Sayıştay Raporu) Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu (DDK Bütçesi), (Bütçe + Kesinhesap + Sayıştay Raporu) Sivil Havacılık Genel Müdürlüğü (Özel Bütçe), (Bütçe + Kesinhesap) KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI (Bütçe + Kesinhesap + Sayıştay Raporu) Devlet Opera ve Balesi Genel Müdürlüğü (Özel Bütçe), (Bütçe + Kesinhesap + Sayıştay Raporu) Devlet Tiyatroları Genel Müdürlüğü (Özel Bütçe), (Bütçe + Kesinhesap + Sayıştay Raporu) Türkiye Yazma Eserler Başkanlığı (Özel Bütçe), (Bütçe + Kesinhesap + Sayıştay Raporu)

Tarih	Gün	Bakanlıklar ve Bağlı Kuruluşlar
19/11/2014	Çarşamba	ORMAN VE SU İŞLERİ BAKANLIĞI (Bütçe + Kesinhesap + Sayıştay Raporu) Orman Genel Müdürlüğü (Özel Bütçe), (Bütçe + Kesinhesap + Sayıştay Raporu) Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü (Özel Bütçe), (Bütçe + Kesinhesap + Sayıştay Raporu) Meteoroloji Genel Müdürlüğü (Bütçe + Kesinhesap + Sayıştay Raporu) Türkiye Su Enstitüsü (Özel Bütçe), (Bütçe + Kesinhesap + Sayıştay Raporu) ..... ADALET BAKANLIĞI (Bütçe + Kesinhesap + Sayıştay Raporu) Ceza ve İnfaz Kurumları ile Tutukevleri İş Yurtları Kurumu (Özel Bütçe), (Bütçe + Kesinhesap) Türkiye Adalet Akademisi (Özel Bütçe), (Bütçe + Kesinhesap + Sayıştay Raporu) ANAYASA MAHKEMESİ (Bütçe + Kesinhesap) YARGITAY (Bütçe + Kesinhesap + Sayıştay Raporu) DANIŞTAY (Bütçe + Kesinhesap + Sayıştay Raporu) Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu (Bütçe + Kesinhesap + Sayıştay Raporu)
20/11/2014	Perşembe	SAĞLIK BAKANLIĞI (Bütçe + Kesinhesap + Sayıştay Raporu) Türkiye Hudut ve Sahiller Sağlık Genel Müdürlüğü (Özel Bütçe), (Bütçe + Kesinhesap + Sayıştay Raporu) Türkiye İlaç ve Tıbbi Cihaz Kurumu (Özel Bütçe), (Bütçe + Kesinhesap + Sayıştay Raporu) Türkiye Kamu Hastaneleri Kurumu (Bütçe + Kesinhesap + Sayıştay Raporu) Türkiye Halk Sağlığı Kurumu (Bütçe + Kesinhesap + Sayıştay Raporu) ..... ÇEVRE VE ŞEHİRCİLİK BAKANLIĞI (Bütçe + Kesinhesap + Sayıştay Raporu) Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü (Bütçe + Kesinhesap + Sayıştay Raporu)
21/11/2014	Cuma	MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI (Bütçe + Kesinhesap + Sayıştay Raporu) Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi Başkanlığı (Özel Bütçe), (Bütçe + Kesinhesap + Sayıştay Raporu) Yükseköğretim Kurulu (Özel Bütçe), (Bütçe + Kesinhesap + Sayıştay Raporu) Üniversiteler (104 Bütçe + 104 Kesinhesap + 58 Sayıştay Raporu)
24/11/2014	Pazartesi	DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI (Bütçe + Kesinhesap + Sayıştay Raporu) ..... AVRUPA BİRLİĞİ BAKANLIĞI (Bütçe + Kesinhesap + Sayıştay Raporu) Türk Akreditasyon Kurumu (Özel Bütçe), (Bütçe + Kesinhesap + Sayıştay Raporu) Avrupa Birliği Eğitim ve Gençlik Programları Merkezi Başkanlığı (Sayıştay Raporu)

Tarih	Gün	Bakanlıklar ve Bağlı Kuruluşlar
25/11/2014	Salı	MALİYE BAKANLIĞI (Bütçe + Kesinhesap + Sayıştay Raporu) Gelir İdaresi Başkanlığı (Bütçe + Kesinhesap + Sayıştay Raporu) Kamu İhale Kurumu (DDK Bütçesi), (Bütçe + Kesinhesap + Sayıştay Raporu) Özelleştirme İdaresi Başkanlığı (Özel Bütçe), (Bütçe + Kesinhesap) Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu (DDK Bütçesi), (Bütçe + Kesinhesap) Gelir Bütçesi Merkezi Yönetim Bütçe Kanunu Tasarısı ile Merkezi Yönetim Kesinhesap Kanunu Tasarılarının Maddeleri

- 3 -

**2015 YILI MERKEZİ YÖNETİM BÜTÇE
KANUNU TASARISINA İLİŞKİN
TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ
PLAN VE BÜTÇE KOMİSYONU RAPORU**

Plan ve Bütçe Komisyonu Raporu

Türkiye Büyük Millet Meclisi

Plan ve Bütçe Komisyonu

3.12.2014

Esas No: 1/978

Karar No: 16

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ BAŞKANLIĞINA

Anayasanın 162 nci maddesi uyarınca, 16.10.2014 tarihinde 62. Hükümet tarafından Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına sunulan “2015 Yılı Merkezi Yönetim Bütçe Kanunu Tasarısı” ile “2015 Yılı Milli Bütçe Tahmin Raporu” Başkanlıkça 16.10.2014 tarihinde Komisyonumuza havale edilmiştir.

Bilindiği gibi, 19.11.2014 tarihli ve 6569 sayılı Kanunla “Türkiye Sağlık Enstitüleri Başkanlığı” kurulduğundan 5018 sayılı Kanuna ekli (II) sayılı Cetvelin “B) Özel Bütçeli Diğer İdareler” bölümüne “46) Türkiye Sağlık Enstitüleri Başkanlığı” ibaresi eklenmiştir. 21.10.2014 tarihli ve 6562 sayılı Kanunla Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsünün adı “Gebze Teknik Üniversitesi” olarak değiştirildiğinden, 5018 sayılı Kanuna ekli (II) sayılı Cetvelin “A) Yükseköğretim Kurulu, Üniversiteler ve Yüksek Teknoloji Enstitüleri” bölümünün “39) Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü” ibaresi “39) Gebze Teknik Üniversitesi” olarak değiştirilmiştir.

5018 sayılı Kanuna göre merkezi yönetimi oluşturan; (I) sayılı Cetvelde 48 kamu kurumu, (II) sayılı Cetvelde 148 kamu kurumu ve (III) sayılı Cetvelde 9 kamu kurumu olmak üzere 5018 sayılı Kanuna ekli (I), (II) ve (III) sayılı cetvellerde toplam 205 kamu kurumu bulunmaktadır. (I) sayılı Cetvelde yer alan Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu, 3.12.2010 tarihli ve 6085 sayılı Kanunla Sayıştay’a devredilmiş ancak Kurulun ismi söz konusu cetvelden çıkarılmamıştır. Ayrıca Türkiye Sağlık Enstitüleri Başkanlığı, 19.11.2014 tarihinde kurulduğundan 2015 yılı Merkezi Yönetim Bütçe Kanunu Tasarısında yer almamıştır. Dolayısıyla 2015 yılı Merkezi Yönetim Bütçe Kanunu Tasarısında yer alan toplam kurum sayısı 203’tür.

Bu çerçevede, Komisyonumuzda 5018 sayılı Kanuna ekli (I) sayılı Cetvelde yer alan 47 genel bütçeli idare bütçesi, (II) sayılı Cetvelde yer alan 147 özel bütçeli idare bütçesi ve (III) sayılı Cetvelde yer alan 9 düzenleyici ve denetleyici kurum bütçesi olmak üzere toplam 203 kamu kurum ve kuruluşunun bütçesi görüşülmüştür.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

BİRİNCİ BÖLÜM	29
BÜTÇE ANALİZİ	29
1. 2015-2017 DÖNEMİ MAKROEKONOMİK AMAÇ VE POLİTİKALARI.....	29
1.1. Genel Ekonomik Durum	29
1.1.1. Dünya Ekonomisindeki Gelişmeler.....	29
1.1.2. Türkiye Ekonomisindeki Gelişmeler	32
1.2. 2015-2017 Dönemi Makroekonomik Hedef ve Politikalar	34
1.2.1. Büyüme.....	35
1.2.2. İstihdam.....	36
1.2.3. Kamu Maliyesi ve Maliye Politikası.....	37
1.2.4. Para Politikası ve Enflasyon	38
1.2.5. Ödemeler Dengesi.....	39
1.2.6. Mali Piyasalar	39
2. KAMU KESİMİ GÖSTERGELERİ	40
2.1. Kamu Kesimi Genel Dengesi.....	40
2.2. Merkezi Yönetim Bütçesi.....	43
2.3. Mahalli İdareler	46
2.4. Döner Sermayeli İşletmeler	48
2.5. Sosyal Güvenlik Kuruluşları	49
2.6. İşsizlik Sigortası Fonu.....	50
2.7. Fonlar.....	50
2.8. Kamu İktisadi Teşebbüsleri.....	51
3. 2015 YILI MERKEZİ YÖNETİM BÜTÇE KANUNU TASARISININ ANALİZİ.....	52
3.1. 2014 Yılı Merkezi Yönetim Bütçe Performansı	52
3.1.1. Merkezi Yönetim Bütçe Performansında Son Yıllarda Yaşanan Gelişmeler	52
3.1.1.1. Bütçe Açığı ve Faiz Dışı Fazlanın Gelişimi.....	52
3.1.1.2. Merkezi Yönetim Bütçe Giderlerinin Gelişimi.....	53
3.1.1.3. Merkezi Yönetim Bütçe Gelirlerinin Gelişimi	53
3.1.2. 2014 Yılı Merkezi Yönetim Bütçesi: Hedef ve Gerçekleşme Tahminleri	54
3.1.2.1. Bütçe Açığı ve Faiz Dışı Fazla	54
3.1.2.2. Merkezi Yönetim Bütçe Giderleri.....	55
3.1.2.3. Merkezi Yönetim Bütçe Gelirleri.....	55
3.2. 2015 Yılı Merkezi Yönetim Bütçesine İlişkin Genel Bilgiler.....	56
3.2.1. 2015 Yılı Merkezi Yönetim Bütçesinin Genel Özellikleri	56
3.2.2. 2015 Yılı Merkezi Yönetim Bütçe Büyüklükleri.....	59
3.3. 2015 Yılı Merkezi Yönetim Bütçe Giderlerinin Analizi.....	60
3.3.1. Merkezi Yönetim Bütçe Giderleri	61
3.3.1.1. Merkezi Yönetim Bütçe Giderlerinin Ekonomik Sınıflandırmaya Göre Dağılımı ve Oranları.....	62

3.3.1.2. Merkezi Yönetim Bütçe Giderlerinin Fonksiyonel Sınıflandırmaya Göre Dağılımı ve Oranları.....	63
3.3.2. Genel Bütçeli İdareler.....	64
3.3.2.1. Ekonomik Sınıflandırmaya Göre Ödeneklerin Dağılımı ve Oranları.....	64
3.3.2.2. Fonksiyonel Sınıflandırmaya Göre Ödeneklerin Dağılımı ve Oranları... ..	65
3.3.2.3. Ödenekler İtibariyle Değerlendirme.....	65
3.3.2.4. 2016 ve 2017 Yılları Ödenek Tahminleri.....	66
3.3.3. Özel Bütçeli İdareler	67
3.3.3.1. Ekonomik Sınıflandırmaya Göre Ödeneklerin Dağılımı ve Oranları.....	67
3.3.3.2. Fonksiyonel Sınıflandırmaya Göre Ödeneklerin Dağılımı ve Oranları... ..	68
3.3.3.3. Ödenekler İtibariyle Değerlendirme.....	69
3.3.3.4. 2016 ve 2017 Yılları Ödenek Tahminleri.....	71
3.3.4. Düzenleyici ve Denetleyici Kurumlar	71
3.3.4.1. Ekonomik Sınıflandırmaya Göre Ödeneklerin Dağılımı ve Oranları.....	71
3.3.4.2. Fonksiyonel Sınıflandırmaya Göre Ödeneklerin Dağılımı ve Oranları... ..	72
3.3.4.3. Ödenekler İtibariyle Değerlendirme.....	72
3.3.4.4. 2016 ve 2017 Yılı Ödenek Tahminleri.....	73
3.4. 2015 Yılı Merkezi Yönetim Bütçe Gelirlerinin Analizi.....	73
3.5. 2015 Yılı Merkezi Yönetim Bütçesi Temel Politikaları	76
3.5.1. Gider Politikası ve Uygulamaları ile Gerçekleşmeleri	76
3.5.1.1. Genel Çerçeve	76
3.5.1.1.1. Savunma Harcamaları	77
3.5.1.1.2. Sağlık Harcamaları	79
3.5.1.1.3. Eğitim Harcamaları.....	81
3.5.1.1.4. Sosyal Güvenlik ve Sosyal Yardım Harcamaları.....	84
3.5.1.1.5. Yatırım Harcamaları.....	86
3.5.1.1.6. Faiz Harcamaları.....	88
3.5.1.2. Kamu Gider Politikasının İlke ve Hedefleri.....	90
3.5.1.3. Gider Politikası Uygulamaları	91
3.5.2. Gelir Politikası ve Uygulamaları	93
3.5.2.1. Genel Çerçeve	93
3.5.2.2. Vergi Yükü ve Vergi Esnekliği.....	100
3.5.2.3. Kamu Gelir Politikasının İlke ve Hedefleri	101
3.5.2.4. Gelir Politikası Uygulamaları.....	102
3.5.3. Borçlanma Politikası ve Uygulamaları.....	106
3.5.3.1. Borçlanma Politikası, Borç Yönetimi ve Kamu Kesimi Borçlanma Gereği....	107
3.5.3.2. Borç Stoku	111
3.5.3.2.1. İç Borç Stoku.....	113
3.5.3.2.2. Dış Borç Stoku	114
3.5.3.3. AB Tanımlı Genel Yönetim Borç Stoku.....	116
3.5.3.4. 2015 Yılı Hazine Finansman Programı Öngörülleri.....	117

İKİNCİ BÖLÜM	117
MERKEZİ YÖNETİM BÜTÇE TASARISI İLE MADDELERİ ÜZERİNDE YAPILAN GÖRÜŞMELER VE DEĞİŞİKLİKLER.....	117
1. MALİYE BAKANININ BÜTÇE SUNUŞ KONUŞMASI.....	117
2. BÜTÇENİN GENELİ ÜZERİNDEKİ GÖRÜŞMELER.....	128
3. MERKEZİ YÖNETİM BÜTÇESİ KAPSAMINDAKİ KAMU İDARELERİNİN BÜTÇELERİ ÜZERİNDE YAPILAN GÖRÜŞMELER	136
4. KURUM BÜTÇELERİ ÜZERİNDE YAPILAN DEĞİŞİKLİKLER	221
5. BÜTÇE KANUNU TASARISININ MADDELERİ ÜZERİNDE YAPILAN DEĞİŞİKLİKLER	221

TABLolar CETVELİ

Sayfa

Tablo 1. Kişi Başına GSYH	36
Tablo 2. Kamu Kesimi Genel Dengesi	41
Tablo 3. Genel Devlet Toplam Gelir-Harcama ve Borçlanma Gereği	43
Tablo 4. Kamu Kesimi Genel Dengesinde Merkezi Yönetim Bütçesi	45
Tablo 5. Kamu Kesimi Genel Dengesinde Mahalli İdareler.....	47
Tablo 6. Ekonomik Sınıflandırmaya Göre 2015 Yılı Merkezi Yönetim Bütçe Ödenekleri.....	62
Tablo 7. Fonksiyonel Sınıflandırmaya Göre 2014 Yılı Merkezi Yönetim Bütçe Ödenekleri.....	63
Tablo 8. Ekonomik Sınıflandırmaya Göre Genel Bütçe Ödenekleri.....	64
Tablo 9. Fonksiyonel Sınıflandırmaya Göre Genel Bütçe Ödenekleri.....	65
Tablo 10. Genel Bütçeli İdareler İçerisinde En Fazla Ödenek Tahsis Edilen İlk Beş Kurum.....	65
Tablo 11. Ekonomik Sınıflandırmaya Göre Yükseköğretim Kurumlarına Tahsis Edilen Ödenğin Dağılımı	67
Tablo 12. Ekonomik Sınıflandırmaya Göre Özel Bütçeli Diğer İdarelere Tahsis Edilen Ödeneklerin Dağılımı.....	68
Tablo 13. Fonksiyonel Sınıflandırmaya Göre Yükseköğretim Kurumlarına Tahsis Edilen Ödeneklerin Dağılımı.....	68
Tablo 14. Fonksiyonel Sınıflandırmaya Göre Özel Bütçeli Diğer İdarelere Tahsis Edilen Ödeneklerin Dağılımı.....	69
Tablo 15. Yükseköğretim Kurumları İçerisinde En Fazla Ödenğe Sahip İlk Beş Üniversite	70
Tablo 16. Özel Bütçeli Diğer İdareler İçerisinde En Fazla Ödenğe Sahip İlk Beş Kuruluş	70
Tablo 17. Ekonomik Sınıflandırmaya Göre Düzenleyici ve Denetleyici Kurumların Ödenekleri	71
Tablo 18. Fonksiyonel Sınıflandırmaya Göre Düzenleyici ve Denetleyici Kurumların Ödenekleri	72
Tablo 19. Düzenleyici ve Denetleyici Kurumların Ödenekleri	73
Tablo 20. Vergi ve Benzeri Gelirlerin Dağılımı (Red ve İadeler Hariç).....	74
Tablo 21. Merkezi Yönetim Bütçe Giderleri ve Giderlerin GSYH'ye Oranı	76
Tablo 22. Savunma Harcamalarının GSYH'ye Oranı	77
Tablo 23. Savunma Harcamalarının Bütçe İçindeki Payı	78
Tablo 24. Savunma Harcamalarının Ekonomik Sınıflandırmaya Göre Dağılımı	79
Tablo 25. Sağlık Harcamalarının GSYH'ye Oranı	79
Tablo 26. Sağlık Harcamalarının Bütçe İçindeki Payı.....	80
Tablo 27. Sağlık Harcamalarının Ekonomik Sınıflandırmaya Göre Dağılımı.....	81
Tablo 28. Eğitim Harcamalarının GSYH'ye Oranı.....	82
Tablo 29. Eğitim Harcamalarının Bütçe İçindeki Payı	83
Tablo 30. Eğitim Harcamalarının Ekonomik Sınıflandırmaya Göre Dağılımı	84
Tablo 31. Sosyal Güvenlik ve Sosyal Yardım Harcamalarının GSYH'ye Oranı.....	84
Tablo 32. Sosyal Güvenlik ve Sosyal Yardım Harcamalarının Bütçe İçindeki Payı	85
Tablo 33. Sosyal Güvenlik ve Sosyal Yardım Harcamalarının Ekonomik Sınıflandırmaya Göre Dağılımı	86
Tablo 34. Yatırım Harcamalarının GSYH'ye Oranı	87

Sayfa

Tablo 35. Yatırım Harcamalarının Merkezi Yönetim Bütçe Giderleri İçindeki Payı	88
Tablo 36. Faiz Harcamalarının GSYH'ye oranı.....	89
Tablo 37. Faiz Harcamalarının Bütçe Giderleri İçindeki Payı	90
Tablo 38. (2011-2015) Dönemi Genel Devlet Toplam Gelirleri	94
Tablo 39. (2002-2015) Döneminde Merkezi Yönetim Bütçe Gelirlerinin GSYH'ye Oranı	95
Tablo 40. 2014-2017 Dönemi Merkezi Yönetim Bütçe Gelirlerinin Bütçe Türlerine Göre Dağılımı... 97	
Tablo 41. Vergi Türlerine Göre 2014 ve 2015 Yılları Vergi Gelirleri Tahmini.....	97
Tablo 42. Merkezi Yönetim Bütçe Gelirleri ve Vergi Gelirleri Tahmin ve Gerçekleşmeleri	99
Tablo 43. 2002-2015 Dönemi GSYH, Genel Bütçe Vergi Gelirleri ve Vergi Yüğü.....	100
Tablo 44. (2002-2015) Dönemi Genel Bütçe Vergi Gelirlerinin GSYH'ye Göre Esneklikleri.....	101
Tablo 45. İç Borçlanmanın Ortalama Vadesi.....	109
Tablo 46. Hazine Finansman Durumu	111
Tablo 47. Merkezi Yönetim Brüt Borç Stokunun Faiz Yapısı.....	111
Tablo 48. Kamu Net Borç Stoku	112
Tablo 49. Merkezi Yönetim İç Borç Stokuna İlişkin Ödemeler	113
Tablo 50. İç Borç Stokunun Elinde Bulunduranlara Göre Dağılımı.....	113
Tablo 51. Merkezi Yönetim Dış Borç Ödemelerinin Yıllar İtibarıyla Dağılımı.....	114
Tablo 52. Toplam Dış Borç Stokunun Yıllar İtibarıyla Gelişimi.....	115
Tablo 53. Türkiye'nin Net Dış Borç Stoku	115
Tablo 54. AB Tanımlı Genel Yönetim Nominal Borç Stoku	116

ŞEKİLLER CETVELİ

Sayfa

Şekil 1. Gelişmiş Ülkelerde Büyüme	30
Şekil 2. Gelişmekte Olan Ülkelerde Büyüme	31
Şekil 3. GSYH Büyümesine Katkılar (Üretim Yönünden)	36
Şekil 4. Cinsiyete Göre İşgücüne Katılım Oranı, 2014	37
Şekil 5. Merkezi Yönetim Bütçe Giderlerinin GSYH'ye Oranı.....	76
Şekil 6. Savunma Harcamalarının GSYH'nin Oranı.....	77
Şekil 7. Savunma Harcamalarının Bütçe İçindeki Payı	78
Şekil 8. Sağlık Harcamalarının GSYH'ye Oranı	80
Şekil 9. Sağlık Harcamalarının Bütçe İçindeki Payı	81
Şekil 10. Eğitim Harcamalarının GSYH'ye Oranı	82
Şekil 11. Eğitim Harcamalarının Bütçe İçindeki Payı	83
Şekil 12. Sosyal Güvenlik ve Sosyal Yardım Harcamalarının GSYH'ye Oranı	85
Şekil 13. Sosyal Güvenlik ve Sosyal Yardım Harcamalarının Bütçe İçindeki Payı	86
Şekil 14. Yatırım Harcamalarının GSYH'ye Oranı.....	87
Şekil 15. Yatırım Harcamalarının Bütçe İçindeki Payı	88
Şekil 16. Faiz Harcamalarının GSYH'ye Oranı.....	89
Şekil 17. Faiz Harcamalarının Bütçe İçindeki Payı	90
Şekil 18. Yıllar İtibarıyla Dolaylı, Dolaysız ve Servet Vergilerinin Genel Devlet Vergi Gelirleri İçindeki Payı	94
Şekil 19. Merkezi Yönetim Bütçe Gelirlerinin Dağılımı.....	96
Şekil 20. 2014 Yılı Çeşitli Vergi Kalemlerinin Toplam Vergi Gelirleri Tahmini İçindeki Payı.....	98
Şekil 21. 2015 Yılı Çeşitli Vergi Kalemlerinin Toplam Vergi Gelirleri Tahmini İçindeki Payı.....	98

BİRİNCİ BÖLÜM

BÜTÇE ANALİZİ

1. 2015-2017 DÖNEMİ MAKROEKONOMİK AMAÇ VE POLİTİKALARI

1.1. Genel Ekonomik Durum

1.1.1. Dünya Ekonomisindeki Gelişmeler

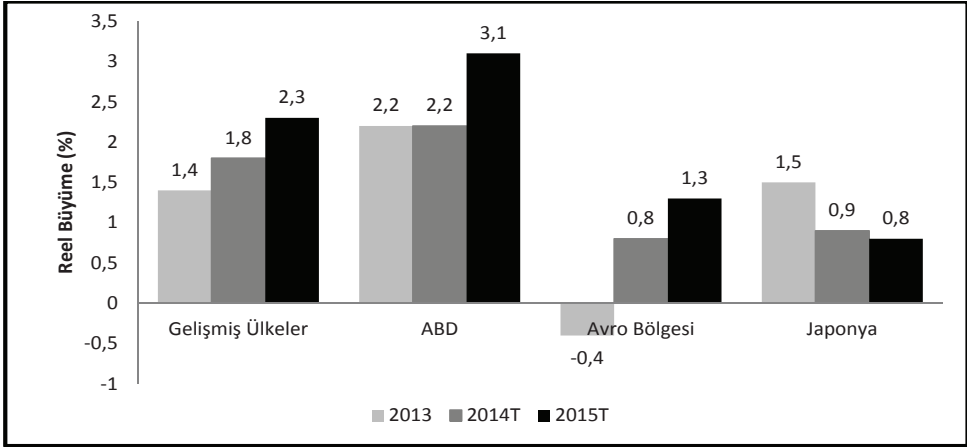
Küresel ekonomi, 2014 yılında beklenenin altında, ancak kademeli bir toparlanma gösterse de ekonomide düşük büyüme eğilimi devam etmektedir. Bununla birlikte, yaşanan ekonomik kriz sonrasında alınan önlemler, küresel finans piyasalarını olumlu etkilemiş, ancak bu durum özellikle gelişmiş ekonomilerdeki ekonomik faaliyetler üzerinde yeterli iyileşme sağlayamamıştır. Ayrıca, bazı gelişmiş ekonomilerin para politikalarında yaptıkları değişiklikler ve bölgesel siyasi gerilimler küresel ekonomik faaliyetlerin olumsuz etkilenmesine neden olmuştur.

2014 yılında, Avro Bölgesi'nde süregelen durgunluk, Japonya'da parasal genişleme yapılmasına rağmen gerçekleşen düşük büyüme, Çin başta olmak üzere gelişmekte olan ülkelerde büyümenin yavaşlaması ve Suriye, Irak ile Rusya-Ukrayna krizleri gibi artan jeopolitik gerginlikler nedeniyle küresel ekonomi, ılımlı, ancak kriz öncesi seviyelerin altında bir büyüme performansı göstermektedir. Bu gelişmelere paralel olarak, Uluslararası Para Fonu (IMF) 2014 yılı için küresel ekonomi büyüme tahminini 0,3 puan aşağı yönlü revize ederek % 3,6'dan % 3,3'e çekmiştir. 2015 yılı için ise söz konusu oran % 3,8 olarak tahmin edilmektedir.

Gelişmiş ekonomilerde de küresel ekonomide olduğu gibi potansiyelin altında bir büyüme söz konusudur. 2013 yılında, % 1,4 oranında büyüyen gelişmiş ekonomilerin, 2014 yılında Avro Bölgesinde istikrarlı bir toparlanmanın görülmemesi ve Japonya'daki vergi artışlarının büyüme olumsuz etkilemesi gibi nedenlerle % 1,8; 2015-2019 döneminde ise ortalama olarak % 2,4 oranında büyüyeceği tahmin edilmektedir. Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) 2013 yılında % 2,2 olarak gerçekleşen büyümenin 2014 yılında da aynı oranda gerçekleşmesi beklenmektedir. 2015 yılında ise % 3,1 oranında büyümesi öngörülmektedir. ABD, nispeten güçlü bir performans gösterirken, Japonya'da büyüme tahmini bir önceki yıla göre oldukça düşüktür. Nitekim 2013 yılında % 1,5 oranında bir büyüme performansı gösteren Japonya'nın, 2014 yılında % 0,9 oranında büyümesi beklenmektedir. Avro Bölgesi'nin ise yüksek işsizlik, kamu borç yükünün fazla olması, kredi akışındaki durgunluk ve atıl kapasite gibi sorunlar nedeniyle, 2014 yılında % 0,8 oranında

büyümesi tahmin edilmektedir. 2015 yılında ise Bölge ekonomisinin % 1,3 oranında büyümesi beklenmektedir.

Şekil 1 Gelişmiş Ülkelerde Büyüme (%)

Kaynak: 2015 Yılı Bütçe Sunuş Konuşması, Mehmet ŞİMŞEK, Maliye Bakanı
T: Tahmin

Küresel düzeyde enflasyon genişletici para politikalarına rağmen zayıf talep nedeniyle düşük seyretmektedir. 2013 yılında % 3,6 olan küresel enflasyonun, 2014 yılında % 3,8, 2015 yılında ise % 3,9 olacağı tahmin edilmektedir. ABD ekonomisinde enflasyonun bir miktar hızlandığı gözlenirken, Avro Bölgesinde deflasyon riski bulunmaktadır. Bölge’de enflasyon 2011 yılının sonundan itibaren bir düşüş trendi izlemiş ve 2014 yılı Ağustos ayında % 0,4 olarak gerçekleşerek 2009 yılı Kasım ayından bu yana en düşük seviyesine gerilemiştir.

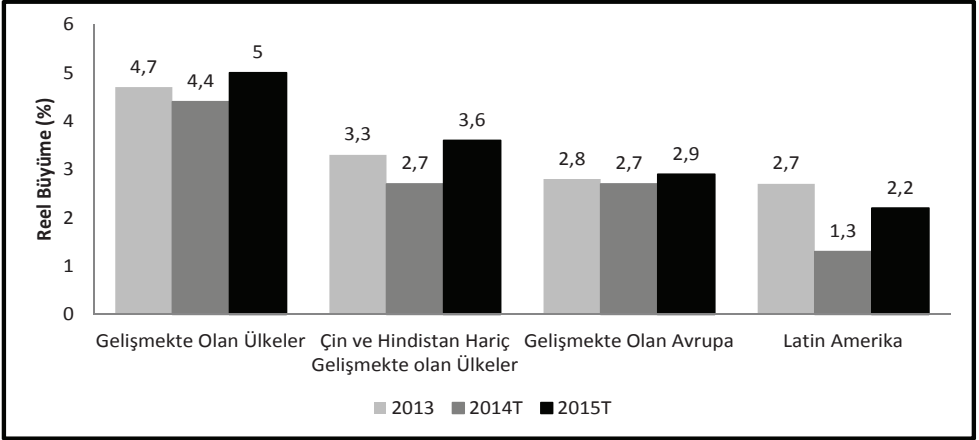
Zayıf ekonomik performans nedeniyle, ABD dışındaki gelişmiş ekonomilerde yeterli istihdam sağlanamamıştır. Nitekim ABD ekonomisinde 2013 yılında % 7,3 oranında gerçekleşen işsizlik oranı, 2014 yılı Ağustos ayında % 6,1 olarak gerçekleşmiştir. Buna karşın, Avro Bölgesi’nde, düşük ekonomik performans ve üretim seviyesi ile yetersiz talep nedeniyle işsizlikte önemli seviyede düşüş kaydedilememiş ve 2013 yılında % 11,9 olarak gerçekleşen işsizlik oranı, 2014 yılı Temmuz ayı itibarıyla % 11,5 seviyelerinde gerçekleşmiştir.

Küresel ticaret hacmindeki artış da işsizlik oranlarına benzer şekilde talep yetersizliği ve düşük ekonomik performans nedeniyle kriz öncesi seviyelere henüz ulaşamamıştır. 2013 yılında % 3 oranında artan dünya ticaret hacminin 2014 yılında % 3,8, 2015 yılında ise % 5 artması beklenmektedir.

Küresel ekonomide ılımlı bir toparlanma görülse de orta vadede gelişmiş ekonomiler durgunluk ve düşük potansiyel büyüme riskiyle karşı karşıyadır. Benzer şekilde gelişmekte olan ülkelerde de potansiyel büyüme hızı azalmaktadır. Yapısal sorunları olan ve yüksek enflasyonla mücadele eden gelişmekte olan ülkeler, özellikle küresel ekonomideki belirsizlikler ve dalgalanmalardan olumsuz etkilenmektedir. ABD Merkez Bankasının istihdamda önemli ölçüde iyileşme olmadığı sürece faiz artırımına gitmeyeceği yönündeki açıklamaları ve bu konudaki belirsizlikler, özellikle gelişmekte olan ekonomiler açısından olumsuz bir duruma neden olmaktadır.

IMF, gelişmekte olan ülkelerin büyüme performansı için aşağı yönlü bir revizyon yaparak, 2013 yılında % 4,7 oranında gerçekleşen büyümenin, 2014 yılında % 4,4 oranında gerçekleşeceğini öngörmüştür. Önümüzdeki 5 yıllık dönemde ise ortalama % 5,2 oranında bir büyüme beklenmektedir. Gelişmekte olan ülkelerin büyüme potansiyelindeki azalış, bu ülkelerin orta gelir tuzağı ile karşı karşıya kalmalarına neden olmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerin, gelişmiş ülkelerin düzeyini yakalayabilmesi için, beşeri sermayeye, altyapıya, AR-GE'ye ve teknolojiye yaptıkları yatırımları artırması gerekmektedir.

Şekil 2. Gelişmekte Olan Ülkelerde Büyüme (%)

Kaynak: 2015 Yılı Bütçe Sunuş Konuşması, Mehmet ŞİMŞEK, Maliye Bakanı
T: Tahmin

Gelişmekte olan ülkelerde, enflasyon gelişmiş ülkelere kıyasen yüksek seyretmekte ve 2013 yılında % 5,5 olarak gerçekleşen enflasyonun 2014 yılında % 5,7 olarak gerçekleşmesi öngörülmektedir. Yüksek enflasyon, gelişmekte olan ülkelerin daha sıkı para politikası uygulamasına neden olabilecektir, ancak bu durumun ekonomik büyümeyi olumsuz etkileme riski de bulunmaktadır.

Küresel ekonomideki olumsuz görünüm, enerji ve endüstriyel metal fiyatlarının düşmesine neden olmuştur. Ayrıca, kuraklığa bağlı olarak gıda fiyatlarında dalgalanmalar görülmüştür. Petrol fiyatları ise 2014 yılının ilk çeyreğinden itibaren zayıf talep ve arz yönlü gelişmeler nedeniyle düşmüştür. Önümüzdeki süreçte bu eğilimin devam etmesi beklense de, jeopolitik riskler ve belirsizlikler nedeniyle fiyatlarda geçici artışlar beklenmektedir.

Küresel krizin üzerinden altı yıl geçmesine karşın, küresel ekonominin kırılganlığı devam etmektedir. Özellikle son dönemde, küresel ekonomik toparlanmaya ilişkin endişeler artmıştır. Ekonomiyi önemli ölçüde tehdit eden dört temel risk unsuruna aşağıda yer verilmektedir:

- Avro Bölgesi'ndeki düşük büyüme ve deflasyon,
- Gelişmekte olan ülkelerin potansiyel büyümesinin azalması,
- Küresel finansal koşullarda sıkılaşma,
- Jeopolitik risklerin artması.

Ayrıca, siyasi risklerin daha fazla hissedilmesi küresel finans piyasalarındaki oynaklığı artırmakta ve bu durum dış finansman ihtiyacı olan gelişmekte olan ekonomileri olumsuz etkilemektedir. Bununla birlikte, Orta Doğu'daki çatışmalar ve Rusya-Ukrayna arasındaki gerilim, ticaret, finans ve beklentiler yoluyla bölge ekonomilerini ve küresel ekonomiyi olumsuz etkilemektedir.

1.1.2. Türkiye Ekonomisindeki Gelişmeler

2012 yılında yavaşlayan gayri safi yurtiçi hasıla (GSYH) artışı, 2013 yılında toplam yurt içi talebin büyümeye katkısının 6,7 puana ulaşmasının etkisiyle % 4,1 olarak gerçekleşmiştir. 2013 yılında altın ithalatı önemli miktarda artmış ve net ihracatın büyümeye katkısı -2,6 puan olmuştur. 2014 yılında ise, özel tüketim harcamalarını sınırlandırmak ve cari açığı azaltmak amacıyla alınan makro ihtiyatı tedbirler neticesinde yurt içi talep düşme eğilimine girmiş ve ithalat azalmaya başlamıştır. Diğer yandan, döviz kurunda ortaya çıkan gelişmelerin etkisiyle ihracat artmaya başlamış ve net ihracatın büyümeye katkısı 2014 yılının ilk yarısında 2,7 puan olmuştur. Ancak, özel sektör sabit sermaye yatırımlarındaki azalmanın etkisiyle aynı dönemde GSYH artış hızı % 3,3 olarak gerçekleşmiştir. 2014 yılının ikinci yarısında da benzer şekilde net ihracatın büyümeye katkısının pozitif olması beklenirken, özel kesim sabit sermaye yatırımlarının beklentilerin altında olacağı tahmin edilmektedir. Bu gelişmeler doğrultusunda, 2014 yılı sonunda GSYH büyümesinin % 3,3 olarak gerçekleşmesi öngörülmektedir.

GSYH büyümesinin önündeki bir diğer kısıt, toplam faktör verimliliğinin yeterli düzeyde artmamasıdır. 2013 yılında, toplam faktör verimliliği büyümeye düşük düzeyde negatif katkı yapmıştır. 2014 yılında da büyümenin tamamen istihdam ve sermaye stokundaki artıştan kaynaklanması öngörülmektedir. 2015 yılı ve sonrasında, büyümenin potansiyel düzeyine yükseltilmesi açısından toplam faktör verimliliğinin büyümeye pozitif katkı yapması önem arz etmektedir.

Yurt içi talebin kontrol altına alınması ve altın ithalatındaki azalma ile birlikte, 2014 yılı dış ticaret açığının 83,5 milyar ABD doları olarak gerçekleşeceği tahmin edilmektedir. 2013 yılında, 38,9 milyar ABD doları olan altın ve enerji hariç dış ticaret açığının, 2014 yılında 32,5 milyar ABD dolarına düşmesi beklenmektedir. Dış ticaret açığındaki bu azalmanın neticesinde, 2013 yılında % 7,9 olarak gerçekleşen cari işlemler açığının GSYH'ye oranının, 2014 yılında % 5,7'ye düşmesi öngörülmektedir.

Mevsimsel etkilerden arındırılmış verilere göre işsizlik oranı, 2013 yılının Eylül ayından itibaren azalma eğilimine girse de 2014 yılının ilk yarısında, ekonomide yaşanan yavaşlamanın etkisiyle artmaya başlamıştır. 2014 yılı Ocak döneminde % 9,2 olan işsizlik oranı, Temmuz döneminde % 10,4'e yükselmiştir. İşsizlik oranının artmasında, bu dönemde işgücüne katılma oranının % 49,5'ten % 50,5'e çıkmasının da etkisi olmuştur.

2014 yılında, Türk Lirasının değer kaybetmesi ve enflasyon beklentilerindeki bozulmaların fiyatlama davranışı üzerindeki olumsuz etkisi neticesinde çekirdek enflasyonda artışlar olmuş ve Ocak-Eylül dönemi tüketici fiyatları endeksi (TÜFE) birikimli artış hızı, bir önceki yılın aynı dönemine göre 1,4 puan artarak % 6,4 olarak gerçekleşmiştir. Bu artışta, olumsuz hava koşulları nedeniyle önemli ölçüde yükselen gıda fiyatları ve tütün ürünleri fiyatlarındaki artış da etkili olmuştur. 2014 yılı sonunda tüketici fiyatları enflasyonunun % 9,4'e yükselmesi beklenmektedir. 2015 yılında ise, sıkı para ve maliye politikaları ile gıda fiyatlarının normal seviyelere düşmesiyle enflasyonun % 6,3'e gerilemesi beklenmektedir.

2013 yılında, % 9,9 olarak gerçekleşen özel kesim tasarruf oranının, özel tüketimdeki yavaşlamanın etkisiyle 2014 yılında 1,8 puan artacağı tahmin edilmektedir. 2014 yılında, kamu kesimi tasarruf oranının 0,2 puan gerilemesi öngörüsü neticesinde, toplam yurt içi tasarruf oranının ise bir önceki yıla göre 1,5 puan artarak % 14,9 olması beklenmektedir.

2014 yılında, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu toplam kredi artış oranını düşürebilmek amacıyla makro ihtiyati tedbirlere başvurmuştur. Bunun sonucunda toplam kredi artış oranı düşerek, kompozisyonu da ticari krediler lehine değişmiştir. 2013 yılında % 27,7 olarak gerçekleşen kur etkisinden arındırılmış tüketici kredileri artış hızı, 17 Ekim 2014

tarihi itibarıyla % 14,1 oranına gerilemiştir. Bu durum, finansal istikrarın sağlanması açısından önemli bir gelişme olmuştur.

2014 yılının ilk aylarında, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB), politika faizi olarak kullanılan 1 hafta vadeli repo faizini 550 baz puan artırarak 10 seviyesine yükseltmiş ve döviz satım ihaleleri yoluyla piyasaya döviz likiditesi sağlamıştır. Ancak, 2014 yılının Mayıs ayından itibaren, küresel ekonomide yaşanan belirsizlikler ve artan riskler nedeniyle kademeli bir şekilde faiz indirimine gitmiştir.

2013 yılının Ocak-Ağustos döneminde 231 milyon TL fazla veren merkezi yönetim bütçesi, 2014 yılının aynı döneminde 2,7 milyar TL açık vermiştir. Bu değişimde, düşük iç talebe bağlı olarak az miktarda artan vergi gelirlerinin etkisiyle, faiz hariç harcamalardaki artış etkili olmuştur. 2014 yılı sonunda, 24,4 milyar TL olarak gerçekleşmesi tahmin edilen bütçe açığının GSYH içindeki payının % 1,4 olması beklenmektedir. Bunun yanı sıra, 2014 yılının ilk sekiz aylık döneminde kamu borç yükü azalmaya devam ederken, borç stokunun ortalama vadesi uzamış ve borç stoku içinde faiz ve döviz kuruna dayalı borç senetlerinin payı azalmıştır. 2013 yılı sonu itibarıyla % 36,2 olarak gerçekleşen AB tanımlı genel devlet borç stokunun GSYH'ye oranının, 2014 yılı sonunda % 33,1 olarak gerçekleşmesi tahmin edilmektedir. Diğer taraftan, 2013 yılında, % 0,5 düzeyinde gerçekleşen kamu kesimi borçlanma gereğinin GSYH'ye oranının, 2014 yılı sonunda % 1 seviyelerinde gerçekleşmesi beklenmektedir. Program tanımlı kamu kesimi faiz dışı fazlasının GSYH'ye oranının ise % 0,4 olacağı tahmin edilmektedir.

1.2. 2015-2017 Dönemi Makroekonomik Hedef ve Politikalar

2015-2017 dönemini kapsayan Orta Vadeli Programın (OVP) temel amaçları şu şekilde belirtilmektedir:

- Enflasyonla mücadelede kararlılıkla devam etmek ve cari işlemler açığını tedricen düşürerek büyümeyi artırmak,
- Yurt içi tasarrufları artırmak ve mevcut kaynakları üretken alanlara yönlendirmek,
- Ekonominin üretim kapasitesini ve teknoloji seviyesini yükseltmek, verimlilik düzeyini ve ihracatın büyümeye katkısını artırmak.

OVP'de, söz konusu hedeflere ulaşabilmek için, yatırım ortamının iyileştirilmesi, mali piyasalarda ürün ve hizmet çeşitliliği ile derinliğin artırılması ve kamu gelir ve harcamalarının kalitesinin yükseltilmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Ayrıca, işgücü piyasası, eğitim ve yargı sistemi, kayıt dışılık, devlet yardımları, iyi yönetim, yerel yönetimler ve bölgesel gelişme

alanlarında başlatılan yapısal dönüşüm ve reformların tamamlanmasının da önem arz ettiği belirtilmektedir.

OVP'nin makroekonomik çerçevesi oluşturulurken;

- Dönem içerisinde, küresel büyümenin tedrici olarak artacağı,
- Ticaret ortaklarımızın ılımlı büyüyeceği,
- Jeopolitik durumun değişmeyeceği,
- ABD Merkez Bankasının beklenen faiz artırımı kararının Türkiye ekonomisi üzerindeki etkisinin sınırlı kalacağı,
- Büyümenin finansmanında yurt içi tasarruflarla birlikte yabancı sermaye girişinin yeterli katkıyı sağlayacağı,
- Dış ticaret hadlerinde görece bir iyileşme olacağı, varsayılmıştır.

1.2.1. Büyüme

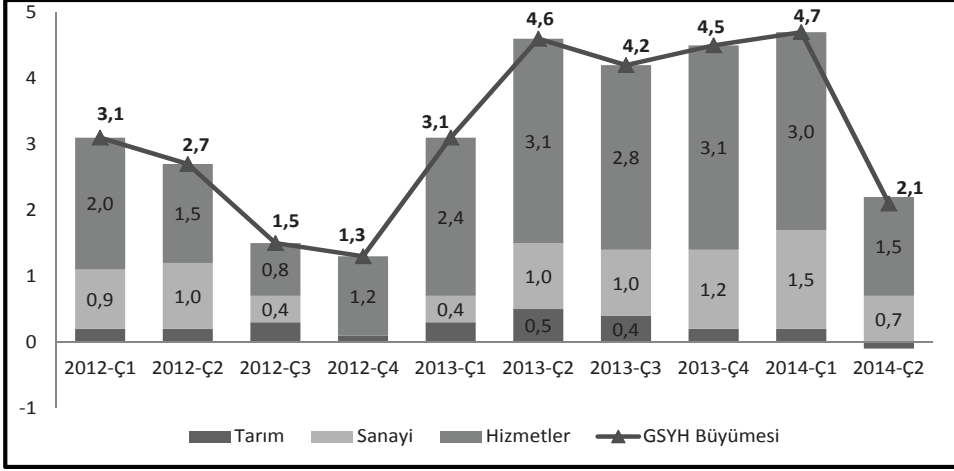
2013 yılında, bir önceki yıla göre, yurt içi talebin artmasıyla büyüme ivme kazanarak beklenti ve tahminlerin üzerinde % 4,1 olarak gerçekleşmiştir. 2013 yılında, özellikle hizmetler sektörünün büyümesi, büyümenin önemli kalemlerinden birini oluşturmuştur. 2014 yılında ise alınan makro ihtiyati tedbirler sonucu, yılın ilk yarısında GSYH artış hızı % 3,3 olarak gerçekleşmiştir. Bu dönemde, sanayi ve hizmetler sektöründeki katma değer artışı sırasıyla % 3,8 ve % 4,7 olarak gerçekleşmiş ve büyümenin temel belirleyicileri olmuştur. Tarım sektörünün katma değeri ise olumsuz hava koşulları nedeniyle % 0,2 oranında artmıştır.

OVP'de GSYH büyümesi 2015 yılı için % 4 olarak öngörülmüştür. 2016 ve 2017 yıllarında ise, finansmanında yurt içi tasarrufların daha çok yer aldığı, verimlilik artışına dayalı bir büyüme stratejisi ve üretken alanlara yönelik yatırımlar yoluyla desteklenmesi öngörülen GSYH'nin artış oranının % 5 olması hedeflenmiştir.

2015-2017 döneminde, reel olarak yıllık ortalamada, özel tüketim harcamalarının % 4, kamu tüketim harcamalarının % 3,1, özel sabit sermaye yatırımlarının % 8,7, kamu sabit sermaye yatırımlarının ise % 2,7 oranında artması beklenmektedir. Ayrıca, ekonomik büyüme için önem arz eden yurt içi tasarrufların, özel kesim tasarruflarının artırılmasıyla dönem boyunca artarak OVP dönemi sonunda % 17,1'e ulaşması hedeflenmektedir.

2012-2014 yıllarına ait çeyrekler itibarıyla GSYH büyüme oranları ve tarım, sanayi ve hizmetler sektörünün büyümeye katkıları aşağıdaki şekilde gösterilmektedir.

Şekil 3. GSYH Büyümesine Katkılar (Üretim Yönünden) (%)

Kaynak: Yıllık Ekonomik Rapor, 2014
Ç: Çeyrek

2012 ve 2013 yıllarına ait gerçekleşen ve 2014 ve 2015 yıllarına ilişkin tahmin edilen kişi başına GSYH verileri aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 1. Kişi Başına GSYH

Yıllar	Yıl Ortası Nüfusu* (Bin Kişi)	GSYH* (Milyon TL)	TL*	ABD Doları*
2012	75.176	1.416.798	18.846	10.459
2013	76.055	1.565.181	20.580	10.807
2014**	76.903	1.763.964	22.938	10.537
2015***	77.738	1.944.594	25.015	10.936

Kaynak: 2015 Yılı Programı

* 1998-2013 TÜİK verileridir.

**Gerçekleşme Tahmini

*** Program

1.2.2 İstihdam

2014 yılı sonunda, son dönemdeki işgücüne katılımdaki artış ve büyümedeki yavaşlama nedeniyle işsizlik oranının % 9,6 olacağı tahmin edilmektedir. İstihdam oranı ise 2014 yılının ilk yarısında yaşanan istihdam artışı sayesinde 2005 yılından bu yana en yüksek seviyesine ulaşarak yılın ilk yarısında % 46,7 olarak gerçekleşmiştir. Ancak, işgücüne katılım oranı, istihdamda görülen artıştan daha hızlı yükseldiği için işsizlik oranının gerilemesinde etkili olamamıştır. 2014 yılı sonunda % 50,1 olması beklenen işgücüne katılım oranının OVP dönemi sonunda % 50,5'e ulaşması hedeflenmektedir.

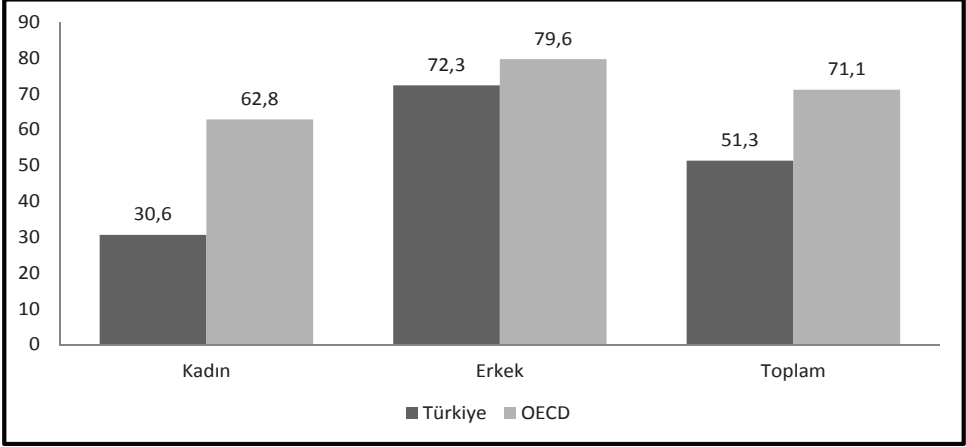
2013 yılı Haziran döneminde % 15,4 olarak gerçekleşen genç işsizlik oranı, 2014 yılının aynı döneminde 1,3 puan artarak % 16,7 olarak gerçeklemiştir. Mevsimsellikten arındırılmış verilerle % 18,2 olarak gerçekleşen genç işsizlik oranı ile Türkiye, Avrupa Birliği'nde en düşük orana sahip onuncu ülke olmuştur.

İstihdamda tarım sektörünün ağırlığının 2014 yılı sonunda % 21,3 olarak gerçekleşmesi beklenmektedir. OVP dönemi sonunda ise bu oranın % 18,5'e gerileyeceği tahmin edilmektedir.

2015-2017 döneminde uygulanacak politikalar sayesinde, istihdamın tarım dışında 2.158 bin kişi artacağı öngörülmektedir. Bu dönemde tarım istihdamında beklenen azalmanın etkisiyle toplam istihdam artışının 1.775 bin kişi olacağı tahmin edilmektedir.

TÜİK Haziran verileri ile OECD ikinci çeyrek verilerine göre, cinsiyete göre işgücüne katılım oranı aşağıdaki şekilde gösterilmektedir.

Şekil 4. Cinsiyete Göre İşgücüne Katılım Oranı, 2014* (%)

Kaynak: Yıllık Ekonomik Rapor, 2014

* Türkiye verisi Haziran ayı, OECD verisi ikinci çeyrektir.

1.2.3 Kamu Maliyesi ve Maliye Politikası

2014 yılı sonunda, merkezi yönetim bütçe açığının 24,4 milyar TL olması öngörülmektedir. Bütçe açığının GSYH içindeki payının ise % 1,4 olacağı tahmin edilmektedir.

Düşük bütçe açığı ve kamu borç yüküne rağmen, mali disipline devam edilmesi hedeflenmektedir. Bu sayede, birçok ülkede kamu açıkları ve borç stokları yüksek seyrederken, Türkiye güçlü bir mali performans sergilemektedir.

2014 yılında % 0,8 olarak gerçekleşmesi öngörülen genel devlet açığının, 2015 yılı sonunda % 0,5'e düşeceği tahmin edilmektedir. OVP dönemi sonunda ise genel devletin yüzde 0,1 fazla vermesi hedeflenmektedir. Dolayısıyla Türkiye, % 3 olan Maastricht kriterini sağlamaktadır.

2015 yılında, program tanımlı kamu kesimi fazlasının GSYH'ye oranının % 1,2 düzeyinde olması beklenmektedir. OVP dönemi sonunda ise bu oranın % 1,8'e yükselmesi öngörülmektedir.

2014 yılında % 33,1 olması beklenen AB tanımlı genel yönetim nominal borç stokunun, 2015 yılında % 31,8 olarak gerçekleşmesi öngörülmektedir. OVP dönemi sonunda ise bu oranın % 28,5'e düşürülmesi hedeflenmektedir.

2015 yılında, genel devlet toplam harcama ve gelirlerinin GSYH'ye oranlarının sırasıyla % 38,7 ile % 38,2 olarak gerçekleşmesi öngörülmektedir. OVP dönemi sonunda ise söz konusu oranların % 37,2 ve % 37,3'e gerilemesi beklenmektedir.

1.2.4 Para Politikası ve Enflasyon

2014 yılına girerken küresel finansal piyasalar ile yurt içindeki belirsizliklerin etkisiyle Türkiye'nin risk priminde artış gerçekleşmiştir. Bu gelişmeler sonrasında, Para Politikası Kurulu (PPK), Ocak ayında faiz oranlarında değişikliğe gitmezken ek parasal sıkılaştırma yapacağını açıklamıştır. Ancak, ek parasal sıkılaştırmanın ortalama fonlama maliyeti üzerindeki olumsuz etkisi nedeniyle, TCMB döviz müdahalesinde bulunarak döviz piyasasının fiyatlama mekanizmasında oluşan bozulmanın önüne geçmeye çalışmış, ancak Türk Lirası'ndaki değer kaybı telafi edilememiştir. Bunun neticesinde, PPK faiz oranlarının artırılmasına karar vermiştir.

Parasal sıkılaştırma sonrası dönemde, döviz kurunun yıllık enflasyon üzerindeki olumsuz etkisinin azalmaya başlaması, enflasyonun düşeceğine ilişkin beklentilerin yükselmesi ve risk primlerinin düşmesi sonucu, TCMB kademeli olarak faiz indirimlerine gitmiştir.

2014 yılında, kurak geçen yaz aylarının etkisiyle, gıda fiyatlarındaki yüksek seyir enflasyon oranlarının da yüksek seyretmesine sebep olmuştur. Ayrıca, Türk Lirası'ndaki değer kayıpları ve jeopolitik gerginlikler enflasyon beklentilerini olumsuz etkilemiştir. Bu gelişmeler neticesinde 2014 yılı sonunda enflasyonun % 9,4 olarak gerçekleşeceği tahmin edilmektedir. 2015 yılı sonunda ise uygulanacak makro ihtiyati tedbirler neticesinde enflasyon

oranının % 6,3'e düşeceği öngörülmektedir. OVP dönemi sonunda ise enflasyonun % 5'e düşürülmesi hedeflenmektedir.

1.2.5 Ödemeler Dengesi

İhracat, 2014 yılının Ocak-Ağustos döneminde, bir önceki yılın aynı dönemine göre % 5,7 oranında artarak, 104,9 milyar ABD olarak gerçekleşmiştir. Aynı dönemde, altın hariç ihracat ise, % 5,6 artarak, 101,9 milyar ABD doları olarak gerçekleşmiştir. 2014 yılı sonunda, ihracatın geçen yıla göre % 5,7 oranında artarak 160,5 milyar ABD doları olacağı tahmin edilmektedir.

2014 yılı Ocak-Ağustos döneminde, 159,1 milyar ABD doları olarak gerçekleşen ithalatın, yıl sonunda geçen yılın aynı döneminde göre % 3 oranında azalarak 244 milyar ABD doları olarak gerçekleşmesi beklenmektedir. İthalatın azalmasında, yurt içi talepteki azalma ve reel kurdaki değer kaybı etkili olmuştur.

2015 yılında ihracatın 173 milyar ABD doları, ithalatın ise 258 milyar ABD doları olarak gerçekleşmesi tahmin edilmektedir. OVP dönemi sonunda ise ihracatın 203,4 milyar ABD dolarına, ithalatın 297,5 milyar ABD dolarına ulaşması beklenmektedir. Dolayısıyla, 2015 yılında 85 milyar ABD doları olması beklenen dış ticaret açığının, OVP dönemi sonunda 94,1 milyar dolara yükseleceği tahmin edilmektedir. Ayrıca, 2015-2017 döneminde yıllık ortalamada reel olarak ihracatın % 8,4, ithalatın ise % 7,6 oranında artması beklenmektedir.

OVP döneminde, cari açığı azaltmak için, yurt içi tasarrufları artırmaya ve ekonominin üretim yapısının ithalata olan yüksek bağımlılığını azaltmaya yönelik politikaların uygulanması hedeflenmektedir. Bu sayede, büyümede öngörülen artışa rağmen, 2015 yılında % 5,4 olarak gerçekleşmesi beklenen cari işlemler açığının GSYH'ye oranının, OVP dönemi sonunda, % 5,2'ye ineceği tahmin edilmektedir.

1.2.6 Mali Piyasalar

2013 yılında, bankacılık sektörünün aktif büyüklüğünde gerçekleşen % 26,4 oranındaki artışın etkisiyle, finans sektörünün toplam aktif büyüklüğü, bir önceki yıla göre TL bazında % 25,7 oranında artarak 1,9 trilyon TL, ABD doları bazında ise % 4,8 oranında artarak 907 milyar ABD doları olarak gerçekleşmiştir.

Bankacılık sektörü 2014 yılında da büyümesini sürdürmüştür. 2014 yılı Ağustos ayı itibarıyla, sektörün aktif büyüklüğü geçen yılın aynı dönemine göre TL bazında % 14,9

oranında artarak 1,9 trilyon TL, ABD doları bazında ise % 8,4 oranında artarak 862 milyar ABD doları olarak gerçekleşmiştir.

OVP döneminde, mali piyasaların reel sektörün finansman ihtiyacını karşılayan, yurt içi tasarrufların artmasına katkı sağlayan, finansal ürün çeşitliliğine sahip, etkin ve şeffaf işleyen bir yapıya kavuşturulması öncelikli hedef olarak belirlenmiştir. Ayrıca, finansal istikrarı sürdürmek ve ekonomideki dönemsel hareketlerin etkisini azaltmak amacıyla ihtiyaç duyulması halinde makro ihtiyati tedbirlere başvurulabilecektir.

OVP’de mali piyasaların güçlendirilmesine yönelik belirlenen diğer amaçlar aşağıda özetlenmiştir:

- Faizsiz finans sektörünün güçlendirilmesi için ürün ve hizmet çeşitliliği ile bu alanda hizmet verecek kuruluş sayısı artırılabilecektir.
- Finansal eğitim yaygınlaştırılacaktır.
- Tasarrufların daha uzun vadeli finansal araçlarda değerlendirilmesi için düzenlemeler yapılacaktır.
- KOBİ ve girişimcilerin finansmana erişimini kolaylaştıracak alternatif finansman yöntemleri geliştirilecektir.
- Sermaye piyasalarında yatırımcı haklarının iyileştirilmesine yönelik uygulamalar geliştirilecektir.

2. KAMU KESİMİ GÖSTERGELERİ

Uluslararası standartlar çerçevesinde ülkemizde kamu kesimi; merkezi yönetim bütçesi kapsamındaki kurum ve kuruluşlar, mahalli idareler, sosyal güvenlik kuruluşları ile genel sağlık sigortası, fonlar, döner sermayeler, İşsizlik Sigortası Fonu ve KİT’lerin toplamından oluşmaktadır. Aşağıda Kalkınma Bakanlığı tarafından metodolojisi belirlenen kamu kesimi genel dengesi ile ilgili değerlendirmeler yer almaktadır. Ayrıca, kamu kesiminden KİT’lerin çıkarılması sonucu elde edilen genel devlet kapsamındaki kurumlara ilişkin verilere de yer verilmiştir.

2.1. Kamu Kesimi Genel Dengesi

Kamu kesimi genel dengesinde; kamu kesimi tasarruf-yatırım farkı¹, sermaye transferleri, kasa-banka/borçlanma ana kalemleri arasındaki ilişkiler birbirlerini dengeleyici özellik göstermektedir. 2014 yılında kamu kesimi tasarruf-yatırım farkının cari fiyatlarla (-)

¹ **Kamu tasarruf-yatırım farkı** = tasarruf – yatırım

Kamu tasarrufu = Kamu harcanabilir geliri - cari giderler

Kamu harcanabilir geliri = Kamu gelirleri – (cari transferler + sosyal fonlar)

28.363 milyon TL, sermaye transferlerinin 12.443 milyon TL, kasa-banka/borçlanmanın ise 15.921 milyon TL olarak gerçekleşeceği tahmin edilirken, 2015 yılında kamu kesimi tasarruf-yatırım farkının cari fiyatlarla (-) 27.834 milyon TL, sermaye transferlerinin 19.779 milyon TL, kasa-banka/borçlanmanın ise 8.056 milyon TL olarak programlandığı görülmektedir. 2015 yılına ilişkin olarak programlanan kamu kesimi dengesine göre; cari giderlerdeki artışa nazaran kamu harcanabilir gelirden de bir artışın olması ve yatırımlardaki artışa rağmen kamu tasarruflarında bir artışın öngörülmesi ve sermaye transferlerinde programlanan artış dolayısıyla borçlanma gereğinin azalması beklenmektedir.

Tablo 2. Kamu Kesimi Genel Dengesi

(Cari Fiyatlarla, Milyon TL)

	2014*	2015**
I. Kamu Harcanabilir Geliri	264.290	284.921
II. Cari Giderler	- 208.178	-225.380
III. Kamu Tasarrufu (I-II)	56.112	59.541
IV. Yatırımlar	- 84.475	-87.376
V. Tasarruf-Yatırım Farkı (III-IV)	- 28.363	-27.834
VI. Sermaye Transferleri	12.443	19.779
VII. Kasa-Banka/Borçlanma	15.921	8.056
BORÇLANMA GEREĞİ	17.374	8.721

* Gerçekleşme Tahmini

** Program

Cari fiyatlarla 2014 yılında 264.290 milyon TL olarak gerçekleşmesi tahmin edilen kamu harcanabilir gelirinin, özellikle vergi gelirlerinde beklenen 37.306 milyon TL'lik artış ile 2015 yılında cari fiyatlarla 284.921 milyon TL'ye yükselmesi programlanmıştır. Kamu harcanabilir gelirden programlanan 20.631 milyon TL'lik (yüzde 7,8) artışla birlikte cari giderlerde planlanan 17.202 milyon TL'lik (yüzde 8,2) artışa rağmen kamu tasarruflarında 3.429 milyon TL tutarında bir artış (yüzde 6,1) beklenmektedir.

2014 yılı için 247.263 milyon TL olarak programlanan kamu harcanabilir gelirinin, ekonomide yaşanan olumlu gelişmeler çerçevesinde, revize edilerek 2014 yılı sonunda 264.290 milyon TL olarak gerçekleşmesi tahmin edilmektedir. Bu gelişme kamu tasarrufunu olumlu yönde etkilemiştir. 2014 yılı programında cari fiyatlarla 41.387 milyon TL fazla vermesi öngörülen kamu tasarrufunun, yüzde 35,5 oranında revize edilerek 2014 yılı sonu itibarıyla cari fiyatlarla 56.112 milyon TL düzeyinde fazla vereceği hesaplanmıştır. 75.650 milyon TL olarak öngörülen kamu yatırımlarının ise 2014 yılında 84.475 milyon TL olarak gerçekleşeceği tahmin edilirken, 2015 yılında 87.376 milyon TL olarak programlandığı görülmektedir.

2015 yılında, bir önceki yıl gerçekleşme tahmine göre yüzde 1,8'lik bir azalışla cari fiyatlarla (-) 27.834 milyon TL olarak programlanan kamu tasarruf-yatırım farkı, sermaye

transferleri ile kasa-banka/borçlanma dengesiyle karşılanmaktadır. 2015 yılında sermaye transferleri, 2014 yılı gerçekleşme tahminine göre yüzde 58,9'luk bir artışla cari fiyatlarla 19.779 milyon TL olarak programlanmıştır. Borçlanma gereğinin ise, cari giderlerdeki artışa rağmen tasarruf-yatırım farkı, kamu harcanabilir geliri ile sermaye transferlerinde beklenen olumlu gelişmeler dolayısıyla yüzde 49,4'lük bir azalışla cari fiyatlarla 8.721 milyon TL olması programlanmaktadır.

Kasa-banka/borçlanma kalemi; kasa-banka değişimi, dış borçlanma (net), iç borçlanma (net) ve stok değişim fonundan oluşmaktadır. 2014 yılında cari fiyatlarla kasa-banka değişimi 7.196 milyon TL, dış borçlanma (net) 3.061 milyon TL, iç borçlanma (net) (-) 7.117 milyon TL ve stok değişim fonunun ise (-) 1.453 milyon TL olarak gerçekleşmesi tahmin edilirken, 2015 yılında cari fiyatlarla kasa-banka değişimi (-) 2.618 milyon TL, dış borçlanma (net) 1.107 milyon TL, iç borçlanma (net) 10.231 milyon TL ve stok değişim fonunun ise (-) 665 milyon TL olarak gerçekleşmesi beklenmektedir.²

Kamu kesimi genel dengesinin önemli göstergelerinden biri olan kamu kesimi borçlanma gereğinin, kamu tasarrufunda 2014 yılı sonu itibariyle gerçekleşmesi beklenen fazlanın 2015 yılında artması ve aynı dönemde kamu yatırımındaki artışa rağmen kamu tasarruf-yatırım farkında beklenen azalış ile sermaye transferlerinde ve diğer kalemlerde beklenen olumlu gelişmeler çerçevesinde, 2014 yılında kamu kesimi borçlanma gereğinin cari fiyatlarla 17.374 milyon TL ve GSYH içindeki payının ise yüzde 0,98 gerçekleşmesi beklenirken, 2015 yılında cari fiyatlarla 8.721 milyon TL'ye ve GSYH içindeki payının ise yüzde 0,45'e düşmesi programlanmıştır.

Genel devlet dengesinde harcama ve gelirlerin hesaplanması sırasında dikkat edilmesi gereken husus, genel devlet kapsamı içindeki birimler arasındaki transfer işlemlerinde, söz konusu transfer tutarlarının, transferi yapan kuruluştaki harcama olarak; transfer yapılan kuruluştaki da gelir olarak gösterilmemesidir. Böylece, bir kamu geliri, geliri ilk olarak elde eden birimin hesabında gelir; nihai olarak harcayan birimin hesabında da gider olarak yazılmaktadır. Yapılan bu işlem sonucunda kuruluşlar itibarıyla denge rakamları değişmekte, ancak toplam genel devlet dengesi değişmemektedir.

---

² Kamu kesimi genel dengesinde iç ve dış borç faiz ödemeleri cari transferler bölümünde yer alırken, iç ve dış borç anapara hareketleri (borçlanma veya ödeme) kasa-banka/borçlanma ana grubu altında dış borçlanma ve iç borç/alacak (net) kalemlerinden izlenebilmektedir.

Tablo 3. Genel Devlet Toplam Gelir- Harcama ve Borçlanma Gereği

	Cari Fiyatlarla, Milyon TL		GSYH'ya Oran, Yüzde	
	2014*	2015**	2014	2015
I. Genel Devlet Toplam Geliri	688.895	743.084	39,05	38,21
Gelir	678.261	731.291		
Özelleştirme geliri	10.634	11.793		
II. Genel Devlet Toplam Harcaması	702.605	752.029	39,83	38,67
Genel Devlet Faiz Dışı Harcamalar Toplamı	650.393	695.910	36,87	35,79
Genel Devlet Borçlanma Gereği (I-II)	13.709	8.945	0,78	0,46
Özelleştirme Geliri Hariç	24.343	20.738		

* Gerçekleşme Tahmini

** Program

Genel devlet toplam gelirlerinin 2015 yılında, 2014 yılı gerçekleşme tahminine göre yüzde 7,8'lik bir artış oranı ile cari fiyatlarla 743.084 milyon TL'ye; genel devlet toplam harcamasının ise yüzde 7'lik bir artışla cari fiyatlarla 752.029 milyon TL'ye yükselmesi beklenmektedir. Genel devlet toplam geliri ve harcamasındaki bu değişimlere bağlı olarak genel devlet borçlanma gereğinin, 2014 yılında cari fiyatlarla 13.709 milyon TL olarak gerçekleşmesi tahmin edilirken, 2015 yılında, bir önceki yıl gerçekleşme tahminine göre, yüzde 34'7lik bir azalış ile cari fiyatlarla 8.945 milyon TL olarak programlanmaktadır. Diğer yandan, özelleştirme gelirlerinin genel devlet borçlanma gereğine dâhil edilmemesi durumunda, genel devlet borçlanma gereği 2015 yılında, bir önceki yıl gerçekleşme tahminine göre, yüzde 14,8'lik bir azalışla cari fiyatlarla 20.738 milyon TL olarak programlanmıştır.

2.2. Merkezi Yönetim Bütçesi

Kamu kesimi genel dengesinde merkezi yönetim bütçesi (kamu) harcanabilir geliri; vergiler, vergi dışı normal gelirler, faktör gelirleri, sosyal fonlar ve cari transferlerin toplamından oluşmaktadır.³ Merkezi yönetim bütçesi (kamu) harcanabilir geliri 2014 yılında,

³ DPT kamu kesimi genel dengesi tanımları çerçevesinde;

- Merkezi yönetim bütçesi vergi gelirleri, vasıtalı ve vasıtasız olarak sınıflandırılmakta, servete ilişkin vergileri içermemektedir. Servet vergileri sermaye transferleri kaleminde yer almaktadır. Gelir vergisi ve kurumlar vergisi vasıtasız vergileri oluşturmaktadır.

- Vasıtalı vergiler ise banka ve sigorta muameleleri vergisi, katma değer vergisi, özel tüketim vergileri, özel iletişim vergisi, şans oyunları vergisi, özel işlem vergisi, uluslararası ticaret ve muamelelerden alınan vergiler, damga vergisi ve harçlar toplamından oluşmaktadır.

- Vergi dışı normal gelirler; para cezaları, kişi ve kurumlardan alınan paylar, özel gelirler, çeşitli vergi dışı gelirler ve alacaklardan tahsilâtların toplamından meydana gelmektedir.

- Faktör gelirleri; yıl sonu karlarından aktarmalar hariç olmak üzere döner sermaye ve benzeri kurumların karları, hazine portföyü ve iştirak gelirleri, KİT'lerden ve İDT'lerden sağlanan gelirler, faiz, ikraz ve tavizlerden

bir önceki yıl gerçekleşmesine göre yüzde 12,2'lik bir artışla, cari fiyatlarla 190.881 milyon TL olması tahmin edilmektedir. 2014 yılsonu olarak tahmin edilen harcanabilir gelirdir;

- Asgari ücret artış oranları ile faiz oranlarının bütçe öngörülerinden daha yüksek seviyede gerçekleşmesi nedeniyle gelir vergisi tahsilatının 2014 yılı bütçe hedefinin 4,1 milyar TL üzerine çıkarak 74,8 milyar TL,

- KDV iadelerindeki artış ve 2013 yılında BOTAŞ ile TEDAŞ tarafından geçmiş dönem borcu olarak ödenen 0,7 milyar TL'lik ödemenin etkisiyle 2014 yılında dâhilde alınan KDV tahsilatının GSYH'ya oranında 2013 yılına göre 0,2 puan azalışla 38,7 milyar TL,

- Akaryakıt ürünleri tüketiminin öngörülenden daha düşük düzeyde artması nedeniyle petrol ve doğalgaz ürünlerinden elde edilen ÖTV tahsilatının bütçe tahmininin 2,1 milyar TL altında kalarak 45 milyar TL,

- BOTAŞ'ın 5,3 milyar TL olması beklenen cari borcunun yalnızca 2,3 milyar TL'sini ödeyebileceğinin öngörülmesiyle nedeniyle ithalde alınan KDV tahsilatının GSYH'ya oranının, bir önceki yıla göre 0,3 puan azalarak,

- Bütçe başlangıç tahminleri arasında yer almayan Milli Eğitim Bakanlığımıza ait arsa satışından tahsil edilen 1 milyar TL, 6360 sayılı Kanun kapsamında kapatılan il özel idarelerinden bütçeye aktarılan 3,3 milyar TL, Merkez Bankası temettü gelirlerinden elde edilen 3,4 milyar TL ve EÜAŞ'ın ödemesi öngörülen 4 milyar TL dolayısıyla 2014 yılında vergi dışı gelirlerin bütçe hedefinin 17,6 milyar TL üzerinde,

- Orman vasfını kaybetmiş hazineye ait arazilerin satışından elde edilmesi beklenen gelirlerin bütçe hedefinin 0,7 milyar TL üzerinde gerçekleşerek 1,7 milyar TL seviyesinde, gerçekleşmesinin etkili olacağı söylenebilir.

- 2015 yılında merkezi yönetim bütçesi (kamu) harcanabilir gelirin, 2014 yılsonu gerçekleşme tahminine göre yüzde 2,75'lik bir artışla cari fiyatlarla 196.139 milyon TL'ye yükselmesi beklenmektedir. Anılan tutarın gerçekleşmesinde 2015 yılında, orman vasfını yitirmiş hazine arazilerinin satışından 1 milyar TL ve özelleştirme uygulamaları kapsamında 8,7 milyar TL gelir elde edilmesine ilişkin öngörünün etkili olacağı söylenebilir. Ayrıca

---

elde edilen gelirler, menkul ve gayrimenkul kiralari, değerli kâğıtların satışı, kurumlar hâsılatı, devlet payları, hizmet gelirleri ve TCMB safi hasılat toplamından oluşmaktadır.

- Cari transferler (net); yeşil kart harcamaları, devlet borçları genel giderleri, faiz giderleri, görev zararları, hazine yardımları, kar amacı gütmeyen kuruluşlar ile uluslararası kuruluşlara katılma payları hariç olmak üzere yurtdışına ve hane halkına yapılan transferler, sermaye transferleri, KİT'ler ve devlet iştirakleri hariç olmak üzere borç verme, personel yedek ödeneği ve yatırımları hızlandırma fonu dışındaki yedek ödenekler, döner sermaye ve benzeri kurumların yıl sonu karlarından aktarmalar ile özel gelirler hariç olmak üzere alınan bağış ve yardımlardan oluşmaktadır.

BOTAŞ'ın stok borcundan herhangi bir ödeme yapmayacağı ve 5,9 milyar TL olarak tahakkuk etmesi beklenen cari dönem yükümlülüklerinin 0,6 milyar TL'sini yerine getiremeyeceği varsayımıyla ithalde alınan KDV tahsilatının GSYH'ya oranının, 2014 yılına göre 0,1 puan artarak 2015 yılında yüzde 3,9 seviyesine yükselmesi beklenmektedir. Öte yandan petrol ve doğalgaz ürünleri ile tütün mamullerinden elde edilen ÖTV tahsilatının 0,1'er puan azalacağı şeklindeki öngörü dolayısıyla 2015 yılında ÖTV tahsilatının GSYH'ya oranının, 2014 yılı seviyesinin 0,2 puan altında yüzde 4,8 seviyesinde gerçekleşmesi beklenmektedir. Son olarak, KDV iadelerinin hızlandırılmasına ilişkin düzenlemenin 2014 yılı KDV iadelerinde ortaya çıkardığı etkinin 2015 yılında aynı ölçüde devam edeceği varsayımıyla dâhilde alınan KDV tahsilatının GSYH'ya oran olarak 2014 yılının 0,1 puan üzerine çıkması ve yüzde 2,3 seviyesinde gerçekleşmesi öngörülmektedir.

Tablo 4. Kamu Kesimi Genel Dengesinde Merkezi Yönetim Bütçesi

	(Cari Fiyatlarla, Milyon TL)	
	2014*	2015**
I. Kamu Harcanabilir Geliri	190.881	196.139
II. Cari Giderler	-163.794	-175.342
III. Kamu Tasarrufu (I-II)	27.087	20.797
IV. Yatırımlar	-51.569	-45.339
V. Tasarruf-Yatırım Farkı (III-IV)	-24.482	-24.542
VI. Sermaye Transferleri	51	3.579
VII. Kasa-Banka/Borçlanma	24.431	20.963
BORÇLANMA GEREĞİ	24.431	20.963

* Gerçekleşme Tahmini

** Program

Merkezi yönetim (kamu) harcanabilir gelirinden cari giderler çıkarıldığında, kamu tasarruf hacmine ulaşılmaktadır. Cari giderlerin 2015 yılında, bir önceki yıl gerçekleşme tahminine göre, yüzde 7'lik bir artış göstermesi beklenmektedir.⁴ Cari giderlerde programlanan artışın oluşmasında; 2015 yılı personel giderleri ödeneğinin belirlenirken dikkate alınan genel maaş ve ücret artış oranının toplu sözleşmelerde öngörüldüğü üzere Ocak ve Temmuz dönemlerinde yüzde 3 olarak uygulanması hususu etkili olmuştur. Ayrıca, 2015 yılında, merkezi yönetim kapsamındaki idarelere 40 bini kontenjan olmak üzere toplam 74 bin yeni personel alınması programlanmıştır. Bu çerçevede, sosyal güvenlik kurumlarına devlet primi giderleri ve personel giderlerini karşılama yedek ödeneğini de içerecek şekilde toplam

⁴ DPT kamu kesimi genel dengesi tanımları çerçevesinde cari giderler; personel harcamaları, sosyal güvenlik kurumlarına devlet primi giderleri, savunma harcamaları, yeşil kart hariç sağlık harcamaları, diğer mal ve hizmet giderleri ve personel yedek ödeneğinden meydana gelmektedir.

personel giderlerinin 2015 yılında önceki yıla göre 0,1 puan azalarak GSYH'ya oranla yüzde 7,2 olması beklenmektedir.

Merkezi yönetim bütçesinin (kamu) tasarruf fazlası 2014 yılında 27.087 milyon TL iken, yüzde 23,2 oranında bir azalış ile 2015 yılında 20.797 milyon TL'ye düşmesi beklenmektedir. Bununla birlikte, kamu yatırımları, bir önceki yıl gerçekleşme beklentisine göre, yüzde 12'lik bir düşüşle 2015 yılında 45.339 milyon TL olarak programlanmıştır. Programlanan bu değişim çerçevesinde, 2015 yılı kamu kesimi tasarruf-yatırım açığı, bir önceki yıl gerçekleşme tahminine göre, yüzde 0,24 oranında bir artış ile (-) 24.542 milyon TL olması programlanmaktadır. 2015 yılında kamu kesimi tasarruf-yatırım açığının karşılanması amacıyla sermaye transferleri 3.579 milyon TL, kasa-banka/borçlanmanın ise 20.963 milyon TL olarak programlanmıştır.⁵

2.3. Mahalli İdareler

Mahalli idareler dengesi; il özel idareleri, belediyeler, büyükşehir belediyeleri ve bunlara bağlı idareler, belediyelerin oluşturduğu birlikler ve İller Bankası hesaplarını kapsamaktadır.

06/12/2012 tarihli Resmi Gazetede yayımlanan 6360 sayılı Kanunla, mahalli idarelerin mali ve idari yapısında önemli değişiklikler yapılmıştır. Söz konusu Kanunla, büyükşehir statüsünde olan il sayısı 30'a yükselmiş, bu illerdeki il özel idareleri ile belde belediyeleri kapatılırken köyler mahalle statüsüne kavuşmuş ve tüm büyükşehir belediyelerinin hizmet alanı il sınırına eşitlenmiştir. Ayrıca, büyükşehir olmayan illerde nüfusu 2.000'in altında olan belediyeler köye dönüştürülmüştür. Yapılan düzenlemeler sonrasında belediye sayısı 1.396'ya gerilerken, yerel yönetimlerin genel bütçe vergi gelirlerinden aldıkları paylar artırılmıştır.

---

⁵ Sermaye transferleri kamunun yatırımlarda kullanılmak üzere gerçekleştirdiği transferler ile ekonomide mevcut servetin kamu ile özel arasında el değiştirmesine yönelik işlemleri kapsamaktadır. Cari transferlerden farkı, gelir artırıcı değil servet artırıcı veya azaltıcı mahiyette olmasıdır. Sermaye transferleri; veraset ve intikal vergisi ve motorlu taşıtlar vergisi gibi servet üzerinden alınan vergiler ile sermaye gelirlerinin, KİT'lere ve devlet iştiraklerine verilen borçlar, yatırımları hızlandırma fonu, uluslararası kuruluşlara katılma payları ve kamulaştırma harcamaları ile netleştirilmesi ile elde edilmektedir.

Tablo 5. Kamu Kesimi Genel Dengesinde Mahalli İdareler

	(Cari Fiyatlarla, Milyon TL)	
	2014*	2015**
I. Kamu Harcanabilir Geliri	59.536	66.965
II. Cari Giderler	-41.226	-46.562
III. Kamu Tasarrufu (I-II)	18.310	20.402
IV. Yatırımlar	-23.074	-29.727
V. Tasarruf-Yatırım Farkı (III-IV)	-4.764	-9.324
VI. Sermaye Transferleri	4.723	7.208
VII. Kasa-Banka/Borçlanma	41	2.116
BORÇLANMA GEREĞİ	53	2.125

* Gerçekleşme Tahmini

** Program

Kamu kesimi genel dengesinde mahalli idareler (kamu) harcanabilir geliri; 2014 yılında cari fiyatlarla 59.536 milyon TL iken, 2015 yılında yüzde 12 oranında bir artışla cari fiyatlarla 66.965 milyon TL'ye yükselmesi öngörülmektedir. Harcanabilir gelir kaleminde yer alan vergilerin 2014 yılında 44.194 milyon TL gerçekleşmesi tahmin edilirken, 2015 yılında yüzde 14,1 oranında bir artışla 50.434 milyon TL olarak programlandığı görülmektedir. Diğer yandan mahalli idareler (kamu) tasarruflarının hesaplanması açısından önem taşıyan cari giderlerin, 2014 yılında cari fiyatlarla 41.226 milyon TL gerçekleşmesi tahmin edilirken, 2015 yılında yüzde 10,5 oranında bir artışla cari fiyatlarla 46.562 milyon TL olarak programlanmıştır.

2014 yılında mahalli idarelerin tasarruf-yatırım farkının (-) 4.764 milyon TL olması beklenirken, 2015 yılında bu rakamın yüzde 95,7 oranında bir artışla (-) 9.324 milyon TL olarak gerçekleşmesi programlanmaktadır. Tasarruf-yatırım açığındaki bu artışın, tasarruflarda öngörülen artışın yatırımlarda öngörülen artıştan daha düşük olmasından kaynaklandığı görülmektedir. Nitekim 2014 yılı gerçekleşme tahminine göre 2015 yılında tasarrufların yüzde 11,4, yatırımların ise yüzde 28,8 oranında artması programlanmıştır. Merkezi yönetim bütçesinden aktarılan payların artırılmasının ve idari konsolidasyonla öngörülen tasarrufun olumlu etkisine rağmen, büyükşehir statüsündeki belediyelerde özellikle alan genişlemesi kaynaklı yeniden yapılanmanın ortaya çıkardığı mali yükün 2015 yılında bütçe dengelerini olumsuz etkileyeceği tahmin edilmektedir. Bu anlamda yatırımlardaki artış tasarruf kalemine nazaran daha yüksek oranda programlanmıştır.

Tasarruf-yatırım farkında oluşan açık, sermaye transferleri ile kasa-banka/borçlanma kalemleriyle dengelenmektedir. Bu doğrultuda 2015 yılında kasa-banka/borçlanma kalemi, bir önceki yıl gerçekleşme tahminine göre, yüzde 5060 oranında bir artışla 2.116 milyon TL

olarak programlanmıştır. Kasa-banka/borçlanma kalemindeki bu artışta kasa-banka değişiminin etkili olduğu görülmektedir. Nitekim söz konusu kalemin 2014 yılı gerçekleşme tahminine nazaran yüzde 688,7 oranında bir artışla 2014 yılında 1.680 milyon TL olarak gerçekleşmesi beklenmektedir. Diğer yandan, 2014 yılında 4.723 milyon TL gerçekleşmesi beklenen sermaye transferlerinin 2015 yılında yüzde 52,6'lık bir artışla 7.208 milyon TL olarak programlandığı görülmektedir. 2015 yılında sermaye transferlerindeki ve kasa-banka/borçlanma miktarındaki artışın sonucu mahalli idareler (kamu) borçlanma gereğinin, bir önceki yıl gerçekleşme tahminine göre, yüzde 3909 oranında bir artışla 2014 yılında cari fiyatlarla 2.125 milyon TL olması programlanmaktadır.

2.4. Döner Sermayeli İşletmeler

Döner sermayeli işletmeler tanımı içinde yer alan kurumlar iki grupta toplanmaktadır. Birinci grupta, merkezi yönetim bütçesi kapsamındaki idarelere bağlı olarak faaliyet gösteren işletmeler yer almaktadır. İkinci grupta ise bu işletmelerin dışında kalan ve kendi özel bütçeleri olan Türkiye Radyo Televizyon Kurumu, Milli Piyango İdaresi ve Atatürk Orman Çiftliği Müdürlüğü bulunmaktadır.

Kamu kesimi genel dengesinde döner sermayeli işletmelerin (kamu) harcanabilir gelirinin 2014 yılında cari fiyatlarla 1.598 milyon TL gerçekleşmesi tahmin edilirken, 2015 yılında, bir önceki yıl gerçekleşme tahminine göre, yüzde 6,8 oranında bir artış ile cari fiyatlarla 1.707 milyon TL'ye yükselmesi öngörülmektedir. Döner sermayeli işletmelerin 2014 yılında vergi ödemelerinin 55 milyon TL'den, 2015 yılında 61 milyon TL'ye yükselmesi beklenirken, vergi dışı normal gelir yükümlülüklerinin 2014 yılında 481 milyon TL iken, 2015 yılında 530 milyon TL'ye yükselmesi öngörülmektedir. Faktör gelirlerinin 2014 yılında 2.134 milyon TL olarak gerçekleşmesi tahmin edilirken, 2015 yılında ise 2.299 milyon TL olarak gerçekleşmesi programlanmıştır. Kamu kesimi dengesinde, döner sermayeli işletmelerin cari giderlerinin bulunmaması nedeniyle döner sermayeli işletmelerin harcanabilir gelirlerinin tasarruflarına eşit olduğu görülmektedir. Bununla birlikte; döner sermayeli işletmelerin 2015 yılında 2.138 milyon TL yatırım harcaması programlanması ve söz konusu yatırım tutarının tasarruf tutarını aşması nedeniyle, döner sermayeli işletmelerin 431 milyon TL tasarruf-yatırım açığı vermesi öngörülmektedir.

2.5. Sosyal Güvenlik Kuruluşları

Sosyal güvenlik kuruluşları kapsamında Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK), Türkiye İş Kurumu (İŞKUR) ve İşsizlik Sigortası Fonu yer almaktadır. Sosyal güvenlik kuruluşları gelir-gider dengesine, İŞKUR'un sadece yatırımı dâhil edilmekte olup, kamu kesimi genel dengesinde İşsizlik Sigortası Fonu dengesi ayrı bir başlıkta gösterilmektedir.

Kamu kesimi genel dengesinde sosyal güvenlik kuruluşları (kamu) harcanabilir geliri; faktör gelirleri, sosyal fonlar ve cari transferlerin toplamından oluşmaktadır. Sosyal güvenlik kuruluşlarının (kamu) harcanabilir gelirlerinin 2014 yılında cari fiyatlarla 176 milyon TL olarak gerçekleşmesi tahmin edilirken, 2015 yılında, bir önceki yıl gerçekleşme tahminine göre, yüzde 50 oranında bir artışla cari fiyatlarla 264 milyon TL olarak programlanmıştır. Faktör gelirlerinin 2014 yılında 4.843 milyon TL gerçekleşmesi tahmin edilirken, 2015 yılında 4.836 milyon TL olarak programlanmıştır. Sosyal fon ödemeleri, 2014 yılında 25.110 milyon TL iken, 2015 yılında 22.690 milyon TL olarak öngörülmektedir.

2014 yılında sosyal güvenlik kuruluşlarının toplam gelirlerinin 178.269 milyon TL, toplam giderlerinin 198.711 milyon TL ve gelir-gider açığının 20.443 milyon TL gerçekleşmesi beklenmektedir. GSYH'ya oran olarak gelirlerin yüzde 10,11, giderlerin yüzde 11,27 ve açığın ise yüzde (-) 1,16 gerçekleşmesi beklenmektedir. 2015 yılında sosyal güvenlik kuruluşlarının toplam gelirlerinin, bir önceki yıl gerçekleşme tahminine göre, yüzde 11,5 oranında bir artışla 198.886 milyon TL, toplam giderlerinin, bir önceki yıl gerçekleşme tahminine göre, yüzde 9,2 oranında bir artışla 217.005 milyon TL ve gelir-gider açığının ise, bir önceki yıl gerçekleşme tahminine göre, yüzde 11,3 oranında bir azalışla 18.119 milyon TL olması öngörülmüştür. GSYH'ya oran olarak gelirlerin yüzde 10,23, giderlerin yüzde 11,16 ve açığın yüzde (-) 0,93 olması programlanmıştır

Merkezi yönetim bütçesinden yapılan transferler, 2014 yılında 20.443 milyon TL iken, 2015 yılında 18.119 milyon TL olarak programlanmıştır. Bu transferlere faturalı ödemeler, ek karşılıklar, devlet katkısı, emeklilere yapılan ek ödeme, prim teşviklerinden kaynaklanan transferler ve prim ödeme gücü olmayanların GSS primleri dâhil değildir. Bunların dâhil edilmesiyle merkezi yönetim bütçesinden sosyal güvenlik kuruluşlarına yapılan transferlerin 2014 yılında 77.392 milyon TL olarak gerçekleşmesi beklenirken, 2015 yılında 80.629 milyon TL olması programlanmıştır. Diğer yandan, kamu kesimi dengesinde,

sosyal güvenlik kuruluşlarının harcanabilir gelirlerinin tasarruflarına ve tasarrufların da yapılacak yatırımlarına denk olduğu görülmektedir.

2.6. İşsizlik Sigortası Fonu

Kamu kesimi genel dengesinde işsizlik sigortası (kamu) harcanabilir geliri; faktör gelirleri, sosyal fonlar ve cari transferlerin toplamından oluşmaktadır. İşsizlik sigortasının 2015 yılında (kamu) harcanabilir geliri 11.319 milyon TL olarak programlanmıştır. Faktör gelirleri 2014 yılında 6.355 milyon TL iken, 2015 yılında, bir önceki yıl gerçekleşme tahminine göre, yüzde 13,8 oranında bir artışla 7.238 milyon TL, sosyal fonlar 2014 yılında 1.929 milyon TL iken, 2015 yılında 1.721 milyon TL, cari transferler 2014 yılında 2.152 milyon TL iken, 2015 yılında, bir önceki yıl gerçekleşme tahminine göre, yüzde 9,6 oranında bir artışla 2.360 milyon TL olarak programlanmıştır. Kamu kesimi dengesinde, işsizlik sigortasının harcanabilir gelirleri tasarruflarına eşit olduğu ve yatırımların olmadığı göz önünde bulundurulduğunda tasarrufların tamamının kasa-banka/borçlanma kaleminden oluştuğu görülmektedir.

2015 yılında İşsizlik Sigortası Fonunun prim gelirinin 7.080 milyon TL, faiz gelirinin 7.028 milyon TL ve Fona yapılan devlet katkısının ise 2.360 milyon TL olmak üzere Fonun toplam gelirinin 16.677 milyon TL olarak gerçekleşmesi programlanmaktadır. Fonun giderleri sigorta giderleri, merkezi yönetim bütçesine transferler⁶ ve diğer giderler kalemlerinden oluşmaktadır. Bu kapsamda, merkezi yönetim bütçesine 2015 yılında transfer yapılması öngörülmemiş olup Fonun toplam gideri 5.359 milyon TL olarak programlanmıştır. Sonuç olarak, 2015 yılında toplam Fon varlığının 92.112 milyon TL'ye, GSYH içindeki payının ise yüzde 4,74'e ulaşması beklenmektedir.

2.7 Fonlar

Fon dengesi kapsamı, bütçe içi Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonu (DFİF) ile bütçe dışı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu (SYDTF), Savunma Sanayii Destekleme Fonu (SSDF) ve Özelleştirme Fonundan meydana gelmektedir.

Kamu kesimi genel dengesinde fonların (kamu) harcanabilir geliri; 2014 yılında cari fiyatlarla 4.754 milyon TL iken, 2015 yılında cari fiyatlarla 5.314 milyon TL'ye

---

⁶ GAP kapsamındaki yatırımlar öncelikli olmak üzere ekonomik kalkınma ve sosyal gelişmeye yönelik altyapı yatırımlarının finansmanı için merkezi yönetim bütçesine yapılacak transfer rakamı bu kalemde gösterilmektedir.

yükselmektedir. Vergi gelirlerinin 2014 yılında 6.858 milyon TL gerçekleşmesi tahmin edilirken, 2015 yılında 7.623 milyon TL olarak programlandığı görülmektedir. Vergi dışı normal gelirler 2014 yılında 1.975 milyon TL'den, 2015 yılında 2.231 milyon TL'ye yükselirken, faktör gelirleri 2014 yılında 82 milyon TL iken 2015 yılında 93 milyon TL'ye artması öngörülmektedir. Cari transferlerin (net) 2014 yılında 4.161 milyon TL'den, 2015 yılında 4.633 milyon TL'ye yükselmesi programlanmıştır.

Fonlar (kamu) harcanabilir gelirden cari giderler çıkarıldığında, fonların (kamu) tasarruf hacmine ulaşılmaktadır. Cari giderlerin 2014 yılında cari fiyatlarla 3.158 milyon TL gerçekleşmesi tahmin edilirken, 2015 yılında cari fiyatlarla 3.476 milyon TL olarak programlandığı görülmektedir. Bu çerçevede, fonların (kamu) tasarruflarının 2014 yılında cari fiyatlarla 1.596 milyon TL iken, 2015 yılında 1.838 milyon TL'ye çıkması beklenmektedir. Bununla birlikte, fonlarda (kamu) yatırım harcaması görülmediğinden 2015 yılında cari fiyatlarla tasarruf-yatırım fazlası 1.838 milyon TL olarak kabul edilmektedir. 2015 yılında fonların sermaye transferlerinin 141 milyon TL olarak gerçekleşmesi, kasa-banka/borçlanmanın ise (-) 1.979 milyon TL olması programlanmıştır.

2.8 Kamu İktisadi Teşebbüsleri

2014 yılı Ekim ayı itibarıyla 233 sayılı KHK kapsamında faaliyet gösteren 18 KİT ile özelleştirme programında bulunan ve yüzde 50'den fazla kamu payı olan TEDAŞ, TDİ, TÜRKŞEKER, Sümer Holding ve tta Gayrimenkul A.Ş. KİT dengesi kapsamında izlenmektedir.

Özelleştirme kapsamında izlenen kuruluşlar dâhil KİT'lerin 2014 yılında harcanabilir gelirinin (-) 3.091 milyon TL gerçekleşmesi tahmin edilirken, 2015 yılında, bir önceki yıl gerçekleşme tahminine göre, gerçekleşecek bir artışla 3.214 milyon TL olarak programlanmıştır. Diğer yandan özelleştirme kapsamında izlenmeyen KİT'lerin harcanabilir geliri, 2014 yılı gerçekleşme tahminine göre önemli bir artış göstererek 3.582 milyon TL olması beklenmektedir. Özelleştirme kapsamında izlenen kuruluşlar dâhil KİT'lerin harcanabilir gelirindeki yüzde 203,9'lük artışta 2014 yılında gerçekleştirilen özelleştirmelerin etkisi bulunmaktadır. Özelleştirme kapsamında izlenen KİT'lerin harcanabilir gelirinin eksi bakiye vermesi, toplam harcanabilir gelir üzerinde negatif etki oluşturmaktadır. Bu nedenle özelleştirmesi gerçekleşen KİT'lerin toplamdan çıkarılması, toplam harcanabilir gelir kalemini olumlu etkilemektedir.

Özelleştirme kapsamında izlenen kuruluşlar dâhil KİT'lerin faktör gelirleri 2014 yılında 2.254 milyon TL iken, 2015 yılında yüzde 91 oranında bir artışla 4.306 milyon TL olarak öngörülmektedir. KİT'lerin cari giderlerine kamu kesimi genel dengesinde yer verilmediğinden, tasarrufları harcanabilir gelirlerine eşit olmaktadır. KİT'lerin yatırım harcamaları 2014 yılında (-) 8.066 milyon TL iken, 2015 yılında (-) 9.907 milyon TL olarak programlanmıştır. Böylece, KİT'lerin 2014 yılında 11.157 milyon TL olan tasarruf-yatırım açığının, 2015 yılında 6.694 milyon TL'ye düşmesi beklenmektedir. Sermaye transferleri çerçevesinde; 2014 yılında diğer transferlerin 10.774 milyon TL ve kamulaştırma/sabit değer artışlarının (-) 1.993 milyon TL olarak gerçekleşmesi tahmin edilirken, 2015 yılında diğer transferlerin 8.364 milyon TL'ye yükselmesi ve kamulaştırma/sabit değer artışlarının (-) 890 milyon TL'ye düşmesinin programlandığı görülmektedir. Kasa-banka/borçlanma kaleminin ise 2015 yılı sonu itibarıyla (-) 781 milyon TL olması programlanmaktadır.

3. 2015 YILI MERKEZİ YÖNETİM BÜTÇE KANUNU TASARISININ ANALİZİ

3.1. 2014 Yılı Merkezi Yönetim Bütçe Performansı

2014 Yılı Bütçe Performansı; bütçe açığı, faiz dışı fazla ile bütçe giderleri ve gelirlerinde yaşanan değişim ele alınarak değerlendirilecektir. Bu kısımda, öncelikle 2002-2013 dönemi gerçekleştirmeleri anlatılacak, daha sonra ise 2014 yılı gerçekleşme tahminlerine ilişkin bilgilere yer verilecektir.

3.1.1. Merkezi Yönetim Bütçe Performansında Son Yıllarda Yaşanan Gelişmeler⁷

3.1.1.1 Bütçe Açığı ve Faiz Dışı Fazlanın Gelişimi

Bütçe performansının değerlendirmesinde, bütçe dengesinin GSYH'ye oranı ve faiz dışı fazlanın GSYH'ye oranı olmak üzere iki temel veri kullanılmaktadır. Merkezi yönetim bütçe performansında son yıllarda yaşanan gelişmeler de sözü edilen verilerin 2002-2013 arası dönemdeki seyirleri çerçevesinde değerlendirilecektir.

Bütçe açığının GSYH'ye oranı 2002 yılında yüzde 11,5 olarak gerçekleşmiş ancak uygulanan mali konsolidasyon tedbirleri neticesinde 2003 yılından itibaren azalmaya başlamış ve 2006 yılında yüzde 0,6'lık oranla en düşük seviyesine ulaşmıştır. Küresel ekonomik krize bağlı olarak dünya ekonomisinde yaşanan olumsuz gelişmelerin Türkiye ekonomisine yansımaları nedeniyle 2009 yılında bütçe açığının GSYH'ye oranı 2006-2012 dönemindeki en yüksek seviye olan yüzde 5,5'e çıkmıştır. 2009 yılından sonra ise krize yönelik alınan yapısal

⁷ Bu kısımda yer alan veriler 2015 Yılı Bütçe Gerekçesinden alınmıştır.

tedbirlerin gösterdiği olumlu etki sayesinde bu oran, 2010 yılında yüzde 3,6, 2011 yılında 1,4 ve 2012 yılında 2,1 düzeyinde gerçekleşmiştir. Son olarak 2013 yılında bütçe açığının GSYH'ye oranı 1,2 olarak kaydedilmiştir.

Faiz dışı fazlanın GSYH'ye oranının yıllar itibariyle gelişimine bakıldığında, bu oranın özellikle 2002-2005 arası dönemde yüksek seviyelerde seyrettiği anlaşılmaktadır. Bu durumun temel sebebi 2001 krizinin ardından ortaya çıkan yüksek kamu borç stokunun azaltılmasıdır. 2002-2008 döneminde ise faiz dışı fazlanın GSYH'ye oranı ortalama yüzde 4,5 seviyelerinde gerçekleşmiştir. Küresel krizin etkilerinin hissedildiği 2009 yılında, bu oran bir önceki yıla göre 3,5 puanlık bir azalış göstererek yüzde 0 düzeyinde gerçekleşmiştir. Takip eden yıllarda, faiz dışı fazlanın GSYH'ye oranı tekrar artış eğilimine girmiştir ve 2010-2012 döneminde sırasıyla yüzde 0,7, 1,9 ve 1,3 seviyesinde gerçekleşmiştir. Son olarak 2013 yılında yüzde 2 seviyesinde faiz dışı fazla verilmiştir.

3.1.1.2 Merkezi Yönetim Bütçe Giderlerinin Gelişimi

2002-2013 arası dönemde merkezi yönetim bütçe giderlerinin GSYH'ye oranına bakıldığında 2002 yılında yüzde 34,1 olan bu oranın 2006 yılında yüzde 23,5'lik oranla en düşük seviyesine geldiği gözlenmektedir. 2007 yılında yüzde 24,2 ve 2008 yılında yüzde 23,9 seviyelerinde yatay bir seyir izleyen bu oran, küresel krizin etkisiyle 2009 yılında yüzde 28,2'ye yükselmiştir. Ancak bütçe performansını gösteren diğer verilerde de olduğu gibi bütçe giderlerinin GSYH'ye oranı 2010, 2011 ve 2012 yıllarında sırasıyla yüzde 26,8, 24,2 ve 25,5 seviyesine düşmüştür. 2013 yılına bakıldığında ise, bütçe giderlerinin GSYH'ye oranının yüzde 26,1 olarak gerçekleştiği görülmektedir.

Faiz dışındaki bütçe giderlerinin gelişimine bakıldığında, faiz dışı giderlerin GSYH'ye oranı 2002 yılında yüzde 19,4 olarak gerçekleşmiş ve 2002-2006 arası dönemde istikrarlı bir şekilde düşüş göstermiştir. 2006 yılına kadar azalan bu oran, 2007 yılından başlayarak artmış ve 2009 yılında dönemin en yüksek seviyesi olan yüzde 22,6'ya ulaşmıştır. Söz konusu oran 2010, 2011 ve 2012 yıllarında düşüş göstererek sırasıyla; yüzde 22,4, 21 ve 22,1 seviyelerinde gerçekleşmiştir. 2013 yılında ise faiz hariç bütçe giderlerinin GSYH'ye oranı yüzde 22,9 seviyesinde kaydedilmiştir.

3.1.1.3 Merkezi Yönetim Bütçe Gelirlerinin Gelişimi

Merkezi yönetim bütçe gelirlerinin GSYH'ye oranının 2002-2011 yılları arasındaki dönemde en düşük seviyesine yüzde 22'lik oranla 2004 yılında ve en yüksek seviyesine yüzde 23,5'lik oranla 2005 ve 2012 yıllarında ulaştığı görülmektedir. 2002-2011 arasındaki diğer tüm yıllarda yüzde 22 ile 23,5 arasındaki bir buçuk puanlık değişim bandı içerisinde yatay bir

seyir izlediği görülmektedir. 2013 yılında ise, merkezi yönetim bütçe gelirlerinin GSYH'ye oranında 1,4 puanlık bir artış gözlenmiştir ve yüzde 24,9 olarak gerçekleşmiştir.

Vergi gelirlerinin GSYH'ye oranına bakıldığında, bu oranın 2002-2010 yılları arasındaki değişimi yüzde 17 ilâ 18,4 arasında gerçekleşmiştir. 2010, 2011 ve 2012 yıllarında ise sırasıyla yüzde 19,2, 19,6 ve 19,7 olarak kaydedilmiştir. Son olarak 2013 yılında ise, vergi gelirlerinin GSYH içindeki payı yüzde 20,8 olarak ölçülmüştür.

3.1.2. 2014 Yılı Merkezi Yönetim Bütçesi: Hedef ve Gerçekleşme Tahminleri⁸

3.1.2.1 Bütçe Açığı ve Faiz Dışı Fazla

2014 yılı Merkezi Yönetim Bütçe Kanununda merkezi yönetim bütçe giderleri 436 milyar 433 milyon TL, merkezi yönetim bütçe gelirleri 403 milyar 175 milyon TL, bütçe açığı 33 milyar 258 milyon TL ve faiz dışı fazla 18 milyar 742 milyon TL olarak öngörülmüştür. Bu çerçevede, bütçe açığının GSYH'ye oranı yüzde 1,9, faiz dışı fazlanın GSYH'ye oranı ise yüzde 1,1 olarak hedeflenmiştir.

Bununla birlikte, Bütçe Gerçekleşmeleri ve Beklentiler Raporunda belirtildiği üzere, 2014 yılı sonunda merkezi yönetim bütçe giderlerinin 448 milyar 449 milyon TL, merkezi yönetim bütçe gelirlerinin ise 424 milyar 18 milyon TL gerçekleşmesi beklenmektedir. Bu veriler ışığında, merkezi yönetim bütçe gelirlerindeki artışın beklentilerin üzerinde gerçekleşmesi sebebiyle 2014 yılı sonunda merkezi yönetim bütçesinin 24 milyar 431 milyon TL açık vermesi ve açığın GSYH'ye oran olarak 1,4 seviyesinde gerçekleşmesi tahmin edilmektedir. Diğer taraftan, faiz dışı fazlanın 25 milyar 792 milyon TL olması ve bu tutarın GSYH'ye oranının da yüzde 1,5 seviyesinde kaydedilmesi beklenmektedir.

Ayrıca, 2015-2017 Dönemi Orta Vadeli Programında 2014 yılı sonu itibarıyla bütçe açığının 24 milyar 431 milyon TL ve faiz dışı fazlanın ise 25 milyar 792 milyon TL olarak gerçekleşeceği tahmin edilmektedir.

Ocak-Haziran 2013 döneminde 3 milyar 63 milyon TL fazla veren merkezi yönetim bütçesi, 2014 yılının aynı döneminde 3 milyar 375 milyon TL açık vermiştir. 2013 yılı Ocak-Haziran döneminde faiz dışı fazla 26 milyar 364 milyon TL iken, 2014 yılının aynı döneminde yüzde 12,4 oranında azalarak 23 milyar 88 milyon TL olmuştur. 2014 yılı için 18 milyar 742 milyon TL olarak öngörülen faiz dışı fazla hedefinin ilk altı aylık dönem itibarıyla yüzde 123,2'sinin gerçekleştiği görülmektedir.

---

⁸ Bu kısımda yer verilen hedef ve gerçekleşme tahminleri, 2014 Yılı Merkezi Yönetim Bütçe Gerçekleşmeleri ve Beklentiler Raporu, 2015-2017 Dönemi Orta Vadeli Programı ve 2015 Yılı Programından alınmıştır.

3.1.2.2 Merkezi Yönetim Bütçe Giderleri

2014 Yılı Merkezi Yönetim Bütçe Gerçekleşmeleri ve Beklentiler Raporu'na göre; 2014 yılı merkezi yönetim bütçesinde 436 milyar 433 milyon TL öngörülen merkezi yönetim bütçe giderlerinin 2014 yılı sonunda 448 milyar 449 milyon TL, 384 milyar 433 milyon TL öngörülen faiz hariç bütçe giderlerinin 398 milyar 226 milyon TL, 52 milyar TL öngörülen faiz giderlerinin ise 50 milyar 223 milyon TL olarak gerçekleşeceği tahmin edilmektedir.

2014 yılı Merkezi Yönetim Bütçe Kanununda, merkezi yönetim bütçe giderlerinin GSYH'ye oranının yüzde 25,4 olarak gerçekleşmesi öngörülmüştür. 2015-2017 Orta Vadeli Programı'nda ve 2014 Yılı Merkezi Yönetim Bütçe Gerçekleşmeleri ve Beklentiler Raporu'nda 2014 yılı sonu için yapılan bu tahmin aynen olarak korunmuştur.

2014 yılı Ocak-Haziran döneminde bütçe giderleri, geçen yılın aynı dönemindeki 187 milyar 870 milyon TL gerçekleşmeye göre yüzde 13,8 oranında artış göstererek 213 milyar 857 milyon TL olmuştur. 2013 yılının ilk yarısı itibarıyla bütçe giderleri gerçekleşme oranı yüzde 46 iken, 2013 yılının aynı döneminde bu oran yüzde 49 olmuştur.

2014 yılının ilk altı aylık döneminde faiz hariç bütçe giderleri, 2013 yılının aynı dönemine göre yüzde 13,9 oranında artış göstererek 187 milyar 394 milyon TL olmuştur. 2013 yılı Ocak-Haziran döneminde 23 milyar 300 milyon TL olan faiz giderleri, 2014 yılının aynı döneminde yüzde 13,6 oranında artarak 26 milyar 463 milyon TL olmuştur. Bu tutar 2014 yılı bütçe hedefinin yüzde 50,9'una tekabül etmektedir.

Bütçe giderlerine ekonomik sınıflandırma açısından bakıldığında, 2014 yılı sonunda personel giderlerinin 109 milyar 717 milyon TL, sosyal güvenlik kurumlarına devlet primi giderlerinin 18 milyar 872 milyon TL, mal ve hizmet alım giderlerinin 40 milyar 129 milyon TL, faiz giderlerinin 50 milyar 223 milyon, cari transferlerin 163 milyar 265 milyon TL, sermaye giderlerinin 48 milyar 96 milyon TL, sermaye transferlerinin 7 milyar 462 milyon TL, borç verme gerçekleşmesinin ise 10 milyar 684 milyon TL olacağı tahmin edilmektedir. 2014 yılının ilk altı ayında en yüksek gerçekleşme oranı yüzde 78,3 ile borç verme giderlerinde, en düşük gerçekleşme oranı ise yüzde 37,9 ile sermaye giderlerinde olmuştur.

3.1.2.3 Merkezi Yönetim Bütçe Gelirleri

2014 yılı merkezi yönetim bütçesinde 403 milyar 175 milyon TL olarak hedeflenen merkezi yönetim bütçe gelirlerinin 424 milyar 18 milyon TL, 348 milyar 353 milyon TL olarak hedeflenen vergi gelirlerinin ise 351 milyar 607 milyon TL olarak gerçekleşeceği öngörülmektedir. 54 milyar 822 milyon TL olan merkezi yönetim bütçesi vergi dışı

gelirlerinin (özel bütçeli idarelerin öz gelirleri ile düzenleyici ve denetleyici kurumların gelirleri dâhil) ise 72 milyar 410 milyon TL olarak gerçekleşmesi beklenmektedir.

2014 yılında toplam bütçe gelirlerinin başlangıç hedefinin 20 milyar 843 milyon üzerinde gerçekleşmesi öngörülmektedir. Ancak GSYH'ye oran olarak bakıldığında, 2013 yılında bütçe gelirlerinin GSYH'ye oranı yüzde 24,9 olarak kaydedilmekte iken, 2014'te bu oranın önceki yıla göre 1 puanlık düşüş göstererek 24'e gerilemesi beklenmektedir. 2015 Yılı Programında söz konusu düşüşün tamamının vergi gelirlerinden kaynaklandığı belirtilmektedir. Bununla birlikte 2014 yılında bütçe gelirlerinin başlangıç bütçesinde öngörülen tutardan fazla olması ise faiz gelirleri veya özel bütçeli idarelerin gelirleri gibi vergi dışı gelirlerdeki artışa bağlanmaktadır.

2014 yılı Ocak-Haziran döneminde, merkezi yönetim bütçe gelirleri geçen yılın aynı dönemine göre yüzde 10,2 oranında artışla 210 milyar 481 milyon TL olarak gerçekleşmiş olup, bütçe hedefinin yüzde 52,2'sine ulaşılmıştır. 2013 yılı Ocak-Haziran döneminde vergi gelirleri 158 milyar 357 milyon TL gerçekleşmiş iken, 2014 yılında geçen yılın aynı dönemine göre yüzde 6,1 oranında artarak 168 milyar 95 milyon TL olarak gerçekleşmiştir. Bununla birlikte 2013 yılı Ocak-Haziran döneminde 26 milyar 176 milyon olarak gerçekleşen vergi dışı gelirler yüzde 30,3'lük bir artışla 2014'ün aynı döneminde 34 milyar 108 milyon TL olarak gerçekleşmiştir. 2014 yılının ilk altı aylık döneminde, özel bütçeli idarelerin öz gelirleri yüzde 36,7'lik bir artışla 6 milyar 285 milyon TL ve düzenleyici ve denetleyici kurumların gelirleri yüzde 10'luk bir artışla 1 milyar 993 milyon TL olarak gerçekleşmiştir. Bu durumda toplam bütçe gelirlerindeki artışın sebebinin vergi dışı diğer gelirler olduğu bir kez daha vurgulanmış olmaktadır.

3.2. 2015 Yılı Merkezi Yönetim Bütçesine İlişkin Genel Bilgiler⁹

3.2.1. 2015 Yılı Merkezi Yönetim Bütçesinin Genel Özellikleri

Milli Bütçe Tahmin Raporunda 2015 Yılı Programının temel amacının; ülkemizin refah seviyesinin artırılması nihai hedefi doğrultusunda büyüme ve istihdamın artırılması, cari açığın azaltılması, kamu maliyesindeki güçlü duruşun devam ettirilmesi, fiyat istikrarının sağlanması ve sürdürülmesi olduğu belirtilmektedir. Program döneminde gayri safi yurtiçi hasılanın yüzde 4, toplam yurtiçi talebin sabit fiyatlarla yüzde 4 ve toplam sabit sermaye yatırımlarının ise yüzde 4,2 oranında yükseleceği öngörülmektedir. Ayrıca 2014 yılında

⁹ Bu kısımda yer alan bilgiler 2015 Yılı Bütçe Gereğesinden alınmıştır.

toplam tüketimin sabit fiyatlarla yüzde 3,8 oranında artması; bu oranın kamu tüketiminde yüzde 2,2 ve özel tüketimde yüzde 4,0 olarak gerçekleşmesi beklenmektedir.

2015 Yılı Merkezi Yönetim Bütçesi, 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanununa uygun olarak;

- Enflasyonla mücadeleye devam edilmesi, cari işlemler açığının tedrici olarak düşürülmesi, büyümenin potansiyel seviyesine çıkarılması, yurt içi tasarrufların artırılması,
- Cari açığı ve dışa bağımlılığı azaltmaya yönelik politikaların uygulanması, ithal edilen ara malları ile yatırım mallarının yurtiçinde üretiminin desteklenmesi,
- Dünya ekonomisinde yaşanan belirsizliklerin ülkemize olan etkilerinin asgari düzeyde tutulması, dışsal şoklara karşı ekonomide dayanıklılığı sağlamak amacıyla ihtiyatlı maliye politikalarının uygulanması,
- Gelir, gider, bütçe dengesi ve borç hedeflerine ilişkin orta vadeli hedeflere ulaşılması, kamu maliyesi alanında geçmiş dönemde elde edilen kazanımların sürdürülmesi,
- Bütçe harcamalarının sağlam gelir kaynaklarıyla karşılanması, faiz dışı harcamaların kontrol altında tutulması, mali disiplin anlayışına uygun olarak kamu idarelerinin kendilerine tahsis edilen ödenekleri aşmadan ekonomik, etkili ve verimli kullanmasının sağlanması,
- Mevcut bütçe kaynaklarının üretken alanlara yönlendirilmesi, kamu harcamalarında eğitime, altyapı yatırımlarına, Ar-Ge çalışmalarına ve bölgesel gelişmişlik farklarını azaltacak teşviklere öncelik verilmesi, ayrıca kamu yatırımlarının özel sektörün üretkenliğini artıracak şekilde planlanması,
- Sosyal amaçlı programların etkinliğinin değerlendirilmesi ve mükerrerliğinin önlenmesi,
- Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP), Doğu Anadolu Projesi (DAP), Konya Ovası Projesi (KOP) ve Doğu Karadeniz Projesi (DOKAP) kapsamındaki yatırımlara ve özel sektörün yatırım yapmasını destekleyecek diğer projelere devam edilmesi,
- Haksız rekabetin önlenmesi, kaynak dağılımında etkinliğin sağlanması, ekonomide rekabet gücünün artırılması amacıyla kayıt dışı ekonomiyle mücadele edilmesi, vergiye gönüllü uyumun artırılması,

hedefleri doğrultusunda hazırlanmıştır.

Tasarıda ayrıca;

- Merkezi yönetim kapsamındaki kamu idarelerinin inisiyatiflerinin artırılması amacıyla, idarelerin aktarma yapılacak tertipteki ödeneğin yüzde 20'sini aşmayacak şekilde kendi bütçeleri içinde ödenek aktarması yapabilmelerine dair yetki tanınması,

- Genel bütçeli idarelerin Çevre ve Şehircilik Bakanlığına yaptıracakları işlere ilişkin ödenek aktarmaları ile Milli Savunma Bakanlığı, Jandarma Genel Komutanlığı ve Sahil Güvenlik Komutanlığının kendi aralarında yapacakları hizmetlere ilişkin ödenek aktarmalarında ilgili idarelerin yetkili olması,

- 14/2/1985 tarihli ve 3152 sayılı İçişleri Bakanlığı Teşkilat ve Görevleri hakkında Kanununun 28/A maddesi kapsamında yatırım izleme ve koordinasyon başkanlıklarınca yaptırılacak işlere ilişkin kaynak transferlerinin genel bütçe kapsamındaki kamu idarelerince İçişleri Bakanlığına ödenek aktarması suretiyle, diğer merkezi yönetim kapsamındaki kamu kurum ve kuruluşlarınca ise tahakkuk işlemi ile gerçekleştirilmesi,

- Taahhüt alımının yalnızca çok acil ve zorunlu hallerde Bakanlar Kurulu kararı ile gerçekleştirilebilmesi ve 2015 Yılı Yatırım Programına ek yatırım cetvellerinde yer almayan projelere harcama yapılamaması,

- Köylerin Altyapısının Desteklenmesi Projesi (KÖYDES) ödeneklerinin ilgili idarelere tahakkuk ettirilmesi suretiyle kullanılması, bu yardımların haczedilememesi ve bunların haciz ve ihtiyati tedbir işlemlerine konu olamaması,

- Su Kanalizasyon ve Altyapı Projesi (SUKAP) ödeneklerinin İller Bankası Anonim Şirketi aracılığıyla belediyelerin içme suyu ve atık su projelerinin gerçekleştirilmesinde kullanılması, bu yardımların haciz ve ihtiyati tedbir işlemlerine konu olamaması,

- 2015 yılı içinde, 4749 sayılı Kanuna göre sağlanacak garantili imkân ve dış borç ikraz limiti ile Hazine Müsteşarlığınca sağlanacak borç üstlenim taahhüdünün 3 milyar ABD Dolarını aşmaması; ayrıca 2015 yılı bütçesi ile belirlenen genel bütçe başlangıç ödeneklerinin yüzde 1'ine kadar ikrazen özel tertip devlet iç borçlanma senedi ihraç edilebilmesi,

- 2015 yılı içinde, açıktan veya nakil suretiyle; 78 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin 5 inci maddesinin birinci fıkrası kapsamında boş öğretim elemanı kadrolarına 4.000, 190 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin Ek 7 nci maddesinin birinci fıkrası kapsamında serbest memur kadrolarına 36.000 olmak üzere toplam 40.000 kadroya atama yapılabilmesi,

- Yükseköğretim kurumlarının boş öğretim elemanı kadrolarına, 2014 yılında emeklilik, ölüm, istifa, nakil, eğitimin tamamlanması veya başarısızlık sonucu kurumlarından ayrılan araştırma görevlisi sayısı kadar daha açıktan veya nakil suretiyle atama yapılabilmesi ve 2015

yılı için izin verilen 4.000 kadroya kadar atama izinin en az 2.000 adedinin Yükseköğretim Kurulu koordinasyonunda Öğretim Üyesi Yetiştirme Programı kapsamında yetiştirilmek amacıyla araştırma görevlisi kadrolarına yapılacak atamalarda kullanılması,

öngörülmektedir.

3.2.2 2015 Yılı Merkezi Yönetim Bütçe Büyüklükleri

a) 2015 Yılı Merkezi Yönetim Bütçe Büyüklüklerinin Belirlenmesinde Esas Alınan

Göstergeler:

Ödenek tutarları belirlenirken; 5018 sayılı Kanunun (I) ve (II) sayılı cetvellerinde yer alan kamu kurumları için Orta Vadeli Programda ve Orta Vadeli Mali Planda belirlenen politika hedef ve öncelikleri ile Orta Vadeli Programda yer alan makroekonomik göstergeler, idarelerin geçmiş yıllar harcama eğilimleri ile yürüttükleri önemli faaliyet ve projeler dikkate alınmıştır. Türkiye Büyük Millet Meclisi ve Sayıştay ile Düzenleyici ve Denetleyici Kurumların ödenek tekliflerine 5018 sayılı Kanunun 2 nci ve 18 inci maddelerine uygun olarak aynen yer verilmiştir.

Genel bütçe gelirleri tahmin edilirken; Orta Vadeli Programda ve Orta Vadeli Mali Planda belirlenen politika, hedef ve önceliklerle beraber, büyüme, dış ticaret hacmi, döviz kuru ile üretim-tüketim ve enflasyon tahminleri, vergi sistemimizin gelir esnekliği, yapılandırma gelirleri, bütçe giderleri ile ilgili büyüklükler, yürürlükteki mevzuat ve alınacak tedbirler göz önünde bulundurulmuştur.

Genel bütçe gelir tahmini Maliye Bakanlığı tarafından yapılmış, özel bütçeli kuruluşlar ile düzenleyici ve denetleyici kurumların gelirleri ise söz konusu kurumlar tarafından yapılan gelir tahminleri esas alınarak belirlenmiştir.

Ayrıca 2015 yılı Merkezi Yönetim Bütçesi gelir ve giderleri tahmin edilirken;

- GSYH'nin reel olarak yüzde 4 büyüyeceği,
- GSYH deflatorünün yüzde 6 ve yılsonu TÜFE'nin yüzde 6,3 olacağı,
- İhracatın 173 milyar ABD Doları, ithalatın ise 258 milyar ABD Doları olarak gerçekleşeceği,

- Borçlanmanın ağırlıklı olarak Türk Lirası cinsinden ve sabit faizli enstrümanlarla yapılacağı, borçlanma vadelerinin piyasanın elverdiği ölçüde uzatılması politikasına devam edileceği,

varsayılmıştır.

b) Merkezi Yönetim Bütçe Dengesi: 2015 yılı Merkezi Yönetim Bütçesi; hazine yardımı ve gelirden ayrılan paylar hariç 472 milyar 943 milyon TL gider; red ve iadeler hariç 451 milyar 979 milyon TL gelir olmak üzere 20 milyar 963 milyon TL açıkla bağlanmıştır. Bütçe açığının GSYH'ye oranı yüzde 1,1'dir. Buna karşın, 54 milyar TL tutarındaki faiz ödemeleri düşüldüğünde bütçe 33 milyar 37 milyon TL faiz dışı fazla vermektedir. Bu tutarın GSYH'ye oranının yüzde 1,7 düzeyinde olması öngörülmüştür.

c) 2016-2017 Dönemi Merkezi Yönetim Bütçe Büyüklükleri: 2016 yılı Merkezi Yönetim Bütçesi giderleri; hazine yardımı ve düzenleyici ve denetleyici kurumların gelir fazlaları hariç 506 milyar 841 milyon TL, bütçe geliri 491 milyar 39 milyon TL, bütçe açığı 15 milyar 802 milyon TL olarak öngörülmüştür. 2015 yılı bütçesinin faiz dışı fazla tahmini ise 38 milyar 198 milyondur.

2017 yılı Merkezi Yönetim Bütçesi giderleri; hazine yardımı ve düzenleyici ve denetleyici kurumların gelir fazlaları hariç 541 milyar 335 milyon TL, bütçe gelirleri 534 milyar 247 milyon TL, bütçe açığı ise 7 milyar 88 milyon TL olarak tahmin edilmektedir. Ayrıca, 2017 yılında bütçenin 47 milyar 912 milyon faiz dışı fazla vermesi öngörülmektedir

3.3. 2015 Yılı Merkezi Yönetim Bütçe Giderlerinin Analizi

2015-2017 mali plan döneminde, cari açığın tedrici olarak düşürülmesine, enflasyonla mücadelede, kaynakların üretken alanlara yönlendirilerek büyümenin, yurtiçi tasarrufların ve istihdamın artırılması ile yapısal reformlara daha fazla önem verilecektir. Faiz dışı harcamalar ve kamu kesimi borçlanma gereği makul bir düzeyde tutularak maliye politikasının sürdürülebilirliğine de devam edilecektir. Bu doğrultuda verimsiz harcamalar tasfiye edilecek, bu suretle oluşturulan kaynaklar büyümeyi destekleyecek kamu altyapı programlarında, teşviklerde, eğitim ve Ar-Ge desteklerinde kullanılacaktır. Bunun yanında süreklilik arz etmeyen gelirlerin, orta ve uzun vadede harcama seviyesinin yükselmesine sebep olacak politikalarda kullanılmasından kaçınılarak kamu gelirlerinin kalitesinin artırılmasına yönelik politikalara ağırlık verilecektir.

Söz konusu dönemde, kamu harcamalarının ödenek tavanları dikkate alınarak yürütülmesi esas olacaktır. Kamu idarelerinin görev ve sorumluluklarını etkili bir şekilde yerine getirebilmesini sağlamak üzere tahsis edilen ödeneklerin ekonomik ve verimli kullanılmasına yönelik faaliyetler yoğunlaştırılacaktır. Kaynak kullanımında etkinliği ve hesap verilebilirliği güçlendirmek amacıyla kalıcı yük oluşturacak yeni harcama programları öncelikle pilot uygulamalarla desteklenecek, etki analizi çalışmaları yapılacak ve mevcut programlar performans denetimine tabi tutulacaktır. Bununla birlikte, kademeli olarak kamu hizmetlerini program yaklaşımıyla ele alan bir bütçe yapısına geçilmesi planlanmaktadır. Kamu-Özel İşbirliği (KÖİ) çerçevesinde yapılacak yatırımların kamu mali dengeleri üzerindeki etkisi gözetilecektir. Ayrıca, sağlık hizmetlerinin kalitesi düşürülmeksizin gereksiz ilaç ve tedavi harcamalarını önlemeye yönelik rasyonel tedbirler alınacak, sosyal güvenlik sisteminin aktüeryal dengesini bozacak uygulamalardan kaçınılacaktır.

Kamu yatırımları büyümeyi artırma, özel sektör yatırımlarını destekleme ve bölgelerin mevcut gelişme potansiyellerini harekete geçirmede etkin bir araç olarak kullanılacaktır. Bu kapsamda, kamu yatırım ödeneklerinin yönlendirilmesinde demiryolu, liman, lojistik merkezi gibi özel sektörün üretken faaliyetlerini destekleyecek altyapı yatırımlarına önem verilecektir. Ayrıca yatırımların, Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP), Doğu Anadolu Projesi (DAP), Konya Ovası Projesi (KOP) ve Doğu Karadeniz Projesi (DOKAP) başta olmak üzere ekonomik ve sosyal altyapı projelerine yoğunlaştırılması öngörülmektedir. Ayrıca KÖİ mevzuatının çerçeve bir kanun altında toplanmasına ve KÖİ politika ve uygulamalarının koordinasyonunun güçlendirilmesine yönelik çalışmalar başlatılacaktır.

Tarım politikalarında gıda güvenliğinin sağlanması, doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımının gözetilmesi ve gelir/fiyat istikrarının sağlanmasına yönelik tarımsal destekler neticesinde üretimde verimlilik artışı sağlanması da hedeflenmektedir. Bunun yanında, hayvancılıkta üretimin artırılması ve kalitenin iyileştirilmesine yönelik politikalar uygulanacaktır. Toprak ve su kaynaklarının etkin kullanılmasına yönelik yöntem ve araçlara öncelik verilecek ve tarım sigortası uygulamaları yaygınlaştırılacaktır.

3.3.1. Merkezi Yönetim Bütçe Giderleri

2015 yılı merkezi yönetim bütçe giderleri; hazine yardımı ve gelirden ayrılan paylar hariç 472.942.746.000 TL'dir. Hazine yardımları ve gelirden ayrılan paylar hariç bütçe giderlerinin, 2015 yılı Programında öngörülen GSYH'ye oranı ise yüzde 24,32'dir.

3.3.1.1. Merkezi Yönetim Bütçe Giderlerinin Ekonomik Sınıflandırmaya Göre Dağılımı ve Oranları

Tablo 6’ da Merkez Yönetim Bütçesinin hazine yardımı ve gelirden ayrılan paylar hariç ödenek dağılımı verilmektedir.

Ekonomik sınıflandırmaya göre 2015 yılı merkezi yönetim bütçe ödenekleri içinde en büyük pay cari transferlere aittir. Cari transferleri personel giderleri ve faiz giderleri takip etmektedir.

Tablo 6. Ekonomik Sınıflandırmaya Göre 2015 Yılı Merkezi Yönetim Bütçe Ödenekleri

Ödenek Türü	Ödenek Miktarı (TL)	Merkezi Yönetim Bütçesi İçerisindeki Payı (%)	GSYH’ye Oran* (%)	2014 Yılı Başlangıç Ödenegine göre Artış Oranı (%)
Personel Giderleri	119.170.124.000	25,20	6,13	8,37
Sos.Güv.Dev.Primi Gid.	20.324.876.000	4,30	1,05	7,68
Mal ve Hizmet Alım Gid.	41.152.681.000	8,70	2,12	9,48
Faiz Giderleri	54.000.000.000	11,42	2,78	3,85
Cari Transferler	176.424.780.000	37,30	9,07	7,87
Sermaye Giderleri	40.955.159.000	8,66	2,11	11,63
Sermaye Transferleri	6.797.889.000	1,44	0,35	4,29
Borç Verme	10.544.604.000	2,23	0,54	37,93
Yedek Ödenekler	3.572.633.000	0,76	0,18	2,27
TOPLAM	472.942.746.000	100,00	24,32	8,39

*2014 yılı programında GSYH 1.944.594 milyon TL olarak öngörülmüştür.

Personel giderlerine ilişkin ödeneklerin belirlenmesinde, kamu görevlilerinin mali ve sosyal haklarında yapılacak iyileştirmeler ile enflasyon beklentileri ve kamuda istihdam edilmesi planlanan yeni personel sayısı göz önüne alınmıştır.

Mal ve hizmet alımına ilişkin ödenekler Orta Vadeli Mali Plan (OVMP) döneminde planlanan yeni programlar, döviz kuru ve petrol fiyat öngörülleri, hizmet genişlemesine bağlı olarak ortaya çıkabilecek ihtiyaçlar ile kamu hizmetlerinden yararlanacak kişi sayısı dikkate alınarak belirlenmiştir.

Cari transferlerin belirlenmesinde, sosyal güvenlik sisteminin finansmanı önemli bir yer tutmaktadır. Bunun yanı sıra, tarımsal destekleme ödemeleri, sosyal amaçlı transferler, bireysel emeklilik sisteminde yer alan kişi sayısı ile engelli evde bakımı gibi sosyal yardımlardan yararlanacak kişi sayısı cari transferlerin belirlenmesinde rol oynamıştır.

Ayrıca, vergi gelirlerindeki artışa paralel olarak mahalli idare paylarında artış gerçekleşeceği varsayılmıştır.

Sermaye giderleri ödenekleri, OVMP döneminde kamu yatırımlarına ilişkin hedefler ve başta GAP olmak üzere bölgesel kalkınma projeleri göz önünde bulundurularak belirlenmiştir. Benzer şekilde, sermaye transferlerine ilişkin ödeneklerin belirlenmesinde KÖYDES, SUKAP, TCDD'ye yapılacak transferler ile Ar-Ge projelerinin desteklenmesine yönelik politikalar dikkate alınmıştır.

Borç verme ödeneklerinde 2014 yılı Merkezi Yönetim Bütçesi başlangıç ödeneğine göre yüzde 38 artış olmuştur. Borç verme ödenekleri, başta TCDD olmak üzere KİT'lerin sermaye giderlerine ve öğrenim kredisine göre belirlenmiştir. Bu çerçevede, bu ödeneklerin önemli bir kısmı Hazine Müsteşarlığı ve Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumuna tahsis edilmiştir.

Yedek ödeneklerin belirlenmesinde yıl içinde ortaya çıkabilecek ihtiyaçlar göz önünde bulundurulurken, faiz giderleri ise ulusal ve uluslararası para piyasalarındaki hareketlilikler ve yükümlülükler dikkate alınarak belirlenmiştir.

3.3.1.2. Merkezi Yönetim Bütçe Giderlerinin Fonksiyonel Sınıflandırmaya Göre Dağılımı ve Oranları

Tablo 7'de hazine yardımı ve gelirden ayrılan paylar hariç Merkezi Yönetim Bütçe ödeneklerinin fonksiyonel dağılımı verilmektedir.

Tablo 7. Fonksiyonel Sınıflandırmaya Göre 2014 Yılı Merkezi Yönetim Bütçe Ödenekleri

Fonksiyon Türü	Ödenek Miktarı (TL)	Bütçe İçerisindeki Payı (%)	GSYH'ye Oranı* (%)	2013 Yılı Başlangıç Ödeneğine göre Artış Oranı (%)
Genel Kamu Hizmetleri	141.696.265.978	29,96	7,29	8,98
Savunma Hizmetleri	23.317.331.003	4,93	1,20	6,21
Kamu Düzeni ve Güvenlik Hizmetleri	34.350.444.700	7,26	1,77	7,53
Ekonomik İşler ve Hizmetler	57.468.712.300	12,15	2,96	9,11
Çevre Koruma Hizmetleri	513.607.000	0,11	0,03	-5,24
İskan ve Toplum Refah Hizmetleri	4.658.502.000	0,99	0,24	1,94
Sağlık Hizmetleri	22.003.866.017	4,65	1,13	9,89
Dinlenme, Kültür Ve Din Hizmetleri	9.714.496.354	2,05	0,50	9,02
Eğitim Hizmetleri	81.694.835.648	17,27	4,20	11,37
Sos. Güv. ve Sos. Yard. Hizmetleri	97.524.685.000	20,62	5,02	5,61
TOPLAM	472.942.746.000	100,00	24,32	8,39

*2014 yılı programında GSYH 1.944.594 milyon TL olarak öngörülmüştür.

Bütçe giderlerine fonksiyonlar itibarıyla bakıldığında; en büyük payı genel kamu hizmetlerinin aldığı, bunu sosyal güvenlik ve sosyal yardım hizmetleri ile eğitim hizmetlerinin takip ettiği görülmektedir.

3.3.2 Genel Bütçeli İdareler

Genel bütçeli kamu idarelerine; transfer niteliğindeki 45.914.445.000 TL tutarındaki hazine yardımı dahil toplam 464.163.399.000 TL ödenek tahsis edilmiştir. Genel bütçeli kamu idarelerinin hazine yardımları hariç ödeneklerinin hazine yardımları ve gelirden ayrılan pay hariç merkezi yönetim bütçesine oranı yüzde 88,43'dür.

3.3.2.1. Ekonomik Sınıflandırmaya Göre Ödeneklerin Dağılımı ve Oranları

Aşağıda, ekonomik sınıflandırmaya göre hazine yardımları hariç genel bütçe ödenekleri ile bu ödeneklerin hazine yardımları hariç genel bütçe toplamına olan oranı gösterilmektedir.

Tablo 8. Ekonomik Sınıflandırmaya Göre Genel Bütçe Ödenekleri

Ödenek Türü	Ödenek Miktarı (TL)	Genel Bütçe İçerisindeki Payı (%)
Personel giderleri	103.582.115.000	24,77
Sosyal Güvenlik Kurumlarına Devlet Primi Giderleri	17.655.315.000	4,22
Mal ve Hizmet Alım Giderleri	34.085.369.000	8,15
Faiz Giderleri	54.000.000.000	12,91
Cari Transferler (Hazine Yardımı Hariç)	172.473.184.000	41,24
Sermaye Giderleri	20.525.176.000	4,91
Sermaye Transferleri (Hazine Yardımı Hariç)	5.440.283.000	1,30
Borç Vermeler	6.914.879.000	1,65
Yedek Ödenekler	3.572.633.000	0,85
TOPLAM	418.248.954.000	100,00

Cari transfer niteliğindeki Hazine yardımı 26.057.242.000 TL, sermaye transferi niteliğindeki Hazine yardımı ise 19.857.203.000 TL'dir. Ekonomik sınıflandırmaya göre genel bütçenin en büyük gider üç kalemini cari transferler, personel giderleri ve faiz giderleri oluşturmaktadır.

3.3.2.2. Fonksiyonel Sınıflandırmaya göre Ödeneklerin Dağılımı ve Oranları

Aşağıda, fonksiyonel sınıflandırmaya göre hazine yardımları hariç genel bütçe ödenekleri ile bu ödeneklerin Hazine yardımı hariç genel bütçe toplamına olan oranı gösterilmektedir.

Tablo 9. Fonksiyonel Sınıflandırmaya Göre Genel Bütçe Ödenekleri

Ödenek Türü	Ödenek Miktarı (TL)	Genel Bütçe Ödenekleri İçerisindeki Payı (%)
Genel Kamu Hizmetleri (Hazine Yardımı Hariç)	136.574.551.579	32,65
Savunma Hizmetleri	23.259.137.925	5,56
Kamu Düzeni ve Güvenlik Hizmetleri	32.736.456.900	7,83
Ekonomik İşler ve Hizmetler	36.633.194.200	8,76
Çevre Koruma Hizmetleri	473.229.000	0,11
İskan ve Toplum Refahı Hizmetleri	3.512.432.000	0,84
Sağlık Hizmetleri	20.040.530.617	4,79
Dinlenme, Kültür ve Din Hizmetleri	7.641.292.063	1,83
Eğitim Hizmetleri	59.914.017.716	14,32
Sosyal Güvenlik ve Sosyal Yardım Hizmetleri	97.464.112.000	23,89
TOPLAM	418.248.954.000	100,00

Genel kamu hizmetlerinden yapılan hazine yardımı 45.914.445.000 TL'dir. Buna göre hazine yardımı dahil genel kamu hizmetleri 182.488.996.579 TL'dir. Fonksiyonel sınıflandırmaya göre genel bütçenin en büyük gider kalemlerini genel kamu hizmetleri, sosyal güvenlik ve sosyal yardım hizmetleri ile eğitim hizmetleri oluşturmaktadır.

3.3.2.3 Ödenekler İtibariyle Değerlendirme

Genel bütçe ödeneği içinde, en fazla ödenek tahsis edilen ilk beş kamu idaresi aşağıda sıralanmıştır.

Tablo 10. Genel Bütçeli İdareler İçerisinde En Fazla Ödenek Tahsis Edilen İlk Beş Kurum

KURUMLAR	Ödenek Miktarı (TL)	Genel Bütçe İçindeki Payı (%)
Maliye Bakanlığı	127.254.013.500	27,42
Hazine Müsteşarlığı	68.399.057.000	14,74
Milli Eğitim Bakanlığı	62.000.248.000	13,36
Çalışma Ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı	30.678.105.000	6,61
Milli Savunma Bakanlığı	22.764.255.000	4,90
TOPLAM	311.095.678.500	67,02

Ekonomik sınıflandırmaya göre genel bütçe ödeneği içinde:

- Maliye Bakanlığına tahsis edilen ödeneğin, 116.802.365.500 TL'lik tutarı cari transferler olup, bu tutar Bakanlık bütçesinin yüzde 91,78'ine karşılık gelmektedir.

- Hazine Müsteşarlığına tahsis edilen ödeneğin 52.000.000.000 TL'lik kısmı faiz giderleri için öngörülmüş olup bu tutar, Müsteşarlık bütçesinin yüzde 78,94'üne karşılık gelmektedir.

- Milli Eğitim Bakanlığına tahsis edilen ödeneklerin, 42.234.718.000 TL'lik kısmı personel giderleridir. Bu tutar, Bakanlık bütçesinin yüzde 68,12'sini oluşturmaktadır. Sosyal güvenlik primleri de ilave edildiğinde bu oran yüzde 80'e yaklaşmaktadır.

- Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığının ödenekleri arasında 30.366.322.000 TL ile cari transferler en büyük paya sahiptir. Bu oran Bakanlığın toplam bütçesinin yüzde 99'una karşılık gelmektedir. Bu kapsamda Bakanlık bütçesinden Sosyal Güvenlik Kurumu Başkanlığına finansman açığı için 18.118.607.000 TL, işveren prim indirimi için 9.317.990.000 TL, sandıklara ilişkin teşvik ödemeleri için 243.532.000 TL olmak üzere toplam 27.680.129.000 TL; Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğüne 2.359.911.000 TL'si işsizlik sigortası fonu Hazine prim katkısı olmak üzere toplam 2.750.461.000 TL kaynak ayrılması öngörülmektedir.

- Milli Savunma Bakanlığına tahsis edilen ödeneklerin, 9.259.498.000 TL'lik kısmı mal ve hizmet alım giderleri; 11.039.728.000 TL'lik kısmı ise personel giderleri olup, bu tutarlar sırasıyla Bakanlık bütçesinin yüzde 40,67 ve 48,5'ine karşılık gelmektedir.

3.3.2.4 2016 ve 2017 Yılları Ödenek Tahminleri

Genel bütçeli kamu idarelerinin; özel bütçeli idarelere transfer edilecek 50.490.047.000 TL'lik Hazine yardımı hariç 2016 yılı ödenek toplamı 447.164.096.000 TL olarak tahmin edilmektedir.

Genel bütçeli kamu idarelerinin 2017 yılı ödenek toplamı ise özel bütçeli idarelere transfer edilecek 55.036.717.000 TL hariç 476.605.773.000 TL olarak tahmin edilmektedir.

Bu çerçevede, genel bütçeli kamu idarelerinin ödeneklerinde (hazine yardımı hariç) 2016 ve 2017 yıllarında bir önceki yıla göre sırasıyla yüzde 6,91 ve 6,58; hazine yardımı dahil ödeneklerinde ise bir önceki yıla göre sırasıyla yüzde 7,21 ve 6,82 oranlarında artış tahmin edilmektedir.

3.3.3. Özel Bütçeli İdareler

2015 yılında özel bütçeli kamu idarelerine toplam 53.069.588.000 TL ödenek tahsis edilmiştir. Söz konusu ödeneğin, Hazine yardımları ve gelirden ayrılan pay hariç Merkezi Yönetim Bütçesi içerisindeki payı, yüzde 11,22'ye tekabül etmektedir.

3.3.3.1. Ekonomik Sınıflandırmaya Göre Ödeneklerin Dağılımı ve Oranlar

Aşağıda, ekonomik sınıflandırmaya göre yükseköğretim kurumlarına tahsis edilen 18.493.252.000 TL'lik ödeneğin dağılımı ve bu ödeneklerin yükseköğretim kurumlarına tahsis edilen ödenek toplamı içindeki oranı gösterilmiştir.

Tablo 11. Ekonomik Sınıflandırmaya Göre Yükseköğretim Kurumlarına Tahsis Edilen Ödeneğin Dağılımı

Ödenek Türü	Ödenek Miktarı (TL)	Yükseköğretim Kurumları Ödenekleri İçerisindeki Payı (%)
Personel Giderleri	10.011.864.000	54,14
Sosyal Güvenlik Kurumlarına Dev. Primi Gid.	1.716.406.000	9,28
Mal ve Hizmet Alım Giderleri	2.533.192.000	13,70
Faiz Giderleri	0	0,00
Cari Transferler	378.790.000	2,05
Sermaye Giderleri	3.853.000.000	20,83
Sermaye Transferleri	0	0,00
Borç Vermeler	0	0,00
Yedek Ödenekler	0	0,00
TOPLAM	18.493.252.000	100,00

Ekonomik sınıflandırmaya göre yükseköğretim kurumlarına tahsis edilen ödeneklerin dağılımına bakıldığında en büyük payın personel giderlerine ait olduğu görülmektedir. Bunu sermaye giderleri ile mal ve hizmet alım giderleri takip etmektedir.

Aşağıda, ekonomik sınıflandırmaya göre özel bütçeli diğer idarelere tahsis edilen 34.576.336.000 TL'lik ödeneğin dağılımı ve bu ödeneklerin özel bütçeli diğer idarelere tahsis edilen toplam ödenek içindeki oranı gösterilmektedir.

Tablo 12. Ekonomik Sınıflandırmaya Göre Özel Bütçeli Diğer İdarelere Tahsis Edilen Ödeneklerin Dağılımı

Ödenek Türü	Ödenek Miktarı (TL)	Özel Bütçeli Diğer İdareler Ödenekleri İçerisindeki Payı (%)
Personel giderleri	5.090.389.000	14,72
Sosyal Güvenlik Kurumlarına Dev. Primi Gid.	902.111.000	2,61
Mal ve Hizmet Alım Giderleri	4.009.424.000	11,60
Faiz Giderleri	0	0,00
Cari Transferler	3.511.205.000	10,15
Sermaye Giderleri	16.075.876.000	46,49
Sermaye Transferleri	1.357.606.000	3,93
Borç Vermeler	3.629.725.000	10,50
Yedek Ödenekler	0	0,00
TOPLAM	34.576.336.000	100,00

Ekonomik sınıflandırmaya göre özel bütçeli diğer idarelere tahsis edilen ödeneklerin dağılımına bakıldığında en büyük payın sermaye giderlerine ait olduğu görülmektedir. Bunu personel giderleri ile mal ve hizmet alım giderleri takip etmektedir.

3.3.3.2. Fonksiyonel Sınıflandırmaya Göre Ödeneklerin Dağılımı ve Oranları

Aşağıda, fonksiyonel sınıflandırmaya göre yükseköğretim kurumlarına tahsis edilen ödeneklerin dağılımı ve bu ödeneklerin yükseköğretim kurumlarına tahsis edilen ödenek toplamı içindeki oranı gösterilmektedir.

Tablo 13. Fonksiyonel Sınıflandırmaya Göre Yükseköğretim Kurumlarına Tahsis Edilen Ödeneklerin Dağılımı

Ödenek Türü	Ödenek Miktarı (TL)	Yükseköğretim Kurumları Ödenekleri İçerisindeki Payı (%)
Genel Kamu Hizmetleri	1.885.495.699	10,20
Savunma Hizmetleri	6.824.078	0,04
Kamu Düzeni ve Güvenlik Hizmetleri	358.170.000	1,94
Ekonomik İşler ve Hizmetler	0	0,00
Çevre Koruma Hizmetleri	0	0,00
İskan ve Toplum Refahı Hizmetleri	0	0,00
Sağlık Hizmetleri	1.765.685.000	9,55
Dinlenme, Kültür ve Din Hizmetleri	249.229.991	1,35
Eğitim Hizmetleri	14.227.847.232	76,94
Sosyal Güvenlik ve Sosyal Yardım Hizmetleri	0	0,00
TOPLAM	18.493.252.000	100,00

Fonksiyonel sınıflandırmaya göre yükseköğretim kurumlarına tahsis edilen ödeneklerin dağılımına bakıldığında en büyük payın eğitim hizmetlerine ayrıldığı görülmektedir. Bunu genel kamu hizmetleri ve sağlık hizmetleri takip etmektedir.

Aşağıda, fonksiyonel sınıflandırmaya göre özel bütçeli diğer idarelere tahsis edilen ödeneklerin dağılımı ve bu ödeneklerin özel bütçeli diğer idarelere tahsis edilen toplam ödenek içindeki oranı gösterilmektedir.

Tablo 14. Fonksiyonel Sınıflandırmaya Göre Özel Bütçeli Diğer İdarelere Tahsis Edilen Ödeneklerin Dağılımı

Fonksiyon Türü	Ödenek Miktarı (TL)	Özel Bütçeli Diğer İdareler Ödenekleri İçerisindeki Payı (%)
Genel Kamu Hizmetleri	2.828.009.700	8,18
Savunma Hizmetleri	51.269.000	0,15
Kamu Düzeni ve Güvenlik Hizmetleri	1.085.641.800	3,14
Ekonomik İşler ve Hizmetler	19.831.248.100	57,35
Çevre Koruma Hizmetleri	40.378.000	0,12
İskan ve Toplum Refahı Hizmetleri	1.146.070.000	3,31
Sağlık Hizmetleri	197.650.400	0,57
Dinlenme, Kültür ve Din Hizmetleri	1.782.525.300	5,16
Eğitim Hizmetleri	7.552.970.700	21,84
Sosyal Güvenlik ve Sosyal Yardım Hizm.	60.573.000	0,18
TOPLAM	34.576.336.000	100,00

Fonksiyonel sınıflandırmaya göre özel bütçeli diğer idarelere tahsis edilen ödeneklerin dağılımına bakıldığında en büyük payın ekonomik işler ve hizmetlere ayrıldığı görülmektedir. Bunu eğitim hizmetleri ve genel kamu hizmetleri takip etmektedir.

3.3.3.3. Ödenekler İtibariyle Değerlendirme

Aşağıda yükseköğretim kurumları içerisinde en fazla ödeneğe sahip ilk beş üniversite, ödenekleri ve bu ödeneklerin yükseköğretim kurumları bütçesi toplamına olan oranı yer almaktadır.

Tablo 15. Yükseköğretim Kurumları İçerisinde En Fazla Ödeneğe Sahip İlk Beş Üniversite

Üniversite	Ödenek Miktarı (TL)	Yükseköğretim Kurumları Ödenekleri İçindeki Payı (%)
İstanbul Üniversitesi	848.186.000	4,59
Ankara Üniversitesi	619.003.000	3,35
Hacettepe Üniversitesi	608.266.000	3,29
Gazi Üniversitesi	585.121.000	3,16
Ege Üniversitesi	513.593.000	2,78
TOPLAM	3.174.169.000	17,16

Aşağıda özel bütçeli diğer idareler arasında en fazla ödeneye sahip ilk beş kamu kurumu, ödenekleri ve bu ödeneklerin özel bütçeli diğer idareler bütçesi toplamına olan oranı yer almaktadır.

Tablo 16. Özel Bütçeli Diğer İdareler İçerisinde En Fazla Ödeneğe Sahip İlk Beş Kuruluş

Özel Bütçeli İdare	Ödenek Miktarı (TL)	Özel Bütçeli Diğer İdareler Ödenekleri İçindeki Payı (%)
Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü	9.796.072.000	28,33
Karayolları Genel Müdürlüğü	7.246.304.000	20,96
Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumu Genel Müdürlüğü	7.052.675.000	20,40
Orman Genel Müdürlüğü	2.567.630.000	7,43
Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu	2.087.344.000	6,04
TOPLAM	28.750.025.000	83,15

Ekonomik sınıflandırmaya göre bu kuruluşların ödenekleri incelendiğinde; Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumuna sermaye transferi için ayrılan 1.064.559.000 TL ödeneğin, diğer özel bütçeli idarelerin toplam sermaye transferi ödeneği içinde yüzde 78,4 payla; Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü'ne sermaye giderleri için ayrılan 8.123.000.000 TL ödeneğin, diğer özel bütçeli idarelerin toplam sermaye giderleri ödeneği içinde % 50,5'lik payla; Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumu Genel Müdürlüğü'ne cari transferler için ayrılan 1.961.509.000 TL ödeneğin, diğer özel bütçeli idarelerin toplam cari transferler ödeneği içinde yüzde 55,9 payla ilk sırayı aldığı görülmektedir.

3.3.3.4. 2016 ve 2017 Yılları Ödenek Tahminleri

Özel bütçeli kamu idarelerinin 2016 yılı ödenek toplamı 58.125.183.000 TL olarak tahmin edilmektedir. Bu ödeneğin 20.023.921.000 TL'lik kısmını yükseköğretim kurumlarının, 38.101.262.000 TL'lik kısmını ise diğer özel bütçeli idarelerin ödenekleri oluşturacaktır.

Özel bütçeli kamu idarelerinin 2017 yılı ödenek toplamı ise 63.165.499.000 TL olarak tahmin edilmektedir. Bu ödeneğin 21.933.159.000 TL'lik kısmı yükseköğretim kurumları için, 41.232.340.000 TL'lik kısmı ise diğer özel bütçeli kamu idareleri için öngörülmektedir.

3.3.4. Düzenleyici ve Denetleyici Kurumlar

2015 Yılı Merkezi Yönetim Bütçe Kanunu Tasarısıyla Düzenleyici ve Denetleyici Kurumlara toplam 3.212.692.000 TL ödenek tahsis edilmiştir. Bu ödeneğin 1.588.488.000 TL'sinin gelirden ayrılan paylar oluşturmaktadır. Düzenleyici ve Denetleyici Kurumların gelirden ayrılan paylar hariç ödenek toplamı olan 1.624.204.000 TL'nin Hazine yardımları ve gelirden ayrılan paylar hariç Merkezi Yönetim Bütçesine oranı binde 3,4'dür. Ayrıca, Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumunun aldığı 20.360.000 TL dışında Düzenleyici ve Denetleyici Kurumların Hazine yardımı almadığı görülmektedir.

3.3.4.1. Ekonomik Sınıflandırmaya Göre Ödeneklerin Dağılımı ve Oranları

Aşağıda ekonomik sınıflandırmaya göre Düzenleyici ve Denetleyici Kurumların ödenekleri ile bu ödeneklerin Düzenleyici ve Denetleyici Kurumların toplam ödenekleri içerisindeki oranı gösterilmektedir.

Tablo 17. Ekonomik Sınıflandırmaya Göre Düzenleyici ve Denetleyici Kurumların Ödenekleri

Ödenek Türü	Ödenek Miktarı (TL)	DDK Ödenekleri İçerisindeki Payı (%)
Personel giderleri	485.756.000	15,12
Sosyal Güvenlik Kurumlarına Devlet Primi Gid.	51.044.000	1,59
Mal ve Hizmet Alım Giderleri	524.696.000	16,33
Faiz Giderleri	0	0,00
Cari Transferler	1.650.089.000	51,36
Sermaye Giderleri	501.107.000	15,60
Sermaye Transferleri	0	0,00
Borç Vermeler	0	0,00
Yedek Ödenekler	0	0,00
TOPLAM	3.212.692.000	100,00

Ekonomik sınıflandırmaya göre düzenleyici ve denetleyici kurumlara tahsis edilen ödeneklere bakıldığında en büyük payın cari transferlere ayrıldığı görülmektedir. Bunu mal ve hizmet alımları ile sermaye transferleri takip etmektedir. Cari transferler kaleminin büyük bir bölümünü ise Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumunun gelir fazlası oluşturmaktadır. Söz konusu gelir fazlasının 581.068.000 TL'sinin ilgili mevzuat gereğince Ulaştırma Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığına; 871.600.000 TL'sinin genel bütçeye cari transfer olarak aktarılması öngörülmüştür.

3.3.4.2. Fonksiyonel Sınıflandırmaya Göre Ödeneklerin Dağılımı ve Oranları

Aşağıda fonksiyonel sınıflandırmaya göre Düzenleyici ve Denetleyici Kurumların ödenekleri ile bu ödeneklerin Düzenleyici ve Denetleyici Kurumların toplam ödenekleri içerisindeki oranı gösterilmektedir.

Tablo 18. Fonksiyonel Sınıflandırmaya Göre Düzenleyici Ve Denetleyici Kurumların Ödenekleri

Fonksiyon Türü	Ödenek Miktarı (TL)	DDK Ödenekleri İçerisindeki Payı (%)
Genel Kamu Hizmetleri	543.679.000	16,92
Savunma Hizmetleri	100.000	0,003
Kamu Düzeni ve Güvenlik Hizmetleri	170.176.000	5,30
Ekonomik İşler ve Hizmetler	2.457.288.000	76,49
Çevre Koruma Hizmetleri	0	0,00
İskan ve Toplum Refahı Hizmetleri	0	0,00
Sağlık Hizmetleri	0	0,00
Dinlenme, Kültür ve Din Hizmetleri	41.449.000	1,29
Eğitim Hizmetleri	0	0,00
Sosyal Güvenlik ve Sosyal Yardım Hizmetleri	0	0,00
TOPLAM	3.212.692.000	100,00

Fonksiyonel sınıflandırmaya göre düzenleyici ve denetleyici kurumlara tahsis edilen ödeneklere bakıldığında en büyük payın % 76,49 ile ekonomik işler ve hizmetlere ayrıldığı görülmektedir.

3.3.4.3. Ödenekler İtibariyle Değerlendirme

Aşağıda Düzenleyici ve Denetleyici Kurumların ödenekleri ve bu ödeneklerin Düzenleyici ve Denetleyici Kurumların toplam bütçe ödenekleri içindeki payı gösterilmektedir.

Tablo 19. Düzenleyici ve Denetleyici Kurumların Ödenekleri

Kurum ve Kurullar	Ödenek Miktarı (TL)	DDK Ödenekleri İçerisindeki Payı (%)
Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu	2.000.000.000	62,25
Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu	282.000.000	8,78
Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu	248.136.000	7,72
Radio ve Televizyon Üst Kurulu	248.000.000	7,72
Kamu İhale Kurumu	130.000.000	4,05
Sermaye Piyasası Kurulu	109.496.000	3,41
Tütün ve Alkol Piyasası Düzenleme Kurumu	96.000.000	2,99
Rekabet Kurumu	65.500.000	2,04
Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu	33.560.000	1,04
TOPLAM	3.212.692.000	100,00

3.3.4.4. 2016 ve 2017 Yılı Ödenek Tahminleri

Düzenleyici ve Denetleyici Kurumların 2016 yılı ödenek toplamı 3.328.672.000 TL, 2017 yılı ödenek toplamı ise 3.496.768.000 TL olarak tahmin edilmektedir. Bu çerçevede Düzenleyici ve Denetleyici Kurumların 2016 ve 2017 yılı ödeneklerinde bir önceki yıllara göre sırasıyla yüzde 3,6 ve yüzde 5 oranında artış öngörülmektedir.

3.4. 2015 Yılı Merkezi Yönetim Bütçe Gelirlerinin Analizi¹⁰

Genel Bütçe Gelirleri (Red ve İadeler Dâhil)	481.343.661.000 TL
Özel Bütçe Öz Gelirleri	7.789.211.000 TL
<i>Yüksek Öğretim Kurumları</i>	<i>1.857.591.000 TL</i>
<i>Özel Bütçeli Diğer İdareler</i>	<i>5.931.620.000 TL</i>
DDK Öz Gelirleri (Gelirden Ayrılan Paylar Hariç)	1.603.844.000 TL
Toplam Bütçe Geliri	490.736.716.000 TL
<i>Red ve İadeler (-)</i>	<i>38.757.316.000 TL</i>
Toplam Bütçe Net Gelirleri	451.979.400.000 TL

2015 yılında bütçe gelirleri içinde en büyük payı (vergi gelirlerinden red ve iadeler hariç); 389 milyar 501 milyon TL ile vergi gelirleri oluşturmaktadır. 2015 yılı toplam bütçe net gelirlerinde; 2014 yılı bütçe net gelirleri tahminine göre yüzde 12,1; 2014 yılı gerçekleşme tahminine göre ise yüzde 6,5 oranında artış öngörülmektedir. Vergi gelirlerinde (red ve

¹⁰ Bu kısımda kullanılan veriler 2015 Yılı Bütçe Gerekçesi ve Bütçe Kanunu Tasarısından alınmıştır.

iadeler hariç) ise 2015 yılında 2014 yılı bütçe tahminine göre yüzde 11,8 oranında bir artış beklenmektedir.

Genel Bütçe Gelirleri

Vergi Gelirleri	427.048.060.000 TL
Teşebbüs ve Mülkiyet Gelirleri	9.545.927.000 TL
Alınan Bağış ve Yardımlar ile Özel Gelirler	1.933.484.000 TL
Diğer Gelirler	31.571.202.000 TL
Sermaye Gelirleri	10.440.818.000 TL
Alacaklardan Tahsilatlar	804.170.000 TL
<i>Red ve İadeler (-)</i>	<i>38.757.316.000 TL</i>
Toplam Gelirler (NET)	442.586.345.000 TL

Red ve iadelerin 37.546.970.000 TL'lik tutarı vergi gelirleri kısmından yapılmaktadır. Bu tutar içerisinde en büyük pay 30.817.620.000 TL ile Dâhilde Alınan KDV'ye aittir.

Genel bütçe gelirlerine ilişkin tahmin oluşturulurken; Orta Vadeli Programda ve Orta Vadeli Mali Planda belirlenen politika hedef ve öncelikler, büyüme, dış ticaret hacmi, döviz kuru ile üretim-tüketim ve enflasyon tahminleri, vergi sistemimizin gelir esnekliği, bütçe giderleri ile ilgili büyüklükler, yürürlükteki mevzuat ve alınacak tedbirlerin dikkate alındığı anlaşılmaktadır.

Tablo 20. Vergi ve Benzeri Gelirlerin Dağılımı (Red Ve İadeler Hariç)

	Hasılat Tahmini	Toplam Vergi Gelirleri İçindeki Oranı (%)
Gelir Vergisi	82.344.697.000	21,14
Kurumlar Vergisi	36.114.879.000	9,27
Veraset ve İntikal Vergisi	450.000.000	0,12
Motorlu Taşıtlar Vergisi	8.792.375.000	2,26
Dâhilde Alınan Katma Değer Vergisi	44.199.000.000	11,35
Özel Tüketim Vergisi	93.991.450.000	24,13
Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi	8.741.660.000	2,24
Şans Oyunları Vergisi	849.516.000	0,22
Özel İletişim Vergisi	4.690.400.000	1,20
Gümrük Vergileri	6.949.788.000	1,78
İthalde Alınan Katma Değer Vergisi	75.100.210.000	19,28
Diğer Dış Ticaret Gelirleri	223.820.000	0,06
Damga Vergisi	11.400.000.000	2,93
Harçlar	15.645.295.000	4,02
Başka Yerde Sınıflandırılmayan Vergiler	8.000.000	0,002
Toplam	389.501.090.000	100,00

Özel Bütçeli Kamu İdarelerinin Gelirleri

Özel bütçe öz gelirleri 7.789.211.000 TL olarak tahmin edilmekte ve bu idarelerin genel bütçeden toplam 45.894.085.000 TL hazine yardımı alacağı, böylece toplam özel bütçe gelirlerinin 53.683.296.000 TL'ye ulaşacağı öngörülmektedir.

I) Yükseköğretim Kurumları

Hazine Yardımı	16.635.661.000 TL
Öz Gelir	1.857.591.000 TL
Toplam	18.493.252.000 TL

Yükseköğretim kurumlarının ödenek toplamı 18.493.252.000 TL olarak belirlenmiş olup öz gelirlerin ödenekleri karşılama oranı yüzde 10,04'tür.

II) Özel Bütçeli Diğer İdareler

Hazine Yardımı	29.258.424.000 TL
Öz Gelir	5.931.620.000 TL
Toplam	35.190.044.000 TL

Özel bütçeli diğer idarelerin ödenek toplamı ise 34.576.336.000 TL olarak belirlenmiştir. Bu ödenek tutarının 55.964.000 TL'lik kısmının net finansmanla karşılanması öngörülmüştür. Özel Bütçeli Diğer İdarelerin öz gelirlerinin ödenekleri karşılama oranı ise yüzde 17,15'dir.

Düzenleyici ve Denetleyici Kurumların Gelirleri

Hazine Yardımı	20.360.000 TL
Öz Gelir	3.192.332.000 TL
Toplam	3.212.692.000 TL

Düzenleyici ve Denetleyici Kurumların ödenek toplamı 3.212.692.000 TL olarak belirlenmiştir. 20.360.000 TL tutarındaki hazine yardımının tamamının Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumuna verilmesi öngörülmüştür.

Düzenleyici ve Denetleyici Kurumların öz gelirlerinin 1.588.488.000 TL'si gelirden ayrılan pay olarak genel bütçeye aktarılmaktadır.

3.5. 2015 Yılı Merkezi Yönetim Bütçesi Temel Politikaları

3.5.1. Gider Politikası ve Uygulamaları ile Gerçekleşmeleri

3.5.1.1. Genel Çerçeve

2006 yılında yüzde 23,5 düzeyinde gerçekleşen bütçe giderlerinin GSYH'ye oranı küresel krizin etkilerinin görüldüğü 2009 yılında yüzde 28,2 oranına yükselmiş, 2011 yılında ise yüzde 24,2 düzeyine inerek tahmini değerler dâhil son dokuz yılın en düşük oranına gelmiştir. 2014 yıl sonu gerçekleşme tahmini yüzde 25,4 olan bütçe giderlerinin GSYH'ye oranınının, 2015 yılında yüzde 24,3'e gerileyeceği öngörülmektedir.

Tablo 21. Merkezi Yönetim Bütçe Giderleri ve Giderlerin GSYH'ye Oranı

(milyon TL)

YILLAR	Merkezi Yönetim Bütçe Giderleri	GSYH	Bütçe Giderleri /GSYH
2006	178.126*	758.391	23,5
2007	204.068	843.178	24,2
2008	227.031	950.534	23,9
2009	268.219	952.559	28,2
2010	294.359	1.098.799	26,8
2011	314.607	1.297.713	24,2
2012	361.887	1.416.798	25,5
2013	408.225	1.565.181	26,1
2014	448.449***	1.763.964**	25,4
2015	472.942****	1.944.594**	24,3

* 2006-2013 Merkezi Yönetim Bütçe Giderleri rakamları- Merkezi Yönetim Mali İstatistikleri (Muhasebat Genel Müdürlüğü)

**Gerçekleşme tahmini (2015 Yılı Milli Bütçe Tahmin Raporu)

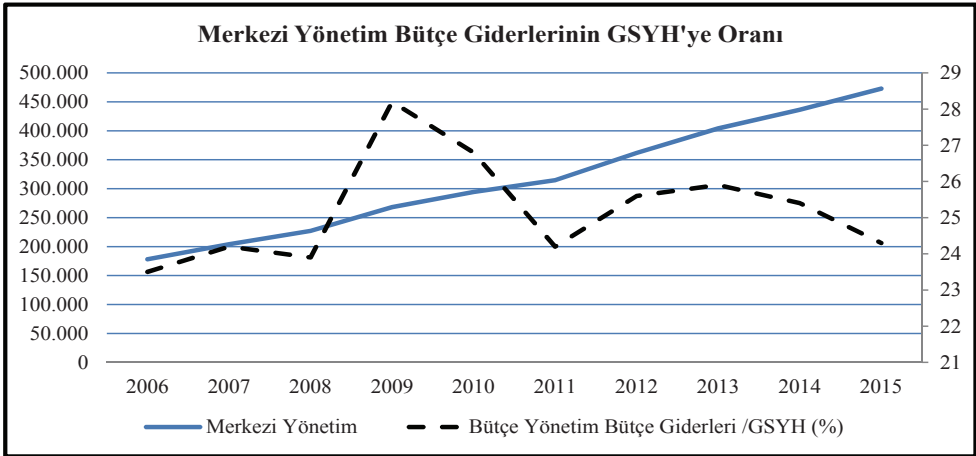
*** Gerçekleşme tahmini -2015 Yılı Bütçe Gerekeçesi (hazine yardımları ve gelirden ayrılan pay hariç)

****2015 Yılı Merkezi Yönetim Bütçe Kanunu Tasarısı (hazine yardımları ve gelirden ayrılan pay hariç)

Şekil 5. Merkezi Yönetim Bütçe Giderlerinin GSYH'ye Oranı

(Milyon TL)

(%)

3.5.1.1.1. Savunma Harcamaları¹¹

2006 yılında yüzde 1,53 oranında gerçekleşen savunma harcamalarının GSYH'ye oranının, 2009 yılı dışında bir azalış trendine girdiği görülmektedir. 2009 yılında yüzde 1,53 oranında gerçekleşen savunma harcamalarının GSYH'ye oranı ise 2013 yılında yüzde 1,26 oranına gerilemiştir. 2014 yıl sonu gerçekleşme tahmini yüzde 1,24 olan savunma harcamalarının GSYH'ye oranının 2015 yılında yüzde 1,20 düzeyinde olacağı öngörülmektedir.

Tablo 22. Savunma Harcamalarının GSYH'ye Oranı

	Savunma Harcamaları	GSYH	Savunma Harcamaları/GSYH (%)
2006	11.588*	758.391	1,53
2007	11.834	843.178	1,40
2008	12.839	950.534	1,35
2009	14.567	952.559	1,53
2010	14.952	1.098.799	1,36
2011	16.197	1.297.713	1,25
2012	18.447	1.416.798	1,30
2013	19.784*	1.565.181	1,26
2014	21.955***	1.763.964**	1,24
2015	23.317****	1.944.594**	1,20

*2006-2013 yılları arasındaki gerçekleşme rakamları, Merkezi Yönetim Mali İstatistikleri (Muhasebat Genel Müdürlüğü)

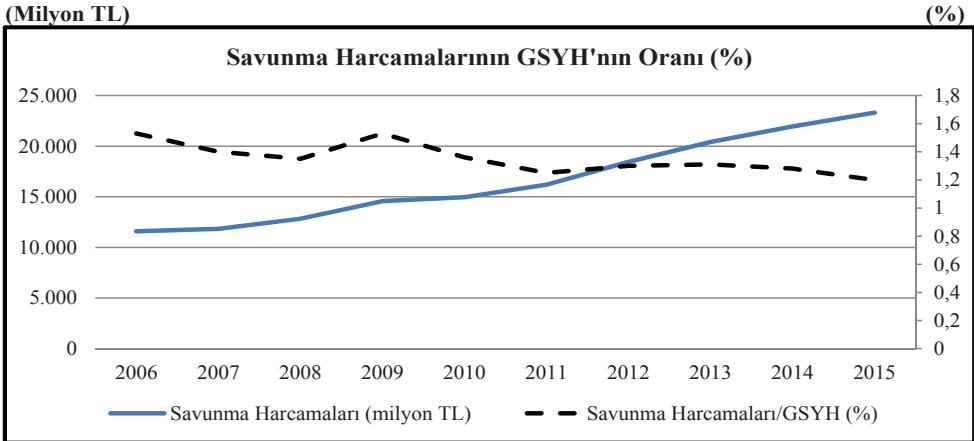
** Gerçekleşme tahmini (2015 Yılı Milli Bütçe Tahmin Raporu)

*** Gerçekleşme tahmini-2015 Yılı Bütçe Gerekçesi

****2015 Yılı Merkezi Yönetim Bütçe Kanunu Tasarısı

Not: Bu bölümde yer alan ve farklı bir parametre kullanılmayan tablolarda dipnot açıklaması bulunmamaktadır (Sağlık, eğitim, sosyal güvenlik ve sosyal yardım harcamalarının GSYH'ye oranlandığı tüm tablolardaki veriler aynı kaynaklardan alınmıştır.)

Şekil 6. Savunma Harcamalarının GSYH'nin Oranı (%)

¹¹ Savunma harcamaları, analitik bütçe sisteminin fonksiyonel sınıflandırmasında yer alan savunma hizmetleri kodundaki rakamlar esas alınarak incelenmiştir.

2006 yılında yüzde 6,5 oranında gerçekleşen savunma harcamalarının bütçe giderleri içindeki payı, 2013 yılında yüzde 4,85 düzeyine gerilemiştir. 2014 yıl sonu gerçekleşme tahmini yüzde 4,90 olan savunma harcamalarının bütçe giderlerine oranının, 2015 yılında yüzde 4,93 düzeyinde gerçekleşeceği tahmin edilmektedir. Bu durum savunma harcamalarında artış trendi görülsede harcamaların bütçe içindeki payının azalış eğiliminde olduğunu göstermektedir.

Tablo 23. Savunma Harcamalarının Bütçe İçindeki Payı

	Savunma Harcamaları (milyon TL)	Merkezi yönetim bütçe giderleri (milyon TL)	Savunma Harcamaları /Bütçe (%)
2006	11.588	178.126	6,50
2007	11.834	204.068	5,80
2008	12.839	227.031	5,66
2009	14.567	268.219	5,43
2010	14.952	294.359	5,08
2011	16.197	314.607	5,15
2012	18.447	361.887	5,10
2013	19.784	408.225	4,85
2014	21.955*	448.449*	4,90
2015	23.317**	472.942**	4,93

* Gerçekleşme tahmini –2015 Yılı Bütçe Gerekçesi (hazine yardımları ve gelirden ayrılan pay hariç)

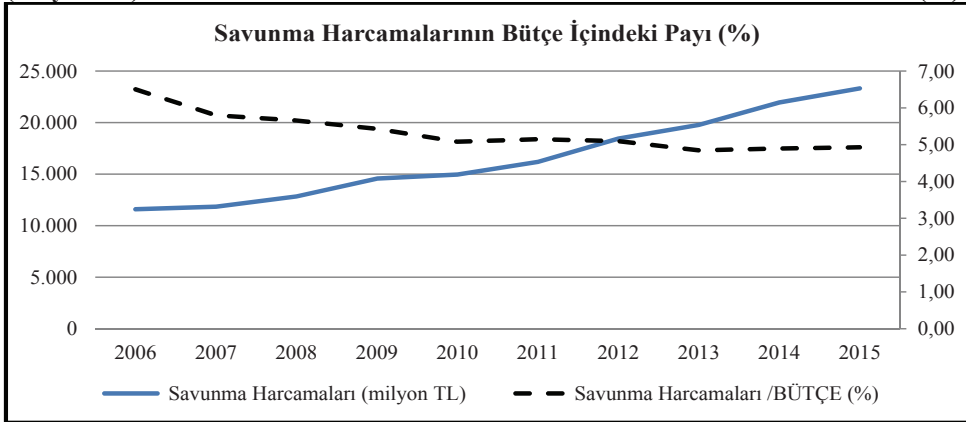
**2015 Yılı Merkezi Yönetim Bütçe Tasarısı (hazine yardımları ve gelirden ayrılan pay hariç)

Not: Bu bölümde yer alan ve farklı bir parametre kullanılmayan tablolarda dipnot açıklaması bulunmamaktadır.(Sağlık, eğitim, sosyal güvenlik ve sosyal yardım harcamalarının bütçeye oranlandığı tüm tablolardaki veriler aynı kaynaklardan alınmıştır.)

Şekil 7. Savunma Harcamalarının Bütçe İçindeki Payı (%)

(Milyon TL)

(%)

Savunma harcamalarının ekonomik sınıflandırmaya göre dağılımı incelendiğinde, 2011 2012 ve 2013 yılları hariç en büyük payı sırasıyla mal ve hizmet alımları için yapılan

giderlerin oluşturduğu, 2011, 2012 ve 2013 yıllarında gerçekleşmiş harcamalar incelendiğinde ise ikinci sırada yer alan personel giderlerinin ilk sıraya yerleştiği gözlenmektedir.

Tablo 24. Savunma Harcamalarının Ekonomik Sınıflandırmaya Göre Dağılımı

(bin TL)

YILLAR	Personel Giderleri	Sosyal Güvenlik Kurumlarına Ödemeler	Mal ve Hizmet Alımları	Cari Transferler	Sermaye Giderleri	Sermaye Transferleri	Toplam
2006	4.432.458	696.070	6.185.834	241.521	32.050		11.587.933
2007	4.928.754	768.509	6.086.981	14.496	35.256		11.833.996
2008	5.429.040	825.157	6.500.526	17.855	66.560		12.839.138
2009	6.065.175	911.564	7.511.027	19.407	60.192		14.567.365
2010	6.551.677	1.063.121	7.156.934	114.000	64.024	2.500	14.952.256
2011	7.449.355	1.432.132	7.104.339	156.086	54.933		16.196.845
2012	8.569.889	1.618.085	7.979.946	207.101	68.037	3.588	18.446.646
2013	9.254.750	1.676.886	8.465.062	203.133	180.077	4.250	19.784.158

Kaynak : Merkezi Yönetim Mali İstatistikleri
(Muhasebat Genel Müdürlüğü)

3.5.1.1.2. Sağlık Harcamaları¹²

2006 yılında yüzde 1,22 oranında gerçekleşen sağlık harcamalarının GSYH'ye oranı, 2009 yılında yüzde 1,65 oranına yükselerek son dokuz yıllık süreçte en yüksek değere ulaşmıştır. 2012 yılında ise yüzde 1,10 ile en düşük değere gerilemiştir. 2014 yılsonu gerçekleşme tahmini yüzde 1,16 olan sağlık harcamalarının GSYH'ye oranının 2015 yılında da yüzde 1.13 düzeyinde olacağı öngörülmektedir.

Tablo 25. Sağlık Harcamalarının GSYH'ye Oranı

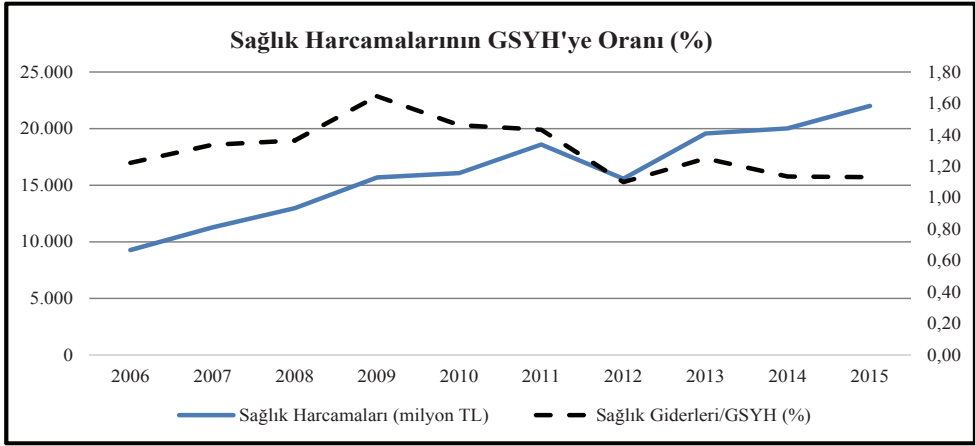
(milyon TL)

	Sağlık Harcamaları	GSYH	Sağlık Giderleri/GSYH (%)
2006	9.274	758.391	1,22
2007	11.276	843.178	1,34
2008	12.972	950.534	1,36
2009	15.682	952.559	1,65
2010	16.071	1.098.799	1,46
2011	18.594	1.297.713	1,43
2012	15.581	1.416.798	1,10
2013	19.570	1.565.181	1,16
2014	20.023	1.763.964	1,16
2015	22.003	1.944.594	1,13

¹² Sağlık harcamaları, analitik bütçe sınıflandırmasının fonksiyonel kodlarında yer alan sağlık hizmetleri rakamları esas alınarak incelenmiştir.

Şekil 8. Sağlık Harcamalarının GSYH'ye Oranı (%)
(Milyon TL)

(%)

2006 yılında yüzde 5,21 oranında gerçekleşen sağlık harcamalarının bütçe giderleri içindeki payı, 2012 yılında yüzde 4,31 düzeyine gerilemiştir¹³. 2014 yıl sonu gerçekleşme tahmini yüzde 4,46 olan sağlık harcamalarının bütçe giderlerine oranının 2015 yılında yüzde 4,65 düzeyinde gerçekleşmesi öngörülmektedir.

Tablo 26. Sağlık Harcamalarının Bütçe İçindeki Payı

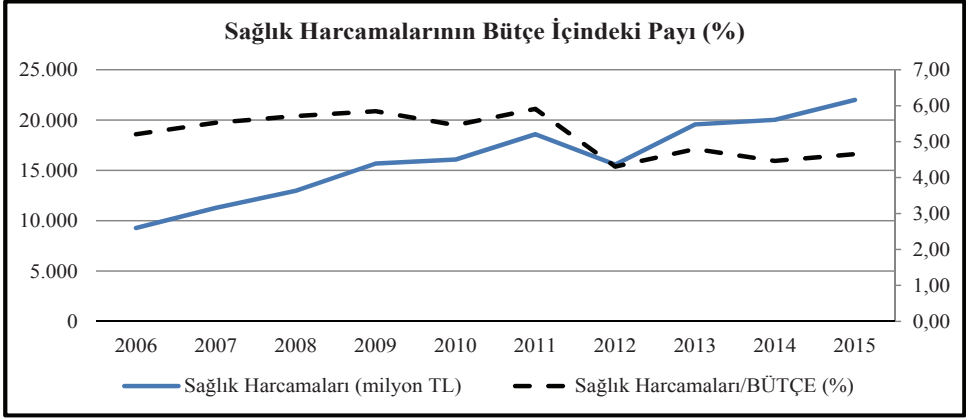
(%)

Yıl	Sağlık Harcamaları (milyon TL)	Merkezi Yönetim Bütçe Giderleri (milyon TL)	Sağlık Harcamaları / Bütçe Giderleri (%)
2006	9.274	178.126	5,21
2007	11.276	204.068	5,53
2008	12.972	227.031	5,71
2009	15.682	268.219	5,85
2010	16.071	294.359	5,46
2011	18.594	314.607	5,91
2012	15.581	361.887	4,31
2013	19.570	408.225	4,79
2014	20.023	448.449	4,46
2015	22.003	472.942	4,65

13 2015 Yılı Bütçe Gereğesininin Sağlık ve Sosyal Güvenlik Sistemi bölümünde bu gerileyiş şu şekilde açıklanmıştır: Kamu personelinin sağlık hizmetlerinin Sosyal Güvenlik Kurumuna devri ve genel sağlık sigortası uygulamasının da etkisiyle merkezi yönetim bütçesindeki sağlık harcamaları azalmış, aile hekimliği uygulamasının tüm illerde uygulamaya geçmesi ile birlikte 2010 yılından itibaren toplam sağlık harcamalarının dağılımında da bazı farklılıklar oluşmuştur. Bu çerçevede, kamu personeli ve bakmakla yükümlü buldukları aile fertlerinin 15/1/2010 tarihinden, 211 sayılı Türk Silahlı Kuvvetleri İç Hizmet Kanunu kapsamında bulunan personel ve bunların bakmakla yükümlü buldukları aile fertlerinin ise 15/10/2010 tarihinden itibaren genel sağlık sigortasına devri ile birlikte sağlık harcamalarında artış meydana gelmiştir. Ayrıca, yeşil kart uygulaması gibi farklı kamu kurumları tarafından sağlık yardımları karşılananlar da 1/1/2012 tarihinden itibaren Sosyal Güvenlik Kurumuna devredilmiş olduğundan, Sosyal Güvenlik Kurumunca finansmanı sağlanan sağlık harcamalarındaki artışın önümüzdeki yıllarda da devam edeceği beklenmektedir.

Şekil 9. Sağlık Harcamalarının Bütçe İçindeki Payı (%)
(Milyon TL)

(%)

Sağlık giderlerinin ekonomik sınıflandırmaya göre dağılımı incelendiğinde; en büyük iki gider kaleminin personel giderleri ve mal ve hizmet alımları için yapılan giderlerden oluştuğu anlaşılmaktadır.

Tablo 27. Sağlık Harcamalarının Ekonomik Sınıflandırmaya Göre Dağılımı

(bin TL)

YILLAR	Personel Giderleri	Sosyal Güvenlik Kurumlarına Ödemeler	Mal ve Hizmet Alımları	Cari Transferler	Sermaye Giderleri	Sermaye Transferleri	Toplam
2006	4.246.203	622.195	3.563.697	10.373	829.462	1.732	9.273.662
2007	4.720.369	714.212	4.942.955	12.671	884.532	1.638	11.276.377
2008	5.074.252	783.797	5.138.964	9.823	1.964.060	1.264	12.972.160
2009	5.429.572	854.936	7.641.126	10.882	1.744.110	1.107	15.681.733
2010	5.872.479	1.387.723	7.153.303	220.241	1.436.534	473	16.070.753
2011	6.366.032	1.506.315	8.972.863	181.025	1.566.863	1.132	18.594.230
2012	7.511.510	1.765.812	4.957.561	20.677	1.324.479	844	15.580.883
2013	8.629.377	1.994.997	4.803.826	37.736	4.102.101	1.523	19.569.560

3.5.1.1.3. Eğitim Harcamaları¹⁴

2006 yılında yüzde 2,93 oranında gerçekleşen eğitim harcamalarının GSYH'ye oranı, 2013 yılında ise yüzde 4,15'e yükselmiştir. 2014 yıl sonu gerçekleşme tahmini yüzde 4,16 olan eğitim harcamalarının GSYH'ye oranının 2014 yılında yüzde 4,27 düzeyinde

¹⁴ Eğitim harcamaları, analitik bütçe fonksiyonel kod sistemindeki eğitim hizmetleri kodundaki rakamlar esas alınarak incelenmiştir.

gerçekleşeceği tahmin edilmektedir. Son dokuz yıllık değişim incelendiğinde eğitim harcamalarının GSYH içindeki oranının 2011 yılı haricinde artış eğiliminde olduğu görülmektedir.

Tablo 28. Eğitim Harcamalarının GSYH'ye Oranı

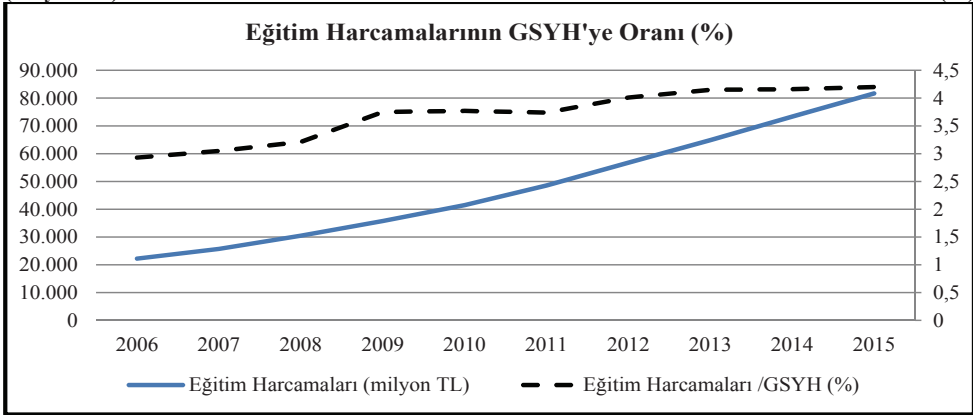
(milyon TL)

	Eğitim Harcamaları	GSYH	Eğitim Harcamaları /GSYH (%)
2006	22.219	758.391	2,93
2007	25.720	843.178	3,05
2008	30.493	950.534	3,21
2009	35.753	952.559	3,75
2010	41.470	1.098.799	3,77
2011	48.558	1.297.713	3,74
2012	56.743	1.416.798	4,01
2013	64.885	1.565.181	4,15
2014	73.346	1.763.964	4,16
2015	81.694	1.944.594	4,27

Şekil 10. Eğitim Harcamalarının GSYH'ye Oranı (%)

(Milyon TL)

(%)

2006 yılında 12,47 oranında gerçekleşen eğitim harcamalarının bütçe giderleri içindeki payı, 2013 yılında yüzde 16,06 düzeyine yükselmiştir. 2014 yılsonu gerçekleşme tahmini yüzde 16,36 olan eğitim harcamalarının bütçe giderlerine oranının, 2015 yılında yüzde 17,27 düzeyinde gerçekleşeceği öngörülmektedir. Eğitim giderlerinin bütçe içindeki payının istikrarlı bir şekilde arttığı görülmektedir.

Tablo 29. Eğitim Harcamalarının Bütçe İçindeki Payı

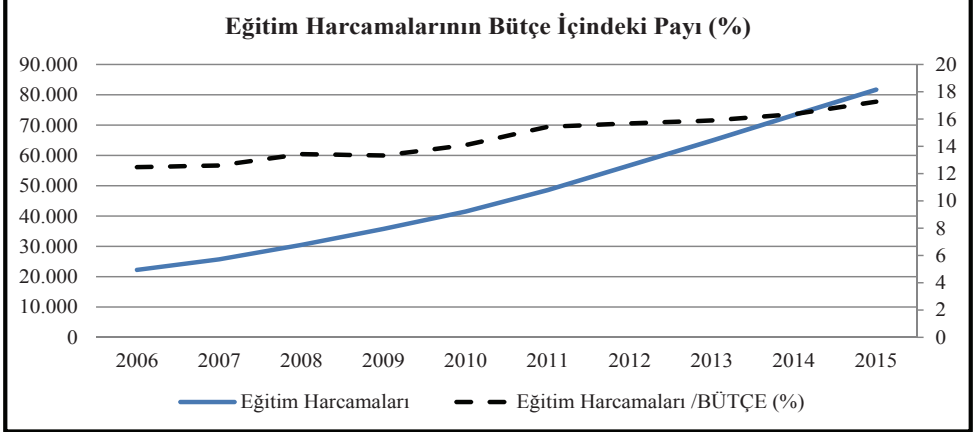
(milyon TL)

	Eğitim Harcamaları	Merkezi yönetim bütçe giderleri	Eğitim Harcamaları /Bütçe Giderleri (%)
2006	22.219	178.126	12,47
2007	25.720	204.068	12,60
2008	30.493	227.031	13,43
2009	35.753	268.219	13,33
2010	41.470	294.359	14,09
2011	48.558	314.607	15,43
2012	56.743	361.887	15,68
2013	64.885	408.225	15,89
2014	73.346	448.449	16,36
2015	81.694	472.942	17,27

Şekil 11. Eğitim Harcamalarının Bütçe İçindeki Payı (%)

(Bin TL)

(%)

Eğitim harcamalarının ekonomik sınıflandırmaya göre dağılımı incelendiğinde; 2013 yılında en büyük gider kalemlerinin personel giderleri ve sermaye giderlerinden oluştuğu anlaşılmaktadır. Ayrıca 2013 yılında mal ve hizmet alımlarına yapılan harcamalarda dikkate değer bir artış gözlenmiş ve bu ekonomik sınıftan yapılan harcamalar üçüncü sırada yer almıştır.

Tablo 30. Eğitim Harcamalarının Ekonomik Sınıflandırmaya Göre Dağılımı

(Bin TL)

YILLAR	Personel Giderleri	Sosyal Güvenlik Kurumlarına Ödemeler	Mal ve Hizmet Alımları	Cari Transferler	Sermaye Giderleri	Sermaye Transferleri	Borç Verme	Toplam
2006	13.782.797	1.727.930	2.839.201	853.197	2.022.487	32.221	960.688	22.218.521
2007	16.124.954	1.990.779	2.978.251	1.081.734	2.381.559	76.026	1.087.011	25.720.314
2008	18.423.467	2.229.061	4.107.388	1.257.331	3.004.252	315.383	1.156.140	30.493.022
2009	21.667.447	2.584.864	4.560.206	1.638.005	2.950.313	1.005.863	1.346.724	35.753.422
2010	24.480.354	4.282.813	4.576.245	1.860.458	3.722.581	1.066.262	1.481.118	41.469.831
2011	28.978.397	4.833.187	4.615.563	2.517.140	4.465.930	1.343.774	1.804.272	48.558.263
2012	33.900.037	5.444.607	5.839.279	2.807.161	6.575.316	78.228	2.098.088	56.742.716
2013	38.181.147	6.084.253	7.096.211	3.294.442	7.899.671	73.769	2.255.458	64.884.951

3.5.1.1.4. Sosyal Güvenlik ve Sosyal Yardım Harcamaları

2006 yılında yüzde 3,46 oranında gerçekleşen sosyal güvenlik ve sosyal yardım harcamalarının GSYH'ye oranı, 2012 yılında yüzde 5,37'ye, 2013 yılında ise 5,47'ye yükselmiştir. 2014 yılsonu gerçekleşme tahmini yüzde 5,23 olan sosyal güvenlik ve sosyal yardım harcamalarının GSYH'ye oranının 2015 yılında yüzde 5,02 düzeyinde gerçekleşeceği öngörülmektedir.

Tablo 31. Sosyal Güvenlik ve Sosyal Yardım Harcamalarının GSYH'ye Oranı

(milyon TL)

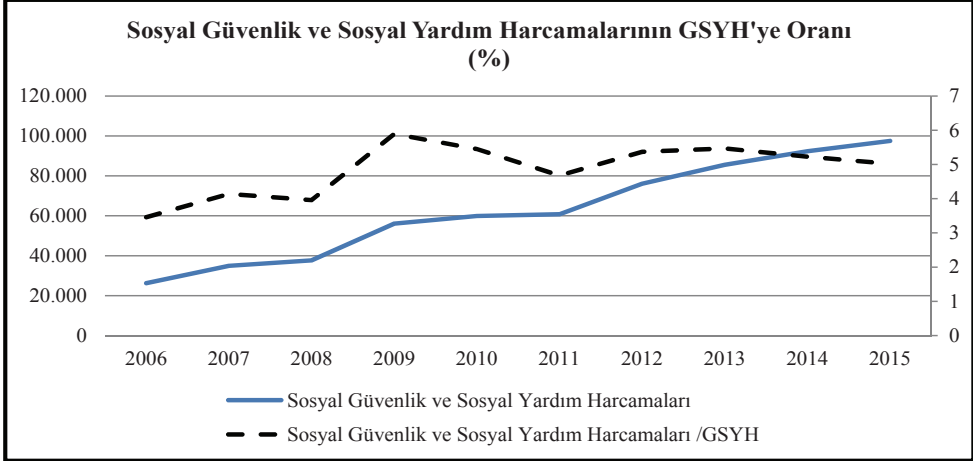
	Sosyal Güvenlik ve Sosyal Yardım Harcamaları	GSYH	Sosyal Güvenlik ve Sosyal Yardım Harcamaları /GSYH
2006	26.213	758.391	3,46
2007	34.949	843.178	4,14
2008	37.666	950.534	3,96
2009	56.070	952.559	5,89
2010	59.892	1.098.799	5,45
2011	60.774	1.297.713	4,68
2012	76.100	1.416.798	5,37
2013	85.580	1.565.181	5,47
2014	92.340	1.763.964	5,23
2015	97.524	1.944.594	5,02

Şekil 12. Sosyal Güvenlik ve Sosyal Yardım Harcamalarının GSYH'ye Oranı (%)

(Milyon TL)

(%)

2006 yılında yüzde 14,72 oranında gerçekleşen sosyal güvenlik ve sosyal yardım harcamalarının bütçe içindeki payı, 2013 yılında yüzde 21,15 düzeyine yükselmiştir. 2014 yıl sonu gerçekleşme tahmini yüzde 20,59 olan sosyal güvenlik ve sosyal yardım harcamalarının bütçe giderlerine oranının, 2015 yılında yüzde 20,62 düzeyinde gerçekleşeceği öngörülmektedir.

Tablo 32. Sosyal Güvenlik ve Sosyal Yardım Harcamalarının Bütçe İçindeki Payı

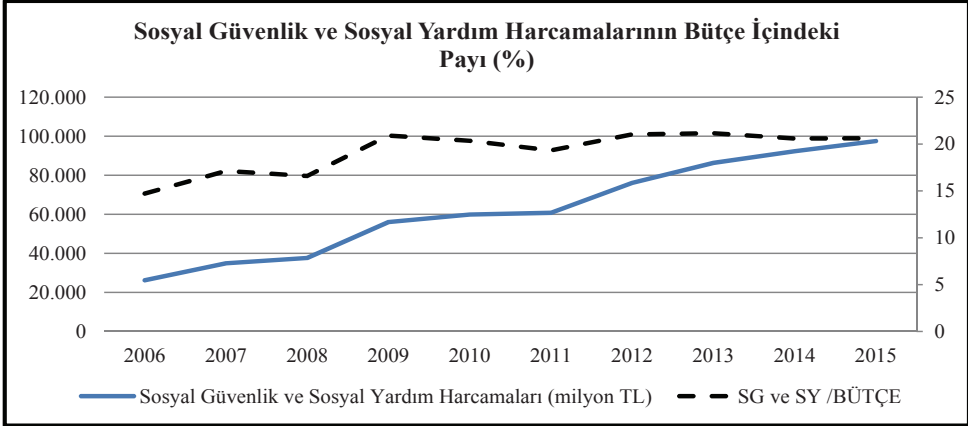
(milyon TL)

	Sosyal Güvenlik ve Sosyal Yardım Harcamaları	Merkezi yönetim bütçe giderleri	Sosyal Güvenlik ve Sosyal Yardım Harcamaları /BÜTÇE (%)
2006	26.213	178.126	14,72
2007	34.949	204.068	17,13
2008	37.666	227.031	16,59
2009	56.070	268.219	20,90
2010	59.892	294.359	20,35
2011	60.774	314.607	19,32
2012	76.100	361.887	21,03
2013	86.344	408.225	21,15
2014	92.340	448.449	20,59
2015	97.524	472.942	20,62

Şekil 13. Sosyal Güvenlik ve Sosyal Yardım Harcamalarının Bütçe İçindeki Payı (%)

(Milyon TL)

(%)

Sosyal güvenlik ve sosyal yardım harcamalarının ekonomik sınıflandırmaya göre dağılımı incelendiğinde; 2013 yılında en büyük gider kalemini toplam bütçe giderleri içinde yüzde 97 paya sahip olan cari transferlerin oluşturduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 33. Sosyal Güvelik ve Sosyal Yardım Harcamalarının Ekonomik Sınıflandırmaya Göre Dağılımı

(bin TL)

YILLAR	Personel Giderleri	Sosyal Güvenlik Kurumlarına Ödemeler	Mal ve Hizmet Alımları	Cari Transferler	Sermaye Giderleri	Sermaye Transferleri	Borç Verme	Toplam
2006	153.597	19.666	273.468	25.592.905	78.877	13.024	81.478	26.213.015
2007	185.369	23.288	398.126	34.166.186	91.940	12.059	71.576	34.948.544
2008	198.633	24.554	445.225	36.780.817	107.226	32.612	76.469	37.665.536
2009	226.140	26.736	524.484	55.062.672	126.844	14.869	88.292	56.070.037
2010	231.749	41.927	514.468	58.304.396	297.372	417.877	84.161	59.891.950
2011	278.257	49.032	689.926	57.882.831	179.904	1.668.672	25.526	60.774.148
2012	357.034	59.785	768.027	73.314.813	260.906	1.011.789	328.134	76.100.488
2013	414.431	68.690	790.035	83.815.139	245.972	66.187	170.657	85.580.111

3.5.1.1.5. Yatırım Harcamaları¹⁵

2006 yılında yüzde 1,94 oranında gerçekleşen yatırım harcamalarının GSYH'ye oranı, 2013 yılında yüzde 3,29 oranına yükselmiştir. 2014 yılsonu gerçekleşme tahmini yüzde 3,15 olan yatırım harcamalarının GSYH'ye oranının 2015 yılında yüzde 2,51 düzeyinde gerçekleşeceği tahmin edilmektedir.

¹⁵ Yatırım harcamalarının incelenmesinde, analitik bütçe sınıflandırmasının ekonomik kodlarında yer alan sermaye giderleri ve sermaye transferleri rakamları esas alınmıştır.

Tablo 34. Yatırım Harcamalarının GSYH'ye Oranı

(milyon TL)

	Yatırım harcamaları	GSYH	Yatırım harcamaları/GSYH
2006	14.735	758.391	1,94
2007	16.545	843.178	1,96
2008	21.690	950.534	2,28
2009	24.391	952.559	2,56
2010	32.783	1.098.799	2,98
2011	37.644	1.297.713	2,90
2012	40.371	1.416.798	2,85
2013	51.432	1.565.181	3,29
2014	55.558*	1.763.964***	3,15
2015	47.753**	1.944.594***	2,51

Kaynak:

* Gerçekleşme tahmini-2015 Yılı Bütçe Gerekçesi

**2015 Yılı Merkezi Yönetim Bütçe Kanunu Tasarısı

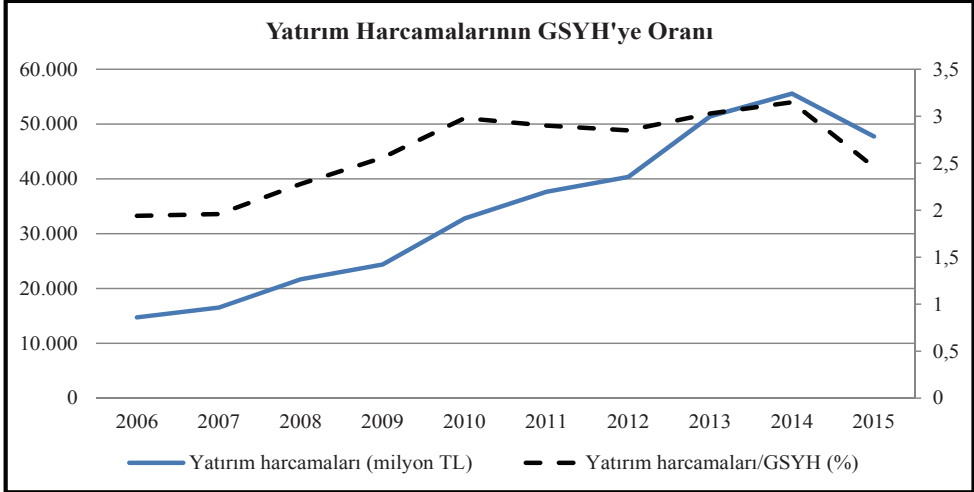
***Gerçekleşme tahmini (2015 Yılı Milli Bütçe Tahmin Raporu)

Not: Bu bölümde yer alan ve farklı bir parametre kullanılmayan tablolarda dipnot açıklaması bulunmamaktadır.(Faiz harcamalarının GSYH'ye oranlandığı tablodaki veriler aynı kaynaklardan alınmıştır.)

Şekil 14. Yatırım Harcamalarının GSYH'ye Oranı

(Milyon TL)

(%)

2006 yılında yüzde 8,27 oranında gerçekleşen yatırım harcamalarının bütçe içindeki payı, 2013 yılında yüzde 12,60 düzeyine yükselmiştir. 2014 yılsonu gerçekleşme tahmini yüzde 12,39 olan yatırım harcamalarının bütçe giderlerine oranının, 2015 yılında yüzde 10,10 düzeyinde gerçekleşeceği öngörülmektedir.

Tablo 35. Yatırım Harcamalarının Merkezi Yönetim Bütçe Giderleri İçindeki Payı

(milyon TL)

	Yatırım Harcamaları	Merkezi yönetim bütçe giderleri	Yatırım harcamaları/bütçe
2006	14.735	178.126	8,27
2007	16.545	204.068	8,11
2008	21.690	227.031	9,55
2009	24.391	268.219	9,09
2010	32.783	294.359	11,14
2011	37.644	314.607	11,97
2012	40.371	361.887	11,16
2013	51.432	408.225	12,60
2014	55.558*	448.449*	12,39
2015	47.753**	472.942**	10,10

*Gerçekleşme tahmini-2015 Yılı Bütçe Gerekçesi

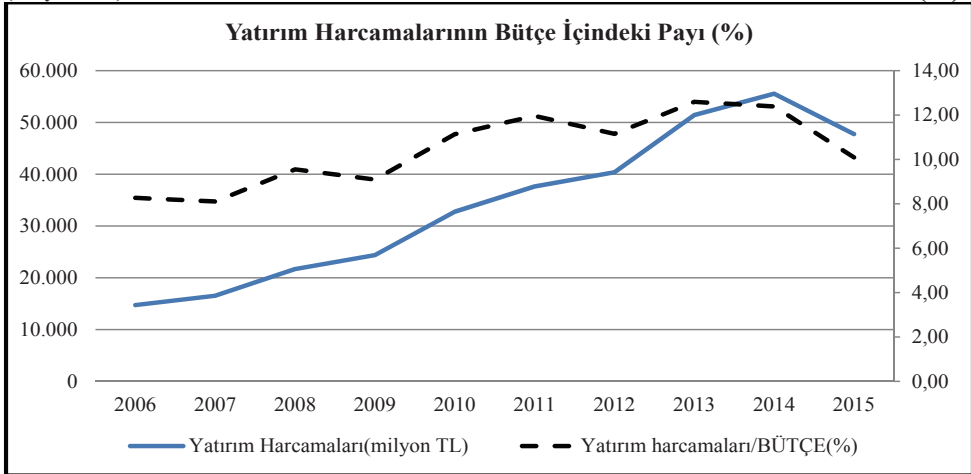
**2015 Yılı Merkezi Yönetim Bütçe Kanun Tasarısı (hazine yardımları ve gelirden ayrılan pay hariç)

Not: Bu bölümde yer alan ve farklı bir parametre kullanılmayan tablolarda dipnot açıklaması bulunmamaktadır.(Faiz harcamalarının bütçeye oranlandığı tablodaki veriler aynı kaynaklardan alınmıştır.)

Şekil 15. Yatırım Harcamalarının Bütçe İçindeki Payı (%)

(Milyon TL)

(%)

3.5.1.1.6. Faiz Harcamaları¹⁶

2006 yılında yüzde 6,06 oranında gerçekleşen faiz harcamalarının GSYH'ye oranı, 2013 yılında yüzde 3,19'a gerilemiştir. 2014 yıl sonu gerçekleşme tahmini yüzde 2,85 olan faiz harcamalarının GSYH'ye oranının 2015 yılında yüzde 2,78 düzeyinde gerçekleşeceği öngörülmektedir.

¹⁶ Faiz harcamaları, analitik bütçe sisteminin ekonomik sınıflandırmasında yer alan faiz giderleri kodunda bulunan rakamlara esas alınarak incelenmiştir.

Tablo 36. Faiz harcamalarının GSYH'ye oranı

(milyon TL)

	Faiz harcamaları	GSYH	Faiz Harcamaları/GSYH
2006	45.963	758.390	6,06
2007	48.753	843.178	5,78
2008	50.661	950.534	5,33
2009	53.201	952.558	5,59
2010	48.299	1.098.799	4,40
2011	42.232	1.297.713	3,25
2012	48.416	1.416.798	3,42
2013	49.986	1.565.181	3,19
2014	50.223*	1.763.964***	2,85
2015	54.000**	1.944.594***	2,78

* Gerçekleşme Tahmini -2015 Yılı Bütçe Gerekçesi

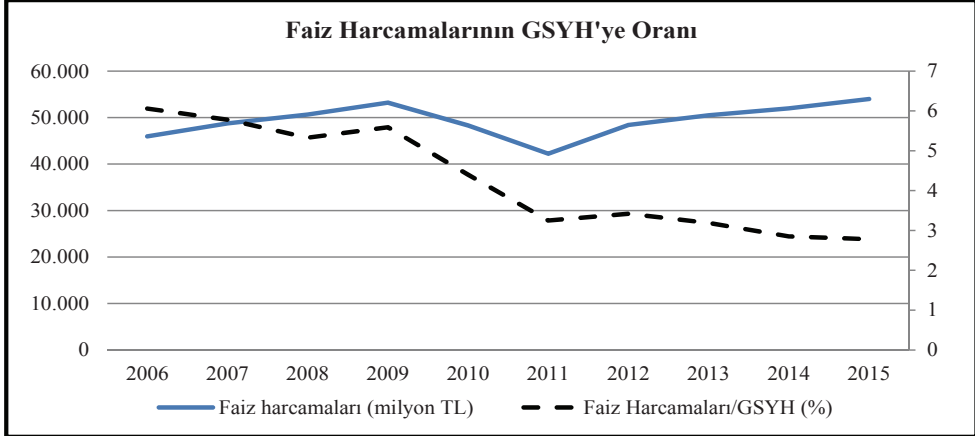
**2015 Yılı Merkezi Yönetim Bütçe Kanun Tasarısı

*** Gerçekleşme tahmini (2015 Yılı Milli Bütçe Tahmin Raporu)

Şekil 16. Faiz Harcamalarının GSYH'ye Oranı

(Milyon TL)

(%)

2006 yılında yüzde 25,8 oranında gerçekleşen faiz harcamalarının bütçe içindeki payı, 2013 yılında yüzde 12,24 düzeyine gerilemiştir. 2014 yıl sonu gerçekleşme tahmini yüzde 11,20 olan faiz harcamalarının bütçe giderlerine oranının, 2015 yılında yüzde 11,42 düzeyinde gerçekleşeceği öngörülmektedir.

Tablo 37. Faiz Harcamalarının Bütçe Giderleri İçindeki Payı

(milyon TL)

	Faiz harcamaları	Merkezi yönetim bütçe giderleri	Faiz Harcamaları/Bütçe
2006	45.963	178.126	25,80
2007	48.753	204.068	23,89
2008	50.661	227.031	22,31
2009	53.201	268.219	19,83
2010	48.299	294.359	16,41
2011	42.232	314.607	13,42
2012	48.416	361.887	13,38
2013	49.986	408.225	12,24
2014	50.223*	448.449*	11,20
2015	54.000**	472.942**	11,42

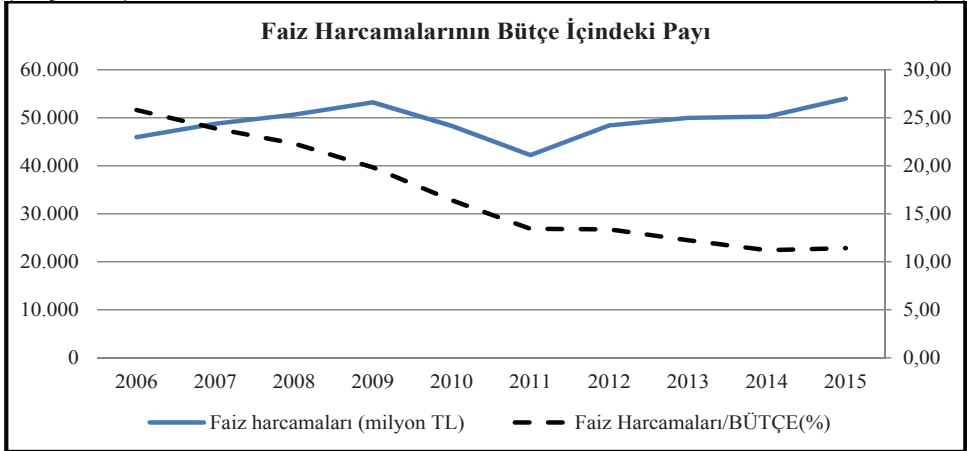
* Gerçekleşme Tahmini -2015 Yılı Bütçe Gerekçesi

**2015 Yılı Bütçe Kanunu Tasarısı

Şekil 17. Faiz Harcamalarının Bütçe İçindeki Payı

(Milyon TL)

(%)

3.5.1.2. Kamu Gider Politikasının İlke ve Hedefleri

2015-2017 döneminde izlenecek gider politikasının hedef ve öncelikleri Orta Vadeli Program ve Orta Vadeli Mali Planda belirlenmiştir. 2015-2017 döneminde ekonomi politikasının temel amacı; enflasyonla mücadelede kararlılıkla devam ederek, bir yandan cari açığı tedrici olarak düşürmek diğer yandan da büyümeyi artırmak olarak belirlenmiştir. Bu amaca ulaşmak üzere para ve maliye politikasında sıkı duruşun devam ettirileceği, gelir politikasıyla da bu duruşun destekleneceği ve özellikle yapısal reformlara hız verileceği ifade edilmiştir. Yurtiçi tasarrufları artırmak, mevcut kaynakları üretken alanlara yönlendirmek, ekonominin üretim kapasitesini ve teknolojik seviyeyi yükseltmek, verimlilik düzeyinin ve ihracatın büyüme katkısını artırmak temel öncelikler olarak belirlenmiştir.

2015-2017 dönemini kapsayan Orta Vadeli Programda maliye politikasıyla ilgili olarak belirlenen temel öncelikler incelendiğinde, programda öngörülen gelir, harcama ve borçlanma büyüklükleri gözetilerek; makroekonomik istikrarın desteklenmesi, yurtdışı tasarrufların arttırılması ve cari açığın kontrol altında tutulması, enflasyonla mücadele edilmesi ve büyüme potansiyelinin yukarı çekilmesine yardımcı olacak şekilde uygulanacağı; kamu kesimi borçlanma gereğinin ve faiz dışı harcamaların kontrol altında tutulması suretiyle makul seviyelerde tutulması hedeflerine yönelik bir yaklaşımla yürütüleceği anlaşılmaktadır.

Programda, mevcut harcama programları gözden geçirilerek verimsiz harcamaların tasfiye edileceği ve bu alandan elde edilecek tasarrufun; büyümeyi destekleyecek kamu altyapı yatırımlarında, teşviklerde ve Ar-Ge desteklerinde kullanılacağı, kamu gelirlerinin kalitesinin artırılması yönünde politikalar geliştirileceği, özelleştirme uygulamalarına, vergi ve prim yapılandırılmalarına veya konjonktürel gelişmelere dayalı olarak elde edilen ve süreklilik arz etmeyen gelirlerin orta ve uzun vadede harcama seviyesinin yükselmesine neden olacak politikalar için kullanılmayacağı hususu vurgulanmıştır.

3.5.1.3 Gider Politikası Uygulamaları

5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanununun getirdiği yenilikçi yaklaşımla kamu mali yönetiminde saydamlık ve hesap verilebilirlik ilkelerini güçlendirmesi ve buna ilaveten bütçeler ile politikalar arasında bağlantı kurularak karar alıcıların stratejik karar verme imkânlarının iyileştirilmesi amacı doğrultusunda Maliye Bakanlığınca pek çok doküman hazırlanmaktadır. Bu noktadan hareketle “Aylık Bütçe Gerçekleşmeleri Raporu”, “2014 Yılı Kurumsal Mali Durum ve Beklentiler Raporu” “2014 Yılı Merkezi Yönetim Bütçe Gerçekleşmeleri ve Beklentiler Raporu”, “2013 Yılı Genel Faaliyet Raporu” hazırlanarak Bakanlıkça yayımlanmaktadır. Böylece kamuoyuna bütçe performansı ve kamu mali yönetimi alanında yürütülen çalışmalar konusunda sağlıklı veri ve bilgiler sunulurken aynı zamanda, kamuoyunun merkezi yönetim bütçe performansı konusunda genel gözetim ve denetim fonksiyonunun etkin bir şekilde gerçekleştirilmesine katkı sağlanmaya çalışılmaktadır.

2015 Yılı Bütçe Gereğesinde gider politikası uygulamalarına ilişkin olarak özetle aşağıdaki hususlara yer verilmiştir:

➤ 5018 sayılı Kanun ile performans esaslı bütçeleme anlayışına geçilmiş ve bu bütçeleme modelinin temel unsurları stratejik plan, performans programı, faaliyet raporu ile izleme ve değerlendirme olarak öngörülmüştür. Maliye Bakanlığınca performans esaslı bütçelemeye ilişkin esasları belirleme ve uygulama konusunda merkezi uyumlaştırma görevi

verilmiştir. Buna göre Bakanlık, kamu kaynaklarının etkin, etkili ve ekonomik kullanımının sağlanması amacıyla performans esaslı bütçelemenin geliştirilmesi, tüm kamu idareleri nezdinde uygulanmasının koordine edilmesi, idarelere eğitim ve rehberlik hizmeti verilmesi görevlerini yürütmektedir. Bu kapsamda, Maliye Bakanlığına gönderilen performans programları Bakanlıkça incelenerek değerlendirilmiş ve hazırlanacak performans programlarına yol göstermesi bakımından yapılan değerlendirmeler ilgili idarelerle paylaşılmıştır.

➤ Onuncu Kalkınma Planında (2014-2018) yer alan Kamu Harcamalarının Rasyonelleştirilmesi Programının “Program-Bütçe Bağlantısının Güçlendirilmesi” bileşeni çerçevesinde kamu hizmetlerini, performans yaklaşımıyla ele alan bütçe yapısına geçiş için çalışmalar sürdürülmüş ve bu kapsamda IMF’den teknik yardım alınmıştır.

➤ Bakanlıkça devlet muhasebesi kapsamında yapılan çalışmalar incelendiğinde ise; kamu maliyesi alanında AB müktesebatına uyumun sağlanması ve uluslararası mali kuruluşlar ile olan ilişkilerin geliştirilmesi amacıyla muhasebe düzenlemelerinin AB müktesebatı ile uyumlaştırılması ve genel yönetime ilişkin ESA 95 ve GFSM 2001 kriterlerine uygun tabloların üretilmesi ve ilgili uluslararası kuruluşlara sunulması çalışmaları sürdürülmüştür.

➤ Genel yönetim kapsamındaki kamu kurumlarının mali tablolarının internet ortamında Maliye Bakanlığına aktarılması uygulaması başlatılmış, bu şekilde elektronik ortamda verilerin kontrolü yapılmış ve konsolide edilerek internet aracılığıyla yayımlanması kolaylaşmıştır. Harcama birimleri ile muhasebe birimleri arasında entegrasyonu sağlayan Harcama Yönetim Sisteminin (HYS) tüm mali işlemleri kapsayacak şekilde uygulanması hedeflenmiştir. HYS ödeme belgesi, e-Yolluk, vergi borcu sorgulama ve aboneliğe bağlı ödemeler uygulamalarını kapsayacaktır.

➤ Elektronik faturanın kamu harcama sürecinde kullanılmasını yaygınlaştırmak maksadıyla Gelir İdaresi Başkanlığı ile beraber çalışma yapılması planlanmış, bu çerçevede tüm harcama birimlerinin vergi kimlik numaralarının HYS sistemine kaydedilmesi sağlanmıştır ayrıca bu sayede e-fatura üreten harcama birimlerinin e-faturaları ödeme belgeleriyle ilişkilendirilebilecektir.

➤ Bununla beraber, Gelir İdaresi Başkanlığı e-VDO (Elektronik Vergi Dairesi Otomasyonu) sistemi ile Muhasebat Genel Müdürlüğü KBS sistemi arasında entegrasyonun sağlanması hedefi gerçekleştirilmiş ve Akyurt, Kızılcıhamam ve Çamlıdere Mal Müdürlüklerinde pilot uygulamaya başlanmıştır.

➤ Milli Emlak Genel Müdürlüğü merkez ve taşra birimlerince yapılacak 2-B arazisi satış bedellerinin elektronik ortamda KBS'ye aktarılması ve Muhasebat Genel Müdürlüğü taşra birimlerince yapılacak tahsilâta ilişkin gerekli verilerin de elektronik ortamda geri dönüşünün sağlanması neticesinde, taşınmazlara ilişkin işlemlerin otomatik olarak muhasebeleştirilmesi uygulamaya geçirilmiş, Milli Emlak Genel Müdürlüğünün görev alanına giren diğer faaliyetlere ilişkin yapılacak tahsilat türlerinin uygulama kapsamına alınması hedeflenmiştir.

➤ Genel bütçeli kurumlarda kadrolu memurlar ile kadro karşılığı sözleşmeli olarak çalışan personelin (yaklaşık 1.960.000 kişi) maaşları sistem üzerinden hesaplanmış, ödeme emri belgeleri otomatik olarak muhasebeleştirilmiş ve maaş bordroları Sayıştayın bilgi işlem merkezine elektronik ortamda aktarılmıştır. Söz konusu personel maaş bordrolarına internet hattı bulunan bilgisayarlar aracılığıyla e-Bordro ile e-Devlet Uygulaması üzerinden ulaşılabilmektedir.

➤ Özel Bütçeli İdare kapsamında bulunan üniversiteler ve diğer özel bütçeli idarelerde çalışan personelin maaş ödeme, bordro ve ödeme emri belgesinin oluşturulması ve otomatik olarak muhasebeleştirilmesi işlemlerinin KBS üzerinden yapılmasına yönelik çalışmalar devam etmektedir. Bu çalışma kapsamında özel bütçeli idarelerde çalışan yaklaşık 180.000 memurun maaşlarının sistemden yapılmasına devam edilmektedir.

➤ Kamu personeline sosyal hak ve yardım kapsamında yapılan doğum yardımı, ölüm yardımı, ödül, ikramiye, öğretim yılına hazırlık ödeneği vb. ödemelere ilişkin bilgi girişlerinin KBS üzerinden girilip muhasebe birimine elektronik ortamda gönderilmesine yönelik çalışmalar tamamlanmıştır ve söz konusu ödemelere ilişkin bordrolar Sayıştay Başkanlığı Bilgi İşlem Merkezine elektronik ortamda gönderilmiştir. Bununla beraber fiili hizmet zamlarının sistem üzerinden hesaplanması ve Sosyal Güvenlik Kurumuna elektronik ortamda aktarılmasına yönelik yazılım çalışması tamamlanmış ve ülke genelinde yaygınlaştırılmıştır.

3.5.2. Gelir Politikası ve Uygulamaları

3.5.2.1. Genel Çerçeve

2014 yılı sonunda genel devlet gelirlerinin GSYH'ye oran olarak, bir önceki yıla göre 0,9 puan azalması beklenmektedir. Yılısonu için beklenen bu düşüşün temel nedeni, BOTAŞ'ın 2014 yılındaki ithalde KDV yükümlülüklerini yerine getirememesi, KDV iadelerinde meydana gelen artış ve petrol ürünlerinden alınan ÖTV miktarındaki düşüş olarak ifade edilmektedir. 2014 yılı sonu itibarıyla yüzde 39 olarak öngörülen genel devlet

gelirlerinin GSYH'ye oranının, 2015 yılında yüzde 38,21 oranına gerileyeceği tahmin edilmektedir. Bu durumun temel nedeni ise faktör gelirlerinde beklenen azalışa bağlanmaktadır. Faktör gelirlerinde yaşanması beklenen söz konusu azalış ise, enerji KİT'lerinin tahsilatlarında beklenen düşüş ile 2015 yılında Merkez Bankasından temettü aktarımının öngörülmemesi etkili olmuştur.

Tablo 38 (2011-2015) Dönemi Genel Devlet¹⁷ Toplam Gelirleri *

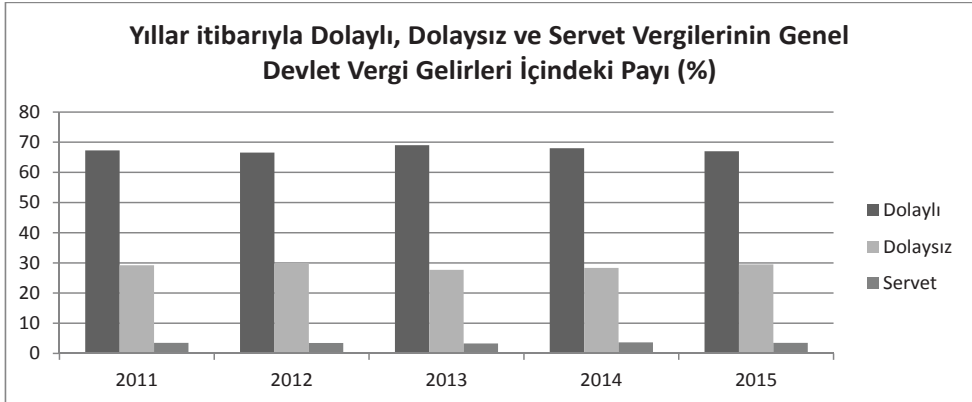
GELİRLER	Cari Fiyatlarla (Milyon TL)					GSYH'ye Oran (%)				
	2011	2012	2013	2014	2015	2011	2012	2013	2014	2015
Vergiler	260.262	285.695	334.445	361.523	401.237	20,05	20,2	21,37	20,49	20,63
Dolaylı	175.155	190.133	231.110	243.046	268.824	13,49	13,4	14,77	13,78	13,82
Dolaysız	76.012	85.730	92.602	106.875	118.427	5,86	6,1	5,92	6,06	6,09
Servet	9.095	9.832	10.733	11.602	13.986	0,70	0,7	0,69	0,66	0,72
Vergi Dışı Normal Gelirler	23.836	30.186	29.520	38.680	39.287	1,84	2,13	1,89	2,19	2,02
Faktör Gelirleri	65.395	80.885	90.781	100.748	92.361	5,04	5,7	5,80	5,7	4,75
Sosyal Fonlar	118.858	132.564	157.967	177.310	198.406	9,16	9,4	10,09	10,05	10,2
TOPLAM	468.352	529.329	612.713	678.261	731.291	36,08	37,4	39,95	39,05	38,21

Kaynak: 2015 Yılı Programı, Kalkınma Bakanlığı sf 52

Not: 2014 yılı, gerçekleşme tahmini; 2015 yılı, program

* Özelleştirme gelirleri hariç

Şekil 18. Yıllar itibarıyla Dolaylı, Dolaysız ve Servet Vergilerinin Genel Devlet Vergi Gelirleri İçindeki Payı (%)

Dolaylı, dolaysız ve servet gelirlerinin toplam Genel Devlet Vergi Gelirleri içindeki oranlarına bakıldığında, söz konusu oranların 2014 yılı sonun için sırasıyla; yüzde 67, yüzde 29,5 ve yüzde 3,2 olarak gerçekleşeceği öngörülmektedir. 2015 yılı tahminlerine bakıldığında

¹⁷ **Genel devlet;** merkezi yönetim bütçesi, mahalli idareler, döner sermayeli kuruluşlar, işsizlik Sigortası Fonu, sosyal güvenlik kuruluşları, genel sağlık sigortası ve fonları kapsamaktadır.

ise dolaylı vergilerin vergi gelirleri içindeki payının 0,3 puan düşerek yüzde 66,9 seviyesine gerileyeceği, dolaysız vergilerin mevcut oranını koruyacağı ve servet vergilerinin payında da 0,2 puanlık bir artış yaşanacağı tahmin edilmektedir.

Tablo 39. (2002-2015) Döneminde Merkezi Yönetim Bütçe Gelirlerinin GSYH'ye Oranı

GSYH'ye Oranı (%)															
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	
Merkezi Yönetim Bütçe Gelirleri	22,7	22,2	22,0	23,5	22,9	22,6	22,1	22,6	23,1	22,9	23,5	24,9	24	23,2	
Vergi Gelirleri	17,2	18,1	18,0	18,4	18,1	18,1	17,7	18,1	19,2	19,6	19,7	20,8	19,9	20	
Vergi Dışı Gelirler	5,4	4,1	4,0	5,1	4,7	4,5	4,4	4,5	4,0	3,3	3,8	4,1	4,1	2,1	
Merkezi Yönetim Bütçe Gelirlerinin Dağılımı (%)															
Vergi Gelirleri	76,0	81,6	81,6	78,3	79,2	80,3	80,2	80,0	82,8	85,5	83,9	83,7	82,9	86,2	
Vergi Dışı Gelirler	24,0	18,4	18,4	21,7	20,8	19,7	19,8	20,0	17,2	14,5	16,1	16,3	17,1	13,8	

Not: 2014 yılı gerçekleşme tahminidir.

Kaynak: 2015 Bütçe Gerekçesi. (sf. 9) 2015 Yılı Programı (sf. 61)

2002'de yüzde 22,7 seviyesinde gerçekleşen merkezi yönetim bütçe gelirlerinin GSYH'ye oranı, 2014 yılının ilk sekiz ayında yüzde 24,7 oranında gerçekleşmiştir. Bu oranın 2014 yılı sonunda yüzde 24 olarak gerçekleşmesi beklenmektedir. 2014 yılı içinde, merkezi yönetim bütçe gelirleri başlangıç tahminlerine göre öngörülenin üzerinde olmuştur. Bu durumun temel sebebi, KİT ve kamu bankaları gelirleri, faiz gelirleri ve özel bütçeli idarelerin gelirleri gibi vergi dışı gelirlerin tahsilatında yaşanan artıştır. 2015 yılında merkezi yönetim bütçe gelirlerinin GSYH'ye oranının 2014 yılına göre 0,8 puan azalarak yüzde 23,8 olarak gerçekleşeceği beklenmektedir. Bu değişim, vergi dışı gelirlerde beklenen düşüşe bağlanmaktadır.

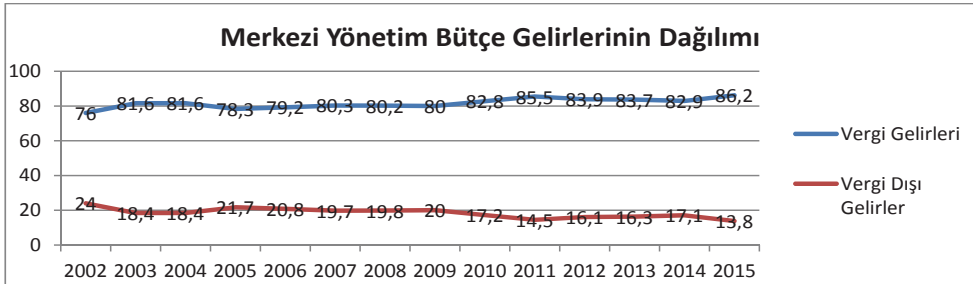
2008 yılından itibaren ard arda beş yıl boyunca artış eğilimi gösteren vergi gelirlerinin GSYH'ye oranının 2014 yılında yüzde 19,9 oranında gerçekleşerek, 2013 yılına göre 0,9 puan azalacağı tahmin edilmektedir. Vergi dışı gelirlerin GSYH'ye oranı ise 2005 yılından itibaren azalmaya başlamış ve 2011 yılında yüzde 3,3 oranına gerilemiştir. Vergi dışı gelirlerin GSYH'ye oranının, 2014 yılında 2013 yılı gerçekleşme oranı olan yüzde 4,1 seviyesinde gerçekleşmesi beklenmektedir.

Vergi gelirlerinin bütçe gelirleri içindeki payı 2002, 2005 ve 2006 yıllarında yüzde 80 oranının altında gerçekleşmiştir. Bu oran diğer yıllarda yüzde 80 oranının üzerinde gerçekleşmiş ve özellikle 2011 yılında en yüksek oran olan yüzde 85,5'e ulaşmıştır. 2013 yılında yüzde 83,7 olarak gerçekleşen oranın 2014 yılı sonunda yüzde 82,9 seviyesinde gerçekleşmesi beklenmektedir. 2014 yılı vergi gelirlerine ilişkin kalemlere bakıldığında, dahilde alınan KDV, ÖTV ve ithalde alınan KDV tahsilatında düşüş beklendiği anlaşılmaktadır. Dahilde alınan KDV tutarında beklenen düşüş KDV iadelerinde artışa

bağlanırken, ÖTV tutarındaki düşüş akaryakıt kullanımında görülen düşük artışa bağlanmaktadır. İthalde alınan KDV tutarı ise, BOTAŞ'ın 2014 yılında 5,3 milyar TL tutarındaki borcunun ancak 2,3 milyarını ödeyebileceği öngörüsüne dayandırılmaktadır. 2015 yılında ise, 2014 yılına göre dahilde alınan KDV ve ithalde alınan KDV tahsilatında artış beklenirken, ÖTV tahsilatında düşüş beklenmektedir. Dahilde alınan KDV tahsilatında öngörülen artışın temel nedeni, KDV iadelerinin hızlandırılmasına ilişkin düzenlemenin 2014 yılında etkilerini göstereceğinin düşünülmesidir. ÖTV tahsilatında beklenen düşüş ise, petrol ve doğalgaz ürünleri ile tütün mamullerinden elde edilen ÖTV tutarında beklenen düşüşe dayandırılmaktadır.

Bütçe gelirleri içinde vergi dışı gelirlerin payı, 2002 yılından bu yana en düşük oran olarak yüzde 14,5 ile 2011 yılında görülmüştür. Anılan oran en yüksek seviyeyi 2002 yılında görmüş, bu yıl dışında da genel olarak yüzde 16 ve 21 arasında seyretmiştir. 2014 yılında vergi dışı gelirlerin bütçe gelirleri içindeki payının, 2013 yılına göre 0,8 puan artışla yüzde 17,1 olarak gerçekleşmesi beklenmektedir. 2014 yılında bazı vergi dışı kalemlerin tahsilatında düşüş beklenmesine karşın faiz gelirleri, alacaklardan tahsilat ve özel bütçeli idare gelirlerinde artış beklenmektedir. Ayrıca tahminler arasında yer almayan Merkez Bankası temettü gelirleri, EÜAŞ'nin ödemesi öngörülen tutar ve kapatılan il özel idarelerinden aktarılan pay ile Milli Eğitim Bakanlığı bünyesindeki arsanın satışından elde edilen tutar da vergi dışı gelirlerin artışında etkili olmuştur. Bu çerçevede, GSYH'ye oran olarak bütçe gelirlerinde 2014 yılı sonu itibariyle 2013 yılına göre beklenen 0,9 puanlık düşüşün tamamının vergi gelirlerinde meydana gelen düşüşten kaynaklandığı ifade edilmektedir. 2015 yılı açısından bakıldığında, 2014 yılına göre vergi dışı gelirlerin GSYH'ye oranında 0,9 puan azalış beklenmektedir. Vergi dışı gelirlerde beklenen düşüş, 2014 yılında yaşanan artışın tek seferlik gelir niteliğinde olan vergi dışı gelirlerde yaşanmış olmasına bağlanmaktadır.

Şekil 19. Merkezi Yönetim Bütçe Gelirlerinin Dağılımı

Tablo 40. 2014-2017 Dönemi Merkezi Yönetim Bütçe Gelirlerinin Bütçe Türlerine Göre Dağılımı

Yıllar	2014	2015	2016	2017
Merkezi Yönetim Bütçe Gelirleri (Brüt)	477.177	538.240	586.158	638.461
Genel Bütçe Gelirleri (Brüt)	425.021	481.344	523.968	571.179
Özel Bütçe Öz Gelirleri (Brüt)	49.151	53.683	58.861	63.785
Düzenleyici ve Denetleyici kurum Gelirleri (Brüt)	3.004	3.213	3.329	3.497
Red ve İadeler (-)	30.387	38.757	42.852	47.244
Hazine Yardımı ve Gelirden Ayrılan Paylar (-)	43.615	47.503	52.267	56.969
Merkezi Yönetim Bütçe Gelirleri (Net)	403.175	440.998	479.339	522.002

Kaynak: 2015 Yılı Bütçe Gerekçesi (sf.65)

Merkezi yönetim bütçe gelirlerinin “bütçe türlerine” göre dağılımı incelendiğinde, genel bütçe gelirlerinin 2015 yılında 2014 yılına yüzde 12 artarak 538 Milyar 240 Milyon olarak gerçekleşeceği tahmin edilmektedir. Özel bütçe öz gelirlerinde ise artış oranının yüzde 9 olacağı ve miktarın da 53 Milyar 683 Milyona ulaşması beklenmektedir. Düzenleyici ve Denetleyici Kurumların gelirlerine bakıldığında; 2015 yılında artış oranı olarak yüzde 6’lık bir oran; tutar olarak da 3 Milyar 213 Milyon TL’lik bir tutar beklendiği anlaşılmaktadır. Merkezi Yönetim Bütçe Gelirleri net tutarında ise 2015 yılında 2014 yılına göre yüzde 9’luk bir artış beklenmektedir.

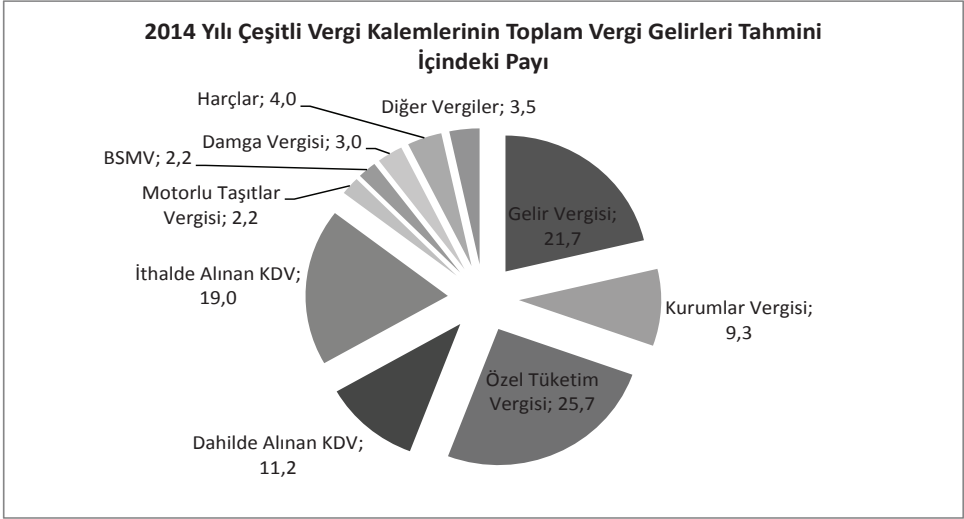
Tablo 41. Vergi Türlerine Göre 2014 ve 2015 Yılları Vergi Gelirleri Tahmini

	2014	2015	Yüzde Değişim(%)
Gelir Vergisi	74,8	82,3	10,0
Kurumlar Vergisi	32,1	36,1	12,5
Özel Tüketim Vergisi	88,8	93,9	5,9
Dahilde Alınan KDV	38,6	44,1	14,2
İthalde Alınan KDV	65,5	75,1	14,5
Motorlu Taşıtlar Vergisi	7,6	8,7	15,2
BSMV	7,5	8,7	15,8
Damga Vergisi	10,3	11,4	10,6
Harçlar	13,8	15,6	13,2
Diğer Vergiler	6	8	33,3
Toplam Vergi Gelirleri	345	383,9	11

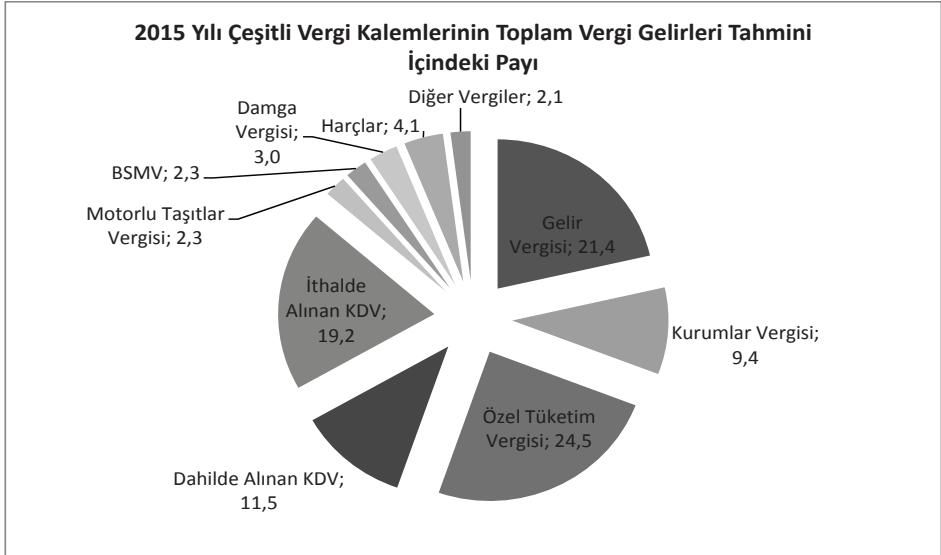
Not: Red ve İadeler hariç tutarlardır.

Kaynak: 2015 Yılı Bütçe Gerekçesi. (sf. 72)

Şekil 20. 2014 Yılı Çeşitli Vergi Kalemlerinin Toplam Vergi Gelirleri Tahmini İçindeki Payı

Şekil 21. 2015 Yılı Çeşitli Vergi Kalemlerinin Toplam Vergi Gelirleri Tahmini İçindeki Payı

Vergi gelirleri içinde en yüksek paya sahip olan özel tüketim vergisi gelirlerinde 2015 yılında 2014 yılına kıyasla yüzde 5,9 artış yaşanacağı tahmin edilmektedir. Ancak bu artışa rağmen ÖTV gelirlerinin vergi gelirleri içindeki payının yüzde 1,2 azalarak yüzde 25,7' den

yüzde 24,5 oranına gerileyeceği öngörülmektedir. Özel tüketim vergisinden sonra en büyük paya sahip olan gelir vergisinin vergi gelirleri içindeki payında, geçen yılın tersine artış değil, 0,3 puanlık bir düşüş beklenmektedir. Diğer taraftan, vergi gelirleri içerisinde en büyük üçüncü paya sahip olan ithalde alınan KDV gelirlerinde ise 2014 yılına göre 2015 yılında yüzde 14,5’lik bir artış beklenmektedir. Bu artışın 2015 yılında ithalde alınan KDV’nin, vergi gelirleri içindeki payına olan yansımada 0,2 puanlık bir artışa karşılık gelmektedir.

Tablo 42. Merkezi Yönetim Bütçe Gelirleri ve Vergi Gelirleri Tahmin ve Gerçekleşmeleri

(milyon TL)

GELİRLER*		Merkezi Yönetim Bütçe Gelirleri	Vergi Gelirleri
2006 Yılı	Bütçe Tahmini	160.326	132.199
	Tahsilat	173.483	137.480
	Gerçekleşme (%)	108,2	104,1
2007 Yılı	Bütçe Tahmini	188.159	158.153
	Tahsilat	190.360	152.835
	Gerçekleşme (%)	101,2	96,6
2008 Yılı	Bütçe Tahmini	204.556	171.206
	Tahsilat	209.598	168.109
	Gerçekleşme (%)	102,5	98,3
2009 Yılı	Bütçe Tahmini	248.758	202.247
	Tahsilat	215.458	172.440
	Gerçekleşme (%)	86,6	85,3
2010 Yılı	Bütçe Tahmini	236.794	193.324
	Tahsilat	254.277	210.560
	Gerçekleşme (%)	107,4	108,9
2011 Yılı	Bütçe Tahmini	279.026	232.220
	Tahsilat	296.824	253.809
	Gerçekleşme (%)	106,3	109,2
2012 Yılı	Bütçe Tahmini	329.845	277.677
	Tahsilat	332.475	278.781
	Gerçekleşme(%)	100,8	100,4
2013 Yılı	Bütçe Tahmini	370.095	317.949
	Tahsilat**	389.682	326.169
	Gerçekleşme(%)	100,5	100,2
2014 Yılı	Bütçe Tahmini	403.175	348.353
	Tahsilat**	424.018	351.607
	Gerçekleşme(%)	100,5	100,09

Kaynak: Bütçe Gerekçesi

*Mahalli İdare ve Fon Payları ile Red ve İadeler hariç tutarlar üzerinden hesaplanmıştır.

**Gerçekleşme tahmini.

Merkezi yönetim bütçe gelir gerçekleştirmelerinin yıllık seyri incelendiğinde, 2006 ilâ 2011 yılları arasında gerçekleştirmelerin sadece küresel krizin etkili olduğu 2009 yılında tahmin edilen tutarın altında kaldığı anlaşılmaktadır. 2014 yılına ait veriler incelendiğinde, bütçe gelirleri tahsilatının yüzde 100,5 oranında gerçekleşeceği tahmin edilmektedir.

2006 ilâ 2012 yılları arasında vergi gelirleri; 2007, 2008 ve 2009 yıllarında sırasıyla yüzde 96,6, yüzde 98,3, yüzde 85,3 gerçekleşme oranıyla tahmin edilen tahsilat tutarının altında kalmıştır. Diğer yıllarda ise vergi gelirleri tahsilatı genel olarak tahmin edilen tutarın üzerinde gerçekleşmiştir. 2014 yılında vergi gelirlerine ilişkin bütçe tahmini ve gerçekleşme rakamları çerçevesinde, 2006 yılından itibaren en az sapmanın 2014 yılında gerçekleşeceği tahmin edilmektedir.

3.5.2.2. Vergi Yükü ve Vergi Esnekliği

Vergi politikalarının analizinde önemli iki kavram, vergi yükü ve vergi esnekliğidir. Vergi yükü, bir ülkede belli bir dönemde (genellikle 1 yıl) ödenen toplam vergi miktarının GSYH'ye oranını ifade etmektedir. Vergi esnekliği ise, vergi gelirlerinin milli gelirdeki (GSYH) değişmelere karşı duyarlılığı olarak tanımlanmaktadır. Diğer bir ifade ile vergi esnekliği, milli gelirdeki bir puanlık artışın vergi gelirlerinde kaç puanlık artış meydana getirdiğini göstermektedir.

Tablo 43. 2002-2015 Dönemi GSYH, Genel Bütçe Vergi Gelirleri ve Vergi Yükü

(milyon TL)

Yıllar	GSYH (1)	Vergi Gelirleri (2)	Vergi Yükü (%) (2/1)
2002	350.476	59.632	17,0
2003	454.781	84.316	18,5
2004	559.033	111.335	19,9
2005	648.932	131.949	20,3
2006	758.391	151.272	19,9
2007	843.178	171.098	20,3
2008	950.534	184.800	19,4
2009	952.559	189.964	19,9
2010	1.098.799	228.299	20,8
2011	1.297.713	275.698	21,2
2012	1.415.786	306.344	21,6
2013	1.559.160	347.890	22,1
2014	1.763.964	385.548	21
2015	1.944.594*	427.048*	21

*2015 Yılı Merkezi Yönetim Bütçe Tasarısı

Not: GSYH cari fiyatlara göre hesaplanmıştır. Vergi gelirleri mahalli idare ve fon payları ile red ve iadeler dahil tutarlar üzerinden hesaplanmıştır.

2015 yılı bütçe gerekçesinde yer alan tahminlere göre vergi yükü 2014 ve 2015 yıllarında yüzde 21 olarak gerçekleşecektir. 2011 yılından itibaren vergi yükü oranlarına bakıldığında söz konusu oranın anılan yıllar için en düşük oran olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 44. (2002-2015) Dönemi Genel Bütçe Vergi Gelirlerinin GSYH'ye Göre Esneklikleri

Yıllar	Vergi Gelirlerinin Yıllık Artışı % (1)	GSYH Yıllık Artışı % (2)	Esneklik (1/2)
2002	50,1	45,9	1,1
2003	41,4	29,8	1,4
2004	32,0	22,9	1,4
2005	18,5	16,1	1,1
2006	14,6	16,9	0,9
2007	13,1	11,2	1,2
2008	8,0	12,7	0,6
2009	2,8	0,2	1,4
2010	20,2	15,4	1,3
2011	20,8	18,1	1,1
2012	11,07	10,5	1,05
2013	15,57	9,5	1,63
2014	8,6	10,2	1,18
2015	10,7	10,2	1,04

Not: 2014 yılı, gerçekleşme tahmini; 2015 yılı, programdır. GSYH cari fiyatlara göre hesaplanmıştır. Vergi gelirleri mahalli idare ve fon payları ile red ve iadeler dahil tutarlar üzerinden hesaplanmıştır.

Kaynak: 2015 Yılı Bütçe Gerekçesi, 2014 Gerçekleşme Tahmini, 2015 yılı Program

2002-2012 dönemi vergi esnekliğinin genel trendi küresel krizin başladığı ve etkilerinin ortaya çıktığı 2008 ile 2009 yılları haricinde yüzde 1 ile yüzde 1,5 aralığında seyretmiştir. 2014 yılında bu oranın 1,18 olarak gerçekleşeceği tahmin edilmektedir. 2015 yılı programı incelendiğinde ise esnekliğin yüzde 1,04'e düşeceğinin tahmin edildiği anlaşılmaktadır.

3.5.2.3. Kamu Gelir Politikasının İlke ve Hedefleri

Orta Vadeli Program ve Orta Vadeli Mali Planda belirtildiği üzere 2015–2017 döneminde uygulanacak gelir politikasının hedefi; adil ve etkin bir vergi sistemi oluşturmaktır. Bu hedefler çerçevesinde gelir politikasının istihdam ve yatırımları teşvik etmesi, tasarruf seviyesini artırması ve bölgesel gelişmişlik farklarını azaltması amaçlanmaktadır. Bu kapsamda uygulanacak gelir politikasına ilişkin ilke ve hedefler şu şekildedir:

- Temel vergi kanunlarının uygulamalarında istikrar ve sadelik sağlanabilmesi amacıyla gözden geçirilmesine yönelik çalışmalar ile elektronik ticarete vergi kayıplarının önlenmesine yönelik mevzuat çalışmalarına devam edilmesi,
- Cari açık ve dışa bağımlılığının azaltılması amacıyla katma değeri yüksek markalı mal ve ürünlerin ticaretinin ve Ar-Ge faaliyetlerinin desteklenmesine devam edilmesi,

- Kayıt dışılıkla etkin bir şekilde mücadele edilerek, haksız rekabetin önlenmesi ve ekonomide rekabet gücünün artırılmasına yönelik olarak denetimlere ağırlık verilmesi, bilişim alt yapısının geliştirilmesi ve kayıt dışılıkla ilgili olarak toplumsal bilincin geliştirilmesi ve Kayıt Dışı Ekonomiyle Mücadele Eylem Planı çerçevesinde yapılan mücadeleye toplum kesimlerinin katılımının sağlanması,

- Hava kirliliğinin önlenmesi ve iklim değişikliğiyle mücadele kapsamında motorlu taşıtlarda enerji verimliliğini artıran yeni düzenlemelerin yapılması,

- Tarımda katma değeri yüksek sanayide girdi olarak kullanılan ürünlerin üretiminin teşvik edilmesi, tarımda ölçek ekonomisini destekleyecek vergi politikalarının oluşturulması,

- İstisna, muafiyet ve indirimler sonucunda oluşan vergi harcamalarının analiz edilmesi ve mali sistem açısından etkin olmayan istisna ve muafiyetlerin revize edilmesi, sisteme dahil edilecek yeni istisna, muafiyet ve indirimlere ilişkin kriterlerin belirlenmesi,

- İşgücü piyasasında, kadınlar ve gençler gibi dezavantajlı grupların istihdamının artırılmasını sağlayacak vergisel düzenlemelerin tespit edilmesi ve gerekli yasal düzenlemelerin hazırlıklarının yapılması,

- Yerel yönetimlerin mali imkânlarını güçlendirilmesi amacıyla kentsel rantların değerlendirilmesi ve belediye öz gelirlerinin artırılması,

amaçlanmıştır.

Ayrıca, İstanbul Uluslararası Finans Merkezi Projesi Stratejisi çerçevesinde vergisel düzenlemelerle rekabet gücü artırılabilecek; finansal işlemlerin ülkemizde yapılması teşvik edilecek; AB mevzuatına uyum çalışmalarına devam edilecek, bununla birlikte vergisel araçlar, yurtiçi tasarrufların artırılmasına yönelik öncelikler dikkate alınarak belirlenecek ve uygulanacaktır.

3.5.2.4. Gelir Politikası Uygulamaları

Vergi politikaları, kamu gelir politikalarının en önemli aracıdır. Orta vadeli program ve mali planda; belirlenen makroekonomik hedeflere ulaşmada en etkili araç olan vergi politikalarıyla ekonomik istikrarın ve sürdürülebilirliğin sağlanması amaçlanmaktadır. Bu kapsamda hem ekonomik büyümeyi hem de istihdamı artırmak amacıyla vergi kanunlarında çeşitli düzenlemeler yapılmıştır. 2014 yılında yapılan bu düzenlemelerden öne çıkanlar ve düzenlemelerle amaçlananlar aşağıda belirtilmiştir.

193 sayılı Gelir Vergisi Kanunu ve 5520 Sayılı Kurumlar Vergisi Kanununda yapılan düzenlemelerle;

- Gençlik ve Spor Bakanlığına ait gençlik merkezleri ile izcilik kamplarının yapımı dolayısıyla yapılan harcamalar ile bu kuruluşlara bu amaçla yapılan bağışlar, gelir vergisi ve kurumlar vergisi matrah tespitinde indirim kapsamında değerlendirilmiştir.

- Başbakanlık veya Bakanlar Kurulunca başlatılan yardım kampanyalarına yapılan ayni veya nakdi yardımlar gelir vergisi ve kurumlar vergisi matrahından indirilebilecektir.

- Türkiye’de gerçekleştirilen araştırma ve geliştirme faaliyetleri ile yazılımlar neticesinde ortaya çıkan buluşlardan elde edilen kazançların yüzde 50’si 1/1/2015 tarihinden itibaren kurumlar vergisinden istisna tutulmuştur.

3065 sayılı Katma Değer Vergisi Kanununda yapılan düzenlemelerle;

- Metro, tramvay yapımı veya alımıyla ilgili iş ve işlemlerle bunların tesis ve eklentileriyle ilgili olarak Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı belediyeler ve bağlı kuruluşları arasında yapılacak işlemler 31/12/2013 tarihine kadar KDV’den istisna tutulmuştur.

- Araştırma ve geliştirme faaliyetleri ile yenilik ve yazılım faaliyetleri neticesinde ortaya çıkan gayri maddi hakların kiralanması devri veya satışı katma değer vergisinden istisna edilmiş, bu kapsamda yapılan işlemler bakımından mal teslimi ve hizmet ifası nedeniyle oluşan katma değer vergisi de indirime söz konusu olabilecektir.

- Kıymetli taşların tesliminde var olan KDV istisnası daraltılarak, Sermaye Piyasası Kanununa göre Türkiye’de işlem görmek üzere ithali, borsaya teslimi ve borsada el değiştirmesi istisna kapsamında belirlenmiştir.

- Sosyal Güvenlik Kurumunun alacaklarına ilişkin diğer kamu kurumlarınca devredilecek taşınmazların teslimi ve bu taşınmazların satışı nedeniyle yapılan işlemler 31/12/2013 tarihinde kadar KDV’den istisna tutulmuştur.

5502 sayılı Sosyal Güvenlik Kurumu Kanununda yapılan düzenlemelerle;

- Sosyal Güvenlik Kurumunun kanun kapsamında yapacağı faaliyetleri nedeniyle 492 sayılı Kanunda sayılan harçlardan, 2464 sayılı Kanun uyarınca alınan vergi ve harçlardan, damga vergisinden, emlak vergisi ile döner sermaye bedellerinden ve dava ve icra işlemlerinde teminat yatırma mükellefiyetinden istisna tutulmuştur.

2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanununda yapılan düzenlemelerle;

- Kanunda öngörülen sürekli ve temel görevlerin yerine getirilmesi amacıyla döner sermaye kurulması kapsamında Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığına sermaye tahsis edilmiştir.

- Koruyucu aile uygulamasının yaygınlaştırılması amacıyla koruyucu ailelere yapılacak ödemeler her türlü kesintiden muaf tutulmuştur.

6502 sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanunda Yapılan düzenleme ile;

- Tüketici Hakem Heyetleri tarafından verilen uyuşmazlığın tüketicini lehine sonuçlanması durumunda, tebligat ve bilirkişi ücretlerinin karşı taraftan tahsil olunarak bütçeye gelir kaydedileceği hüküm altına alınmıştır.

2547 sayılı Yükseköğretim Kanununda yapılan değişikliklerle;

- Öğretim üyelerinin mesai saatleri dışında sundukları sağlık hizmetlerinden dolayı aldıkları ilave ücretlerin döner sermayede toplanacağı, bu tutardan Hazine payı kesintisi yapılmayacağı düzenlenmiştir.

4706 sayılı Hazineye Ait Taşınmaz Malların Değerlendirilmesi ve Katma Değer Vergisi Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanunda yapılan değişikliklerle;

- Özel okula dönüşüm taahhüdünde bulunan dershanelerden Milli Eğitim Bakanlığına müracaat edenler için Hazine taşınmazları üzerinde, eğitim tesisi yapılması amacıyla 25 yıla kadar irtifak hakkı kurulabilmesine imkan getirilmiştir.

4447 sayılı İşsizlik Sigortası Kanununda yapılan değişikliklerle;

-Manisa'da faaliyet gösteren Eynez maden ocağında sigortalı çalışan ve bunların hak sahiplerine Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığında belirlenecek sürede Fonda ödeme yapılması hüküm altına alınmıştır.

2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununda yapılan değişikliklerle;

- Tapu kütüğüne korunması gerekli kültür varlığı olarak şerh düşülmüş sit alanı ve doğal sit alanı olmaları nedeniyle kesin yapılanma yasağı bulunan varlıkların bulunduğu parseller her türlü vergi, resim ve harçtan muaf tutulmuştur. Ancak büyükşehir belediyesi sınırları içinde bulunan söz konusu parseller üzerinde basit usulde vergilendirilenler dışında ticari faaliyette kullanılanlar, emlak vergisinin yarısı ile çevre vergisinin tamamını ödeyecektir.

Bakanlar Kurulu Kararı ile yapılan düzenlemelerle;

- Ticari ithalat maksadı dışında yurtdışından getirilen TV, radyo, video ve uydu vb. cihazlar için bir defaya ve 2014 yılı için geçerli olmak üzere ücret alınması kabul edilmiştir.

- Özel Tüketim Vergisi Kanununa ekli (II) sayılı listede yer alan "motor silindir hacmi 1600 cm³ ü geçmeyen araçlar için uygulanan yüzde 40 oranındaki vergi yüzde 45'e; 1600-2000 cm³ olan araçlar için uygulanan yüzde 80 vergi oranı yüzde 90'a ve 2000 cm³ ü geçen araçlara uygulanan yüzde 130 vergi oranı yüzde 145'e çıkarılmıştır.

- Alıcısı bulunan portatif telsiz telefon cihazlardan bir defaya mahsus alınan 100 TL'lik vergi, 120 TL'ye çıkarılmıştır.

- Ar-Ge merkezlerinde istihdam edilecek en az tam zaman eş değer Ar-Ge personeli sayısı otuz olarak belirlenmiştir.

Vergi sisteminin geliştirilmesine yönelik düzenlemeler kapsamında;

- “Kayıt Dışı Ekonomiyle Mücadele Stratejisi Eylem Plânı (2011-2013)” hazırlanmış ve 2011 yılından itibaren uygulamaya konulmuştur. Plan çerçevesinde; ekonomide rekabet koşullarının iyileştirilmesi, sağlam bir sosyal güvenlik yapısının oluşturulması ve ekonomik gelişmelerin sürdürülebilir bir yapıya kavuşturulması amaçlanmaktadır.

- Kayıt Dışı Ekonomiyle Mücadele Stratejisi Eylem Planının izlenmesinden Gelir İdaresi Başkanlığı sorumlu tutulmuştur. Başkanlık gerçekleştirmeleri üçer aylık dönemler itibariyle raporlamaktadır. Planın gerçekleştirmeleri Eylem Planı Gelişmeleri İzleme ve Değerlendirme Kurullarında ele alınmıştır.

- Kayıt dışı ekonomiyle mücadeleye süreklilik kazandırılması kapsamında yeni Kayıt Dışı Ekonomiyle Mücadele Stratejisi Eylem Planının hazırlık çalışmaları devam etmektedir.

- Verginin bir vatandaşlık görevi olduğunun vatandaşlarca benimsenmesi, mükelleflerin vergisel hak ve yükümlülükleriyle ilgili olarak bilgilendirilmeleri, vergi mevzuatına ilişkin bilgilerin doğru ve hızlı bir şekilde mükellefe ulaştırılmasına yönelik çalışmalara devam edilecektir. Bu çerçevede vergi bilincinin artırılması amacıyla Türkiye genelinde ilköğretim, orta öğretim ve liselerde öğrenim gören öğrencilere yönelik eğitimlerin verilmesine devam edilecektir.

- Vergiyle ilgili konularda mükellef sorularının cevaplanmasına yönelik kurulan Vergi İletişim Merkezi (VİMER 4440189), ihbarlar, motorlu taşıtlar vergisine ilişkin talepler ve yabancı uyruklu kişi ve kurumların vergisel uygulamalara yönelik bilgi taleplerini karşılamak üzere “İngilizce Elektronik Posta Yanıt” hizmetine devam edilecektir.

- Gelir İdaresi Başkanlığının internet sitesinden sunulmakta olan online hizmetlerin kapsamı ve çeşitliliği artırılabilecek; internet sayfasının erişilebilirliğinin artırılmasına yönelik çalışmalara da devam edilecektir.

- Vatandaşların vergisel konularda bilinçlenmesi amacıyla radyo, TV, gazete ve dijital panolarda tanıtım programları yayınlanacak, bu konularda Türkiye genelinde eğitim, konferanslar düzenlenecektir.

- Her yıl şubat ayında kutlanan vergi haftasında da yoğun olmak üzere, yıl içinde vatandaşların vergi konusunda bilinçlenmesi amacıyla etkinlikler gerçekleştirilecektir.

- Vergi dairelerinde sorunların ilk elden ve yasalar çerçevesinde çözülmesinin sağlanması amacıyla çağrı merkezleri kurulması, vatandaşların vergi dairelerine gitme zorunluluklarını azaltacak şekilde online işlemlerin geliştirilmesi, mükelleflere farklı tahsilat çeşitleri sunulması, geri bildirimlerle mükelleflerce verilmeyen veya hatalı verilen beyannamelerin düzeltilmesi amaçlanmaktadır.

- Gayrimenkul kira gelirlerinin takip edilmesi ve bu alandaki kayıp kaçığın azaltılması amacıyla “Gayrimenkul Bilgi Sistemi” kurulacaktır. Bu kapsamda Gayrimenkul gelirlerini İzleme ve Değerlendirme Müdürlüğü oluşturulmuştur.

- Sahte Belge Risk Analiz Programı ve Veri Görselleştirme Programı çerçevesinde sahte belge düzenleyen mükelleflerin hızlı bir şekilde tespit edilmesi sağlanmış, bu kapsamda anılan mükellefler için mükellef kütüğü oluşturulmuştur.

- E-fatura uygulamasının yaygınlaştırılması amacıyla bazı sektörlerde elektronik belge kullanımının yaygınlaştırılması amaçlanmakta, kamu kuruluşlarının kendi yetki alanlarındaki mükellef gruplarına e-fatura kullanma zorunluğu getirilmesi hedeflenmektedir.

- Emniyet Genel Müdürlüğü'nün işbirliğinde Araç ve Sürücü Bilgi Sistemi projesi kapsamında veri paylaşımına devam edileceği ifade edilmektedir. Sistemde Emniyet Genel Müdürlüğü tarafından kağıt ortamında vergi dairesine gönderilen bilgilerin elektronik ortamda alınması kapsamında uygun programların hazırlanmasına devam edildiği ifade edilmektedir.

- Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü teşkilatı ile yapılacak protokol ile tapu kayıtlarına elektronik ortamda haciz konulmasına imkan verecek bir yazılımın geliştirileceği ifade edilmektedir.

- E-dönüşüm çalışmaları kapsamında Gelir İdaresinde uygulanan Doküman Yönetimi ve İş Akış Sisteminin 2012 yılından itibaren Başkanlığın merkez birimlerinde uygulandığı ifade edilmektedir. 2013 yılında pilot vergi dairelerinde uygulanan bu sistemin geliştirilerek bütün vergi dairelerinde uygulanacak seviyeye getirilmesi hedeflenmektedir.

- Çifte vergilendirmenin önlenmesi kapsamında toplamda 85 adet ülkeyle imzalanan uluslararası anlaşmalara ilaveten Türkiye ile anlaşması bulunmayan ülkelerle ilgili olarak da çalışmaların yapılmasına devam edilecektir.

3.5.3. Borçlanma Politikası ve Uygulamaları

Bu bölümde, kamu borçlanma politikası ve uygulamaları; bütçe gerekçeleri, yıllık program, yıllık ekonomik rapor ile aylık ve yıllık kamu borç yönetimi raporlarındaki veriler doğrultusunda analiz edilecektir. Bu kapsamda, öncelikle 2002 yılı ve sonrasında yürütülen borçlanma politikası, borç yönetimi ve kamu kesimi borçlanma gereğinden bahsedilecek,

sonrasında özellikle 2011-2014 yılları arasındaki borç stoku ve AB tanımlı genel yönetim borç stoku verilerine yer verilecek ve son olarak da 2015 yılı Hazine finansman programı öngörülerine değinilecektir.

3.5.3.1. Borçlanma Politikası, Borç Yönetimi ve Kamu Kesimi Borçlanma Gereği

2003 yılından itibaren uygulanan, borçlanma politikalarının her yıl orta vadeli bir bakış açısı ile oluşturulan stratejik ölçütler esas alınarak yürütülmesine ilişkin politika; hem borç yükünün hafifletilmesinde hem de borç stokunun dışsal risklere karşı hassasiyetinin azaltılmasında önemli katkı sağlamıştır.

Son on yılda uygulanan borç yönetimi politikaları sonucunda faiz oranları önemli ölçüde düşüş göstermiştir. Bu çerçevede, 2002 yılında yüzde 62,7 olan TL cinsi sabit faizli nakit borçlanmanın ortalama faizi önemli ölçüde azalarak 2014 yılı Haziran ayı itibarıyla yüzde 10,3 seviyesine gerilemiştir.

2014 yılı borçlanma politikası risk ve maliyet unsurlarının piyasa koşulları ile birlikte değerlendirilmesiyle oluşturulmuştur. Bu kapsamda, ağırlıklı olarak TL cinsinden ve iç borçlanmada sabit faizli enstrümanlarla borçlanılmıştır. Ayrıca, piyasa koşullarının elverdiği ölçüde borçlanmanın ortalama vadesinin uzatılması, nakit ve borç yönetiminde oluşabilecek likidite riskinin önüne geçilebilmesi amacıyla güçlü rezerv tutulması ve TL cinsi borç stoku içinde faizi gelecek 12 ayda yenilenecek borcun payının azaltılması amaçlanmıştır.

Kamu Kesimi Borçlanma Gereği

2002 yılında, GSYH'ye oranı yüzde 10 seviyesinde olan kamu kesimi borçlanma gereği, 2002 yılı sonrasında uygulanan ihtiyatlı maliye politikası sayesinde azalan bütçe açığına paralel olarak azalmıştır. Söz konusu oran 2006, 2007 ve 2008 yıllarında sırasıyla yüzde -1,8, 0,1 ve 1,6 olarak gerçekleşmiştir. Ancak, küresel kriz nedeniyle 2009 yılında kamu kesimi borçlanma gereğinin GSYH'ye oranı yüzde 5'e yükselmiş; buna karşın 2010 yılında ekonomide yaşanan olumlu gelişmelerin kamu mali dengelerine olan olumlu etkileri neticesinde yüzde 2,4'e, 2011 yılında ise daha da düşerek yüzde 0,1'e gerilemiştir. Ancak, GSYH'ye oran olarak genel devlet gelirlerindeki 1,4 puanlık artışa rağmen, özellikle cari nitelikli harcama artışlarından ötürü genel devlet giderlerinin 2,1 puan artması kamu kesimi genel dengesine de benzer şekilde yansımış ve 2012 yılında kamu kesimi borçlanma gereğinin

GSYH'ye oranı yüzde 1 olarak gerçekleşmiştir.¹⁸ 2013 yılında ise genel devlet gelirlerinde; düzenli ve sağlam yapısal gelirlerden ziyade gecikmiş vergi yükümlülüklerine ilişkin tahsilatlar ve diğer bir defalık gelir unsurlarından kaynaklanan artış¹⁹ kamu kesimi genel dengesine de olumlu yansımış ve söz konusu oran düşerek yüzde 0,5 olarak gerçekleşmiştir. OVP'ye göre (2015-2017 dönemi), söz konusu oranın, 2014 yılında yüzde 1 olarak gerçekleşmesi beklenmektedir. 2014 yılında bir önceki yıla göre beklenen 0,5 puanlık artış ise temel olarak konjonktüre dayalı maliyet gelişmelerine paralel olarak KİT sisteminde gerekli fiyat ayarlamalarının yapılamamasıdır.

İç Borçlanma

2013 yılının ilk yarısında Devlet iç borçlanma piyasası faizlerinde, ülke notunun yatırım yapılabilir seviyeye çıkacağı beklentisi ile belirgin bir düşüş gözlemlenmiştir. Ancak DİBS faizleri 2013 yılı Mayıs ayında ABD Merkez Bankası (Federal Reserve Bank/ FED) tarafından yapılan tahvil alımlarının azaltılmasına ilişkin bir planın olduğu yönündeki açıklamalar ve yurt içinde yaşanan sorunlar neticesinde yükseliş eğilimine girmiş ve diğer gelişmekte olan piyasalarda olduğu gibi iç piyasadaki oynaklığın arttığı söz konusu dönemde, para ve maliye politikası ile eşgüdüm içinde finansman programı yürütülerek, yaşanan oynaklığın iç borçlanma piyasasına etkilerinin asgari seviyede tutulması hedeflenmiştir.

Borç yönetiminin orta ve uzun vadeli hedefleri doğrultusunda iç piyasalardan yapılan borçlanmalarda borçlanma vadesi kademeli olarak uzatılmaya devam edilmiş ve bu kapsamda, 10 yıl vadeli enflasyona endeksli ve sabit faizli DİBS ihraçlarına devam edilerek söz konusu senetlerin borçlanma içerisindeki payı artırılmıştır. Öte yandan, 2, 5 ve 10 yıl vadeli TL cinsinden sabit faizli gösterge senetlerin düzenli olarak ihracına devam edilmiştir.

İlk olarak 2012 yılında ihraç edilen kira sertifikalarının ihracına 2013 yılında da devam edilerek Şubat ve Ağustos aylarında gerçekleştirilen ihraçlar ile 3.3 milyar TL tutarında finansman sağlanmıştır. 2014 yılında da kira sertifikası ihracının Şubat ve Ekim aylarında yapılacağı kamuoyuna duyurulmuş ve 2014 yılı Şubat ayında 1,3 milyar TL ihraç

---

¹⁸ Genel Devlet; merkezi yönetim bütçesi, mahalli idareler, sosyal güvenlik kuruluşları, genel sağlık sigortası, fonlar, döner sermayeli işletmeler ve İşsizlik Sigortası Fonunu kapsamakta, KİT'lerin de dahil edilmesiyle kamu kesimi genel dengesine ulaşılmaktadır.

¹⁹ 2013 yılında GSYH'ye oranla bir önceki yıla göre genel devlet gelirleri 2,1 oranında artarken genel devlet harcamaları 0,9 puan artmıştır. Genel devlet harcamalarındaki artışın temel belirleyicisi cari harcamalar ile ulaştırma sektöründeki yatırım projelerine tahsis edilen kaynaklardaki artıştır. Genel devlet gelirlerindeki artış ise BOTAŞ ve TEDAŞ'tan geçmiş yıllar vergi yükümlülüklerine ilişkin yapılan tahsilatlardan, asgari ücret artışı ve prim ödeme gücü olmayanların GSS primlerinin dönem içerisinde tahsil edilmesi sonucu sosyal güvenlik primleri gelirleri tahsilatından ve diğer bir defalık gelirlerden kaynaklanmıştır.

gerçekleştirilmiştir. Bu gelişmelere paralel olarak 2013 yılında ve 2014 yılının ilk yarısında Hazinesin finansman ihtiyacının büyük bir kısmı iç borçlanma ile karşılanmıştır.

2013 yılında 183,2 milyar TL tutarında gerçekleşen borç servisi karşılığında 154,7 milyar TL tutarında borçlanma gerçekleştirilmiştir. Sonuç olarak yüzde 87,5 olarak öngörülen iç borç çevirme oranı yüzde 84,5 olarak gerçekleşmiştir.

2014 yılı Ocak-Eylül döneminde gerçekleştirilen 110,2 milyar TL tutarındaki iç borçlanmanın; yüzde 56,9'u sabit kuponlu, yüzde 15,4'ü TÜFE'ye endeksli, yüzde 17,9'u değişken faizli, yüzde 8,6'sı kuponsuz tahvil ve yüzde 1,2'si kira sertifikası ihraçlarıyla gerçekleştirilmiştir.

2002 yılından bu yana nakit iç borçlanmanın ortalama vadesinde görülen artış 2011 yılından itibaren hız kazanmıştır. 2013 yılında 74,3 ay olan nakit iç borçlanmanın ortalama vadesi 2014 yılı Ocak ayında 75,1 aya kadar çıkmıştır. Ancak 2014 yılı Şubat ayında 67,5 aya kadar düşen vade Temmuz ayında tekrar artarak 69,1'e kadar çıkmıştır. 2014 yılı Ocak-Ekim döneminde ise 68,8 ay olarak gerçekleşmiştir.

Aynı dönemde, küresel piyasalarda yaşanan olumsuz gelişmeler ile yurt içi piyasalardaki belirsizlikler nedeniyle TL cinsi sabit faizli iç borçlanmanın ortalama maliyeti ise yüzde 9,9'a yükselmiştir.

Tablo 45. İç Borçlanmanın Ortalama Vadesi

		Kuponsuz		Sabit Faizli		Nakit Borçlanma	
		Aylık Ortalama Vade (Ay)	Kümülatif Vade (Ay)	Aylık Ortalama Vade (Ay)	Kümülatif Vade (Ay)	Aylık Ortalama Vade (Ay)	Kümülatif Vade (Ay)
2003	Aralık	9,9	9,1	13,3	13,3	16,0	11,6
2004	Aralık	14,4	11,1	14,4	11,7	20,3	14,8
2005	Aralık	12,6	13,4	26,6	17,0	32,5	27,7
2006	Aralık	17,9	16,0	17,9	18,6	17,9	28,0
2007	Aralık	17,4	16,4	21,9	24,1	21,9	34,0
2008	Aralık	14,8	15,4	14,8	18,5	34,0	31,7
2009	Aralık	20,1	16,5	20,1	19,7	20,1	35,3
2010	Aralık	20,3	16,7	35,3	29,9	52,9	44,1
2011	Aralık	0,0	20,9	24,3	33,3	24,3	44,7
2012	Aralık	0,0	12,8	21,7	47,3	21,7	60,8
2013	Aralık	0,0	14,2	63,2	60,0	70,0	74,3
2014	Ekim	13,1	13,9	52,4	59,2	68,5	68,8

Kaynak : Hazine Müsteşarlığı, Borçlanma İstatistikleri

Dış Borçlanma

2013 yılında toplam 16,1 milyar TL tutarındaki dış borç servisine karşılık 13,5 milyar TL tutarında dış borçlanma gerçekleştirilmiştir. 2013 yılında uluslararası sermaye piyasalarından 4 tahvil ve 1 kira sertifikası ihracıyla toplam 6,1 milyar ABD Doları tutarında finansman sağlanmıştır. Bununla birlikte, Avrupa Yatırım Bankası'ndan, Orman ve Su İşleri Bakanlığı tarafından yürütülen orman rehabilitasyonu, erozyon kontrolü ve ağaçlandırma faaliyetleri kapsamında bütçeden yapılacak harcamaların finansmanı amacıyla kullanılmak üzere 150 milyon Avro tutarında program kredisi; Fransız Kalkınma Ajansından Orman ve Su İşleri Bakanlığı'nın orman rehabilitasyonu, erozyon kontrolü ve ağaçlandırma faaliyetlerine yönelik olarak 150 milyon Avro tutarında program kredisi sağlanmıştır. Dünya Bankası'ndan Rekabet ve Tasarruflar Kalkınma Politikası Kredisi (Competitiveness and Savings Development Policy Loan - CSDPL) adı altında 624,1 milyon Avro tutarında bir kredi sağlanmıştır.

2013 yılı içinde yabancı hükümetler, ticari bankalar ve uluslararası kuruluşlardan proje finansmanı amacıyla 3,89 milyar ABD Doları karşılığı dış finansman temin edilmiştir.

2013 yılında Uluslararası Para Fonu'na (IMF) 562 milyon SDR'si anapara ve 3 milyon SDR'si faiz olmak üzere toplam 565 milyon SDR ödeme yapılmıştır. 14 Mayıs 2013 tarihinde yapılan 281.054.809 SDR'lik son anapara geri ödemesi ile birlikte ülkemizin IMF'ye Stand-By düzenlemelerinden kaynaklanan borç yükümlülüğü sona ermiştir.

Hazine Finansman Durumu

2013 yılında gerçekleştirilen 183,2 milyar TL borç servisi karşılığında 154,7 milyar TL borçlanma gerçekleştirilmiştir. Söz konusu yıl 167,1 milyar TL tutarındaki iç borç ödemesi yapılırken iç borçlanma tutarı 141,2 milyar TL olarak gerçekleşmiştir. Böylece 2013 yılı toplam iç borç çevirme oranı yüzde 84,5 olarak gerçekleşmiştir.

2014 yılı Ocak-Eylül arası dönemde 153,5 milyar TL borç servisi karşılığında 124,3 milyar TL borçlanma yapılmıştır. Söz konusu dönemde 135,2 milyar TL tutarında iç borç ödemesi yapılırken iç borçlanma tutarı 110,2 milyar TL olarak gerçekleşmiştir. Böylece, 2014 yılı Ocak-Ekim döneminde toplam iç borç çevirme oranı yüzde 81,5 olarak gerçekleşmiştir.

2014 yılının tamamı için yüzde 86 olarak öngörülen toplam iç borç çevirme oranının yüzde 81,6 seviyesinde gerçekleşmesi beklenmektedir.

Tablo 46. Hazine Finansman Durumu*

	(Milyar TL)	
	2013	2014**
Toplam Borç Servisi	183,2	153,5
İç Borç Servisi	167,1	135,2
Anapara	128,1	106,3
Faiz	39,1	28,9
Dış Borç Servisi	16,1	18,4
Anapara	8,6	10,6
Faiz	7,4	7,8
Kaynaklar ve Borçlanma	183,2	153,5
Borçlanma Dışı Kaynaklar	28,5***	29,3****
Toplam Borçlanma	154,7	124,3
Dış Borçlanma	13,5	14,1
İç Borçlanma	141,2	110,2
Toplam İç Borç Çevirme Oranı (%)	84,5	81,5

Kaynak: Kamu Borç Yönetimi Raporu 2014 (2013 gerçekleştirmeleri) ; Kamu Borç Yönetimi Raporu Ekim 2014 (2014 Ocak-Eylül gerçekleştirmeleri)

* Nakit Bazlı

** Ocak-Eylül ayları arası gerçekleşme.

*** Nakit bazlı faiz dışı denge, özelleştirme gelirleri, 2/B satış gelirleri, İşsizlik Sigortası Fonundan yapılan aktarımlar, TMSF'den sağlanan gelirler, devirli/garantili borç geri dönüşleri, kasa/banka değişimi ve kur farkı kalemlerini içermektedir.

****Nakit bazlı faiz dışı denge, özelleştirme gelirleri, İşsizlik Sigortası Fonundan yapılan aktarımlar, TMSF'den sağlanan gelirler, devirli/garantili borç geri dönüşleri, kasa/banka değişimi ve kur farkı kalemlerini içermektedir.

3.5.3.2. Borç Stoku

2012 yılında 532,2 milyar TL olarak gerçekleşen merkezi yönetim brüt borç stoku 2013 yılı sonunda 585,8 milyar TL olmuştur. Merkezi yönetim brüt borç stokunun GSYH'ye oranı 2012 yılında yüzde 37,6 iken, 2013 yıl sonu itibarıyla yüzde 37,5 düzeyinde gerçekleşmiştir. 2011 yılında yüzde 71,1 olan iç borç stokunun toplam borç stoku içindeki oranı 2012 yılında yüzde 72,6'ya yükselmiştir. 2013 yılı sonu itibarıyla merkezi yönetim brüt borç stokunun yüzde 68,8'ünü iç borçlar, yüzde 31,2'sini dış borçlar oluşturmaktadır.

Tablo 47. Merkezi Yönetim Brüt Borç Stokunun Faiz Yapısı

MERKEZİ YÖNETİM	Milyon TL			Milyon ABD Doları		
	2012	2013	2014 Eylül	2012	2013	2014 Eylül
Toplam Borç Stoku***	532.199	585.837	603.150	298.552	274.487	264.667
Sabit	318.056	360.190	385.836	178.423	168.763	169.308
Değişken	137.834	129.408	112.742	77.322	60.632	49.472
Tüfe'ye Endeksli	76.309	96.239	104.571	42.808	45.092	45.887
İç Borç Stoku*	386.542	403.007	408.212	216.842	188.824	179.127
Sabit	201.866	212.007	224.161	113.242	99.333	98.364
Değişken	108.367	94.760	79.480	60.791	44.399	34.876
Tüfe'ye Endeksli	76.309	96.239	104.571	42.808	45.092	45.887
Dış Borç Stoku**	145.657	182.830	194.938	81.710	85.663	85.540
Sabit	116.190	148.183	161.675	65.180	69.429	70.944
Değişken	29.467	34.648	33.263	16.530	16.234	14.596

Kaynak: Kamu Borç Yönetimi Raporu Ekim 2014

* Belirli bir tarih itibarıyla, Hazine Müsteşarlığı tarafından yurt içinde ihraç edilen Devlet İç Borçlanma Senetleri (DİBS) kapsamında ve senede bağlı olup olmadığına bakılmaksızın yurt içinde Müsteşarlıkça üstlenilen tüm mali yükümlülüklerin toplamını ifade eder.

** Belirli bir tarih itibarıyla, Merkezi Yönetim kapsamındaki kurum ve kuruluşların herhangi bir dış finansman kaynağından sağlamış oldukları her türlü mali yükümlülüklerin toplamını ifade eder.

*** Belirli bir tarih itibarıyla, merkezi yönetim iç ve dış borç stokunun toplamını ifade eder.

2012 yılı sonu itibarıyla 532,2 milyar TL olan merkezi yönetim brüt borç stoku 2013 yılı sonu itibarıyla 585,8 milyar TL'ye yükselmiştir. 2014 yılı Eylül ayı sonu itibarıyla 603,2 milyar TL'ye yükselmiştir. Merkezi yönetim brüt borç stokunun GSYH'ye oranı ise 2008, 2009 ve 2010 yıllarında sırasıyla yüzde 40 ; 46,3 ve 43,1 olarak gerçekleşmiştir. 2011 yılından itibaren azalma eğilimine giren söz konusu oran 2011 yılında yüzde 39,9'a gerilemiş ve 2012 ile 2013 yıllarında yüzde 37,6 ve 37,5 olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 48. Kamu Net Borç Stoku

	(milyon TL)			
	2011	2012	2013	2014 Ç2
Toplam Kamu Net Borç Stoku (I-II-III-IV)*	289.997	240.564	197.649	186.514
I- Toplam Kamu Borç Stoku (Brüt)	546.442	562.838	623.293	628.970
A-İç Borç	387.566	408.367	430.251	434.120
Merkezi Yönetim	368.778	386.542	403.007	408.417
Diğer Kamu	18.788	21.826	27.244	25.703
B- Dış Borç	158.876	154.470	193.042	194.850
Merkezi Yönetim	149.572	145.657	182.830	185.305
Diğer Kamu	9.304	8.813	10.212	9.545
II- Merkez Bankası Net Varlıkları	143.162	189.502	271.110	289.996
III- Kamu Varlıkları	59.762	71.610	84.182	76.994
IV-İşsizlik Sigortası Fonu Net Varlıkları	53.521	61.162	70.352	75.467
GSYH	1.297.713	1.416.798	1.565.181	1.655.471
Kamu Net Borç Stoku/GSYH(%)	22,3	17,0	12,6	11,3

Kaynak: Kamu Borç Yönetimi Raporu Ekim 2014

* Belirli bir tarih itibarıyla, "kamu" (merkezi yönetim, sosyal güvenlik kuruluşları, bütçe dışı fonlar, yerel yönetimler ve KİT'ler) sınıflandırması içerisinde yer alan kurum ve kuruluşların yurt içi ve yurt piyasalardan sağladıkları borçlara ilişkin yükümlülükler toplamından, söz konusu kuruluşların elinde bulundurdukları varlıkların düşülmesi ile elde edilen net yükümlülükler toplamını ifade eder.

2013 yılı sonu itibarıyla kamu net borç stokunun GSYH'ye oranı 2012 yılı sonuna göre 4,4 puanlık bir azalma ile yüzde 12,6 seviyesine gerilemiştir. 2013 yılı içerisinde kamu sektörü finansal varlık ve mevduatlarında yüzde 32,1'lik bir artışa karşın yükümlülüklerde gerçekleşen artışın yüzde 10,8 seviyesinde kalması bu düşüşte belirgin bir rol oynamıştır. Ayrıca, GSYH seviyesinin yükselmesi de oranın düşmesinde etkili olmuştur.

3.5.3.2.1. İç Borç Stoku

2013 yılı sonunda, bir önceki yılsonuna göre yüzde 4,3 oranında artarak 403 milyar 7 milyon TL'ye ulaşan merkezi yönetim iç borç stoku, 2014 yılının Haziran ayında 2013 yılı sonuna göre yüzde 1,3 oranında artarak 408 milyar 417 milyon TL'ye ulaşmıştır. 2013 yılı sonunda 3,9 yıl olan merkezi yönetim iç borç stokunun vadeye kalan ortalama süresi 2014 yılı Haziran ayı sonunda 4,5 yıl olmuştur.

Tablo 49. Merkezi Yönetim İç Borç Stokuna İlişkin Ödemeler*

	(milyon TL)	
	Anapara	Faiz
2014**	42.838	18.661
2015	59.353	33.273
2016	33.081	23.204
2017	38.558	19.436
2018+***	234.587	114.607

Kaynak: Bütçe Gerekçesi 2015

* 30/6/2014 tarihi itibarıyla kesinleşen ödemeler olup TÜFE, döviz kuru ve faiz gerçekleştirmelerine göre değişebilecektir.

**Temmuz-Aralık dönemlerini kapsamaktadır.

***2018 ve sonraki yılları kapsamaktadır.

2014 yılı Haziran ayı sonu itibarıyla 80,4 milyar TL tahvil ve bono ihracına karşılık, 74,9 milyar TL anapara ödemesi ile 20,1 milyar TL faiz ödemesi yapılmış ve net iç borçlanma 5,4 milyar TL olarak gerçekleşmiştir.

2013 yılı sonu itibarıyla, iç borç stokunu elinde bulunduran yerli yatırımcıların yüzdesi bir önceki yılsonuna göre 1,7 puan artarak yüzde 78,5 seviyesine ulaşırken, yabancı yatırımcıların payı yüzde 21,5 seviyesine gerilemiştir.

Tablo 50. İç Borç Stokunun Elinde Bulunduranlara Göre Dağılımı

	(%)		
	2012	2013	2014 Eylül
Yurtiçi Yerleşikler	76,8	78,5	79,7
Bankacılık Kesimi	50,5	50,1	49,1
Kamu Bankaları	20,3	20,9	20,2
Özel Bankalar	23,9	22,7	22,6
Yabancı Bankalar	5,1	5,6	5,5
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	1,2	0,9	0,9
Banka Dışı Kesim*	24,4	26,2	28,5
Gerçek Kişiler	0,7	0,9	0,6
Tüzel Kişiler	19,8	20,6	23,0
MKYF	3,9	4,7	5,0
TCMB**	1,9	2,1	2,1
Yurtdışı Yerleşikler	23,2	21,5	20,3
Toplam	100	100	100

Kaynak: Kamu Borç Yönetimi Raporu Ekim 2014

* Banka dışı kesim; Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu dışındaki tüm gerçek ve tüzel kişileri kapsamaktadır.

** 2010 yılına kadar, nakit dışı DİBS'ler ile Açık Piyasa İşlemlerinden kaynaklanan tutarları, 2010 sonrasında ise sadece APİ'den kaynaklanan tutarları kapsamaktadır.

3.5.3.2.2. Dış Borç Stoku

2013 yılında 85,7 milyar dolar olan merkezi yönetim dış borç stoku 2014 yılı Ağustos ayında 2013 yılsonuna göre yüzde 0,6 artarak 86,2 milyar dolar olmuştur. 2013 yılı sonu itibarıyla, merkezi yönetim dış borç stokunun yüzde 65'i uluslararası tahvil piyasalarından, yüzde 21,5'i uluslararası kuruluşlardan, yüzde 7,5'i özel alacaklılardan ve yüzde 6'sı hükümet kuruluşlarından sağlanan kredilerden oluşmaktadır.

Tablo 51. Merkezi Yönetim Dış Borç Ödemelerinin Yıllar İtibarıyla Dağılımı

(milyon ABD doları)			
	Anapara	Faiz	Toplam
2014 (7-12)	1.391	1.865	3.256
2015	5.309	3.946	9.255
2016	5.360	3.789	9.149
2017	7.684	3.553	11.237
2018	6.953	3.090	10.042
2019+**	58.731	27.629	86.360
Toplam	85.429	43.870	129.299

Kaynak: Bütçe Gerekçesi 2015

* Geçici, 30.6.2014 tarihli dolar pariteleri ile dolar tutarı hesaplanmıştır. Anapara/faiz tutarları gerçekleşen kullanımlar üzerinden hesaplanan projeksiyon bilgileridir. SDR tahsilatı ana para ödeme projeksiyonlarında yer almamaktadır.

**2019 ve sonraki yılları kapsamaktadır.

2013 yılında yüzde 14,9 oranında artarak 389,3 milyar ABD doları olan toplam dış borç stoku, 2014 yılının Haziran ayı sonu itibarıyla 401,7 milyar ABD dolarına yükselmiştir. Dış borç stokunun GSYH'ye oranı 2013 yılında yüzde 47,4 olarak gerçekleşmiştir. Bununla birlikte, 2013 yılında yüzde 33,2 olarak gerçekleşen kısa vadeli dış borçların toplam dış borç stoku içindeki payı, 2014 yılı ikinci çeyreği sonunda yüzde 32,5'e gerilemiştir.

Tablo 52. Toplam Dış Borç Stokunun Yıllar İtibarıyla Gelişimi

(milyar ABD doları)				
	2011	2012	2013	2014*
Toplam Dış Borç Stoku	303,6	338,7	389,3	401,7
Vadesine Göre				
Kısa Vadeli	81,6	100,2	129,3	130,7
Kamu	7,0	11,0	17,6	18,2
TCMB	1,2	1,0	0,8	0,7
Özel	73,4	88,1	110,9	111,8
Finansal Kuruluşlar	46,5	59,3	75,9	77,5
Finansal Olmayan Kuruluşlar	26,8	28,8	35,0	34,3
Uzun Vadeli	222,0	238,6	260,0	271,1
Kamu	87,2	92,9	98,3	101,3
TCMB	8,1	6,1	4,4	3,6
Özel	126,6	139,6	157,3	166,1
Finansal Kuruluşlar	47,0	55,5	71,7	78,5
Finansal Olmayan Kuruluşlar	79,7	84,1	85,6	87,6
Borçluya Göre				
Kamu Kesimi Dış Borç Stoku**	94,2	104,0	115,9	119,5
TCMB Dış Borç Stoku	9,3	7,1	5,2	4,3
Özel Sektör Dış Borç Stoku	200,0	227,7	268,2	278,0
Yüzde Oranlar				
Kısa Vadeli Dış Borçlar / Top. Dış Borç Stoku	26,9	29,6	33,2	32,5
Kamu Dış Borç Stoku / Top. Dış Borç Stoku	31,0	30,7	29,8	29,7
TCMB Rezervler (net) / Kısa Vadeli Dış Borçlar	108,2	119,0	101,3	102,2
Toplam Dış Borç Stoku / GSYH**	39,2	43,1	47,4	-----

Kaynak: 2015 Yılı Programı

*Haziran ayı sonu itibarıyla

** Konsolide kamu sektörü; merkezi yönetim, 3 bütçe dışı fon (Savunma Sanayii Destekleme Fonu, Özelleştirme Fonu ve Sosyal Yardımlaşma Dayanışmayı Teşvik Fonu), Sosyal Güvenlik Kurumu, İşsizlik Sigortası Fonu ve 15 Kamu İktisadi Teşebbüsünden oluşmaktadır.

Not: Yuvarlamalar nedeniyle hesaplamalar net sonuçları vermeyebilir.

Tablo 53. Türkiye'nin Net Dış Borç Stoku*

(milyon ABD doları)				
	2011	2012	2013	2014 Ç2
Türkiye Brüt Dış Borç Stoku**	303.578	338.732	389.273	401.706
TCMB Dış Borç Stoku (-)	9.334	7.088	5.234	4.289
Bankacılık Kesimi Dış Borç Stoku (-)	90.212	116.394	154.856	164.880
I-Dış Borç Stoku (Bankacılık Sektörü Hariç)	204.032	215.249	229.183	232.537
II-Parasal Sektör Net Dış Varlıkları	21.676	26.301	-323	-5.296
III-Net Dış Borç Stoku (I-II)	182.356	188.948	229.505	237.834
Net Dış Borç Stoku/GSYH (%)	23,6	24,0	27,9	29,8

Kaynak: Kamu Borç Yönetimi Raporu Ekim 2014

* Bankacılık sektörü hariç Türkiye brüt dış borç stokundan bankacılık sektörü net dış varlıklarının çıkarılması suretiyle elde edilmektedir. Bankacılık sektörü net dış varlıkları ise "Parasal Durum" ile "Yatırım ve Kalkınma Bankaları"nın net dış varlıkları toplamından oluşmaktadır.

**Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB), tüm kamu sektörü kurum ve kuruluşları ile özel sektör kapsamındaki tüm şirket ve şahısların yurt dışı yerleşiklerden sağlamış oldukları kredilerden doğan yükümlülükler ile yurt dışı piyasalarda ihraç ettikleri tahvillerden doğan yükümlülüklerin toplamından oluşmaktadır.

3.5.3.3. AB Tanımlı Genel Yönetim Borç Stoku

Türkiye'nin kamu borç yükünün değerlendirilmesinde, adaylık süreci kapsamındaki kriterlere göre hesaplanan AB tanımlı genel yönetim borç stoku²⁰ verileri kullanılmaktadır.

2001 yılında yüzde 77,9 olan AB tanımlı borç stokunun GSYH'ye oranı, 2004 yılında yüzde 59,6'ya düşmüştür. 2008 yılında yüzde 40 seviyelerine düşmüş olan AB tanımlı borç stokunun GSYH'ye oranı, küresel krizin etkisiyle 2009 yılında yüzde 46'ya yükselmiştir. 2010 yılında ise kamu açığında yaşanan olumlu gelişmeler sonucunda yüzde 42,3'e düşen AB tanımlı borç stokunun GSYH'ye oranı, azalma trendini sürdürerek 2012 ve 2013 yıllarında yüzde 36,2 olarak gerçekleşmiştir. AB tanımlı borç stokunun GSYH'ye oranı 2014 yılı beklentisi ise yüzde 33,1 civarındadır.

Tablo 54. AB Tanımlı* Genel Yönetim Nominal Borç Stoku

	(milyon TL)			
	2011	2012	2013	2014 Ç2
I-Genel Yönetim Toplam Borç Stoku**	534.551	549.148	606.969	614.942
Merkezi Yönetim	518.350	532.199	585.837	593.722
Diğer kamu kurumları	16.201	16.949	21.132	21.220
A-İç Borç Stoku	377.870	396.841	416.399	422.315
Merkezi Yönetim	368.778	386.542	403.007	408.417
Diğer kamu kurumları	9.091	10.299	13.392	13.898
B-Dış Borç Stoku	156.682	152.307	190.570	192.627
Merkezi Yönetim	149.572	145.657	182.830	185.305
Diğer kamu kurumları	7.110	6.650	7.740	7.322
II-Ayarlama Kalemleri***	-26.665	-36.959	-40.658	-43.894
Merkezi Yönetim	24.361	21.312	22.398	25.729
Diğer kamu kurumları	-51.025	-58.271	-63.056	-69.623
AB Tanımlı Genel Yönetim Nominal Borç Stoku (I+II)	507.887	512.188	566.311	571.048
GSYH	1.297.713	1.416.798	1.565.181	1.655.471
AB Tanımlı Genel Yönetim Nominal Borç Stoku / GSYH (%)	39,1	36,2	36,2	34,5

Kaynak: Kamu Borç Yönetim Raporu Ekim 2014

* Avrupa Hesaplar Sistemi 95 (ESA 95) borç ve açık kavramı çerçevesinde tanımlanan borç stokudur.

** Konsolide edilmemiş Genel Yönetim brüt borç stoku.

*** Ayarlama kalemleri: Merkezi Yönetimle ilişkin ayarlama kalemleri, iskontolu DİBS'lerin faiz tutarı, enflasyona endeksli senetlerde anaparadaki TÜFE kaynaklı değer artışı, dolaşımdaki bozuk para stoku ve merkezi yönetimin elindeki DİBS'lerden oluşmaktadır. Diğer Kamu Kurumlarına ilişkin ayarlama kalemleri söz konusu kurumların elindeki DİBS'lerden oluşmaktadır

²⁰ Belirli bir tarih itibarıyla, Avrupa Hesaplar Sistemi (ESA 95) metodolojisi ile hesaplanan, "genel yönetim" (merkezi yönetim, yerel yönetimler ve sosyal güvenlik kuruluşları) sınıflandırması kapsamında yer alan kurum ve kuruluşlar tarafından, yurt içi ve yurt dışı piyasalardan sağladıkları borçlara ilişkin yükümlülükler toplamını ifade eder. (Hazine Müsteşarlığı)

3.5.3.4. 2015 Yılı Hazine Finansman Programı Öngörülleri

2015 yılı Hazine Finansman Programına göre planlanan borç servisi ve finansman bilgileri aşağıda özetlenmektedir:

- 2015 yılında, 79 milyar TL anapara ve 49,8 milyar TL faiz olmak üzere toplam 128,8 milyar TL tutarında borç servisi gerçekleştirilmesi, borç servisinin 107,3 milyar TL'sinin iç borç, 21,5 milyar TL'sinin ise dış borç servisi olarak yapılması öngörülmektedir.

- İç borç servisinin 91,9 milyar TL'lik kısmının piyasaya yapılacak ödemelerden, 15,4 milyar TL'lik kısmının ise kamu kurumlarına rekabetçi olmayan teklif²¹ yoluyla gerçekleştirilen satışların ödemelerinden oluşması öngörülmektedir .

- 2015 yılındaki finansman ihtiyacının 29,1 milyar TL'lik kısmının, nakit bazlı faiz dışı denge, özelleştirme gelirleri, 2/B satış gelirleri, Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonundan aktarılabilecek kaynaklar ile devirli ve garantili borç geri dönüşleri ve kasa/banka kullanımı sonucu elde edilecek borçlanma dışı kaynaklarla karşılanması beklenmektedir.

- 2014 yılı Ekim ayı itibarıyla 2015 yılına ilişkin yaklaşık 450 milyon ABD Doları tutarında ön finansman sağlanmıştır. 2014 yılında sağlanan ve sağlanabilecek ön finansman dışında, 2015 yılında geleneksel eurobond, yen ve kira sertifikası ihraçları ile Dünya Bankası ve Avrupa Yatırım Bankası'ndan sağlanacak program kredisi dahil toplam 5,1 milyar ABD Doları karşılığı yaklaşık 11,8 milyar TL dış finansman elde edilmesi hedeflenmektedir.

Bu öngörüler doğrultusunda, 2015 yılında 88 milyar TL tutarında iç borçlanma yapılması ve toplam iç borç çevirme oranının yüzde 82 olması öngörülmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

MERKEZİ YÖNETİM BÜTÇE TASARISI İLE MADDELERİ ÜZERİNE YAPILAN GÖRÜŞMELER VE DEĞİŞİKLİKLER

1. MALİYE BAKANININ BÜTÇE SUNUŞ KONUŞMASI (23.10.2014)

Maliye Bakanının dünya ekonomisi üzerine yaptığı değerlendirmelerde;

- Küresel ekonominin 2014 yılında ılımlı ancak potansiyelinin ve kriz öncesi seviyelerin altında bir büyüme performansı göstermekte olduğu, Avro Bölgesi'nde devam eden durgunluğun, Japonya'da parasal genişlemeye rağmen düşük büyümenin, başta Çin olmak üzere gelişmekte olan ülkelerde yavaşlayan büyümenin, Suriye, Irak ve Rusya-Ukrayna krizleri başta olmak üzere artan jeopolitik gerginliklerin bu durumda etkili olduğu,

²¹ Kamu kurum ve kuruluşları DİBS ihalelerine rekabetçi olmayan teklif (ROT) ile katılabilmektedir. ROT, kamu kurum ve kuruluşları ile Piyasa Yapıcı (PY) Bankalara tanınan bir hak olup katılımcılar ROT ile DİBS'leri ihalede oluşan ortalama fiyattan almaktadırlar.

- IMF'ye göre 2013 yılında yüzde 3,3 oranında büyüyen küresel ekonominin 2014 yılında da aynı oranda büyümesinin beklendiği, kriz öncesi süreçte yüzde 5 seviyelerinde büyüyen küresel ekonominin gelecek beş yıllık dönemde yüzde 4 düzeylerinde büyüyeceğinin tahmin edildiği,

- Gelişmiş ekonomilerde büyümenin giderek iyileşmekle birlikte hala potansiyelin altında kaldığı, 2013 yılında yüzde 1,4 oranında büyüyen gelişmiş ülkelerin 2014 yılında yüzde 1,8, 2015-19 döneminde ise ortalama yüzde 2,4 oranında büyüyeceğinin öngörüldüğü,

- ABD'nin ekonomik performansının nispeten güçlü olduğu, 2013 yılında yüzde 2,2 oranında büyüyen ABD ekonomisinin 2014 yılında da aynı oranda, 2015 yılında ise yüzde 3,1 oranında büyümesinin öngörüldüğü, ekonomideki toparlanmanın etkisiyle ABD'de istihdam piyasasının iyileşme eğilimine girdiği, kriz sonrası dönemde yüzde 10'a kadar çıkan işsizlik oranının yüzde 5,9 seviyesine gerilediği, ancak bu düşüşte işgücüne katılım oranının azalmasının önemli bir rol oynadığı,

- Avro Bölgesi'nde yüksek işsizlik, yüksek kamu borçları, kredi akışındaki durgunluk ve atıl kapasite gibi sorunların büyümeyi sınırladığı, 2013 yılında yüzde 0,4 oranında daralan Avro Bölgesi'nin 2014 yılında resesyondan çıkmış olmakla birlikte sadece yüzde 0,8, 2015 yılında ise yüzde 1,3 oranında büyümesinin beklendiği, diğer yandan Avro Bölgesi'nde deflasyon riskinin önemini koruduğu, Eylül ayında yüzde 0,3 olarak gerçekleşen enflasyonun son beş yılın en düşük seviyesinde olduğu, ekonomideki durgunluk ve deflasyon riskine karşı Avrupa Merkez Bankasının (ECB) politika faizinde indirimlere gittiği ve yeni parasal genişleme programlarını başlattığı,

- Japonya ekonomisinde yapısal katılıklar ve GSYH'nin iki katını aşan kamu borç stokunun büyümeyi sınırladığı, uygulanan genişletici para ve maliye politikalarının etkisiyle Japonya'nın 2013 yılında yüzde 1,5 oranında büyüdüğü, mali konsolidasyonun etkisiyle de bu yıl yüzde 0,9, 2015 yılında ise yüzde 0,8 oranında büyümesinin beklendiği,

- Zayıf talep ve yapısal sorunlar nedeniyle gelişmekte olan ülkelerde büyüme performansının kriz öncesi döneme göre zayıfladığı, kriz öncesi dönemde yüzde 7,5-8 civarında büyüyen gelişmekte olan ülkelerin 2013 yılında yüzde 4,7 oranında büyüdüğü, bu ülkelerin 2014 yılında yüzde 4,4, önümüzdeki beş yıllık dönemde ise ortalama yüzde 5,2 oranında büyüyeceğinin tahmin edildiği, 2013 yılında yüzde 3,3 oranında büyüyen Çin ve Hindistan hariç gelişmekte olan ülkelerin ise 2014 yılında yüzde 2,7, 2015 yılında yüzde 3,6 oranında büyüyeceğinin öngörüldüğü,

- Küresel ekonomide talebin düşük seyretmesi nedeniyle ticaret hacmindeki artışın hala kriz öncesi seviyelere ulaşamadığı, 2013 yılında yüzde 3 oranında artan dünya ticaret hacminin 2014 yılında yüzde 3,8, 2015 yılında ise yüzde 5 artmasının beklendiği,
- Gelişmiş ülkelerdeki genişletici para politikalarına karşın düşük küresel talep nedeniyle enflasyonun ılımlı seyrettiği, IMF'nin, 2013 yılında yüzde 3,6 olan küresel enflasyonun, 2014 ve 2015 yıllarında yüzde 3,9 olacağını öngördüğü,
- Krizin üzerinden altı yıl geçmesine rağmen küresel büyümenin hala kriz öncesi seviyenin altında olduğu ve ekonomik toparlanmanın kırılgan bir yapı arz ettiği, son dönemde küresel ekonomik toparlanmaya dair endişelerin arttığı, bunda; Avro Bölgesi'nde düşük büyüme ve deflasyon, gelişmekte olan ülkelerin potansiyel büyümesinin azalması, küresel finansal koşullarda sıkılaşıma ve jeopolitik gerginliklerin artması faktörlerinin etkili olduğu,

ifade edilmiştir.

Maliye Bakanının Türkiye ekonomisi üzerine yaptığı değerlendirmelerde;

- 2013 yılında yüzde 4,1 oranında büyüyen Türkiye ekonomisinin 2014 yılında yüzde 3,3 civarında büyüyeceğinin tahmin edildiği, büyümenin en önemli kaynağının 2 puanlık katkı ile net ihracat olacağını tahmin edildiği,
- 2014 yılı büyüme oranının bir önceki OVP tahmini olan yüzde 4'ün ve Türkiye'nin potansiyel büyüme oranının altında olduğu, ancak; sıkı para politikası ve makroihtiyati tedbirler nedeniyle yavaşlayan iç talep, Türkiye'nin en büyük ticaret ortağı olan AB'deki ekonomik durgunluk, artan jeopolitik gerginlikler ve özellikle Türkiye'nin en büyük ihracat pazarı olan Irak'taki iç savaş, uluslararası sermaye girişlerinde azalma gibi hususlar göz önünde tutulduğunda Türkiye ekonomisinin önemli bir başarı sergilediği, 2015 yılında ise küresel ekonomideki toparlanma, ticaret ortaklarımızda büyümenin hızlanması ve iç talepteki canlanma beklentisi ile büyümenin yüzde 4 civarında olmasının beklendiği,
- Gelecek dönemde de mali disiplinin ana çığa olmaya devam edeceği, düşük bütçe açığı ve kamu borç yüküne rağmen mali disipline devam edilmesinin üç temel amacının; tasarrufları artırarak cari açığın düşürülmesi, enflasyonla mücadelede TCMB'nin elinin güçlendirilmesi ve yapısal reformlar için gerekli mali kaynağın sağlanması olduğu,
- 2002 yılında yüzde 10,8 olan genel devlet açığının GSYH'ye oranının 2014 yılında yüzde 0,8 olarak öngörüldüğü, bu oranın OECD ortalamasının dörtte birinden, Maastricht Kriterinin üçte birinden ve gelişmekte olan ülkeler ortalamasının yarısından az olduğu, Orta Vadeli Program dönemi sonunda ise yüzde 0,1 ile genel devlet fazlası verilmesinin hedeflendiği,

- 2002 yılında yüzde 74 olan AB tanımlı borç stokunun GSYH'ye oranının 2014 yılında yüzde 33,1'e, Program sonunda ise yüzde 28,5'e indirilmesinin hedeflendiği, brüt kamu borç oranının ise 2014 yılı itibarıyla yüzde 111,1 olan OECD ortalamasının üçte birinden az, yüzde 96,4 olan Avro Bölgesi ortalamasının yaklaşık üçte biri ve Maastricht Kriterinin yarısına yakın olduğu; Estonya, Bulgaristan ve Lüksemburg gibi üç küçük ülke haricinde Türkiye'nin AB-28'deki en düşük borç yüküne sahip ülke konumunda olduğu, benzer şekilde kamu net borç stokunun GSYH'ye oranının 2002-14 döneminde 50 puandan fazla azaltılarak yüzde 61,5'ten yüzde 11,3'e düşürüldüğü, aynı dönemde kamu net dış borç stokunun GSYH'ye oranının da yüzde 25,2'den eksi yüzde 4,8'e düşürüldüğü,

- Faiz giderlerinin GSYH'ye oranının 2002 yılında yüzde 14,8 iken 2014 yılında yüzde 2,8'e düştüğü ve bu oranın 1992 yılından bu yana görülen en düşük seviye olduğu,

- Dezenflasyon, mali disiplin ve düşük risk primi sayesinde 2002 yılında yüzde 62,7 düzeyinde olan iç borçlanma faiz oranlarının 2014 yılı Eylül ayı itibarıyla yüzde 9,4'e, reel faiz oranlarının ise yüzde 25,4'ten yüzde 0,5'e düştüğü,

- Orta vadede büyümeyi destekleyecek en önemli faktörlerden birisinin de sağlam bankacılık sektörü olduğu, son yıllardaki hızlı kredi artışına rağmen Ağustos ayı itibarıyla sermaye yeterlilik oranının yüzde 16,3 ile yasal sınır olan yüzde 8'in iki katından fazla olduğu, diğer yandan takipteki kredilerin toplam krediler içindeki payının ise yüzde 2,9 ile oldukça düşük bir oranda seyretmekte olduğu,

- Türkiye'de firmaların dış borç oranının yönetilebilir düzeyde olduğu, 2014 yılı ikinci çeyreği itibarıyla 278 milyar dolara ulaşan özel sektör dış borcunun 121,9 milyar dolarının reel sektöre ait olduğu, reel sektör borcunun GSYH'ye oranının da yüzde 15,3 ile makul bir seviyede olduğu, reel sektörün yüzde 63'ünün döviz borcunun bulunmadığı, döviz borcu olanların yüzde 68'inin de ihracat gelirinin bulunduğu, ayrıca reel sektör dış borcunun yüzde 71,8'inin uzun vadeli olduğu, kısa vadeli açık pozisyonunun da 10,5 milyar dolar ile sınırlı olduğu, döviz varlıklarının ise kısa vadeli mevduat ağırlıklı olduğu,

- Son yıllarda hızla artan tüketici kredilerini kontrol altına almak için makroihtiyati tedbirlerin uygulamaya konulduğu, 2007-13 döneminde yıllık ortalama yüzde 25 büyüyen hanehalkı yükümlülüklerinin, bireysel kredilerdeki yavaşlamanın etkisiyle, 2014 yılının ilk çeyreğinde yüzde 0,2 azaldığı, hanehalkı yükümlülüklerinin GSYH'ye oranının yüzde 23 ile Avro Bölgesi ortalaması olan yüzde 64'ün altında olduğu, ayrıca 2009 yılından bu yana uygulanan düzenlemeler sayesinde hanehalkı kur riskinin önemli ölçüde azaldığı,

- Cari açığı küçültmek amacıyla aşırı hızlı kredi büyümesini kontrol altına alacak ilave makroihtiyati tedbirler kapsamında kredi kartlarına limit ve taksit sınırlandırması getirildiği, konut kredileri haricindeki tüketici kredilerinin ihtiyat payının artırıldığı,
- Türkiye’yi küresel kriz öncesi yakaladığı yüksek büyüme patikasına taşımak için orta vadede enflasyonun yüzde 5’e düşürülmesinin, cari açığın yüzde 5’in altına çekilmesinin ve istihdamın daha da artırılmasının hedeflendiği,
- 2014 yılında esas itibarıyla geçici sebeplerden enflasyonun yüksek tek hanelere çıktığı, bunda son 13 yılın en kurak yazının etkisiyle gıda fiyatlarındaki yüksek seyir, Türk lirasındaki değer kaybı, jeopolitik gerginlikler ile bunların sonucunda enflasyon beklentilerindeki bozulmanın etkili olduğu, yüzde 8,9’a çıkan enflasyonun 3,4 puanının sepetin dörtte birini oluşturan gıdadan kaynaklandığı, enflasyonun yıl sonunda yüzde 9,4 olarak gerçekleşmesinin beklendiği, ancak baz etkisi, gıda fiyatlarındaki normalleşme, emtia fiyatlarındaki düşüş, sıkı para ve maliye politikaları ile uygulanmakta olan makroihtiyati tedbirlerin etkisiyle enflasyonun 2015 yıl sonunda yüzde 6,3’e düşmesinin beklendiği,
- 2014 yılında makroihtiyati tedbirlerin etkisiyle iç talepte yaşanan yavaşlama, petrol fiyatlarındaki düşüş, altın ticaretinde yaşanan normalleşme süreci ve rekabetçi kur sayesinde cari açığın önemli ölçüde daralma sürecine girdiği, 2013 yıl sonunda 65,1 milyar dolar olan cari açığın 2014 yılı Ağustos ayı itibarıyla 12 aylık bazda 48,9 milyar dolara gerilediği, altın ve enerji hariç dengenin ise 4,1 milyar dolar açıktan 4,5 milyar dolar fazlaya döndüğü, 2013 yılında yüzde 7,9 olan cari açığın GSYH’ye oranının bu yıl yüzde 5,7’ye, 2015 yılında yüzde 5,4’e, program dönemi sonunda ise yüzde 5,2’ye gerileyeceğinin öngörüldüğü,
- Küresel krizin başladığı 2007 yılından bu yana birçok ülke istihdam kayıplarını telafi edemezken Türkiye’de yaklaşık 5,6 milyon kişiye istihdam imkânı sağlandığı, iç talepteki yavaşlamaya rağmen son bir yılda yaklaşık 1,3 milyon kişiye istihdam sağlandığı, ancak işsizlik oranının da son bir yılda 1,2 puan artarak yüzde 9,8’e yükseldiği, bu durumda çalışma çağındaki hızlı nüfus artışına ilaveten işgücüne katılım oranlarındaki artışın etkili olduğu, işgücüne katılım oranının özellikle kadınların işgücüne katılımının artmasıyla Temmuz ayında yüzde 51,3 oranıyla en yüksek seviyesine ulaştığı, genç işsizlik oranının ise verilen teşvikler sayesinde 2009 yılından bu yana 3,8 puan azalarak yüzde 19,1’e düştüğü, Türkiye’nin Avrupa’da en genç nüfus oranına sahip ülke olmasına rağmen genç işsizlikte Avro Bölgesi ortalaması olan yüzde 23,3’ün altında olduğu, istihdamdaki güçlü artışa rağmen işsizlik oranının yüzde 9-10 seviyesinde direnç göstermekte olduğu,

ifade edilmiştir.

Maliye Bakanının yapısal reformlar üzerine yaptığı değerlendirmelerde;

- Küresel ekonominin zor bir dönemden geçtiği, bu dönemde sürdürülebilir yüksek büyümeyi yakalamak, artan çalışma çağındaki nüfusa istihdam sağlamak ve Türkiye'nin dış soklara karşı direncini artırmak için kapsamlı bir reform programının hazırlanmakta olduğu, bu amaçla hazırlanan 10. Kalkınma Planında yer alan 25 öncelikli dönüşüm programının²² detaylandırılarak bir eylem planına dönüştürüldüğü, gelecek dört yılda uygulanacak 1.200'den fazla mikro reform tedbirinin belirlendiği, tek tek her tedbirin hangi kurum tarafından, ne zaman uygulanacağını ve bu reformların gerektirdiği mali yükün belirlenmekte olduğu,

- 2013 yılında toplam yurt içi tasarrufların GSYH'ye oranının yüzde 13,4 seviyesinde kaldığı, 2014 yılında yüzde 14,9 olacağı tahmin edilen bu oranın gelişmekte olan ülkelerdeki yüzde 32,6'nın oldukça altında olduğu, Türkiye'de tasarruf oranlarının yetersiz olmasının temelde özel sektörün tasarruf oranlarının düşük olmasından kaynaklandığı, 10. Kalkınma Planına yurt içi tasarrufların artırılması ve israfın önlenmesi programının dâhil edildiği, uygulanacak politikalar ile yurt içi tasarrufların GSYH içindeki payının program dönemi sonunda yüzde 17,1'e çıkarılmasının hedeflendiği,

- Beşeri sermayenin geliştirilmesinde de önemli gelişmeler sağlandığı, her düzeydeki okullaşma oranlarında önemli artışlar yapıldığı, eğitimde fırsat eşitliğini sağlamak adına da ciddi mesafe alındığı,

- Ulaşım altyapısının gelişimine büyük önem verildiği, 2002'de 6.101 km olan otoyol ve bölünmüş karayolları ağının 2014 Ekim itibarıyla 23.522 km'ye çıkarıldığı, diğer yandan demiryollarına 2023 yılına kadar 45 milyar dolarlık yatırım yapılması ve 10 bin kilometre yeni yüksek hızlı tren ağı ile 4 bin kilometre konvansiyonel yeni hat yapılmasının da planlandığı,

- Deniz taşımacılığına ilişkin yürütülen çalışmalar çerçevesinde Türk sahipli filonun dünya sıralamasında 19. sıradan 13. sıraya çıktığı, 2023 yılına kadar Türk sahipli deniz ticaret filosunun dünyada ilk 10 ülke arasına girmesinin hedeflendiği, 2002 yılında 37 olan faal tersane sayısının ise 2013 itibarıyla 72'ye çıkarıldığı,

²² Belirlenen öncelikli dönüşüm programları şunlardır: 1. Üretimde Verimliliğin Artırılması, 2. İthalata Olan Bağımlılığın Azaltılması, 3. Yurt İçi Tasarrufların Artırılması ve İsrafın Önlenmesi, 4. İstanbul Uluslararası Finans Merkezi, 5. Kamu Harcamalarının Rasyonelleştirilmesi, 6. Kamu Gelirlerinin Kalitesinin Artırılması, 7. İş ve Yatırım Ortamının Geliştirilmesi, 8. İşgücü Piyasasının Etkinleştirilmesi, 9. Kayıt Dışı Ekonominin Azaltılması, 10. İstatistiki Bilgi Altyapısını Geliştirme, 11. Öncelikli Teknoloji Alanlarında Ticarileştirme, 12. Kamu Alımları Yoluyla Teknoloji Geliştirme ve Yerli Üretim, 13. Yerli Kaynaklara Dayalı Enerji Üretim, 14. Enerji Verimliliğinin Geliştirilmesi, 15. Tarımda Su Kullanımının Etkinleştirilmesi, 16. Sağlık Endüstrilerinde Yapısal Dönüşüm, 17. Sağlık Turizminin Geliştirilmesi, 18. Taşımacılıktan Lojistiğe Dönüşüm, 19. Temel ve Mesleki Becerileri Geliştirme, 20. Nitelikli İnsan Gücü İçin Çekim Merkezi, 21. Sağlıklı Yaşam ve Hareketlilik, 22. Ailenin ve Dinamik Nüfus Yapısının Korunması, 23. Yerelde Kurumsal Kapasitenin Güçlendirilmesi, 24. Rekabetçiliği ve Sosyal Uyumu Geliştiren Kentsel Dönüşüm, 25. Kalkınma İçin Uluslararası İşbirliği Altyapısının Geliştirilmesi

- Havayolu ulaşımı alanında yaşanan gelişmeler neticesinde 2002 yılında Türkiye’de 26 olan aktif havaalanı sayısının 53’e çıkarıldığı, 2003 yılında 34,4 milyon olan toplam yolcu sayısının yaklaşık 150 milyona, iç hat yolcu sayısının 9,1 milyondan 76,1 milyona yükseldiği, 2003 yılında sadece 60 olan dış hat uçuş noktalarının sayısının 2014 yılında 236’ya çıkarıldığı, 2003 yılında sadece 162 uçaktan oluşan yerli ticari uçak filosunun 2014 yılı itibarıyla 421’e ulaştığı, bu rakamın 2023 yılına kadar 750’ye ulaştırılmasının hedeflendiği,

- İşsizlik oranının uzun vadede daha düşük tek hanelere indirilmesi için yapısal sorunların çözümünün hedeflendiği, Türkiye’de işgücü piyasasındaki katılıkların istihdam artışına en büyük engeli teşkil ettiği, Türkiye’nin istihdam koruma mevzuatı sıralamasında OECD ülkeleri arasında ilk sırada bulunduğu, esnek çalışma biçimlerinden olan kısmi süreli çalışma oranının OECD ortalamasının altında olduğu, orta-uzun vadede kısmi süreli çalışanların toplam istihdama oranının AB seviyesine yükseltilmesinin hedeflendiği, kalifiye işgücü konusunda da önemli adımların atılmaya devam edilmekte olduğu, ayrıca kadınların işgücüne katılımının artırılmasına yönelik çalışmaların da devam ettiği, işgücü piyasasındaki yapısal sorunların çözülmesine yönelik Ulusal İstihdam Stratejisinin taraflarla uzlaşma sağlanarak uygulamaya konulduğu,

- Türkiye’de finansal piyasaların yeterli derinliğe sahip olmadığı, 2012 yılında sermaye piyasası değerinin GSYH’ye oranı dünyada ve gelişmekte olan ülkelerde sırasıyla yüzde 210 ve 82 iken Türkiye’de yüzde 69 olduğu, buna karşın sermaye piyasalarının derinleşmesi amacıyla reformlar gerçekleştirildiği, bu doğrultuda İstanbul Finans Merkezi Projesi kapsamında yapılan çalışmalar neticesinde Türkiye Küresel Finans Merkezleri Endeksine göre 75 ülke arasında 72. sıradayken 2014’te 83 ülke arasında 42. sıraya, Finansal Gelişmişlik Endeksine göre ise 2009 yılında 55 ülke arasında 44. sıradayken 2012 yılında 62 ülke arasında 42. sıraya yükseldiği,

- Enerji ithalatının cari işlemler açığını oluşturan en büyük kalem olduğu, enerjide dışa bağımlılığı azaltmak amacıyla yerli ve yenilenebilir enerji kaynaklarına yapılan yatırımların artırıldığı, 2014 yılı Eylül ayı itibarıyla toplam elektrik enerjisi kurulu gücünün yüzde 40,4’ünün yenilenebilir enerji kaynaklarından elde edildiği, inşa halindeki santrallerin devreye girmesiyle Türkiye’de yenilenebilir enerjinin toplam kurulu gücün yarısını oluşturacağı,

- Gelecek dönemde büyümenin belirleyicisinin bilgi ve ileri teknoloji kaynaklı verimlilik artışı olacağı, bu çerçevede Ar-Ge faaliyetlerinin desteklenmesinin büyük önem arz ettiği, 2002 yılından bu yana Ar-Ge harcamalarının GSYH içindeki payının ikiye katlanarak 2012 yılı itibarıyla yüzde 0,9’a çıkarıldığı, bu oranın kamu Ar-Ge harcamalarının artırılması

ve özel sektör Ar-Ge harcamalarının teşvik edilmesi suretiyle 2018 yılında yüzde 1,8'e, 2023'te ise yüzde 3'e çıkarılmasının hedeflendiği,

- Kayıt dışı istihdam oranının 2002 yılındaki yüzde 52,1 seviyesinin 2014 yılında yüzde 36,4'e indirildiği, kayıt dışı ekonominin GSYH içindeki payının 2003 yılından bu yana yaklaşık 6 puan azaltarak yüzde 26,5 seviyesine düşürüldüğü ve kayıt dışı ekonomiyle mücadelenin uygulamaya konacak yeni eylem planıyla da kararlılıkla devam edeceği,

- Gerçekleştirilen reformlar ve elde edilen başarılarla yatırım ortamının iyileştirildiği, Türkiye'ye gelen toplam uluslararası doğrudan yatırım tutarının 1980-2002 yılları arasında sadece 14,8 milyar dolar seviyesinde iken bu rakamın son 12 yılda 10 katına çıkarak 145,1 milyar dolara ulaştığı, Türkiye'de faaliyet gösteren yabancı sermayeli şirket sayısının 2002 yılında yaklaşık 5.000 iken bugün 40.000'i aştığı,

- Gelir dağılımına ilişkin göstergelerin yaşanan hızlı büyüme sürecinin toplumun tüm kesimlerine olumlu yansıdığını, toplumsal refahın artarken toplumun farklı kesimlerine adil bir şekilde dağıldığını gösterdiği, gelir dağılımındaki adaletin en önemli ölçüsü olan Gini katsayısının 2002'deki 0,44 olan değerinden 2013 yılında 0,38'e gerilediği,

- Sağlanan istihdam artışı, eğitim ve sağlık alanında kaydedilen gelişmeler ve sosyal destek programları sayesinde yoksulluğun azaldığı, insani gelişmişlik endeksinde 2000 yılında 80. sırada yer alan Türkiye'nin 2013'te 69. sıraya yükseldiği, bölgesel gelişmişlik sorunlarının giderilmesine yönelik de önemli adımlar atıldığı,

ifade edilmiştir.

Maliye Bakanının 2014 yılı Merkezi Yönetim Bütçesi yılsonu gerçekleşme tahmini üzerine yaptığı değerlendirmelerde;

- Yılın ilk dokuz aylık döneminde bütçe giderlerinin bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 10,5 oranında artarak 325,4 milyar TL olduğu, aynı dönemde bütçe gelirlerinin ise bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 8,1 oranında artarak 313,5 milyar TL olduğu, vergi gelirlerinin ise 2014 yılının ilk dokuz ayında bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 7,7 oranında artarak 258,7 milyar TL'ye ulaştığı,

- Dönem başında 2014 için bütçe açığının 33,3 milyar TL, faiz dışı fazlanın ise 18,7 milyar TL olarak öngörülmüş olduğu, ancak yılın ilk dokuz ayında bütçenin 11,9 milyar TL açık, 26,3 milyar TL faiz dışı fazla verdiği, buna göre bütçe açığındaki gerçekleşme oranının yüzde 35,9 olduğu, aynı dönemdeki faiz dışı fazlanın ise başlangıç hedefinin yüzde 40,5 (7,6 milyar TL) üzerinde olduğu,

- 2014 yılında bütçe giderlerinin 448,4 milyar TL, bütçe gelirlerinin ise 424 milyar TL olacağına öngörüldüğü, buna göre, bütçe açığının 24,4 milyar TL ile başlangıç tahmininin yaklaşık 8,8 milyar TL altında, faiz dışı fazlanın ise 25,8 milyar TL ile başlangıç hedefinin 7,1 milyar TL üstünde olmasının beklendiği, bu rakamlarla bütçe giderlerinin GSYH'ye oranının yüzde 25,4, bütçe gelirlerinin GSYH'ye oranının yüzde 24,0, bütçe açığının GSYH'ye oranının yüzde 1,4, faiz dışı fazlanın GSYH'ye oranının yüzde 1,5, genel devlet açığının GSYH'ye oranının ise yüzde 0,8 oranında olacağına öngörüldüğü,

- 2014 yıl sonunda vergi gelirlerinin 351,6 milyar TL, vergi dışı gelirlerin ise 72,4 milyar TL olarak gerçekleşmesinin öngörüldüğü, böylece toplamda gelirlerin 2014 öngörüsünün 20,8 milyar TL üzerinde gerçekleşeceğinin tahmin edildiği,

ifade edilmiştir.

Maliye Bakanının 2015 yılı Merkezi Yönetim Bütçesi üzerine yaptığı değerlendirmelerde;

- 2015 Yılı Merkezi Yönetim Bütçesini hazırlarken baz alınan makroekonomik verilerden; GSYH'nin 1 trilyon 945 milyar TL, büyüme oranının yüzde 4, TÜFE'nin yıl sonu yüzde 6,3, deflatörün yüzde 6, ithalatın (CIF) 258 milyar dolar ve ihracatın (FOB) 173 milyar dolar olarak öngörüldüğü,

- 2015 Yılı Bütçesinde bütçe giderlerinin 472,9 milyar TL, faiz hariç giderlerin 418,9 milyar TL, bütçe gelirlerinin 452 milyar TL, vergi gelirlerinin 389,5 milyar TL, bütçe açığının 21 milyar TL ve faiz dışı fazlanın 33 milyar TL olmasının öngörüldüğü,

- 472 milyar 943 milyon TL olarak belirlenen 2015 Yılı Bütçesinde giderlerin ekonomik sınıflandırmaya göre dağılımının; personel giderleri 119,2 milyar TL, sosyal güvenlik kurumlarına devlet primi giderleri 20,3 milyar TL, mal ve hizmet alım giderleri 41,2 milyar TL, cari transferler 176,4 milyar TL, sermaye giderleri 41 milyar TL, sermaye transferleri 6,8 milyar TL, borç verme 10,5 milyar TL, yedek ödenekler 3,6 milyar TL ve faiz giderleri 54 milyar TL şeklinde olduğu,

- 2015 yılında merkezi yönetim bütçe gelirlerinin yüzde 6,6 oranında artarak 452 milyar TL'ye ulaşacağına tahmin edildiği, bu artış oranının yüzde 10,2 olarak öngörülen nominal GSYH büyümesinin altında olduğu, bu durumun 2014 yılında yüksek tutarlarda gerçekleşmesi tahmin edilen vergi dışı gelirlerin baz etkisinden kaynaklandığı, vergi gelirlerinin 2015 yılında 2014 yıl sonu gerçekleşme tahminine göre yüzde 10,8 oranında artarak 389,5 milyar TL'ye ulaşacağına tahmin edildiği, bu oranın da nominal GSYH'deki artışa paralellik arz ettiği,

- 2015 yılı merkezi yönetim bütçe vergi gelirleri içinde; gelir vergisinin 82,3 milyar TL, kurumlar vergisinin 36,1 milyar TL, ÖTV'nin 94 milyar TL, dâhilde alınan KDV'nin 44,2 milyar TL, ithalatta alınan KDV'nin 75,1 milyar TL olmasının beklendiği,
- 2015 yılında eğitimin öncelikli alanların başında geldiği, eğitime ayrılan kaynağın 2014 Yılı Bütçesine göre yüzde 11,5 oranında artırılarak 87,5 milyar TL'ye çıkarılacağı, böylece eğitime ayrılan kaynağın tüm bütçe giderlerine oranının 2002'ye göre iki katına çıkarak yüzde 18,5'e ulaşacağı,
- 2015 yılında da kamu sağlık harcamalarının eğitimden sonra en büyük ikinci harcama kalemi olmaya devam ettiği, bu kapsamda 2015 yılında sağlık için 80,9 milyar TL kaynak ayrıldığı,
- 2015 yılında yatırım ödeneklerinin bir önceki yılın başlangıç ödeneğine göre yüzde 9,3 oranında artırılarak 48,4 milyar TL'ye çıkartıldığı, böylece 2002 yılında yüzde 6,6 olan yatırım harcamalarının bütçe içindeki payının 2015 yılında yüzde 10,2'ye çıkarılacağı, bununla birlikte 2014 yılında kamulaştırma hariç toplam kamu sabit sermaye yatırımları 75,6 milyar TL iken 2015 yılında bu tutarın yüzde 17'lik artışla 88,5 milyar TL'ye yükseltileceği,
- Çalışanların ve emeklilerin yaşam standartlarının yükseltilmeye çalışıldığı, bu amaçla 2002-14 döneminde ücret ve maaşların enflasyonun oldukça üzerinde arttığı, bu kapsamda aile yardımı ödeneği dâhil en düşük memur maaşının 2002 Aralık ayında 392 TL iken 2014 Ekim ayında yüzde 416,8 artışla 2.025 TL'ye çıktığı, net asgari ücretin 2002 Aralık ayında 184 TL iken yüzde 383,6 artışla 2014 Ekim ayında 891 TL'ye çıktığı, en düşük memur emekli aylığının 2002 Aralık ayında 377 TL iken yüzde 248,4 artışla 2014 Ekim ayında 1.312 TL'ye çıktığı, en düşük SSK emekli aylığının 2002 Aralık ayında 257 TL iken bu rakamın 2014 Ekim ayında yüzde 307,4 artışla 1.047 TL'ye çıktığı, en düşük BAĞ-KUR esnaf emekli aylığının 2002 Aralık ayında 149 TL iken bu rakamın ise 2014 Ekim ayında yüzde 470,9 artışla 849 TL'ye çıkarıldığı,
- 2015 yılında sosyal harcamalar için ayrılan kaynağın 32,9 milyar TL'ye çıkarıldığı, 2015 Yılı Bütçesinde cari transferler altında yer alan sosyal güvenlik kurumlarına yapılacak transferlerin ise 80,6 milyar TL'ye çıkarıldığı,
- Sürdürülebilir büyüme oranını yükseltmek için yurt içi tasarruf oranının artırılması gerektiği, bu kapsamda bireysel emekliliğe getirilen devlet katkısı sistemi ile katılımcı sayısının 2014 Ekim itibarıyla 4,9 milyon kişiye, fon büyüklüğünün ise 33,7 milyar TL'ye ulaştığı, bugüne kadar bireysel emeklilik sistemine devlet katkısı olarak toplam 2,6 milyar TL ödeme gerçekleştirildiği, 2015 yılı Merkezi Yönetim Bütçesinde de söz konusu sistem için 2,4 milyar TL ödenek ayrıldığı,

- 2015 Yılı Bütçesinde tarımsal desteklemeler için toplam 10 milyar TL kaynak ayrıldığı, tarımsal kredi sübvansiyonu, müdahale alımları ve tarımsal KİT'lerin finansmanı da dâhil olmak üzere tarıma toplamda 13,1 milyar TL'lik kaynak ayrıldığı,

- Rekabet avantajı ve verimlilik artışı sağlama, yurt dışı sermayeyi çekme, katma değeri yüksek ürün üretme gibi ülke ekonomisi açısından birçok avantajı bulunan Ar-Ge harcamaları için 2015 Yılı Bütçesinde araştırma projelerine yaklaşık 2,8 milyar TL ödenek öngörüldüğü, TÜBİTAK'ın 2014 yılından 2015'e devredeceği öngörülen yaklaşık 400 milyon TL'lik ödeneği ile birlikte 2015 yılında Ar-Ge harcamalarına 3,2 milyar TL kaynak ayrılmış olacağı,

- 2015 Yılı Bütçesinde mahalli idarelerin gelir payının yüzde 15'lik bir artışla 44,7 milyar TL olarak öngörüldüğü, öte yandan sokak aydınlatması, köy hizmetleri personeli maaş ve diğer ödemeleri, KÖYDES, SUKAP, belediyelere verilen denkleştirme ile belediye katı atık ve atık su arıtma tesisleri desteği için yaklaşık 3,5 milyar TL ödenek öngörüldüğü, böylece merkezi yönetim bütçesinden yerel yönetimlere ayrılan toplam kaynak tutarının 48,2 milyar TL olduğu, ayrıca 2015 Yılı Bütçesinde SODES için 231 milyon TL ve Kalkınma Ajansları için 371 milyon TL kaynak ayrıldığı,

ifade edilmiştir.

Maliye Bakanının gelir politikaları ve uygulamaları üzerine yaptığı değerlendirmelerde;

- 2015 yılında gelir politikalarının yürütülmesi sırasında; vergi mevzuatının modern ve adil bir yapıya kavuşturulmasının, kayıt dışı ekonomi ile mücadelenin, istihdamı artırmanın, yatırım ve rekabet ortamının iyileştirilmesinin, araştırma ve geliştirme faaliyetlerinin desteklenmesinin, yurt içi tasarruf oranlarının artırılmasının, bölgeler arası gelişmişlik farklılıklarının azaltılması ve sosyal ve çevresel gelişimin desteklenmesinin amaçlandığı,

- Vergi mevzuatının modern ve adil bir yapıya kavuşturulması kapsamında Gelir Vergisi Kanun Tasarısının TBMM'ye sunulduğu, Vergi Usul Kanun Tasarısı Taslağı üzerinde çalışmaların sürdüğü, Damga Vergisi Kanunu ve Harçlar Kanunu'nun gözden geçirildiği ve Katma Değer Vergisi mevzuatının basitleştirilmesi amacıyla 123'e ulaşmış olan katma değer vergisi (KDV) tebliğlerinin birleştirilerek KDV Genel Uygulama Tebliğinin yayımlandığı,

- Kayıt dışı ekonomiyle etkin mücadele kapsamında Elektronik Yoklama Sistemi, Vergisel Uyum Analiz Modeli ve Mükellef Değerlendirme Sistemi gibi sistemlerle vergi denetiminde etkinliğin artırıldığı, tahsilatın etkinliğinin artırıldığı ve mükellefin vergiye gönüllü uyumunun güçlendirmek için birçok plan ve projenin uygulamaya konulduğu,

- Gelir vergisi tarifesinde yapılan değişiklik ile en üst gelir dilimindeki vergi oranının yüzde 49,5'ten yüzde 35'e, en alt dilimdeki vergi oranının ise yüzde 22'den yüzde 15'e indirildiği, OECD ülkeleri arasında istihdam üzerindeki en yüksek vergi yükü sıralamasında Türkiye'nin 2007 yılında 2. sırada yer alırken 2013 yılı itibarıyla 8. sıraya gerilediği,

- 2002 yılında yüzde 65 olan kurum kazançları üzerindeki vergi yükünün bütçe imkânları ölçüsünde yapılan 31 puanlık indirim ile yüzde 34'e indirildiği ve Türkiye'nin OECD ülkeleri arasında daha rekabetçi bir seviyeye taşındığı,

ifade edilmiştir.

2. BÜTÇENİN GENELİ ÜZERİNDEKİ GÖRÜŞMELER (03.11.2014)

Bütçenin geneli üzerinde yapılan görüşmelerde;

- 5018 sayılı Kanuna göre bütçe sürecinin; orta vadeli programın (OVP) Bakanlar Kurulu tarafından kabul edilip Resmi Gazetede yayımlanmasıyla başladığı, ardından orta vadeli mali planın (OVMP) Yüksek Planlama Kurulu tarafından karara bağlanıp yayımlandığı, bu dokümanların yayım süreleri ile ilgili olarak 2011 yılında yapılan değişikliğe rağmen ciddi gecikmeler yaşanmaya devam ettiği,

- OVP'nin temel olarak enflasyonla mücadele, cari işlemler açığının düşürülmesi ve yapısal reformlara hız verilerek potansiyel büyümenin artırılması konularını ele aldığı, ancak son yıllarda görüldüğü üzere ülkemizin potansiyel büyümenin dahi altında kaldığı, böyle bir konjunktürde potansiyel büyümenin artırılmasının mümkün olmadığı,

- Hükümetin ekonomiye yönelik hedefleri ile uzun dönemli perspektif ve stratejilerinin Orta Vadeli Programda (OVP) yer aldığı, Hükümetin ekonomi politikalarının başarısının OVP'de yer alan ekonomik hedeflere ilişkin öngörülerin gerçekleşme oranına göre ölçülmesi gerektiği ve bu hedef ve öngörülerin hemen hemen hiçbir zaman tutmadığı, tutarlı ve makul olmadığı ve sürekli revize edilmek zorunda kaldığı,

- OVP'lerde yer alan hedeflerin artık standart hale gelmeye başladığı ve ekonominin içinde bulunduğu gerçek durumu yansıtmaktan uzak olduğu, ekonominin yüksek büyüme ya da düşük büyüme dönemlerinden hangisinde olursa olsun büyüme hedeflerinin 3 yıllık perspektiflerde sırasıyla yüzde 4, yüzde 5 ve yüzde 5 olarak belirlendiği,

- OVP'nin, ülkemiz ekonomisinde yer alan cari açık, enflasyon ve yurtiçi tasarruf açığı gibi yapısal sorunları çözmekten uzak olduğu, 1998 yılında yüzde 24 olan yurtiçi tasarrufların gayri safi yurtiçi hasılaya (GSYİH) oranının 2013 yılı için yüzde 13,4, 2014 gerçekleşme tahmininin ise yüzde yüzde 14,9 olduğu, bu duruma geçmiş dönemlerde kamu tasarruf açığının neden olduğu, günümüzde ise kamu tasarruflarındaki düzelmeye karşın özel sektör

tasarruflarında ciddi düşüşler yaşandığı, borcu artan özel sektörün yatırım yapmaktan kaçındığı,

- Cari işlemler açığının GSYİH'ye oranının yıllar itibarıyla arttığı, bu artışa neden olan faktörlerin başında son yıllarda ithalat içerisindeki payı yüzde 20 – 25 arasında değişen enerjinin önemli yer tuttuğu, asıl problemin ise düşük kur-yüksek faize dayalı ve kısa vadeli yabancı sermaye girişini özendiren ekonomik yapıdan kaynaklandığı, üretimin ve ihracatın ara malı ithalatına bağımlılığının hızla artmasının büyüme hızı yavaşlasa bile cari işlemler açığında yeteri kadar düşmeyi sağlamadığı ve dış borç stokunun sürekli arttığı,

- Cari işlemler açığındaki artışın durdurulabilmesi için büyüme, üretim artışı ve istihdamdan vazgeçilmek zorunda kalındığı, küresel ölçekte değişen ekonomik göstergeler ve likidite bolluğunun sona ermeye başlaması neticesinde ülkemiz ekonomisinin zor bir sürece gireceği, dünyadaki likidite bolluğu sırasında potansiyel büyüme oranlarını yakalayamayan ülkemiz ekonomisinin gelecek on yıl içerisinde kırılgan bir yapıyı haiz olacağı,

- Cari açığı azalma konusunda gerçeklerin abartıldığı, cari açığa görülen bir miktar gerilemenin en büyük sebebinin büyümenin hız kesmesi olduğu, OVP'deki büyüme rakamlarına göre 2023 hedeflerine ulaşmanın imkânsız olduğu,

- Yüksek cari işlemler açığı ve buna paralel artan dış borç yükü ile yavaşlayan ekonomik büyümeye sahip olan ve ABD'li bir yatırım bankası tarafından içinde Hindistan, Brezilya, Endonezya, Güney Afrika ve Türkiye'nin de olduğu kırılgan beşli olarak nitelendirilen bir gruba dâhil olduğu ve ülkemizin bu beş ülke arasında bütçe açığı anlamında en iyi, buna mukabil cari işlemler açığı anlamında en kötü durumda olduğu,

- 1994, 1999 ve 2001 ekonomik krizlerinin olduğu dönemlerde işgücüne katılım oranlarının yüzde 50 – 55 arasında seyrettiği aynı dönemde ise işsizlik oranlarının yüzde 6 ilâ yüzde 8 arasında değiştiği, 2002 sonrası dönemde ise işgücüne katılım oranlarının yüzde 50'nin altına inmesine rağmen işsizlik oranında aynı döneme göre artış yaşandığı, 2013 yılında işgücüne katılım oranının yüzde 48,3, işsizlik oranının ise yüzde 9 olduğu, ekonomi büyüse bile işsizliğin yapısal bir sorun olmaya devam ettiği,

- Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYH) beklentisinin 2014 yılı için yüzde 4'ten yüzde 3,3'e, 2015 yılı için ise yüzde 5'ten yüzde 4'e indirildiği, 2014 yılı enflasyon tahmininin yüzde 6,8'den yüzde 9,4'e işsizliğin ise yüzde 9,4'ten yüzde 9,6'ya revize edildiği, bunun vatandaş için hayatın daha da pahalılaşacağı ve daha çok işsizlik görüleceği anlamına geldiği, toplam yatırımların GSYH'ye oranının 2014 yılında yüzde 3,1'den yüzde -1,8'e düşmesinin diğer taraftan enerji ithalatına da 56 milyar dolar ödenmesinin öngörüldüğü, bu tablonun Türkiye ekonomisine ilişkin öngörülebilirliği azalttığı,

- 5018 sayılı Kanuna göre Maliye Bakanlığı bütçesine, genel bütçe ödeneklerinin yüzde ikisine kadar yedek ödenek konulabildiği, 2013 yılı kesin hesabının incelenmesi sonucu Maliye Bakanlığı bütçesine yedek ödenek olarak 949 milyon TL başlangıç ödeneği konulduğu, bu rakama kurum dışı ve kurum içi aktarmalarla 34 milyar 963 milyon TL eklendiği ve rakamın toplam 35 milyar 912 milyon TL'ye ulaştığı, bu rakamın genel bütçeli idareler yıl sonu toplam ödeneğinin yüzde 8,77'sine denk geldiği, bu durumun bütçe disiplini ile bağdaşmadığı,

- Genel bütçeli idareler tarafından 2013 yılında 9 milyar 284 milyon TL ödenek üstü harcama yapıldığı ve bu tutarın yüzde 99,45'inin Milli Eğitim Bakanlığı tarafından gerçekleştirildiği, öğretmen ihtiyacı, planlaması ve Bakanlığın ihtiyaç duyacağı bütçe rakamı belli olmasına rağmen verilen ödeneklerin aşılmasının tutarsızlığa neden olduğu,

- Özellikle 2008 yılındaki mali krizden sonra yaşanan likidite bollaşmasının gelişmekte olan ekonomilerin hiçbirinde reel sektöre yansımadağı, gelişmiş ülkelerin gelişmekte olan ülke ekonomilerinde dalgalanmalar yaratarak kendi ekonomilerindeki krizi bu ülkelere yansıtmakta kullandığı, ülkemizde de aynı dönem içerisinde reel sektöre ve Ar-Ge'ye ağırlık verilmemesi neticesinde kısa vadeli yabancı sermaye çıkışlarına karşı kırılğan hale geldiği,

- Yurt içi tasarruflar yeterli düzeyde olmadığı için büyümenin dış kaynağa ihtiyaç duyduğu, bunun ise cari açığı artırdığı, büyüme hedeflerinin gerçekleşmesinin önünde engel oluşturduğu, cari açığın yüksek, iç tasarrufun düşük olduğu durumda sıcak para girişi azalırsa büyümenin gerçekleşemeyeceği, geçen yıllarda olduğu gibi, 2015 yılında da öngörülen hedeflerin gerçekleşmesinin olanaksız gözüktüğü,

- 2014 yılı için kur tahmininin 2,18 TL, 2015 için ise 2,37 TL olarak öngörüldüğü, bu artışın 2015 yılı içerisinde de ülkemiz ekonomisindeki işleyişin önemli miktarda dış kaynakla yapılacağına işaret ettiği, buna karşın küresel ölçekte finansal likiditeye ilişkin daralma yaşanmasının beklendiği bir ortamda ülkemize yabancı sermaye girişinde beklentilerin karşılanamayacağı,

- Dünya Bankası ve OECD raporlarına göre dünyada ekonomik olarak bir yavaşlama sürecinin öngörüldüğü, ülkemizde bu sürecin atlatılabilmesi için ekonomik ve sosyal haklarda kısıntıya gidileceğinden endişe duyulduğu, özellikle son dönemlerde meydana gelen iş kazalarında reel sektörü ayakta tutabilmek için yapılan kısıntıların etkili olduğu,

- Ortadoğu, Rusya ve Ukrayna ile başta Çin olmak üzere Asya Pasifik ülkelerinde son dönemlerde yaşanan siyasi ve sosyal olaylarda, küresel ölçekte söz sahibi olan ülkelerin pay sahibi olduğu, gelişmiş ülkelerin bu ülkelerde istikrarsızlık yaratarak kendi siyasi ve

ekonomik istikrarlarını sağlamaya çalıştıkları, ülkemizde yaşanan bir takım olumsuzluklarda da bu durumun etkili olduğu, özellikle Ortadoğu'daki kaostan kazanımla çıkabilecek politik önlemler geliştirilemediği,

- İhracatın ithalatı karşılama oranının yüzde 66,4 olduğu, bunun yanında üretimimizde ileri teknoloji ürünlerin payının yüzde 3,4, ihracatımızda ise yüzde 3,5 olduğu, böyle bir ekonomik yapı ve dış ticaret verileri ile 2023 hedeflerini tutturmanın zor görüldüğü,

- Bu sene bütçede 54 milyar dolar faiz ödemesinin öngörüldüğü, son on iki yılda faiz ödemeleri ve yurt dışına transferlerle birlikte 200 milyar dolara yakın paranın yurtdışına transfer edildiği,

- 2015 yılında vergi gelirlerinin 389,5 milyar TL olmasının öngörüldüğü, vergi gelirlerinin kompozisyonuna bakıldığında gelir üzerinden 118,5 milyar TL, mülkiyet üzerinden 9,2 milyar TL, harcama üzerinden ise yaklaşık 260 milyar TL vergi alınacağı, gelir üzerinden alınması öngörülen vergilerin GSYİH'ye oranının yüzde 6 olduğu, bu oranın Avrupa Birliği'nde yüzde 13 olduğu, gelir üzerinden vergi alınamaması neticesinde dolaylı vergilere ağırlık verildiği ve bu durumun vergi adaletsizliğine yol açtığı,

- Kamu yönetiminde verimsiz harcamaların ve israfın önüne geçmek için harcama reformuna ihtiyaç duyulduğu, kamu taşıt alım ve kiralamalarında yaşanan kaynak israfını önlemek amacıyla başta taşıt kanunu olma üzere gerekli düzenlemelerin yapılarak kamu harcamalarında etkinliğin ve verimliliğin sağlanması gerektiği,

- 2014 yılı Merkezi Yönetim Bütçe Kanununda bütçe açığının 33 milyar 258 milyon TL öngörüldüğü ancak 2015-2017 dönemi OVP'de 2014 yılı sonu itibarıyla bütçe açığının 24 milyar 431 milyon TL olarak gerçekleşmesinin öngörüldüğü, yaklaşık 9 milyar TL tutarındaki iyileşmenin, sermaye giderleri bütçesinin yılı içerisinde artırılması ve yatırım yapılması suretiyle gerçekleştirildiği,

- İç borcun 230 milyar dolara, dış borcun ise 400 milyar dolara ulaştığı, 1946 ile 2002 yılları arasında Türkiye ortalama 5,1 oranında büyürken son 12 yılda ise ortalama 3,1 düzeyinde büyümenin gerçekleşmiş olduğu, bütçeden yatırıma ayrılan payın 41 milyar lira olduğu, bununla Türkiye'de yatırımları yapabilmeyen ve istihdam yaratabilmeyen pek olanağı olmadığı,

- 2015 bütçesinin zam bütçesi olduğu, ekonominin yüzde 4 büyümesi öngörülürken bütçe gelirlerinde yaklaşık olarak yüzde 13 artış öngörüldüğü, bunda zam temelli bir maliye politikası uygulanacağına işaretini verdiği, bütçe gelirlerinde artış olması için büyümenin artması gerektiği, büyüme artmıyorsa enflasyonun artması, büyüme ve enflasyon da

artmıyorsa o zaman vergilerin artması gerektiği, vergiler de artmıyorsa özelleştirme ve varlık satışlarının artması gerektiği, bunlar da söz konusu değilse o zaman borçlanmanın artacağı,

- Hükümetin, Türkiye ekonomisinin krizden çıkışı için Onuncu Kalkınma Planı'nda 1.250 eylem planı açıkladığı, ancak ekonominin yapısal sorunlarına çözüm programının bu eylem planlarında yer almadığı, dolaylı vergilerden doğrudan vergilere geçişle ilgili bir niyetin, ithalata dayalı tüketen ekonomiden üreten ekonomiye geçiş programının, eğitimde yaşanan nicelik ve nitelik sorunlarına ilişkin bir perspektifin, imalat sanayisinin ihtiyaç duyduğu ve girdilerin üretimine yönelik kapsamlı, kararlı, uygulanabilir bir programın ve tarım kalkınmasının nasıl sağlanacağına dair bir öngörünün olmadığı,

- Bütçe Kanununa bağlı E cetveli ile bir nevi özel fonların oluşturulduğu ve bu harcamaların bütçe dışına çıkartıldığı, buralardan Maliye Bakanlığının tasarrufu ile ilgili kurumlara ödenek aktarıldığı, bu konunun istismar edilmeye açık olduğu, ayrıca ek bütçe yapılması gerekirken yedek ödenekten aktarım yapmak suretiyle ödenek aşımında bulunulduğu,

- Gini katsayısının binde 1'lik bir oranda düzeldiğinin ifade edildiği, fakat servet dağılımında Rusya'dan sonra Türkiye'nin 2'nci en kötü ülke olduğu, Türkiye'de nüfusun en zengin yüzde 1'inin toplam servetten aldığı payın 2000'deki yüzde 38 oranından yüzde 54,3'e çıkmış olduğu; nüfusun yüzde 10'unun toplam servetten aldığı payın ise 2000'de yüzde 66 iken şimdi 77,7 olduğu, aslında gelir dağılımının da, servet dağılımının da gittikçe bozuluyor olduğu, bu nedenle yapısal reformlara çok fazla ihtiyaç olduğu,

- Vergilendirme sisteminin adil olmadığı, ücretlilerin ödediği gelir vergisi tahsil olunan tüm gelir vergisinin yüzde 56,7'sini oluştururken, iş yeri kirasından kesilen vergilerin yüzde 6,7; kâr dağıtımını nedeniyle kesilen vergilerin yüzde 4,8; serbest meslek erbabı, avukat, doktor, mali müşavir tarafından verilen vergilerin ise sadece yüzde 2,7'sini oluşturduğu, vergideki adaletsizliğin tüm çalışanları rahatsız ettiği ve buna adil bir çözüm bulunması gerektiği,

Şeklindeki görüş, eleştiri ve önerilerin ardından Hükümet adına yapılan tamamlayıcı açıklamalarda;

- Kesinleşen rakamlara göre 2013 yılında OVP'de başlangıçta büyümenin yüzde 4 olarak öngörüldüğü sonradan bir miktar aşağı yönlü revize edilerek öngörünün yüzde 3,6'ya indirildiği fakat büyümenin yüzde 4,1 olarak gerçekleştiği aynı şekilde işsizlik oranının yüzde 9,5 olarak öngörüldüğü fakat yüzde 9 olarak gerçekleştiği, enflasyon hedefinin yüzde 6,8 olarak revize edildiği ve yüzde 7,4 olarak gerçekleştiği, cari işlemler dengesinin eksi yüzde 7,1 olarak öngörüldüğü fakat gerçekleşmenin eksi yüzde 7,9 olduğu, bütçe dengesinin

GSYİH'ye oran olarak yüzde 1 olarak öngörüldüğü ve gerçekleşmenin yüzde 0,7 olduğu, son olarak borç stokunun yüzde 35 olarak öngörülmüş olduğu fakat yüzde 36 olarak gerçekleştiği, sonuç olarak hedeflerde bir miktar sapmanın olduğu fakat diğer ülkelerle kıyaslandığında bu sapmaların çok az olduğu,

- 2014 yılı için yapılan yüzde 4'lük büyüme hedefinin yüzde 3,3 olarak aşağı yönlü revize edilmesinin, IMF'nin gelişmekte olan ülkeler için yaptığı revizyona paralel olduğu, ülkemizin jeopolitik konumu da dikkate alındığında bu revizyonda sadece ekonomik gelişmelerin değil, siyasi gelişmelerin de payı olduğu, revizyonun siyasi gelişmelerden arındırılması durumunda büyüme rakamının daha yüksek olduğu,

- Ortadoğu'da yaşanan çatışmaların hem o bölgeye ihracatımızı hem de o bölgeden yapılan petrol ithalatını olumsuz yönde etkilediği, siyasi ve sosyal hadiselerle derin bir ilişkisi olan ekonomimizin tüm olumsuzluklara rağmen büyüebildiği ve büyüme oranlarında yapılan revizyonların sadece ülkemizde değil, gelişmiş ve gelişmekte olan ekonomilerin çoğunda yapıldığı,

- Çin ve Hindistan hariç tutulduğunda gelişmekte olan ülkelerin 2014 yılı büyüme öngörülerinin yüzde 2,7, Avrupa'daki gelişmekte olan ülkelerin öngörülerinin yüzde 2,5, Latin Amerika'daki gelişmekte olan ülkelerin öngörülerinin ise yüzde 1,3 olduğu, Avrupa'nın durgunluk ve deflasyon riskiyle karşılaştığı, Ortadoğu'nun ise çalkantılı olduğu bir dönemde ülkemizin yüzde 3,3 büyümesinin anlamlı ve olumlu bir rakam olduğu,

- Ekonomik gelişmelere ilişkin geleceğe dönük tahminler yapılırken belli bir modelleme kapsamında bazı varsayımlarda bulunarak öngörülerin yapıldığı ve işin doğası gereği özellikle nokta tahminlerin hemen hemen hiçbir zaman tutmadığı,

- Geleceğe yönelik hedeflerin o günün koşulları göz önünde bulunarak belirlendiği fakat bugün çok farklı ve beklenilmeyen bir ortamın oluşması nedeniyle bu hedeflere ulaşmanın zor olabileceği,

- 2023 hedefleri ortaya koyulurken dünyanın farklı bir konjonktür içinde olduğu, 2003-2007 arası dönemde ülkemizin ortalama yüzde 7 oranında büyüdüğü ve bu performansla 2023 hedeflerine ulaşabilmenin makul görüldüğü, ancak bugün gelinen süreçte küresel mali krizin etkilerinin halen devam ettiği, bazı bölgelerde potansiyelin altında büyüme, Avrupa'da ise kalıcı bir durgunluğun beklendiği bir ortamın 2023 hedefleri belirlenirken öngörülmediği,

- Eldeki mevcut imkânlarla ve uluslararası ekonomik yapıdaki kırılganlıklara rağmen 2014 yılında ekonomimizin büyüdüğü, son bir yıl içerisinde 1,3 milyon ilave istihdam sağlandığı ve 2013'te 65 milyar dolar olarak gerçekleşen cari işlemler açığının 2014 yılı sonu itibarıyla 46 milyar dolar olarak gerçekleşmesinin öngörüldüğü,

- 2002 yılında bütçe içindeki payı yüzde 43,2 olan faiz giderlerinin uygulanan mali disiplin sayesinde 2014 yılında yüzde 11,2'ye düşürüldüğü, bunun başlı başına bir yapısal reform olarak kabul edilerek, diğer yapısal reformların da bir an önce hayata geçirilmesi gerektiği,

- 2008 yılındaki mali krizin temel olarak bütçe açıkları, kamu ekonomileri üzerindeki borç yükleri ve kırılgan bankacılık ve finans yapılarından kaynaklandığı, bu anlamda bütçe performansının önemli bir kriter olduğu, ülkemiz bütçe performanslarına bakıldığında 1992-2002 yılları arasında bütçe açığının GSYİH'ye oranının ortalama yüzde 6,5, 2003-2013 arasında bu oranın ortalama yüzde 3 olduğu, 2014 yıl sonunda ise yüzde 1,4 olmasının öngörüldüğü, ülkemiz ekonomisinin mali disiplin sayesinde güçlü yapısını koruduğu,

- Ülkemiz ekonomisinde kırılganlıkların söz konusu olduğu ve bunun temel olarak cari işlemler açığından kaynaklandığı, ancak ekonomimizin güçlü yönlerinin de göz ardı edilmemesi gerektiği, kamu ekonomisinde ülkemizin kırılgan beşli olarak nitelendirilen ülkelerden daha iyi durumda olduğu,

- Enflasyon sepetinin yüzde 25'ini gıda maddelerinin oluşturduğu ve geçtiğimiz yaz mevsiminin ülkemizde son üç yılda gerçekleşen yaz mevsimlerinden en kurağı olduğu, sadece gıda fiyatlarının yüzde 14 arttığı, gıda hariç tutulduğunda enflasyonun yüzde 8'in altında olacağı, ancak kur etkisinin de yukarı yönlü baskı oluşturduğu,

- Enflasyonda önemli bir sapmanın olduğu fakat enflasyon hedeflemesinden Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın sorumlu olduğu, sapmanın oluşmasının ana sebeplerinin yaşanan kuraklık nedeniyle gıda fiyatlarında görülen olağandışı artış ile artan döviz kurunun fiyatlar üzerindeki dolaylı etkilerinin devam etmesi olduğu,

- İşgücüne katılım oranının son bir yıl içerisinde yüzde 48,3'ten 50,1'e yükseldiği, bunun rakamsal olarak 1 milyon kişiye yakın işgücünü ifade ettiği, çalışma çağındaki nüfusta da artış yaşandığı, istihdamda yaşanan artışa rağmen böyle bir ortamda işsizlik oranının artmamasının ya da düşmesinin zor olduğu,

- İşsizlikle ilgili olarak istihdam yaratma konusunda Türkiye'nin performansının çok iyi olduğu, 540 bin yeni istihdam yaratma hedefine ulaşılabileceği, hatta bu hedefin aşılmasının çok muhtemel olduğu, işgücüne katılım oranında yüzde 2,2 oranında bir artış olacağı, çalışma çağına erişen nüfusun büyüklüğü de düşünüldüğü zaman işsizlik oranlarının artmamasının sözkonusu olamayacağı,

- Önceki yıllarda ekonomiye ilişkin ana sorunlar olan yüksek bütçe açıkları, bu açıkların finanse edilmesi gerektiği, sürdürülmesi zor bir seviyeye ulaşan kamu borç stokları ve yüksek enflasyon gibi temel alanlarda ilerleme sağlandığı artık verimlilik artışı, inovasyon,

rekabet gücünün artırılması gibi mikro sorunlara odaklanıldığı ve bu noktada 9 ana başlıkta 1250 reform yapılmasının planlandığı,

- 2002 yılında Merkez Bankası hariç kamu sektörü dış borcunun GSYİH'ye oranının yüzde 28 olduğu, 2013 yılında bu oranın yüzde 14,1'e indiği, Merkez Bankasının dış borcunun GSYİH'ye oranının ise aynı dönemde yüzde 9,5'ten yüzde 0,6'ya indiği, ülkenin tamamına bakıldığında ise dış borcun aynı dönemde yüzde 40'tan yüzde 15 – 16 düzeyine indiği,

- İç talebin 2012 yılında kontrol altına alındığı ve makro istikrarın ön plana çıkartıldığı, buna paralel olarak özel sektör yatırımlarının son yıllarda zayıf bir seyir izlediği, öte yandan 2002 yılı 100 kabul edilerek sabit fiyatlarla özel sektöre bakıldığında yatırımların 2012 yılında 254'e çıktığı ve bu anlamda özel sektör yatırımlarının son 10 yıllık dönemde ciddi şekilde arttığı,

- Teknolojik ürünler kategorisinin dünya çapında son yıllarda büyük bir değişim geçirdiği, bu nedenle ileri teknolojik ürünlerin hem üretim hem de ihracattaki payının düştüğü, buna karşın düşük teknolojik ürünlerin de hem üretim hem de ihracatında azalma, yüksek-orta ve düşük orta teknolojik ürünlerin üretim ve ihracatında ise artış yaşandığı, bu noktada Ar-Ge harcamalarında büyük artışlar yaşandığı ve özel sektörün bu hususta teşvik edildiği,

- 2002 yılında dolaylı vergilerin toplam vergiler içindeki oranının yüzde 63,85 olduğu, bu oranın 2014 yılında ise yüzde 67 olduğu, bu anlamda yaklaşık 3 puanlık bir artış yaşandığı, buna karşın gelir vergisi tasarısının TBMM'ye sunulduğu, tasarı ile bazı istisna ve imtiyazlara son verileceği, beyanname sisteminin düzenleneceği, gayrimenkul vergilemesinde yeni düzenlemelere gidileceği, bu sayede vergi sistemimizdeki bazı yapısal sorunların bertaraf edileceği,

- OVP'de yapısal problemlerin çözümü konusunda da önceliklendirmenin yapıldığı bu noktada tasarruf oranlarının yüzde 13,4'ten yüzde 15'e ulaşmasının, cari açığın da yüzde 8'den yüzde 5,7'ye inmesinin beklendiği, bu gelişmelerin yeterli olmamakla birlikte hedefe yönelme noktasında bir süreç oluştuğunu ifade etmekte olduğu,

- Kanunun verdiği yetkiye dayanmadan ödenek üstü gider yapılamayacağı, kurumlar arası yapılan aktarmalarda aktarılacak olan tutarın önce yedek ödeneye alındığı, yedek ödeneye alınan tutarın ise hesaplamalarda ödenek üstü gider olarak görüldüğü, bunu düzeltmek için 5018 sayılı Kanunun değiştirilmesinin gerektiği,

- Bütçe Kanunu tasarısına bağlı E cetvelinde bazı bakanlıklara ilişkin özel hesap uygulaması bulunmakla birlikte Maliye Bakanlığı için böyle bir durumun söz konusu

olmadığı, E cetvelinden yapılan ödemelerin de bütçenin içinde kalarak diğer harcamalarla aynı usule tabi olarak yapıldığı, kesinlikle bütçe dışı bir harcamanın söz konusu olmadığı,

- Vergi sisteminde reform çalışmalarının sürdürüldüğü, diğer taraftan bu sorunların büyük ölçüde geçmişten geldiği, örneğin dolaylı vergilerin toplam vergiler içindeki payının 2002 yılında yüzde 63,85 iken 2014 yılında yüzde 67 olduğu, 3 puanlık bir kötüleşme olmasına rağmen son 12 yılda büyük bir tahribatın söz konusu olmadığı, diğer taraftan başka ülkelerle karşılaştırma yapma noktasında Türkiye’de dolaylı vergilerin milli gelire oranı yüzde 12,5 iken Avrupa Birliği ülkeleri ortalamasının yüzde 13,3 ve OECD ülkelerinin ortalamasının ise yüzde 11,1 olduğu,

ifade edilmiştir.

3. MERKEZİ YÖNETİM BÜTÇESİ KAPSAMINDAKİ KAMU İDARELERİNİN BÜTÇELERİ ÜZERİNDE YAPILAN GÖRÜŞMELER

Komisyonumuzda 04.11.2014 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi, Cumhurbaşkanlığı, Sayıştay Başkanlığı ve Kamu Denetçiliği Kurumunun bütçeleri üzerinde yapılan görüşmelerde;

- Türkiye Büyük Millet Meclisinin yürütme organını denetleyebilmesinin en önemli yollarından birisinin soru önergeleri olduğu, ancak söz konusu önergelerin zamanında ve özenli bir şekilde cevaplandırılmadığı, parlamenter demokrasinin işletilmesi ve yasama organının saygınlığının korunması için Meclis Başkanlığının bu sorunu çözmesi gerektiği,

- Geçtiğimiz dönemde Meclis TV’nin TBMM’nin tüm faaliyetlerini yayınlarken 24’üncü yasama döneminde bu uygulamaya son verilerek sürenin kısıtlandığı, bu durumun halkın siyasi partiler ile milletvekilleri hakkında doğru ve güvenilir bilgi edinmesini ve milletvekillerinin seçmenleriyle olan iletişimini zorlaştırdığı, dolayısıyla yayın saatlerinin yeniden düzenlenmesi gerektiği,

- Yeni bir anayasa ve içtüzük yapımı konusunda komisyonlar kurularak uzun süre çalışılmasına rağmen, uzlaşılamayan hususlar nedeniyle çalışmalara son verildiği, ancak yürürlükteki anayasa ve içtüzüğün acilen değiştirilmesi ihtiyacının olduğu, dolayısıyla çalışmaların kaldığı yerden devam etmesi gerektiği,

- Torba Kanun uygulamasının kanun yapımında ana yöntem olarak kullanılmaya başlandığı ve içeriklerinin giderek genişletildiği, kanun yapım tekniği açısından sakıncalı olan

bu yöntemin, tasarı ve tekliflerin komisyonlara havale edilmesi ve görüşülmesi sırasında ciddi sıkıntılara sebep olduğu, bu nedenle bu uygulamadan vazgeçilmesi gerektiği,

- Siyasette şeffaf, dürüst ve hesap verilebilir bir anlayışın yerleştirilmesi ve siyasi etik konusunun ayrıntılı bir şekilde incelenerek etik ilkelerin belirlenmesi amacıyla kurulan Siyasi Etik Uzlaşma Komisyonunun siyasi parti gruplarının uzlaşmasıyla çalışmalarını tamamlayarak bir metin oluşturduğu, ancak bu çalışmaların henüz bir sonuç vermediği, Meclis Başkanlığının bu konunun takipçisi olması gerektiği,

- Cumhurbaşkanlığı bütçesinin geçen yıla oranla % 100'e yakın bir artış gösterdiği, özellikle mal ve hizmet alımları, personel giderleri gibi kalemlerdeki artışların çok yüksek olduğu, bu durumun sebeplerin belirtilmesi gerektiği,

- Yeni yapılan Cumhurbaşkanlığı sarayı ile Cumhurbaşkanı'nın kullanımı için alınan uçağın maliyetlerinin çok yüksek olduğu, ülkemizin mevcut mali kaynakları düşünüldüğünde bu tarz harcamalar yapılmasının yerinde olmadığına görülebileceği,

- Sayıştay denetçilerinin yürütmeye tahsis edilen kamu kaynaklarının kullanımına ilişkin yaptığı denetimler sonucu hazırladığı raporların Sayıştay Başkanlığı Rapor Değerlendirme Kurulunca kısaltıldığı ve bu raporların ilk hallerinin TBMM'ye sunulmadığı, bu durumun TBMM'nin yeterli ve doğru bilgi edinmesini engellediği,

- Sayıştay'ın kesinleşmiş kamu zararına ilişkin tespitlerini ve bu zararların tutarını özet bir tablo halinde TBMM'ye sunması gerektiği,

- İdarenin her türlü eylem ve işlemleriyle tutum ve davranışlarını, insan haklarına dayalı adalet anlayışı içinde, hukuka ve hakkaniyete uygunluk yönlerinden incelemek, araştırmak ve önerilerde bulunmak üzere kurulmuş bir kurum olan Kamu Denetçiliği Kurumunun kendisine gelen şikayet başvurularını karara bağlayıp tavsiye kararı oluşturduktan sonra bu tavsiye kararlarının ilgili kamu idaresince yerine getirilip getirilmediğini takip etmesi gerektiği,

şeklindeki görüş, eleştiri ve önerilerin ardından görüşülen kuruluşlar adına yapılan tamamlayıcı açıklamalarda;

- Soru önergelerinin süresi içinde cevaplandırılması hususunda Meclis Başkanlığınca yürütme organına gerekli hatırlatma ve ihtarların yapıldığı, ancak soru önergelerinin sayısında 22'inci yasama döneminden bu yana ciddi miktarda artış olduğu, 22'nci yasama döneminde 25.284 adet soru önergesi verilmişken, bu sayının 24'üncü yasama döneminde 63.668'e ulaştığı,

- Meclis TV'nin yayın saatlerinin, TRT ile 1995 yılında yapılan protokol çerçevesinde belirlendiği ve protokolda yayınların salı, çarşamba ve perşembe günleri 14.00-19.00 saatleri

arasında yapılacağıın düzenlendiği, ancak TBMM çalışmalarının internet üzerinden de takibinin mümkün olduğu ve bu yayınlarda herhangi bir kısıtlamanın olmadığı,

- TBMM İçtüzüğüünün değiştirilmesi için oluşturulan İçtüzük Uzlaşma Komisyonu'nun çalışmalarının siyasi parti gruplarının uzlaşmaması nedeniyle askıya alındığı, ancak Meclis Başkanı'nın komisyon üyeleriyle bir toplantı yaparak İçtüzüğün değiştirilmesi konusunda gereken hassasiyetin gösterilmesi için tavsiyelerde bulunacağı,

- Yeni bir anayasa yapılmasının içtüzük değişikliğinden daha öncelikli bir öneme sahip olduğu, bu amaçla 24'üncü yasama döneminin başında tüm siyasi parti gruplarının eşit oranda temsil edilmesi suretiyle bir komisyon kurulduğu, ancak uzlaşılammayan maddeler nedeniyle çalışmaların yarım kaldığı, bunun üzerine uzlaşılan maddeler üzerinde Genel Kurul'da bir görüşme yapılması şeklinde bir öneri sunulduğu, ancak bu önerinin de hayata geçirilemediği,

- Torba kanun uygulamasına başvurulmasının temel sebeplerinden birinin hâlihazırdaki İçtüzük olduğu, dolayısıyla yapılacak İçtüzük değişikliğiyle bu uygulamaya son verilebileceği,

- Siyasi Etik Uzlaşma Komisyonu çalışmalarıyla ilgili Meclis Başkanlığının oldukça titiz davrandığı ve bu konuda gereken hassasiyetin gösterildiği, çalışmaların sonuçlarına ilişkin olarak siyasi parti grupları tarafından siyasi etik komisyonu kurulması yerine ayrı bir kanun yapmak suretiyle bir kurulun oluşturulması gibi farklı görüşlerin de sunulmuş olması sebebiyle çalışmaların bekleme sürecine girdiği,

- Cumhurbaşkanlığı bütçesinin mevcut bütçenin gerçekleşme durumunun dikkate alınması suretiyle hazırlandığı, dolayısıyla 2015 yılı bütçesinde önceki yıla göre % 100 oranında değil, % 48 oranında artış olduğunun görülebileceği, personel giderlerindeki artışın temel sebebinin önceki cumhurbaşkanlarının koruma hizmetleri ve bürolarda çalışan personelinin maaşlarını kendi kurumları yerine Cumhurbaşkanlığından almalarını sağlayan düzenleme olduğu, ayrıca personel sayısında % 30 civarında artış öngörüldüğü,

- Cumhurbaşkanlığı sarayının, Türkiye'nin dünyanın önde gelen ülkelerinden biri olma hedefleri çerçevesinde yapıldığı, sarayın ülkemizi temsil edecek önemli bir yapı olarak öne çıkacağı, ayrıca ülkemize gelen devlet başkanlarının ve üst düzey görevlilerin en iyi şekilde konuk edilebilmesi açısından önem arz ettiği,

- Sayıştay tarafından yapılan denetimler sonucu oluşturulan raporların hangi aşamalardan geçeceğinin 6085 sayılı Sayıştay Kanunu'nda düzenlendiği, Sayıştay denetçileri tarafından hazırlanan raporların taslak rapor niteliğini taşıdığı ve bu raporların dairelerden geçtikten sonra nihai olarak Rapor Değerlendirme Kurulu tarafından değerlendirilip görüş verilerek Sayıştay raporu şeklini ve vasfını aldığı, ayrıca sürecin bu şekilde işleminin

Sayıştay denetçilerinin görüşlerini daha açık, rahat ve kapsamlı bir şekilde rapora dercetmeleri şeklinde önemli faydalarının olduğu,

- Sayıştayın yaptığı denetimlerde kamu zararına sebep olan işlemleri tespit etmesi durumunda, yargılamanın 6085 sayılı Sayıştay Kanunu gereğince birer hesap mahkemesi olarak görev yapan yargı dairelerinde yapıldığı ve sonuçların şahsi sorumluluk içermesi nedeniyle kişilere ilam olarak gönderildiği, bu hususlar hakkında TBMM’ye bilgi sunulması hakkında hukuki bir düzenlemenin olmadığı, ancak kamu zararına ilişkin özet tabloların milletvekillerine sunulup sunulmayacağı hususunun hukuki açıdan incelenmesi gerektiği,

- Kamu Denetçiliği Kurumunun kamu idarelerine verdiği tavsiye kararları sonucunda, idarelerin bu kararlara uyup uymama konusunda 30 gün içinde Kuruma bilgi verdikleri ve uymayacaklarsa bunun sebebini bildirdikleri, dolayısıyla Kurumun tavsiye kararlarının takibini yasa gereğince yaptığı,

hususları ifade edilmiştir.

Komisyonumuzda 05.11.2014 tarihinde Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı, Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı, Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi, Atatürk Kültür Merkezi, Türk Dil Kurumu, Türk Tarih Kurumu, Basın – Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü, Radyo ve Televizyon Üst Kurulu bütçeleri üzerinde yapılan görüşmelerde;

- Vatandaşların haber alma hürriyetinin ve basın özgürlüğünün demokrasinin vazgeçilmez unsurlarından olduğu, Türkiye hakkında bu alanda uluslararası örgütler nezdinde çok ciddi eleştiriler yapıldığı, “Uluslararası Gazeteciler Cemiyetinin” 2014 yılında yayınlanan raporunda basın özgürlüğü alanında Türkiye’nin 154. sırada yer aldığı, bu alanda Türkiye’nin imajının düzeltilmesi noktasında Hükümete büyük sorumluluk düştüğü,

- Başta Başbakanlık olmak üzere, bir çok Hükümet yetkilisinin yaptığı basın toplantıları ile Hükümet yetkililerinin organize ettiği toplantılarda akreditasyon uygulamasının yapıldığı, bu kapsamda bazı basın yayın organlarının toplantılara davet edilmediği, akreditasyon uygulamasının basın özgürlüğünü zedeleyen bir uygulama olduğu ve gözden geçirilmesi gerektiği,

- Basın, Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğünün dar anlamda basın ve yayınlara ilgili kuruluşları bir araya getiren, onları bilgilendiren ve birlikte çalışmalar yapan organizatör bir kurum niteliğinde olduğu, Genel Müdürlüğün bu fonksiyonun yanı sıra Orta Doğu, Balkanlar, Afrika ve Güney Amerika’da diğer basın ve yayın kuruluşlarıyla da bir araya

geldiğinin bilindiği, bu kapsamda yapılan toplantılara Türkiye tarafından üstlenilen Marmaray ve Üçüncü havalimanı gibi dünya çapındaki projelerin de tanıtımına katkı sağlanmasını sağlayacak bir gözle bakılmasının ülkemiz adına faydalı olacağı,

- Yurtdışı Türkler ve Akraba Toplulukları Başkanlığının günümüzde Balkanlar, Orta Asya, Baltık ülkeleri ve Kafkasya gibi çok geniş bir coğrafyaya yayılan faaliyetleri üstlendiğinin görüldüğü, Başkanlık tarafından yerine getirilen faaliyetlerin yurtdışında yaşayan Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının sahiplenilmesi ve soydaş ve akraba topluluklara yönelik olarak diplomatik, kültürel, ekonomik ve sosyal ilişkilerin güçlendirilmesi anlamında olumlu karşılandığı,

- Yurtdışı Türkler ve Akraba Toplulukları Başkanlığının çalışmaları neticesinde yurt dışında yaşayan Türk vatandaşlarının özellikle sosyal güvenlik, pasaport, askerlik gibi işlemlerde kazanımlar elde ettiği; ancak yurtdışında yaşayan vatandaşlarımızın özellikle seçimlerde oy kullanmalarıyla ilgili olarak sıkıntılar yaşandığı ve oy kullanma oranlarının düşük kaldığı, kurumun bu konuyla ilgili olarak Dışişleri Bakanlığıyla eşgüdüm halinde çalışmasının fayda vereceği,

- RTÜK tarafından usul ve esasları düzenlenen frekans ihalesinin yapılan bir başvuru neticesinde mahkeme tarafından 2013 yılında iptal edildiği, ihale sürecinde katılımcılardan önce yeterlilik belgesi istendiği, daha sonra ihale şartnamesinin hazırlandığı, oysa ihale sürecinde bu iki belgenin sırasının farklı olduğu, düzenlediği alan itibarıyla son derece önemli bir niteliği haiz olan frekans ihalesinin detaylıca çalışılmadan hazırlandığının anlaşıldığı, bu konuda kamuoyunda özellikle yayıncı kuruluşlar arasında belirsizlik olduğu, ihalenin mahkemenin iptal gerekçeleri de dikkat alınarak ivedilikle yenilenmesi gerektiği ve ihalenin zamanı ve yöntemine ilişkin hususlarda şeffaf olunması gerektiği,

- AFAD'ın özellikle son dönemde yaşanan doğal afetler, Suriyeli sığınmacıların yerleştirilmesi ve idame ettirilmeleri, maden ocaklarında yaşanan göçüklerde, göçük altında kalan madencilerin çıkarılması ve büyük elçiliklere gönderilen şüpheli zarfların incelenmesi gibi çok kritik olaylarda görev aldığı, ülke genelinde bu tür sorumlulukları yüklenen bir kuruma bütçeden daha fazla pay ayrılması gerektiği, Kurumun personel sayısı itibarıyla de desteklenmesi gerektiği,

- Suriyeli sığınmacılarla ilgili iş ve işlemlerden büyük ölçüde AFAD'ın sorumlu olduğu, AFAD'ın sığınmacılara yardım götürme sivil toplum kuruluşlarına eşit mesafede yaklaşması gerektiği, yardım noktasında tarafsızlığın sağlanmasının önemli olduğu, yine ayrıca sığınmacılara yardım noktasında özellikle kampların yer aldığı bölgelerdeki yerel yönetimlerle işbirliği yapılması gerektiği,

- Son dönemde yaşanan Soma faciasıyla ilgili olarak AFAD'ın yeterince organize olamadığı, madenlerde göçük altında kalan madencilerin isimlerinin bile son güne kadar net bir şekilde açıklanamadığı,

- Güneydoğu Anadolu bölgemizde yer alan ve Suriyeli sığınmacıların barındırıldığı tesislerdeki koşulların yeterince iyi olmadığı, AFAD tarafından idame ettirilen tesislerdeki koşulların Türkiye'nin imajı da düşünülerek önemsenmesi gerektiği, bu konuyla ilişkili olarak yine özellikle güney ve güneydoğu illerimizde tesisler dışında yaşayan Suriyeli sığınmacıların yerel halkla bir takım sorunlar yaşadığı, Hükümetin bu konuda duyarlı davranması gerektiği,

- Türk dünyasıyla ilgili çalışmalar anlamında Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansının koordinatör kurum rolü oynadığı, Kurumun faaliyetlerinin daha çok bilimsel ve kültürel faaliyetler üzerine yoğunlaştığı, bu anlamda özellikle Orta Asya'da ve Balkanlarda Türk kültürüne ait olan ve inşası ve imarı TİKA tarafından tamamlanan çalışmaların tarih ve kültürümüze sahip çıkılması anlamında memnuniyetle karşılandığı,

- Çankaya köşkünde bulunan yerleşkenin Atatürk'ten günümüze Cumhurbaşkanlığı yapan Cumhurbaşkanlarını ve Cumhuriyeti tanıtacak bir müzeye dönüştürülmesinin yerinde olacağı, bu konuda Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi ve Atatürk Kültür Merkezinin birikimlerinden yararlanılması gerektiği,

şeklindeki görüş, eleştiri ve önerilerin ardından Hükümet adına yapılan tamamlayıcı açıklamalarda;

- Ülkemizde her konuyla ilgili farklı görüşlerin basın ve yayın organlarında özgürce ifade edilebildiği, yine gazeteci, köşe yazarı ve diğer basın organlarına mensup kişilerin farklı ortamlarda Hükümet yetkililerine eleştirilerini iletebildiği, Uluslararası Gazeteciler Cemiyetinin her yıl yaptığı çalışmanın akademik diğer çalışmalara dayanarak yapıldığı ve yapılan sıralamanın bir takım metodolojik sorunlarının bulunduğu, objektiflikten uzak olduğu, örneğin bu çalışmanın Türkiye'nin son yıllarda açıkladığı reformları ve demokratikleşme paketlerini yansıtmadığı,

-1920 yılında kurulan Basın, Yayın Enformasyon Genel Müdürlüğünün yurt içinde ve dışında Devlet Enformasyonu alanında en köklü kurumlardan biri olduğu, özellikle son dönemde kurumun tecrübesi ile günümüz ihtiyaçlarının karşılanması noktasında önemli adımlar atıldığı, bu kapsamda Genel Müdürlüğün mevcut enformasyon sisteminin geliştirilmesi, uluslararası basın kuruluşlarıyla irtibatın güçlendirilmesi ve yerel basının desteklenmesi gibi projelerin yanı sıra Türk dış politika vizyonu ile uyumlu olmak üzere dünya gündeminde öne çıkan meseleler çerçevesinde hem konu bazlı hem de bölgelere

yönelik forum ve kongreler düzenlediği, bu anlamda Türkiye'nin tanınırlığına önemli katkılar sağladığı,

- Yurt dışındaki Türk vatandaşlarının oy kullanmasıyla ilgili olarak Hükümetin bazı düzenlemeler yaptığı, örneğin Türk vatandaşlarının daha önceki seçimlerde oy kullanabilmeleri ancak Türkiye'nin sınır kapılarında mümkün olurken, artık vatandaşların ikamet ettikleri ülkelerde oy kullanabildiği, oy kullanma oranları bakımından son Cumhurbaşkanlığı seçiminde AB'de yaşayan vatandaşların yüzde 8,2; diğer ülkelerdeki vatandaşların ise, yüzde 10,62'sinin oy kullandığı, yapılan bilgilendirmelere rağmen bu oranın düşük bir oran olduğu, bu alandaki eksikliklerin bilindiği ve çalışmaların devam ettiği; ancak bu süreçte bütün partilere görev düştüğü, siyasi partilerin tümünün vatandaşı teşvik etmesi gerektiği,

- Soma'da yaşanan maden faciasının, Türkiye'nin tarihi boyunca yaşadığı en büyük felaketlerden biri olduğu, Soma faciası sürecinde AFAD'ın 24 saat boyunca olağanüstü bir gayretle çalıştığı, madencilerin isimlerinin daha ilk günden beri AFAD tarafından bilinmesine rağmen kamuoyunda tedirginlik yaratmaması amacıyla açıklanmadığı,

- 2011 yılından başlayarak Suriye'de gelişen olaylar neticesinde bugün bir çok Suriye vatandaşının Türkiye'de sığınmacı durumunda olduğu, Türkiye'nin Suriye'den gelen sığınmacılara ilişkin "açık kapı politikası" izlediği ve gelenlere herhangi bir ayırım yapılmadığı, Türkiye'de bulunan kamplardaki sığınmacı sayısının iki yüz yirmi bini aştığı, bunun dışında yaklaşık bir milyon dört yüz bin Suriyelinin de farklı şehirlerde bulunduğu, bu rakamın Avrupa genelinde bütün ülkelerde bulunan sığınmacı sayısından fazla olduğu,

- Suriye'den gelen sığınmacılar arasında Arap, Türkmen, Kürt veya Yezidi olmak üzere farklı etnisitelere mensup insanların bulunduğu, Ezidilerle ilgili olarak ilk etapta otuzaltı bin kadar Ezidinin hiçbir zorlukla karşılaşmadan Türkiye'ye girdiği ve girişlerin devam ettiği, yine sınırlarımızda en son yaşanan olaylar çerçevesinde ilk onsekiz saat içinde yaklaşık yetmiş bin; daha sonra ki üç gün içinde ise iki yüz bin kişinin sınırlarımıza alındığı, zaman zaman eksiklikler olsa da Türkiye Cumhuriyetinin Suriyeli sığınmacılara misafir gözüyle baktığı ve bu şekilde muamele edildiği,

- Bugün itibarıyla farklı kamu kurum ve kuruluşları süreçte rol alsın da sığınmacıların ihtiyaçlarının karşılanması noktasında AFAD'ın büyük bir sorumluluk üstlendiği, söz konusu ihtiyaçlar kapsamına sağlık, yiyecek ve barınma gibi temel insani ihtiyaçların yanı sıra sığınmacıların eğitimi ve adaptasyonu gibi sosyal ihtiyaçlarının karşılanmasının da girdiği, bu kapsamda son iki yıldır AFAD, Gaziantep Üniversitesi ve UNICEF'in işbirliğinde eğitimler düzenlendiği ve bu eğitimlere on ildeki yirmi kampta ikamet eden yaklaşık 2200 Suriyeli

sığınmacının katıldığı, Türkiye'nin Suriyeli sığınmacılara aktardığı kaynağın 2011 yılından bu yana BM standartlarıyla 4,6 milyar dolar olarak hesaplandığı, bu kaynağın yaklaşık 800 milyon dolarlık kısmının sivil toplum örgütleri tarafından gerçekleştirildiği, sürecin sivil toplumun eş güdümüyle devam ettiği,

- 2013 yılında yapılan frekans ihalesinin 20 yıldır yapılamayan bir ihale olduğu, ihale kapsamında ulusal ve bölgesel bazlı yayın yapan kuruluşları kapsamak üzere "HD" ve "SD" yayınlar şeklinde ihalelerin yapıldığı, ihale sonucunda açılan iptal davasının HD yayınlar için yapıldığı, HD yayınlara ilişkin ihalenin iptal edilmesi sonucunda SD yayınlara ilişkin ihalenin de iptal edilmiş olduğu, ihale sürecine ilişkin kamuoyuna yansıyan yeterli belge ve şartnameye ilişkin iddiaların gerçeği yansıtmadığı, mahkemenin iptal gerekçesinin de ihale ilanı şartname ile birlikte yapılmamasına dayandığı, frekans ihalesi özelinde bir yayın kuruluşunun ihaleye katılabilmesi için zaten halihazırda yeterlilik belgesine sahip olması ve bir yıllık yayın tecrübesi şartının olduğu, ihale ile ilgili olarak açılan davanın "karar tashihi" sürecinin devam ettiği, kararın kesinleşmesinin ardından mahkeme kararları da dikkate alınarak ihalenin yenileneceği, diğer taraftan ihale yapılmadan frekans tahsisinin mümkün olup olmadığının da araştırıldığı,

ifade edilmiştir.

Komisyonumuzda 5.11.2014 tarihinde Başbakanlık, Milli İstihbarat Teşkilatı Müsteşarlığı, Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği, Diyanet İşleri Başkanlığı, Vakıflar Genel Müdürlüğü ve Türkiye İnsan Hakları Kurumunun bütçeleri üzerinde yapılan görüşmelerde;

- Hükümetin 2023 yılında ulaşmak istediği hedeflerin, mevcut ekonomik göstergeler ve konjonktür göz önüne alındığında gerçekçi bir yaklaşımdan uzak şekilde tasarlandığı, bununla birlikte hükümetin en kısa sürede yapısal reformları hayata geçirmesinin kalkınma ekonomisi açısından önem arz ettiği, nitekim OECD verilerine göre Türkiye'nin refah düzeyi bakımından gelişmiş ülkelerin gerisinde kaldığı,

- Milli İstihbarat Teşkilatı'nın Türkiye'nin en stratejik kurumlarından biri olduğu, ancak yakın zamanda yapılan yasal düzenlemelerle MİT'e tanınan yetki ve imtiyazların Avrupa Birliği raporlarında da eleştiri konusu olduğu, benzer şekilde Başbakanlık ve MİT'in örtülü ödenekten önemli miktarda kaynak kullandığı, örtülü ödenek harcamalarının denetiminde Parlamentonun zayıf kaldığı ve söz konusu yetki, imtiyaz ve harcamaların devam etmesi halinde Türkiye'nin demokratik yapısının zedelenebileceği,

- Vakıflar Genel Müdürlüğü bünyesindeki vakıflar tarafından yürütülen sosyal yardım faaliyetlerinin vakıf kültürünün bir parçası olduğu, ancak bu tür faaliyetlerin etkin ve verimli

bir şekilde ihtiyaç sahiplerine ulaştırılması ve denetlenmesi açısından tek bir çatı altında toplanarak sürdürülmesinin daha uygun olabileceği,

- Özel hukuk tüzel kişiliğine göre faaliyet gösteren dağıtım şirketlerine tarımsal sulamaya ilişkin elektrik borcu bulunan çiftçilerin bu borçlarının, devletten alacağı destekleme primlerinden mahsup edileceğine yönelik bir Bakanlar Kurulu kararı bulunduğu, ancak söz konusu kararın kanuni dayanağı olmadığı gibi borç tutarlarının da henüz kesinleşmediği ve yaşanan mağduriyetin giderilmesi gerektiği,

- Vakıfbank'ın bir kamu bankası hüviyeti taşımadığı, buna karşın Vakıfbank'taki Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından temsil edilen %58,5 oranındaki Vakıfbank hisselerinin Bakanlar kurulunca belirlenecek bedel karşılığında Hazine Müsteşarlığına devredilmesini öngören bir tasarrufların geçtiğimiz günlerde TBMM'ye sunulduğu, ancak yapılması planlanan bu işlemin hem vakıf ruhuna hem de hukuka açıkça aykırılık teşkil ettiği,

- Özellikle son yıllarda Orta Doğu' da ve İslam coğrafyasında inanç temelli olan ancak siyasi görünen sıkıntıların baş gösterdiği, bu bağlamda Diyanet İşleri Başkanlığı'nın yaşanan gelişmeler karşısında daha geniş bir vizyona sahip olması ve buna göre örgütlenmesi gerektiği, bu açıdan uluslararası İslam üniversitesinin kurulmasına ilişkin çalışmaların olumlu fakat yetersiz olduğu,

- Toplumla moral, huzur ve güven aşıl原因an din görevlilerinin son zamanlarda intihar olaylarıyla anılmaya başlanması son derece endişe verici olduğu, ayrıca din görevlilerine uygulanan rotasyonun adalet ve hakkaniyet ölçülerinde yapılması gerektiği,

- Diyanet İşleri Başkanlığında alevi vatandaşların temsil edilmediği ve Başkanlıkça bu kesime yeterli hizmet sunulmadığı, Başkanlığın hizmetlerinde ayrımcı bir tutum sergilemesi olarak algılanan bu durumun toplumsal hoşgörüyü zedelediği, Başkanlığın siyaset üstü bir kurum olarak faaliyet göstermesi ve tüm vatandaşların taleplerine cevap verecek bir yapıya kavuşturularak inanç özgürlüğünü yansıtmaması gerektiği,

- Alevi vatandaşlarla ilgili sorunların geçmişten günümüze kadar devam ettiği, bu sorunların kısa bir sürede çözülmesini beklemenin gerçekçi bir yaklaşım olmayacağı, bununla birlikte alevi çalıştaylarının açılım anlamında önemsenmesi ve toplumumuzda alevi vatandaşlarla ilgili bilgi kirliliğinin mutlaka giderilmesi gerektiği,

- Diyanet İşleri Başkanlığı'nın işlevinin laiklik ilkesi ile birlikte düşünülmesi gerektiği, Başkanlığın özellikle sünni vatandaşları uzun bir süre merkezde tutmanın en önemli araçlarından biri olarak gördüğü, bu açıdan Başkanlığın konumunun çoğulcu laiklik anlayışı içinde tanımlanması gerektiği,

- 2015 yılında sözde Ermeni soykırım iddialarının yüzüncü yılı olması nedeniyle konunun daha fazla gündeme gelebileceği, bu gelişmelerin önlem alınmadığı takdirde Türkiye adına olumsuz sonuçlar doğurabileceği, Türkiye'nin de söz konusu faaliyetlere karşı uluslararası alanda yapacağı aktif çalışmalarla dünya kamuoyunu bilgilendirmesi gerektiği,

- Türkiye'de millet iradesinin TBMM'de temsil edildiği, demokratik bir ülkede Milli Güvenlik Kurulu kararlarında olduğu gibi gizli siyaset belgelerine ihtiyaç duyulmaması gerektiği, herhangi bir tehdit unsuru söz konusu olduğunda hükümet ve parlamento tarafından olası risklerin değerlendirilebileceği,

- 2012/15 sayılı Başbakanlık Genelgesi ile kamu kurum ve kuruluşları (Belediyeler ve il özel idareleri hariç) ile sermayesinin yüzde ellisinden fazlası kamu kurum ve kuruluşlarına ait şirketlerin, kendi mülkiyetlerinde bulunan taşınmazlarıyla ilgili olarak; kamu kurum ve kuruluşları, vakıf, dernek veya bunların şirketlerine, gerçek veya tüzel kişilere; satış, kira, irtifak, takas, tahsis, devir gibi her türlü tasarrufa yönelik işlemleri için Başbakanlıktan izin alınmasına yönelik bir düzenleme yapıldığı, devletin kurum ve kurallarıyla idare edilmediğinin en önemli somut delillerden birisi sayılabilecek bu genelgenin yürürlükten kaldırılması gerektiği,

şeklindeki görüş, eleştiri ve önerilerin ardından görüşülen kuruluşlar adına yapılan tamamlayıcı açıklamalarda;

- Hükümetin Türkiye Cumhuriyeti'nin 100 üncü yılına ilişkin ulaşılabilir hedefler belirlediği, bu hedeflere varılamayacağını bugünden iddia etmenin doğru ve gerçekçi bir tutum olmayacağı, 2023 yılı hedeflerine ulaşmak için hazırlanan ilk dokuz dönüşüm programının yakın zamanda kamuoyuna duyurulacağı,

- Avrupa Birliği raporlarında Milli İstihbarat Teşkilatına ilişkin kanun değişikliğine yönelik eleştiri getirilmiş olabileceği, bununla birlikte Avrupa Birliği üyesi ülkelerde bulunan istihbarat servislerin de benzer yetkilerle donatıldığı,

- Vakıfbank'ın elde ettiği kârı sermayesine eklemeye yönelik bir kararı bulunduğu, bu nedenle Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün Vakıfbank hisselerinin karşılığında alması gereken temettüyü alamadığı, söz konusu düzenleme ile Vakıflar Genel Müdürlüğüne ait hisselerin vakıfların amacına uygun olarak çok daha faydalı şekilde değerlendirilmesinin amaçlandığı,

- Diyanet İşleri Başkanlığı'nın anayasal bir kurum olarak her türlü siyasi görüş ve tutumdan uzak bir şekilde İslam dininin prensipleri doğrultusunda gerek yurt içinde gerek yurt dışında faaliyet gösterdiği, özellikle son zamanlarda yaşanan bazı hadiseler ve din temelli olarak serdedilen bazı görüşlerin, Başkanlığın ürettiği dini bilginin ve bu bilgiyi sunarken kullanılan üslubun önemini bir kez daha hatırlattığı, Başkanlığın 2012-2016 yıllarını kapsayan

stratejik planında yer alan amaçlarından birisinin de “dünyada objektif İslam algısı oluşturmak ve bu anlayışı yaymak” şeklinde belirlendiği,

- Aynı camide yirmi beş yıl görev yapan din görevlilerinin rotasyona tabi tutulduğu, rotasyonun olmaması durumunda bazı sakıncaların ortaya çıkabileceği, mağduriyete yol açmamak adına rotasyon uygulamasının aynı ilçe içinde ve aynı grup camiler arasında yapılmasına öncelik verildiği, 2014 yılında 3.678 personelin rotasyon kapsamında yer değiştirdiği,

- Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde görev yapan yaklaşık 141.000 kişi içinde 3 intihar vakası olduğu, söz konusu intiharların meslekle ilgili olmayan birçok nedeninin olabileceği, ancak yine de bu konunun üzerinde durulması gerektiği, bununla birlikte din görevlilerinin intiharı konusunda genelleme yapılmasının doğru olmayacağı,

- Alevi vatandaşların Türkiye’yi bütünleştiren bir unsur olduğu, cemevlerine yasal statü verilmekle cemevlerinin ibadethane olarak kabul edilmesinin birbirinden farklı durumlara karşılık geldiği, alevi vatandaşların büyük bir kısmının cemevlerinin ibadethane sayılması konusuna sıcak bakmadığının görüldüğü, bununla birlikte cemevlerinin de camiler, vakıflar gibi bazı yükümlülüklerden muaf olmasının olumlu değerlendirildiği,

- Modern arşivciliğin ana ilkesi olan açıklık prensibini temel dayanak kabul eden Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü’nün son yıllarda gerçekleştirdiği teknik gelişmeler ile araştırmacılara sunulan hizmetlerde çağın gereklerine ve Avrupa Birliği standartlarına uygun yeni düzenlemeler yapıldığı, bu çerçevede, Genel Müdürlükçe, başta Ermeni sorunu olmak üzere Avrupa ve dünya tarihini ilgilendiren birçok konuda tasnif çalışmalarının tamamlanarak 2.339 cilt katalog hazırlandığı, bunlardan 1.776 cildinin internet üzerinden yerli ve yabancı araştırmacıların hizmetine sunulduğu,

- Milli Güvenlik Kurulu’nun ilk olarak 1933 yılında Yüksek Müdafaa Meclisi ve Umimi Katiplik adında kurulduğu, ismi değişmekle birlikte sonraki dönemde de Anayasa ve hukuk çerçevesinde faaliyet gösterdiği, Kurul kararlarının gizliliğinin esas olduğu, bununla birlikte Kurul kararlarının bir makam ve merci tarafından açıklanması talep edildiğinde, bu talebin Kurulun kendi vereceği karara istinaden karşılanabileceği,

- 2012/15 sayılı Başbakanlık Genelgesinin bazı yerlerin düşük ücretle ve uzun yıllara sari olarak verilmesi dolayısıyla çıkarıldığı ve halen yürürlükte olduğu, ancak ilgili genelgenin tekrar değerlendirilmesinde fayda bulunduğu, nitekim ufak çaplı işlerde dahi söz konusu genelgeye tabi olunmasından dolayı Vakıflar Genel Müdürlüğü’nün de bu durumdan müşteki olduğu,

hususları ifade edilmiştir.

Komisyonumuzda 6.11.2014 tarihinde Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı bütçesi üzerinde yapılan görüşmelerde;

- Kadın hakları ve toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda, şiddet uygulayan eşler için önleyici hapis cezası tedbirlerinin de öngörüldüğü, 2012 yılının Mart ayında yürürlüğe giren Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanunun yeterince etkili uygulanmadığı,

- Kadına karşı şiddetin önlenememesinde toplumun kadına bakışının değişmemesinin etkisi olmakla birlikte, Bakanlığın uygulamadaki eksikliklere yeterince müdahale edememesinden de kaynaklandığı,

- Bakanlığın özellikle; aile içi şiddetle ilgilenen personelin sayısı, yetkinliği ve bunların eğitimi hususlarında daha etkin çalışması gerektiği, Şiddeti Önleme Merkezleri'nin işletilmesine ilişkin bir düzenlemenin yapılmadığı, personel atamalarının tamamlanmadığı ve ataması yapılan personele eğitim verilmediği, tüm bu saptamaların Avrupa Komisyonunca hazırlanan 2014 Yılı İlerleme Raporunda da ifade edildiği, bu yetersizlikler sonucunda kadına karşı şiddetin ve kadın cinayetlerinin her geçen yıl artarak devam ettiği,

- Dünya Ekonomik Forumu'nun Cinsiyet Uçurumu 2014 Raporunda geçen sene 136 ülke arasında 120'nci olan Türkiye'nin bu sene küresel cinsiyet uçurumu raporunda 5 sıra daha gerileyerek 125'nci olduğu, kadınların eğitime katılımı açısından ise 105'inci sırada yer aldığı,

- 2013 yılı Eurostat verilerine göre kadının işgücüne katılımının ufak bir yükseliş göstermesine rağmen halen %33,2 oranda kaldığı, bu oranın oldukça düşük olduğu, kadınların istihdama katıldığı alanların daha çok temizlik, yaşlı bakımı gibi hizmet sektörü içinde kaldığı, hem kamuda hem de özel sektör içinde yüksek statülü kalifiye işlerde kadın istihdamının çok düşük düzeylerde kaldığı, kadınların istihdama, politika oluşturma süreçlerine ve siyasete katılımlarının artırılmasına ihtiyaç duyulduğu, bu kapsamda kota uygulamasına sıcak bakılması gerektiği,

- Mevcut yasal düzenlemelerin sadece 150'nin üzerinde kadın çalışanı olan iş yerlerine kreş açma zorunluluğu getirdiği, ülkemizde çok sayıda küçük ve orta ölçekli işletme olduğu ve bu işletmelerin kreş açmayı gereksiz bir gider olarak görmesi nedeniyle kadın istihdamı yerine erkek istihdamına yönelikleri, büyük ölçekli işletmelerin ise çoğu zaman bilerek kadın çalışan sayısını düşük gösterdiği ve bu yöntemle kreş açma maliyetinden kaçındığı, bu durumun kadın istihdamını olumsuz etkilediği,

- 25 Kasım 2011 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından uygun bulunan ve "İstanbul Sözleşmesi" olarak bilinen "Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin

Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesinin” gereği olarak kadına karşı şiddeti önlemeye ilişkin devlet bütçesinden çeşitli kalemlerin ayrılması mecburiyeti bulunduğu, bu sözleşmenin 1 Ağustos 2014 tarihinde resmi olarak yürürlüğe girdiği, bu sözleşmenin bütçeye ilişkin yükümlülüklerinin yerine getirmesi gerektiği, İstanbul Sözleşmesi gereğince sözleşmeyi imzalayan her ülkenin sözleşmenin bağımsız denetim mekanizması olan GREVIO’ya bağımsız uzmanlar ataması gerektiği, bu konuda Bakanlığın gerekli özeni göstermesinin beklendiği,

- Ülkemizde sosyal yardımların millî gelire oranının 2013 yılında yüzde 1,35 iken bu alanda Avrupa Birliği ve OECD ortalamasının yüzde 2,5 düzeyinde olduğu, Türkiye’de sosyal yardımların millî gelire oranının OECD ortalamasının altında kaldığı, bu oranın mutlaka artırılması gerektiği, TÜİK tarafından açıklanan son verilere göre Türkiye’de nüfusun yüzde 15’inin yani yaklaşık 12 milyon kişinin yoksulluk sınırının altında yaşadığı, ayrıca vatandaşların önemli bir bölümünün de ülke refahından adil bir şekilde payını alamadığı, sosyal yardımların adil şekilde artırılmasıyla bu durumun çözümlenebileceği,

- Engelli vatandaşların hayata ayrımcılığa uğramadan etkin biçimde katılmalarının sağlanmasının Bakanlığın en temel görevlerinden olduğu, ülkemizde engelli vatandaş sayısının dünya ortalamasının üzerinde olduğu, Dünya nüfusunun yaklaşık yüzde 7,5’inin engellilerden oluştuğu, TÜİK verilerine göre ülkemiz nüfusunun yaklaşık yüzde 13’ünün engellilerden oluştuğu, sayısı yaklaşık 8,5 milyon civarındaki engelli vatandaşın daha iyi koşullarda yaşayabilmesi için Hükümetin daha etkin ve daha kapsamlı çalışmalar yapması gerektiği,

- 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu’nun 53’üncü maddesine göre kamu kurum ve kuruluşlarının kadrolarının yüzde 3’ü oranında engelli çalıştırmak zorunda olduğu, ancak bu kadro sayısının doldurulmadığı, kamuda engelli vatandaşların istihdam edilmesi gereken kadroların yıllardır boş tutulduğu, benzer şekilde 4857 sayılı İş Kanunu’nun 30’uncu maddesinde yer alan kamuya ait iş yerlerinde yüzde 4 oranında engelli çalıştırma zorunluluğu bulunmasına rağmen bu kurala da uyulmadığı, bu durumun engelli vatandaşların kimseye bağımlı olmadan yaşama ve bizzat kendi emekleriyle ülkelerine hizmet etme şanslarını sağlayan bir olanağın yaygın bir şekilde kullanılmasını engellediği,

- Sosyal hizmet sunumunun birçok kurum eliyle gerçekleştiği, özellikle engellilere belediyeler dâhil 14 ayrı kurumun hizmet sunduğu, bu durumun yapılan yardımlarda mükerrerlik sorununu ortaya çıkardığı, Bakanlığın bu sorunu çözmek amacıyla farklı hizmetlerden sorumlu kurumları tek çatı altında toplayan bir yapıdan oluşmasının isabetli bir düzenleme olduğu ancak mükerrerlik sorununun tamamıyla çözümlenemediği, bu kapsamda

hem sivil toplum hem de başta belediyeler olmak üzere hizmet sunan diğer kurumlarla koordinasyonun güçlendirilmesi gerektiği,

- Kriminal olaylara karışan çocuk sayısında her geçen yıl ciddi bir artış gözleendiği, öncelikle çocukların suça karışmasının engellenmesi gerektiği, suça karışan çocukların rehabilitasyonu için çalışmaların artırılması gerektiği,

- Korunmaya muhtaç çocukların koruyucu aile yanında kalmasının önemi konusunda toplumun bilinçlendirilmesi maksadıyla tanıtım çalışmalarının artırılması gerektiği, eve dönüş politikasına işlerlik kazandırılması gerektiği, korumaya muhtaç çocukların kamu velayetine alınmasını sağlayan yasal düzenlemelerin genişletilerek işlerliğinin artırılması gerektiği,

- Çocuk yuvası ve yetiştirme yurtlarında genel idare, yardımcı hizmetler sınıfı ve meslek elemanlarının sayısının artırılması gerektiği, bu artışın çocukların kişiliğine olumlu etkileri olacağı,

- Eğitime erişim bakımından ülke çapındaki bölgesel farklılıkların hâlen yüksek seviyede olduğu, engelli ve özel eğitime muhtaç çocukların, mevsimsel tarım işçilerinin çocuklarının ve Roman vatandaşların çocuklarının eğitime erişim konusunda bazı zorluklarla karşılaştığı, bu durumun Avrupa Komisyonunca hazırlanan İlerleme Raporunda da dile getirildiği, bölgesel farklılıkların giderilmesi için Bakanlığın daha etkin çalışması gerektiği,

- Suriye'den göç etmek durumunda kalan ve çoğunluğunu kadın ve çocukların oluşturduğu resmî rakamlara göre 1 milyon 700 bin sığınmacının önemli bir kısmının yaşam koşullarının yeterince iyi olmadığı, eğitim, sağlık ve barınma ihtiyaçlarının giderilemediği, Türkiye'nin sosyal bir devlet olarak Suriye'den gelen göçmenlere daha çok destek olması gerektiği,

şeklinde görüş, eleştiri ve önerilerin ardından hükümet adına yapılan tamamlayıcı açıklamalarda;

- İş ve aile hayatının uyumlulaştırılması, kadın girişimciliğinin geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması amacıyla organize sanayi bölgelerinde kreş sayılarının ilgili kurumlarla iş birliği sağlayarak artırıldığı, önümüzdeki süreçte bu işbirliklerinin çeşitlendirilerek devam ettirileceği, bu kapsamda kanunlarda değişikliğe gidilerek kreş sayılarının artırılacağı ve çalışan kadınların hayatının kolaylaştırılması yoluyla kadın istihdamının artırılması, girişimciliğinin desteklenmesi ve kadın yoksulluğuyla mücadele yönündeki çalışmaların devam ettirileceği,

- Kadına yönelik şiddetin önlenmesi amacıyla yapılan kanuni düzenlemeler çerçevesinde verilen tedbir kararlarının uygulanmasında hâkim kararı ile teknik araç ve

yöntemler kullanılabilceğinin öngörüldüğü, bu çerçevede güvenlik butonu uygulamasının Adana ve Bursa illerinde başlatıldığı, şiddetle mücadelenin daha etkin bir hâle getirilebilmesi amacıyla Adalet Bakanlığının başarılı bir uygulaması olan denetimli serbestlik modeli üzerine çalışmaların devam ettiği, bu modellerin Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı bünyesinde de uygulanacağı,

- Kadına yönelik şiddetle mücadelede koruyucu ve önleyici hizmetlerin gereği olan kadın konukevlerinin sayısının ve kapasitesinin her geçen gün artırılmaya devam edildiği, 2002 yılında 170 kişi kapasiteli 8 kadın konukevi varken, 2014 yılında 2 bin 500 civarında kişi kapasiteli 94 konukevi sayısına erişildiği, bu sayıların arttırılmaya devam edileceği,

- Sosyal harcamalarda kullanılan kaynakların, 2002 yılında 1 milyar 376 milyon lira iken 2013 yılı sonunda 21 Milyar 37 milyon liraya ulaştığı, sosyal harcamaların 2014 yılında 26 milyar 561 milyon liraya ulaşmasının beklendiği, 2002'den 2014'e sosyal harcamalarda kullanılan kaynağın yaklaşık olarak 20 kat artmış olduğu, bu doğrultuda sosyal harcamaların gayrisafi yurtiçi hasılaya oranının 2002 yılında yüzde 0,5 iken 2014 yılında yüzde 1,51'e ulaşmasının beklendiği ve bu oranların arttırılmaya devam edileceği,

- Günümüzde Bakanlık tarafından yaklaşık 450 bin engelli ve yaşlı vatandaş için evde bakım ücreti ödendiği, taşınabilir eğitimle taşınan engelli sayısının yaklaşık olarak daha önceki dönemlere göre 7 kat oranında arttırıldığı, tüm çalışmaların genişletilerek devam ettirileceği,

- Eğitimin engelli vatandaşların sosyal hayata tam katılımı için vazgeçilmez olduğu gerçeğinden hareketle Bakanlığın çalışmalarına devam ettiği, özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinde öğretim gören öğrencilerin sayısının önceki yıllara oranla katlanarak arttırıldığı,

- 2002 yılında 5.777 olan engelli memur sayısının bu konuya gösterilen özel önem neticesinde bugün 34 bin civarına ulaştığı, kamuda ve özel sektörde engelli kotasında çalışan işçi sayısının 2002 yılında 45.621 iken, 2014 Ağustos itibarıyla 91.378 kişiye ulaştığı, 2014 yılı itibarıyla uygulamaya konan Kanuni düzenlemelerle, engelli vatandaşların iş gücü piyasasına kazandırılmalarını teşvik etmek üzere korumalı iş yerleri için yeni teşvik politikalarının uygulamaya konulduğu,

- Suça sürüklenen çocuklarla ilgili Anka Projesi adı verilen bir çalışma yapıldığı, bu kapsamda çocuk destek merkezlerinin kurulduğu, bu çocuk destek merkezlerinin içerisine bugüne kadar KBRM, BSRM olarak adlandırılan yani koruma, bakım, rehabilitasyon veya bakım, sosyal, rehabilitasyon merkezleri denilen sistemlerin de eklendiği ve bu konuda pilot çalışmaların yapıldığı, aralık veya ocak itibarıyla bütün destek merkezlerinde Anka Projesinin hayat geçirilmeye başlanacağı,

- Suriye'den gelen sığınmacı sayısının yaklaşık 2 milyon olduğu, bunlara 2011 yılından bugüne kadar yaklaşık 4,5 milyar lira harcandığı, Türkiye'nin Suriyelilere kucak açan ve en büyük yardımı yapan ülke olduğu, bu kapsamda yardımların yapılmaya devam edileceği,

- Suriye'den gelen sığınmacıların bir kısmının kamplarda, bir kısmının Türkiye'de yaşayan akrabalarının yanında diğer bir kısmının ise kendi imkânlarıyla ev tutarak yaşadığı, bu üç kesimden ilk ikisinin durumunun iyi olduğu, ancak kendi imkânlarıyla ev tutan sığınmacıların ciddi sorunlar yaşadığını Bakanlığın da gözlemlediği, özellikle bu kapsamdaki sorunların önüne geçebilmek için 15-18 yaş grubu çocuklar için barınma merkezlerinin kurulduğu, bu çocukların eğitimlerine her türlü katkının verildiği, onların sosyal hayata katılmaları için uzman birçok psikolog ve sosyologlarla çalışıldığı, refakatsiz olarak Bakanlığa intikal eden 13 yaş altı çocukların hemen koruma altına alındığı, bu çocukların çocuk yuvalarında barındırıldığı

İfade edilmiştir.

Komisyonumuzda 06.11.2014 tarihinde Hazine Müsteşarlığı, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu ve Sermaye Piyasası Kurulunun bütçeleri üzerinde yapılan görüşmelerde;

- Uzun süredir tüm dünyada etkisini gösteren küresel ekonomik krizin olumsuz etkilerinin günümüzde halen devam ettiği ve dünya ekonomisinin geleceğe yönelik projeksiyonunun öngörülemez durumda olduğu; Türkiye ekonomisinin de dünyanın bu genel konjonktürü göz önünde bulundurularak değerlendirilmesi gerektiği, ancak hükümetin Türkiye ekonomisine ilişkin ortaya koyduğu öngörülerin gerçeğe uygun olmadığı ve fazlaca iyimser bir hava yansıttığı,

- Hem gelişmekte olan ülkeler hem de gelişmiş ülkeler için uluslararası kuruluşlar tarafından yapılan geleceğe yönelik büyüme tahminlerinin düşürüldüğü ve bu yöndeki revizyonların devam etmesinin beklendiği, bu beklentiler doğrultusunda dünya ticaret hacminin küçülmesinin ve likiditenin yön değiştirmesinin kaçınılmaz olduğu, bu şartlar göz önüne alındığında Türkiye için Orta Vadeli Programda yer alan yüzde 5'lik büyüme tahmininin gerçekçi olmadığı,

- Ülkemizde 2012 yılının son çeyreğinden itibaren işsizlik oranlarının devamlı surette yükseldiği, bu işsizlik oranlarının ancak yüksek büyüme rakamlarıyla desteklenmesi halinde kontrol altına alınabileceği, ancak günümüzde gerçekleşen yüzde 3'lük büyüme rakamlarıyla Türkiye gibi genç nüfusa sahip bir ülkede işsizlik oranlarının düşürülmesine imkân olmadığı,

- Geçmişte hükümetin orta vadeli programlarında ve Merkez Bankasının açıklamalarında yer alan enflasyon hedeflerinde sıklıkla ve büyük oranlarda sapma görüldüğü, hali hazırda açıklanan enflasyon hedeflerinin de çok iyimser kalması nedeniyle revizyona ihtiyacı olduğu,

- Kur hedeflemesi ve beklentisinin, ülkemize ciddi miktarda sermaye girişi olacağı ve ulusal paranın değer kazanacağı varsayımı üzerinden yapılmasının hem gerçeği yansıtmadığı hem de kurun kırılğan olmasına sebep olduğu; ayrıca elektrik, doğal gaz gibi bir takım kamu fiyatlarının da kurla birlikte hareket ettiği düşünüldüğünde bu kalemlerde ciddi bir artış görülme ihtimalinin yüksek olduğu,

- Türkiye'nin cari işlemler açığında programlananın ötesinde bir iyileşme gözlemlendiği, bu durumun olumlu karşılanmasına karşın ülkemizle benzer özellikler taşıyan ülkeler karşılaştırıldığında halen olması gereken noktaya gelinmediği, aynı zamanda cari işlemler açığının millî gelire oranı düşmesine rağmen ülkemizin bir birim büyüme yaratmak için vermek zorunda olduğu cari işlemler açığının giderek büyüdüğü, cari işlemler açığının düşürülmesi için büyümeden de feragat edildiği,

- Türkiye'nin çok ciddi oranda dış finansman açığının bulunduğu, dünya ekonomisinde yaşanması muhtemel likidite sıkıntısının bu durumu daha riskli bir hale getirdiği, Türkiye'de reel sektör döviz pozisyon açığının çok yükseklerde seyrettiği,

- 2015-2017 Dönemi Orta Vadeli Programında da bahsedildiği üzere hem kamu kesiminde hem de özel kesimde gelir artışının üzerinde bir tüketim harcamasının olduğu, buna bağlı olarak yurt içi tasarruf oranının 1,1 puan düştüğü, ayrıca Programda 2014 yılına ilişkin olarak özel kesim tüketiminde de bir yavaşlama beklendiğinin belirtildiği, özel kesim yatırım harcamalarında da önemli ölçüde bir düşüş olduğu göz önüne alınırsa özel kesimin gelecekte kaygı duymasından dolayı hem yatırımdan hem tüketimden vazgeçtiğinin söylenebileceği,

- Ülkemizde ciddi şekilde gelir ve servet adaletsizliği yaşandığı, refahın yüzde 78'lik kısmının toplumun yüzde 10'luk kesimi tarafından alındığı,

- Ak Parti hükümetinin iç talebe dayalı bir büyüme politikası benimsemesinin ülke ekonomisini başarısızlığa sürüklediği, ayrıca konut ve hizmetler sektörü gibi dış ticarete konu olmayan alanlara yoğunlaşılması, ülke içi tasarruflar düşerken finansmanın parasal genişleme sonucu ortaya çıkan dövizlerden sağlanması ve büyük bölümü sıcak para denilen portföy yatırımları ile karşılanan cari açığın kontrolden çıkmasının bu başarısızlığı derinleştirdiği,

- Devlet tarafından Ar-Ge ve inovasyon çalışmalarına teşvik verilmesinin önemli olduğu, son yıllarda üretim yapısında orta teknoloji sektörlere doğru dönüşüm gözlemlendiği,

ancak imalat sanayiinin üretim ve ihracat yapısına bakıldığında 2003'te 5,7 olan yüksek teknoloji yoğunluğunun 2013'te 3,4'e düştüğü,

- 6.11.2014 tarihinde açıklanan "Ekonomide Öncelikli Dönüşüm Programı Eylem Planı"nın bir takım yapısal dönüşümler öngörmesinin olumlu karşılandığı, ancak söz konusu Planda yer alan hedef ve beklentiler ile 5.10.2014 tarihinde açıklanan "Orta Vadeli Program"daki hedef ve beklentilere ilişkin rakamların birbirleriyle uyumlu ve koordineli olmadığı, bu durumun ekonomi yönetiminin dağınık bir görüntü sergilediğini ortaya koyduğu,

- Ekonomide Öncelikli Dönüşüm Programında "İnsan Odaklı Büyüme" kavramına yer verilmesinin olumlu karşılandığı, ancak Program kapsamında açıklanan hedeflerin yalnızca kötüye gitmekte olan beklentileri etkileyebilmeyi amaçladığı, bununla birlikte açıklanan rakamların güncel ve gerçekçi bulunmadığı, nitekim 2013'te hazırlanan Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda yer alan rakamların herhangi bir güncelleme yapılmaksızın aynen Program'a konulduğu, bunun yerine çeşitli revizyonlara uğramış Orta Vadeli Program'dan faydalanılması gerektiği,

- Uluslararası Finans Enstitüsünün Türkiye'yi dünyadaki en kırılgan beş ekonomi içinde sınıflandırdığı, bu sınıflandırmanın nedeni olarak rezervlerin yetersiz olması, borç oranının ve cari açığın yüksek olması ve uluslararası piyasada yaşanabilecek krize karşı Türkiye ekonomisinin hazırlıklı olmamasının gösterildiği, ekonomimizin kırılganlığını düşürmek üzere yeni politikalar geliştirilmesi gerektiği,

- Amerikan ekonomisindeki toparlanma eğilimi sonucu sonlandırılan parasal genişlemenin yarattığı yeni ekonomik dönemde gelişmekte olan ülkelerin zor bir sürece gireceği ve bu ülkeler içerisinde dış kaynağa en çok muhtaç olan Türkiye'nin de en çok etkilenecek ülke konumunda olduğundan en kırılgan ülke olarak tanımlandığı,

- Dış politikada geleneksel politikalardan ziyade ideolojik ve inanç temelli politikalar yürütülmesi nedeniyle Türkiye ekonomisinin zarara uğradığı, Orta Doğu'da ve özellikle Suriye'de yaşanan gerilimlerin Türkiye ekonomisi için önemli bir risk oluşturmaya devam ettiği,

- AK Parti hükümetleri süresince kamu borcunda ve bütçe dengesinde yaşanan belirgin iyileşmenin olumlu karşılandığı, ancak özel sektörün döviz borcunun 278 milyar dolar ve döviz açığının ise 178 milyar dolar olarak kaydedildiği, özel sektörün borçluluk oranında yaşanan artışın giderek daha riskli duruma dönüştüğü,

- Güçlü bir ekonomik yapıya kavuşabilmesi için mali disipline önem verilen, kamu dengelerine özen gösterilen sağlıklı bir kamu maliyesine ihtiyaç olduğu ve mali disiplinden

ödün verilmemesi gerektiği, Avrupa Birliğinde ülkelerin kamu maliyesini sağlıklı bir yapıya kavuşturmak için mali disiplin kriterleri olan Maastricht kriterlerinin uygulandığı,

- Kamu-özel işbirliği çerçevesinde yürütülen projelerde verilen Hazine garantilerinin Türkiye ekonomisi açısından bir risk unsuru olduğu, ayrıca bu projelerin başarısızlığı uğraması halinde ne tür bir ekonomik çerçeveye karşılaşılabileceğinin projeksiyonunun yapılamadığı veya kamuoyu ile paylaşılmadığı,

- Merkez Bankasının mevcut rezerv yönetiminin riskli ve maliyetli olduğu, rezerv miktarının optimum seviyenin üzerinde bir seviyede tutulmasının ekonomiye zarar verdiği, Türkiye’de söz konusu miktarın uluslararası standartların üzerinde olduğu,

- Merkez Bankası para ve altın rezervlerinin ne kadar olduğu, nasıl yönetildiği, hangi bankalarda tutulduğu ve yurt içi-yurt dışı dağılımına ilişkin gerekli bilgilendirmelerin yapılmadığı, rezervlerin önemli bir kısmının ABD hazine bonolarına yatırılmasının borçlanmanın maliyeti açısından olumsuz olduğu,

- Merkez Bankasının bağımsızlığının ortadan kaldırılarak hükümetin yönlendirdiği politikaları uygulayan bir kuruma dönüştürüldüğü, bu durumun hem yurt içi hem de yurt dışı piyasalarda güvenilirliği olumsuz etkilediği, oysa başarılı bir para politikasının uygulanması için bağımsız bir Merkez Bankasına ihtiyaç duyulduğu,

- Ülkemizde faaliyette bulunan bir bankanın aleyhinde kanuni dayanakları olmaksızın yayın yapmanın ve açıklama yaparak hedef göstermenin hukuka aykırı olduğu, ayrıca söz konusu bankanın işlem sırasının bir ay süreyle kapalı tutulmasının gerekçelerinin kamuoyu ile paylaşılmamasının kamuoyunda rahatsızlığa neden olduğu,

- Kamu bankalarının özel kalkınma ve yatırım bankalarının ihraç ettiği tahvilleri hangi kurallar ve limitler dâhilinde satın aldığı ve bu satın almaya ilişkin olarak hangi limitler dâhilinde karşılık tutmak durumunda kalacağı kamuoyu ile paylaşılması gerektiği,

- Ülkemizde esnaf ve zanaatkarların, küçük ve orta boy işletmelerin teşvik edilmesi hususunda etkin olmayan politikalar sürdürüldüğü, söz konusu kesimin üretim ve ticaret yapacak yeterli finansman kaynağı bulamadığı,

- İşsizlik sigortasının uygulamaya girdiği Mart 2002’den Eylül 2014’e kadar, başvuran 5 milyon kişiden 3,5 milyonuna işsizlik ödeneği karşılığı 7 milyar 987 milyon ödendiği, ancak İşsizlik Sigortası Fonu’nun geriye kalan varlıklarının yüzde 90,27’sinin kamu borçlanmasında kullanıldığı,

- Bütçe Kanunu Tasarısının (E) cetvelinde bütçe dışına alınan özel hesaplar bulunduğu, bunların Kamu İhale Kanunundan muaf tutulduğu ve çeşitli bakanlıklar ve kamu yetkililerinin

herhangi bir kuralla bağılı olmaksızın harcama yapabildiği, bu durumda bütçe disiplini ve dolayısıyla mali disiplinin zarar gördüğü,

şeklindeki görüş, eleştiri ve önerilerin ardından görüşülen kuruluşlar adına yapılan tamamlayıcı açıklamalarda;

- Ülkemizin genel anlamda ekonomik performansının sonuçlarının oldukça olumlu olduğu ve bunun uluslararası bağımsız kuruluşlarca da dile getirildiği, satın alma gücü paritesine göre bakıldığında Uluslararası Para Fonu verilerine göre 2002’de 10.324 dolar olan millî gelirimizin 2013’te 18.874 dolara yükseldiği, nominal piyasa kuruna göre ise aynı dönemde millî gelirimizin 3.522 dolardan 10.721 dolara çıktığı,

- Dünya Bankasının ülkeler arasında yaptığı sınıflandırmaya göre, 2002’de alt-orta gelir ülke grubunun altlarında olan Türkiye’nin, 2013 yılı itibarıyla üst-orta gelir ülke grubunun üstlerine çıkmış durumda olduğu,

- Türkiye’de istihdam rakamlarının 2009’dan itibaren ciddi bir hızla artış gösterdiği, 2009’dan günümüze kadar yaklaşık 6 milyonluk bir istihdam artışı yaşandığı, ancak aynı döneme ilişkin olarak işgücüne katılım oranında da yüzde 2 gibi beklenenin oldukça üzerinde bir artış yaşandığından işsizliğin düşmediği,

- Günümüzde birçok gelişmiş veya gelişmekte olan ülkenin orta vadeli program hazırlayamadığı düşünüldüğünde Türkiye’nin orta vadeli program hazırlıyor olabilmesinin takdir edilmesi gerektiği, günümüzde kadar Türkiye’de ortaya konan tüm orta vadeli programların ülkemizin ihtiyaçlarıyla örtüştüğü, piyasa tarafından olumlu karşılandığı ve gerçekçi bulunduğu,

- Orta vadeli programların hazırlanması sürecinde tüm dünyadaki ekonomik konjonktürün dikkatle izlendiği ve Türkiye değerlendirmesinin tüm parametreler göz önünde bulundurularak yapıldığı, ancak dünya konjonktüründe bir değişiklik olması ve piyasa beklentilerinin yön değiştirmesi halinde hedef ve tahminlerde revizyon yapılmasının doğal karşılanması gerektiği,

- Enflasyon ve büyüme hedeflerindeki sapmanın dünyadaki ve Türkiye’deki konjoktürel değişimlerden kaynaklandığı, günümüzde Avrupa başta olmak üzere tüm dünyada büyüme rakamlarında aşağı yönlü revizyonlar gerçekleştirildiği, 2008’den itibaren ülkelerin ekonomik verilerine ilişkin tahminde bulunma veya hedef belirleme hususlarında zorluklar yaşandığı, Uluslararası Para Fonu, Dünya Bankası, OECD gibi uluslararası kuruluşların üç ayda bir hedef ve tahminlerinin revize ettiği ve her güncellemede ciddi farklar oluştuğu,

- Enflasyon ve büyüme rakamlarına bakıldığında kısa vadeli açıklamaların tahminden ibaret olduğu ancak uzun vadeli açıklamaların hedef olarak algılanması gerektiği, hedeflerin

belli bir takım varsayımlara dayandığı, dolayısıyla enflasyon ve büyüme hedeflerinin gerekli yapısal reformların yapılacağı varsayımı altında yapıldığı,

- Türkiye’de orta vadeli programlarda yapılan kur tahminlerinde Merkez Bankasının beklenti anketindeki kur seviyesinin aynen korunduğu, daha sonraki yıllar için herhangi bir reel artışın öngörülmediği, serbest kur rejimi gereğince bir kur hedeflemesi yapılmadığı, kurun tamamen serbest piyasa koşullarında oluştuğu,

- Türkiye’de kurdan enflasyona geçişkenlik yaşandığı, Türk lirasındaki değer kaybının belli bir miktarının enflasyona yansdığı, dolayısıyla Merkez Bankasının kuru değerlendirirken, bunun enflasyon üzerindeki olası etkilerini de dikkate alarak para politikalarını yönlendirdiği, günümüzde söz konusu geçişkenlik oranının eski dönemlerle karşılaştırıldığında önemli bir düşüş gösterdiği, yaklaşık yüzde 30 civarında olan oranın günümüzde yüzde 15 civarına düştüğü,

- Türkiye’deki dış finansman ihtiyacının özellikle özel sektörün finansman ihtiyacından kaynaklandığı, cari açığımızın önemli bir miktarının da dış finansmanla karşılandığı, ancak söz konusu finansmanın çok büyük bir bölümünün uzun vadeli finansman araçlarından oluştuğu, bu durumun riskleri ve endişeleri bir miktar azalttığı,

- Türkiye ekonomisinin yapısına bakıldığında dışarıdan ciddi miktarda doğalgaz ithalatı yapıldığı, söz konusu ithalatın sanayi sektörünün enerji ihtiyacını karşılamak için kaçınılmaz olduğu, bu durumun cari açığın en temel sebebi olarak görüldüğü,

- Tasarruf oranlarının yetersiz kalmasının Türkiye ekonomisinin en önemli sorunların biri olduğu, gelişmekte olan ülkelerin ortalama tasarruf oranı yüzde 32 iken ülkemizde bu oranın 2013 yılında yüzde 13,4 seviyesinde kaldığı, 2014’te tasarruf oranının 1,5 puanlık artış göstererek 14,9’a çıkmasının tahmin edildiği,

- Uluslararası karşılaştırmalara bakıldığında Türkiye’nin tüm refah göstergelerinde ilerleme kaydeden bir ülke konumunda olduğu ve 2002 yılından bu yana söz konusu refahın giderek daha adil olarak paylaşıldığı, 2002’de en düşük gelirli yüzde 20’lik kesimin toplam gelirin yüzde 5,3’ünü aldığı ancak 2013’te bu oranın yüzde 6,6’ya çıktığı, bununla birlikte en yüksek gelirli yüzde 20’lik kesimin toplam gelirden aldığı payın yüzde 50’den yüzde 45,2’ye düştüğü,

- Ülkemizin ekonomik büyüme modelinin yalnızca iç talebe ve tüketime dayalı olmaması, dış talebe ve ihracata dayalı dengeli bir büyüme modelinin benimsenmesi gerektiği, aksi halde büyük oranda cari açık verilmesinin kaçınılmaz olduğu, son yıllarda bu doğrultuda önlemler alındığı ve söz konusu önlemlerin olumlu sonuçlar ortaya koyduğu,

sonuç olarak bankaların kredi hacimlerinde düşüş meydana geldiği, tüketici kredilerindeki artışın yavaşladığı ancak KOBİ kredilerinin hızlı bir artış gösterdiği,

- Sanayinin milli gelirden aldığı payın son birkaç yılda düşüş gösterdiği, dolayısıyla ülkemizde üretime odaklanan politikalara öncelik verilmesi gerektiği, ardından bu üretimin ihraç edilerek ülkeye katma değer kazandırılması gerektiği, birikimlerin daha kazançlı gelen gayrimenkul sektörüne yönelmemesi gerektiği, yalnızca sanayi teşvikleriyle değil sanayi ile diğer sektörler arasındaki kazanç eşitsizliklerini gidererek üretimin artırılmasının mümkün olabileceği,

- Kamuoyunda özel bir bankayı olumsuz yönde etkileyecek türden yapılan açıklamaların ve yayınların Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumunca takip edildiği, konuya ilişkin gerekli önlemlerin 5411 sayılı Bankacılık Kanunu çerçevesinde alınmaya gayret gösterildiği, ayrıca bu süreçte mağduriyet yaşayan tarafların adli makamlara başvurma haklarının da bulunduğu,

- Türkiye'nin ekonomi ve maliye politikalarını daha sağlıklı şekilde yürütülmesi için yapısal reformalara ihtiyaç duyulduğu, bu doğrultuda hazırlanan "Ekonomide Öncelikli Dönüşüm Programı Eylem Planı"nın kamuoyu ile paylaşıldığı, söz konusu Eylem Planının orta vadeli program ve kalkınma planlarından temel farkının daha detaylı, somut adımlar içermesi olduğu, söz konusu eylemleri hangi kurumların hangi tarihlere kadar gerçekleştireceğinin dahi Planda belirlendiği,

- "Ekonomide Öncelikli Dönüşüm Programı Eylem Planı" kapsamında açıklanan rakamsal büyüklüklerde herhangi bir yanlışlık olmadığı, tercihen Onuncu Kalkınma Planında yer alan rakamlar göz önüne alınarak hazırlandığı, bununla birlikte orta vadeli programda farklı varsayımlara dayalı ve konjoktürel değişimleri yansıtan güncellemeleri içeren farklı rakamlar bulunduğu,

- Türkiye'nin "kırılgan beşli" olarak tanımlanan ülke grubu içerisinde yer almasının nedeninin cari açığı yüksek olan, uluslararası sermaye akımlarından kolay etkilenen ve gelişmekte olan bir ülke olmasından kaynaklandığı, ancak cari açığı düşürmek üzere alınan yapısal önlemler neticesinde bu kırılgan yapı sorununun ortadan kalkacağı,

- Hazine garantilerine ilişkin bilgilerin açık ve şeffaf bir şekilde aylık olarak yayımlanan Kamu Borç Yönetimi Raporu'nda yer bulduğu, Hazine'nin Avrasya Tüneli, Kuzey Marmara Otoyolu ve Gebze-Orhangazi-İzmir Otoyolu olmak üzere günümüzde üç tane borç üstlenimi gerçekleştirdiği,

- Merkez Bankasının kamuoyuna açıkladığı rezerv miktarının yaklaşık 132 milyar dolar, altın rezervinin yaklaşık 19 milyar 600 milyon dolar, döviz rezervinin ise 112 milyar 600

milyon dolar olduğu, bu rezervlerin Merkez Bankası Kanununu çerçevesinde yönetildiği, mevzuata göre Bankanın yalnızca getiri miktarına göre değil sırasıyla güvenli yatırım, likidite ve getiri önceliklerini dikkate alarak rezerv yönetimini yürüttüğü, ABD hazine bonolarına da bu çerçevede yatırım yapıldığı,

- Merkez Bankası altın rezervinin önemli bir kısmının rezerv opsiyon mekanizması çerçevesinde bankaların, Merkez Bankasında tuttuğu zorunlu karşılıklardan oluştuğu, dolayısıyla, Merkez Bankasındaki altının önemli bir kısmının, altının fiyat hareketlerinden etkilenmediği,

- Türkiye’de faaliyette bulunan bir bankanın işlem sırasının belirli bir süreyle kapatılmasına ilişkin işlemlerin Borsa Yönetmeliği çerçevesinde gerçekleştirildiği, mevzuata göre beş güne kadar kapatma yetkisinin borsa başkanına, beş günden daha uzun süreyle kapatma yetkisinin borsa yönetim kuruluna ait olduğu, dolayısıyla bu konudaki kararın Borsa İstanbul Yönetim Kurulu tarafından alındığı ve bu konuda Borsa Başkanının kamuoyunu bilgilendirdiği,

- Kamu bankalarının hem Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, hem Sayıştay hem de gerekli görülürse Başbakanlık Teftiş Kurulu tarafından denetlendiği, dolayısıyla günümüzde gündeme getirilen kredilere ilişkin tüm dosya ve işlemlerin söz konusu denetimlerde titizlikle takip edildiği, bir sorun görülmesi halinde gereken işlemlerin ilgili idarelerce yapılacağı ancak ticari sır kapsamında olduğundan her detaylı bilginin kamuoyu ile paylaşılamayacağı,

- Piyasadaki tüm bankaların mali tabloların üçer aylık dönemlerle bağımsız denetimden geçtiği ve yayımlandığı, ancak bunun haricinde öğrenilmek istenen bir takım işlemlerin 5411 sayılı Bankacılık Kanununun “sırların saklanması” başlıklı 73’ncü maddesi kapsamına girdiği, dolayısıyla hukuki çerçevenin izin vermemesi nedeniyle söz konusu bilgilerin Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu tarafından kamuoyu ile paylaşılmadığı,

- Özel şirketlerin menkul kıymetlerine yatırım yapan bankaların bu işlem için yüzde 1 oranında karşılık ayırma yükümlülüğünün bulunduğu, ancak söz konusu işlemlere ilişkin olarak herhangi bir banka özelinde detaylı rakamlar açıklamanın ticari sır ve bankacılık sırrı kapsamında olduğundan mümkün olmadığı,

- Türkiye’nin G-20 Dönem Başkanlığında ön plana konulan en önemli konulardan birisinin de KOBİ’lerin etkinliği ve desteklenmesi olduğuy dolayısıyla hükümetin bu konuya son derece hassasiyet gösterdiği ve Halk Bankası, KOSGEB gibi kurumlar üzerinden KOBİ’leri destekleyecek pek çok mekanizma geliştirdiği,

-İşsizlik Sigortası Fonunun varlıklarının 70 milyar TL civarında olduğu, bu varlıkların 60 milyar TL'sinin devlet iç borçlanmasının içinde olduğu,

hususları ifade edilmiştir.

Komisyonumuzda 7.11.2014 tarihinde Gümrük ve Ticaret Bakanlığı ile Rekabet Kurumu bütçeleri üzerinde yapılan görüşmelerde;

- Esnaf ve Sanatkârlar Konfederasyonunun raporuna göre ülkemizde kaçakçılığın GSYH'nin yaklaşık yüzde 27'sine karşılık gelen 415 milyar TL'ye ulaştığı, kaçak akaryakıttan devletin her yıl yaklaşık 12 milyar TL vergi kaybı yaşadığı, kaçak ve sahte içki pazarının 6 milyar TL'ye ulaştığı, satılan her 5 sigaradan 1'inin kaçak olduğu, kaçak sigara oranının bazı illerimizde yüzde 65'ler seviyesini geçtiği ve sigara kaçakçılığı nedeniyle devletin vergi kaybının da 5 milyar TL'yi bulduğu,

- İçişleri Bakanlığının Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Raporuna göre kaçak sigara, alkol, akaryakıt gibi malların sınır bölgelerinden Türkiye'ye girişinde terör örgütünün vergi adı altında haraç aldığı, bu bölgelerde özellikle sigara kaçağının yüzde 20 seviyelerine yaklaştığı, son yıllarda ele geçirilen kaçak sigaraların yüzde 80'ine yakın kısmının doğu ve güneydoğu sınırlarından ülkemize getirildiği, millî güvenliğimizi tehdit eden bir unsur olarak kaçakçılıkla mücadelenin, terörle mücadelenin de en önemli şartlarından birisi olduğu,

- Gümrük kapılarının birçoğunun terör ve sınırimıza yakın bölgede cereyan eden iç savaşlar nedeniyle kapalı olduğu, tam olarak hangi sınır kapılarının faal durumda olduğuna ilişkin net bir açıklamanın yapılmadığı, Suriye ve Irak'ta devam eden iç savaşa destek için, kapalı olan sınır kapılarından insan ve silah geçişi yapıldığına ilişkin kamuoyunda yoğun bir bilgi kirliliğinin olduğu, bu konuya ilişkin net bir açıklama yapılması gerektiği,

- Son dönemde görüntü ve ses kaydedici elektronik cihazların kaçak yollarla ülkeye girişinde ciddi artışların yaşandığı, bu tür cihazların hangi amaçlarla kullanıldığıнын tespitinin yapılamadığı, iç güvenlik birimleriyle koordineli bir şekilde yurda kaçak yollarla sokulan bu cihazların takibinin sıkı şekilde yapılması gerektiği,

- Türkiye'nin alışveriş merkezlerinin (AVM) en hızlı arttığı ülkelerden biri konumunda olduğu, AVM sayısının son dokuz yılda 3 kat arttığı, 2005 yılında 88 olan AVM sayısının 2014 yılı Eylül ayı itibarıyla 337'ye ulaştığı, büyük sermayeli organize perakendeciliğın büyümesinin, geleneksel perakendeciliğe büyük darbe vurduğu, Türkiye'deki perakende pazarının büyük şehirlerde yüzde 70'inin organize perakendenin eline geçtiği, şehir merkezlerinde kurulan AVM'lerin perakende sektöründe faaliyet gösteren işletmelerin bir bir kapanmasına neden olduğu, son yıllarda sayıları hızla artan AVM'lerin giderek daha fazla

esnaf ve sanatkârı işsiz bıraktığı, bu doğrultuda küçük sermayeli ve emeğe dayanan esnaf ve sanatkârları büyük mağazaların haksız rekabetinden korumak için, Avrupa Birliği mevzuatı dikkate alınarak AVM'ler, büyük mağazalar ile zincir mağazaların kuruluş ve ticari faaliyette bulunma esasları, küçük esnafı koruyacak şekilde yasal olarak düzenlenmesi gerektiği, büyük mağazaların mahallelerde alt birimler açarak küçük esnafla rekabete girmelerinin önüne geçilmesi gerektiği,

- İşsizlik sigortası fonunun kapsamına esnaf ve sanatkârların da dâhil edilmesine yönelik yasal düzenleme yapılması gerektiği, emekli esnaf ve sanatkârlardan sosyal güvenlik destek priminin kesilmesi uygulamasının kaldırılması ve esnaf ve sanatkârların hâlen sadece Halk Bankasından kullandığı krediler için Hazine tarafından sağlanan sübvansiyonun Hazine ile anlaşma yapacak diğer bankalardan kullanılacak kredileri de kapsayacak şekilde genişletilmesi gerektiği,

- Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği Kanununun 102 nci maddesine göre ticaret siciline kayıtlı olanlardan ustalık belgesi istenmeyeceği belirtilmesine rağmen, esnaf ve sanatkâr odalarına sicil kaydı yaptıracak kişilerden meslek dalıyla ilgili ustalık belgesi istendiği, Kanunda açıkça belirtmesine karşın ustalık belgesi istenmesinin esnaf ve sanatkârları mağdur durumda bıraktığı, bu sorunların çözümü için meslek kuruluşlarına kayıtlarda istenecek belgeler için yeni bir düzenleme yapılması gerektiği,

- Doğalgaz dağıtım şirketlerinin ön ödemeli satışlarda uyguladıkları sınırın rekabet hukukuna uygun olmadığı, ön ödemeli satışlarda nihai tüketicinin korunmasına yönelik satış usullerinin yeniden gözden geçirilmesi gerektiği, ısınma gibi temel bir ihtiyacın bir nevi karne usulü ile belli sınırlar dâhilinde satılmasının piyasaya egemen olan firmaların tekel konumlarını kötüye kullanmaları olarak yorumlanması gerektiği,

şeklindeki görüş, eleştiri ve önerilerin ardından Hükümet adına yapılan açıklamalarda;

- 2013 yılında, uyuşturucu madde, akaryakıt, sigara ve ticari eşya olmak üzere toplamda 1 milyar 88 milyon TL değerinde kaçak eşyaya el konulduğu, 2014 yılının Ekim ayı sonu itibarıyla 520 milyon TL'lik elektronik eşya, 257 milyon TL'lik araç, 149 milyon TL'lik uyuşturucu, 113 milyon TL'lik akaryakıt, 47 milyon TL'lik sigara ve tütün mamulleri ile 247 milyon TL'lik diğer çeşitli eşya gruplarında yakalama yapıldığı,

- Türkiye'de ilk kez 2010 yılında görülen ve Çin ile Avrupa ülkelerinden hızlı posta ve kargo taşımacılığıyla Türkiye'ye ulaşan sentetik esrar (Bonzai) türü maddelerle mücadeleye yönelik tedbirler alındığı ve kapsamlı çalışmaların yürütüldüğü, 2014 yılı Ekim ayı itibarıyla

820 kilogram eroin, 133 kg kokain, 111 kg esrar, 21 kg metamfetamin, 680 bin adet ecstasy ve 146 kg sentetik esrar (bonzai) yakalandığı,

- 2013 yılında 2 milyon 157 bin paket sigara yakalaması yapılmışken, 2014 yılı Ekim sonu itibarıyla yüzde 170 artışla 5 milyon 823 bin paket yakalama miktarına ulaşıldığı, bu yıl içerisinde 44,7 milyon adet sigara kâğıdı ve filtresi, 3 bin 63 kg tütün ve 32 bin litre alkollü içki yakalandığı, kaçak sigara satışının önlenmesine yönelik 21 Eylül 2014 tarihinden itibaren kaçak sigaranın yoğun olduğu tespit edilen 14 ilde market, büfe, depo gibi yerlerle tezgâh altı, sokaklar ve diğer açık alanlarda Bakanlığın taşra birimlerince denetimlere başlanıldığı, bunun yanı sıra sigara kaçakçılığı ile mücadelede uluslararası işbirliğine özen gösterildiği ve uluslararası operasyonlara da iştirak edildiği,

- Gümrük Muhafaza birimlerince 2013 yılında 44 milyon litre akaryakıt kaçakçılığı olayı ortaya çıkarılmışken, 2014 yılının ilk 10 aylık döneminde bu miktar 47,2 milyon litreye ulaştığı, kaçak akaryakıtın daha çok gemiler yoluyla ülkeye girdiği, kara sınırlarından yapılan akaryakıt kaçakçılığının daha sınırlı miktarlarda kaldığı, limanlarımızın tamamının Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığınca yerleştirilen kamera sistemiyle doğrudan izlendiği, 6-7 kilometre mesafeden şamandıradan ya da iskeleden boru hatlarıyla bu pompalama sistemine yanaşan gemilerin takip edilebildiği,

- Esnaf ve sanatkârlarla ilgili olarak Kasım ayında Bakanlığın bir şûra düzenleyeceği, sektörün ve esnaf ve sanatkârların sorunlarının tümüyle masaya yatırılacağı ve somut olarak ortaya çıkacak olan kararların da adım adım uygulamaya geçirileceği,

- Dünya genelinde küresel ölçekli işletmeler lehine bir dönüşüm sürecinin yaşandığı, perakendecilik sektörüne yönelik Rekabet Kurumunca bir rapor hazırladığı, ancak bu sektörün sorunlarının rekabet hukuku enstrümanlarıyla çözümlenebilecek bir konu olmadığı, perakende sektöründe ya da AVM işletmeciliğinde hâkim duruma geçmiş bir zincirin olması durumunda Rekabet Kurumu olarak piyasaya müdahale edileceği, ancak şuan itibarıyla piyasaya girişleri engelleyen ve hâkim duruma geçmiş bir yapının söz konusu olmadığı,

- Doğalgaz dağıtım şirketlerinin ön ödemeli satışlarda uyguladıkları sınırın sözleşmelerle belirlendiği, sözleşmelerin sektörde düzenleyici otorite olan Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu'nun (EPDK) inisiyatifinde şekillendiği, sektörün yapısal unsurlarının belirlenmesi ve buna ilişkin takip ve kontrollerin EPDK tarafından gerçekleştirildiği, ancak EPDK'nın yetki alanı dışında kalan ve piyasada kayda değer bir ihlal diye tanımlanabilecek bir durumda Rekabet Kurumunun denetim yapabileceği,

- Esnaf ve sanatkâr odalarına sicil kaydı sırasında istenen ustalık belgesiyle ilgili olarak Perakende Ticaretin Düzenlenmesi Hakkında Kanun Tasarısında bir düzenleme yapıldığı,

buna göre yalnızca ustalık gerektiren işleri yapacak hem esnaf hem de tacirler için sadece belediyeler tarafından ustalık belgesi isteneceği,

- Hükümet olarak Suriye ve Irak'ta devam eden iç savaş nedeniyle sivil halka destek amacıyla sınır kapılarının belli dönemler itibarıyla açıldığı ancak şuan itibarıyla Akçakale, Kargamış, Nusaybin, Yayladağı, Resulayn, Ceylânpınar, Mürşitpınar ve Şenyurt kapılarının kapalı olduğu, sadece Öncüpınar ve Cilvegözü kapılarının faal durumda olduğu,

- 2014 yılında 430 bin TL değerinde 580 adet gizli kamera, 12 bin TL değerinde 92 adet gizli dinleme cihazı olmak üzere toplam 442 bin TL değerinde dinleme ve izleme cihazının yakalandığı, bu cihazların genellikle transit ticaret kapsamında Türkiye'den geçmek üzere gelen araçlarda yakalandığı, bunu tamamen ortadan kaldırmak amacıyla transit ticaret kapsamında Kapıkule'den gelen tüm araçların, ülkeden çıkana kadar bire bir kontrol edileceği ve teknik takibinin yapılacağı, buna yönelik 6 bin adet ATS cihazının alımına ilişkin ihale sürecinin tamamlandığı, yaklaşık 5 ay içerisinde transit ticaret güzergâhının ve bu güzergâhtaki araçların teknik takibine başlanacağı,

ifade edilmiştir.

Komisyonumuzda 11.11.2014 tarihinde Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Mesleki Yeterlilik Kurumu, Türkiye ve Orta-Doğu Amme İdaresi Enstitüsü ve Devlet Personel Başkanlığının bütçeleri üzerinde yapılan görüşmelerde;

- İş sağlığı ve güvenliği alanında yakın bir zaman içinde gerçekleştirilen yasal düzenlemelere rağmen iş kazaları sayısında önemli bir düşüşün sağlanamadığı, bilakis 2014 yılı içinde yaşanan iş kazaları nedeniyle önemli sayıda çalışanın hayatını kaybettiği, bu nedenle yasal düzenlemelerin yeniden gözden geçirilmesi ve eksikliklerin acil olarak giderilmesinin önem arz ettiği, ayrıca gelişmiş ülke deneyimlerinin yerinde incelenmesi suretiyle elde edilen kazanımların yasalara yansıtılabileceği, öte yandan yapılan denetimler sonucunda tespit edilen çıktıların birer girdi olarak yasal süreçlerde değerlendirilebileceği,

- Çalışma hayatında iş sağlığı ve güvenliğinin tesis edilmesinin sadece yasal düzenlemeler yapılmak suretiyle sağlanamayacağı, bu nedenle gerek işverenlerin gerekse işçilerin iş sağlığı ve güvenliği konusunda bilgilendirilmesi, eğitilmesi ve bu yönde kamuoyunda farkındalık oluşturulması amacıyla çeşitli organizasyonların düzenlenmesi gerektiği, ayrıca bu kapsamda yaşanan iş kazalarının engellenmesi amacıyla denetim sayılarının, kapsamının ve içeriğinin genişletilmesinin önemli olduğu, bu doğrultuda gerek denetim elemanı sayısının artırılması gerekse yıl içi habersiz denetimlerin sektörel bazda çeşitlendirilerek sayıca çoğaltılması gerektiği, ayrıca yapılan denetimler sonucu tespit edilen

eksiklerin giderilmesi noktasında gerekli cezai yaptırımların hiçbir kişi ve kurum ayrımı gözetmeksizin adil bir şekilde uygulanması gerektiği,

- Maden ocaklarının özel teşebbüs eliyle işletilmesi kar hırsını gündeme getirdiği, bir yandan maliyetlerin minimize edilme çabası nedeniyle gerekli teknolojik alt yapının oluşturulmayarak işçilerin zor şartlar altında çalıştırıldığı öte yandan ocakların aşırı üretime zorlandığı, iş kazalarında önemli bir yere sahip olan bu hususların giderilmesi amacıyla maden ocaklarının kamu eliyle işletilebileceği,

-Çalışma hayatı için önem arz eden İşsizlik Sigortası Fonunun yasalarda belirlendiği çerçevede amacına uygun olarak şeffaf bir şekilde kullanılması gerektiği,

-Çalışanı esas alan kıdem tazminatı uygulamasının hayata geçirilmesi gerektiği, bu kapsamda kıdem tazminatına hak kazanım açısından çalışma sürelerinin belirlenmesi, iş değişikliği kapsamında kıdem tazminatına hak kazanımının devam ettirilmesi, ödemelerin sağlıklı bir şekilde yapılabilmesi amacıyla bir fonun oluşturulması gibi hususların bir yasa kapsamında düzenlenmesi gerektiği,

-Son yıllarda çalışma yaşamına katılan çalışan sayısındaki artışa rağmen sendikalaşma oranında önemli gelişmenin sağlanamadığı, çalışanların sendikal hak ve özgürlüklerini kullanma noktasında kendilerini baskı altında hissedebildikleri, bu sorunun daha demokratik, adil ve şeffaf bir çalışma hayatının tesis edilebilmesi sayesinde giderilebileceği, ayrıca sendikal hak ve özgürlüklerin kullanımındaki yasal engellerin kaldırılmasının ve gelişmiş demokratik ülkeler düzenine ulaşılmasının önem arz ettiği,

şeklindeki görüş, eleştiri ve önerilerin ardından Hükümet adına yapılan açıklamalarda;

-Son 12 yılda Bakanlığın görev ve sorumluluk alanına ilişkin olarak İş Kanunu, Sosyal Güvenlik Reformu, Genel Sağlık Sigortası, İstihdam paketleri, Ulusal İstihdam Stratejisi, İş Sağlığı ve Güvenliği Yasası, Sendikalar ve Toplu İş Sözleşme Yasası,1 Mayıs'ın tatil ilan edilmesi, memurlara toplu sözleşme hakkının getirilmesi, intibak düzenlemesi, maden ve alt işveren çalışanlarına yönelik düzenlemeler gibi pek çok reformun hayata geçirildiği,

-11 Eylül 2014 tarihinde yürürlüğe giren ve kamuoyunda “torba yasa” olarak geçen 6552 sayılı Kanunla; prim borçlarının yeniden yapılandırıldığı, mavi kartlılara borçlanma imkanının getirildiği, kamuda çalışan alt işveren uygulamalarında yaşanan sorunların çözüme kavuşturulduğu, ayrıca Soma’da hayatını kaybeden bütün işçilerimizin yakınlarına maaş bağlandığı, maden işçilerine asgari ücretin iki katından az ücret ödenemeyeceği kuralının getirildiği, maden işçileri için 55 olan emeklilik yaşının 50’ye ve yıpranma hakkıyla birlikte 43’e indirildiği,

- AB normlarına uygun müstakil iş sağlığı ve güvenliği yasaının 2012 yılında yürürlüğe girdiği, bu yasayla ilgili olmak üzere 36 adet yönetmeliğin Resmi Gazetede yayımlandığı, bu hukuki düzenlemeler sonrasında 83 bin iş güvenliği uzmanı ile 23 bin işyeri hekiminin kısa bir süre içinde sertifikalandırıldığı, ayrıca madenlerde yer altına giren herkesin oksijen maskesi taşıması ve belirli aralıklarla dolun ve değişim istasyonlarının bulunmasının zorunlu hale getirildiği,

- İş sağlığı ve güvenliğinin sağlanması noktasında gelişmiş ülke örnekleri dikkate alınarak gerekli yasal çalışmaların hayata geçirilmiş olmasına rağmen iş kazalarının devam etmesinde iş sağlığı ve güvenliğine ilişkin farkındalık eksikliği ile bu yönde işyeri yönetimindeki yetersizliğin etkili olduğu, bu nedenle Türkiye genelinde farkındalığın artırılması amacıyla 81 ilde çeşitli seminer ve eğitim faaliyetlerinin artırılarak devam ettirildiği, uluslararası kongre ve konferansların düzenlendiği, ayrıca farkındalık oluşturmaya hedefleyen programlı ve program dışı denetimlerin gerçekleştirildiği,

- Son günlerde yaşanan iş kazaları sonrası mevcut yasal düzenlemelerin gözden geçirilerek özellikle inşaat ve maden işyerlerinde zihniyet dönüşümünü hedefleyen mevzuat değişikliklerine ilişkin çalışmaların tamamlandığı,

- Maden ocaklarında daha fazla kar elde etme güdüsüyle aşırı üretimin yapılmaya çalışıldığına ilişkin tespitin doğru olduğu, bu durumun gerek yasal düzenlemeler gerekse yapılan denetimlerle işçi lehine düzeltilebileceği, ancak maden ocaklarının kamu tarafından işletildiği dönemlerde de önemli kazaların yaşandığı, bu nedenle özel ya da kamu eliyle işletilmesi yönündeki tartışmalardan ziyade iş sağlığı ve güvenliğinin tesis edilmesi amacına yönelik zihniyet dönüşümünün sağlanmasının daha önemli olduğu,

- İşsizlik Sigortası Fonunun yasalarda belirlenen amaç ve hedefler doğrultusunda kullanıldığı, 20 Ekim 2014 yılı itibarıyla 79,9 milyar TL olan toplam fon varlığından 2002 yılından günümüze yaklaşık 3 milyon 600 bin kişiye toplam 8 milyar TL ödeme yapıldığı,

- Kıdem tazminatının çalışanlar açısından temel bir hak olarak kabul edildiği, bu nedenle işçi ve işveren açısından ortak bir denge sağlanmak suretiyle bu meselenin çözülmesinin önem arz ettiği, ancak yapılan çalışmalarda taraflar arasında bir dengenin sağlanamadığı için çözümün geciktiği, hükümet olarak 2015 yılında yapılacak genel seçimlere kadar hiçbir kişi ve kurumun hakkı kaybı olmaksızın işçi ve işveren arasında ortak bir nokta bulunmak suretiyle fonun yasalaştırılması noktasında bir kararlılığın olduğu,

- Sendikal hak ve özgürlüklerin kullanımının yaygınlaştırılması noktasında önemli adımlar atıldığı, başta toplu iş sözleşmeleri olmak üzere çalışanların haklarını sendikal faaliyetler üzerinden talep etmelerinin önündeki baskı ortamının kaldırıldığı, örneğin kamuda

762 bini Memur-Sen, 447 bini Kamu-Sen ve 240 bini KESK üyeliği olmak üzere toplam 1 milyon 449 bin çalışanın sendikaya üyeliğinin söz konusu olduğu, ayrıca çalışma hayatında yüzde onlara varan sendikalaşma düzeyinin yükseltilmesi için teşvik uygulamalarına devam edileceği,

ifade edilmiştir.

Komisyonumuzda 11.11.2014 tarihinde Ekonomi Bakanlığı bütçesi üzerinde yapılan görüşmelerde;

- Cumhuriyetin kuruluşundan 2002 yılına kadar Türkiye'nin büyüme oranının ortalamasının yüzde 5 civarında olduğu fakat son 12 yıldaki büyüme ortalamasının bu rakamın altında kaldığı, özellikle 2008 krizinden sonra büyüme oranlarının çok düştüğü, diğer gelişmekte olan ülkelerden büyüme anlamında negatif yönde ayrılmış olmasının, Türkiye'nin yapısal problemlerinin olduğunun göstergesi olduğu,

- Son altı yıldır kişi başına milli gelirin 10 bin dolar civarında seyretmesinin orta gelir tuzağına düşülmüş olduğuna yönelik tartışmalara sebebiyet verdiği, fakat özellikle yatırım harcamaları ve yatırım harcamalarının büyümeye duyarlılığı göz önüne alındığında böyle bir durumun söz konusu olmadığı sonucuna varılabileceği, ancak bununla birlikte büyüme ortalamalarının düşüyor olmasının ekonomiye ilişkin problemlerin varlığına işaret ettiği,

- Büyümenin yavaşlamasının işsizlik oranlarındaki artışın en önemli sebebi olduğu, çünkü nüfusun genç olması nedeniyle iş gücüne katılımın fazla olduğu, işsizlik oranının sabit kalması için bile her yıl en az yüzde 4 büyüme oranının yakalanması gerektiği,

- Dış ticarete yönelik konulan hedeflerin gerçekleşmesi noktasında tereddütlerin bulunduğu, OVP'de 2017 yılı için öngörülen ihracat rakamlarına ulaşmak için ihracatın her yıl ortalama yüzde 10 civarında artırılması gerektiği fakat küresel konjonktür düşünüldüğünde bunun çok zor olduğunun görüleceği, ayrıca 2023 hedefi olan 500 milyar dolarlık ihracat hedefine ulaşmanın da mevcut ve hedeflenen ihracat artışları dikkate alındığında mümkün olmadığını görüleceği, dolayısıyla konulan hedeflerin gerçeklikle bağının kopuk olduğu,

- Sürdürülebilir ve gerçekçi bir büyüme gerekli olmakla birlikte bunun kadar önemli bir diğer hususun ekonominin yönetimindeki uyum olduğu, fakat son dönemlerde ekonomi yönetiminde bir uyumsuzluk yaşandığı, büyüme stratejisi ekseninde Merkez Bankasının faiz politikalarının sık sık ekonomi kurmayları tarafından eleştirildiği ve bu durumun piyasaları tedirgin ederek ekonomiye olumsuz yönde etkilediği,

- Faiz politikasının tartışılacağı, yüksek faizlerin daha pahalı kredi kullanılması, yatırımların ve dolayısıyla üretimin azalması, büyümenin düşmesi, işsizliğin artması ve

devletin daha yüksek faizlerle borçlanması nedeniyle vatandaşların ödedikleri vergilerin daha fazla faize gitmesi ve muhtemel vergi artışları anlamına geldiği, ancak faizlerin; ekonomide kapsamlı ve kalıcı reformların yapılması ve ekonominin sağlıklı ve sürdürülebilir şekilde yönetilmesi suretiyle risk algısının düşük düzeylere indirilmesi sonucunda düşebileceği,

- Ara malı ithalatının toplam ithalat içindeki payının çok yüksek olduğu, üretimimizin ara mal ithalatına bağımlı yapısının yapısal bir sorun olduğu ve bu durumun hem yaratılan katma değeri sınırladığı hem de ülke kaynaklarının yurt dışına aktarılmasına sebep olduğu,

- Gümrük Birliği Anlaşmasının neticeleri açısından ülkemizin dezavantajlı konumda olduğu, en çok ithalatın Avrupa Birliği ülkelerinden yapıldığı dikkate alındığında bu durumun daha net anlaşılacağı, diğer taraftan kamuoyunda Gümrük Birliği Anlaşmasının askıya alınabileceği yönünde tartışmaların olduğu, ülkemizin menfaatleri açısından gerekli adımların atılması gerektiği,

- Teşvik edilen yatırımlarda bir gerilemenin söz konusu olduğu, eylül ayında teşvik belgeli yatırımların geçen yılın aynı ayına göre yüzde 32,4 oranında azalarak 3 milyar 330 milyon liraya indiği ve yatırımlarda öngörülen istihdam sayısının da yüzde 15,5 azalarak 9.724'e gerilediği,

şeklindeki görüş, eleştiri ve önerilerin ardından Hükümet adına yapılan tamamlayıcı açıklamalarda;

- Enflasyonun yüzde 9 civarında olması dolayısıyla faizlerin daha fazla düşmemesi gerektiğinin ifade edildiği, fakat enflasyon geçmiş dönemi yansıtırken faizlerin geleceğe yönelik risklerin fiyatlandırılmasını ifade ettiği, bu sebeple faizin enflasyonla değil geleceğe yönelik enflasyon beklentisi ile karşılaştırılması gerektiği ve bu durumda faizlerin hâla düşme potansiyeli taşıdığı,

- Ekonomik konjonktür açısından Amerika Merkez Bankasının faizleri yükseltmesi durumunda meydana gelecek parasal sıkılaştırmadan tüm gelişmekte olan ülkeler gibi Türkiye'nin de etkileneceği, fakat diğer taraftan Avrupa Birliğinin hala krizden çıkmadığı ve faizleri rekor düzeylerde düşük seviyede tutmaya devam ederken parasal genişlemeye de gideceğinin açıklandığı, dış ticaretin ve doğrudan yabancı yatırımların çok büyük kısmının Avrupa Birliği kaynaklı olması nedeniyle Türkiye'nin Avrupa Birliği Merkez Bankasının adımlarından daha fazla etkileneceği ve sonuç itibarıyla gelecekte finansman açısından çok fazla problemle karşılaşmayacağı düşünülüyor,

- Avrupa Birliği ile 1995 yılında Gümrük Birliği Anlaşmasının imzalanmış olduğu bu anlaşmanın avantaj ve dezavantajlarının tartışılacağı, anlaşmanın amacının Türkiye'nin

tam üye olması hâlinde, o güne kadar Türkiye ekonomisinin Avrupa Birliğine hazırlanması olduğu fakat mevcut durumda Avrupa Birliği üyesi olmayan Türkiye karar alma mekanizmalarında yer almadığı için belli durumlarda sorunlar yaşanabildiği, örneğin Avrupa Birliğinin üçüncü ülkelerle serbest ticaret anlaşması imzalaması hâlinde, üçüncü ülke, Türkiye'den, Avrupa Birliğinden elde ettiği tüm hakları otomatik olarak elde ederken Türkiye'nin ancak o üçüncü ülke ile serbest ticaret anlaşması yapması durumunda aynı hakları elde edebildiği,

- Gümrük Birliği'nin günümüz şartlarına adapte edilerek güncellenmesi amacıyla 2014 yılının başından itibaren Avrupa Birliğiyle yoğun bir temasın sağlandığı ve Türkiye'nin serbest ticaret anlaşmalarına ilişkin karar alma sürecine katılımı, kara yolu kotalarının sorunlarının çözümü, anlaşmazlıkların hâlli mekanizmasının oluşturulması ve hizmetler ile kamu alımlarının karşılıklı pazar açılımı için müzakere süreci başlatılmasıyla ilgili görüşmelerin Gümrük Birliği makamlarıyla sürdürülmekte olduğu ve Kasım ayı başında göreve gelen yeni Komiser ile sürecin hızlandırılıp 2015 yılında müzakerelere başlanmasının öngörüldüğü,

- Ekonomi Bakanlığının bütçesinin 1,5 milyar TL düzeyinde olduğu fakat 170 milyar liralık teşvik belgesinin, yani dâhilde işleme izin belgesinin düzenlendiği, bu teşviklerin ihracatın teşvikiyle ilgili en önemli kalemlerden biri olduğu, toplam ihracatın içinde dâhilde işleme rejimi kapsamına girenlerin oranının yüzde 46-47 civarında olduğu, dâhilde işleme rejimi ile ilgili bazı sıkıntıların giderilmesi noktasında Gümrük ve Ticaret Bakanlığı ile koordineli olarak çalışmaların yürütüldüğü,

- Bu yıl çok önemli bir başarı elde edildiği, ihracatın artırılıp ithalatın daraltılması suretiyle ilk defa cari açığın ihracata dayalı bir şekilde düşürüldüğü, cari açığıdaki toplam 16,5 milyar dolarlık aşağı doğru gidişinin 9,2 milyar dolarının net ihracat artışından, 6,2 milyar dolarının da ithalattaki daralmadan sağlandığı ve yıl sonunda cari açığın gayrisafı yurt içi hâsılaya oranının yüzde 5,7'nin altına inebileceğinin öngörüldüğü,

- 2014 yılında Türkiye'nin iş gücü ve istihdam hacminin şimdiye kadarki en yüksek seviyeye çıktığı ve son açıklanan temmuz istatistiklerine göre iş gücü hacminin 29 milyon 276 bin kişiye, istihdamın ise 26 milyon 410 bin kişiye yükseldiği, iş gücü hacminin son bir yılda 1 milyon 758 bin kişi arttığı ve bunun 1 milyon 262 binine, yani yüzde 72'sine istihdam sağlanmış olduğu, işsizlik oranındaki artışın temel sebebinin ise iş gücüne katılımda yaşanan olağandışı artış olduğu,

ifade edilmiştir.

Komisyonumuzda 12.11.2014 tarihinde Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı, Türk Standartları Enstitüsü, Türk Patent Enstitüsü, Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu ve Türkiye Bilimler Akademisinin bütçeleri üzerinde yapılan görüşmelerde;

- Dokuzuncu Kalkınma Planı ve ona bağlı olarak hazırlanan orta vadeli programlar ile yıllık programlarda sanayi sektörünün milli gelir içindeki payının ağırlığının artırılmasının öngörüldüğü, ancak sanayi sektörünün milli gelir içindeki payının düşüş eğiliminde olduğu; bu durumun dünya genelinde de hizmet sektörünün ağırlığının artmasına paralel bir durum arz etmesine rağmen Türkiye açısından olumsuz bir gelişme olduğu, özellikle gelişmiş ülkelerin sanayileşmelerini tamamladıktan sonra hizmet sektörlerini geliştirdikleri, Türkiye'nin sanayileşmesini tamamlamadan hizmet sektöründeki ciddi artış sorunlu bir büyümeye yol açacağı, dolayısıyla özellikle imalat sanayini geliştirmeyi hedefleyen kalkınma stratejilerine ihtiyaç olduğu,

- Türkiye'nin imalat sanayisinde teknoloji yoğunluğu bakımından istenilen düzeye erişemediği, hem üretim hem de ihracatta orta düşük ve düşük teknoloji sektörlerin ağırlıklı olduğu, 2002-2007 yılları arasında yüksek teknoloji sektörlerinin payının arttığı ve düşük teknolojiden orta teknolojiye doğru bir geçiş yaşandığı, ancak bu dönüşümün 2007 yılı sonrasında devam ettirilemediği,

- AR-GE yatırımlarına aktarılan kaynak açısından Türkiye'de geçmiş yıllara göre bir artış gözlenmesine rağmen gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere göre AR-GE harcamalarının milli gelire oranının çok düşük kaldığı, diğer yandan AR-GE harcamalarında kamunun ağırlığının yüksek olduğu, bu alanda özel sektörün ağırlığının artırılması ve AR-GE harcamalarının milli gelir içindeki payının yüzde 3 civarlarına yükseltilmesi gerektiği,

- İhracata dayalı büyüme modeline geçişten sonra kamunun üretim sektöründen çekilmesi sonrasında özel sektörün bu boşluğu dolduramadığı, kamunun altyapı yatırımlarına, özel sektörün ise orta-yüksek teknolojiye sahip ve dış ticarete konu olan alanlara yönelmesi gerektiği, ancak özellikle altyapı yatırımlarındaki kamu-özel işbirliği(KÖİ) uygulamalarının bu durumu olumsuz etkilediği, dolayısıyla kamunun yalnızca fiziki yatırımlarla sınırlı kalmayıp teknolojik altyapı yatırımlarına da yönelmesi gerektiği, KÖİ'lerin çok yüksek başlangıç maliyetleri ve ölçek ekonomileri nedeniyle özel sektörün girmekten çekindiği alanlarda uygulanmasının daha doğru olacağı,

- Gelişmiş ülkelerin kendi insan kaynaklarının dışında dünyanın çeşitli ülkelerinden yetişmiş insan gücünü cezbederek ülkelerinde istihdam ettikleri, Türkiye'den ayrılarak yurt

dışında çalışmalarını sürdüren çok nitelikli vatandaşlarımızın olduğu ve bunların geri döndürülmesi gerektiği, bu şekilde bir tersine beyin göçü için de o kişilere Türkiye’de gerekli maddi ve manevi imkânların sağlanması gerektiği, böylece daha sağlıklı bir büyüme için gerekli olan beşeri sermayenin elde edilebileceği,

- Sanayide büyük miktarda ara eleman ihtiyacı olduğu, bu anlamda mesleki yönlendirme amacıyla eğitimde yapılan 4+4+4 şeklindeki düzenlemeden istenilen neticenin elde edilemediği, Hükümetin bu düzenleme sonrasında meslek derslerine müfredatta yeterince ağırlık vermediği, bu şekilde ihtiyaç duyulan ara eleman açığına çözüm üretilemeyeceği,

şeklindeki görüş, eleştiri ve önerilerin ardından Hükümet adına yapılan açıklamalarda;

- Türkiye’nin sanayileşmede çok geç kaldığı, tüm dünyada sanayi atılımları yapılan yıllarda Türkiye’de siyasi gerginlikler ve askeri darbeler yaşandığından dolayı gerekli sanayi hamlelerinin yapılmadığı, Türkiye’ye benzer özellikler gösteren Güney Kore’nin 1960-2002 döneminde çok büyük bir atılım yaparak 1960’ta Türkiye’nin yedide biri düzeyindeki kişi başı milli gelirini 2002 yılında Türkiye’nin beş katına çıkarmayı başardığı, diğer yandan sanayi toplumlarının önce sanayileştikten sonra hizmet sektörlerine yöneldiklerinin doğru bir tespit olduğu, ancak Türkiye’nin sanayileşmedeki geç kalmasından dolayı dünyadaki hizmet sektörünün büyümesine yönelik eğilim karşısında sanayi sektörünün payının artırmada zorlandığı,

- Son on iki yılda yüksek teknoloji ürünlerin imalat sanayinde ve ihracattaki payının azaldığı, 2002 yılında düşük teknoloji ürünlerin imalat sanayindeki payı yüzde 47,2 iken şu anda bu oranın yüzde 34,8’e düştüğü, buna karşılık orta düşük teknoloji ürünleri payının yüzde 22,6’dan yüzde 30,6’ya, orta yüksek teknoloji ürünlerini payının ise yüzde 24,2’den yüzde 31,5’e çıktığı, ancak yüksek teknoloji ürünlerde nominal olarak artış sağlansa da oran olarak istenilen düzeyde artış sağlanamadığı, bu durumun altında yatan en önemli nedenin nitelikli AR-GE çalışması yapılamaması olduğu,

- Türkiye’nin rekabet ettiği ülkelere göre AR-GE bütçesinin az olduğu tespitinin doğru olduğu, ancak AR-GE’ye ayrılan kaynağın kullanımında daha büyük problemlerle karşılaşıldığı, Hükümetin uyguladığı sıkı maliye politikasına rağmen AR-GE ve inovasyon konularında bütçe kısıtlamasına gitmediği, buna rağmen AR-GE’ye ayrılan bütçenin tamamının kullanılmadığı, bu durumdaki en büyük etkenin ihtiyaç duyulan nitelikte AR-GE insan kaynağı olmamasının olduğu, bu amaçla bir yükseköğretim reformu yapılmasının gerekli olduğu,

- İthâl ikamesinin Bakanlık olarak üzerinde yoğunlaşılacak bir başka alan olduğu, Türkiye’de üretim imkânı olan bir malın Türkiye’de üretilmesi için her türlü çalışmanın

yapıldığı, bu hususa ilişkin destek ve teşvik sistemlerinin gözden geçirildiği, kamuya düşen adımların atılması noktasında da çalışmalar yapıldığı, ancak yıllar içinde oluşmuş olan ithal malın daha kaliteli olduğu algısını kırmanın zor olduğu, bu algının değiştirilmesinin gerektiği,

- Türkiye'nin teknolojik sıçramaya ihtiyacı olduğu, bu amaçla teşvik sisteminde düzenlemelere gidildiği, beşinci ve altıncı teşvik bölgelerinde yapılan teknoloji yatırımlarında bu amaçla istihdam edilecek nitelikte insan kaynağı bulmanın çok zor olduğu, dolayısıyla yatırım yapılan bölgeye bakılmaksızın beşinci bölge teşviki verilerek nitelikli işgücüne erişimin kolaylaştırılmasının amaçlandığı,

- Tersine beyin göçü konusunda özellikle TÜBİTAK bünyesinde çalışmalar yapıldığı, bu amaçla verilen çeşitli desteklerden 31/10/2014 tarihi itibarıyla 98 kişinin faydalandığı, 221 kişinin bu destekler için başvuruda bulunduğu, kesin dönüş yapmak istemeyen kişiler için de buldukları yerden beyin gücü desteği vermelerine olanak sağlayan çeşitli destekler verildiği,

- 28 Şubat sürecinde yapılan 8 yıl kesintisiz eğitim düzenlemesinden imam-hatip liseleri ile birlikte meslek liselerini de olumsuz etkilediği, 4+4+4 düzenlemesinin ihtiyaç duyulan meslek elemanlarının yetiştirilmesi amacıyla yapıldığı, diğer yandan okullarda teorik mesleki eğitimin verilmesine rağmen pratik eğitimde sorunlar olduğu, bu sorunların sanayi sitelerine kurulacak meslek liseleriyle giderilmesinin amaçlandığı,

ifade edilmiştir.

Komisyonumuzda 12.11.2014 tarihinde Kalkınma Bakanlığı, Türkiye İstatistik Kurumu, Güneydoğu Anadolu Projesi Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı, Doğu Anadolu Projesi Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı, Konya Ovası Projesi Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı ve Doğu Karadeniz Projesi Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı bütçeleri üzerinde yapılan görüşmelerde;

- 10. Kalkınma Planında yer alan yirmi beş öncelikli dönüşüm programından dokuzuna ait eylem planının ekonomide öncelikli dönüşüm programı eylem planları adıyla halka yeni bir proje olarak lanse edildiği, oysa Planın 2013 yılı Temmuz ayında TBMM tarafından kabul edildiği, ayrıca yalnızca dokuz öncelikli dönüşüm programına ait eylem planının hazır olmasının Planda 2014-2018 döneminde gerçekleştirileceği belirtilen diğer programların gerçekleşme olasılığının düşük olduğunun bir göstergesi olduğu, bu gibi önemli projelerin daha hızlı bir şekilde hayata geçirilmesi ve ihtiyaç duyulan yasal düzenlemelerin geciktirilmeden yapılması gerektiği,

- 10. Kalkınma Planı ile 2015-2017 dönemine ait orta vadeli programda yer alan hedef ve tahminlerin birbirleriyle uyumlu olmadıkları, bu durumun temelde kalkınma planlarının bir defaya mahsus olarak, orta vadeli programların ise her yıl revize ediliyor olmasından kaynakladığının ileri sürülebileceği, ancak söz konusu iki önemli dokümanın ekonomik öngörülerinde bu sebeple açıklanabilecek kadar önemsiz farkların olmadığı, dolayısıyla ekonomimiz açısından büyük önem arz eden bu iki kaynağa olan güvenin sarsıldığı,

- Ülkemizde uygulanan yanlış büyüme modelleri nedeniyle tasarrufların düşük olduğu, tasarruf oranlarının artırılması için kişisel gelirin artırılması gerektiği, ancak önümüzdeki dönemde ekonomik büyümenin yavaşlaması ve işsizliğin azaltılamaması gibi ekonomik sorunlar nedeniyle kişisel gelirin artmasının mümkün görünmediği, dolayısıyla tasarrufların da artamayacağı,

- Kalkınma Bakanlığının bütçesinde geçen yıla göre bir milyon TL'lik artış görüldüğü, bu artışın sebeplerinin açıklanması gerektiği,

- Bütçe giderlerinin esnekliğinin giderek azaldığı ve ileriye dönük sorunların birikmeye başladığı, gelirlerin içinde ise sürekli ve asli gelir olarak nitelendirilemeyecek ve bir defaya mahsus olarak toplanan vergi afları ve arazi gelirleri gibi gelirlerin payının arttığı, IMF tanımlı faiz dışı bütçe dengesi hesaplamasında dikkate alınmayan bu gelirlerin bütçe gelirlerine dâhil edilmemesi durumunda bütçenin yapısındaki bozulmanın daha iyi anlaşılabilmesi,

- Küresel ekonomide oluşan kırılmalıklar ve risklerden korunmak için kamu maliyesinde disiplinin sağlanması gerektiği, sürdürülebilir bir büyümenin önemli dinamiklerinden biri olan mali disiplinin sağlanmasının ülkemiz açısından da büyük önem arz ettiği,

- TÜİK'in işsizlik oranlarını daha düşük ve gelir dağılımını daha adil göstermek amacıyla bu istatistikleri belirlemede kullandığı anketlerde değişiklikler yaptığı, bu durumun TÜİK tarafından yayınlanan verilere olan güvenin sarsılmasına neden olduğu,

- Ülkemizde son on iki yıllık süreçte büyüme oranlarının giderek düştüğü, bu oranın gelişmekte olan ülkelerle kıyaslanması durumunda aradaki farkın giderek ülkemiz aleyhine açıldığının görülebileceği, büyüme oranlarındaki bu olumsuz görünümün işsizlik oranlarının da yüksek olmasına sebep olduğu, ekonomimizdeki bu kötü gidişatın önüne geçebilmek için ekonomik büyümemize katkı sunacak önlemler alınması gerektiği,

- Ekonomik büyümenin sağlandığı ülkelerde cari işlemler açığı verilmesinin normal bir durum olduğu, ancak ülkemizin % 4-5 oranlarında büyüebilmesi için GSYH'ye oranla % 5-6

civarında cari açık vermek durumunda olduğu, dolayısıyla cari açıktan beslenen büyüme modelimizin değiştirilmesi ve bu konuda yapısal önlemler alınması gerektiği,

- Ülkemizde kalkınma ve ekonomik büyüme kavramlarının birbirine karıştırıldığı, ülkemizin GSYH büyüklüğü açısından dünyanın on yedinci büyük ekonomisi olmasına rağmen, eğitim ve sağlık gibi kalkınmanın önemli dinamiklerini oluşturan hususlarda diğer ülkelerin oldukça gerisinde kaldığı,

- Ekonominin yol haritası ve projeksiyonu olan orta vadeli programda yer alan hedef ve tahminlerin gerçeği yansıtmaması sebebiyle son yıllarda programlarda yer alan hedeflerle gerçekleştirmeler arasında önemli sapmalar görüldüğü, bu durumun ekonomiye yol gösterici bir nitelik taşıması gereken programın ekonomik aktörler tarafından ciddiye alınmamasına ve yalnızca bir temenni metni olarak algılanmasına sebep olduğu,

- 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanununa göre, orta vadeli program ve orta vadeli mali planın sırasıyla eylül ayının ilk haftasının sonuna ve on beşine kadar Resmî Gazete’de yayımlanması gerektiği, ancak her ikisinin de süresinde yayımlanmadığı, bu sebeple Bakanlıkların ve programların saygınlığının zedelendiği, ayrıca bütçe büyüklüklerinin bu iki dokümanda yer alan hedef ve göstergelere göre belirlendiği düşünüldüğünde bu gecikmenin bütçelerin sadece bir haftada hazırlanarak TBMM’ye sunulduğu sonucunu ortaya çıkardığı,

- TÜİK tarafından hesaplanan enflasyon oranlarında, gıda fiyatlarının enflasyon sepetindeki ağırlığının yaklaşık % 25 oranında olduğu, son dönemlerde, gelişmiş ülkelerde gıda fiyatlarının enflasyon sepetindeki ağırlığının % 20’nin altında olduğu gerekçesiyle ülkemizde de bu oranın düşürülmesi gerektiği şeklinde görüşlerin ortaya çıktığı, ancak gelişmiş ülkelerde hanehalkının gelirinden gıdaya ayrılan payın ülkemizde ayrılan paydan daha düşük olduğu, bu sebeple enflasyon hesaplamasının değiştirilmesinin ülkemiz açısından güvenilir sonuçlar vermeyeceği,

- Ülkemizde her 100 kişiden 22,7’sinin yoksulluk sınırının altında olduğu, dolayısıyla ülkemizin kalkınması için alınacak önlemlerde yoksulluğun giderilmesine yönelik projelere öncelik verilmesi gerektiği,

şeklindeki görüş, eleştiri ve önerilerin ardından Hükümet adına yapılan tamamlayıcı açıklamalarda;

- 10. Kalkınma Planında öncelikli dönüşüm programlarının genel bir çerçevesinin sunulduğu, ayrıca bu programların yol haritasının süreç içinde belirleneceğinin taahhüt edildiği, bu kapsamda öncelikli dönüşüm programları için eylem planları hazırlanarak programların uygulanabilir hale gelmesinin sağlandığı,

- 10. Kalkınma Planı ile orta vadeli program arasında oluşan farkın temel olarak kur hareketlerindeki oynaklıktan kaynaklandığı, zira zaman içinde TL değerinin ciddi oranda değiştiği, bununla birlikte orta vadeli programda büyüme tahminlerinde yapılan aşağı yönlü revizyonun da söz konusu farkta etkisinin olduğu,

- Ülkemizde, tasarruf oranlarının son iki yılda % 13'lerden % 15 seviyelerine ulaştığı, bu olumlu eğilimin devam etmesi ve tasarruf oranlarının artırılması için yeni projeler yapıldığı, 10. Kalkınma Planında yer alan öncelikli dönüşüm programlarının birçoğunda tasarruf oranlarını artırmaya yönelik unsurlara yer verildiği, ancak bu tarz projelerin uzun vadeli bir perspektifle hazırlanması sebebiyle sonuçlarının kısa sürede görülemeyeceği,

- GAP, DAP, KOP ve DOKAP kapsamında yapılması planlanan ancak henüz ilan edilmeyen projeleri finanse etmek için Kalkınma Bakanlığının bütçesinin sermaye giderleri kalemine bir milyar TL ödenek konulduğu, söz konusu miktarın yıl içinde bu bölgelerin projelerine tahsis edileceği, dolayısıyla Bakanlığın bu ödeneği doğrudan kullanmayacağı,

- Son on iki yılda mali disiplinin katkısıyla bütçemizdeki faiz giderlerinin payının azalırken hizmet üretimi, personel giderleri, sosyal harcamalar ve yatırımlar gibi harcama kalemlerinin payının arttığı, bununla birlikte mali disipline verilen önem sayesinde ülkemizin enflasyon oranı kriteri dışında Maastricht kriterlerini sağladığı,

- TÜİK'in hanehalkı işgücü anketini 2014 yılı Şubat dönemi itibarıyla değiştirdiği, ancak bu değişikliklerin işsizlik oranlarını daha az göstermek için değil, Eurostat'a uyum sağlamak için yapıldığı,

- Ülkemizde, son on iki yılda siyasi istikrarla birlikte makroekonomik istikrarın sağlanması sayesinde ekonomik olarak olumlu dönüşümler yaşandığı, bu durumun en önemli göstergelerinden birinin yüksek enflasyon oranlarının tek haneli seviyelere inmesi ve enflasyonun gelir dağılımını bozucu etkisinin büyük oranda ortadan kalkması olduğu,

- AR-GE'yi ve yeniliği artırarak katma değeri yüksek bir ekonomik yapı oluşturmanın genel büyüme stratejimizin önemli bir parçasını oluşturduğu, bu stratejiye ulaşabilmek için para ve maliye politikalarının tek başına yeterli olmadığı bilincinde olduğu, bu sebeple yapısal reformlara daha fazla önem verileceği,

- Cari açığın azaltılması için yurt içi tasarruf oranlarının artırılması ve güven ve istikrarın sağlanması suretiyle iş ve yatırım ortamımızın geliştirilerek ülkemizin doğrudan yabancı sermaye için daha cazip hale getirilmesi gerektiği, ayrıca büyüme hızının, üretimin, istihdamın ve yatırımların artmasının da iş ve yatırım ortamının iyileştirilmesine bağlı olduğu,

hususları ifade edilmiştir.

Komisyonumuzda 13.11.2014 tarihinde Milli Savunma Bakanlığı ve Savunma Sanayii Müsteşarlığının bütçeleri üzerinde yapılan görüşmelerde;

- Soğuk Savaş dönemi sonunda bütün ülkelerin savunma konseptleri ile silahlı kuvvetlerinin yapısını kapsamlı bir şekilde revize ettiği fakat Türkiye'nin bu konuda gerekli dönüşümü tam olarak tamamlayamadığı, söz konusu reformların hayata geçirilmesi ile hem ülke içindeki kaynakların etkin dağılımının sağlanacağı hem de ülke savunmasının daha güçlü hale gelmesiyle birlikte dış politikada da daha etkin olunabileceği,

- Etkin bir savunma hizmeti gören, caydırıcı ve güçlü bir orduya sahip olmak için yapılması gereken reformların başında profesyonel orduya geçilmesinin geldiği ve bu bağlamda zorunlu askerliğin aşamalı bir şekilde kaldırılması gerektiği,

- 2011 yılında yapılan kanuni düzenleme ile getirilen bedelli askerlik uygulamasının vatandaşların taleplerini tam olarak karşılayamadığı ve bu nedenle uygulamanın üzerinden henüz üç yıl geçmiş olmasına rağmen yeni bir düzenleme ihtiyacının hâsıl olduğu ve kamuoyunun beklentilerini karşılayacak bir düzenlemeye ihtiyaç bulunduğu,

- Savunma sanayinin son dönemde göstermiş olduğu ilerlemenin önemli olmakla birlikte yeterli olmadığı, bu konuda gerekli olan maddi ve beşeri kaynaklara sahip olduğunun düşünüldüğü ve bu potansiyelin etkin bir şekilde değerlendirilebilmesi için Ar-Ge harcamalarının artırılması gerektiği,

- Türk Silahlı Kuvvetlerinde görevli astsubayların ve uzman erbaşların özlük haklarına ilişkin ciddi sorunların olduğu ve bu gerekçelerle birçok astsubayın görevinden istifa ettiği, Milli Savunma Bakanlığının bu sorunların çözümüne ilişkin olarak çalışma yapması gerektiği,

- Gelişmiş ülkelerde kuvvet komutanlıklarının ve genelkurmay başkanlığının Millî Savunma Bakanlığına bağlı olduğu, Türkiye'de Genelkurmayın ayrı bir birim olarak düzenlenmiş olması nedeniyle güvenlik ve savunma politikalarının oluşturulması noktasında dağınık ve hantal bir görüntünün ortaya çıkmış olduğu,

- Ekonomik durumu kötü olan ailelerin, aile bütçesine katkı sunan çocuklarının askerliği döneminde büyük sıkıntılar yaşadıkları, dolayısıyla bu ailelere yapılan yardımların miktarının artırılması gerektiği,

şeklindeki görüş, eleştiri ve önerilerin ardından Hükümet adına yapılan tamamlayıcı açıklamalarda;

- 2003 yılında 18 ay olan uzun dönem askerlik hizmeti süresinin önce 15 aya 2014 yılının başından itibaren de 12 aya indirildiği, söz konusu düzenleme sonucunda Türk Silahlı Kuvvetlerinde görev yapan erbaş ve er sayısının yaklaşık olarak 70 bin azaldığı, üniversiteye

giden öğrenci sayısında artış olması nedeniyle askerliği tecil edilen veya ertelen yükümlü sayısında da artış olduğu, nüfus artış hızının yavaşlaması nedeniyle asker sayısındaki destekleme oranlarının düştüğü, bu nedenlerle Türk Silahlı Kuvvetlerinin asker kaynağının sürekli olarak azaldığı, diğer taraftan kamuoyunda bedelli askerlik talepleri olduğunun bilindiği ve Genelkurmay Başkanlığı, Başbakanlık ve Cumhurbaşkanlığı ile birlikte konunun günün şartlarına göre değerlendirilmekte olduğu,

- 2014 yılının Eylül ayında Galler’de icra edilen Devlet ve Hükümet Başkanları NATO Zirvesi’nde alınan karar ile üye ülkelerin on yıl içerisinde, gayrisafi yurt içi hasıllarının yüzde 2’sini savunma harcamalarına, savunma harcamalarının ise en az yüzde 20’sini ana silah sistemlerinin tedarikine ayırmayı kabul ettikleri, bu doğrultuda, diğer ülkelerle birlikte Türkiye’nin de savunma harcamalarını gayrisafi yurt içi hasılanın yüzde 2’sine çıkarmayı taahhüt ettiği, ayrıca 2013 yılında gayrisafi yurt içi hasılanın yüzde 1,74’ünün savunma harcamalarına ayrıldığı ve bu konuda NATO ülkeleri arasında 7’nci sırada bulunduğu,

- Türk savunma sanayisinde stratejik bir dönüşümün yaşanmakta olduğu, bundan on iki yıl önce yüzde 80 oranında dışa bağımlı olan savunma sanayiinin, kritik teknolojiye sahip savunma sistemlerinin, bugün binden fazla şirket ile KOBİ’lerin, araştırma kuruluşlarının ve üniversitelerin katılımı ile yerli sanayi tarafından tasarlanan ve üretilen bir yapıya dönüştüğü, 2023 vizyonu çerçevesinde, Türkiye’nin dünyada savunma sanayisi alanında en gelişmiş 10 ülkeden biri olmasının hedeflendiği,

ifade edilmiştir.

Komisyonumuzda 13.11.2014 tarihinde Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu, Ulusal Bor Araştırma Enstitüsü, Türkiye Atom Enerjisi Kurumu ve Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü bütçeleri üzerinde yapılan görüşmelerde;

- Uluslararası Çalışma Örgütü’nün (ILO) istatistiklerine göre son on yılda dünyada maden ve taş ocaklarında meydana gelen kaza olayları ile ölüm rakamları azalırken Türkiye’de kaza ve ölüm olaylarının son yıllarda tam aksi yönde ve hızla artarak yükselmeye devam ettiği, 1983-2013 yılları arasında Türkiye’de ölümlü maden ocağı kazalarında yaklaşık 1.600 işçinin hayatını kaybettiği, söz konusu ölümlü kazaların çoğunluğunun 2004 sonrası özelleştirme ve taşeronlaştırma uygulamalarından sonra meydana geldiği, dünyada 1375 yılından bu yana kaydı tutulan iş kazaları arasında Soma maden kazasının dünyada yaşanmış en büyük 24’üncü maden faciası olduğu,

- 2003-2012 döneminde Türkiye'de 100 bin maden işçisi başına ölüm sayısının 677 kişi olduğu, bu sayının İngiltere ve Norveç'in 11 katı, Almanya ve Avustralya'nın yaklaşık 6 katı, Polonya ve İtalya'nın yaklaşık 4 katı, Amerika Birleşik Devletleri'nin 2,5 katı düzeyinde olduğu, üretilen kömür miktarına göre ise 1 ton kömür üretimi başına düşen ölüm oranı Amerika Birleşik Devletleri'nde 0,2 iken Türkiye'de 7,22 olduğu,

- Ortalama 4 kişilik bir ailenin aylık doğalgaz kullanımının 150 TL, elektrik kullanımının da 100 TL olduğu dikkate alınırsa asgari ücretle geçinen insanların gelirlerinin yüzde 28'ini sadece doğalgaz ve elektriğe harcadığının ortaya çıktığı,

- Kamuoyunda bazı maden sahalarının işletilmesi konusunda ihale yapıp yapılmadığı hususunda dedikodular olduğu,

- 13 Mayıs'ta Soma'da yaşanan maden kazasından bu yana 6 ay geçtiği, bu süre zarfında madenlerle ilgili ne tür tedbirler alındığına ilişkin bilgi verilmesi gerektiği,

- Soma'daki Eyzek, Işıklar, Atabacası ocaklarının ve bu ocaklarda çalışan işçilerin akıbetlerinin ne olacağı hakkında bilgi verilmesi gerektiği,

- 2010 yılında kurulan Maden Araştırma Komisyonunun raporunda Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığının yetersiz denetimlerine değinildiği, Güney Afrika'da ve Kanada'daki maden ocaklarına ilişkin örneklere yer verildiği, ancak Hükümetin bu rapora gerekli hassasiyeti göstermediği,

- Sinop ve Mersin'de yapılacak olan nükleer santrallere ilişkin olarak verilen fiyat garantisinin ortalama fiyatların iki kat üzerinde olduğu,

- Türkiye Kömür İşletmelerinin 130-140 dolara mal ettiği kömürün tonunun özel şirketler tarafından 24 dolara çıkarıldığı, maliyetlerin bu şekilde düşürülmesinin de iş güvenliği tedbirlerinin aksamasına yol açtığı,

- 16 Haziran 2012 tarihli 15 sayılı Genelge ile kamunun elindeki değerli araziler ve mülklere ilişkin izinlerin Başbakanlığa bağlandığı, izinlere ilişkin dosyaların Başbakanlığa gönderilmeye başlanması nedeniyle 2012 yılından itibaren 2013 yılı sonuna kadar binlerce dosyanın Başbakanlıkta birikmesi neticesinde, 2013 yılında Türkiye ekonomisinin yüzde 4,4 büyümesine karşılık, madencilik sektörünün alamadığı izinler yüzünden yüzde 4,1 küçülmek zorunda kaldığı,

- Kaya gazıyla ilgili potansiyel belirleme çalışmalarının 2007 yılında başladığı, ancak halihazırda çalışmaların sürdüğü, 7 yıllık bir sürenin bu hususta oldukça uzun olduğu ve bu nedenle çalışmaların hızlandırılması gerektiği,

- HES'lerin denetlenmesine ilişkin yetkinin EPDK'dan alınarak Orman ve Su İşleri Bakanlığına verilmesinin doğru olmadığı,

- Ilusu Barajının ekonomik ömrünün 50 yıl olduğu ancak havzanın turizme açılması halinde daha uzun süre ekonomik getirisinin olacağı,

- Ermenek'teki maden ocağına ilişkin üretim ve imalat planlarının ilgili firmaya verilmediği, bu nedenle bu hususta Bakanlığın sorumluluğu bulunduğu,

- Enerji alanında yapılan özelleştirmelerin kamu kurumlarındaki yetişmiş insan kaynağını atıl duruma düşürdüğü,

- İGDAŞ'ın abonelerden TL olarak aldığı sistem kullanım bedelinin dolara çevrileceği, söz konusu sistem değişikliğinin tüketiciye bir zam olarak yansıyor yansımayaacağına ilişkin bilgi verilmesi gerektiği,

- Elektrik dağıtım hizmetinin özelleştirilmesinde özellikle kayıp-kaçak oranının azaltılmasının hedeflendiği, ancak Akdeniz bölgesinde 2007 yılında kayıp kaçak oranının yüzde 9,72 iken yüzde 11,32'ye çıktığı, Dicle Elektrik Dağıtım bölgesinde 2007'de yüzde 64,81 iken 2013 itibarıyla yüzde 75,03'e çıktığı,

- 2002 yılında 129 milyar kilovatsaat olan elektrik üretiminin 2014 yılı Eylül ayı sonu itibarıyla 190 milyar kilovatsaate çıktığı, 2002 yılında 31.846 megavat olan elektrik enerjisi kurulu gücünün 2014 yılı Eylül ayı sonu itibarıyla yüzde 114,2 artışla 68.230 megavat olduğu, 2002 yılında 4.510 kilometre olan doğal gaz iletim hattı boyunun 2014 yılı Eylül ayı sonu itibarıyla 20 kat artarak 93.500 kilometreye ulaştığı, ayrıca 2002 yılında sanayi ile konutta 5 şehirde doğal gaz varken bu sayının 73'e çıkarıldığı,

- Soma'nın Yırca köyünde termik santral kurmak üzere acele kamulaştırmayla alınan arazideki 6 bin zeytin ağacının bir gecede imha edilmesi neticesinde hem çevreye zarar verildiği hem de yörede yaşayan köylülerin mağdur edildiği,

şeklindeki görüş, eleştiri ve önerilerin ardından Hükümet adına yapılan tamamlayıcı açıklamalarda;

- Maden ocaklarının mevzuata uygun olarak işletildiği, bütün ihalelerin yargı denetimine tabi olduğu, herhangi bir usulsüzlük yapıldığına dair bilgisi olanların yargı makamlarına başvurmaları gerektiği, nitekim yargıya intikal etmiş konularda suç unsuruna rastlanmadığı,

- Kömür üretimine ilişkin ihale şartnamelerinde belli miktar tondan daha az üretim yapılamayacağına ilişkin taban koyulduğu, bunun da enerji arz güvenliğiyle ilgili bir husus olduğu, aksi takdirde elektrik üretim santralının kömürsüz kalması gibi bir durumun ortaya çıkabileceği,

- Türkiye'de 2002 yılında 92 milyon zeytin ağacı bulunurken bugün itibarıyla bu tutarın 170 milyon adete çıkarıldığı, TKİ tarafından boşaltılan kömür sahalarının üzerine 7,5 milyon

TL harcayarak binlerce zeytin ağacı dikildiği, ayrıca söz konusu bölgede tespit edilmiş 153 milyon ton kömür olduğu, santralden elde edilen enerjinin doğal gaz ithal etmeme karşılığının yıllık 230 milyon dolar olduğu ve zeytin ağaçlarının yerine en az 10 katını dikme zorunluluğun getirileceği,

- Ermenek'teki kazada eski ocak ile yeni ocağın 25 metreden daha az yaklaşmaması gerekirken 6-7 metre yaklaştığı ve bunun suç teşkil ettiği, bu nedenle bu kararda imzası olan ilgili kişilerin suçlu olduğu,

- Eynez Ocağının siyasi, sosyal ve ekonomik açıdan çalışamaz hâle geldiği ve bu nedenle Eynez Ocağının kapatılabileceği, benzer şekilde Atabacası'nın da kapatılabileceği,

- Bakanlık tarafından son beş yılda 30.702 sahanın denetlenmiş olduğu ve bu denetimler sonucunda 13.808 sahanın faaliyetinin durdurulduğu, Soma kazasından sonra 94 tane yer altı ocağının kapatıldığı ve üretimin durdurulduğu, şartları yerine getirenlerin üretime devam ettikleri, şartları yerine getiremeyenlerin ise devam edemediği, kömür sahalarında ise son beş yılda 1.346 adet denetim gerçekleştirildiği ve 352 sahada faaliyetlerin durdurulduğu, ancak bütün bunlara rağmen denetim heyetlerinin hata yapabileceği,

- Yer altı işletme yöntemiyle çalışan 206 kömür ocağının tamamının Bakanlık tarafından denetlendiği, yapılan denetimler sonucunda 77 ocağın faaliyetinin durdurulduğu, 2002 yılında 1.445 adet olan maden sahası denetim sayısının 2013 yılında 6.898'e çıkarıldığı,

- Özelleşme tarihinden önceki TEDAŞ tahsilatlarının kamu adına yapılan tahsilatlar olduğu, özelleştirmeden sonra yapılanların ise özel sektör adına yapılan tahsilatlar olduğu, çiftçilerin tarımsal destekleme ödemelerinden yararlanabilmeleri için ilgili kurumlardan elektrik borcu olmadığına ilişkin yazı alması gerektiği, kayıp-kaçak oranlarının yüksek olduğu dikkate alınırrsa verilen 9,5 milyar TL'lik tarımsal desteğin söz konusu şarta bağlanmasının bu anlamda doğru olduğu,

ifade edilmiştir.

Komisyonomuzda 14.11.2014 tarihinde Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı ile Tütün ve Alkol Piyasası Düzenleme Kurumu bütçeleri üzerinde yapılan görüşmelerde;

- 2002 yılından itibaren Türkiye ekonomisinin ortalama yüzde 5 büyümesine karşın aynı süre zarfında tarım sektöründeki büyüme oranının yüzde 2,3'te kaldığı, ekonominin temel unsurlarından biri olan tarım sektöründeki büyümenin, toplumun refahı, yaşam kalitesi ve sürdürülebilir kalkınma açısından büyük önem taşıdığı, tarım sektörünün büyümesini teminen mazot başta olmak üzere girdi fiyatları üzerindeki vergi yükünün hafifletilmesi gerektiği,

- Tarımda verimliliğin artırılması açısından arazi toplulaştırmasının büyük önem arz ettiği ve Türkiye'nin ihtiyacı olan arazi toplulaştırmasının 13 milyon hektar olarak

öngörüldüğü, benzer şekilde tarım arazilerinin miras yoluyla parçalanmasına ilişkin kanuni düzenlemenin çok geç çıkarılmasına rağmen olumlu karşılandığı,

- TARSİM'in tarım sektörü açısından önemli bir işlevi olduğu, ancak tarım sigortalılığı oranının oldukça düşük seyrettiği, ayrıca çiftçiler ile sigorta kurumunca görevlendirilen ekspertler arasında güvenin istenen oranda kurulamadığı, tarım sigortalılığının yaygınlaştırılması ve desteklenmesi açısından yeni atılımlar yapılması gerektiği,

- Gerek vatandaşlarımızın sağlığı gerekse Avrupa Birliği müktesebatı açısından gıda güvenliği konusunun oldukça önem arz ettiği, bu konuyla ilgili yapılan bazı düzenlemelerin sevindirici olduğu, ancak hala arzu edilen noktaya gelinemediği, bu açıdan denetim alanındaki çalışmaların artırılması gerektiği,

- Türkiye'nin tarımsal hammadde başta olmak üzere tarım sektöründe net ithalatçı konumunda olduğu, yapılan çalışmalara göre bulunduğumuz yüzyılın en stratejik sektörlerinden biri olan tarımın, önümüzdeki yıllarda planlı bir şekilde desteklenmesi ve uzun vadeli istikrarlı politikalarla yönlendirilerek kendine yeterli hale getirilmesi,

- Nüfus ve istihdam açısından bakıldığında Türkiye için önemli bir yer teşkil eden tarım sektörünün milli gelir içindeki payının 2014 yılı için yüzde 7,9 olarak öngörüldüğü, çoğunlukla işletme küçüklüğü ve arazilerin parçalı olmasından kaynaklanan tarım sektöründeki verimsizliğin bu durumun en önemli nedenlerinden biri olduğu, ayrıca tarımda verimliliğin artırılması amacıyla modern üretim tekniklerinin yaygınlaştırılması gerektiği,

- Türkiye'de son 12 yılda 500 bin hektarlık alanda sulama yatırımı yapıldığı, ancak 5 milyon hektarlık alanın su ihtiyacı olduğu düşünüldüğünde bu yatırımların artırılması gerektiğinin ortada olduğu,

- Bakanlığın 1 milyon 450 bin ton yem katkı maddesi DDGS'in GDO'lu olmasına karşın Türkiye'ye girişine izin verdiği ve toplumun bu maddeyi içeren birçok ürünü tüketecek olmasının endişe verici olduğu, ayrıca 2010 yılında Biyogüvenlik Kanununun yürürlüğe girmesine karşın Bakanlığın hala gen analizi yapılabilecek bir laboratuvara sahip olmamasının tezat bir tablo oluşturduğu,

- Yakın zamanda yapılan düzenlemelerle mera alanlarının imara açılarak kentsel dönüşüm kapsamında kullanılabilmesi, mera alanlarının hayvancılığın gelişmesi açısından önem arz ettiği, bu alanların muhafazasını teminen söz konusu politikanın yeniden ele alınması gerektiği,

- Türkiye'de hayvancılık sektöründeki faaliyetlerin arzu edilen noktanın altında olduğu, Türkiye'nin asgari düzeyde kendi kendine yetebilen bir ülke olması beklenirken ithalatçı

konumda bulunduğu, bu konuda sürdürülen destekleme politikalarının yeniden gözden geçirilmesi gerektiği,

- Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı'nda 20.270 boş kadronun bulunduğu, bu kadroların bir kısmının Bakanlığın faaliyet alanı düşünöldüğünde veteriner, ziraat mühendisi, su ürünleri mühendisi ve gıda mühendisi istihdam edilmek suretiyle kullanılabilceği,

şeklindeki görüş, eleştiri ve önerilerin ardından görüşölen kuruluşlar adına yapılan tamamlayıcı açıklamalarda;

- Türkiye'de tarımsal büyümenin Avrupa'da birçok öлкеye göre daha fazla gelişme gösterdiği, nitekim 2013 yılı itibariyle Türkiye'nin tarımsal hasılda Avrupa'da birinci sıraya yükseldiği, tarımın sosyal alan olmaktan ziyade stratejik ve rekabete dayalı bir sektör olarak ele alınmaya başlandığı, bu kapsamda, sektör temsilcileriyle ve sivil toplum kuruluşlarıyla toplantılar yapıldığı, tarım sektörüyle ilgili son on yılda 15 önemli kanunun çıkarıldığı, tarım arazilerinin korunması amacıyla arazi kullanım planlarının hazırlandığı,

- Tarım arazilerinin bütönlüğünün korunmasına yönelik arazi toplulaştırma çalışmalarına hız verildiği, bu çerçevede 2003-2014 yılları arasında 4,5 milyon hektar toplulaştırma yapıldığı ve bu çalışmaların devam edeceği, ayrıca tarım arazilerinde bölünmeye son veren yasal düzenlemenin 2014 yılında hayata geçirildiği,

- Üreticilerin daha kârlı ve uygun üretim yapması, tarımsal verimliliği ve kaliteyi artırması açısından girdilere önem verildiği, özellikle tohumculuk sektörünün geliştirilmesine yönelik adımlar atıldığı, bu kapsamda Dünya'nın 3 üncü büyük tohum gen bankasının açıldığı, sertifikalı tohum kullanılmasın ve üretiminin yaygınlaştırılması amacıyla destekleme yapıldığı, benzer şekilde mazot, kimyevi gübre, toprak analizi gibi birçok alanda girdi desteği başlatıldığı, 2015 yılında tarıma 10 milyar destek verilmesinin öngöröldüğü,

- Tarımın her zaman doğđal afetlere açık bir sektör olduğu ve bu konuyla ilgili olarak 2006 yılında tarım sigortalılığı uygulamasının başlatıldığı, bu kapsamda toplam 4,4 milyon adet poliçe düzenlendiği, 1,4 milyar TL prim desteği ve 1,6 milyar TL de hasar tazminatı ödendiği, 2013 yılı için sigortalılık oranının bitkisel ürünlerde yüzde 11, serada yüzde 10,6 olarak gerçekleştiği, ancak bu oranların yeterli görölmediği ve tarım sigortalılığının yaygınlaştırılması için çalışmaların devam edeceği,

- Çiftçilerin uygun koşullarda finansman ihtiyacını karşılamak amacıyla tarımsal kredilerde faizlerin sıfır ilâ yüzde 8,25 arasına çekildiği, kredi miktarının son 12 yılda 530 milyon TL'den 16,7 milya TL'ye yükseldiği, ayrıca kredi dönüş oranlarının da yüzde 98 seviyesinde olduğu,

- Gıda güvenliğinin sağlanmasını teminen ilgili mevzuatın AB gıda mevzuatı ile uyumlu hale getirildiği, gıda üretim, satış ve toplu tüketim yerleri olmak üzere 640 bin gıda işletmesinin kayıt altına alındığı, gıda denetim sayısının önemli oranda artırıldığı ve 2009 yılında Ulusal Gıda Referans Laboratuvarı kurulduğu,

- Türkiye'nin birçok ürünün ihracatında önemli bir ülke konumunda olduğu, 2002-2013 döneminde tarımsal ihracatının; Uluslararası Standart Ticaret Sınıflamasına (SITC) göre yüzde 338; Harmonize sisteme göre yüzde 352 oranında artış gösterdiği, ayrıca SITC'ye göre gıda maddeleri dış ticaretinde aynı dönemde 43 milyar dolar fazla verildiği,

- Gelişmiş ülkelerde tarımsal GSYİH içinde hayvancılığın payının yüzde 70 düzeyinde olduğu, Türkiye'de ise tam tersi bir tablonun görüldüğü, hayvancılık sektörünün geliştirilmesine yönelik olarak ıslah çalışmalarına önem verildiği, 470 bin hektar alanda mera ıslah çalışmasının tamamlandığı, damızlık koç, boğa ve teke alımına yüzde 80 hibe imkanı sağlandığı, 2010 yılından itibaren toplam 8,4 milyar TL düzeyinde sıfır faizli kredi verildiği, 2013 yılında Et ve Süt Kurumu Genel Müdürlüğü kurulduğu, ayrıca Türkiye coğrafyasına en uygun hayvancılık şekli olan küçükbaş hayvancılığın ilk kez destekleme kapsamına alındığı,

- 2003-2013 yılları arasında Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığının çeşitli branşlarda 17916 mühendis ve 7793 veteriner hekim olmak üzere toplam 25709 personel alımı yaptığı, Bakanlığın ilgili ve bağlı kuruluşlarına ise toplam 10982 personel alındığı, ayrıca Bakanlığın desteklediği projeler veya mevzuatla getirilen yükümlülükler dolayısıyla serbest piyasada çalışan ziraat mühendisi ve veteriner hekimlerin özel sektörde istihdamının kolaylaştırdığı, 12000 sertifikalı tarım danışmanı, 20.000 özel gıda işletmeni ve 2600 su ürünleri işletmeni olmak üzere 34600 kişiye istihdam sağlandığı,

hususları ifade edilmiştir.

Komisyonumuzda 17.11.2014 tarihinde İçişleri Bakanlığı, Kamu Düzeni ve Güvenliği Müsteşarlığı, Emniyet Genel Müdürlüğü, Jandarma Genel Komutanlığı, Sahil Güvenlik Komutanlığı ve Göç İdaresi Genel Müdürlüğünün bütçeleri üzerine yapılan görüşmelerde;

- Polislerin, valiliklerin onayıyla; görevin gerekleri, risk durumu, personel sayısı ve benzeri ölçütler göz önüne alınarak farklı çalışma sistemlerine sahip olduğu, fakat personel sayısındaki eksiklik nedeniyle mesai saatlerinin uzun olduğu, olumsuz şartlar altında yetersiz özlük ve sosyal haklara sahip olmakla birlikte büyük bir özveriyle çalıştıkları, lojman imkânlarının kısıtlı olduğu ve emekli aylıklarının da yetersiz olduğu, bu çerçevede, polislerin çalışma koşullarının gözden geçirilerek, gerek özlük haklarının gerekse de çalışma

koşullarının evrensel standartlara getirilmesinin ve emeklilikte yaşanan maaş kaybının telafi edilmesinin büyük önem arz ettiği,

- Çağdaş demokrasinin gereği olarak ülkemizde yerel yönetimlerin güçlendirilmesi gerektiği, hizmetlerin yerinden verilmesi suretiyle maliyetlerin düşeceği, hizmet kalitesinin ve hızının artacağı, vatandaşların irade ve önerilerinin yönetime daha çok yansiyebileceği, hem bireysel özgürlüklerin hem de yaşam kalitesinin artacağı, çağdaş dünyanın tercih ve uygulamalarının da bu yönde olduğu, merkezîyetçi politikaların yetersiz kalması da göz önünde bulundurularak yerel yönetimleri güçlü kılmamanın başlıca önceliklerden biri olması gerektiği,

- 15 ilin il belediyelerinin yapılan düzenleme ile büyükşehir belediyesine dönüştürülmesi ve bu illerdeki il özel idarelerinin tüzel kişiliğinin kaldırılması sürecinde objektif davranılmayarak bazı belediyelere il özel idaresinin sahip olduğu taşınır ve taşınmaz malların mülkiyeti devredilirken bazı belediyelere devredilmediği, il özel idarelerinden belediyelere nakledilen personelin maaşlarının ödenmesi noktasında da bazı sıkıntıların olduğu,

- Son yıllarda ülkemizde yakalanan uyuşturucu miktarında ciddi bir artış olduğu, bu konuda güvenlik güçlerinin yoğun çaba sarfettiği, fakat bu uyuşturucuların ne kadarının ülkemizde imal edildiği ve yetiştirildiği, ne kadarının da başka ülkelerden değişik yollarla ülkemize sokulduğunun tespit edilmesi gerektiği, sınır güvenliğinin etkin bir şekilde sağlanamadığı durumda uyuşturucuyla mücadelede başarılı olunamayacağı,

- Sınır güvenliğinde zafiyet olması ve üçüncü dünya ülkeleriyle imzalanan anlaşmalar neticesinde vizelerin kaldırılmasının ülkemizi kaçak göçmen merkezi haline getirdiği, diğer taraftan sayıları 1,5 milyonu aşan özellikle Suriyeli göçmenlerin statülerinin gözden geçirilerek oturma ve çalışma izinlerinin düzenlenmesi gerektiği, ayrıca yurdun her yerinde kaçak sigara ve mazot satışı yapıldığı, bu konuda acilen gerekli tedbirlerin alınarak denetimlerin sıklaştırılması gerektiği,

- Trafik denetimlerinin çoğunlukla şehirler arası yollarda yapıldığı, şehir içi denetimlerin yaygın olarak yapılmadığı, diğer taraftan denetimlerin maksadını aşarak bütçeye gelir elde edilmesi amacına hizmet ettiği,

- Özel güvenlik sertifikası alanların sayısının, emniyet teşkilatının personel sayısının yaklaşık 3 katına ulaştığı ve özel güvenlik çalışanlarının sayısının da emniyetin şu andaki personel sayısına yaklaşmış durumda olduğu, özel güvenlik görevlilerinin sendikasının ve sosyal güvenliklerinin olmadığı, bu konuda yeni bir düzenlemeye gidilerek özel güvenliğin

sınırlarının belirlenmesi ve özel güvenlik çalışanlarının sosyal hakları ile çalışma şartlarına ilişkin usul ve esasların belirlenmesi ihtiyacı olduğu,

- Son yıllarda iç güvenlik bütçesinin dış güvenlik bütçesinden daha fazla artış gösterdiği, bağlı kuruluşlarıyla birlikte İçişleri Bakanlığının bütçesinin 28,5 milyar TL, Millî Savunma Bakanlığı bütçesinin ise 22 milyar 764 milyon TL olduğu, bu durumun sorgulanması gerektiği,

şeklindeki görüş, eleştiri ve önerilerin ardından Hükümet adına yapılan tamamlayıcı açıklamalarda;

- Polislerin özlük hakları konusunda son 12 yılda yapılan iyileştirmelerle maaşlarında yüzde 300'e varan oranlarda artış olduğu, 2002 yılında yeni göreve başlayan bir polis memurunun maaşı 665 Türk Lirası iken, 2014 yılında yeni göreve başlayan bir polis memurunun maaşının 2.659 Türk Lirası olduğu, özlük haklarında en çok iyileştirme yapılan memur grubunun polisler olduğu, ayrıca polislerin askerlik durumlarına ilişkin düzenleme yapılarak 10 yıl polis olarak görev yapanların zorunlu askerlik hizmetinden muaf tutulduğu,

- Türkiye genelinde toplam 1653605 Suriyeli bulunduğu, 1176746 kişinin kaydının yapıldığı, bunların bazılarının geçici barınma merkezlerinde kaldığı diğerlerinin ise akrabalarında misafir olarak kaldıkları ya da kiraladıkları yerlerde ikamet ettikleri, bugüne kadar Suriyelilere 4,6 milyar TL yardım yapıldığı ve yardım yapılmaya devam edileceği,

- Otoyollardaki denetimi artırmak amacıyla kapsamlı bir çalışma başlatıldığı, trafik kazalarındaki can ve mal kaybının en aza indirilmesine yönelik olarak otoyol polisi uygulamasına geçildiği, trafik uygulamalarının ciddiyetle gözden geçirilerek değerlendirileceği ve tespit edilen sorunlara ilişkin gerekenin yapılacağı,

- Özel güvenlik hizmetlerine ilişkin kapsamlı bir kanun tasarısının hazırlanmakta olduğu ve konunun tüm yönleriyle ele alınacağı,

- Halka birinci elden hizmet götüren belediyelerin ve il özel idarelerinin başta gelir kaynakları olmak üzere her konuda siyasi parti ayrımı yapılmaksızın desteklendiği, yerel yönetimlerin güçlendirilmesi, gelirlerinin artırılması ve yerel inisiyatifin artırılması anlamında İl Özel İdaresi Kanunu'nda, Belediye Kanunu'nda, Büyükşehir Belediyesi Kanunu'nda, ve Belediye Gelirleri Kanunu'nda çok önemli düzenlemeler yapıldığı,

- Geleceğin teminatı olan gençlerin ve çocukların uyuşturucu maddelerden uzak tutulması amacıyla uyuşturucu kaçakçılığıyla mücadeleye özel bir önem ve öncelik verilmekte olduğu, yapılan yasal düzenlemeler, eğitim programları, ihtisaslaşma, ilgili kurumlar ve diğer ülkelerin ilgili kuruluşlarıyla yapılan ileri düzeyde iş birliği neticesinde güvenlik birimlerinin uyuşturucu ile mücadeledeki etkinliğinin artmakta olduğu ve Emniyet,

Jandarma ve Sahil Güvenlik teşkilatlarının, uyuşturucu kaçakçılığı konusunda faaliyet gösteren suç şebekelerine karşı son yıllarda büyük başarılar elde ettiği, uyuşturucunun sokakta bulunabilirliğini ve satışını engellemeye yönelik çalışmalar kapsamında Emniyet Genel Müdürlüğüne NARKOTİM Projesinin hazırlanarak uygulamaya konulduğu,

- Ülkemizi ekonomik ve sosyal olarak olumsuz etkileyen kaçakçılığın, çok boyutlu, çok aktörlü ve değişken yapıya bir süreç olduğu, kaçakçılık suçlarının niteliği itibarıyla doğrudan sınır ihlali yapılmak suretiyle ya da temel gümrük işlemlerine aykırı hareket edilerek gerçekleştirildiği, kaçakçılığa konu edilen eşya ve ürünlere ülkeye giriş aşamasında müdahale edilmesinin önemli bir zorunluluk olduğu, bu kapsamda Gümrük ve Ticaret Bakanlığı ile imzalanan “Kaçakçılıkla Mücadele Alanında İşbirliği Protokolü” nün başarılı bir şekilde uygulanmakta olduğu,

ifade edilmiştir.

Komisionumuzda 17.11.2014 tarihinde Gençlik ve Spor Bakanlığı, Spor Genel Müdürlüğü ve Yükseköğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumu Bütçeleri üzerinde yapılan görüşmelerde;

- Toplumda spor kültürünün ve bilincinin oluşturulamadığı, sporun yaygınlaştırılarak bireylerin hayatının bir parçası haline getirilmesinin hem sağlıklı kuşaklar yetiştirmek hem de sağlıklı bir toplum olmak için gerekli olduğu, Bakanlığın, Millî Eğitim Bakanlığı ve mahalli idarelerle işbirliği halinde çalışarak sporun yaygınlaştırılmasını sağlaması gerektiği, bu sayede uluslararası müsabakalarda da daha büyük başarılar elde edilebileceği,

- Türkiye’de 15-24 yaş kategorisinde 12691746 kişinin bulunduğu, TÜİK verilerine göre 15-24 yaş arası genç nüfusun toplam nüfusa oranının yüzde 16,6 düzeyinde olduğu, gençler arasındaki işsizlik oranının 2013 yılında yüzde 18,7 düzeyinde olduğu, genç nüfustaki işsizlik seviyesinin özellikle doğu illerinde daha fazla olduğu, bu rakamların gençlik konusunda çözüm bekleyen önemli alt yapı sorunlarına işaret ettiği,

- Terörden en çok mağdur olan kesimin gençler olduğu, terörün ve şiddet olaylarının yoğun yaşandığı bölgelerden göç eden gençlerin metropollerde işsiz ve amaçsız kaldığı, bu durumun sonucu olarak hem zararlı alışkanlıkları daha kolay edinebildikleri hem de şiddet içeren eylemlerin içerisine kolayca girebildikleri, göç alan metropollerdeki gençlerin durumu üzerinde Bakanlığın özellikle durması ve gençlerin sorunlarına yönelik çözümler geliştirmesi gerektiği,

- Son yıllarda gençler arasında temini kolay ve ucuz çeşitli uyuşturucu maddelerin hızla yaygınlaştığı, özellikle bonzai adı verilen ve kısa zamanda kullanımı yaygınlık kazanan

maddeye karşı ciddi önleyici politikalar geliştirilmesi gerektiği, bu maddelerin bağımlısı olmuş gençlerin topluma kazandırılmasının, spora ve sağlıklı bir hayata yönlendirilmesinin gerektiği, bunun için gerekli gençlik politikalarının Bakanlıkça hayata geçirilemediği,

- Gençlik merkezleri, gençlik kampları ve spor salonlarının gençlerin ve çocukların sosyal, kültürel ve kişisel gelişimleri açısından çok önemli olduğu, bu merkezler sayesinde gençler ve çocukların zihinsel ve fiziksel gelişmelerinin sağlıklı ilerleyebileceği, gençlerin topluma adaptasyonunun artacağı, böylesine önemli fonksiyonları olan söz konusu yerlerin her ilde açılması gerektiği,

-Üniversite öğrencilerinin Kredi ve Yurtlar Kurumuna bağlı yurtlarda yer bulabilmelerinin çok zor olduğu, zira her dokuz öğrenciden yalnızca birinin söz konusu yurtlardan yararlanabildiği, bu durumun özellikle ekonomik durumu kötü olan öğrenciler için büyük bir sorun oluşturduğu, bu öğrencilerin ev tutmaya ya da devlet dışındaki çeşitli organizasyonların evlerini ve yurtlarını tercih etmeye zorlandığı hatta bazen okullarını bırakarak memleketlerine dönmek zorunda kaldığı, Bakanlığın bu soruna kesin çözüm bulması gerektiği,

- 2012 ve 2013'te yapılan değişikliklerle, daha önce bir kısıt yokken, belediyelerin sporu teşvik amacıyla yapacakları nakdi yardımın, bir önceki yıl genel bütçe vergi gelirlerinden büyükşehir belediyeleri için tahakkuk eden miktarın binde 7'sini, diğer belediyeler için binde 12'sini aşmayacağına yönelik Belediye Kanununa konan hükümlerle, belediyelerin özellikle amatör spor kulüplerine yapacağı desteğin sınırlandırıldığı, bu düzenlemelerin söz konusu kulüplerin ekonomik sıkıntılar yaşayarak kapanmasına yol açacağı,

- Futbolda şiddetin ve düzensizliğin önüne geçilmesi amacıyla yürürlüğe giren, maçların basılı bilet yerine elektronik biletlerle tanımlandığı PASSOLİG uygulamasına futbolseverlerin beklenen ilgiyi göstermediği, hatta uygulamanın taraftarları olumsuz etkilediği, internet üzerinden satılan biletlerde kişisel bilgilerin güvenli şekilde saklanamadığı,

şeklinde görüş, eleştiri ve önerilerin ardından Hükümet adına yapılan tamamlayıcı açıklamalarda;

- 0-18 yaş grubundaki çocuk ve gençleri spora yönlendirmek, spor kulüplerine sporcu kaynağı oluşturmak ve toplumda spor kültürünü yaymak amacıyla 81 ildeki spor il müdürlüğü ve özel kuruluşların açmış olduğu il spor merkezlerinin faaliyetlerine 2013 yılında 10.241 eğitici ile 898.583 çocuk ve gencin katıldığı, hâlen devam eden faaliyetlerle 2014 yılı il spor

merkezlerinde bir milyon üzerinde çocuk ve gence ulaşıldığı, 2015 yılının sonunda ise 1,5 milyonun üzerine çıkılmasının hedeflendiği,

- Sporcu sayısının artırılması yanında bunları eğitecek antrenör sayısının da artırılması amacıyla 2002 yılında 18.674 olan antrenör sayısının 2014 yılında 176.305'e çıkartıldığı,

- Kredi ve Yurtlar Kurumu Genel Müdürlüğünün yurt yapımını TOKİ ve Çevre ve Şehircilik Bakanlığı marifetiyle gerçekleştirdiği, 2014 yılı sonuna kadar 40, 2015 yılında 80, 2016 yılında 33, 2017 yılında da 10 yurt olmak üzere toplam 163 yurdun TOKİ ile Çevre ve Şehircilik Bakanlığı aracılığıyla yaptırılmasının planlandığı, 2014 yılı sonuna kadar 124 yurt, 2015 yılında ise 34 yurt olmak üzere toplam 158 yurdun kiralama yoluyla teslim alınmasının planlandığı, böylece 2014-2015 yıllarında kiralama yoluyla teslim alınan ve alınacak 158 yurdun yatak sayısının 89.876'ya ulaşacağı,

- Elektronik bilet uygulamasının şu ana kadar başarıyla yürütüldüğü, elektronik bilet satılarak yapılan maçlarda şiddet olaylarının yaşanmadığı, elektronik bilet uygulamasından önce bazı biletlerin bedelsiz olarak dağıtıldığı ancak artık biletlerin bedelsiz verilmesinin mümkün olmadığı, bu durumdan rahatsız olan ve statlara gelerek maçlarda huzuru bozan bir kesimin var olduğu, bu kesimin bedelsiz bilet alamadıkları için bu uygulamaya karşı çıktığı,

ifade edilmiştir.

Komisyonumuzda 18.11.2014 tarihinde Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı, Karayolları Genel Müdürlüğü, Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu ile Sivil Havacılık Genel Müdürlüğü bütçeleri üzerinde yapılan görüşmelerde;

- Ulaştırma sektöründe 2015 yılı için öngörülen kamu sabit sermaye yatırımlarının önceki yıllara göre daha düşük seviyede kalmasına karşın ülkemizde kamu sabit sermaye yatırımlarının yüzde 37'sinin bu alana yönelmiş olduğu, ülkemizde yaşanan sermaye sıkıntısı ve kaynakların yetersizliği karşısında yapılması öngörülen yatırımların bir stratejik plan dâhilinde önceliklendirilmesi gerektiği,

- Bakanlığın planlamakta olduğu projelere ilişkin sunulan Hazine garantilerinin Türkiye ekonomisi açısından ciddi bir risk oluşturduğu, üçüncü havalimanı için sunulan bir finansman garantisi olup olmadığının açıklanması gerektiği,

- Dünya Ekonomik Forumunun açıkladığı 2014 verilerine göre, ulaştırma genel altyapısının yeterliliğine göre Türkiye'nin 144 ülke arasında 33'üncü sırada yer aldığı, ayrıca ülkemizin yol kalitesinde 40'inci, yol altyapısında 49'uncu, liman altyapısında 57'nci ve hava taşımacılığı altyapısında 34'üncü sırada bulunduğu, Türkiye'nin dünyanın en büyük 17'nci ekonomisi olduğu göz önüne alındığında ulaşım sektörüne ilişkin rakamların altyapı yatırım yetersizliğine işaret ettiği,

- Ulaştırma Bakanlığına büyük ölçekli yatırım projelerini yürütmesinden dolayı büyük miktarda kamu kaynağı tahsis edildiği, söz konusu projelerin gerçekleştirilmesinin yanında tahsis edilen kaynakların etkin, ekonomik, verimli kullanılmasının da son derece önemli olduğu, ancak her yıl Bakanlığın başlangıç ödeneğinin üzerinde bir harcama yaptığının tespit edildiği, ödenek dağılımı yapılırken daha gerçekçi bir kaynak tahsisi yapılması gerektiği, bu durumun bütçe disiplinine zarar verdiği ve halkın TBMM aracılığıyla kullandığı bütçe hakkının kötüye kullanılmasının söz konusu olduğu,

- Bakanlığa tahsis edilen büyük miktarlardaki kaynağın mevzuata uygun şekilde kullanılmasının da son derece önem taşıdığı, Bütçe Kanunu ve Yatırım Programında yer alamayan işler için harcama yapılmaması gerektiği, ancak sektörde söz konusu kaynakların kullanımı konusunda Sayıştayın tespitlerinin bulunduğu,

- Ulaştırma Bakanlığı tarafından öngörülen yatırımlarda bölgeler arası eşitsizliklerin giderilmesi hususuna gereken dikkat ve özenin gösterilmediği, Türkiye gibi tasarruf olanaklarının güç olduğu ülkelerde, özellikle özel sektörün yatırım yapmadığı alanlarda devletin gerekli yatırımları yapması ve özel sektörü teşvik etmesi gerektiği,

- Hükümet tarafından açıklanan Dönüşüm Programı çerçevesinde organize sanayi bölgelerinin demir yolu vasıtasıyla limanlara bağlanacağına açıklandığı, bu yolla taşımacılık ve lojistik hizmetlerinin güçlendirilmesinin hedeflenmesinin olumlu karşılandığı, ancak söz konusu OSB-liman bağlantı projelerinde bir takım illere öncelik verilirken maliyet avantajları ve verimlilik hesaplamalarının dikkate alınması gerektiği,

- Ülkemize daha fazla miktarda bölünmüş yol kazandırılmasının zaman ve kaynak tasarrufu sağlaması açısından önemli olduğu, ancak bu durumun Türkiye'nin ulaşım sektöründe daha fazla karayoluna bağımlı olmasına sebep olduğu, Türkiye'de yurt içi yolcu taşımalarının yüzde 93'ünün ve yük taşımalarının ise yüzde 98'inin kara yoluyla gerçekleştirildiği, Avrupa Birliğinde ise bu oranın yolcu taşımaları için yüzde 93, yük taşımaları için ise yüzde 81 düzeyinde olduğu,

- Türkiye'de ulaşım sektöründe kara yoluna ağırlık verilmesi sonucu, ciddi boyutta bir trafikte güvenlik sorunu ile karşılaşıldığı, ülkemizde son 10 yılda trafik kazalarının sayısının iki katına çıktığı, ölümlü kaza sayısının yüzde 100'den fazla arttığı, kara yollarının demir yollarına göre ölüm riski bakımından sekiz kat, yaralanma riski bakımından yaklaşık 250 kat daha riskli olduğu,

- Ülkemizde karayollarına bağımlı bir ulaşım politikası izlenmesinin petrol bağımlılığını artırması nedeniyle cari açığa neden olduğu, ayrıca karayolu taşımacılığının çevreye verdiği zararların da göz ardı edilmemesi gerektiği, Avrupa'da söz konusu nedenlerle yük

taşımacılığının kara yolundan demir yoluna kaydırılmasını öngören önemli projelerin gündeme geldiği,

- Ulaşım sektöründe kara yolunun ağırlığı son derece fazla iken, taşımacılık sektöründe çalışan araç sahiplerinin ve şoförlerin almak zorunda oldukları K ve SRC belgelerinin ciddi bir maliyet teşkil ettiği, söz konusu maliyetlerin düşürülerek kişilerin bu belgelerin verilmesinde aldıkları eğitimin teşvik edilmesinin daha faydalı olacağı,

- Türkiye gibi üç tarafı denizlerle kaplı ve kıyı şeridinin uzunluğu sekiz bin kilometreyi aşan bir ülkede denizcilik alanının potansiyelinin altında kullanıldığı, denizcilik alanına ilişkin bir stratejik planın ortaya konulmadığı, deniz yolu taşımacılığının yurt içi yolcu taşımacılığı içindeki payının oldukça az olduğu, yük taşımacılığında içindeki payının ise yüzde 3 seviyesinde kaldığı,

- Havayolu taşımacılığında son yıllarda yaşanan gelişmelerin memnuniyetle karşılandığı, en düşük gelirli vatandaşların dahi hava yolu ulaşımını kullanabildiği düşünülürse Türkiye’de hava yolu ulaşımında son derece rekabetçi bir politika izlendiği,

-Havayolu yatırımlarının demir yolu ve deniz yolu karşısında orantısız şekilde büyümesinin arzu edilmeyeceği, ayrıca çevreye verdiği zararın ve büyük ölçüde ithalata dayalı bir sektör olmasının da göz önünde bulundurulması gerektiği,

-İstanbul’da yapılması planlanan üçüncü havalimanının alan seçiminin hatalı yapıldığı, öngörülen havaalanı kotunun düşürüldüğü, çevreyi olumsuz etkilediği ve finansman bulunamaması sebebiyle Türkiye’deki bir takım bankalara baskı yapıldığı yönündeki iddialara ilişkin Bakanlığın kamuoyunu bilgilendirmesi gerektiği,

- İstanbul’da yapılması planlanan üçüncü havalimanı projesinin başlangıcında proje finansmanının yurtdışı kaynaklardan temin edileceğinin belirtildiği, ancak Türkiye’nin dış finansman bulamamasından dolayı günümüzde özel veya kamu olmak üzere milli finansman kaynaklarına başvurulduğu, tüm projenin söz konusu milli kaynaklarla yapılması halinde Türkiye’deki bankacılık sektörünün risk altına gireceği,

- Türkiye’de şehir içi karayolları ulaşım politikasının aşırı derecede özel tüketime endeksli olduğu, raylı ulaşım ağları yaygınlaştırılarak vatandaşların toplu taşıma sistemine yönlendirilmesinin gerektiği,

- Ülkemizin lojistik alanının güçlendirilmesi için uzun yıllardır ihmal edilmiş olan demiryolu yatırımlarının artırılması gerektiği, özellikle yük taşımacılığında demir yolu hatlarının kullanımını artırarak ülkemizin rekabet gücünün artırılmasının sağlanabileceği, son yıllarda Yüksek Hızlı Tren projelerine ağırlık verilmesinin memnuniyetle karşılandığı, ancak bu süreçte yerli kaynaklarla üretim yapılmasının teşvik edilmesi gerektiği,

- Devletin elinde bulunan demir yollarının sürekli zarar etmesinden dolayı özelleştirmeye çalıştırılmasının uygun olmadığı, aksine söz konusu demir yollarının işletilmesinde rasyonel işletmecilik esaslarının kullanılması gerektiği,

- Ulaştırma Bakanlığı tarafından yapılması planlanan Ulusal Veri Merkezi projesinin olumlu karşılandığı, ancak projenin hukuki bir alt yapısının bulunmamasının sistemin çalışabilmesi ve kurumsallaşabilmesinin önünde bir engel teşkil ettiği,

- Haberleşme sektöründe önemli teknolojik gelişmeler yaşanmasına karşın güvenlik alanında ciddi sıkıntılar bulunduğu, hukuki altyapısı bulunmayan telefon veya ortam dinlemelerin ortaya çıkmasıyla birlikte hem kamuoyunda bir rahatsızlık olduğu hem de haberleşme ve iletişim özgürlüğünün zarar gördüğü,

- Devlet tarafından internet özgürlüğünün sınırlandırılmasının hem Anayasaya hem de çağdaş hukuk kurallarına aykırı bir durum teşkil ettiği, bu tür olayların demokratik bir hukuk devletinde yaşanmaması ve özellikle sosyal medyanın kuralsız bir mecra olmasının engellenmesi adına bireylerin haberleşme özgürlüklerinin kısıtlanmaması gerektiği,

şeklindeki görüş, eleştiri ve önerilerin ardından görüşülen kuruluşlar adına yapılan tamamlayıcı açıklamalarda;

- Ulaştırma sektöründe önümüzdeki dönemde öncelikli olarak deniz yolu ve demir yollarına ağırlık verileceği ve bunun belirli bir stratejik plan dâhilinde yapılacağı, bu alanda firmaların rekabet gücünün artırılmasının hedeflendiği,

- Ülkemizde sanayi sektörünün hem pazarlama hem de stok açısından rekabet gücünün artırılması ve firmaların kolaylıkla limanlara ulaşabilmesini sağlamak amacıyla lojistik merkezlerin kurulması gerektiği, bu doğrultuda yaklaşık 19 farklı yerde lojistik merkez yapımına devam edildiği,

- Demir yollarına önceki dönemlere göre daha fazla oranda yatırım yapılarak Anadolu'nun iç kesiminde yer alan illerin denize olan bağlantılarının sağlanmasının amaçlandığı, ayrıca söz konusu demir yolu yatırımlarında ve mevcut demir yollarında elektrifikasyona ve sinyalizasyon sistemlerine yoğunlaşarak muhtemel kazaların önüne geçilmeye çalışıldığı,

- Önümüzdeki dönemde hızlı tren ve yüksek hızlı tren hatlarına yönelik çok sayıda projenin gerçekleştirilmesinin planlandığı, özellikle demir yolu yatırımlarının Türkiye ekonomisine ciddi bir getiri sağlanmasının beklendiği, bu çerçevede birçok bölgeyi kapsayan büyük ölçekli hızlı tren projelerini gerçekleştirmek için uzun vadeli dış proje kredisine ihtiyaç duyulduğu,

- Demir yolları alanında İzmir'den Habur'a kadar uzanan bir hızlı tren demir yolu hattı projesi bulunduğu, bu yolla Habur güzergâhındaki trafik yoğunluğunun azaltılarak ülkemizin rekabet gücünün artırılmasının amaçlandığı,

- Demir yolu sektörünün en önemli projelerinden birisi olan Kars-Tiflis-Bakü projesinin yüzde 83'lük kısmının gerçekleştiği ve bu doğrultuda 440 milyon dolarlık harcama yapıldığı, Azerbaycan ve Gürcistan'la işbirliği içinde yürütülen projede bu ülkelerin projede istediği değişikliklerin yerine getirildiği, projenin geriye kalan yüzde 17'lik kısmının ise 2015 yılsonu itibariye tamamlanacağı, projenin Asya ile Batı dünyası arasında bir bağlantı işlevi yüklenmesi nedeniyle stratejik bir öneme sahip olduğu,

- Devlet demiryollarında herhangi bir özelleştirme girişiminde bulunulmadığı, ancak Türk Hava Yolları örneğinde olduğu gibi bir serbestleştirme hareketinde bulunulacağı, bu doğrultuda devletin kurduğu alt yapı hizmetlerinin farklı firmalar tarafından kullanılmasına izin verileceği, böylece sektörde rekabetin artırılması yoluyla hem maliyetlerde avantaj sağlanacağı hem de hizmet kalitesinin artırılacağı,

- Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demiryollarının altyapı yatırımlarını yapmaya devam edeceği, ancak bu alanda taşımacılıkla ilgili yeni bir şirket kurulacağı, bu hususa ilişkin mevzuat altyapısının hazırlanmakta olduğu, böylece altyapı yatırımları ile taşımacılık faaliyetlerinin birbirinden ayrılmasının öngörüldüğü,

- Denizcilik sektöründe Türkiye'nin tüm potansiyelini kullanamadığı, ülkemizin büyük limanlara sahip olamamasının ve çok sayıda küçük limanın yönetiminde ciddi sıkıntılar yaşanmasının sektörü olumsuz etkilediği, ancak sektörün geliştirilmesi amacıyla söz konusu sorunların aşılması için Kuzey Ege Çandarlı Limanı, Filyos Limanı ve Mersin Konteyner Limanı olmak üzere üç büyük liman projesi tasarlandığı,

-Ülkemizin kara yolu taşımacılığında komşu ülkelerle yaşanan sıkıntıların sektörü olumsuz etkilemesinden dolayı önümüzdeki dönemde yurt dışı bağlantılı Ro-Ro taşımacılığına ağırlık verileceği, Ro-Ro taşımacılığında 2003 yılına göre 2013 yılında yüzde 98 artış gerçekleştiği,

- Havacılık sektöründe 2003'te başlatılan serbestleşme süreci sonrasında iç hatlar yolcu sayısında 2003 öncesi döneme göre 9 kat bir artış yaşandığı, Dünya ortalamasının yaklaşık 3 katı hızla büyüyen bir havacılık sektörüne sahip olan Türkiye'de yaklaşık 90 milyon yolcunun iç hatlarda hava yolunu kullandığı,

- Ülkemizde bulunan 53 havalimanına yalnızca yedi adet havalimanımızdan doğrudan uçuş gerçekleştirilebildiği, ancak söz konusu yedi havalimanı dışındaki diğer havalimanları

arasında çapraz uçuş gerçekleştirilemediği, bu doğrultuda Bakanlık tarafından söz konusu uçuşları gerçekleştirecek olan özel firmaların teşvik edileceği,

- Türk Hava Sahası'nın esnek kullanımı için yeni düzenlemeler yapıldığı, hava koridorlarında kısaltmaya gidilmesi yoluyla yıllık 500 milyon dolar tasarruf sağlanmasının beklendiği,

- Bakanlığın önümüzdeki dönem için öncelikli hedeflerinden bir tanesinin de bölgesel uçak üretimi olduğu, bu hususa ilişkin çok sayıda firmayla temasa geçildiği, büyük gövdeli uçakların birçok parçasının hali hazırda Ankara'da üretilebildiği, TSK'nın da desteğiyle söz konusu projenin gerçekleştirilebileceği,

- Ülkemizde havacılık ve uzay teknolojilerinin geliştirilmesi amacıyla bu yöndeki tüm faaliyetleri koordine edecek Türk Uzay Ajansının kurulacağı, söz konusu teşkilatın hukuki altyapısını oluşturmak üzere Kanun Tasarısı hazırlandığı,

- İstanbul'un üçüncü havalimanı projesinin çevre konusuna hassasiyet gösterilerek tasarlandığı, kesilmek durumunda kalınan ağaçların çok daha fazlasının dikilmesinin planlandığı, ayrıca havalimanının yapılacağı alanın önemli bir kesiminin bataklığa dönüşmüş bir araziden oluştuğu, söz konusu projeye bu arazinin ıslah edileceği,

- İstanbul'un yapılması planlanan üçüncü havalimanı için seçilen alanın uzun süren teknik çalışmalar tamamlandıktan sonra seçildiği, dolayısıyla havaalanının yerinin değiştirilmesinin söz konusu olmadığı, ayrıca havaalanı projesinde kotun düşürülmesinin sözleşmeye aykırı olmadığı,

- Kara yolları alanında bölünmüş yolların yapımına devam edilmesinin yanında otoyol yapımına ağırlık verileceği, toplam kara yolu ağımızın yüzde 3'ünün otoyollardan oluştuğu, ancak yolcu ve yük taşımacılığı açısından yüzde 18'lik bir otoyol potansiyeli bulunduğu, diğer bir deyişle otoyol miktarının 6 katı büyüklüğünde bir taşıma potansiyeline sahip bulunduğu,

- Ülkemizde bölünmüş yol ağlarının artmasıyla birlikte işgücü tasarrufunun yanı sıra akaryakıt tasarrufu da sağlandığı, ayrıca söz konusu yollarda alınan önlemlerle birlikte can kaybında 2003 yılına göre yüzde 59 azalma görüldüğü,

- Özellikle karayollarına ilişkin olarak Marmara Bölgesi'nde yapılan yap-işlet-devret projelerinin hepsinin verimli ve ekonomik sonuçlar ortaya çıkardığı, dolayısıyla söz konusu projelere verilen garantilerin risk oluşturmadığı,

- İstanbul'un ulaşım ve trafik sorununun çözülebilmesi için çok sayıda projenin hayata geçirilmesi gerektiği, söz konusu ilimiz için 17 milyar TL'lik proje stoğu bulunduğu, bunun 6,6 milyar TL'sinin harcandığı 7 milyar TL'lik projelerin devam ettiği, geriye kalan 4 milyar

TL'lik kısmın 2 milyar TL'lik tutarı için ihaleye çıkıldığı, ayrıca İstanbul'da trafik yoğunluğunu azaltmak amacıyla Ege Bölgesi ve Orta Anadolu'nun trafiğinin İstanbul'a girmeden doğrudan Çanakkale üzerinden Edirne tarafına aktarılmasını öngören "Çanakkale Köprüsü Projesi"nin hazırlandığı,

- Kara yolu ve demir yolu sektöründe bir diğer öncelik alanının da sınır kapılarının altyapılarının güçlendirilmesi olduğu, söz konusu kapılardan girişte ülkemize karşı ilk izlenimlerin olumlu şekilde oluşması için altyapıya önem verilmesi gerektiği,

- Karayollarında kuzey-güney koridorlarının oluşturulmasının Bakanlığın öncelikleri arasında yer aldığı, yaklaşık 17 farklı koridor bulunduğu ve bu koridorlarda gerçekleştirme oranının yüzde 79 olduğu, yüzde 13'ünün yatırımı devam ederken yaklaşık yüzde 8'lik kısmının ise ihalesinin yapılacağı, ayrıca bu doğrultuda Karadeniz'i Mardin'e bağlayan Ovit Tüneli'ndeki çalışmaların devam ettiği,

ifade edilmiştir.

Komisyonumuzda 18.11.2014 tarihinde Kültür ve Turizm Bakanlığı, Devlet Opera ve Balesi Genel Müdürlüğü, Devlet Tiyatroları Genel Müdürlüğü ve Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı bütçeleri üzerinde yapılan görüşmelerde;

- Demokrasi ve bilimin gelişmesinde temel unsurun sanat ve sanatçı olduğu, doğru ve uygulanabilir politikalarla sanatın ve sanatçının desteklenmediği bir ortamda demokrasi ve bilimin bir şekilde eksik ve yarım kalacağı, Kültür ve Turizm Bakanlığının asli vazifesinin tüm vatandaşların kültür ve sanata eşit bir şekilde erişimini sağlamak olduğu, toplumun kültür seviyesinin artmasıyla toplumda huzurun artacağı ve farklılıklara karşı bakış açısının da rahatça değişebileceği, çoğu zaman uzun ve yorucu bir emeğin gerektirdiği toplumsal barışın, bazen bir tiyatro, bir sinema filmi ya da bir müzikle daha geniş kitlelere kolayca ulaştırılabileceği,

- Sanat ve kültürün ekonomik düzende ezilmesine izin verilmemesi gerektiği, sanatın bir kâr-zarar meselesine indirgenmesinin sanattan ve sanatçıdan ziyade demokrasi kültürüne zarar vereceği, kültürel faaliyetlere yap-işlet-devret mantığıyla yaklaşılamayacağı, kültür ve sanatın insanlara yapılan en önemli yatırım olduğu ve en az eğitim kadar değerli ve vazgeçilmez olduğu, sadece tek tip ve taraflı bir sanat anlayışının desteklenmesinin üzerinde yaşadığımız bu muhteşem kültür coğrafyasına büyük haksızlık olacağı,

- Avrupa Konseyi tarafından yayınlanan verilere göre bütçeden kültürel harcamalara ayrılan pay bakımından Türkiye'nin diğer ülkelerin çok gerisinde kaldığı, çok geniş ve büyük bir tarihî zenginliği bulunan, inanılmaz çeşitlilikle doğası ve çok farklı etnik, dini ve inanç

kimliği havuzuna sahip bir ülkenin Kültür ve Turizm Bakanlığı bütçesinin sadece 2,3 milyar TL olduğu, bu payın toplam bütçe içerisindeki payının ise sadece 0,49 olduğu,

- Kültür ve Turizm Bakanlığının teşkilat yapısının sorunlu bir örgütlenme olduğu, kültür ve turizmin birlikte aynı bakanlığın organizasyonu altında yönetmenin yanlış kararlar alınmasına neden olabileceği, kültürel faaliyetlerin kar-zarar ilişkisi yerine toplumsal fayda üzerine kurulu hizmetler olduğu, buna karşın turizmin ekonomik maliyet üzerinden kar ve zarar dengesi gözetilerek yapılan pazarlama hizmetlerini kapsadığı, bu nedenle Bakanlığın çoğu zaman kültürel faaliyetlere ekonomik yaklaştığı ve toplumsal faydası olan kültürel hizmetlerin, ekonomik çıkar uğruna turizme feda edildiği,

- Turizm gelirlerinde bir artışın yaşandığı ancak bunun da turizm istatistiklerinin hesaplanma yöntemindeki değişikliklerden kaynaklandığı, 2003 yılında işçi dövizli gelirlerinin hesaba katılarak, bunların üçte 2'sinin turizm gelirlerine aktarıldığı, bu nedenle göreceli bir yükselme yaşandığı, yabancı turistlerin Türkiye'de harcadıkları para miktarında ciddi bir artışın yaşanmadığı, 2005 yılında ziyaretçi başına ortalama harcama miktarı 766 dolar iken, 2013 yılında bu rakamın 749 dolara düştüğü, turizm sektöründeki yapısal sıkıntılar nedeniyle rekabet avantajının sadece düşük fiyata dayalı olduğu, turizmin tüm mevsimlere ve bütün coğrafi bölgelere yayılarak çeşitlendirilmesine ihtiyaç duyulduğu,

- 2014 yılında dünyada yaşanan ekonomik belirsizliklere ve yakın coğrafyamızda devam eden iç karışıklıklara rağmen 2013 yılında turist sayısı bakımından dünyanın en önemli turizm destinasyonları sıralamasında Türkiye'nin 6 ncı sırada yer aldığı, Türkiye'ye gelen yabancı ziyaretçi sayısının 2013 yılında bir önceki yıla oranla yaklaşık yüzde 10'luk bir artışla 34,9 milyon kişiye, turizm gelirinin ise yüzde 11,3 artışla 32,3 milyar ABD dolarına yükseldiği,

- Anadolu'nun neolitik çağdan günümüze dek pek çok medeniyete ev sahipliği yaptığı, bu nedenle farklı birçok uygarlığa ait inanılmaz zengin bir kültür mirasının bulunduğu, ancak doğal, arkeolojik ve kültürel mirasın korunmasında koruma kurullarının tek başına yeterli olmadığını, özellikle çarpık kentleşme, rant ve insanlardan kaynaklı yıkımlar neticesinde zengin kültür mirasının göz göre göre tahrip edildiği, bu konuda gerekli yasal düzenlemeler yapılarak kültür ve tarih mirasını korumakla görevli bir üst kurulun acilen oluşturulması gerektiği,

- Kültür ve Turizm Bakanlığının hazırladığı Türk Sanat Kurumu (TÜSAK) Tasarısıyla özerk bir kurumun kurulmasının planlandığı, bu Kurumunun 11 üyesinin de Bakanlar Kurulu tarafından atanacağı, Tasarıyla genel müdürlüklerinin kapatılacağı ve bütün mal varlıklarıyla birlikte TÜSAK'a devredileceği, özellikle kültür ve sanatta kurumsallaşmanın oldukça zaman

alan bir konu olduğu, Tasarı ile yıllardır varlığını sürdüren Devlet Tiyatroları ile Devlet Opera ve Balesi gibi kurumların belirli bir bilgi birikimi ve deneyimle geliştirdiği kurumsallaşmanın kesintiye uğratılacağı,

- 1993 yılından itibaren çalınan ya da yasa dışı yollarla yurtdışına kaçırılan eserler için Kültür ve Turizm Bakanlığının soruşturma açması ve eser takibini sıkılaştırılması gerektiği, şu ana kadar tespiti yapılan 302 tane eser olduğu, bunların 106'sının tablo, diğerlerinin ise heykel veya başka eserler olduğu, bakanlık raporlarına göre bazılarının çalındığı, bazılarının ise envantere olmadığı için izinin bile sürülmesinin çok zor olduğu, bu eserlerin tahmini toplam değerlerinin 250 milyon dolar, bazılarının ise paha biçilemez değerde olduğu,

- Halkın tiyatroya olan ilgisinin son on yılda yüzde 75 artmış olmasına rağmen, bu artışta en büyük paya sahip olan kültür ve sanat emekçilerinin özlük haklarında hak ettikleri iyileştirmelerin yapılmadığı, ayrıca devlet operalarında ve senfonide ücretli çalışanlara kadro tahsis edilerek biran önce kadroya alınması gerektiği,

- Türkiye'de kitap okuma oranının ve kişi başına düşen kitap sayısının oldukça düşük olduğu, Türkiye'de yılda 12.089 kişiye 1 kitap düştüğü, Japonya'da 1 kişiye 25 kitap, Fransa'da ise 1 kişiye 7 kitap düştüğü, Avrupa Birliği kitap okuma ortalamasının yüzde 21, Türkiye'de ise on binde 1 olduğu, yıllık kitap basımı rakamlarına bakıldığında, bir yılda ABD'de 72 bin, Almanya'da 65 bin, İngiltere'de 48 bin, Fransa'da 39 bin, Brezilya'da 13 bin, Türkiye'de ise 6.031 kitap basıldığı, Türkiye'deki kitaba ilginin artırılmasına yönelik Bakanlığın hükümet nezdinde daha kapsamlı politikalar geliştirmesi gerektiği, kültür ve sanattaki gelişimin kaynağının okumaktan ve bilgi birikiminin artırılmasından geçtiği,

- Türkiye'nin önemli bir müzecilik ve kütüphanecilik sorununun bulunduğu, 75 milyonluk nüfusa karşılık sadece 1.118 kütüphanenin bulunduğu, Almanya'da ise 82 milyon nüfusa karşılık 15 binden fazla kütüphanenin bulunduğu, gerek kitap sayısı gerekse de okuma salonları bakımından kütüphanelerin çok yetersiz olduğu, bunula birlikte Türkiye'de müzecilik anlayışının da değişmesine ihtiyaç duyulduğu, birçok ildeki müzenin kültürel ve tarihi eserleri korumakta ve sergilemekte yetersiz kaldığı, Avrupa'nın birçok yerinde örnekleri olduğu üzere müzelerin bir kompleks olarak modern bir anlayışla inşa edilmesi gerektiği,

- Bakanlığa bağlı müze ve ören yerlerinin gişe ve işletmelerinin modernizasyonu ile gerek ziyaretçi sayılarında gerekse de gelirlerinde yüksek artışların sağlandığı, müze ve ören yerlerinin ziyaretçi sayısının 2002 yılında 7 milyon 400 bin iken 2014 yılının ilk on ayında bu sayının 27 milyona ulaştığı,

- Türkiye'de özellikle müzik alanında çok ciddi bir kültür tahribatının yaşandığı, farklı alt kültür, dil ve lehçelere ait çeşitli anonim eserlerin kaynağının tespit edilmesinde

sıkıntılarının yaşandığı, Kültür ve Turizm Bakanlığının bir çalışma başlatarak Türkiye'nin müzik atlasını çıkarması gerektiği, Anadolu coğrafyasının zengin müzik ve türkü arşivinin gelecek kuşaklara doğru ve eksiksiz bir şekilde aktarılmasının Bakanlığın önümüzdeki dönemde yapacağı en önemli çalışma olacağı,

şeklindeki görüş, eleştiri ve önerilerin ardından Hükümet adına yapılan açıklamalarda;

- Kültür ve Turizm Bakanlığının kültür ve sanata yaklaşımının çoğulculuk ve sivilleşme üzerine kurulu olduğu, mümkün olduğu kadar toplumun her kesimini yatay kesen bir Bakanlık anlayışının olduğu, Bakanlığın Türkiye'nin kültürel standartlarının yükselmesi ve her alanda kültürel hayatla daha çok ilişki kurulması için çalıştığı,

- Kültür ve turizmin ayrılmaz bir bütün olduğu, tüm dünyada turizm diye sunulan her şeyin bir şekilde o kültüre ait unsurlar olduğu, turizm denilen faaliyetle gerçekte kültürün ve sahip olunan doğal ve tarihi değerlerin ekonomik değere dönüştürülmesinin gerçekleştirildiği, günümüzde dünyada 26 ülkede kültür ve turizmin aynı bakanlık bünyesinde örgütlendiği, kültürel varlıkların iyi bir şekilde korunabilmesi ve daha iyi değerlendirilmesi için kuşkusuz maddi kaynağa ihtiyaç duyulduğu, gerek kültürü kendi dinamikleri içinde korumak, gerekse turizmi kendi dinamikleri içerisinde geliştirmenin bu konuda bir denge olarak korunması gerektiği,

- Kültür ve Turizm Bakanlığının kültür ve sanat kurumlarına yönelik bir ilgisizliğinin olmadığı, özel ya da kamu sermayeli kültür ve sanat kurumlarına piyasacı bir anlayışla kâr-zarar ikileminde bakılmadığı, son on iki yılda Bakanlık faaliyetlerine 5,2 milyar TL bütçenin ayrıldığı, yeni sahnelerin üretilmesinden, yeni yerlerde tiyatro yapılmasına kadar birçok çalışmanın da devam ettiği, Bakanlığın kültür ve sanat kurumlarına sadece ekonomik kaynak aktarmakla kalmadığı, kültür ve sanatın hayatın ana rengini oluşturan etkinliklerin merkezi hâline getirilmesi içinde çaba sarf ettiği,

- Kültür ve Turizm Bakanlığınca özel tiyatrolara sağlanan maddi desteğin günümüze kadar artarak devam ettiği, 2013-2014 sezonunda destek alan tiyatro sayısının 59'dan 221'e çıktığı, sağlanan maddi desteğin 850 bin TL'den 4,3 milyon TL'ye çıktığı, Devlet Opera ve Balesinde önceki yıllarda 584 temsilci varken, 2014 yılı Eylül ayı sonu itibarıyla yüzde 60'lık bir artışla bu sayının 933 olduğu, Devlet Tiyatrolarında repertuarın yüzde 50'sinin yerli oyun olması şartının getirildiği, ayrıca yerli oyunların da en az yüzde 15'nin yeni yerli oyunlardan olması gerektiği,

- Kültür ve Turizm Bakanlığınca özel tiyatrolara on yıl boyunca gerek maddi gerekse lojistik ve teknik desteğin verildiği, ancak bu desteklerden devamlı aynı özel tiyatroların

faydalandığı, farklı özel tiyatro ve yeni sanatçıların bu desteklerden yararlanmadığı, bu nedenle bazı özel tiyatrolara sağlanan desteğin farklı ve yeni kurulan özel tiyatrolara kaydırıldığı, artık özel tiyatrolara sağlanan desteğin belli bir süreyle sınırlı tutulacağı, tiyatroların kendilerini ekonomik olarak ayakta tutacağından sonra desteğin kesilip yeni özel tiyatrolara verileceği,

- Türk Sanat Kurumu (TÜSAK) Tasarısı taslağının Bakanlığın internet sayfası üzerinden kamuoyuyla paylaşıldığı ve ilgilenen herkesin tüm içeriğe rahatça ulaşabileceği, tasarı taslağına ilişkin tüm yorum ve eleştirilere Bakanlığın açık olduğu, Tasarının hazırlanmasındaki esas amacın kültür ve sanat faaliyetlerinin sektörleşmesinin sağlanması ve kuralları belirli bir kültür endüstrisinin oluşmasına destek verilmesi olduğu, bugün dünyada “kültür ekonomisi” ve “kültür diplomasisi” kavramlarının yaygınlaştığı, özellikle sinemanın bu kültür endüstrisinin merkezinde yer aldığı, bu nedenle bir ülkenin kültürel varlığını, o ülkenin refahına dönüştürmek bakımından kültür endüstrisinin önemli olduğu,

- Kitap üretiminin, kitap okuma alışkanlıklarıyla doğrudan ilgili olduğu, kitaba olan talebin düşük olması nedeniyle yıllık kitap üretiminin de düşük kaldığı, ülkemizde kitap okuma alışkanlığı ve kitaplara olan ilginin daha çok bireysel merak ve kişisel ilgi alanlarıyla beslendiği, ancak toplumun bir bütün olarak kitap okuma alışkanlıklarının artırılmasının küçük yaşlarda verilen temel eğitimle mümkün olabileceği, bu nedenle yeni nesillere okuma alışkanlığının kazandırılmasına yönelik kapsamlı ve çok yönlü politikaların üretilmesine ihtiyaç duyulduğu,

- Yasa dışı yollarla ülke dışına çıkarılan kültür varlıklarının iadesine yönelik yürütülen çalışmalar kapsamında 2014 yılı Kasım ayı itibarıyla toplamda on altı adet kültür varlığının Türkiye'ye iadesinin sağlandığı, bu eserler arasında ABD'den iadesi sağlanan on adet mezar taşı ve adak steli ile bağış yoluyla iadesi sağlanan dört adet amfora ve bir adet at koşum takımına ait tunç gem ile Avusturya'dan iadesi sağlanan Yortan kabının bulunduğu, ayrıca Almanya, ABD, İtalya, Fransa, Danimarka, Bulgaristan, İsviçre, İskoçya ve İngiltere'de bulunan pek çok eserin iade edilmesine yönelik çalışmaların gerek hukuki gerek diplomatik yollarla sürdürüldüğü,

- Çağdaş müzecilik anlayışı çerçevesinde bu coğrafyada ortaya çıkmış tüm kültürlere ait eserlerin kalıplaşmış, durağan sergileme anlayışından ziyade modern teşhir yaklaşımıyla sergileneceği sanal ortamda tanıtımının yapılacağı, geçici ve kalıcı sergiler olmak üzere çeşitli eğitici ve tanıtıcı kültürel etkinliklerin gerçekleştirileceği, sinema, kafe, restoran, kütüphane, dinlenme alanları, otopark gibi yapı kompleksleri ile iç içe, akademik düzeyde bilimsel çalışmaların ve etkinliklerin düzenlenebileceği bir müzecilik hizmetinin sunulması için

çalışmaların başladığı, bu çerçevede, birçok ilimizde yakın geleceğe yönelik müze uygulama ve proje çalışmalarının devam ettiği, bu müzecilik anlayışıyla 47 müzede uygulama çalışmalarının sürdürüldüğü, Van Urartu Müzesi başta olmak üzere, Çanakkale Troya, Uşak, Afyonkarahisar, Adana Arkeoloji müzesi, Bitlis Ahlat Selçuklu Mezarlığı Müzesi, Diyarbakır, Burdur Doğa Tarihi Müzesi olmak üzere sekiz müzenin yıl sonuna kadar açılacağı, *ifade edilmiştir.*

Komisyonumuzun 19.11.2014 tarihinde Orman ve Su İşleri Bakanlığı, Orman Genel Müdürlüğü, Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü, Meteoroloji Genel Müdürlüğü ve Türkiye Su Enstitüsünün bütçeleri üzerinde yaptığı görüşmelerde

- Türkiye'nin orman alanları açısından zengin olmaması ile kullanılabilir su potansiyelinin yüksek olmaması nedeniyle Orman ve Su İşleri Bakanlığının Türkiye açısından son derece önemli bir bakanlık olduğu, ancak Bakanlığın bütçesinin görev alanlarına nazaran bütçe içindeki payının yeterli olmadığı, ayrıca geçen yıla göre yüzde 7'lik artışın da oldukça düşük olduğu,

- 780 bin kilometrekare yüzölçümü olan Türkiye'nin sadece 22 milyon hektarının ormanlık alan olduğu, ormanlık alanların Avrupa ortalaması düzeyine çıkarılmasının gerektiği,

- Üçüncü havalimanının yapılacağı alanın yüzde 72'sinin orman alanı olduğu, inşaat nedeniyle önemli miktarda bir orman alanının tahrip olacağı,

- Bakanlık tarafından yapılan envanter çalışmaları sonucuna göre 1972 yılında 20,2 milyon hektar olan orman varlığının 2012 yılında 21,7 milyon hektara çıktığının belirtildiği, ancak uluslararası bir kuruluş tarafından uzaydan görüntüleme yöntemiyle yapılan çalışmalara göre 2000 ila 2012 yılları arasında Türkiye'de net orman kaybının Kayseri kadar bir alana denk gelen 164.222 hektar olduğunun tespit edildiği, orman alanlarına ilişkin tespitlerin tapu envanter sonuçlarına göre değil uzaydan görüntüleme yöntemiyle yapılması gerektiği, böylece daha sağlıklı tespitler yapmanın mümkün olduğu,

- Çal Dağı'nda sülfürik asitle nikel çıkartılacak olması nedeniyle Akhisar, Alaşehir, Salihli, Turgutlu ve Manisa'dan İzmir'e kadar uzanan bölgenin çevre kirliliği tehdidi altında olduğu,

- Küresel ısınma nedeniyle 2030 yılına kadar ülkemizin su kaynaklarının yüzde 40'ının tükenme ihtimalinin bulunduğu, bu durumun orman yangınlarının artmasına, erozyon nedeniyle tarımsal üretkenliğin azalmasına, sıcaklık artışlarına bağlı sağlık sorunlarının artmasına ve turizm gelirlerinin azalmasına doğrudan veya dolaylı olarak etkileri olabileceği,

- Ormanların azalmasındaki etmenlerden olan orman yangınları en kolay engellenebilecek sebepken Türkiye'de son bir yıl içinde 3.755 orman yangını çıktığı ve bu yangınlarda 11.500 hektar alanın kül olduğu,

- Türkiye'nin kullanılabilir su miktarı açısından su sıkıntısı çeken ülkeler kategorisinde yer aldığı, ülkemizde kişi başına düşen yıllık kullanılabilir su miktarının yaklaşık 1500 metreküp olup 7500 metreküp olan dünya ortalamasının çok altında olduğu, ayrıca bu düzeyin nüfus arttıkça gerileyeceğinin öngörüldüğü, ülkemizin kullanılabilir su kaynağından yararlanma oranının yaklaşık yüzde 39 olup mevcut 112 milyar metreküp su kaynağının yüzde 73'ünün sulamada, yüzde 16'sının içme ve kullanmada, yüzde 11'inin ise sanayide kullanıldığı,

- Türkiye'nin sahip olduğu su potansiyelinin yüzde 60'ını kullanamamasının özellikle tarım sektörüne olumsuz etkileri olduğu, toplam tarım alanının 8,5 milyon hektarı sulu tarıma müsaitken bu varlığın yaklaşık üçte 1'inin sulanamadığı, tarımsal sulamada yaşanan bu eksikliğin ülke ekonomisini ve tarımdan göç nedeniyle de ülkenin toplumsal yapısını ve kentleşmeyi olumsuz etkilediği,

- Üçüncü köprü ve üçüncü havaalanı gibi mega projeler nedeniyle İstanbul'un ormanlık alanlarının tahrip edildiği, bu durumun ekolojik dengeye olumsuz etkilerinin olacağı,

şeklindeki görüş, öneri ve tespitlerin ardından Hükümet tarafından yapılan tamamlayıcı açıklamalarda;

- Toplam orman alanlarının Türkiye'nin yüzde 27,7'sini teşkil ettiği, 1972'de orman varlığı 20,2 milyon hektarken 2012 yılı sonunda 21,7 milyon hektara yükseldiği, son on iki yılda ise yaklaşık 9 bin hektarlık bir artışın meydana geldiği,

- Geçmiş yıllarda orman teşkilatı Türkiye'nin sadece 27,7'lik ormanlık alanında çalışma yapabilirken 2011 yılında yapılan değişiklikle orman teşkilatının Türkiye'nin her yerinde hizmet edebilir hâle geldiği, bu değişiklik sayesinde okul bahçeleri, üniversite kampüsleri, hastane bahçeleri, ibadethaneler, mezarlıklar ve kara yolu kenarlarının ağaçlandırılabilirdiği,

- Bakanlık tarafından kuraklığa karşı ciddi tedbirlerin alındığı, içme suyuna ilişkin olarak 2007 yılında bütün şehirler için 2040-2050'li yılları kapsayan eylem planları hazırlandığı ve uzun vadeli ihtiyaçlarının belirlendiği, içme suyu arz talep grafikleri çizilerek 70 adet yerleşim yerinin su sıkıntısının belirlendiği ve bütün şehirlerin su meselesini çözmek için 70 adet büyük yatırım yapıldığı,

- Üçüncü köprü yolları için kesilen ağaçların en az 5 katı kadar ağaç dikilmesine ilişkin mecburiyetin bu işlere ilişkin ruhsat verilirken taahhütname almak suretiyle sağlandığı,

üçüncü havaalanı inşaatının olduğu bölge her ne kadar ormanlık bir alan olarak gözükse de kömür madenlerinin çıkarılması esnasında tamamen tahrip edilmiş bir alan olduğu,

- Çaldağı'yla ilgili bütün işlemlerin tamamlanmış olduğu , ÇED Yönetmeliğinin 14'üncü maddesi gereğince ÇED olumlu belgesi verilmiş olduğu,

- Erozyonla mücadele edilmesi amacıyla 1,1 milyon hektarlık alanda çalışma yapıldığı, 1970'li yıllarda yılda 500 milyon ton toprak kaybı olurken yapılan erozyon ve ağaçlandırma çalışmaları ile bu rakamın 178 milyon tona indirildiği,

- Orman yangınlarının giderek azaldığı, 2014 yılının kurak geçmesine rağmen 2114 adet orman yangını olduğu ve 3073 hektarlık alanın yandığı, ancak orman yangınlarının uzun dönem ortalamasının yaklaşık 10 bin hektarlık alan olduğu, alınan tedbirler neticesinde bu rakamın daha da düşeceği,

- Tarımsal sulama alanlarının analiz çalışmalarının yapıldığı ve bu alanlarda 2015 yılında önemli çalışmalar yapılacağı, sulanabilir alanların sulanabilmesine yönelik çalışmaların ve yatırımların devam ettiği,

ifade edilmiştir.

Komisionumuzda 19.11.2014 tarihinde Adalet Bakanlığı, Ceza İnfaz Kurumları ile Tutukevleri İş Yurtları Kurumu, Türkiye Adalet Akademisi, Anayasa Mahkemesi, Yargıtay, Danıştay ile Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu bütçeleri üzerinde yapılan görüşmelerde;

- Son dönemde gerçekleştirilen Anayasal ve yasal değişikliklerle Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulunun oluşumunun ve yapısının değiştirildiği, yapılan değişikliklerin gerekçelerinin temel olarak HSYK'nın bağımsızlığının sağlanması olarak ifade edildiği; ancak uygulamaya bakıldığında HSYK'nın kararlarının siyasi etkiye açık hale getirildiğinin anlaşıldığı, diğer taraftan Hükümet tarafından zaman zaman kamuoyuna HSYK'nın bağımsızlığını zedeleyecek açıklamalar yapıldığı, hakim ve savcıların atama, disiplin, sicil ve görevde yükselmeleri gibi bütün hak ve ödevlerinin işleyişinden sorumlu olan ve özerk olması gereken bir kurumun bağımsızlığını zedeleyecek uygulama ve açıklamalardan kaçınılması gerektiği,

- 2014 yılında yapılan HSYK seçimlerinde üyelerin çoğunluğunu, Yargıda Birlik Platformu olarak seçimlere katılan grubun kazandığı, Yargıda Birlik Platformunun ülkemizde var olan üç temel siyasi görüşe sahip kişilerden oluştuğunun bilindiği, asli görevi hakim ve savcıların atama, yer değiştirme, sicil ve disiplin işleri olan HSYK'nın seçimlerinde adayların siyasi kimliklerinin ön plana çıkmasının kaygı verici olduğu, diğer taraftan HSYK seçimleri öncesinde hakim ve savcılarının maaşlarına seyranen artış yapılmasını öngören bir kanun

tasarısının TBMM'ye sunulduğu, tasarının zamanlamasının HSYK seçimleri öncesine gelmesinin tartışmalara neden olduğu, hakim ve savcılarının maaşlarında artış ihtiyacı olsa dahi bu düzenlemenin farklı bir zamanda gündeme getirilmiş olmasının daha yerinde olacağı,

- Adalet Bakanlığının HSYK ve Barolar üzerinde vesayet yetkisinin kullanımına benzer açıklamalar yapmasının uygun olmadığı ve bu durumun yargı bağımsızlığını zedelediği, yargı sistemiyle ilgili olarak Adalet Bakanlığının temel görevinin, ilgili personelin özlük hakları ve cezaevlerinin idame ettirilmesini kapsaması gerektiği,

- Anayasa ile güvence altına alınan kuvvetler ayrılığı ilkesi gereğince yasama-yürütme ve yargının sorumluluklarının birbirinden ayrılmış olduğu; ancak uygulamaya bakıldığında kamuoyunda 17/25 Aralık Operasyonları olarak nitelendirilen süreçte bazı yargı mensuplarının görev ve yetkilerini aşacak uygulamalar tesis ettiğinin görüldüğü, yargı erki mensuplarının kendilerine Anayasa ve yasalarla verilen görev ve sorumlulukları aşmaması gerektiği,

- Cezaevlerinde yaklaşık yirmi iki bin tutuklunun bulunduğu, cezaevlerinin mevcut kapasitesinin bu sayı açısından yetersiz olduğunun görüldüğü, ayrıca cezaevlerinde koşulların da iyileştirilmesi gerektiği, Bakanlık tarafından uygulamaya konulan "denetimli serbestlik" modelinin tutuklu sayısının azaltılmasına katkı sağladığı, denetimli serbestlik modeline benzer yeni modeller geliştirilmenin yerinde olacağı,

- Ceza İnfaz Kurumlarında bulunan tutuklu ve hükümlülerin başta sağlık hizmeti olmak üzere aldıkları hizmetin nitelik ve kalitesinde sorunlar yaşandığı, özellikle sürekli hekim bulunmayan cezaevlerinde tedavi ve hastaneye sevk işlemlerinin uzun prosedürler sonra gerçekleşebildiği, ceza infaz kurumları sağlık personeli ve işlemlerinin standardize edilmesi gerektiği,

- Ülkemizde yargılama sürelerinin çok uzun olduğu, pratiğe bakıldığında ortalama 8-10 sene süren davaların görüldüğü, yargılama sürelerinin kısaltılması amacıyla alternatif, yeni yargılama yöntemlerinin geliştirilmesi gerektiği, diğer taraftan verilen yargı kararlarından bazılarının AİHM'ye götürüldüğü ve AİHM kararları uyarınca ülkemizin ciddi manada tazminatlar ödemek zorunda kaldığı, bu anlamda da yargı sistemimizde var olan "temyiz" sürecinin incelenmesi gerektiği,

- Adli sicil istatistiklerine göre 2002 yılında yaklaşık 3 milyon olan dosya sayısının 2013 yılında 6,5 milyonu aştığının tespit edildiği, bu verilerin temelinde yatan nedenlerin araştırılması gerektiği,

şeklindeki görüş, eleştiri ve önerilerin ardından Hükümet adına yapılan tamamlayıcı açıklamalarda;

- Bazı kamu kurum ve kuruluşlarının son on iki yılda demokratikleşme ve sivilleşme alanında gerçekleştirilen reformlara uyum kapsamında yeniden yapılandırıldığı, HSYK'nın da bu kurumlardan biri olduğu, HSYK'nın yapısında, üyelerinin seçiminde ve oluşumunda yapılan düzenlemelerin temelinde hakim ve savcıların atama, disiplin ve sicil işlemlerinde görevli olan bir kurumda hakim ve savcıların daha fazla söz sahibi olmasına ilişkin kaygı olduğu, HSYK seçimlerinde daha önce uygulanan modelin yargıyı ayrıştırdığı ve kutuplaşmalara neden olduğu, Bakanlığa yargı mensupları tarafından eski sisteme ilişkin şikayetler ulaştığı, HSYK'nın yapısında gerçekleştirilen değişikliklere bu gözle bakılması gerektiği,

- Cezaevlerindeki tutuklu ve hükümlü oranlarının dünya genelinde ülkelerin ceza ve adalet sistemleri hakkında fikir veren en önemli parametrelerden olduğu, Hükümet nezdinde tutukluluk hallerinin sınırlandırılması ve uzun tutukluluk sürelerinin düşürülmesi amacıyla çalışmalar yapıldığı, bu kapsamda 2001 yılında yüzde 54 olan tutuklu oranının 2014 yılında yüzde 14,5'e gerilediği, tutukluluk haline karar verilmesiyle ilgili olarak da "toplum güvenliği bakımından tehlikeli kriterinin" yanına "somut tehlike" kriterinin de dahil edilmesine ilişkin çalışmaların devam ettiği,

-Cezaevlerindeki tutuklu ve hükümlülerin fiziki koşullarına ilişkin konuların Bakanlığın gündeminde olduğu, Bakanlığın bu konuya her şeyden önce insani ve vicdani yönden baktığı, bu konuda Adalet Bakanlığı Kanunlar Genel Müdürlüğü, Adli Tıp Kurumu ve Ceza ve Tevkif Evleri Genel Müdürlüğü işbirliğinde çalışmaların devam ettiği,

- Yargılama sürelerinin hızlandırılması amacıyla Bakanlık tarafından "Adli Zaman Yönetimi" projesinin geliştirildiği, bu proje uyarınca adli ve idari dosyalar için yargılama süresi belirlendiği ve bu sürelerin taahhüt edildiği, geciken dosyalar içinse takip sisteminin uygulandığı, yine daha önce bir çok kamu kurumuyla bilgi talebi için yazışmak durumunda kalan mahkemelerin Ulusal Yargı Ağı (UYAP) projesi ile bilgi ve belgeleri elektronik ortamda temin edebildiği ve böylece yargılama sürelerinin kısaldığı, özellikle ceza yargılamasından kayda değer bir iş yükü oluşturan "kabahatlerin" artık ceza mevzuatından çıkarıldığı ve idari yaptırıma bağlandığı,

- Hükümet nezdinde AİHM'de Türkiye'nin lehine dosya sayısının azaltılması için çalışmalar yapıldığı, bu kapsamda vatandaşlarımıza AİHM'e gitmeden önce bir başvuru yolu olarak "bireysel başvuru yolunun" açıldığı, sonuç olarak AİHM'e yapılan başvurularda

azalma tespit edildiği, bu kapsamda 17 Aralık 2014 tarihi itibarıyla toplam bireysel başvuru sayısının 29.126 olduğu, bu sayının 7357' si hakkında kabul edilebilirlik kararı verildiği, AİHM'deki davaların azaltılmasıyla ilgili diğer bir hususun da "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine Yapılmış Bazı Başvuruların Tazminat Ödenmek Suretiyle Çözümüne Dair Kanunla" kurulan tazminat komisyonu olduğu, bu Komisyona AİHM'e dava açmadan önce başvurma imkanı bulunduğu, bu kapsamda yapılan reformlarla Türkiye'nin AİHM'de en fazla dosyası bulunan 2. ülke konumundan 4. ülke konumuna düştüğü,

- Adli sicil kayıtlarına göre suçların artmasının altında belli başlı bir takım nedenlerin yattığı, Bakanlık tarafından yapılan analizlere göre, bu sayının artmasında dosyaların sonuçlanma sürelerinin hızlanması, ekonomi ve kamu düzeninde meydana gelen değişimlerin yanı sıra özellikle bilişim alanında ortaya çıkan yeni suç tiplerinin yattığı, Adalet Bakanlığının bir görevinin de Türkiye'nin adalet politikasını belirlemek olduğu ve bu kapsamda suç oranlarının artmasının sebepleri üzerinde durulduğu,

Komisyonumuzda 20.11.2014 tarihinde Sağlık Bakanlığı, Türkiye Hudut ve Sahiller Sağlık Genel Müdürlüğü, Türkiye İlaç ve Tıbbi Cihaz Kurumu, Türkiye Kamu Hastaneleri Kurumu ve Türkiye Halk Sağlığı Kurumu bütçeleri üzerinde yapılan görüşmelerde;

- Ülkemizde sağlık alanına ilişkin potansiyelin yeterli ve doğru kullanılmadığı, özellikle doktorların dağılımında ciddi sıkıntılar olduğu, bununla birlikte teknolojiden de yeterince faydalanılmadığı, bu durumun en tarafsız göstergelerinden birinin Birleşmiş Milletler İnsani Gelişmişlik Endeksi verileri olduğu, nitekim ülkemizin bu endekse göre sağlık alanında diğer ülkelerin oldukça gerisinde kaldığı, benzer şekilde OECD ülkeleriyle yapılan kıyaslamada da son sıralarda yer aldığı,

- Sağlık Bakanlığının 2015 yılı için 1.316 adet taşıt almayı öngördüğü, bu miktarın bir yıl için oldukça fazla olduğu, alınması planlanan bu araçların nerelerde kullanılacağına açıklanması gerektiği,

- Türkiye Halk Sağlığı Kurumunun aşı siparişi ve alımı konusunda gelecek yıllara yaygın yüklenmelere girişmesini ve belirlenen miktarlarda alım garantili sözleşmeler yapmasını sağlayan yetkinin 2015 yılı Merkezi Yönetim Bütçe Kanunu Tasarısına ekli E cetvelinde yer aldığı, bu hususunun bütçede ayrı bir hüküm olarak yer almasının sebebinin belirtilmesi gerektiği,

- Ameliyathane hizmetlerinin anestezi teknikerleri ile ameliyathane hizmetleri teknikerleri tarafından verilmesi gerektiği, fakat bu hizmetlerin bazı hastanelerde hemşireler

tarafından verildiği, söz konusu yanlış uygulamaya rağmen tekniker istihdamı yapmak yerine hemşire alımına gidildiği,

- Aile hekimliğinde nöbet sistemine geçilmesinin doğru bir uygulama olmadığı, bu sistemden beklenen faydanın sağlanamayacağı ve nöbet sisteminin aile hekimlerinin çalışma motivasyonunu düşürmek suretiyle daha ciddi sorunlara yol açabileceği,

- Şehir hastaneleri projesiyle yatak kapasitesinde artış sağlamak yerine yataklarda iyileştirmeye gidildiği, dolayısıyla bu projenin yüksek maliyetine karşın kişi başına düşen yatak sayısında artış sağlanmayacağı, ayrıca şehir merkezlerindeki hastanelerin şehir dışında toplanmasının vatandaşların hastanelere ulaşımını zorlaştıracağı,

- Sağlık alanında kamu-özel işbirliği modelinin belirleyici bir noktaya gelmiş olmasının büyük sıkıntıları da beraberinde getirebileceği, nitekim bu yöntemin yüklenicilere Hazine garantisi imkânı sunduğu, bu garantinin önümüzdeki yıllarda ülkemizin borç yükünün önemli ölçüde artmasına sebep olabileceği,

- 2013 yılında anne ve bebek ölüm hızının bir önceki yıla göre artış gösterdiği, bu durumun ülkemiz açısından endişe verici bir durum olduğu, Sağlık Bakanlığının anne ve bebek sağlığını koruyacak ve ölüm sayılarını azaltacak önlemler almasının büyük önem arz ettiği,

- Ülkemizde ağız ve diş sağlığı merkezi sayısının yetersiz olduğu, bu sebeple vatandaşların ağız ve diş sağlığı hizmetlerine erişiminin oldukça güç olduğu, ayrıca hizmet kalitesinin de giderek kötüleştiği,

- Sağlık TV yayınlarının vatandaşlarımız için oldukça faydalı olduğu, ancak bu yayınların sadece internet üzerinden yapılmaması gerektiği, nitekim internet yoluyla Sağlık TV'yi takip eden vatandaşların bu hususta yeterli bilince sahip olduğu, dolayısıyla Sağlık TV'nin ulusal düzeyde bir televizyon kanalı olarak yayın yapması gerektiği,

- Sağlıkta Dönüşüm Programıyla sağlık alanında vatandaşların daha az para harcamasının amaçlandığı, ancak programın amacına uygun olarak yürütülmediği, nitekim 2013 yılında sağlık harcaması nedeniyle yoksullaşan hane sayısının bir önceki yıla göre artış gösterdiği,

- Türkiye İlaç ve Tıbbi Cihaz Kurumu verilerine göre 2005-2011 yılları arasında ilaca erişim endeksinin 4,9 olduğu, son açıklanan verilere göre ise bu endeksin 4'e düştüğü, dolayısıyla ülkemizde vatandaşların ilaca erişimi konusunda giderek kötüye giden bir tablonun olduğu, bu durumun önüne geçebilmek için Sağlık Bakanlığının tüm tarafları dinleyerek çözüm üretmesi gerektiği,

şeklindeki görüş, eleştiri ve önerilerin ardından Hükümet adına yapılan tamamlayıcı açıklamalarda;

- Ülkemizde sağlık hizmeti sunumu için ihtiyaç duyulan personel ve yatak sayısının OECD ülkelerine göre düşük olması sebebiyle sağlık alanında OECD ülkeleriyle yapılan karşılaştırmalarda ülkemizin gerilerde kaldığı, bu açığı kapatmak için ihtiyaç duyulan çalışmaların yapılacağı,

-2015 yılı için alınması öngörülen 1.316 adet taşıtın hibe dâhil 1.147 adedinin acil sağlık hizmetlerinde kullanılacak ambulans ile motosikletten oluştuğu, diğer sağlık hizmetleri sunumu için kamyon, kamyonet, minibüs gibi 169 adet taşıt alınmasının öngörüldüğü, ayrıca 2015 yılında ekonomik ömrünü dolduran binek taşıtların yerine de sadece 20 adet binek otomobil alınmasının öngörüldüğü,

- Aşı siparişi ve alımı konusunda bütçede özel bir düzenleme yapılmasının temel sebebinin yerli üretimin teşvik edilmesi olduğu, ayrıca aşı alımlarının yıllara sari olarak yapılacak olması nedeniyle de böyle bir düzenlemeye ihtiyaç olduğu,

- Hemşireliğin anestezi teknisyenliğinden çok daha eski bir yardımcı sağlık grubu olduğu ve hastanelerin teknikerlerden çok hemşirelere ihtiyaç duyduğu, bu sebeple daha fazla hemşire alımı yapıldığı, ayrıca hastanın vital parametrelerinin takibinin anestezi teknikerlerinin olmadığı durumlarda sadece hemşireler tarafından yapabileceği, ancak hemşirelerin anestezi teknikerlerinin yerine değerlendirilmesinin istisnai bir durum olduğu,

- Aile hekimliğinde nöbet sistemi uygulamasına geçilmesinin vatandaşların sağlık hizmetlerine erişimini kolaylaştırması açısından önem arz ettiği, ayrıca bu sistemin hastanelerin acil servislerinde yaşanan yoğunluğun önlenmesine de büyük katkı sunacağı,

- 17 adet şehir hastanesi projesinin sözleşmesinin imzalandığı, 41 adet projenin ise çalışmalarına devam edildiği, bu projeler kapsamında 101 bin adet yatak yenilenirken, 31.300 adet ilave yatak yapılacağı ve toplam yatak kapasitesinin 50.541'e ulaşacağı,

- Sağlık Bakanlığının anne ve bebek ölümlerini azaltabilmek için il bazında yeni stratejiler geliştirdiği, zira bu hususun öneminin farkında olduğu, ancak son yıllarda sezaryen nedeniyle prematüre doğum oranının arttığı ve bu durumun bebek ölümü riski ile yeni doğan yoğun bakım ünitesi ihtiyacını artırdığı, bu sebeple normal doğumun yaygınlaştırılması için çalışmalar yapıldığı,

- Ağız ve diş sağlığının sağlık turizmi ve özel diş hekimliği açısından daha vizyoner bir boyutta planlanıp yeni bir yol haritasının belirlenmesi gerektiği, ayrıca vatandaşlara yirmi dört saat hizmet verecek bir yapılaşmayı sağlayabilmek için Türk Diş Hekimleri Birliğinin çalışma yapması gerektiği,

hususları ifade edilmiştir.

Komisyonumuzda 20.11.2014 tarihinde Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ile Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü bütçeleri üzerinde yapılan görüşmelerde;

- Türkiye'nin hızlı bir şekilde kentleştiği, kentleşmeyle birlikte çeşitli sorunların yaşandığı, bu sorunların normal kabul edilebilmesine karşın nasıl bir kentleşmenin hayal edildiği sorusuna cevap verecek uzun vadeli politika metinlerine ihtiyaç duyulduğu, özellikle zihinlerdeki kentleşme olgusuna yönelik dönüşümün sağlanması noktasında bilinçlendirme faaliyetlerine ağırlık verilmesi gerektiği,

- Sağlıklı bir şehirleşmenin yatay nitelikte olması gerektiği, belirli bölgelere yığılma olmaksızın ülke genelinde kullanılabilir alanın daha yatay bir şekilde değerlendirilmesinin önemli olduğu, bu noktada şehir içindeki yeşil alanlara önem verilmesi, sosyal ortamların geniş tutulması, yapılaşmada tarihi mimarinin yansıtılması gibi hususlara ağırlık verilerek bilinçli bir şehirleşmenin olması gerektiği, kentsel dönüşümün bu kapsamda ele alınması gerektiği,

- Bakanlık görev alanın hava, su ve çevre kirliliğiyle mücadele, kentsel dönüşüm, enerji santralleri, yapı sistemleri, tapu ve kadastro gibi hususlar başta olmak üzere oldukça geniş olduğu, buna mukabil Bakanlık bütçesinin yetersiz olduğu, bu noktada AB tarafından sunulan çevre fonlarının kullanılmasının önemli olduğu,

- Bakanlığın görev alanları arasında çevresel düzenlemeler yer almasına karşın Bakanlık bünyesinde yeterince çevre mühendisi görevlendirilmemesine anlam verilemediği,

- Bakanlığın görev, sorumluluk ve yetki ile personel sistemine ilişkin teşkilat mevzuatının KHK ile düzenlendiği, oysaki mevzuat çalışmalarının bir yasa düzleminde ele alınmasının parlamenter sistemin ruhuna daha uygun olacağı, ayrıca anılan KHK'nın henüz parlamentoya sunulmadığı, en kısa sürede diğer KHK'larla birlikte parlamentoya sunulması gerektiği,

- Turizm bölgelerindeki deniz suyunun karadan kirlendiği, bu bölgelerde yer alan otel ve belediyelerin arıtma tesislerinin yeterince çalışmadığı, bazılarında ise arıtma tesisinin olmadığı, deniz kirliliğinin önlenmesi noktasında önem arz eden arıtma tesislerinin daha yakından takip edilmesi ve gerekli işlemlerin yapılması gerektiği,

- AB İlerleme Raporunda Türkiye'deki çevre ve iklim değişikliğiyle ilgili eleştirilerin yer aldığı, özellikle ÇED ve doğa korunması mevzuatında yapılan değişikliklerin eleştirildiği, ÇED'lerin çevre düzenin sağlanması amacına yönelik olarak daha etkin bir şekilde kullanılmasının önem arz ettiği, özellikle gelişmiş ÇED raporlarının düzenlenmemesi ve bu sürecin AB müktesebatı kapsamında ele alınmasının önemli olduğu,

- Değişen kamu yönetimi anlayışında yerel yönetimlere doğru yetki devrinin yaygınlaştığı, bu noktada Bakanlık bünyesinde toplanan bazı yetkilerin belediyelere devredilmesinin önemli olduğu, buna karşın imar planlarına ilişkin yetkinin Bakanlıkta olmasına anlam verilemediği,

şeklindeki görüş, eleştiri ve önerilerin ardından Hükümet adına yapılan tamamlayıcı açıklamalarda;

- Başta şehirleşme anlayışı olmak üzere çevresel faktörlerin etkin bir şekilde yönetilmesi noktasında önceliklere uygun temel politikaların belirlendiği, bu politika metinlerini esas alan ve Bakanlıktan beklenen hizmetlerin genel çerçevesinin hedef ve önceliklerinin tespit edilerek uygulamaya başlandığı, bu bakımdan kentleşmeye yönelik çalışmaların gelişi güzel olmadığı, belirli bir yaklaşıma sahip olan kentleşme olgusunun bir plan dahilinde hayata geçirilmeye çalışıldığı, ayrıca kamuoyu bilincinin artırılması amacıyla başta kamu spotları olmak üzere çeşitli faaliyetlerin gerçekleştirildiği,

- Daha yaşanabilir şehir hayatı için gerekli özenin gösterildiği, bu noktada gelişmiş ülke örneklerinin yerinde incelenerek toplumsal huzurun ve mutluluğun sağlanması amacına yönelik şehirleşmeye önem verildiği, bu noktada ülke kaynaklarının ve toplam nüfusun bir arada düşünülmesi gerektiği,

- Çevre mühendislerinin kamuda istihdam edilmesine yönelik önerilerin yerinde olduğu, ancak yaklaşık ondokuz bin civarında olan çevre mühendisinin kamuda istihdam edilmesinin mümkün olamayacağı, bu nedenle Bakanlık tarafından hayata geçirilen mevzuat bağlamında işletmelerce çevre mühendisinin çevre görevlisi ve çevre denetimcisi olarak görevlendirilmesinin sağlandığı,

- Bakanlığın görev, sorumluluk ve yetkisinin belli olduğu, bu hususun KHK ile düzenlenmesinin içerik olarak herhangi bir şeyi değiştirmeyeceği, yasa ile düzenlenip düzenlenmemesine yönelik hususun parlamentoda tartışılabileceği,

- Otel ve belediyelerce arıtma tesislerinin bulundurulması ve etkin bir şekilde kullanılması noktasında gerekli denetimlerin yapıldığı, cezai işlemlerin hiçbir kişi ve kurum gözetmeksizin uygulandığı, çok düşük rakamlı bazı belediyelerin arıtma tesisinin olmadığı, bu durumun en kısa sürede giderileceği,

- Çevre yönetiminin en etkin aracı ve yatırımcının yol haritası niteliğinde olan ÇED sürecinin elektronik ortamda yürütülmeye başlandığı, böylelikle zaman ve kaynak tasarrufunun sağlandığı, ayrıca ÇED Yönetmeliğinin AB direktifleriyle uyumlaştırılması

amacıyla hali hazırda bir çalışmanın yapıldığı, Yönetmeliğin AB mevzuatının birebir aynı hâline dönüştürüleceği,

- Bakanlık olarak yerinden yönetim ilkesine önem verildiği, ancak bazı yetkilerin yerel yönetimlerce kullanılma sürecinin Bakanlık tarafından kontrol edilmesinin normal karşılanması gerektiği, bu noktada yerel yönetimlerce hayata geçirilen imar planlarının Bakanlık tarafından sadece kontrol edildiği,

- Bakanlığın görev alanının geniş olmasına karşın sınırlı kaynakların etkin bir şekilde kullanmaya çalışıldığı, ayrıca başta AB fonları olmak üzere uluslararası kuruluşlardan ilave kaynağın tedarik edilebileceği,

ifade edilmiştir.

Komisyonomuzda 21.11.2014 tarihinde Milli Eğitim Bakanlığı, Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi Başkanlığı, Yükseköğretim Kurulu ile üniversitelerin bütçeleri üzerinde yapılan görüşmelerde;

- Milli Eğitim Bakanlığının bütçeden en fazla pay alan bakanlıklardan biri olduğu ve bu tablonun olumlu karşılandığı, ancak Bakanlığa tahsis edilen ödeneklerin yaklaşık yüzde 80'inin personel giderlerine ayrıldığı, toplum açısından oldukça önem arz eden eğitim hizmetlerine yatırım programları ve projeler için daha fazla kaynağın tahsis edilmesi gerektiği,

- 2014 yılında Millî Eğitim Bakanlığı bütçesinin gayrisafi millî hasıla içindeki oranının yüzde 3,24 olduğu, OECD ülkelerinde ise eğitime ayrılan bütçenin gayrisafi millî hasıla içindeki oranının ortalama yüzde 6 dolaylarında seyrettiği, Türkiye'nin eğitim alanındaki diğer göstergelerde de OECD ortalamasına göre geride kaldığı, benzer şekilde 2003-2015 yılları arasında Millî Eğitim Bakanlığına tahsis edilen ödeneklerin genel bütçe içindeki oranı ile millî gelir içindeki oranı karşılaştırıldığında Bakanlık bütçesinin genel bütçe içindeki oranının artmasına rağmen gayrisafi millî hasılaya oranının artmadığının görüldüğü, bu tablonun eğitime yeterli kaynağın aktarılmadığı şeklinde yorumlanabileceği,

- OECD ülkeleri başta olmak üzere tüm gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde okul öncesi eğitime önem verildiği ve bu alana ciddi oranda kaynak tahsis edildiği, Türkiye'de de okul öncesi eğitimin yakın zamanda uygulanmaya başlanan yeni eğitim sistemine (4+4+4) dahil edilmesinin çağdaş bir yaklaşım olacağı,

- Öğretmenlerin önemli bir kısmının mevcut maaş düzeyinde geçim sıkıntısı çektiği, bu nedenle öğretmen maaşlarında iyileştirme yapılmasına yönelik çalışmaların başlatılması gerektiği,

- İşsizlik oranlarının çift hanelere ulaştığı günümüzde yaklaşık 400 bin öğretmen adayının atanmayı beklediği, bu durumun yarattığı psikolojik travma nedeniyle bazı öğretmen adaylarında intihar vakalarının görüldüğü, benzer şekilde cüzi ücretle çalışan ve sayıları 70 bini bulan ücretli öğretmenlerin de zor şartlarda mesleğini icra etmeye çalıştığı, Bakanlığın toplumsal bir sorun haline gelen bu duruma en kısa sürede çözüm üretmesi gerektiği,

- Okullara onarım, temizlik, kırtasiye, demirbaş gibi birçok ihtiyacının karşılanması için yeterli kaynağın aktarılmadığı, temel eğitimden ortaöğretime geçiş sisteminde birçok kişinin ikamet ettiği yerden uzak bir okula yerleştirilmesi nedeniyle öğrencilerin okul servislerine mahkum olduğu, söz konusu aksaklıkların veliler açısından ek masraflara yol açtığı, bu durumun ücretsiz eğitim kavramıyla bağdaşmadığı,

- Milli Eğitim Bakanlığının 2014-2015 öğretim yılında özel okulları tercih edecek olan 250 bin öğrenciye toplam 800 milyon TL destek sağlayacağı, özel okul ve bu okullara giden öğrenci sayısında son yıllarda yaşanan değişim düşünüldüğünde bu düzenlemenin, eğitimi paralı hale getirme politikasının bir yansıması olarak görülebileceği,

- Son zamanlarda okul müdürlüklerine yönelik atama işlemlerinin objektif kriterlerden uzak bir şekilde yapıldığı, bu durumun birçok tecrübeli eğitimciyi mağdur ettiği, Bakanlığın okul müdürlerinin atanasına ilişkin belirlediği politikanın yeniden ele alınmasında yarar bulunduğunu,

- Son 12 yılda Milli Eğitim Bakanlığı'nda 5 bakan, 5 müsteşar, 360 Bakanlık üst düzey yöneticisi, taşrada 68 il müdürü değişikliğine gidildiği, benzer şekilde temel eğitimden, ortaöğretime geçiş sınavının 5 yıl içerisinde 3 defa değiştirildiği, eğitim gibi toplumun geleceğini şekillendiren bir alanda istikrarlı politikaların uygulanması gerektiği,

- Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesindeki eğitim hakkının kişilerin dinî inançlarına uygun bir eğitim verilmesini öngördüğü, ancak Türkiye'de zorunlu tutulan din kültürü ve ahlak dersinin alevi vatandaşlara uygun şekilde verilmediği, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin öğrencilerin zorunlu din kültürü ve ahlak derslerinden muaf tutulmalarını da sağlayacak yeni bir sisteme geçmesi yönünde karar aldığı, Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası andlaşmalar gereğince söz konusu kararı uygulamakla yükümlü olduğu,

- Başta zihinsel engelli ve otistik çocuklar olmak üzere engelli çocukların müfredat ve eğitime erişim konusunda sıkıntılar görüldüğü, bu nedenle engelli vatandaşların toplumla kaynaşmada zorluklar yaşadığı, bu açıdan Bakanlığın engelli çocuklara yönelik eğitim sistemini yeniden gözden geçirmesi gerektiği,

- Türkiye'de vakıf üniversiteleri dahil 176 üniversitenin faaliyet gösterdiği ve bu tablonun olumlu karşılandığı, ancak birçok üniversitede altyapı ve akademik personel

eksikliğinin bulunduğu, ayrıca üniversitelerdeki lisans programlarının ve kontenjanlarının gerçekçi bir yaklaşımla yeniden ele alınması gerektiği,

şeklindeki görüş, eleştiri ve önerilerin ardından görüşülen kuruluşlar adına yapılan tamamlayıcı açıklamalarda;

- Geçmiş yıllarda olduğu gibi bütçeden en fazla payın eğitime ayırıldığı, 2002 yılında 10 milyar TL olan bu payın, 2015 yılında yüzde 709 artarak 80,9 milyar TL düzeyine ulaştığı, ayrıca Hükümetin toplam kamu yatırımlarına yüksek oranda pay ayırması nedeniyle Millî Eğitim Bakanlığının yatırım ödeneklerinde 2002 yılına göre oransal olarak bir düşüş gözükmele birlikte reel olarak bir düşüşün olmadığı,

- Eğitim ve öğretime erişimin ve kalitenin artırılarak fırsat eşitliğinin sağlanması amacıyla zorunlu eğitim süresinin 8 yıldan 12 yıla çıkarıldığı, yapılan bu reform sayesinde okullaşma ve ortalama eğitim süresinde artış sağlandığı, nitekim 2000’li yılların başında 5,5 yıl olan ortalama eğitim görme süresinin 2013 yılında yüzde 7,6’ya yükseldiği, Türkiye’nin eğitime dair göstergeler açısından OECD sıralamasında arzulanan noktada olunmamasına karşın gelişim hızı bakımından iyi bir konumda olduğu,

- Milli Eğitim Bakanlığı tarafından okul öncesi eğitime önem verildiği, bu kapsamda Temel Eğitim Genel Müdürlüğü bünyesinde Erken Çocukluk Eğitimi Daire Başkanlığı ihdas edildiği ve okul öncesi eğitim kurumlarına destek personel verilmesi yönünde mevzuatın yenilediği, okul öncesi eğitimi teşvik etmek amacıyla yarım gün eğitime geçildiği, ayrıca projelerle dezavantajlı çocuklara kaynak aktarımı, atıl durumdaki binaların onarılarak derslik, ana sınıfı ve anaokulları yapılması gibi çalışmalara devam edildiği, 48-72 aylık çocuklardan okul öncesi eğitim kurumlarına devam edenlere de şartlı eğitim yardımları yapılması sağlandığı,

- Mevcut iktidar döneminde öğretmenlerin özlük haklarında önemli iyileştirmeler sağlandığı, OECD’nin 2014 yılındaki raporuna göre Türkiye’deki öğretmen maaşlarının uluslararası standartlara göre düşük; ancak Türkiye standartlarına göre ortalamanın üstünde olduğu, Bakanlıkta görev yapan bir öğretmenin 2148,45 TL maaş aldığı, haftada 15 saat ek ders verilmesi durumunda bu maaşın 2693,25 TL’ye kadar yükseldiği, ayrıca 2014-2015 eğitim öğretim yılında 850 TL hazırlık ödeneği verildiği,

- Türkiye’nin hiçbir yerinde kapalı okul ve öğretmensiz öğrenci kalmaması amacıyla öğretmen istihdamının önem arz ettiği, Bakanlıkta görev yapan 851.854 öğretmenden 458.496’sının (yüzde 53,8) mevcut iktidar döneminde atandığı, yakın zamanda yapılan 40 bin öğretmen ataması ile birlikte norm kadro doluluk oranının yüzde 87,66’ya yükselerek tarihin en yüksek noktasına ulaştığı, objektif ve çağın gereklerine uygun bir personel politikası

çerçevesinde öğretmenlerin ülke içindeki dengeli dağılımını sağlamaya yönelik uygulamaların devam ettiği,

- Özel öğretim kurumlarının nitelik ve niceliğinin artırılmasının kalite ve rekabet odaklı eğitim hizmetlerinin verilmesine katkı sağlayacağı, 10 uncu Kalkınma Planı'nda da yer alan bu politika kapsamında özel okul açılmasına yönelik arazi ve okul tahsisinden vergi istisnalarına, ucuz krediden öğrenci başına 2500 ile 3500 TL arasında verilen desteğe birçok teşvik uygulamasının başlatıldığı,

- Özellikle kız çocuklarının okullaşması ve ilköğretimden ortaöğretime geçiş oranlarının artırılması amacıyla ilköğretime devam eden kız çocuklarına 35 TL, erkek çocuklarına 45 TL; ortaöğretime devam eden kız çocuklarına 55 TL, erkek çocuklarına ise 45 TL aylık yardım yapıldığı, uygulanan politikaların bir sonucu olarak kız çocukları başta olmak üzere okullaşma oranlarında çok önemli mesafeler alındığı, ayrıca ücretsiz ders kitabı dağıtımını uygulamasının özel okulları da kapsayacak şekilde devam edeceği, çağın dinamiklerini yakalamak ve bunun gerektirdiği yetenekleri geliştirebilmek amacıyla FATİH Projesinin başlatıldığı, bu kapsamda okullara etkileşimli tahtalar ve tablet bilgisayarlar dağıtıldığı,

- Engelli vatandaşların eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerinden yararlanabilmesine ilişkin olarak 2006 yılından bugüne yaklaşık 8 milyar TL kaynak ayrıldığı, ve bugüne kadar 1311 engelli öğretmenin Bakanlık bünyesinde istihdam edildiği,

hususları ifade edilmiştir.

Komisyonumuzda 24.11.2014 tarihinde Dışişleri Bakanlığı bütçesi üzerinde yapılan görüşmelerde;

- Dış politikamızın ana ekseninin “yurtta sulh cihanda sulh” ilkesine dayanması ve ülkemizin Orta Doğu'da arabulucu ve barıştan yana tutum sergilemesi gerekirken, aksine kutuplaştırıcı ve bölgedeki savaş ortamını destekleyici yönde adımlar atıldığı,

- Ülkemizin dış politika tercihlerinin bir takım ideolojik temellere ve dini referanslara dayandırılmasının doğru olmadığı, bunun yerine akla dayalı, dengeli, çok yönlü ve sağduyulu dış politikalar yürütülmesi gerektiği,

- Yakın coğrafyamızda yaşanan konjontürel değişimler sonucu ülkemizin iç ve dış tehdit değerlendirmelerinin yeniden yapılması ve ardından Milli Siyaset Belgesinin değiştirilmesi gerektiği, küresel ölçekte önemli bir aktör olabilme potansiyeline sahip olan Türkiye'nin dış politika tercihlerini revize etmesi gerektiği,

- Cumhuriyet tarihi boyunca Türkiye'nin komşu ülkeleriyle ilişkilerinin hem ekonomik açıdan hem de güvenlik açısından bu denli riskli ve tartışılır bir seyir izlemediği, ancak günümüzde Türkiye'nin bulunduğu coğrafyada etkinliğinin ciddi şekilde azaldığı,

- Türkiye'nin dış politikalarını ve komşuları ile olan ilişkilerini belirlerken daha dengeli ve dikkatli davranması gerektiği, ülkemiz Doğu ile Batı arasında yer alan karmaşık yapıya sahip bir coğrafyada bulunduğundan dış politika belirlenirken her iki dünyanın da hassasiyetlerinin göz önünde bulundurulması gerektiği,

- Dış politika unsurlarının ekonomik temellerden ayrı tutulamayacağı, ekonomik açıdan güçlü olmayan ülkelerin dış politikada da etkili olmayacağına bir gerçek olduğu, Türkiye ekonomisinin kırılganlığı da düşünüldüğünde dış politikada prestijli bir duruş sergilemesinin güçleştiği,

- Türkiye'nin çeşitli illerinden IŞİD terör örgütüne önemli oranda bir katılım bulunduğu, vatandaşların bir kısmının örgüte dâhil edilmek üzere kaçırıldığı, örgütün elemanlarına ülkemizde silahlı eğitim verildiğine dair iddialar bulunduğu, bu durumun takip edilerek kontrol altına alınması ve kamuoyunun söz konusu iddialara ilişkin olarak bilgilendirilmesi gerektiği,

- Bakanlık tarafından PKK terör örgütünün tüm faaliyetlerinin sona erdirilmesinin hedeflendiğinin belirtildiği, ancak diğer yandan PKK'nın bir uzantısı olarak bilinen PYD'nin IŞİD ile mücadele sırasında desteklendiği, bu politikanın bir çelişki unsur içerdiği,

- IŞİD terör örgütünün adının DAESH şeklinde telaffuz edilmesinin altında yatan nedenin anlaşılmadığı, örgütün isminin değiştirilmesinin örgüte olan bakış açısının da değiştirilmeye çalışıldığı izlenimini doğurabileceği,

- Akdeniz'de başlanan sismik araştırmaların Kıbrıs konusunda bir müzakere manivelası olarak kullanılmasının uygun bulunmadığı, söz konusu araştırmaların kararlılıkla ve hızlıca sonuçlandırılması ve TPAO'nun da petrol çıkarma faaliyetlerine başlaması gerektiği, aksi halde diğer araştırma yapan devletlerin gölgesinde kalınacağı,

- Türkmen doğalgazının Rusya aracılığı olmadan doğrudan Türkmenistan'dan alınabilmesi amacıyla yapılan anlaşmanın bir an evvel hayata geçirilmesi gerektiği, böylece enerjide dışa bağımlılığın azaltılarak cari açığın düşmesinin sağlanabileceği,

- Ermenistan Devleti'nin ve Ermeni Diasporalarının sözde Ermeni Soykırımı iddialarını ulusal mevzuatlarına sokmaları için Avrupa ülkelerine baskı yaptığı ve bunun başarılı olması durumunda Türkiye'nin dış politikasının ciddi bir tehdit altına gireceği, diğer yandan Ermeni Diasporasının çok güçlü olduğu bilinen ABD Kongresinden sözde Ermeni soykırımı lehinde bir karar çıkarma ihtimalinin de yüksek olduğu, sözde Ermeni soykırımı iddialarının yüzüncü yılı olması nedeniyle 2015 yılına özellikle dikkat edilmesi ve gerekli önlemlerin alınması gerektiği, 2015 yılının Türkler ile Ermeniler arasında bir kırılma noktası olmasından ziyade bir buluşma noktası olmasının arzu edildiği,

şeklindeki görüş, eleştiri ve önerilerin ardından görüşülen kuruluşlar adına yapılan tamamlayıcı açıklamalarda;

- Türk dış politikasının Mustafa Kemal Atatürk'ün "yurtta sulh, cihanda sulh" ilkesine dayandığı, komşularımızla sıfır sorun politikasının söz konusu ilkeye olan inancın bir yansıması olduğu, ancak tarih boyunca dünyada söz konusu ilkeden sapmalar yaşandığı ve günümüzde de Türkiye'nin elinde olmayan nedenlerle Orta Doğu'da bir savaş halinin hâkim olduğu,

- Günümüzde değişen dünya konjonktürüne göre Türkiye'nin dış politikasına ilişkin yeni paradigmlar geliştirildiği, söz konusu paradigmlar geliştirilirken hem içerisinde bulunduğumuz coğrafyanın koşullarının dikkate alındığı hem de uluslararası alanda yaşanan gelişmelerin takip edildiği,

- Dış politika alanının ülkemizin milli menfaatlerinin savunulduğu önemli bir milli politika alanı olduğu, bu alanın iç siyaset aracı yapılması yerine tüm siyasetçilerin ve tüm kurum ve kuruluşların birlikte hareket etmesi gerektiği,

- Ülkemizin bulunduğu coğrafyada yaşanan karmaşanın Türkiye'nin güvenliği üzerinde ciddi bir risk oluşturabileceği, bu sebeple söz konusu karmaşanın yaşandığı ülkelerde yürütülen çözüm süreçlerine Türkiye'nin de müdahil olmak zorunda olduğu,

- Türkiye'nin komşularına yönelik belirlediği politikaların mezhepçiliğe veya herhangi bir ideolojik temele dayandırılmadığı, aksine Suriye örneğinde olduğu gibi mezhep çatışmaları üzerinden siyaset yapan yönetimlere karşı tutum sergilendiği, söz konusu ülkelerin iç işlerine karışılması gibi bir hedefin söz konusu olmadığı, bölgede değişen koşullar doğrultusunda reel politığın gerekli kıldığı şekilde ülkemizin çıkarları gözetilerek dış politika belirlendiği,

- Ülkemizin dış politikada etkin olabilmesi için askeri gücünün yanı sıra ekonomik olarak da güçlü olması gerektiği, Türkiye'nin dünyanın en büyük 17'nci ekonomisi olması ve yumuşak güç göstergesi noktasında yardım yapan ülkeler bakımından 3'üncü sırada yer almasının bu bakımdan önemli olduğu,

- Türkiye'den DAESH'e 600 civarında vatandaşın katıldığıının ve 100'den fazla vatandaşın mücadelede hayatını kaybettiğinin tahmin edildiği, Bakanlığın bu hususu dikkatle takip ettiği ve gerekli önlemleri aldığı, ancak bu önlemlerin işlerlik kazanması için özellikle Avrupa ülkeleri ile işbirliği yapılması gerektiği,

- PYD'nin Suriye'nin belli bir bölgesinde bölücü bir faaliyet içinde olduğu, PKK ile birlikte hareket ettiği ve dolayısıyla terör faaliyetlerinin Türkiye tarafından desteklenmesinin mümkün olmadığı,

- Terör örgütünün "İslam" kelimesi ile birlikte anılmasının yanlış olduğu ve DAESH'in İslamiyet'i ve Müslümanları temsil etmediği hususunda hem ülkemiz coğrafyasında hem de Batı dünyasında bir mutabakat olduğu, bu sebeple İslam'ı çağrıştırmayan bir terminoloji kullanmak amacıyla IŞİD yerine DAESH ifadesinin kullanıldığı,

- Kıbrıs'taki petrol araştırmaları hususunda müzakere süreci devam ederken tek taraflı araştırma yapılmasının uygun olmadığı, ancak karşı tarafın tek taraflı araştırma yapmaya başlamasıyla Türkiye'nin de araştırma çalışmalarına başladığı, ayrıca bu bölgeden petrol çıkması halinde hem KKTC'nin hem de Kıbrıs Rum Kesiminin hak sahibi olması gerektiği, bunun haricinde ülkemizin ekonomik kazanımlarının zamanında Birleşmiş Milletlere kaydedilmiş olmasından dolayı bir kaybın söz konusu olmayacağı,

- Türkmenistan'la yapılan serbest ticaret anlaşması hususunda Türkiye'nin hazır olduğu, ancak Türkmenistan tarafının kendi iç işleyişinde bir takım müzakereler yürüttüğü, Türkiye olarak bu sürecin bir an evvel sonuçlandırılmasının beklendiği,

- Ermeni meselesine ilişkin 2015 yılıyla ilgili endişelerin haklı olduğu, Bakanlık tarafından bu hususa ilişkin gerekli hazırlıkların yapılmaya başlandığı, Avrupa ülkelerinin sözde Ermeni soykırımını ulusal mevzuatlarına sokması ihtimaline karşı uluslararası platformlarda gerekli aktif çalışmaların yapıldığı,

ifade edilmiştir.

Komisyonomuzda 24.11.2014 tarihinde Avrupa Birliği Bakanlığı ve Türk Akreditasyon Kurumu bütçeleri üzerinde yapılan görüşmelerde;

- Avrupa Birliği ile ilişkilerin elli yıllık geçmişe sahip olduğu, bu süre içerisinde ilişkilerin üyelikle neticelenmemesinin Türkiye'nin aleyhine bir durum yarattığı, sürecin olumlu veya olumsuz bir şekilde sonuçlandırılması ve bu duruma göre politika belirlenmesi gerektiği, diğer yandan Kıbrıs sorununun AB sürecinde bir blokaj nedeni yapılmasına izin verilmemesi ve bu konularda tutarlı bir devlet politikası izlenmesi gerektiği,

- Mevcut durumda Türkiye'nin yakın zamanda AB'ye üyeliğinin çok zor olduğu, ancak bu durumun ilişkileri sonlandırmayı gerektirmediği, Türkiye'nin AB üyeliği hedefinin Türkiye'nin gelişmesi ve çağdaşlaşması açısından önemli bir çıpa ve reformlar açısından etkin bir dış dinamik olduğu,

- Türkiye'nin Gümrük Birliği Anlaşmasından zararlı çıktığı, gündemde olan AB ile ABD arasındaki Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı(TTIP) anlaşmasına ilişkin

çalışmaların ciddiyetle sürdürülmesi gerektiği, bu anlaşmanın dışında kalınmaması ancak Türkiye'nin zararına da yol açmayacak şekilde bir düzenlemeye gidilmesi için gerekli adımların atılması gerektiği,

- 2014 yılının AB yılı ilan edilmesinin olumlu karşılandığı, ancak bunların yanında bütüncül bir hükümet politikası ve kararlı bir duruş ile AB sürecinin yürütülmesi gerektiği, diğer yandan Türkiye-AB ilişkilerinde bazı fasılların açılması dışında bir ilerleme yaşanmadığı, ilişkilerde yaşanan durgunluktan yalnızca AB'nin sorumlu tutulmasının doğru olmayacağı, AB karşısında daha tutarlı ve istikrarlı bir tavır sergilenmesi gerektiği, bu kapsamda AB müktesebatına uyum amacıyla yapılan mevzuat değişikliklerinde daha sonra AB'nin kabul etmeyeceği değişikliklerin yapılmasının ilişkileri olumsuz etkileyeceği,

- AB'nin içinde bulunduğu ekonomik kriz ve yüksek işsizlik ortamında Türkiye'yi üyeliğe kabul etmesinin güç olduğu, Türkiye'nin genç nüfusunun AB için bir sorun olabileceğinden korkulduğu, ancak yaşanan AB nüfusu düşünüldüğünde bu durumun demografik bir fırsat da olabileceği, bu hususta gelişme kaydedilmesi için öncelikle AB'nin kendi ekonomik bunalımını atlattığı gerektiği,

- 23 ve 24 üncü fasılların açılması ve yargı, temel haklar ve özgürlükler, güvenlik ve adalet konularının masaya yatırılmasının çok önemli bir gereklilik olduğu, bu durumun Avrupa Birliği tarafından da dile getirildiği, bu fasılların açılmasının basın ve medya üzerindeki baskının azaltılması ve basın özgürlüğü açısından büyük öneme sahip olduğu,

- AB Bakanlığının ayrı bir bakanlık olarak teşkilatlandırılmasının gerekli olmadığı, Dışişleri Bakanlığı bünyesinde yer alan bir ofis olarak teşkilatlanmasının daha doğru olacağı,

- Ulusal ajans tarafından AB fonlarının usulsüz kullanımı ve personel alımlarına ilişkin iddiaları incelemek üzere Avrupa Komisyonu tarafından soruşturma başlatıldığı, söz konusu usulsüzlük iddialarının giderilmesi gerektiği,

şeklindeki görüş, eleştiri ve önerilerin ardından Hükümet adına yapılan açıklamalarda;

- AB sürecinin hemen üyelikle sonuçlanması ya da sürecin sonlandırılması şeklinde basite indirgenmemesi gerektiği, Türkiye AB ilişkilerinin elli yılı süresince ilişkilerde iniş ve çıkışların olduğu, bununla birlikte bu sürecin Türkiye için faydalı adımlar atmak açısından önemli bir araç olduğu, ilişkilerin ilk yıllarında Türkiye'nin AB üyeliğini daha çok refah artışı sağlamak amacıyla istediği ancak günümüzde Türkiye'nin önemli bir ekonomik refaha ulaştığı ve bugün Türkiye'nin 22 AB üyesi ülkeden daha iyi bir ekonomiye sahip olduğu, dolayısıyla Türkiye'nin artık AB üyeliği ile ekonomik refahtan çok demokrasi, insan hakları ve hukukun üstünlüğü gibi değerleri yerleştirmeyi amaçladığı,

- AB'nin soğuk savaş döneminde üçüncü bir kutup olmayı amaçladığı, günümüzdeki tek kutuplu dünya düzeninde AB'nin ikinci bir kutup olabilmesi için güçlü ekonomiye, çalışan genç nüfusa, güçlü bir orduya ve enerji kaynaklarının güvenliğine ihtiyacı olduğu, tüm bunları AB'ye sağlayacak ülkenin Türkiye olduğu, dolayısıyla AB'nin de Türkiye'nin üyelik sürecini olumsuz bir şekilde neticelendirmek istemediği, diğer yandan AB'nin karar alma süreçlerinde kullanılan ülkelerin nüfus ve yüzölçümüne bağlı nitelikli oy uygulamasının Türkiye'nin üyeliği durumunda Türkiye'ye AB karar alma süreçlerinde önemli bir güç sağlayacağı ve AB'de bu duruma ilişkin çekincelerin olduğu,

- 23 ve 24. fasılların daha önceki adayların üyelik süreçlerinde yer almadığı, Türkiye'ye özgü olarak konulan şartlar olduğu ve şu an aday olan ve aday olacak ülkeler için geçerli olduğu, bu fasılların açılış şartlarının Türkiye tarafından sağlandığı ve bu fasılların açılmasının AB'nin yetkisinde olduğu ancak fasılların açılmasının Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin siyasi blokajıyla engellendiği, diğer yanda fasıl açılmasının daha çok sembolik anlamları olduğu, fasıllar açılmasa dahi Türkiye'de reformlara devam edildiği, bu kapsamda ifade özgürlüğü paketi, kişisel verilerin korunması yasası gibi reformların büyük öneme sahip olduğu,

- Kıbrıs sorunu ve Türkiye'nin AB sürecinin yaklaşık aynı süredir devam ettiği, Kıbrıs sürecindeki sorunların Türkiye tarafından AB sürecine aktarılmadığı, bu konunun fasıl açma noktasında bir araç olarak kullanılmaması gerektiği ve bu iki konunun bağımsız düşünülmesi gerektiği, diğer yandan fasılların açılıp açılmaması konusunun artık ekonomi üzerindeki etkisinin de azaldığı ve AB süreci ile ekonomi arasındaki bağın zayıfladığı, ekonominin süreçten etkilenmediği,

- Türkiye'nin üye olmadan Gümrük Birliği'ne giren tek ülke olduğu ve bu durumun Türkiye'nin ekonomik gücüne işaret ettiği, başlarda ekonomik olarak zarar görülse de bugün 150 milyar avroluk bir ticaret hacmine erişildiği, ancak Gümrük Birliği anlaşmasında yer alan üçüncü ülkelerle yapılan anlaşmaların gümrük birliğine üye ülkelere aynen uygulanması neticesinde dış ticarete olumsuzluklar yaşandığı, Türkiye AB üyesi olmadığı için üçüncü ülkeler serbest ticaret anlaşmaları sonucu AB üyesi ülkelere elde ettiği hakları Gümrük Birliği üyesi olan Türkiye'den elde ederken Türkiye'nin üçüncü ülkeler nezdinde AB üyelerinin elde ettiği hakları elde edemediği, diğer yandan şu an gündemde olan TTIP anlaşmasında Türkiye'nin yer almak istediği, Türkiye'nin mağduriyet yaşamaması ve sistemin dışında kalmaması amacıyla antlaşmayla sağlanan hakların Gümrük Birliği üyelerine de uygulanmasına ilişkin bir hüküm konulmasına dönük girişimlerde bulunduğu,

- Ulusal Ajans'a ilişkin 2014 yılı Mart ayında Avrupa Komisyonu tarafından bir çalışma gerçekleştirildiği, inceleme sonucunda hazırlanan raporda ulusal ajansın incelemeye konu satın alma ve istihdam faaliyetlerinin mevzuata uygun yapıldığının belirtildiği, herhangi bir usulsüzlük vurgusunda bulunulmadığı, bununla birlikte söz konusu raporda Ulusal Ajans'ın faaliyetlerini daha iyi yürütmesi için bazı önerilere yer verildiği ve bu önerilerin de Ulusal Ajans tarafından uygulamaya konulduğu, 18 Kasım 2014 tarihinde Komisyon tarafından önerilerin bir tanesi hariç tümünün yerine getirildiğinin teyit edildiği, personelin görev tanımlarının detaylandırılmasına ilişkin öneri üzerinde de çalışmaların sürdüğü,

ifade edilmiştir.

Komisyonumuzda 25.11.2014 tarihinde Maliye Bakanlığı, Gelir İdaresi Başkanlığı, Özelleştirme İdaresi Başkanlığı, Kamu İhale Kurumu ve Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu bütçeleri üzerinde yapılan görüşmelerde;

- Kurumlar Vergisi faal mükellef sayısının Ekim ayı itibarıyla 673 bin 423 olduğu, son on beş yıldır mükellef sayısında ciddi bir artışın yaşanmadığı, kurumlar vergisi mükellef sayısına gelir vergisi mükellefi şirketlerinin de ilave edildiğinde bu sayının ancak 800 binlere kadar çıkabileceği, katma değer vergisi mükellefi sayısının 2003 yılında 2 milyon 897 bin olmasına karşın, bu sayının Ekim ayı itibarıyla 2 milyon 394 bin 609'a düştüğü, ekonomik durgunluğun mükellef sayılarına doğrudan yansdığı, bu şekilde bir düşüşün ileriki dönemlerde vergi gelirlerinde de bir azalmaya neden olacağı,

- Kamu kaynaklarının kullanımında büyük bir israfın yaşandığı, kamusal ihtiyaçların belirlenmesinde objektif kriterlere başvurulmadığı, çoğu zaman keyfi ve gereksiz harcama kalemlerine kaynak aktarıldığı, özellikle kamuda taşıt ve bina kiralama ve satın alma giderlerinin nasıl yapılacağına ilişkin kapsamlı bir mevzuatın bulunmadığı, birçok kurumun ihtiyacı dışında taşıt ve bina kiraladığı veya satın aldığı, önümüzdeki dönemde bu konuda kapsamlı bir yasal düzenleme için çalışma başlatılması gerektiği, ayrıca şu anda kamunun toplam ne kadar taşıtı olduğuna ve 2015 yılı içerisinde ne kadar taşıt alınacağına ilişkin Bakanlığın bilgi vermesi gerektiği,

- Sağlıklı ve istikrarlı bir kalkınmanın yüksek tasarruf ve yatırım oranlarıyla doğrudan ilişkili olduğu, ancak kimi bütçe giderlerinin yeterli tasarruf oranlarına ulaşmasını engellediği, kamu harcamalarının etkin ve verimli olmasını sağlamak için bu harcamaların rasyonelleştirilmesine özellikle de cari harcamaların disipline edilerek israfın önlenmesine ihtiyaç duyulduğu, harcama ve yatırım alanlarının belirlenmesinde tasarruf oranlarının dikkate alınması gerektiği,

- 2014 yılı bütçe vergi gelirleri gerçekleşme tahmini 352 milyar TL iken, 2015 yılında bunun 390 milyar TL'ye çıkacağına öngörüldüğü, vergi gelirlerinde yasal artış oranlarının çok üzerinde bir artışın beklendiği, özellikle ithalatta alınan KDV'nin 2014 yılında 66 milyar TL gerçekleşmesi beklenirken, 2015 yılında bunun 75 milyar TL'ye çıkmasının öngörüldüğü, hiçbir vergi kaleminde yaklaşık 9 milyar TL'lik bir artışın beklenmediği, ithalatta böyle bir vergi geliri beklentisinin gerçekçi olmadığı,

- Son on bir yılda faiz ödemelerine toplam 548 milyar TL olmak üzere ortalama yıllık 49,8 milyar TL kamu kaynağının ayrıldığı, 2015 yılı bütçesinde ise faiz ödemelerine 54 milyar TL harcanmasının öngörüldüğü, buna göre yıllık ortalama faiz ödemelerinin yaklaşık 5 milyar TL arttığı, oysa kamuoyunda faiz ödemelerinin azaltıldığına ilişkin yanlış bir kanaatin yerleştiği, bütçe tasarısındaki rakamlara bakıldığında toplam faiz ödemelerinin her yıl düzenli olarak arttığı,

- Ülkemizde 1986'dan bu yana toplam 60,2 milyar dolarlık özelleştirme yapıldığı, bu özelleştirmelerin 52 milyar dolarlık kısmının son on iki yıllık döneme ait olduğu, 52 milyar dolarlık özelleştirme geliriyle önemli bir kamu kaynağının yaratıldığı, olağanüstü bir borç çevirme yöntemi de olan özelleştirme gelirlerinin nerelere harcandığına ilişkin kamuoyuna kapsamlı bir açıklama yapılması gerektiği,

- Türkiye'de vergi yükünün dağılımda adaletsizliklerin olduğu, Kalkınma Bakanlığı verilerine göre Sosyal güvenlik primleri dâhil vergi yükünün 2002 yılında yüzde 22,3 iken, 2013 yılında yüzde 29'a çıktığı, bu adaletsizliğin büyük oranda çarpık vergi mevzuatlarından kaynaklandığı, Türkiye'de sermaye üzerindeki vergi yükünün, ücretliler üzerindeki vergi yükünden daha düşük olduğu, özellikle alt gelir grubunun dolaylı vergi yükünün yüksek olduğu, vergi yükünü önemli ölçüde artıran dolaylı vergi payının milli gelire oranının yukarı yönlü bir artış içinde olduğu, 2002 yılında dolaylı vergilerin GSYH içindeki payının yüzde 11,1 iken, 2013 yılında bu oranın yüzde 14,8'e yükseldiği,

- Bütçede kamu görevlilerinin mali ve sosyal haklarını iyileştirmeye yönelik herhangi bir düzenlemenin yapılmadığı, maaş artışlarına ilişkin oranların bütçede yer almadığı, yıllık enflasyon artışı karşısında kamu görevlilerinin maaşlarında ciddi reel gerilemelerin yaşandığı, gerek maaş ve ücretlerin arttırılmasına gerekse de yeni kadro ve pozisyon imkanlarının sağlanmasına yönelik harcamaların karşılanması adına bütçede artış yapılmasına ihtiyaç duyulduğu,

- Birçok mahalli idarenin yetersiz harcama kaynağı nedeniyle belediyeçilik hizmetlerini istenilen düzeyde yerine getiremediği, Maliye Bakanlığınca ihtiyacı bulunan belediyelere gerekli mali kaynağın bütçe yoluyla transfer edilmesi gerektiği, 2014 yılında belediyelere 526

milyon TL yardım için kaynak ayrıldığı, ancak bu kaynağın gerek ihtiyaçların mali boyutunun gerekse de mahalli idare sayısının çok olması nedeniyle mahalli idarelerin ihtiyaçlarını karşılamada yetersiz kaldığı, Bakanlıkça sağlanan bu kaynağın önümüzdeki dönemlerde artırılması ve dağıtılmasında objektif kriterlerin dikkate alınması gerektiği,

- Katma değeri yüksek mal ve hizmet üretimine geçilmesinde kamunun öncülük etmesi gerektiği, bu kapsamda yeni stratejilerin oluşturulmasına ve kamu-özel ortaklık modellerinin geliştirilmesine ihtiyaç duyulduğu, bu modelin de tüm dünyada çağdaş kamu yönetiminin bir aracı olarak kabullenildiği, ancak kamu-özel ortaklık modelinin kapsamının da mali portresinin de giderek arttığı, kamu-özel ortaklığının mali dengeler açısından çeşitli risklerinin de bulunduğu, bunların birçoğunun Hazine garantili işler olduğundan bütçeye koşullu bir yükümlülük getirdiği, bu nedenle kamu-özel ortaklık modelinin fayda ve risklerinin iyi analiz edilip ona göre karar verilmesi gerektiği,

- 2007 yılından bu yana toplam üç partiye 853 milyar TL hazine yardımı yapıldığı, bu ödeneğin dağıtımında esas alınan kıstasların çağdaş siyaset normlarına uygun olmadığı, her siyasi partinin seçimlerde eşit koşullarda yarışabilmesinin ülkelerin demokratik gelişim düzeyinin tespitinde önemli bir ölçüt olduğu, bu nedenle günümüz koşullarında siyasi partilere yapılacak hazine yardımı kriterlerinin objektif olarak yeniden belirlenmesine ihtiyaç duyulduğu,

şeklindeki görüş, eleştiri ve önerilerin ardından Hükümet adına yapılan açıklamalarda;

- Maliye Bakanlığı olarak resen terkin edilen mükelleflerin bulunduğu, mükellef rakamlarındaki değişimin özellikle resen terkinden kaynaklandığı, 2005 yılından itibaren gelir vergisi mükellefi 294.617 mükellefin, kurumlar vergisi mükellefi olarak 315.825 mükellefin resen terkin edildiği, bu rakamlar dikkate alındığında 2005 yılına oranla mükellef sayısının gelir vergisinde 407 binden, kurumlar vergisinde ise 397 binden fazla arttığı,

- Kamuda taşıt tasarrufu konusunda yıl içinde getirilen eleştiriler üzerine Maliye Bakanlığının bir çalışma başlattığı, bu kapsamda öncelikle Bakanlar Kurulu kararının değiştirildiği ve taşıt kiralamalarda yeni birtakım kısıtlar getirildiği, buna göre şoför hariç kiralamalarda aylık kira bedelinin taşıtın Türkiye Sigorta Reasürans ve Emeklilik Şirketleri Birliği tarafından yayımlanan motorlu kara taşıtları kasko değer listesinde yer alan kasko değerinin yüzde 2'sini aşamayacağı, ayrıca Bakanlıkça hazırlanan Taşıt Kanunu Tasarısının Bakanlar Kuruluna sunulduğu, yakın dönemde TBMM'ye sunulmasının planlandığı,

- Kamuya ait toplam taşıt sayısının 96.501 olduğu, bunların yüzde 58'inin emniyet ve güvenlik birimlerine ait olduğu ve en az yüzde 10'unun her yıl değişmesi gerektiği, 2015

yılında kamuya toplam 8.417 taşıtın alınacağı, bunların 2.178'inin binek araç, kalan kısmının da otobüs, kamyon, pikap, ambulans, panel ve minibüs gibi diğer araçlar olduğu,

- Yatırım ve harcama alanlarının ihtiyaçlar doğrultusunda tasarruf oranları göz önünde bulundurularak belirlendiği, Türkiye'nin tasarruf oranları ve yatırım harcamalarının yıldan yıla istikrarlı bir şekilde arttığı, tasarruf oranlarının artırılmasına yönelik teşvik edici politikaların uygulamaya konulduğu, ayrıca bütçe disiplini çerçevesinde harcamaların rasyonel kullanılmasına özen gösterildiği, 2009 yılında 190 milyar 628 milyon TL olan cari harcamaların deflatör oranında artırılması hâlinde 2014 yılında cari harcamaların 363 milyar 227 milyon TL olması gerekirken 2014 yılı cari harcamalarının yıl sonu tutarının 342 milyar TL olduğu, buna göre 2014 yılında yaklaşık 20 milyar TL'nin üzerinde bir tasarrufun sağlandığı,

- Bütçe vergi gelirleri tahminlerinin gerçekçi bir projeksiyonla hazırlandığı, 2008-2009 küresel kriz dönemi haricinde neredeyse tüm yıllarda yaklaşık yüzde 100'lük gerçekleşme oranlarının yakalandığı, ithalde alınan KDV'de yaklaşık yüzde 15'lik bir artışın beklendiği ancak BOTAŞ'ın cari dönem ödemeleri dikkate alınmadığında ithalde alınan KDV'deki artışın yüzde 11,3 olacağı, ithalde alınan KDV gelirleri tahmininin BOTAŞ'ın ithalat ödemelerini yapacağı varsayımı altında yapıldığı, bu nedenle ithalattaki ve kurdaki artış göz önünde bulundurulduğunda bunun aslında son derece temkinli bir tahmin olduğu,

- 2002 yılında milli gelirin yüzde 14,8'i faiz harcamalarına ödenirken, 2014 yılında bu oranın yüzde 3,2'ye düştüğü, faiz harcamalarının milli gelir içindeki oranının 1983'ten bu yana en düşük düzeyine gerilediği, faiz giderlerinin bütçe içerisindeki payının 2002'de yüzde 43,2 iken bu oranın yüzde 12,2'ye düştüğü, aşağı yönlü bu serinin önümüzdeki dönemde de devam edeceği, bütçede faiz ödemelerine ayrılan mutlak tutarın tek başına dikkate alınmaması, bu tutarın bütçe artışı ile birlikte değerlendirilmesi gerektiği,

- 2015 yılında 8,7 milyar TL özelleştirme geliri elde edilmesinin öngörüldüğü, hangi özelleştirmelerden ne kadar gelir elde edileceğine ilişkin projeksiyonun yapılmadığı, böyle bir açıklamanın özelleştirme ihaleleri açısından yasal sonuçlarının olabileceği, özelleştirme uygulamalarından 61,2 milyar TL yaklaşık 51,8 milyar dolar gelirler elde edildiği, bunun 35,4 milyar dolarının doğrudan Hazine Müsteşarlığına gönderildiği, 10,9 milyar dolarının ise özelleştirme kapsamında olan şirketlere sermaye ve borç transferi olarak aktarıldığı,

- Türkiye'de toplam vergi yükünün yüzde 27,7 olduğu, vergi gelirlerinin milli gelire oranlarına bakıldığında, gelir ve kazanç üzerinden alınan vergilerin oranın yüzde 6, sosyal güvenlik primlerinin oranın yüzde 7,5 ve mal ve hizmet üzerinden alınan vergilerin oranın yüzde 12,5 olduğu, OECD'de dolaylı vergilerin toplam vergi gelirleri içerisindeki payının

2012 yılının rakamlarına göre yüzde 32,8 olduğu, bu oranın Türkiye’de yüzde 45 olduğu, dolaylı vergilerin millî gelire oranının OECD ülkelerinde ortalama yüzde 11,1 iken Türkiye’de bu oranın yüzde 12,5 olduğu,

- Gelir dağılımının ölçümünde TÜİK’in her sene yayınladığı Gini katsayısının kullanıldığı, TÜİK’in verilerine göre bu oranın 2002 yılında 0,44 iken, 2013 yılında 0,38 olduğu, en alttaki yüzde 20’nin millî gelirden aldığı payın 2002’de yüzde 5,3 iken 2013’te yüzde 6,6 olduğu, en zengin yüzde 20’nin payının ise 2002 yılında yüzde 50,1 iken 2013’te yüzde 45,2’ye düştüğü,

- 2014 yılına ilişkin kamu görevlilerinin mali ve sosyal haklarının toplu sözleşmeyle belirlendiği, bütçe kanunlarında buna ilişkin hükümlerin artık yer almayacağı, en son yapılan toplu sözleşmeye göre 0,7 oranında bir önceki altı ayın enflasyon zammının olduğu, enflasyon zammı üzerine brüt 175 liralık artışın sağlandığı, öğretmenlere ise bu artışın yanısıra ilave 150 TL’lik ilave bir artışın sağlandığı, en düşük memur maaşının yüzde 8,3, yeni göreve başlayan öğretmen maaşı yüzde 14,4 ve en düşük memur emekli aylığının ise yüzde 12,8 artırıldığı,

- Personel giderlerinin bütçe içerisindeki payının 2002’de yüzde 18,4 iken, 2015 yılında bu oranın yüzde 29,7’ye ulaşacağı, bu oranın belediyeler için getirilen yüzde 30’u aşmama kuralının hemen eşliğinde olduğu, personel giderlerinin faiz hariç bütçe giderleri içindeki payının 2015 yılında yüzde 33,5’e; millî gelir içerisindeki payının ise yüzde 7,2 olacağı,

- 2014 yılında mahalli idarelere bütçe çerçevesinde 526 milyon TL olarak öngörülen destek ödeneğinin, 2015 yılında 590 milyon TL’ye çıkartıldığı, bütçeden belediyelere aktarılmak üzere, gelirden ayrılan pay, denkleştirme ödeneği ve belediyelere yardım olmak üzere üç çeşit ayrı ödeneğin olduğu, 2015 yılında gelirden ayrılan pay kapsamında büyükşehir belediyelerine 19,3 milyar TL, büyükşehir ilçe belediyelerine 17,5 milyar TL ve diğer belediyelere 5,8 milyar TL olmak üzere toplam 42,7 milyar TL ödenek ayrıldığı, ayrıca İller Bankasınca dağıtılacak denkleştirme ödeneğinin 326,2 milyon TL ve belediyelere yardım kapsamında ayrılan ödeneğin de 31,8 milyon TL olduğu,

- Kamu-özel iş birliği kapsamında yapılan projelerin riskinin olmadığı, Devletin özel sektör dinamizmini kullanarak birtakım projeleri hayata geçirmesinin çağdaş kamu yönetimi anlayışında bir gereklilik olduğu, 2014 yılı Ekim ayı itibarıyla devam eden 183 adet ve toplam 101,9 milyar dolar tutarında kamu-özel iş birliği projesinin bulunduğu,

- Siyasi partilere hazine yardımının Siyasi Partiler Kanunu’nun ek 1’inci maddesinde düzenlendiği, bu konunun bütçe kanunlarında düzenlenen özel bir konu olmadığı, her yıl o yıl ki genel bütçe geliri toplamının beş binde 2’si oranında ödeneğin ilgili tertibe ayrıldığı, ancak

genel seçimlerin olduğu yıllarda bu tutarın 3 katı olarak belirlendiği, bu çerçevede genel seçim yılı olan 2015 yılı için siyasi partilere toplamda 531,1 milyon TL ödenek ayrıldığı,

ifade edilmiştir.

4. KURUM BÜTÇELERİ ÜZERİNDE YAPILAN DEĞİŞİKLİKLER

Komisyonumuzda, 2015 yılı Merkezi Yönetim Bütçe Kanun Tasarısının görüşmelerinde kurum bütçeleri üzerinde ödeneklere ilişkin herhangi bir değişiklik yapılmamıştır. Ancak, 21/10/2014 tarihli ve 6562 sayılı “Yükseköğretim Kurumları Teşkilatı Kanunu ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnemelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun” ile “Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü”nün adı “Gebze Teknik Üniversitesi” olarak değiştirildiğinden 2015 yılı Merkezi Yönetim Bütçe Kanun Tasarısında yer alan “Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü” ibareleri “Gebze Teknik Üniversitesi” olarak değiştirilmiştir.

5. BÜTÇE KANUNU TASARISININ MADDELERİ ÜZERİNDE YAPILAN DEĞİŞİKLİKLER

2015 Yılı Merkezi Yönetim Bütçe Kanunu Tasarısının;

1) 1 inci maddesi; maddeye bağlı (A) işaretli cetvelde yer alan Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsünün adının Gebze Teknik Üniversitesi olarak değiştirilmesi suretiyle,

2) 2 nci ve 3’üncü maddeleri; aynen,

3) Bağlı cetvellere ilişkin 4 üncü maddesinin;

a) Bazı ödeneklerin kullanımına ve harcamalara ilişkin esasları gösterir (E) işaretli cetvelin 24 numaralı maddesinin, İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT) Ekonomik ve Ticari İşbirliği Daimi Komitesi (İSEDAK) kapsamındaki analitik çalışmalar ve benzeri faaliyetlere ilişkin yapılan hizmet alımlarının yıllara sari olarak gerçekleştirilebilmesini teminen değiştirilmesi suretiyle,

b) 5018 sayılı Kanuna ekli (I), (II) ve (III) sayılı cetvellerde yer alan kamu idarelerinin 2015 yılında edinebilecekleri taşıtları gösterir (T) işaretli cetvelin;

-Genel bütçe kapsamındaki kamu idarelerine ait kısmının Dışişleri Bakanlığına ait bölümünde merkezi yönetim bütçesinden karşılanması öngörülen 30 adet (T01a) binek otomobil cinsinden taşıtın 5 adedinin kullanım yerinin makam hizmetleri şeklinde; Gençlik ve Spor Bakanlığına ait bölümünde merkezi yönetim bütçesinden karşılanması öngörülen 15 adet (T02) binek otomobil cinsinden taşıtın 13 adede düşürülmesi ve 2 adedinin (T01a) binek otomobil cinsinden taşıt ile değiştirilmesi,

-Genel bütçe kapsamındaki kamu idarelerine ait kısmına; sehven unutulmuş Türkiye Büyük Millet Meclisi bölümünün ve bu kapsamda merkezi yönetim bütçesinden karşılanmak üzere (T05) minibüs (sürücü dahil en az 15 kişilik) cinsinden 2 adet, (T12) kamyon (şasi-

kabin tam yükü ağırlığı en az 3.501 kg) cinsinden 1 adet taşıtın; Ekonomi Bakanlığı bölümünün ve bu kapsamda yurtiçi hibe yoluyla karşılanmak üzere (T01a) binek otomobil cinsinden 1 adet, (T02) binek otomobil cinsinden 2 adet taşıtın eklenmesi;

-Özel bütçeli idarelere ait kısmına Eskişehir Osmangazi Üniversitesi bölümünün ve bu kapsamda döner sermayeden karşılanmak üzere (T02) binek otomobil cinsinden 5 adet, (T15) ambulans (tıbbi donanımlı) cinsinden 1 adet taşıtın eklenmesi,

-toplamda 12 adet taşıtın eklenmesi

suretiyle,

c) Maddeye bağlı cetvellerde yer alan Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsünün adının Gebze Teknik Üniversitesi olarak değiştirilmesi suretiyle,

4) 5 inci maddesi; aynen,

5) 6 ncı maddesi; idare bütçelerinde yer alan, ancak kullanılamayacağı anlaşılan personel giderleri ve sosyal güvenlik kurumlarına devlet primi giderleri dışındaki ödeneklerin, ödenek ihtiyacı olan başka idarelerin bütçelerine doğrudan aktarılmasına imkân sağlanmasını teminen birinci fıkrasının (a) bendinin değiştirilmesi suretiyle,

6) 7 inci maddesi; aynen,

7) 8 inci maddesi; Tarımsal Üretim Kayıt Sisteminin kurulmasının ardından AB müktesebatı kapsamında yapılması gerekli olan tarım istatistikleri araştırmalarında geçici personel çalıştırılması durumunda söz konusu personele ödeme yapılabilmesini teminen birinci fıkrasının değiştirilmesi suretiyle,

8) 9 uncu maddesi; aynen,

9) 10 uncu maddesi; Milli Eğitim Bakanlığı ve Sağlık Bakanlığı ile farklı tüzel kişiliklere sahip olan büyükşehir belediyeleri arasında eğitim ve sağlık amaçlı yapılan yatırımların planlanması ve uygulanmasında koordinasyon sağlanamadığı için dördüncü fıkrasının madde metninden çıkarılması suretiyle,

10) 11 ve 12 inci maddeleri; aynen,

11) 13 üncü maddesi; maddeye Gebze'de kurulan Muallimköy Teknoloji Geliştirme Bölgesi (Bilişim Vadisi) alanı içinde yer alan gerçek kişilere ait arazilerin Teknoloji Geliştirme Bölgesi Yönetici Şirketi tarafından satın alınması ya da Bölgenin kamulaştırılması için satın alma ve kamulaştırma bedellerinin Yönetici Şirkette ortaklığı bulunan TUBİTAK, KOSGEB ve Gebze Teknik Üniversitesi tarafından sermaye artırımı yapılarak karşılanmasını teminen yeni bir fıkra eklenmesi suretiyle,

12) Yürürlük ve yürütmeye ilişkin 14 üncü ve 15 inci maddeleri; aynen, kabul edilmiştir.

Ayrıca İttüzüğün 45 inci maddesi uyarınca Tasarının Genel Kuruldaki görüşmelerinde Komisyonu temsil etmek üzere; Adana Milletvekili Mehmet Şükrü ERDİNÇ, Ankara Milletvekili Fatih ŞAHİN, Ağrı Milletvekili Ekrem ÇELEBİ, Antalya Milletvekili Sadık BADAĞ, Bitlis Milletvekili Vedat DEMİRÖZ, Bursa Milletvekili Hüseyin ŞAHİN, Bursa Milletvekili Önder MATLI, Çorum Milletvekili Cahit BAĞCI, Denizli Milletvekili Mehmet YÜKSEL, Erzurum Milletvekili Cengiz YAVILIOĞLU, Eskişehir Milletvekili Salih KOCA, Gaziantep Milletvekili A. Nejat KOÇER, Gümüşhane Milletvekili Feramuz ÜSTÜN, İzmir Milletvekili İlknur DENİZLİ, Kars Milletvekili Ahmet ARSLAN, Kocaeli Milletvekili Muzaffer BAŞTOPÇU, Konya Milletvekili Mustafa BALOĞLU, Malatya Milletvekili Mustafa ŞAHİN, Manisa Milletvekili Uğur AYDEMİR, Muğla Milletvekili Ali BOĞA, Şanlıurfa Milletvekili Abdulkerim GÖK, Yozgat Milletvekili Ertuğrul SOYSAL ve Zonguldak Milletvekili Özcan ULUPINAR özel sözcü olarak seçilmiştir.

Raporumuz, Genel Kurulun onayına sunulmak üzere Yüksek Başkanlığa saygı ile arz olunur.

Başkan	Başkanvekili	Sözcü
<i>Recai Berber</i>	<i>Süreyya Sadi Bilgiç</i>	<i>Vedat Demiröz</i>
Manisa	Isparta	Bitlis
		(Bu raporun özel sözcüsü)
Kâtip	Üye	Üye
<i>İlknur Denizli</i>	<i>Mehmet Şükrü Erdinç</i>	<i>Ekrem Çelebi</i>
İzmir	Adana	Ağrı
(Bu raporun özel sözcüsü)	(Bu raporun özel sözcüsü)	(Bu raporun özel sözcüsü)
Üye	Üye	Üye
<i>İzzet Çetin</i>	<i>Bülent Kuşoğlu</i>	<i>Fatih Şahin</i>
Ankara	Ankara	Ankara
(Muhalefet şerhi ekte)	(Muhalefet şerhi)	(Bu raporun özel sözcüsü)
Üye	Üye	Üye
<i>Sadık Badak</i>	<i>Mehmet Günal</i>	<i>Önder Matlı</i>
Antalya	Antalya	Bursa
(Bu raporun özel sözcüsü)	(Muhalefet şerhi ektedir)	(Bu raporun özel sözcüsü)
Üye	Üye	Üye
<i>Hüseyin Şahin</i>	<i>Cahit Bağcı</i>	<i>Mehmet Yüksel</i>
Bursa	Çorum	Denizli
(Bu raporun özel sözcüsü)	(Bu raporun özel sözcüsü)	(Bu raporun özel sözcüsü)

Üye <i>Adnan Keskin</i> Denizli (Karşiyım)	Üye <i>Cengiz Yavilioğlu</i> Erzurum (Bu raporun özel sözcüsü)	Üye <i>Salih Koca</i> Eskişehir (Bu raporun özel sözcüsü)
Üye <i>A. Nejat Koçer</i> Gaziantep (Bu raporun özel sözcüsü)	Üye <i>Feramuz Üstün</i> Gümüşhane (Bu raporun özel sözcüsü)	Üye <i>Adil Zozani</i> Hakkari (Muhalefet şerhi var)
Üye <i>Aydın Ağan Ayaydın</i> İstanbul (Muhalefet şerhi)	Üye <i>Müslim Sarı</i> İstanbul (Muhalefet şerhi ektedir)	Üye <i>Musa Çam</i> İzmir (Muhalefet şerhi ektedir)
Üye <i>Rahmi Aşkın Türelı</i> İzmir (Muhalefet şerhi ektedir)	Üye <i>Ahmet Arslan</i> Kars (Bu raporun özel sözcüsü)	Üye <i>Muzaffer Baştopcu</i> Kocaeli (Bu raporun özel sözcüsü, son toplantıya katılmadı)
Üye <i>Mustafa Baloğlu</i> Konya (Bu raporun özel sözcüsü)	Üye <i>Mustafa Şahin</i> Malatya (Bu raporun özel sözcüsü)	Üye <i>Erkan Akçay</i> Manisa (Muhalefet şerhi ektedir)
Üye <i>Uğur Aydemir</i> Manisa (Bu raporun özel sözcüsü)	Üye <i>Sümer Oral</i> Manisa (Muhalefetim vardır)	Üye <i>Vahap Seçer</i> Mersin (Muhalefet şerhi ektedir)
Üye <i>Ali Boğa</i> Muğla (Bu raporun özel sözcüsü)	Üye <i>Abdulkerim Gök</i> Şanlıurfa (Bu raporun özel sözcüsü)	Üye <i>Hasip Kaplan</i> Şırnak (Muhalefet şerhi ektedir)
Üye <i>Ertuğrul Soysal</i> Yozgat (Bu raporun özel sözcüsü)	Üye <i>Özcan Ulupınar</i> Zonguldak (Bu raporun özel sözcüsü)	

- 4 -

**PLAN VE BÜTÇE KOMİSYONU
RAPORUNA
EKLİ TABLOLAR**

(TABLO-1)
2014 İLE 2015 MERKEZİ YÖNETİM BÜTÇE BÜYÜKLÜKLERİNİN KARŞILAŞTIRMASI

	2014		2015 Bütçe Kanunu Tasarısı*	GSYH'YE ORANI (%)		ARTIŞ ORANI (%)	
	Bütçe Kanunu	Gerçekleşme Tahmini		2014 Bütçe	2014 Gerç. Tah.	2015 Tasarı/2014 Bütçe	2015 Tasarı/2014 Ger. Tah.
1) MERKEZİ YÖNETİM BÜTÇE GİDERLERİ**	436.433	448.449	472.943	25,4	25,4	24,3	8,4
Faiz Hariç Bütçe Giderleri	384.433	398.226	418.943	22,4	22,6	21,5	9,0
Faiz Giderleri	52.000	50.223	54.000	3,0	2,8	2,8	3,8
2) MERKEZİ YÖNETİM BÜTÇE GELİRLERİ***	403.175	424.018	451.979	23,5	24,0	23,2	12,1
Vergi Gelirleri***	348.353	351.607	389.501	20,3	19,9	20,0	11,8
3) BÜTÇE AÇIĞI	-33.258	-24.431	-20.963	-1,9	-1,4	-1,1	-37,0
4) FAİZ DIŞI FAZLA	18.742	25.792	33.036	1,1	1,5	1,7	76,3
5) GSYH	1.718.818	1.763.964	1.944.594				28,1

* Hükümetin tekli ettiği ödenek

** Hazine yardımları ve gelirden ayrılan pay hariç

*** Red ve iadeler düşülmüştür

(TABLO-2)

(2014 - 2015) MERKEZİ YÖNETİM KAPSAMINDAKİ GENEL BÜTÇELİ İDARELER, ÖZEL BÜTÇELİ İDARELER İLE DÜZENLEYİCİ VE DENETLEYİCİ KURUMLARIN BÜTÇE ÖDENEKLERİ VE GELİRLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

GİDER	2014 Yılı Merkezi Yönetim Bütçe Kanunu	2015 Yılı Merkezi Yönetim Bütçe Kanunu Tasarısı *	Artış %'si
A- GENEL BÜTÇELİ İDARELERİN ÖDENEKLERİ	428.396.493.000	464.163.399.000	8,35
B- ÖZEL BÜTÇELİ İDARELERİN ÖDENEKLERİ	48.647.481.000	53.069.588.000	9,09
C- DÜZENLEYİCİ VE DENETLEYİCİ KURUMLARIN ÖDENEKLERİ	3.003.844.000	3.212.692.000	6,95
D- TOPLAM	480.047.818.000	520.445.679.000	8,42
E- GELİRDEN AYRILAN PAYLAR (+)	1.666.708.000	1.588.488.000	-4,69
F- TOPLAM HAZİNE YARDIMI (-)	41.948.209.000	45.914.445.000	9,46
G- MERKEZİ YÖNETİM BÜTÇESİ TOPLAMI (HAZİNE YARDIMLARI HARİÇ, GELİRDEN AYRILAN PAY DAHİL)	438.099.609.000	474.531.234.000	8,32
H- MERKEZİ YÖNETİM BÜTÇESİ TOPLAMI (HAZİNE YARDIMLARI VE GELİRDEN AYRILAN PAY HARİÇ)	436.432.901.000	472.942.746.000	8,37

GELİR VE NET FİNANSMAN

I- GENEL BÜTÇELİ İDARELER	394.634.401.000	442.586.345.000	12,15
NET GENEL BÜTÇE GELİRLERİ (a-b)	394.634.401.000	442.586.345.000	12,15
GENEL BÜTÇELİ İDARELERİN GELİRLERİ (a)	425.021.276.000	481.343.661.000	13,25
RED VE İADELER (-) (b)	30.386.875.000	38.757.316.000	27,55

II- ÖZEL BÜTÇELİ İDARELER	49.151.485.000	53.683.296.000	9,22
ÖZEL BÜTÇELİ İDARELERİN GELİRİ (1+2)	49.151.485.000	53.683.296.000	9,22
ÖZEL BÜTÇELİ İDARELERİN ÖZ GELİRİ (c+d) (1)	7.222.934.000	7.789.211.000	7,84
YÜKSEKÖĞRETİM KURUMLARI (c)	1.758.503.000	1.857.591.000	5,63
DİĞER ÖZEL BÜTÇELİ İDARELER (d)	5.464.431.000	5.931.620.000	8,55
HAZİNE YARDIMI (Özel Bütçe) (2)	41.928.551.000	45.894.085.000	9,46

III- DÜZENLEYİCİ DENETLEYİCİ KURUMLAR (Z+T)	2.984.186.000	3.212.692.000	7,66
DÜZENLEYİCİ DENETLEYİCİ KURUMLAR ÖZ GELİR (Z)	2.984.186.000	3.192.332.000	6,97
HAZİNE YARDIMI (DDK)	19.658.000	20.360.000	3,57

IV- MERKEZİ YÖNETİM BÜTÇE GELİRLERİ (NET) (I+1+Z-E)	403.174.813.000	451.979.400.000	12,11
--	------------------------	------------------------	--------------

DENGE

I- FAİZ GİDERİ	52.000.000.000	54.000.000.000	3,85
J- FAİZ DIŞI BÜTÇE GİDERİ (H-I)	384.432.901.000	418.942.746.000	8,98
K- FAİZ HARİÇ FAZLA (IV-J)	18.741.912.000	33.036.654.000	76,27
L- BÜTÇE AÇIĞI (IV-H)	-33.258.088.000	-20.963.346.000	-36,97

GSYH**	1.718.818.000.000	1.944.594.000.000	13,14
---------------	--------------------------	--------------------------	--------------

Bütçe Açığı/GSYH	1,93%	1,08%	-44,29
Faiz Harif Fazla/GSYH	1,09%	1,70%	55,81

* Hükümetin teklif ettiği ödenek.

** 2014 yılına ilişkin GSYH verisi, 2014 Yılı Merkezi Yönetim Bütçe Kanunu Tasarısı Millî Bütçe Tahmin Raporundan alınmıştır.

TABLO 3-a
2015 YILI MERKEZİ YÖNETİM BÜTÇESİ KANUNU TASARISI - GENEL BÜTÇELİ İDARELERİN ÖDENEKLERİNDE
KOMİSYONMUZCA YAPILAN EKLEME VE KESİNTİLER

IDARENİN ADI	Hükümetin Tektifi	KOMİSYONDA		Komisyonca Kabul Edilen Ödenek	HİHİH SAYILI CETVELLER TOPLAMINDAKİ PAYI (%)
		Eklenen	Düşülen		
01 CUMHURBAŞKANLIĞI	397.000.000	0,076		397.000.000	0,076
02 TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ	763.216.000	0,147		763.216.000	0,147
03 ANAYASA MAHKEMESİ	163.967.000	0,031		163.967.000	0,031
04 KARAYAY	103.703.000	0,020		103.703.000	0,020
05 DİŞİLER BAKANLIĞI	186.372.500	0,036		186.372.500	0,036
06 SAYIŞTAY	929.119.000	0,179		929.119.000	0,179
07 BAŞBAKANLIK	1.109.220.000	0,213		1.109.220.000	0,213
08 MİLLİ İSTİBARAT TEŞKİLATI MÜSTEAŞARLIĞI	235.985.000	0,004		235.985.000	0,004
09 MİLLİ GÜVENLİK KURULU GENEL SEKRETERLİĞİ	22.575.000	0,045		22.575.000	0,045
10 BASIN-YAYIN VE ENFORMASYON GENEL MÜDÜRLÜĞÜ	68.399.057.000	13,142		68.399.057.000	13,142
11 HAZINE MÜSTEAŞARLIĞI	5.743.983.000	1,104		5.743.983.000	1,104
12 İÇİŞLERİ BAKANLIĞI	993.414.000	0,191		993.414.000	0,191
13 ADALLET BAKANLIĞI	8.628.648.000	1,658		8.628.648.000	1,658
14 ADALET BAKANLIĞI	22.764.255.000	4,374		22.764.255.000	4,374
15 MİLLİ SAVUNMA BAKANLIĞI	3.898.467.000	0,749		3.898.467.000	0,749
16 İÇİŞLERİ BAKANLIĞI	6.489.530.000	1,247		6.489.530.000	1,247
17 JANDARMA GENEL KOMUTANLIĞI	17.623.719.000	3,389		17.623.719.000	3,389
18 SAHİL GÜVENLİK KOMİTANLIĞI	22.163.000	0,004		22.163.000	0,004
19 GAYRİ MENKUL DEĞERLER MÜDÜRLÜĞÜ	179.890.000	0,035		179.890.000	0,035
20 DİŞİLERİ BAKANLIĞI	2.080.968.000	0,400		2.080.968.000	0,400
21 MALİYE BAKANLIĞI	127.254.013.500	24,451		127.254.013.500	24,451
22 GELİR İDARESİ BAŞKANLIĞI	2.444.892.000	0,470		2.444.892.000	0,470
23 MİLLİ EĞİTİM BAKANLIĞI	62.090.248.000	11,913		62.090.248.000	11,913
24 SAĞLIK BAKANLIĞI	2.762.857.000	0,531		2.762.857.000	0,531
25 SAĞLIK BAKANLIĞI	7.488.572.000	1,439		7.488.572.000	1,439
26 TÜRKİYE KAMU HAŞTANELERİ KURUMU	30.678.105.000	5,895		30.678.105.000	5,895
27 SAĞLIK BAKANLIĞI	26.333.000	0,005		26.333.000	0,005
28 ÇALIŞMA VE SOSYAL GÜVENLİK BAKANLIĞI	1.890.023.000	0,363		1.890.023.000	0,363
29 DEVLET PERSONEL BAŞKANLIĞI	2.297.536.000	0,441		2.297.536.000	0,441
30 ENERJİ VE TABİİ KAYNAKLAR BAKANLIĞI	43.219.000	0,008		43.219.000	0,008
31 KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI	18.249.654.000	3,507		18.249.654.000	3,507
32 HAKİMLER VE SAVCILAR YÜKSEK KURULU	3.025.593.000	0,581		3.025.593.000	0,581
33 AİLE VE SOSYAL POLİTİKALAR BAKANLIĞI	1.358.916.000	0,261		1.358.916.000	0,261
34 AVRUPA BİRLİĞİ BAKANLIĞI	1.481.672.000	0,285		1.481.672.000	0,285
35 ÇEVRE, VE HİERICİLİK BAKANLIĞI	7.202.780.000	1,384		7.202.780.000	1,384
36 TAPU VE KADASTRO GENEL MÜDÜRLÜĞÜ	14.698.518.000	2,824		14.698.518.000	2,824
37 EKONOMİ BAKANLIĞI	764.447.000	0,147		764.447.000	0,147
38 TAPU VE KADASTRO GENEL MÜDÜRLÜĞÜ	285.146.000	0,055		285.146.000	0,055
39 EKONOMİ BAKANLIĞI	11.712.065.000	2,250		11.712.065.000	2,250
40 GENÇLİK VE SPOR BAKANLIĞI	238.423.000	0,046		238.423.000	0,046
41 GIDA, TARIM VE HAYVANCILIK BAKANLIĞI	13.855.514.000	2,662		13.855.514.000	2,662
42 GIDA, TARIM VE İCARET BAKANLIĞI	464.163.399.000	89,186	0	464.163.399.000	89,186
43 KALKINMA BAKANLIĞI	53.069.568.000	0	0	53.069.568.000	0
44 ORMAN VE SU İŞLERİ BAKANLIĞI	3.212.892.000	0	0	3.212.892.000	0
45 ORMAN VE SU İŞLERİ KURUMU	520.445.979.000	0	0	520.445.979.000	0
46 MERKEZİ YÖNETİM BÜTÇESİ TOPLAMI	45.914.445.000			45.914.445.000	
47 HAZINE YARDIMLARI	1.568.486.000			1.568.486.000	
48 MERKEZİ YÖNETİM BÜTÇESİ TOPLAMI (HAZINE YARDIMLARI HARIC, GELİRDEN AYRILAN PAY DAHİL)	474.531.234.000			474.531.234.000	
49 MERKEZİ YÖNETİM BÜTÇESİ TOPLAMI (HAZINE YARDIMLARI VE GELİRDEN AYRILAN PAY HARIC)	472.942.746.000			472.942.746.000	

TABLO 3-b
2015 YILI MERKEZİ YÖNETİM BÜTÇE KANUNU TASARISI - ÖZEL BÜTÇELİ DİĞER İDARELERİN ÖDENEKLERİNDE
KOMİSYONUZUCA YAPILAN EKLEME VE KESİNTİLER

İDARENİN ADI	Hükümetin Teklifi	KOMİSYONDA		HİHİİ SAYILI CETVELLER TOPLAMINDAKİ PAYI (%)	Komisyonca Kabul Edilen Ödenek	HİHİİ SAYILI CETVELLER TOPLAMINDAKİ PAYI (%)
		Eklenen	Düşülen			
01 ÖLÇME SEÇME VE YERLEŞTİRME MERKEZİ BAŞKANLIĞI	364.239.000	0,070		0,070	364.239.000	0,070
02 İTATÜRK KÜLTÜR, DİL VE TARİH YÜKSEK KURUMU	10.613.000	0,002		0,002	10.613.000	0,002
03 İTATÜRK ARAŞTIRMA MERKEZİ	4.299.000	0,001		0,001	4.299.000	0,001
04 İTATÜRK KÜLTÜR MERKEZİ	4.530.000	0,001		0,001	4.530.000	0,001
05 TÜRK DİL KURUMU	14.400.000	0,003		0,003	14.400.000	0,003
06 TÜRK TARİH KURUMU	9.224.000	0,002		0,002	9.224.000	0,002
07 TÜRKİYE VE ORTA DOĞU AMME İDARESİ ENSTİTÜSÜ	13.235.000	0,003		0,003	13.235.000	0,003
08 TÜRKİYE BİLİMSEL VE TEKNOLOJİK ARAŞTIRMA KURUMU	2.087.344.000	0,401		0,401	2.087.344.000	0,401
09 TÜRKİYE BİLİMSEL VE TEKNOLOJİK AKADEMİSİ	13.884.000	0,003		0,003	13.884.000	0,003
10 TÜRKİYE ADALET AKADEMİSİ	18.938.000	0,004		0,004	18.938.000	0,004
11 YÜKSEK ÖĞRENİM KREDİ VE YURTLAR KURUMU	7.052.675.000	1,355		1,355	7.052.675.000	1,355
12 SPOR GENEL MÜDÜRLÜĞÜ	1.020.334.000	0,196		0,196	1.020.334.000	0,196
13 DEVLET TİYATROLARI GENEL MÜDÜRLÜĞÜ	199.583.000	0,038		0,038	199.583.000	0,038
14 DEWLET OPERA VE BALESİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ	240.355.000	0,046		0,046	240.355.000	0,046
15 ORMAN GENEL MÜDÜRLÜĞÜ	2.567.630.000	0,483		0,483	2.567.630.000	0,483
16 YAKETLAR GENEL MÜDÜRLÜĞÜ	452.814.000	0,087		0,087	452.814.000	0,087
17 TÜRKİYE HUDUT VE SAHİLLER SAĞLIK GENEL MÜDÜRLÜĞÜ	130.299.000	0,025		0,025	130.299.000	0,025
18 TÜRK AKKREDITASYON KURUMU	11.110.000	0,002		0,002	11.110.000	0,002
19 TÜRK STANDARTLARI ENSTİTÜSÜ	262.530.000	0,050		0,050	262.530.000	0,050
20 TÜRK PATENT ENSTİTÜSÜ	52.379.000	0,010		0,010	52.379.000	0,010
21 ULUSAL BOR ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ	11.603.000	0,002		0,002	11.603.000	0,002
22 TÜRKİYE ATOM ENERJİSİ KURUMU	136.675.000	0,026		0,026	136.675.000	0,026
23 SAVUNMA SANAYİ MÜSTESARLIĞI	49.643.000	0,010		0,010	49.643.000	0,010
24 KÜÇÜK VE ORTA ÖLÇEKLI İŞLETMELERİ GELİŞTİRME VE DESTEKLEME İDARESİ BAŞKANLIĞI	568.319.000	0,109		0,109	568.319.000	0,109
25 TÜRK İŞBİRLİĞİ VE KOORDİNASYON AJANSI BAŞKANLIĞI	141.049.000	0,027		0,027	141.049.000	0,027
26 GAP BÖLGE KALKINMA İDARESİ	72.974.000	0,014		0,014	72.974.000	0,014
27 ÖZELLEŞTİRME İDARESİ BAŞKANLIĞI	24.587.000	0,005		0,005	24.587.000	0,005
28 MADEN TETKİK VE ARAMA GENEL MÜDÜRLÜĞÜ	402.471.000	0,077		0,077	402.471.000	0,077
29 GEZA VE İNFAZ KURUMLARI İLE TUTUKTEVLERİ İŞ YURTLARI KURUMU	905.250.000	0,174		0,174	905.250.000	0,174
30 SIVIL HAVACILIK GENEL MÜDÜRLÜĞÜ	27.506.000	0,005		0,005	27.506.000	0,005
31 MESLEKİ YETERLİLİK KURUMU	15.545.000	0,003		0,003	15.545.000	0,003
32 YURTDIŞI TÜRKLER VE AKRABA TOPLULUKLARI BAŞKANLIĞI	223.896.000	0,043		0,043	223.896.000	0,043
33 KARAYOLLARI GENEL MÜDÜRLÜĞÜ	7.246.304.000	1,382		1,382	7.246.304.000	1,382
34 TÜRKİYE YAZMA ESERLER KURUMU BAŞKANLIĞI	27.236.000	0,005		0,005	27.236.000	0,005
35 DOĞU ANADOLU PROJESİ BÖLGE KALKINMA İDARESİ BAŞKANLIĞI	67.395.000	0,017		0,017	67.395.000	0,017
36 KONYA OVASI PROJESİ BÖLGE KALKINMA İDARESİ BAŞKANLIĞI	93.747.000	0,018		0,018	93.747.000	0,018
37 DOĞU KARADENİZ PROJESİ BÖLGE KALKINMA İDARESİ BAŞKANLIĞI	67.694.000	0,013		0,013	67.694.000	0,013
38 DEVLET SU İŞLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ	9.796.072.000	1,882		1,882	9.796.072.000	1,882
39 TÜRKİYE SU ENSTİTÜSÜ	4.171.000	0,001		0,001	4.171.000	0,001
40 TÜRKİYE İLAÇ VE TIBBİ CİHAZ KURUMU	123.422.000	0,024		0,024	123.422.000	0,024
41 İKAMU DENETÇİLİĞİ KURUMU	15.368.000	0,003		0,003	15.368.000	0,003
42 TÜRKİYE İNSAN HAKLARI KURUMU	4.833.000	0,001		0,001	4.833.000	0,001
ÖZEL BÜTÇELİ DİĞER İDARELER	34.576.336.000	6,644	0	0	34.576.336.000	6,644
YÜKSEKÖĞRETİM KURUMLARI	18.493.252.000	0	0	0	18.493.252.000	0
ÖZEL BÜTÇELİ İDARELER (II SAYILI CETVEL)	53.069.588.000	0	0	0	53.069.588.000	0
GENEL BÜTÇELİ İDARELER (I SAYILI CETVEL)	464.163.399.000	0	0	0	464.163.399.000	0
DÜZENLEYİCİ VE DENETLEYİCİ KURUMLAR (III SAYILI CETVEL)	3.212.692.000	0	0	0	3.212.692.000	0
HİHİİ SAYILI CETVELLE TABİ İDARELER TOPLANI	520.445.679.000	0	0	0	520.445.679.000	0

TABLO 3-c
2015 YILI MERKEZİ YÖNETİM BÜTÇE KANUNU TASARISI YÜKSEKÖĞRETİM KURUMLARININ ÖDENEKLERİNDE
KOMİSYONUMUZCA YAPILAN EKLEME VE KESİNTİLER

İDARENİN ADI	Hükümetin Teklifi	İ-III SAYILI CETVELLER TOPLAMINDAKİ PAYI (%)	KOMİSYONDA		Komisyonca Kabul Edilen Ödenek	I-III SAYILI CETVELLER TOPLAMINDAKİ PAYI (%)
			Eklene	Düşülen		
1 YÜKSEKÖĞRETİM KURULU	40.428.000	0,008			40.428.000	0,008
2 ANKARA ÜNİVERSİTESİ	619.003.000	0,119			619.003.000	0,119
3 ORTA DOĞU TEKNİK ÜNİVERSİTESİ	363.950.000	0,070			363.950.000	0,070
4 HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ	608.266.000	0,117			608.266.000	0,117
5 GAZİ ÜNİVERSİTESİ	585.121.000	0,112			585.121.000	0,112
6 İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ	848.186.000	0,163			848.186.000	0,163
7 İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ	327.029.000	0,063			327.029.000	0,063
8 BOĞAZİÇİ ÜNİVERSİTESİ	192.005.000	0,037			192.005.000	0,037
9 MARMARA ÜNİVERSİTESİ	397.813.000	0,076			397.813.000	0,076
10 YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ	220.371.000	0,042			220.371.000	0,042
11 MİMAR SİNAN GÜZEL SANATLAR ÜNİVERSİTESİ	110.058.000	0,021			110.058.000	0,021
12 EGE ÜNİVERSİTESİ	513.593.000	0,099			513.593.000	0,099
13 DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ	451.308.000	0,087			451.308.000	0,087
14 TRAKYA ÜNİVERSİTESİ	220.416.000	0,042			220.416.000	0,042
15 ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ	336.899.000	0,065			336.899.000	0,065
16 ANADOLU ÜNİVERSİTESİ	409.740.000	0,079			409.740.000	0,079
17 SELÇUK ÜNİVERSİTESİ	360.194.000	0,069			360.194.000	0,069
18 AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ	336.593.000	0,065			336.593.000	0,065
19 ERCİYES ÜNİVERSİTESİ	315.674.000	0,061			315.674.000	0,061
20 CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ	241.368.000	0,046			241.368.000	0,046
21 ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ	367.023.000	0,071			367.023.000	0,071
22 ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ	299.930.000	0,058			299.930.000	0,058
23 KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ	300.859.000	0,058			300.859.000	0,058
24 ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ	411.208.000	0,079			411.208.000	0,079
25 İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ	266.542.000	0,051			266.542.000	0,051
26 FIRAT ÜNİVERSİTESİ	264.063.000	0,051			264.063.000	0,051
27 DICLE ÜNİVERSİTESİ	270.608.000	0,052			270.608.000	0,052
28 YUZUNCU YIL ÜNİVERSİTESİ	251.291.000	0,048			251.291.000	0,048
29 GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ	220.418.000	0,042			220.418.000	0,042
30 İZMİR YÜKSEK TEKNOLOJİ ENSTİTÜSÜ	79.262.000	0,015			79.262.000	0,015
31 GEBZE TEKNİK ÜNİVERSİTESİ	77.209.000	0,015			77.209.000	0,015
32 HARRAN ÜNİVERSİTESİ	191.768.000	0,037			191.768.000	0,037
33 İSÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ	276.556.000	0,053			276.556.000	0,053
34 ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ	195.975.000	0,038			195.975.000	0,038

TABLO 3-c
2015 YILI MERKEZİ YÖNETİM BÜTÇE KANUNU TASARISI YÜKSEKÖĞRETİM KURUMLARININ ÖDENEKLERİNDE
KOMİSYONUMUZCA YAPILAN EKLEME VE KESİNTİLER

İDARENİN ADI	Hükümetin Teklifi	İHİ-Hİİ SAYILI CETVELLER TOPLAMINDAKİ PAYI (%)	KOMİSYONDA		Komisyonca Kabul Edilen Ödenek	İHİ-Hİİ SAYILI CETVELLER TOPLAMINDAKİ PAYI (%)
			Eklene	Düşülen		
35 BÜLENT ECEVİT ÜNİVERSİTESİ	166.741.000	0,032			166.741.000	0,032
36 MERSİN ÜNİVERSİTESİ	229.673.000	0,044			229.673.000	0,044
37 PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ	233.538.000	0,045			233.538.000	0,045
38 BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ	153.406.000	0,029			153.406.000	0,029
39 KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ	255.038.000	0,049			255.038.000	0,049
40 SAKARYA ÜNİVERSİTESİ	237.448.000	0,046			237.448.000	0,046
41 CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ	209.244.000	0,040			209.244.000	0,040
42 ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ	151.459.000	0,029			151.459.000	0,029
43 MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ	184.556.000	0,035			184.556.000	0,035
44 AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ	187.891.000	0,036			187.891.000	0,036
45 KAFKAS ÜNİVERSİTESİ	139.655.000	0,027			139.655.000	0,027
46 ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ	220.034.000	0,042			220.034.000	0,042
47 NIĞDE ÜNİVERSİTESİ	110.509.000	0,021			110.509.000	0,021
48 DÜMLÜPINAR ÜNİVERSİTESİ	157.279.000	0,030			157.279.000	0,030
49 GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ	175.609.000	0,034			175.609.000	0,034
50 MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ	164.417.000	0,032			164.417.000	0,032
51 KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ	182.540.000	0,035			182.540.000	0,035
52 KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ	156.458.000	0,030			156.458.000	0,030
53 ESKİŞEHİR OSMANGAZI ÜNİVERSİTESİ	238.331.000	0,046			238.331.000	0,046
54 GALATASARAY ÜNİVERSİTESİ	60.958.000	0,012			60.958.000	0,012
55 AHLİEVRAK ÜNİVERSİTESİ	93.094.000	0,018			93.094.000	0,018
56 KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ	92.571.000	0,018			92.571.000	0,018
57 DÜZCE ÜNİVERSİTESİ	121.538.000	0,023			121.538.000	0,023
58 MEHMET AKİF ERSOY ÜNİVERSİTESİ	96.519.000	0,019			96.519.000	0,019
59 UŞAK ÜNİVERSİTESİ	89.470.000	0,017			89.470.000	0,017
60 RECEP TAYYIP ERDOĞAN ÜNİVERSİTESİ	110.435.000	0,021			110.435.000	0,021
61 NAMIK KEMAL ÜNİVERSİTESİ	142.114.000	0,027			142.114.000	0,027
62 ERZİNCAN ÜNİVERSİTESİ	98.301.000	0,019			98.301.000	0,019
63 AKSARAY ÜNİVERSİTESİ	87.982.000	0,017			87.982.000	0,017
64 GİRESUN ÜNİVERSİTESİ	102.854.000	0,020			102.854.000	0,020
65 HİTİT ÜNİVERSİTESİ	94.532.000	0,018			94.532.000	0,018
66 BOZOK ÜNİVERSİTESİ	107.350.000	0,021			107.350.000	0,021
67 ADIYAMAN ÜNİVERSİTESİ	102.918.000	0,020			102.918.000	0,020
68 ORDU ÜNİVERSİTESİ	85.240.000	0,016			85.240.000	0,016
69 AMASYA ÜNİVERSİTESİ	70.972.000	0,014			70.972.000	0,014
70 KARAMANÖĞLÜ MEHMETBAY ÜNİVERSİTESİ	65.363.000	0,013			65.363.000	0,013
71 AĞRI İBRAHİM ÇEÇEN ÜNİVERSİTESİ	68.389.000	0,013			68.389.000	0,013

2015 YILI MERKEZİ YÖNETİM BÜTÇE KANUNU TASARISI YÜKSEKÖĞRETİM KURUMLARININ ÖDENEKLERİNDE
KOMİSYONUMUZCA YAPILAN EKLEME VE KESİNTİLER

TABLO 3-c

İDARENİN ADI	Hükümetin Teklifi	İ-İİİ SAYILI CETVELLER TOPLAMINDAKİ PAYI (%)	KOMİSYONDA		Komisyonda Kabul Edilen Ödenek	İ-İİİ SAYILI CETVELLER TOPLAMINDAKİ PAYI (%)
			Eklene	Düşülen		
72 SINOP ÜNİVERSİTESİ	58.937.000	0,011			58.937.000	0,011
73 SİRT ÜNİVERSİTESİ	64.248.000	0,012			64.248.000	0,012
74 NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ ÜNİVERSİTESİ	79.287.000	0,015			79.287.000	0,015
75 KARABÜK ÜNİVERSİTESİ	116.521.000	0,022			116.521.000	0,022
76 KILIS 7 ARALIK ÜNİVERSİTESİ	56.575.000	0,011			56.575.000	0,011
77 ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ	76.625.000	0,015			76.625.000	0,015
78 ARTVIN ÇORUH ÜNİVERSİTESİ	62.955.000	0,012			62.955.000	0,012
79 BİLECEK ŞEYH EDEBALI ÜNİVERSİTESİ	70.785.000	0,014			70.785.000	0,014
80 BITLİS EREN ÜNİVERSİTESİ	64.284.000	0,012			64.284.000	0,012
81 KIRKLARELİ ÜNİVERSİTESİ	76.818.000	0,015			76.818.000	0,015
82 OSMANİYE KORKUT ATA ÜNİVERSİTESİ	63.631.000	0,012			63.631.000	0,012
83 BİNGÖL ÜNİVERSİTESİ	77.935.000	0,015			77.935.000	0,015
84 MUŞ ALPARSLAN ÜNİVERSİTESİ	71.783.000	0,014			71.783.000	0,014
85 İMARDIN ARTUKLU ÜNİVERSİTESİ	71.772.000	0,014			71.772.000	0,014
86 BATMAN ÜNİVERSİTESİ	70.093.000	0,013			70.093.000	0,013
87 ARDAHAN ÜNİVERSİTESİ	55.142.000	0,011			55.142.000	0,011
88 BARTIN ÜNİVERSİTESİ	67.675.000	0,013			67.675.000	0,013
89 BAYBURT ÜNİVERSİTESİ	56.702.000	0,011			56.702.000	0,011
90 GÜMÜŞHANE ÜNİVERSİTESİ	82.077.000	0,016			82.077.000	0,016
91 HAKKARİ ÜNİVERSİTESİ	40.621.000	0,008			40.621.000	0,008
92 İGDIR ÜNİVERSİTESİ	48.332.000	0,009			48.332.000	0,009
93 ŞIRNAK ÜNİVERSİTESİ	53.885.000	0,010			53.885.000	0,010
94 TUNCEL ÜNİVERSİTESİ	61.234.000	0,012			61.234.000	0,012
95 YALOVA ÜNİVERSİTESİ	69.003.000	0,013			69.003.000	0,013
96 TÜRK ALMAN ÜNİVERSİTESİ	25.859.000	0,005			25.859.000	0,005
97 YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ	88.384.000	0,017			88.384.000	0,017
98 BURSA TEKNİK ÜNİVERSİTESİ	35.622.000	0,007			35.622.000	0,007
99 İSTANBUL MEDENİYET ÜNİVERSİTESİ	55.740.000	0,011			55.740.000	0,011
100 İZMİR KATİP ÇELEBİ ÜNİVERSİTESİ	79.874.000	0,015			79.874.000	0,015
101 NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ	194.216.000	0,037			194.216.000	0,037
102 ABDULLAH GÜL ÜNİVERSİTESİ	60.706.000	0,012			60.706.000	0,012
103 ERZURUM TEKNİK ÜNİVERSİTESİ	46.211.000	0,009			46.211.000	0,009
104 ADANA BİLİM VE TEKNOLOJİ ÜNİVERSİTESİ	48.241.000	0,009			48.241.000	0,009
105 ANKARA SOSYAL BİLİMLER ÜNİVERSİTESİ	26.326.000	0,005			26.326.000	0,005
YÜKSEKÖĞRETİM KURUMLARI	18.493.252.000	3,553	0	0	18.493.252.000	3,553
DiĞER ÖZEL BÜTÇELİ KURUMLAR	34.576.336.000		0	0	34.576.336.000	
ÖZEL BÜTÇELİ İDARELER (İİ SAYILI CETVEL)	53.069.588.000		0	0	53.069.588.000	
GENEL BÜTÇELİ İDARELER (I SAYILI CETVEL)	464.163.399.000		0	0	464.163.399.000	
DÜZENLEYİCİ VE DENETLEYİCİ KURUMLAR (İİİ SAYILI CETVEL)	3.212.692.000		0	0	3.212.692.000	
İ-İİ-İİİ SAYILI CETVELE TABİ İDARELER TOPLAMI	520.445.679.000		0	0	520.445.679.000	

TABLO 3-d
2015 YILI MERKEZİ YÖNETİM BÜTÇE KANUNU TASARISI DÜZENLEYİCİ VE DENETLEYİCİ KURUMLARIN ÖDENEKLERİNDE
KOMİSYONUMUZCA YAPILAN EKLEME VE KESİNTİLER

İDARENİN ADI	Hükümetin Teklifi	İİİİİ SAYILI CETVELLER TOPLAMINDAKİ PAYI (%)	KOMİSYONDA		Komisyonca Kabul Edilen Ödenek	İİİİİ SAYILI CETVELLER TOPLAMINDAKİ PAYI (%)
			Eklene	Düşülen		
01 RAYO VE TELEVZYON ÜST KURULU	248.000.000	0,048			248.000.000	0,048
02 BİLGİ TEKNOLOJİLERİ VE İLETİŞİM KURUMU	2.000.000.000	0,384			2.000.000.000	0,384
03 SERMAYE PİYASASI KURULU	109.496.000	0,021			109.496.000	0,021
04 BANKACILIK DÜZENLEME VE DENETLEME KURUMU	282.000.000	0,054			282.000.000	0,054
05 ENERJİ PİYASASI DÜZENLEME KURUMU	248.136.000	0,048			248.136.000	0,048
06 KAMU İHALE KURUMU	130.000.000	0,025			130.000.000	0,025
07 REKABET KURUMU	65.500.000	0,013			65.500.000	0,013
08 Tütün ve Alkol Piyasası Düzenleme Kurumu	96.000.000	0,018			96.000.000	0,018
09 KAMU GÖZETİMİ, MUHAŞEBE VE DENETİM STANDARTLARI KURUMU	33.560.000	0,006			33.560.000	0,006
DÜZENLEYİCİ VE DENETLEYİCİ KURUMLAR TOPLAMI	3.212.692.000	0,617	0	0	3.212.692.000	0,617
GENEL BÜTÇELİ İDARELER (I SAYILI CETVEL)	464.163.399.000		0	0	464.163.399.000	
ÖZEL BÜTÇELİ İDARELER (II SAYILI CETVEL)	53.069.588.000		0	0	53.069.588.000	
İİİİİ SAYILI CETVELE TABİ İDARELER TOPLAMI	520.445.679.000		0	0	520.445.679.000	

TABLO 4-a
2015 YILI MERKEZİ YÖNETİM BÜTÇE KANUNU TASARISI
MERKEZİ YÖNETİM BÜTÇE ÖDENEKLERİNİN
FONKSİYONEL DAĞILIMI

FONKSİYONEL SINIFLANDIRMA	HÜKÜMETİN TEKLİF ETTİĞİ ÖDENEK	İ-İİ-İİİ SAYILI CETVELLER TOPLAMINDAKİ PAYI (%)	KOMİSYONDA		KOMİSYONCA KABUL EDİLEN ÖDENEK	İ-İ-İİİ SAYILI CETVELLER TOPLAMINDAKİ PAYI (%)
			Eklene	Düşülen		
01 GENEL KAMU HİZMETLERİ	187.746.180.978	36,07			187.746.180.978	36,07
02 SAVUNMA HİZMETLERİ	23.317.331.003	4,48			23.317.331.003	4,48
03 KAMU DÜZENİ VE GÜVENLİK HİZMETLERİ	34.350.444.700	6,60			34.350.444.700	6,60
04 EKONOMİK İŞLER VE HİZMETLER	58.921.730.300	11,32			58.921.730.300	11,32
05 ÇEVRE KORUMA HİZMETLERİ	513.607.000	0,10			513.607.000	0,10
06 İSKAN VE TOPLUM REFAHI HİZMETLERİ	4.658.502.000	0,90			4.658.502.000	0,90
07 SAĞLIK HİZMETLERİ	22.003.866.017	4,23			22.003.866.017	4,23
08 DİNLENME, KÜLTÜR VE DİN HİZMETLERİ	9.714.496.354	1,87			9.714.496.354	1,87
09 EĞİTİM HİZMETLERİ	81.694.835.648	15,70			81.694.835.648	15,70
10 SOSYAL GÜVENLİK VE SOSYAL YARDIM HİZMETLERİ	97.524.685.000	18,74			97.524.685.000	18,74
İ-İ-İİİ SAYILI CETVELE TABİ İDARELER TOPLAMI	520.445.679.000	100,00	0	0	520.445.679.000	100,00
GENEL BÜTÇELİ İDARELER (I SAYILI CETVEL)	464.163.399.000		0	0	464.163.399.000	
ÖZEL BÜTÇELİ İDARELER (II SAYILI CETVEL)	53.069.588.000		0	0	53.069.588.000	
DÜZENLEYİCİ VE DENETLEYİCİ KURUMLAR (III SAYILI CETVEL)	3.212.692.000		0	0	3.212.692.000	
TOPLAM HAZİNE YARDIMI	45.914.445.000		0	0	45.914.445.000	
GELİRDEN AYRILAN PAYLAR	1.588.488.000		0	0	1.588.488.000	
MERKEZİ YÖNETİM BÜTÇESİ TOPLAMI (HAZİNE YARDIMLARI HARİÇ, GELİRDEN AYRILAN PAY DAHİL)	474.531.234.000				474.531.234.000	
MERKEZİ YÖNETİM BÜTÇESİ TOPLAMI (HAZİNE YARDIMLARI VE GELİRDEN AYRILAN PAY HARİÇ)	472.942.746.000				472.942.746.000	

TABLO 4-b
2015 YILI MERKEZİ YÖNETİM BÜTÇE KANUNU TASARISI
GENEL BÜTÇELİ İDARELERİN ÖDENEKLERİNİN FONKSİYONEL DAĞILIMI

FONKSİYONEL SINIFLANDIRMA	HÜKÜMETİN TEKLİF ETTİĞİ ÖDENEK	Hİ+Hİİ SAYILI CETVELLER TOPLAMINDAKİ PAYI (%)	KOMİSYONDA		KOMİSYONCA KABUL EDİLEN ÖDENEK	Hİ+Hİİ SAYILI CETVELLER TOPLAMINDAKİ PAYI (%)
			Eklenen	Düşülen		
01 GENEL KAMU HİZMETLERİ	182.488.996.579	35,06			182.488.996.579	35,06
02 SAYUNMA HİZMETLERİ	23.259.137.925	4,47			23.259.137.925	4,47
03 KAMU DÜZENİ VE GÜVENLİK HİZMETLERİ	32.736.456.900	6,29			32.736.456.900	6,29
04 EKONOMİK İŞLER VE HİZMETLER	36.633.194.200	7,04			36.633.194.200	7,04
05 ÇEVRE KORUMA HİZMETLERİ	473.229.000	0,09			473.229.000	0,09
06 İSKAN VE TOPLUM REFAHI HİZMETLERİ	3.512.432.000	0,67			3.512.432.000	0,67
07 SAĞLIK HİZMETLERİ	20.040.530.617	3,85			20.040.530.617	3,85
08 DİNLENME, KÜLTÜR VE DİN HİZMETLERİ	7.641.292.063	1,47		1	7.641.292.063	1,47
09 EĞİTİM HİZMETLERİ	59.914.017.716	11,51			59.914.017.716	11,51
10 SOSYAL GÜVENLİK VE SOSYAL YARDIM HİZMETLERİ	97.464.112.000	18,73			97.464.112.000	18,73
GENEL BÜTÇELİ İDARELER (I SAYILI CETVEL)	464.163.399.000	89,19	0	0	464.163.399.000	89,19
ÖZEL BÜTÇELİ İDARELER (II SAYILI CETVEL)	53.069.588.000		0	0	53.069.588.000	
DÜZENLEYİCİ VE DENETLEYİCİ KURUMLAR (III SAYILI CETVEL)	3.212.692.000		0	0	3.212.692.000	
Hİ+Hİİ SAYILI CETVELE TABİ İDARELER TOPLAMI	520.445.679.000		0	0	520.445.679.000	
TOPLAM HAZINE YARDIMI	45.914.445.000		0	0	45.914.445.000	
GELİRDEN AYRILAN PAYLAR	1.588.488.000		0	0	1.588.488.000	
MERKEZİ YÖNETİM BÜTÇESİ TOPLAMI (HAZİNE YARDIMLARI HARİÇ, GELİRDEN AYRILAN PAY DAHİL)	474.531.234.000				474.531.234.000	
MERKEZİ YÖNETİM BÜTÇESİ TOPLAMI (HAZİNE YARDIMLARI VE GELİRDEN AYRILAN PAY HARİÇ)	472.942.746.000				472.942.746.000	

TABLO 4-c
2015 YILI MERKEZİ YÖNETİM BÜTÇE KANUNU TASARISI
ÖZEL BÜTÇELİ İDARELERİN ÖDENEKLERİNİN FONKSİYONEL DAĞILIMI

FONKSİYONEL SINIFLANDIRMA	HÜKÜMETİN TEKLİF ETTİĞİ ÖDENEK	İHİHİ SAYILI CETVELLER TOPLAMINDAKİ PAYI (%)	KOMİSYONDA		KOMİSYONCA KABUL EDİLEN ÖDENEK	İHİHİ SAYILI CETVELLER TOPLAMINDAKİ PAYI (%)
			Eklene	Düşülen		
01 GENEL KAMU HİZMETLERİ	4.713.505.399	0,91			4.713.505.399	0,91
02 SAVUNMA HİZMETLERİ	58.093.078	0,01			58.093.078	0,01
03 KAMU DÜZENİ VE GÜVENLİK HİZMETLERİ	1.443.811.800	0,28			1.443.811.800	0,28
04 EKONOMİK İŞLER VE HİZMETLER	19.831.248.100	3,81			19.831.248.100	3,81
05 ÇEVRE KORUMA HİZMETLERİ	40.378.000	0,01		-	40.378.000	0,01
06 İSKAN VE TOPLUM REFAHİ HİZMETLERİ	1.146.070.000	0,22			1.146.070.000	0,22
07 SAĞLIK HİZMETLERİ	1.963.335.400	0,38			1.963.335.400	0,38
08 DİNLENME KÜLTÜR VE DİN HİZMETLERİ	2.031.755.291	0,39			2.031.755.291	0,39
09 EĞİTİM HİZMETLERİ	21.780.817.932	4,19			21.780.817.932	4,19
10 SOSYAL GÜVENLİK VE SOSYAL YARDIM HİZMETLERİ	60.573.000	0,01			60.573.000	0,01
ÖZEL BÜTÇELİ İDARELER (I SAYILI CETVEL)	53.069.588.000	10,20	0	0	53.069.588.000	10,20
GENEL BÜTÇELİ İDARELER (I SAYILI CETVEL)	464.163.399.000		0	0	464.163.399.000	
DÜZENLEYİCİ VE DENETLEYİCİ KURUMLAR (III SAYILI CETVEL)	3.212.692.000		0	0	3.212.692.000	
İHİHİ SAYILI CETVELE TABİ İDARELER TOPLAMI	520.445.679.000		0	0	520.445.679.000	

TABLO 4-d
2015 YILI MERKEZİ YÖNETİM BÜTÇE KANUNU TASARISI
DÜZENLEYİCİ VE DENETLEYİCİ KURUMLAR BÜTÇE ÖDENEKLERİNİN FONKSİYONEL DAĞILIMI

FONKSİYONEL SINIFLANDIRMA	HÜKÜMETİN TEKLİF ETTİĞİ ÖDENEK	İ-İİİİ SAYILI CETVELLER TOPLAMINDAKİ PAYI (%)	KOMİSYONDA		KOMİSYONCA KABUL EDİLEN ÖDENEK	İ-İİİİ SAYILI CETVELLER TOPLAMINDAKİ PAYI (%)
			Eklene	Düşülen		
01 GENEL KAMU HİZMETLERİ	543.679.000	0,10			543.679.000	0,10
02 SAVUNMA HİZMETLERİ	100.000	0,00			100.000	0,00
03 KAMU DÜZENİ VE GÜVENLİK HİZMETLERİ	170.176.000	0,03			170.176.000	0,03
04 EKONOMİK İŞLER VE HİZMETLER	2.457.288.000	0,47			2.457.288.000	0,47
05 ÇEVRE KORUMA HİZMETLERİ	0	0,00		1	0	0,00
06 İSKAN VE TOPLUM REFAHİ HİZMETLERİ	0	0,00			0	0,00
07 SAĞLIK HİZMETLERİ	0	0,00			0	0,00
08 DİNLENME, KÜLTÜR VE DİN HİZMETLERİ	41.449.000	0,01		-	41.449.000	0,01
09 EĞİTİM HİZMETLERİ	0	0,00			0	0,00
10 SOSYAL GÜVENLİK VE SOSYAL YARDIM HİZMETLERİ	0	0,00			0	0,00
DÜZENLEYİCİ VE DENETLEYİCİ KURUMLAR (İİİ SAYILI CETVEL)	3.212.692.000	0,62	0	0	3.212.692.000	0,62
ÖZEL BÜTÇELİ İDARELER (İİ SAYILI CETVEL)	53.069.588.000		0	0	53.069.588.000	
GENEL BÜTÇELİ İDARELER (I SAYILI CETVEL)	464.163.399.000		0	0	464.163.399.000	
İ-İİİİ SAYILI CETVELE TABİ İDARELER TOPLAMI	520.445.679.000		0	0	520.445.679.000	

TABLO 5-a
2015 YILI MERKEZİ YÖNETİM BÜTÇE KANUNU TASARISI
MERKEZİ YÖNETİM BÜTÇE ÖDENEKLERİNİN
EKONOMİK DAĞILIMI

EKONOMİK SINIFLANDIRMA	HÜKÜMETİN TEKLİF ETTİĞİ ÖDENEK	İHİİİİ SAYILI CETVELLER TOPLAMINDAKİ PAYI (%)	KOMİSYONDA		KOMİSYONCA KABUL EDİLEN ÖDENEK	İHİİİİ SAYILI CETVELLER TOPLAMINDAKİ PAYI (%)
			Eklene	Düşülen		
01 PERSONEL GİDERLERİ	119.170.124.000	22,90	0	0	119.170.124.000	22,90
02 SOSYAL GÜVENLİK KURUMLARINA DEVLET PRİMİ GİDERLERİ	20.324.876.000	3,91	0	0	20.324.876.000	3,91
03 MAL VE HİZMET GİDERLERİ	41.152.681.000	7,91	0	0	41.152.681.000	7,91
04 FAİZ GİDERLERİ	54.000.000.000	10,38	0	0	54.000.000.000	10,38
05 CARI TRANSFERLER	204.070.510.000	39,21	0	0	204.070.510.000	39,21
06 SERMAYE GİDERLERİ	40.955.159.000	7,87	0	0	40.955.159.000	7,87
07 SERMAYE TRANSFERLERİ	26.655.092.000	5,12	0	0	26.655.092.000	5,12
08 BORÇ VERME	10.544.604.000	2,03	0	0	10.544.604.000	2,03
09 YEDEK ÖDENEKLER	3.572.633.000	0,69	0	0	3.572.633.000	0,69
İHİİİİ SAYILI CETVELE TABİ İDARELER TOPLAMI	520.445.679.000	100,00	0	0	520.445.679.000	100,00
GENEL BÜTÇELİ İDARELER (I SAYILI CETVEL)	464.163.399.000		0	0	464.163.399.000	
ÖZEL BÜTÇELİ İDARELER (II SAYILI CETVEL)	53.069.588.000		0	0	53.069.588.000	
DÜZENLEYİCİ VE DENETLEYİCİ KURUMLAR (III SAYILI CETVEL)	3.212.692.000		0	0	3.212.692.000	
TOPLAM HAZİNE YARDIMI	45.914.445.000		0	0	45.914.445.000	
GELİRDEN AYRILAN PAYLAR	1.588.488.000				1.588.488.000	
MERKEZİ YÖNETİM BÜTÇESİ TOPLAMI (HAZİNE YARDIMLARI HARİÇ, GELİRDEN AYRILAN PAY DAHİL)	474.531.234.000				474.531.234.000	
MERKEZİ YÖNETİM BÜTÇESİ TOPLAMI (HAZİNE YARDIMLARI VE GELİRDEN AYRILAN PAY HARİÇ)	472.942.746.000				472.942.746.000	

TABLO 5-b
2015 YILI MERKEZİ YÖNETİM BÜTÇE KANUNU TASARISI
GENEL BÜTÇELİ İDARELER ÖDENEKLERİNİN EKONOMİK DAĞILIMI

EKONOMİK SINIFLANDIRMA	HÜKÜMET TEKLİF ETTİĞİ ÖDENEK	İHİİİ SAYILI CETVELLER TOPLAMINDAKİ PAYI (%)	KOMİSYONDA		KOMİSYONCA KABUL EDİLEN ÖDENEK	İHİİİ SAYILI CETVELLER TOPLAMINDAKİ PAYI (%)
			Eklenen	Düşülen		
01 PERSONEL GİDERLERİ	103.582.115.000	19,90			103.582.115.000	19,90
02 SOSYAL GÜVENLİK KURUMLARINA DEVLET PRİMİ GİDERLERİ	17.655.315.000	3,39			17.655.315.000	3,39
03 MAL VE HİZMET GİDERLERİ	34.085.369.000	6,55			34.085.369.000	6,55
04 FAİZ GİDERLERİ	54.000.000.000	10,38			54.000.000.000	10,38
05 CARI TRANSFERLER	198.530.426.000	38,15			198.530.426.000	38,15
06 SERMAYE GİDERLERİ	20.525.176.000	3,94			20.525.176.000	3,94
07 SERMAYE TRANSFERLERİ	25.297.486.000	4,86			25.297.486.000	4,86
08 BORÇ VERME	6.914.879.000	1,33			6.914.879.000	1,33
09 YEDEK ÖDENEKLER	3.572.633.000	0,69			3.572.633.000	0,69
GENEL BÜTÇELİ İDARELER (I SAYILI CETVEL)	464.163.399.000	89,19	0	0	464.163.399.000	89,19
ÖZEL BÜTÇELİ İDARELER (II SAYILI CETVEL)	53.069.588.000		0	0	53.069.588.000	
DÜZENLEYİCİ VE DENETLEYİCİ KURUMLAR (III SAYILI CETVEL)	3.212.692.000		0	0	3.212.692.000	
İHİİİ SAYILI CETVELE TABİ İDARELER TOPLAMI	520.445.679.000		0	0	520.445.679.000	
TOPLAMI HAZİNE YARDIMI	45.914.445.000		0	0	45.914.445.000	
GELİRDEN AYRILAN PAYLAR	1.588.488.000		0	0	1.588.488.000	
MERKEZİ YÖNETİM BÜTÇESİ TOPLAMI (HAZİNE YARDIMLARI HARİÇ, GELİRDEN AYRILAN PAY DAHİL)	474.531.234.000				474.531.234.000	
MERKEZİ YÖNETİM BÜTÇESİ TOPLAMI (HAZİNE YARDIMLARI VE GELİRDEN AYRILAN PAY HARİÇ)	472.942.746.000				472.942.746.000	

TABLO 5-c
2015 YILI MERKEZİ YÖNETİM BÜTÇE KANUNU TASARISI
ÖZEL BÜTÇELİ İDARELER ÖDENEKLERİNİN EKONOMİK DAĞILIMI

EKONOMİK SINIFLANDIRMA	HÜKÜMETİN TEKLİF ETTİĞİ ÖDENEK	İ+II+III SAYILI CETVELLER TOPLAMINDAKİ PAYI (%)	KOMİSYONDA		KOMİSYONCA KABUL EDİLEN ÖDENEK	İ+II+III SAYILI CETVELLER TOPLAMINDAKİ PAYI (%)
			Eklene	Düşülen		
01 PERSONEL GİDERLERİ	15.102.253.000	2,90			15.102.253.000	2,90
02 SOSYAL GÜVENLİK KURUMLARINA DEVLET PRİMİ GİDERLERİ	2.618.517.000	0,50			2.618.517.000	0,50
03 MAL VE HİZMET GİDERLERİ	6.542.616.000	1,26			6.542.616.000	1,26
04 FAİZ GİDERLERİ	0	0,00			0	0,00
05 CARI TRANSFERLER	3.889.995.000	0,75			3.889.995.000	0,75
06 SERMAYE GİDERLERİ	19.928.876.000	3,83			19.928.876.000	3,83
07 SERMAYE TRANSFERLERİ	1.357.606.000	0,26			1.357.606.000	0,26
08 BORÇ VERME	3.629.725.000	0,70			3.629.725.000	0,70
09 YEDEK ÖDENEKLER	0	0,00			0	0,00
ÖZEL BÜTÇELİ İDARELER (II SAYILI CETVEL)	53.069.588.000	10,20	0	0	53.069.588.000	10,20
GENEL BÜTÇELİ İDARELER (I SAYILI CETVEL)	464.163.399.000		0	0	464.163.399.000	
DÜZENLEYİCİ VE DENETLEYİCİ KURUMLAR (III SAYILI CETVEL)	3.212.692.000		0	0	3.212.692.000	
İ+II+III SAYILI CETVELE TABİ İDARELER TOPLAMI	520.445.679.000		0	0	520.445.679.000	

TABLO 5-d
2015 YILI MERKEZİ YÖNETİM BÜTÇE KANUNU TASARISI
DÜZENLEYİCİ VE DENETLEYİCİ KURUMLAR BÜTÇE ÖDENEKLERİNİN EKONOMİK DAĞILIMI

EKONOMİK SINIFLANDIRMA	HÜKÜMETİN TEKLİF ETTİĞİ ÖDENEK	İİİİİ SAYILI CETVELLER TOPLAMINDAKİ PAYI (%)	KOMİSYONDA		KOMİSYONCA KABUL EDİLEN ÖDENEK	İİİİİ SAYILI CETVELLER TOPLAMINDAKİ PAYI (%)
			Eklene	Düşülen		
01 PERSONEL GİDERLERİ	485.756.000	0,09			485.756.000	0,09
02 SOSYAL GÜVENLİK KURUMLARINA DEVLET PRİMİ GİDERLERİ	51.044.000	0,01			51.044.000	0,01
03 MAL VE HİZMET GİDERLERİ	524.696.000	0,10			524.696.000	0,10
04 FAİZ GİDERLERİ	0	0,00			0	0,00
05 CARİ TRANSFERLER	1.650.089.000	0,32			1.650.089.000	0,32
06 SERMAYE GİDERLERİ	501.107.000	0,10			501.107.000	0,10
07 SERMAYE TRANSFERLERİ	0	0,00			0	0,00
08 BORÇ VERME	0	0,00			0	0,00
09 YEDEK ÖDENEKLER	0	0,00			0	0,00
DÜZENLEYİCİ VE DENETLEYİCİ KURUMLAR (İİİ SAYILI CETVEL)	3.212.692.000	0,62	0	0	3.212.692.000	0,62
ÖZEL BÜTÇELİ İDARELER (İİ SAYILI CETVEL)	53.069.588.000		0	0	53.069.588.000	
GENEL BÜTÇELİ İDARELER (I SAYILI CETVEL)	464.163.399.000		0	0	464.163.399.000	
İİİİİ SAYILI CETVELE TABİ İDARELER TOPLAMI	520.445.679.000		0	0	520.445.679.000	

TABLO 6
2015 YILI MERKEZİ YÖNETİM BÜTÇE DENGESİ

	TASARI		KOMİSYONDA DÜŞÜLEN		NET EKLENEN		KOMİSYONCA KABUL EDİLEN
	Eklenen	Eksilen	Düşülen	Eksilen	Net Eklenen		
I. GİDERLER							
A- Genel Bütçe İdarelerinin Ödenekleri	464.163.399.000	0	0	0	0	0	464.163.399.000
B- Özel Bütçeli İdarelerin Ödenekleri	53.069.588.000	0	0	0	0	0	53.069.588.000
C- Düzenleyici ve Denetleyici Kurumların Ödenekleri	3.212.692.000	0	0	0	0	0	3.212.692.000
D- Toplam Hazine Yardımı	45.914.445.000	0	0	0	0	0	45.914.445.000
E- Gelirden Ayrılan Paylar	1.588.488.000	0	0	0	0	0	1.588.488.000
F- Merkezi Yönetim Bütçesi (A+B+C-D-E)	472.942.746.000	0	0	0	0	0	472.942.746.000
II. GELİRLER							
G- Genel Bütçe İdarelerinin Gelirleri	442.586.345.000	0	0	0	0	0	442.586.345.000
Vergi Gelirleri	427.048.060.000	0	0	0	0	0	427.048.060.000
Teşebbüs ve Mükiyet Gelirleri	9.545.927.000	0	0	0	0	0	9.545.927.000
Alınan Bağış ve Yardımlar ile Özel Gelirler	1.933.484.000	0	0	0	0	0	1.933.484.000
Diğer Gelirler	31.571.202.000	0	0	0	0	0	31.571.202.000
Sermaye Gelirleri	10.440.818.000	0	0	0	0	0	10.440.818.000
Alacaklardan Tahsilatı	804.170.000	0	0	0	0	0	804.170.000
Red ve İadeleri(-)	38.757.376.000	0	0	0	0	0	38.757.376.000
H- Özel Bütçeli İdarelerin Gelirleri	53.683.296.000	0	0	0	0	0	53.683.296.000
Özel Bütçeli İdarelerin Gelirleri (1+2) (X)	53.683.296.000	0	0	0	0	0	53.683.296.000
Özel Bütçeli İdarelerin Öz Gelirleri (a+b) (1)	7.789.211.000	0	0	0	0	0	7.789.211.000
Yükseköğretim Kurumları (a)	1.857.591.000	0	0	0	0	0	1.857.591.000
Diğer Özel Kurumlar(b)	5.931.620.000	0	0	0	0	0	5.931.620.000
Hazine Yardımı (-)(2)	45.894.085.000	0	0	0	0	0	45.894.085.000
I- Düzenleyici ve Denetleyici Kurumlarının Gelirleri	3.212.692.000	0	0	0	0	0	3.212.692.000
DDK Gelirleri (c-e)	3.212.692.000	0	0	0	0	0	3.212.692.000
Gelirden Ayrılan Pay Hangi DDK Gelirleri (c-d)(3)	1.603.844.000	0	0	0	0	0	1.603.844.000
DDK Öz Gelirleri (c)	3.192.332.000	0	0	0	0	0	3.192.332.000
Gelirden Ayrılan Pay (d)	1.588.488.000	0	0	0	0	0	1.588.488.000
Hazine Yardımı (e)	20.360.000	0	0	0	0	0	20.360.000
III. MERKEZİ YÖNETİM BÜTÇE GELİRLERİ (NET) (G+1+3)							
	451.979.400.000	0	0	0	0	0	451.979.400.000
IV. DENGİ							
J- Faiz Gelirleri	54.000.000.000	0	0	0	0	0	54.000.000.000
K- Faiz Dışı Bütçe Gideri (F-I)	418.942.746.000	0	0	0	0	0	418.942.746.000
L- Faiz Dışı Fazlası (III-K)	33.036.654.000	0	0	0	0	0	33.036.654.000
M- Bütçe Dengesi (F-II)	-20.963.346.000	0	0	0	0	0	-20.963.346.000

TABLO 7-a
GENEL BÜTÇE KAPSAMINDAKİ KAMU İDARELERİNİN 2014 YILI BAŞLANGIÇ
ÖDENEĞİ İLE (2015-2017) DÖNEMİ BÜTÇE TEKLİFİ VE ARTIŞ ORANLARI

	İDARELER	(BİN TL)				ARTIŞ %		
		2014 BAŞLANGIÇ ÖDENEĞİ	2015 BÜTÇE TASARISI	2016 BÜTÇE TEKLİFİ	2017 BÜTÇE TEKLİFİ	2015	2016	2017
1	CUMHURBAŞKANLIĞI	199.500	397.000	434.094	464.255	99,00	9,34	6,95
2	TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ	774.393	763.216	829.319	845.262	-1,44	8,66	1,92
3	ANAYASA MAHKEMESİ	39.069	43.502	45.701	48.896	11,35	5,05	6,99
4	YARGITAY	152.584	162.967	176.136	189.508	6,80	8,08	7,59
5	DANIŞTAY	95.346	103.703	112.010	120.400	8,76	8,01	7,49
6	SAYIŞTAY	175.493	186.373	196.380	215.170	6,20	5,37	9,57
7	BAŞBAKANLIK	933.821	929.119	976.342	1.051.823	-0,50	5,08	7,73
8	MİLLİ İSTİHBARAT TEŞKİLATI MÜSTEŞARLIĞI	1.058.707	1.108.220	1.200.562	1.294.981	4,68	8,33	7,86
9	MİLLİ GÜVENLİK KURULU GENEL SEKRETERLİĞİ	20.094	22.575	24.484	26.431	12,35	8,46	7,95
10	BAŞIN-YAYIN VE ENFORMASYON GENEL MÜDÜRLÜĞÜ	197.312	235.985	249.940	263.884	19,80	5,91	5,58
11	HAZİNE MÜSTEŞARLIĞI	63.999.710	68.399.057	67.715.044	69.528.578	6,87	-1,00	2,68
12	DIŞYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI	5.442.784	5.743.383	6.223.063	6.705.704	5,52	8,35	7,76
13	AFET VE ACİL DURUM YÖNETİMİ BAŞKANLIĞI	839.956	993.414	1.071.575	1.152.104	18,27	7,87	7,52
14	ADALET BAKANLIĞI	8.239.490	8.628.648	9.079.308	9.794.149	4,72	5,22	7,87
15	MİLLİ SAVUNMA BAKANLIĞI	21.815.196	22.764.255	24.382.958	26.007.319	4,35	7,11	6,66
16	İÇİŞLERİ BAKANLIĞI	3.550.923	3.898.467	4.186.957	4.498.229	9,79	7,37	7,46
17	JANDARMA GENEL KOMUTANLIĞI	6.166.691	6.489.530	6.985.776	7.468.039	5,41	7,65	7,16
18	EMNİYET GENEL MÜDÜRLÜĞÜ	16.557.013	17.623.719	19.038.525	20.514.272	6,44	8,03	7,75
19	SAHİL GÜVENLİK KOMUTANLIĞI	452.488	506.226	543.169	580.566	11,88	7,30	6,88
20	KAMU DÜZENİ VE GÜVENLİĞİ MÜSTEŞARLIĞI	20.944	22.183	23.573	24.975	5,92	6,27	5,95
21	GOÇ İDARESİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ	125.634	179.890	205.614	212.806	43,19	14,30	3,50
22	DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI	1.868.612	2.080.968	2.225.925	2.370.569	11,36	6,97	6,50
23	MALİYE BAKANLIĞI	112.599.517	127.254.014	136.601.434	149.498.424	13,01	7,35	9,44
24	GELİR İDARESİ BAŞKANLIĞI	2.277.644	2.444.892	2.645.901	2.849.567	7,34	8,22	7,70
25	MİLLİ EĞİTİM BAKANLIĞI	55.704.818	62.000.248	67.556.667	72.993.823	11,30	8,96	8,05
26	SAĞLIK BAKANLIĞI	2.529.593	2.762.657	3.022.901	3.281.939	9,21	9,42	8,57
27	TÜRKİYE KAMU HASTANELERİ KURUMU	9.028.894	9.873.269	10.702.938	11.546.550	9,35	8,40	7,88
	TÜRKİYE HALK SAĞLIĞI KURUMU	6.874.431	7.488.572	8.181.173	8.951.053	8,93	9,25	9,41
29	ÇALIŞMA VE SOSYAL GÜVENLİK BAKANLIĞI	32.725.545	30.678.105	36.217.280	35.572.995	-6,26	18,06	-1,78
30	DEVLET PERSONEL BAŞKANLIĞI	21.866	26.333	28.576	30.877	20,43	8,52	8,05
31	ENERJİ VE TABİİ KAYNAKLAR BAKANLIĞI	1.829.076	1.890.023	1.996.876	2.109.731	3,33	5,65	5,65
32	KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI	1.974.789	2.297.536	2.401.233	2.558.393	16,34	4,51	6,54
33	HAKİMLER VE SAVCILAR YÜKSEK KURULU	57.534	43.219	46.480	49.772	-24,88	7,55	7,08
34	AİLE VE SOSYAL POLİTİKALAR BAKANLIĞI	17.024.807	18.249.634	19.748.501	21.287.893	7,19	8,21	7,79
35	AVRUPA BİRLİĞİ BAKANLIĞI	223.719	291.238	307.365	323.378	30,18	5,54	5,21
36	BİLİM, SANAYİ VE TEKNOLOJİ BAKANLIĞI	2.789.101	3.025.593	3.247.984	3.405.558	8,48	7,35	4,85
37	ÇEVRE VE ŞEHİRCİLİK BAKANLIĞI	1.329.416	1.358.916	1.406.513	1.463.259	2,22	3,50	4,03
38	TAPU VE KADASTRO GENEL MÜDÜRLÜĞÜ	720.642	775.866	755.995	812.176	7,66	-2,68	5,46
39	EKONOMİ BAKANLIĞI	1.454.494	1.481.672	1.538.884	1.622.926	1,87	3,86	5,56
40	GENÇLİK VE SPOR BAKANLIĞI	5.946.113	7.202.780	7.881.886	8.729.244	21,13	9,43	10,75
41	GIDA, TARIM VE HAYVANCILIK BAKANLIĞI	14.230.405	14.898.518	15.608.039	16.514.371	3,29	6,19	5,81
42	GÜMRÜK VE TİCARET BAKANLIĞI	644.667	764.447	828.929	894.803	18,58	8,44	7,95
43	KALKINMA BAKANLIĞI	1.254.282	2.182.320	2.218.773	2.526.125	73,99	1,67	13,85
44	TÜRKİYE İSTATİSTİK KURUMU	279.140	285.146	308.963	333.906	2,15	8,35	8,07
45	ORMAN VE SU İŞLERİ BAKANLIĞI	10.945.551	11.712.065	12.327.548	12.169.526	7,00	5,26	-1,28
46	METEOROLOJİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ	201.276	238.423	255.212	271.795	18,46	7,04	6,50
47	ULAŞTIRMA, DENİZCİLİK VE HABERLEŞME BAKANLIĞI	13.013.413	13.855.514	15.893.536	18.448.486	6,47	14,71	16,08
	TOPLAM	428.396.493	484.163.399	497.654.143	531.642.490	8,35	7,22	6,83

TABLO 7-b
YÜKSEKÖĞRETİM KURUMLARININ 2014 YILI BAŞLANGIÇ
ÖDENEĞİ İLE (2015-2017) DÖNEMİ BÜTÇE TEKLİFİ VE ARTIŞ ORANLARI

	İDARELER	(BİN TL)					ARTIŞ		
		2014	2015	2016	2017	2015	2016	2017	
		BAŞLANGIÇ ÖDENEĞİ	BÜTÇE TASARISI	BÜTÇE TEKLİFİ	BÜTÇE TEKLİFİ	BÜTÇE TEKLİFİ	%	%	
1	YÜKSEKÖĞRETİM KURULU	38.883	40.428	43.741	47.485	3,97	8,19	8,56	
2	ANKARA ÜNİVERSİTESİ	541.982	619.003	683.759	742.151	14,21	10,46	8,54	
3	ORTA DOĞU TEKNİK ÜNİVERSİTESİ	336.810	363.950	404.326	440.194	8,06	11,09	8,87	
4	HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ	551.282	608.266	657.667	713.299	10,34	8,12	8,46	
5	GAZİ ÜNİVERSİTESİ	537.509	586.121	631.131	686.152	8,86	7,86	8,56	
6	İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ	786.510	846.186	916.712	991.346	7,84	8,08	8,14	
7	İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ	309.795	327.029	354.485	385.890	5,56	8,40	8,86	
8	BOĞAZİÇİ ÜNİVERSİTESİ	174.197	192.005	208.599	228.634	10,22	8,64	9,60	
9	MARMARA ÜNİVERSİTESİ	373.529	397.813	430.617	469.163	6,50	8,25	8,96	
10	YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ	194.951	220.371	241.108	263.296	13,04	9,41	9,20	
11	MİMAR SİNAN GÜZEL SANATLAR ÜNİVERSİTESİ	104.074	110.058	118.678	131.302	5,75	7,83	10,64	
12	EGE ÜNİVERSİTESİ	479.132	513.593	557.285	605.382	7,19	8,51	8,63	
13	DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ	421.122	451.308	489.363	531.501	7,17	8,43	8,61	
14	TRAKYA ÜNİVERSİTESİ	210.576	220.416	238.960	261.399	4,67	8,41	9,39	
15	ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ	310.501	336.899	363.926	393.804	8,50	8,02	8,21	
16	ANADOLU ÜNİVERSİTESİ	378.833	409.740	443.652	479.594	8,16	8,28	8,10	
17	SELÇUK ÜNİVERSİTESİ	342.805	360.194	388.263	421.960	5,07	7,79	8,68	
18	AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ	298.099	336.593	364.967	397.594	12,91	8,43	8,94	
19	ERCIYES ÜNİVERSİTESİ	285.613	315.674	341.961	372.103	10,53	8,33	8,81	
20	CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ	217.081	241.368	262.545	285.892	11,19	8,77	8,89	
21	ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ	335.092	367.023	398.771	433.859	9,53	8,65	8,90	
22	ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ	272.212	299.930	324.966	353.699	10,18	8,35	8,84	
23	KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ	276.507	300.859	330.752	360.518	8,81	9,94	9,00	
24	ATA TÜRK ÜNİVERSİTESİ	382.000	411.208	446.354	483.586	7,65	8,55	8,34	
25	İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ	275.299	286.542	288.668	314.636	-3,18	8,38	8,92	
26	FIRAT ÜNİVERSİTESİ	237.676	264.063	286.162	311.420	11,10	8,37	8,63	
27	DICLE ÜNİVERSİTESİ	253.103	270.608	292.950	316.390	6,92	8,26	8,68	

TABLO 7-b
YÜKSEKÖĞRETİM KURUMLARININ 2014 YILI BAŞLANGIÇ
ÖDENEĞİ İLE (2015-2017) DÖNEMİ BÜTÇE TEKLİFİ VE ARTIŞ ORANLARI

	İDARELER	(BİN TL)					ARTIŞ		
		2014	2015	2016	2017	2015	2016	2017	
		BAŞLANGIÇ ÖDENEĞİ	BÜTÇE TASARISI	BÜTÇE TEKLİFİ	BÜTÇE TEKLİFİ	%	%	%	
28	YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ	225.009	251.291	272.320	297.261	11,68	8,37	9,16	
29	GAZIANTEP ÜNİVERSİTESİ	222.671	220.418	232.270	253.843	-1,01	5,38	9,29	
30	İZMİR YÜKSEK TEKNOLOJİ ENSTİTÜSÜ	77.668	79.262	86.069	95.507	1,80	8,59	10,97	
31	GEZBE TEKNİK ÜNİVERSİTESİ	72.319	77.209	83.938	93.327	6,76	8,72	11,19	
32	HARRAN ÜNİVERSİTESİ	188.545	191.788	207.550	227.445	1,71	8,23	9,59	
33	SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ	247.031	276.556	300.384	326.814	11,95	8,62	8,80	
34	ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ	173.759	195.975	213.536	233.145	12,79	8,96	9,18	
35	BÜLENT ECEVİT ÜNİVERSİTESİ	180.068	166.741	180.640	198.075	4,17	8,34	9,65	
36	MERSİN ÜNİVERSİTESİ	205.720	229.673	249.353	272.487	11,64	8,57	9,28	
37	PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ	211.260	233.538	252.968	275.310	10,55	8,32	8,83	
38	BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ	140.286	153.406	165.140	181.186	9,35	7,65	9,72	
39	KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ	235.036	255.038	275.683	299.369	8,51	8,09	8,59	
40	SAKARYA ÜNİVERSİTESİ	218.823	237.448	256.609	279.030	8,51	8,07	8,74	
41	CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ	192.425	209.244	226.593	247.630	8,74	8,29	9,28	
42	ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ	138.351	151.459	163.529	179.176	9,47	7,96	9,57	
43	MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ	164.042	184.556	200.351	219.991	12,51	8,56	9,80	
44	AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ	176.520	187.891	203.848	223.299	6,44	8,49	9,54	
45	KAFKAS ÜNİVERSİTESİ	124.072	139.655	151.603	166.985	12,56	8,56	10,15	
46	ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ	187.584	220.034	241.141	264.117	17,30	9,59	9,53	
47	İNİĞ ÜNİVERSİTESİ	97.697	110.509	119.370	132.132	13,11	8,02	10,89	
48	DÜMLÜPINAR ÜNİVERSİTESİ	141.679	157.279	170.219	186.377	11,01	8,23	9,49	
49	GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ	157.328	175.609	190.748	209.265	11,62	8,62	9,71	
50	MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ	150.097	164.417	174.613	190.769	9,54	6,20	9,25	
51	KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ	165.666	182.940	198.153	217.239	10,19	8,55	9,63	
52	KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ	142.990	156.458	169.787	187.321	9,43	8,52	10,33	
53	ESKİŞEHİR OSMANGAZİ ÜNİVERSİTESİ	210.051	238.331	258.577	281.882	13,46	8,49	9,01	
54	GALATASARAY ÜNİVERSİTESİ	57.942	60.568	65.841	72.244	5,21	8,01	9,72	

TABLO 7-b
YÜKSEKÖĞRETİM KURUMLARININ 2014 YILI BAŞLANGIÇ
ÖDENEĞİ İLE (2015-2017) DÖNEMİ BÜTÇE TEKLİFİ VE ARTIŞ ORANLARI

İDARELER	2014 BAŞLANGIÇ ÖDENEĞİ	2015 BÜTÇE TASARISI	2016 BÜTÇE TEKLİFİ	2017 BÜTÇE TEKLİFİ	ARTIŞ		
					2015	2016	2017
					%	%	%
55	AHI EVRAN ÜNİVERSİTESİ	93.094	99.990	110.839	10,43	7,41	10,85
56	KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ	79.881	92.571	110.797	15,89	7,43	11,41
57	DÜZCE ÜNİVERSİTESİ	103.618	121.538	131.878	17,29	8,51	10,29
58	MEHMET AKIF ERSOY ÜNİVERSİTESİ	88.774	98.519	104.051	11,53	7,80	10,65
59	UŞAK ÜNİVERSİTESİ	79.497	89.470	97.172	12,55	8,61	11,63
60	RECEP TAYYIP ERDOĞAN ÜNİVERSİTESİ	98.331	110.435	114.389	12,31	3,58	10,86
61	İNANIK KEMAL ÜNİVERSİTESİ	143.839	142.114	154.527	-1,20	8,73	10,46
62	ERZİNCAN ÜNİVERSİTESİ	90.468	98.301	104.457	8,66	6,26	10,47
63	AKSARAY ÜNİVERSİTESİ	76.993	87.982	93.901	14,27	6,73	11,00
64	GİRESUN ÜNİVERSİTESİ	91.623	102.854	111.580	12,04	12,26	11,17
65	HİTİT ÜNİVERSİTESİ	84.292	94.532	102.994	12,15	8,91	12,87
66	BOZOK ÜNİVERSİTESİ	101.466	107.350	113.511	5,80	5,74	11,07
67	ADYAMAN ÜNİVERSİTESİ	88.919	102.918	111.700	15,74	8,53	10,72
68	ORDU ÜNİVERSİTESİ	75.254	85.240	92.580	13,27	8,61	11,65
69	AMASYA ÜNİVERSİTESİ	59.293	70.972	70.527	-0,63	11,04	
70	KARAMANOĞLU MEHMETBET ÜNİVERSİTESİ	58.084	65.363	71.117	12,53	8,80	12,74
71	AĞRI İBRAHİM ÇEÇEN ÜNİVERSİTESİ	57.798	68.389	74.274	16,32	8,61	11,92
72	SİNOP ÜNİVERSİTESİ	55.593	58.937	64.009	6,02	8,61	11,49
73	SIIRT ÜNİVERSİTESİ	53.423	64.248	78.379	20,26	8,65	12,28
74	NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ ÜNİVERSİTESİ	67.568	79.287	86.271	17,34	8,81	12,11
75	KARABÜK ÜNİVERSİTESİ	101.561	116.521	126.318	14,73	8,41	10,65
76	KİLİS 7 ARALIK ÜNİVERSİTESİ	51.913	56.575	61.444	8,98	8,61	12,18
77	ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ	69.342	76.625	83.088	10,50	8,43	11,26
78	ARTVIN ÇORUH ÜNİVERSİTESİ	53.700	62.955	68.421	17,23	8,68	12,21
79	BİLECİK ŞEYH EDEBALI ÜNİVERSİTESİ	65.122	70.785	75.222	8,70	6,27	11,48
80	BİTLİS EREN ÜNİVERSİTESİ	56.603	64.284	69.903	13,57	8,74	12,56
81	KIRKLARELİ ÜNİVERSİTESİ	73.869	76.818	83.389	3,99	8,55	11,52

TABLO 7-b
YÜKSEKÖĞRETİM KURUMLARININ 2014 YILI BAŞLANGIÇ
ÖDENEĞİ İLE (2015-2017) DÖNEMİ BÜTÇE TEKLİFİ VE ARTIŞ ORANLARI

İDARELER	2014 BAŞLANGIÇ ÖDENEĞİ	2015 BÜTÇE TASARISI	2016 BÜTÇE TEKLİFİ	2017 BÜTÇE TEKLİFİ	ARTIŞ			
					2015	2016	%	
							2015	2016
82 OSMANİYE KORKUT ATA ÜNİVERSİTESİ	59.372	63.631	66.977	75.145	7,17	5,26	12,20	
83 BİNGÖL ÜNİVERSİTESİ	70.981	77.935	84.830	95.437	9,80	8,85	12,50	
84 MUŞ ALPARSLAN ÜNİVERSİTESİ	60.639	71.783	76.038	87.573	18,38	8,74	12,19	
85 MARDİN ARTUKLU ÜNİVERSİTESİ	61.721	71.772	76.018	87.172	16,28	8,70	11,73	
86 BATMAN ÜNİVERSİTESİ	58.398	70.093	74.040	83.027	20,03	5,63	12,14	
87 ARDAHAN ÜNİVERSİTESİ	49.797	55.142	60.105	68.169	10,73	9,00	13,42	
88 BARTIN ÜNİVERSİTESİ	61.291	67.675	73.698	83.094	10,42	8,90	12,75	
89 BAYBURT ÜNİVERSİTESİ	50.703	56.702	61.780	70.282	11,83	8,96	13,76	
90 GÜMÜŞHANE ÜNİVERSİTESİ	74.370	82.077	89.064	99.351	10,36	8,51	11,55	
91 HAKKARİ ÜNİVERSİTESİ	49.088	40.621	44.043	48.855	-17,25	8,42	10,83	
92 İGDIR ÜNİVERSİTESİ	50.384	48.332	52.482	58.825	-4,07	8,59	12,09	
93 ŞIRNAK ÜNİVERSİTESİ	49.609	53.885	56.591	64.454	8,62	5,02	13,89	
94 TUNCELİ ÜNİVERSİTESİ	61.344	61.234	66.660	74.854	-0,18	8,86	12,29	
95 YALOVA ÜNİVERSİTESİ	61.292	69.003	71.299	80.319	12,58	3,33	12,85	
96 TÜRK ALMAN ÜNİVERSİTESİ	29.598	25.859	28.187	32.560	-12,63	9,00	15,51	
97 YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ	83.114	88.384	96.232	107.683	6,34	8,88	11,90	
98 BURSA TEKNİK ÜNİVERSİTESİ	34.207	35.622	38.832	44.513	4,14	9,01	14,63	
99 İSTANBUL MEDENİYET ÜNİVERSİTESİ	55.602	55.740	60.873	69.449	0,25	9,21	14,09	
100 İZMİR KATİP ÇELEBİ ÜNİVERSİTESİ	61.206	79.874	86.959	97.859	30,50	8,87	12,68	
101 NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ	169.506	194.216	211.150	231.963	14,58	8,72	9,86	
102 ABDULLAH GÜL ÜNİVERSİTESİ	53.016	60.706	54.975	63.860	14,51	-9,44	16,16	
103 ERZURUM TEKNİK ÜNİVERSİTESİ	41.141	46.211	50.574	58.579	12,32	9,44	15,83	
104 ADANA BİLİM VE TEKNOLOJİ ÜNİVERSİTESİ	41.018	48.241	52.766	60.609	17,61	9,38	14,86	
105 ANKARA SOSYAL BİLİMLER ÜNİVERSİTESİ	30.495	26.326	28.408	32.282	-13,67	7,91	13,64	
TOPLAM	16.939.010	18.493.252	20.023.921	21.933.159	9,18	8,28	9,53	

TABLO 7-c
ÖZEL BÜTÇE KAPSAMINDAKİ DİĞER İDARELERİN 2014 YILI BAŞLANGIÇ
ÖDENEĞİ İLE (2015-2017) DÖNEMİ BÜTÇE TEKLİF VE ARTIŞ ORANLARI

IDARELER	2014 BAŞLANGIÇ ÖDENEĞİ	2015 BÜTÇE TASARISI	2016 BÜTÇE TEKLİFİ	2017 BÜTÇE TEKLİFİ	ARTIŞ		
					%		
					2015	2016	2017
1	359.980	384.239	389.775	415.670	1,18	7,01	6,64
2	9.247	10.569	11.318	14.777	14,77	0,41	7,09
3	3.139	4.299	3.754	4.010	36,95	-12,88	6,82
4	4.530	4.846	4.846	5.163	10,35	6,98	6,54
5	14.234	14.400	15.277	16.303	1,17	6,09	6,72
6	8.329	9.223	9.827	10.539	10,75	6,54	7,25
7	12.633	13.235	14.279	15.504	4,77	7,89	8,58
8	1.890.467	2.087.344	2.247.659	2.349.531	10,41	7,68	4,53
9	12.563	13.884	14.712	15.690	10,52	5,96	6,65
10	15.284	18.938	20.221	21.527	23,91	6,77	6,46
11	5.862.584	7.052.675	7.690.180	8.404.791	20,30	9,04	10,46
12	920.749	1.020.334	1.099.381	1.181.372	10,82	7,75	7,46
13	187.061	199.963	214.294	229.869	6,89	7,35	7,30
14	226.174	240.355	255.943	275.245	6,27	6,44	7,58
15	2.039.017	2.567.630	2.614.800	2.650.862	25,92	1,84	1,38
16	428.748	452.814	508.292	560.965	5,61	12,25	10,36
17	128.994	130.299	142.959	156.285	1,01	9,72	9,32
18	9.842	11.110	11.973	12.845	12,88	7,77	7,28
19	236.863	262.530	283.548	305.056	10,84	8,04	7,55
20	46.744	52.379	56.032	59.708	12,06	6,97	6,56
21	11.739	11.603	12.697	13.846	-1,16	9,43	9,05
22	127.915	136.875	147.962	159.205	7,00	7,66	8,04
23	46.596	49.643	53.457	57.313	6,61	7,68	7,21
24	588.841	588.319	601.275	634.011	-0,06	5,80	5,44
25	132.867	141.049	148.030	154.196	6,64	4,95	4,14
26	68.029	72.974	77.971	83.779	7,27	6,85	7,45
27	24.387	24.587	26.484	28.397	0,82	7,72	7,22
28	385.016	402.471	440.201	470.002	4,53	9,37	6,77
29	846.936	905.250	965.834	1.069.750	6,89	8,90	8,51
30	25.174	27.506	29.179	30.854	9,26	6,08	5,74
31	11.448	15.545	16.861	18.220	35,79	8,47	8,06
32	194.904	223.896	246.504	269.606	15,11	10,10	9,37
33	7.157.071	7.846.304	8.883.401	10.777.149	1,25	22,59	21,32
34	23.040	27.236	29.055	32.185	18,21	6,68	10,70
35	69.050	87.396	92.511	102.294	26,51	5,90	10,53
36	88.694	93.747	98.261	103.741	5,70	4,82	5,58
37	59.278	67.694	71.516	75.214	14,20	5,65	5,17
38	9.343.949	9.796.072	10.373.185	10.189.514	4,84	5,89	-1,77
39	4.591	4.171	4.804	4.893	-9,15	7,98	8,64
40	85.359	123.422	133.051	142.931	44,59	7,80	7,43
41	13.543	15.368	16.541	17.668	13,48	6,63	6,81
42	4.517	5.101	5.101	5.368	7,00	5,55	5,23
TOPLAM	31.708.471	34.576.336	38.101.262	41.232.340	9,04	10,19	8,22
ÖZEL BÜTÇELİ İDARELER TOPLAM	48.647.461	53.069.588	58.125.183	63.165.499	9,09	9,53	8,67

TABLO 7-d
DÜZENLEYİCİ VE DENETLEYİCİ KURUMLARIN 2014 YILI BAŞLANGIÇ
ÖDENEĞİ İLE (2015-2017) DÖNEMİ BÜTÇE TEKLİFİ VE ARTIŞ ORANLARI

KURUMLAR	2014 BAŞLANGIÇ ÖDENEĞİ	2015 BÜTÇE TASARISI	2016 BÜTÇE TEKLİFİ	2017 BÜTÇE TEKLİFİ	ARTIŞ %	
					2015	2016
					2015	2016
1	457.000	246.000	265.000	276.000	-45,73	6,85
2	1.785.700	2.000.000	2.102.988	2.209.515	12,00	5,15
3	103.217	109.496	120.289	131.425	6,08	9,86
4	232.000	282.000	296.324	311.252	21,55	5,08
5	152.022	246.136	202.501	204.201	63,22	-16,39
6	111.000	130.000	136.000	143.000	17,12	4,62
7	58.800	65.500	68.800	73.800	11,39	5,04
8	73.600	96.000	100.800	106.850	30,43	5,00
9	30.505	33.560	35.970	38.725	10,01	7,18
TOPLAM	3.003.844	3.212.692	3.326.672	3.496.768	6,95	3,61

- 5 -

**PLAN VE BÜTÇE KOMİSYONU
RAPORUNA İLİŞKİN KARŞI
GÖRÜŞLER**

CUMHURİYET HALK PARTİSİ

2015 YILI MERKEZİ YÖNETİM BÜTÇE KANUN TASARISI

KARŞI OY YAZISI

İÇİNDEKİLER

I.	BÜTÇE HAKKI	257
	1. BÜTÇE HAZIRLAMA VE YAYIMLAMA TAKVİMİ	258
	2. BÜTÇE DENETİMİ	261
II.	DÜNYA EKONOMİSİNDEKİ GELİŞMELER	290
III.	TÜRKİYE EKONOMİSİNDEKİ MAKROEKONOMİK GELİŞMELER	297
	1. BÜYÜMENİN KAYNAKLARI	306
	2. EKONOMİNİN GENEL DENGESİ	314
	3. ÖDEMELER DENGESİ VE DIŞ BORÇLAR	326
	4. PARA POLİTİKASI VE FİYAT İSTİKRARI	336
IV.	MERKEZİ YÖNETİM BÜTÇESİ	346
	1. MALİYE POLİTİKASI	346
	2. KAMU KESİMİ GENEL DENGESİ	348
	3. MERKEZİ YÖNETİM BÜTÇESİ	351
	A. BÜTÇE GİDER POLİTİKALARI	354
	B. BÜTÇE GELİR POLİTİKALARI	371

V. ÇALIŞMA HAYATI, İSTİHDAM VE YOKSULLUK	375
1. ÇALIŞMA HAYATI	376
2. İSTİHDAM	418
3. YOKSULLUK, GELİR DAĞILIMI VE SOSYAL KORUMA	431
VI. SEKTÖREL POLİTİKALAR	442
1. TARIM	442
2. SANAYİ VE TİCARET	464
3. BİLGİ VE İLETİŞİM TEKNOLOJİLERİ	473
4. EĞİTİM	481
5. SAĞLIK	490
6. KENTLEŞME	502
7. ÇEVRE VE ORMAN	529
8. YEREL YÖNETİMLER	549
VII. DİĞER POLİTİKA ALANLARI	553
1. HUKUK, ADALET VE İNSAN HAKLARI	553
2. DIŞ POLİTİKA	565
3. AB İLE İLİŞKİLER	575

I. BÜTÇE HAKKI

Anayasa, siyasal iktidarın yapısını, işleyişini, siyasal kurumların statülerini, görev ve yetkilerini belirleyen, vatandaşların hak ve özgürlüklerini tespit eden ve bunların hukuki güvencelerini içeren bir “*Toplum Sözleşmesi*”dir. Kişilerin hak ve özgürlüklerinin güvence altına alınabilmesi için yasama ve yürütme organlarının yetkilerinin sınırlanması ihtiyacı sadece temel hak ve özgürlükler alanında değil, kamu harcamalarına ilişkin düzenlemeler alanında da gerekli olup, bu bağlamda çeşitli kurallar anayasalarda yer alır. Demokrasilerde kamu harcamalarının büyüklüğü ve kapsamı ile bu harcamaların yapılabilmesi için vatandaşlara getirilecek yükümlülükler halk karar verir ki buna “**Bütçe Hakkı**” denilmektedir. Halk sahip olduğu ve sahip olmak üzere yüzyıllarca mücadele ettiği “Bütçe Hakkı”nı seçtiği temsilcileri aracılığıyla kullanır.

Kamu kaynağının elde edilmesi ve kullanım meşruiyeti, parlamentoların varlık sebebiyle özdeş tutulan ulusal egemenliğin bütçe hakkına dayanır. Bütçe hakkı, dünya tarihinde demokrasi için vazgeçilmez bir kurum olarak çetin mücadelelerin ürünüdür. İngiltere’de Magna Carta (1215), Haklar Dilekçesi (1627), Haklar Yasası (1689), Fransa’da 1789 ihtilali, 1791 ve 1793 Anayasaları yaklaşık sekiz yüzyıllık tarihin bilinen uğraklarıdır. Bütçe hakkı bu uzun tarihsel süreçte demokrasinin gelişmesi açısından anahtar role sahip olmuştur. Öncelikle vergi toplanması temsil yeteneği sınırlı çevrelerin iznine tabi tutulmuştur. Daha sonra harcamaların yapılması temsil yeteneği kısmen güçlenen zeminlerce izne tabi kılınmış ve nihayet gelir ve harcamaların birlikte bütçe olarak her yıl için izin ve onaya tabi tutulması ve gerçekleştirmelerin denetimi suretiyle bütçe hakkı bugünkü çehresine kavuşmuştur. 19-20. yüzyılın ilk yarısında bütçe hakkı hem birçok bütçe ilkesinin (önceden izin ilkesi, yıllık olma ilkesi, bütçe birliği ilkesi, genellik ilkesi, gelir ve giderlerin gayrisafıliği ilkesi) oluşması ve yerleşmesiyle güçlenmiş, hem de tedrici olarak diğer devletlerce de bütçe hakkı benimsenen evrensel bir değer haline gelmiştir. Her ülke, kendi tarihsel koşulları içinde bütçe hakkının kurumsallaşma sürecine farklı bir uyarlanma deneyimi yaşamıştır.

Çağdaş demokrasilerde Hükümetler politika önceliklerini amaç ve hedefler seti, kaynak-harcama yapısı, uygulama adımları ve benzeri açılardan ortaya koyarak Parlamenteoya sunarlar ve Parlamenteodan izin/onay isterler. İlgili dönemin sonunda Milletın Meclisince döneme ilişkin gerçekleştirmeler ve yürütölen faaliyetler, bütçenin amaç ve hedeflerine ulaşma

derecesi açısından değerlendirilir. Böylece, Hükümetin performansı; bütçenin amaç ve hedefleri ile gerçekleştirmeler arasındaki açıklık ve meydana gelen sapmalar üzerinden müzakere edilir ve hesap verme sorumluluğu çerçevesinde Hükümetten hesap sorulur.

Ülkemizde 1982 Anayasası'nın 87, 160, 161, 162, 163 ve 164. maddelerinde Bütçe Hakkı çeşitli yönleri ile hüküm altına alınmıştır. Bu anayasal normlar, 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu ve 6085 sayılı Sayıştay Kanunu gibi kod düzenlemelerle somut ve uygulanabilir kılınır. Hatırlanacağı üzere, 2003 yılında 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu CHP'nin de desteğiyle yürürlüğe girmiştir. Bazı eksikliklerine karşın kamu mali yönetiminde önemli bir adım sayılabilecek olan bu Kanunla bütçenin hazırlanması, kanunlaşması, uygulanması ve denetimi aşamalarına ilişkin düzenlemeler yürürlüğe girmiştir.

5018 sayılı Kanun, benzer dünya örneklerinde olduğu gibi bütçe hakkının kullanılmasında TBMM'nin konumunu güçlendirmiş, getirdiği yeni mali yönetim sistemi düzenlemeleri ile Bütçe Hakkının daha etkin kullanımının alt yapısını güçlendirmiştir. Nitekim 5018 sayılı Kanunun genel gerekçesine bakıldığında, Kanun ile bütçe kapsamının genişletilerek bütün kamu kaynaklarının TBMM denetimine sunulması suretiyle bütçe hakkının en iyi şekilde kullanılması, bütçe hazırlama ve uygulama sürecinde etkinliğin artırılması, mali yönetimde şeffaflığın sağlanması, sağlıklı bir hesap verme mekanizması ile harcama sürecinde yetki sorumluluk dengesinin yeniden kurulması, etkin bir iç kontrol sisteminin oluşturulması ve bu suretle çağdaş gelişmelere uygun yeni bir kamu mali yönetim sisteminin oluşturulmasının öngörüldüğü anlaşılmaktadır.

1. BÜTÇE HAZIRLANMASI VE YAYIMLANMASI TAKVİMİ

5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu tüm bu gelişmelerin hayata geçirilmesinin bir parçası olarak, kamu mali yönetiminde özel bir süreç ve takvim öngörmektedir. Bu takvime göre;

- Merkezi Yönetim Bütçe Hazırlama süreci, Bakanlar Kurulunun Kalkınma Bakanlığınca hazırlanan Orta Vadeli Programı (OVP) kabul etmesiyle başlar ve kabul edilen OVP Resmi Gazetede yayımlanır.
- Orta Vadeli Program ile uyumlu olmak üzere, gelecek üç yıla ilişkin toplam gelir ve gider tahminleri ile birlikte hedef, açık ve borçlanma durumu ile kamu idarelerinin ödenek teklif tavanlarını içeren ve Maliye Bakanlığı tarafından hazırlanan Orta Vadeli

Mali Plan (OVMP) Yüksek Planlama Kurulu tarafından karara bağlanır ve Resmi Gazetede yayımlanır.

- Kamu idarelerinin bütçe tekliflerini ve yatırım programını hazırlama sürecini yönlendirmek üzere Bütçe Çağrısı ve eki Bütçe Hazırlama Rehberi Maliye Bakanlığınca; Yatırım Genelgesi ve eki ile Yatırım Programı Hazırlama Rehberi ise Kalkınma Bakanlığınca hazırlanarak, Resmi Gazetede yayımlanır.

Bütçenin hazırlanmasında kanuni bir prosedür mevcut olup, tüm bu prosedür yine 5018 sayılı Kanunla bir takvime bağlanmıştır. Ancak AKP Hükümeti, bizzat kendi çıkardığı kanuna hiçbir bütçe yılında uymamış, tüm bu bütçe unsurları gecikmeli olarak yayımlanmıştır.

Diğer bir ifadeyle, 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanununda 26/9/2011 tarihli ve 659 sayılı KHK'nın 17'nci maddesiyle yapılan değişikliğe kadar merkezi yönetim bütçe hazırlama sürecinde, Kalkınma Bakanlığınca hazırlanan Orta Vadeli Program (OVP) taslağının **Mayıs ayı sonuna kadar** Bakanlar Kurulu tarafından, OVP'de belirlenen önceliklerle uyumlu bir biçimde Maliye Bakanlığı tarafından hazırlanan Orta Vadeli Malî Plan (OVMP) taslağının ise **Haziran ayının onbeşine kadar** Yüksek Planlama Kurulu (YPK) tarafından kabul edilmesi gerekmektedir. AKP Hükümeti, 2006'dan 2011 yılına kadar her yıl OVP ve OVMP'yi gecikmeli olarak yayımlamıştır.

TABLO 1: OVP VE OVMP'NİN YAYIMLANMA TARİHLERİ

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
OVP	31.05.2005	13.06.2006	21.06.2007	28.06.2008	16.09.2009	10.10.2010	13.10.2011
OVMP	02.07.2005	15.07.2006	21.06.2007	08.07.2008	18.09.2009	10.10.2010	13.10.2011

Öte yandan, OVP ve OVMP'nin yayımlanmasındaki gecikmelerin de etkisiyle, 26/9/2011 tarihli ve 659 sayılı KHK'nın 17 nci maddesiyle 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu değiştirilmiş ve Orta Vadeli Programın (OVP) **en geç Eylül ayının ilk haftası sonuna kadar** Bakanlar Kurulu tarafından, Orta Vadeli Malî Planın da **en geç Eylül ayının onbeşine kadar** Yüksek Planlama Kurulu tarafından kabul edilmesi hükme bağlanmıştır. Bununla birlikte, 2006-2011 döneminde OVP ve OVMP'nin yayımlanmasında ortaya çıkan gecikme **yasa değişikliğine rağmen** 2012-2014 döneminde de tekrarlanmıştır.

TABLO 2: OVP VE OVMP'NİN 2012-2014 YILLARI YAYIMLANMA TAKVİMİ

	2012	2013	2014
OVP	9.10.2102	8.10.2103	8.10.2104
OVMP	9.10.2012	8.10.2013	11.10.2014

Ekim ayında Meclise sunulması anayasal bir zorunluluk olan bütçeye ilişkin takvimin Eylül ayına bırakılması dahi tartışılmaya fazlasıyla açırken, AKP gecikmelerden dolayı yapmak durumunda kaldığı yasal değişikliğe dahi uymamış; 2014 yılında 2015-2017 yıllarını kapsayan Orta Vadeli Programı 8 Ekim’de, Orta Vadeli Mali Planı ise 11 Ekim’de yayımlayabilmiştir.

Bütçenin hazırlanmasında yasal olarak uyulması gereken, aynı zamanda da yol gösterici nitelik taşıyan belgelerin 8-11 Ekim’de yayımlandığı Merkezi Yönetim Bütçe Kanun Tasarısı ise 17 Ekim’de Meclise sunulmuştur. Yani 1 hafta gibi kısa bir sürede; kamu kurum ve kuruluşları bütçelerini hazırlayıp Maliye Bakanlığına göndermiş, Maliye Bakanlığı bu gider ve gelir öngörülerini üzerinde çalışmış, makroekonomik büyüklükleri Yüksek Planlama Kuruluna sunmuş ve Başbakanlığa göndermiş, Bakanlar Kurulunda kabul edilen tasarı 17 Ekim’de TBMM’ye gönderilmiştir. Bu durum imkân dâhilinde olmadığına göre, AKP iktidarının bütçe hazırlanış usulüne nasıl baktığı da ortaya çıkmaktadır.

Bütçe hakkı çerçevesinde çıkarılmış ve kamu mali yönetiminin çerçevesini düzenleyen bir yasa ile düzenlenmiş olan sürecin ve takvimin Hükümet tarafından dikkate alınmaması, öngörülen takvime uyulmaması bütçe yapım sürecini sakatlamaktadır. Ayrıca bu tavır, yurttaşların bütçe hakkına saygı göstermemek anlamına gelmektedir. AKP hükümetleri kendi dönemlerinde çıkarılan Kanunun ilgili hükümlerine bugüne kadar uymayarak halkın en temel haklarından biri olan bütçe hakkını hiçe saymaya devam etmektedir.

2. BÜTÇE DENETİMİ

1. Kamu Mali Yönetimi ve Kontrolüne İlişkin Gelişmeler

Bilindiği üzere 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu, kanunun 1 inci maddesinde de açıkça belirtildiği üzere, "...kaynakların etkili, ekonomik ve verimli şekilde elde edilmesi ve kullanılmasını, hesap verilebilirliği ve mali saydamlığı sağlamak üzere, kamu malî yönetiminin yapısını ve işleyişini, kamu bütçelerinin hazırlanmasını, uygulanmasını, tüm malî işlemlerin muhasebeleştirilmesini, raporlanmasını ve malî kontrolü düzenlemek" amaçlanmıştır. 1 Ocak 2005'da yürürlüğe giren 5018 sayılı Kanun kapsadığı konularda dünyadaki iyi uygulama örneklerini esas alarak saydamlık ve hesap verebilirliği temel ilke olarak benimsemiştir.

Aynı Kanunda yer verilen diğer düzenlemelerle kamu maliyesi üzerinde hem parlamentonun hem kamuoyunun denetimi sağlanmak suretiyle, mali saydamlığın hem de hesap verilebilirliğin sağlanabilmesi amaçlanmıştır. Bu suretle de vergi mükellefi olanların ödedikleri vergilerle finanse edilen kamu hizmetleri ve kamu mali işlemleri arasında doğrudan bir köprü kurulmuş, vergi mükelleflerinin vatandaşlık bilincinin artırılmasına ilişkin çağdaş demokratik kurallara kavuşturulmuştur. Modern demokratik toplumlarda olduğu gibi, kamu maliyesi halkın doğrudan denetimine açılmıştır. Devlet hizmetleri "vatandaş odaklı" hizmet anlayışına da kavuşturulmuştur. Gerek doğrudan halkın, gerekse temsilcileri vasıtasıyla TBMM'nin denetimine açık kamu yönetiminin sağlanabilmesi için, parlamentonun ve kamuoyunun çeşitli araçlarla bilgilendirilmesi gerekliliğinden ötürü çeşitli kurallar getirilmiştir. Yeri geldikçe daha detaylı kurallara atıf yapılmakla birlikte bu kurallar temel olarak bütçelerin hazırlanması ve uygulanması, gelirlerin toplanması ve harcanması ile bütün mali işlemlerin muhasebeleştirilmesi ve raporlanmasına ilişkin kurallardır.

Bu doğrultuda kamu kurumlarının bütçe ilkeleri ile kurumsal hedef ve planlara ve mevzuatına uygun faaliyette bulunması, bu faaliyetlere ilişkin olarak verilen mali verilerini hem yetkili mercilere sunulması aynı zamanda kamuoyuna açıklanması ile kamuoyu ve parlamentonun denetimi hususları düzenlenmiş, açıklanan bilgilerin doğruluğunun, güvenilirliğinin Sayıştay'ca değerlendirilmesi suretiyle kamu idarelerine olan güvenin artırılması hedeflenmiştir.

TBMM'nin denetim fonksiyonuna yardımcı olmak üzere; Kamu kaynağının elde edilmesi, muhafazası ve kullanılması anlamında idarenin denetiminin yapılarak mali sistemin değişim ve gelişim ihtiyacının belirlenmesi ile sağlıklı bir yapıya kavuşturulması için Türkiye Büyük Millet Meclisine tarafsız ve bağımsız raporlar sunulması esastır. Bu esaslar

doğrultusunda Sayıştay tarafından yapılması gereken dış denetimin çerçevesi de tespit edilmiştir. Uygunluk denetimi yanında, kamu idarelerinin mali rapor ve tablolarının, kurumun mali durumunu ve faaliyet sonuçlarını güvenilir biçimde gösterip göstermediği, hedef ve planlara uygunluk ile kaynakların etkili, ekonomik ve verimli olarak kullanılıp kullanılmadığının belirlenmesi, faaliyet sonuçlarının ölçülmesi ve performans bakımından değerlendirilmesi ve sonuçlarının TBMM'ne ve kamuoyuna açıklanması 5018'e göre Sayıştay denetiminin amaçlarındandır.

Bu amaçla 5018 sayılı kanuna paralel olarak düzenlenen ve 19.12.2010 tarihinde yürürlüğe giren 6085 sayılı Sayıştay Kanunu ile Sayıştay'ın denetim alanı artırılmış, tüm kamu kaynağı kullanan kurumları kapsayacak şekilde genişletilmiştir. Böylelikle Sayıştay Denetimi; Uygunluk Denetimi ve Mali Denetimden oluşan düzenlilik denetimi ve Performans Denetimi olarak yapılandırılmıştır. Sayıştay'ın denetim alanı; Merkezi yönetim bütçesi kapsamındaki kamu idareleri ile sosyal güvenlik kurumlarını, mahallî idareleri, sermayesindeki kamu payı doğrudan veya dolaylı olarak yüzde 50'den fazla olan özel kanunlar ile kurulmuş anonim ortaklıkları ve bunlara bağlı veya bu idarelerin kurdukları her çeşit idare, kuruluş, müessese, birlik, işletme ve şirketleri içine alacak şekilde düzenlenmiştir.

5018 Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu ile 6085 sayılı Sayıştay Kanunu gereği Sayıştay'ın TBMM'ye sunacağı Raporlar; İdare Denetim Raporları, Dış Denetim Genel Değerlendirme Raporu, Faaliyet Genel Değerlendirme Raporu, Mali İstatistikleri Değerlendirme Raporu, Genel Uygunluk Bildirimi, diğer raporlar ve Kamu İktisadi Teşebbüslerinin denetimi sonucu hazırlanan raporlar olarak belirlenmiştir.

Sayıştay 2013 Yılı Denetim Sonuçlarına İlişkin Raporlarını TBMM'ne sunmuştur. Mevcut Raporların içerikleri ve performans göstergelerine ilişkin denetimdeki yetersizlikler bir kenara bırakıldığında, Raporlarda ülkemizde kamu mali yönetiminde yaşanan aksaklıklar, kamu idarelerinin yönetimindeki hataların açıkça gün yüzüne çıkarmaya başladığı görülebilmektedir.

Yaklaşık 10 yıllık uygulama döneminde 5018 sayılı Kanunun şeffaflık ve hesap verilebilirliğin sağlanması amacıyla getirdiği yenilikler lafta kalmış, bu haliyle 1050 sayılı Muhasebe-i Umumiye Kanunu'nun uygulamasından öteye geçememiştir. 5018 sayılı Kanunun tüm saydamlık ve hesap verilebilirlik unsurlarıyla kurumsallaştırılamaması, kanun gereklerine uyulmaması, kamu kaynaklarının etkili ekonomik ve verimli şekilde elde

edilmesini ve kaynakların kötüye kullanılmasının ve israf edilmesinin önüne geçmekte etkili olamamıştır.

Gerek Sayıştay Raporları gerekse Kamu maliyesini düzenleyen kurallar ile uygulamaların göz önüne alındığında kamu mali yönetiminde 5018 sayılı yasanın lafzı ve ruhuyla bağdaşmayan uygulamalara sıkça rastlanmakta, saydam ve hesap verebilir olmayan uygulamalar aksine daha da yaygınlaşmaktadır.

2. Kamu Mali Yönetiminde Karşılaşılan Sorunlar

a) Stratejik Plan, Performans Programı, Bütçe, ve Faaliyet Raporları İlişkisi Kurulmamaktadır(Kamuoyu Denetimi Sağlanamamaktadır).

5018 sayılı Kanunun getirdiği yeniliklerden birisi stratejik planlama ve performans esaslı bütçelemedir. 5018 sayılı Kanun 9 uncu maddesine göre; kamu idarelerinin öncelikle stratejik amaç ve hedeflerini stratejik planlarında belirleyerek bu hedefleri performans programında bütçe dönemi içerisinde gerçekleştirilmesi planlanan, ölçülebilir hedef ve göstergelere dönüştürmeleri gerektiği hüküm altına alınmıştır. Hedeflere ulaşabilmek için idarenin bütçesindeki kaynak tahsislerini faaliyet ve proje bazında oluşturması ve uygulama sonuçlarını faaliyet raporları ile raporlaması gerekmektedir.

Maliye Bakanlığı, Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı (Kalkınma Bakanlığı) ve ilgili kamu idaresi tarafından birlikte tespit edilecek olan **performans göstergelerinin, kuruluşların bütçelerinde yer alması da gerekmektedir.**

Ancak, hükümet tarafından sunulan 2015 yılı dahil, geçmiş yıl Bütçe Tasarılarında ve yasalaşan bütçelerde faaliyet ve proje bazında yer verilmesi gereken performans göstergelerine yer verilmemektedir. Sayıştay’ca hazırlanan Dış Denetim Genel Değerlendirme Raporunda da açıkça belirtildiği üzere, uygulamada Stratejik Plan ile Performans Programları, Performans Programları ile Bütçeler ve Faaliyet Raporları arasında ilişki kurulmamaktadır. Adeta Stratejik Planlar, Performans Programları ve Faaliyet Raporları arzu edilen içerikten ve kamuoyuna doyurucu ve tutarlı bilgiler sunmaktan ziyade “adet yerini bulsun” nevi’nden hazırlanan şekilci dokümanlar olmaktan daha fazla bir anlam taşımamaktadır. Daha vahim olan husus bunların örnek uygulayıcısı olan Maliye Bakanlığının bile stratejik plan, performans programı ve bütçe arasındaki uyumu sağlayamamasıdır.

Esasen 2005 yılından bu yana geçen yaklaşık 10 yıllık zaman içerisinde bir gelişme sağlanmamış, AKP iktidarı performans esaslı bütçe hazırlanmasına ilişkin 5018 sayılı Kanunun hükümlerine aykırı davranışı alışkanlık haline getirmiştir.

Bütçelerde performans göstergelerine yer verilmeyince, bakanlıkların kendi hedeflerine ulaşım ulaşılmama konusundaki performansları da ölçülememektedir. Diğer yandan bakanlıkların hangi hizmet ve faaliyetler için hangi hedefleri gerçekleştirmek amacıyla bütçelerden ödenek tahsisi istedikleri ve aldıkları konusunda vergi ödeyenlere hiçbir açıklama da yapılmamış, amaçsız bütçe tahsisleri yapılmış olmaktadır. Faaliyet Raporlarında öngörülen hedeflerle gerçekleştirmelerin karşılaştırılarak kamuoyuna açıklanmasıyla kamuoyu denetimi de sağlanması gerekirken, Faaliyet Raporları idarelerin propaganda raporları haline dönüşmüş; Raporların saydamlık ve hesap vermek fonksiyonu ortadan kalkmıştır.

Şayet Kamu idarelerine verilen ödenekler idarelerin stratejik hedeflerine uygun ise, bunun idarelerin bütçelerinde gösterilerek bu konuda hesap verilebilirliğin sağlanması, toplanan vergilerin rotası ve amacı belli olmayan amaçlara harcanmasının önüne geçilmesi sağlanmalıdır.

b) Bütçe İlkelerine aykırı Uygulamalar; (Döner Sermayeli İşletmeler);

Yine Kamu mali sistemimizin temel kurallarını belirleyen 5018 sayılı Kanunun 13 üncü maddesinde “Bütçe ilkeleri” açıklanmış ve bu ilkelere göre;

“e) Bütçe, kamu malî işlemlerinin kapsamlı ve saydam bir şekilde görünmesini sağlar.

l) Bütçe gelir ve gider tahminleri ile uygulama sonuçlarının raporlanmasında açıklık, doğruluk ve malî saydamlık esas alınır.

m) Kamu idarelerinin tüm gelir ve giderleri bütçelerinde gösterilir.”

Hükümlerine yer verilmiş, bu ilkelerle uyumlu olarak 5018 sayılı Kanunun geçici 11 inci maddesinde de döner sermayeler hakkında;

“Genel yönetim kapsamındaki kamu idarelerine bağlı olarak kurulan döner sermaye işletmeleri ve fonların bütçeleri, ilgili idarelerin bütçeleri içinde yer alır. Bu Kanun kapsamındaki kamu idarelerinde kurulmuş döner sermaye işletmeleri ile fonlar, 31.12.2007 tarihine kadar tasfiye edilir. Bu süre sonuna kadar döner sermaye işletmeleri ile fonların borç

ve yükümlülüklerinin tasfiyesi için ilgili idarelerce gerekli tedbirler alınır. Bu süre sonunda varlıkları ve kadroları ilgili kamu idaresine devredilir.” şeklinde düzenlenmişti. Bilahare geçici 11 inci madde “ Bu Kanun kapsamında kamu idarelerinde kurulmuş döner sermaye işletmeleri 31.12.2007 tarihine kadar yeniden yapılandırılır. Döner sermaye işletmeleri yeniden yapılandırılincaya kadar bunların bütçelerinin hazırlanması, uygulanması, sonuçlandırılması ve muhasebesi ile kontrol ve denetimi Maliye Bakanlığınca yürürlüğe konulacak yönetmelikle belirlenir.” şeklinde değiştirilerek, döner sermayelerin bütçeler içerisinde yer verilmesi ilkesinden vazgeçilmiş, yeniden yapılandırmaya karar verilmiştir. Yeniden yapılandırmaya ilişkin 31.12.2007 tarihi de sonra çıkarılan yasalarla ertelenmiş ve son olarak ta 31.12.2010 tarihine ertelenmiştir. Ancak bu tarihten itibaren geçen yaklaşık 4 yıllık sürede ise herhangi bir yapılandırma yapılamamıştır. Sayıştay’ca hazırlanan Dış Denetim Genel Değerlendirme raporunda da yer verilen değerlendirmelere göre; çıkarılan yönetmeliğe göre yürütülen döner sermaye uygulamaları 5018 sayılı Yasa ile uyusmamaktadır. Bütçelerin hazırlanması TBMM’nin kabulü dışında, ait oldukları bakanlık veya idarelerin inisiyatifinde gerçekleştirilmekte, bu yolla yürütülen faaliyetler de uyumlu bir bütün oluşturacak şekilde raporlanamamaktadır. Bu husus TBMM nin ve kamuoyunun denetimini de engellemektedir.

Döner Sermayeli kuruluşların sahip oldukları yıllık bütçe tutarı 2013 sonu itibarıyla yaklaşık 35 milyar Türk Lirasına ulaşmıştır. 2013 Yılı Merkezi Yönetim Bütçe Uygulama Sonuçları 407 milyar civarında gerçekleştiği dikkate alındığında Döner Sermaye Giderleri, Merkezi Yönetim Bütçesinin yaklaşık %8 ine tekabül etmektedir. Bu tutar merkezi yönetim kapsamındaki idareler tarafından toplanmakta ve harcanmakta iken Merkezi Yönetim Bütçesini hazırlayan TBMM’nin irade ve bilgisi kapsamı dışında tutulmakta, idarelerce de bir bütün olarak raporlanamamaktadır. Döner sermayeler bir an önce 5018 sayılı Kanun ilkeleri ile uyumlu hale getirilerek kamu idarelerinin bütçelerine dahil edilmeli ve böylece kamu idarelerinin kullandıkları toplam kamu kaynaklarının resmi tam olarak çıkarılabilmelidir. Ancak bu şekilde saydamlık ve hesap verme ilkelerinin gereği yerine getirilebilir. Ancak AKP hükümetlerinin 10 yıldır yapılandırmaya yanaşmadığı, mevcut haliyle uyguladığı merkezi yönetim bütçeleri içerisine almaktan vazgeçtiği bütçe dışı Döner Sermaye Uygulamaları; iktidarın şeffaflık ve hesap verilebilirliğe olan ilgisizliği ve samimiyetsizliğinin en tipik kanıtıdır. Oysa AKP iktidarı her fırsatta Şeffaflık ve Hesap Verilebilirlikten bahsetmektedir.

c) E-Cetvelinin Amacı Dışında Kullanımının Yaygınlaşması

Anayasamıza göre bütçe kanunlarına bütçeyle ilgisi olmayan hükümler konulamamaktadır. Geçmiş yıllarda bu konudaki hükümler Anayasa Mahkemesince reddedilmiştir. Ancak bu defa Bütçe Kanunu'na Ekli E-Cetveline benzer hükümler konulmaya başlanarak Anayasa Mahkemesinin kararları hiçe sayılmaya başlanılmıştır. Bütçe Kanuna ekli cetveller Kanunun uygulanmasına ilişkin açıklayıcı hükümleri içermesi gerekir. Ancak (E) cetveline kanunla düzenlenmesi gereken yetkilere benzer hükümler konularak kamu kaynakları mali yönetim sisteminin dışına çıkarılmakta; daha da öteye gidilerek mevcut kamu harcama hukuku, muhasebe ve denetim sistemine tabi olmadan kullanılabilmesine ilişkin ilgili Bakanlık veya Bakanlara yetkiler verilmektedir. Böylece kamu kaynakları hem keyfi bir şekilde kullanılabilmekte hem de TBMM denetiminden kaçırılmaktadır. Bu husus Bütçe ile ilgisi olmayan hükümlerin bütçe kanunu ile düzenlenmesi anlamında Anayasa'ya aykırılık teşkil etmektedir. Çünkü E cetvelinde yer verilen hükümler incelendiğinde bu cetvelin amacıyla bağdaşmayan bir şekilde yeni bir kanuni düzenleme niteliğinde hükümler olduğu kolayca anlaşılmaktadır.

Dolayısıyla 2015 Merkezi Yönetim Bütçe Kanunu Tasarına ekli (E) cetveline yazılan maddelerle;

-Kamu idarelerinin bütçe ödeneklerini bütçe sistemi dışına çıkarılarak özel hesaplara aktarılması,

-Harcama yetkilisi, muhasebe yetkilisi, gerçekleştirme görevlilerinin kimler olacağının belli olmaması ve bu konularda ilgili bakana yetki verilmesi,

-Özel hesap uygulamasının ayrı bir vezne açmak anlamına gelmesi,

-Özel hesaptan yapılacak harcamaların kamu harcama hukukunun genel esaslarını belirleyen 5018 sayılı Kanunun kapsamı dışına çıkarılması,

-Özel hesaptan yapılacak harcamaların 4734 sayılı Kamu İhale Kanunu kapsamı dışına çıkarılması,

-Özel hesaptan yapılacak harcamaların kayırmacılığa ve belirli kişilerin korunmasına açık olması,

-Özel hesaptan yapılan harcamaların denetlenmesinde, genel denetim yerine, ilgili bakanın yetkilendirilmesi,

-Özel hesaptan yapılan harcamaların hesabının TBMM'ne verilmemesi,

-Sayıştayın özel hesapları takibi ve denetimi konusunun tartışmalı hale getirmesi,

-Özel hesapların iç denetime tabi olmaması,

-Özel hesaptan yapılan harcamaların belgelendirilmesi ve muhasebeleştirilmesi konularında ayrı bir sistem oluşturulması hususunda ilgili bakana yetki verilmesi,

Gibi pek çok açıdan "özel hesap" uygulaması kamu mali yönetimi ve kontrol sistemini düzenleyen yasal düzenlemelere aykırılıklar içermektedir.

Dışişleri Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Avrupa Birliği Bakanlığı ve Afet ve Acil Durum Başkanlığı gibi birçok idarenin bütçelerine konulan ve özel bir hesaba aktarılması veya özel usullerle harcanması hükümleri, 5018 sayılı kanunun mali saydamlık ve hesap verilebilirlik ilkeleri ile bağdaşmamaktadır. 2014 Yılı Bütçe kanununda 80 maddeye ulaşılmış olan E Cetvelinin, kapsamına giren bütçe tutarı da tam olarak hesaplanamamakta, bu hükümlerin uygulama sonuçları da tam olarak bilinmemektedir. Her geçen yıl gösterdiği artış eğilimi ile bütçe ile verilen bütün ödenekleri kapsamaya doğru yol almaktadır.

Bir nevi bütçe dışı fon ve örtülü ödenek uygulamasına dönüşen E cetveli uygulamasının bütçe ve harcama ilkelerini dolayısıyla şeffaflık ve hesap verilebilirliği ihlal eden E-Cetvelinin amaç dışı kullanımına son verilmelidir.

d) Dernek, vakıf, birlik, kurum, kuruluş, sandık ve benzeri teşekküllere yapılacak yardım Niteliğindeki Transferlerin Kamuoyu ve TBMM Denetimine Tabi tutulamaması

Bütçelere Konulan Transfer Tertibindeki Ödeneklerin vakıf, dernek, birlik, teşekküllere yardım amacıyla Kullanımı, 5018 ile Belirlenen Hesap Verilebilirlik ve Saydamlık İlkeleri İle Bağdaşmamaktadır.

Bilindiği üzere 5018 sayılı kanunun 29 uncu maddesi uyarınca, “kamu yararı gözetilerek dernek, vakıf, birlik, kurum, kuruluş, sandık ve benzeri teşekküllere yapılacak yardımlara ilişkin usul ve esaslar” Bakanlar Kurulu kararıyla çıkarılan 2006/10656 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla 17.07.2006 tarihli resmi gazetede yayımlanan yönetmelik hükümlerine göre yapılmaktadır. Bu yönetmeliğe göre Yardım yapılmasının şartları, yardımların izlenmesi ve denetlenmesine ilişkin birtakım düzenlemeler yapılmakla birlikte, yardımların kamuoyunun denetiminin sağlanabilmesi amacıyla 8 inci maddesinde;

“MADDE 8 – (1) İdareler, yardım yapılan teşekküllerin isim listesini, teşekküllere ilişkin bilgileri, yardımın amacını, konusunu ve yapılan yardım tutarlarını, izleyen yılın Şubat ayı sonuna kadar kamuoyuna açıklar.” şeklinde düzenlenmiştir.

Bu yönetmeliğe göre 2013 yılı bütçesinden yapılan bu kapsamdaki yardımlar konusunda kamuoyunu aydınlatması gerekir bu hususlara riayet edilmemektedir. Yardım yapan idarelerce kamuoyunun aydınlatılmaması sonucunda adeta kapalı kapılar ardında kamu yararı amacına bakılmaksızın yandaş derneğe ve vakfa yapılabilir hale gelmiştir. Diğer yandan kamuoyundan edinilen bilgilere göre, kimi dernek ve vakıflara arsa, arazi vb yardımlar da yapılmaktadır. Bunlara ilişkin kamuoyunu aydınlatıcı hiçbir bilgi verilmemektedir. Bu kapsamda kullanılan kamu kaynaklarının boyutu da bilinmemektedir. Dolayısıyla ister bütçelerden yapılan nakdi yardımların, isterse nakit dışı kaynaklardan arsa, arazi vb verilmek suretiyle yapılan tüm yardımların kamuoyuna açıklanarak bu konuda saydam ve hesap verebilir bir yönetim oluşturulması sağlanmalıdır, kaynakların kötüye kullanılması ve yolsuzluklara konu edilmesi önlenmelidir.

e) Sağlanan Teşvik ve Desteklemelerin Açıklanmaması (Kamuoyu ve TBMM Denetimine Tabi tutulamaması) ,

5018 sayılı Kanunun Mali Saydamlık ile ilgili ilkeleri açıklayan 7 inci maddesinde, “Her türlü kamu kaynağının elde edilmesi ve kullanılmasında denetimin sağlanması amacıyla kamuoyu zamanında bilgilendirilir. Bu amaçla;

- a) Görev, yetki ve sorumlulukların açık olarak tanımlanması,

b) Hükümet politikaları, kalkınma planları, yıllık programlar, stratejik planlar ile bütçelerin hazırlanması, yetkili organlarda görüşülmesi, uygulanması ve uygulama sonuçları ile raporların kamuoyuna açık ve ulaşılabilir olması,

c) Genel yönetim kapsamındaki kamu idareleri tarafından sağlanan teşvik ve desteklemelerin bir yılı geçmemek üzere belirli dönemler itibarıyla kamuoyuna açıklanması,

zorunludur.” denilmesine rağmen bütçeden yapılan teşvik ve desteklemeler bakımından da kamuoyu yeterince bilgilendirilmemektedir. Kamuoyunun bilgilendirilmesine ilişkin bir çerçeve mevzuat bulunmamasına karşın yasayla getirilen bu zorunluluğun kamu kaynağının kullanılmasında kamuoyu denetiminin sağlanması amaçlanmaktadır. Buna göre, hangi teşvik ve desteklemelerden kimlerin ne oranda yararlandığı ve bunların teşvik amaçlarıyla bağdaşır olarak kullanılıp kullanılmadıkları hususunda kamuoyunun denetim yapabilmesini sağlayacak şekilde açıklanması zorunlu olmasına karşın, örneğin Vergi ve SSK teşvikleri başta olmak üzere De stekleme ve Fiyat İstikrar Fonundan Yapılan Teşvikler, Arazi teşvikleri, Faiz Teşvikleri gibi uygulanana bütün teşvik ve desteklemelerin kamuoyuna açıklanmadıkları herkesin malumlarıdır. İlgili İdarelerin web sayfalarında bu konuda hiçbir açıklama bulunmamaktadır. Bu hususta Vazgeçilen kamu gelirleri, ile sağlanan desteklerin mali boyutu da bilinmemekte, periyodik ve erişilebilir bir açıklama bulunmamaktadır. bir açık mali saydamlıktan bahsedebilmek için yapılan teşvik ve desteklemelerin belirli periyotlarla erişilebilir şekilde kamuoyuna açıklanması sağlanmalıdır.

f) Genel Bütçeli İdarelerin Varlık ve Yükümlülükleri ile faaliyet sonuçlarının raporlanmasında sorunlar devam etmekte olup Sayıştay’ın Denetimi Sınırlı Düzeyde Kalmaktadır

Sayıştay’ın 2013 yılı kamu idareleri denetim raporları dikkate alındığında; Genel Bütçeli idareler için, bu idarelerin varlıkları ile yükümlülükleri ve faaliyet sonuçları raporlanamamakta, sadece bütçe giderleri ve taşınır işlemlerine ait cetvellerin düzenlenebildiği anlaşılmaktadır. Bu nedenlerle de Genel Bütçeli İdarelere ait tam bir tablo seti düzenlenemediğinden ötürü, Sayıştay’ın bu idareler nezdindeki denetimleri de sınırlı düzeyde gerçekleştirilebilmektedir. Nitekim Genel Bütçeli de olsa bu idareler bütçe dışı kaynaklara da tasarruf etmekte ve kullanmakta, bunlar hakkında herhangi bir bilgi TBMM ne ve kamuoyuna sunulmamaktadır. Örneğin Şehir hastaneleri için girişilen taahhütler,

idarelerin ellerinde bulundurdukları imtiyaz hakları ve gayrimenkuller üzerindeki tasarrufları gibi nakit dışı varlık ve yükümlülükleri bu kapsamdadır. Tam bir tablo seti düzenlenememesi nedeniyle nakit dışı kaynakların kullanımı konusunda TBMM ve kamuoyu bilgilendirilmemekte, Sayıştay tarafından da bu bilgiler hakkında bir kanaat belirtilememektedir.

Kamuoyu ve TBMM nin denetiminin sağlanabilmesi bakımından mali raporlama önündeki engellerin de bir an önce kaldırılması gerekir.

g) 5018 sayılı Kanunun gerekleri doğrultusunda TBMM bünyesinde oluşturulması beklenen ihtisaslaşma sağlanamamıştır.

5018 sayılı Kanunun gerekleri doğrultusunda TBMM bünyesinde oluşturulması beklenen ihtisaslaşma sağlanamamıştır. Kesinhesap Komisyonunun (Kamu Hesapları Komisyonu) kurulmaması kesinhesapların denetiminin yüzeyselleşmesine ve bütçenin gölgesinde kalmasına yol açmaktadır. Bu çerçevede, Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğünde kamu idarelerinin kesinhesapları ve faaliyet raporlarını görüşülmesine yönelik bir çalışma yönteminin belirlenmesine acilen ihtiyaç duyulmaktadır. Ayrıca, Parlatentonun bütçe denetimi çalışmalarında mutlaka üniversite, sivil toplum örgütlerinin temsilcilerinin katılımı, görüş ve eleştirilerinden yararlanılması gerekmektedir.

h) Sayıştay Denetimlerinde bazı İdarelere ait raporlarda Olumlu görüş bildirilememiştir.

Sayıştay yürütmüş olduğu denetimleri sonucunda, bulgulara dayalı olarak sunulan mali raporlara olumlu, olumsuz veya şartlı görüş bildirmekte, yahut görüş bildirmekten kaçınılmaktadır. Olumlu görüş, esasen kendine tahsis edilen kaynakları mevzuatına uygun kullanan ve mali raporlamasını uygun usullerle yerine getiren idarelerin mali raporlarına verilmektedir. Diğer görüşleri (Olumsuz, Şartlı olumlu, ve görüş bildirme hallerinde) ise; idarelerin kendisine kaynak tahsis edilen kaynakları mevzuatına uygun usullerle kullanmadığı ya da elindeki tüm varlık ve yükümlülükleri ile faaliyet sonuçlarını tam ve doğru raporlamadığı hallerde vermektedir. Bu nedenlerle olumlu görüş verilmeyen idareler bakımından mali saydamlık veya hesap verilebilirlik bakımından sorunlu alanlar var demektir.

Bütçe ile kendisine kaynak tahsis edilen idarelerden olumlu görüş alamayan idarelere kaynak aktarılması, bu bakımdan riskli ve kaynakların kötüye kullanılması riskini de beraberinde taşımaktadır.

Bu haliyle olumlu görüş bildirilen İdareler hariç diğer idarelere aktarılan kaynaklar mali saydamlık veya hesap verilebilirlik kriteri bakımından sorunlu alanlar oluşturmaktadır. Bu yönüyle kamu mali yönetimi sorunludur. Bir an önce mali raporlamada ve uygun olmayan mali işlemler bakımından Sayıştay’ca tespit edilmiş sorunlu alanlar bir an önce düzeltilerek, daha saydam ve hesap verebilir bir kamu mali yönetimi oluşturulması sağlanmalıdır.

Sonuç itibarıyla, Kamu Mali Yönetimi uygulamaları henüz mali saydamlık ve hesap verilebilirlik bakımından istenilen düzeyden çok uzaklardadır ve 2015 yılı Bütçesi samimi değildir. Kamuoyu denetimini kısıtlayıcı ve yolsuzlukları teşvik edici uygulamalar nedeniyle bütçe ile bu sorunlu alanlara kaynak aktarılmasını doğru bulmuyor ve TBMM ye verilmiş Bütçe Hakkı ile bağdaştıramıyoruz.

3. Sayıştay Denetiminde Karşılaşılan Sorunların Ayrıntılı Olarak Ele Alınması

a) Maliye Bakanlığı Bütçesine Konulan Yedek Ödenekten Yapılan Aktarmalar Konusunda Yanlış Bilgilendirme Yapılması

“5018 sayılı Kanunun “Yedek ödenek” başlıklı 23’üncü maddesinde:

“Merkezî yönetim bütçe kanununda belirtilen hizmet ve amaçları gerçekleştirmek, ödenek yetersizliğini gidermek veya bütçelerde öngörülmeyen hizmetler için, bu Kanuna ekli (I) sayılı cetvelde yer alan idareler ile (II) sayılı cetvelde yer alan idarelerden merkezî yönetim bütçe kanununda gösterilecek olanların bütçelerine aktarılmak üzere, genel bütçe ödeneklerinin yüzde ikisine kadar Maliye Bakanlığı bütçesine yedek ödenek konulabilir. Bu ödenekten aktarma yapmaya Maliye Bakanı yetkilidir.

Mali yıl içinde yedek ödenekten yapılan aktarmaların tür, tutar ve idareler itibarıyla dağılımı, yılın bitimini takip eden on beş gün içinde Maliye Bakanlığınca ilan edilir.”

hükümlerine yer verilmiştir.

Bu çerçevede Maliye Bakanlığı Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğünce yayımlanan 15.01.2014 tarihli duyuru ve eki tabloda, 2013 Yılı Merkezi Yönetim Bütçe Kanunuyla Maliye Bakanlığı bütçesi, 12.01.31.00-01.1.2.00-1-09.6 yedek ödenekler tertibine konulan 949.178.000,00 Türk Liralık başlangıç ödeneğinden yapılan aktarmalara ilişkin tür, tutar ve idareler itibarıyla dağılım bilgilerine yer verilmiştir.

Ancak bu açıklamaların yıl sonu gerçekleşmesini yansıtmak yerine, ilgili yıl merkezî yönetim bütçe kanununda öngörülen yedek ödenek başlangıç bilgileri ile sınırlı kaldığı görülmektedir. Yukarıda yer verilen madde hükmünde ise söz konusu açıklamaların başlangıç bilgileri ile sınırlı olacağına dair bir düzenleme yer almamaktadır.

Sayıştay tarafından Maliye Bakanlığı 2013 yılı kesin hesabının incelenmesi sonucunda;

- 2013 Yılı Merkezi Yönetim Bütçe Kanunuyla, 12.01.31.00-01.1.2.00-1-09.6 yedek ödenekler tertibine 949.178.000,00 Türk Liralık başlangıç ödeneği konulduğu,
- Bu tertibe, kurum dışı aktarmalarla, 34.637.550.832,00 Türk Lirası ödenek ilave edildiği,
- Bu tertibe, kurum içi aktarmalarla, 325.520.156,00 Türk Lirası ödenek ilave edildiği,
- Yedek ödenek toplamının yıl sonunda 35.912.248.988,00 Türk Lirasına ulaştığı,
- 35.912.248.988,00 Türk Liralık ödeneğin tamamının yedek ödenekten aktarmalarla düşüldüğü ve bu tertipteki genel ödenek toplamının sıfırlanmış olduğu,

tespit olunmuştur.

5018 sayılı Kanunun yukarıda yer verilen 23'üncü maddesi hükmü uyarınca genel bütçeli idarelerin yedek ödenek miktarına getirilen % 2'lik sınırlama başlangıç ödeneklerine ilişkin bulunmaktadır. 2013 yılı Merkezi Yönetim Bütçe Kanununun “Aktarma, ekleme, devir

ve iptal işlemleri” başlıklı 6’ncı maddesi ile Maliye Bakanlığına verilen yetkiler dahilinde yapılan ödenek aktarmaları sonucunda, yedek ödenek tutarı 35.912.248.988,00 Türk Lirasına ulaşmıştır. Bu tutar ise, 409.654.031.969,67 Türk Liralık genel bütçeli idareler yılsonu toplam ödeneğinin % 8,77’sine tekabül etmektedir.

Sonuç olarak, 5018 sayılı Kanunun “Yedek ödenek” başlıklı 23’üncü maddesi gereğince malî yıl içinde yedek ödenekten yapılan aktarmaların tür, tutar ve idareler itibarıyla dağılımı Maliye Bakanlığınca yılsonu gerçekleştirmelerini de içerir şekilde ilan edilmelidir.

Sayıştay Genel Uygunluk Bildiriminde yukarıda ifadelerde:

- Yedek ödeneklerin yıl içinde yapılan aktarmalarla şişirildiği ve 5018 sayılı Kanunla belirlenen %2’lik sınırın aşılarak %8,77’ye ulaştığı; bu şekilde Kanun hükmünün ihlal edildiği;
- Ayrıca yedek ödenekten yapılacak aktarmaların takip eden yılın en geç Ocak 15’de kamu oyuna ilan edileceği açık bir şekilde hüküm altına alınmış olmasına rağmen bu açıklamanın yılbaşında ayrılan %2’nin esas alınarak yapıldığı; dolayısıyla yıl içinde yapılan aktarmalarla şişirilen (35.912.248.988,00-TL) yerine başlangıç ödeneği olan 949.178.000,00-TL’den yapılan aktarmalar kamu oyu ile paylaşılmak suretiyle, saydamlık ve hesap verilebilirlik ilkelerinin ihlal edildiği,

açıkça ifade edilmektedir.

Anayasal dış denetim kurumu olan Sayıştayın son yıllarda eleştiri konusu yaptığı bu hususun Maliye Bakanlığı tarafından, Sayıştaya ve onun kişiliğinde TBMM’nin denetim yetkisine saygı çerçevesinde, ciddiye alınarak düzeltilmesi beklenir. Yedek ödeneklerden yapılan aktarmalara ilişkin Sayıştay eleştirisinin düzeltilmemesi ve TBMM’nin Sayıştaya destek olup sorunu çözememesi hem TBMM’nin etkinliği hem de Maliye Bakanlığının Sayıştaya yaklaşımı açısından oldukça düşündürücüdür.

b) TBMM’ce Verilen Harcama Yetkisinin Aşılması:

Bilindiği üzere yılları bütçe kanunları ile kamu idarelerine bütçe kaynakları ihtiyaçları oranında dağıtılmaktadır. 5018 sayılı Kanunun, bütçe ödeneklerinin kullanılmasında uyulacak esasları belirleyen “Ödeneklerin kullanılması” başlıklı 20’nci maddesinin birinci fıkrasının (d) bendinde;

“Kamu idareleri, bütçelerinde yer alan ödeneklerin üzerinde harcama yapamaz”

hükmüne yer verilmiş, aynı Kanunun 70’nci maddesinde de ödenek üstü harcama yapılması durumunda verilecek cezalar belirlenmiştir.

Bunun dışında 5018 sayılı Kanunun “Yedek ödenek” başlıklı 23’üncü maddesinde yer alan;

“Merkezî yönetim bütçe kanununda belirtilen hizmet ve amaçları gerçekleştirmek, ödenek yetersizliğini gidermek veya bütçelerde öngörülmeyen hizmetler için, bu Kanuna ekli (I) sayılı cetvelde yer alan idarelerin bütçelerine aktarılmak üzere, genel bütçe ödeneklerinin yüzde ikisine kadar Maliye Bakanlığı bütçesine yedek ödenek konulabilir.

Bu ödenekten aktarma yapmaya Maliye Bakanı yetkilidir.”

hükmüne yer verilmek suretiyle genel olarak muhtemel ödenek üstü gider oluşumlarının önüne geçilmesi amaçlanmıştır.

Sürekli görev yolluğu, doğum yardımı ödeneği, ölüm yardımı ödeneği, beyiye aidatları ile mahkeme harç ve giderlerinde olduğu üzere, muhasebe yetkilileri tarafından ödenek gönderme belgesi aranmaksızın ödeme yapılacağına dair hüküm bulunan durumlarda ise Maliye Bakanlığında ödenek talebinde bulunularak yine de ödenek üstü gider yapılamayacağı açık olarak anlaşılmaktadır.

Sayıştayca hazırlanan 2013 yılı Genel Uygunluk Birimi Raporunda: “2013 yılı Merkezi Yönetim Kesin Hesap Kanunu Tasarısının tamamlayıcı ödenekle ilgili 4’üncü maddesinin üçüncü fıkrasını etkileyen ve genel bütçeli idareler için 9.284.415.318,31 Türk Lirası, özel bütçeli idareler için 59.213.292,08 Türk Lirası olmak üzere, merkezî yönetim

toplamında 9.343.628.610,39 Türk Lirasına ulaşan ödenek üstü gider tutarı için, 5018 sayılı Kanununun 20, 26, 31 ve 70'inci maddeleri ile 2013 yılı Merkezi Yönetim Bütçe Kanununun 8'inci maddesi ve Kanuna ekli E Cetveli 49'uncu maddesi bağlamında tamamlayıcı ödenek verilip verilmemesi hususu, Türkiye Büyük Millet Meclisinin takdirindedir" ifadelerine yer verilmiştir.

Bilindiği üzere bütçe kanunları ile kamu idarelerine ilgili mali yılda yapabilecekleri harcamalar ödeneklerle belirlenmektedir. Önceden tahmin edilemeyen giderler için de Maliye Bakanlığı bütçesine yedek ödenek konularak bu tür sonradan doğan giderlerin bu yedek ödenekten karşılanması amaçlanmış ve TBMM'ce verilen harcama yetkisinin bunlarla sınırlı olması amaçlanmıştır. Sayıştay Raporunda 2013 mali yılı için Kesin Hesap Kanun Tasarısını etkileyen genel bütçeli idareler 9.285.415.318,31-TL ve özel bütçeli idareler için de 59.213.292,08-TL olmak üzere toplamda 9.343.628.610,39-TL kadar yüksek tutarda yetkisiz harcama yapıldığı anlaşılmaktadır. Ki yaklaşık 9,2 milyar TL ödenek üstü harcama 2013 yılı toplam gider bütçesinin yaklaşık %2'sine tekabül etmektedir. Ödenek üstü harcamaların detayı incelendiğinde önemli bir kısmının personel gideri olduğu, onun dışında mal ve hizmet alımları ile sermaye giderleri için de ödenek üstü harcama yapıldığı anlaşılmaktadır.

Bu şekilde TBMM'ce verilen harcama yetkisinin aşılması ödenek üstü harcama yapılması ve kesin hesap kanunu ile kanunsuz kullanılan harcama yetkisinin her yıl tamamlayıcı ödenek ile aklanması:

- TBMM'nin yasama ve bütçe yapma yetkisinin ciddiye alınmaması,
- Kamu idarelerinin harcama kanunlarını hiçe saymaları,
- Kamu idarelerinin iyi bütçe tahmini yapamamaları,
- Maliye Bakanlığının harcama hukuku ve bütçe üzerindeki kontrol/denetim ve gözetim görevinin iyi yapılmadığı,

anlamına gelmektedir. O nedenle TBMM'nce verilen yetkinin kanunsuz olarak aşılması ve TBMM'nin kesin hesap kanunları ile tamamlayıcı ödenek vermeye mecbur bırakılması hem kamu yönetimi ve bütçe disiplini, hem de TBMM'nin itibarı açısından doğru değildir.

c) Geçmiş Yıllarda Bütçe Disiplini Bozduğu İçin Kapatılan Fonların Yerini Özel Hesaplar Almaktadır.

Özellikle 90'lı yıllarda ortaya çıkan fonlarla kamu kaynaklarının kamu harcama hukuku dışına çıkarılarak özel mevzuatına göre harcanması, muhasebeleştirilmesi ve denetlenmesi öngörülüyü. Bu tür uygulamalar o yıllarda ülkemizde bütçe disiplinin bozmuş; mali yönetim sisteminde dağınıklık oluşturmak, kamu kaynaklarının kötü kullanılmasına neden olmuştur. Bu gerekçelerle fonlar 2000'li yılların başında kapatılmıştır.

İlginç bir şekilde son yıllarda, fon uygulamasından daha kötü olarak, yıllık bütçe kanunları ile özel hesap uygulamaları başlatılmıştır.

Fonların kanunu, özel mevzuatı, dış denetimi gibi hususlarda düzenlemeler vardı. Bir bakıma TBMM, Sayıştay ve kamuoyunun gözetim ve denetimindeydiler. Son yıllarda AKP hükümetlerince oluşturulmaya başlanılan özel hesap uygulamalarında ise Bakanlıkların bütçelerine konulan ödeneklerin özel hesaba aktarılması, nasıl harcanacağına karar verilmesi, muhasebeleştirilmesi ve denetimi gibi hususlara ilgili Bakanlar yıllık bütçe kanunları ile yetkiler verilmektedir. Birde bunların üstüne özel hesaplardan yapılan harcamaların 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu ile 4734 sayılı Kamu İhale Kanununa tabi olmadığı da hüküm altına alınınca keyfililiğin boyutu iyice ortaya çıkmaktadır. Özel hesaplara aktarılan bütçe kaynakları ve buradan yapılan harcamalar TBMM, Sayıştay ve kamuoyu denetiminden kaçırılarak saydam ve hesap verilir olmayan yeni bir mali alan oluşturulmaktadır.

Normalde 6085 sayılı Sayıştay Kanununa göre Sayıştay denetimine tabi olması gereken özel hesapların/kamu kaynaklarının Sayıştay'ca denetlenmediği anlaşılmaktadır. Şöyle ki Sayıştayın Maliye Bakanlığının denetimine ilişkin düzenlediği Eylül 2013 tarihli MALİYE BAKANLIĞI 2012 DENETİM RAPORUNUN "Vurgulanacak Hususlar" başlıklı kısmın 6'cı maddesinde durumun farkına vardığı anlaşılmaktadır. Sayıştay'ın eleştirisi ve Maliye Bakanlığının cevabı aşağıdadır.

"6. Maliye Bakanlığı bütçesinde yer alan ve 2012 yılı Merkezi Yönetim Bütçe Kanununa ekli (E) cetveli ile ödenek aktarılmasına izin verilen projelerde, Hazine birliği ilkesine aykırı olarak, tahsis edilen ödeneklerin bütçe dışına çıkarıldığı, proje kapsamında yapılan iş ve

işlemlerin 5018 sayılı Kanunda öngörülen şekilde muhasebeleştirilmediği ve proje kapsamındaki bazı mal ve hizmet alımlarında 4734 sayılı Kamu İhale Kanunu hükümlerine uyulmadığı tespit edilmiştir.

Kurum(Maliye Bakanlığı); kanunlar arasında norm hiyerarşisi olmadığından 5018 sayılı Kanunun diğer kanunlardan farklı bir konumda olmadığı, 2012 yılı Merkezi Yönetim Bütçe Kanununa ekli (E) işaretli cetvelin 43 üncü maddesiyle Bakanlık bütçesinin belirli tertiplerinde yer alan ödeneklerin kullanım ve harcama usul ve esaslarını belirlemeye Maliye Bakanının yetkili olduğu ve bu yetkinin ödeneği kullanmak üzere özel bir hesap açtırmayı ve yapılacak alımların 4734 sayılı Kanun kapsamı dışında bir usul belirleme yetkisini de kapsadığı, gerekçeleriyle bulgumuzda belirtilen hususa iştirak etmemektedir.”

Sayıştay'ın Raporundaki ifadelerden anlaşılacağı üzere Sayıştay özel hesapların hazine birliğini bozduğu, kaynakların bütçe dışına çıkarıldığı, özel hesaplardan yapılan işlemlerin ve harcamaların 5018 sayılı Kanun ile 4734 sayılı Kamu İhale Kanununa uyulmadan yapıldığının farkına varmıştır. Ancak Maliye Bakanlığının verdiği cevap karşısında susmuştur. Ağustos 2014 tarihli 2013 MALİYE BAKANLIĞI SAYIŞTAY DENETİM RAPORUNDA ise konuya hiç değinmemiştir. Oysa Sayıştayca hazırlanan Şubat 2013 tarihli Düzenlilik Denetimi Rehberinin “4. İZLEME” başlığını taşıyan “4.2. Denetim Sonuçlarının İzlenmesi” alt başlığı altında önceki denetim raporlarında tespit edilen hususların izlenerek rapor edileceği belirtilmiştir.

Oysa Sayıştay Anayasamızda yer alan TBMM adına yargısal dış denetim yapan anayasal bir kurumdur. Bu kapsamda mali mevzuata ve kamu harcama hukukuna aykırı düzenlemeleri tespit ederek TBMM gündemine taşınması ve gerekli düzenlemelerin yapılmasının sağlanması gerekir. Bu denetimler mali yönetim ve kontrol sistemini bozan yasal düzenlemeleri de kapsamalıdır.

Yukarıda anlatılan durum Sayıştay AKP Hükümeti karşısında nasıl zayıflatıldığını ve/veya sindirildiğini açıkça ortaya koymaktadır.

d) Bütçe Kanununa Ekli Cetvellerin Bütçe Kanununu Oluşturan Metinlere Uygun Olması Gerekir

Özel ödeneklerle ilgili hukuki sıkıntı yaratan başka bir konu da (E) Cetveline kanun maddesi gibi hükümler konulmasıdır. Cetvelde bazı ödeneklerin kullanımı ve harcamalara ilişkin esaslar açıklanmaktadır. Dolayısıyla “ E – CETVELİ”nde yapılan açıklamaların Bütçe Kanununun asıl hükümleri olan metin kısmındaki maddelere ve mali yönetim ve kontrol sistemimizin anayasası/dayanağı olan 5018 sayılı Kanunun genel ilkelerine uygun olması gerekir. Bu uygunluğu takip edecek ve sahip çıkacak kurum ise Maliye Bakanlığıdır. Ancak Maliye Bakanlığı tam aksine davranarak mali yönetim ve kontrol sistemimizin bozulmasına yol göstermektedir. Bunun böyle olacağı daha 2809 sayılı Yüksek Öğretim Kurumları Teşkilat Kanununa, 22.6.2006 tarih ve 5526 sayılı Kanunla Ek 5’nci maddesinde ve Ek 55’nci maddesinde 19.2.2009 tarih ve 5839 sayılı Kanunlarla sırasıyla İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi ve TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesine üniversitenin tüm kampüslerinde çalışan personelden kesilecek gelir vergisi tutarının alıkonularak özel bir hesaba aktarılmasına izin verilerek 5018 sayılı Kanunun 6’ncı maddesinde “Bu Kanuna ekli (I) sayılı cetvelde yer alan kamu idarelerinin tüm gelirleri Hazine veznelerine girer, giderleri bu veznelerden ödenir” şeklinde açıkça tanımlanan Hazine birliği ilkesinin yok sayılmasından belliydi. Söz konusu düzenlemelerle kamu mali yönetiminin ve bütçe sisteminin en temel ilkesinin ihlal edilmesine göz yuman Maliye Bakanlığı özel hesap uygulamasında da 5018 sayılı Kanunun genel ilkelerini yok sayarak Sayıştay tarafından yapılan eleştiriye “kanunlar arasında norm hiyerarşisi olmadığından 5018 sayılı Kanunun diğer kanunlardan farklı bir konumda olmadığı, 2012 yılı Merkezi Yönetim Bütçe Kanununa ekli (E) işaretli cetvelin 43 üncü maddesiyle Bakanlık bütçesinin belirli tertiplerinde yer alan ödeneklerin kullanım ve harcama usul ve esaslarını belirlemeye Bakanın yetkili olduğu ve bu yetkinin ödeneği kullanmak üzere özel bir hesap açtırmayı ve yapılacak alımların 4734 sayılı Kanun kapsamı dışında bir usul belirleme yetkisini de kapsadığı” şeklinde vererek içine düştüğü vahim durumu, bizzat kendisi, açıkça ifade etmiştir.

Özel hesap uygulaması 5018 sayılı Kanunun öngördüğü kamu mali yönetim sistemine de aykırıdır. Şöyle ki;

1- 5018 sayılı Kanununun 5'nci maddesinin (a), (b) ve (d) bentlerinde kamu maliyesinin temel ilkeleri arasında:

a) Kamu malî yönetimi uyumlu bir bütün olarak oluşturulur ve yürütülür.

b) Kamu maliyesi, kamu görevlilerinin hesap verebilmelerini sağlayacak şekilde uygulanır.

c) Kamu malî yönetimi malî disiplini sağlar.

hükümlerine yer verilmiştir.

2- 5018 sayılı Kanununun Hazine birliği başlığını taşıyan 6'ncı maddesinde;

“Merkezî yönetim kapsamındaki kamu idarelerinin gelir, gider, tahsilat, ödeme, nakit planlaması ve borç yönetimi Hazine birliğini sağlayacak şekilde yürütülür.

Bu Kanuna ekli (I) sayılı cetvelde yer alan kamu idarelerinin tüm gelirleri Hazine veznelerine girer, giderleri bu veznelerden ödenir. Bu idareler özel vezne açamaz. “

hükümlerine yer verilmiştir.

3- 5018 sayılı Kanununun “mali saydamlık” başlığını taşıyan 7/ d maddesinde “Kamu hesaplarının standart bir muhasebe sistemi ve genel kabul görmüş muhasebe prensiplerine uygun bir muhasebe düzenine göre oluşturulmasının zorunlu olduğu” ve “hesap verme sorumluluğu” başlığını taşıyan 8'nci maddesinde “Her türlü kamu kaynağının elde edilmesi ve kullanılmasında görevli ve yetkili olanlar, kaynakların etkili, ekonomik, verimli ve hukuka uygun olarak elde edilmesinden, kullanılmasından, muhasebeleştirilmesinden, raporlanmasından ve kötüye kullanılmaması için gerekli önlemlerin alınmasından sorumludur ve yetkili kılınmış mercilere hesap vermek zorundadır “ hükümlerine yer verilmiştir. Özel hesap uygulamasında saydamlık ve hesap verme sorumluluğu ile ilgili hususları sağlayacak güvence yoktur.

4- 2015 yılı Merkezi Yönetim Bütçe Kanunu ve Tasarısı Genel Gerekçesinde

“Hesap verebilirliği ve mali saydamlığı güçlendirmek”

temel amaçlardan birisi olarak belirlenmiştir. Ancak 2015 Merkezi Yönetim Bütçesi Kanunu ve Tasarısı incelendiğinde bunun bir söylemden başka bir ifadesinin olmadığı

ve (E) Cetvelindeki hükümlerin Tasarının kendisindeki ilkelere bile aykırı olduğu Bütçe Kanunu metninin incelenmesinde açıkça anlaşılmaktadır.

Dolayısıyla 2015 Merkezi Yönetim Bütçe Kanunu Tasarına ekli (E) cetveline yazılan maddelerle;

- Kamu idarelerinin bütçe ödeneklerini bütçe sistemi dışına çıkarılarak özel hesaplara aktarılması,
- Harcama yetkilisi, muhasebe yetkilisi, gerçekleştirme görevlilerinin kimler olacağının belli olmaması ve ilgili bakana yetki verilmesi,
- Özel hesap uygulamasının ayrı bir vezne açmak anlamına gelmesi,
- Özel hesaptan yapılacak harcamaların kamu harcama hukukunun genel esaslarını belirleyen 5018 sayılı Kanunun kapsamı dışına çıkarılması,
- Özel hesaptan yapılacak harcamaların 4734 sayılı Kamu İhale Kanunu kapsamı dışına çıkarılması,
- Özel hesaptan yapılacak harcamaların kayırmacılığa ve belirli kişilerin korunmasına açık olması,
- Özel hesaptan yapılan harcamaların genel denetim yerine ilgili bakanın yetkilendirilmesi,
- Özel hesaptan yapılan harcamaların hesabının TBMM verilmemesi,
- Sayıştayın özel hesapları takibi ve denetimi konusunun net olmaması: Maliye Bakanlığının özel hesap uygulaması konusunda Maliye Bakanlığına verdiği cevapta olduğu gibi özel hesapların denetimi konusunda Kanunla ilgili bakanın yetkilendirildiği, dolayısıyla Sayıştay Kanunu ile Bütçe Kanunu arasında hiyerarşik üstünlük olmadığı gerekçesiyle özel hesabın Sayıştay denetiminin de dışında olduğunun iddia edilebileceği,
- Özel hesapların iç denetime tabi olmaması,
- Özel hesaptan yapılan harcamaların belgelendirilmesi ve muhasebeleştirilmesi konularında ayrı bir sistem oluşturulması hususunda ilgili bakana yetki verilmesi,

gibi pek çok açıdan “özel hesap” uygulaması kamu mali yönetimi ve kontrol sistemini düzenleyen yasal düzenlemelere aykırılıklar içermektedir.

2015 Bütçe Kanununa ekle (E) işaretli cetvel incelendiğinde Bütçe Kanunu dışına çıkarılan ödenekler açıkça görülmektedir. Bu şekilde kamu kaynakları bütçe, ihale, iç denetim, dış denetim gibi kamu harcama süreçlerinin dışına çıkarılarak saydamlık ve hesap verilebilirlikten kaçınılmaktadır. Bu tür örnekler aşağıda gösterilmektedir:

1- *“11. Dışişleri Bakanlığının yurtdışında açılacak yeni temsilciliklerinin kuruluş aşamasındaki ivedi giderleri ile gerçekleşmesi önceden öngörülemeyen ve hazırlık için yeterli süresi bulunmayan uluslararası toplantıların giderlerinin karşılanması amacıyla 11.00.00.02-01.1.9.00-1-05.6 tertibinde yer alan ödenek, Kıbrıs konusunda Bakanlık ve Lefkoşa Büyükelçiliğince yürütülecek çeşitli faaliyetler için 11.01.36.00-01.2.1.00-1-05.6 tertibinde yer alan ödenek ile yurtdışında yürütülecek tanıtım faaliyetleri için 11.01.43.00-01.1.3.00-1-05.6 tertibinde yer alan ödenek Dışişleri Bakanlığı bütçesine gider kaydedilmek suretiyle özel hesaba aktarılarak kullanılır. Aktarılan bu tutarların harcanması, muhasebeleştirilmesi ve denetlenmesine ilişkin usul ve esaslar Dışişleri ve Maliye Bakanlıklarınca müştereken belirlenir. Söz konusu özel hesaptan yapılan harcamalar 4/1/2002 tarihli ve 4734 sayılı Kamu İhale Kanunundan, 5018 sayılı Kanundan ve 5/1/1961 tarihli ve 237 sayılı Taşit Kanunundan muafıdır.”*

E Cetvelinin 11’nci sırasında yukarıda belirtilen tertiplerdeki ödeneklerin özel hesaplara aktarılarak kullanılacağı hüküm altına alınmaktadır. Özel hesaba aktarılan tutarların harcanması, muhasebeleştirilmesi ve denetlenmesine ilişkin usul ve esasların belirlenmesinde Dışişleri ve Maliye Bakanlıklarına yetki verilmektedir. Aynı zamanda açılacak özel hesaptan yapılacak ödemelerin Kamu İhale Kanunu, Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu ve Taşit Kanunlarının dışında çıkarılmaktadır. Bu şekilde keyfi olarak kullanılacak bir fon oluşturulmaktadır. Ülkemizde kamu mali yönetimi ve kontrol sistemi, harcama mevzuatı, mali işlemlerin muhasebeleştirilmesi ve denetimi konularında genel kurallar yasalarla ve diğer yönetmeliklerle belirlenmiştir. Yukarıdaki hüküm ile kamu mali yönetim sistemi tamamen bir tarafa bırakılmaktadır. Madde metninde özel hesaba aktarılan tutarlardan yapılacak harcamaların “denetlenmesine” ilişkin yetkinin Dışişleri ve Maliye Bakanlığına verilmesi çok düşündürücüdür. Bu yetkiye istinaden özel hesaba aktarılan tutarlardan yapılacak harcamaların Dışişleri ve Maliye Bakanlığınca Dışişleri Bakanınca görevlendirilecek bir

personelce denetleneceğine karar verilirse özel hesabın denetimi tamamen profesyonel olmayan birisine yaptırılabilir. Özel hesabın Sayıştay denetimine tabi olup olmayacağı da belirsizdir. Yine Maliye ve Dışişleri Bakanlıkları özel hesabın Sayıştay denetimine tabi olmayacağına karar verilirse Sayıştay denetiminden de kaçırılmış olunacaktır.

Oysa ülkemizde kamu harcama hukukunda bütçe kaynaklarının nasıl kullanılacağı, muhasebeleştirileceği, hesabının TBMM'ne verileceğine ilişkin hükümler yasalar ve diğer mevzuatla belirlenmiştir. Özel hesaba aktarılan tutarların TBMM'ne hesabı verilmeyecektir. Sadece Bütçe Kanununa ekli (A) işaretli cetvelde özel hesaba aktarılmış olarak gösterilecektir. Özel hesaba aktarılan tutarın nasıl kullanıldığı, muhasebeleştirildiği, denetlendiğine ilişkin hesap TBMM'ne verilmeyecektir. Bu şekilde özel hesaplara aktarılan tutarlar TBMM denetiminden kaçırılmaktadır.

Sayıştay'ın 2013 Dışişleri Bakanlığı Denetim Raporunda özel hesapların denetimi konusunda bir değerlendirmede bulunulmamıştır.

2- (E) Cetvelinin 17'nci maddesinde Kalkınma Bakanlığı bütçesinde yukarıdaki tertipte yer alan ödeneğin Türkiye Kalkınma Bankası AŞ nezdinde açılacak özel hesaba aktararak kullanılacağı hüküm altına alınmıştır. Özel hesaba aktarılacak tutardan yapılacak harcamalara ilişkin esas ve usullerin belirlenmesi konusunda Kalkınma Bakanına yetki verilmiştir. Ekonomik sınıflandırmada "7" nolu detay sermaye transferlerini göstermektedir. Kalkınma Bankasına yapılacak sermaye transferlerinin bu kotta yer alması gerekmektedir. Ancak Kalkınma Bakanlığı nezdindeki özel hesaba aktarılan bu tutar "Kalkınma Bankasına Sermaye Transferi" maiyetinde değildir. O nedenle ödeneğin ekonomik sınıflandırmanın "7 Sermaye Transferleri" içinde yer alması doğru değildir. Nitekim maddede sıralanan özel hesaptan komisyon, transfer ücreti, döviz kuru farkı gibi ödemelerin karşılanacağı ifade edilerek bunun cari giderlerin karşılanmasında kullanılacağı anlaşılmaktadır.

Eğer bu tür harcamaların Kalkınma Bakanlığı bütçesinden karşılanacak kısmı varsa, gerekli ödenek konularak, genel hükümlere göre giderler tahakkuk ettikçe ilgili hesaplara aktarılması sağlanabilir.

Sayıştay Kalkınma Bakanlığına ilişkin 2013 Raporunda özel hesaplara hiç değinmemiştir.

3- (E) işaretli cetvelin 29 ncu maddesinde yer alacak ödeneğin özel hesaba aktarılarak kullanılacağı; hesaptan yapılacak ödemelerin 5018 ve 4734 sayılı Kanunlara tabi olmayacağı; bu özel hesaptan yapılacak ödemelerin harcanması, muhasebeleştirilmesi, denetlenmesine ilişkin usul ve esasların Kalkınma Bakanlığınca belirleneceği hüküm altına alınmıştır. Bu şekilde bütçe kaynağının bütçe sisteminin dışına çıkarılması; harcanması, muhasebeleştirilmesi ve denetlenmesi konusunda Kalkınma Bakanlığına yetki verilmesi doğru değildir. Özellikle özel hesaba aktarılan tutarın 5018 ve 4734 sayılı Kanunların dışına çıkarılması düşündürücüdür. Özel hesaba aktarılan tutarın hesabı TBMM ne nasıl verileceği belli değildir. Sadece Kalkınma Bakanlığının bütçesinden özel hesaba aktarıldığında muhasebeleştirilecek sonra izi bütçe sisteminin dışına çıkarılacağından izlenemeyecektir.

Sayıştay Kalkınma Bakanlığı 2013 Raporunda özel hesaplara hiç değinilmemiş olması soru işareti uyandırmaktadır.

4- (E) cetvelinin 56 ncı maddesinde ilköğretim öğrencilerine dağıtılacak ders kitapları, taşımali ilköğretim ve ortaöğretim kapsamındaki öğrencilerin öğle yemeği giderleri Milli Eğitim Bakanlığı adına açılmış özel hesaplara aktarılarak bütçe sistemi dışına çıkarılmaktadır. Ayrıca Özel Eğitime İhtiyaç Duyan Öğrencilerin Okullara ve Kurumlara Erişiminin sağlanması için Ücretsiz Taşınması Projesi Kapsamında 155.000.000 –TL na kadar olan giderler karşılığı tutar talep üzerine SYDTF’den Milli Eğitim Bakanlığı adına açılmış özel hesaplara aktarılarak bütçe ve harcama hukuku dışında çıkarılmaktadır.

Sayıştay’ın 2013 Milli Eğitim Bakanlığı Raporunun TESPİT VE DEĞERLENDİRMELER başlığının BULGU 3. Alt başlığındaki

“Özel eğitime ihtiyaç duyan öğrencilerin okullara ücretsiz taşınması projesi kapsamında yapılan hizmet alım ihalelerinde; açık ihale usulü yerine (21/b maddesi uyarınca) pazarlık usulü uygulanmıştır”

şeklinde tespit bu şekilde oluşturulan özel hesaplardan yapılan harcamaların nasıl kötü amaçlı kullanılabileceğine açık bir örnek teşkil etmektedir. Ayrıca taşımali öğrencilerin öğle yemeği ihaleleri ile ilgili 2013 Sayıştay Raporundaki;

“BULGU 4: Taşımali eğitim gören öğrenciler için gerçekleştirilen öğle yemeği alımı işi, ihtiyacın kısımlara bölünmek suretiyle 4734 sayılı Kamu İhale Kanunu’nun

pazarlık usulünü düzenleyen 21/f maddesi kapsamında 4 ayrı ihale yapılarak gerçekleştirilmiştir”

şeklindeki tespitte yine özel hesapların kötüye kullanılabileceğine ikinci bir örnek teşkil etmektedir.

- (E) cetvelinin 72’nci maddesinde yer alan hükme göre Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı bütçesinde 07.1 tertibinde yer alan ödeneğin valilik adına açılacak özel hesaba aktarılarak vali tarafından kamu kurum ve kuruluşları, il özel idareleri, meslek odaları ve üniversitelere Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığınca belirlenecek usul ve esaslara göre kullanılacağı hüküm altına alınarak bütçe kaynağı bütçe sistemi dışına çıkarılmakta ve kamu harcama hukukuna bağlı olmadan kullanılmasının yolu açılmaktadır. Ayrıca özel hesaptan yapılan harcamaların denetimi, muhasebesi ve dış denetim ve TBMM ne karşı hesabının nasıl verileceği belli değildir.

6- (E) Cetvelinin 78’nci maddesinde 5449 Sayılı Kanuna göre merkezi yönetim kapsamındaki kamu idarelerinin kalkınma ajansları tarafından desteklenmeye hak kazanan projelerine tahsis edilen kaynakların proje yürütücüsü idarelerinin bütçelerine gelir kaydedilmeksizin özel hesaplarda izleneceği hüküm altına alınmıştır. Bu pek çok açıdan sıkıntılıdır.

-Kamu kaynakları bütçe sistemi dışına çıkarılmaktadır.

-Merkezi yönetim bütçesinden diğer idarelere yapılan transferlerin merkezi yönetime dahil idarenin bütçesinde bütçe gideri, transferi alan diğer idarelerin bütçelerinde bütçe geliri olarak muhasebeleştirilmesi gerekir. Transferi yapan kamu idaresi bütçesine bütçe gideri yazılan tutarlar alan idarelerin bütçeleri ile ilişkilendirilmeyerek yanlış raporlama yapılmasına neden olmaktadır.

-Özel hesaba ayrı bir işleyiş, muhasebeleştirme ile diğer hususlarda belirleme yapılması konusunda Maliye ve Kalkınma Bakanlıklarına yetki verilerek mevcut sistemin dışında ayrı bir sistem oluşturulmaktadır.

-Bütçe dışına çıkarılan kaynakların nasıl kullanıldığına ilişkin TBMM ne hesap verme yükümlülüğünden kaçınılmaktadır.

-İç denetim ve Sayıştay denetimi konularında belirsizlik vardır.

7- (E) cetvelinin 81'nci maddesinde Avrupa Birliği Bakanlığı bütçesinde yer alan ödenekten Bakan tarafından belirlenecek tutarın **özel hesaba** aktararak kullanılması: özel hesaptan yapılacak harcamaların 5018 ve 4734 sayılı Kanunlara tabi olmayacağı hüküm altına alınmaktadır. Yine özel hesaba aktarılan ve kullanılan tutarların harcanması, muhasebeleştirilmesi ve denetlenmesine ilişkin usul ve esaslarda kamu harcama hukuku dışına çıkılarak yeni harcama hukuku yaratılmaktadır.

Özel hesaptan yapılan aktarma genel bütçede sadece 3.6 –Temsil ve Tanıtma Giderleri detayından bütçeden özel hesaba çıkış kaydedilecek; özel hesaptan yapılacak harcamaların nasıl kullanıldığı, artan nakit fazlasının ne olacağı belli değildir. Özel hesabın iç ve dış denetimi konusunda da belirsizlik vardır. TBMM tarafından Bakana verilen harcama yetkisinin bütçe ve harcama hukuku dışına çıkarılması saydamlık ve hesap verilebilirlik açısından doğru olmayıp 5018 sayılı Kanunun 7 ve 8' nci maddelerine aykırıdır.

Sayıştayın 2013 Raporunda özel hesabın denetimi konusunda bir bilgiye yer verilmemiştir.

8- (E) cetvelinin 83'ncü maddesinde Afet ve Acil Durum Başkanlığı bütçesine 5902 sayılı Kanunun 10'ncü maddesi gereğince uluslararası acil yardımların yapılması için konulan ödeneğin Başkanlık bütçesine gider yazılmak suretiyle **özel hesaba** aktarılacağı(kaldı ki 10'ncü maddede özel hesaptan bahsedilmiyor); özel hesaba aktarılan tutardan yapılacak harcamaların 5018 ve 4734 sayılı Kanundan istisna olduğu: özel hesaba aktarılan tutarların harcanması, muhasebeleştirilmesi ve denetlenmesine ilişkin usul ve esasların Dışişleri, Maliye ve Afet ve Acil Durum Başkanlığınca birlikte belirleneceği hüküm altına alınmıştır.

Bu hükümlerle kamu kaynağı bütçe ve kamu harcama hukuku dışına çıkarılmış; yapılan harcamalar 5018 ve 4734 sayılı Kanunlardan istisna kılınarak saydamlık ve hesap verilebilirlik yok sayılmıştır. Özellikle denetimin nasıl ve kimler tarafından yapılacağıının belirlenmesi konusunda Bütçe Kanunu ile yürütmeye yetki verilmesi tamamen mali hukuka aykırıdır.

9- (E) cetvelinin 85'nci maddesinde Türk Tarih Kurumu bütçesinde yakın dönem tarih araştırmaları kapsamında çalışmalar yapmak amacıyla 5.3-Kar Amacı Gütmeyen Kuruluşlara Yapılan Transferler tertibindeki ödeneğin Kurum bütçesine gider yazılarak özel hesaba aktarılacağı; özel hesaptan yapılan harcamaların 5018 ve 4734 sayılı Kanuna tabi

olmayacağı; özel hesaba aktarılan tutarların harcanması, muhasebeleştirilmesi ve denetlenmesine ilişkin usul ve esasların Kurumun teklifi üzerine ilgili bakanın onayı ile belirleneceği hüküm altına alınmıştır.

Bu hükümle kamu kaynağı kamu harcama hukuku dışına çıkarılarak yürütmeye geniş yetkiler verilmiştir. Harcamalara ilişkin usul ve esasların belirlenmesinde de ilgili bakana yetki verilmesi kamu harcama hukukunun yok sayılması anlamına gelmektedir.

10- (E) Cetvelinin 88'nci maddesinde İçişleri Bakanlığı bütçesine konulan ödenekten 3152 sayılı İçişleri Bakanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanununun 28/A maddesi gereğince temsil, tören, ilin tanıtımı ve protokol hizmetleri kapsamında yapılacak harcamalara ilişkin usul ve esasları belirlemeye İçişleri Bakanı yetkili kılınmıştır.

Ülkemizde maddede sayılan hususlarda harcamalara ilişkin usul ve esaslar mevzuatla düzenlenmiştir. Burada ayrıca genel bütçe kapsamındaki bir kamu idaresinin taşra kuruluşu olan YİKB'nın yapacağı temsil ve ağırlama, tören, ilin tanıtımı gibi konularda ödeneğin kullanılabilmesi için farklı usul ve esasların belirlenmesi konusunda Bakana yetki verilmesi mevcut kamu harcama hukukuna aykırı olup, sistemin bozulmasına ve saydamlık ve hesap verilebilirlik ilkelerine aykırıdır.

11- (E) cetvelindeki aşağıdaki hükümle transfer tertibinde yer alan ödeneğin bütçe ve harcama mevzuatı bir tarafa bırakılarak nasıl kullanılacağına ilişkin usul ve esasların belirlenmesi konusunda Başbakanlığa yetki verilmektedir. Bu şekilde bütçe ve kamu harcama hukukunun genel esasları bir kenara bırakılarak kamu kaynağının harcanmasında Başbakanlığa keyfi yetki verilmektedir.

e) Belediyelere Yardım Ödeneği

(E) cetvelinin 64'ncü maddesinde yer alan aşağıdaki hüküm ile Maliye Bakanlığı bütçesine belediyelere yardım ödeneği adı altında ödenek konulmakta ve Maliye Bakanına zorunlu hallerde kullandırılması konusunda yetki verilmektedir.

Ancak Maliye Bakanı saydamlık ve hesap verilebilirlik ilkelerini hiçe sayarak, bu ödenekten hangi belediyelere ne kadar ve hangi zorunluluktan dolayı ödeme yapıldığını kamuoyuna açıklamamaktadır. Bu konuda milletvekillerince verilen soru önergelerini de

cevaplamayarak TBMM'nin anayasal denetim yetkisini de ciddiye almamaktadır. Diğer bir ifadeyle, Maliye Bakanı devletin parasını nasıl ve hangi belediyelere dağıttığını kamuoyundan ve TBMM denetiminden saklamaktadır. Oysa 5018 sayılı Kanunun 6 ve 7'nci maddeleri Maliye Bakanlığına saydamlık ve hesap verilebilirlik konularında görev yüklemektedir. Dolayısıyla Maliye Bakanlığının saydamlık ve hesap verilebilirlik konusunda diğer kamu idarelerine örnek olması gerekirken tam tersi kötü örnek olmasına, imam cemaat örneğini hatırlatmaktan başka söyleyecek söz kalmamaktadır. Yukarıda özel ödenek uygulaması ile bütçe sistemi dışına çıkarılan kaynakların kullanımı, muhasebesi ve hesabının verilmesi konusundaki keyfi uygulamalar bu tespitin doğru olduğunu açıkça göstermektedir.

f) Taşıt Alımı Konusunda Geniş Yetki Verilmesi

(E) Cetvelinin 40'ncı maddesinde Bütçe Kanununun (T) cetvelinde merkezi yönetime dahil kamu idarelerinin taşıt alımları gösterilmesi gerekmektedir. Bu şekilde taşıt alımları TBMM denetimine gelmekte ve TBMM'ce bütçe kanunu kapsamında kamu idareleri taşıt alımları konusunda yetkilendirilmektedir. Aşağıdaki madde ile TBMM'nin denetim ve bütçe hakkı bir kenara bırakılarak Bakanlar Kuruluna yetki verilmektedir. Kamu idarelerinin taşıt alımı ihtiyaçlarını önceden belirlemeleri ve kurum bütçelerinde yeterli ödeneği ayırmaları ve alacakları taşıtları da (T) cetvelinde göstermeleri gerekir. Bu şekilde Bakanlar Kuruluna yetki devri bütçe disiplini ve 5018 sayılı Kanunun özüne uygun değildir.

g) Taşıt Alımları Konusunda Yetkinin Sınırlandırılması

2015 Bütçe Kanunu Tasarısının Mali Kontrole İlişkin Hükümler başlıklı 8/2'nci maddesinde (T) işaretli cetvelde yer alan taşıtların ancak çok acil ve zorunlu hallere münhasır olmak kaydıyla ilgili bakanlığın teklifi ve BKK ile edinilebileceği hüküm altına alınmaktadır. Bir taraftan bu şekilde kontrol getirilmesi diğer yandan (E) cetvelinin 40'ncü maddesinde taşıt alımı konusunda geniş yetki verilmesi çelişkilidir.

Kamu idarelerine Bütçe Kanunu ile verilen kaynakların kullanılması yönetim sorumluluğu kapsamında ilgili kamu idaresine aittir. Kamu idaresi Stratejik Planındaki amaç ve hedeflere uygun olarak yıllık performans programı ve bütçelerini hazırlarlar. Bu kapsamda

stratejik amaçlarına ulaşmak için taşıt alımına ihtiyaçları varsa ve buna kurumsal bütçelerinde kaynak ayrılmış ise bu aşamadan sonra karar alma sürecine müdahale edilmesi yetki paylaşımı anlamına gelmektedir. Yetki paylaşımının sorumluluk paylaşımını da beraberinde getirmesi gerekir. Ancak bizim mali yönetim sistemimizde, 5018 sayılı Kanuna aykırı olarak kamu idarelerinin karar alma sürecine müdahale edildiği halde, sorumluluk paylaşımına gidilmemektedir. Eğer kamu idaresinin belirli stratejik hedeflere ulaşması taşıt alımına bağlı ise buna engel olmak kurumun stratejik amaçlarına ulaşmasının engellenmesi anlamına gelir. Bu durumda ise, Sayıştay'ın o kuruma veya üst yöneticisine niye hedeflediğin performansı gerçekleştiremedin diye sorma hakkı olmaz. Bu durum hem dış denetime hem de kamuoyuna karşı hesap verme yükümlülüğünü sulandırmakta ve zayıflatmaktadır.

Kaldı ki burada taşıt alımına katı sınırlama getirilmesine rağmen (E) cetvelinin 40'ncı maddesinde Bütçe Kanununun (T) cetvelinde merkezi yönetime dahil kamu idarelerinin taşıt alımları gösterilmese bile ilgili idarenin talebi ve Maliye Bakanlığının teklifi üzerine BK'na 100'e kadar taşıt alımı yetkisi verilmesi çelişkili olup bütçenin belirli ilkeler dahilinde hazırlanmadığını göstermektedir.

h) Merkezi Yönetimin Özel Bütçeler Üzerindeki Denetim Yetkisinin Kötü Kullanılması

(E) cetvelinin 12'nci maddesinde Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesinin yurtdışında yürüteceği hizmetler için lüzumlu görülecek maddede belirtilen varlık ve hizmet alımlarına ilişkin giderlerin Maliye Bakanlığının uygun görüşü üzerine belirlenecek esaslara göre Anadolu Üniversitesi DSS İşletme bütçesinden karşılanacağı hüküm altına alınmaktadır.

Bu hüküm ile özel bütçeli bir idarenin karar alma sürecine Maliye Bakanlığı dahil olarak yetkiyi paylaşmaktadır. Ancak sorumluluğu paylaşmamaktadır. Bu şekilde özel bütçeli idarenin hesap verilebilirliği sulandırılmaktadır. Maddede Anadolu Üniversitesine kolaylık sağlanmak isteniyorsa bunlara ilişkin genel kurallar bellidir. Bu genel kurallar sıkıntı yaratıyorsa bu yumuşatılır ve yetki özel bütçeli idareye verilir. Verilen yetkinin hesabı da gerek Sayıştay'a gerekse TBMM'ne verilir. Ayrıca bu şekilde karar alma sürecine başka bir kamu idaresinin müdahale etmesinin kaynak kullanımında etkinlik ve verimliliğin sağlanması

ile yolsuzlukların önlenmesi açısından hiçbir etkisi yoktur. Bu şekilde kamu idarelerinin karar alma süreçlerine müdahale edilmesi 5018 sayılı Kanunun özüne uygun değildir.

i) Vergi Harcamaları Raporu Hazırlanmaması

Maliye Bakanlığı geçmiş yıllarda olduğu gibi 2015 yılı Bütçe Kanunu Tasarısına da 2015 yılında aslında tahsil edilmesi gereken yaklaşık 26 milyar TL’lık bir verginin toplanmasından vazgeçildiği anlaşılmaktadır. Gelir İdaresi Başkanlığı en son 2007 yılında Vergi Harcamaları Raporunu hazırlamış; daha sonraki yıllarda hazırlamaktan vaz geçmiştir. Vergi Harcamaları Raporunda eksiklik vb olabilir. Ama bunlara ilişkin notlar düşülerek Rapor gelecek yıllarda gerekli iyileştirmeler yapılarak hazırlanmaya devam edilebilirdi. Bunun yerine Maliye Bakanlığı toptan hazırlamamayı tercih etmiştir. İleride nasıl bir politika izleneceğine ilişkin bir açıklama da yapılmamıştır.

Oysa vergi harcamaları ile belirli sosyal ve ekonomik gruplara devlet imkanları ile kaynak yaratılmaktadır. Bunun, teşvik ve daha büyük amaçlar dışında, devlet tarafından yapılan sosyal yardımlardan bir farkı yoktur. O nedenle hükümetin vergi harcamalarına ilişkin politikasının sonuçlarının kamuoyu ile paylaşılması önemlidir. Aşağıdaki tabloda 2015 yılı için öngörülen yaklaşık 26 milyar TL vergi harcamaları ile hangi sosyal ve ekonomik gruplara hangi imkanların sağlandığı, istihdam ve yatırımlara etkisi, diğer teşvikler suretiyle elde edilen sosyal ve ekonomik faydaların kamuoyuna bir raporla sunulması gerekir. Bu görev Maliye Bakanlığınınır.

j) Varlık Satış Gelirlerinin Diğer Çeşitli Gelirler İçinde Gösterilmesi

2015 Bütçe Kanunu Tasarısının 6 Sermaye Gelirleri hesabının 9.9.99 Diğer Çeşitli Sermaye Satış Gelirleri alt detayında 8.741.355.000-TL gelir öngörülmüştür. Normalde varlık satış gelirleri belli olup bunlar için gelir detayları vardır. Gelir detayında yer alan ve “Diğer” ibaresiyle başlayan gelir tahminleri o grupta bir gelir detayına dahil edilemeyen, önceden bilinmeyen ve tahmin edilemeyen arzi nitelikteki gelirler için kullanılır. Taşınmaz satış gelirleri 1.7 milyar TL iken 8.7 milyar diğer çeşitli sermaye satış gelirlerinin içinde nelerin olduğu soru işaretidir. Hangi varlıklar satılarak bu kadar gelir elde edileceğinin

açıklanması gerekir. Eğer buraya kaydedilecek gelirler biliniyorsa, ki tahmin edilen tutarın yüksekliğinden biliniyor olması gerekir, bunların açılacak alt detaylarda gösterilmesi gerekir. Bu şekilde gelirlerin kaynağı belli olmayacak şekilde “diğer” diye başlayan gelir kalemlerine atılarak şişirilmesi saydamlık açısından doğru değildir.

II. DÜNYA EKONOMİSİNDEKİ GELİŞMELER

2014 yılı küresel ekonomi açısından pek parlak geçmemiştir. Gelişmiş ekonomiler birbirinden farklı ve dengesiz büyüme performansları sergilerken, gelişmekte olan ekonomilerin büyüme performansı da zayıf kalmıştır. Özellikle 2014’ün ilk yarısında gelişmiş ekonomilerde büyüme performansı beklentilerin altında seyretmiştir. Yılın ikinci yarısında ABD ve İngiltere’de ekonomik aktivite toparlansa da AB ekonomileri bu sürece eşlik edememiştir.

Yine gelişen ve yükselen ekonomilerde büyümenin beklentileri karşılamaması küresel büyüme tahminlerinin aşağı doğru revize edilmesine neden olmuştur. Nitekim Uluslararası Para Fonu (IMF) 2014 Nisan’ında yaptığı projeksiyonlarda küresel ekonominin bu yıl % 3,7 büyüyeceğini öngörürken; Ekim 2014’de aynı tahminini % 3,3’e çekmiştir.

2012 yılında yüzde 1,2 olan gelişmiş ülkelerin yıllık büyüme oranları ortalamasının bu tarihten itibaren yükselişe geçerek 2014 yılında yüzde 1,8’e ulaşması beklenmektedir. 2015 yılında ise bu toparlanmanın biraz daha ivme kazanarak yüzde 2,3’e ulaşması öngörülmektedir. Ancak bu öngörülerin genel olarak iyimser öngörüler olduğuna ilişkin bir algı da bulunmaktadır. Nitekim IMF, Dünya Bankası ve OECD gibi Dünya Ekonomilerine tahminlerde bulunan uluslararası kuruluşlar başta yaptıkları tahminleri kısa bir süre sonra hep revize etmektedirler. 2015 yılında da buna benzer bir revizyon olacağı genel bir kabuldür. Gelişmiş ülke ekonomilerinde beklenen bu kısmi toparlanmada ABD Ekonomisindeki gelişmeler belirleyici öneme sahiptir. Nitekim Avro Bölgesi, 2014 yılını sadece yüzde 0,8 büyüme ile tamamlayacakken, ABD’nin bu yıl yüzde 2,2 büyümesi beklenmektedir. Bugünden bakıldığında 2008 yılında yaşanan küresel krizin etkilerini ilk atlatan büyük gelişmiş ülkenin ABD olduğu anlaşılmaktadır.

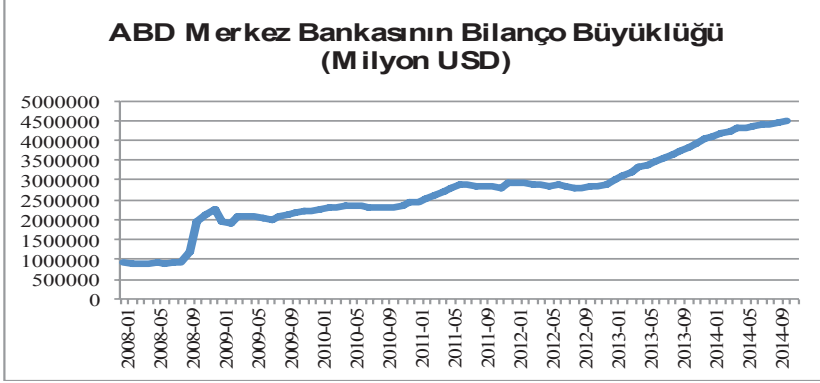
Tablo: Küresel Ekonominin Büyüme Performansı

	2003-2007	2008-2009	2010-2013	2014
Küresel Büyüme	5.1	1.5	4.1	3.3
Gelişmiş Ekonomiler	2.8	-1.6	1.8	1.8
Avrupa Birliği	2.7	-1.9	0.9	1.4
Gelişen ve Yükselen Ekonomiler	7.7	4.4	5.9	4.4
Gelişen ve Yükselen Avrupa	6.0	-0.2	3.6	2.7

Kaynak: IMF, Küresel Ekonomik Görünüm Ekim 2014 Veri Tabanı

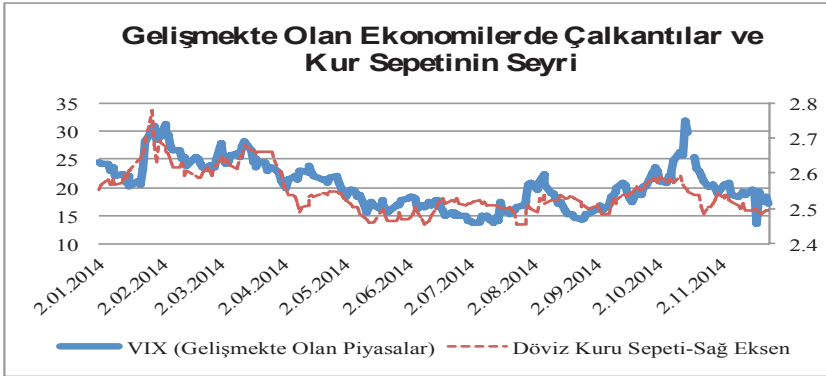
Gelişmekte olan ülkelerin büyüme hızı azalmaktadır. 2008 yılındaki küresel krizden hemen sonra küresel krizin sadece gelişmiş ülkelerin krizi olduğu, gelişmekte olan ülkelerin ise dinamik bir iç talep sebebi ile bu krizden çok etkilenmeyecekleri ve büyümeye devam edecekleri tezi artık çöp sepetine atılmış görünmektedir. Artık anlaşılmıştır ki Dünya herkesin tahmin ettiğinden daha globaldir ve ülkeleri gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler olarak ayırarak bir grupta meydana gelen bir krizin diğer gruptaki ülkeleri etkilememesi mümkün değildir. Nitekim 2010 yılında yüzde 7,5 büyüyen gelişmekte olan ülkelerin 2014 yılında sadece yüzde 4,4 büyüyeceği öngörülmektedir. 2015 yılında ise gelişmekte olan ülkelerin yüzde 5 oranında büyüyeceği beklenmektedir. Gelişmekte olan ülkelerdeki bu büyüme kaybı dış finansman ihtiyacı ve kamu borç stokları yüksek olanlarda çok daha belirgin olacaktır. Küresel likiditenin seyri de bu süreci derinleştirecektir. Milli gelirinin neredeyse dörtte biri kadar dış finansmana ihtiyacı olan Türkiye ekonomisinin bu genel eğilimden olumsuz yönde etkileneceği anlaşılmaktadır.

2014’de küresel ekonomiye damgasını vuran gelişme kuşkusuz ABD Merkez Bankası’nın (FED’in) 2008 ortalarında başladığı parasal genişleme operasyonunu sonlandırması olmuştur. FED, Mayıs 2013’de sinyalini verdiği bu süreci kademeli bir şekilde gerçekleştirmiş, 2014’ün Ekim ayında ise parasal genişlemeye son vermiştir. Parasal genişleme sürecinde (2008 ortasından ve 2014 Kasım’ına kadar) FED’ in bilançosu 900 milyar dolarlardan 4,5 trilyon dolara ulaşmıştır.

Kaynak: FED

FED'in bu kararı 2013'ün ikinci yarısından itibaren bize benzeyen ekonomilerde önemli çalkantılara neden olmuştur. Aynı gelişmeler 2014 boyunca da devam etmiştir. Özellikle 2014'ün ilk yarısında FED'in parasal genişleme sürecini nasıl yöneteceğine dönük spekülasyonlar ve Ekim ayında bu sürecin tamamlanmasıyla gelişen ve yükselen ekonomilerde çalkantılar yaşanmıştır.

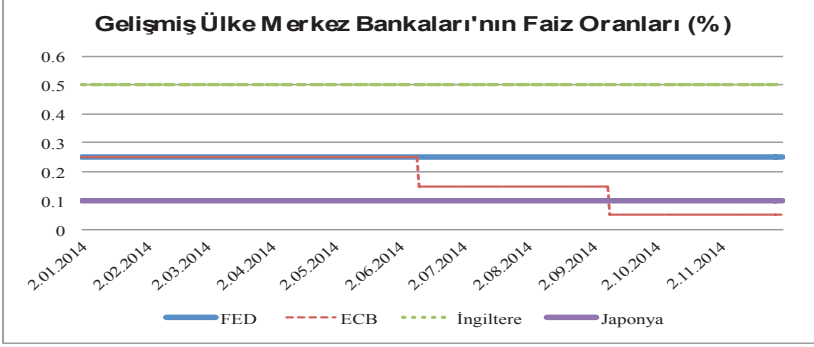

Kaynak: Turkey Data Monitor

ABD'de işgücü piyasasındaki olumlu gelişmeler ve yılın ikinci üç ayından itibaren bu ülkede büyümenin güçlü seyretmesi FED' in parasal genişlemeye son vermesinde etkili olmuştur. ABD ve İngiltere para politikası normalleşme sinyalleri vermesine karşın, Avrupa ve Japonya Merkez Bankaları 2014 yılında yeni parasal genişleme kararları almıştır. Gelişmiş

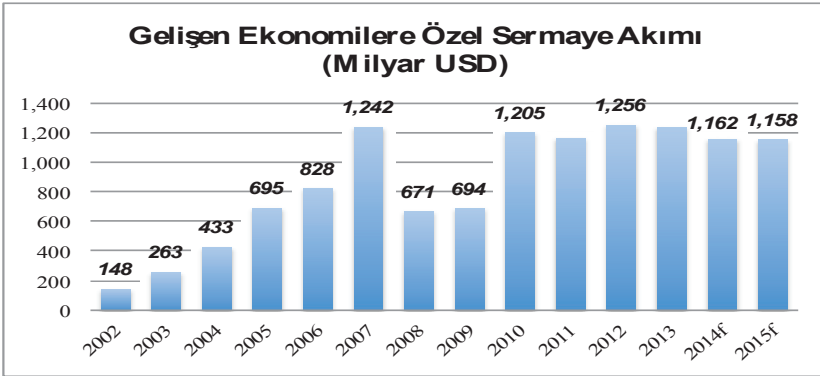

ekonomilerin toparlanmasındaki dengesizlik; önümüzdeki günlerde bu ülkelerin para politikalarında asimetrielerin oluşmasına neden olacak gibi görünmektedir. Bununla beraber 2014’de belli başlı tüm merkez bankalarının faiz oranları sıfıra yakın seyrini sürdürmüştür.

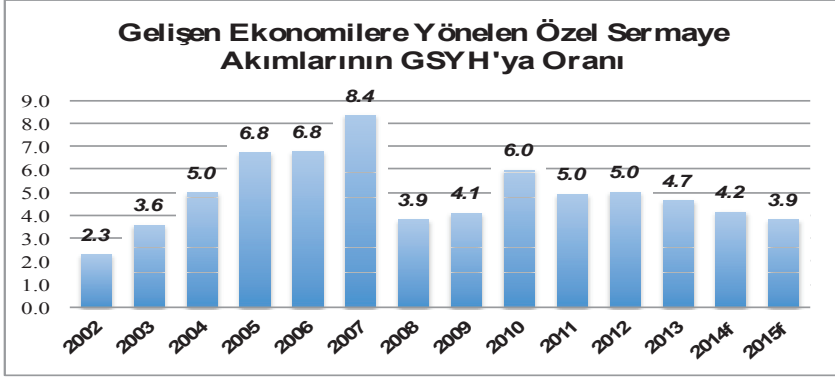

Kaynak: Turkey Data Monitor

Gelişmiş ekonomilerde faizlerin sıfır seviyelerinde gezinmesine karşın, gelişen ekonomilere giden fonların artışı durmuştur. 2012’den bu yana bize benzer ekonomilere giden özel fonlar yerinde saymaktadır. Gelişen ve yükselen ekonomilere giden özel sermaye akımlarını bu ülkelerin milli geliriyle mukayese ettiğimizde ise daha da çarpıcı bir tablo ortaya çıkmaktadır. Gelire oranla gelişen ve yükselen ekonomilere giden fonlar 2007 yılındaki seviyesine ulaşamadığı gibi, 2010’dan bu yana, bu fonların gerileme eğiliminde olduğu görülmektedir. Uluslararası Finans Enstitüsü bu sürecin önümüzdeki yıl da devam edeceğini tahmin etmektedir.

Kaynak: The Institute of International Finance

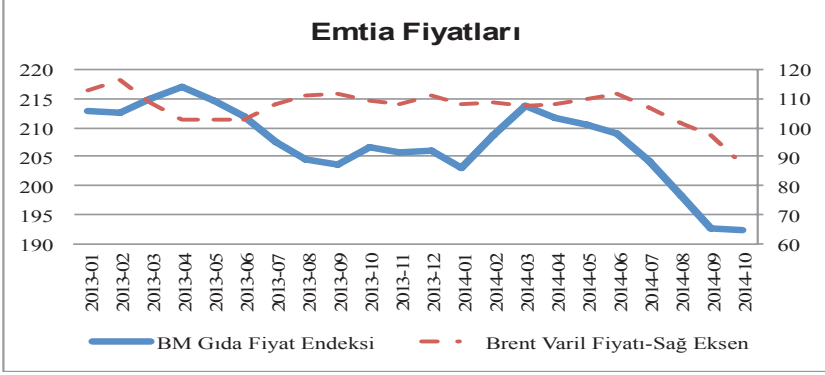

Kaynak: The Institute of International Finance

Küresel büyümenin zayıf seyretmesi, ABD merkez bankasının parasal genişlemeye son vermesi ve küresel krizin ardından gelişen ve yükselen ekonomilerin makro dengelerinde biriken kırılganlıklar bu ülkelerin büyüme performansını da olumsuz etkilemiştir.

2015 yılında Dünya ticaret hacminin de zayıf seyretmeye devam edeceği anlaşılmaktadır. Bilindiği gibi 2010 yılında yüzde 12,6 büyüyen dünya ticaret hacminin büyüme hızı 2013 yılında yüzde 3'e kadar gerilemiştir. 2014 yılında ise bu seviyelerini koruyacağı tahmin edilmektedir. Gelişmiş ülkelerin büyümelerindeki kısmi canlanmanın 2015 yılı için Dünya ticaret hacminin artış hızında pozitif yönlü bir katkı yaratacağı beklenmekle birlikte gelişmekte olan ülkelerdeki büyüme kaybının bu pozitif katkısı dengeleyeceği tahmin edilmektedir. 2015 yılında Dünya ticaret hacmindeki yüzde 5'ler civarında artış hızı kriz öncesi seviyelerin hayli altındadır. Başka bir ifadeyle, dünya mal ve hizmet ticareti ülkelerin dış ekonomik aktivitelerini canlı tutamayacak kadar zayıf kalacaktır. Dünya ticaretine ilişkin bu görünüm dışa açık ve ihracat potansiyeli yüksek ülkeler açısından 2015 yılının zor bir yıl olacağını işaret etmektedir.

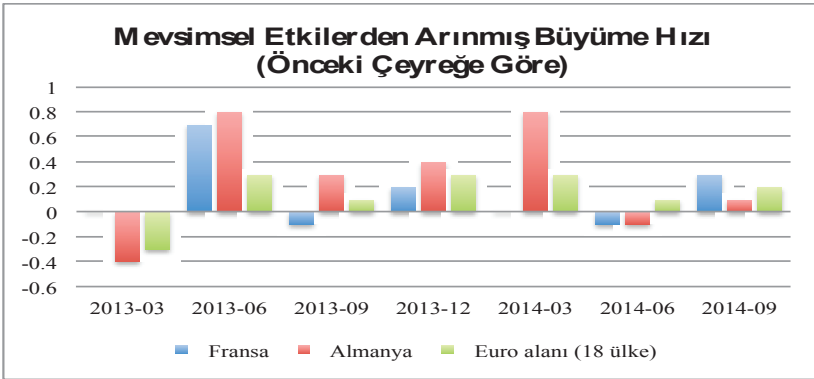
Özellikle küresel krizden çıkış sürecinde önemli lokomotif rolü oynayan Çin ekonomisindeki yavaşlama küresel ölçekte önemli sonuçlar doğurmaya başlamıştır. Bu ülkenin büyümesi ve ithalatındaki yavaşlama, küresel emtia fiyatlarının gerilemesine neden olmuştur. Bu, Çin ile ticaret yapan küresel emtia ticaretinde büyük role sahip Brezilya gibi Latin ekonomilerini de olumsuz etkilemiştir.

Kaynak: Turkey Data Monitor

Yine Ukrayna krizi nedeniyle çeşitli uluslararası yaptırımlara maruz kalan Rusya ekonomisi de petrol fiyatlarındaki düşüştür olumsuz etkilenmiştir. En son tahminler 2015’de Rusya’nın teknik resesyona gireceğine işaret etmektedir. Emtia fiyatlarındaki düşüş Türkiye açısından gerek enflasyon, gerekse cari açık üzerindeki baskının hafiflemesi açısından önemli olmakla beraber, büyük bir ticaret ortağımız olan Rusya’da ekonomik sıkıntıların artması ticaret kanalından bizi de olumsuz etkileme potansiyeline sahiptir.

Türkiye açısından sıkıntı yaratabilecek diğer bir pazar ise Almanya başta olmak üzere Euro bölgesidir. Avrupa’nın büyük ekonomilerinde ekonomik aktivite zayıf seyrini halihazırda sürdürmektedir. Önümüzdeki dönemde bu ekonomilerde benzer eğilimlerin devam etmesi durumunda ülkemizin dış ticareti olumsuz etkilenebilecektir.

Kaynak: Turkey Data Monitor

Yine Güney sınırlarımızda artan jeo-stratejik riskler Türkiye açısından risk doğuran diğer bir gelişmedir. 2014'ün ilk dokuz ayında Irak'a yapılan ihracatımız geçen senenin aynı dönemine göre % 5,6 gerileyerek 8 milyar USD civarına düşmüştür. Yine bölgedeki karışıklık nedeniyle Ortadoğu ve Kuzey Afrika'ya erişim yollarının kapanması, taşımacılık maliyetlerinin artması da cabasıdır.

2015'e doğru ilerlerken Türkiye ekonomisi açısından önemli risk unsurlarını özetleyecek olursak:

- (i) ABD Merkez Bankası'nın faiz artırımı sürecini 2015'de başlatacak olması en önemli risk unsurudur. Küresel piyasada genel beklenti faiz artırımının 2015'in ikinci yarısına sarkacağıdır. FED'in beklenenden önce ve hızlı bir faiz artırımını bize benzer ekonomilerde ciddi çalkantılar yaratabilir.
- (ii) Önemli ticaret ortaklarımızda büyümenin zayıf seyri ekonomimiz için diğer bir risk unsurudur. Özellikle AB ve Rusya'daki gelişmeler önemlidir ve yakından takip edilmelidir.
- (iii) Güney sınırlarımızdaki çatışma ve kaos ekonomimiz açısından önemli bir risktir.

Türkiye, 2015 yılına böylesine kırılgan ve risklerle dolu bir küresel arka planla girmektedir.

Tablo:	Küresel	Ekonomiya	İlişkin		Öngörüler	Yıllık	
			2013	2014		2016	2017
Dünya Üretimi			3.3	3.3	3.8	4.0	4.1
Gelişmiş ekonomiler			1.4	1.8	2.3	2.4	2.4
ABD			2.2	2.2	3.1	3.0	3.0
Almanya			0.5	1.4	1.5	1.8	1.6
Fransa			0.3	0.4	1.0	1.6	1.8
Gelişmekte olan piyasalar			4.7	4.4	5.0	5.2	5.2
Dünya Ticaret Hacmi			3.0	3.8	5.0	5.5	5.6
İthalat			2.8	4.0	5.0	5.5	5.6
Gelişmiş ekonomiler			1.4	3.7	4.3	5.0	5.2
Gelişmekte olan piyasalar			5.3	4.4	6.1	6.4	6.3
İhracat			3.2	3.7	5.0	5.4	5.5
Gelişmiş ekonomiler			2.4	3.6	4.5	5.0	5.1
Gelişmekte olan piyasalar			4.4	3.9	5.8	6.1	6.2
Dünya Tüketici Fiyatları			3.6	3.9	3.9	3.7	3.6
Gelişmiş ekonomiler			1.2	1.7	1.9	1.9	1.9
Gelişmekte olan piyasalar			5.5	5.7	5.4	5.0	4.8

Kaynak: Turkey Data Monitor

III. TÜRKİYE EKONOMİSİNDEKİ MAKROEKONOMİK GELİŞMELER

Türkiye ekonomisinin makroekonomik dengeleri orta-uzun dönem eğilimleri açısından incelendiğinde, ülkemizde iktisadi faaliyetlerin önemli ölçüde dalgalanmalar gösterdiği ve hızlı büyüme dönemlerinin finansal ve reel sektörlerde ortaya çıkan krizler ile ciddi biçimde kesintiye uğradığı gözlenmiştir. Söz konusu krizleri, kaynakları ve ortaya çıkış biçimleri itibariyle birbirinden farklılaştıran özellikler bulunmakla birlikte, Türkiye ekonomisinin yapısal sorunlarının tüm döneme damgasını vurduğu belirtilmelidir. Ekonominin dalgalanmalarında, düşük yurtiçi tasarruf hacmi, sermaye birikiminde yaşanan zayıflama gibi nedenlerin yanında, 1989 yılında sermaye hareketlerinin kontrolsüz bir biçimde serbestleştirilmesi sonucunda ekonominin artan ölçüde dış kaynaklara bağımlı bir yapıya dönüşmesinin yarattığı istikrarsızlık önemli rol oynamıştır.

Diğer bir ifadeyle, ekonomik dengelerin zayıf olduğu bir ortamda sermaye hareketlerinin kontrolsüz bir biçimde serbest bırakılması, Türkiye ekonomisini bugün de içinde olduğumuz kısa vadeli sermaye hareketlerinin belirleyiciliğinde oluşan yüksek reel faiz

ve düşük kur döngüsüne sokmuştur. Bunun sonucunda ortaya çıkan tablo ise, makroekonomik istikrarın sürekli kılınamaması, cari işlemler açıklarındaki artışlar, ülkenin iç ve dış borçlarının hızla yükselmesi ve istihdam yaratamayan bir büyüme sürecinin oluşması olmuştur.

2001 krizini izleyen dönemde uygulamaya konulan ekonomik istikrar programı ile bir taraftan makroekonomik istikrarın sağlanması, diğer taraftan ise ekonomide yapısal reformların gerçekleştirilmesi amaçlanmıştır. Ekonomide makroekonomik istikrarın yeniden tesis edilmesi temel amacı çerçevesinde, maliye politikası alanında faiz dışı fazla verilmesi ile somutlaşan mali disiplinin sağlanması hedeflenirken, para politikası alanında önce örtük sonra açık enflasyon hedeflemesi rejimine geçilerek enflasyonun düşürülmesi amaçlanmıştır.

Uygulanan ekonomik istikrar programı sonucunda büyüme yeniden tesis edilmiş, enflasyon uzun yıllardan sonra tek haneli seviyelere indirilmiş, kamu borç stokunun milli gelir içindeki payı düşürülerek borçların sürdürülebilirliği sağlanmıştır.

Bununla birlikte, faiz dışı fazlanın sağlanmasında benimsenen öncelikler orta-uzun vadede ekonomide ciddi sorunlar ortaya çıkarmıştır. Diğer bir ifadeyle, kayıt dışı ekonomiye yönelik kapsamlı bir vergi reformunun uygulamaya konulamamış olması ve özellikle yatırım harcamalarının kısılması sonucunda kamunun fiziki ve sosyal altyapı yatırımlarına ve ülkedeki teknolojik yenilikleri geliştirecek teknolojik altyapı yatırımlarına gerekli kaynağı ayırmasını engellemiştir.

Merkez Bankası'nın uyguladığı yüksek faiz politikası ile enflasyonun kontrol altına alınması amaçlanmış, ancak bu politika ekonomiye sermaye girişlerini özendirerek ve bu çerçevede kuru aşağıya çekerek büyümenin dış tasarruflara bağımlı yapısının sürmesine neden olmuştur. Bunun sonucunda ise, hem para hem de kur politikalarının ülkeye gelen sermaye akımlarının etkisinde belirlendiği çarpık bir ekonomik yapı ortaya çıkmıştır.

Öte yandan, 2001 krizini izleyen dönemde dünya ekonomisinin konjonktür etkisiyle birlikte ekonomide sağlanan yüksek oranlı büyüme hızlarına rağmen istihdam artışı sınırlı kalmış ve bunun sonucunda işsizlik oranlarında düşüş sağlanamamıştır. Söz konusu dönemde işgücüne katılım oranlarının azalması ile birlikte değerlendirildiğinde, işsizlik oranlarının gerçekte daha yüksek seviyelerde gerçekleştiği düşünülmektedir.

Ülkemiz dünya kalkınma liginde henüz ve hala istenilen yerden çok uzaktadır. Özellikle son 12 yılda ülkemiz yeterli mesafeyi alamadığı gibi, bazı alanlarda ciddi şekilde geri gidişler de söz konusu olmuştur. Oysa potansiyeli yüksek olan Türkiye, son 12 yılda gösterdiği performanstan daha iyisini gösterebilecek düzeyde olup, içinde bulunduğumuz tablonun temel sebebi yanlış politika tercihleri ve uygulamalardır. Bu durum kalkınma yolunda ülkemizin seyrine de sekte vurmaktadır.

AKP Hükümetinin sıklıkla kullandığı Türkiye'nin dünyanın 17'inci büyük ekonomisi olduğu söylemi, bu söylemin ortaya koyduğu tabloda nüfusun da payının olduğu dikkate alınarak, diğer bir deyişle, nüfusu yüksek olan ülkelerin bu sıralamada doğal olarak ön sıralarda yer alacağı olgusu göz önünde tutularak değerlendirilmelidir. Bununla birlikte, AKP'nin iktidara geldiği 2002 yılında da Türkiye'nin dünyanın 17'inci büyük ekonomisi olduğu belirtilmelidir.

Öte yandan, Birleşmiş Milletler İnsani Gelişmişlik Raporuna göre Türkiye 2012 yılında satın alma gücü paritesine göre kişi başına düşen milli gelir açısından 186 ülke arasında 58. sırada yer almıştır. Bu sıralamayla Türkiye OECD ülkelerinin hepsinin gerisinde olduğu gibi bazı Orta Doğu ve Kuzey Afrika ülkelerinin dahi gerisine düşmüştür. Yine Birleşmiş Milletler verilerine göre, kişi başına düşen gelirin yanında ortalama eğitim süresi, doğumda yaşam beklentisi gibi eğitime ve sağlığa ilişkin göstergelerin de kapsandığı İnsani Gelişmişlik Endeksi sonuçları Türkiye'nin 90. sırada olduğuna işaret etmektedir. Bu sıralamaların ortaya çıkardığı somut gerçeklik ise, Türkiye'nin ekonomik ve sosyal gelişmişliği ile AKP Hükümeti tarafından dile getirilen söylemler arasında büyük bir uyumsuzluk olduğudur. Öte yandan, 2002 yılında Türkiye BM İnsani Gelişmişlik Endeksinde 88. sırada yer almaktaydı. Görüleceği üzere, AKP'nin ülkeyi yönettiği dokuz yılda Türkiye ileriye gitmek şöyle dursun, 2 basamak gerilemiştir.

Orta Vadeli Program'ın (OVP) Temel Perspektifleri

2015-2017 yıllarını kapsayan OVP'nin temel perspektifleri incelendiğinde, OVP'de dünya ekonomisinde son yıllarda ortaya çıkan gelişmelerin gerçekçi bir biçimde analiz edilememesinin yanı sıra, Türkiye ekonomisinin yapısal sorunlarını ortadan kaldıracak politikaların ve önlemlerin de hayata geçirilemediği gözlenmektedir. Konuya bu çerçevede bakıldığında;

- **OVP'nin vizyonu yoktur.** OVP, Türkiye ekonomisinin geçmişten bugüne taşıdığı ve son dönemlerde giderek ağırlaşan yapısal problemleri çözebilecek bir perspektife sahip değildir. Daha çok bir iyi niyet ve temenniler belgesi olarak görülmektedir.
- **OVP'nin temel amaçları arasında uzun yıllardan sonra ilk kez “enflasyonla mücadeleyle kararlılıkla devam etmek” ifadesi yer almıştır.** Bu durum 2006 yılından bu yana açık bir biçimde Enflasyon Hedeflemesi rejimini uygulayan ülkemizde bu alanda yaşanan başarısızlığı açık bir biçimde ortaya koymaktadır.
- **OVP'nin hem temel amaçlarının, hem de öncelikli müdahale alanlarının kendi içinde ciddi tutarsızlıklar ve çelişkiler içerdiği görülmektedir.** Bu çerçevede;

“Cari açığı tedrici olarak düşürmek” ve “büyüme hızını artırmak” amaçları çelişmektedir. Ekonomideki üretim ve ihracat yapısının aramalı ithalatına olan yüksek oranlı bağımlılığı düşünüldüğünde, büyüme hızı arttığında cari açığın yükseleceği açıktır.

“Cari açığı tedrici olarak düşürmek” ve “enflasyon hedefine ulaşmak” amaçları birbirleri ile çelişmektedir. Döviz kurunun düşük kalması, enflasyona maliyetler yönünden gelen etkiyi sınırlayarak enflasyonun kontrol altına alınmasına olumlu katkı yaparken, cari işlemler açığını yükseltmektedir.

“Maliye politikasında sıkı duruşu devam ettirmek” ve “enflasyonu düşürmek” müdahale alanları da çelişkilidir. Bugünkü mevcut vergi yapısı altında kamu mali dengesini düzeltmek için temel ürünlere yapılan zamların enflasyonu yükseltici etkisi bulunmaktadır.

- **OVP'nin varsayım seti gerçekçi değildir.** Varsayımlar son 3 senedir hazırlanan OVP'lerde yazılanların hemen hemen aynısıdır. OVP'de “*Dönem içerisinde küresel büyümenin tedrici olarak artacağı, ticaret ortaklarımızın ılımlı büyüyeceği, büyümenin finansmanında yabancı sermaye girişinin yeterli katkıyı sağlayacağı ve dış ticaret hadlerinde kısmi bir iyileşme gerçekleşeceği*” varsayılmıştır. Buna ilaveten, “*jeopolitik durumun değişmeyeceği ve ABD Merkez Bankasının beklenen faiz artırımının ekonomimiz üzerindeki etkisinin sınırlı kalacağı*” varsayımları da eklenmiştir. Hükümet ortaya koyduğu OVP hedefleriyle konuya sanki dünya ekonomilerinde hiçbir problem yokmuş gibi yaklaşmakta, Türkiye'yi dünya'dan soyut

ve bu gelişmelerden etkilenmeyen bir ülke gibi görmektedir. Diğer bir ifadeyle, dünya ve özellikle Avrupa ekonomilerindeki krizin kısa zamanda atlatılacağı, bu çerçevede ülkemizi ciddi biçimde etkilemeyeceği ve uluslararası likidite hacminde ciddi bir azalma olmayacağı öngörülerini içeren bir varsayım seti söz konusudur. Bu durum bir yandan OVP’de ortaya konan genel ekonomik hedeflerin çok iyimser kalmasına neden olmaktadır.

- **OVP’nin makroekonomik dengeleri gerçekçi ve tutarlı değildir.**
  - **OVP’de öngörülen büyüme yapısı son üç senenin OVP’sinin aynısıdır.** 2012-2014 yıllarını kapsayan OVP’de büyüme hızı tahmini 2011 yılı için yüzde 7,5 iken (gerçekleşme yüzde 8,8 oldu), 2012-2014 dönemi büyüme hızı öngörülürü yüzde 4, yüzde 5, yüzde 5 olarak belirlenmişti. 2013-2015 yıllarını kapsayan OVP’de 2012 yılı büyüme hızı tahmini yüzde 3,2 iken (gerçekleşme yüzde 2,1 oldu) 2013-2015 dönemi için büyüme öngörülürü yüzde 4, yüzde 5, yüzde 5 olarak öngörölmüşü. 2014-2016 yıllarını kapsayan OVP’de 2013 yılı büyüme hızı tahmini yüzde 3,6 olup (gerçekleşme yüzde 4,1 oldu) 2014-2016 dönemi büyüme öngörülürü yine yüzde 4, yüzde 5, yüzde 5 olarak belirlenmişti. Bu yıl hazırlanan ve 2015-2017 yıllarını kapsayan OVP’de 2014 yılı büyüme hızı tahmini yüzde 3,3 olup, 2015-2017 dönemi büyüme öngörülürü yine yüzde 4, yüzde 5, yüzde 5 olarak belirlenmiştir. Bu çerçevede, genel olarak OVP’lerde büyüme hızı öngörülürünün bir yıl ileriye ittirildiği gözlenmektedir. Diğer bir ifadeyle, ekonomi yüksek büyüme hızından da, düşük büyüme hızından da gelse ısrarla yüzde 4, yüzde 5, yüzde 5 büyüme patikasına yönlendirilmektedir.
  - **2015 ve sonrasına ilişkin OVP’de ortaya konan büyüme hedefleri gerçekçi değildir.** Küresel ticaretin zayıf seyri gelişmekte olan ölkelerdeki büyüme performansı kaybı ve küresel likiditenin daraldığı bir ortamda üstelik yurtiçi talebin de küçüleceği varsayımı altında Türkiye Ekonomisinin 2015 ve sonrasında yeniden tarihsel büyüme ortalamalarını yakalayacağıının varsayılması hiç de gerçekçi görünmemektedir. **Önümüzdeki dönem boyunca mevcut koşullar altında Türkiye’nin yüzde 0 ile yüzde 3 arasında bir büyümeye katlanmak zorunda kalacağı açıktır.**

- **OVP'nin büyüme yapısına talep unsurları itibarıyla baktığımızda yurtiçi talebinin öncülük ettiği bir yapı gözlenmektedir.** Yurt içi talebe dayalı büyüme yapısının özel tüketime ve özellikle de özel sabit sermaye yatırımına dayalı olması, net ihracatın büyümeye katkısının ise olmaması öngörülmüştür. Bununla birlikte, 2012 ve 2014 yıllarında büyümenin net ihracata dayalı olarak geliştiği tamamıyla göz ardı edilmiş ve söz konusu yıllar sanki hiç yaşanmamış gibi eski büyüme perspektifi toplumun önüne konulmuştur.
- **OVP'de öngörülen yurtiçi talebe dayalı büyüme yapısında büyüme hedeflerinin hem cari açık, hem de enflasyon hedefleri ile ciddi biçimde çeliştiği açıktır.**
- **OVP'nin cari açık hedefleri gerçekçi değildir.** Yurtiçi talebe dayalı büyüme yapısında önümüzdeki döneme ilişkin büyüme oranları artacaksa ithalatın da artması kaçınılmazdır. Her ülke cari işlemler açığı verebilir. Ancak Türkiye Ekonomisi büyümek için cari işlemler açığı vermek zorunda kalan ender ülkelerden biridir. Bu durum Türkiye Ekonomisinin yapısal sorunudur ve yumuşak karnıdır. Çünkü bu modelde üretim dinamikleri ithal ara girdiye bağlanmıştır. Başka bir deyişle Türkiye büyümek için ithalat yapmak zorunda kalmaktadır. İhracat, ithalatı yakalayamadığından dış ticaret açığı oluşmakta bu duruma yüksek cari işlemler açığı eşlik etmektedir. Sonuçta bu yapısal sorun büyüme olanaklarını ekonominin cari işlemler açığı verme ve bunu finanse etme potansiyeline bağlamaktadır. 12 yıldır tek başına iktidar olan bir hükümetin ekonominin bu yapısal sorununu görmezden gelerek sürekli bir biçimde ertelemesi problemin daha da büyümesine neden olmuştur. İlk başlarda finanse edilebildiği sürece cari işlemler açığının bir sorun olarak görmeyen bu anlayış 2009 krizinden sonra cari işlemler açığının ulaştığı seviyeyi bir problem olarak görmeye başlamış ve tedbir almakta gecikmiştir.
- **OVP'nin enflasyon hedefleri gerçekçi görünmemektedir.** Bu durumun değişik nedenleri vardır. Birincisi programdaki kur varsayımı çok iyimserdir. Nitekim 2015 yılında ortalama dolar kuru 2.28, 2016 yılında 2.37, 2017 yılında ise 2.44 olarak belirlenmiştir. Şu anda bile kurun geldiği seviye 2015 yılı için belirlenen ortalamanın üzerindedir. Bilindiği üzere Türkiye'de kurlardan

enflasyona ciddi bir geçişkenlik etkisi söz konusudur. Küresel likiditenin yeniden gelişmiş ülkelere doğru yöneleceği ve ya en azından gelişmekte olan ülkeler için ödünç verilebilecek fonların daralacağı bir konjonktürde döviz kurunun seviyesinin öngörülenden daha yüksekte gerçekleşeceği başka bir anlatımla Türk Lirasının yabancı paralar karşısından değer kaybedeceği neredeyse kesindir. Bu çerçevede, TL’de beklenen değer kaybının enflasyon üzerinde 2015 yılında ciddi bir baskı oluşturacağı açıktır.

İkinci olarak 2015 yılı ve sonrasında büyümenin yeniden potansiyele yaklaşacağı varsayımı ile enflasyon hedefi varsayımı çelişkilidir. Eğer büyüme potansiyele yaklaşacaksa bu iç talebin canlanması demektir ki bu durumda enflasyon oranlarını düşürmek pek mümkün olamayacaktır.

Üçüncü olarak döviz kurundan kaynaklı olarak birikmiş ama henüz yapılmamış enerji fiyat ayarlamalarının olduğu anlaşılmaktadır. Sonbaharda yapılan doğalgaz ve elektrik zamlarının devamı seçim öncesi bir dönemde 2015 yılının ilk yarısında ertelense bile aynı yılın ikinci yarısında sürpriz olmayacaktır. Her ne kadar Brent tipi ham petrol fiyatı son dönemde önemli ölçüde gerilemişse de yukarıda anlatılan etkenlerin enflasyon üzerinde baskı oluşturmaya devam edeceği anlaşılmaktadır.

- **OVP’nin işsizlik oranlarına ilişkin hedefleri gerçekçi değildir.** 2014 ve sonrasına ilişkin büyüme oranlarının Türkiye ekonomisinin tarihsel ortalamalarının çok altında olacağı düşünüldüğünde OVP ile konan hedeflerin çok iyimser kaldığı görülmektedir. Zira yapılan çalışmalar göstermektedir ki, her yıl yaklaşık yarım milyon insanın istihdam havuzuna girdiği ülkemizde işsizlik oranının sabit tutulabilmesi için bile ekonominin yılda en az yüzde 4.5–5 büyümesi gerekmektedir. Bu çerçevede 2014 yılından başlamak üzere önümüzdeki birkaç yıl daha işsizlik oranının çift haneli rakamlara takılı kalacağı açıktır.
- **OVP’nin Türkiye ekonomisine yön veren bir doküman olarak kredibilitesi kalmamıştır.** Geçmiş yıllarda hazırlanan OVP’lerin hemen hemen tüm öngörülerinde

ve hedeflerinde ciddi sapmalar olduğu gözükmektedir. Bu durum da OVP’lerin inanılrlılığını ve güvenilirliğini zedelemiştir.

- **OVP’de Türkiye’nin 2023 hedeflerine ulaşılabilceği belirtilmiş olmasına rağmen bu mümkün gözükmemektedir** OVP’nin hedeflerinin gerçekleşeceğini kabul etsek bile 2023’e ilişkin en büyük 10 ekonomiden biri olma ve kişi başına 25 bin dolar gelire ulaşma hedefleri artık hayaldir.

KUTU 1: HÜKÜMETİN 2023 VİZYONU VE HEDEFLERİ NE KADAR GERÇEKÇİ

Hükümetin 2023 Vizyonu çerçevesinde ekonomik alanda ortaya koyduğu ve önceki yıllar bütçelerinde olduğu gibi 2015 Yılı Bütçe Kanun Tasarısı görüşmeleri sırasında da Plan ve Bütçe Komisyonunda konuyla ilgili Bakanlar tarafından sıklıkla dile getirilen hedefler tartışmalı gözükmektedir. Söz konusu hedefler arasında,

“2023’te Türkiye dünyanın ilk 10 ekonomisinden birisi olacak”

“2023’te Türkiye’de kişi başına düşen milli gelir 25 bin dolar olacak”

ifadeleri bulunmaktadır. Bununla birlikte, gerek yaptığımız teknik hesaplamalar, gerekse hükümetin uygulamaya koymayı taahhüt ettiği politikalar açısından bakıldığında bu hedeflere ulaşılması imkânsız gözükmektedir.

2013 yılında dünyanın 17. büyük ekonomisi olan Türkiye’nin 2023 yılında dünyanın ilk 10 ekonomisinden biri olacağı hedefi, Türkiye ekonomisinin konumunu ve yapısal problemlerini dünya ekonomisi ölçeğinde ve bu çerçevede gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerle karşılaştırmalı bir perspektifte ele alan bir varsayıma dayanmamaktadır. Elbette, bir ülke çok iyi bir planlama süreciyle her yıl ekonomisinin ne kadar büyüyeceğini öngörerek milli gelirini artırabilir. Bununla birlikte, diğer rakip ülkelerin orta-uzun dönem büyüme performanslarını bilmek mümkün değildir. Diğer bir ifadeyle, Çin’in, Hindistan’ın, Endonezya’nın, Malezya’nın veya sıralamada bizden daha ön sıralarda olan bazı ülkelerin önümüzdeki yaklaşık 10 yıllık dönemdeki büyüme performanslarının bizden düşük olacağını garanti

yoktur. Bu nedenle, statik bir analiz çerçevesinin bizi doğru sonuca götürmeyeceğini belirtmeliyiz.

Diğer taraftan, Türkiye'nin 2023'te kişi başına 25 bin dolarlık milli gelir hedefine ulaşması ise AKP'nin iktidarda olduğu 2003-2013 dönemi gerçekleştirmeleri ve 2014-2018 yıllarını kapsayan Onuncu Kalkınma Planı ile 2015-2017 yıllarını kapsayan OVP dönemi öngörülerini ışığında mümkün gözükmemektedir. Nitekim 2014 büyüme oranının yüzde 3,3 olarak tahmin edilmesi ve 2015-2017 dönemi büyüme hedefi ortalamasının da yüzde 4,7 oranında belirlenmesi Türkiye'nin 2023'te kişi başına 25 bin dolarlık milli gelir hedefine ulaşılmasını adeta imkânsız kılmaktadır. OVP'de öngörülen 2014-2017 dönemi büyüme hızları gerçekleştiği durumda dahi -ki aşağı yönlü riskler olduğunu biliyoruz- izleyen 2018-2023 dönemindeki büyüme ülkemizi söz konusu hedefe ulaştıramayacaktır.

Bu çerçevede, Türkiye'nin 2023 hedeflerine ulaşabilmesi için nasıl bir büyüme hızına ulaşması gerektiği çeşitli senaryolar altında tartışılabilir. Bilindiği üzere, Türkiye'de milli gelir önce TL cinsinden hesaplanır sonra dolar kuru üzerinden dolar cinsine çevrilir ve ülke nüfusa bölünerek kişi başına millî gelir bulunur. CHP Plan ve Bütçe Komisyon üyelerince "2018-2023 dönemini kapsayan 6 yılda Türkiye ekonomisi yüzde kaç büyürse kişi başına düşen gelir 25 bin dolar olacak?" sorusuna yönelik yapılan hesaplamada öncelikle ortalama yüzde 1,25'ler seviyesinde olan nüfus artış hızı biraz daha aşağıya çekilerek nüfus serisi 2023'e kadar çekilmiş ve ardından değişik varsayımlar altında nominal dolar kuru artışıyla yurt içi fiyat artışları (yurt dışı fiyatları da dikkate alınarak) karşılaştırılarak tahmini büyüme hızları ortaya konulmuştur:

Birinci senaryoya göre, Eğer nominal kur artışı yurtiçi-yurtdışı enflasyon farkından fazla olursa -ki bu reel kurun artması demektir- söz konusu hedeflere ulaşmak hiçbir şekilde mümkün değildir.

İkinci senaryoya göre, eğer nominal kur artışı yurtiçi-yurtdışı enflasyon farkı kadar artarsa -ki bu reel kurun sabit kaldığı anlamına gelir- 2023 yılında milli gelirin 25 bin dolar olması için Türkiye ekonomisinin 2018-2023 döneminde yıllık ortalama yüzde 12 oranında büyümesi gerekmektedir.

Üçüncü senaryoda ise nominal kurun enflasyondan daha düşük artması yani TL'nin değerli hâle gelmesi durumuna bakalım. 2015-2017 yıllarını kapsayan Orta Vadeli Program'da 2017 yılı ortalama dolar kuru 2 lira 44 kuruş olarak öngörülmüştür. Diyelim ki, nominal dolar kuru hiç değişmesin ve 2023 yılında da 2,44 TL olarak sabit kalsın. Bu durumda dahi kişi başına ortalama 25 bin dolarlık gelir hedefine ulaşmak için yıllık ortalama yüzde 9,5 büyümeye ihtiyaç vardır. Bununla birlikte, bu durum mevcut çarpık büyüme modelinin devam ettiği, yani değerli TL'nin Türkiye'nin rekabet gücünü zayıflattığı ve ekonominin yüksek cari işlemler açığı verdiği bir yapı ve yüksek işsizlik ve yoksulluk anlamına gelecektir.

Son senaryo da ise konuya farklı bir açıdan yaklaşalım. Türkiye ekonomisinin uzun dönem büyüme hızı yüzde 5'dir. AKP döneminde ise bu oran yüzde 5 olarak gerçekleşmiştir. Eğer OVP dönemi büyüme hızı öngörülürse ve izleyen 2018-2023 döneminde de ekonomi yüzde 5 büyürse 2023'de kişi başına 25 bin dolar milli gelir seviyesine ulaşmak için dolar kurunun 1,90 olmasına ihtiyaç vardır ki, bu da mümkün görünmemektedir.

1. BÜYÜMENİN KAYNAKLARI

Onuncu Kalkınma Planında bir önceki planda öngörülen temel amaçlara ve hedeflere ulaşılamamasının başlıca sorumlusu olarak 2008-2009 küresel krizi gösterilmektedir. Küresel krizin ABD ve AB ülkeleri başta olmak üzere birçok gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde olduğu gibi Türkiye ekonomisi üzerinde de olumsuz etkilerinin olduğu bir gerçektir. Bununla birlikte burada gözden kaçırılan önemli husus, Türkiye ekonomisinin kendine özgü dinamikleri içinde sık sık krizlerle karşı karşıya olduğudur.

Nitekim Türkiye ekonomisinin büyüme performansı orta-uzun dönem eğilimleri itibarıyla incelendiğinde, ekonomik aktivite hacmindeki dalgalanmaların ekonominin bir karakteristiği haline geldiği, hızlı büyüme dönemlerinin ekonomideki daralmalar ve krizler ile kesintiye uğradığı görülmektedir (the boom and the bust cycle). Nitekim 1994, 1999, 2001 ve 2009 yıllarında ekonomide negatif büyüme hızları kaydedilmiştir. Bunun sonucunda ise ekonomide bazı yıllarda yüksek oranlı büyüme hızlarına ulaşılmasına rağmen, ekonomik büyümenin ciddi biçimde yavaşladığı ve ekonominin daraldığı yılların etkisiyle büyüme hızı ortalamalarının düştüğü görülmektedir.

Kaynak: TÜİK, Kalkınma Bakanlığı

Doğaldır ki, dünyada yaşanan gelişmelerin ülkemizdeki bu krizleri tetikleyen ve olumsuz yönde etkileyen yönleri olmuştur. Bununla birlikte, Türkiye ekonomisinin geçmişten bugüne taşıdığı ve son dönemlerde giderek ağırlaşan yapısal problemleri bu krizlerin yaşanmasının temel sebebidir. Diğer taraftan AKP döneminde bu yapısal sorunlar azalmamış aksine ağırlaşmıştır. Söz konusu problemleri şöyle özetleyebiliriz.

Konuya bu çerçevede bakıldığında Türkiye ekonomisinin yapısal problemleri şöyle özetlenebilir:

- Yurtiçi tasarruf oranları yetersizdir ve bunun sonucunda Türkiye ekonomisindeki büyüme dış tasarruflara dayalı bir yapı içinde gelişmektedir. 2003-2013 döneminde Türkiye'nin yurtiçi tasarrufları artmamış, aksine azalmıştır. 1990'lı yıllarda millî gelir içindeki pay olarak yüzde 23'ler civarında olan yurtiçi tasarruflar, 2003-2013 döneminde yüzde 15'e gerilemiştir.
- Cari işlemler açığı sürekli olarak yükselme eğilimindedir. Elbette, bu cari açığın içinde enerji fiyatlarındaki yükselişin de payı vardır. Ama enerji dışarıda tutulduğunda da Türkiye ekonomisi cari işlemler açığı vermektedir. Zaten Türkiye'nin enerji ithalatının (TÜİK 27'nci Fasıl) toplam ithalat içindeki payı yüzde 20'ler civarındadır. Kriz yıllarında ise bu oran yüzde 25'lere çıkmaktadır. Demek ki, cari açığın enerji

ithalatındaki artışın dışında başka önemli sebepleri de vardır ki bunların en önemlisi Türkiye'nin hem üretim hem de ihracat yapısının ara malı ithalatına olan yüksek oranlı bağımlılığıdır. Bu bağımlılık AKP döneminde hızla artmış olup, ekonomi yavaşlasa bile cari işlemler açığı beklendiği kadar düşmemektedir.

- Üçüncü bir problem, kamu kesimi dengelerinin sürdürülebilir olmamasıdır. Mevzuata bağlı zorunlu harcamaların yüksek düzeyi (özellikle sosyal güvenlik sisteminin yükümlülükleri) ve ekonomik büyümeye aşırı duyarlı dolaylı vergilere dayalı bir vergi yapısı kırılganlığı artırmaktadır. Ekonomide yüksek kayıt dışılık devam etmektedir. Hükümetin en çok övüdüğü konulardan biri olan mali disiplin ve bu çerçevede bütçe performansı 2012 yılında büyümenin yavaşlamasıyla birlikte altüst olmuştur.
- Ülkemizde işgücüne katılım oranları ve istihdam oranları çok düşüktür. Nitekim Türkiye'de işgücüne katılım oranı yüzde 50 iken, OECD ülkelerinin işgücüne katılım oranı ortalaması yüzde 70'tir. Diğer bir ifadeyle Türkiye mevcut insan kaynaklarının ancak yarısını kullanmaktadır. Bu çerçevede, diğer ülkeler ile kıyaslayarak "Türkiye OECD ülkeleri içinde en düşük işsizlik oranına sahip olan ülkelerden biridir" tespiti eksik bir değerlendirmeyi içermektedir.
- Diğer bir yapısal sorun da, imalat sanayisindeki teknoloji yoğunluğunun çok düşük olmasıdır. Gerek üretimde, gerekse ihracatta Türkiye imalat sanayi düşük ve ortanın altı teknoloji yoğunluğuna sahip sektörlerde ve ürünlerde uzmanlaşmış bulunmaktadır. Yüksek teknolojili sektörlerin toplam içindeki payı yüzde 2-3'ler civarında olup 2003-2012 döneminde sürekli olarak azalmıştır. Diğer bir ifadeyle, Türkiye ekonomisi ağırlıklı olarak katma değeri düşük, niteliksiz ve düşük nitelikli emeğe dayanan, kayıt dışılığın yaygın olduğu bir ekonomik yapıya sahip olup, dünya ekonomisiyle bu işbölümü üzerinden bütünleşmektedir.

2001 krizini izleyen 2003-2007 döneminde ulaşılan yüksek büyüme hızları, bir taraftan 2001 krizinden alınan derslerin sonucunda bankacılık kesiminin daha sağlam ve sağlıklı bir yapıya kavuşturulması ve kamu kesimi dengelerinin düzeltilmesi ile açıklanırken, diğer taraftan iş başındaki hükümetlerin ekonomi yönetimini çok başarılı bir biçimde yürüttükleri söylemi de bazı çevreler tarafından sıklıkla dile getirilmiştir. Bununla birlikte, küresel kriz etkisini henüz hiçbir ülkede ciddi biçimde göstermemişken, 2008 yılında ekonomimizdeki büyümenin durma noktasına gelmesi ve 2009 yılında Türkiye ekonomisinin

küresel krizden en olumsuz etkilenen ülkeler arasında yer alması bu açıklamaların ciddi biçimde sorgulanmasını gerekli kılmaktadır.

Öte yandan, Cumhuriyetin kurulduğu 1923 yılından 2002 yılına kadar olan dönemin, kendi iktidar dönemleri ile karşılaştırmasını sıklıkla yapan bir AKP ile karşı karşıyayız. Özellikle ekonomideki büyüme hızı performansı ile övünen AKP'nin bu övünmesi rakamlara bakıldığında hiçbir anlam ifade etmemektedir. Nitekim 2003-2013 döneminde ekonomik büyüme hızı ortalaması yüzde 5 iken, yeni hazırlanan OVP'ye göre büyüme hızınının 2014-2017 yıllarında ortalama yüzde 4,3 olarak gerçekleşmesi öngörülmüştür. Buna göre, 2015-2017 yıllarını kapsayan OVP'nin hedefleri tutturulsa dahi 2003-2017 döneminde ortalama büyüme hızı yüzde 4,8 olarak gerçekleşecektir.

Diğer taraftan, 1924-2002 döneminde büyüme hızı yüzde 4,8 iken, çok partili hayata geçildiği 1946 yılından başlayan 1946-2002 döneminde ise büyüme hızı ortalaması yüzde 5,2 olarak gerçekleşmiştir.

TABLO: DÖNEMLER İTİBARIYLA GSYH BÜYÜME HIZLARI (YÜZDE)

1924-2002	4,8
1946-2002	5,2
2003-2013	5,0
2014-2017	4,3
2003-2017	4,8

Kaynak: TÜİK, Kalkınma Bakanlığı

Kişi Başına Düşen Milli Gelir

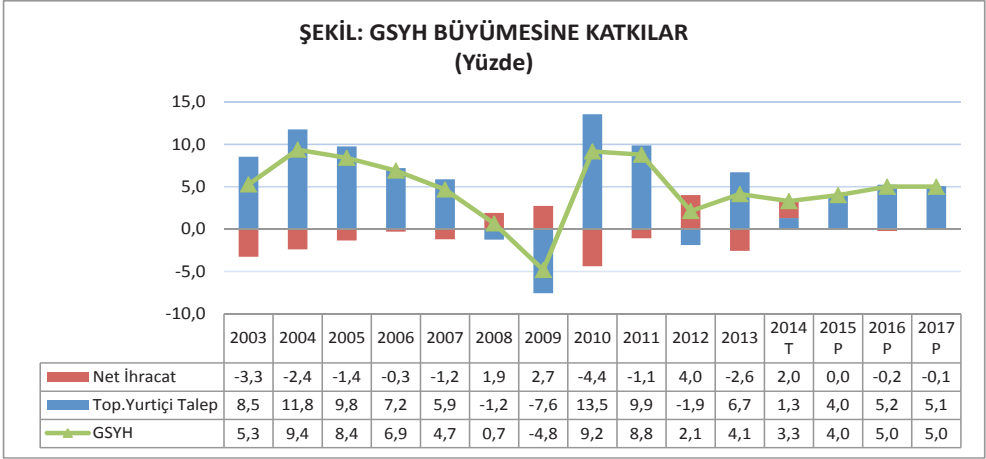
Türkiye ekonomisinin performansına kişi başına düşen milli gelir açısından bakıldığında ortaya çıkan tablo AKP hükümetlerinin söylemleri ile örtüşmemektedir. 2014 Yılı Programında yer alan fert başına milli gelir tablosu rakamları kullanılarak yapılan bir analiz bu durumu tüm açıklığıyla ortaya koymaktadır. AKP Türkiye'de kişi başına gelirin kendi dönemlerinde hızla arttığını ve bu çerçevede 2002 yılında 3.492 dolar olan seviyesinden yaklaşık 3 kat artışla 2015 yılında 10.936 dolara yükselmesinin beklendiğini ifade etmektedir.

Bununla birlikte, kişi başına gelirdeki değişmelere dolar kurunda yıllar itibariyle oluşan dalgalanmaların olumsuz etkisini bertaraf etmek amacıyla sabit fiyatlarla (1998 yılı fiyatları) yapılan hesaplamalara göre bakmak daha doğru bir yaklaşım olacaktır. Buna göre, sabit fiyatlarla, 2002 yılında 4.241 dolar olan kişi başına milli gelirin 2015 yılında 6533 dolar olacağı tahmin edilmektedir. Buna göre 2003-2015 dönemindeki 13 yılda kişi başına düşen gelirdeki kümülatif artış 2.292 dolar olup, yüzde 54'lük bir artışa tekabül etmektedir. Bu çerçevede, 2003-2015 döneminde kişi başına gelirdeki yıllık ortalama artış 176 dolardır. Hükümetin ekonomik büyüme performansı ile övüldüğü bir dönemde kişi başına milli gelir rakamlarında elde edilen bu sınırlı artış tartışılmaya muhtaç görülmektedir.

Talep Unsurları İtibariyle GSYH

Talep unsurlarının GSYH büyümesine katkıları açısından bakıldığında, ekonomide yurtiçi talebe dayalı bir büyüme yapısının hâkim olduğu görülmektedir. Kriz yılları olan 2001 ve 2008-2009 yılları hariç tutulduğunda toplam yurtiçi talepteki artışın GSYH büyümesini aştığı, net mal ve hizmet ihracatının GSYH büyümesine katkısının ise negatif seviyelerde gerçekleştiği gözlenmiştir. Bu dönemde net mal ve hizmet ihracatının büyümeye katkısının negatif olmasında, mal ve hizmet ihracatında sağlanan artışlara rağmen, toplam yurtiçi talepteki hızlı büyümenin etkisiyle mal ve hizmet ithalatındaki artışın daha yüksek oranlarda gerçekleşmesi etkili olmuştur. Net mal ve hizmet ihracatının büyümeye katkısı, 2001, 2008 ve 2009 yıllarında yurtiçi talepteki daralmaya bağlı olarak mal ve hizmet ithalatında gözlenen hızlı azalış neticesinde pozitif dönüştürülmüştür.

Ekonominin hızlı büyüdüğü dönemlerde, yurtiçi talep unsurları içinde özel tüketimin yanında özel sabit sermaye yatırımlarının da büyümeye ciddi katkı verdiği gözlenmektedir. Özel sabit sermaye yatırımlarının özellikle krizi izleyen yıllarda kısmen baz etkisi, kısmen de ekonomideki belirsizliklerin azalması ve ekonomik değişkenlerdeki dalgalanmaların yatışması neticesinde hızlı bir artış trendine girdiği görülmektedir. Yatırım için elverişli bir ortam olarak algılanan bu türden dönemlerde, özel sabit sermaye yatırımlarındaki canlanma ara malları ve yatırım malları ithalatında hızlı artışlara neden olmaktadır.

Kaynak: TÜİK, Kalkınma Bakanlığı

Bununla birlikte, 2012 yılı Türkiye ekonomisinin orta-uzun dönem eğilimleriyle ilgisi olmayan bir yıl olma özelliğini taşımaktadır. Geçtiğimiz yıl Türkiye ekonomisinin büyüme hızının düşmesi hükümetin ekonomiden sorumlu bakanları arasında başlayan ve araba benzetmesi üzerinden sürdürülen tartışmaların yoğun olduğu bir yıl olmuştur. Tartışma, bir yanıyla ekonomiden sorumlu hükümet üyeleri arasındaki temel görüş ayrılıklarını ortaya koyarken, tartışmanın sadece ekonominin içinde bulunduğu güncel çerçeve içinde yürütülmesi ve Türkiye ekonomisinin temel yapısal problemlerin tartışmanın dışında tutulması ilginçtir. Diğer taraftan, ekonominin frenine çok sert basıldığı da görülmektedir. Nitekim 2012 yılında yurtiçi talep daralırken, büyüme tamamıyla net ihracattan kaynaklanmıştır ve bu durumun son birkaç yılın OVP'sine bakıldığında öngörülmediği açıktır.

Diğer bir ifadeyle 2012 yılı bir “yumuşak iniş” veya ekonominin dengelendiği bir yıl değil, tam tersi sert çakılış yılı olmuştur. Türkiye ekonomisindeki büyüme yurtiçi talep kaynaklı olup yurtiçi talep artışı ithalatı yükselterek net ihracatın büyümeye katkısını negatif yapmaktadır. Bununla birlikte, 2012 yılı hem özel tüketimin, hem özel yatırımların, hem de mal ve hizmet ithalatının azaldığı bir yıl olmuştur. Mal ve hizmet ihracatının artışında da altın ihracatının önemli bir payı bulunmaktadır. Ekonomiden sorumlu Başbakan yardımcısı Ali Babacan altın ihracatındaki bu olağandışı artışı “İran'dan aldığımız doğal gazla ilişkin

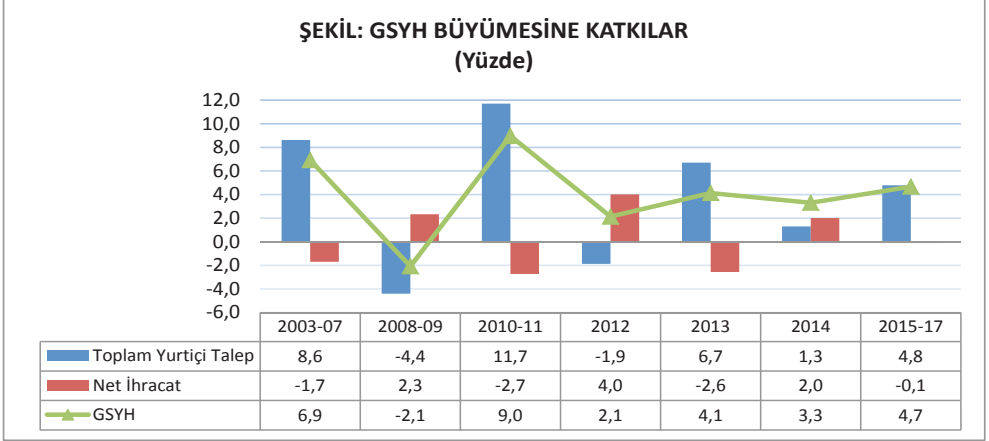
yaptığımız ödemelerdir.” şeklinde açıklamıştır. Nitekim 2011’den 2012’ye cari işlemler açığındaki azalma 26,6 milyar dolar olup, altın ticareti her iki yıldan da çıkarıldığında 16,1 milyar dolara inmektedir. Diğer bir ifadeyle cari açığındaki azalmanın 10,5 milyar doları altından kaynaklanmaktadır.

Bu gelişme karşısında zamanında alınan doğru tedbirler neticesinde, 2012 yılında iç ve dış talep arasındaki dengesizlik giderilmiş ve makroekonomik istikrar ortamı güçlendirilmiştir.” ifadesi hiçbir şekilde gerçeği yansıtmamaktadır. Nitekim 2012 yılı büyümesine baktığımızda Türkiye ekonomisinin eğilimleri ile tamamıyla uyumsuz bir yapının ortaya çıktığını görmekteyiz. Öncelikle 2012 yılında büyüme hızı, 2012 Yılı Programında yüzde 4 olarak öngörülürken, 2013 Yılı Programında yüzde 3,2 olarak revize edilmiş, bununla birlikte gerçekleşme yüzde 2,2 olmuştur. Diğer taraftan, büyümeye talep unsurları itibarıyla bakıldığında hedeflerde daha büyük bir sapma gözükmektedir. Daha önceki yıllardan da bildiğimiz üzere, Türkiye ekonomisinin büyüme yapısı tamamen yurtiçi talebe dayalıdır ve net ihracatın büyümeye katkısı ekonominin büyüdüğü yıllarda negatiftir. 2012 yılında ise bunun tersi bir durum ortaya çıkmıştır. Nitekim programda 2012 yılı için yüzde 3,9 artması öngörülen yurtiçi talep, 2012 yılında yüzde 1,8 oranında azalırken, büyümeye katkısının pozitif 0,1 puan olacağı öngörülen net ihracat pozitif 4,1 puan olmuştur. Buna ilaveten, 2012 yılında iç ve dış talep arasındaki dengesizliğin giderilmesi şeklinde ifade edilen büyümenin talep yapısının izleyen yıllarda yeniden yurtiçi talep artışına dayalı olarak öngörülmesi 2012 yılındaki gelişmelerin Planda söylendiği üzere olumlu bir gelişme olmadığını ortaya koymaktadır.

Bununla birlikte, 2013 yılında ekonomide yeniden klasik büyüme modeline dönülmüştür. 2013 yılında yurt içi talebin yüzde 6,7 oranında artması, net ihracatın büyümeye katkısının ise negatif 2,6 puan olması neticesinde büyüme hızı yüzde 4,1 olarak gerçekleşmiştir. 2013 yılı büyümesinde kamu sabit sermaye yatırımlarındaki yüzde 20,7’lik yüksek oranlı artışın yanı sıra, kamu tüketimindeki artış, özel tüketimdeki canlanma ve stok değişmesinin büyümeye pozitif katkısı önemli rol oynamıştır.

2014 yılında ise yurtiçi talep yüzde 1,3 oranında artarken, net ihracatın büyümeye katkısının pozitif 2 puan olması neticesinde büyüme hızının yüzde 3,3 olarak gerçekleşmesi öngörülmüştür.

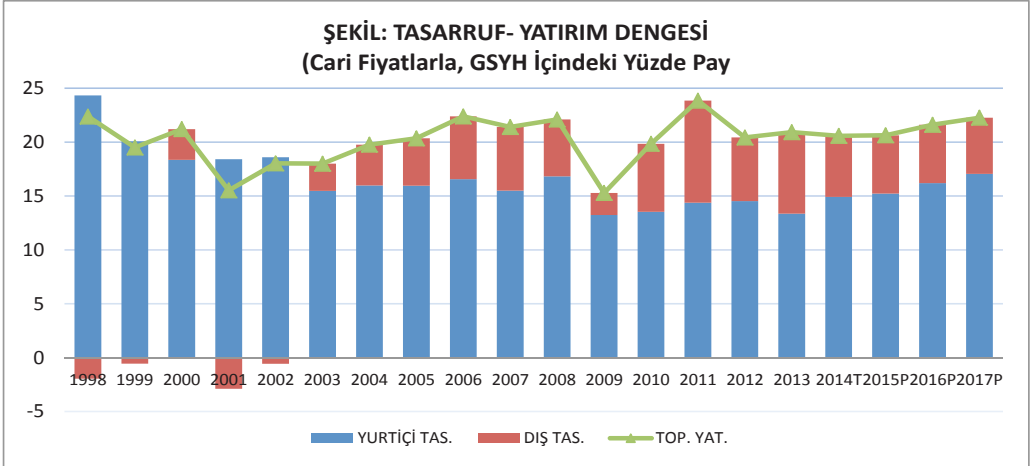
Diğer taraftan, 2015-2017 döneminde ekonomide yeniden yurt içi talep kaynaklı bir büyüme yapısı öngörülmüştür. Bununla birlikte, uluslararası konjonktürdeki gelişmeler ekonomimizdeki büyüme hızını aşağıya çekebilecek riskleri içermektedir. Diğer taraftan, OVP dönemi olan 2015-2017 yıllarına ilişkin büyüme öngörülerini ile ekonominin büyüdüğü yılların büyüme yapısı karşılaştırıldığında bazı önemli tutarsızlıkların varlığı göze çarpmaktadır. Nitekim OVP dönemi mal ve hizmet ihracatı ve ithalatına ilişkin öngörüler, 2003-2007 ve 2010-2011 dönemleri tecrübesi ışığında Türkiye ekonomisinin hem yapısal hem de içinde bulunduğu konjonktürel eğilimleri adeta yok saymaktadır. Bu çerçevede OVP dönemi büyüme öngörülerini ve cari açık öngörülerini arasında ciddi çelişkiler bulunmaktadır. Özellikle 2001 krizini izleyen dönemde ihracatın ara malı ithalatına olan bağımlılığının giderek arttığı açıktır. Söz konusu yapısal eğilimi tersine döndürebilmek açısından OVP’de hem zaman, hem de gerekli alt politika seti mevcut değilken, mal ve hizmet ithalatı artış hızının ciddi biçimde yavaşlamasını ve mal ve hizmet ihracatı artış hızının devam etmesini gerçekçi bulmak epeyce güçtür. Kaldı ki, bu konjonktürde dünya ekonomilerinin, özelde AB ülkelerinin ithalat taleplerinin artacağına dair bir emare görülmemektedir. Aksine birçok ülkenin borç krizine girdiği, diğer ülkelerde de borçların sürdürülebilirliğine ilişkin endişelerin arttığı Avrupa’nın, mevcut talep düzeyini dahi koruması iyimserlikle karşılanmalıdır. Bilindiği gibi, gelir (talep) esnekliği güçlü ihraç mallarının performansında dış talep ancak büyüme ve dış ticaret hacmi artışlarına dayanır. Keza, OVP’de TL’nin değer kazanmaya devam edeceği varsayımı ışığında bu defa kur (fiyat) esnekliği güçlü ihraç mallarının performansının olumsuz etkilenmesi beklenmelidir. Nitekim 2015-2017 döneminde 2003-2007 dönemine göre özel sabit sermaye yatırımlarının yavaşlamasının da gecikmeli olarak dış ticaret üzerinde olumsuz etkileri görülecektir. Sonuç olarak, büyüme kalemlerinin ağırlıkları ve artış hızları itibarıyla ihracat artışına dayalı bir büyüme projeksiyonununun iktisadi temellerden yoksun olduğunu söylemek mümkündür.

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı

2. EKONOMİNİN GENEL DENGESİ

Türkiye ekonomisinin temel yapısal özelliklerinden birisi yurtiçi tasarruf oranlarının düşüklüğüdür. Bunun sonucunda ekonomik büyüme dış tasarruflara bağımlı bir yapı içerisinde gelişmektedir. Gelişmekte olan ülkeler için ürettiğinden daha fazlasını tüketme imkânı veren dış kaynak kullanımı, kısa dönemde büyüme hızını artırıcı yönde bir etkide bulunsa da, orta-uzun dönemde yurtdışına kaynak transferini artırmak suretiyle yurtiçinde kullanılabilir kaynakları azaltıcı yönde bir etki yapmaktadır. Buna ilaveten, yüksek reel faiz oranlarından yararlanmak üzere ekonomiye giren kısa vadeli dış fonların istikrarsızlık yaratıcı etkisi ile dış kaynağın Türkiye ekonomisinin orta-uzun dönem büyüme potansiyelini artıracak bir çerçevede kullanılmaması, büyüme yapısının çarpık bir biçimde şekillenmesine katkıda bulunmuştur.

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı

Ülkemizde yurtiçi tasarruf oranlarının benzer gelişmişlik düzeyinde olan ülkelerle kıyaslandığında düşük olmasının yanı sıra dikkati çeken başka bir eğilim de yurtiçi tasarruf oranlarının yıllar itibariyle düzenli bir azalma eğiliminde oluşudur. Nitekim 2002 yılında yüzde 18,6 olan yurtiçi tasarrufların GSYH içindeki payı dönem içinde azalma eğilimine girerek 2013 yılında yüzde 13,4'e gerilemiş olup, 2014 yılında yüzde 14,9 olarak gerçekleşeceği tahmin edilmektedir.

TABLO: TASARRUF-YATIRIM DENGESİ (GSYH İÇİNDEKİ YÜZDE PAY)

	1991-2000	2003-2007	2008-2014	2003-2014	2015-2017
Toplam Yatırım	22,9	20,4	20,4	20,4	21,5
Kamu	4,6	3,7	4,4	4,1	4,6
Özel	18,3	16,7	16,0	16,3	16,9
Toplam Yurtiçi Tas.	23,2	15,9	14,4	15,0	16,2
Kamu	-1,1	0,8	2,2	1,7	3,5
Özel	24,3	15,0	12,2	13,4	12,6
Dış Tasarruf	0,2	-4,5	-6,0	-5,4	-5,3

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı

Yukarıdaki tabloda, tasarruf-yatırım dengeleri, 1991-2000 dönemi, AKP'nin 2003-2014 dönemi ve OVP döneminde karşılaştırmalı olarak yer almaktadır. 2003-2014 döneminin gerek yatırımlar gerekse tasarruflar açısından ekonomideki en kötü performansın sergilendiği dönem olduğu görülmektedir. Nitekim 1990'lı yıllarda yüzde 23,2 olan yurtiçi tasarrufların GSYH içindeki payı 2003-2014 döneminde yüzde 15'e gerilemiştir. Bu gerilemede, özel kesim tasarruflarındaki bozulmanın kamu tasarruflarındaki düzelmeden daha fazla olması etkili olmuştur. Aynı dönemler itibariyle, kamu tasarruflarının milli gelir içindeki payı negatif yüzde 1,1 olan seviyesinden pozitif yüzde 1,7'ye dönerken, özel tasarrufların milli gelir içindeki payı yüzde 24,3 olan seviyesinden 10 puandan fazla düşerek yüzde 13,4'e gerilemiştir. 2002 ve 2014 yılları karşılaştırıldığında ise kamu tasarruflarının milli gelir içindeki payı negatif yüzde 4,8 olan seviyesinden pozitif yüzde 3,2'ye dönerken, özel tasarrufların milli gelir içindeki payı yüzde 23,4'den yüzde 11,7'ye gerilemiştir.

1990'lı yıllar ile 2003-2014 dönemi karşılaştırıldığında, toplam yatırımların milli gelir içindeki payı da yüzde 22,9'dan yüzde 20,4'e gerilerken, bu gerilemede hem kamu yatırımlarında hem de özel yatırımlardaki azalma etkili olmuştur. Bu gelişmeler sonucunda, Türkiye ekonomisi 1990'lı yıllarda dış tasarruf fazlası verirken, 2003-2014 döneminde yüzde 5,4 oranında dış tasarrufa ihtiyaç duymuştur. Diğer bir deyişle, AKP döneminde ekonomide daha düşük yatırım seviyelerine ulaşmak için daha fazla açık verildiği gözlenmektedir. Özellikle küresel krizin Türkiye ekonomisini de etkilediği ve ortalama büyüme hızının yavaşladığı 2008-2014 alt döneminde dış tasarrufların milli gelir içindeki payının artması son derece olumsuz bir gelişme olarak değerlendirilmektedir.

2015-2017 yıllarını kapsayan OVP döneminde ise, 2003-2014 dönemine göre toplam yatırımların milli gelir içindeki payı 1,3 puan artarken, toplam yurtiçi tasarrufların milli gelir içindeki payının da 1,2 puan artması neticesinde dış tasarrufların milli gelir içindeki payının değişmeden aynı kalması beklenmektedir.

Yurtiçi Tasarruflar

Ülkemizde yurtiçi tasarruf oranlarının benzer gelişmişlik düzeyinde olan ülkelerle kıyaslandığında düşük olmasının yanı sıra dikkati çeken başka bir eğilim de yurtiçi tasarruf oranlarının yıllar itibariyle düzenli bir azalma eğiliminde oluşudur. Diğer taraftan, Türkiye'de

yurtiçi tasarrufların millî gelir içindeki payı önceki dönemlerde daha yüksek seviyelerde gerçekleşmişti. 1990'lı yıllarda yurt içi tasarrufların millî gelir içindeki payı yüzde 23'tür. Ayrıca bu oran 1980 yılında yüzde 22,4, 1985 yılında yüzde 20,5, 1990 yılında yüzde 24,7, 1995 yılında yüzde 24,6, 2000 yılında ise -ki 1999 ve 2001 krizinin ortasındadır- yüzde 18,4 olmuştur. Nitekim 2002 yılında yüzde 18,6 olan yurtiçi tasarrufların GSYH içindeki payı dönem içinde azalma eğilimine girmiş olup, 2014 yılında yüzde 14,9 olacağı tahmin edilmektedir.

Dönemler itibarıyla bakıldığında 1990'lı yıllarda -ki 1994 ve 1999 krizlerini de içermektedir- hem yurt içi tasarrufların millî gelirdeki payının hem de toplam yatırımların millî gelirdeki payının yüzde 23 olduğunu görmekteyiz. Diğer bir ifadeyle, yurtdışında kamu ve özel sektörün yarattığı tasarruflar ekonomideki yatırımları karşılamış olup, büyüme cari işlemler açığı verilmeden gerçekleştirilmiştir.

AKP'nin iktidarda olduğu 2003-2014 döneminde ise toplam yatırımların milli gelire oranı yüzde 20'lere gerilerken, yurtiçi tasarrufların milli gelire oranı daha hızlı bir düşüş eğilimine girerek yüzde 15'e gerilemiştir. Bunun sonucunda 1990'lı yıllarda daha yüksek bir yatırım seviyesini hiç cari işlem açığı vermeden gerçekleştiren bir Türkiye'de AKP döneminde cari açığın milli gelir içindeki payı hızlı bir biçimde artarak yüzde 5,4 olmuştur. Söz konusu oranlar ortalama olup, cari açığın milli gelir içindeki payının 2013 yılında yüzde 9,7'e yükseldiği ise hepimizin malumudur.

Tarihsel gelişim sürecinde Türkiye ekonomisine kamu-özel ayırımında bakıldığında, kamu kesiminin tasarruf açığı verirken, özel kesimin tasarruf fazlası verdiği gözlenmektedir. Bununla birlikte, 2001 krizini izleyen dönemde uygulamaya konulan ve faiz dışı fazlada somutlaşan sıkı maliye politikası tedbirlerinin neticesinde kamu tasarruf açığı daralmıştır. Ancak aynı dönemde özel kesim tasarruf fazlasının hızla azaldığı gözlenmiştir. Özel kesim tasarruf fazlasındaki azalışın kamu kesimi açıklarındaki azalıştan oransal olarak daha fazla olması neticesinde ise ekonomiye dış tasarruf girişi hızlanmıştır.

Ülkemizde yurtiçi tasarruf oranlarının ciddi biçimde düşmesi hükümeti ve ekonomi bürokrasisini ciddi biçimde telaşlandırmıştır. Bunun sonucunda, OVP döneminde yurtiçi talep kaynaklı bir büyüme yapısı öngörülmüş olmasına rağmen, özel tüketimin GSYH içindeki payının azaldığı, özel sabit sermaye yatırımlarının ise arttığı bir yapı öngörülmüştür. Bu durum ekonominin genel dengesinde de açık bir biçimde ortaya konulmaktadır. Bununla

birlikte, özel kesimin harcanabilir gelirinin hemen hemen aynı kaldığı bir yapıda özel tüketimin nasıl hızlı bir biçimde azalacağı ve bunun sonucunda özel tasarrufların artacağı belli değildir.

Bu çerçevede, 2013 yılında yüzde 13,4 olarak gerçekleşen yurtiçi tasarrufların milli gelire oranının 2017 yılında yüzde 17,1'e yükselmesi mümkün gözükmemektedir.

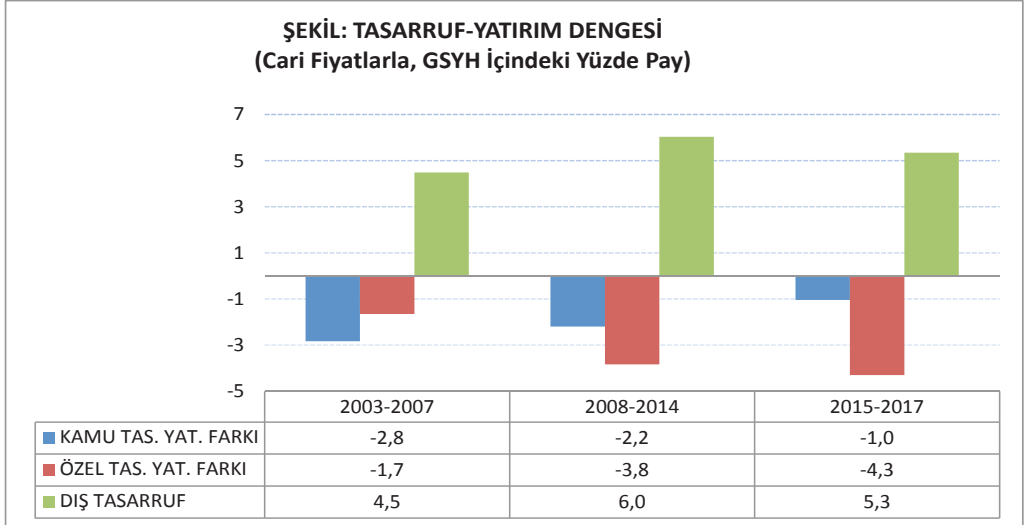
Diğer taraftan, 2017 yılında yüzde 17'lik bir yurtiçi tasarruf oranının hedeflenmesi Türkiye gibi gelişmekte olan bir ülke için yeterli değildir. Yurtiçi tasarrufların millî gelir içindeki payı yoğun rekabet içinde ve benzer gelişmişlik düzeyinde olduğumuz ülkelerde çok daha yüksektir. Nitekim IMF rakamlarına göre, yurt içi tasarrufların GSYH'ya oranı, 2012 yılında Çin'de yüzde 51,2, Hindistan'da yüzde 30,8, Güney Kore'de yüzde 31,4, Singapur'da yüzde 45,6, Tayvan'da yüzde 30, Endonezya'da yüzde 32,6, Malezya'da yüzde 31,9, Meksika'da yüzde 23,7, Arjantin'de yüzde 21,7, Türkiye'de ise yüzde 14,1 olmuştur.

Öte yandan, gerek Onuncu Kalkınma Planında, gerekse 2015-17 yıllarını kapsayan OVP'de tasarrufların artırılmasına yönelik ciddi bir politika setinin olmadığı görülmektedir. Özellikle özel tasarrufların azalmasına yol açan makroekonomik politikalar setinde OVP'de döneminde ciddi bir değişikliğin yapılmasının öngörülmediği bir yapıda, tasarrufların artırılması hedefi büyük ölçüde bireysel emeklilik sistemine bağlanmıştır.

Bu rakamların da gösterdiği üzere, AKP döneminde uygulanan yalnızca mali disipline odaklanmış bir maliye politikası ve enflasyonu indirmeye odaklı bir para politikası hanehalkları ve firmaların davranışlarını belirleyerek özel sektörün ve buna dayalı olarak da ekonominin dengelerini bozmuştur. Türkiye'de uygulanan bu modelin sürdürülebilirliği ancak hanehalkları ve şirketler kesiminin borçlanması ve sürekli borçlanmasıyla mümkün olmaktadır. Herhangi bir iç ve dış dalgalanma karşısında kredilerin yenilenmemesi, sermaye akışındaki tıkanıklıklar ekonominin üretken kaynakları üzerinde ciddi tahribata yol açmaktadır.

Tarihsel gelişim sürecinde Türkiye ekonomisine kamu-özel ayırımında bakıldığında, kamu kesiminin tasarruf açığı verirken, özel kesimin tasarruf fazlası verdiği gözlenmektedir. Bununla birlikte, 2001 krizini izleyen dönemde uygulamaya konulan ve faiz dışı fazlada somutlaşan sıkı maliye politikası tedbirlerinin neticesinde kamu tasarruf açığı daralmıştır. Ancak aynı dönemde özel kesim tasarruf fazlasının hızla azaldığı gözlenmiştir. Özel kesim

tasarruf fazlasındaki azalışın kamu kesimi açıklarındaki azalıştan oransal olarak daha fazla olması neticesinde ise ekonomiyeye dış tasarruf girişi hızlanmıştır.

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı

Hem kamu kesimi hem de merkezi yönetim bütçesi açısından yüksek faiz dışı fazla hedeflerine kilitlenen maliye politikası bir yandan harcama kısıntıları diğer yandan vergi yükü artışları ve özelleştirmelerle kendini ortaya koymuştur. Özellikle orta ve uzun vadede ağır toplumsal maliyetlere yol açabilecek olan kamu sabit sermaye yatırımlarındaki belirgin düşüşler endişe verici değişimlerdir. Nitekim 1990'lı yıllarda kamu sabit sermaye yatırımlarının milli gelir içindeki payı ortalama yüzde 4,7 olup, 2003-2014 döneminde yüzde 4,1'e gerilemiştir. Bu gerileme, bir yönüyle kamunun zaten yetersiz olan fiziki ve sosyal altyapı yatırımlarına, teknolojik yenilikleri geliştirecek teknolojik altyapı yatırımlarına gerekli kaynağı ayıramaması anlamına gelmektedir. Kaldı ki, kamu kesimi ile özel kesim yatırımları arasındaki tamamlayıcılık ilişkisi (*crowding-in*) dikkate alındığında, bu gerilemenin ekonominin orta-uzun dönem büyüme potansiyeli ve üretken kapasitesi üzerinde ciddi sınırlılıklar yaratacağı beklenmelidir.

Özel kesim tasarruf yatırım dengesinde gözlenen kötüleşme büyük ölçüde özel kesim tasarruflarındaki azalmadan kaynaklanmıştır. Özel kesim tasarruf-yatırım farkının milli gelir içindeki payı 1990'lı yıllarda pozitif yüzde 5,4 iken, 2003-2007 döneminde negatif yüzde 1,7'ye gerilemiştir. 2008-2014 döneminde milli gelirin yüzde 3,8'i oranında açık veren özel

kesim tasarruf-yatırım dengesinin, 2015-2017 döneminde yüzde 4,3 oranında açık vermesi öngörülmektedir.

OVP dönemine ilişkin öngörülerin ekonominin yeniden hızlı büyüme trendine girdiği 2010-2011 dönemi gerçekleştirmeleri ile ciddi bir farklılık göstermemesi dikkat çekmektedir. Bununla birlikte, 2010-2011 dönemi ortalama büyüme hızının yüzde 9, 2015-2017 dönemi ortalama büyüme hızının ise yüzde 4,7 olduğu düşünüldüğünde, OVP döneminin ekonomide daha düşük büyüme hızlarına daha yüksek açıklar ile ulaşılacağı bir dönem olacağı açıktır.

Özel tasarruflarda son yıllarda gözlenen gerilemenin nedenlerinin ortaya konması, ekonomik faaliyetlerin özel kesim ile kamu kesimi arasındaki karşılıklı etkileşim çerçevesinde incelenmesini gerektirmektedir. Bu çerçevede ekonominin genel dengesine bakıldığında, 2001 krizini izleyen dönemde kamu harcanabilir gelirinin milli gelir içindeki payının artarken, özel harcanabilir gelirin milli gelir içindeki payının azaldığı gözlenmektedir.

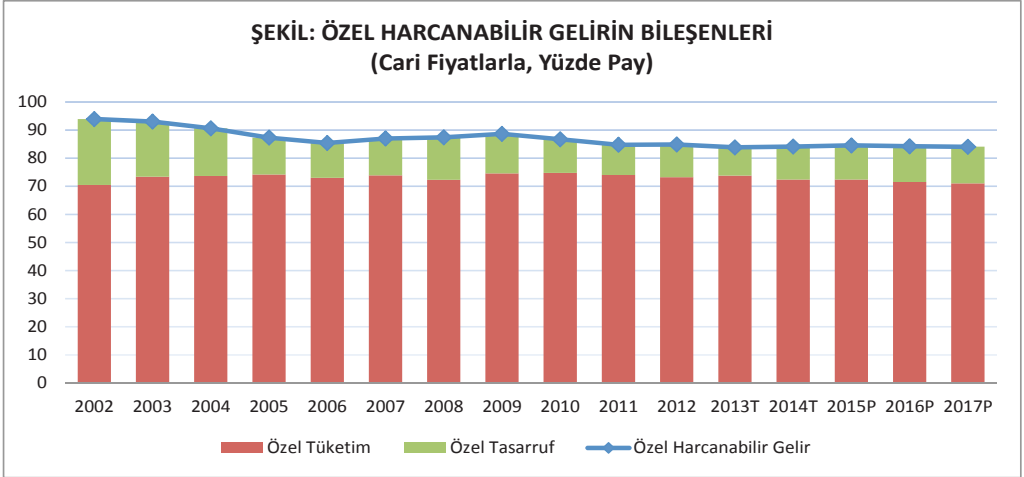
Kamu kesimi dengelerine bakıldığında, 2001 krizini izleyen dönemde kamu harcanabilir gelirinin milli gelir içindeki payının arttığı gözlenmekte olup, bu artışın birkaç nedeni bulunmaktadır. Bu nedenlerin birincisi kamunun cari transfer harcamalarındaki azalmadır. Nitekim cari transferlerin milli gelir içindeki payı 2002 yılında yüzde 17,6 iken izleyen yıllarda azalma eğilimine girerek 2013 yılında yüzde 9,3'e gerilemiştir. Kamunun cari transfer harcamalarındaki azalmada özellikle iç borç faiz ödemelerindeki gerileme etkili olmuştur. İkincisi, vergi gelirlerinin milli gelir içindeki payının artmasıdır. Nitekim toplam vergi gelirlerinin milli gelir içindeki payının 2002 yılında yüzde 17,1 iken, 2013 yılında yüzde 20,6'ya yükselmiştir. Bununla birlikte, söz konusu dönemde vergi gelirlerinin milli gelir içindeki payındaki yükselmenin dolaylı vergilerden kaynaklandığı, dolaysız vergilerin milli gelir içindeki payının ise azaldığı belirtilmelidir. Nitekim 2002 yılında yüzde 11,1 olan dolaylı vergilerin milli gelir içindeki payı 2013 yılında yüzde 14,8'e yükselirken, aynı yıllar itibarıyla dolaysız vergilerin milli gelir içindeki payı yüzde 6,0'dan yüzde 5,8'e gerilemiştir. Üçüncü bir neden kamu kesimi dengesi içinde faktör gelirlerinin payının son dönemdeki hızlı özelleştirmelere bağlı olarak hızlı bir biçimde azalmasıdır. Bunun sonucunda, faktör gelirlerinin GSYH içindeki payının 2002 yılında yüzde 5,8 olan seviyesinden 2013 yılında yüzde 3,6'ya gerilemiştir.

TABLO: KAMU VE ÖZEL HARCANABİLİR GELİRLERİ (CARİ FİYATLARLA, GSYH İÇİNDEKİ PAY)

	Kamu Harcanabilir Geliri	Kamu Tüketimi	Kamu Tasarrufu	Özel Harcanabilir Gelir	Özel Tüketim	Özel Tasarruf
1998	7,0	8,4	-1,4	93,7	68,0	25,7
1999	5,0	10,0	-5,0	95,4	70,4	25,1
2000	5,9	9,3	-3,4	94,3	72,5	21,8
2001	2,5	9,6	-7,1	96,3	70,7	25,5
2002	5,1	9,9	-4,8	93,9	70,4	23,4
2003	5,5	9,7	-4,1	93,0	73,4	19,6
2004	8,2	9,2	-1,0	90,6	73,7	16,9
2005	11,8	9,0	2,8	87,3	74,2	13,1
2006	13,7	9,5	4,2	85,4	73,0	12,4
2007	12,3	9,9	2,4	87,0	73,9	13,1
2008	11,8	10,0	1,7	87,4	72,3	15,1
2009	10,4	11,3	-0,9	88,7	74,6	14,1
2010	12,5	11,0	1,5	86,7	74,7	12,0
2011	14,5	10,8	3,7	84,7	74,0	10,7
2012	14,5	11,6	2,9	84,8	73,2	11,6
2013	15,2	11,8	3,4	83,8	73,8	9,9
2014T	15,0	11,8	3,2	84,1	72,4	11,7
2015P	14,7	11,6	3,1	84,5	72,4	12,2
2016P	15,0	11,5	3,6	84,2	71,5	12,6
2016P	15,2	11,3	4,0	84,0	71,0	13,1

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı

Özel harcanabilir gelirin milli gelir içindeki payının 2002 yılında yüzde 93,9 olan seviyesinden izleyen yıllarda azalma eğilimine girerek ve 9,8 puan azalarak 2013 yılında yüzde 83,8'e gerilediği tahmin edilmektedir. Burada vurgulanması gereken önemli bir husus, özel harcanabilir gelirin milli gelir içindeki payı azalırken, özel tüketim harcamalarının payının artmaya devam etmesi neticesinde özel tasarrufların gerilemiş olmasıdır. Nitekim aynı dönemler itibariyle özel tüketimin payı 70,4'ten yüzde 73,8'e yükselirken, özel tasarrufların payı yüzde 23,4'ten yüzde 9,9'a gerilemiştir. Bununla birlikte, 2015-2017 döneminde özel harcanabilir gelirin GSYH içindeki payının değişmemesi, buna karşılık özel tüketimin GSYH içindeki payının azalması sonucunda özel tasarrufların GSYH içindeki payının artması öngörülmüştür. OVP döneminde büyümenin yeniden yurtiçi talebe dayalı olarak gelişeceği projeksiyonu çerçevesinde, söz konusu öngörünün gerçekleşmesinin bir temenni düzeyinde kalmayıp nasıl sağlanacağı ise bir soru işareti olarak önümüzde durmaktadır.

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı

Özel harcanabilir gelirdeki azalmaya hanehalkları ölçeğinde bakıldığında, hanehalklarının gelirleri azalırken borçlanmalarında gözlenen hızlı artış eğilimi hanehalklarının tüketimlerini artıran ölçüde borçlanma yolu ile finanse ettiklerini ortaya koymaktadır. Merkez Bankası Finansal İstikrar Raporlarında açıklanan rakamların yeni milli gelir serisine göre düzeltilmesiyle elde edilen sonuçlara göre, ülkemizde hanehalkı borçlarının hanehalkı harcanabilir geliri içindeki payı 2003 yılında yüzde 5,8 olan seviyesinden 2008 yılında yüzde 23,6'ya yükselmiştir.

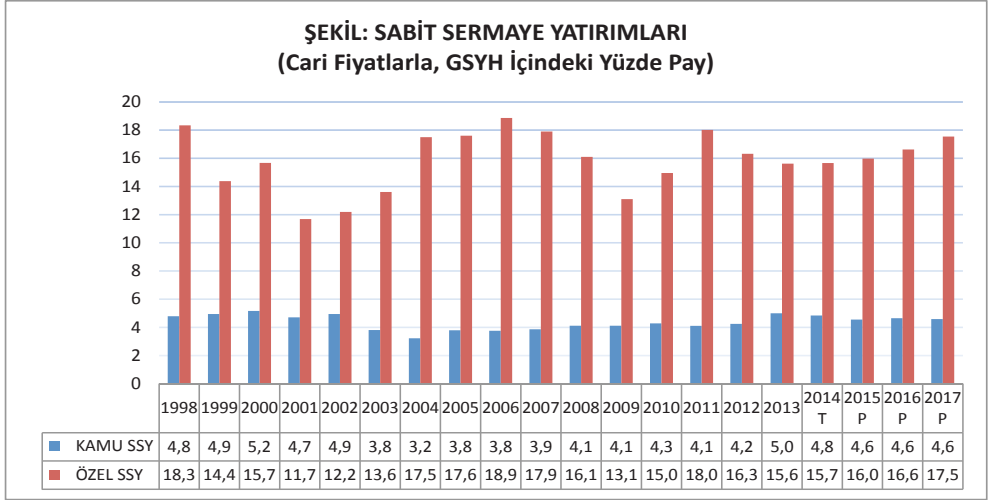
Merkez Bankasının Mayıs 2010 tarihli Finansal İstikrar Raporunda Gelir ve Yaşam Koşulları Anketinden elde edilen hanehalkı gelirinin kullanılması nedeniyle hanehalkı borçluluğunun daha önceki Finansal İstikrar Raporları ile karşılaştırılmasının mümkün olmadığı belirtilmiştir. 2007-2010 yıllarını kapsayan söz konusu anketten elde edilen sonuçlar, daha önceki Finansal İstikrar Raporlarından elde edilen ve bir önceki paragrafta zikredilen hanehalkı borçlarındaki artış eğilimleri ile uyumlu olmakla birlikte, hanehalkı borçlarının seviyesinin daha önceki hesaplamalardan daha yüksek seviyelerde olduğunu ortaya koymuştur. Buna göre, ülkemizde hanehalkı borçlarının hanehalkı harcanabilir geliri içindeki payı 2008 yılında yüzde 36,6 iken, 2013 yılında yüzde 55,2'ye yükselmiştir.

Bu rakamların da gösterdiği üzere, yalnızca mali disipline odaklanmış bir maliye politikası ve enflasyonu indirmeye odaklı bir para politikası hanehalkları ve firmaların davranışlarını belirleyerek özel sektörün ve buna dayalı olarak da ekonominin dengelerini

bozmuştur. Türkiye’de uygulanan bu modelin sürdürülebilirliği ancak hanehalkları ve şirketler kesiminin borçlanması ve sürekli borçlanmasıyla mümkün olmaktadır. Herhangi bir iç ve dış dalgalanma karşısında kredilerin yenilenmemesi, sermaye akışındaki tıkanıklıklar ekonominin üretken kaynakları üzerinde ciddi tahribata yol açmaktadır.

Bu çerçevede, Türkiye ekonomisinin 2003-2014 döneminde kamu dengeleri iyileşirken, özel kesim dengeleri bozulmuştur. Bununla birlikte, özel kesimdeki bozulmanın kamu kesimindeki iyileşmeden fazla olması neticesinde dış tasarruf ihtiyacı yani cari işlemler açığı artmıştır. Bunun sonucunda, Türkiye ekonomisinde hem kamu kesimi, hem de özel kesimin açık verdiği ve bunun sonucunda cari açığın oluştuğu bir yapı oluşmuştur. Böylece, üçüz açığa sahip olan Türkiye ekonomisi bugün aşırı kırılğan bir ekonomi görünümü vermektedir.

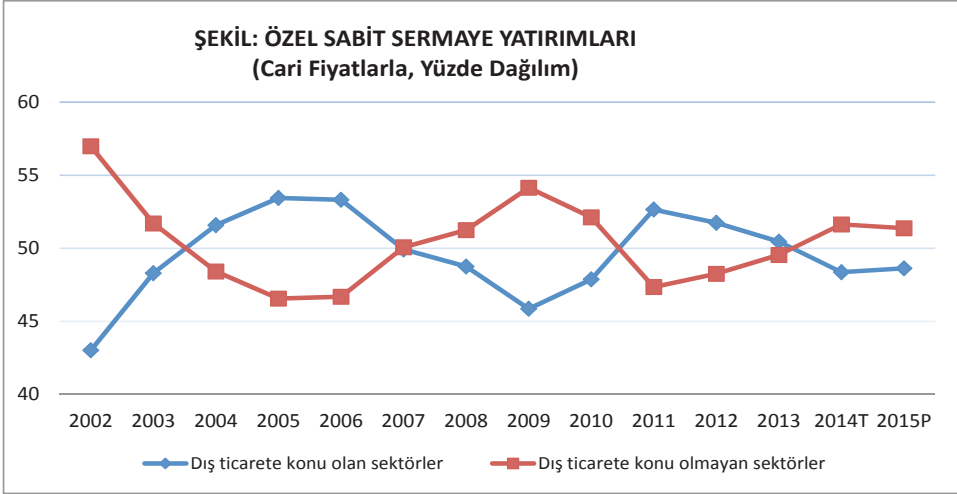
Öte yandan, Türkiye ekonomisinin dış tasarruflara bağımlılığı ve bunun finansmanı ihtiyacı reel faiz oranlarının yüksek düzeylerde belirlenmesine neden olmaktadır. Yüksek reel faizler ise özel sektörün yatırım kararlarını ve tercihlerini olumsuz yönde etkileyerek, sermaye birikim sürecinin önünde bir engel oluşturmaktadır. Özel kesim sabit sermaye yatırımlarının GSYH içindeki paylarına dönemler itibariyle bakıldığında, 1991-2000 döneminde ortalama yüzde 18,0 olan düzeyinden AKP hükümetinin hızlı büyüme performansı ile övündüğü 2003-2007 döneminde yüzde 17,1’e gerilediği gözlenmektedir. Özel sabit sermaye yatırımlarının milli gelir içindeki payı 2008-2013 döneminde ise yüzde 15,7 olarak gerçekleşmiştir.

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı

2003-2012 döneminde dış ticarete konu sektörlere yapılan yatırımlara rağmen, özel sektör yatırımlarının yarısına yakını hala dış ticarete konu olmayan sektörlere yönelmektedir. 2003-2006 döneminde özel yatırımlar içindeki payı artan dış ticarete konu olan sektörlerin payının 2007 yılından itibaren azalış eğilimine girdiği gözlenmektedir. Krizi izleyen 2010-2011 döneminde hafif bir artış eğilimine giren dış ticarete konu olan sektörlerin payı 2012 yılından itibaren yeniden azalma eğilimine girmiştir. Bu durum, sermaye hareketlerindeki artış neticesinde yerli paranın yabancı paralar karşısında reel olarak değer kazanmasının dış ticarete konu olan ve olmayan malların görece fiyatlarını dış ticarete konu olmayan malların lehine değiştirmesi yoluyla ortaya çıkmaktadır. Söz konusu durum, 1980 sonrasında kamunun imalat sanayiinden çekilmesi sonucunda oluşan boşluğun özel kesim tarafından yeteri kadar doldurulamadığına işaret ederken, ülkemizin sanayileşme çabalarının da hızlandırılması gereğini açıkça ortaya koymaktadır. Ayrıca, kamunun kaynak yetersizliği nedeniyle altyapı yatırımlarını gereği gibi yerine getirememesi neticesinde özel kesimin artan biçimde bu alanlara girmesi de özel kesim yatırımlarının ticarete konu olmayan sektörlere yönelmesine neden olmaktadır.

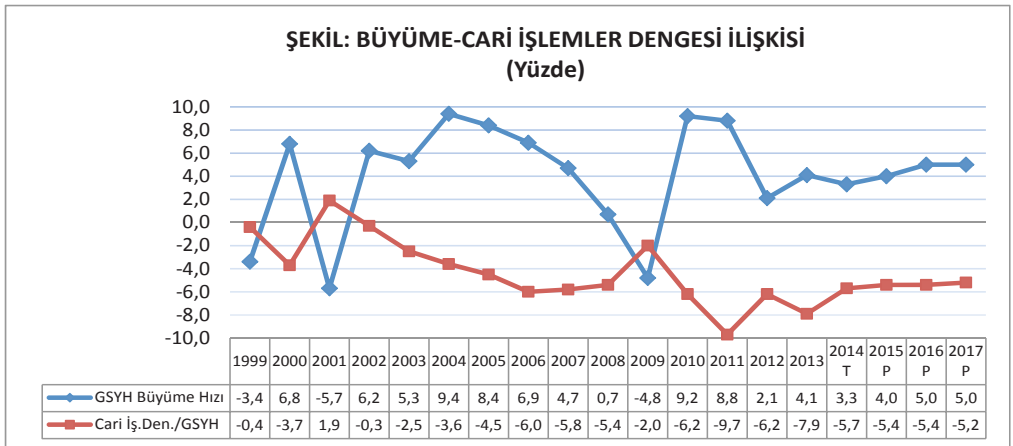
Kaynak: Kalkınma Bakanlığı

2001 krizini izleyen dönemde kamu kesimi açığının milli gelir içindeki payının azalmasına ve 2006 yılında fazlaya dönmesine rağmen, özel kesim açıklarının oluşması sonucunda dış tasarrufların milli gelir içindeki payı yükselmeye devam etmiştir. Nitekim 1991-2000 döneminde yıllık ortalama yüzde 0,2 fazla olarak gerçekleşen dış tasarrufların GSYH içindeki payı, 2003-2007 döneminde hızlı bir artış eğilimine girerek ve açığa dönerek yüzde 4,5'e yükselmiştir. Küresel krizin Türkiye ekonomisini olumsuz etkilediği 2008-2009 döneminde yüzde 3,7 olarak gerçekleşen dış tasarrufların milli gelir içindeki payı ekonominin yeniden hızlı büyüme trendine girmesi ile birlikte 2011 yılında yüzde 9,5'e yükselmiştir. 2012 yılında yurtiçi talepteki hızlı daralmaya bağlı olarak büyüme hızı yavaşlayan ekonomide yüzde 5,9'a gerileyen dış tasarrufların milli gelir içindeki payı 2013 yılında yüzde 7,6'ya yükselmiştir. Bu durumun en önemli nedenlerinden birisi, yurtiçi üretimin ve ihracatın ithalata olan yüksek orandaki bağımlılığıdır. Uygulanmakta olan yanlış makroekonomik politikalar sonucunda ekonomide oluşan yüksek reel faiz ve düşük kur olgusu da ekonomi içinde oluşan bu dengesizliği destekleyici yönde bir etki yapmaktadır.

3. ÖDEMELER DENGESİ VE DIŞ BORÇLAR

Cari İşlemler Dengesi

1990'lı yıllarda ekonomik büyümeyi cari işlemler fazlası vererek sağlayan Türkiye ekonomisi 2000'li yıllarda yüksek cari işlemler açığı vermeye başlamıştır. 2003 sonrası dönemde büyüme hızındaki yükselmeye paralel biçimde cari işlemler açığı da hızlı bir biçimde artmıştır. Ancak, ekonomide büyüme hızının yavaşladığı yıllarda cari açığıdaki artış eğilimi devam etmiş, ekonominin daraldığı yıllarda ise ciddi bir biçimde azalmamıştır.

Kaynak: Merkez Bankası, TÜİK

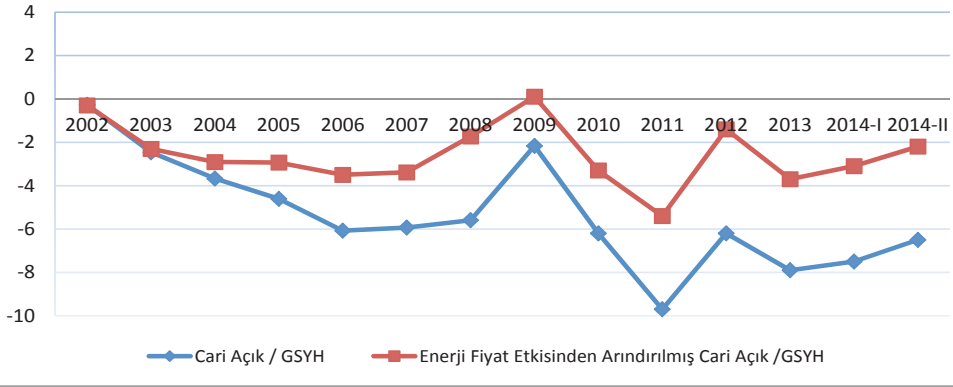
Cari işlemler açığının milli gelire oranı 2003–2007 döneminde ekonominin orta-uzun dönem trendleri ile uyumsuz bir çerçevede hızlı bir biçimde artmıştır. Şekilden de görüleceği üzere, 2004 yılında en yüksek seviyesine ulaşan büyüme hızı izleyen yıllarda yavaşlama eğilimine girerken, cari işlemler dengesindeki kötüleşme devam etmiş ve cari işlemler açığının milli gelire oranı daha önceki yıllarda karşılaşılmamış düzeylere tırmanmıştır. 2008 yılında ise ekonomi adeta durma noktasına gelirken cari işlemler açığının milli gelir içindeki payı hemen hemen aynı kalmıştır. 2009 yılında krizin etkisiyle büyüme oranlarındaki gerileme sonucunda daralan cari işlemler açığı, 2011 yılında yüzde 9,7'ye ulaşarak rekor kırmıştır. 2012 yılında yurtiçi talepteki hızlı daralma sonucunda büyüme hızının yüzde 2,1 olarak gerçekleşmesi bile cari işlemler açığını yeteri kadar düşürememiş ve cari açığın milli gelir içindeki payı yüzde 6,2 olmuştur. 2013 yılında ise yüzde 4,1 büyümeye bağlı olarak cari

açığın yeniden yükselerek yüzde 7,9'a ulaşmıştır. 2014 yılında daralan yurtiçi talep ve düşen petrol fiyatlarıyla birlikte cari açığın milli gelire oranının yüzde 5,7'ye düşmesi beklenmektedir.

Ekonomik büyüme hızının yavaşlamasına rağmen cari işlemler açığının yeteri kadar düşmemesinin temel nedenlerinden biri yurtiçi üretimin ve ihracatın ara malı ithalatına olan yüksek orandaki bağımlılığıdır. Uygulanmakta olan makroekonomik politikalar sonucunda ekonomide oluşan yüksek reel faiz ve düşük kur olgusu üretim ve ihracatın ara malı ithalatına olan bağımlılığını artırmıştır.

Cari işlemler açığında gözlenen hızlı artışta, özellikle 2004 yılından itibaren dünya petrol ve enerji fiyatları ile emtia fiyatlarındaki yüksek oranlı artışların da payı bulunmaktadır. Bununla birlikte, Türkiye ekonomisinin üretim ve ihracat yapısının ara malı ithalatına olan yüksek oranlı bağımlılığı önemli bir etken olup, ekonominin genişlediği dönemlerde ithalatın hızla artması neticesinde cari işlemler açığı artmaktadır. Nitekim enerji fiyat etkisinden arındırıldığında dahi cari açığın milli gelir içindeki payının 2004 yılından itibaren yüzde 3'lerin üzerine çıkarak önceki yıllarla kıyaslanamayacak ölçüde yüksek düzeylerde gerçekleştiği gözlenmektedir (İlgili veriler TÜİK tarafından yayımlanan dış ticaret istatistikleri ve dış ticaret endekslerinde yer almaktadır. Enerji ithalatı 27. fasıl kapsamındaki enerji çeşitlerini kapsamaktadır. Enerji fiyat etkisinden arındırılmış cari açık ise 2002 yılı enerji fiyatlarının izleyen yıllarda sabit tutulması ile hesaplanmıştır). 2008 ve 2009 yıllarında ekonomideki daralma ile birlikte azalan enerji fiyat etkisinden arındırılmış cari açığın milli gelir içindeki payı 2010 ve 2011 yıllarında yeniden artış eğilimine girmiş ve sırasıyla yüzde 3,3 ve yüzde 5,4 olarak gerçekleşmiştir. 2012 yılında yurtiçi talepteki daralmaya bağlı olarak cari açığın milli gelir içindeki payı gerilerken, enerji fiyat etkisinden arındırılmış cari açığın milli gelir içindeki payı da yüzde 1,4 olmuş, 2013 yılında yurtiçi talebin yeniden artmaya başlaması neticesinde yüzde 3,7'e yükselmiş, 2014 yılının ikinci çeyreği itibarıyla yıllıklandırılmış oran yüzde 2,2'ye gerilemiştir. Cari işlemler açığı ile enerji fiyat etkisinden arındırılmış cari açığın ilgili grafikten de görüleceği üzere aynı eğime sahip olması da cari işlemler açığındaki bozulmanın sadece enerji fiyatlarındaki artıştan kaynaklanmadığını tüm açıklığıyla ortaya koymaktadır.

**ŞEKİL: ENERJİ FİYATLARININ CARİ AÇIK ÜZERİNDEKİ ETKİSİ
(GSYH İçindeki Pay, Yüzde)**

Kaynak: Merkez Bankası, TÜİK

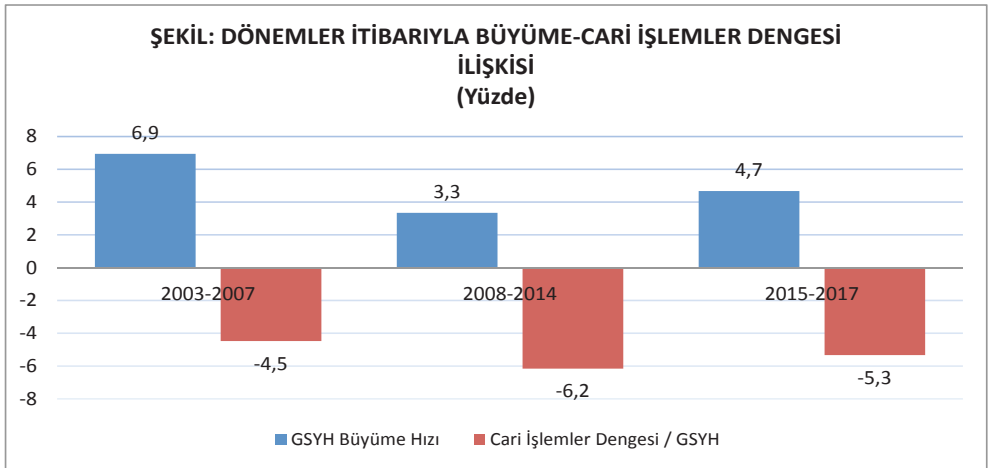
Türkiye ekonomisinin dış kaynağa olan bağımlılığı Merkez Bankası tarafından uygulanmakta olan Enflasyon Hedeflemesi rejiminin gerekleri ile birleşince reel faiz oranlarının yüksek seviyelerde belirlenmesine neden olmaktadır. Yüksek reel faizler ise ülkeye sermaye girişini hızlandırarak döviz kurlarını aşağıya çekmektedir. Bu durum ise Türkiye ekonomisini bugün de içinde olduğumuz kısa vadeli sermaye hareketlerinin belirleyiciliğinde oluşan yüksek reel faiz ve düşük kur döngüsüne sokmuştur.

Burada vurgulanması gereken önemli bir husus, 1990'lı yıllarda cari işlemler fazlası veren Türkiye ekonomisinin 2000'li yıllarda yüksek cari işlemler açığı vermeye başlamasıdır. Başka bir deyişle, 1990'lı yıllarda ekonomide yüksek büyüme hızlarını cari açık vermeden sağlayan Türkiye ekonomisi, 2000'li yıllara gelindiğinde yükselen cari açıklarla karşı karşıya kalmıştır. 2003 sonrası dönemde büyüme hızındaki yükselmeye paralel biçimde cari işlemler açığı da hızlı bir biçimde artmıştır. Ancak, ekonomide büyüme hızının yavaşladığı yıllarda cari açıktaki artış eğilimi devam etmiştir. OVP dönemine baktığımız zaman ise şunu görüyoruz: Düşük büyüme hızları ile yüksek cari açıkların birlikte gerçekleşeceği bir dönem olarak öngörülmüştür. Bu durumun açıklaması Türkiye ekonomisinin yeni bir döneme girmekte olduğudur.

Diğer taraftan, cari işlemler açığının finansmanının önemli ölçüde kısa vadeli sermaye hareketleri ile karşılanması sonucunda artan döviz arzı yerli parayı aşırı değerli hale getirerek ithalatı cazip kılmaktadır.

2015-2017 dönemini kapsayan OVP'nin temel amaçları arasında cari açığı azaltmak da sayılmıştır. Bununla birlikte, OVP ve 2015 Yılı Programı incelendiğinde bu amaca ulaşacak sağlıklı bir perspektifin ve politika demetinin mevcut olmadığını görmekteyiz.

OVP dönemi olan 2015-2017 döneminde 2003-2007 dönemi ile kıyaslandığında GSYH büyüme hızı gerilerken, cari açığın GSYH içindeki payının artacağı öngörülmüştür. Bununla birlikte, OVP döneminde cari işlemler açığı öngörülerini ekonominin trendleri ile uyumlu gözükmemektedir. OVP'ye bakıldığında, 2015-2017 döneminde ihracat artışının ithalat artışından daha yüksek belirlendiği gözlenmektedir.

Kaynak: TÜİK, Merkez Bankası, Kalkınma Bakanlığı

2003-2012 döneminde reel (fiyatlardan arındırılmış) rakamlara bakıldığında, ihracat yüzde 9,4, ithalat ise yüzde 9,6 oranında artmıştır. Alt dönemler itibarıyla bakıldığında, 2003-2007 döneminde reel ihracatın yüzde 12,8, reel ithalatın ise yüzde 14,8 oranında arttığı, küresel krizi de kapsayan 2008-2013 döneminde ise reel ihracattaki artışın yüzde 4,8, reel ithalattaki artışın ise yüzde 4,9 olduğu oranında arttığı görülmektedir.

2015-2017 döneminde ise nominal bazda ihracatın yüzde 8,2, ithalatın ise yüzde 6,8 oranında artması öngörülmüşken, reel bazda ihracat artışı yüzde 8,4, ithalat artışı ise yüzde 7,6 olarak öngörülmüştür. (Bu durumun açıklaması ihracat fiyatları hemen hemen aynı kalırken, ithalat fiyatlarının bir miktar düşeceği) Bununla birlikte, gerek uluslararası konjonktürdeki gelişmeler, gerekse Türkiye ekonomisinin yapısal özellikleri dikkate alındığında bu öngörüler

gerçekçi gözükmemektedir. Nitekim 2015-2017 döneminde dünya talebinin özellikle de ihracatımızın yarıya yakınına yaptığımız AB ülkelerinin düşük büyüme öngörülmesi ve gerekse bu dönemde TL'nin reel olarak değer kazanmasının öngörülmesi reel ihracattaki artışı gerçekleştirilebilir olmaktan uzak hale getirmektedir. Diğer taraftan, Türkiye ekonomisinde ithalatın büyüme esnekliğinin, yani reel ithalatın reel GSYH artışına oranının istisnai yıllar dışında 2'nin üzerinde gerçekleştiği bilinmektedir. Bu durum da ithalat öngörülerini tartışmalı bir konuma taşımaktadır.

Bunlara ilaveten, ülkemiz ihracatının ara malı ithalatına olan yüksek oranlı bağımlılığı göz önünde tutulduğunda, OVP'de yer alan ihracat artışlarının gerektirdiği ithalat artışının daha yüksek olması beklenmelidir.

Öte yandan, cari açığın düşürülebilmesi için OVP'de uygulanması öngörülen politikalara baktığımızda Türkiye Girdi Tedarik Stratejisi dışında yeni bir politika tedbirleri görülmemektedir. Bununla birlikte, Türkiye Girdi Tedarik Stratejisi ise henüz uygulamaya geçmemiş ve uygulanması zaman alacak bir politika önlemi olup cari açığın birdenbire hızlı bir biçimde düşecek olmasını haklı göstermemektedir.

Diğer yandan, dahilde işleme rejiminin gözden geçirilmesi, katma değeri yüksek mal ve hizmet üretimine geçilmesi, dışarıya olan bağımlılığı azaltmak için ülke içinde üretim ve yatırım kapasitesini artırmaya yönelik birtakım tedbirlerin alınması gibi politikalar önceki yıllarda hazırlanan OVP'lerde de yer alan politikalar olup kağıt üzerinde kalmaktadır. Örneğin dâhilde işleme rejimi hiçbir değişiklik yapılmadan aynen uygulanmaya devam edilmektedir. Buna ilaveten, dâhilde işleme rejimi rakamları daha önce sektörler itibarıyla ve taahhüt bazında yayımlanırken Ekonomi Bakanlığı son yıllarda bu istatistikleri de yayımlamamaya başlamıştır. Bununla birlikte, dahilde işleme rejiminin gözden geçirilmesine ve zaman içinde tedrici bir biçimde ve kendi kendine yeten sektörler başta olmak üzere ortadan kaldırılmasına gerek vardır.

Bu çerçevede, gerek nominal gerek reel olarak bakıldığında, ihracat ve ithalat rakamları açısından OVP dönemi hedefleri ekonominin orta-uzun dönem trendleri ile uyumlu gözükmemektedir. Bütün bu gelişmeler cari işlemler açığının milli gelir içindeki payının 2014'te yüzde 5,7 olarak tahmin edilen seviyesinden 2017 yılında yüzde 5,2'ye gerilemesinin mümkün olmadığına işaret etmektedir. Kriz yıllarında ithalatta ciddi bir

düşüş olduğu için cari açıta düzelme olması mümkündür. Oysa OVP dönemi bir krizin öngörüldüğü bir dönem olmayıp, Türkiye ekonomisinin yurt içi talebe dayalı olarak büyümesinin öngörüldüğü bir dönemdir. Bu çerçevede söz konusu hedeflerin gerçekleştirilmesi mümkün gözükmemektedir.

Sermaye Hareketleri

Ödemeler dengesinin sermaye ve finans dengesi hesabına bakıldığında, özellikle 2005-2007 döneminde sermaye girişlerinin cari işlemler dengesi açıklarının üzerinde gerçekleştiği ve bunun sonucunda rezervlerde ciddi bir artış olduğu gözlenmektedir. 2008 ve 2009 yıllarında ise cari işlemler açığının altında bir sermaye girişi olurken, net hata ve noksan kalemi yüksek miktarda fazla vererek cari işlemler açığını finanse etmiştir. 2010 yılında sermaye girişlerinin cari işlemler dengesi açıklarının üzerinde gerçekleştiği, rezervlerde ciddi bir artış olduğu ve net hata ve noksan kaleminin fazla vermeye devam ettiği gözlenmektedir. 2011 yılında sermaye girişleri cari açığın altında kalırken, rezervlerde bir miktar azalma ile birlikte, net hata ve noksan kalemi 9,1 milyar dolar ile çok yüksek bir seviyede gerçekleşmiştir. Portföy yatırımları ve kısa vadeli sermaye girişlerindeki artış neticesinde 2012 ve 2013 yıllarında cari açığın finansmanında sermaye girişleri etkili olurken, rezervler de artmıştır. 2014 yılının Eylül ayı itibarıyla yıllıklandırılmış bazda bakıldığında ise cari açığın finansmanında sermaye girişleri ve net hata noksan kalemindeki artış etkili olmuştur.

Net hata ve noksan kalemi 2008-2013 döneminde 19,9 milyar dolar olurken, 2014 yılının ilk dokuz aylık dönemi de hesaplama dâhil edildiğinde net hata ve noksan kalemi 27,7 milyar dolara ulaşmıştır. 2013 yılında turizm istatistiklerinde geriye doğru yapılan revizyona rağmen net hata ve noksan kaleminin halen çok yüksek boyutlarda fazla vermesi dikkat çekicidir.

TABLO: ÖDEMELER DENGESİ (Milyar Dolar)

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014 Eylül.- Yıl.
CARİ İŞLEMLER DENGESİ	-21,4	-31,8	-37,8	-40,2	-12,0	-45,3	-75,1	-48,5	-65,0	-46,7
SERMAYE HESABI	37,3	38,2	45,3	36,4	9,2	57,3	64,1	68,2	71,8	42,4
- Kamu Kesimi	1,0	2,9	-7,8	-2,9	0,2	15,8	14,4	17,0	5,1	-1,6
- Özel Kesim	36,3	35,2	53,1	39,3	9,0	41,5	49,8	51,3	66,6	44,0

REZERV VARLIKLAR (*)	-17,8	-6,1	-8,0	1,1	-0,1	-12,8	1,8	-20,8	-9,9	-3,5
NET HATA VE NOKSAN	2,0	-0,2	0,5	2,7	3,0	0,8	9,1	1,1	3,2	7,8

Kaynak: Merkez Bankası

(*) (-) işaret artışı göstermektedir.

Cari açığın finansmanı açısından son yıllarda kaydedilen olumlu bir gelişme, sermaye hareketleri içinde doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının payının özellikle 2005 yılından itibaren artması olmuştur. Bununla birlikte, vurgulanması gereken önemli bir nokta, özellikle 2005 sonrasında doğrudan yabancı sermaye yatırımlarında gözlenen artışların, yabancı sermayenin ülkemizin sermaye stokuna katkıda bulunan yeni yatırımlar (yeşil saha yatırımları) yapmasından değil, kamu iktisadi teşebbüslerinin özelleştirilme yöntemiyle blok olarak veya kısmen yabancı sermayeye satılması ile özel kesimdeki banka satışlarından kaynaklanmasıdır. Vurgulanması gereken diğer önemli bir nokta ise, doğrudan yabancı yatırım girişlerinin 2/3'ünün hizmet sektörüne gelmesi, hizmetler sektörü içinde de ağırlıklı olarak bankacılık ve finans ile taşımacılık, depo ve haberleşme gibi alt sektörlerinde yoğunlaşmış olmasıdır.

Bununla birlikte, 2012 yılı Haziran ayında açıklanan Yeni Teşvik Kararı beklenen etkiyi gösterememiş, 2012, 2013 ve 2014 yıllarında DYY girişi global küresel krizden önceki seviyesini yakalayamamıştır.

Doğrudan yabancı sermaye girişlerinde diğer dikkat çekici bir nokta ise yabancıların ülkemizde gayrimenkul alımlarının yıllık 3-4 milyar dolar düzeyine ulaşmış olmasıdır. Ülkeye uzun vadeli bir döviz girişi sağlamasına rağmen yabancıların gayrimenkul alımı, üretim ve ihracatla bağlantısının düşük olması yanında satılıp ülkeden çıkılmasının diğer doğrudan yatırım türlerine göre kolaylığı nedeniyle önemli bir risk oluşturmaktadır.

Diğer taraftan, bu tür sermaye girişleri kısa dönemde döviz dengesine olumlu bir katkı yapmakla birlikte, ileride oluşacak kâr transferleri nedeni ile uzun dönemde ekonomi üzerinde olumsuz etkiler oluşturabilmektedir. Nitekim ödemeler dengesi hesaplarına göre ülkeye giren doğrudan yabancı yatırımların ülkelerine aktardıkları kâr transferi, 2002 yılında 400 milyon dolar iken, özellikle 2007 sonrası dönemde hızla yükselme eğilimine girerek, 2013 yılında 4 milyar dolara yükselmiştir. Kar transferi, 2014 yılının Eylül ayı itibarıyla yıllıklandırılmış bazda 3 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir.

Sermaye girişleri içinde faize duyarlı olan ve kısa vadeli bir özellik arz eden portföy yatırımları cari açığın finansmanında önemli bir kalem olmuştur. Portföy yatırımlarında 2004-2006 döneminde gözlenen sermaye girişleri, 2008 yılında tersine dönmüş, 2009 krizini izleyen 2010-2012 döneminde ise oldukça yüksek seviyelerde gerçekleşmiştir. Nitekim 2010 ve 2011 yıllarında sırasıyla 16,1 milyar dolar ve 22 milyar dolar olarak gerçekleşen net portföy yatırımları, 2012 yılında 40,8 milyar dolar ile toplam sermaye girişinin yüzde 60'ına ulaşmış, 2013 yılında ise BIST ve DİBS'e giren sermayenin 2012 yılına göre azalmasıyla 23,7 milyar dolara gerilemiştir. Net portföy yatırımları 2014 yılı Eylül ayı itibarıyla yıllıklandırılmış bazda ise 42,4 milyar dolar ile toplam sermaye girişinin yüzde 43'ünü oluşturmuştur.

Ekonomik faaliyetlerle ilgili işlemlerin kredilendirildiği diğer yatırımlar hesabı kalemi de tüm dönem boyunca cari açığın finansmanında önemli bir kalem olmuştur. Bununla birlikte, bu kalem içinde kısa vadeli girişlerin oransal olarak yüksekliği reel sektör ve bankacılık sektörünün uzun vadeli kaynak bulmakta zorlandığını ve küresel piyasalarda yaşanabilecek herhangi bir çalkantı durumunda borçların çevrilmesinde ve böylece cari açığın finansmanında önemli sorunlarla karşılaşılacağını göstermektedir.

TABLO: ÖDEMELER DENGESİ (Milyar Dolar)

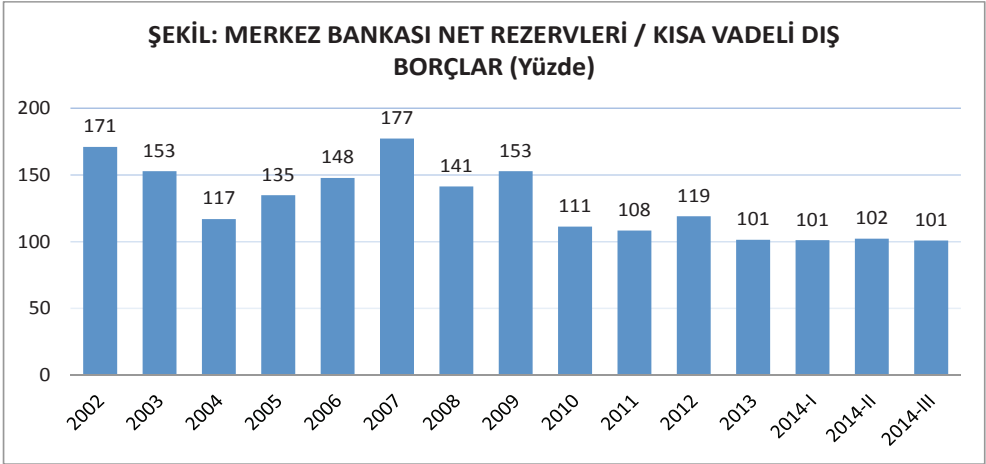
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014 Eylül- Yıl
CARİ İŞLEMLER DENGESİ	-21,5	-31,8	-37,8	-40,2	-12,0	-45,3	-75,1	-48,5	-65,0	-46,7
SERMAYE HESABI (Net)	37,3	38,2	45,3	36,4	9,4	56,9	63,9	68,2	72,9	42,4
Doğrudan Yatırımlar (Net)	9,0	19,3	19,9	17,3	7,0	7,6	13,8	9,2	9,2	7,7
-Yurtdışında	-1,1	-0,9	-2,1	-2,5	-1,6	-1,5	-2,3	-4,1	-3,5	-5,8
-Yurtiçinde	10,0	20,2	22,0	19,9	8,6	9,1	16,1	13,3	12,7	13,4
Portföy Yatırımları (Net)	13,4	7,4	0,8	-5,0	0,2	16,1	22,0	40,8	23,7	18,2
Diğer Yatırımlar (Net)	14,9	11,5	24,5	24,2	1,9	33,6	28,4	18,3	40,0	16,5

Kaynak: Merkez Bankası

AKP döneminde döviz rezervlerinin 2002 yılına göre önemli bir artış gösterdiği öne sürülmektedir. Ancak Merkez Bankası rezervlerindeki gelişimin diğer yükümlülük göstergelerinin çok gerisinde kaldığı gözlenmektedir. Bu çerçevede, Merkez Bankası rezervlerinin düzeyi kısa vadeli dış borçları karşılamaya bile yetmemekte ve hem kısa vadeli borçların karşılanması hem de cari açığın çevrilmesi için yeni borçlanmalara ihtiyaç

duyulmaktadır. Bu durum Türkiye'nin döviz rezerv pozisyonunun AKP hükümetleri döneminde hızla zayıfladığını ortaya koymaktadır.

Merkez Bankasının altın rezervlerini de hesaplama dâhil ettiğimizde, Merkez Bankası net rezervlerinin kısa vadeli dış borçları karşılama oranının, 2002 yılında yüzde 171 olan seviyesinden 2013 yılında yüzde 101'e gerilemiştir. Merkez Bankası net rezervlerinin kısa vadeli dış borçları karşılama oranı 2014 yılının üçüncü çeyreğinde de yüzde 101 seviyesinde gerçekleşmiştir. Diğer bir ifadeyle, Merkez Bankasının mevcut altın ve döviz rezervleri kısa vadeli dış borçları ödemeye ancak yetmektedir. Diğer taraftan, Merkez Bankası verilerine göre Eylül 2014 tarihi itibarıyla uzun vadeden kısa vadeye düşen dış borçlar da dâhil edildiğinde önümüzdeki 1 yıllık sürede ödenecek dış borç miktarı 166,3 milyar dolara çıkmaktadır. Bu durumda Merkez Bankası rezervlerinin vadesine 1 yıldan daha kısa süre kalan dış borçları karşılama oranı yüzde 79,3'e düşmektedir.

Kaynak: Merkez Bankası, Hazine Müsteşarlığı

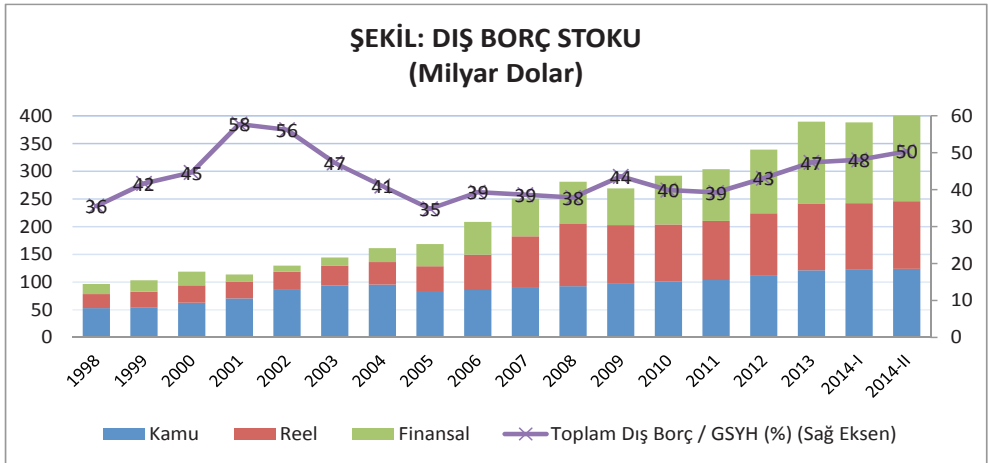
Dış Borç Stoku

Dış borç stoku 2002 yılında 129,6 milyar dolar olan seviyesinden hızla artarak 2013 yılının ikinci çeyreğinde 367,3 milyar dolara yükselmiştir. Bilindiği üzere, AKP Hükümetleri kendi dönemlerini kendilerinden önceki 80 yıllık Cumhuriyet dönemi ile kıyaslamayı sıklıkla yapmaktadırlar. Konuya bu çerçevede yaklaştığımızda, Cumhuriyetin kuruluşundan 2002 yılına kadar olan yapılan toplam dış borç 129,6 milyar dolar iken, AKP Hükümetlerinin

iktidarda olduğu 11,5 yıllık dönemde bu borca 272 milyar dolar eklendiği hayretle görülmektedir. Daha da çarpıcı olan husus ise, 2002 yılına kadar yapılan toplam 129,6 milyar dolarlık borcun Türkiye Cumhuriyetinin Osmanlı İmparatorluğundan devraldığı borçları 1954 yılına kadar ödemeye devam ettiği, 1930'lı yıllardan başlayarak başta Etibank, Sümerbank, şeker fabrikaları, çimento fabrikaları olmak üzere 50'yi aşkın KİT'in kurulduğu bir konjonktürde yapılmış olmasıdır. Diğer taraftan, AKP döneminde 61,2 milyar dolarlık özelleştirme yapılmasına rağmen, dış borçta gözlenen bu hızlı artış durumunun ciddiyetini tüm açıklığıyla ortaya koymaktadır.

Dış borç stokunun kompozisyonuna bakıldığında, toplam borçlar içinde özel kesim borçlarının payının 2002 yılında yüzde 35 olan seviyesinden 2014 yılının ikinci çeyreğinde yüzde 69'a çıktığı gözlenmektedir. Özel kesim borçlarının yüzde 44'ü ise reel kesimin borçlarından oluşmaktadır.

Toplam dış borçların GSYH'ya oranı ise 1998 yılında yüzde 36 iken, 1999-2001 krizi döneminde yükselerek 2001 yılında yüzde 58'e yükselmiştir. 2002 yılından itibaren düşme eğilimine giren toplam dış borçların GSYH'ya oranı 2005 yılında yüzde 35 ile en düşük seviyesine gerilemiştir. Bununla birlikte, söz konusu oran 2006 sonrası dönemde yeniden yükselme eğilimine girmiş olmuş, 2014 yılının ikinci çeyreğinde yüzde 50,4 seviyesinde gerçekleşmiştir.

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı

4. PARA POLİTİKASI VE FİYAT İSTİKRARI

Türkiye’de 2001 krizinin hemen ardından uygulanan reformlar ile 2000’li yıllarda küresel düzeyde oluşan likidite bolluğunun bir arada gerçekleşmesi hızlı dış sermaye girişlerine neden olmuştur. Bu durum bir yandan yurt içi talebin büyümesi için finansman kaynağı yaratırken diğer yandan Türk lirasının belirgin olarak değer kazanması sonucunu doğurmuştur. Bu dönemde gözlenen yüksek kur geçişkenliğinin de etkisiyle Türk lirasındaki belirgin değerlenme enflasyon oranının düşmesinde etkili olan temel faktör olmuştur. Bunun yanında, söz konusu dönemde yurt içi talepteki hızlı artışa karşın 2001 yılında yaşanan krizin derinliğinden kaynaklı olarak ortaya çıkan negatif çıktı açığı 2006 yılına kadar enflasyon oranındaki düşüşün sürmesinde rol oynamıştır. Ayrıca, bu dönemde Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası’nın araç bağımsızlığı elde etmesi enflasyon beklentilerinin enflasyon hedefine yakınsamasında etkili olmuştur.

2006 yılında ise enflasyon oranı belirgin olarak hedeften sapmıştır. Bu dönemde çıktı açığının pozitif dönmeye dönüşmesi, Merkez Bankası Başkanı’nın atama sürecinin iyi yönetilememesi ile ABD’de daraltıcı para politikası sinyallerinin ortaya çıkması sonrasında Haziran 2006’da sermaye çıkışlarına bağlı olarak Türk lirasının belirgin olarak değer kaybetmesi bu gelişmede etkili olmuştur. Bu dönemde uygulanan para politikası ve Hükümetin Merkez Bankası Başkanı’nın atama sürecinde yaptığı hatalar Merkez Bankası’nın kredibilitésini aşındırmış, takip eden dönemde enflasyon beklentileri artmış ve ekonomideki yavaşlamaya karşın enflasyon oranı belirgin olarak hedefin üzerinde gerçekleşmiştir. Diğer yandan, 2002-2007 döneminde Türk lirasındaki belirgin değerlenmenin de bir sonucu olarak ticarete konu olan faaliyetlerin katma değerinin milli gelir içindeki payında düşüş ve işgücü tasarruf eden üretim faaliyetlerinin ağırlığında artış olmuştur. Nitekim belirtilen dönemde istihdamdaki artış sınırlı düzeyde kalmıştır.

İlerleyen dönemde 2008 yılının Eylül ayında Lehman Brothers adlı Amerikan finans şirketinin iflas etmesiyle tetiklenen kriz, küresel bir nitelik kazanmış Türkiye’ye giren dış sermayede bir duruşa neden olmuş dolayısıyla Türk lirası özellikle 2008 yılının son çeyreğinde belirgin olarak değer kaybetmiştir. Bu gelişmeye ticaret, finans ve beklentilerdeki olumsuz gidişattan kaynaklı olarak ekonomide keskin daralma eşlik etmiştir. Sağlam kamu maliyesi ve bankacılık sistemine sahip olması ve krizin ülkemizi “teğet geçeceği” beklentilerine rağmen Türkiye ekonomisi en fazla daralan ekonomiler içinde yer almıştır. Söz

konusu duruma Merkez Bankası, politika faiz oranında belirgin düşüş sağlayarak ve bankaların Türk lirası ve döviz likiditesi koşullarını rahatlatarak reaksiyon vermiştir. Bununla birlikte, gelişmiş ülkelerde küresel krize verilen tepki sonrasında ortaya çıkan parasal genişlemeyle birlikte ağırlıklı olarak kısa vadeli olmak üzere Türkiye'ye giren dış sermayede belirgin artış olmuştur. Böylece, 2009 yılının ikinci yarısından itibaren Türk lirası hızlı bir değerlenme eğilimine girmiş ve bu durum 2010 yılının son çeyreğine kadar devam etmiştir. Söz konusu gelişme, döviz kurunun ekonomik temellerin ima ettiği düzeylerden daha da uzaklaşmasına ve yurt içi kredi hacminin büyümesine ve dolayısıyla cari işlemler açığının tarihsel en yüksek düzeylerine çıkmasına ve 2011 yılında gayri safi yurt içi hasılaya oranla dünya rekoru kırmasına neden olmuştur. 2008 yılının son çeyreğinde ve 2009 yılında toplam talepte ortaya çıkan çöküşe karşın enflasyon hedefleri yukarıya doğru güncellenmiş ve ancak bu sayede 2009 ve 2010 yıllarında enflasyon hedefleri tutturulabilmiştir.

Büyüme için bir yandan dış sermaye girişlerine ihtiyaç duyulması diğer yandan yüklü sermaye girişlerine bağlı olarak Türk lirasının aşırı ölçülerde değerlenmesi ekonomide mevcut yapısal sorunları belirginleştirmiş ve böylece büyümenin sürdürülebilirliği ve finansal istikrar üzerinde risk oluşmuştur. Sermaye akımlarının makroekonomi üzerindeki yansımaları temelde iki değişken üzerinden görülmüştür. Hızlı kredi büyümesi ve Türk lirasında gözlenen aşırı değerlenme ekonomide kaynak dağılımını bozmuş ve yurt içi talebin toplam gelirden daha hızlı büyümesine yol açarak dış dengesizlikleri artırmıştır. Ayrıca, Türk lirasındaki aşırı değerlenme başta bilanço kanalı olmak üzere birçok kanaldan sistemik riski artırarak finansal istikrarı tehdit etme noktasına getirmiştir.

Küresel kriz sonrası dönemde küresel düzeyde sürdürülen genişlemeci para politikaları, oynak sermaye akımları ve dalgalı risk iştahı makro finansal riskler olarak öne çıkmıştır. Söz konusu risklere karşı ekonomilerin dayanıklılığının artırılması önem kazanmıştır. Bu dönemde, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası da makro finansal riskleri azaltma konusuna eğilmiştir. TCMB son iki yıllık süreçte söz konusu gelişmeleri değerlendirerek para politikası çerçevesini 2010 yılının son çeyreğinde yenilemiştir. Bu çerçevede, TCMB fiyat istikrarını ikinci plana iterek (2006 yılı başında itibaren uygulamaya devam ettiği konvansiyonel enflasyon hedeflemesi rejimini önemli ölçüde askıya alarak) finansal istikrarı gözetilen deneysel bir para politikası tasarımı yapmış ve uygulamaya sokmuştur. TCMB, yeni para politikası çerçevesinde yeni amaçları doğrultusunda politika araçları geliştirmiştir. Bu politikayla, TCMB cari işlemler dengesindeki bozulmayı kontrol

altına almayı, bozulan büyüme kompozisyonunu dengeli hale getirmeye yönelik olarak kredi büyümesinin makul bir seviyeye çekmeyi, döviz kurundaki değerlenmenin iktisadi temellere uygun hale getirmeyi ve döviz kurundaki oynaklığı azaltmayı amaçlamıştır.

Merkez Bankası'nın başvurduğu yeni araçlar arasında TCMB borçlanma faiz oranı ile borç verme faiz oranı arasındaki koridorun genişletilmesi, haftalık ihalelerdeki fonlama miktarının değiştirilerek TCMB ağırlıklı ortalama fonlama faiz oranlarında oynaklığın artırılması, yükümlülüklerin vadesine göre farklılaştırılmış zorunlu karşılık uygulaması ile ROM (Türk lirası münzam karşılıklarının döviz ve/veya altın cinsinden tutulmasına imkân verilmesi ve bir birim Türk lirası münzam karşılıklı için gerekli olan döviz ve altın miktarını belirleyen katsayıların belirlenmesi) yer almaktadır. Bu araçlar kullanılarak bir yandan kısa vadeli sermaye girişleri yönetilmeye, diğer yandan kredi arzı ve dolayısıyla dış sermaye ihtiyacı sınırlandırılmaya çalışılmıştır. Bu politikalara BDDK'nın aldığı ihtiyati tedbirler de eşlik etmiştir. Böylece, kredi artış hızı yavaşlatılmış ve Türk lirası üzerindeki aşırı değerlenme baskısı geçici de olsa sınırlandırılmıştır. Bu sürece gelişmekte olan ülkelere yönelik risk iştahındaki azalma destek olmuştur.

Ancak, ilerleyen dönemlerde (özellikle 2013 yılının ortasından itibaren) uygulanan karmaşık para politikasının çıkmazları net olarak ortaya çıkmış dolayısıyla para politikasının kredibilitesinde belirgin bir aşınma olmuş ve bu durum kendini yaklaşık 60 baz puan yükselen enflasyon beklentilerinde göstermiştir. Uygulanan deneysel para politikasının başlıca çıkmazları aşağıda değerlendirilmiştir.

1. Uygulanan deneysel politikalar ve TCMB'nin tutarsız iletişim politikası para politikasının ekonomik birimler tarafından anlaşılmasını zorlaştırmıştır. Türkiye bunun maliyetini 2013 yılından itibaren ödemeye başlamıştır. Nitekim ABD Merkez Bankası'nın (Fed) tahvil alım programında bir yavaşlamaya gideceği yönünde yarattığı beklentiye bağlı olarak Türkiye ekonomisinde bir kriz havası ortaya çıkmıştır. 2013 yılında Türk lirası en hızlı değer kaybeden para birimleri arasında yer almış, devlet borçlanma senetleri faizleri yaklaşık 4,5 yüzde puan artış sergilemiş ve BİST-100 endeksi en hızlı gerileyen hisse senedi endekslerinden biri olmuştur. Türk lirasının değer kaybetmesi sonucunda çekirdek enflasyon oranı belirgin olarak artış eğilimine girmiştir. Zayıf yurt içi talebe karşın söz konusu hatalı politikaların etkisiyle 2013 yılında da enflasyon oranının hedefin oldukça üzerinde gerçekleşmesi beklenmektedir.

Sonuç olarak, uygulanan para politikasının da etkisiyle Türkiye ekonomisi özellikle 2013 yılının ikinci yarısından itibaren diğer gelişmekte olan ülke ekonomilerinden olumsuz yönde ayrılmıştır.

2. Para Politikası Kurulu, Hükümetin yarattığı baskıya boyun eğmiş, TCMB kendisine kanunla tanınan araç bağımsızlığı ilkesinden ödün vermiştir. Bu çerçevede, uygulandığı varsayılan enflasyon hedeflemesi politikasının temel aracı olan politika faiz oranı bir politika aracı olmaktan çıkarılmış, yaratılan araç karmaşası içerisinde Hükümeti memnun edici bir iletişim politikası benimsenmiştir.
3. Merkez Bankası'nın yetersiz iletişim politikası yatırımcıların para politikasının duruşunu net olarak anlamalarını güçleştirmiştir. Böylece, TCMB'nin yarattığı karmaşa ve abartılı özgüven birçok uluslararası kurum tarafından etkili olarak eleştirilmeye başlanmıştır. Bu olumsuzlukların da etkisiyle, Türkiye'nin risk priminin artmasıyla sonuçlanan Türkiye'ye giren net sermaye girişlerinde bir yavaşlama olmuştur. Hükümet, yapılan yanlışlıkları gizlemek üzere sermaye girişlerinin hızlı olduğu dönemde temel aldığı ve yücelttiği piyasa mekanizmasına ters bir söylem geliştirerek “faiz lobisi” olarak adlandırdığı sanal bir düşman yaratmıştır. Bu durum “Don Kişot’un yel değirmenlerine karşı savaşını” andıran bir hal almıştır.
4. Enflasyon hedefinin niceliği konusunda da bir karmaşa mevcuttur. TCMB enflasyon hedefini nokta hedef olarak belirlemekle birlikte, sergilemiş olduğu başarısız iletişim politikasından kaynaklı olarak ekonomik birimler nokta hedeften ziyade nokta hedef etrafında belirlenen bandın üst sınırını baz almaktadır. Bu durum enflasyonla etkili mücadeleyi sınırlandırmakta, ekonomik göstergelerde oynaklığı artırmakta ve kaynak tahsisini olumsuz etkilemektedir.
5. Uygulanan para politikasının karmaşıklığı ve dış dengesizlikleri gidereceği yönündeki iddialı duruşu, diğer kamu kurumlarının Türkiye’de yapısal nitelikteki dış dengesizliklerin yapısal politikalarla ortadan kaldırmaya yönelik aldıkları tedbirleri gölgelemiş, etkisizleştirmiş ve yeni tedbirlerin alınmasını ötelemiştir. Nitekim başta Ekonomi Bakanlığı olmak üzere birçok kurum ile Merkez Bankası arasında süregelen bir uyumsuzluk ve gerginlik mevcuttur.

6. TCMB uyguladığı yeni para politikasıyla cari işlemler açığını düşürmeyi hedeflemiştir. Söz konusu açıktaki düşen iç taleple birlikte ancak sınırlı bir gerileme olmuştur. “Konvansiyonel olmayan” biçiminde adlandırılan mevcut para politikası TCMB’nin kanuni görevi olan fiyat istikrarını sağlamada bir ilerleme kaydetmediği gibi dış dengede de kalıcı bir iyileşme yaratmamıştır. Yurt içi talebin belirgin olarak gerilemesine ve Türk lirasının değer kaybetmesine karşın, cari işlemler açığındaki düşüş sınırlı olmuştur. Başka bir ifadeyle, artan ithalat bağımlılığının da etkisiyle bir birim büyüme için gerekli olan dış borçlanma gereksinimi giderek artmıştır.
7. Türkiye’de yüzde 5 olan orta vadeli enflasyon hedefinin uluslararası camiada geniş kabul gören enflasyon hedefinin oldukça üzerinde belirlenmesine karşın enflasyon hedeflerinin tutturulamaması mevcut para politikasının işlevsizliğini açıkça ortaya koymaktadır. Ayrıca, söz konusu hedefin yüksek tutulması ve enflasyon gerçekleştirmelerinin genellikle bu oranın üzerinde olması Türkiye’nin uluslararası rekabetine zarar vermektedir.
8. ROM olarak adlandırılan yeni likidite politikası diğer para politikası araçları ile çelişmektedir. ROM, dış sermaye girişlerinin olduğu ortamda (iyi zamanlarda) bankaların dış borçlanma vadelerini kısaltmalarını ve daha fazla dış borç kullanmalarını teşvik etmek suretiyle ekonomide kırılğanlığın artmasına katkıda bulunma potansiyeli taşımaktadır. Ayrıca, otomatik dengeleyici işlevi gördüğü ileri sürülen ROM’un, sermaye çıkışlarının olduğu dönemlerde beklentilerin aksine kullanımının arttığı gözlenmiş, varsayılan otomatik dengeleyici işlevin pratikte hayata geçmediği görülmüştür. Kaldı ki zamanında ve hızlı müdahalenin öneminin arttığı çalkantılı dönemlerde bankaların döviz cinsinden tutulan zorunlu karşılıkları kısa zamanda geri alması bu imkânın bloke olarak tutulmasından dolayı mümkün olmamakta, dolayısıyla çalkantılı dönemlerde ROM’dan beklenen döviz kuru oynaklığının sınırlandırılması mümkün olmayacaktır.
9. Para Politikası Kurulu, Kasım 2013’teki toplantısında, uygulanan para politikasında bir miktar basitleştirmeye gittiğini ilan etmiş, son üç yılda uyguladığı karmaşık ve anlaşılmaz politikadan vazgeçme sinyalleri vermiştir. Buna karşın, bu konuda yeterince iletişim sağlanamadığından, 2014 yılında da piyasadaki kafa karışıklığı sürmektedir.

2014 Yılı Para Politikası

2013 yılı Mayıs ayında başlayan küresel finansal belirsizlikler sonrasında Türkiye'den diğer gelişmekte olan ülkelerden çok daha hızlı portföy yatırımları kaynaklı sermaye çıkışları yaşanmıştır. Bunun sonucunda, bu dönemde Türkiye'nin risk primlerinde artışlar ve Türk lirasında değer kayıpları gözlenmiştir. Söz konusu gelişmelerinin etkisi ile Türkiye'de enflasyon 2013 yılı ikinci yarısında yükselerek yıl sonunda yüzde 7,4 değerine ulaşmış ve belirsizlik aralığının üzerine çıkmıştır. Bu dönemde enflasyon beklentilerindeki ve fiyatlama davranışlarındaki bozulmayı kontrol altına alabilmek ve aynı zamanda makroekonomik ve finansal istikrarı korumak amacı ile 28 Ocak tarihinde yapılan olağanüstü toplantıda TCMB güçlü ve önden yüklemeli bir parasal sıkılaştırmaya gitmiştir. Diğer taraftan, TCMB operasyonel çerçevede sadeleştirmeye gitmiş ve piyasa fonlaması temel olarak bir hafta vadeli repo ihale faiz oranından sağlanmaya başlanmıştır.

Bu doğrultuda marjinal fonlama oranı yüzde 7,75'ten yüzde 12'ye, açık piyasa işlemleri çerçevesinde piyasa yapıcısı bankalara repo işlemleri yoluyla tanınan borçlanma imkanı faiz oranı yüzde 6,75'ten yüzde 11,5'e, Merkez Bankası borçlanma faiz oranı yüzde 3,5'ten yüzde 8'e yükseltilmiştir. Operasyonel çerçevenin sadeleştirilmesi bağlamında TCMB fonlamasının temel olarak marjinal fonlama oranı yerine bir hafta vadeli repo faiz oranından sağlanması kararı alınmış ve bir hafta vadeli repo ihale faiz oranı yüzde 4,5'ten yüzde 10'a çıkarılmıştır. Yine aynı doğrultuda, ek parasal sıkılaştırma uygulamasına son verilmiştir. TCMB fonlamasının çoğunlukla bir hafta vadeli repo ihaleleriyle sağlanması, TCMB ortalama fonlama faizinin yüzde 10 seviyelerine yakın oluşmasına yol açmıştır.

2014 yılının ikinci çeyreğinde FED'in varlık alımına dair belirsizliklerin büyük ölçüde azalmış olması ile birlikte küresel finansal piyasalarda risk algılamalarında görece düzelmeler yaşanmıştır. Bu gelişmeler küresel risk iştahında artışa yol açmış ve gelişmekte olan ülkelere sermaye akımları toparlanma göstermiştir. TCMB, Ocak ayındaki güçlü ve önden yüklemeli faiz artırımına gerekçe olan gelişmelerdeki iyileşmeleri göz önünde bulundurarak 2014 yılının ikinci çeyreğinde ölçülü faiz indirimleri yapmıştır. İlk olarak Nisan ayında, geç likidite penceresi borç verme faiz oranını yüzde 15'ten yüzde 13,5'e indirilmiştir. Sonrasında, Mayıs ve Haziran aylarında bir hafta vadeli repo ihale faiz oranını sırasıyla 50 ve 75'er baz puan

düşürmüştür. Bu dönemde, TCMB fonlmasının çoğunlukla bir hafta vadeli repo ihaleleriyle sağlanması, TCMB ortalama fonlama faizinin haftalık fonlama faizi seviyelerine yakın oluşmasına yol açmıştır.

Eylül ayından itibaren Irak ve Suriye kaynaklı jeopolitik riskler ve finansal piyasalarda yaşanan oynaklık göz önünde bulundurularak sıkı para politikası desteklenmiştir. Bu çerçevede getiri eğrisini yatay tutmak suretiyle para politikasında sıkı duruş sergilemeye başlamıştır.

Ancak tüm bu para politikası uygulamalarına karşın, 2014 yılı boyunca enflasyon yüzde 5 olarak belirlenen hedefin çok üzerinde seyretmiş ve çift hanelere doğru yaklaşmıştır. Bu durum politikasının kredibilitesinde belirgin bir yıpranma yaratmış ve enflasyon beklentilerinde de kayda değer artış yaşanmıştır. Her ne kadar para otoritesi bu durumun en büyük müsebbibi olarak yaşanan kuraklık sonucu artan gıda fiyatları öne sürse de gıda fiyatları etkisini dışlayan çekirdek enflasyon göstergeleri yıl içinde çift haneli rakamlara yükselmiştir. Öte yandan, 2014 yılı genelinde, Türkiye’de gıda fiyatlarının dünyadaki gıda fiyatlarının üzerinde artış göstermiş olması tarımdaki yapısal bozulmayı göstermesi açısından dikkat çekmektedir.

2014 yılında uygulanan para politikası uygulamalarının kredibilite üzerinde yarattığı yıpranmanın altında yatan faktörler aşağıda temel hatlarıyla değerlendirilmiştir.

- 1) TCMB iletişim politikasında yapılan hatalar kredibilite kaybı yaratmıştır. Özellikle faiz indirimlerinin yapıldığı Mayıs ve Haziran aylarında TCMB bu kararlara gerekçe olarak önümüzdeki dönemlerde enflasyonun düşeceğini öne sürmüştür. Ancak, enflasyon söz konusu dönemlerde artış eğilimine girmiştir. Bu durum TCMB kredibilitesinin sorgulanmasına yol açmış ve kamuoyu nezdinde “Hükümetin yarattığı faiz indirme baskısına karşı koyamamış ve kendisine kanunla tanınan araç bağımsızlığı ilkesinden ödün vermiş” olduğu algısına yol açmıştır. Bu durum enflasyonla mücadelede TCMB’ye ek bir külfet getirmiştir.
- 2) TCMB’nin zayıf öngörülü para politikası uygulamaları birçok uluslararası kurum tarafından etkili olarak eleştirilmiştir. Özellikle gerek yabancı yatırımcı kuruluşları gerekse IMF, OECD, Dünya Bankası gibi kuruluşlarının

söylemlerinde TCMB'nin enflasyonla mücadelede ve bağımsızlığını korumakta yeteri kadar mücadele etmediğine vurgu yapmaktadırlar. Bu durum uluslararası alanda TCMB'nin ciddi bir şekilde sorgulanmasına yol açmaktadır.

- 3) TCMB enflasyon hedefini nokta hedef olarak belirlemekle birlikte, sergilemiş olduğu iletişim politikası kaynaklı olarak ekonomik birimler nokta hedeften ziyade nokta hedef etrafında belirlenen bandın üst sınırını baz almaktadır. Enflasyonunun 2013 ve 2014 yıllarında sürekli olarak üst bandın üzerinde gerçekleşmesi enflasyonla etkili mücadeleyi sınırlandırmakta, ekonomik göstergelerde oynaklığı artırmakta ve kaynak tahsisini olumsuz etkilemektedir.
- 4) Enflasyon hedefi politikasına geçiş ile beraber, yüzde 5 hedefe ulaşamaması ve ortalama enflasyonun yüzde 8 civarında inatçı bir atalet sergilemesi mevcut para politikasının etkisizliğini ortaya koymaktadır. Ayrıca, bu denli yüksek enflasyon Türkiye'nin reel kur kanalı ile Türkiye'nin uluslararası rekabetine zarar vermektedir.
- 5) TCMB para politikası söylemlerinde sık sık cari işlemler açığını sürdürülebilir seviyeye düşürülmesi üzerinde durmakta ve mevcut para politikası uygulamasının cari açığa da olumlu etki yaratacağına vurgu yapmaktadırlar. Ancak, büyüme ile beraber değerlendirildiğinde bu hedefe de ulaşılmadığı göze çarpmaktadır. OVP'ye göre 2014 yılı milli gelir büyüme oranı (yüzde 3,3) 2013 yılı büyümesinin belirgin şekilde altında kalacaktır. Türkiye'nin potansiyel büyümesinin altında bir büyüme performansı göstermesine karşın cari açığın milli gelire oranının (yaklaşık yüzde 6) 2014 yılında kayda değer bir iyileşme göstermeyeceği anlaşılmaktadır. Cari işlemler açığının düşük büyüme oranlarına karşın sürdürülebilir seviyeye inmemesi, Türkiye'nin bir birim büyüme başına vermesi gereken cari açık gereksiniminin arttığına işaret etmektedir.

OVP kapsamında Enflasyon Değerlendirmesi

Enflasyon yüksektir ve yükselmeye devam etmektedir. Türkiye’de enflasyon oranları 2013 yılının ortalarından itibaren trend değişikliğine girerek yükselmeye başlamıştır. Türkiye’de enflasyonun, tüm dünyada enflasyonun düştüğü bir zamanda yükselmesi ayrıca çok manidardır. Nitekim 2013 yılında zayıf talep koşulları nedeniyle tüm dünyada enflasyon sadece yüzde 3.9’dur. Aynı yıl gelişmiş ülkelerin enflasyon oranı yüzde 1.4, gelişmekte olan ülkelerde ise yüzde 5.9’dur. Türkiye yüzde 9’un üzerindeki enflasyon oranıyla gelişmekte olan ülkelerin ortalamasının çok üzerindedir.

Enflasyon hedeflerinde büyük sapmalar vardır. Hedeflerin bir önceki OVP’ye göre 2014 yılı için 4,1 puan, 2015 yılı için ise 1.3 puan revize edildiği görülmektedir. Hedefin yüzde 5 olduğu özellikle 2014 yılı için sapma neredeyse iki katıdır. Hedeflerdeki bu sapma, sadece merkez bankasının değil hedeflerin ortak belirlendiği hükümetin de açık bir başarısızlığıdır.

Nitekim para politikaları uygulamaları açısından Merkez Bankası’nın araç bağımsızlığı sadece belirlenen ortak enflasyon hedefine ulaşma konusunda bankanın kullanacağı araçlar konusunda bağımsız olduğunu ifade eder. Hedefler ise hükümet ve Merkez Bankası tarafından ortaklaşa belirlenir. Hükümet bir kez hedefler belirlendikten sonra Merkez Bankası’nın bu hedeflere ulaşma konusunda elini kolaylaştıracak bir çerçeveyi de sunmayı kabul eder. Sonuçta enflasyon hedeflerine ulaşma konusunda bir başarısızlık varsa bu başarısızlık Merkez Bankası’nın ve hükümetin ortak başarısızlığıdır. Hükümet enflasyon hedeflerindeki bu sapmaya Merkez Bankası’nın üzerine atarak sorumluluktan kurtulamaz.

2014 yılındaki neredeyse iki katına varan sapmadan sonra 2015 yılı için belirlenen yüzde 6,3’lük enflasyon hedefi bir hayli iyimser kalmaktadır. OVP’nin enflasyon hedefleri başlıca üç sebepten dolayı gerçekçi görünmemektedir.

Birincisi programdaki kur varsayımı çok iyimserdir. Nitekim 2015 yılında ortalama dolar kuru 2.28, 2016 yılında 2.37, 2017 yılında ise 2.44 olarak belirlenmiştir. Şu anda bile kurun geldiği seviye 2015 yılı için belirlenen ortalamanın üzerindedir.

Bilindiği üzere Türkiye’de kurlardan enflasyona ciddi bir geçişkenlik etkisi söz konusudur. Yapılan araştırmalar son yıllarda bu etkinin azalmış olmakla beraber 0,15

seviyesinde olduğu anlaşılmaktadır. Yani ulusal parada yüzde 10'luk bir değer kaybı enflasyonu 1.5 puan arttırmaktadır. Küresel likiditenin yeniden gelişmiş ülkelere doğru yöneleceği ve ya en azından gelişmekte olan ülkeler için ödünç verilebilecek fonların daralacağı bir konjunktürde döviz kurunun seviyesinin öngörülenden daha yüksekte gerçekleşeceği başka bir anlatımla Türk Lirasının yabancı paralar karşısından değer kaybedeceği neredeyse kesindir. Böyle bir çerçevede OVP'de belirlenen döviz kuru seviyesinin gerçekçi olmadığı açıktır. Öte yandan ulusal paradaki beklenen bu değer kaybının enflasyon üzerinde 2015 yılında ciddi bir baskı oluşturacağı tahmin edilmektedir.

İkinci olarak 2015 yılı ve sonrasında büyümenin yeniden potansiyele yaklaşacağı varsayımı ile enflasyon hedefi varsayımı çelişkilidir. Eğer büyüme potansiyele yaklaşacaksa bu iç talebin canlanması demektir ki bu durumda enflasyon oranlarını düşürmek pek mümkün olamayacaktır.

OVP'de 2015-2017 arasında Türkiye Ekonomisinin yeniden tarihsel ortalamalarına ulaşacak şekilde sırasıyla yüzde 4, yüzde 5 ve yüzde 5 olarak büyüyeceği öngörüsü mevcut dış talep koşullarında ancak iç talebin canlanmasıyla mümkün olabilir. İç talebin canlandığı bir durumda ise enflasyonun 2014 yılındaki yüzde 9'luk seviyesinden 2015 yılında yüzde 6'lara inmesine beklemek hiç gerçekçi değildir. Çünkü enflasyon en nihayetinde toplam taleple toplam arz arasında toplam talebin toplam arzdan fazla olması durumunu içeren bir dengesizlik halidir. Toplam arz koşullarında ciddi bir değişiklik olmazsa ki bu değişiklik daha çok uzun vadede olur, 2015 yılında toplam talebin daha da büyüyeceği varsayımı altında 2015 yılında enflasyonun yüzde 6'lara ineceğini beklemek bir hayaldir.

Üçüncü olarak döviz kurundan kaynaklı olarak birikmiş ama henüz yapılmamış enerji fiyat ayarlamalarının olduğu anlaşılmaktadır. Sonbaharda yapılan doğalgaz ve elektrik zamlarının devamı seçim öncesi bir dönemde 2015 yılının ilk yarısında ertelense bile aynı yılın ikinci yarısında sürpriz olmayacaktır.

Sonuç olarak, bu yılın sonundan itibaren çift hane ve ya ona yakın enflasyon oranları Türkiye için kaçınılmaz görünmektedir. Her ne kadar Brent tipi ham petrol fiyatı son dönemde önemli ölçüde gerilemişse de yukarıda anlatılan etkenlerin enflasyon üzerinde baskı oluşturmaya devam edeceği anlaşılmaktadır.

IV. MERKEZİ YÖNETİM BÜTÇE TASARISI

1. MALİYE POLİTİKASI

Büyüme oranlarının düştüğü, işsizlik oranlarının yükseldiği, enflasyonun çift haneye dayandığı ve cari işlemler açığı ile dış finansman ihtiyacının sürüklediği küresel kırılganlıkların büyüdüğü bir ekonomik konjonktürde maliye politikasının nasıl kurgulandığı büyük önem teşkil etmektedir. Çünkü rekabetçi piyasa ekonomisinde kamunun ekonomi politikalarını yönlendireceği en önemli alan maliye politikasıdır ve onun en önemli aracı da bütçedir.

AKP döneminde maliye politikası, ekonomide başta yapısal sorunlar olmak üzere kaynak tahsisinde etkinlik ve verimlilik, gelir dağılımındaki dengesizliklerin azaltılması gibi öncelikler açısından içeriksizleşmiştir. 2003-2013 döneminde maliye politikası ekonomideki kesimler arası ilişkileri gözetmeyen, reel kesim ve hanehalkı kesiminin ağırlaşan sorunlarına duyarsız kalan bir çizgi izlemiştir. Daha açık bir ifadeyle, 2000-2001 krizine yol açan bankacılık ve kamu kesimlerinin yapısal sorunları, diğer bir ifadeyle varlık-yükümlülük dengesizlikleri, AKP döneminde reel kesim ve hanehalkı kesimlerine kaydırılarak aşılmaya çalışılmıştır. Bu çerçevede, ekonominin orta-uzun dönemli büyüme potansiyelinin belirleyicileri olan reel kesim ve hanehalkı kesiminin gelir elde etme yetenekleri giderek örselenmiş, finansallaşma ve gevşek kredi politikasıyla aşırı borçlanmaları ve varlık-yükümlülük dengelerinin bozulmasına yol açılmıştır.

Ekonomiye kısa vadeli sermaye girişlerinin sonucunda TL'nin değerlenmesi, ithal malların TL cinsinden ucuzlamasına yol açmış, bu da ithal fiyatlar karşısında rekabet edemeyen başta KOBİ'ler olmak üzere reel kesimi, küçük esnafı ve ticaret erbabını iflase sürüklemiştir. Bu dönemde istihdam piyasasında kendi hesabına çalışanların oranı hızla azalırken, ücretlileşme oranının arttığı görülmüştür. Reel kesimin çözülmesi ve işsizliğin yükselmesine rağmen, ithalden alınan KDV ve ÖTV hâsılatlarının olağan dışı artışı Hükümet tarafından bütçenin olumlu performansı olarak değerlendirilmiştir. Bununla birlikte, beklentilerin üzerinde görülen bu hâsılat artışlarının belli sektörlerde ithal ikamesini olanaklı kılabilecek teknoloji geliştirme programlarına, KOBİ'lerin finansman sorunlarına ve işsizlikle mücadele gibi alanlara yönlendirilemediği gözlenmektedir.

Diğer taraftan, sermaye girişlerinin yarattığı kredi genişlemesi özel harcanabilir gelir artış hızlarının üzerinde özel tüketim harcamalarının gerçekleşmesini olanaklı kılmıştır. Bunun sonucunda, dâhilde alınan KDV, ÖTV ve BSMV hâsılatları önemli oranlarda artmıştır. Bankacılık kesiminin (kamu bankaları dâhil) olağanüstü kredi hacmi artışına bağlı olarak ortaya çıkan yüksek karlılığı kurumlar vergisi ve faktör gelirlerini de beslemiştir. Bankacılık kesimi, uluslararası piyasalarda likiditenin bollaşması neticesinde kolaylıkla ulaştığı düşük faizli sendikasyon kredilerini görece yüksek maliyetlerle (faiz ve bankacılık masraflarıyla) kullanıma sokarken, Hükümet pasif konumlanmış, reel kesim ve toplumun geniş kesimlerinin yüksek finansman maliyetlerini üstlenmesine uzunca bir süre seyirci kalmıştır.

AKP bu dönemde tüm enerjisini, zorunlu kalemler ve göstermelik adımların dışında bütçenin hizmet kapasitesinin/harcamalarının (özellikle yatırımlar, tarımsal destekler) kısılması ve gelirlerinin (vergi yükü artışı, katılım payı artışları, özelleştirmeler, mali aflar gibi bir defalık gelirler yoluyla) artırılmasına yönlendirmiştir. Bütçenin harcama, gelir ve borçlanma politikaları, muhasebe mantığının ötesinde ekonominin yapısal sorunlarını ve orta-uzun dönem projeksiyonlarını da gözeten bütüncül bir perspektife dayalı bir iktisat politikası aracı olarak kavranamamıştır.

Hükümetin maliye politikası açısından son derece önem taşıyan bir müdahalesi ekonomi yönetiminin yeniden yapılandırmasında kendini göstermiştir. Ekonomi yönetiminde hem yatay hem dikey açıdan çok başlılığın arttığı görülmektedir. Bu çerçevede, Ekonomi Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı, Hazine ve Maliye Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Gümrük ve Ticaret Bakanlığı arasında görev, yetki ve sorumluluk üzerine ciddi sorunlar yaşanması kuvvetle muhtemeldir. Bu kurumların amaç ve hedeflerinde görülebilecek uyumsuzlukların yanı sıra uygulamada eşgüdüm ve koordinasyon sorunları artmış ve ekonomi yönetiminin dalgalanmalara müdahale yetenekleri zayıflamıştır. Nitekim 2012 yılında ekonomide gözlenen yavaşlamanın nedenleri ve nasıl aşılabileceğine ilişkin olarak ekonomiden sorumlu bakanlar arasında oluşan ve kamuoyunda gaz-fren tartışması üzerinden yürütülen görüş farklılıkları bu uyumsuzluğun tipik bir örneği olmuştur. Diğer taraftan ekonomi yönetimindeki yeni yapılanma, küresel ekonominin gerçeklerini yeteri kadar kavramaktan uzak gözükmektedir. Bu kapsamda, sanayi ve dış ticaret entegrasyonunun sağlanamaması, sanayi-ticaret ilişkisinin koparılması, dış ticaret-iç ticaret ayırımında ısrar edilmesi ekonominin çağdaş gelişmelerinden kopuk tercihler olarak değerlendirilebilir. Yeni yapılanma, katılımcı yönetim yaklaşımından da uzaktır.

Bakanlıklarda kendi hizmet alanlarında faaliyet gösteren tarafların katılımlarının sağlanacağı kurumsal mekanizmaların öngörülmediği görülmektedir. Özellikle sivil toplumun taleplerini iletebileceği, karar alma süreçlerine katılabileceği zeminler, çağdaş gelişmelerin tersine oluşturulmamıştır.

Dünyada son dönemde sıklaşan krizler ve ekonomi yönetimlerinin bu krizlerin ortaya çıkmasındaki sorumlulukları parlamento denetimlerini öne çıkarırken, AKP bu yöndeki çağdaş gelişmelerin tersine yürütmeyi daha da güçlendirme ve yasamanın denetiminden kaçırmanın peşindedir.

Dünyada mevcut mekanizmaların geliştirilmesi ve parlamentonun güçlendirilmesi yönünde hâkim bir eğilimin bulunduğu görülmektedir. Ekonomi yönetimlerinin parlamentoları tam, yeterli ve zamanında bilgilendirmelerine ilişkin güçlü normlar konulmakta ve yeni mekanizmalar oluşturulmaktadır. Keza, parlamentolar yürürlüğe giren ekonomiye ilişkin kanunların etkilerini izlemektedirler. Bu kapsamda yürütmeden bağımsız olarak yasama bürokrasisinin güçlendirilmesi, parlamentoların bilgi üretimi altyapısının kurulması veya güçlendirilmesi çabaları görülmektedir. Ülkemizde ise TBMM'yi yok sayarak KHK'larla devleti yeniden yapılandıran AKP'den bu türden gündemlere duyarlılık beklenmemelidir.

2. KAMU KESİMİ GENEL DENGESİ

Merkezi yönetim bütçesini analiz etmeden önce kamu kesimi genel dengesini (KKGD) incelemek büyük önem arz etmektedir. Bu durumun başlıca nedeni, hem tüm kamu kesimini birlikte görüp değerlendirmek, hem de diğer bütçe türlerinin özellikle merkezi yönetim bütçesi ile arasında çeşitli aktarım mekanizmalarının bulunmasıdır. Kamu kesimi genel dengesini (KKGD) tanım ve sınıflandırmalarında kamu kesimi Genel Devlet ve KİT'lerden oluşmaktadır. Genel devlet kapsamında; merkezi yönetim bütçesi, mahalli idareler, sosyal güvenlik kuruluşları, döner sermayeler, fonlar ve işsizlik sigortası fonu yer almaktadır.

Aşağıdaki tabloda KKGd bileşenlerine yönelik 2002-2013 dönemi sonuçları, 2014 gerçekleşme tahmini ve 2015-2017 dönemi OVP öngörülleri yer almaktadır.

TABLO : KAMU KESİMİ GENEL DENGESİ (CARİ FİYATLARLA, GSYH İÇİNDEKİ PAY)

GSYH'YE ORANLAR	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014T	2015P	2016P	2017P
I.KAMU HARCANABİLİR GELİRİ	5,1	5,5	8,2	11,8	13,7	12,3	11,8	10,4	12,5	14,5	14,5	15,2	15,0	14,7	15,0	15,2
II. CARİ GİDERLER	-9,9	-9,7	-9,2	-9,0	-9,5	-9,9	-10,0	-11,3	-11,0	-10,8	-11,6	-11,8	-11,8	-11,6	-11,5	-11,3
III. KAMU TASARRUFU	-4,8	-4,1	-1,0	2,8	4,2	2,4	1,7	-0,8	1,5	3,7	2,9	3,4	3,2	3,1	3,6	3,9
IV. YATIRIMLAR	-4,9	-3,7	-3,2	-4,0	-3,7	-3,9	-4,3	-4,4	-4,1	-4,1	-4,4	-4,9	-4,8	-4,5	-4,6	-4,6
V. TASARRUF-YATIRIM FARKI	-9,8	-7,8	-4,2	-1,2	0,5	-1,5	-2,6	-5,3	-2,5	-0,4	-1,5	-1,5	-1,6	-1,4	-1,1	-0,6
VI. SERMAYE TRANSFERLERİ	0,3	0,7	0,7	1,2	0,5	1,5	1,1	0,2	0,2	0,4	0,5	1,1	0,7	1,0	1,0	0,8
VII. KASA-BANKA/BORÇLANMA	9,4	7,1	3,5	-0,1	-1,9	0,0	1,5	5,1	2,3	0,0	1,0	0,4	0,9	0,4	0,1	-0,1
1.KASA-BANKA DEĞİŞİMİ	-0,5	-0,3	-0,6	-0,5	-0,1	-0,2	0,4	0,2	-0,3	0,0	0,0	0,2	0,1	-0,1	-0,1	0,1
2.DIŞ BORÇLANMA(NET)	5,0	0,5	0,8	-0,1	-0,1	-0,2	0,4	0,5	0,6	0,0	0,3	0,1	-0,1	0,0	0,0	0,0
-DIŞ BORÇ ÖDEMESİ	-3,1	-2,7	-2,0	-2,9	-2,7	-3,0	-1,6	-2,9	-1,5	-1,1	0,8	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1	0,0
-DIŞ BORÇ KULLANIMI	8,1	3,2	2,8	2,8	2,7	2,8	2,0	3,4	1,8	1,1	1,1	0,1	0,0	0,1	0,0	0,1
3.İÇ BORÇ/ALACAK(NET)	5,5	7,1	3,5	0,5	-1,7	0,5	0,8	4,4	2,0	0,2	1,7	1,1	1,1	0,5	0,2	-0,2
4.STOK DEĞİŞİM FONU	-0,5	-0,2	-0,2	0	-0,1	0,0	-0,1	0,0	-0,1	-0,1	0,0	0,0	-0,1	0,0	0,0	0,0
VIII. FİNANSMAN GEREĞİ	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
KKBG (NET)	10,0	7,3	3,6	-0,1	-1,8	0,1	1,6	5,0	2,4	0,1	1,0	0,5	1,0	0,4	0,1	-0,1

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı

Türkiye ekonomisinin AKP döneminde derinleşen yapısal sorunları nedeniyle kamu kesimi ile ekonominin diğer kesimleri arasında çarpık bir etkileşim kalıbı oluşmuştur. Gerek 2006 yılındaki mini kriz gerekse 2009 krizi göstermiştir ki iç veya dış kaynaklı olası bir türbülans karşısında kamu kesimi dengesi göstergeleri hızla bozulabilmektedir. Nitekim 2007 ve 2008 yıllarında yüzde 0,1 ve yüzde 1,6 olan kamu kesimi borçlanma gereğinin (KKBG) GSYH içindeki payı 2009 yılında hızla yüzde 5'e yükselmiştir. Yüksek hacimli bir dış kaynak girişi olmadığında toparlanma yavaş ve tedrici olabilmektedir. Kamu kesimi borçlanma gereğinde son yıllarda yüzde 1 civarında bir gerçekleşme görülmekte OVP döneminde de sırasıyla yüzde 0,4, 0,1 ve 0,1 hedefleri görülmektedir.

Kamu kesimi dengelerine bakıldığında, 2001 krizini izleyen dönemde kamu harcanabilir gelirinin milli gelir içindeki payının arttığı gözlenmektedir.

TABLO: KAMU HARCANABİLİR GELİRİNİN BİLEŞENLERİ

GSYH'YE ORANLAR	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014T	2015P	2016P	2017P
I.VERGİLER	17,1	17,7	17,5	18,0	18,1	18,0	17,5	17,7	18,8	19,3	19,4	20,6	19,8	19,9	19,8	19,7
A.DOLAYSIZ	6,0	5,8	5,4	5,5	5,3	5,7	5,8	5,9	5,4	5,8	6,0	5,8	6,0	6,0	6,0	6,1
B.DOLAYLI	11,1	11,9	12,0	12,5	12,8	12,2	11,7	11,8	13,4	13,5	13,4	14,8	13,8	13,9	13,8	13,6
2.VERGİ DIŞI NORMAL GELİRLER	2,4	2,2	2,2	2,5	2,5	2,1	2,0	2,6	2,2	1,9	2,1	1,7	1,9	2,1	2,0	2,0

3.FAKTÖR GELİRLERİ	5,8	4,5	4,4	4,7	4,6	4,3	3,6	4,1	3,6	3,2	3,6	3,6	3,3	2,5	2,5	2,4
4.FONLAR	-2,5	-3,1	-3,0	-3,2	-2,6	-3,1	-2,8	-3,1	-2,4	-1,2	-1,4	-1,5	-1,5	-1,1	-1,1	-0,9
5.CARİ TRANSFERLER	-	-	-	-	-8,8	-8,9	-8,6	-11,0	-9,6	-8,7	-9,0	-9,3	-8,7	-8,7	-8,2	-8,0
KAMU HARCANABİLİR GELİRİ	17,6	15,9	12,8	10,2	13,7	12,3	11,8	10,4	12,5	14,5	14,5	15,2	15,0	14,7	15,0	15,2

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı

Kamu harcanabilir gelirindeki artışın birkaç nedeni bulunmaktadır. Bu nedenlerin birincisi kamunun cari transfer harcamalarındaki azalmadır. Nitekim cari transferlerin milli gelir içindeki payı 2002 yılında yüzde 17,6 iken izleyen yıllarda azalma eğilimine girerek 2013'te yüzde 9,3 olarak gerçekleşmiş, 2014 yılında da bu payın yüzde 8,7'ye gerilemesi beklenmektedir. Kamunun cari transfer harcamalarındaki azalmada özellikle iç borç faiz ödemelerindeki gerilemenin etkili olduğu görülmektedir.

İkincisi, vergi gelirlerinin millî gelir içindeki payının artmasıdır. Nitekim toplam vergi gelirlerinin millî gelir içindeki payı 2002 yılında yüzde 17,1 iken, 2013'te yüzde 20,6 olarak gerçekleşmiş, 2014 yılında ise yüzde 19,8 olarak gerçekleşmesi tahmin edilmektedir. Bununla birlikte, söz konusu dönemde vergi gelirlerinin milli gelir içindeki payındaki yükselmenin dolaylı vergilerden kaynaklandığı, dolaysız vergilerin milli gelir içindeki payının ise azaldığı belirtilmelidir. Nitekim 2002 yılında yüzde 11,1 olan dolaylı vergilerin milli gelir içindeki payı 2013 yılında yüzde 14,8'e yükselmiş, 2014 yılında da yüzde 13,8 düzeyinde gerçekleşeceği tahmin edilmektedir. 2002 yılında dolaysız vergilerin milli gelir içindeki payı yüzde 6 iken 2006 yılında bu oran yüzde 5,3'e kadar düşmüş, tekrar yüzde 6'ya çıkması 2012 yılında gerçekleşebilmiştir. OVP döneminde de yüzde 6 olarak programlanmıştır.

Buna karşın kamu kesimi dengesi içinde kamu harcanabilir gelir düzeyinin artış hızını aşağı çeken değişme, faktör gelirlerinin payının son dönemdeki özelleştirmelere bağlı olarak hızlı bir biçimde azalmasıdır. Yapılan özelleştirmeler sağladığı nakit girişiyle ilgili yıllarda bütçenin gelir performansını artırmasına karşın izleyen yıllarda faktör gelirlerinden yoksun kalınmasına yol açmaktadır. Bunun sonucunda, faktör gelirlerinin GSYH içindeki payının 2002 yılında yüzde 5,8 olan seviyesinden 2014 yılında yüzde 3,3'e gerilemesi beklenmektedir. OVP'de de yüzde 2,5 olarak yer almıştır.

3. MERKEZİ YÖNETİM BÜTÇESİ

2015 yılı bütçe giderleri 2014 yılı gerçekleşme tahminlerine göre yüzde 5,4, faiz dışı giderler ise yüzde 5,2 oranında artırılmaktadır. Önümüzdeki yılın enflasyon beklentisinin yüzde 6,3, büyüme hedefinin de yüzde 4 olduğu düşünüldüğünde bütçe giderlerinde reel bir azalma ve bütçe cephesinden kamunun ekonomideki nispi payının düşürülmesi hedeflenmektedir. 2015 yılı bütçe gelirleri ise 2014 yılı gerçekleşme tahminlerine göre yüzde 6,5, vergi gelirleri ise yüzde 10,7 oranında artırılmaktadır. 2014 yılına dair tahmin edilen gerçekleştirmelerin başlangıç ödenekleri ve gelir hedeflerinden sapma eğiliminin bütçe giderlerinde yüzde 2,7, bütçe gelirlerinde yüzde 5,2 artış yönünde olacağı görülmektedir. Bu sapmaların son yıllarda sistematik hale gelmiş olması bütçenin güvenilirliğini de zayıflatmaktadır.

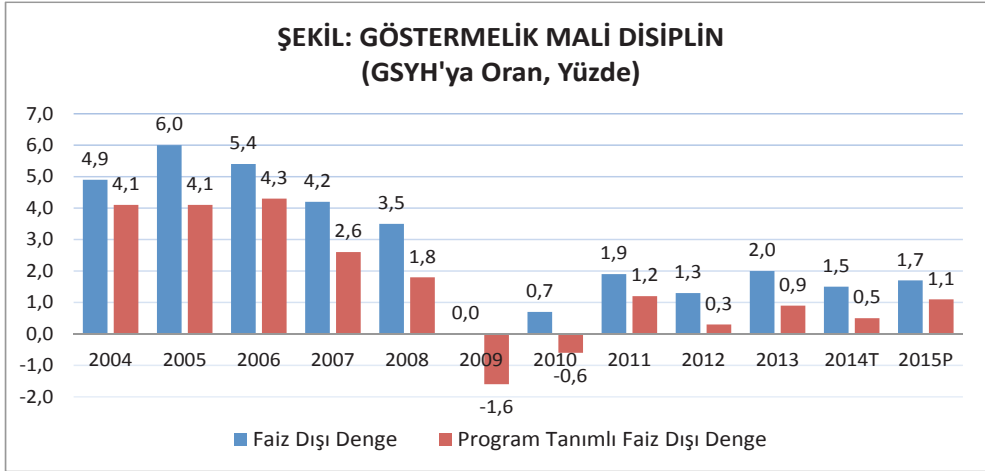
TABLO : MERKEZİ YÖNETİM BÜTÇE DENGESİ VE FAİZ DIŞI FAZLA

GSYH İÇİNDEKİ PAYLAR	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014T	2015P	2016P	2017P
MYB GİDERLERİ	34,1	31,1	27,2	24,6	23,5	24,2	23,9	28,2	26,8	24,2	25,5	26,1	25,4	24,3	23,6	22,8
FAİZ HARIÇ GİDERLER	19,4	18,2	17,1	17,6	17,4	18,4	18,6	22,6	22,3	21	21,9	22,3	21,9	21,5	21,1	20,5
FAİZ GİDERLERİ	14,8	12,9	10,1	7,0	6,1	5,8	5,3	5,6	4,4	3,3	3,4	3,4	3,2	2,8	2,5	2,3
MYB GELİRLERİ	22,7	22,2	22	23,5	22,9	22,6	22,1	22,6	23,1	22,9	23,5	24,9	24,0	23,2	22,8	22,5
BÜTÇE DENGESİ	-11,5	-8,8	-5,2	-1,1	-0,6	-1,6	-1,8	-5,5	-3,6	-1,4	-2,1	-1,2	-1,4	-1,1	-0,7	-0,3
FAİZ DIŞI DENGE	3,3	4,0	4,9	6,0	5,4	4,2	3,5	0,0	0,7	1,9	1,3	2,0	1,5	1,7	1,8	2,0

Kaynak: Maliye Bakanlığı

2015 yılı bütçesi ve izleyen iki yıllık projeksiyon ile 2014 yılı bütçe gerçekleşme tahminlerine bakıldığında 2002-2013 dönemi politika tercihleri ile bir süreklilik görülmektedir. Bu yaklaşımın ana çizgileri, uluslararası konjonktüre bağlı dış kaynak girişine dayalı ekonominin genişleme süreçlerinde faiz dışı dengeye odaklanmış bir maliye politikası doğrultusunda hizmet-harcama kısıntıları, vergi yükünün artırılması, KİT'ler ve diğer kamu varlıklarının özelleştirilmesi şeklinde belirginleşmiştir. AKP, bütçenin etkinlik-verimlilik, gelir dağılımı ve istikrar sağlayıcı potansiyel etkilerinin açığa çıkmasına olanak sağlayacak bir politik irade ortaya koyamamıştır.

Merkezi yönetim bütçesi, büyük ölçüde sermaye hareketlerinin hareketine teslim edilmiş Türkiye ekonomisinin genişleme ve daralma sonuçlarıyla bir savrulma içindedir. Dünya ekonomisine bu çarpık entegrasyonun derinleştirdiği ekonominin yapısal problemleri karşısında bütçenin kırılganlığı giderek artmaktadır.

Kaynak: Maliye Bakanlığı

Diğer taraftan, AKP'nin kendi pozisyonu açısından ciddi tutarsızlıklar içinde olduğunu söylemek mümkündür. Özellikle bütçenin faiz dışı fazla performansı iyileşiyor gözükse de sürekliliği olmayan gelir ve giderlerin kapsamadığı program tanımlı faiz dışı hesaplamasında oranların çok daha düşük seviyelerde gerçekleştiği görülmektedir.

Maliye literatüründe bütçe politika tasarımlarında ve analizlerinde benimsenen temel perspektifin etkinlik (efficiency) ve eşitlik (equity) ölçütlerine dayanması gerektiği belirtilmektedir. Bu çerçevede, hizmet-harcama öncelikleri ve vergi yükü dağılımlarında bir yandan küresel rekabet gücü, kaynak dağılımı etkinliği ve ekonominin verimlilik düzeyi gözetilirken, diğer yandan küreselleşme sürecinde ortaya çıkan refah kayıplarının ve eşitsizliklerin giderilmesi, yeniden bölüşüm süreçlerinde yatay ve dikey adaletin sağlanmasına çalışılır. Politik sorumluluğun da gereği kaynak-harcama öncelikleri bir yıl veya üç yıllık bir vadenin ötesinde kuşaklar arası dengenin gözetilmesini gerektirir. Bununla birlikte, ileriki sayfalarda da ayrıntılı bir biçimde tartışılacağı üzere AKP Hükümetleri hiçbir zaman bu perspektifleri ve ilkeleri gözetmemişlerdir.

2015 Yılı Bütçesine İlişkin Bazı Değerlendirmeler

AKP Hükümeti tarafından hazırlanarak Meclise sunulan 2015 yılı Bütçesinin önceki yıllarda hazırlanan bütçelerde ortaya konulan perspektifleri, öncelikleri ve uygulamaları devam ettirdiği gözlenmektedir. Bu yönüyle, 2015 yılı Bütçesi Türkiye'nin ihtiyacı olan büyüme ve istihdamı da dikkate alan bir maliye politikası yerine istikrar ve yabancı sermaye girişlerini önceleyen bir maliye politikasında ısrar etmektedir. Diğer bir ifadeyle, 2015 yılı bütçesi sıkı bir maliye politikası duruşunu sürdürerek ekonominin kırılğanlıklarını azaltmaya çalışmaktadır.

Türkiye'nin borç stoklarının milli gelire oranı yüzde 35'lere kadar inmiş bir ülke olarak hala istikrar programları uygulayan bir ülke olmaya devam etmek zorunda kalması aslında ekonominin yansıtıldığı kadar iyi durumda olmadığına da ispatıdır. Bu kadar yüksek miktarda cari işlemler açığını düşük büyüme ile taşımak zorunda kalan ve bu açığı borç yaratıcı kalemlerle finanse etmek durumunda bulunan ve kabaca milli gelirin dörtte biri kadar bir dış finansman ihtiyacını bir yıllık bir süre içinde bulmak zorunda kalan bir ekonomi için başka bir şey de beklenemezdi zaten.

2015 yılı bütçesi de bu genel çerçeveyi yansıtan bir çerçevede kurgulanmıştır. Örneğin 2015 yılında 2014 yılı gerçekleşme tahminlerine göre giderler sadece yüzde 5,4, faiz dışı giderler ise yine sadece yüzde 5,2 oranında artırılmaktadır. Önümüzdeki yılın enflasyon beklentisinin yüzde 6,3, büyüme hedefinin de yüzde 4 olduğu düşünüldüğünde bütçe giderlerinin artış hızının bunun çok altında kalacağı açıktır. Yani önümüzdeki yıl kamu çok daha az harcaacaktır. Bilindiği gibi kamu harcamaları geniş toplumsal kesimlerin geliridir. Daha az kamu harcaması bu toplumsal kesimler için daha az gelir demektir. Bu durum ekonomide üretilen mal ve hizmetlere kamu ayağından ciddi bir talebin önümüzdeki yıl oluşmayacağı anlamına gelmektedir. Sonuçta kamunun 2015 yılında ekonomideki büyüme performansını destekleyici olamayacağı açıktır.

Nitekim kamu 2015 yılında işçi ve memur olarak çalıştırdığı tüm personeline yaptığı ücretleri sadece yüzde 8,6 arttırmaktadır. Yani kamu çalışanları enflasyon ve büyüme hedeflerinin altında ücret zammı alacaklardır. Bu durum geniş toplumsal kesimlerin üretilen mal ve hizmetlere güçlü bir talep doğurmayacakları anlamına gelmektedir. Yani kamu çalışanlarından toplam yurtiçi talebe büyük bir katkı beklenmemelidir.

Benzer şekilde, mal ve hizmet alımları kalemi 2015 yılında sadece yüzde 2,7 oranında arttırılmıştır. Bilindiği üzere bu kalem cari yılda üretilen mal ve hizmetlere kamu alımları yoluyla yaratılan talebi göstermektedir. Bu oranın da düşük seyretmesi kamu alımlarının önümüzdeki dönem büyümeye önemli bir katkı vermeyeceği şeklinde yorumlanır.

Bu konuda belki de en dikkat çeken husus sermaye giderleri kalemindeki dramatik düşüştür. Merkezi yönetim bütçesinden 2014 yılı için 48,1 milyar lira yatırım harcaması yapılmışken bu rakam 2015 yılı bütçesinde 41 milyar lira olarak öngörülmektedir. Yani devlet 2015 yılında bu yıla göre yaklaşık 7 milyar lira daha az yatırım harcaması yapacaktır. Yatırım harcamalarındaki bu düşüş orta ve uzun vadede ülkenin büyüme olanaklarını önemli ölçüde iğdiş edecektir.

Gelirler açısından baktığımızda ise, 2015 yılında toplam gelirlerin sadece yüzde 6,6 oranında arttırıldığını, buna karşılık vergi gelirlerinin ise yüzde 10,7 oranında arttırıldığını görüyoruz. Faiz dışı giderler sadece 5,2. oranında artarken vergi gelirlerinin bunun neredeyse iki katı oranında artması bütçenin daraltıcı bir bütçe olduğunun bir göstergesidir. Bu durum özel kesim harcanabilir gelirinin 2015 yılında önemli ölçüde düşeceği anlamına gelmektedir.

Vergi gelirlerine alt kalemler itibariyle bakıldığında ise başka ilginç noktalara rastlanır. Gelir vergisi 2015 yılında yüzde 9,7. oranında artarken kurumlar vergisinin yüzde 12,8, dahilde alınan KDV'nin yüzde 13,3 oranında artacağı öngörülmüştür. Öte yandan ithalde alınan KDV'nin ise önümüzdeki yıl yüzde 13,7 oranında artacağı tahmin edilmiştir. Dahilde alınan KDV'deki bu artış hızı iç talepte hedeflenen canlanma varsayımıyla tutarlı olmakla birlikte ithalde alınan KDV'nin yüksek seyri düşük ithalat beklentisi ile açık bir çelişki içerisindedir.

A. BÜTÇE GİDER POLİTİKALARI

Kamu hizmetleri potansiyeli açısından faiz dışı bütçe giderlerinin GSYH'ye oranlarına bakıldığında, 2002 yılının düzeyine izleyen altı yılda (2003-2008 döneminde) ulaşılammıştır ve bu oran 2008 yılına kadar 2002 yılında gerçekleşen yüzde 19,4'ün altında kalmıştır. 2009 yılında ise GSYH yüzde 4,8 küçülmüş ve mevzuata bağlı esnekliği olmayan giderlerin bu düzeyde küçülememesi nedeniyle faiz dışı bütçe giderleri yüzde 22,6'ya yükselmiştir. 2010-2014 döneminde yüzde 21-23 arasında seyretmiştir. Faiz dışı bütçe giderleri ise 2015-2017

döneminde sırasıyla yüzde 21,5, yüzde 21,1 ve 20,5 olarak programlanmıştır. Kesin hesaplar, gerçekleşme ve program dönemleri göz önünde bulundurulduğunda, AKP bütçenin kamu hizmeti üretme yeteneğinin azalmasından yana temel bir tercihe sahiptir.

TABLO: FAİZ DIŞI BÜTÇE VE FAİZ GİDERLERİ

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014T	2015P	2016P	2017P
GSYH'ye oranlar																
MYB Giderleri	34,1	31,1	27,2	24,6	23,5	24,2	23,9	28,2	26,7	24,2	25,5	26,1	25,4	24,3	23,6	22,8
Faiz Hariç Bütçe Giderleri	19,4	18,2	17,1	17,6	17,4	18,4	18,6	22,6	22,3	21,0	21,9	22,3	21,9	21,5	21,1	20,5
Faiz Giderleri	14,8	12,9	10,1	7,0	6,1	5,8	5,3	5,6	4,4	3,3	3,4	3,4	3,2	2,8	2,5	2,3

Kaynak: Maliye Bakanlığı

Faiz dışı bütçe giderlerinin seyrini sadece GSYH içindeki payından izlemek de yeterli olmaz. Yılda ortalama yüzde 1,3 civarında nüfus artışının sonucu 2003-2015 döneminde nüfusun yüzde 17'nin üzerinde arttığı göz önünde bulundurulduğunda kişi başı hizmet-harcama miktarlarında 2002'nin gerisinde bir tablo ortaya çıkmaktadır.

Kuşkusuz, hükümetler piyasa süreçlerinin (üretim-bölüşüm ilişkilerinde) performansına bağlı olarak faiz dışı bütçe giderlerinin reel olarak daralmasının etkinlik ve eşitlik sorunsalı açısından makul karşılanabileceği ve hatta desteklenebileceği bütçe politikaları da benimseyebilir. Ancak, ülkemiz gerçeğinden hareketle gelir dağılımı adaletsizliği, bölgeler arasındaki dengesizlikler, kadın-erkek eşitsizliği, yüksek işsizlik-düşük İKO, eğitim, sağlık, sosyal koruma alanlarında AB'nin çok gerisinde göstergeler, kırsal yoksulluk, ekonominin alt yapı gereksinimi ve bir dizi alanda sayılabilecek yapısal sorunlar karşısında bugün için geçerli bir yönelim olduğu söylenemez. IMF'ye olan borcun sona erdirildiğiyle ve IMF ile yeni bir anlaşma yapılmadığıyla övünen hükümetin 2001 sonrası finansal mimarinin baş aktörü olan IMF politikalarıyla şekillenen sıkı maliye politikasında hala ısrar ediyor oluşu hükümet açısından büyük bir tutarsızlıktır ve çok manidardır. İzleyen bölümde bütçenin ekonomik sınıflandırması baz alınarak bir değerlendirme yapılacaktır.

1) PERSONEL GİDERLERİ

Personel giderleri, faiz dışı bütçe giderlerinin en önemli kalemlerinden biridir. Her ne kadar ekonomik sınıflandırmada ayrı kodlansa da, personel giderlerine, personelin SGK'ya

ödenen prim giderlerini de ekleyerek bakabiliriz. Hatırlatmak açısından personel ödenekleri içinde aynı zamanda personelin ödediği gelir vergisi de yer almaktadır. Gayrisafilik ilkesi doğrultusunda bu ödenekten karşılanan gelir vergisi bütçenin gelir tarafında da yer almaktadır.

TABLO : PERSONEL GİDERLERİ

Seçilmiş Göstergeler	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014 T	2015P	2016P	2017P
Personel giderleri/GSYH	6,3	6,3	6,0	5,8	5,7	5,9	5,8	6,6	6,7	6,6	7,1	7,2	7,3	7,1	7,0	6,9
Personel giderleri/Faiz dışı bütçe giderleri	32,3	34,8	35,2	32,8	32,4	31,7	31,3	29,3	29,8	31,5	32,1	31,4	32,3	33,0	33,1	33,6

NOT: Personel giderlerine SGK primleri dâhildir.

Kaynak: Maliye Bakanlığı

Personel giderlerinin faiz dışı bütçe giderlerine oranı yüzde 31-32 düzeylerinde seyretmiştir. Tablodan da görüleceği üzere en yüksek orana sahip olduğu yıl yüzde 35,2'yle 2004 yılı, en düşük orana sahip olduğu yıl yüzde 29,3'le 2009 yılı olmuştur.

Personel giderlerinin seyrini belirleyen iki değişken bulunmaktadır. Biri, bizatihi maaş ve diğer mali-özlük unsurları diğeri ise personel sayısındaki net değişimdir. AKP prensip olarak kamu çalışanlarının maaşlarına enflasyon oranı kadar artış yapmış, ancak 2014 yılında bu artışı da sağlayamamıştır. Ayrıca, kamuda ücret dengesine yönelik düşük maaşlı memurlara denge tazminatı ve aile yardımı gibi unsurlarda kısmi iyileşmeler yapılmıştır.

2015 yılında geçmiş yıllarda olduğu gibi kamu çalışanları enflasyon ve büyüme hedeflerinin altında ücret zammı alacaklardır. Bu durum geniş toplumsal kesimlerin üretilen mal ve hizmetlere güçlü bir talep doğurmayacakları anlamına gelmektedir. Yani kamu çalışanlarından toplam yurtiçi talebe de büyük bir katkı beklenmemelidir. Diğer cariler cephesinde de benzer şekilde mal ve hizmet alımları kalemi 2015 yılında sadece yüzde 2,7 oranında artmaktadır. Bilindiği üzere bu kalem cari yılda üretilen mal ve hizmetlere kamu alımları yoluyla yaratılan talebi göstermektedir. Bu oranın da düşük seyretmesi kamu alımlarının önümüzdeki dönem büyümeye önemli bir katkı vermeyeceğini göstermektedir.

AKP döneminde kamu çalışanlarının gelirlerinin GSYH içindeki görelî payı azalmış, kümülatif büyümenin altında bir reel gelir artış gerçekleşmiştir. Bununla birlikte, personel

ödeneklerindeki bu kısıntı, eğitim, sağlık gibi devletin anayasal ödevi ve yurttaşların temel hakları olan bazı kamu hizmeti alanlarındaki şiddetlenen ihtiyacın karşılanmasında da yeterli düzeyde kullanılmamıştır. Kamu hizmeti sunumunun emeğe dayalı özellikleri nedeniyle kamu personeli yetersizliği yurttaşların eğitim, sağlık, sosyal-kültürel hizmetlerden yoksun kalması anlamına gelmektedir. Bu durum, gerek alt gelir gruplarının durumu, gerekse kamu hizmetleri kapasitesinin bölgelerimiz arasında eşitsiz dağıldığı gerçeğiyle birlikte değerlendirildiğinde, ülkemiz coğrafyasının önemli bir bölümünde yurttaşların en temel gereksinimlerinin dahi karşılanamadığı söylenebilir.

2009 yılına kadar kamu personel istihdam hacmini baskılayan AKP, gerek işsiz öğretmenlerin, gerekse parlamentoda CHP'nin muhalefeti sonucu 2010 yılından sonra eğitim hizmetleri sınıfında öğretmen alımlarında artışa yönelmiştir. Özellikle son yıllarda kurulan üniversitelerin personel gereksiniminin karşılanması gereği ile birleşince 2009 yılından 2013'e uzanan kesitte personel giderlerinin GSYH'ye oranı tedrici bir artışla yüzde 6,6'dan yüzde 7,2'ye yükselmiştir. 2014 yılında ise yüzde 7,3 gerçekleşmesi tahmin edilirken Program yıllarında yüzde 7,1, yüzde 7 ve yüzde 6,9 olarak tedrici olarak düşürülmesi hedeflenmektedir.

Kamu personel politikalarına yakından bakıldığında, AKP döneminde personel rejiminin önemli ölçüde tahrip olduğu görülmektedir. Cumhuriyet'in kuruluşundan beri kamu yararı ve kamu hizmeti eksenli olarak örgütlenen ekonomik-sosyal yapı ve işlevler AKP döneminde hızla tasfiye edilmeye başlanmış, toplumun ortak çıkarlarının kamu yararı doğrultusunda yerine getirilmesi anlayışı terk edilerek, kamu hizmetlerinin, yurttaşların tüketici olarak satın alma güçleri ölçüsünde yararlanabilecekleri bir piyasa malına dönüştürülmesi hedeflenmiştir. Bu yeni düzende devletin AKP tarafından biçilen rolü ise güvenlik ile piyasa ilişkilerinin düzeni ve denetimiyle sınırlandırılmaya çalışılmıştır. Kamu personel rejimi de bu yönde dönüştürülmüş ve özellikle taşeronlaşma asli, sürekli nitelik gösteren kamu hizmetlerine de yayılmıştır. Siyasal iktidarlar karşısında liyakat ve kariyer ilkesine göre çalışan, tarafsızlığıyla devletin memuru olması benimsenmiş bir rejim tarihe karışmaktadır. Memura sağlanan güvence Hükümet tarafından kişisel bir imtiyaz gibi algılanmaktadır. Bununla birlikte, tarihsel tecrübenin (18 ve 19.yüzyıl) içinden süzülen bu rejimde memura sağlanan güvence ulus devlet-kamu yararı-kamu hizmeti tasarımıyla asıl olarak yurttaşların eşit, tarafsız kamu hizmetlerinden yararlanması, temel hak ve özgürlüklerini kullanmasının bir güvencesini oluşturmaktadır.

Kamu Personel Politikalarında Taşeronlaşma

Kamu personel sistemini dönüştürme çabaları AKP döneminde yaygınlaşmış ve hızlanmıştır. Bu dönüştürme çabaları, reform ve yeniden yapılandırma çalışmaları, yönetsel güç ve tercihler kullanılarak kamu örgütlerinin verimsizleştirilmesi, mevzuat değişiklikleri ve kamu yönetiminin hantal ve verimsiz, kamu personelinin ise tembel ve yetersiz olduğu şeklindeki toplumsal meşruluk kazanmaya yönelik söylemler eşliğinde yürütülmektedir.

Kamu personel sistemine yönelik dönüştürme çabalarının başında memur istihdamının alan itibarıyla daraltılması, memurlar eliyle görülen hizmetlerin hizmet alımına konu edilerek özelleştirilmesi gelmektedir. Özelleştirme-taşeronlaştırma yoluyla emek maliyetlerine neredeyse doğrudan “siyasi” müdahale söz konusudur, Dolayısıyla kamu idarelerinin taşeronlaştırmaya yönlendirilmeleri ideolojiktir. Memurluk, kadro esasına dayanan ve kamu görevinin objektif ölçütlerle yerine getirilmesi amaçları ile örgütlenen, güvenceli bir istihdam biçimidir. Genel idare esaslarına göre yürütülen asli ve sürekli görevler başka istihdam şekilleri tarafından yerine getirilemeyeceği gibi, memurlar tarafından yürütülmesi öngörülen hizmetlerin “hizmet satın alınması” yoluyla taşeronlaştırılması da doğru bir uygulama değildir.

Diğer taraftan, taşeron işçiler aracılığıyla kapitalizmin başlangıç yıllarına ait vahşi çalışma koşulları adeta geri gelmiştir. Taşeron işçiler için, kavramsal olarak olmasa da, insani değerler bakımından “köleci çalışma koşulları” geçerlidir ve bu sebeple de taşeron işçilik uygulaması kamuoyunda “modern kölelik” olarak adlandırılmaktadır.

Kamuda, taşeron işçiler ağırlıklı olarak başta temizlik işleri olmak üzere yardımcı hizmetlerde, sağlık hizmetleri ve yardımcı sağlık hizmetlerinde, yerel yönetim hizmetlerinde ve güvenlik hizmetlerinde çalıştırılmaktadır. Kamu kurum ve kuruluşlarında taşeron işçi çalıştırılmasına yönelik hizmet alımları genelde bir yıllık olup hizmet alımının usul ve esasları kamu ihale kurumu ilgili mevzuatına göre belirlenmektedir. Bu hizmet alımlarıyla çalışan işçilerin bütün mali ve sosyal hakları ihaleyi alan taşeron firmaların sorumluluğu altında olmakta ve ihaleyi yapan kamu kurumunun ihale bedelini taşeron firmaya ödemekten başka herhangi bir yasal sorumluluğu bulunmamaktadır. Çünkü uygulamada, hizmet alan kamu kurum ve kuruluşları şartnamelerinde bu yükümlülüklerin alt işveren tarafından yerine getirileceğini belirtmektedirler. Bu yüzden de taşeron işçiler, ne asıl işveren olan kamu kurum

ve kuruluşlarının vasıtasıyla, ne de alt işveren olan taşeron şirketlerinin vasıtasıyla yasal mali ve sosyal haklarını kullanamamakta ve ciddi sorunlar yaşamaktadırlar.

Kamu kurum ve kuruluşlarında taşeron işçi çalıştırılmasına yönelik hizmet alımları genelde bir yıllık olup hizmet alımının usul ve esasları kamu ihale kurumu ilgili mevzuatına göre belirlenmektedir. Bu hizmet alımlarıyla çalışan işçilerin bütün mali ve sosyal hakları ihaleyi alan taşeron firmaların sorumluluğu altında olmakta ve ihaleyi yapan kamu kurumunun ihale bedelini taşeron firmaya ödemekten başka herhangi bir yasal sorumluluğu bulunmamaktadır. Çünkü uygulamada, hizmet alan kamu kurum ve kuruluşları şartnamelerinde bu yükümlülüklerin alt işveren tarafından yerine getirileceğini belirtmektedirler. Bu yüzden de taşeron işçiler, ne asıl işveren olan kamu kurum ve kuruluşlarının vasıtasıyla ne de alt işveren olan taşeron şirketlerinin vasıtasıyla yasal mali ve sosyal haklarını kullanamamaktadırlar.

Taşeronlar aracılığıyla iş yapılması kamu yöneticileri için de tercih sebebi olmaktadır. Çünkü kamu yöneticileri taşeronlar aracılığıyla hem mali hem de istihdam olanaklarını rahatça yönetmekte, hatta yönlendirmektedir. İhale kanunlarının bağlayıcı hükümleri çoğu kez işlevsiz kılınarak ihaleler yandaş şirketlere verilebilmektedir. Taşeron şirketlerde sendikal örgütlenmenin zorluğu da kurumlar için bir avantaj sağlamaktadır.

İşçiler tarihsel mücadeleleri sonucu, sosyal ve ekonomik haklarını korumak ve iyileştirmek amacıyla sendika çatısı altında örgütlenmiştir. Sendikal örgütlemeyi engellemek gibi temel bir hedefi olan taşeronluk sistemi ise bu amaca açıkça aykırı özellikler içermektedir. Taşeron işçilerin iş güvencesi olmadığı için, sendikaya üye olmaları ya da faaliyetlerine katılmaları durumunda derhal sözleşmeleri feshedilmektedir. Sendikal üyelik başvurularında toplu işten çıkarmalar yaşanmaktadır. Bu işçilerin örgütlenmesi, çalışma niteliğinden kaynaklı olarak tazminatsız işten çıkarılma ve mevcut taşeron ihalesi yenilendiğinde işe alınmama tehdidi ile engellenmektedir.

Bu çerçevede, kamu hizmetlerinin ilke olarak memurlar ve kamu işçileri eliyle gördürülmesi sağlanmalıdır. Bu kapsamda, kamu kurum ve kuruluşlarında, kamu hizmetlerinin hizmet satın alma yoluyla gördürülmesine ilişkin düzenlemeler gözden geçirilerek taşeron işçi çalıştırılmasına olanak veren yasal düzenlemeler yürürlükten kaldırılmalı ve taşeron işçiler çalıştıkları kurumlara ihdas edilecek memur ve işçi kadrolarına geçirilmelidir.

Özel şirketler vasıtasıyla kamuda çalıştırılan taşeron işçilere, bu şirketlerce çoğunlukla asgari ücret düzeyinde bir ücret ödendiği bilinmektedir. Bu şirketlere kamu idareleri tarafından ödenen hizmet alım bedelinin bir kısmı da doğal olarak şirketin ticari kazancıdır. Dolayısıyla, devlete ek bir mali yük getirmeksizin ve ilave kaynak yaratmaya gereksinim kalmaksızın, taşeron işçilerin, özel şirket tarafından kendilerine ödenen ücretlerden, şirketin işçi giderleri dışındaki ticari kazancı kadar daha yüksek bir ücret alabilmeleri mümkün olabilecektir.

Kamuda çalıştırılan taşeron işçilerin, çalıştıkları kurumların kadrolarına geçirilmelerindeki amaç, öncelikli olarak bu yurttaşlarımızı güvenceli ve örgütlü bir çalışma yaşamına kavuşturmak ve sonrasında da ücret ve diğer sosyal hak ve yardımlarını insanca yaşama düzeylerine çekmek olmalıdır.

4/C Statüsünde Çalışanlar

Günümüzdeki kamu personel rejimine bir göz atıldığında ciddi boyutta bir dağınıklıkla karşılaşmaktadır. Kamu çalışanları; memurlar, 4/B’li sözleşmeliler, 4/C’li sözleşmeliler, KİT sözleşmelileri, kuruluş yasalarına göre çalışan sözleşmeliler, mahalli idarelerde çalışan sözleşmeliler, işçiler ve geçici işçiler gibi statülere ayrılmaktadırlar. Aynı özelliklere ve liyakate sahip, aynı işi, aynı görevi yapanlardan bir kısmı memur, bir kısmı işçi, bir kısmı 4/b sözleşmeli, bir kısmı bir başka sözleşmeli statü gibi farklı statülerde ve farklı özlük hakları ile çalışabilmektedirler. Devletin asli ve sürekli işlerinden olan eğitim ve sağlık işkollarında bile artık geleneksel memurluk sisteminde uzaklaşarak bu hizmetlerin sözleşmeliler eliyle yürütülmesi uygulaması başlamıştır. Özel bilgi ve yetenek gerektiren işleri gördürmek için istisnai olarak getirilen sözleşmeli çalıştırma yöntemi ne yazık ki AKP döneminde kamuda esas çalıştırma biçimine dönüştürülmüştür.

4/C uygulaması, özelleştirme uygulamaları nedeniyle işsiz kalan işçilerin diğer kamu kurum ve kuruluşlarında yılda 10 ay süre ile sınırlı olmak üzere sosyal haklardan yoksun olarak düşük ücretle istihdamına dönük olarak hükümet tarafından kullanılan bir araç haline gelmiştir. Özelleştirme nedeniyle zaten mağdur edilen işçiler bu çalıştırma şekliyle bir kez daha mağdur edilmektedirler. Yıllarını devlete vermiş işçiler işyerlerinin birileri kar etsin diye satılması sonucu 4/C statüsüne geçirilmektedirler. Hâlbuki aynı kurumda memur statüsüyle çalışanlar özlük haklarıyla birlikte diğer kurumlara nakledilirken, işçilerin 4/C uygulamasıyla mağdur edilmesi anlaşılabilir değildir.

AKP döneminde 4/C uygulaması amacından saptırılmıştır. Kamuda düşük ücretle, iş güvencesinden, her türlü sosyal haktan yoksun olarak işçi çalıştırmanın yolu olarak benimsenmiştir. Bugün için TBMM başta olmak üzere pek çok kamu kurum ve kuruluşunda 4/C statüsünde çalıştırma yaygın bir şekilde uygulanmaktadır.

Bugün için sayıları 23.266 kişiyi bulan 4/C'li çalışan kadro talebinde bulunmakta ve diğer kamu çalışanları gibi başta iş güvencesi olmak üzere diğer sosyal haklarına kavuşmak istemektedirler.

2) YATIRIM GİDERLERİ

Yatırım ödenekleri olarak bütçenin ekonomik sınıflandırmasındaki sermaye giderleri ve sermaye transferleri toplamı alınmaktadır. Ekonominin etkinlik ve eşitlik sorunlarına kalıcı ve yapısal çözümlerin üretilmesi açısından kamu yatırımlarının seyri temel öneme sahiptir. 2003-2008 döneminin ilk beş yılında bütçede en çok kısılan kalem yatırım ödenekleri olmuştur.

2002 yılında GSYH'ye oranı yüzde 2,2 olan yatırım harcamaları ancak 2009 yılında yaklaşık bu düzeye (yüzde 2,3) ulaşabilmiş ve izleyen 2010-2012 yıllarında ise cılız artışlarla sırasıyla yüzde 2,6, yüzde 2,9 ve yüzde 2,8 olarak gerçekleşmiştir. Bu artışın da finansmanı amacıyla AKP İşsizlik Sigortası Fonunun faiz gelirlerine el atmıştır. 2013 ve 2014 yıllarında ancak yüzde 3'3 ve yüzde 3,1 oranlara ulaşmışken Programda (2015-2017) tekrar belirgin bir düşüşle yüzde 2,4 olarak hedeflenmiştir. Mutlak rakamlar açısından 2014 yılında 48,1 milyar lira yatırım harcaması yapılmışken bu rakam 2015 yılı bütçesinde 41 milyar lira olarak öngörülmektedir. Yani devlet 2015 yılında bu yıla göre yaklaşık 7 milyar lira daha az yatırım harcaması yapacaktır.

Kamu hizmetleri kapasitesi ve ekonominin altyapı stoku örselenmektedir. Oysa bütçe kalemleri içinde toplumun ekonomik ve sosyal gereksinimleri, yurttaşların ve gelecek kuşakların yaşam standartları açısından en önemli kalemi yatırımlar oluşturur. Hatta bütçe açığına karşı en sert muhalefet eden maliye ekolleri dahi, borçlanmanın sadece yatırımlar (ekonominin etkinlik-verimlilik kapasitesini güçlendirdiği) için kabul edilebileceğini ileri sürer.

TABLO : YATIRIM GİDERLERİ

Seçilmiş göstergeler	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014 T	2015 P	2016 P	2017 P
Sermaye giderleri/GSYH (%)	2,2	1,7	1,5	1,6	1,6	1,5	1,9	2,1	2,4	2,4	2,4	2,8	2,7	2,1	2,1	2,1
Sermaye transferleri/GSYH (%)	0	0	0,1	0,2	0,3	0,4	0,2	0,2	0,2	0,5	0,4	0,5	0,4	0,3	0,3	0,3
Toplam yatırım/GSYH (%)	2,2	1,7	1,6	1,8	1,9	1,9	2,1	2,3	2,6	2,9	2,8	3,3	3,1	2,4	2,4	2,4
Sermaye giderleri / Faiz dışı bütçe giderleri (%)	11,5	9,5	8,6	9,0	9,1	8,3	10,5	9,3	10,6	11,0	10,8	12,2	11,9	9,7	11,3	10,2
Sermaye transferleri / Faiz dışı bütçe giderleri (%)	0	0	0,4	1,2	2,0	2,2	2,6	2,0	2,7	2,1	1,4	1,3	1,3	1,3	1,3	1,3
Toplam yatırım / Faiz dışı bütçe giderleri (%)	11,5	9,5	9,0	10,2	11,1	10,5	13,1	11,3	12,3	13,8	12,6	10,8	11,0	11,0	12,6	11,5

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı

Sermaye giderlerindeki bu gerilemenin ekonominin büyüme dinamiklerini ve potansiyel üretim seviyesini önümüzdeki dönem sınırlandırması beklenmelidir.

Kamu-Özel İşbirliği Modeli

2003 sonrası dönemde yeni birçok kamu hizmeti alanında kamu-özel işbirliği modelleri kullanılmaya başlamıştır. Bu modelin kullanımı, ileri teknoloji gerektiren veya hizmetin istisnai özelliklerinden kaynaklanan tercihlerin çok ötesine taşınmış ve yandaş sermaye gruplarına kaynak aktarımının mekanizmaları olarak kullanılır olmuştur. Bununla birlikte, bu model bütçe açığının düşük görülmesine ve yükümlülüklerin uzun vadeye yayılmasına ve hizmetin maliyetlerinin artmasına yol açmaktadır. Diğer temel bir sonucu bu modeller de giderek yurttaşların hizmetler karşılığında bedel ödemesi yaygınlaşmaktadır.

Son dönemlerde altyapı yatırımları alanında kamu-özel işbirliği modellerinin yaygınlık kazanmaya başladığı gözlenmektedir. Kamu yatırımlarının dünyanın hemen bütün ülkelerinde bütçe olanakları ile yapılması esastır. Kamu yatırımlarının bütçe dışı yöntemlerle yapılması

mali disipline ve bütçe prensiplerine aykırı kabul edilmektedir. Ülkemizde ilk olarak enerji ve ulaştırma alanlarında uygulamaya konulan kamu-özel işbirliği modellerinin AKP döneminde eğitim ve sağlığı da kapsayarak giderek yaygınlaştığı ve mali portresinin yükseldiği gözlenmektedir.

Bu durumun temel nedeni, geçmişte kamunun yaptığı fiziki ve sosyal altyapı yatırımlarının kamu-özel işbirliği (KOİ) modeliyle gittikçe artan bir biçimde özel sektöre devredilmesidir. Gerçekten de rakamlar AKP döneminde kamu kesiminin yatırım performansında ciddi bir gerileme olduğunu göstermektedir. Nitekim ülkemizde kamu sabit sermaye yatırımlarının GSYH içindeki payı 2002 yılında yüzde 4,9 iken, 2012 yılında yüzde 4,2'e gerilemiş olup, 2014 yılında yüzde 4,4 seviyesinde gerçekleşeceği tahmin edilmektedir. Bu durum, özellikle fiziki ve sosyal altyapı yatırımlarının kamu yatırım programı çerçevesinde yapılmasının olanakları mevcut olduğu halde kamunun altyapı yatırımlarından hızlı bir biçimde çekildiğini göstermektedir.

Diğer taraftan, kamu altyapı yatırımlarının KOİ modeliyle gittikçe artan bir biçimde özel sektöre yaptırılmaya başlanması, Türkiye ekonomisinin makroekonomik dengeleri ve orta-uzun dönem büyüme potansiyelleri açısından da ciddi problemler ortaya çıkarmaktadır. Özel sektörün esas itibarıyla “dış ticarete konu olan sektörler” dediğimiz üretim ve ihracat artıracak imalat sanayi sektörlerinde yoğunlaşması beklenirken, ülkemizde kamunun altyapı yatırımlarından çekilmesi sonucu bu alana özel sektörün girmesi ciddi bir zafiyet oluşturmaktadır. Bu açıdan da kamunun kendi asli görevine dönmesine ve özel sektörün kamu sektörü ile bir ikame ilişkisi içinde değil, tamamlayıcılık ilişkisi içinde çalışmasına ihtiyaç vardır.

Öte yandan, AKP döneminde yap-işlet, yap-işlet-devret ve yap-kirala yöntemlerinin uygulandığı kamu-özel işbirliği modelinin kullanımının, ilgili kanunda da yer alan, ileri teknoloji gerektiren veya hizmetin istisnai özelliklerinden kaynaklanan tercihlerin çok ötesine taşındığı ve adeta belli sermaye gruplarına kaynak aktarım mekanizmaları olarak kullanıldığı görülmektedir

Türkiye ekonomisinin bütçe açıkları verdiği hepimizin malumudur. Bu çerçevede, söz konusu altyapı yatırımlarının KOİ modeli yerine bizzat kamu tarafından yapılması doğal olarak bütçe açığını artıracak ve bu kapsamda Hazine daha fazla borçlanacaktır. Bununla birlikte, özellikle dış borçlar açısından, Hazinesinin bizzat borçlanması ile KOİ modeli

çerçevesinde özel sektör tarafından borçlanılmasının getireceği yükün ülke ekonomisi açısından karşılaştırılması uygun olacaktır. Hazinesinin daha düşük faizlerle ve daha uzun vadelerle borçlanma imkânlarına sahip olduğu düşünüldüğünde bu konu büyük önem kazanmaktadır.

Diğer taraftan, kamu-özel işbirliği modeli ile yapılan yatırımlar geleceğe yönelik bir koşullu hükümlülük yaratmaktadır. Bu koşullu yükümlülük, bir hesaplama göre 35 milyar dolar civarında bir büyüklüğe ulaşan KOİ modeli ile yapılan yatırımlar için sözleşmelere konulan Hazine garantisi imkânı ile ortaya çıkmış bulunmaktadır. Diğer bir ifadeyle, KOİ modeli ile yapılan yatırımlarda, işletme veya kira süresi içinde bazı koşullar oluştuğu zaman, özel sektör dış borcu Hazine tarafından yüklenilecektir. Bu durumun Türk mali sistemi üzerinde ciddi bir mali risk yaratacağı açıktır. Böyle bir durumda hazinenin borcu üstlenmesi ve kamu borcunun artabilecek olması nedeniyle hazinenin riski yükselecektir. Hazinesinin riski dolayısıyla faiz oranları yükselebileceği gibi, uluslararası kredi derecelendirme kuruluşlarının Türkiye'nin kredi notunu düşürmesi olasılığı da gündeme gelebilecektir.

Diğer bir deyişle, ülkemizde giderek yaygın bir biçimde birçok kamu hizmeti alanında uygulanan KOİ modelleri, koşullu yükümlülükler olarak kısa dönemde bütçe açığının düşük görülmesine neden olurken, yükümlülüklerin uzun vadeye yayılmasına yol açmaktadır. Kasım 2000 ve Şubat 2001 ekonomik krizlerinde de olumsuz sonuçlarını yaşadığımız devletin koşullu yükümlülüklerinin artması ekonomi açısından ciddi belirsizliklere yol açmakta ve riskleri artırmaktadır.

Öte yandan, yapılan son yasal değişiklikle, KOİ modeli ile yapılan yatırımların proje finansman anlaşmalarında Hazine garantisinin kapsamına finansmanın türevleri de eklenmiştir. 2008-2009 küresel krizinden alınan derslerin ışığında, türev piyasaları alanının böyle bir Hazine garantisi kapsamına alınmasının büyük sakıncalar yaratacağı düşünülmektedir.

Bu belirsizliklerin yanı sıra Hazine garantisinin kullanılmasına yol açacak koşulların gerçekleşmesi, borç yönetimi ve kamu finansmanı açısından Orta Vadeli Program, Orta Vadeli Mali Plan ve Merkezi Yönetim Bütçesinin hazırlık safhasında öngörülemeyen ek mali yüklerin doğmasına neden olarak ekonomideki mali disiplini bozucu yönde bir etki yapacaktır.

KOİ modeline ilişkin olarak ortaya çıkan başka bir sorun da, TBMM gündemine gelen bütün yasa tasarı ve tekliflerinde muhalefetin ısrarlı taleplerine rağmen yatırım projelerine ilişkin etki değerlendirme analizlerinin verilememiş olmasıdır. Bu kapsamda, bir yatırımın kamu yatırım programı kapsamında ilgili Bakanlık tarafından yapılmasının maliyetleri ile Yap-İşlet Devret, Yap-İşlet ve Yap-Kirala yöntemlerinden birini kullanarak KOİ modeli çerçevesinde yüklenici firma tarafından yapılmasının maliyetlerinin karşılaştırılması olarak görmek mümkün olamamaktadır.

Diğer taraftan, KOİ modeli, sadece bir yatırım finansman modeli olmayıp, yatırımın gerçekleşmesi sonrasında kamu hizmetinin nasıl ve kimler tarafından sunulacağından, hizmet alanların hizmetlerden ne şekilde ve hangi koşullarda yararlanacağına kadar birçok alanı yeniden şekillendiren bir modeldir. Bu model ile kamu hizmeti sunumunda AKP döneminde hızla yaygınlaşan taşeron çalışma ilişkileri sürecine de hız kazandırılacak ve böylece ‘kamu hizmetlerinin kamu görevlileri eliyle gördürülmesi’ anlayışı ortadan kaldırılacaktır. Bunun sonucunda, çalışanların iş güvencelerinin olmadığı, çalışma koşullarının ve ücretlerin taşeron şirketler tarafından belirleneceği, sürekliliği olmayan, güvencesiz ve sömürüye açık bir çalışma ilişkisi temel kamu hizmeti alanlarında daha da yaygınlaşacaktır.

Burada vurgulanması gereken önemli bir husus, bütün bu sorun alanlarına rağmen, KOİ modeli ile yapılan yatırımlar üzerinde TBMM'nin bir denetim yetkisinin olmamasıdır. Bu kapsamda, Sayıştay'ın KOİ modelinin uygulamalarını performans denetimine tabi tutmasının ve müstakil bir raporu her yıl Plan ve Bütçe Komisyonuna sunmasının uygun olacağı düşünülmektedir. Böylece, TBMM'nin bu alandaki denetimi etkin bir biçimde sağlanabilecektir.

3) TRANSFER GİDERLERİ

Tarımsal Destekler

Tarım destekleme politikaları;

- Tarımsal üretimde ülkemizin kendine yeterli hale gelmesini sağlamak,
- Çiftçilerimizin ve kırsal nüfusumuzun gelir ve yaşam düzeylerini yükseltmek,
- Döviz sağlanmasına yönelik ihraç ürünlerini özendirmek,

- Verimliliği yükseltici teknolojilere ve tekniklere geçebilmek veya ihtiyaç duyulan yeni ürünlerin üretimini özendirmek,
- Nüfusun ucuz ve dengeli beslenmesinin sağlanması,
- Sanayiye istikrarlı bir biçimde hammadde ve girdi sağlamak,
- Kırsal kalkınmayı gerçekleştirmek gibi amaçlarla yapılan kamu hizmetlerini içermelidir.

Tarım destekleme politikaları, gelişimi içinde ağırlık ve kapsamında değişiklikler olmakla birlikte, AKP döneminde düşük düzeylerde uygulanmıştır.

AKP döneminde tarımın çökertildiği ve kırsal nüfusumuzun refahının baskılandığı görülmektedir. Tarıma dönük desteklerin milli gelire, tarımsal katma değere ve bütçe harcamalarına oranı ile tarım istihdamı göstergelerinde çarpıcı bir seyir gözlenmektedir.

Türkiye'nin tarımda net ithalatçı konumu ürün yelpazesi çeşitlenerek kalıcılaşmaktadır. Tarımsal desteklemelere ayrılan ödenekler gereksinim duyulan düzeyin çok gerisinde kalmış ve refah baskılaması yaşayan kırsal nüfusun yoksulluk düzeyi artmıştır. Çiftçiler-köylülerin (üreticilerin) refahındaki daralma kentsel nüfusun tükettiği gıda ürünleri fiyatlarına yansımamış, fiyat farklarına (ticari marjlara) büyük ölçüde toptan ve perakende ticaret (süpermarketler, halciler vs.) kesimleri tarafından el konulmuştur.

AKP döneminde tarımsal destekleme ödemelerinin milli gelir içindeki payının 2006 yılında çıkan 5488 Sayılı Tarım Kanunu'nun 21'inci maddesinde en az yüzde 1 olacağı hükme bağlanmış olmasına rağmen, ortalama binde 5-6 civarında gerçekleştiği görülmektedir. Nitekim 2015 Yılı Programında tarımsal desteklemeye ayrılan miktar 10 milyar lira olup, GSYH'nın binde 5,1'ine tekabül etmektedir.

Diğer taraftan, AKP Hükümetinin ilgili Bakanları tarafından açıklanan OECD hesabına göre, Türkiye'nin tarımsal desteğinin yüzde 2,0 olduğu iddiasının konuyla bir ilgisi bulunmamaktadır. Zira bu kâğıt üzerinde görünen, hesabi bir destek olup, tarım üreticisine verilen maddi bir destek değildir. OECD hesabı belli başlı ürünler için dünya fiyatlarıyla yurt içi fiyatları arasındaki farkın bu ürünlerin üretim miktarlarıyla çarpılarak yapılmaktadır. Eğer bir ülkedeki yurtiçi fiyatlarla dünya fiyatları arasında fark varsa destek miktarı da otomatik olarak yüksek gözükmektedir. Bununla birlikte, bu hesaplama o ürünü üretmek için kullanılan

girdilerin yurtiçi fiyatlarıyla dünya fiyatları arasındaki farkı dikkate almamaktadır. Daha önce verilerle ortaya konulduğu üzere Türkiye, mazot, gübre gibi temel girdilerde dünyanın en pahalı ülkelerinden biri konumundadır.

Öte yandan, OECD hesabına göre Türkiye'nin tarıma verdiği desteğin milli gelir içindeki payı da AKP döneminde gerilemiştir. Nitekim söz konusu destek, 2002 yılında yüzde 3,6 iken 2013 yılında ise yüzde 2'ye gerilemiştir. Bu durum da AKP döneminde girdi maliyetleri dörde katlanan çiftçi ve hayvancının tarımda arz ve talebin egemen kılınması söylemi altında nasıl sahipsiz bırakıldığıının somut 'bir göstergesidir.

Sonuç olarak, AKP Hükümetinin bakanları tarafından tarımsal destekleme ödemeleri konusunda yapılan farklı hesaplamaların gerçeği yansıtmadığını ve bir anlam ifade etmediğini belirtmek gerekmektedir.

Sosyal Güvenlik Kurumuna Transferler

Anayasanın 60. maddesinin birinci fıkrasında yer alan “Herkes sosyal güvenlik hakkına sahiptir.” hükmü ile ikinci fıkrasındaki “Devlet, bu güvenliği sağlayacak gerekli tedbirleri alır ve teşkilatı kurar.” hükümleri devlete önemli bir sorumluluk yüklemektedir.

Buna ilaveten, sosyal devletin eşitlikçi ve dikey adaletçi anlayışının tabii bir sonucu olarak sosyal güvenlik bakımından özel olarak korunması gerekenler Anayasanın 61. maddesinde sayılmıştır. Harp ve vazife şehitlerinin dul ve yetimleriyle, malûl ve gazilerin korunması ve toplumda kendilerine yaraşır bir hayat seviyesi sağlanması, sakatların korunmaları ve toplum hayatına intibaklarını sağlayıcı tedbirlerin alınması, yaşlıların korunması, korunmaya muhtaç çocukların topluma kazandırılması için her türlü tedbirlerin alınması çerçevesinde gerekli teşkilat ve tesislerin kurulması veya kurdurulması devlete sorumluluk olarak verilmiştir.

Özellikle AKP dönemine damgasını vuran temel politika önceliği kendini, sosyal güvenlik alanında çıkarılan 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanununda göstermiştir.¹ 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu;

---

¹ 1964 tarihli 506 sayılı Sosyal Sigortalar Yasası, 1971 tarihli Bağ-Kur Yasası, 1983 tarihli 2926 sayılı Tarımda Kendi Adına ve Hesabına Çalışanlar Sosyal Sigortalar Yasası gibi birçok yasa ile 1949 tarihli 5434 sayılı Emekli Sandığı Yasasının ve çeşitli yasaların birçok hükmü yürürlükten kaldırılmıştır.

işçi, köylü ailelerinin ve hatta 2008'den sonra yeni işe başlayacak olan kamu çalışanlarının zaten zayıf olan sosyal güvenlik konumlarına en radikal darbeyi vuran bir "Reform" olarak yürürlüğe girmiştir.

Reform olarak adlandırılan bu kanunla, sosyal sigorta koruma düzeyleri düşürülmüştür. Yaşlılık, ölüm ve malullük aylıklarının hesaplanmasında kullanılan aylık bağlama oranları, güncelleme katsayısı gibi parametreler hemen hemen tüm sigortalılar açısından aleyhte değiştirilmiştir. Başka bir deyişle, aynı prim ödemesi karşılığında elde edilen aylık (geriye dönüşler) daha düşük olacaktır. İşçi ve köylü ailelerinin artan ve çeşitlenen sosyal riskleri, gereksinimleri karşısında sunulan yardımların koruma düzeyi insan onuruna yaraşır olmaktan uzaklaşacaktır. Bu olumsuz etkiler giderek hissedilir hale gelecektir.

Yaşlılık sigortasında yaş koşulu 2036'dan itibaren tedrici olarak artmakta ve 2048'de kadın ve erkekler için 65 yaş öngörülmektedir.

Yetim statüsünde bulunan kadınların genel sağlık sigortası primi mükellefi haline getirilmesi, yeşil kart alabilme koşullarının ağırlaştırılması gibi birçok düzenleme Reformun toplumda en zor durumdaki kesimlere dahi olumsuz etkilerini resmetmektedir.

Genel sağlık sigorta sistemi, aile hekimliği, tam gün yasası ve kamu hastane birlikleri sağlıkta dönüşüm programının temel ayakları olarak yürürlüğe girmiştir. Bu dönüşüm çerçevesinde sağlık bir kamu hizmeti olmaktan çıkarılmaktadır. Sağlık hizmetinden yararlanabilmek için primin yanısıra katılma payı, ilave ücret vs. adlar altında bir dizi mali yükümlülük getirilmektedir. Kamu hastanelerinin ticari bir işletme olarak yapılandırılması ve bir bölümünün özelleştirilmesinin önu açılmaktadır. Çokuluslu sağlık şirketlerinin ilaç tekellerinin kontrolüne geçecek bir piyasanın inşa edildiği görülmektedir.

Öte yandan, sosyal güvenlik sisteminin açıklarının artacağı beklenmektedir. AKP'nin uyguladığı büyüme modeli, istihdam (aktif sigortalı sayısı) ve ücret kazanç vs. (prim matrahı) artışlarına imkân vermediği için pasif sigortalı sayısındaki artışlar karşısında sosyal sigortalar sistemi aktüeryal dengesini iyileştirememektedir. Sosyal güvenlik primleri dahil vergi yüküne bakıldığında prim gelirlerinde bir düşüş ve yatay seyir gözlenmektedir. Dolayısıyla kayıdı işi istihdam ve yeni kayıtlı istihdam sağlama noktasında Hükümetin beklentilerinin düşük olduğu görülmektedir. Hükümetin hanehalkının refahını baskılayacak nitelikte harcama kısıntıları

veya özellikle sağlık (ilaç vs. dâhil) hizmetlerinde adımlar atacağı görölmektedir. İsrarla mücadele adı altında aile hekimliği düzeyinde başka bir deyişle birinci basamak sağlık hizmetlerinde dahi katılım payları alınmasına başlanması özellikle satın alma gücü düşük toplumsal grupların sağlık hizmetlerine erişimlerini giderek olanaksızlaştıracaktır.

TABLO: SOSYAL GÜVENLİK KURUMUNA YAPILAN BÜTÇE TRANSFERLERİ

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014T
SGK'ya Transferlerin GSYH'ye oranı	3,2	3,5	3,5	3,7	3,1	3,9	3,7	5,5	5,0	4,1	4,5	4,6	4,4
SGK'ya transferlerin faiz dışı giderler içindeki payı	16,5	19,2	20,2	20,8	17,8	21,3	19,9	24,5	22,4	19,4	20,3	20,0	19,4

Sosyal güvenlik kurumuna yapılan transferleri fon mantığı içinden değerlendirmek gerekir. Söz konusu ödeneklerin büyük bir bölümü iç borç geri ödemesi benzeri bir özellik taşımaktadır. Her ne kadar bütçe kod yapısı nedeniyle fonksiyonel sınıflandırmanın “sosyal güvenlik ve sosyal yardım hizmetleri” ve ekonomik sınıflandırmanın “cari transferler” altında gösterilse de primli rejimi, primsiz rejim gibi değerlendirmek büyük bir hata olur. Primli rejimde fon mantığı geçerlidir ve çalışma yaşamları (aktif dönem) boyunca sigortalılar prim öderler ve sosyal risklerini güvence altına alırlar. Bugünden hareketle bir örnek vermek gerekirse, aktif bir sigortalı ayda 200-250 bin TL, yılda 2.500-3.000 TL ve 30 yılda 75.000-90.000 TL ödemektedir. Ayrıca, bu fon kaynağının 30 yıl boyunca reel değerlenme imkânını da birlikte düşünmek durumundayız. 2022 sayılı Kanuna (primsiz rejim) yönelik bütçe gerçekleşmesi gibi bu ödeneğin kullanımını analiz etmek teknik yetkinlikten yoksun olacaktır. Kuşkusuz, düşülecek miktarı nicelleştirmek zor olmakla birlikte, hizmet akdiyle çalışanlar için beş puanlık indirim, yaşlılık aylığının düzeyinin belirlenmesindeki reel pozitif etkiler vs. toplam içinden çıkarılarak yaklaşık bir büyüklüğe ulaşılabilir.

Sosyal güvenlik alanında Cumhuriyetin temel niteliklerinden sosyal devlet ilkesi yok sayılmaktadır.

AKP döneminde Sosyal Güvenlik Reformu adı altında, sosyal güvenlik kurumları tek çatı altında birleştirilirken, SSK hastanelerine ve arsalarına el konuldu. Ardından hastaneler, bilindiği gibi “sağlık reformu” adı altında tüccar siyasetin mantığı gereği piyasa koşullarına teslim edildi.

AKP'nin uygulamaya soktuğu Sağlıkta Dönüşüm Programı sağlık bir “hak” olmaktan çıkartılıp “bedeli ödenirse” erişilebilir bir piyasa malına dönüştürülmüştür.

Genel Sağlık Sigortası ile prim ödeyebilecek dilimde olan ancak ilerleyen zamanlarda bir şekilde primini ödeyemez hale gelecek, prim borcu bulunan vatandaşların cezalandırılacağı bir sisteme dönüşecektir. Prim ödemesini bir şekilde geciktiren, prim borcu bulunan vatandaşlarımız hastaneye başvurduklarında borçlarını ödeyemedikleri için sağlık hizmetine ulaşamayacak ve ölüm kalım mücadelesi vereceklerdir.

Bu alanda, vatandaşlarımız sağlığa ulaşabilmek için ödedikleri primlerin haricinde ayrıca katkı payları, ilave ücretler ödemek durumunda bırakılmışlardır. Piyasacı sağlık politikalarının bir nevi laboratuvarı haline gelen ülkemizde, “Paran kadar sağlık” politikasının ülkemizdeki temsilcisi olan AKP iktidarı 2002 yılından bugüne kadar çeşitli adlar altında hastalardan alınan katılım paylarını her defasında artırmıştır. Şaşırtmacalarla hastayı yönlendiren bu sistem içerisinde şu anda hastalar toplamda 10 farklı ücreti 3 farklı (eczane, hastane, maaş) kanaldan ödemektedir.

Sağlık ve sosyal güvenlik alanını doğrudan ilgilendiren bir diğer önemli konu başlığı da kamu ilaç politikalarıdır.

Türkiye’de ilaç sanayinde pazardaki ilk 20 firmadan sadece 4’ü yerli, ilk 10 firmadan ise sadece 2’si yerli firmadır. Bu durum da açıkça, ilaç pazarının çok uluslu şirketlerin kontrolünde olduğunu göstermektedir. Ülkemizde, önceden ilaç sektöründe çok güçlü yerli ilaç sanayi varken, AKP iktidarı ile birlikte bu sanayinin büyük çoğunluğu teker teker satılmıştır.

İlaçta tasarruf adına halkın sağlık ve ilaç hakkına erişimini zorlaştıracak girişimlerden uzak durulmalıdır. Sağlık harcamalarının yüksek olduğu gerekçesiyle tasarrufa gidilirken ilk akla gelen ilaç harcamaları olmamalıdır. İlaç harcamaları baskılanırken özel hastaneler dolayısıyla sağlık harcamalarında gerçekleşen artış da dikkat çekici boyutlardadır.

Sağlıkta Dönüşüm Programı çerçevesinde SGK'lıların da özel hastanelerden hizmet alabileceği propagandası ile özel hastanelere dönük ciddi bir talep yaratılmıştır. Bu durum, standart altı birçok özel sağlık kuruluşunun kurulmasına neden olmuş, ülkede verilen sağlık hizmetinin içindeki özel sektör payı beş katın üzerinde artmıştır. Devlet eliyle vergiler, primler, sağlık sandığı kesintileri ile toplanan paralar her yıl SGK eliyle özel sektöre artan ölçüde aktarılmaktadır.

Sağlık ve sosyal güvenlik sistemlerinde hasta hakkı ihlalleri her geçen gün artmaktadır. Vatandaşlarımız hiç gitmediği halde, başka bir ilde, hiç bilmedikleri bir hastanede tedavi olmuş gibi görünebilmekte ve bu aslında hiç olmadıkları tedavinin masraflarını ödemek durumunda bırakılmaktadırlar. Bu gibi örneklerin her gün yüzlercesinin yaşandığı bir ortamda, bir an önce Sağlık ve Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın bu konuda acil tedbirleri alması ve bu uygulama nedeniyle mağdur olan vatandaşlarımızın geriye dönük hak kayıplarını telafi etmesi gerekmektedir.

Ülkemizde hızla artan çalışan yoksulluğu olgusu da düşünüldüğünde, asgari ücretin 1/3'ünden fazlasını kazanan kişilerin zengin sayılarak prim ödemek zorunda bırakıldığı Genel Sağlık Sigortası uygulaması ile birlikte, tıpkı bundan önceki sistemde primlerini ödeyemeyen Bağ-Kur'lu vatandaşlarımızın yaşadığı prim borçları sorunu ortaya çıkacak ve vatandaşlarımız yeri geldiğinde, aylarca, yıllarca sağlık kuruluşlarının kapısından dahi giremeyecek hale geleceklerdir. Söylemde toplumun büyük bir yüzdesini kapsıyor gibi görünen Genel Sağlık Sigortası, bir kaç yıla kalmadan, büyük bir kesimi devre dışı bırakacak ve sadece belirli bir gelir seviyesindeki ödeme gücü yeten vatandaşlarımızın, sağlık hizmetine ulaşmasına imkân tanıyacaktır.

Ekonomide kayıt dışılık hala en önemli sorunlardan biridir ve kayıt dışı çalıştırmada devlet vergi gelirini, sosyal güvenlik kurumu prim gelirini, işçi ücretini ve sosyal güvencesini, sendika üyesini kaybederken, kazanan sadece kayıt dışı çalıştıran olmaktadır.

B. BÜTÇE GELİR POLİTİKALARI

AKP'nin içeriksizleşmiş bütçe politikasının diğer bir görünümü bütçe gelir politikalarında kendini göstermektedir. Özellikle, bir defalık gelirlerin sağladığı imkânlar (Hazine aktiflerinin satışları, özelleştirmeler, vergi-sosyal güvenlik prim afları, 2/B, bedelli

askerlik gibi) ekonominin yapısal sorunlarının (aramalı ithalatına bağımlılık, teknolojik gelişme vb.) çözümünde kullanılmamıştır.

1) VERGİLER

AKP döneminde uygulanan vergi politikasının iki ana yönelişi olmuştur.

Bunlardan birincisi, AKP döneminde toplumun vergi yükünün artırılmasıdır. Bu durum, ödenen vergilerin GSYH'ya oranının artışı ile somut biçimde görünür hale gelmektedir. Diğer bir ifadeyle, toplumun gelir, servet ve harcamalarından ödediği verginin artış hızı, GSYH artış hızının üzerinde seyretmektedir.

TABLO : VERGİ YÜKÜ

Vergi Yüğü	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014T	2015P
(1)	17,6	18,7	18,3	18,9	18,6	18,6	18,2	18,5	19,7	20,1	20,2	21,5	20,5	20,7
(2)	22,3	23,8	23,6	24	24,4	24,2	24,3	24,7	26,3	27,4	27,4	29	28,1	28,5

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı

(1) Sos.Göv.K.Hariç Vergi Yüğü (%)

(2) Sos.Göv.K.Dahil Vergi Yüğü (%)

Vergi yükünün artmasının yanı sıra ikinci önemli yöneliş vergi gelirleri içindeki dolaylı vergi gelirlerinin payının artırılmasıdır. Daha açık bir ifadeyle, gelir ve kazanç üzerinden alınan vergiler yerine, ithalde ve dâhilde alınan KDV, özel tüketim vergisi, BSMV ve diğer dolaylı vergilere ağırlık verilmektedir. Tersine artan oranlı olduğu için adil olmayan, gelir dağılımındaki adaletsizliğe hizmet eden dolaylı vergiler, AKP iktidarı döneminde artarak, bütçenin temel finansman aracı haline gelmiştir. AKP Hükümeti, 2002 yılında yüzde 64,9 olarak devraldığı dolaylı vergilerin toplam vergi gelirleri içindeki oranını 2013 yılında yüzde 72,4'e çıkararak zirve yaptırmış, 2015 yılında ise bu oranı yüzde 70,5 olarak hedeflemiştir.

TABLO: DOLAYLI VE DOLAYSIZ VERGİLERİN DAĞILIMI (Yüzde)

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014T	2015P
Vergiler	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Dolaysız V.	35,1	32,4	30,9	30	28,6	31,1	32,3	32,5	28,3	29,2	30,0	27,6	29,5	29,5
Dolaylı V.	64,9	67,6	69,1	70	71,4	68,9	67,7	67,5	71,7	70,8	70,0	72,4	70,5	70,5

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı

Hükümet ekonominin kırılmalığının artması (cari işlemler açığı, özel kesim borçlarının oranının artması, rezervlerin ithalata oranının düşmesi vs.) karşısında ciddi bir atalet içindedir. Hatta mali disiplini olumlu etkilediği için hareketsiz kaldığı bile düşünülebilir. Kamu mali dengesi lehine gelişmeleri sağlayan ithalden alınan KDV, vergi gelirleri içinde en önemli kalemlerden birini teşkil etmektedir. Bir yandan ithalata rekabet edemeyen yerli üreticiler iflasa sürüklenirken, Hükümet sağladığı vergi performansı nedeniyle adeta ithalatı teşvik etmektedir. Bilindiği gibi dâhilde alınan KDV'ye göre, ithalden alınan KDV'nin kayıtlılık oranı ve tahsil yeteneği her zaman daha güçlüdür. Bu bağlamda, ithalde alınan KDV'de beklentilerin üzerinde görülecek hâsılat artışlarının ithal ikameyi olanaklı kılabilecek teknoloji geliştirme programlarına, KOBİ'lerin finansman sorunlarına ve işsizlikle mücadelede kanallara kanalize edilmesi beklenirken, Hükümetin bu yönde bir politika çerçevesi oluşturmadığı açıktır.

Bu kapsamda, gerek vergi yükündeki artış ve gerekse dolaylı vergilerin toplam vergiler içindeki payındaki artış eğilimi, vergilerin bir iktisat politikası aracı olarak kullanılmasından ziyade, gelir-hâsılat boyutuna odaklanan, başka bir deyişle, kaynak tahsisinde etkinlik gözetilmediği gibi, gelir dağılımını da dikkate almayan bir niteliğe sahip olduğunu göstermektedir.

Vergi gelirlerine alt kalemler itibariyle bakıldığında ise başka ilginç noktalara rastlanmaktadır. Gelir vergisi 2015 yılında yüzde 9,7 oranında artarken kurumlar vergisinin yüzde 12,8, dâhilde alınan KDV'nin yüzde 13,3 oranında artacağı öngörülmüştür. Öte yandan ithalde alınan KDV'nin ise önümüzdeki yıl yüzde 13,7 oranında artacağı tahmin edilmiştir. Dâhilde alınan KDV'deki bu artış hızı iç talepte hedeflenen canlanma varsayımıyla tutarlı olmakla birlikte ithalde alınan KDV'nin yüksek seyri düşük ithalat beklentisi ile açık bir çelişkin içerisindedir.

Konjonktürel dalgalanmalar karşısında ekonominin istikrarına vergi cephesinden katkı sağlayacak mekanizmalar bulunmamaktadır. Gelir ve kurumlar vergisinin toplam gelirler içindeki payının artırılmasının savunulmasının diğer önemli bir gerekçesi budur. Dolayısıyla salt bir gelir dağılımı meselesi değil, aynı zamanda istikrar ve sürdürülebilirlik açısından önem taşımaktadır. Özellikle küçülme dönemlerinde dolaylı vergilerin milli gelire duyarlılığı yüksek olduğu için bütçe gelirlerindeki azalma şiddetli yaşanmaktadır. Geçmişe göre

ekonomik değişkenler arası geçirgenliklerin daha hızlı olduğu görülmektedir. İ ve dış mali çok- ekonominin gerilemesi -btce açığı ve borç stokunda büyük artışlar çok kısa zamanda ortaya çıkabilmektedir.

Kayıt dışı ekonomiyle mücadele politikası ile tutarlı alt politika setlerinin bulunmadığı görülmektedir. Zaten otomasyon nedeniyle hkmetlerden bağımsız olarak teknoloji geliştikçe bir kayıt içine alma performansı görülecektir.

Hükümetlerin ayırt edici özelliği bu tip süreçlerden bağımsız olarak, siyasi kararlılık gerektiren konularda açığa çıkar. Maalesef Hükümet siyasi kararlılığını kayıt dışı mücadelede görev alacak maliye denetim bürokrasisinin motivasyonunun kırılması veya zayıflatılmasında göstermiştir. Vergi kapasitesinin önemli hacme ulaştığı kayıt dışı ekonomiyle mücadelede AKP samimi değildir. AKP kayıt dışı ekonomiyle mücadele yerine Maliye bürokrasisi ile mücadele içindedir.

Hükümet vergi esnekliği yüksek dolaylı vergilere dayalı bir politikayı son zamlarla birlikte benimsediğini göstermektedir. deme gücü ilkesine dayalı gelir ve kurumlar vergileri yerine KDV ve özel tüketim vergisine doğru kayma alt ve orta gelir düzeyindeki hanehalkları üzerinde vergi baskısının artmasına yol açmaktadır. Bu kesimlerin reel gelirlerinde (cret, maaş, kkk üretici gelirleri vs.) artış olmaksızın harcamaları üzerindeki vergi yüklerinin en az büyüme oranları kadar arttığı, güncellendiği görülmektedir. Özellikle vergi kapasitesinin önemli hacme ulaştığı kayıt dışı ekonomiyle mücadelede ciddi zaafılar bilinçli olarak yaratılmıştır. Vergi sistemindeki otokontrol müesseselerinin kaldırılması, denetimin yeniden yapılandırılması ve bürokrasiye baskılar bu bağlamda anılabilir. Bu dönem programlanan kamu gelirleri politikası ödeme gücü ilkesinden (dikey adaletten) giderek uzaklaşacağı görülmektedir. Kayıt dışı ekonomiyle mücadeleden yoksunluğu ölçüsünde yatay adaletsizlikler devam edecektir. İktisadi süreçlerde etkinlik-verimlilik göstergelerine duyarlı bir vergi politikası önceliği de geçmişten farklı olarak ortaya konulmamıştır.

Vergi tabanını genişleterek vergi oranlarını düşüren, yatay ve dikey adalet, ödeme gücü ilkesi gibi vergi politikasının sosyal amacını gzetemeyen bir vergi reformu yapılamamıştır. Her yıl (rekabet gücünün artırılması/makroekonomik istikrarın kalıcı hale getirilmesi gelişme ekseninde) politika öncelikleri ve tedbirler arasında tekrarlanmakta ancak bir adım atılmamaktadır. Gelir Vergisi Kanunu ve Vergi Usul Kanununda kapsamlı reform ihtiyacı acil ve yakıcı öneme sahiptir.

V. ÇALIŞMA HAYATI, İSTİHDAM VE YOKSULLUK

Türkiye Cumhuriyetinin temel niteliklerinden olan sosyal hukuk devleti herkes için, insan haysiyetine yaraşır asgari bir hayat düzeyini gerçekleştirmekle yükümlü devlettir. Yurttaşların devletten, çalışma, sosyal güvenlik, sağlık, eğitim ve öğrenim, çevre, konut, ailenin korunması, kamu yararının korunması gibi birçok toplumsal ihtiyacın yerine getirilmesini istemesi hak düzeyinde tanınmıştır. Yurttaşların, devlete ve topluma karşı korunmasını sağlayan kişi haklarından farklı olarak, ekonomik ve sosyal haklar “isteme hakları” kategorisi içindedir. Devletin pozitif eylemlilik içinde olmasını vazeder. Bu bağlamda, hükümetin politikaları “sosyal bir hukuk devleti”nin gereği olarak yurttaşların ekonomik ve sosyal haklarını gerçekleştirdiği ölçüde başarılı, kâğıt üzerinde bıraktığı ölçüde başarısız addedilebilir.

Kabul etmek gerekir ki dünya ve ülkemiz büyük bir hızla değişmekte ve olgusal düzeyde toplumsal ilişkiler giderek çeşitlenmektedir. Olgusal düzeyde yaşanan değişim hızına ve artan çeşitliliğe koşut yeni politikalar tasarlamak ve uygulamak gerekmektedir. Bu nedenle uzun dönemler geçerliliklerini korumuş bazı politikaların ve yaklaşımların geçerliliği tartışmalı hale gelmiştir. Örneğin, yakın zamanlara kadar, ücretli çalışma/yoksulluk birbirinden ayrı ve görece homojen bir dizi toplumsal olayı aşağı-yukarı içerebiliyordu. Keynesyen dönemin karakteristikleri, bu kavramsallaştırmaya imkân veriyordu. Bir kişi çalışıyorsa (yüksek ücret, iş güvencesi, sosyal güvenlik, sendikalılık vs.) yoksulluktan azade kalabilmekteydi. Bugün ise koşullar önemli ölçüde değişmiştir. Ücretli çalışma, yoksulluğu dışarıda bırakmamaktadır. “Çalışanların yoksulluğu” kavramı sosyal politika alanının temel kavramlarından biri haline gelmiştir.

Türkiye'nin sosyal politika alanındaki kurumsal yapısı değişimden kaynaklı yeni sosyal risklere duyarsızdır. Daraltıcı yönde seyretmesiyle birlikte eski kabullerde (örneğin toplumsal cinsiyet körlüğü gibi) süreklilikler görülmektedir, yaşamın gerçekliğinden kopuk önceliklerin yol açtığı bir dizi sonuç/toplumsal maliyet büyük ölçüde toplumun zayıf kesimlerinin sırtına bindirilmektedir.

Öte yandan artık yoksulluk olgusu diğer tüm boyutları izole edilmek suretiyle iktisadi bir mantık içinde cinsiyetlerin gelir/tüketim standartları açısından yaşadıkları bölüşüm sorununa indirgenmemektedir. Yoksulluğun ötesine geçen diğer bir kavramla karşılaşıyoruz. “sosyal dışlanma”. Bu kavram iktisadi boyutun yanı sıra sosyal, kültürel, ideolojik ve siyasal

boyutları da analize dâhil etmektedir. Buna karşın geliştirilecek sosyal içerme politikalarının da çok boyutlu yaşam deneyimlerinin özgüllüklerine duyarlı geliştirilmesi gerekmektedir.

Diğer yandan, giderek kadınların yoksul kitleler içindeki oranlarının artmasının sonucu olarak “yoksulluğun feminizasyonu” olgusu ile karşılaşmaktadır. Genel geçer politika yaklaşımları ile yapısal sorunların üstesinden gelinmesi olanaksız görünmektedir.

1. ÇALIŞMA HAYATI

Ekonomik ve Sosyal Konsey

Ülkenin ekonomik ve sosyal sorunlarının tartışılarak karara varılacağı bir kurum olması gereken Ekonomik ve Sosyal Konsey anayasal bir kurum olmasına rağmen yok sayılmakta ve karar süreçlerinde dikkate alınmamaktadır.

Bilindiği üzere, 12 Eylül 2010 da, Anayasa'da "referandum" ile bazı değişiklikler yapılmış olup bu değişikliklerden biri de Ekonomik ve Sosyal Konsey ile ilgilidir. Bu çerçevede, Anayasanın 166. Maddesinde yapılan düzenleme ile madde başlığına Ekonomik ve Sosyal Konsey eklenmiş ve madde metnine "Ekonomik ve sosyal politikaların oluşturulmasında hükümete istişari nitelikte görüş bildirmek amacıyla, Ekonomik ve Sosyal Konsey kurulur. Ekonomik ve Sosyal Konsey'in kuruluş ve işleyişi kanunla düzenlenir." ibaresi işlenmiştir.

Bununla birlikte, 12 Eylül 2010 Anayasa değişikliklerinden bugüne kadar 4 yılı aşkın bir süre geçmiş olmasına rağmen bu düzenlemenin öngördüğü, "Ekonomik ve Sosyal Konsey" ile ilgili kuruluş kanunu halen çıkarılmamıştır. Ne zaman çıkarılacağı, ya da bu konuda bir hazırlık yapıp yapılmadığı da belli değildir.

Diğer taraftan, üç ayda bir toplanması zorunlu olan Ekonomik ve Sosyal Konsey'in kurulduğu 2001 yılından bugüne kadar bu güne kadar 52 kez toplantı yapmış olması gerekirken sadece 8 toplantı yaptığı bilinmektedir. En son toplantısını 05 Şubat 2009 tarihinde yapan Ekonomik ve Sosyal Konsey 4,5 yıldan bu yana toplanmamıştır.

Çalışma yaşamına ilişkin düzenlemeler yapılırken, ülkenin ekonomik ve sosyal politikaları şekillendirilirken toplanması gereken kurumun dikkate alınmaması, Türkiye'nin

bir uzlaşa rejimi olan demokrasiden ne kadar uzaklaştığının ve otoriter bir sisteme kaydığının en somut göstergelerinden biridir.

Nihayet geçtiğimiz günlerde Ekonomik ve Sosyal Konseye ilişkin bir tasarı AKP hükümeti tarafından TBMM'ye sunulmuştur. Söz konusu tasarının gerekçesinde Ekonomik ve Sosyal Konsey'in çalıştırılmaması yürürlükteki 4641 sayılı yasaya bağlanmakta, bu yasanın "hem etkin çalışma için gerekli fonksiyonel yapıyı sağlayamadığı, hem de toplumun tüm kesimlerini içermediği" ileri sürülmektedir.

Bununla birlikte, söz konusu gerekçe temelsizdir. 2002 yılından beri tek başına iktidarda olan bir siyasi partinin Bakanlar Kurulu'nun, iş yapamama gerekçesi olarak, kendi iktidarından sadece bir yıl önce, 2001'de çıkarılmış bir yasayı bir mazeret olarak öne sürüyor olması kabul edilemez. Yasayı istediği yönde değiştirmek için elinde hem uzun bir zaman hem de büyük bir parlamento çoğunluğu varken mazeret üretmeye çalışmak, samimi bir yaklaşım olarak değerlendirilemez. Kaldı ki, Konsey'in bileşimini/yapısını değiştirmek için 4641 sayılı kanunun sadece 2. maddesinde değişikliğe gidilmesi de de yeterli olurdu. Mekanizmayı tam anlamıyla işletmeyi bile denemeden işlemeyeceğine hükmetmek, eğer bir önyargı değilse, yürürlükteki düzenlemenin içerdiği sosyal dengeleri ve kurumsal temsil yetleri benimsemek anlamına gelmektedir.

AB Komisyonu İlerleme Raporlarında Ekonomik ve Sosyal Konsey'in yapısı kadar düzenli toplanamamasına da eleştiriler getirilmiştir. Aslında Ekonomik ve Sosyal Konsey'in AKP Hükümetleri döneminde başlangıçta seyrek ve sonuçsuz bir biçimde, son beş yıldır da hiç toplanamıyor olmasını, bilinçli bir siyasi tercih olarak değerlendirmek ve Ekonomik ve Sosyal Konsey'in çalıştırılmamasının asıl gerekçesini, Hükümetin kendi iktidarını paylaşmama niyetlerinde aramak daha doğru olacaktır.

Asgari Ücret

Asgari ücret sadece işçinin alacağı en az ücreti gösteren bir ölçüt olmayıp, ülkedeki refah düzeyini, gelir dağılımını ve sosyal adaleti de ortaya koyan bir göstergedir.

Diğer taraftan, asgari ücret sanıldığı gibi sadece asgari ücretle çalışanların kazandığı bir ücret seviyesi olmayıp, ülkedeki genel ücret seviyesini de etkilemektedir. Nitekim işsizlik

sigortası fonundan yapılan yardımlar, emekli aylıkları, yoksulların genel sağlık sigortasından yararlanması için uygulanan yoksulluk testi de asgari ücrete bağlı olarak değişmektedir.

Asgari ücret, çalışanların gelir dağılımından daha fazla pay alabilmelerini sağlayan etkin uygulamalardan birisidir. Ancak ülkemizde özellikle son 12 yıldır bu uygulama yoksulluğu ve gelir adaletsizliğini önleyici bir araç olarak kullanılmamıştır.

Türkiye’de asgari ücret saptamasında evrensel kabul görmüş, uluslararası sözleşmelerde yer alan ilke ve yöntemler dikkate alınmamaktadır. Bu nedenle öncelikle asgari ücretin tespitinde ilkesel ve yönetsel değişiklik yapılmalıdır. Asgari ücret tartışmalarında en sık başvurulan gerekçe “piyasa gerçekleri ve ekonomik durum” olmaktadır. Oysa asgari ücretin kendisi piyasaya sosyal bir müdahaledir. Asgari ücrette öncelik piyasa değil işçi ve ailesi olmalıdır. Nitekim uluslararası sözleşme ve belgeler de asgari ücretin bu boyutuna özellikle vurgu yapmaktadır.

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinin 23. maddesinde “çalışan herkesin, kendisine ve ailesine insanlık onuruna yaraşır bir yaşam sağlayan ve gerektiğinde her türlü sosyal koruma yolları ile de desteklenen adil ve elverişli bir ücrete hakkı vardır” denilmektedir.

Uluslararası Çalışma Örgütü’nün (ILO) 135 sayılı Tavsiye Kararında asgari ücretin, yoksulluğun alt edilmesine yönelik etkisi vurgulanmaktadır. ILO, asgari ücretin tespitinde işçilerin ve ailelerinin ihtiyaçlarının, ülkedeki genel ücret seviyesinin, hayat pahalılığının, sosyal güvenlik yardımlarının ve diğer sosyal grupların görelî yaşama standartlarının dikkate alınmasını öngörmektedir.

Avrupa Sosyal Şartının 4. maddesi “çalışanların kendilerine ve ailelerine saygın bir yaşam düzeyi sağlayacak ücret hakları vardır” hükmünü içermektedir. OECD ise asgari ücretin birincil amacını, zayıf ve savunmasız düşük ücretli işçilerin sömürüden korunması olarak tanımlamakta ve asgari ücretin, işçinin temel bir yaşama standardını sürdürebilmesi için yeterli satın alma gücünü sağlaması gerektiğini belirtmektedir. Görüldüğü gibi asgari ücretle ilgili uluslararası belgeler asgari ücretin sosyal yanına, işçinin ve ailesinin saygın bir yaşam düzeyi sağlamalarına vurgu yapmaktadır. Asgari ücretin kapsamındaki işgücünün ve etkilediği nüfusun çok geniş olduğu ülkemizde ise uygulama, hem yöntem hem de miktar açısından uluslararası standartların ve ilkelerin çok gerisindedir.

Asgari Ücret Tespit Yönetmeliğinde asgari ücret, “işçinin gıda, konut, giyim, sağlık, ulaşım ve kültür gibi zorunlu ihtiyaçlarını günün fiyatları üzerinden asgari düzeyde karşılamaya yetecek ücret” olarak tanımlanmaktadır. Görüldüğü gibi bu tanımda işçinin ailesine yer verilmemiş ve ihtiyaçların asgari düzeyde sağlanması öngörülmüştür.

Türk-İş’in“açlık ve yoksulluk sınırı” çalışmasına göre; 2002 yılı ortalaması olarak açlık sınırı aylık 337 YTL ve yoksulluk sınırı aylık 1.025 YTL iken, 2014 yılı Ekim ayında bu tutar sırasıyla 1.205 ve 3.926 lira olarak hesaplanmıştır. Aylık net asgari ücret ise, yürürlük tarihi esas alınarak ağırlıklı yıl ortalamasına göre aynı yıllar için sırasıyla 174 ve 891 liradır. 2002-2013 yıllarını kapsayan 12 yıllık dönemde açlık sınırındaki artış 868 lira ve yoksulluk sınırındaki artış 2.901 lira olmasına karşın aynı dönemdeki net aylık asgari ücret artışı sadece 717 lira olmuştur.

2014 yılı itibariyle net asgari ücret, açlık sınırı olarak tanımlanan tutarın yüzde 74’ünü ve yoksulluk sınırı olarak tanımlanan tutarın ancak yüzde 22,6’sını karşılayabilmektedir. Diğer bir ifadeyle, asgari ücret almakta olan bir çalışan ailesi 2012 yılında ancak 22 gün sağlıklı beslenme yapabilmekte ve sadece 6,8 gün insan onurunun gerektirdiği harcamayı yapabilmektedir.

Taşeron Uygulamaları

Taşeron uygulaması, çalışma ilişkilerini güvensizleştirerek, çalışanları sendikasız, toplu sözleşmesiz ve hatta İş Yasası dışında çalıştırmayı amaçlayan bir kölelik düzenidir. Taşeron uygulamasının temel çıkış noktası işgücü maliyetinin düşürülmesidir. Geçmişte istisna olan taşeron/alt işveren uygulaması günümüzde yaygın bir istihdam biçimi haline gelmiştir. Öncelikle özel sektörde başlayan taşeronlaşma zamanla kamuda da yaygınlaşmıştır. Kamuda alt işveren, hizmet alımı gibi adlar altında kadrolu kamu çalışanı yerine taşeron tercih edilmeye başlanmıştır. Taşeron sistemi, başta hizmet sektörleri olmak üzere kamuda bütün alanları kapsayacak şekilde hızla yaygınlaştırılmış, bugün neredeyse temel çalıştırma biçimine dönüşmüştür. Çalışanların haklarının en yaygın ihlal edildiği, iş kazalarının en fazla olduğu yerler taşeron şirketler tarafından yapılan işlerdir.

4447 sayılı İş Yasasının 2 nci maddesi “işin gerekleri”, “işletmenin gerekleri” ve “teknolojik uzmanlık gerektirme” konularının bir bütün olarak değerlendirilerek asıl işin bir bölümünde taşeron çalıştırılmasına izin vermektedir. Bu koşulların tek tek

değerlendirilebileceğini ve buna göre taşeron çalıştırılabileceğini öne sürenler olmakla birlikte, Alt İşverenlik Yönetmeliği ve yargı kararları bu üç koşulun birlikte varlığını şart koşmaktadır.

Bununla birlikte, 4857 sayılı İş Yasasının bu tanımının başta hükümet olmak üzere iş çevrelerince katı bulunarak esnekleştirilmesi gündeme getirilmektedir. 61. hükümet programında kararlılıkla uygulanacağı belirtilen ve kapsamı daha sonra kamuoyuyla paylaşılan Ulusal İstihdam Stratejisi (UİS) de hedeflerden birisi olarak da alt işveren (taşeron) uygulamasına ilişkin kısıtlamaların hafifletilmesi olmuştur. Son yıllarda hazırlanan Orta Vadeli Programlar (OVP) da UİS'le paralel bir yaklaşımı benimsemiştir. OVP'de "Alt İşverenlik uygulaması işçi hakları ve ekonominin rekabet gücünü dikkate alacak şekilde gözden geçirilecek." denilmektedir.

Yine 26-27 Eylül 2013'de uzun bir aradan sonra Ankara'da toplanan 10. Çalışma Meclisinde de taşeron konusu "Alt İşveren" başlığı ile tartışmaya açılmış ve emek kesimi temsilcilerinin tüm itiraz ve karşı çıkımlarına rağmen üzerinde uzlaşma sağlanmış gibi sonuç bildirgesine yansıtılmıştır.

İş Kanununda katı olarak görülen biçimiyle bile bugün için ülkemizde taşeron uygulaması alabildiğine yaygınlaşmış ve yaygınlaşmaya devam etmektedir. Taşeron sistemiyle amaçlanan üretimde iş gücü maliyetlerinin düşürülerek ucuz emek üzerinden rekabet üstünlüğü sağlanmasıdır. Taşeron, çalışma ilişkilerini güvencesizleştiren, sendikasız ve toplu sözleşmesiz çalıştırmanın aracı haline getirilmiştir. Bu çalışma şeklinin kölelik düzeni olduğunu bizzat Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı açıklamıştır. Ne yazık ki aynı Bakan, taşeron sistemini yaygınlaştırılması amacıyla çalışmalar yürütmekte, çalışma biçiminin ana sistemi haline getirebilmek için kanun tasarısı hazırlamaktadır.

2002 yılında, kamuda hiç taşeron sistemi ile çalışan yokken, sadece özel sektörde 358 bin civarında olduğu bilinen taşeron işçi sayısında AKP iktidarı döneminde patlama yaşanmış ve yarısı kamu kesiminde olmak üzere taşeron işçi sayısı 1,7 milyona ulaşmıştır.

Taşeron uygulaması konusunda 2014 yılında çıkarılan 6552 sayılı İş Kanunu ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması ve Bazı Alacakların Yeniden Yapılandırılmasına Dair Kanun'la (Torba Kanun), özellikle kamudaki taşeron işçilerle ilgili yapılan bazı düzenlemeler yapılmıştır. Bu çerçevede, kamuda hizmet alım

sözleşmeleri üç yıla çıkartılırken, taşeron işçisinin kıdem tazminatı alacağı konusunda kamu işverenin sorumluluğu pekiştirilmiştir. Buna ilaveten, taşeron işçilerin izinlerini kullanması ve ücretlerinin ödenmesi konusunda asıl işverenin denetim yükümlülüğü de artırılmıştır.

Eğer taşeron işçiler engelleri aşıp sendikalaşabilirlerse, taşeron şirket kamu işveren sendikası üyesi olacak ve taşeron işçiler de toplu iş sözleşmesi imzalayabileceklerdir. Eğer böyle bir mucize gerçekleşir de toplu iş sözleşmesi imzalanırsa, toplu sözleşmenin getirdiği ek mali yük/fark kamu işvereni tarafından taşeron şirkete ödenecektir. Bu düzenlemenin tam bir aldatmaca olduğu ortadadır. Bu düzenleme, kamuda taşeron çalıştırmanın akılla mantıkla, hukukla bir ilişkisi olmadığını bir kez daha ortaya koymaktadır.

İşçiler kağıt üzerinde taşeron şirketin işçisi gözüke de gerçekte böyle değildir. Yıllar boyunca aynı kamu kurumunda çalışmaktadırlar. İhaleler yoluyla taşeron şirketler değişse de işçi aynı işçidir. Diğer taraftan, kâğıt üzerinde değişen bu taşeron şirketler fiilen işveren değildir. Kamudaki taşeron işçilerin amirleri, sevk ve idare yetkisini kullananlar kamu kurumlarının yöneticileridir. Diğer bir ifadeyle gerçek işveren kamu kurumlarıdır. Hukukta bunun adı muvazaa (hile)dır. Nitekim bu yönde verilmiş çok sayıda yargı kararı mevcuttur. Ama idare yargı kararlarını uygulamama konusunda ısrarlıdır.

İşçiler kamunun işçisidir, para kamunun parasıdır, kıdem tazminatını kamu kurumu ödeyecektir, işçilerin izinlerini kullanıp kullanmadığını kamu kontrol edecektir, eğer işçiler sendikalı olup toplu iş sözleşmesi imzalamayı başarırlarsa toplu sözleşme farkları kamu tarafından ödenecek ve bir yıl olan hizmet alım sözleşme süresi üç yıla çıkarılacaktır. Bu koşullarda taşeron şirkete ne gerek vardır? Bu taşeron şirketlerin yegâne işi devletin kendisine transfer ettiği işçi alacaklarını işçilerin hesabına aktarmaktan ibarettir. Kamuda taşeron sistemi kamu kaynaklarının işçi samsarı şirketlere aktarılmasından başka bir anlam taşımamakta, hükümet bu yolla kamu kaynaklarını yandaşlarına aktarmaktadır.

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı bazı konuşmalarında “Taşeron sistemi modern köleliktir” demektedir. O halde yapılması gereken çalışma yaşamını köleleştirmek için Taşeron Kanunu çıkararak, çalışanları köleliğe mahkûm etmek değil, sistemi ortadan kaldırarak, çalışma yaşamı alanında İş Kanunu’nu uygulamak ve uygulamaktır.

İşçi sağlığı ve güvenliği konusunda da taşeron sistemi önemli sakıncalar içermektedir. İş kazalarının ağırlıklı olarak taşeron firma işyerlerinde görülüyor olması da bu konudaki en önemli göstergedir.

4/C Statüsünde Çalışanlar

Günümüzdeki kamu personel rejimine bir göz atıldığında ciddi boyutta bir dağınıklıkla karşılaşılmaktadır. Kamu çalışanları; memurlar, 4/B’li sözleşmeliler, 4/C’li sözleşmeliler, KİT sözleşmelileri, kuruluş yasalarına göre çalışan sözleşmeliler, mahalli idarelerde çalışan sözleşmeliler, işçiler ve geçici işçiler gibi statülere ayrılmaktadırlar. Aynı özelliklere ve liyakate sahip, aynı işi, aynı görevi yapanlardan bir kısmı memur, bir kısmı işçi, bir kısmı 4/b sözleşmeli, bir kısmı bir başka sözleşmeli statü gibi farklı statülerde ve farklı özlük hakları ile çalışabilmektedirler. Devletin asli ve sürekli işlerinden olan eğitim ve sağlık işkollarında bile artık geleneksel memurluk sisteminde uzaklaşılarak bu hizmetlerin sözleşmeliler eliyle yürütülmesi uygulaması başlamıştır. Özel bilgi ve yetenek gerektiren işleri gördürmek için istisnai olarak getirilen sözleşmeli çalıştırma yöntemi ne yazık ki AKP döneminde kamuda esas çalıştırma biçimine dönüştürülmüştür.

4/C uygulaması, özelleştirme uygulamaları nedeniyle işsiz kalan işçilerin diğer kamu kurum ve kuruluşlarında yılda 10 ay süre ile sınırlı olmak üzere sosyal haklardan yoksun olarak düşük ücretle istihdamına dönük olarak hükümet tarafından kullanılan bir araç haline gelmiştir. Özelleştirme nedeniyle zaten mağdur edilen işçiler bu çalıştırma şekliyle bir kez daha mağdur edilmektedirler. Yıllarını devlete vermiş işçiler işyerlerinin birileri kar etsin diye satılması sonucu 4/C statüsüne geçirilmektedirler. Hâlbuki aynı kurumda memur statüsüyle çalışanlar özlük haklarıyla birlikte diğer kurumlara nakledilirken, işçilerin 4/C uygulamasıyla mağdur edilmesi anlaşılabilir değildir.

AKP döneminde 4/C uygulaması amacından saptırılmıştır. Kamuda düşük ücretle, iş güvencesinden, her türlü sosyal haktan yoksun olarak işçi çalıştırmanın yolu olarak benimsenmiştir. Bugün için TBMM başta olmak üzere pek çok kamu kurum ve kuruluşunda 4/C statüsünde çalıştırma yaygın bir şekilde uygulanmaktadır.

Bugün için sayıları 23.266 kişi olan 4/C’li çalışan kadro talebinde bulunmakta ve diğer kamu çalışanları gibi başta iş güvencesi olmak üzere diğer sosyal haklarına kavuşmak istemektedirler.

AKP 4/C statüsünde çalışanların sorunlarını kalıcı olarak çözmeye yanaşmamakta, sınırlı sayıdaki 4/C'lilere kadro vererek kamu istihdamındaki bu önemli sorunu çözmek yerine ufak tefek değişikliklerle 4/C'lilere çok büyük olanaklar sağladığı propagandasını yapmaktadır. Geçtiğimiz Eylül ayında TBMM de kabul edilerek yürürlüğe giren Torba Kanunda 4/C lilere yönelik küçük bir iyileştirme yapılarak özelleştirme nedeniyle işini kaybeden işçilerin emekliliği hak edene kadar 4/C li olarak çalışmasına olanak sağlanması bu alanda yaşanan temel sorunu ortadan kaldırmamaktadır.

Sendikalaşma

Örgütlenme hakkı temel insan hakları içinde yer almaktadır ve uluslararası birçok temel belgede düzenlenmiştir. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin 23. Maddesi “herkesin, çıkarını korumak için sendika kurma veya sendikaya üye olma” hakkını, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 11. Maddesi, “insanların çıkarlarını korumak için başkalarıyla birlikte sendika kurmak ve sendikalara katılmak” hakkını, Avrupa Sosyal Haklar Sözleşmesinin 5. Maddesi, “sözleşmeci taraflar çalışanların ve çalıştıranların ekonomik ve sosyal çıkarlarını korumak için yerel ve uluslararası örgütler kurmak veya bu örgütlere üye olma özgürlüğünü sağlamak ve geliştirmek amacıyla, ulusal mevzuatın bu özgürlüğü zedelemesini veya zedeleyici biçimde uygulanmasını önlemeyi yükümlenirler.” düzenlemesiyle örgütlenme hakkını garanti altına almaya çalışmışlardır.

Yine, Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO)'nun ülkemizde de onaylanmış ve uygulanması kabul edilmiş, Sendika Özgürlüğü ve Sendika Hakkının Korunmasına İlişkin 87 sayılı Sözleşmesi ile, Örgütlenme ve Toplu Pazarlık Hakkının Uygulanmasına ilişkin 98 sayılı Sözleşmesi bu temel hakları en açık biçimiyle düzenlemiştir.

İç mevzuatımızda Anayasamızın 2,5,10,12,17. maddeleri örgütlenme ve toplu pazarlık hakkının dayanaklarını düzenlerken, 51. maddesi de, “Çalışanlar ve işverenler, üyelerinin çalışma ilişkilerinde, ekonomik ve sosyal hak ve menfaatlerini korumak ve geliştirmek için önceden izin almaksızın sendikalar ve üst kuruluşlar kurma, bunlara serbestçe üye olma ve üyelikten serbestçe çekilme haklarına sahiptir. Hiç kimse bir sendikaya üye olmaya ya da üyelikten ayrılmaya zorlanamaz” düzenlemesi bulunmaktadır.

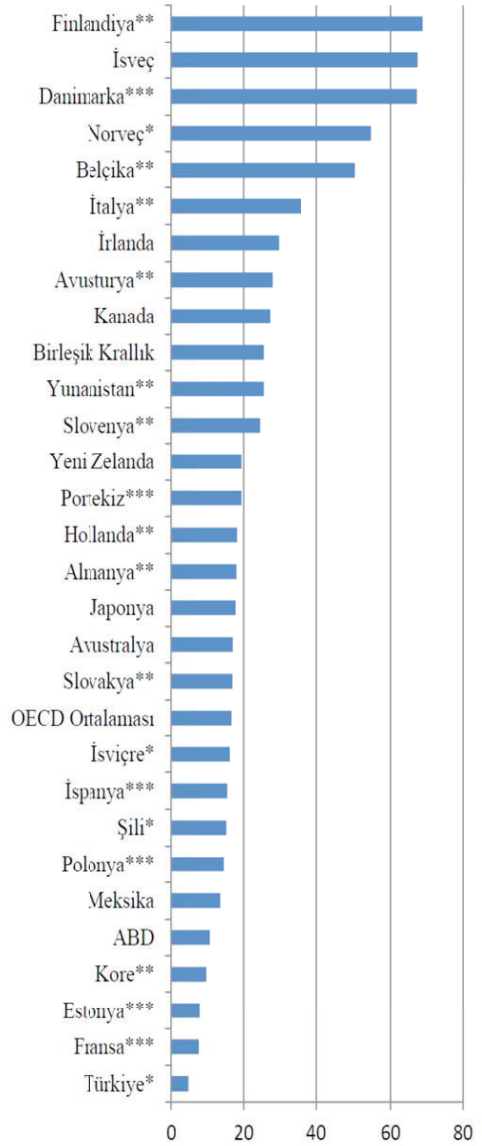
Bu ve benzeri düzenlemelere rağmen, Sendikal hak ve özgürlükler AKP iktidarları döneminde, hiçbir dönemde olmadığı kadar baskı altındadır. Sendika seçme ve örgütlenme

hakkı fiilen yok edilmiş, çalışanlar yandaş sendikalara mecbur bırakılmıştır. Demokrasilerin vazgeçilmez kurumlarından olan sendikalar AKP döneminde iyice çökertilmiştir. Türkiye sendikalaşma oranları açısından 12 Eylül askerî darbesi sonrasındaki on yıldan (1980'ler) çok daha geri bir düzeye gelmiştir. *AKP'nin iktidarları döneminde Türkiye sendikalaşmada yüzde %4,5 oranı ile OECD sonuncusu, sendikasızlaşmada ise OECD birincisi haline gelmiştir. OECD ülkeleri içinde sendikalaşmanın en hızlı azaldığı ülke Türkiye'dir.* OECD'nin verilerine göre Türkiye'de sendikalaşma oranı son 50 yılın en düşük seviyesindedir. 12 Eylül öncesinde Türkiye'de 43 milyonluk nüfusun 2,5 milyon toplu sözleşme hakkını kullanabilen sendika üyesi varken, Sosyal Güvenlik Kurumunda kayıtlı işçi sayısı 4-4,5 milyon civarındaydı. Bugün ise 77 milyon nüfuslu ülkede, toplu sözleşme hakkını kullanabilen sendikalı işçi sayısı 600 binin altındadır. Bu da örgütlenme özgürlüğünün ne kadar kullanılabilmekte olduğunun acınılacak durumunu göstermektedir.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Araştırma Merkezinin Ekim 2014 ayında hazırladığı Sosyal Göstergeler Araştırması raporu, Türkiye'de ve OECD Ülkelerinde Sendikalı Çalışanların Oranını aşağıdaki tabloda olduğu gibi vermektedir.

**2013 Yılı OECD Ülkeleri
Sendikalaşma Oranları**

ABD	10,8
Almanya**	18,0
Avustralya	17,0
Avusturya**	27,8
Belçika**	50,4
Birleşik Krallık	25,4
Danimarka***	67,6
Estonya***	8,1
Finlandiya**	69,0
Fransa***	7,9
Hollanda**	18,2
İrlanda	29,6
İspanya***	15,6
İsveç	67,7
İsviçre*	16,2
İtalya**	35,6
Japonya	17,8
Kanada	27,2
Kore**	9,9
Meksika	13,6
Norveç*	54,7
Polonya***	14,6
Portekiz***	19,3
Slovakya**	17,0
Slovenya**	24,4
Şili*	15,3
Türkiye*	4,5
Yeni Zelanda	19,4
Yunanistan**	25,4
OECD Ortalaması	16,7

Sendikalaşma oranları düşmeye devam etmektedir. 2014 yılının Temmuz ayında Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından açıklanan istatistiklerde toplam kayıtlı işçi sayısı 12 milyon 287 bin, sendikalı işçi sayısı 1 milyon 189 bin, sendikalaşma oranı ise yüzde 9,68 olarak belirtilmiştir.

Açıklanan yüzde 9,68 oranı da aslında gerçekçi değildir. Bakanlık istatistikleri sadece kayıtlı istihdamı dikkate almaktadır. Kayıt dışı çalışmanın oldukça yüksek olduğu ülkemizde bunlarda dâhil edildiğinde gerçek sendikalı işçi sayısı bunun çok daha altındadır.

Yasaya göre yüzde bir olan işkolu barajı pek çok işkolundaki düşük sendikalaşma oranları nedeniyle toplu pazarlık hakkını fiilen ortadan kaldırmaktadır. Bu barajı aşamayan sendikalar toplu iş sözleşmesi bağtlayamamaktadır. Nitekim istatistiklere göre faaliyet gösteren 140 sendikanın yarısından daha azı yüzde bir işkolu barajını aşabilmiştir.

Barajlı sendikal düzenin keyfi ve hukuksuz olduğu yeni istatistiklerle bir kez daha ortaya çıkmıştır. Uzun yıllar toplu iş sözleşmesi yapmış sendikalar baraj ve işkolu birleştirmeleri nedeniyle barajın altında kalmışlardır. Onlarca sendika barajın altında kalma tehlikesiyle karşı karşıyadır. İstatistiklerin hukuka uygunluğu ve güvenilirliği konusunda ciddi kuşkular vardır.

6356 sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu, işçi haklarını 12 Eylül Sendikal Yasalarının bile gerisine götürmüştür. Bu kanunla grev yasakları kaldırılmamakta aksine daha da genişletilmektedir. İşçilerin haklarını savunacağı en temel özgürlük olan hak grevi yapma hakkı bu yasada yer almamaktadır. Toplu iş sözleşmelerinin uzun prosedür süreçleri korunmaktadır.

Bu prosedürleri aşp grev hakkına erişmenin de AKP döneminde bir önemi kalmamıştır. Uzun aradan sonra (8 yıl) 2014 yılında toplu sözleşmenin itilafla sonuçlanması üzerine greve çıkan 5800 Şişecam işçisinin grevi, 25 Haziran 2014 tarihinde grevin 8. gününde hükümet tarafından ertelenirken, 24 Temmuz 2014 de greve çıkan Çayırhan'da 1250 maden işçisinin grevi de yine hükümet tarafından ertelenmiştir.

İki grevinde erteleme gerekçeleri aynı olup, “genel sağlığı ve milli güvenliği bozucu” nitelikte görüldüğünden 60 gün süreyle Bakanlar Kurulunca ertelenmiştir. Bu gerekçe bilimle, akılla, mantıkla ve hukukla açıklanmayacak kadar saçma bir gerekçedir. Her iki iş kolunun da genel sağlık ve kamu güvenliği ile izahı mümkün değildir. Bu ertelemeler doğrudan doğruya AKP'nin demokrasi anlayışının ürünüdür. Aynı zamanda örgütlenme özgürlüğüne

tahammülsüzlüğünün bir göstergesidir. Nitekim bu toplusözleşmeler 60 günün sonunda YHK tarafından sendika ve işçilerin iradesi dışında bitirilmiştir.

Grev erteleme uygulaması 2014 AB İlerleme Raporunda da eleştiri konusu yapılarak, “ulusal güvenlik ve kamu sağlığı gibi nedenler grevleri engellemek amacıyla orantısız biçimde kullanılmıştır.” denilmiştir. Bu durum Türkiye’nin uluslararası itibarı açısından ciddi bir olumsuzluktur.

Toplu iş sözleşmesi için gerekli olan işyeri ve işletme barajları korunmaktadır. Dünyanın hiç bir ülkesinde toplu iş sözleşmesi yapmak için bu kadar yüksek barajlar olmamasına karşın hükümet; işveren kesiminin baskılarına boyun eğerek barajları kaldırmamıştır. İşyerlerinde toplu iş sözleşmesi yetkisi alabilmek için yüzde 50+1 barajı değişmezken, sadece işletmelerde baraj yüzde 40+1 yapılmıştır.

Yeni yasa ile örgütlenmenin önündeki engeller kaldırılmadığı gibi yeni engeller getirilmiştir. 30 ve daha az işçi çalıştırılan ve iş güvencesinin olmadığı işyerlerinde sendikal faaliyetleri nedeniyle işten çıkarılan işçilerin sendikal tazminat hakkı kaldırılmıştır. Böylelikle 6,5 milyon işçinin sendikalı olmasının önü kapanmıştır. Ancak, konu Anayasa’ya aykırılığı gerekçesi ile partimizce Anayasa Mahkemesine taşınmış, Anayasa Mahkemesi’de iddiayı yerinde görerek düzenlemeyi iptal etmiştir.

Yasada yandaş sendikaların gelişmesine olanak tanıyan; diğer mücadeleciler, işçi hakları için çalışan sendikaların yok olmasını amaçlayan düzenlemeler yer almaktadır. Açıkça ifade edilebilir ki bu yasa ile muhalif olan tüm sendikalar bitirilmek istenmektedir.

Diğer taraftan, 28 olan işkolu sayısı, bilimsel yaklaşımdan ve uluslararası meslek normlarından tamamen uzak bir şekilde, sadece sendikaların hükümet ile kurdukları ilişkiler çerçevesinde gerçekleştirilen birleştirmelerle yeniden belirlenerek 20’ye indirilmiştir.

AB 2014 Türkiye İlerleme Raporunda da işleyişe eleştiri getirilmiş ve “Toplu iş sözleşmelerinin kapsamı hâlâ düşüktür. Toplu iş sözleşmeleri için kısıtlayıcı olan ikili baraj, sendika üyelerinin işten çıkarmalara karşı korunmasındaki belirsizlikler ve örgütlenme, toplu pazarlık ve grev hakkı konularındaki boşluklar hâlâ bu alandaki en belirgin sorunlardır. Eylül ayında Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanununda yapılan değişikliklerle, sendikaların toplu iş sözleşmesi yapabilmesine dair iş kolu barajı(sendikanın üye sayısının, işyerinin dahil olduğu iş kolundaki işgücüne oranı) kalıcı şekilde yüzde 1 olarak belirlenmiştir. Bu durum,

sendikaların toplu iş sözleşmesi yapmasının önünde önemli bir engel oluşturmaya devam etmektedir” denilmiştir.

Kamu Görevlileri Sendikaları

AKP her alanda olduğu gibi sendikal örgütlenmede de yandaş sendikalar yaratmayı başarmıştır. İktidar güç ve olanaklarını kullanarak AKP'nin adeta bir uzantısı gibi hareket eden bir sendikayı sürekli olarak desteklemiş ve bugünkü tek yetkili konumuna getirerek, kamu görevlileri hakkındaki her türlü tasarrufta kolaylıkla bulunabilme olanağını elde etmiştir.

AKP'nin iktidara geldiği 2002 yılında sendikalı memurların sadece yüzde 6'sını (42 bin üye) üye yapabilmiş olan Memur-Sen Konfederasyonu, aradan geçen 12 yılda örneği herhangi bir ülkede görülmeyecek şekilde üye sayısını 763 bine çıkararak sendikalı memurların yüzde 48'ini üye yapmayı başarmıştır! Aynı dönemde Kamu Sen'in üye oranı yüzde 51'den yüzde 28'e, KESK'in ise yüzde 40'dan yüzde 15'e gerilemiştir. Üyelerinin ekonomik hak ve çıkarları yerine, AKP'nin siyasi çıkarlarını öncelik olarak ele alan bu yandaş sendikayla yapılan toplu sözleşmede memurlar doğal olarak ciddi hak kayıpları yaşamışlardır.

Kanuna göre kamu görevlileri toplu sözleşmelerinde en çok üyeye sahip konfederasyona tek başına karar alma yetkisi verilmektedir. Yürürlükteki mevzuata göre en çok üyeye sahip konfederasyon, hem kendi üyeleri, hem başka konfederasyonlara bağlı sendikaların üyeleri, hem bağımsız sendikalar, hem de sendika üyesi olmayanlar ve emekliler adına tek söz sahibi durumundadır. Bu konfederasyonun aldığı karar konusunda diğer konfederasyonlara hiçbir söz hakkı tanınmadığı gibi itiraz hakkı da verilmemiştir. Diğer konfederasyonlar toplu sözleşme sürecinde adeta yok sayılmıştır. En çok üyeye sahip konfederasyon dışındaki konfederasyonlara toplu sözleşmeye imza ve itiraz yetkisi tanınmamıştır. Hatta Kamu Görevlileri heyetinde yer alan en çok üyeye sahip konfederasyon temsilcilerine bile hayır deme hakkı tanınmamış, toplu sözleşmeyi imzalama veya reddetme hakkı bir anlamda tek başına Kamu Görevlileri Heyet Başkanına tanınmıştır. Yasa tek bir sendika ve tek bir adam rejimi kurmuş bulunuyor. Bu şekilde bir toplu sözleşme düzeninin örneği hiçbir demokratik ve çağdaş ülkede yoktur. Bu durum toplu sözleşme düzeninin özüne ve demokratik ilkelere aykırıdır. Yüzbinlerce üyeye sahip konfederasyonların üyeleri adına

talepte bulunma hakkının ortadan kaldırılarak en çok üyeye sahip konfederasyonun iradesine bırakılması demokratik katılım ve uzlaşma anlamında izahı mümkün olmayan bir durumdur.

Nitekim sıralanan sakıncaların tümü 2014- 2015 dönemini kapsayan toplu sözleşme sürecinde ortaya çıkmıştır. Kamu İşveren Kurulu Heyeti Başkanı ile Kamu Görevlileri Heyet Başkanı arasında kapalı kapılar arkasında, tüm kamu çalışanlarından ve onların temsilcilerinden kaçınılarak teamülleri alt üst edercesine sadece iki günde kotarılan ve imzalanan toplu sözleşme, imzacı konfederasyon hariç bütün sendikaların ve kamu görevlilerinin itirazı ile karşılanmıştır. Kamu görevlileri ve onların sendikaları bu toplu sözleşme düzeni ile imzacı konfederasyonun kendilerini toplu sözleşme masasında sattığını basın yayın organlarına açıklamış bulunmaktadırlar.

Memur-Sen ile hükümet arasında varılan mutabakata göre, memurların taban aylığına 2014'te 175 TL zam yapılmıştır. 2015 yılında ise memur maaşlarına ilk 6 ay için yüzde 3, ikinci 6 ay için yüzde 3 zam yapılacaktır. Bu 175 liralık zam brüt ve Ocak 2014'te memur maaşlarına 123 TL olarak yansımıştır. Kuşkusuz bu zam vergi dilimlerine bağlı olarak daha da gerilemiş bulunmaktadır. Ayrıca sendikayla varılan mutabakata göre enflasyon farkı da verilmediği için memurların 2014 yılında ciddi gelir kayıpları olmuştur. Toplusözleşme süreci hakları geliştirici bir yönde sonuçlanması gerekirken, memurların haklarını geriletken bir sürece dönüşmüştür.

2014-2015 dönemi toplu iş sözleşmesi görüşmelerinin sonuçlandırılma biçimi gerek yasa gerekse ilgili yönetmelik hükümlerine aykırıdır. Toplu sözleşme heyetler arasındaki müzakerelerle sonuçlandırılmamış, heyetin bilgisi dışında bakanla Memur-Sen başkanı arasında varılan mutabakat heyete dayatılmıştır. Heyetin KESK'li ve Kamu-Sen'li üyeleri bu mutabakattan son dakikada haberdar edilmiştir.

Uluslararası sözleşmeler ve sendika hakkının doğası gereği grev hakkının da güvenceye alınmış olduğu bir toplu sözleşme sürecinden yoksun olunmasının yanı sıra Hükümetle nerdeyse hiyerarşik ilişki içinde bulunan bir konfederasyonun tek söz sahibi olduğu bir toplu sözleşme düzeninin, kamu çalışanlarının haklarını geliştiremeyeceği, kamuda çalışma barışını sağlayamayacağı, çalışma ilişkilerini demokratikleştiremeyeceği açıktır. Kamu görevlileri toplu sözleşme düzeninin katılımcılığa ve uzlaşmaya açılması ve demokratikleştirilmesi ihtiyacı büyük önem arz etmektedir.

İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği

İşçi Sağlığı ve İş Güvenliğinin temel amacı, işyerinde çalışan tüm işçilerin hiçbir şekilde kazaya uğramayacağı bir ortamın yaratılmasını ve kazaya neden olabilecek tüm koşulların iş ortamından bertaraf edilmesini sağlamaktır.

Türkiye her 100 bin çalışan başına düşen ölümlü iş kazalarında Avrupa'da birinci, dünyada üçüncü sırada yer almaktadır. İş kazası sonucu sürekli iş göremezlik sayısında belirgin bir artış söz konusudur. Meslek hastalıklarında durumumuz daha da trajiktir ve meslek hastalığı olgu sayısı gerçeğinden çok düşük gösterilmektedir. Ülkemizde yılda 35 bin-40 bin civarında meslek hastalığı tespit edilmesi gerekirken SGK istatistiklerinde tespit edilen meslek hastalığı vaka sayısının 500-600 civarında olması anlaşılır bir durum değildir.

Tümüyle önlenemez olduğu bilinen meslek hastalıklarının tespiti, tedavisi ve kaydının tutulması gibi hususlarda ciddi sıkıntılar yaşanmaktadır. Ülkelere göre değişmekle birlikte çalışanların meslek hastalığına yakalanma olasılığının yılda onbinde 4-12 oranları arasında olduğu belirtilmektedir. Örneğin Almanya'da yılda 40 bin kişinin, ABD'de ise yılda 400 bin kişinin meslek hastalığına yakalandığı bilgisi mevcuttur.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), meslek hastalığı konusunu farklı bir tanımla ele alarak; işten veya çalışma koşullarından kaynaklanan veya iş nedeniyle kötüleşen hastalık, sakatlık, fiziksel veya ruhsal sağlık sorunlarını işe bağlı sağlık problemi olarak tanımlamaktadır. TÜİK bu alandaki 2013 yılını kapsayan araştırmasında istihdam edilenlerin ya da geçmişte çalışmış olanların yüzde 2,1'inin yani 43 bin 655 kişinin işe bağlı bir sağlık sorunu yaşadığını tespit etmiştir. TÜİK'in bu tespitine rağmen Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından yayınlanan Çalışma Hayatı İstatistiklerinde bu sayı çok düşük olarak karşımıza çıkmaktadır. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı verilerine göre 2012 yılı meslek hastalıkları sayısı toplamı sadece 395'dir. Bu sayının da 231'i kömür ve linyit çıkartılması faaliyet kolundadır.

Görüldüğü gibi ülkemizde meslek hastalıkları istatistikleri yetersiz ve eksiktir. Bu konuya yaklaşım ciddiyetsizdir. Ülkemizde meslek hastalıklarına tanı konulmasında ortaya çıkabilecek yüksek miktarlardaki tazminatlar nedeniyle isteksiz davranıldığı bilinmektedir. Bu

alanda ciddi bir boşluk mevcuttur. Meslek hastalıkları istatistiklerindeki bu yetersizlik ve boşluğun önemli nedenlerinden birisi de kayıt dışı istihdamdır. Ülkemizde hala çok yüksek oranlarda seyreden kayıt dışı istihdam bugün için çalışma yaşamındaki olumsuzlukların başlıca nedenlerindedir.

2010-2012 arasında yaşanan iş kazaları ve toplu ölümler sonucu gündeme gelen 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Yasası, iş kazaları, iş cinayetleri ve meslek hastalıklarını önleyici bir yeterlilikte değildir.

Ne yazık ki, bu yasa da, sorunun köklerine inen ve ona göre çözümler üreten bir yasa değildir. Yürürlüğe girdiği tarihten itibaren iş cinayetleri ve ölümler artarak devam etmektedir. Yasadaki en önemli sıkıntılardan biri iş yerinde "kaza" olduğunda, sorumlu tutulacak kişilerin yine aynı işyerinde ücretli olarak çalıştırılan mühendisler olmasıdır. Yasa ile iş kazalarında işverenlerin sorumluluğunu ortadan kaldırmaya yönelik düzenlemeler yapılmıştır.

Sosyal hukuk devletinde iş yasaları çalışanların hakkını korumak ve geliştirmek amacını temel ilke edinirken, 4857 sayılı İş Yasası ile başlayan ve 6331 yasa ile devam eden süreçte yapılan bütün düzenlemeler işverenlerin çıkarları doğrultusunda şekillendirilmiştir.

6331 sayılı yasa ile işverenlerin önlem alma yükümlülüğü ve devletin denetim görevi azaltılarak, sorumluluk iş güvenliği uzmanları, işyeri hekimleri ve çalışanlara yüklenmiştir. İşyeri hekimleri ve iş güvenliği uzmanlarının yaptıkları tespitler, saptadıkları gereklilik ve öneriler yerine getirilmeden iş kazası ve meslek hastalıklarından sorumlu tutulmaları ve belgelerinin askıya alınması, gerçeklerle bağdaşmamaktadır. İşyeri hekimleri ve iş güvenliği uzmanlarının mesleki bağımsızlıkları ve iş güvenceleri korunmalıdır. Bakanlık kamusal denetim yükümlülüklerini yerine getirmelidir.

Başbakan Davutoğlu tarafından Kasım ayı içerisinde açıklanan iş güvenliği önlemler paketi durumun vahametini anlamaktan oldukça uzaktır. Büyük beklenti yaratılarak açıklanan paketin iş güvenliğini sağlaması ve iş cinayetlerini durdurması oldukça zordur. Türkiye’de iş cinayetleri sorunu teknik bir sorun olarak görülürse, iş cinayetlerinin işçi ve işverenlerin eğitimsizliğinden kaynaklandığı düşünülürse tedavi de eksik ve hatalı olur. Nitekim açıklanan önlemlerden bir bölümü halen yasalarda var olan düzenlemelerdir. Bu düzenlemeler

yeniymiş gibi sunulmakla birlikte, eğer uygulanmış olsalardı belki de çoğu iş cinayeti yaşanmayacaktı. Bir bölümü ise sorunu çözmekten uzak önerilerdir.

Örneğin,

- Başbakanın açıkladığı pakette çok tehlikeli işlerde çalışan 2 milyon 700 bin kişiden mesleki yeterlilik belgesinin isteneceği belirtilmektedir. Bununla birlikte, bu yükümlülük zaten 6331 sayılı İş Sağlığı ve İş Güvenliği Kanununun 17. maddesinde var olan emredici bir düzenlemedir.
- Standartlara uygun iş güvenliği donanımı sağlamayan işverene idari para cezası verileceği belirtilmektedir. 6331 sayılı yasanın 26. Maddesinde zaten bu ceza bulunmakta ama görmezden gelinmektedir.
- Paket, işçi sağlığı ve güvenliği alanının kanayan yarasına bir yenisini daha eklemektedir. Halen Ortak Sağlık ve Güvenlik Birimleri (OSGB) ile özelleşen iş güvenliği denetimi sürecine bu kez yapı denetim firmalarının da katılacağı belirtilmektedir. İş güvenliği konusunun özelleştirilmiş olması zaten başlı başına ciddi bir sorun iken buna bir başka sorun daha eklenmiş olacaktır. Bu sistem özünde işçi sağlığı ve güvenliği hizmetlerinin OSGB den satın alabilme hakkı, yani işçi sağlığı ve güvenliği sisteminin taşeronlaşması demektir.
- İnşaatlarda şantiye şefine iş güvenliği uzmanı olma şartı getirilecektir. Şantiye şefleri halen iş güvenliği uzmanı olmadıkları için mi cinayetler yaşanmaktadır? 6331 sayılı yasaya göre işyerinde iş güvenliği uzmanı görevlendirme zorunluğu veya bunun olmadığı durumlarda bu hizmeti OSGB'lerden (özel şirketlerden) alma yükümlülüğü vardır.
- Asıl sorunlardan biri de işyerinde iş güvenliği uzmanının işverene bağımlı olarak çalışmasıdır. İş güvenliği denetimi bağımsız ve özerk (özelleşmiş değil) bir yapıya kavuşmadıkça sağlıklı denetim yapmak mümkün değildir. İşverenin parasını ödediği kişilerin o işvereni etkin biçimde denetlemesi mümkün değildir. İş güvenliği denetiminin bağımsız (özerk) olması hem 6331 sayılı yasanın 8. maddesi hem de Türkiye'nin onayladığı 161 Sayılı İş Güvenliği Hizmetleri Sözleşmesinin 10. maddesinin gereğidir. Bağımsız bir denetim için

mevzuat uygundur ama uygulanmamaktadır. Ancak pakette mevzuatın uygulanacağı yönünde bir düzenleme yoktur.

- Başbakanın açıkladığı paketteki ödül ve ceza sistemi iş cinayetlerini önlemekten uzaktır. İş kazası olmayan yerlere ödül verilmesi iş kazalarının bir bölümünün (ölümlü olmayan ve küçük yaralanmalara yol açan kazaların) saklanmasına yol açacaktır. İşveren işçiye bu yönde baskı yapacaktır. Öte yandan yasal yükümlerini yerine getirenlerin (primlerinin düşürülerek) ödüllendirilmesi kamu kaynaklarının sırf yasaları uyguladıkları için işverenlere dağıtılması anlamına gelecektir. İşçisini öldürmediği için işverenin ödüllendirilmesi ise başlı başına bir garabettir.
- Başbakanın açıkladığı pakette “kimse üretim zorlamasında bulunamayacak” şeklinde bir ifade bulunmaktadır. Bu ifadenin hiçbir karşılığı yoktur. Bu nasıl denetlenecektir? Üretim zorlaması kar maksimizasyonunun doğasında vardır. Bunun panzehri işçinin güçlü sendikalara sahip olmasıdır. Diğer taraftan, hükümetin işgücü piyasalarına yönelik esnekleştirme politikası zaten üretim zorlamasını kolaylaştırmaktadır. Başbakanın paketinde sendikalaşmanın önündeki engellerin kaldırılması yönünde tek bir cümle bile bulunmamaktadır.
- İş güvenliği paketinin en temel zaafı rödovans ve hizmet alımı yönteminin yol açtığı vahim sonuçları görmeden bu sisteme devam edilmesidir. Rödovans ve hizmet alım yönteminin kendisi üretim zorlamasına yol açmaktadır. Yapılması gereken rödovans süresinin 15 yıla çıkarılması değil, rödovans ve taşeron sistemini madencilikten tümüyle kaldırmaktır. Çözüm, kamu tarafından havza madenciliği yapılmasıdır
- İşverenin ölümlü iş kazasından kusurlu bulunması halinde 2 yıl kamu ihalelerine alınmayacağı belirtilmektedir. Bu durumda 301 işçiyi öldüren Soma Holding iki yıl sonra kamu ihalesi alabilecektir. Bunun nasıl bir ceza anlayışı olduğu anlaşılamamaktadır.

İş Kazaları/Cinayetleri

AKP iktidarları döneminde iş cinayetleri sürekli olarak bir artış sürecinde olmuştur. Özellikle 2014 yılı iş cinayetlerinde olağanüstü artışların yaşandığı bir yıl olmuştur. Tuzla’da tersane işçileri; Çağlayan’da kot kumlama işçileri; Davutpaşa ve Ostim’de kimya işçileri; Soma, Kozlu, Karadon ve Ermenek’te maden işçileri; Esenyurt ve Torunlar’da inşaat işçileri; Isparta ve Düzce’de mevsimlik tarım işçileri ve daha niceleri AKP döneminde iş cinayetlerine kurban gitmişlerdir.

SGK ve İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Meclisi kayıtlarından elde edilen verilere göre;

2003 yılında 811 işçi,

2004 yılında 843 işçi,

2005 yılında 1096 işçi,

2006 yılında 1601 işçi,

2007 yılında 1044 işçi,

2008 yılında 866 işçi,

2009 yılında 1171 işçi,

2010 yılında 1454 işçi,

2011 yılında 1710 işçi,

2012 yılında 878 işçi,

2013 yılında 1235 işçi

2014 yılının ilk on ayında ise 1600 işçi hayatını kaybetmiştir.

Her gün ortalama dört işçi iş kazaları nedeniyle yaşamını yitirirken, altı işçi de iş göremez hale gelmektedir. Bu sayılar yalnızca resmi kayıtlara geçenleri göstermektedir. Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) verileri yalnızca 13 milyon civarında sigortalı işçiyi kapsamaktadır. Buna karşılık toplam istihdam yaklaşık 26 milyon kişidir. Sigortasız çalışan kesimde daha da fazla iş kazası olmaktadır. Gerçek kaza ve ölüm sayısı resmi istatistiklerde görülenin çok üzerindedir.

İnşaat sektörü Türkiye’de iş cinayetlerinin en yoğun yaşandığı sektördür. Madencilikte yaşanan toplu ölümler nedeniyle bazı yıllar madencilik sektörü öne çıksa da inşaat en ölümcül sektörler arasında ilk sıradaki yerini korumaktadır. Resmî verilere göre 2003-2012 arasında Türkiye’de iş cinayetleri içinde inşaat sektörünün payı yüzde 30’dur. Son üç yılda (2010-2012) ise bu oran yüzde 33-34 oranına yükselmiştir.

İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Meclisi son yıllarda meydana gelen kazalarda kaybolan işçilerden hala bulunup ailelerine teslim edilmeyenlerin olduğunu açıklamıştır. Örneğin, Afşin-Elbistan Termik Santralinde 2011 yılı Şubat ayında meydana gelen göçükte 11 işçi yaşamını yitirmişti. Hayatını kaybeden işçilerden 9 unun cesedi 45 aydan bu yana toprak altından çıkartılabilmiş değildir.

İş kazası, meslek hastalıkları, iş kazası sonucu ölüm, malullük, iş kazası ve meslek hastalığı sonucu geçici iş göremezlik sürekli artmaktadır. Türkiye’de 2000’li yıllar boyunca iş kazaları sonucu ölüm yoğunluğu yüz binde 12-13’dür. Yıllara göre kimi iniş çıkışlar olsa da bu oran oldukça yüksektir. Bazı yıllarda ise bunun da üzerine çıkıldığı görülmektedir. Nitekim 2011 yılında ölüm oranları yüz binde 15,4 olarak gerçekleşmiştir.

Aynı dönemlerde AB ülkelerinde ölümlü iş kazası oranlarına baktığımızda, Eurostat verilerine göre 15 AB ülkesinde iş kazası ölüm oranları 2002’de yüz binde 2,5 iken bu oran 2011’de yüz binde 1,8’e gerilemiştir. 2011 yılında Almanya’da bu oran yüz binde 1,2, Belçika’da 1,5, Hollanda’da 0,9 ve İngiltere’de 0,6 olarak gerçekleşmiştir. Türkiye’de ise 2011’de bu oran 15,4 ile AB ortalamasının 8.5 katıdır. Dolayısıyla “fitrat” ve “sektörel vaka” olarak ileri sürülen bahanelerin başka ülkelerde aynı sonucu vermediği tüm açıklığıyla görülmektedir.

Ülkemizde iş kazalarının tırmanmasının ardındaki esas neden temel bir politika tercihi haline gelen denetimsiz, kurlsız, güvencesiz, sendikasız ve kayıtsız çalışma biçimlerinin son on yılda hızla yaygınlaşmış olmasıdır. Esnek ve kurlsız çalışma biçimleri, taşeron sistemi, kayıtsız çalışma ve uzun çalışma süreleri iş cinayetlerini tetiklemektedir.

Çalışma hayatında esnekliğin, güvencesizliğin ve kurlsızlığın yarattığı bilanço ortadadır. AKP hükümeti, işçi sağlığı ve iş güvenliğine ilişkin mevzuatı büsbütün etkisiz kılmak için gerek doğrudan gerekse “torba yasalar” aracılığıyla yeni düzenlemeler getirmiştir. Örneğin, İş Yasasınının 78. maddesinde işyerlerinin kurulması aşamasında, işyeri koşullarının iş

sağlığı ve güvenliği önlemlerine uygun olmasını teşvik eden uygulama, önce 2008 yılında 5763 sayılı, “Torba Yasa” ile değiştirilmiş ve bir yıl sonra “İşletme Belgesi Alınması Hakkında Yönetmelik” ile de ortadan kaldırılmıştır. Böylece elliden az işçi çalıştıran işyerlerinin işletme belgesi alması zorunluluğu artık bulunmamaktadır.

AKP Hükümeti nihayet bu konuda bir yasa çıkarmıştır. Ne var ki yasa, işçi sağlığı ve iş güvenliği ile çalışma ortamını iyileştirecek değişiklikler getirmemektedir. Yasada, işyeri hekimleri ve iş güvenliği mühendislerinin mesleki bağımsızlıkları kaldırılmakta ve mühendisler işyerine bağımlı hale getirilmektedir. Yasa iş sağlığı ve güvenliğinden sorumlu işçi temsilcisinin işveren tarafından atanmasını öngörmektedir. Sendikalı işyerlerinde bile sendikaların iç denetimleri ortadan kaldırılmaktadır. Asıl işlerde bile taşeronlaşma anlayışına uygun düzenlemeler getirilmektedir. Kanun, iş sağlığı ve güvenliğini daha fazla piyasa koşullarına terk etmekte ve iş güvenliği konusundaki kurumsal denetim ve eğitimi büsbütün önemsizleştirmektedir. Çünkü çıkarılan yasada iş sağlığı ve güvenliği konusu insan odaklı değil, bir maliyet unsuru olarak ele alınmaktadır.

AB 2014 Türkiye İlerleme Raporunda iş sağlığı ve güvenliği konusunda;

“Türkiye yeni İş Sağlığı ve Güvenliği Kanununa bağlı bütün yönetmelikleri kabul etmiştir, ancak kanun halen tam olarak uygulanabilir değildir. Kanun’un bütünüyle yürürlüğe konması ve etkin önleme ve denetim konusundaki ciddi açıkların sosyal ortaklar ve meslek örgütleriyle işbirliği içinde kapatılmasına yönelik ilerlemeye ihtiyaç duyulmaktadır. Soma maden faciasında da görüldüğü üzere maden ve taş ocağı sektörü ile inşaat sektörü hâlâ en riskli sektörlerdir. Eylül 2014’te, madencilerin çalışma koşullarının iyileştirilmesi amacıyla ilgili kanunda yeni hükümler kabul edilmiştir. Resmi olmayan rakamların, resmi istatistiklerden daha yüksek olduğu göz önüne alındığında, ölümcül işyeri kazalarının izlenmesi konusunda daha fazla şeffaflığa ihtiyaç vardır” denilmektedir.

Yasalar işçinin işyerinde ölümünü “iş kazası” olarak nitelese de bu ölümlere “kaza” demek mümkün değil. Bunlar cinayettir. Çünkü “kaza” bütün önlemlerin alındığı, işçilerin güvenceli, kurallı ve örgütlü çalıştırıldığı, ancak buna rağmen yaşanabilecek istisnai durumlar için kullanılabilir. Oysa “iş kazası” adı verilen işçi ölümleri çalışma hayatında istisna değil kural haline gelmiş durumdadır.

13 Mayıs 2014 tarihinde Manisa'nın Soma İlçesi'ndeki kömür ocağında meydana gelen 301 maden emekçisinin yaşamını yitirdiği, madencilik tarihinin en acı olaylarından biri olarak tanımlanan, yirmi birinci yüzyılın en büyük maden kazası olduğu belirtilen faciyanın nedenini Maden Mühendisleri Odası "ne pahasına olursa olsun, maliyeti düşürme ve üretimi kesintisiz sürdürme" politikası olarak açıklamıştır. Aynı açıklamada; "Büyüme ve küresel piyasalarla rekabet edebilme adına uygulanan üretim zorlaması, uzun çalışma saatleri, işçi maliyetlerinin düşürülmesi, bir maliyet unsuru olarak görülen işçi sağlığı ve iş güvenliğinden yapılan fedakarlıklar; daha kötü çalışma koşullarını ve kazaları beraberinde getirmekte, sonrasında yaşananlar ise kalkınma için bu koşullara katlanılması gerektiği söylevine, işin fitratına bağlanmaktadır. Soma faciası, tüm bu dinamiklerin yaşandığı acılarla yüklü, olumsuz bir tablodur" denilmektedir.

Soma faciası soruşturmasını yürüten Cumhuriyet Savcısına sunulan Bilirkişi raporunda;

Soma Holding'in 2010'da işletmesini aldığı madende kısa sürede çok fazla üretim yaparak iş güvenliğini tehlikeye attığı vurgulanarak, Çalışanlara verilen gaz maskelerinin kontrol kayıtları düzenli olarak yapılmadığı, havalandırma planı güncellenmediği, Ocakta bazı vardiyalara ait gaz ölçüm sonuçlarının gaz ölçümü yapılmadan rastgele doldurulduğu veya önceki sayfalardan kopya çekildiği tespitleri yapılmıştır. Ocakta 48 gaz ve 19 karbon monoksit sensörü bulunduğu, bunların bazılarının çalışmadığı, cihazların kalibrasyon sorunlarının olduğu, düzgün okuma yapmadığı da tespit edilenler arasında yer yer almıştır. Tüm bu tespitlere rağmen, işletme yetkililerinde önlem almaya yönelik eylemde bulunulmadığı da raporda belirtilmiştir. Yine sensör ölçümleri ile kayıt defterlerindeki rakamlarında birbirini tutmadığı, geriye dönük yapılan analizlerde ise, karbon monoksitin asıl kaynağının patlatmalar olmadığı" sonucuna ulaşıldığı bilgisine yer verilmiştir.

Ayrıca raporda, çalışanlara iş sağlığı ve güvenliğiyle ilgili zorunlu mesleki eğitimlerinde tam olarak verilmediği, işe başlayanların bir günlük örgün eğitim sonrasında yer altında çalıştırıldıkları vurgulanmıştır.

Bilirkişi heyeti yaptığı tespit ve değerlendirmelerden sonra, maden kazasının pek çok ihmal ve kusurun bir araya gelmesi sonucu meydana geldiği, kazanın önlenabilir olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Soma'nın acısı unutulmadan bu sefer iş cinayeti haberi Ermenek'ten geldi. Soma katliamından 5,5 ay sonra bu kez, Türkiye'nin en zorlu kömür havzalarından biri olan Karaman-Ermenek'te 18 maden işçisi su baskını sonucu madende yaşamını yitirdi. Ermenek'te yaşanan felaketin nedenleri Soma'da ve Torunlar'da yaşananlardan farklı değil. Taşeronlaşma, özelleştirme, kuralsız ve güvencesiz çalışma rejimi madenleri ve inşaatları işçi cehennemine dönüştürüyor.

Ermenek'te yaşanan bu kaza ilk değildi. Ermenek'te 2003'te meydana gelen ölümlü kazadan sonra TMMOB Maden Mühendisleri Odası tarafından hazırlanan raporda, Ermenek bölgesinin en zorlu kömür üretim bölgelerinden biri ve yüksek riskli bir alan olduğu vurgulanmıştı. Böylesi ocaklarda üretimin sorunsuz yapılabilmesi için birikim, deneyim ve uzmanlığa gereksinim olduğu, ancak işletmecinin de, işçilerin de deneyimsiz olduğu ve işçilerin çok düşük ücretlerle çalıştırıldığı vurgulanmıştı. Odanın raporunda ocakta işçi sağlığı ve iş güvenliğine ilişkin asgari kurallara bile uyulmadığı belirtilmişti. Raporda kamu madencilik kuruluşlarının mevcut birikimi ve uzmanlığı göz ardı edilerek madencilik üretiminin yetersiz, deneyimsiz kişi ve kuruluşlara devredildiği ve bu özel kuruluşların denetiminin de iyice gevşetildiği vurgulanmıştı. Bu rapora göre Ermenek'teki facia göz göre göre gelmiş ve 18 canı almıştı.

Madenlerin sahibi olan devlet, madenleri sırf işçilik maliyeti düşürülsün diye rödovans sistemiyle, sermaye birikimine, teknolojik altyapısına ve alandaki deneyimine yandaşlara devrettiği gerçeğini yok saymaya devam etmektedir.

İşsizlik Sigortası Fonu

Çağdaş devletlerde yurttaşların en önemli haklarından biri sosyal güvenlik hakkıdır. Günümüz modern toplumları, sağlıklı bireylerin varlığı ile mümkün olmakta, sağlıklı bireyler ise geleceğe umutla bakan insanlardan oluşmaktadır. Çalışanlara işsiz kaldıkları dönemde gelir güvencesi getiren, sağlanan meslek eğitimleri ile beceri kazanmalarını ve bu sayede yeni iş bulma olanakları sağlayan işverenlere de yine bu yolla sağlanan eğitimlerle katkı sunan işsizlik sigortası uygulaması, gerek sosyal devlet ilkesinin, gerekse çağdaş ve demokratik dünya ile bütünleşme hedefinin bir gereği olarak 1999 yılında 4447 Sayılı Kanunla çalışma hayatımıza girmiştir. 4447 sayılı kanuna göre işsizlik sigortası uygulamaları bir hizmet

sözleşmesine dayalı olarak çalışanları kapsamaktadır. Bununla birlikte, 2008 ve 2011 yıllarında işsizlik sigortasının kapsamı biraz daha genişletilerek kısmi süreli iş sözleşmesiyle çalışan sigortalılar ile bazı işkollarında çalışanlara istemeleri halinde kapsama dahil olma hakkı tanınmıştır.

Büyük ümitlerle başlayan işsizlik sigortası uygulamasından bugün itibariyle beklenen fayda alınamamakta, işsizlerimizin çok az bir kısmı uygulamadan faydalanabilmektedir. AKP hükümetlerinin yanlı ve yanlış politikaları nedeniyle emekleme aşamasındaki işsizlik sigortası uygulamasının sağlıklı bir zemine oturtulmasına izin verilmemiş, işsizliğe merhem olması gerekirken merkezi hükümetin üreten kesimin sırtından elde ettiği sürekli ve insafsız bir gelirin kaynağı haline gelmiştir.

Sigortalı çalışanlara işsiz kaldıkları süre içerisinde insanca yaşama şansı sunmayı amaç edinmesi gereken İşsizlik Sigortası Fonu, adeta bir banka gibi Hazine tarafından çıkarılan devlet iç borçlanma senetlerinin önemli bir alıcısı olmuş, sigortalı çalışan ve çalıştıran kesimin beslediği İşsizlik Sigortası Fonu, her yıl giderek artan oranda ülke Hazinesini fonlar hale gelmiş, 2008 yılından itibaren kanunlarda yapılan değişikliklerle işsiz parası üzerinden kazanılan ve yine işsize dönmesi gereken paralar sessiz sedasız Hazine'ye aktarılmıştır.

Kuruluş amacı işsiz kalan sigortalılara belirlenen sürelerde işsizlik ödeneği vermek olan fon, amacından saptırılmış ve yapılan değişikliklerle kamuya gelir kaynağı haline dönüştürülmüştür. Şu ana kadar Fonun 11,5 milyar TL lik geliri hazineye aktarılmıştır. Zaten kurulduğundan bu yana işsizlik sigortası fonu kamu borçlanmasının da en önemli aracı halinde bulunmaktaydı. Önceden fondan borç alan devlet artık fon gelirlerine doğrudan el koyma yolunu seçmiştir.

4447 Sayılı yasanın geçici 6. Maddesine dayanarak bugüne kadar İşsizlik Sigortası fonundan 11,5 milyar TL hazineye aktarılmıştır. Kanuna göre aktarılan bu para GAP kapsamındaki yatırımlar öncelikli olmak üzere, ekonomik kalkınma ve sosyal gelişmeye yönelik altyapı yatırımlarının finansmanında kullanılacaktır. Ancak bugüne kadar ısrarlı sorularımıza rağmen bu paranın somut olarak hangi yatırımlarda kullanıldığı, yatırım ve proje bazında kullanılan miktarlara ilişkin ilgili bakanlar sağlıklı yanıtlar vermemişlerdir.

Kanun aslında bu paranın Fona nasıl geri ödeneceğini de muğlak olmasına rağmen düzenlemiştir. Buna göre bu yatırımlardan elde edilecek gelirler ile varlık satışlarından Yüksek Planlama Kurulunca belirlenecek miktarlar İşsizlik Sigortası Fonuna aktarılacaktır.

Kanunun bu amir hükmü konusunda bugüne kadar hangi ödemelerin yapıldığına ilişkin sorularımız da yanıtsız kalmıştır. Özellikle İşsizlik Sigortası Fonuna bu amaçla şimdiye kadar yapılan geri ödeme miktarı ile özelleştirmeler yoluyla yapılan varlık satışlarından Yüksek Planlama Kurulu kararıyla bir kaynağın aktarılıp aktarılmadığı konusunda net bir bilgi verilmemiştir.

İşsizlik sigortası ödemelerinin başladığı 2002 yılı Mart ayından 2014 yılı Ekim ayı sonuna kadar toplam 3 milyon 634 bin 212 kişiye, 8 milyar 128 milyon TL ödenmiştir. 12 yılda fon varlığının yüzde 10,3 işsizlere ödenirken, sadece son 5 yılda yüzde 15'i hazineye aktarılmıştır.

Diğer taraftan, işsizlik fonundan yararlanma koşulları ağırdır. İşsizlik ödeneğine hak kazanabilmek için sigortalının işini kaybetmeden önceki son 3 yıl içinde en az 600 gün sigortalı olarak prim ödemiş olması, hizmet akdinin sona ermesinden önceki son 120 gün prim ödeyerek sürekli çalışmış olması, hizmet akdinin yasada belirtilen hallerden birisine dayalı olarak sona ermesi ve işsiz kaldığı günden itibaren bir ay içinde kuruma başvurması gerekmektedir. Şartları tutanlar en az 6, en çok 10 ay arasında bir süre için işsizlik ödeneği alabilmekte olup, işsizlik ödeneği de bugün itibarıyla 857 lira civarındadır.

4447 sayılı İşsizlik Sigortası Kanunu, İşsizlik Sigortası Fonunun gelirlerinin ve giderlerinin neler olacağını düzenlemiştir. Her ay düzenli olarak yayınlanan İşsizlik Sigortası Bülteninde de Fonun gelir ve gider bilgileri yer almaktadır. Bültende Fonun giderleri; Kısa Çalışma Ödeneği, Aktif İş Gücü Programları, Ekonomik Kalkınma ve Sosyal Gelişme Gideri, Ücret Garanti Fonu Ödemesi ve Diğer Giderlerdir. Bu giderlerin miktarları da Bültende belirtilmektedir. Diğer Giderlerde 2013 ve 2014 yıllarında ciddi artışlar olduğu görülmektedir. Örneğin 2013 yılındaki diğer giderler harcaması 2010 yılına göre 4,4 kat; 2011 yılına göre 2,3 kat; 2012 yılına göre 2 kat artmıştır. 2010 yılında 233 milyon 364 bin lira olan Diğer Giderler 2013 yılında 1 milyar 36 milyon 790 bin liraya çıkmıştır. 2014 yılında ise Diğer Giderler Ekim ayı itibarıyla bile 1 milyar lirayı geçmiştir. Söz konusu bu giderlerin hangi kalemlerden oluştuğu sorularımıza halen bir cevap alınamamıştır.

Aktif işgücü programlarına yapılan harcamalarda 2012 yılından itibaren yaşanan artış dikkat çekici boyuttadır. Nitekim 2010 - 2014 (Temmuz) arasında yaklaşık 4 milyar lira harcanmıştır. Diğer taraftan, aktif işgücü programlarındaki danışmanlık hizmeti alımlarının doğrudan temin yöntemiyle yapılıyor olması diğer bir ifadeyle "iş istediğime veririm" yöntemi ile hareket edilmesinin ciddi sakıncalar yarattığı düşünülmektedir.

İşsizlik Sigortası Fonunun sahibi işçidir. İşsizlik Sigortasının amacı, bir işyerinde çalışırken çalışma istek, yetenek ve yeterliliğinde olmasına rağmen herhangi bir kasıt ve kusuru olmaksızın işini kaybeden sigortalılara işsiz kalmaları nedeniyle uğradıkları gelir kaybını belli süre ve ölçüde karşılamaktır. İşsizlik sigortası Fonu bu amacı gerçekleştirmek üzere oluşturulmuştur. Hükümetlerin Fon'a istedikleri gibi kullanabilecekleri bir kaynak olarak görmeleri işçi kesimini endişelendirmekte, halkın devlete olan güvenini sarsmakta, ekonomik ve sosyal hayatımızın üzerinde görülenin ötesinde tahribat yaratmaktadır.

Kıdem Tazminatı

Son yıllarda çalışma yaşamının en çok tartışılan konularının başında kıdem tazminatı gelmektedir. AKP hem Hükümet Programlarında, hem de Ulusal İstihdam Stratejisi Belgelerinde kıdem tazminatını yok etmeyi hedeflediğini açık açık ortaya koymaktadır. Bunu gerçekleştirebilmek için de “işçilerin büyük bölümü zaten tazminat alamıyor” bahanesi ile kıdem tazminatını kaldırılıp yerine “fon” kurmak istenmektedir. AKP iktidarları süresince emekçilerin mücadelelerle kazanılmış hakları tek tek budanmıştır. Şimdi de son büyük darbeyi indirerek işçilerin kıdem tazminatı hakları ortadan kaldırılmaya hazırlanmaktadır. 27 Ekim 2014 günü Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı Faruk Çelik Kocaeli’de yapmış olduğu açıklamada Kıdem Tazminatı konusunu yeniden gündeme getirerek, Kıdem Tazminatının bugünkü koşullarda sürdürülemez olduğunu belirtmiştir. Bakanın yaptığı son açıklama iktidarın bu konudaki kararlılığını göstermektedir.

Kıdem tazminatı ilk kez, 1936 yılında 3008 sayılı yasa ile mevzuata girmiştir. İlk düzenlemede beş yılı tamamlayan işçilere her bir yıl için on beş günlük ücreti tutarında tazminat ödenmekteydi. Kendi isteği ile işten ayrılan işçiler de bu haktan yararlanabiliyordu. 1950’de yapılan değişiklikle işçi lehine bir adım daha atılarak 5 yıllık süre 3 yıla indirilmiştir. 1967 yılında çıkarılan 931 sayılı yasa ile işçinin ölümü halinde kıdem tazminatının mirasçılara ödenmesi yasa hükmü haline gelmiştir. 1971 yılında çıkarılan 1475 sayılı yasa ile kıdem tazminatına ilişkin sürenin toplu iş sözleşmeleri yoluyla arttırılabileceği benimsendi. 1975 yılında yapılan bir başka değişiklikle 3 yıllık süre bir yıla indirilmiş, 15 günlük ücret karşılığı olan kıdem tazminatı miktarı ise 30 güne çıkarılmıştır. 1980 yılına kadar yapılan düzenlemelerin çoğu kıdem tazminatından yararlanma koşullarını çalışanların lehine genişleten düzenlemeleri içermekteydi. Kıdem tazminatına karşılığını bulmuş ilk daraltıcı müdahale 12 Eylül askeri darbesi ile gelmiştir. Darbenin üzerinden henüz bir ay geçmişken

yapılan yasal d4ğişikliklerle kıdem tazminatına tavan getirilmiş ve kıdem tazminatı asgari ücretin yedi buçuk katı ile sınırlandırılmıştır.

Ayrıca, 11 Aralık 1982'de kıdem tazminatının asgari ücret ile bağı kopartılarak kıdem tazminatının tavanı, en yüksek devlet memurunun bir hizmet yılı için alacağı azami emeklilik ikramiyesine endekslenmiştir. Bu düzenleme de çalışanlar için önemli bir hak kaybına yol açmıştır.

12 Eylül darbesini yapanlar kıdem tazminatından yararlanan işçilerin ekonomik kayba uğramasına yol açmışlar, ancak bu hakkı tamamen ortadan kaldırmaya yeltenmemişlerdir. AKP hükümeti ise 12 Eylül darbecilerinin bile yapmadığını yapmaya çalışmaktadır. İlginçtir; 1936 yılından 1980'e kadar kıdem tazminatı konusundaki d4ğişiklikler hep işçi lehine iken, ilk gerileme 12 Eylül Cunta Yönetimi döneminden gerçekleşmiştir. İkinci aleyhteki d4ğişiklik de 12 Eylül ürünü olan AKP döneminde gerçekleştirilmek istenmektedir.

Kıdem tazminatı bir haktır. Bir hakkın kullanımını engelleyenlerle mücadele etmek hükümetin görevi iken, bu hakkı ortadan kaldırmak için öncülük yaparak devletin gücünü taraflardan biri yanına yığmak doğru bir yaklaşım değildir.

AKP kıdem tazminatı konusunda iki ileri bir geri ilerlemektedir. Uzun süredir gündemden düşmeyen kıdem tazminatında karşılaşılan tepkiler üzerine kısa bir süre geri adım atılsa da ilk fırsatta tekrar gündeme taşınmaktadır. Başta Ulusal İstihdam Stratejisi olmak üzere diğer hükümet belgelerinde de konu varlığını sürdürmektedir. Nitekim 10. Çalışma Meclisi toplantısında konu hükümet tarafından gündeme alınmış ve emek kesimiyle hiçbir şekilde uzlaşma olmadan sonuç bildirgesine konulabilmiştir.

Başbakan Yardımcısı Ali Babacan Orta Vadeli Programı sunmak amacıyla yaptığı basın toplantısında konuyla ilgili bir soruyu yanıtlamış ve çalışmaların tamamlanıp önümüzdeki dönemde kıdem tazminatı konusunun karara bağlanacağını belirtmiştir. AKP hükümetinin, emek kesiminin konuyu kırmızı çizgi olarak ilan etmesine ve hükümetin önerilerini kabul etmemelerine rağmen kıdem tazminatının hakları geriye götürecek biçimde kıdem tazminatı fonuna dönüştürülmesi kararlılığını sürdürdüğü anlaşılmaktadır.

Hükümet, kıdem tazminatını işverenlerin baskıları doğrultusunda ya bir fon aracılığıyla kaldıracak ya da olabildiğince azaltacak ya da hepten yok edecek düzenlemeleri

yapmakta kararlı gözükmektedir. Onuncu Kalkınma Planında ve OVP’de de bu konuya yer vermiştir. Hem 61. Hükümet Programında ve diğer belgelerinde gerekçe olarak “işçilerimizin büyük çoğunluğunun alamadığı” ya da “iflas durumunda hiç alamadıkları” ya da “diğer ülkelerde böyle bir düzenlemenin olmadığı” gibi gerekçelere dayandırmaktadır. Şayet işçilerin büyük çoğunluğu alamıyorsa hükümet işverenlere yasaları uygulatamıyor demektir ki bu da hükümetin aczini gösterir. İflas durumunda ödenmiyorsa yapılması gereken kendi iktidarları dönemlerinden önce olduğu gibi iflas durumu başta olmak üzere bütün takip işlerinde işçi alacaklarını öncelikli hale getirmektir. “Diğer ülkelerde böyle bir uygulama yok” söylemi de doğru değildir. Pek çok ülkede iş güvencesi kapsamı otuz ve daha fazla çalışan işletme ile sınırlı değil tüm çalışanları kapsamaktadır ve kıdem tazminatı uygulaması mevcuttur.

Hükümet kıdem tazminatını, kazanılmış hakları koruyan ve bütün işçilerin kıdem tazminatlarını garanti altına alan bir fon teşkil etmek suretiyle kaldıracığını söylemektedir. Bu söylem ya da kıdem tazminatı fonu söylemi bile sorumsuzca işten çıkarmaların önünü açacağı gibi fonla ilgili kaygıları da arttıracaktır. Hükümetlerin vergi ve prim toplama işindeki eksiklikleri göz önüne alındığında söz konusu fonlara işveren katkısının hiçbir zaman gerçekleşmeyeceği, gerçekleşse bile fon yönetimlerinde çalışanların ve temsilcilerinin etkisiz ve eksik tutulmaları gibi nedenlerle İşsizlik Sigortası Fonunda olduğu gibi bu fonunda hükümet tarafından kullanılacağı kaygısı yaygındır.

“Kazanılmış haklara dokunmama” stratejisi üzerinden yürütülen propaganda da doğru değildir. Bu söylemle amaçlanan, çalışanların kuşakları arasındaki bağı koparmak, çalışanları parçalamak, ufalamak ve etkisiz hale getirmektir. Bu konuda kazanılmış haklara dokunmama stratejisine karşı işçilerin ya hep beraber kazanacakları ya da birlikte kaybedecekleri de kendilerine hatırlatılmalıdır. Kıdem tazminatı, işçilerin ücretlerinden bir kısmının işverende kalan kısmıdır ve onların ücretlerinin bir parçasıdır.

Kıdem Tazminatı Fonu işverenin kendi riskini (Her durumda kendisine ait olması gereken riski) toplumsallaştırması, bir başka deyişle, karı bireyselleştirirken risklerini ve zararlarını toplumun çalışan kesimine devretmesi, onların üzerine yıkması anlamına gelmektedir.

Kıdem tazminatı; ücretlerin baskı altına alındığı, kayıt dışı istihdamın yüzde 40’larda seyrettiği, işçilerin yüzde 80’inin iş güvencesi kapsamında olmadığı, sendikalaşma oranının her

geçen gün düştüğü, sendikaların etkilerini yitirdiği, geçici işlerin artıp kısa süreli çalışmaların olağan çalışma biçimine dönüştüğü, iş gücü piyasasının alt işverenlik kurumuyla parçalandığı, özel istihdam bürolarının pıtrak gibi çoğalıp işsizliğin ticaretini yaptığı koşullarda işçilerin ellerinde kalan son haklardan biridir.

Bu hakkın sınırlandırılmaya değil güvence altına alınmaya gereksinimi vardır. Dolayısıyla ülkemiz gündeminde tartışılması gereken sorun, kıdem tazminatı fonu değil, kıdem tazminatının güvencesi sorunudur.

Yapılması gereken, kıdem tazminatını garanti altına almak, AKP döneminden önce olduğu gibi, bu haktan doğan ve diğer işçi alacaklarını birinci öncelikli alacak konumuna yeniden getirmektir.

Emekliler

Bir toplumun gelişmişliği, o toplumun emeklilerine ve yaşlılarına verdiği değer ile ölçülür. Sosyal devlet olmanın en temel gereklerinden biri, yaşlı ve emekli insanları korumak, onların hayatlarını kolaylaştıracak düzenlemeleri yapmaktır. Anayasamızda herkesin sosyal güvenlik hakkına sahip olduğu ve yaşlıların devletçe korunacağı, onlara devlet yardımları ve kolaylıklar sağlanacağı hükmü yer almaktadır. Ne var ki AKP iktidarında, sayıları 11 milyonu bulan emeklilerimiz çok ağır ekonomik ve sosyal sorunların altında ezilmektedir. Emeklilerin çoğu, temel insani ihtiyaçlarını dahi karşılayamadan hayata tutunmak için çabalamaktadır. Hayatları boyunca çalışıp, emekli olduklarında hak ettikleri insanca yaşam şansını yakalayamamış emeklilerin sorunlarını ortadan kaldırmak için çalışmak, toplumsal ve siyasal sorumluluklarımızın en başında yer almalıdır.

Sosyal Güvenlik Kurumu Temmuz 2014 verilerine göre ülkemizde toplam dosya bazında 10.184.888, kişi bazında ise 10.795.051 emekli vardır. Bir önceki yılın aynı dönemine göre emekli sayısı dosya bazında yüzde 3,2 kişi bazında ise yüzde 2,6 oranında artmıştır. Kişi bazında emeklilerden 4/A'lı olanlar(eski SSK'lı) 6.409.556 kişi, 4/B'li olanlar (eski Bağ-Kur'lu) 2.444.153 kişi (1.839.573 kişi 1479 sayılı yasa kapsamında yani esnaf bağ-kur'lu, 604.580 kişi 2926 sayılı yasa kapsamında yani tarım Bağ-Kur'lu), 4/C'li emekli sayısı da (eski Emekli Sandığı emeklisi) 1.941.342 kişidir.

Ülkemizde emekli sayısı artarken, emeklilerin sorunları da her geçen gün ağırlaşmaktadır. Bu alandaki öncelikli sorun emekli aylıklarının düşük olmasıdır.

Emeklilerimizin büyük çoğunluğu yoksulluk, hatta açlık sınırının da altında emekli aylığına mahkûm edilmiş durumdadır. Türkiye’de açlık sınırı, 2014 Ekim ayı itibarıyla 1.205 TL, yoksulluk sınırı ise 3.926 TL’dir. 2014 yılı Temmuz-Aralık döneminde SSK emeklisine ödenen en düşük aylık 1.007 TL, Bağ-Kur tarım emeklisine ödenen en düşük emekli aylığı 603 TL, Emekli Sandığı emeklilerinin alacağı en düşük aylık ise yaklaşık 1.261 TL’dir.

Türkiye’de yaklaşık 363 Avro olan en düşük SSK emeklisi aylığı İtalya’da 1.772, İspanya’da 1.843, Yunanistan’da ise 2.000 Avro’dur. 2014 yılında yapılan altışar aylık yüzde 2,85 ve yüzde 2,36’lık artışlar emeklilerin harcamalarındaki artışların çok altında kalmıştır. TÜİK tarafından hesaplanan genel enflasyonun emekli maaş artışlarında referans alınması doğru bir hesaplama yöntemi değildir. Emekli aylığı alanların büyük çoğunluğu 1.000 liranın altında maaş aldığından, yüzdeleri zamlar bir anlam taşımamaktadır.

“Türkiye Emekli Profili Anketi”nin (2012) sonuçlarına göre, emeklilerin yüzde %84’ü gelirlerinin kesinlikle yeterli olmadığını vurgulamaktadır. Her on emekliden üçü geçinmek için başkalarından yardım almak durumundadır. Bu emeklilerin %73’ü çocuklarından, %16’sı yakın akrabalarından, %6,7’si devletten ve %4’ü de dernek/vakıflardan yardım görmektedir. Emeklilerin %28’i aylık ortalama gelirinin dörtte birini, %38’i yarısını, %20’si dörtte üçünü ve %14’ü tümünü gıda harcamalarına ayırmaktadır. Emeklilerin %73’ünün geliri gıda maddelerini satın almaya yetmemektedir. Çoğunluğu yakınlarından, %6’sı kurumlardan ve %5’i belediyelerden gıda yardımı almaktadır. Emeklilerin en çok tükettiği gıdalar arasında %87 ile ekmek ilk sırada yer alırken, kırmızı et %27 ile en son sıradadır. Emeklilerin %28’i gecekonduda oturmakta, %27’si kiracı durumunda bulunmakta ve %56’sı evini soba ile ısıtmaktadır. Kredi kartı borcu yüzünden icralık olan emeklilerin sayısı her geçen gün artmaktadır.

Uzun yıllar prim ödeyerek emekli olan vatandaşlarımız emekli olduktan sonra aldıkları emekli maaşı nedeniyle insanca bir yaşam sürdürememektedirler. Emeklilerimizin önemli bir bölümü geçimlerini sürdürebilmek ve çocuklarını okutabilmek için başka işler yapmak durumunda kalmaktadırlar. Bununla birlikte, emekli aylığı ile geçinemediği için bir iş bulup çalışan emekliler, maaşlarından Sosyal Güvenlik Destek Primi kesilmek suretiyle cezalandırılmaktadır. AKP hükümetleri döneminde yapılan düzenlemelerle yaşlılık ve malullük aylığını almaya devam etmek suretiyle ticari faaliyette bulunan veya şirket ortağı olanların maaşlarından sosyal güvenlik destek primi kesilmesi hüküm altına alınmıştır.

Çalışan emeklilerden kesilen sosyal güvenlik destek primi ile emeklilerin aylıklarında herhangi bir artış olmadığı gibi, sağlık hizmetinde artı bir hizmet alması da mümkün değildir. Daha açık bir ifade ile sosyal güvenlik destek priminin, prim ödeyen emekliye herhangi bir katkısı yoktur. Buda sosyal güvenlikte olması gereken külfet/menfaat dengesi ilkesine uygun değildir. Dolayısıyla bu prim, sosyal güvenlik amaç ve ilkelerine aykırıdır. Ayrıca bu primle, sosyal güvenlik kurumunun ödediği emekli aylığı ile geçinemediği için, maliyeye kayıt yaptırıp, ticari faaliyette bulunan ve elde ettiği kazancın vergisini ödeyen emekliler ikinci bir vergi ödemek durumuyla karşı karşıya kalmaktadırlar. Devletin koruması altındaki emekli aylığından tevkif yoluyla prim alınması, ticari faaliyette bulunup, vergisini düzenli ödeyen emeklilerin, kayıt dışına çıkmalarına ve maliyenin vergi kaybına uğramasına yol açtığı gibi emekli aylığı ile geçinemeyen emekliyi de mağdur etmektedir.

Kamuda çalışan işçi ve memurlara verilen banka promosyonlarını emekliler alamamaktadır. Bakanlık çeşitli defalar emeklilere maaş ödemesine aracılık eden bankalarla bu amaçla görüşmeler yapıldıysa da somut bir ilerleme sağlanamamıştır. Emeklilerin bu anlamdaki beklentilerini karşılayacak somut kararların alınması ve uygulanması kaçınılmaz olmuştur.

Sağlık hizmetine en çok ihtiyaç duyan emeklilerin bir başka önemli sorunu ise muayene ve ilaç katkı paylarıdır. Üstelik geçtiğimiz yıl özel hastaneler için belirlenen katkı payları yüzde 200 oranında artırılmıştır. Her türlü hastaneden yararlanma yolunu açtıkları yönünde propaganda yapan hükümet çevreleri alınan katkı payları ile sağlığı paralı hale getirmişler, özel hastaneleri ise emekliler için ulaşılamaz konuma getirmişlerdir.

Emekli aylıkları arasındaki dengesizlikler artarak devam etmektedir. Bugün için işçi emekli aylıklarının hesaplanmasında, 2000 yılı öncesi dönem için 506 sayılı Kanun hükümlerine göre gösterge sistemi,2000-2008 Eylül dönemi için 4447 sayılı Kanun hükümleri, Ekim 2008 sonrası dönem için 5510 sayılı Kanun hükümleri esas alınarak emekli aylıkları hesaplanmakta, bu da aynı süre için prim ödeme gün sayısı ve prime esas kazancı aynı olanların bile emekli maaşları arasında farklılıkların olmasına neden olmaktadır.

Daha da kötüsü mevcut 5510 sayılı Kanun hükümlerine göre emekli aylığı hesaplama sistemine göre, çalıştıkça yani sisteme prim ödemeye devam edildikçe alınacak emekli maaşı düşmektedir. AKP tarafından Sosyal Güvenlik Reformu adıyla sunulan düzenlemeler emekli olacaklar için mağduriyetler üretmiştir. En büyük zararı da emekli olacaklar alacakları emekli

maaşlarında görmüştür. Şu anda çalışmaya ve isteğe bağlı prim ödemeye devam edenlerin en düşük emekli aylığı sınırı sürekli olarak düşmektedir.

Yine emekliler 2000 yılından bu yana milli gelirden pay alamamaktadır. Bu adaletsiz durum ortadan kaldırılmamıştır.

Emeklilerle ilgili önemli bir eksiklikte, mevcut yasalara göre emekliler emekli olduklarında yıllarca aidat ödedikleri sendikaları ile bağları koparılmaktadır. Bu durumda emeklilerin sendikaların ve emekli oldukları kurumların varsa sosyal tesisleri başta pek çok imkânından yararlanmalarını engellemektedir. Yapılması gereken emeklilerin emekli oldukları sendikaları ile bağlarını sürdürebilecekleri ve sendika çatısı altında kendilerinin yer bulabileceği bir düzenleme ile örgütlülüklerini korumalarıdır. Bu durum emekliler var olan örgütlerini de koruyarak çok rahat bir şekilde yapılabilir. Hükümet böyle bir konuya yaklaşım göstermemektedir.

Emekliler yukarıdaki sorunlarla boğuşurken daha ağır yaşam koşullarına itilen bir grup emekli daha var ki, onların durumu daha da kötüdür. Bunlar kamuoyunda **Emeklilikte Yaşa Takılanlar** diye bilenenler ve **Prim ödeme gün sayısı eksikliği** nedeniyle emeklilik maaşı ile buluşamayanlardır.

Bilindiği gibi, 8 Eylül 1999 tarihinde yürürlüğe giren 4447 sayılı Kanunla 1999 yılından önce işe girip sigortalı olanların emeklilik yaşları kademeli olarak yükseltilmişti. Kademeli geçiş ve kademeli yaş koşulu uygulamasıyla, 1999'dan önce işe başlayan sigortalıların emekli olacakları yaş, 3 ila 10 yıl arasında uzatılmıştır. Emeklilik için gerekli olan sigortalılık süresini ve prim ödeme gün sayısını tamamlamış, emekliliğine hak kazanmış çok sayıda yurttaşımız, yaş koşulu nedeniyle emekli maaşına erişememekte, emekli maaşı alamamaktadır.

Aynı şekilde, yasada belirtilen hizmet süresini ve yaşı doldurmuş olmasına rağmen, ödenmiş prim gün eksikliği bulunanlarda emekli aylığına erişememektedirler. Bunlar da hükümetten eksik prim gün sayılarını tamamlayabilmek için borçlanma düzenlemesi beklemekte ancak beklentilerine cevap bulamamaktadırlar.

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı, Mart 2013’te bir açıklama yaparak, emeklilikte yaşa takılan vatandaşların düşük emekli maaşını kabul etmeleri halinde emekli edilebileceklerini söylemiştir. Ancak bu konuda henüz yasal bir düzenleme yapılmamıştır.

Diğer taraftan, Hükümetin emeklilere yönelik olarak çıkardığı İntibak Düzenlemesi amaca hizmet etmekten çok uzaktır. 1.3.2012 tarihinde TBMM’de kabul edilen 6283 sayılı Yasa, kamuoyunda “*İntibak Yasası*” olarak bilinmekte olup, bu yasa ile emekli maaşlarında düzenleme yapılmıştır. Ne var ki kamuoyuna “*İntibak Yasası*” olarak takdim edilen bu yasanın başlığı dâhil hiçbir yerinde “*İntibak*” kelimesi geçmemektedir. Çünkü yapılan bir İntibak değildir. Bu düzenlemeyi hazırlayanlar da bunu bildikleri için yasaya “*İntibak Yasası*” diyememektedir. İntibak; Yasayla düzenlenecek bir aylık hesaplama sistemine göre belli bir tarihten sonra emekli olacakların aylıklarının bu yöntemle göre belirlenmesi, eski emeklilerin aylıklarının da bu sisteme uyarlanmasıdır. İntibakta amaç, bir yandan emeklilerin aylıklarının periyodik artışlar dışında iyileşme sağlanarak günün ekonomik şartlarına uyarlanması, diğer yandan eski ve yeni emeklilerle, eski emeklilerin kendileri arasındaki farklılıkların giderilerek adil bir sistemin kurulmasıdır. Gerçek anlamda bir intibak yapabilmek için tüm emeklilerin prim ödeme gün sayılarına ve kıdem yıllarına dayanan bir gösterge tablosuna bağlı olarak emekli maaşı alacakları ve bu çerçevede hiç kimsenin hak kaybına uğramayacağı bir sistemin yaratılmış olması gerekmektedir. Çıkarılan Kanunda bu yapılmadığı için emekli maaşları arasındaki farklılıklar da giderilememiştir.

Yapılan düzenleme 2000 yılından önce emekli olanların hesaplamalarında yapılan yanlış ve eksik hesaplamaların düzeltilmesinden ibarettir. Düzenlemeyle 1 milyon 743 bin işçi emeklisinin maaşında 10 ila 320 lira arasında iyileşme olmuştur.

Diğer taraftan, 2000-2008 yılları arasında emekli olanlarla, 2008 sonrası emekli olanlar arasındaki farklılıklar da giderilmemiştir. Ayrıca, 12 bin 186 Bağ-Kur emeklisinin dışındaki Bağ-Kur emeklileri de bu düzenlemenin dışında bırakılarak yapılan kısmi iyileştirmeden yararlandırılmamıştır. Bu yasanın 1980’li yıllarda ve öncesinde, Askeri Muavenet ve Tekavüt Sandığı, Demiryolları Muavenet Sandığı gibi Sandıklardan emekli olanları kapsamaması da ayrı bir eksikliklerdir.

Bütün bu gerekçelerle yapılan bu düzenlemenin gerçek bir intibak düzenlemesi olarak değerlendirilmesi mümkün değildir. Yapılması gereken düzenleme, prime esas kazançlarını

ve prim ödeme gün sayılarını esas alacak bir düzenleme ile hiçbir emekliyi hak kaybına uğratmayacak ve var olan eşitsizlikleri giderecek yeni bir intibak düzenlemesidir.

2015 yılı Bütçe hedefleri içinde emekliler için; emekliler arasındaki maaş farklılıklarını giderici sağlıklı bir intibak düzenlemesi öngörülmediği gibi, var olan sorunlarını ortadan kaldıracak, refah payından emeklilerinde yararlanmasını sağlayacak, ilaçta ve muayenede ödedikleri katkı paylarını ortadan kaldıracak ya da azaltacak, insanca yaşayabilecekleri bir yaşam düzeyini sağlayacak hiçbir önlem öngörülmemektedir.

Dezavantajlı Gruplar

Engelliler

Türkiye nüfusunun yüzde 13'ünü oluşturan engelli yurttaşlarımız, eğitimden sağlığa, ulaşımdan istihdama kadar hayatın her alanında ciddi sorunlarla karşı karşıyadır.

Yaklaşık 8,5 milyon engelli yurttaşımız; işsizlik, yetersiz eğitim ve sağlık hizmeti, elverişsiz fiziksel koşullar ve olumsuz yargılar nedeniyle toplumsal hayata uyum sorunu yaşamaktadır. Hayatı vücut ve zihin bütünlüğü tam olan insanlara göre planlayan kurumsal ayrımcılık, engelli yurttaşlarımızın hayatını zorlaştıran en önemli sorun olarak varlığını sürdürmektedir.

Türkiye'de engelliler yalnızca "3 Aralık Dünya Engelliler Günü" ve "10-16 Mayıs Engelliler Haftası" gibi özel günlerle sınırlı kalacak şekilde hatırlanmamalıdır. Bu özel günlerde engellilerin sorunları gündeme getirilmekte, yetkililerce vaatlerde bulunulmakta fakat engellilerin en temel sorunlarının çözümü sürekli ertelenmektedir. Devlet, engelli yurttaşlarına diğer yurttaşların yararlandığı olanaklardan eşit şekilde yararlanma fırsatı sağlamakla yükümlüdür. Oysa AKP Hükümeti, engellilere eşit ve hak temelli hizmet vermekten ısrarla kaçınmaktadır.

Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) engelliliği, bireyin mevcut sağlık durumuyla çevresel, fiziksel ve toplumsal koşullarının etkileşimi sonucu ortaya çıkan bir durum olarak tanımlamıştır. Söz konusu koşullar, engelliliğin belirlenmesinde önemli bir yere sahiptir. Dolayısıyla engellilik, bireylerin çeşitli etkinlikleri yerine getirirken yaşadıkları zorlukların

ötesine geçmektedir. Engellilik, sosyal hayata katılımı kısıtlılıklara yol açan ve bu nedenle sürekli mağduriyet yaratan bir duruma dönüşmektedir.

Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi, 3 Mayıs 2008 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Sözleşme, engellilerin haklarını ve taraf devletlerin yükümlülüklerini erişilebilirlik, eğitim, sağlık, çalışma ve istihdam, siyasi ve kamusal hayata katılım gibi başlıklar altında ele almaktadır. Türkiye'nin de taraf olduğu 50 maddelik sözleşme, engellilerin insan hak ve özgürlüklerinden tam ve eşit olarak yararlanabilmelerini sağlama konusunda rehber niteliğindedir. Ne var ki engellilerin Birleşmiş Milletlere bireysel ve kolektif başvuru hakkının tanınmasını içeren "İhtiyari Protokol", TBMM tarafından henüz onaylanmamıştır. Ülkemizde engelli bireylerin ihtiyaçlarını karşılayacak kurumsal yapı bu nedenle oluşturulamamaktadır.

Türkiye'de engelli bireylerin istihdamı 657 sayılı Devlet Memuru Kanunu ve 4857 sayılı İş Yasası'nda düzenlenmiştir. Bu yasalar çerçevesinde iş yerlerinde engelli çalıştırma zorunluluğunun getirilmesi kuşkusuz olumlu bir adımdır. İş Yasası'na göre, 50 ve üzerinde işçi çalıştıran iş yerlerinde yüzde 3, kamu kurum ve kuruluşlarında ise yüzde 4 oranında engelli çalıştırma zorunluluğu vardır. Bu düzenlemelere rağmen Türkiye'de çalışan engelli sayısı yüz bini geçmemektedir. Çalışan engelliler iş yerlerinin fiziksel koşullarının engelliler için uygun olmaması nedeniyle ciddi sorunlar yaşamaktadır. İş yerlerinin engellilerin ihtiyaç duyduğu teknolojik ve çevresel donanıma sahip olması bakımından Türkiye, uluslararası standartların çok gerisindedir. Engelli bireylerin ulaşım, sağlık desteği gibi ihtiyaçlarının devlet tarafından karşılanmaması, işverenlerin engelli istihdamına karşı direnç göstermesine yol açmaktadır. Önemli başka bir sorun ise muhtaç olma koşulu ile engellilere verilen desteğin, engellinin iş sahibi olması durumunda kesilmesidir.

AKP iktidarında, engellilerin en önemli ihtiyaçlarından olan sağlık ve rehabilitasyon hizmetlerinin geliştirilmesi çok yetersiz kalmıştır. Bu tür hizmetler kapsamlı ve yaygın olarak sunulmamaktadır. Engelliler için gerekli fizik tedavi ve rehabilitasyon merkezlerinin sayısı yetersizdir. Kaldı ki engellilerin bu merkezlerden yeterince yararlanmaları için gereken devlet desteği verilmemektedir.

"Dünya Engellilik Raporu", engelli bireylerin genel nüfusa göre daha düşük kalitede sağlık hizmeti aldığını ortaya koymaktadır. Ülkemizde engelli bireylerin yüzde 44.3'ü, sağlık hizmetlerinden yararlanamamaktadır. Zihinsel engellilerde bu oran daha da artmaktadır.

Sağlık hizmetleri açığının başlıca nedenleri arasında ulaşımda ve katkı payında yaşanan sorunlar bulunmaktadır. Engelli bireylerin kullanmak zorunda olduğu ve hayatlarını kolaylaştıran protez, ortez, işitme cihazı, tekerlekli sandalye, akülü sandalye, hasta bezi, hasta minderi, hasta karyolası gibi tıbbi malzeme ve tıbbi cihazların SGK tarafından sağlanmasında büyük sıkıntılar yaşanmaktadır.

Önemli başka bir konu, koruyucu sağlık hizmetleri ile ilgilidir. Türkiye'de, doğuştan engellilik oranı çok yüksektir. Bu nedenle doğuştan engelliğin koruyucu sağlık hizmetlerinin geliştirilmesi yoluyla azaltılması büyük önem taşımaktadır. Oysa AKP'nin uyguladığı "Sağlıkta Dönüşüm Politikası", sorunları hafifletmek yerine ağırlaştırmaktadır. Sağlık hizmetlerine erişimde yaşanan zorluklar, tanı ve tedavi bedellerinin yüksekliği ve devlet tarafından karşılanmaması, tıbbi yetersizlikler gibi nedenler doğuştan engelli bebek sayısının yükselmesine yol açmaktadır.

AKP tarafından engelli bireylerin toplumsal hayata katılabilmeleri için yapılan destekler genellikle "muhtaçlık yardımı" niteliğindedir. Engelli bireylerin aldığı muhtaçlık aylığı ya da ağır engelliye bakan kişinin aldığı bakım aylığı, engelli bireyin ve ailesinin onurlu bir yaşam sürdürmesini sağlamaktan uzaktır. AKP Hükümeti, 2013'te yaptığı düzenlemelerle aile içi kişi başı gelir sınırı üzerinden yüz binlerce engelli ve ailesinin aylıklarını kesmiş ve genel sağlık sigortasından yararlanma haklarını ellerinden almıştır. Engelli üyelerinin aylıklarının kesilmesi aile içinde büyük bir yıkıma yol açmaktadır. Lütuf gibi ve düzensiz aralıklarla yapılan yardımlar, engelli bireyi daha muhtaç ve daha bağımlı hale getirmektedir. Ailenin engelli üyelerine bakan kişilere yönelik evde bakım aylığı uygulamasında adil bir düzenleme yapılmamıştır. Engelli bireyler için kurumsal bakım hizmetleri yeterli düzeyde geliştirilmemektedir. Kurumsal bakım ile evde bakım hizmetlerini bütünsel bir yaklaşım içerisinde ele alan bir planlama çalışması bulunmamaktadır.

Engelli bireylerin toplumsal yaşama etkin olarak katılabilmeleri için atılması gereken adımların başında, altyapı hizmetlerinin engellilere yönelik olarak düzenlenmesi gelmektedir. 2005 yılında çıkarılan 5378 sayılı "Özürlüler Yasası"nda engellilerin, kanunda belirtilen yedi yıllık sürenin sona ereceği Temmuz 2012 itibarıyla, yaya geçitlerini rahatça kullanabileceği, tüm resmi yapılara kolaylıkla erişebileceği, yeşil alanlarda serbestçe dolaşabileceği, spor tesislerini engelsiz olarak kullanabileceği belirtilmekteydi. TBMM'de temsil edilen tüm siyasi partilerin oy birliğiyle yürürlüğe giren kanun, yedi yıl içerisinde engelsiz bir Türkiye

yaratılmasını öngörmekteydi. Buna rağmen, sürenin dolmasına üç gün kala, yasanın uygulanması 2015'e ve toplu taşıma araçlarının engellilere göre düzenlenmesi 2018 yılına ertelenmiştir. Öngörülen sürenin dolmak üzere olmasına rağmen kamu kurum ve kuruluşları kanun hükmünün gereğini yerine getirmek konusunda çok gayretli gözükmemektedirler.

Ülkemizde, cadde ve sokaklar engelli bireylerin erişimine uygun hale getirilmemiş, yapılan düzenlemeler sembolik olmaktan öteye geçmemiştir. Bu yönde yapılacak uygulamalar, yasal düzenlemelerle yerel yönetimler için zorunlu kılınmıştır. Oysa yerel yönetimlere gerekli düzenlemeler için ek bütçe verilmemiş ve yapılacak düzenlemeler için standart oluşturulmamıştır.

Türkiye'de engellilerin yaşadığı sorunların kaynağında altyapı yetersizliklerinden de önce, iktidar partisinin engelli bireyleri eve kapatma anlayışı yatmaktadır. Engellilerin yaşadığı sorunlar, önce engelli bireylerin sonra ailelerinin, çevrelerinin ve tüm toplumun ortak sorunu olarak görülmelidir.

Kadınlar

Kadın ve erkeği eşit bireyler yerine birbirinin tamamlayıcısı olarak gören ve kadın erkek eşitliğine inanmadığını söyleyen bir Başbakanın yönettiği ülkede, iktidar partisinin kadını güçlendiren, özgürleştiren politikalar geliştirmesini ve uygulamasının mümkün olmayacağı açıktır. Nitekim göstergeler de bu yöndedir.

Dünya Ekonomik Formu tarafından açıklanan "Küresel Cinsiyet Eşitliği Sıralaması"nda Türkiye 2006 yılında 105. sırada iken 2013 yılında 136 ülke arasında 120. Sıraya, 2014 yılında ise 125. Sıraya gerilemiştir. Bu sıralamada sürekli gerileyen Türkiye; Nepal, Mali, Çad ve Yemen gibi ülkelerle birlikte en altta bulunan ülkeler arasında yer almaktadır. 2014 yılındaki tabloya göre Türkiye son 5 yılınen kötüsü noktaya gerilemiş durumdadır. Türkiye kadınların işgücüne katılımı açısından 128.nci, eşit işe eşit ücrette 87 nci, gelir eşitsizliğinde ise 126 ncı sıraya gerilemiştir

Kadınların evde, sokakta ya da çalıştığı yerlerde kadın oldukları için yaşadıkları baskı, şiddet ve sömürünün arkasında ideolojik bir saldırı vardır. Aileyi önceleyen, kadını birey olarak değil ailenin bir unsuru olarak gören AKP anlayışı 2011 yılında Kadın ve Aileden Sorumlu Devlet Bakanlığının adını değiştirerek içinde kadın kelimesinin yer almadığı Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığını oluşturmuştur.

2013 verilerine göre Türkiye’de hala 2 milyon 788 bin 757 kişi okuma yazma bilmemekte olup, bu sayının yüzde 83’ünü kadınlar oluşturmaktadır. AKP iktidarı tarafından plansız ve programsız olarak eğitimde 4+4+4 sistemine geçilmesi kız öğrencilerin 5. ve 6. sınıflarda okulu terk etme eğilimini arttırmıştır. Uygulamanın daha ilk yılında yüz binin üzerinde kız öğrenci okuldan kopmuş ve açık liseye yönelmiş/yönlendirilmiştir.

Eğitim istihdam ilişkisi kadın istihdamında daha belirgin durumdadır. Eğitim düzeyi arttıkça kadınların işgücüne katılma oranları artmaktadır. TÜİK’in 17 Kasım 2014’de yayınladığı hane halkı işgücü istatistiklerine göre kadınların işgücüne katılma oranı yüzde 30,9’dur. İşsizlik oranı erkeklerde yüzde 8,9 iken, bu oran kadınlarda daha yüksek yüzde 12,7’dir. İşgücüne katılan kadınların yüzde 16,5’i okur yazar olmayan kadınlardan oluşurken yüzde 71,2’si yükseköğrenim görmüş kadınlardan oluşmaktadır.

Kayıtdışılık kadın istihdamında daha yaygındır. Erkeklerin yüzde 30,4 ü kayıtdışı çalışırken, kadınların yüzde 50,5 i kayıtdışı çalışmaktadır. Ülkemizde kadınların yarısından daha fazlası kayıt dışı istihdam edilmektedir. Tarım kesiminde kayıtdışılık daha dramatik boyutlara ulaşmaktadır. Tarım kesiminde istihdam edilen kadınların yüzde 95,4’ü kayıtdışıdır.

Ülkemizde kadınların işgücüne katılım oranı düşüktür. OECD ve AB ülkelerinde kadınların işgücüne katılım oranı yüzde 60’ın üzerindeyken Türkiye’de son istatistiklere göre yukarıda da belirtildiği gibi yüzde 30,9 dur.

Kadınlar “eşit işe eşit ücret” bakımından da eşitsiz konumdadırlar. Dünya Bankası raporuna göre Türkiye’de kadınlar ortalama olarak erkeklerden yüzde%20 oranında daha az ücret almaktadırlar.

AKP hükümeti kadınların özgürlüğünü kılık kıyafet özgürlüğüne indirgerken kadına yönelik şiddet, taciz, tecavüz ve özellikle kadın cinayetleri hızla artarak ürkütücü boyutlara ulaşmıştır. 2002 yılında 66 kadın öldürülürken, 2013 de 237 kadın öldürülmüştür. 2014 ün ilk 10 ayında ise bu sayı 255’e yükselmiştir. Bunlardan 12 kadın, tehdit edildiği için koruma başvurusu yapmasına rağmen gerekli önlemlerin alınmaması nedeniyle hayatlarını kaybetmiştir. Sadece bu yılın Ekim ayında 29 kadının yaşam hakkı elinden alınmıştır. Bu yıl iş cinayetlerinde yaşamını yitiren kadın sayısı ise 101 olmuştur.

2013 yılı verilerine göre kamuda çalışanların %34'ü kadındır ama yöneticiler arasında kadınların oranı %13,6'dır. Üniversitelerde öğretim elemanlarının %43'ü kadinken, üniversite rektörlerinin sadece %5'i kadındır. İlk ve orta öğretimde görev yapan kadın öğretmenlerin oranı %53 iken kadın okul müdürü, il ve ilçe milli eğitim müdürü sayısı AKP iktidarı döneminde sürekli azalarak %11'e gerilemiştir. Geçtiğimiz günlerde yaşanan bütün okul müdürlerinin yeni bir yöntemle yeniden atanmalarından sonra kadın okul yönetici sayısında nasıl bir değişimin olduğu henüz bilinmemektedir. Ancak AKP'nin kadına ilişkin genel yaklaşımı göz önüne alındığında bu oranın gerileyeceği bir gerçektir.

AKP döneminde kadın hak ve özgürlükleri konusunda görünür bir ilerlemenin sağlanmadığı gibi bir gerilemenin yaşandığı bilinmektedir. Nitekim AB 2014 Türkiye ilerleme raporunda bu alandaki eksikliklere özel vurgu yapılmıştır. Raporda; Kadın-erkek fırsat eşitliği konusunda, AB müktesebatının öngördüğü şekilde bir eşitlik biriminin henüz oluşturulmadığı belirtilerek, yaşlı bakımı dâhil olmak üzere ev işlerinin cinsiyete dayalı olarak ayrıldığı, çocuk bakım imkânlarının olmayışı nedeniyle kadınların işgücü piyasasına katılımının engellendiği belirtilmektedir.

Kadın istihdamının ve fırsat eşitliğinin artırılmasına yönelik genelgenin paydaşların çoğu tarafından yüksek öncelikli olarak görülmemesi sebebiyle, söz konusu genelgenin uygulanması ve gerektiği gibi izlenmesi konusunda eksikliklerin bulunduğu, işyerinde zorbalık ve cinsel taciz konusunun, istihdamı ve düzgün çalışma koşullarını engelleyen muhtemel bir etken olarak her iki cinsiyet için de gözden geçirilmesi gerektiği vurgulanmaktadır.

Çocuk İşçiliği

20 Kasım 1989'da Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda Çocuk Hakları Sözleşmesi kabul edilmiştir. Bunun hemen ardından 1990 yılının Eylül ayında New York'da 71 ülkenin katılımıyla Dünya Çocuk Zirvesi gerçekleştirilmiş ve bu zirvede her çocuğa daha iyi bir gelecek sağlamak için 27 hedef içeren acil ve evrensel bir çağrı yayınlanmıştır.

Bu hedeflerden bir tanesi de özellikle güç koşullardaki çocukların korunmasıdır. Bu tarihten sonra çocuk işçiliği ile mücadele konusu dünyanın gündemine girmiştir. Ülkemiz tarafından da kabul edilen Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 1. Maddesine

göre 18 yaşına kadar olan herkes çocuk sayılır. Uluslararası kavramlar içerisinde çalışan çocuk; esnaf ve sanatkârlar yanında ya da sanayi iş kolunda çalışan çocuklarla, tarım kesiminde ailesi ile birlikte çalışan çocuklar olarak ifade edilmektedir. ILO ise, 15 yaşın altında aile bütçesine katkıda bulunmak veya yaşamını kazanmak amacıyla çalışanları “çalışan çocuk” ya da “çocuk işçi”, 15-24 yaş arası çalışanları da “genç işçi” olarak adlandırır. ILO’nun yaptığı ayırım 4857 sayılı İş Kanunu’nda da kabul edilerek 15 yaşına kadar olanlar çocuk işçi, 15-18 yaş arasındakiler genç işçi olarak tanımlanır.

Çocuk işçiliği 18 yaşının altındakilere fiziksel, mental, ahlaki açıdan zarar veren ve onları eğitimden yoksun bırakarak zedeleyen, istismar eden bir çalıştırma biçimi şeklinde de ifade edilebilir. Çağdaş toplumlarda çocuk işçiliği insani gelişim açısından ciddi bir sorun olarak görülmektedir. Çalışan çocuklar, sağlıklı bir çevreden ve temel özgürlüklerden de mahrum kalmakta, fiziksel, sosyal, kültürel, duygusal ve eğitsel gelişime zarar veren koşullarda çalıştırılmaktadır.

Son çocuk işgücü anketi TÜİK tarafından 2 Nisan 2013 tarihinde yayınlanmıştır. Bu istatistiklere göre Türkiye’de kurumsal olmayan nüfusun %20,6 sını 6-17 yaş grubu çocuklar oluşturmaktadır. Ülkemizde çalışan çocukların oranı 6-17 yaş grubunda 5,9 olarak gerçekleşmiştir. Bu oran 6-14 yaş grubunda 2,6; 15-17 yaş grubunda 15,6 olmuştur. Çalışan çocukların %44,7 si, 399 bini tarım sektöründe , %24,3 ü sanayi sektöründe, %31’i de hizmet sektöründe istihdam edilmektedir. Çalışan çocukların %49,8’i bir okula devam ederken, %50,2’si okula devam etmemektedir.

İstihdam içinde değerlendirilmeyen ev işlerinde çalışan çocukların sayısı 1999 yılında 4 milyon 447 bin iken, 2006 yılında bu sayı 6 milyon 540 bine ulaşmıştır. 2012 yılı için ise bu rakam yaklaşık 1 milyon kişi artarak 7 milyon 503 bine yükselmiştir. Böylelikle 5-17 yaş arası toplam çalışan çocukların (istihdama katılan ve ev içinde çalışan) sayısı 8 milyon 397 bine ulaşmıştır. Toplamda çalışan çocukların tüm çocuklara oranı 1999’dan bu yana % 41’den % 56’ya çıkmıştır.

Türkiye, 2012 verilerine göre 2006 yılından bu yana çocuk işçiliğinin en kötü biçimlerinin en yaygın olduğu ücretsiz aile işçisi çocuk işçilerin, toplam çocuk işçiler içerisindeki oranı % 41’den % 46’ya, sayısı ise 362 binden 413 bine yükselmiştir. Yine aynı kapsamda değerlendirilen tarım sektöründe çalışan çocukların sayısı da 73 bin kişi artış göstererek 326 binden 399 bine, toplam çocuk işçilere oran ise % 37’den % 45’e ulaşmıştır.

Tarımda çalışan çocuklar açısından asıl acı olanı ise tarımdaki istihdam artışının % 66'sının ve ücretsiz aile işçilerindeki artışın % 90'ının 6-14 yaş arası çocuklar olmasıdır. Toplamda da çocuk işçiliğinin artmasına neden olan 6-14 yaş çocuk işçilerin sayısındaki artıştır.

Okula devam ederken çalışan çocukların sayısı 2006-2012 yılları arasında % 64 oranında artarak, 272 binden 445 bine yükselmiştir. Okuyan çocukların 2006 yılında % 2'si ekonomik bir faaliyette çalışırken 2012 yılında bu oran % 3'e ulaşmıştır. Bu çocuklar arasında ev işlerinde çalışanların oranı da % 43'den % 50 seviyesine yükselmiştir.

İstanbul İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Meclisi verilerine göre 2013 yılında yaşamını yitiren 1235 işçinin 59'u çocuk işçidir (18'i 14 yaş ve altı, 41'i 15-17 yaş arası). Bu da yüzde 4,7 oranına tekabül ediyor. Yaş verilerine ulaşamayan 144 işçi de oranlama içinde düşünüldüğünde 2013 yılında ölen işçilerin yüzde 5,4'ü çocuk işçilerden oluşuyor. Yani can veren her 20 işçiden birisi yoksulluktan dolayı çalışan çocuk işçilerdir. Çocuk işçiler güvencesiz işçi havuzunun önemli bir kaynağıdır ve çocuk işçi cinayetleri oranının artacağı da aşikârdır.

2012 yılında yasalaşan 4+4+4 yasası ile zorunlu ilköğretim yaşı 6-13 yaş aralığına çekilmiştir. Bu durumda ortaokulun bitiş yaşı aynı zamanda çocuk işçiliğinin yaygınlaşma yaşını fiilen 13'e düşürmüştür. Yine esneklik başlığı altında evden ve uzaktan çalışmayı yasal hale getirme çabası ev içinde çalışan 8 milyon çocuğu doğrudan ilgilendirmektedir. Çocuk işçiliği, yoksulluk ve güvencesizlik zemininde yükselen istihdam stratejilerinin yapısal olarak ürettiği bir sonuç olarak görülmelidir. Dolayısıyla çocuk işçiliği ile mücadele bu strateji ile mücadeleden geçmektedir.

Göçmen İşçiler

ILO'nun 1949 tarih ve 97 no.lu sözleşmesi ile 1975 tarih ve 143 no.lu sözleşmesinin 11. maddelerinde göçmen işçi, kendi adına olmayıp başkası tarafından çalıştırılmak amacıyla bir ülkeden diğerine göç eden veya göç etmiş bir kimseyle göçmen işçi olarak bir ülkeye kabul edilen kimse olarak tanımlanmaktadır. Türkiye tarafından söz konusu sözleşmeler henüz onaylanmamıştır. Bu tanımdan da açıkça anlaşılacağı üzere kaçak işçiler kapsam dışı tutulmuştur.

Türkiye, coğrafi konumu nedeniyle farklı ülkelerden insanların göç yolu üzerinde bulunmaktadır. Çevresindeki ülkelerde yaşayanlar doğrudan Türkiye'yi etkilemektedir. Asya ve Afrika ülkelerinden gelen insanlar için Türkiye, hem geçiş noktası, hem de uygun olduğunda yeni bir yaşam alanı haline gelmektedir.

Kolluk kuvvetlerinin rakamlarına göre Suriyeli sığınmacılar hariç her yıl 200 bine yakın göçmen yasa dışı yollarla Türkiye'ye giriş yapmaktadır. Bunlardan yaklaşık 100 bini Türkiye'yi transit olarak kullanarak Avrupa'ya geçmektedir. Türkiye'deki Suriyeli sığınmacı sayısının ise 2014 yılı sonunda 2 milyon civarında olması beklenmektedir.

Türkiye'de 4.4.2013 tarihli ve 6458 sayılı "Yabancılar ve Uluslararası Koruma Yasası" çıkarılarak sığınma talebi ile gelenlerin ve her türlü yabancıların Türkiye'ye gelişi ile ilgili yeni bir sistem oluşturulmuştur. Ancak bu yasanın alt yapısı kurulmadığı için henüz önemli bir uygulama alanı bulamamıştır.

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı Faruk Çelik geçtiğimiz günlerde Suriyeli sığınmacılara istihdam imkânı sağlanacağını açıklamıştır. Sayıları 2 milyonu bulan Suriyeli sığınmacıların başta inşaat, tekstil ve hizmet sektörü olmak üzere pek çok alanda istihdam edilmesi beklenmektedir. Özellikle çoğu vasıfsız olan Suriyeli sığınmacıların Türkiye'deki işgücü piyasasında "en alttakiler" muamelesi göreceğini söylemek fazla abartılı olmayacaktır. Bu nedenle Suriyeli sığınmacılar iş buldukları sektörlerde en düşük maaş ve en ağır çalışma koşullarını kabul etmek zorunda kalacaktır.

Suriyeli sığınmacılar her türlü güvenceden yoksun, asgari ücretin neredeyse yarısı ücretle halen kaçak olarak çalışmaktadırlar. Çok zor koşullarda yaşamak zorunda bırakıldıkları için düşük ücretlerle, ağır koşullarda çalışmayı kabul etmek durumunda kalan Suriyeliler Türkiye'de çok büyük bir yedek işçi ordusu oluşmasına yol açmıştır. Sendikalar, çalışma izni verildiğinde Suriyelilerin sendikalı ve toplu sözleşme hakkı olan işçilerin pazarlık gücünü tehlikeye sokacağı ve işsizliği artıracacağı endişesini dile getirmektedirler.

Suriyeli sığınmacılar işgücü piyasasını daralttıkları ve ücretlerin düşmesine neden oldukları için tepki görebilmektedirler. Zaman zaman bu tepkiler fiziki saldırı ve kriminal boyutlara da gelebilmektedir. Yine bunlara vatandaşlık hakkı verilerek seçimlerde oy kullanma hakkı tanınması endişesi de tüm siyasal çevrelerce olumsuzlukla karşılanmaktadır.

Türkiye'deki düzensiz göçün önemli bir kısmını da vize süresi ihlalinde bulunan eski Sovyet bloğu ülkelerinden gelenler oluşturmaktadır. Çalışmak amacıyla Türkiye'ye gelen bu göçmenler, yasadışı değil, turist konumunda gelip vize süreleri dolduktan sonra kalmaktadırlar. Büyük kısmı kendi ülkeleriyle Türkiye arasında 1990'larda imzalanmaya başlanan esnek vize antlaşmalarıyla kolayca gidip gelebilmektedirler. Göçmenler emek yoğun ve düşük ücretli sektörlerde, imalat sanayinde, inşaatta, tarımda, turizmde, eğlence sektöründe ve ev hizmetlerinde istihdam edilmektedirler. İnşaat dışındaki istihdam alanlarında kadınların erkeklerden fazla olduğu varsayılmaktadır.

Ev hizmetleri, Türkiye'de yatılı göçmenler ve gündelikçi yerliler arasında paylaşılmaktadır. Çoğunlukla, turist vizesi ile giriş yapıp izinsiz çalışan göçmenler yatılı çalışmaktadırlar. Bazıları üç ayda bir giriş- çıkış yapmaktadır. Kadınların iş bulma sürecinde ajanslar ve/veya akraba ve arkadaşlar rol oynamaktadır. Kadınların yine tanıdıklar aracılığıyla ulaştıkları şirketler çalışanlardan komisyon almaktadır. Ajanslarla gerçekleştirilen anlaşmalar hiçbir yazılı sözleşmeye dayanmamakta ve ajanslar göçmen kadınların pasaportuna el koyabilmektedir. İşverenler de işçilerin pasaportlarını alabilmektedir. 4817 sayılı Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun göçmen ev işçilerinin hakları için düzenlemeler içerse de, bu düzenlemeler göçmen ev işçilerinin insan onuruna yakışır iş haklarına ulaşmaları bağlamında yeterli değildir. Yasa işverenlerin yükümlülüklerini yerine getirip getirmediğini denetleme imkânı sunsa da bu denetim mekanizmalarının ev işçilerinin iş yerleri olan özel alan içerisinde ne kadar uygulandığı belirsizdir.

Göçmen işçilerin kayıt dışı, güvencesiz çalıştırılması önlenmeli, çalışma izni sorunu çözülerek eşit işe eşit ücret ilkesiyle güvenceli çalışmaları sağlanmalıdır.

2. İSTİHDAM

Anayasada (49. maddenin birinci fıkrasına göre) çalışma, herkesin hakkı ve ödevidir. Devletin, çalışanların hayat seviyesini yükseltmek, çalışma hayatını geliştirmek için çalışanları ve işsizleri korumak, çalışmayı desteklemek, işsizliği önlemeye elverişli ekonomik bir ortam yaratmak ve çalışma barışını sağlamak için gerekli tedbirleri alma sorumluluğu vardır.

Buna karşın, AKP döneminde en büyük tahribatın yaşandığı alanların başında çalışma ilişkileri gelmektedir. Öncelikle, çalışma ilişkileri alanındaki yapısal sorunları hatırlayalım:

- İşgücü piyasasında işgücüne katılım oranları (İKO) ve istihdam oranları düşük, işsizlik oranı yüksektir.
- Cinsiyet eşitsizliği tüm oranlarda belirgindir.
- Kendi hesabına çalışan ve ücretsiz aile işçisi olarak çalışanların toplam istihdam içindeki payları görece yüksektir.
- Ücret düzeyi ve emeğin verimlilik düzeyi Avrupa Birliği ortalamasından düşüktür.
- Çalışma süreleri uzun, kayıt dışılık yüksektir, taşeron çalışma yaygındır.
- İşgücünün eğitim düzeyi düşüktür.
- 4857 sayılı İş Kanunu ve yeni yürürlüğe giren 6356 sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu başta olmak üzere, çalışma mevzuatı işverenler karşısında işçilere zayıf koruma ve müzakere yeteneği vermektedir.
- Tarımda bireysel çalışma ilişkilerini düzenleyen Tarım İş Kanunu bulunmamaktadır.
- Gezici ve geçici tarım işçileri ücretliler içinde en kötü durumda bulunan grubu oluşturmaktadır.
- İşsizlik sigortası etkin bir işleyişe sahip olmayıp, sınırlı sayıda işsive sosyal koruma sağlanabilmekte ve fon kaynakları AKP hükümetlerince amacı dışında kullanılmaktadır.
- Ekonominin talep ettiği vasıf ve niteliğe sahip işgücü yeterli değildir.
- Aktif işgücü politikaları yetersizdir.
- Kamunun işsizlere iş bulma etkinliği zayıftır.
- Kamunun çalışma yaşamını denetimi yetersizdir.

Özellikle AKP iktidarı yüksek işsizlikle özdeşleşir bir üne ulaşmıştır. Aşağıda karşılaştırmalı olarak Türkiye'nin konumuna yer verilmektedir.

AKP döneminde işsizlik oranının yüzde 8-10'lar gibi yüksek bir düzeyde seyretmesinin temel nedeni, uygulanan yanlış ekonomik modeldir. Bunun sonucu, ekonominin istihdam yaratma kapasitesinin giderek düştüğü görülmektedir. Son yıllarda uygulamaya konulan makroekonomik politikalar ekonominin istihdam yaratma kapasitesini epeyce sınırlamıştır. 2001 krizi sonrası dönemde ekonomide sağlanan yüksek büyüme oranlarına rağmen istihdam düzeylerinde artış oranlarının sınırlı kalması, "istihdamsız büyüme" kavramı etrafında yoğunlaşan tartışmaları da beraberinde getirmiştir.

Ekonomik büyüme ile istihdamdaki değişme arasındaki ilişkiye esneklik katsayıları açısından bakıldığında, söz konusu durum daha çarpıcı bir biçimde ortaya çıkmaktadır. Esneklik katsayısı ile milli gelirdeki (reel GSYH) yüzde 1 oranında bir değişimin istihdamda meydana getireceği yüzde değişme ifade edilmektedir. Aşağıdaki tabloda, esneklik katsayıları, sektörler itibariyle, dönemsel ve aritmetik ortalamaları alınarak gösterilmiştir. Hanehalkı İşgücü Anketlerinin başlangıç yılı olan 1988 yılından itibaren alt dönemler itibariyle bakıldığında 2001 krizinin önemli bir kırılmaya işaret ettiği görülmektedir. Büyüme ile istihdam arasındaki ilişki kriz öncesi döneme göre ciddi biçimde zayıflamıştır. Nitekim 1989-2000 döneminde 0,37 olan esneklik katsayısı, kriz yılı olan 2001 yılı hariç tutulduğunda dahi önemli ölçüde gerilemiş ve 2003-2007 döneminde 0,21 olarak gerçekleşmiştir.

TABLO: İSTİHDAMIN BÜYÜME ESNEKLİKLERİ

	Toplam	Tarım	Sanayi	Hizmetler	Tarım Dışı
1989-2000	0,37	-0,37	0,58	0,78	0,72
2003-2007	0,21	-7,39	0,27	0,54	0,46
2008-2013	1,00	0,61	0,74	1,04	1,10
2014	1,52				
2015-2017	0,48				

Kaynak: TÜİK, Ulusal Hesaplar, Hanehalkı İşgücü İstatistikleri, kendi hesaplamalarımız

Büyüme ile istihdam arasındaki ilişkinin zayıflamasında tarım kesiminin önemli bir payı bulunmaktadır. Tarım kesiminde üretim ve katma değer artışının, gerek hava koşullarına bağlılığı ve gerekse bazı ürünlerin yapısından kaynaklanan nedenlerle yıllar itibariyle dalgalanmalar göstermesi de istihdam ile büyüme arasındaki ilişkiyi bozmaktadır. Bununla birlikte, özellikle küresel krizin etkisini gösterdiği 2008 sonrasında tarım istihdamının sürekli bir artış eğiliminde olduğu gözlenmektedir.

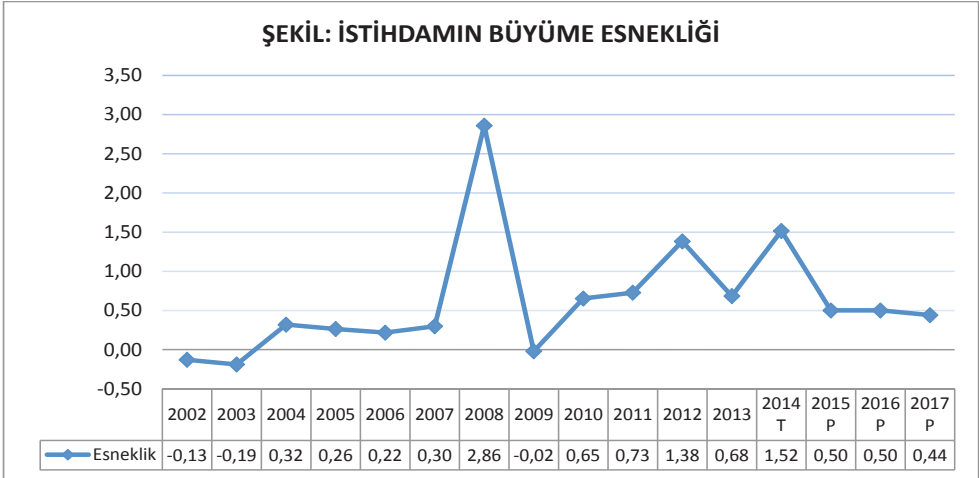
Bu çerçevede, tarım dışı sektörler itibariyle bakıldığında esneklik katsayısının ekonominin geneline göre daha yüksek gerçekleştiği gözlenmektedir. Bununla birlikte, alt dönemler itibariyle bakıldığında büyüme ile istihdam arasındaki ilişkinin sanayi ve hizmetler sektörlerinde de zayıfladığı görülmektedir. Nitekim sanayi ve hizmetler sektörleri toplamında esneklik katsayısı, 1989-2000 döneminde 0,72 iken, 2003-2007 döneminde 0,46'ya gerilemiştir.

Büyüme ve istihdam ilişkisinin kriz sonrası dönemde zayıflamasının başlıca nedenleri; ekonomide 1989 yılında çıkartılan 32 sayılı kararın ardından sermaye hareketlerindeki serbestleşme neticesinde ortaya çıkan kısa vadeli sermaye hareketlerine aşırı bağımlı yapı ve bunun neden olduğu makroekonomik istikrarsızlıkların ekonominin genel yatırım performansını zayıflatıcı yönde etki yapması; tarım kesimi istihdamında yıllar itibariyle gözlenen azalışın, özellikle 2000'li yıllarda uygulamaya konulan tarımsal desteklerin tedrici olarak azaltılması ve tarımsal destekleme araçlarının değiştirilmesi gibi politikaların sonucunda hızlanması; Türk lirasının yabancı paralar karşısında aşırı değerli hale gelmesinin ithalatı ucuzlatmak suretiyle, hem ara mallarında hem de yatırım mallarında hızlı bir ithalat artışına neden olmasının bir taraftan ithal girdi kullanımını teşvik ederken, diğer taraftan da şirketlerin makine-teçhizat donanımlarını yenilemelerini ve geliştirmelerine yol açması; Çin ve Hindistan gibi ucuz emeğe dayalı üretim yapan ülkelerden gelen yoğun rekabet baskısı sonucu imalat sanayinin tekstil ve giyim gibi emek yoğun sektörlerinde üretim yapan firmalarımızın darboğaza girmesi olarak sayılabilir.

Ekonomik büyüme hızının yavaşladığı ve dalgalanmalar gösterdiği 2008 sonrası dönemde ise büyümenin istihdam esnekliği daha önceki yıllarda görülmedik biçimde yükselmiştir. Nitekim 2008-2013 döneminde büyümenin istihdam esnekliği 1'e

yükselmiştir. Burada ilginç olan nokta, hem sanayi hem de hizmetler sektörlerinde esneklik katsayısı yükselirken, tarım sektöründe esnekliğin negatiften pozitive dönmesi olmuştur.

Burada vurgulanması gereken önemli husus, Türkiye ekonomisinin krize girdiği 2008 sonrası dönemde istihdamda yaşanan gelişmelerin ekonomimizin trendleri ile uyumlu olmaması olup, ortaya çıkan yüksek istihdam artışları açıklanmaya muhtaç gözükmektedir. 2008 yılında Türkiye ekonomisi yüzde 0,7 oranında büyürken, istihdam yüzde 2,2 oranında artmış, bunun neticesinde aşağıdaki şekilden de görüleceği üzere istihdamın büyüme esnekliği 2,86'ya yükselmiştir. Bu durumun ortaya çıkmasında sanayi ve hizmetler sektörleri katma değer artış hızlarındaki yavaşlamaya rağmen istihdam artışlarının devam etmesinin yanında, tarım istihdamındaki artış da etkili olmuştur. 2009 yılında da yüzde 4,8 oranında küçülen Türkiye ekonomisinde istihdam yüzde 0,1 oranında artmıştır. Bu gelişmede, tarım kesimi istihdamındaki hızlı artışın yanı sıra, hizmetler sektörü katma değerindeki azalmaya rağmen hizmetler sektörü istihdamının artmaya devam etmesi etkili olmuştur.

Kaynak: TÜİK, kendi hesaplamalarımız

2010 ve 2011 yıllarında ekonomik büyüme hızının artmasıyla istihdam da artmış olup, istihdamın büyüme esnekliği 2010 yılında 0,65, 2011 yılında 0,73 olarak gerçekleşmiştir. 2012 yılında ise büyüme hızı yavaşlarken ve büyümenin talep unsurları itibarıyla bakıldığında net ihracatın büyümeye katkısı önemli rol oynarken, istihdam

artışının büyüme hızından fazla olması neticesinde büyümenin istihdam esnekliği 1,38'e yükselmiştir. 2013 yılında büyümenin istihdam esnekliği yeniden normale dönmüştür. 2012 ve 2013 yılları istihdam artışında tarım istihdamı azalırken, hizmetler sektörü istihdamının hızlı biçimde artması etkili olmuştur.

2014 yılında ise yeniden büyüme hızının üstünde bir istihdam artışı ile karşılaşmıştır. 2014 yılının ilk yarısında büyüme hızı yüzde 3,3 olarak gerçekleşmiştir. Sektörler itibarıyla bakıldığında, 2014 yılının ilk yarısında tarım katma değeri artmazken, sanayi büyümesi yüzde 3,8, inşaat büyümesi yüzde 3,8, hizmetler büyümesi ise inşaat hariç yüzde 4,8 olmuştur. 2014 yılının Şubat ayından itibaren TÜİK tarafından hesaplanmaya başlanan yeni HHİA sonuçlarına göre ise, 2014 yılının Şubat-Ağustos döneminde bir önceki yılın aynı dönemine göre istihdam artışı yüzde 5,4 olurken, alt sektörler itibarıyla bakıldığında tarım istihdamı yüzde 5,2, sanayi istihdamı yüzde 3,9, inşaat istihdamı yüzde 6,8 ve hizmetler istihdamı yüzde 5,9 oranlarında artmıştır. Görüldüğü üzere, tüm alt sektörlerde istihdam artış hızları katma değer artış hızlarını aşmıştır. Bu durum, TÜİK tarafından hesaplanmaya başlanan yeni HHİA sonuçlarını da ciddi biçimde tartışmaya açmıştır. 2015-2017 yıllarını kapsayan OVP döneminde ise büyümenin istihdam esnekliğinin ekonominin trendleri ile uyumlu bir biçimde öngörüldüğü gözlenmektedir.

Özet olarak söylersek, Türkiye ekonomisinde 2008-2014 döneminde ve özellikle de ekonomide büyüme hızının yavaşladığı yıllarda ekonominin genel eğilimleri ile uyumsuz bir biçimde yüksek istihdam artışlarının elde edilmesinin ekonomi literatüründe hiçbir açıklaması olmayıp, kamuoyunda istihdam serilerinin sağlığı ve güvenilirliği konusunda ciddi şüpheler ortaya çıkmıştır.

TÜİK tarafından yayımlanan Hanehalkı İşgücü İstatistiklerinin, 2007 sonrasında iki kere revize edilmesi ortaya aynı dönemleri kapsayan farklı seriler çıkarmıştır. TÜİK, izleyen dönemde, serilerde yaptığı düzenleme ile üst üst çakişan dönemleri serilerin birinde ya da öbüründe yayından kaldırarak kullanıcıların karşılaştırma yapmasını engellemiştir. Bununla birlikte, hala devam eden bir problem 2004 yılının hem eski serinin bitiş, hem de yeni serinin başlangıç yılı olması nedeniyle TÜİK'in sayfasında tutulmaya devam edilmesidir. Aşağıdaki tabloda, TÜİK'in sayfasından alınan 2004 yılı eski seri ve yeni seri rakamları ile verilmiştir. Eski seride 2004 yılı için dört çeyrek verilmiş, ancak yıllık

rakamlar verilmemiş olduğundan, yıllık rakamlar tarafımızdan aritmetik ortalama alınmak suretiyle hesaplanmıştır.

TABLO: İŞGÜCÜ PİYASASINDA SERİ DEĞİŞİMİ (2004 YILI)

	Eski Seri	Yeni Seri
Kurumsal Olmayan Nüfus (Bin Kişi)	70.551	66.379
Çalışma Çağı Nüfusu (15+ Yaş) (Bin Kişi)	49.827	47.544
Toplam İşgücü (Bin Kişi)	24.188	22.016
Toplam İstihdam (Bin Kişi)	21.709	19.632
İşgücüne Katılım Oranı (Yüzde)	48,5	46,3
İşsizlik Oranı (Yüzde)	10,3	10,8

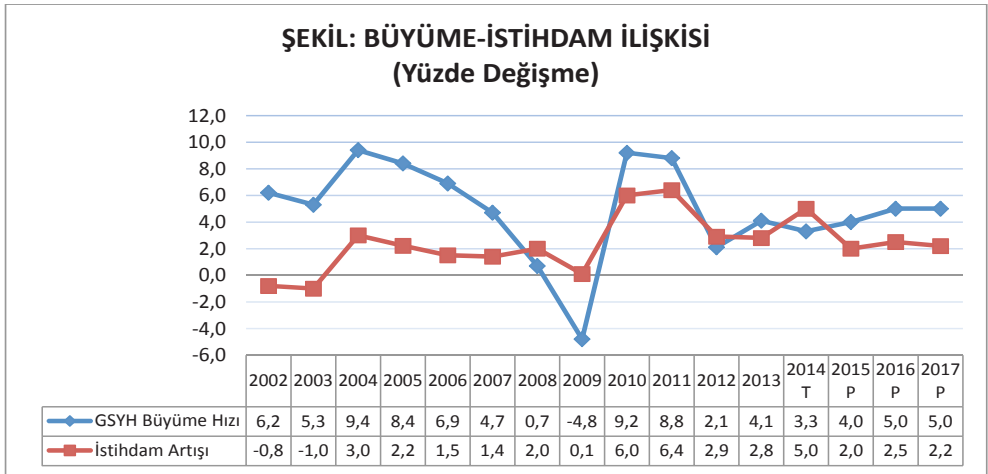
Kaynak: TÜİK, Hanehalkı İşgücü İstatistikleri

Tablodan da görüleceği üzere, işgücü ve istihdam serilerinde süreklilik kesilmiş olup, geriye doğru sağlıklı bir seri mevcut değildir. Bu durum da doğal olarak işgücü piyasasına ilişkin olarak yapılan analizlerin gücünü zayıflatmaktadır. Ayrıca, alt detay itibariyle serilerde ciddi problemler ortaya çıkmaktadır. Bir örnek verirse, ekonomik faaliyet kollarına göre istihdamın yapısına bakıldığında, 2004 yılında eski seride 7,4 milyon kişi tarımda çalışırken, yeni seride bu rakam 5,7 milyon kişiye düşmüştür. Bu azalma sonucunda da tarım istihdamının toplam istihdam içindeki payı 2004 yılı için eski seride yüzde 34,2, yeni seride ise yüzde 29,1 olarak gerçekleşmiştir. Benzer şekilde, diğer sektörlerin payları da değişmiştir. Bu sakınca, Hanehalkı İşgücü Anketi kullanılarak yapılacak tüm hesaplamalar için geçerli olacaktır. Böylece, 2004 öncesi ile sonrası arasında karşılaştırma yapma imkânı fiilen ortadan kalkmış olmaktadır.

Diğer taraftan, TÜİK Hanehalkı İşgücü Araştırmasında 2014 Şubat dönemiyle birlikte Avrupa Birliği kriterleri çerçevesinde yeni düzenlemeler gerçekleştirildiğini açıklamıştır. Buna göre TÜİK tarafından işgücü piyasasına yönelik olarak yeni bir hesaplama yöntemi ve bu kapsamda yeni bir seri kullanılmaya başlanmıştır. TÜİK'in açıklamasından da görüleceği üzere, 2005 ile Ocak 2014 arası dönem ekonometrik model ile tahmin edilmiş olup, bu durum

aynı dönemleri kapsayan önceki Hanehalkı İşgücü Anketi sonuçları ile ciddi bir uyumsuzluk olacağına işaret etmektedir. Sonuç olarak, TÜİK tarafından yayımlanan işgücü ve istihdama ilişkin verilerde yeniden bir kesinti ve tutarsızlık ortaya çıkmış olup, 2005-2013 dönemini kapsayan ve alt detaylar itibarıyla birbiriyle uyumsuz iki farklı seri işgücü piyasasına ilişkin olarak yapılan analizlerin gücünü zayıflatacaktır.

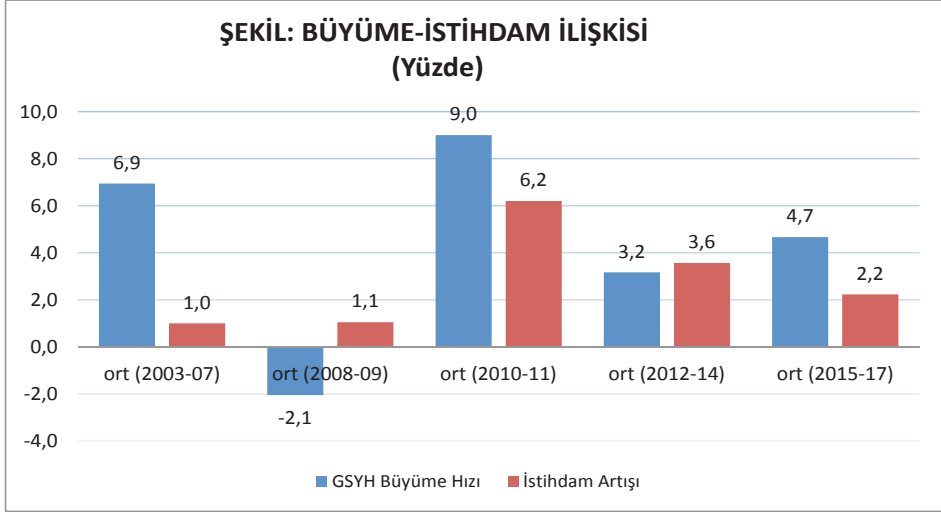
Diğer taraftan, önceki uygulamada, referans dönemi içinde “son üç ay” içerisinde iş arama kanallarından en az birini kullanmış ve iki hafta içinde işbaşı yapabilecek durumda olan kişiler “işsiz” olarak değerlendirilirken, yeni uygulamada yalnızca “son dört hafta” içerisinde iş arama kanallarından en az birini kullanan ve iki hafta içinde işbaşı yapabilecek durumda olan kişilerin “işsiz” olarak kabul edilmesi neticesinde resmi olarak işsiz sayılanların kapsamı daraltılmıştır. Diğer bir ifadeyle, 1,5-2 ay önce iş başvurusu yapmış olan ve işe başlamaya hazır kişiler işsiz kategorisi dışına çıkartılmış olup, “işgücüne dahil olmayanlar” başlığında, “İş aramayıp, çalışmaya hazır olanlar” kategorisinde değerlendirilmiştir. Bunun sonucunda da işsizlik oranları gerilemiştir.

Kaynak: TÜİK

Aşağıdaki grafikten de görüleceği üzere, 2003-2007 döneminde yüzde 6,9 büyüme hızına yüzde 1’lik istihdam artışı eşlik ederken, 2008-2009 kriz döneminde yüzde 2,1 daralan ekonomide yüzde 1,1’lik bir istihdam artışı olmuştur. 2010-2011 döneminde ekonomideki büyüme hızı yüzde 9 olarak gerçekleşirken istihdam artışı ise yüzde 6,2 oranı ile 2003-2007 dönemi ile karşılaştırıldığında yaklaşık 6 katına çıkmıştır. 2012-2014

döneminde ise ekonomideki büyüme hızının yüzde 3,2, istihdam artışının ise yüzde 3,6 gerçekleşeceği tahmin edilmektedir. 2015-2017 döneminde yüzde 4,7 büyüme hızı ile yüzde 2,2'lik bir istihdam artışı öngörülmüş olup, istihdamın büyüme esnekliği yüzde 0,48 olacaktır.

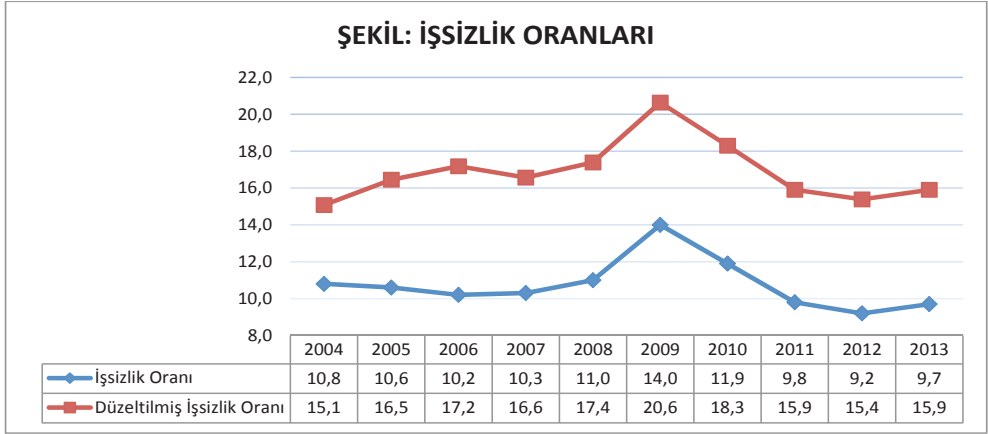
Kaynak: TÜİK, Kalkınma Bakanlığı

İşsizlik Oranları

AKP döneminde ekonomide sağlandığı ifade edilen büyümeye rağmen işsizlik oranlarında ciddi bir gerileme kaydedilmemiş olup, işsizlik oranı 2013 yılında yüzde 9,7 olarak gerçekleşmiştir.

Diğer taraftan, ülkemizde 2005-2013 döneminde işgücüne katılım oranları artarken, işgücüne dâhil olmayan grubun çalışma çağı nüfusu içindeki payı azalmıştır. Bununla birlikte, işgücüne dâhil olmayan grubun içinde iş bulma ümidi olmadığı için veya diğer nedenlerle iş aramayan ancak işbaşı yapmaya hazır olanların oranı hızla artmaktadır. Nitekim iş bulma ümidi olmadığı için veya diğer nedenlerle iş aramayan ancak işbaşı yapmaya hazır olanların işgücüne dâhil olmayan grubun içinde payı 2004 yılındaki yüzde 4,3 oranından 2013 yılında yüzde 7,6 oranına yükselmiştir. Diğer bir ifadeyle, 2005-2013 döneminde kümülatif bazda toplam işgücü yüzde 28,4, işgücüne dahil olmayanlar ise yüzde 7,1 oranında artarken, iş

bulma ümidi olmadığı için veya diğer nedenlerle iş aramayan ancak işbaşı yapmaya hazır olanların sayısı yüzde 88,8 oranında artmıştır.

Kaynak: TÜİK

Bu çerçevede, iş bulma ümidi olmadığı için veya diğer nedenlerle iş aramayan ancak işbaşı yapmaya hazır olanları işgücüne dâhil edildiğinde bulunan işsizlik oranı, TÜİK tarafından açıklanan işsizlik oranlarının yüzde 65 üzerindedir. Nitekim tarafımızdan yapılan hesaplamaya göre 2013 yılında yüzde 9,7 olan işsizlik oranı, iş bulma ümidi olmadığı için veya diğer nedenlerle iş aramayan ancak işbaşı yapmaya hazır olanlar da işgücüne dâhil edildiğinde yüzde 15,9'a yükselmektedir. Ayrıca, işgücüne dâhil olmayan grubun içindeki mevsimlik çalışanlar gibi kategorileri işgücüne dahil ettiğimizde daha yüksek işsizlik oranlarına ulaşılacağı açıktır. Diğer taraftan, işgücüne dâhil olmayanların oranının OECD üyesi ülkelerin oranına düşmesi, diğer bir ifadeyle işgücüne katılım oranlarının yüzde 70'lere çıkması durumunda işsizlik oranı yüzde 35'e yükselmektedir.

İşgücüne Katılım Oranları

Türkiye'de işsizlik sorununun gerçek boyutlarının gizleyen diğer bir unsur ise, resmi istatistiklerde işgücüne katılım oranının 1980'li yılların başından itibaren ciddi biçimde gerilemesi ve 2000 yılından itibaren çalışma çağı nüfusunun dağılımı içinde işgücüne dâhil olmayan grubun toplam işgücünü geçmesidir. Nitekim işgücüne katılım oranı, 1980'li yıllarda yüzde 57,1 iken, 1990'lı yıllarda yüzde 52,1'e, 2004-2013 döneminde ise yüzde 48'e gerilemiştir. Burada dikkat çekici olan husus, işgücüne katılım

oranlarındaki gerilemeye rağmen işsizlik oranlarının azalmaması, aksine artması olmuştur. Nitekim 1980’li ve 1990’lı yıllarda sırasıyla yüzde 8,2 ve yüzde 8,3 olan işsizlik oranları, 2004-2013 döneminde yüzde 10,8 seviyesinde gerçekleşmiştir.

TÜİK tarafından 2014 yılı Şubat ayından bu yana hesaplanmaya başlanan yeni Hanehalkı İşgücü Anketinin yine TÜİK tarafından ekonometrik yöntemler kullanılarak 2005 yılına kadar geriye götürülmesiyle elde edilen rakamlara göre, 2005-2013 döneminde, işgücüne katılım oranı yüzde 46, işsizlik oranı ise yüzde 9,8 seviyesinde gerçekleşmiştir. Önceki dönemlerle kıyaslandığında, işgücüne katılım oranlarındaki gerilemeye rağmen işsizlik oranlarının artması olgusu yeni hesaplamada da açık bir biçimde görülmektedir.

TABLO: DÖNEMLER İTİBARIYLA İKO VE İŞSİZLİK ORANLARI (Yüzde)

	1981-1990	1991-2000	2004-2013 (Eski Seri)	2005-2013 (Yeni Seri)
İşgücüne Katılım Oranları	57,1	52,1	48,0	46,0
İşsizlik Oranları	8,2	8,3	10,8	9,8

Kaynak: TÜİK

Bir yönüyle, yaşanan ekonomik krizler ve ekonominin istihdam yaratma kapasitesindeki zayıflık nedeniyle çalışma çağındaki bireylerin işgücü piyasasına giremediğini işaret eden bu gösterge, diğer bir yönüyle ekonomimizdeki insangücü israfını göstermekte ve işsizlik oranının “yapay olarak” düşük görünmesine neden olmaktadır.

Bu durum uluslararası karşılaştırmalarda da açık bir biçimde görülmektedir. Nitekim işgücüne katılım oranı OECD tanımı olan 15-64 yaş grubu itibarıyla, 2013 yılında ülkemizde yüzde 55 seviyesinde gerçekleşmiş olup, OECD ülkeleri ortalaması yüzde 71,1’dir. Bununla birlikte, burada vurgulanması gereken en önemli husus, ülkemizde işgücüne katılım oranlarındaki düşüklüğün çalışma çağındaki kadın nüfusun işgücüne katılım oranlarındaki düşüklükten kaynaklandığıdır. Nitekim erkek nüfus açısından bakıldığında, 2013 yılı itibarıyla işgücüne katılım oranı ülkemizde yüzde 76,3 seviyesinde

gerçekleşmiş olup OECD ortalaması olan yüzde 79,7 oranının biraz altında kalmış, ancak Fransa, İtalya, Polonya ve Macaristan gibi ülkelerin üzerinde yer almıştır. Bununla birlikte, kadın nüfusun işgücüne katılım oranları açısından bakıldığında Türkiye yüzde 33,7 oranı ile hiçbir ülke ile kıyaslanamayacak bir konumda bulunmaktadır. Türkiye’de kadınların işgücüne katılım oranı AB ve OECD ülkelerinin yaklaşık 30 puan altında seyretmektedir.

Ülkemizde işgücüne katılım oranlarında 2002-2013 döneminde sınırlı artışlar kaydedilmiştir. Bununla birlikte, 1990 yılı ile karşılaştırıldığında hem erkeklerde hem de kadınlarda işgücüne katılım oranları gerilemiştir. Bu durum da ülkemiz işgücü piyasasında sorunların çözülmediğine, aksine zaman içinde derinleştiğine işaret etmektedir.

TABLO: OECD ÜLKELERİNDE İŞGÜCÜNE KATILIM ORANLARI (15-64 YAŞ), YÜZDE

Ülkeler	1990			2002			2013		
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
ABD	76,5	85,6	67,8	76,4	83,0	70,1	72,8	78,7	67,2
Almanya	67,4	79,0	55,5	71,5	78,7	64,2	77,5	82,4	72,4
Portekiz	70,9	82,8	59,6	72,0	79,3	65,0	73,0	76,5	69,8
İspanya	61,7	81,3	42,2	67,1	80,4	53,7	75,3	80,9	69,7
Fransa	67,1	76,5	58,0	68,3	74,5	62,1	71,2	75,5	67,0
Yunanistan	59,1	76,8	42,6	64,2	77,6	51,0	68,0	77,4	58,5
Kore	62,8	76,2	49,9	65,6	77,9	53,5	66,6	77,6	55,6
Polonya	69,4	76,4	62,6	64,8	70,8	58,9	67,0	73,9	60,1
İtalya	59,5	75,1	44,0	61,2	74,5	47,9	64,4	74,5	54,4
Meksika	59,9	86,4	35,7	61,6	84,7	41,0	64,3	82,5	47,8
Macaristan	64,4	71,9	57,3	59,7	67,1	52,7	65,1	71,7	58,8
Türkiye	59,4	83,6	36,0	52,3	75,1	29,5	55,0	76,3	33,7
AB-15	69,3	79,9	54,7	69,7	78,4	61,0	73,6	78,8	68,4
Toplam OECD	67,3	82,3	56,6	69,9	80,5	59,6	71,1	79,7	62,6

Kaynak: OECD Employment Outlook, çeşitli yıllar

Buna karşın, kadınlarda eğitim düzeylerine göre en yüksek işgücüne katılma oranının yüzde 70'ler seviyesi ile yüksekokul ve fakülte mezunlarında görülmesi, aktif ve pasif işgücü politikalarının çok boyutlu perspektiften tasarlanması ve uygulanması gerektiğini göstermektedir.

Yüksek kayıt dışılık oranları işgücü piyasasında adeta ikili bir yapının oluşmasına neden olmuştur. 2004-2013 döneminde kayıt dışı istihdam oranı yüzde 50'den yüzde 37'ye gerilemiştir. Bununla birlikte, işgücü piyasasındaki kayıt dışılık oranları hala çok yüksektir. Kayıt dışılık olgusuna kadın-erkek ayırımında bakıldığında kadınlarda kayıt dışılık oranlarının erkeklerin yaklaşık 22 puan üzerinde olduğu görülmektedir. Bu durum, kadınları ekonomik ve sosyal açıdan en hassas risk grubu haline getirmektedir.

TABLO: KAYITDIŞI İSTİHDAM (Bin Kişi)

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
İstihdam	19.632	20.066	20.423	20.738	21.194	21.277	22.594	24.110	24.821	25.524
Erkek	14.585	14.959	15.165	15.382	15.598	15.406	16.170	17.137	17.512	17.883
Kadın	5.047	5.108	5.258	5.356	5.595	5.871	6.425	6.973	7.309	7.641
Kayıtdışı İstihdam	9.843	9.666	9.593	9.423	9.220	9.328	9.772	10.139	9.686	9.379
Erkek	6.455	6.348	6.283	6.170	5.950	5.902	6.015	6.109	5.727	5.405
Kadın	3.388	3.318	3.310	3.250	3.269	3.426	3.758	4.030	3.959	3.973
Kayıtdışı İstihdam Oranı (Yüzde)	50,1	48,2	47,0	45,4	43,5	43,8	43,3	42,1	39,0	36,7
Erkek	44,3	42,4	41,4	40,1	38,1	38,3	37,2	35,6	32,7	30,2
Kadın	67,1	65,0	63,0	60,7	58,4	58,4	58,5	57,8	54,2	52,0

Kaynak: TÜİK

3. YOKSULLUK, GELİR DAĞILIMI VE SOSYAL KORUMA

Yoksulluk, insanca yaşama hakkını ortadan kaldıran toplumsal sorunların başında gelmektedir. Bununla birlikte, yoksulluk, tanımlanması, ölçülmesi ve mücadele stratejileri bakımından üzerinde tam uzlaşa sağlanamayan alanlardandır. Bu yüzden pek çok yoksulluk tanımı, pek çok ölçüleme ve yine pek çok yoksullukla mücadele stratejisi vardır. Yoksulluk, ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel boyutları da olan karmaşık bir sorundur. Genel olarak yoksulluk, “temel ihtiyaçları karşılayamama, asgari yaşam standartlarına erişememe durumu” olarak tanımlanmaktadır. “Açlıktan ölme ve barınacak yeri olmama durumu” dar anlamdaki yoksulluğu tanımlarken, “gıda, giyim ve barınma gibi olanakları yaşamlarını devam ettirmeye yettiği halde toplumun genel düzeyinin gerisinde kalma durumu” ise geniş anlamdaki yoksulluğu tanımlamaktadır. Bunlardan birincisi mutlak yoksulluk, ikincisi de görelî yoksulluktur.

Avrupa Komisyonu tarafından yayımlanan Sosyal İçerme Ortak Raporu'ndaki yoksulluk tanımına göre gelir ve kaynakları kendisini, yaşadığı toplumda kabul edilebilir bir yaşam standardından mahrum bırakacak şekilde yetersiz olan bireyler yoksul sayılmaktadır. Yoksulluk yüzünden bu kişiler işsizlik, düşük gelir, barınma sorunu, yetersiz sağlık hizmetleri ve yaşam boyu eğitim, kültür, spor ve diğer etkinliklere katılımında engellerle karşılaşabilmektedir. Yoksullar genellikle, diğer insanlar için bir standart olan toplumsal faaliyetlere (ekonomik, sosyal ve kültürel) katılamamaktadır.

AKP iktidarı döneminde yoksulluğu gidermeyi amaç edinmesi gereken politikalar ve uygulamalar yoksulluğun yönetilmesine dönüştürülmüştür. Bu politikalar sonucunda yoksulluğun sürdürülebilir kılınması, yoksulluğun bir siyasi sömürü aracı olarak kullanılmasına imkan tanımıştır. Bununla birlikte, sosyal yardımların yoksulluğu giderici etkisinin çok kısıtlı olduğu ortadadır.

Ülkemizde yoksulluk sorununa ilişkin yapılan çalışmalar, yoksulluğun kronik bir soruna dönüştüğünün altını çizmektedir. Nitekim TÜİK'in verilerine göre, 2009 yılında Türkiye'de yaklaşık her 5 kişiden 1'i yoksuldur. TÜİK 2009 yılından itibaren mutlak ve görelî yoksulluk hesaplamalarını yapmayı bırakmıştır. Bu durum ülkemizdeki yoksulluğun seyrini güçleştiren en temel nedenlerden biridir.

Ülkemiz için yoksulluk önemli bir sorun olarak varlığını sürdürmektedir. 22 Eylül 2014'de yayınlanan ve 2013 yılını kapsayan TÜİK Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması da bu alanda önemli bir ilerlemenin kaydedilmediğini ortaya koymaktadır.

Eşdeğer hane halkı kullanılabilir gelirine göre sıralı yüzde 20'lik gruplarda en yüksek gelire sahip son gruptakilerin toplam gelirden aldığı pay yüzde 46,6 iken en düşük gelire sahip ilk gruptakilerin toplam gelirden aldığı pay yüzde 6,1 olmuştur. Buna göre en zengin kesimin geliri en yoksul kesimin gelirinin 7,7 katı olmuştur. Bu bakımdan gelir dağılımında 2012 yılına göre farkedilir düzeyde bir değişiklik olmamıştır.

Aynı araştırmaya göre eş değer hane halkı kullanılabilir medyan gelirin yüzde 60'ı dikkate alınarak belirlenen yoksulluk sınırına göre nüfusun yüzde 22,4'ü yoksulluk sınırının altında kalmıştır. Buna göre 16 milyon 706 bin kişi yoksul olarak tespit edilmiştir. Nüfusun yüzde 86'sı ekonomik koşullar nedeniyle evinden uzakta bir haftalık tatil yapamazken, yüzde 79'u yine aynı nedenlerle eskimiş eşyalarını değiştiremiyor. Ciddi finansal sıkıntıyla karşı karşıya olan nüfusun oranı olarak tanımlanan ve belirlenmiş 9 maddeden en az 4 tanesini karşılamaya ya da mahrum olma durumunu tanımlayan maddi yoksunluk oranı ise yüzde 49,7 olarak hesaplanmıştır.

Uluslararası göstergeler açısından bakıldığında da, ülkemizdeki gelir dağılımı bozukluğunun ve yoksulluğun boyutları çarpıcı bir biçimde ortaya çıkmaktadır.

OECD 2013'te yayınlanan ve 2010 verilerini içeren çalışmasını güncelleyerek, 2011 yılının gelir dağılım durumunu ortaya koyan yeni çalışmasını 2014 yılında yayınlamıştır. Buna göre Türkiye, OECD ülkeleri arasında en yoksul 3. ülkedir. OECD üyesi ülkelerde yaşadıkları ekonomik krize rağmen yoksulluk oranları değişmezken Türkiye'de yoksulluk oranı %2 düzeyinde artmış olup, Türkiye, İtalya, İspanya, Yunanistan ve Portekiz gibi Avrupa ülkelerinden daha yüksek bir gelir eşitsizliğine sahip bulunmaktadır. Raporla göre Türkiye, zengin-yoksul arasındaki en büyük uçurumun olduğu ülkeler arasında yer almıştır. OECD ülkeleri arasında gelir dağılımı adaletsizliğinde 3. Sırada yer alan Türkiye'nin Gini Katsayısını Bütçe görüşmeleri sırasında Maliye Bakanı her ne kadar 0,37 olarak açıklasa da, OECD ortalamasının (0,316) çok üzerinde gerçekleşerek 0,411 olmuştur. Türkiye'de görelî yoksulluk oranı %19,3 iken OECD ortalaması %11,1 olmuştur. Türkiye'de en zengin %10'luk kesimin sahip olduğu gelir, en yoksul %10'luk kesimin elde ettiği gelirin 15 katına karşılık gelmektedir. Bu oranın OECD ortalaması %9,8'dir.

Geçtiğimiz Ekim ayında yayınlanan AB 2014 İlerleme Raporunda yoksulluk konusunda bütünleşik ve kapsamlı bir politika çerçevesinin geliştirilmesi ihtiyacının devam ettiği, nispi yoksulluk düzeyinin, yoksulluk açığının ve gelir eşitsizliğinin AB ortalamalarından yüksek olduğu belirtilmektedir.

Çeşitli boyutları itibarıyla incelendiğinde, ülkemizin sosyo-ekonomik yapısının yoksulluğu sürekli yeniden üreten bir niteliğe sahip olduğu ortaya çıkmaktadır. Zayıf sermaye birikimi yanında, insan gücüne yapılan yatırımların yetersizliği, bilgi ve teknoloji üretme kapasitesinin düşüklüğü ve yetersiz kurumsallaşma düzeyi ülkemizin ucuz emeğe dayalı üretim yapısından, katma değeri yüksek ürünlerin ağırlıkta olduğu bir üretim yapısına dönüşümünü sınırlandırmıştır.

Örgütlü toplum ile katılımcı ve demokratik ortamın yeterince geliştirilememesi ise eşitlikçi bir bölüşüm ilişkisinin gelişimini engellemiştir. Bu durum, hem ekonomik hem de sosyal sorunların artmasını hızlandırmıştır. Bunun yanında, yaşanan ekonomik istikrarsızlıklar, etkin bir üretim yapısı ve adil bir bölüşüm sistemini desteklemesi gereken siyasetin bir rant dağıtma aracı haline dönüşmesi gibi etmenlerin varlığı da yoksulluk sürecini hızlandırmıştır. Bu kısır döngü içerisinde Türkiye, ne içsel kaynaklarını ve potansiyellerini harekete geçirebilmiş, ne de dünya ekonomisinde ortaya çıkan fırsatları gerektiği gibi değerlendirebilmiştir.

Ülkemizde 1980’li yıllardan bu yana uygulanmakta olan neo-liberal politikalar sonucunda yoksulluğun giderek yaygınlaşmaya başladığı gözlenmektedir. 1980’li yıllarda uluslararası alanda yaygınlaşmaya başlayan neo-liberal politikalar doğrultusunda ülkemizde de uygulamaya konulan dışa açık büyüme modeli ise, emek-yoğun sektörlerde uzmanlaşmaya dayandırılmıştır. Bu modelin uygulanabilmesini mümkün kılan unsurların başında, ücret düzeylerinin düşüklüğü, örgütlü olmayan bir işgücü piyasasının varlığı, geniş ve yaygın bir kayıt dışı ekonomi ile taşeronlaşma ve fason üretim gelmektedir. Bu model çerçevesinde kamu sektörünün üretim ve hizmetler sektörlerindeki etkinlik alanının daraltılması, ucuz işgücüne dayalı bir üretim örgütlenmesi ve emek kesiminin örgütlenme düzeyinin geriletilmesi gibi politikalar uygulamaya konulmuştur. Ayrıca, eğitim ve sağlık gibi temel kamusal hizmet alanlarının artan ölçüde piyasaya bırakılması toplumdaki fırsat eşitsizliğini derinleştirerek, yoksulluğun gelecek kuşaklara aktarılmasına neden olacak ortamı hazırlamıştır.

Emek yoğun bir üretim örgütlenmesinin güçlenmesinde tarım sektöründen diğer sektörlere olan yoğun işgücü akımının önemli rolü olmuştur. Tarım sektöründeki verimlilik düzeyinin, diğer sektörlerle kıyaslanamayacak derecedeki düşüklüğü ve büyük ölçüde buna bağlı olarak oluşan refah farkı tarım sektöründen diğer sektörlerle istihdam kaymasının temel dinamiğini oluşturmaktadır. Bölgesel ve kırsal gelişme projelerinin etkin bir şekilde uygulanamaması, kırsal ve geri kalmış bölgelere sanayi yatırımlarını yönlendirecek teşvik ve diğer destek unsurlarındaki başarısızlıklar ve tarımsal sanayiler, turizm, el sanatları gibi tarıma alternatif alanlarda tamamlayıcı politikaların uygulamaya konulmaması neticesinde, kırdan kente göç eğilimi hızlanmış ve kırsal kesimdeki yoksullar kentsel alanlara akmıştır. Artan göç ise, başta büyük kentler olmak üzere, yoğun göç alan yerleşim birimlerinde fiziki ve sosyal altyapı sorunlarını artırmış ve bunun neticesinde kentsel sorunlar içinden çıkılmaz noktalara erişmiştir. Diğer yandan, göçle gelen nüfusun kentlerin istihdam yaratma kapasitesini aşması, enformel istihdamın genişlemesine, işsizler havuzunun büyümesine ve yoksulluk olgusunun ülkemizin karakteristik bir özelliği haline gelmesine neden olmuştur.

Yoksulluk sınırının tespit edilmesinde “*mutlak*” ve “*görelî*” olmak üzere başlıca iki ölçüt kullanılmaktadır.

Mutlak yoksulluk, bireyin yaşamını sürdürebilecek asgari gereksinimlerini karşılayamaması durumudur. Mutlak yoksulluğun belirlenmesinde iki farklı ölçüt kullanılmaktadır. Bunlardan *gıda yoksulluğu*, asgari gıda harcaması maliyetini esas alırken, daha geniş bir çerçevede yoksulluğu tanımlayan *gıda ve gıda-dışı yoksulluk* ölçütünde ise asgari gıda harcamasının yanı sıra giyinme, barınma, ısınma, sağlık, eğitim gibi diğer temel sosyal ihtiyaçlar da kapsanmaktadır.

TÜİK tarafından yapılan yoksulluk çalışmasına göre, 2009 yılında 339 bin kişi gıda yoksulu, 12 milyon 751 bin kişi de gıda ve gıda dışı yoksuldur. Diğer bir ifadeyle, 2008 yılındaki 11 milyon 933 bin yoksula 2009 yılında 818 bin kişi daha eklenmiştir.

TABLO: TÜRKİYE’DE YOKSULLUK

Yoksulluk sınırı yöntemlerine göre yoksul fert sayısı, TÜRKİYE			
Yöntemler	Yoksul fert sayısı – (Bin kişi)		
	2007	2008	2009
Gıda yoksulluğu (açlık)	328	374	339
Yoksulluk (gıda+gıda dışı)	12.261	11.933	12.751
Kişi başı günlük 1 \$'ın altı	.	.	.
Kişi başı günlük 2.15 \$'ın altı	356	330	159
Kişi başı günlük 4.3 \$'ın altı	5.796	4.759	3.066
Harcama esaslı görelî yoksulluk	10.127	10.497	10.669

Kaynak: TÜİK

TÜİK hane halkı büyüklüğüne göre açlık ve yoksulluk sınırlarını belirlemektedir. 2010 yılında 1 kişi için açlık sınırı 141 Türk lirası, 4 kişi için 396 Türk lirası; yine yoksulluk sınırı 1 kişi için 318 lira, 4 kişi için 896 TL’dir. 2010 yılında asgari ücret ortalaması 580 TL’dir. Bu durumda, asgari ücret alan bir kişinin çalıştığı dört kişilik bir hanenin açlık sınırını ancak geçebildiği, gıda ve gıda dışı yoksulluk sınırının ise altında kaldığını görülmektedir.

TÜİK’in araştırmasına göre (TÜİK, 2011), gıda ve gıda dışı harcamalar esas alındığında yoksulluk oranı yüzde 18.08’dir. Ancak, 2009 yılı itibarı ile kişi başı günlük 4,3 Dolar’ın altında gelire yaşamak zorunda olanların nüfusun yüzde 4,35’i olması sorunun ciddiyetini ortaya koymaktadır. Ücret, maaş ve yevmiye geliri elde edenlerde yoksulluk oranı Türkiye ortalamasına yakın bir sonuç vermektedir (yüzde 15,37). Aynı şekilde kendi hesabına çalışanlarda yoksulluk oranının yüzde 22,49 olduğu görülmektedir ve üstelik de 2009 krizinin yayılmalı sonuçlarını ihtiva etmemektedir.

Burada vurgulanması gereken önemli bir husus, TÜİK’in yoksulluk çalışmasından mutlak yoksulluk (gıda ve gıda+gıda dışı yoksulluk) ile görelî yoksulluk hesaplamalarının çıkartılmış olmasıdır. Bunun sonucunda da yıllar itibarıyla sağlıklı bir karşılaştırma ve analiz yapma imkânı ortadan kalkmıştır.

Diğer taraftan, AKP hükümetinin sık sık övündüğü üzere, kişi başına düşen milli geliri 1 doların altında kişi kalmaması, 2,15 dolar ve 4,3 doların altındaki kişilerin de azalması bir başarı göstergesi değildir. Bu hesaplama yönteminden kaynaklanan bir durumdur. Hesaplamalar cari fiyatlarla TL cinsinden yapılıp sonra dolar kuruna bölünmektedir. Ülkemizde özellikle 2003-2006 döneminde yüksek enflasyon olduğundan cari fiyatla yapılan hesaplamalar yüksek çıkmaktadır. Cari fiyatlarla TL cinsinden yapılan hesaplamalar

sonucunda çıkan rakam sonra cari dolar kuruna bölünmektedir. Bu kapsamda, TL cinsinde rakamı dolara böldüğünüz için doların değeri de önemlidir ve dolar kuru artmadığında rakamlar yüksek çıkmaktadır. Nitekim 2003-2010 döneminde dolar kurunda bir artış olmamıştır. Dolar kuru 2002 yılında 1,50 lira iken, 2010 yılında da 1,50 olarak gerçekleşmiştir. Bu hesaplamalar çerçevesinde, TÜİK'in rakamlarına göre, kişi başına düşen milli gelir 2002 yılında 3.492 dolardan 2010 yılında 10.022 dolara çıkmış, yani 3 kata yakın artmıştır. İzleyen yıllarda da dolar kurunda yüksek oranlı artışlar olmadığından cari fiyatlarla ve dolar cinsinden baktığımızda, 2,15 dolar ve 4,3 doların altında kalan kişi sayısı azalmıştır.

TABLO: HANEHALKI BÜYÜKLÜĞÜNE GÖRE AÇLIK VE YOKSULLUK SINIRLARI, TÜRKİYE (TL/AY)

Hanehalkı Büyüklüğü	Açlık Sınırı			Yoksulluk Sınırı		
	2002	2006	2010	2002	2006	2010
1	59	91	141	137	244	396
2	90	138	213	208	368	599
3	113	174	269	262	466	759
4	133	205	318	310	549	896
5	152	235	363	353	627	1.025
6	170	261	404	395	697	1.140
7	187	287	444	433	766	1.252
8	201	311	482	466	831	1.358
9	215	331	515	498	884	1.451
10	230	351	548	535	938	1.545

Kaynak: TÜİK

Bununla birlikte, Türkiye İstatistik Kurumunun yoksulluk hesaplamalarında yoksulluk sınırının düşük belirlendiği belirtilmelidir. Bu açıdan, buradaki rakamların ve oranların gözden geçirildiği sağlıklı bir yapının içinde yoksulluğun Türkiye'de daha yaygın ve derin olduğunun ortaya çıkacağı açıktır.

Nitekim Türk-İş tarafından yapılan araştırma sonucunda, dört kişilik bir ailenin sağlıklı, dengeli ve yeterli beslenebilmesi için yapması gereken gıda harcaması tutarının (açlık sınırı) çok daha yüksek olduğu gözlenmektedir.

Maliye Bakanı Mehmet Şimşek 2015 Yılı Bütçe sunuşunda ülkemizde istihdam edilenlerin yüzde 48'nin asgari ücretle çalışıyor gözüktüğünü ifade etmiştir. Bu çalışanların bir kısmının asgari ücretin üstünde bir ücretle çalıştığı halde işveren tarafından asgari ücretle çalışıyor gösterilmesi söz konusu olabilse de, asgari ücretle çalışanların sayısının yine de çok yüksek olduğu açıktır. Bu durumda asgari ücret ile geçinen bir işçi ailesinin bırakın yoksulluk sınırını, açlık sınırının bile altında ücret aldığı ortadadır.

TÜRK-İŞ'in her ay düzenli olarak yapmış olduğu ve yayınladığı açlık ve yoksulluk sınırı araştırması da bu konuda çarpıcı bilgiler vermektedir. 2005 yılında 4 kişilik bir ailenin aylık gıda harcaması yani açlık sınırı 527,20 TL. iken 2014 yılının Ekim ayında 1.205,43 TL'ye yükselmiştir. Yine 4 kişilik bir ailenin aylık zorunlu harcaması yani yoksulluk sınırı 2005 yılında 1.717,27TL. iken, 2014 yılının Ekim ayında 3.926,47 TL.'ye yükselmiştir.

TÜRK-İŞ'in belirlediği açlık ve yoksulluk sınırı ile aynı dönemde asgari ücretin durumu aşağıdaki gibidir. Tablodan da anlaşılacağı gibi AKP iktidarlarının hiçbir döneminde Asgari Ücret Açlık Sınırını bile karşılayacak düzeye gelmemiştir.

TABLO: ASGARİ ÜCRET VE YOKSULLUK KARŞILAŞTIRMASI

YILLAR	ASGARİ ÜCRET	AÇLIK SINIRI	YOKSULLUK SINIRI
2005	350,15	527,20	1717,27
2006	380,46	575,79	1875,54
2007	419,15	642,10	2091,52
2008	503,26	720,66	2347,39
2009	546,48	749,49	2441,33
2010	599,12	839,23	2733,64
2011	658,95	891,44	2903,81
2012	739,79	948,52	3089,64
2013	803,68	1018,34	3317,08
2014 (*)	891,03	1205,43	3926,47

Kaynak: ÇSGB, TÜRK-İŞ

(*) Asgari ücret 2014 yılı ikinci yarısı, açlık ve yoksulluk sınırları ise 2014 yılı Ekim ayı itibarıyladır.

Diğer taraftan, Kalkınma Bakanlığı tarafından hazırlanan 2014 Yılı Programında net ele geçen ücretler tablosu olup, söz konusu veriler Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu ve Kamu İşletmeleri İşveren Sendikaları tarafından hesaplanmıştır. Buna göre, AKP döneminde ülkemizde kamu işçisinin net ele geçen ücretlerinde bir azalma varken, özel kesim işçisinde çok sınırlı bir artış olmuştur. Endeksle yapılan hesaplamalara göre, kamu işçisinin endeks rakamı 2002 yılında 89,2 olan seviyesinden 2013 yılında 85,8'e gerilemiştir. Özel kesim işçisinde ise endeks aynı dönemler itibarıyla 94,3'den 100,9'a çıkmıştır. Diğer bir ifadeyle, AKP'nin iktidarda olduğu 12 yıllık bir süre içinde hem kamuda hem de özel sektörde çalışan işçinin gelirlerinde ciddi bir artış olmamıştır.

Türkiye'de yoksulluğun bir diğer göstergesi de eski adıyla "yeşil kart" uygulamasıdır. Yeşil kart uygulamasında 01 Ocak 2012 tarihi itibarıyla Genel Sağlık Sigortası (GSS) ile yeni dönem başlamış ve GSS primi ödeme gücü olmayanların yani aylık geliri brüt asgari ücretin üçte birinin altında olanların GSS primlerinin devlet tarafından karşılanması/ödenmesi uygulanmasına gidilmiştir. Bu tarih itibarıyla yeşil kartlılar SGK istatistiklerinde Gelir Testi Yapıranlar olarak adlandırılmaktadır. SGK verilerine göre aylık geliri brüt asgari ücretin üçte birinin altında hesaplananların yani GSS primlerini devletin ödeyeceği kişilerin sayısı 2014 yılı Ağustos ayı itibarıyla 7 milyon 877 bin 722 kişidir. Bu kişiler prim ödemediği sağlık hizmeti alabilmektedir. Yani eski deyimle yeşil kartlılardır. Gelir testi yapıranların prim ödeme yükümlülüklerini yerine getirme oranının da yüzde 5'in altında kaldığı bilinmektedir.

Yoksullukla mücadele, yurttaşların anayasal (sosyal) haklarının tabii bir sonucu olarak yaşamın ağır koşulları karşısında yalnız ve savunmasız bırakılmamasını temel alır. Sosyal devlet kimsesizlerin kimsesidir. Buna bağlı olarak yurttaşlarımıza sağlanacak sosyal destekler toplum dayanışması doğrultusunda devletin ödev ve yükümlülükleri kapsamında görülmelidir. Kuşkusuz yoksullukla mücadele sosyal hakların sivil ve siyasal hak ve özgürlüklerle bütüncül bir biçimde değerlendirilmesini gerektirir. Kişinin tüketim önceliklerinin ötesine uzanan ve yaşamının çeşitli aşamalarını eşzamanlı gözeten sosyal politika öncelikleri geliştirilmelidir.

Kuşkusuz, yoksulluk ile çalışma ilişkileri arasındaki güçlü etkileşim ihmal edilemez önemdedir. Türkiye'de işgücüne katılımın düşüklüğü, işgücü piyasasındaki yüksek kayıt dışılık, yüksek işsizlik, düşük ücret gibi yapısal sorunlar toplumun geniş kesimlerinin refahını

tehdit etmektedir. Özellikle kadınların çalışmasını engelleyen erkek egemen önyargıların yanı sıra işgücü piyasasında maruz kaldıkları cinsiyet ayrımcılığı işgücüne katılamalarına yol açmakta ve gelir etme yeteneklerini zayıflatmaktadır. Yoksulluk adeta kadınlarla özdeşleşmiştir. Kadının işgücüne katılım oranının yüzde 30 civarında olduğunu görüyoruz. İstihdam oranları bundan 3-4 puan daha aşağıdadır. Kadınların çalıştıkları işler de zaten niteliksiz emeğe dayanan, düşük ücretli, kayıt dışılığın yoğun olduğu ve sürekli olmayan, çoğunlukla geçici işlerden oluşmaktadır. Halen tarımda ücretsiz aile işçiliği kadın istihdamının en fazla yoğunlaştığı bir çalışma ilişkisidir. Keza, kentlerde ihracatçı firmalar için giderek yaygınlaşan ev eksenli çalışma biçimi çok düşük gelirler sağlamakta, ancak yoksulluğa karşı geçim mücadelesinde önemli bir yere sahiptir. Her bir çalışma ilişkisinin özgün yönlerini dikkate alan kadınların iktisadi ve sosyal konumlarını güçlendirici politika ve projelerle yüksek yoksulluk riskini taşıyan kadınlarımızın omuzlarındaki yükler hafifletilmelidir.

Türkiye’de tarımsal alandaki yoksulluk ise daha vahim bir tablo sergilemektedir. Özellikle kırsal alandaki yoksulluktaki artış etkili önlemler alınması gerektirecek düzeydedir. Özellikle 2000’li yıllarda tarımsal destekleme politikalarının değiştirilmesi ve yeniden yapılandırılması sonucu ürün ve girdi sübvansiyonları terk edilmiş, üretimi caydırıcı “doğrudan gelir desteği” adı altında yeni bir sistem kurulmuştur. DGD’nin tarımsal destekler içindeki payı yıllar içinde giderek azalsa da üretim ve istihdam üzerinde ciddi olumsuz sonuçları olmuştur. Hâsıla-gelir daralması tarım kesiminde hızlı bir yoksullaşmaya yol açmıştır. TÜİK’in rakamlarına göre yoksulluk oranı Türkiye geneli için yüzde 18 olup, bu oran kentte yüzde 8,9 iken kırdada yüzde 38,7’ye çıkmaktadır. Kırsal yoksulluk, kentsel yoksulluğun tersine 2006’dan itibaren yükselmiş, 2002’de kırsal nüfus içerisinde yoksul bireylerin payı yüzde 34,5 iken, 2009’da bu pay yüzde 38,7’ye ulaşmıştır. Üstelik yıllar itibarıyla kırdan kente göç sonucunda kırsal kesimde yaşayan insan sayısının azaldığı göz önünde tutulduğunda sorun daha vahim bir nitelik kazanmaktadır. Türkiye’nin kırsal bölgelerinde 2002 yılında 7,7 milyon yoksul varken, bu sayı 2009’da 8,5 milyonu geçmiştir. Türkiye’nin ortalama yüzde 5,4 büyümüş olduğu 2002-2009 döneminde kırsal kesimde 845 bin kişinin daha yoksulluk sınırı altında kalması, Türkiye’nin ekonomik kalkınma sürecinde kırsal kesimin ihmal edildiğine işaret etmektedir. Türkiye’de TÜİK 2009 verilerine göre açlık sınırı altında yaşayan 339 bin kişinin yüzde 91’inin, kırsal kesimde ikamet ediyor oluşu da bu görüşü desteklemektedir.

TABLO: KAYITDIŞI İSTİHDAM

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
İstihdam (Bin Kişi)	19.632	20.066	20.423	20.738	21.194	21.277	22.594	24.110	24.821	25.524
Kayıtdışı İstihdam (Bin Kişi)	9.843	9.666	9.593	9.423	9.220	9.328	9.772	10.139	9.686	9.379
Kayıtdışı İstihdam Oranı (Yüzde)	50,1	48,2	47,0	45,4	43,5	43,8	43,3	42,1	39,0	36,7

Kaynak: TÜİK

Yoksulluğun ortaya çıkış ve yapısal hale geliŐinin başka bir nedeni de Türkiye’de artık yapısal hale gelen kayıt dışılık faktörüdür. Yüksek kayıt dışılık oranları işgücü piyasasında adeta ikili bir yapının oluşmasına neden olmuştur. 2004-2013 döneminde kayıt dışı istihdam oranı yüzde 50,1’den yüzde 36,7’ye gerilemiştir. Bununla birlikte, işgücü piyasasındaki kayıt dışılık oranları halen OECD ortalamalarının çok üstündedir. Kayıt dışılık olgusuna kadın-erkek ayırımında bakıldığında kadınlarda kayıt dışılık oranlarının erkeklerin yaklaşık 22 puan üzerinde olduğu görülmektedir. Bu durum, kadınları ekonomik ve sosyal aığıdan en hassas risk grubu haline getirmektedir.

Sosyal Koruma Sistemi

Sosyal koruma; bireylerin insan onuruna yaraşır bir yaşam sürdürebilmeleri için, gelir güvencesizliği karşısında yaşam koşullarını iyileştirmek ve yaşam koşullarının gerilemesini önlemek amacıyla, kamusal alanda, bireylerin eşitliği ve sahip olduğu haklar temelinde, gelirin yeniden dağıtımı yoluyla sağlanan gelir ve hizmet desteklerini kapsar. Bu amacın gerıekleŐtirilebilmesi için sosyal hizmet ve yardım alanındaki dağınlıklığın giderilmesi ve hizmet bütünlüğünün sağlanması amacıyla bu alanda faaliyet gösteren kurumlar, Aile ve Sosyal Politika Bakanlığı altında yeniden yapılandırılmıŐ ancak, bu hizmetlerin dağıtımı ölçütündeki adaletsizlik düzeltilenemiŐtir. Onuncu Beş Yıllık Planda da düzeltilmesi ve etkinleştirilmesi konusunda belirĐin bir politika oluŐturulamamıŐtır. Çünkü AKP, sosyal korumayı ekonomik, toplumsal ve politik bir zorunluluk olmaktan çok, oya tahvil, güçlerini arttırmaya yarayan bir işleyişin ürünü olarak görmektedir.

Sosyal sigorta, sosyal hizmetler ve sosyal yardımlar yoksullukla mücadele ve sosyal dışlanmanın ortadan kaldırılmasında kullanılan dolaysız politika araçlarıdır. Sosyal sigorta,

sosyal hizmetler ve sosyal yardımları kapsayan sosyal güvenlik ağı, bireyin yaşamında karşılaşılabileceği her türlü risklere karşı alınan önlemleri kapsamaktadır. Anayasamızdaki sosyal devlet ilkesinin bir gereği olarak devlet bu riskleri öngörmek ve gerekli önlemleri almakla yükümlüdür.

Bununla birlikte, Türkiye'deki mevcut sosyal koruma sistemi birçok eksiklik ve yetersizlik içermektedir.

- İlk olarak yoksulluğa ilişkin sağlıklı bir veri tabanı bulunmamaktadır.
- İkinci olarak, sosyal sigorta, sosyal hizmetler ve sosyal yardımlar arasında bütünleşik bir yapı yoktur. Hâlbuki ideal bir sosyal koruma sisteminde primli sistemler ve primsiz sistemlerin birlikte ve uyum içinde çalışması gerekir.
- Diğer bir konu da Türkiye'de sosyal transferlerin yoksulluk oranı etkisi AB ortalamasına göre daha sınırlıdır. Bunun nedeni ise Türkiye'de sosyal transferlerin büyük bir kısmının primli sistem kapsamındaki transferlerden oluşması ve yoksul kesimin primsiz transferlerden yeterli düzeyde veya hiç yararlanamamasıdır.
- 2010 Eylül ayındaki Anayasa değişikliğiyle kadınlar, çocuklar, yaşlılar, engelliler, harp ve vazife şehitlerinin dul ve yetimleriyle gaziler lehine yapılacak pozitif ayrımcılığın Anayasa'nın eşitlik ilkesine aykırı olmayacağı hüküm altına alınmasına rağmen, bu konuya ilişkin uyum yasaları henüz çıkmamıştır.
- Sosyal yardımlar etkin ve verimli bir çerçevede yürütülmemektedir. Sosyal yardımların toplamı 2013 yılı için 20,1 milyar TL olup millî gelirin yüzde 1,28'ine tekabül etmektedir. Bu oran OECD ülkelerindeki yüzde 2,5 oranı ile kıyaslandığında oldukça düşük bir orandır.
- Sosyal yardım sisteminin içinde kömür ve erzak gibi aynı yardım mekanizmalarının bulunması nedeniyle sistem suiistimale ve politik sömürüye açık bir sistemdir.

- Sosyal yardımlarda çok başlı bir yapı bulunmaktadır. Yardım veren kamu kurumu sayısı 2013 yılında 8'dir.
- Türkiye'deki sosyal koruma sisteminin en eksik halkalarından biri, dünyada yaygın olarak uygulanan, vatandaş olma hakkından kaynaklanan ve finansmanı vergilerden sağlanan asgari bir gelir desteği sisteminin olmamasıdır. Objektif kriterler dayalı, şeffaf bir temel gelir desteğinin, yoksullukla mücadelenin ana unsuru olmasına ihtiyaç vardır. Ayrıca, yoksullukla mücadele stratejisi mutlaka koruyucu, önleyici çalışmalar ve sosyal hizmetlerle desteklenmiş olmalıdır. Bununla birlikte, ülkemizde koruyucu ve önleyici hizmetler için gerekli kaynakların ayrılmadığı görülmektedir. Aynı şekilde sosyal yardımlardaki çok başlılığın da önlenerek bu yardım ve hizmetlerin tek merkezden yürütülmesi sağlanmalıdır.

Cumhuriyet Halk Partisi, Aile Sigortası projesiyle tüm bu eksiklikleri ve yanlışlıkları ortadan kaldırarak çağdaş bir sosyal yardım sistemini oluşturmayı amaç edinmiştir. Aile Sigortası Sistemi bir asgari gelir desteği programıdır. Nakit esasına dayalıdır. Tek bir kurumsal çatı öngörür. Aileyi temel alan ve dezavantajlı grupları gözetten bir sistemdir. Ailedeki çocuk, eğitim çağındaki çocuk, yaşlı ve engelliye göre sosyal yardım miktarının değiştiği bir sistemdir. CHP İktidarında ilk yapacağımız icraatlardan belki de en önemlisi Aile Sigortası Sistemini derhal uygulamaya koymak olacaktır.

VI. SEKTÖREL POLİTİKALAR

I. TARIM

Tarım, tüm dünyada olduğu gibi Türkiye için de gerek ekonomik, gerekse sosyal bakımdan en önemli sektörlerin başında gelmektedir. Taşıdığı üretim ve pazarlama avantaj ve riskleriyle dinamik bir özelliğe sahip olan tarım sektörü, beslenme için gerekli gıdaları karşılayan, sanayiye hammadde temin eden, toplam istihdamın önemli bir bölümünü karşılayan, ülke ekonomisine önemli katkıları olan son derece stratejik bir sektördür.

AKP iktidarları boyunca tarladan sofraya kadar emeği olan tüm bileşenleriyle tarım sektörü hak ettiği değeri hiç bulamamış, aksine sektör bir çöküşün içerisine doğru hızla

itilmiştir. Son yıllarda uygulanan olumsuz politikalar tarım sektöründe de tüm yalınlığıyla kendini göstermektedir. Bugün ülke nüfusumuzun sağlıklı, yeterli ve dengeli beslenebildiğini, bunun için gerekli olan tarım ve gıda ürünlerini uygun fiyatla satın alabildiğini ve ürünlerin zamanında tüketici sofrasına güvenli bir şekilde ulaşabildiğini, üreticilerin refahının bir önceki yıla göre arttığını söyleyebilmek hiç mümkün değildir. Çiftçiler ve üreticiler yoksulluğa ve çaresizliğe itilerek tarım kesimi yok edilmeye çalışılmış, tarımsal ihracat her ne kadar artıyor gibi gösterilse de ithalatı karşılayamaz duruma gelmiş, ekilen tarımsal alanlar azalmış, emek yoğun ve işsizliği absorbe eden bu sektörden kaçış hızlanmıştır.

Tarımsal üretimin sadece gıda kaynağı olarak değil aynı zamanda enerji ihtiyacını karşılamada kullanılmasında da sektörün önemi tüm dünya tarafından kavranmasına rağmen aynı duyarlılık ve hassasiyet tüm uyarılara karşın ne yazık ki ülkemizde gösterilememiştir. Yapılan pek çok çalışma ve analiz göstermektedir ki yüzyılın en stratejik sektörlerinden biri tarım olacaktır. Bu süreçte tarımsal politikaların ülkeler için hayati önemi bir kez daha ortaya çıkmaktadır.

2050 yılında 9 milyarı aşacağı tahmin edilen dünya nüfusunun gıda ihtiyacının karşılanabilmesi için mevcut tarımsal üretimin 2 katına çıkarılması gerektiğinden söz edilmekle birlikte, bu öyle kolay olacak bir şey değildir. Nitekim, son on yılda gıda talebi yüzde 20 artmasına rağmen, gıda üretim kapasitesi ancak yüzde 8 artabilmiştir. Açıktır ki, gıda arzı gıda talebindeki artışa yanıt verememektedir. Genel olarak dünya için bu kadar önem arz eden tarımın özel olarak ülkemiz için önemi ilgili bakanlıkça yeteri kadar kavranamamıştır.

Ülkemiz, yaklaşık 78 milyon hektar yüzölçümü üzerinde önemli ve büyük bir tarım potansiyeline sahiptir. TÜİK verilerine göre, 2013 yılı sonu itibarıyla 14 milyon 617 bin hektarı çayır ve mera arazisi, 23 milyon 806 bin hektarı üzerinde tarımsal üretim yapılan alan olmak üzere toplam 38 milyon 423 bin hektar tarım alanımız bulunmaktadır.

Son otuz yılda nüfusu 30 milyon artan, 2023 yılında 85 milyona, 2050’lerde 100 milyon nüfusa ulaşacak olan ülkemizde tarım politikalarının yeniden, toplumsal yarar gözetilerek şekillendirilmesi ihtiyaçtan ziyade artık bir zorunluluktur. Bu çerçevede, tarımın makroekonomik açıdan stratejik olarak desteklenmesi ve uzun vadeli istikrarlı politikalarla yönlendirilmesi gereklidir.

Oysa ülkemizin tarım ve hayvancılığına yönelik olarak 12 yıllık AKP iktidarları sürecinde yürütülen çalışmalar ve verilen destekler hak ettiği seviyeye ulaşamamış, bu dönem üretimin ve üretenlerin adeta cezalandırıldığı bir dönem olmuştur. 2003-2014 yılları arasında uzun vadeli, sürdürülebilir ve üretenlerin desteklendiği projelerin hayata geçirilememesi ve uygulanan çarpık, uzun vadeden yoksun politikalar sonucunda tarım ve hayvancılık büyük sorunlarla karşı karşıya bırakılmıştır.

AKP iktidarlarının görevde olduğu 12 yıllık süreç Cumhuriyet tarihinin önemli bir dönemini kapsamasına ve üstelik 8 yıldır bakanlığın aynı bakan tarafından sevk ve idare edilmesine rağmen tarım yapısal değişim ve dönüşüm sağlanamamış verilen destekler sonucunda sektörde istikrarlı bir büyüme yakalayamamıştır. Ülkenin Hazine'sinden verilen milyarlarca liralık desteğin ve başlatılan her yeni proje ne acıdır ki sektörde katma değer ve verimlilik artışı sağlayamamış, öngörüsüz uygulamalar, tarımın sorunlarını ve sektörün tüm paydaşlarını hüsrana uğratmıştır. Vizyondan yoksun bakış açısıyla; tarım sektöründeki potansiyel yeterince değerlendirilememiş, kırsalda yaşam seviyesi yükseltilememiş bunun doğal sonucu olarak sürdürülebilir refah ve gelecek nesiller için sektör "bereket" üreten ancak "bereketsiz" bir sektör hale getirmiştir.

Türkiye'nin ihtiyacı olan arazi toplulaştırması 13 milyon hektarken, 2003-2014 arası dönemde (2014 yılsonu planı dahil) AKP'nin yaptığı toplulaştırma ise yalnızca 4.5 milyon hektarda kalmıştır. Yine tarım arazilerinin miras yoluyla bölünmesine ilişkin yasal düzenleme yıllar sonra 2013 yılında TBMM'ye gelmiş ve nihayet yaklaşık bir yıl sonra yasalaşmış, Mayıs 2014'te yürürlüğe girmiştir. Yasal düzenlemeler ile birlikte yaklaşık 6 milyon hektar arazinin el değiştirmesi beklenmektedir. Tarımsal üretim yapmayanların arazilerinin üretim yapanlara geçmesi hedeflenirken, bunun için büyük bir finansman ihtiyacı doğacağı da açıktır. 2015 yılı bütçe sunumunda Bakanlığın bu konuda herhangi bir açıklama yapmamış olması da dikkatlerden kaçırılmaması gereken bir husustur. Bu düzenlemeler sonucu aksaklıkların ortaya çıktığı ve üreticilerin mağduriyet yaşadığı da göz önünde bulundurulmalı, gerekli tedbirler üreticiler lehine alınmalıdır.

Bir diğer önemli husus da 1 Haziran 2006 tarihinde uygulaması başlatılan Tarım Sigortası (TARSİM) konusundadır. Devlet destekli olarak uygulanan sigorta konusunda üreticiler önemli sorunlar yaşamaktadır. Primlerin yüksekliği, tazminatların zamanında ödenmemesi gibi sorunlar öne çıkmaktadır. Bir diğer şikayet konusu ise TARSİM'in

işleyişine yöneliktir. Özellikle TARSİM eksperlerinin çiftçilere davranışı ve mesleki yeterlilikleri konusunda üreticilerin haklı şikayetleri bulunmaktadır. Eksperlerden sahada özellikle hasar tespitlerini eksik ya da yanlış yaptıkları yönünde yoğun şikayetler gelmektedir. Sigorta kapsamının, çiftçinin sigorta ettirdiği üründe genel finansal kaybı dikkate alınarak değerlendirilmesi, çiftçinin zararının en az düzeye indirilmesi için çaba sarf edilmesi gerektiği açıktır. Bu nedenle TARSİM'in risk ve kapsam alanı, muafiyetleri ve sigorta yapma zamanının yarattığı güçlükler giderilmeli, ürünlerin sigortalılığı daha da yaygınlaştırılmalı ve üretici bu konuda daha fazla desteklenmelidir.

Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, son 12 yıl içinde “strateji”, “vizyon” ve “stratejik plan” gibi çok sayıda belge hazırlanmıştır. Ancak Bakanlığın hazırladığı bu belgelerdeki hedefler ya tutturulamamış, ya da sürekli revize edilmek durumunda kalmıştır. Bu durumun tek nedeni; uygulamalara sadece AKP'nin gözlüğünden bakılarak tarım ve hayvancılığın sorunlarının görmezden gelinerek yok sayılması ve sorunların halının altına saklanması en önemli etkidir.

1. Girdi Fiyatları Katlandı, Ürünler Para Etmedi

AKP iktidarı döneminde çiftçinin eline geçen gelir azalırken, mazot, gübre, enerji, ilaç, tohum gibi tarımsal girdilerin fiyatlarında çok yüksek oranda artışlar olmuştur. İlgili tablolarda da görüleceği üzere 2002-2014 yılları arasında gübre ve mazot fiyatlarında ortalama yüzde 300'lere varan fiyat artışı söz konusu olmuştur. Ancak aynı dönemde ürün fiyatlarındaki artış girdi fiyatlarının çok gerisinde kalmıştır. *Yapılan belirlemeye göre, AKP'nin iktidar olduğu ilk dönem 2002 yılında 1 kilogram buğdayla 1 kilogram DAP gübresi alınabilirken, günümüzde 4 kilogram buğdayla 1 kilogram DAP gübresi alınabilmektedir. Keza, aynı dönemde yaklaşık 1 litre mazotu 3 kilogram buğdayla alabilen üretici, bugün itibarıyla 1 litre mazotu ancak 6 kilogram buğdayla alabilmektedir.* Aşağıdaki tablolardan izleneceği gibi bazı ürünlerin fiyatlarındaki artışlar yüzde 80 gibi çok düşük seviyede kalmıştır. En yüksek fiyat artışı gösteren ürünler dahi girdi fiyatlarındaki artış oranlarının gerisinde kalmıştır.

TABLO: TAHIL VE DİĞER BİTKİSEL ÜRÜN FİYATLARI (TL/KG)

Ürünler	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	% Değişim 2013/02
Buğday (Durum)	0,25	0,33	0,37	0,36	0,36	0,43	0,61	0,54	0,54	0,59	0,61	0,67	168,0
Arpa	0,18	0,24	0,30	0,29	-	-	-	-	-	-	-	-	
Mısır	0,26	0,32	0,35	0,37	0,36	0,40	0,43	0,44	0,47	0,63	0,58	0,61	135,4
Pirinç	0,57	0,67	0,73	0,74	0,74	0,75	1,13	1,25	1,17	0,97	0,96	1,08	89,0
Nohut	0,84	0,96	1,06	1,06	1,12	1,25	1,49	1,44	1,60	2,11	2,68	2,46	192,4
Fasulye	1,32	1,54	1,65	1,83	1,87	2,12	2,63	2,49	2,40	2,51	2,91	3,28	148,8
Mercimek (yeşil)	0,92	1,14	1,23	1,25	1,25	1,40	1,82	2,00	2,11	2,07	2,14	2,11	129,5
Mercimek (kırmızı)	0,66	0,74	0,80	0,80	0,75	0,71	1,47	1,99	1,49	1,38	1,28	1,27	92,7
Tütün	3,57	4,17	4,69	4,39	4,88	5,46	6,62	6,81	6,86	9,40	11,36	10,80	202,5
Şeker pancarı	0,08	0,09	0,11	0,10	0,09	0,10	0,10	0,11	0,12	0,13	0,13	0,15	83,2
Pamuk (kütü)	0,55	0,78	0,89	0,72	0,76	0,74	0,77	0,79	1,23	1,88	1,23	1,35	145,8
Ayçiçeği	0,69	0,78	0,86	0,89	-	-	-	-	-	-	-	-	
Soğan	0,26	0,35	0,41	0,35	0,42	0,48	0,43	0,54	0,89	0,76	0,49	0,53	102,0
Patates	0,27	0,33	0,37	0,38	0,43	0,49	0,50	0,55	0,62	0,70	0,47	0,56	108,5

Kaynak: TÜİK (2013 bilgileri geçici)

TABLO: GÜBRE FİYATLARI (TL/ton)

Yıllar	Gübre cinsi					
	%21 A.S.	% 26 Can	%33 A.N	ÜRE	DAP	20.20.0
2002	162	176	193	237	354	254
2003	195	230	251	309	388	285
2004	268	274	302	346	500	358
2005	251	294	312	421	503	374
2006	257	298	346	465	553	399
2007	329	350	410	602	725	493
2008	564	510	586	760	1.672	1.110
2009	325	436	479	630	689	520
2010	347	439	531	631	919	617
2011	532	561	678	893	1.362	964
2012	583	692	800	1.071	1.332	958
2013	566	739	836	1.018	1.209	873
2014 (*)	554	735	855	1.040	1.364	926
Değ. (%) (**)	249,4	319,9	333,2	329,5	241,5	243,7

Kaynak: GTHB, 12 Aylık ortalama fiyatlardır

(*) Ağustos-Eylül ayı geçici fiyatları

(**) 2013/2002

TABLO: MAZOT FİYATLARI (TL/LT)

	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haz.	Tem.	Ağ.	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık	Ort.
2002	0,94	0,94	0,96	1,00	1,03	1,06	1,13	1,17	1,21	1,24	1,23	1,25	1,09
2003	1,36	1,45	1,52	1,45	1,39	1,39	1,39	1,37	1,36	1,36	1,36	1,36	1,40
2004	1,37	1,41	1,41	1,45	1,48	1,55	1,59	1,63	1,74	1,72	1,80	1,80	1,55
2005	1,75	1,78	1,86	1,92	1,88	1,97	2,01	2,02	2,10	2,12	2,04	2,03	1,95
2006	2,06	2,06	2,08	2,14	2,25	2,37	2,41	2,36	2,30	2,24	2,20	2,30	2,22
2007	2,15	2,15	2,22	2,28	2,30	2,27	2,29	2,29	2,31	2,32	2,56	2,56	2,28
2008	2,53	2,62	4,57	5,67	4,46	3,17	3,18	2,89	2,82	2,77	2,71	2,44	2,82
2009	2,38	2,27	2,32	2,37	2,39	2,44	2,37	2,54	2,56	2,62	2,7	2,71	2,45
2010	2,91	2,88	2,94	2,98	2,95	2,97	2,93	2,95	2,96	2,97	3,01	3,14	2,97
2011	3,20	3,25	3,25	3,57	3,53	3,56	3,61	3,68	3,72	3,83	3,83	3,84	3,57
2012	3,84	3,84	3,96	3,97	3,79	3,65	3,73	3,86	4,01	4,28	4,16	4,11	3,84
2013	4,16	4,21	4,19	4,08	4,07	4,17	4,28	4,30	4,46	4,37	4,37	4,44	4,26
2014	4,56	4,65	4,53	4,34	4,45	4,44	4,45	4,38 (*)					

Kaynak: Akaryakıt istasyonları (Petrol Ofisi, Opet)

(*) 23 Eylül 2014 tarihli fiyat

2. Tarımsal Destekleme Ödemeleri Yetersiz

Tarım destekleme politikaları, gelişimi içinde ağırlık ve kapsamında değişiklikler olmakla birlikte, AKP döneminde düşük düzeylerde uygulanmıştır.

AKP döneminde tarımın çökertildiği ve kırsal nüfusumuzun refahının baskılandığı görülmektedir. Tarıma dönük desteklerin milli gelire, tarımsal katma değere ve bütçe harcamalarına oranında çarpıcı bir seyir gözlenmektedir.

Türkiye'nin tarımda net ithalatçı konumu ürün yelpazesi çeşitlenerek kalıcılışmaktadır. Tarımsal desteklemelere ayrılan ödenekler gereksinim duyulan düzeyin çok gerisinde kalmış ve refah baskılaması yaşayan kırsal nüfusun yoksulluk düzeyi artmıştır. Çiftçiler-köylülerin (üreticilerin) refahındaki daralma kentsel nüfusun tükettiği gıda ürünleri fiyatlarına yansımamış, fiyat farklarına (ticari marjlara) büyük ölçüde toptan ve perakende ticaret (süpermarketler, halciler vs.) kesimleri tarafından el konulmuştur.

AKP döneminde tarımsal destekleme ödemelerinin milli gelir içindeki payının 2006 yılında çıkan 5488 Sayılı Tarım Kanunu'nun 21'inci maddesinde en az yüzde 1 olacağı hükme bağlanmış olmasına rağmen, ortalama binde 5-6 civarında gerçekleştiği görülmektedir. Nitekim 2015 Yılı Programında tarımsal desteklemeye ayrılan miktar 10 milyar lira olup, GSYH'nın binde 5,1'ine tekabül etmektedir.

Diğer taraftan, Tarım Bakanlığı'nın ve Maliye Bakanlığı'nın açıkladığı OECD hesabına göre, Türkiye'nin tarımsal desteğinin yüzde 2,0 olduğu iddiasının konuyla bir ilgisi bulunmamaktadır. Zira bu kâğıt üzerinde görünen, hesabi bir destek olup, tarım üreticisine verilen maddi bir destek değildir. OECD hesabı belli başlı ürünler için dünya fiyatlarıyla yurt içi fiyatları arasındaki farkın bu ürünlerin üretim miktarlarıyla çarpılarak yapılmaktadır. Eğer bir ülkedeki yurtiçi fiyatlarla dünya fiyatları arasında fark varsa destek miktarı da otomatik olarak yüksek gözükmektedir. Bununla birlikte, bu hesaplama o ürünü üretmek için kullanılan girdilerin yurtiçi fiyatlarıyla dünya fiyatları arasındaki farkı dikkate almamaktadır. Daha önce verilerle ortaya konulduğu üzere Türkiye, mazot, gübre gibi temel girdilerde dünyanın en pahalı ülkelerinden biri konumundadır.

Öte yandan, OECD hesabına göre Türkiye'nin tarıma verdiği desteğin milli gelir içindeki payı da AKP döneminde gerilemiştir. Nitekim söz konusu destek, 2002 yılında 3,6 iken 2013 yılında ise yüzde 2'ye gerilemiştir. Bu durum da AKP döneminde maliyetleri dört katlanan çiftçi ve hayvancının tarımda arz ve talebin egemen kı söylemi altında nasıl sahihsiz bırakıldığının somut 'bir göstergesidir.

Aslında iktidarın çiftçiden dolaylı yollarla da olsa verdiğini geri aldığını ra çarpıcı bir biçimde ortaya koymaktadır. Bunun en belirgin örneğini tarım desteklem yapılacak bir hesaplama belirlemektedir. Hükümetin tarımsal desteklemeleri 2014 yılı milyar TL'dir. Bu desteğin içindeki mazot desteğinin karşılığı ise 700 milyon TL'dir. Çalışmalara göre, Türkiye'de çiftçiler yılda yaklaşık 4 milyar litre mazot kullanmak litre mazotun yaklaşık 2.5 lirasını değişik vergiler oluşturmaktadır. Hal böyle iken, ürün kullandığı mazottan alınan ÖTV ve KDV'nin tutarı 10 milyarı bulmaktadır. Yani çiftçi desteklemenin fazlasını kullandığı mazot ile verdiği vergilerle hükümete geri ödem. Yeri gelmişken partimizin çiftçilerin kullandığı motorine ÖTV ve KDV istisnası getiri yönelik önerisinin de komisyonda kabul görmediğini de belirtmek gerekir. Üreticinin de kullandığı tohumdan, gübreden, sulama suyundan da dolaysız vergiler ödediği, ayrıca

ürünü satarken de kaynağında vergi kesintisi yapıldığı da dikkatlerden kaçırılmaması gereken unsurlardır. Oysa ülkemizde, ÖTV'siz motorin tesliminin örnekleri bulunmaktadır. Hali hazırda hava ve deniz taşımacılığı sektörüne ÖTV'siz motorin verilmekte, bu durum bu sektörler için önemli bir avantaj teşkil etmektedir.

Aşağıdaki tabloda, 2003-2014 döneminde Türkiye'de tarım destekleme bütçesindeki değişim gösterilmektedir. AKP'nin 2006 yılında çıkarttığı 5488 sayılı Tarım Kanunu'nun 21 inci maddesi, her yıl GSMH'nin en az yüzde 1'inin tarımsal desteklemelere ayrılacağını hükme bağlamaktadır(*). Bununla birlikte, 2006 yılında çıkarılan Tarım Kanunu'nun 21. maddesine göre, her yıl tarımsal destekleme için bütçeden ayrılan kaynağın milli gelirin (GSMH) en az yüzde 1'i olması gerekirken, bu rakam binde 5-6'lar civarında gerçekleşmiştir. Yasa'nın 2007 yılından itibaren uygulanması halinde tarıma aktarılması gereken kaynağın 2007-2014 döneminde 98,9 milyar lira olduğu, buna karşılık aynı yılların tarım bütçesinin 55.5 milyar lira olarak gerçekleştiği; dolayısıyla yasa hükmüne rağmen 43.4 milyar liranın tarıma aktarılmadığı ortadadır.

TABLO: AKP DÖNEMİNDE TARIMSAL DESTEKLEME ÖDEMELERİ

	GSYH (*) (Milyon TL)	Tarım Bütçesi (Milyon TL)	Tarım Bütçesi/ GSYH (%)	GSYH'nin % 1'i (Milyon TL)	Çiftçiye Eksik Ödenen Miktar (Cari Fiy., Milyon TL)	Çiftçiye Eksik Ödenen Miktar (2014 Fiy., Milyon TL)
2002	350.476	1.868	0,53			
2003	454.781	2.805	0,62			
2004	559.033	3.084	0,55			
2005	648.932	3.707	0,57			
2006	758.391	4.747	0,63			
2007	843.178	5.288	0,63	8.432	3.144	5.237
2008	950.534	5.262	0,55	9.505	4.243	7.057
2009	952.559	4.645	0,49	9.526	4.881	7.106

2010	1.098.799	5.684	0,52	10.988	5.304	6.744
2011	1.297.713	6.951	0,54	12.977	6.026	6.931
2012	1.416.798	7.553	0,53	14.168	6.615	7.940
2013	1.565.181	8.684	0,55	15.652	6.968	7.774
2014T	1.763.964	9.470	0,54	17.640	8.170	8.170
Toplam		55.537		98.887	43.350	56.959

(*) TÜİK tarafından yayımlanan yeni milli gelir serisinde GSMH hesaplanmadığından, tarımsal desteklemeye ilişkin hesaplar GSYH ile yapılmaktadır. GSMH yerine GSYH kullanılması ortaya çıkan farkların çok küçük olması nedeniyle hesaplamaları etkilememektedir.

Diğer taraftan, sabit fiyatlarla yapılan bir analiz üreticiye yapılan eksik ödemenin daha yüksek bir tutar oluşturduğunu ortaya koymaktadır. Buna göre, 2007 yılından bu yana üreticiye her yıl yapılan ödemenin ilgili yılın tarım ürünleri üretici fiyat endeksi ile artırılarak 2014 yılı fiyatlarına çekilmesi ile yapılan hesaplamada, 2007-2014 döneminde tarıma yapılan eksik ödemenin, 2014 yılı fiyatlarıyla 57 milyar lira olduğu görülmektedir.

Ayrıca, 2010 yılından itibaren başlanan “Tarım Havzaları Üretim ve Destekleme Modeli” uygulamalarında pek çok sorunla karşı karşıya kalınmıştır. Örneğin 2012 yılında bu model kapsamında yüksek prim desteği verilen pamuk üretimi artış göstermesine rağmen hükümetin tedbir almaması sonucu piyasalarda yaşanan olumsuzluklar 2013 yılı pamuk üretiminde önemli düşüslere sebep olmuştur. Ancak pamukta 2014 yılında tahminler bile 2011 yılında gerçekleşen üretimi yakalayamamıştır. Aynı şekilde yine bu kapsamda yüksek prim desteği verilen ayçiçeğinde 2012 yılında iyi seviyede seyreden fiyatlar, 2013 yılında üretim artışına sebebiyet vermiştir. Ancak hükümet tarafından yine gerekli tedbirlerin alınmaması sonucunda ayçiçeği fiyatında düşüş yaşanmıştır. 2014 yılında da ayçiçeği üretim ve fiyat istikrarsızlığı sürmüştür.

Bu sonuçların ortaya koyduğu gibi sektörde istikrarsızlık en temel unsur olarak öne çıkmaktadır. Dolayısıyla Tarım Havzaları Üretim ve Destekleme Modeli uygulamalarında istikrarlı ve sürdürülebilir yöntemlerin uygulamaya sokulması gerekmektedir.

Destek politikalarından sadece tarım sektörünün değil, tarımdan hammadde sağlayan sektörlerin de olumlu ya da olumsuz olarak etkileneceği bilinmeli ve uygulanan politikalara bu gerçeklere göre yön verilmelidir.

Tarımsal desteklemelerin sadece ekonomik yönünün olmadığı, sosyal boyutlarının da bulunduğu göz ardı edilmemesi gereken bir gerçektir. Bir yandan kırsal alanda üreticiye uygun gelir ve yaşam standardı sağlama amacı güdülürken, diğer taraftan da kırsal alandan kente göçün önü alınmış olmaktadır. Kontrolsüz göçün kentteki yaşam maliyetini artırdığı, yeni istihdam sorunlarına yol açtığı ve sosyal sorunları beraberinde getirdiği akıllardan çıkarılmamalıdır.

3. Türkiye İthalatçı Ülke Konumuna Düşmüştür

TABLO: TARIM ÜRÜNLERİ DIŞ TİCARETİ (MİLYON DOLAR)

Yıllar	Gıda maddeleri			Tarımsal hammadde			Tarımsal ürünler		
	İhracat	İthalat	Denge	İhracat	İthalat	Denge	İhracat	İthalat	Denge
2003	4.735	2.791	1.944	522	2.474	-1.952	5.257	5.265	-8
2004	5.892	3.090	2.802	610	2.969	-2.359	6.501	6.059	442
2005	7.714	3.284	4.430	595	3.196	-2.601	8.309	6.480	1.829
2006	7.932	3.486	4.446	702	3.800	-3.098	8.633	7.286	1.347
2007	9.007	5.167	3.840	762	4.645	-3.883	9.769	9.812	-43
2008	10.705	8.503	2.202	769	4.535	-3.766	11.474	13.038	-1.564
2009	10.582	6.108	4.474	608	3.523	-2.915	11.190	9.631	1.559
2010	11.869	7.413	4.456	795	5.467	-4.672	12.664	12.880	-216
2011	14.207	10.653	3.554	1.072	6.922	-5.850	15.279	17.574	-2.295
2012	15.026	10.420	4.606	968	5.950	-4.982	15.994	16.370	-376
2013	16.749	10.832	5.918	990	6.084	-5.094	17.739	16.916	823
2013 (*)	11.783	8.139	3.644	735	4.595	-3.860	12.517	12.733	-216
2014 (*)	12.454	8.658	3.796	754	4.655	-3.901	13.208	13.313	-105
TOPLAM (**)	114.419	71.747	42.672	8.393	49.565	-41.172	122.810	121.311	1.499

(*) Uluslararası standart ticaret sınıflamasına (SITC, 3. Rev) göre TÜİK verilerinden derlenmiştir

(**)Toplam verilerinde 2003-2013 yılları esas alınmıştır.

Türkiye, tarımsal hammadde dış ticaretinde net ithalatçı durumundadır. Son 10 yılın 5'inde tarım ürünleri ithalatı, ihracatının önüne geçmiştir. Keza bir diğer önemli husus tarımsal hammadde dış ticaretinde görülmektedir. İktidarın 2003-2013 yılları içerisinde yaptığı hammadde ihracatı sadece 8.4 milyar dolar; buna karşın ithalatı 49.6 milyar dolardır.

Türkiye'nin, aynı dönemde gıda ve tarımsal hammadde dış ticaretinde 12 yılda dışarıya ödediği toplam para 121 milyar 311 milyon dolardır. Bu paranın karşılığı (Merkez Bankası'nın 28.11.2014 tarihli 1 ABD Doları = 2.2102 TL'lik döviz alış kuru esas alınmıştır) 268 milyar Türk Lirasıdır. Türkiye'nin 12 yılda, tarımsal destekleme bütçesinin toplamı 55,7 milyar lira olduğu düşünüldüğünde, tarımsal desteğe kullanılan paranın yaklaşık 4.8 katı tarımsal hammadde ve gıda ithalatı için harcamıştır.

Tüm bunlara rağmen tarımsal ürünlerin ihracat ve ithalatına ilişkin denge pozitif olarak görünmesi de bir aldatmacadan ibarettir. Zira son dönemde özellikle ayçiçek yağında ve un ticaretinde Irak ve Suriye'ye artan ihracat performansı bu sektörlerde "hayali ihracat" iddialarına konu olmakta ve sektörlerden "kötü kokuların" gelmesine neden olmaktadır. Özellikle Irak ve Suriye'nin potansiyelini aşan ihracat rakamlarının DİR kapsamında ihracat amacıyla getirilen yağda gümrük vergisi olmadığından bu yağların iç piyasaya sokulduğu ihracat yapılmayıp iç pazarda satıldığı belirtilmektedir. Türkiye'den ayçiçek yağı ihracatı yapan bazı firmalar ile Suriye'de ihracatın yapıldığı firmaların sahiplerinin aynı olduğu iddiası da bu sektörde dile getirilmektedir.

Keza, hububat ithalatının büyük kısmı DİR kapsamında yapılmaktadır. Diğer taraftan un, nişasta, pastacılık ürünleri gibi işlenmiş hububat ürünlerinin ihracatı da özellikle son yıllarda artmış görünmektedir. Hububat ve işlenmiş hububat türevlerinin toplam dış ticaret dengesine bakıldığında ise bu ürün grubunda Türkiye'nin ithalatçı olduğu görülmektedir. Bu durumun da tıpkı ayçiçeğinde olduğu gibi ithal ettikleri hububatı ihraç etmek üzere aldıklarını beyan ederek, ithalattaki vergi ve benzeri kamusal yüklerden kurtulmak isteyen kötü niyetlilerin suiistimaline neden olmaktadır. İhracat "hayali" olsa da artmış gibi görünmesine karşın, dürüst yollarla ticaret yapan bu ülkenin üreticisi zarar görmektedir.

Ülkemizin ithal ettiği ürünlerin başında yağlı tohumlar, pamuk ve buğday gelmektedir.

Hububat İthalatı

Türkiye, 2003-2013 yılları arasında yaklaşık 27 milyon 609 bin ton buğday ithalatı yapmış ve 8 milyar 255 milyon dolar ödemiştir. Mısırdaki 9 milyon 64 bin tonluk ithalatın faturası ise 2 milyar 290 milyon dolar olmuştur. İthal edilen bir diğer ürün olan çeltikte ise ithalat miktarı 1 milyar 683 bin ton, değeri ise 619 milyon dolardır.

TABLO: HUBUBAT İTHALATI

Yıllar	Buğday		Mısır		Çeltik	
	Miktar (Bin ton)	Değer (Milyon \$)	Miktar (Bin ton)	Değer (Milyon \$)	Miktar (Bin ton)	Değer (Milyon \$)
2003	1.846	278	1.818	276	248	56
2004	1.065	222	1.050	190	35	15
2005	136	25	218	47	102	26
2006	240	53	31	13	105	29
2007	2.147	570	1.128	269	6	2
2008	3.708	1.483	1.151	382	45	20
2009	3.393	902	485	135	63	26
2010	2.554	655	452	124	409	173
2011	4.755	1.623	381	136	277	112
2012	3.712	1.125	807	246	228	89
2013	4.053	1.289	1548	472	165	71
2014 Ocak/Ekim	3.871	1.162	1.086	278	212	103
TOPLAM (*)	27.609	8.255	9.063	2.290	1.683	619

Kaynak: TÜİK

(*) Toplam rakamlara 2014 yılı Ocak-Ekim dahil edilmemiştir.

Yağlı Tohumlar ve Pamuk İthalatı

Pamuk ithalatı yıllık 1.7 milyar dolara tırmandı. Uzun yıllar pamuk ihracatçısı olan Türkiye, artık kullandığı pamuğun önemli bir kısmını ithal eder hale gelmiştir. Türkiye bugün Çin'den sonra ikinci büyük pamuk ithalatçısı konumundadır.

TABLO: YAĞLI TOHURLAR VE PAMUK İTHALATI

Yıllar	Ayçiçeği		Soya		Pamuk	
	Miktar (Bin Ton)	Değer (Milyon \$)	Miktar (Bin Ton)	Değer (Milyon \$)	Miktar (Bin Ton)	Değer (Milyon \$)
2002	129	42	612	140	541	493
2003	541	153	831	227	557	667

2004	482	157	682	227	585	836
2005	491	162	1.155	329	776	908
2006	372	117	1.017	265	754	970
2007	596	260	1.231	410	946	1.278
2008	456	365	1.239	648	613	1.000
2009	468	241	974	429	753	1.003
2010	649	350	1.756	742	889	1.720
2011	906	590	1.298	687	604	1.850
2012	754	444	1.195	685	614	1.275
2013	711	474	1.074	643	869	1.681
2014(*)	452	325	1.580	911	762	1.502

Kaynak: TÜİK
(*) Ocak-Ekim

TABLO: YAĞLI TOHUM VE TÜREVLERİ İTHALATI (MİLYON \$)

	Yağlı Tohum	Ham Yağ	Küspe
2002	223	340	88
2003	424	415	115
2004	464	429	205
2005	597	626	175
2006	525	797	113
2007	874	648	171
2008	1304	1456	234
2009	910	944	204
2010	1393	801	296
2011	1358	1338	426
2012	1249	1632	755
2013	1245	1602	808
2014 (*)	1066	1200	367

Kaynak: TÜİK
(*) Ocak-Temmuz

Sadece 2013 yılında yağlı tohum ve türevlerine 3 milyar 655 milyon dolar ödeyen Türkiye'nin 2003-2013 yılları arasında bu kalemlerdeki ithalat faturası 24 milyar 533 milyon doları bulmuştur.

Tohum İthalatı

Tarım üreticisi sayılı ülkeler arasında yer alan Türkiye, tarımsal teknolojide yeterince gelişmemenin bedelini de ithalata yönelerek ödemektedir. Tarla ve sebze üretiminin ana girdisi olan tohumun ithalatı son yıllarda hem miktar hem de parasal değer olarak önemli oranda artmıştır. Sebze tohumluklarında doğrudan doğruya ticari tohumluk ithalatı yapılırken, tarla bitkilerinde yerli üretim ve çoğaltım için gerekli olan anaç tohumluk ithalatı ağır basmaktadır. 2002 yılında toplam 19 bin 227 ton tohum ithal eden Türkiye'nin tohum ithalatı 2013 yılı sonunda toplam 36 bin 56 tona ulaşmıştır. Bu ithalat için ödenen para ise 2002 yılındaki 55 milyon 292 bin dolarlık düzeyinden 2013 yılı sonunda 194 milyon 286 bin dolar seviyesine çıkmıştır. Türkiye'nin son üç yılda sadece yem bitkileri tohumuna ödediği ithalatın bedeli 31 milyon 533 bin dolar olmuştur.

Tohumculukla ilgili Ar-Ge çalışmalarının daha da artırılması gerekmektedir. Sektörde yaşanan gelişmeler doğrultusunda ilgili kurumlar teşvik edilip desteklenmeli, ayrıca özel tohum firmaları ile kamu kurumları ve üniversitelerini bir araya getiren çalışmalara hız verilmelidir.

Bakliyat İthalatı

Bakliyat çeşitlerinde yıllar önce net ihracatçı bir ülke konumunda olan Türkiye'nin bu tablosu AKP döneminde tam tersine dönmüştür. Türkiye'nin bakliyat üretimi de 10 yıl önceki seviyesinin dahi gerisindedir.

TABLO: BAKLIYAT İTHALATI (BİN DOLAR)

Yıllar	Mercimek	Kuru fasulye	Nohut
2002	8.325	21.584	3.832
2003	8.117	3.238	24

2004	2.658	7.166	306
2005	29.162	22.296	359
2006	30.660	27.977	1.570
2007	18.464	38.442	4.362
2008	243.966	56.269	9.154
2009	133.519	56.378	4.178
2010	193.831	39.761	7.287
2011	205.555	36.529	9.641
2012	106.124	35.017	46.575
2013	131.983	34.118	62.584
2014 (*)	143.606	79.308	39.982

Kaynak: TÜİK

(*) Ocak-Ekim

TABLO: BAKLIYAT ÜRETİMİ (BİN TON)

Yıllar	Toplam	Nohut	KuruFasulye	Kırmızı Mercimek	Yeşil Mercimek
2002	1.510	650	250	500	65
2003	1.437	600	250	485	55

2004	1.453	620	250	480	60
2005	1.433	600	210	520	50
2006	1.431	552	196	580	42
2007	1.265	505	154	508	27
2008	855	518	155	106	25
2009	1.101	563	181	275	27
2010	1.235	530	213	422	25
2011	1.132	487	201	380	26
2012	1.191	518	200	410	28
2013	1.118	506	195	395	22
2014	1.015	450	215	330	20

Kaynak: TÜİK

Tarımsal Üretim

2002 yılı üretim miktarını 100 birim ile gösteren çizelge değerinden izleneceği üzere, AKP hükümetleri döneminde bitkisel üretim alanında bazı çeşitlerde üretim artışı görünse de diğer ürünlerde önemli miktarda düşüşler dikkat çekmektedir. Örneğin en temel tarım ürünlerinden olan buğdayda 2014 yılı üretimi, 2002 yılındaki düzeyinin altında kalmıştır. Mısır, ayçiçeği, çeltik, soya gibi tarımsal ürün çeşitlerinde artışın temel sebebi; önemli üretim düşüşleri yaşanan arpa, pamuk, tütün ve bakliyat çeşitlerindeki ekim alanlarının bu ürünlere kayması neticesinde oluşmaktadır. En temel bakliyat çeşitlerinden olan kırmızı ve yeşil mercimek, nohut ve fasulyedeki üretim düzeyinin 2002 yılındaki seviyesinin 1/3'ne kadar

düşmesi de son derece dramatik bir tablo oluşturmaktadır.

Tablo: Tarımsal Üretim

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014T
Buğday	100	97	108	110	103	88	91	106	101	112	103	113	97
Arpa	100	98	108	114	115	88	71	88	87	92	86	95	76
Pamuk(kütlü)	100	92	97	88	100	90	72	68	85	102	91	90	93
Şeker pancarı	100	76	82	92	87	75	94	105	109	98	91	98	102
Tütün	100	73	88	88	64	49	61	53	35	30	52	61	46
Çeltik	100	103	136	167	193	180	209	208	239	250	244	250	231
Soya	100	113	67	39	63	41	46	51	115	136	163	240	200
Mısır	100	133	143	200	181	168	204	202	205	200	219	281	283
Ayçiçeği	100	94	106	115	132	101	117	124	155	157	161	179	192
Mercimek (kırmızı)	100	97	96	104	116	102	21	55	84	76	82	79	66
Mercimek (yeşil)	100	85	92	77	65	41	38	42	39	40	43	34	31
Fasulye (kuru)	100	100	100	84	78	62	62	72	85	80	80	78	86
Nohut	100	92	95	92	85	78	80	87	82	75	80	78	69
Patates	100	102	92	78	84	81	81	85	87	89	92	76	80
Soğan (kuru)	100	85	100	101	86	91	98	90	93	104	85	93	86
Domates	100	104	100	106	104	105	116	114	106	116	120	125	127

Hal Kanunu'ndan kaynaklı sorunlar

Kamuoyunda “Hal Kanunu” olarak da bilinen 5957 sayılı Kanun, 1 Ocak 2012 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu kanuna istinaden hazırlanan pek çok yönetmelik ve tebliğ de Resmi Gazete’de yayımlanmıştır. Kanun ile sebze ve meyve ticaretinin hukuki altyapısının tamamlanacağı ileri sürülmüş, ayrıca sebze ve meyve ticaretinin toptan olarak yapıldığı toptancı hallerinin sahip olması gereken asgari standartlar belirlenmiştir. Pazar yerleri merkezi düzenlemeye konu edilmiş, vatandaşların günlük ihtiyaçlarının büyük bölümünü sağladığı semt pazarlarında belli başlı standartlar belirlenmiştir. Ayrıca üretici örgütlerinin kurulması, sebze ve meyvelere ürün künyesi kazandırılması gibi pek çok değişikliği hayata geçirmeyi amaçlamıştır. Kanunun yürürlüğe girmesinin üzerinden uzun bir dönem geçmesine ve bazı maddeleri için geçiş süreci tanınmış olmasına rağmen aksaklıklar hala giderilememiştir. Gerekliliği ve daha uzun bir dönem geçiş süreci tanınmadan hayata geçirilen uygulamalar, meslek mensuplarının bildirim işlemlerini yapacakları, sebze ve meyve ticaretinin merkezi olarak izlenebilmesini, sektördeki işlemlerin ve meslek mensuplarını kayıt altına alacak veriler elde edilmesini sağlayacak hal kayıt sisteminin çalışmaması vb. gibi öne çıkan sorunlar üreticileri, tüketicileri ve diğer tüm paydaşları doğrudan etkilemeye devam etmektedir.

Lisanslı Depoculuk

5300 sayılı Tarım Ürünleri Lisanslı Depoculuk Kanunu 2005 yılında kabul edilmiştir. Kanunun kabulünün üzerinden yaklaşık 9 yıl geçmiş olmasına rağmen bütün gelişmiş ülkelerde sektöre önemli katkılar sağlayan bu sistem ülkemizde hala yerinde saymaktadır. 2011 yılında lisanslı depoculuğun geliştirilmesi için kurulan TMO-TOBB Lisanslı Depoculuk Anonim Şirketi (LİDAŞ) 2013 yılı itibarıyla Polatlı, Lüleburgaz, Ahıboz, Ünye ve Düzce’de olmak üzere 5 tesise ve hububatta sadece 90 bin, fındıkta ise 35 bin ton olmak üzere 125 bin ton depo kapasitesine ulaşmıştır. Depoların doluluk miktarı da istenilen seviyelerde olmadığı bir sır değildir. Ayrıca “yeterli doluluk kapasitesine ulaşamaması” nedeniyle Ünye ve Düzce

depolarının faaliyetlerine de son verilmiştir. Özel sektörde de benzer bir tablo yaşanmaktadır. Ülkemizde özel sektörle birlikte lisans alınan depo kapasitesi hububatta toplam 180 bin ton düzeyinde bulunmaktadır. Türkiye’de lisans alması beklenenlerin işlemlerinin tamamlanması halinde hububatta 578 bin ton, zeytinde 17,5 bin ton ve pamukta 35 bin ton toplam lisanslı depo kapasitesine ulaşacağı belirtilmektedir.

Oysa Türkiye'nin tarımsal üretim potansiyeli dikkate alındığında bu kapasitelerin son derece yetersiz olduğu ortaya çıkacaktır. Üstelik sistemin en önemli ayaklarından birini oluşturan ve lisanslı depolara konulan ürünleri temsilen çıkarılan ürün senetlerinin işlem göreceği ürün ihtisas borsası da henüz kurulmamıştır.

4. Hayvancılık

30 yıl önce hayvan varlığı 85 milyon olan Türkiye’de bu sayı bugün 57 milyona kadar inmiştir.

Tablo: Türlerine Göre Hayvan Sayıları (Bin Baş)

Yıllar	Sığır	Manda	Koyun	Keçi	Toplam
1980	15.894	1.031	48.630	19.043	84.598
1990	11.377	371	40.553	10.977	63.278
1995	11.789	255	33.791	9.111	54.946
2000	10.761	146	28.492	7.201	46.600
2005	10.526	105	25.304	6.517	42.453
2006	10.871	101	25.617	6.643	43.232
2007	11.037	85	25.462	6.286	42.870
2008	10.860	86	23.975	5.594	40.514
2009	10.724	87	21.750	5.128	37.689
2010	11.370	84	23.090	6.293	40.837

2011	12.386	98	25.032	7.278	44.794
2012	13.915	107	27.425	8.357	49.805
2013	14.415	117	29.284	9.225	53.041
2014 (*)	14.775	124	32.186	10.186	57.271

Kaynak: TÜİK

(*) Ocak-Mayıs

Hayvancılıkta bir diğer önemli konu da et ve canlı hayvan ithalatıdır. İktidar et fiyatlarındaki artışı ithalat yoluyla kontrol edeceğini hesaplamış ve bu doğrultuda 30 Nisan 2010 tarihinden itibaren canlı hayvan ve et ithal edilmesine onay vermiştir. 1996 yılından bu yana yasak olan kırmızı et ithalatı yeniden başlamıştır. İthalata izin verilmesinden sonra ülkemize yaklaşık 3.5 milyon baş sığır, koyun ve keçi girmiştir; ithal edilen canlı hayvan, et ve et ürünlerine ödenen bedel 3.5 milyar doları bulmuştur.

Tablo: Canlı Hayvan İthalat Miktarı (Baş)

Yıllar	Sığır	Koyun ve Keçi	Toplam
2010	139.949	234.974	374.923
2011	470.796	1.447.764	1.918.560
2012	471.571	405.626	877.197
2013	193.807	95.770	289.577
2014 (*)	43.028	15.098	58.126
Toplam (**)	1.276.123	2.184.134	3.460.257

Kaynak: TÜİK

(*) Ocak-Ekim

(**) Toplam yıllık olarak alınmıştır

Tablo: Canlı Hayvanlar Et ve Et Ürünleri İthalat Bedeli (Bin \$)

Yıllar	Canlı hayvanlar	Et ve et ürünleri	Toplam
2010	333.080	251.235	584.315
2011	1.028.121	514.810	1.542.931
2012	852.074	99.743	951.817
2013	346.448	29.279	375.728
Toplam	2.559.723	895.067	3.454.791

Kaynak: TÜİK

Hayvancılık desteklerine etkinlik kazandırma gerekçesi ile 1 Ağustos 2010 tarihinden itibaren “sıfır faizli” kredi uygulaması verilmeye başlanmıştır. Bakanlık verilerine göre 2010-2014 yılları arasında toplam 261 bin kişiye 8 milyar lira faizsiz hayvancılık kredisi sağlanmıştır. Ancak kredilerin önemli bir kısmının üreticilere ve sektörün bileşenlerine yönelik olarak kullanılmadığı, kredi kullananların birer-ikişer sektörden çekildiği kamuoyunun bilgisi dâhilindedir. Bu süreçte büyük işletmelerde de çöküş süreci hızlanmıştır

Hayvancılıkta yaşanan olumsuzluklara son yıllarda kaba yem sıkıntısı da eklenmiştir. Saman fiyatları yüzde 300, yonca fiyatları ise yüzde 100’ün üzerinde bir artış göstermiştir. Bazı yetkililer bu durumu “yağışların yetersizliği” gerekçesine bağlamış olsa da gerçek nedenin uygulanan yanlış tarım politikaları ve öngörüsüzlük olduğu açıktır. Sattığı et ve sütle yem alamaz duruma gelen üreticiler günümüzde süt ineğini kesmek zorunda kalmaktadır, ki bu çok tehlikeli bir süreçtir.

5. Sulama Yatırımları

Türkiye, yıllık kullanılabilir su potansiyeli 112 milyar m³’ün yaklaşık 44 milyar m³’ünü yani yüzde 40’ını kullanabilmektedir. Bu suyun 32 milyar m³’ü yani yüzde 73’ü sulama suyu, 7 milyar m³’ü içme-kullanma suyu, 5 milyar m³’ü ise sanayi suyu ihtiyacını karşılamada kullanılmaktadır.

Tarımda kuraklık, 2014 yılı için en önemli sorun olarak öne çıkmıştır. Tarımda büyük ürün kayıplarına yol açan bu durumun en büyük çaresinin ise sulama yatırımlarının olacağı şüphesizdir. Türkiye’deki toplam sulanabilir zirai alan büyüklüğü ise 85 milyon dekadır. Bu alanların yüzde 70’i olan 59 milyon dekarı yapılan yatırımlarla sulamaya açılırken, 26 milyon dekar alan ise halen su beklemektedir. İktidar, 2015 yılında toplam sulanan alanını 63 milyon dekara yükseltmeyi hedeflemekte, bu da ekonomik olarak sulanabilir arazilerin yüzde 74’ü anlamına gelmektedir. Özellikle GAP kapsamında yapılması planlanan sulama projelerinin bir an önce tamamlanmaması ülkemizin yararına olacağı çok açıktır.

6. GAP Yatırımları

GAP’ın yürütüldüğü bölge yaklaşık 1 milyon 822 bin ha alan sulama potansiyeline sahiptir. Buna rağmen, 2013 yılı sonu itibariyle Fırat ve Dicle Havzası’nda toplam 411 bin 508 hektar alan sulamaya açılmıştır. Yani 2002-2013 yılları arasında 212 bin 654 hektar alan sulamaya açılmıştır. Bu da göstermektedir ki AKP’li yıllarda Türkiye sulama yatırımlarında sınıfta kalmıştır. Çalışmaların bu hızla sürdürülmesi halinde GAP’taki yatırımların bitmesi için Türkiye’nin 70 yıl gibi zamana ihtiyacı bulunmaktadır.

TABLO: GAP BÖLGESİ’NDE YILLAR İTİBARIYLA SULAMAYA AÇILAN ALANLAR (2002-2013)

Yıllar	Toplam Sulanan Alanı (ha)	Yıl İçinde İşletmeye Açılan Net Sulama Alanı (ha)
2002	198.854	4.758
2003	206.954	8.100
2004	224.604	17.650
2005	245.613	21.009
2006	262.335	16.722
72007	272.972	10.637

2008	287.295	14.323
2009	300.397	13.102
2010	308.535	8.138
2011	370.418	61.883
2012	377.672	7.254
2013	411.508	33.836

Kaynak: Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü (DSİ)

2. SANAYİ VE TİCARET

Sanayi sektörü kalkınma stratejisinin temelinde yer alan bir sektördür. Bununla birlikte, Türkiye'nin sanayileşmediğini, aksine ekonomi literatüründe sanayisizleşme olarak da adlandırılabilir bir süreç ile karşı karşıya kaldığını görmekteyiz. Bunun anlamı, AKP döneminde Türkiye'nin sanayileşme alanında atması gereken adımlar atamamış olması olup bu durumu sanayiye ve sanayinin ekonomi içindeki nispi konumuna ilişkin birçok göstergede görebiliriz.

Sanayi sektörünün millî gelir içindeki payı (vergi ve sübvansiyonların temel sektörlerle dağıtıldığı bir yapıda) 2002 yılında yüzde 21 iken, 2013 yılında 1,8 puanlık bir azalışla yüzde 19,2'ye gerilemiştir. Sanayi içinde özellikle imalat sanayi alt sektörüne baktığımızda, millî gelir içindeki payında daha fazla bir azalış olduğunu ve imalat sanayinin millî gelir içindeki payının 2002 yılında yüzde 17,6 olan seviyesinden, 2,3 puan azalarak 2013 yılında yüzde 15,3'e gerilediği gözlenmektedir. Bununla birlikte, 2007-2013 yıllarını kapsayan Dokuzuncu Kalkınma Planı'nda temel hedeflerinden birinin sanayinin millî gelir içindeki payının artırılması olduğu düşünüldüğünde, sanayideki bu görece düşüş endişe uyandırmıştır.

Diğer taraftan, istihdam göstergeleri de sanayi açısından parlak bir tablo ortaya koymaktan uzaktır. Nitekim sanayi istihdamının toplam istihdam içindeki payı 2004 yılında

yüzde 20 olan seviyesinden 0,6 puan azalarak 2013 yılında yüzde 19,4'e gerilemiştir. Sanayi sektörü yapısı gereği daha az kişinin çalıştığı ama buna rağmen daha yüksek katma değer yaratıldığı bir sektör olmak zorundadır. Bununla birlikte, söz konusu rakamların açıklaması ülkemizin sanayi sektöründe ağırlıklı olarak emek yoğun ve teknoloji yoğunluğu düşük bir sanayi yapısının varlığıdır. Diğer bir ifadeyle, çalışan başına katma değer düşük olduğu, verimlilik seviyelerinin yüksek olmadığı bir sanayi yapısı ile Türkiye'nin sanayileşebilmesi ve üretim ve ihracatta teknoloji yoğunluğunu artırması mümkün gözükmemektedir.

Kamu sabit sermaye yatırımlarının millî gelir içindeki payı AKP döneminde azalarak 2002 yılında yüzde 4,9 olan seviyesinden 2012 yılında yüzde 4,2'ye gerilemiştir. 2013 yılında kamu yatırımlarındaki hızlı artış neticesinde yüzde 5 olarak gerçekleşen kamu sabit sermaye yatırımlarının millî gelir içindeki payının 2014 yılında yüzde 4,8, 2015 yılında da yüzde 4,6 olarak gerçekleşmesi öngörülmüştür. Kamu yatırımları içinde de imalat yatırımlarının payı 2002 yılında yüzde 3,2 olan seviyesinden 2013'de yüzde 9'a gerilemiştir. Her ne kadar aynı dönemler itibarıyla özel imalat yatırımlarında bir artış olmuşsa da, özel yatırımlardaki artış ağırlıklı olarak dış ticarete konu olan sektörler dediğimiz alanlardan çok dış ticarete konu olmayan konut ve altyapı yatırımları alanında yoğunlaşmıştır.

Bu durumun anlamı, kamunun altyapı yatırımlarını gereği gibi yapmaması ve bu çerçevede özel sektörün gittikçe artan biçimde imalat sanayi gibi dış ticarete konu olan sektörler yerine altyapı yatırımlarına girmesidir. Nitekim bunun böyle olduğunu son dönemlerde hem kapsamı genişleyen hem de mali portresi de giderek büyüyen kamu-özel ortaklık modelinin yaygın kullanımından da görmekteyiz. 'Yap-işlet' ve 'yap-işlet-devret'in yanı sıra son olarak 'yap-kirala-devret' modeli ile özel sektör artan bir biçimde fiziki ve sosyal altyapı yatırımları alanlarına girerek, esas yapması gereken imalat sanayi alanında üretimi artırmaktan uzaklaşmaktadır.

Sanayiye ilişkin diğer bir gösterge, Türkiye ekonomisinde iç ticaret hadlerinin zaman içindeki gelişimidir. Tarım, sanayi ve hizmetler arasındaki nispi fiyat ilişkisinin nasıl değiştiğini ortaya koyan bu göstergeye göre iç ticaret hadleri hem tarım hem de hizmetler açısından sanayi sektörü aleyhine gelişmiştir. Nitekim endeks değerleri kullanarak sanayi sektörüne 100 dediğimizde, tarım sektörünün 2002 yılında 100 olan endeks değerinin 2013 yılında 112'ye, hizmetler sektörünün de aynı dönemler itibarıyla 100'den 116'ya çıktığı görülmektedir. İmalat sanayi alt sektörü açısından konuya baktığımızda tarım ve hizmetler

sektörleri karşısındaki gerilemenin daha yüksek oranlı olduğu ortaya çıkmaktadır. Nitekim endeks değerleri kullanarak imalat sanayi sektörüne 100 dediğimizde, tarım sektörünün 2002 yılında 100 olan endeks değerinin 2013 yılında 119'a, hizmetler sektörünün de aynı dönemler itibarıyla 100'den 123'e çıktığı görülmektedir. Bu durumun anlamı, dış rekabete açık bir sektör olan sanayiinin yeteri kadar desteklenmediğidir.

Ekonominin lokomotif sektörü olan ve hizmetler ve tarım sektörü üzerinde oluşturduğu etkilerle büyümenin temel kaynağını oluşturan imalat sanayi alt sektörlerinin teknolojik yapıları temelinde incelenmesi suretiyle sanayi sektörünün içinde bulunduğu durumun ortaya konulması, Türkiye'nin önümüzdeki dönemde nasıl bir Sanayileşme Stratejisi izlemesi gerektiğinin çerçevesinin oluşturulmasına önemli bir katkıda bulunacaktır.

Ekonomi yazınında bu amaçla kullanılan birçok sınıflandırma bulunmaktadır. OECD tarafından kullanılan Bilim, Teknoloji ve Sanayi Sınıflandırması imalat sanayi sektörlerini teknoloji temeline göre yüksek, ortanın üstü, ortanın altı ve düşük olarak 4 grupta incelemektedir (OECD, Science, Technology and Industry Scoreboard, 2001).

TABLO: TÜRKİYE'DE İMALAT SANAYİNİN ÜRETİM VE İHRACAT YAPISI (YÜZDE PAY)

	Üretim			İhracat		
	2003	2007	2013	2002	2007	2013
Yüksek	5,7	3,4	3,4	6,2	4,5	3,5
Ortanın Üstü	21,9	23,2	24,7	24,3	32,8	32,3
Ortanın Altı	25,5	34,8	32,9	22,8	29,7	29,0
Düşük	47,0	38,7	39,0	46,8	33,0	35,3

Kaynak: TÜİK, OECD, Kalkınma Bakanlığı

Türkiye'deki imalat sanayinin üretim ve ihracat yapısına bakıldığında daha çok düşük teknolojlili ve ortanın altı teknolojlili ürünlerin ağırlıkta olduğu, ortanın üstü teknolojlili ürünlerin payının yüksek olmadığı, yüksek teknolojlili ürünlerin payının ise çok düşük seviyelerde olduğu görülmektedir.

Bununla birlikte, imalat sanayi üretiminin yapısına yıllar itibariyle bakıldığında, düşük teknoloji ürünlerden orta teknoloji ürünler doğru bir geçiş olduğu gözlenmektedir. Bununla birlikte, 2013 yılında toplam üretimin halen yüzde 71,9'u düşük ve ortanın altı teknoloji ürünlerden oluşmaktadır. İmalat sanayi üretiminde teknoloji yoğunluğunun yıllar itibarıyla dönüşümüne bakıldığında, yüksek teknoloji sektörlerin toplam içindeki payının düzenli olarak azaldığı ve bu çerçevede 2003 yılında yüzde 5,7 olan seviyesinden 2013 yılında yüzde 3,4'e gerilediği gözlenmektedir.

İmalat sanayi ihracatında ise düşük ve ortanın altı teknoloji ürünlerden ortanın üstü teknoloji ürünler olan geçiş daha hızlı gerçekleşmektedir. Nitekim 2013 yılında düşük ve ortanın altı teknoloji ürünlerin ihracat içindeki payı yüzde 64,3'dür. İhracatta da yüksek teknoloji ürünlerin payının düzenli olarak azaldığı ve bu çerçevede 2002 yılında yüzde 6,2 olan seviyesinden 2013'de de yüzde 3,5'e gerilediği görülmektedir.

Bununla birlikte, AB üyesi ülkelerin imalat sanayi ihracat yapısı ile kıyaslandığında, Türkiye imalat sanayi ihracatının teknoloji yoğunluğunun ne kadar düşük olduğu ortaya çıkmaktadır. Nitekim 2012 yılında Türkiye'nin ihracatında yüksek teknoloji ürünlerin payı yüzde 3,7 iken bu oran AB ülkelerinde yüzde 20'dir. Benzer biçimde, şekilde, Türkiye'nin ihracatında ortanın üstü teknoloji ürünlerin payı yüzde 31,4 iken, bu oran AB ülkelerinde yüzde 40,2'dir.

Burada vurgulanması gereken önemli bir husus, imalat sanayiinin teknoloji yapısında 2002-2007 döneminde yukarı doğru bir dönüşüm gözlenirken, 2007-2013 döneminde imalat sanayisinin hem üretim yapısında hem ihracat yapısında teknoloji yoğunluğu açısından baktığımızda bir iyileşme olmamasıdır.

Özet olarak, imalat sanayiinde hem üretimin, hem de ihracatın yapısında düşük ve ortanın altı teknoloji sektörlerin egemen olması, Türkiye ekonomisinin düşük katma değerli, niteliksiz ve düşük nitelikli emeğe dayanan, kayıt dışılığın yaygın olduğu sektörlerde uzmanlaşarak dünya ekonomisiyle bütünleştiğini açık bir biçimde ortaya koymaktadır. Bununla birlikte, uluslararası katma değer zincirlerine düşük halkalardan değil, daha yüksek halkalardan eklenmenin gerekli olduğu açıktır. Benzer gelişmişlik düzeyinde olduğumuz ve belli başlı ürünlerde rakip olduğumuz ülkelerle kıyasladığımızda Türkiye'nin teknoloji yoğunluğundaki oldukça yavaş dönüşüm dezavantajlı bir durum ortaya çıkarmaktadır.

AR-GE yatırımlarının millî gelir içindeki payı 2002 yılında binde 5,3 olan seviyesinden 2012 yılında binde 9,2'ye yükselmiştir. Bu rakamlarla Dokuzuncu Kalkınma Planı'nda 2013 yılı konulan yüzde 2'lik hedefin çok gerisinde kaldığı açıktır.

Diğer önemli bir husus da Dokuzuncu Kalkınma Planı döneminde toplam faktör verimliliğindeki (TFV) gerilemedir. Bu durum bir taraftan büyümenin kaynaklarındaki çarpık kompozisyonu ortaya koyarken, diğer taraftan AKP döneminde ekonominin potansiyel büyüme hızının azaldığına işaret eden bir göstergedir. Literatürde Solow modeli olarak bilinen ve istihdam ile sermaye stokunu denkleme koyarak yapılan hesaplamalarda TFV artık olarak hesaplanmaktadır.

Nitekim 2007-2012 döneminde istihdam yüzde 3,3, sermaye stoku ise yüzde 5,6 oranlarında artarken, toplam faktör verimliliği yüzde 0,5 oranında azalmıştır. Bu yapının 2013 ve 2014 yıllarında da devam ettiği ve büyümenin tamamıyla sermaye stokundan ve istihdamdan kaynaklandığı, toplam faktör verimliliğinin büyüme katkısının ise negatif olduğu 2015-2017 yıllarını kapsayan OVP'de ifade edilmiştir.

Doğal olarak kriz ve daralma yıllarında TFV'nin negatif olabilmesi mümkün olmakla birlikte, ekonominin büyüdüğü yıllarda TFV'nin negatif olması anlaşılabilir bir durum değildir. Bir ekonomide TFV, eğitim harcamalarına, AR-GE harcamalarına, ekonominin dış açıklığına, kurumsal ve fiziki altyapı gibi faktörlere bağlıdır. Bu çerçevede, özellikle son dönemlerde TFV'nde gözlenen durumun açıklanmaya muhtaç olduğunu düşünmekteyiz. Bize göre ya modelin temel unsurları olan istihdam veya sermaye stoku yanlış ölçülmekte, ya ekonomide yapılan yatırımlar verimsiz alanlara gitmekte ya da TFV'ni artıran faktörlerde bir gelişme sağlanamamaktadır.

Diğer taraftan, ihracatın yarısından fazlasını gerçekleştiren KOBİ'lerin son yıllarda finansmana ulaşması imkânsız hale gelmiştir. Kurumsallaşmış büyük firmalar finansmana daha kolay ulaşırken, KOBİ'ler bankalar ve finans kuruluşları karşısında ciddi sorunlarla karşılaşmaktadırlar. Nitekim ülkemizde KOBİ'lerin kullandığı kredilerin faiz oranları mevduat faiz oranlarının yaklaşık 2,5-3 katı düzeyindedir.

Bu sorun KOBİ'lerin markalaşmasını ve kurumsallaşmasını engellemektedir. Finansman sorununu çözemeyen KOBİ'ler için çıkar yol büyük firmaların taşeronu olmaktır. Tutunamayan firmalar birer birer kapanmakta, çalışanları işsiz kalmaktadır.

Zorlukla ayakta duran KOBİ'lerin önemli sorunlarından bir de istihdam vergi yüküdür. Ülkemizde asgari ücret düşük olmasına rağmen, işverene maliyeti oldukça yüksektir. Asgari ücretin yüzde 48'i prim ve vergi olarak devlete ödenmektedir. Bu dengesizlik çalışma barışını bozmaktadır. Bu nedenle asgari ücret üzerindeki vergi yükü mutlaka azaltılmalıdır. Vergi yükü azaldığında çalışan ücretleri de artacaktır.

Organize Sanayi Bölgeleri (OSB) sanayinin gelişmesi, istihdam, üretim ve kalkınma açısından büyük önem taşımaktadır. Fakat OSB'lerde yatırım, istihdam ve üretim istenilen düzeye bir türlü gelememiştir. Bunun nedenlerinin başında yönetim zafiyetleri gelmektedir. Yönetimleri belediyelerin elinde olan OSB'ler arazi rantı merkezi olmuşlardır. Belediye Başkanları ve yandaşlarına çıkar sağlama üzerine kurulu bir sistemde fabrika kurmaya hiçbir yatırımcı yanaşmamaktadır.

Sonuç olarak ülkemiz sanayi sektörünün içinde bulunduğu olumsuz durumun çeşitli nedenleri bulunmaktadır. Bu nedenleri sıralarsak;

- Türkiye'nin kalkınmasını sanayileşme çerçevesi ve bu çerçevede uygulanacak teknoloji politikaları temelinde ele alan bir Sanayileşme Stratejisi bulunmamaktadır.
- Dış dünya ile bütünleşme ve ihracat artışı büyük ölçüde piyasa mekanizmasına bırakılmıştır.
- Dış ticaret alanında sürdürülebilir bir döviz kuru politikası olmadığı gibi, döviz kurunun düzeyi hızla artan cari açığın finansmanı için ülkeye giren sermaye hareketleri tarafından belirlenmektedir. Bu çerçevede, dövizin fiyatı arz ve talebe göre belirlenir denmesi bir anlam ifade etmemektedir. Çünkü sonuçta uygulanmakta olan para politikası döviz kuru politikasını da dolaylı olarak belirlemektedir.
- Kamunun ülkenin sanayileşmesinin hızlandırılması ve teknolojik dönüşümünün sağlanmasındaki rolü çok sınırlı gözükmektedir.
- AR-GE harcamalarının milli gelir içindeki payı çok düşüktür. Nitekim 2002 yılında yüzde 0,53 olan AR-GE geliştirme harcamalarının milli gelirdeki payı 2012 yılında ancak yüzde 0,92'ye ulaşabilmiştir. Bu oran Dokuzuncu Kalkınma Planı hedefi olan yüzde 2 oranının ve gelişmiş ülkelerin ortalaması olan yüzde 2,5-3 oranının oldukça gerisindedir.

- Türkiye'nin üretim yapısını değiştirerek üretimin ve ihracatın ithalata olan yüksek oranlı bağımlılığını azaltacak tedbirler uygulamaya konulamamıştır.
- Teşvik mekanizması bütünlükten yoksun ve etkinsiz bir çerçevede yürütülmekte olup, ülkenin sanayileşmesine ciddi katkılar vermekten uzaktır.
- Türkiye'nin kalkınma ve sanayileşme amaçları ile uyumlu ve yatırım, istihdam ve milli gelirin artışına katkıda bulunacak bir doğrudan yabancı sermaye yatırımları politikası bulunmamaktadır. Yabancı sermaye politikasında Türkiye'nin sektörel perspektifleri ön planda tutan, seçici politikalara ihtiyacı vardır.
- Ülkemizden yurtdışına beyin göçü önemli bir sorundur. Beşeri sermayenin geliştirilmesi hedefi doğrultusunda, mevcut yetişmiş insan kaynaklarımızı kullanacağımız ve bu çerçevede beyin göçünü de tersine çevireceğimiz politikalara ihtiyaç vardır. Bu durum da yalnızca uygulamalı bilimler alanlarında değil, temel bilimler alanında da doğru yaklaşımların geliştirilmesini gerekli kılmaktadır.

Ticaret

Alışveriş Merkezlerinin (AVM) sayısı her geçen gün artmaktadır. Şehir ve ilçe merkezleri AVM'lerle dolup taşmıştır. AKP Hükümetinin sözlerine rağmen büyük mağazalar yasası halen Meclis gündemine getirilmemiştir. Büyük mağazaların esnafa, sanatkâra, KOBİ'lere, küçük işletmelere verdiği zararların boyutu giderek büyümektedir. Hipermarket olarak da adlandırılan büyük mağazalar 30'dan fazla esnaf ve sanatkârın işini yapmaktadır.

Büyük sermaye gruplarının mağazalarını barındıran AVM piyasalarına girip iş yapmak küçük işletmeler için kâbus olmaktadır. Yapılan sözleşmelerdeki fiyat, iade, hasar, ödeme şartları adeta idam fermanı gibidir. Tamamen büyük mağazalara bağımlı hale gelen işletmeler, fabrikalar daha fazla dayanamayarak kapısında kilit vurmaktadır. Görüldüğü gibi bu ucuzluk kesinlikle tüketiciye yansımamakta, aradaki kar büyük mağazaların kasasında kalmaktadır.

Ülkenin en önemli sorunlarının başında batık kredi ve kredi kartları gelmektedir. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın Başbakanlık yaptığı dönemlerde konuşmalarında adeta muhalefet partisi lideri gibi konuştuğu ve bankaları şikayet ettiği hafızalarımızdadır. 12

yıldır iktidar olan AKP halen mağdur edebiyatı üzerine politika yürütmektedir. Sorunları çözmek yerine şikayet etmektedir.

Başbakanın “*kan emiciler, gelirler evinizi barkınız alırlar, kartlarımızı dikkatli kullanın, faiz lobilerinin eline düşmeyin*” sözleri hiç inandırıcı değildir.

2006 yılında Banka Kartları ve Kredi Kartları kanununun görüşmeleri sırasında CHP Milletvekilleri yasanın tüketiciye hiçbir yarar getirmediğini, bankalara esir edileceklerini ifade etmişlerdir. Sokakta kredi kartı satışının, gelire bakılmadan yüksek harcama limitleri verilmesinin acısı kısa zamanda ortaya çıkmıştır. 3 yıl gibi kısa sürede kredi kartları sistemi tıkanmış yüzbinlerce vatandaş icralık olmuştur. Yapılan yasal düzenlemelerle çözüm bulunmaya çalışılsa da batık kredi ve kredi kartları sorunu içinden çıkılmaz hale gelmiştir. Kazanmadan borçlanma dönemi AKP'nin eseridir.

Kredi kartları sisteminde gelire bağlı limit sistemine geçilmesi ve taksit sayısının sınırlandırılması zorunluluk olmuştur. Gerekli yasal düzenlemelerin yanında faiz, gecikme cezası, icra ve Avukatlık ücreti gibi Fer'i alacaklar yüzünden ödenmeyecek borçlar için de ödeme kolaylığı getirilmesi gerekmektedir. Bankalar tahsil edemedikleri alacaklarını vergiden düştikleri için zararı devletin sırtına yüklemektedirler. Uzun vadeli ödeme kolaylığı yapılması sadece vatandaşın yararına olacak, hem banka alacağını tahsil edecek, hem de devlet vergisini alacaktır. Bu yapılandırma sisteminin işleme için tüm faiz, gecikme cezası icra ve Avukatlık masraflarından vazgeçilmesi gerekmektedir.

Dahilde İşleme Rejimi kapsamında yaşanan sorunlar

Gümrük yönetiminde de kronik hale gelen yolsuzluklar sorunu, AKP iktidarları döneminde ağırlaşarak sürmeye devam etmektedir. Ülkemizin ithalat politikalarının AKP'ye yakın şirketlerin çıkarlarına uygun olarak düzenlenmeye başlandığı, bir gecelik düzenlemelerle bazı şirketlerin zengin edildiği ancak vergisini düzenli veren ve mevzuata uygun hareket eden fakat iktidarla “ters düşen” dürüst mükelleflerin cezalandırıldığı artık sır değildir. Gümrük yönetiminde artan bozulmaların bir diğer yansıması da Dahilde İşleme Rejimi (DİR) kapsamında gerçekleştirilen suiistimallerde kendini göstermektedir.

DİR ihracatçılara dünya fiyatlarından hammadde ithal etme olanağı sağlamaktadır. DİR kapsamındaki mallara gümrük muafiyeti, vergi, resim ve harç istisnası uygulanmaktadır. DİR ile gelen malların 12 ay içinde işlenip ihraç edilmesi gerekmektedir.

Bununla birlikte, iyi niyetli olmayan kimi “ihracatçılar”, DİR kapsamında vergisiz ithal ettiği hammaddeyi kendi olanakları ile işledikten sonra iç piyasaya satmaktadır. 1 yıl sonra ithal ettiği hammadde miktarı kadar iç piyasadan alım yapıp ihraç etmekte, böylelikle hem sattığı malın hammaddesi için vergi vermemekte hem de iç piyasadan gelir elde etmektedir.

Örneğin Türkiye'nin ağırlığını buğdayın oluşturduğu hububat ithalatında özellikle 2007'den sonra önemli artış görülmektedir. Sektör temsilcilerinin verdikleri bilgilere göre; hububat ithalatının önemli bir bölümü DİR kapsamında yapılmaktadır. Yani hububat ithal edenler, ithal ettikleri hammaddeyi ihraç etmek üzere aldıklarını beyan ederek, ithalattaki vergi ve benzeri kamusal yüklerden kurtulmaktadır. Hububat ve işlenmiş hububat türevlerinin toplam dış ticaret dengesi ise bu ürün grubunda Türkiye'nin ithalatçı konumunu hala sürdürdüğünü ortaya koymaktadır.

Ya da örneğin cam yapımı için hammadde ithal eden bir ihracatçı, gümrükten geçirdiği 3 kamyon hammaddeyi iç pazarda satabilmekte daha sonra “rüşvetle” aldığı hammaddeyi işleyip cam olarak ihraç ettiğine dair sahte belge hazırlayabilmektedir.

Bazı ihracatçıların da Eximbank kredilerini kapatmak için olmayan malları “hayali ihracat” yoluyla ihraç edilmiş gibi gösterdiği ve tonlarca hammaddenin DİR kapsamında yurda sokulup iç piyasaya sürüldüğü iddia edilmektedir.

Özellikle tarım, tekstil, gıda, demir-çelik, kimya ve otomotiv sektöründe DİR kaçakçılığı yapıldığı İstanbul ile Suriye sınırında Mersin ve Hatay gümrük kaçakçılığının en çok yapıldığı yerler olarak öne çıkmaktadır.

Bu olayların en çarpıcı örnekleri Mersin'de yaşanmıştır. Bizzat Gümrük ve Ticaret Bakanı'nın bütçe görüşmeleri sırasında verdiği bilgiye göre Mersin Gümrük Bölgesi'nde DİR kapsamında ihraç edilen ürünlerde 6 gün boyunca yapılan incelemede 257 beyannameden 70'inde suiistimal net olarak görülmüş ve bu örnek üzerine Türkiye'deki tüm gümrüklerde yağdan, buğdaya, pirinçten, şekere kadar bir dizi üründe inceleme başlatılmıştır.

Gümrüklerdeki bir diğer yolsuzluk olayı Kasım ayının ilk günlerinde gerçekleşen bir operasyon ile yine Mersin’de yaşanmıştır. Olay, kırmızı et ithalatını yasaklayan Irak’a kırmızı et gönderilmek istenmesiyle ortaya çıkmıştır. Irak’a transit beyanname açılarak frigorifik TIR’larla Irak’a kırmızı et gönderilmek istenmesi üzerine Habur Gümrük Kapısı’nda görevli gümrük memurları durumdan şüphelenmiş, bunun üzerine detaylı aramaya alınan TIR’da kırmızı et olarak beyan edilen yükün, tavuk eti, kemikleri ve kırıntı olduğu ortaya çıkmıştır. Yüzde 225 oranında gümrük vergisi olan etin, bu verginin ödenmeden Türkiye’ye sokulduğu tespit edilmiştir. Gümrük Bakanı dahi bu olayın bu güne kadar tüm eşya gruplarında, ortaya çıkarılan en büyük “gümrük kaçakçılığı olayı” olarak tanımlamış, iç piyasaya sürüldüğü belirlenen etin piyasa değerinin ise 28 milyon olduğu ifade etmiştir.

Bu olumsuzluklara karşın, suiistimal iddialarının yakınından geçmeyen, katma değer yaratmaya çalışan ve Türkiye’nin 500 milyar dolarlık ihracat hedefine ulaşabilmesi için yoğun emek gösteren dürüst sektör temsilcileri ise zaman zaman kötü niyetlilerin yol açtığı bu sorunlarla karşı karşıya bırakılmaktadırlar. Örneğin gümrük kapısında alınan örneklerin incelenmesiyle İstanbul’daki laboratuvar ile Mersin’deki laboratuvar arasında değer farklılıklarının çıkması neticesinde tüm sektör temsilcileri töhmet altında kalabilmekte ve bu uygulama yüzünden mallarını geç yüklemek zorunda bırakılan dürüst sektör temsilcilerinin ihracatı gecikebilmektedir. Bu tür zorluklar ihracatçıları küresel piyasalarda rekabet edemez durumda bırakabilmektedir.

3. BİLGİ VE İLETİŞİM TEKNOLOJİLERİ

Çağımız bilim ve teknoloji çağıdır. Bugün, bilimin doğrudan bir üretici güç haline dönüştüğü, sanayinin teknoloji içeriğinin hızla arttığı gözle görülür biçimde saptanabilmektedir. Teknoloji alanındaki baş döndürücü gelişmeler, bilgiye erişim ve üretim araçlarındaki gelişim yaşadığımız çağı bilgi ve teknoloji çağı yapan en önemli unsurlardandır.

Teknoloji politikalarının uygulanabilir olmasının yegâne koşulu eğitim politikasıdır. Gerek “Bilgi Toplumu” gerekse teknoloji ile ilgili doğru politikalar üretmek ancak vizyonel bakış açısı ve uzun vadeli planlamalar stratejiler, programlar ile mümkündür. Gelişmiş ülkelerde olduğu gibi, tüm amaç ve hedeflere ulaşmanın başlangıç noktası ve ortaya konulan sorunların temel çözümü “doğru eğitim politikası”dır.

Bilgi ve İletişim Teknolojileri, Biyoteknoloji ve Gen Teknolojileri, Nanoteknoloji, Mekatronik, Üretim Süreç ve Teknolojileri, Malzeme Teknolojileri, Enerji ve Çevre Teknolojileri, Tasarım Teknolojileri konuları, TÜBİTAK tarafından hazırlanan Ulusal Bilim ve Teknoloji Politikaları çalışmasında ülkemizi ileriye götürecekteki teknolojik faaliyet konuları olarak belirlenmiş, TÜBİTAK tarafından “stratejik teknolojiler” olarak isimlendirilmiştir.

Görüldüğü üzere tüm bu stratejik teknolojilerde üretici olabilmek için mevcut eğitim sistemimiz ve vizyonumuz ile mümkün değildir. Bilgi ve iletişim çağında hepimizin istediği bir Türkiye’yi oluşturabilmek için tüm toplumsal, siyasal, ekonomik yapımızı, eğitim sistemimizi, kurumlarımızı baştan aşağı devrimsel bir şekilde değiştirmemiz, yeni baştan yapılandırmamız gerekiyor.

12 yıllık AKP Hükümetleri tarafından uygulanan yasakçı politikalar ve yapboz tahtasına dönüştürülen eğitim sistemi, Türkiye’nin uluslararası alanda da rekabet gücünün artmasına katkıda bulunacak, AB ile bilim ve teknoloji alanında uyum ve entegrasyonunu kolaylaştırıcı bir ulusal bilim ve teknoloji politikası oluşturmak yerine, Türkiye’yi bilim ve teknolojiden uzak, bilgiyi ve teknolojiyi üreten değil sadece tüketen yasakçı bir toplum haline getirilmiş, yapılan yasakçı yeni düzenlemelerle, özellikle internet ve sosyal medya direkt olarak AKP hükümetin kontrolü altına alınmıştır.

AKP Hükümeti mevcut haliyle dahi çokça eleştiri alan ve tepki gören 5651 sayılı yasayı iyileştirerek kişi hak ve hürriyetlerinin kısıtlanması korunması ve hukuka aykırılıkların önüne geçilebilmesi amacı yerine, gelen tüm eleştiri ve tepkilere kulaklarını tıkamış, AB Hukukuna aykırı olan bu yasayla sansürün ve takibinin kapsamını artırarak mevcut sansürün daha profesyonel hale getirilmesini sağlamıştır.

Öyle ki; 5651 sayılı düzenlemeyle bireyin ifade ve haberleşme hürriyeti engellenerek, kamu otoritesinin yetkisi artırılmış, basın hürriyeti, ifade hürriyeti, haberleşme hürriyeti ile özel hayatın gizliliği ve korunması hakkına sürekli müdahale edebilmesi imkanı sağlanmış, internet kullanıcıları üzerinde, sürekli bir takip edilme korku ve endişesi uyandırmıştır.

Daha önce Youtube’a Türkiye’den erişim, 2007 ile 2010 yılları arasında verilen çeşitli mahkeme kararlarıyla toplamda iki yıl kadar engellenmişti. Youtube’un kapatılmasına sebep olan içeriklere dünyanın her yerinden ulaşılabilir iken, devekuşunun kafasını kuma gömmesi

misali sadece Türkiye'den ulaşılmaz hale getirilmiştir. Daha da acısı ülkenin Başbakanı'nın DNS ayarlarını değiştirerek Youtube'a girdiğini, ve tüm ülkeye de bu şekilde yasayı dolanmayı önermesiydi.

2009 ortasına kadar ülkemizde milyonlarca kişi ve işletme Google Sites'ı hem web sitelerini kurmak için, hem de bu kurulmuş olan sitelerden faydalanmak için kullanmakta iken, Google Sites alanının (ürününün) tamamına erişim milyonlarca web sitesi içinde sadece tek bir sitede bulunan içerik sebebiyle tamamen engellenmiştir.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin ("AİHM") AİHM 18 Aralık 2012 tarihli ve 3111/10 sayılı kararıyla, 5651 sayılı kanun'un 8. Maddesinin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 10. Maddesine aykırı bulmuş, kanunun demokratik hukuk devletinin sağlaması gereken hukuki korumayı sağlamadığını belirtmiş ve Türkiye'yi kınayarak, tazminata mahkûm etmiştir.

2013 senesinde yaşananlar, özellikle Fazıl SAY'ın bir retweet'den ötürü on ay hapis cezası alması, Gezi olayları döneminde liselilere kadar yapılan twitter göz altıları, Başbakan seviyesinde sosyal medyanın "en büyük baş belâsi" olarak değerlendirilmesi, Haziran'da çıkarılan ulusal siber güvenlik eylem planı ile getirilmek istenen riskli otoriter uygulamalar, 19 Aralık 2013 tarihinde yayımlanan 2013 senesine ilişkin Google şeffaflık raporuna göre Türkiye'den gelen içerikten çıkarma talepleri geçen yıla oranla % 966 artmış olması gibi veriler ne kadar riskli bir yöne doğru gitmekte olduğumuzu açıkça göstermekteydi.

Türkiye'de ifade özgürlüklerinin kısıtlanmasına, dünyada ise Türkiye'yi "Yasaklar Ülkesi" konumuna getiren en önemli olay Eski Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın 17 ve 25 Aralık tarihlerinde internete sızan yolsuzluk kayıtlarının ardından 6 Mart'ta bir televizyon kanalında yaptığı konuşmada" Bu milleti Youtube'a Facebook'a yediremeyiz. Atılması gereken adım neyse biz bu adımı en kesin hatlarla atacağız" Twitter'ı kast ederek "kökünü kazıyacağız" demesinden hemen sonra Twitter'ın, seçimlere 9 gün kala Telekomünikasyon İletişim Başkanlığı tarafından alınan "koruma tedbiri" kararıyla erişime kapatılması olmuştur.

Recep Tayyip Erdoğan yolsuzluk ve rüşvetin üzerine gideceği yerde içine düştüğü durumdan çıkış yolunu ülkemizde milyonlarca vatandaşımızın kullandığı, Facebook ve

Twitter'in kapatılması olarak görmüş, Türkiye'yi özgürlükler ülkesi yerine yasaklar ülkesine dönüştürmüştür. Dünyada da yersiz, gereksiz ve korkak bir yaklaşım olarak değerlendirilen ve hem Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 10. Maddesine, hem 5651 sayılı kanuna, hem de Anayasamıza aykırı olan bu uygulama Türkiye'yi 3. Dünya ülkesi konumuna düşürmüştür.

İnterneti kısıtlayarak bilgiye erişimi güçleştirmek, hatta imkânsız hale getirmek yerine, Avrupa Birliği hukukuna uygun, kişisel hak ve özgürlükleri koruyan, tüm dünyada kabul gören bir yasa çıkarılmalıdır.

Özellikle atanamayan BT öğretmenleri ülkemizin önemli bir sorunu olmaya devam etmektedir. Bir taraftan bilişim ve teknoloji ülkesi olacağız, bilişim yatırımlarını artıracacağız, Fatih projesiyle teknolojiyi ilköğretime indireceğiz derken bu yasayla var olan bilişim ve teknoloji yatırımlarını da kaçırarak, zaten çok büyük belirsizlikler ve yanlışlar içindeki sektör gerçek bir kaosa sürüklenmiştir. Bir eğitim projesi olarak tasarlanmış olmasına rağmen Fatih Projesi bu gün bir rant ve teknoloji pazarlama projesi haline dönüştürülmüştür.

Günümüzde dünyanın gelişmiş ülkelerinde en önemli sektörlerden biri olan İnternet sektörü, ülkelerin hem ekonomik, kültürel ve sosyal alanda ilerleme sağlamaları için büyük imkânlar sunmaktadır.

Bugün dünya çapında 2,5 milyara yaklaşan internet kullanıcısı sayısının 2020 yılında 5 milyarı aşacağı göz önünde tutulduğunda, bu konunun sunduğu fırsatlardan sonuna kadar yararlanabilen ülkelerin öne çıkarak diğerlerine öncülük edeceklerdir.

Bu çerçevede hükümetlere düşen en büyük görev dijital okuryazarlığı toplumun tüm kesimlerine yaymak, yaratıcılık ve inovasyonu destekleyecek özgür internet politikaları ile teknolojileri kullanan girişimcilerin sayısının artmasını, bu şekilde ülkede üretilen ürün ve hizmetlerin dünya pazarlarına ulaşmasını sağlamaktır.

İnternet diğer sektörlerle oranla büyümesini ve gelişimini sürdüren ve hem istihdama hem de ekonomik büyümeye katkı sağlayan bir sektördür. Bugün internet'in Türk ekonomisine katkısı 22-25 milyar Türk lirasıdır. İnternet sektörü Türk ekonomisine madencilik ve sağlık sektörü gibi bilinen sektörlerden daha fazla bir katkı sağlıyor.

Uluslararası pazar araştırma şirketi STATİSTA'nın, ülkelerin internet hızlarına ilişkin en son verilerine göre ilk sırada Güney Kore bulunuyor. Dünyanın en hızlı internetine Güney Kore sahipken, onu takip eden ülkeler Japonya, Hong Kong ve İsviçre olarak sıralanıyor.

İnternet kullanım ücreti en yüksek ülkeler arasında olan Türkiye ise sıralamada 61. sırada yer alıyor. Güney Kore'nin internet hızı Türkiye'den % 65 daha fazla olmasına rağmen Türkiye internet kullanım ücreti en yüksek ülkeler arasında yer almakta.

Almanya'da yapılan bir araştırmada internet'in kapatılması durumunda 4 milyon kişinin işsiz kalacağı sonucu çıkmıştır. Yapılan son araştırmalarda G20 ülkelerinde internet ekonomisi 2016 yılına kadar 2 kat büyürken, 32 milyon ek istihdam fırsatı yaratacaktır.

İnternet, milyonlarca kişiye istihdam yaratmasının ötesinde diğer sektörlerin de gelişimini ve büyümesini tetikleyecek yaratıcılığı ve inovasyonu sunmaktadır. 5651 sayılı kanunda değişiklik yapan yeni tasarının ihtiyaçlara cevap vermediği ve internet özgürlükleri, girişimciler, piyasa aktörleri ve en önemlisi bireyler açısından kısıtlayıcı sonuçlar doğuracaktır.

Yapılması gereken katılımcı yöntemle ve uluslararası iyi uygulama örnekleri dikkate alınarak hazırlanacak bir yasa ile ülkemizin internetin sunduğu fırsatlardan maksimum seviyede yararlanmasını sağlamaktır.

Türkiye'de Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı ile Ekonomi Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı, Hazine ve Maliye Bakanlığı, Gümrük ve Ticaret Bakanlığı arasında görev, yetki ve sorumluk alanları kesişmektedir.

Bu nedenle Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı'nın görev alanları yeniden belirlenerek, Bilim ve Teknoloji Bakanlığı adı altında yeni bir Bakanlık ve TBMM Komisyonu kurularak bilgi ve teknoloji üretiminde odak noktası haline gelen, bilgi ve teknolojiyi etkin olarak kullanan, bilgiye dayalı karar süreçleri ve inovasyonla daha fazla değer üreten, küresel rekabet gücüne ulaşan bir Türkiye hedeflenmelidir.

5651 tamamen kaldırılmalıdır. 5651 ile ilgili tanım tamamen değiştirilerek tüm partilerin bir araya gelerek oluşturacağı bir komisyon kurulmalı, komisyon sektördeki tüm

sivil toplum kuruluşları ile beraber toplumun genel kabul göreceği AB ve Uluslararası temel hukuk kurallarına ve internet teknolojisine uygun yeni bir yasa yapılması gereklidir.

Tıpkı ICANN benzeri uluslararası sivil bir topluluk oluşturulmalıdır. Bu sivil topluluk AB direktifleri ve AİHM içtihatlarıyla beraber BM insan hakları sözleşmesinde yer alan temel ilkelerine uygun olarak düzenlenmeli, tüm medeni ülkelerin de kabul edebileceği bir topluluk sözleşmesinin oluşturulması gereklidir.

Tüm dünya ülkelerinin genel kabul gördüğü çocuk pornosu, terör, uyuşturucu trafiği ve kara para ile mücadele dışında katalog suçları tamamen kaldırılmalı, BTK ve TİB'in güvenilir ve denetlenebilir bir kurum haline getirilmesi teknolojik alt yapının güçlendirilerek network trafiğinin güvenliği sağlanmalıdır.

İnsanların internetten özgürce yararlanması için network ve bilişim donanımları güvenliğinin sağlanması gerekir. İnternette kişilerin devlet tarafından kontrol altında tutulması ve bu durumun bir devlet politikası olarak uygulanması kabul edilemez. Bugüne kadar AKP Hükümetleri tarafından internet ile ilgili yaptıkları düzenlemeler hep "tek tip insan yetiştirmek" üzerine kurulmuştur. Bu nedenle internette aileyi, çocuğu koruma adı altında filtre uygulaması modern eğitim sistemine de aykırıdır.

Bu nedenle internet kontrolünün okul, aile ve sosyal topluluklar tarafından yapılması ve devletin bu konularla ilgili destek vermesi ve teşvik etmesi şarttır. Unutulma hakkı, internet kullanıcılarının belirli bir süreden sonra kendisiyle ilgili bulunan içerikleri internet üzerinden kaldırılmasını isteyebilme hakkı olmalıdır. İnternette ilgili kanun yapılırken amaç kişi hak ve hürriyetlerinin kısıtlanması olmamalıdır.

İnternete daha çok özgürlük tanıyan, hukuka aykırılıkların önüne geçilebilmesi sağlayan yasal düzenleme yapılması gereklidir. Ancak bunu düzenlerken şimdi olduğu gibi, kamu otoritesine ve internet hizmeti verenlere; bireyin ifade ve haberleşme hürriyetinin sınırsız veya keyfi takibine imkân vermemelidir.

Özel hayatın gizliliği ve korunması hakkına sürekli müdahale içeren yetki ve sorumluluklar vermemelidir. Kanun sırf kamu otoritesinin yetki, denetim ve hakimiyetini artırmak suretiyle basın ve ifade özgürlüğü, haberleşme özgürlüğüne müdahale içeren

düzenlemeler getirmemeli, asıl amacın bireyin hak ve hürriyetlerinin korunup gözetilmesi esasın olmalıdır.

Özellikle bireysel internet kullanıcı, sırf interneti kullandığı, sitelere girdiği, bu yerlerde bulunan içerikleri okuduğu, takip ettiği, öğrendiği, izlediği için sorumlu tutulmamalı ve takip edilme endişesi yaşamamalıdır. Takip ve kontrol sadece hukuka aykırılık içeren internet yayınına müdahale ile sınırlı olmalıdır. Suça dönüşmeyen fikri ve görsele dayalı bilgilenme ve paylaşımından dolayı birey sorumlu tutulmamalıdır.

Bir hak veya hürriyetin sınırsız kullanımı olamayacağı gibi, “hukuk devleti” ilkesinden sapmaya ve “polis devleti” anlayışına hizmet etmeye elverişli yasal düzenlemelere de yer verilmemelidir. Bir hak veya hürriyete getirilecek sınırlama, bireyin doğrudan veya dolaylı yararını gözetmelidir. Genel söylemiyle internetin sınır kapısı yoktur ve doğası gereği özgür olması gereklidir. İnternet üzerinde kullanılan program ve işletim sistemlerinde özgür yazılım kullanılması teşvik edilmelidir.

Türkiye’de internette Türk Telekom tekeli kaldırılıp rekabet ortamı yaratılmalıdır. Teknoloji transferi için acil eylem planı yapılarak özel sektör, üniversiteler ve kamu destekli oluşumlar sağlanarak teknoloji üreten firmalar desteklenmelidir.

Donanım ithalatında kalite aranmalı, ülkemiz donanım çöplüğüne dönüştürülmemeli, yazılımların özgür yazılım olması zorunlu hale getirilmelidir. Bilişim sektöründeki mesleki ara eleman yetiştiren okullar açılarak toplum bilinçlendirme merkezleri kurulmalı, insanlara bireysel hak ve haklarının öğretildiği ortamlar yaratılmalıdır.

Elektronik haberleşmede vatandaşın istemi tamamen baz alınarak toplum bilinçlendirilmelidir. Devlet sadece insanları korkutarak ve buna uygun spotlar hazırlayarak toplumun bilinç düzeyini bir yere taşıyamaz. Fatih projesinin alt yapı ve bilgi birikimi taşımadan hayata geçirilmesi teknolojik bir kalkınma modeli olarak benimsemesi ciddi bir yanılgıdır. Türkiye teknoloji üreten değil tüketen bir durumdayken bu proje ile teknoloji enkazına dönüşmesi süreci ciddi bir tehlikedir. Bu gün ne yazı ki Fatih projesinde Parsus pratiği yoktur. Pardus adı altında linux/debian dağıtım versiyonuna pardus kılıfı giydirilmektedir.

Elektronik imza konusu tekrar ele alınmalı, Anayasanın kişisel hakları konusunda belirtilen çerçeve günümüzün şartlarına göre yeniden düzenlenmeli, değişiklikler yasa ile bağlanmalıdır. 5651 sayılı kanunun sadece internetle ilgili hizmetler ve teknoloji konular üzerine düzenlemeler içeren bir kanun haline getirilmeli hukuksal konular, yetkili mahkemelere bırakılmalıdır.

Mahkemelerin verdiği kararlarında ivedilikle yerine getirilerek ilgili cezalar uygulanmalıdır insanların dinlenme, izlenme ile ilgili kuşkuları ortadan kaldırılmalı, bilişim suçlarının bir kısmı şikayete bağlı suçlar olması nedeniyle mağdurların bilinçlenmesi için çalışmalar yapılmalıdır

Yasal dinlemenin ve izlemenin çerçeveleri belirtilmelidir. Yargıda bilişim suçları ile etkin mücadele için ihtisaslaşmaya gidilerek başta Büyükşehirlerde olmak üzere ayrı birimler ve mahkemeler bulunmalıdır. Tüm hâkim, savcı ve personeli bu konuda eğitemeyeceğimize göre nasıl bilişim suçlarından sorumlu savcılıklar ihdas edilmişse, bilişim ceza ve bilişim hukuk mahkemesi olarak ayrı mahkemeler kurulmalı ve bilirkişi platformlarının oluşturularak acilen çoğaltılmaları gerekir.

Mahkeme kanalı ile de olsa sürekli dinleme kararlarının verilmesi neticesinde yıllarca süren aralıksız dinlemeler söz konusudur. Karar sayısının da sınırlı olması gerekmektedir. Mağdurların şikâyette bulunmalarını kolaylaştırıcı usule ilişkin tedbirler alınmalıdır, yargılamaların hızla yapılmasını sağlayacak tedbirler mevzuatta düzenlenmelidir.

Hükümet düşen, mevzuatın en geniş özgürlüklere sahip olacak şekilde düzenleyerek toplumun her kesiminin yararına uygulanacak tedbirleri almak olmalıdır. Uyap gibi sistemlerde vatandaşın mağdur edilmesi göz önüne alınıp tampon çözümler devreye sokulmalıdır. Zararlı içeriklerin öncelikle sayfadan kaldırılmasının sağlanacağı, içeriğin sayfadan kaldırılması mümkün değilse sitenin tamamına değil içeriğin bulunduğu sayfaya ulaşımın engeli yoluna gidilecek bir düzenleme yapılmalıdır.

4. EĞİTİM

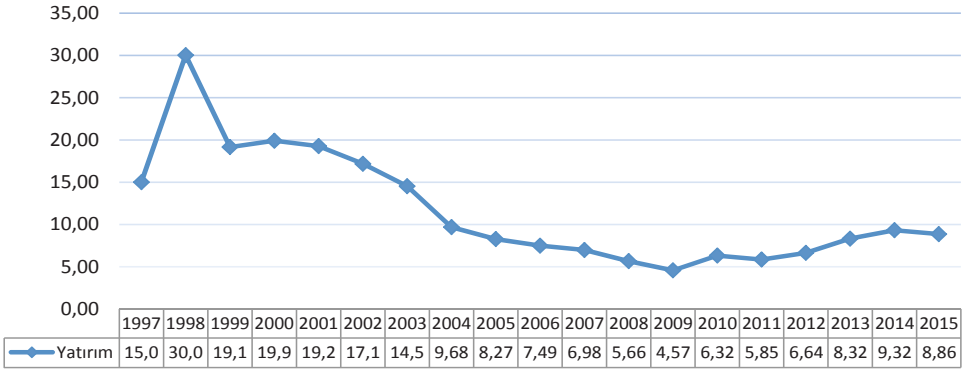
AKP Hükümetlerinin en başarısız olduğu alan Milli Eğitimidir. AKP Hükümetlerinin eğitim politikası bilimsellikten uzak, eğitim bilimleri anlayışından yoksun, siyasi çıkar sağlayan, öğrencileri kobay olarak kullanan, başarıyı nicelikle eşdeğer tutan, niteliksiz bir yapıdadır. Kesintisiz eğitime geçilmesi ile eğitim yatırımlarına ayrılan bütçeler alt yapı eksikliklerinin giderilmesi için harcanmış, sistem değişikliği nedeniyle nitelik artırıcı düzenlemeler uzun yıllar yapılamamıştır. Buna rağmen sekiz yıllık kesintisiz eğitim sisteminin hayata geçirilmesi ile eğitim kurumlarının alt yapı sorunları büyük oranda halledilerek, öğrencilerin okulda kalma süreleri 3,5 yıldan 6,5 yıla çıkarılmıştır. Eğitimde nitelik artışına yönelik yatırımlara hız verileceği dönemde AKP'nin siyasi rant elde etme isteği eğitime egemen olmuş ve sistem değişikliği getiren, kamuoyunda 4+4+4 olarak bilinen, yasal düzenleme ile eğitimde kargaşa dönemine adım atılmıştır.

Bütçe

Milli Eğitim Bakanlığı ve Yükseköğretim Kurumlarının bütçelerine bakıldığında, 2015 yılı için Milli Eğitim Bakanlığı bütçesinin 62 milyar TL, Yükseköğretim Kurumları bütçesinin ise 18,4 milyar TL ödeneği olduğu görülmektedir. Bu tutar öngörülen 2015 yılı milli gelirinin yaklaşık yüzde 3,19'una karşılık gelmektedir. OECD ülkelerinde milli gelirin ortalama yüzde 6'sı eğitime ayrılmaktadır. Milli Eğitim Bakanı 2002 yılından bu yana eğitime ayrılan bütçenin % 709 arttırıldığını söylese de, 2002 yılında Konsolide/Merkezi Yönetim Bütçesi içerisinde eğitime ayrılan pay % 10,15 iken, 2015'te % 17,02 olmuştur. Gerçek artış oranı % 709 değil, 2002 yılından buyana öğrenci sayısında ki artışa rağmen sadece % 67 oranında kalmıştır.

Milli Eğitim Bakanlığı bütçesinin yüzde 78,7'si personel giderlerine yöneliktir. Milli Eğitim Bakanlığı bütçesinden yatırımlara ayrılan pay AKP iktidarı döneminde sürekli azalma eğilimi göstermiştir. Eğitim yatırımlarına ayrılan pay AKP'nin gerçek eğitim politikasını ortaya koymaktadır. Son 12 yılda özel okullara sürekli destek verilirken, devlet okulları kendi sorunları ile baş başa bırakılmıştır. Ülkemizdeki ilkokulların yaklaşık yüzde 30'unda hala birleştirilmiş sınıf uygulaması yapılıyor olması da bir başka düşündürücü durumdur. Aşağıdaki tabloda sekiz yıllık kesintisiz eğitime geçildiği yıllardan günümüze MEB yatırımlarına ayrılan pay gösterilmiştir.

**ŞEKİL: MİLLİ EĞİTİM BAKANLIĞI BÜTÇESİNDEN
YATIRIMLARA AYRILAN PAY (YÜZDE)**

Kaynak: Merkezi Yönetim Bütçe Kanunu Tasarıları

Yukarıdaki şekilden de görüleceği üzere sekiz yıllık kesintisiz eğitime geçildiği 1998 yılında, MEB yatırımlarına % 30,03, 2002 yılında % 17,18 pay ayrılırken bu oran 2015 yılında % 8,86'ya gerilemiştir.

AKP'nin eğitim yatırımlarına ayırdığı payda bir artış olmamış aksine % 48,42 oranında bir azalma meydana gelmiştir. Eğitim yatırımlarına ayrılan bütçenin oransal azalışı, AKP hükümetleri tarafından rakamsal artışlarla örtülmeye çalışılmaktadır.

2002 yılı Merkezi Bütçe Yatırım Ödeneğinden MEB yatırımlarına ayrılan pay ile 2015 yılı arasında çok büyük bir fark vardır. Aşağıdaki tabloda 2002 yılından günümüze Merkezi Bütçe Yatırım Ödeneğinden MEB yatırımlarına ayrılan pay karşılaştırılmıştır.

Tablo: 2002-2015 Merkezi Bütçe Yatırım Ödeneğinden MEB Yatırımlarına Ayrılan Pay. (TL)

Yıllar	Konsolide/Merkezi Yönetim Bütçe Yatırım Ödeneği	MEB Yatırım Ödeneği	Kon./Merkezi Yön.Bütçe Yatırım Öden. MEB Yatırımlarına Ayrılan Pay (Yüzde)
2002	5.736.000.000	1.281.690.000	22,34
2003	8.998.500.000	1.479.050.000	16,44
2014	36.400.961.000	5.192.300.000	14,26
2015	40.454.052.000	5.494.000.000	13,58

Kaynak: MEB, 2015 Bütçe Sunuşu.

2002 yılında Merkezi Bütçe Yatırım Ödeneğinden MEB yatırımlarına % 22,34 pay ayrılırken, 2015 yılında bu oran % 13,58'e gerilemiştir. Milli Eğitim Bakanı Sayın Nabi AVCI rakamsal bir artışın varlığına vurgu yapsa da, gerçekte MEB yatırımlarına ayrılan pay 2002 yılından bu yana % 39,21 oranında azalmıştır.

Yükseköğretim Kurumları Bütçesi

Ülkemizde 104'ü devlet, 72'si vakıf olmak üzere toplam 176 üniversite bulunmaktadır. Üniversiteler; bilim üreten, bireye bir dünya görüşüne sahip olabileceği bilimsel birikimi kazandıran, sorgulayan, araştıran, “düşünen insan” yaratan kurumlar olması gerekirken, AKP'nin politikaları sonucunda nitelikten yoksun birer tabela üniversitesi haline dönüştürülmüşlerdir.

AKP hükümetleri üniversiteler konusunda da başarıyı niteliksel verilerle değil de niceliksel verilerle ölçmektedir. Üniversitelerin sayısındaki artış eğitimde nitelik artışı gibi gösterilmektedir. Yeni açılan üniversitelerin birçoğunun altyapı çalışmaları

tamamlanamamıştır. Bu nedenle yeni açılan üniversiteler tabela üniversitesi olmaktan öteye gidememiştir. Yeni üniversitelerin neredeyse tamamı AKP'nin siyasal rant elde etme isteği nedeniyle açılmıştır. Bu nedenle yeni açılan üniversitelerin bir çoğu kontenjanlarını dolduramamaktadır.

AKP hükümeti son dönemde TBMM gündemine getirdiği yeni üniversite modelleri ile 2547 sayılı yasayı ve üniversite açma kurallarını hiçe saymaktadır. 564 sıra sayılı kanun tasarısı ile Türkiye Uluslararası İslam, Bilim ve Teknoloji Üniversitesi kurulması planlanmaktadır. Bir diğer husus ise 615 sıra sayılı kanun tasarısı içerisinde önce TBMM genel kuruluna getirilen sonra geri çekilen Türkiye Sağlık Bilimleri Üniversitesi kurulması çalışmasıdır. Bahse konu iki üniversitenin de kuruluş şekli 2547 sayılı yasaya aykırıdır. Kurulması halinde bu üniversiteler, devlet üniversitesi olma özelliğinden çok birer hükümet üniversitesi olacaklardır.

AKP hükümetlerinin politikaları sonucunda üniversitelerdeki eğitimin niteliği düşmüş merkezi bütçeden yeteri kadar pay ayrılmaması nedeniyle yapısal ekonomik sorunlar ortaya çıkmıştır.

2002 yılında 53 olan devlet üniversitesi sayısı 2014 yılında 104'e ulaşmış, ancak Milli Gelirden Yükseköğretime ayrılan pay neredeyse hiç artmamıştır. Aşağıdaki tabloda YÖK ve Üniversite Bütçelerinin Gayri Safi Yurtiçi Hasıla ile Merkezi Yönetim Bütçeye oranları verilmiştir.

Tablo: YÖK ve Üniversite Bütçelerinin GSYH ile Merkezi Yönetim Bütçesine Oranları

YILLAR	Devlet Üniversitelerinin Sayıları	YÖK ve Üniversite Bütçeleri	
		GSYH'ya Oranı %	Konsolide Bütçeye Oranı %
2002	53	0,71	2,54
2003	53	0,75	2,32

2014	104	0,99	3,89
2015	104	0,95	3,91

Kaynak: MEB, 2015 Bütçe Sunuşu.

2002 yılından bu yana devlet üniversitelerinin ve öğrencilerinin sayısı iki katına çıkmasına rağmen, YÖK ve Üniversitelerin bütçeleri sadece % 33,80 oranında artmıştır. Tablodaki veriler, AKP'nin üniversiteler konusundaki politikasının tamamen göstermelik olduğunu nitelikten yoksun bir yükseköğretim yapısının oluşturulduğunu açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Türkiye'de, örgün eğitimde (İlk-Ort-Lise) öğrenci başına yapılan toplam harcama 1592 Dolar, OECD ülkelerinde ise ortalama (İlk-Ort-Lise) 8643,5 Dolar'dır. Ülkemizde Yükseköğretim de öğrenci başına 4394 dolar harcama yapılırken, OECD ülkelerinde ortalama 13.528 Dolar harcama yapılmaktadır.

Öğretmenlerin Alım Gücü ve Atanamayan Öğretmenler

AKP'nin iktidara geldiği günden bu yana öğretmenlerin maaşları enflasyon karşısında erimiş alım gücü yaklaşık yüzde 40 oranında düşmüştür. OECD ülkelerinde öğretmenler ülkemizdeki öğretmenlere göre 4 kat daha fazla maaş almaktadırlar. Milli Eğitim Bakanı Sayın Nabi AVCI öğretmenlerin özlük haklarında önemli iyileştirilmeler yapıldığını, maaşlarının % 356,92 oranında arttırıldığını söylese de rakamsal artışa rağmen öğretmenlerin alım gücü önemli ölçüde düşmüştür. Göreve yeni başlayan bir öğretmen 2002 yılında 24 altın alırken, bu sayı 2014 yılında 14'e düşmüştür.

Öğretmenlere, 0-6 yaşındaki çocukları için 38,50 TL, 6 yaş üzerindeki çocukları için 19,25 TL, çalışmayan eşlerine ise 164,31 TL yardım yapılmaktadır. Bir litre sütün 3 TL'ye yaklaştığı ülkemizde, öğretmenlere 38,50 TL ile çocuklarının barınma, giyinme, beslenme gibi ihtiyaçlarını bir ay karşılayın denmektedir. İki çocuklu bir ailenin aylık süt masrafı 90 TL'ye yaklaşmışken, öğretmenlere aylık 38,5 TL çocuk yardımı yapılması çok anlamlı değildir.

Yapılan araştırmalar, öğretmenlerin % 81'inin kredi kartı borcu olduğunu, % 79'u bir bankaya borçlu olduğunu, % 41'i esnafa, %39'u şahıslara borçlu olduğunu, % 29'u ek iş

yaptığını, % 40'ı annesinden babasından maddi yardım aldığını, % 69'u daha çok para kazanacağı bir iş bulduğunda öğretmenlikten ayrılacağını, % 61'i gelirlerindeki yetersizlik nedeniyle psikolojik sorunlar yaşadığını ortaya çıkarmıştır. Bu tablo ortada iken öğretmenlerin gelirlerinin yüksek olduğunu iddia etmek kamuoyunu yanıltmaktan öteye gitmemektedir.

AKP hükümetleri döneminde öğretmenler kamu çalışanları içerisinde en az maaş alan kitle haline dönüştürülerek, öğretmenlik mesleği itibarsızlaştırılmıştır.

ÖSYM verilerine göre, 2002 yılında 30 bin civarında öğretmen adayı KPSS için başvuru yapmışken bu sayı 2014 yılında 312 bine ulaşmıştır. Başvurmayan öğretmenlerinde eklenmesi ile ülke genelinde 350 bin dolayında öğretmen adayının atama beklediği ortaya çıkmaktadır. AKP döneminde atama bekleyen öğretmenlerin sayısı 10 kat artmıştır.

Milli Eğitim Bakanlığı verilerine göre, en az 120 bin civarında öğretmen açığı bulunmaktadır. Bu açığa rağmen AKP hükümeti kadrolu atama yapmak yerine, ihtiyacı, ücretli öğretmenlik modeli ile karşılamaya çalışmaktadır. Ülke genelinde 47 bin 825 ücretli öğretmen görev yapmaktadır. Ücretli öğretmenler aylık ortalama 700 ile 1100 TL arasında ücret almaktadır. Ücretli öğretmenlik uygulamasına derhal son verilmeli ihtiyaç doğrultusunda kadrolu atama yapılmalıdır.

6528 Sayılı Kanun

Söz konusu yasa, AKP iktidarının eğitime bakış açısını ortaya koyması bakımından büyük önem taşımaktadır.

6528 Sayılı Yasa üç temel başlıkta yeni düzenlemeler getirmektedir.

a) Dershanelerin kapatılma süreci başlatılmıştır.

AKP Hükümetleri döneminde dersane sayılarında meydana gelen artış, 2002-2014 arasında % 81,80 olmuştur. Dershane sayılarını arttıran bir siyasi iktidarın, dershaneye gereksinim yaratan koşullarda hiçbir değişiklik ve iyileştirme yapmadan, dershanelerin kapatılmasını öngören yasayı yapması, kararın siyasi nitelik taşıdığını ortaya koymaktadır.

- b) Koşulları elverişli olanlara devlet desteği verilerek özel okullara dönüşümü gerçekleştirilmiştir. Özel okula giden 250.000 öğrenciye 2.500 TL ile 3.500 TL arasında eğitim öğretim desteği verilmiştir.

6528 sayılı yasanın yürürlüğe girmesi ile butik liseler çoğalmış özel liseler dershaneye dönüşmüştür. Lise müfredatı uyulamayan, sadece üniversite sınavına yönelik öğretim yapan, Resim, Müzik, Beden Eğitimi gibi dersleri programdan kaldıran özel ortaöğretim kurumları ortaya çıkmıştır.

Milli Eğitim Bakanlığının 250.000 öğrenciye vermeyi planladığı eğitim öğretim desteği, sadece 166.300 öğrenci tarafından alınmıştır. Özel okullara giden öğrencilere verilen destek toplam 800 milyon TL'dir. Bu bütçe ile 8 milyon öğrenciye kişi başı 100 TL ödenek verilerek tüm ilkokullarla birlikte neredeyse tüm ortaokulların temizlik ve güvenlik sorunu çözülebilecekken, bu bütçe toplumun refah seviyesi yüksek olan kısmı için harcanmış, dar gelirli aileler ötelenmiştir.

- c) Milli Eğitim Bakanlığının tüm yönetim kadroları, Müsteşar, Talim Terbiye Kurulu Başkanı ve Bakan yardımcısı dışında yasa ile görevden alınmıştır.

6528 sayılı yasa ile MEB merkez teşkilatta görevli yöneticilerin neredeyse tamamı ile 4 yılını tamamlamış 7 bin okul müdürü görevden alınmıştır. Taşra teşkilatında görevli İl Millî Eğitim Müdür Yardımcıları ile İlçe Millî Eğitim Müdürleri toplam 1060 yönetici, eğitim uzmanı kadrolarına resen atanarak, kazanılmış ekonomik hakları hukuksuz bir şekilde ellerinden alınmıştır. Görevden alınan okul müdürlerinin yerine yeniden atama yapmak için **“okul müdürlüğü mülakat sınavı”** yapılmış, AKP'nin yandaş sendikası tarafından kazanacakların listesi hazırlanarak sınav komisyonlarına dikte edilmiştir. Aynı zamanda birçok il ve ilçede müdürlük sınavına başvuran öğretmenler fişlenerek sınavı kazanmaları engellenmiştir.

6528 sayılı yasa ile Millî Eğitim Bakanlığı teftiş sistemi baştan aşağı değiştirilerek, İlköğretim Müfettişleri ve Bakanlık Müfettişleri, Maarif Müfettişliği çatısı altında birleştirilmiştir. Aynı kanun kapsamında aynı işi yapmalarına rağmen İlköğretim Müfettişliğinden gelen 2500 Maarif Müfettişi, diğer meslektaşlarından ayda 1.500 TL, yılda ortalama 18.000 TL az ücret almaktadır. Millî Eğitim Bakanlığı bütçesine 45.000.000 TL ek

yapılmalı ve yeni bir yasal düzenleme ile bu hak kaybı ortadan kaldırılmalıdır. 6528 sayılı kanunla aynı statüye getirilmelerine rağmen, müfettişler arasında, özellikle mali hakları açısından bir eşitleme yapılmamıştır. Bu kanun kapsamında 81 ilde Maarif Müfettişleri Başkanlığı kurulmuş, 81 ilin %68'ine AKP'ye yakınlığı ile bilinen Eğitim Bir Sen üyesi müfettişler başkan olarak atanmıştır.

14 Mart 2014 tarihinde çıkarılan 6528 sayılı kanunla 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanununun 43 üncü maddesine ek yapılarak aday öğretmenliğe atanabilmek için 657 sayılı Devlet Memurları Kanununun 48 inci maddesinde sayılan şartlara ek olarak, **“Bakanlıkça ve Ölçme Seçme ve Yerleştirme Merkezi tarafından yapılacak sınavlarda başarılı olma”** şartı getirilmiştir. Cumhuriyet Halk Partili Milletvekillerinin tüm itirazlarına rağmen, değişiklik teklifi kanuna eklenmiş **ve KPSS şartı olmadan öğretmen alımının önü açılmıştır.**

6528 sayılı yasa, iktidar partisinin elindeki gücü, kendi siyasi çıkarları doğrultusunda kullanacağı bir yapılanmayı getiren, benzeri görülmemiş uygulamalara yer vererek, olumsuz bir “ilk” teşkil etmiştir.

Ortaöğretim Kurumlarına Öğrenci Yerleştirme İşlemleri

2014-2015 eğitim öğretim yılında liselere öğrenci yerleştirme işlemlerinde yeni bir model uygulanmıştır. Öğrenciler A ve B grubu olmak üzere iki tür tercihte bulunmuşlardır. A grubunda 15 okul, B grubunda ise zorunlu 4 okul türü tercihi sunulmuştur. B grubu tercihlerde, 4 okul türünün zorunlu tercih ettirilmesi sonucunda, öğrenciler en az bir tercihlerine Anadolu İmam Hatip Liselerini ya da Mesleki ve Teknik Anadolu Liselerini yazmak zorunda kalmışlardır. Yapılmış olan tüm uyarılara kulak tıkayan Milli Eğitim Bakanlığı tercih sonuçlarının açıklanması ile bir skandala imza attığının farkına varmıştır. Tercih sonuçlarında birçok öğrenci evinden yüzlerce kilometre uzaktaki okullara, binlerce öğrenci isteği dışında lise türlerine, gayrimüslimlerin çocukları Anadolu İmam Hatip Liselerine yerleştirilmiştir. Milli Eğitim Bakanlığı sorunun çözümünü Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliğinde aramış, yönetmelikte yaptığı değişiklikle liseler arası nakil işlemlerinde taban puan uygulamasına son vermiş, liselere torpille öğrenci alımının önünü açmıştır. Taban puan uygulamasının kaldırılması ile birlikte AKP'nin bazı il ve ilçe başkanlıklarından kendi

yandaşlarının cep telefonlarına mesaj atılarak düşük puanlı çocuklarını, yüksek puanlı hangi liselere yerleştirebilecekleri konusunda yönlendirme yapılarak torpil sistemi çalıştırılmıştır.

Fatih Projesi

Fatih Projesi dönemin Başbakanı tarafından 2010 yılında resmen başlatılmıştır. Toplam maliyetinin 8,5 milyar TL olacağı açıklanmıştır. 19/6/2014 tarihine kadar 402.845.770,51 TL harcama yapılmıştır. Milli Eğitim Bakanlığının ilk açıklamalarında 2014 yılında bitirilmesi planlanan Fatih Projesi önce 2015 yılına, sonra 2017 yılına ertelenmiştir. Başlangıcında eğitimin niteliğini arttıracak bir proje olarak sunulmasına rağmen gelinen noktada Fatih Projesi AKP'nin rant projesine dönüşmüştür.

Fatih Projesinde hiçbir şey yolunda gitmemektedir. Nitekim;

- Fatih Projesinin bitiriliş tarihi sürekli ertelenmektedir.
- Okullara yapılan Alan Ağı Altyapı iş ve işlemlerinde teknik şartnameye uygun olmayan, TSE damgası bulunmayan malzemeler kullanılmıştır.
- 10 milyon 600 bin tabletin ihalesi bir buçuk yıla yakın zamandır yapılamamaktadır.
- Tablet Bilgisayarlar sürekli arızalanmakta, arızaları gidermek için sağlıklı bir teknik servis hizmeti sunulamamaktadır.
- Proje Kapsamında okullara dağıtılan 84 bin 921 Etkileşimli Tahtanın tamamı arızalı çıkmıştır. Etkileşimli Tahtaların tamamının Access Pointlerinin arızalı olması nedeniyle, Tablet Bilgisayarlarla iletişimi bulunmamaktadır.
- Bakan düzeyinde yapılmış olan, “**tablet dağıtılan öğrencilere ders kitabı dağıtılmayacak**” politikasından vaz geçilmiştir. Tablet Bilgisayarla Etkileşimli Tahtaların uyumlu olmaması nedeniyle, tablet dağıtılan öğrencilere aynı zamanda ders kitapları da dağıtılmıştır.
- Fatih Projesi kapsamında, Yenilik ve Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğü bürokratları kişiye özel teknik şartname hazırlamışlar, ihaleye giren firmalardan birinin bürosunda sık sık toplantılar yapmışlar, gizli bilgileri firma sahiplerine aktararak ihaleye fesat karıştırmışlardır.

Fatih Projesi yolsuzluk ve usulsüzlük batağına saplanmıştır. Fatih Projesi ile vatandaşlarımız kandırılmakta ve gözü boyanmaktadır. Şu an itibari ile hiçbir okulda uygulanmaya başlanamamıştır. Fatih Projesinin eğitimde nitelik artışına hiçbir etkisi olmamıştır. Tüm bu gerçekler, Milli Eğitim Bakanlığının yaptırdığı araştırmalarda ortaya çıkmasına rağmen, projenin siyasi malzeme olarak kullanılmasına devam edilmektedir.

5. SAĞLIK

Anayasamıza göre Devlet, her bireyin sağlıklı doğması, sağlıklı büyümesi ve sağlıklı kalmasını sağlamakla yükümlüdür. Devlet bu yükümlüğünü yerine getirmek için Sağlık Bakanlığını kurup görevlendirmiştir.

Sağlık Bakanlığı, varoluş gerekçesi, “herkesin bedenî, zihnî ve sosyal bakımdan tam bir iyilik hâli içinde hayatını sürdürmesini sağlamak” görevini yerine getirmek için, kendisine ayrılan bütçeyi yönetir. Sağlık Bakanlığı Bütçesinin, daha önceki yıllarda olduğu gibi, halkın sağlığını korumak ve geliştirmekten çok, personel giderleri, mal ve hizmet alımı (elektrik, su, yakacak vb.) bütçesi olduğu görülmektedir.

2015 yılı Bütçesi 2014 bütçesine göre %9,3 arttırılmış gibi görünse de aslında gerçek bir artış yoktur. Sağlık Bakanı'nın sunumunda Hükümet enflasyonu % 9,4 olarak hesaplamıştır. Bu rakamlara göre **Sağlık Bakanlığı 2015 yılı Bütçesi, 2014 Sağlık Bakanlığı Bütçesine göre gerilemiştir.**

Sağlık Bakanlığı'nın 2015 yılı bütçe toplam tutarı: 20.378.000.000 TL'dir.

Personel giderleri: 12.342.000.000 TL

Mal ve hizmet alımı(elektrik, su, yakacak vb.) : 6.200.000.000 TL

Yatırım ödenekleri: 1.836.000.000 TL

Yukarıdaki rakamlar, 2015 yılı Bütçesinin halkın sağlığını değil personel ve cari giderleri ancak karşıladığını göstermektedir.

Peki, vatandaşın sağlık harcamaları/giderler nereden karşılanmaktadır?

Türkiye’de sağlık giderleri ödeyicisi, Sosyal Güvenlik Kurumu’dur (SGK). SGK’nın gelir-gider durumu rakamlarına bakıldığında, sağlık prim gelirlerinin sağlık giderlerini

karşılama oranının 2014 yılsonu tahmini %83,5 olduğu görülecektir (Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Bütçe Sunuşu). 2015 Bütçesinde öngörülen, sağlık prim gelirlerinin sağlık giderlerini karşılama oranı %90,4'tür. Bu rakamlara vatandaşın ödediği katkı ve katılım payları dâhil değildir. Kesin rakamlar olmamakla beraber, **2015 yılında sağlık prim gelirleri sağlık giderlerinin %90,4'ünü karşılayacağına göre, katkı ve katılım payları ile beraber SGK, sağlık hizmetlerinden ciddi kâr edecektir.** Sonuçta rakamlar gösteriyor ki, vatandaş, ödediği primlerle ve cepten yaptığı harcamalarla sağlık hizmetini **pahalı bir şekilde** satın almaktadır. Halkın ekmek, su, süt, ulaşım, barınma gibi temel ihtiyaçlarından kesilen vergilerle oluşan bütçeden sadece Sağlık Bakanlığının personel giderleri ile cari giderler karşılanmaktadır.

SGK'nın 2014 tahmini sağlık giderleri sadece tedavi edici giderlerdir ve 54.906.000.000 TL'dir.

Sağlık Bakanlığı Bütçesinde, Türkiye Halk Sağlığı Kurumu'na sadece 7.489.000.000 TL ayrılmıştır ve bunun da ağırlığı personel ve cari giderlerdir. Oysa **sağlık hizmetlerinde altın standart, koruyucu sağlık hizmetleridir.** Bu ifade, bilimsel olarak dünyada kabul gören ortak görüştür. Türkiye'de İktidarın tercihinin tedavi edici sağlık hizmetleri olduğu yukarıdaki rakamlardan anlaşılmaktadır. Yıllar içinde İktidarın koruyucu sağlık hizmetlerini ihmal etmesi ve tedavi edici hizmetlere yönelmesinin bedelini anneler ve bebekler ölererek ödemişlerdir. Türkiye'de 1945 yılından beri düşmekte* olan bebek ölüm hızı, 69 yıldır ilk kez artarak, 2012 yılındaki 7,4'ten 2013'te 7,8'e yükselmiştir. Bebek ölüm hızında yılda 0,4'lük artış, kaba bir hesapla yılda 600 bebeğin fazladan ölmesi anlamına gelmektedir. Benzer şekilde anne ölüm hızı da 2012'de 15,4'ten 2013'te 15,9'a yükselmiştir. Kaba bir hesapla 2013'te 7 anne gebelik ve doğuma bağlı nedenlerden dolayı fazladan ölmüştür.

Hükümetin bulaşıcı hastalıklarla mücadelesi tam bir başarısızlık örneğidir. Sağlık Bakanlığı aşılama da çok yüksek oranlardan söz ederken 2009'da yıllık kızamık vakası Sağlık Bakanlığının kendi verilerine göre 4 iken 2013'te 7405'e yükselmiştir. Bu vakaların sadece 674'ünün yabancı vaka olması aşılama da ki başarısızlığın gerçek göstergesi olmuştur.

Sağlık hizmetlerinde koruyucu değil de tedavi edici hizmetlere ağırlık verilince bedelini önce bebeklerin ve annelerin ödediği rakamlarla sabittir. Bu politikalar devam ederse sonunda toplumun tümü bedel ödeyecektir.

Sağlık Bakanlığı 2015 Bütçesinde yatırım ödeneği olarak, sadece 1.836.000.000 TL ayrılması bunun "günü kurtarma bütçesi" olduğunu göstermektedir.

2015 SGK tahmini sağlık giderleri ve Sağlık Bakanlığının bütçesi toplamı (57.073.000.000+20.378.000.000) 77.451.000.000 TL'dir.

Özel sağlık sigortaları, cepten yapılan sağlık harcamaları, diğer kurumların sağlık harcamaları hesaba katılmadan 2015 yılı için planlanan sağlık harcamaları kabaca 77,5 Milyar TL'dir. 77,5 milyar TL'nin 20,3 milyar TL'si bütçe gelirlerinden, yani vergilerden kalanı vatandaşın cebinden ödeyeceği primlerden gelecektir.

Sağlık hizmetlerine harcanacak 77,5 Milyar TL'den, koruyucu sağlık hizmetlerini yürütmekle sorumlu Türkiye Halk Sağlığı Kurumu bütçesindeki yatırım ödeneği 80 milyon TL, tedavi edici hizmetleri yürütmekle görevli Türkiye Kamu Hastaneleri Kurumu yatırım ödeneği ise 495 milyon TL olup toplam 575 milyon TL'dir. Buradan anlaşılacağı şekilde Hükümet sağlığa herhangi ciddi bir yatırım planlamamaktadır. Vatandaşın sağlığına direk hizmet için yapılacak gerçek yatırım, toplam harcamaların %1'i bile değildir (575 milyon/77,5 milyar).

İktidar kendi ideolojik anlayışı gereği kamu sağlık yatırımlarını Kamu Özel İşbirliği (KÖİ) metodu ile inşaat şirketlerine devretmiştir. KÖİ dünyada denenmiş ve kamuya zararı olduğundan terkedilen bir yöntemdir. İktidar, KÖİ yöntemi ile hastane yatırımlarını bütçenin dışına çıkararak TBMM'den kaçırmıştır. Kamu Özel İşbirliği yönteminde anlaşma sağlanan şirketlerle 25-30 yıllık, işletme kira sözleşmesi yapılması öngörülmektedir. Ödenecek kiralar da döner sermaye siteminden karşılanacaktır. Böylece yatırımların kamu yatırım bütçesinden ve denetimden kaçırılması sağlanmıştır. Hastane yatırımları Mecliste tartışılmadan, halka karşı sorumluluğu olmayan birkaç kişinin inşafına terkedilmiştir. Kamu Özel İşbirliği yöntemi

ile yapılacak şehir hastaneleri sayısı ve yapılacak 25-30’ar yıllık sözleşmeler hesaba katılınca 40-50 milyar TL yatırım, Millet’in Meclisinden kaçırılmış durumdadır. Ayrıca yapılan sözleşmelerle **“yatacak hasta garantisi”** dâhil birçok garanti sonunda halkın gelecekteki gelirlerini ipotek altına almaktadır. Kamu Hastane Birlikleri yolu ile sağlık sisteminin geleceği satılmaktadır. Bu satış gelecekte şirketler arasındaki “birleşme” ve “satış” gibi olağan ekonomik yöntemler uygulandığında şehir hastanelerinin sahipleri uluslararası yatırım fonları ve tekeller olabilecektir. Böylece, ikincil yatırım piyasası oluşturulmuş olacaktır. İçinde bulunduğumuz ekonomik modellerde beklenen son budur.

“Hasta ve yakınlarının parası ile kurulacak şehir hastaneleri alınır satılır birer mal olacaktır”.

Bütçede yurttaşların ödeyeceği katkı ve katılım paylarına değinilmemiştir. TÜİK rakamlarına göre, vatandaşın cebinden harcadığı para üç misli artmıştır (kişi başına cepten harcama 2002’de 56 TL, 2012’de 157 TL). Vatandaşın cepten sağlık harcaması Amerikan Doları bazında da 2,3 kat artmıştır (2002’de cepten harcama: 37 dolar, 2012’de: 87 dolar).

Sağlık Bakanlığı bütçe sunumunda Sosyal Güvenlik Kurumunun ödeme listesinden çıkardığı tedavilerden hiç söz edilmemiştir. Sosyal Güvenlik Kurumuna verilen “giderleri karşılanacak tedavileri belirleme yetkisi” konu edilmemiştir. Ödemesi yapılmayacak sağlık hizmetlerinin Sosyal Güvenlik Kurumu tarafından belirlenebilecek olması, Anayasa ile Sağlık Bakanlığına yüklenmiş olan **“halkın sağlığını koruma ve gerektiğinde tedavi etme”** görevi Çalışma Bakanlığının bir birimi olan Sosyal Güvenlik Kurumunun insafına ve ekonomik kaygılarına terkedilmiştir. Nitekim Sosyal Güvenlik Kurumu bazı tedavi giderlerini karşılamayacağını ilan etmiş, yurttaşların zorunlu Genel Sağlık Sigortası ile birlikte tamamlayıcı sigorta yaptırabileceğini yol olarak göstermiştir. **Sağlık Bakanlığı, “ben hizmeti sunuyorum veya sunulmasını sağlıyorum, alabilen gelsin, alamayan derdini Sosyal Güvenlik Kurumuna anlatsın”** diyecek duruma getirilmiştir. Böylece yurttaşlar tamamlayıcı sigorta sistemine hazırlanmaktadır. Uluslararası sigorta tekelleri de çeşitli ortaklıklarla girdikleri ülkemizde iştahla 76 milyon müşteriyi beklemektedir. Son günlerde televizyon reklamlarında, katkı ve katılım paylarının vatandaşta nasıl bir korku yarattığı anlatılarak, “tamamlayıcı özel sağlık sigortasının” çözüm olarak sunulduğu görülmektedir.

Bazı tedavi giderlerini karşılamayan Sosyal Güvenlik Kurumu, katkı katılım paylarını arttırma ve bazı tedavi giderlerini karşılamama yetkisini alınca, Sağlık Bakanlığı **sunucu**,

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı **ödeyici** hale getirilmiştir. Gerçekte Sağlık Bakanlığı giderek sunucu olmaktan çıkarılmıştır.

Henüz doktora bile gitmeden, Randevu Sistemi aranırken verilen telefon parası ile sağlık giderleri ödenmeye başlamaktadır. Hükümet randevu sistemini telefon şirketlerine kazanç kapısı yapmıştır. Sağlık Bakanlığı'nın yapması gereken, randevu sistemini 112'de olduğu gibi ücretsiz hale getirmektir.

Randevu almakla başlayan ve 10 kalemden fazla katkı-katılım payı yoksulları sağlık hizmeti almaktan caydırmaktadır. Gerçekten de Bakanlık, katkı paylarını hem finansal hem de caydırıcı birer unsur olarak kullanmaktadır. Oysa küçük gibi görünen, ancak toplayınca yoksulluk içindeki milyonlarca yurttaşın bütçesinde önemli bir yer tutan, katkı- katılım payları, doktora gitmeyi engelleyecek kadar caydırıcıdır ve Bakanlık maalesef bundan gurur duymaktadır. Oysa bu durum vatandaşlarımızın ölümüne veya sakat kalmasına neden olabilmektedir. Gerekli şartları karşılayamayan milyonlarca yoksul sağlık hizmetini almaktan caydırılmıştır.

Sağlık alanında temel yapısal problem ise sağlığın finansmanı ve sağlığın hizmet sunucusu arasındaki ayırmadır. Bugün sağlık alanında yaşanan özelleştirmeyi doğru değerlendirebilmek için şu ayırımın net olarak bir kez daha ortaya konmasında yarar vardır: Bugün ülkemizde sağlık hizmet sunucusu olan Sağlık Bakanlığı iken, Sağlığın finansman kontrolü Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığındadır. Üstelik bu alan sadece bu iki Bakanlık üzerinden değil, çok başlı bir yapı ile ilerlemektedir. Sağlık alanı, Sağlık Bakanlığı tarafından değil; Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Maliye Bakanlığı ve hatta Hazine Müsteşarlığı tarafından belirlenir hale gelmiştir. Ekonominin tekelinde belirlenen sağlık politikaları ile de, son 10 yılda, vatandaşlar için daha çok cepten ödeme ve daha sınırlı sağlık hizmeti, sağlık çalışanları için ise daha çok güvencesizlik anlamına gelen uygulamalara dönüşmüştür. AKP iktidarı ile her alanda özelleştirme süreci son sürat devam ederken, vatandaşın en temel hakkı olan sağlık, eğitim gibi hizmetlerin de artık devlet eliyle yürütülmediği bir sistem başlamıştır. Anayasal hak olan sağlık hizmeti alanı artık hükümet için sektördür. "Sağlık sektörü" parası olanların en iyi şekilde tedavi olduğu ve tüccarların da para kazandığı ancak parası olmayanın hizmeti satın alamadığı bir alan olarak halkımıza sunulmaktadır. Dört kişilik bir aileyi geçindirmek zorunda olan bir emekçinin maaşı gıda harcamalarından sonra zorunlu bir diğer

tüketim olan konut, elektrik, gaz harcamalarına yetişememekte, bu durumda vatandaş sağlık, eğitim, ulaşım gibi zorunlu maliyetler için ise borçlanmak zorunda kalmaktadır.

Hastalardan Alınan Katkı/ Katılım Payı

AKP hükümetinin Sağlıkta Dönüşüm kandırmacasının en somut çıktılarından ve finansman ayağının en çarpık tablolarından birisi vatandaşlarımızın ödediği katılım paylarıdır.

Üzerinde ısrarla durduğumuz ve her platformda dile getirdiğimiz bu katılım payları, hasta ile tedavi arasına paradan bir duvar örmektedir. Küçük gibi görünen, ancak toplayınca yoksulluk içindeki milyonlarca yurttaşın bütçesinde önemli bir yer tutan, katkı - katılım payları, gerçekten doktora gitmeyi engelleyecek kadar caydırıcıdır ve Bakanlık maalesef bundan gurur duymaktadır.

Şaşırtmacalarla hastayı yönlendiren bu sistem içerisinde şu anda hastalar toplamda 11 farklı ücreti 3 farklı (eczane, hastane, maaş) kanaldan ödemektedir.

Bu ücretler;

1. İlaç Katılım Payı (%10-20)
2. Muayene Katılım Payı (5-12 TL)
3. Reçete Ücreti (3 TL)
4. Eşdeğer ilaç Fiyat Farkı [ilaç fiyatı-(en ucuz+%10)]
5. Kutu Başına ilave 1 TL (3 Kalemde sonra)
6. Özel Hastane fark ücreti (Son düzenleme ile %90'a kadar)
7. Tetkik fark ücreti
8. Erken Muayene fark ücreti
9. Öncelikli Tetkik Ücreti (Sıra beklemeden acil, film, Emar vb. için)
10. İstisnai Sağlık Hizmeti (Laparoskopik cerrahi gibi yöntemler için bile talep ediliyor)
11. Telefonla Randevu Parası (Bu hizmetin bedeli Sağlık Bakanlığı tarafından üstlenilmesi gerekirken, bedel vatandaşa ödetilmektedir.)

AKP hükümeti bir yandan sosyal güvenlik kapsamını genişleterek daha çok insana sağlık güvencesi sağlanmış görüntüsü yaratıp sistemlerinin benimsenmesini sağlarken, diğer yandan pek çok ilaç, tetkik, tedavi hizmeti bedelinin geri ödenmesini kısıtlayıcı listelerle engelleyerek, sağlık hizmetlerini özel sağlık kuruluşlarına ve özel sigortalara yönlendirmektedir.

Sağlık ve sosyal güvenlik bütçesinde meydana gelen açıkları kapatmak adına uzun süredir, özellikle de Sağlıkta Dönüşüm Programı'nın yürürlüğe konulmasının ardından sağlıkta tasarruf söylemine bağlı kamu politikaları devreye sokulmuştur. **Tasarruf tedbirlerinde ilk akla gelen ise, ilaç harcamaları olmaktadır.**

Ancak, ilacı herhangi bir ekonomik değişim değeri olan ürün olarak görmek ve bu bakış açısı ile böylesine önemli bir ürün üzerinden tasarrufa gitmek akılcı ilaç politikaları ile uzaktan yakından ilgisi olmayan bir uygulamadır. Neo-liberal piyasa sistemi içerisinde metalar, değişim için üretilen ürün, mal veya hizmetleri kapsarlar. İlaçlar ise, insan yaşamı için vazgeçilemez nitelikte ürünlerdir. Ancak yine de ilaç fiyatı da bir karlılık sürecini ifade eder. Bu nedenle, ilaç sanayi ve sağlık politikası aslında sürekli bir çatışma içerisindedir. Bir tarafta vazgeçilemez ve ertelenemez bir insan hakkı olan sağlık, diğer tarafta ise kapitalist tekellerin kendi arasındaki rekabet durmaktadır. Bu nedenle ilaç gibi vazgeçilemez ve ertelenemez bir ürüne sadece ekonomik tasarruf gözlükleri ile bakmak ve ilacın sağlık hakkı ile olan organik bağını unutmak, sosyal devlet ilkesi ile bağdaşmamaktadır.

Kamunun sağlık ve ilaç harcamalarında tasarruf politikalarına karşı olmamakla birlikte, sağlığın doğası gereği sadece mali-ekonomik tasarruf tedbirleri amacıyla tasarrufa gidilemeyecek bir alan olduğunun altı çizilmelidir. Meseleyi bütün boyutlarıyla ele almadan, sadece ilaçta tasarrufa odaklanan tedbirler alınması hakkaniyetli olmadığı gibi uzun vadede sürdürülebilir olmayan, geçici çözümlerdir.

Sağlık harcamalarının azaltılması noktasında ilk akla gelen ilaç fiyatlarının baskılanması olmaktadır. Bedeli geri ödenecek ilaçlar listesinin belirlenmesi, ilaç fiyatlarının düşürülmesi, ilaç firmalarının kamuya yaptıkları iskonto aracılığıyla hem eczacı kârının azaltılması hem de kamunun ilaç alım fiyatlarının kontrol altında tutulması, global bütçe uygulaması ile firmalara neredeyse pazar payları kadar sabit ödeme yapılması, ilaç yazım

koşullarının ağırlaştırılması gibi ilaç katılım paylarının yükseltilmesi ve nihayet reçeteye 3 kutudan fazla ilaç yazılması durumunda ilave ücret alınması gibi tedbirler, Sağlıkta Dönüşüm'ün ilaç harcamalarını azaltmak yönünde attığı adımlardır.

Oysaki ilaç harcamaları baskılanırken özel hastaneler yoluyla sağlık harcamalarında gerçekleşen artış ise gözlerden kaçırılmaktadır. Sağlıkta Dönüşüm Programı çerçevesinde SGK'lıların da özel hastanelerden hizmet alabileceği propagandası ile özel hastanelere dönük kışkırtılmış/şişirilmiş bir talep yaratılmıştır. Bu durum, standart altı birçok özel sağlık kuruluşunun kurulmasına neden olmuş, ülkede verilen sağlık hizmetinin içindeki özel sektör payı % 6'lardan %30'lara tırmanmıştır. Özel hastaneler karlarına katmaya devam etmektedirler. Öyle ki; şimdilerde futbol takımı ve basketbol voleybol takımları kurmaktadır.

Bugün ülkemizde yanlış politikaların sonucunda ilaç alanında adeta bir kriz vardır ve yetkililer bu krizi görmezden gelmektedirler. Türkiye'de ilaç alanının ekonomisi, 1984 yılından başlayarak İlaç Fiyat Kararnameleri ile düzenlenmektedir. Ama Sağlık Bakanlığı, kendi yayımladığı kararnamelere bile uymayarak, ilaçta döviz kuru belirli bir süre içinde yüzde 5 değiştiğinde ilaç fiyatlarını yeniden düzenlemesi gerekirken Bakanlık gerekli düzenlemeyi yapmamaktadır. 2009 Yılından beri döviz kuru 1.95 TL olarak sabitlenmiştir ve bu gerçek durumu yansıtmaktan çok uzaktadır. Bu da elbette geçtiğimiz süreçte ithal hammaddeye bağımlı hale gelen yerli ilaç şirketleri için de doğrudan ithalat yapan yabancılar için de ciddi bir sorun haline gelmiştir.

Yine, Sağlık Bakanlığı'nın pek çok sunumunda "2004-2013 yılları arasında: Referans fiyat uygulaması ile fiyatları %80'e varan oranlarda düşürdük." ifadesi yer almaktadır. Bu ifadenin sonuçları doğrudur, ancak referans fiyat uygulamasının AKP iktidarı tarafından geliştirilmiş bir yöntem gibi gösterilmesi doğru değildir. Çünkü son 11 yılda bütün dünyada ilaç fiyatlarında hızlı bir gerileme vardır.

Temel prensip olarak - tüm sanayi ürünlerinde olduğu gibi - yaşlanan ilaç ucuzlamaktadır. Bunun sebepleri;

1. Patent koruması ve veri koruma kapsamı dışına çıkan ve belli süreleri dolduran (12-20 yıl) ilaçların eşdeğerleri ruhsat almakta ve orijinal ürünlere karşı fiyat avantajı

sağlayan bu ürünlerin karşısında mevcut pazarlarını korumak ve rekabet etmek isteyen orijinal ürünlerde fiyatlarını hızla düşürmektedirler.

2. İlaç üretiminde yüksek teknoloji kullanılan bir sanayi ürünüdür. Her geçen gün;

-üretim bantlarındaki iş süreçlerinin optimize edilmesi,

-doğru zamanda doğru yerde doğru stok bulundurma imkanı sağlayan talep yönlü pazar incelemeleri,

-üretilen ilaçlar için hammadde, yardımcı madde tedarikinde ve üretim validasyonlarında maliyet düşürücü ar-ge çalışmalarının olumlu sonuçları

firmaların maliyetlerini düşürmekte ve fiyata baskı yapan geri ödeme uygulamalarına olumlu yanıt verilme imkanı ortaya çıkmaktadır.

3. Referans fiyat uygulaması; ülkelerin kendi belirledikleri belli sayıdaki ülkenin ilaç fiyatlarını referans almaları, bu ülkelerin ortalamaları ya da en ucuzu ya da farklı bir yöntemle kendi ülkelerindeki ilaçlara fiyat vermeleri, bunun üzerindeki bir maliyeti kabul etmemeleri anlamına gelmekte ve hemen hemen bütün gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler tarafından kullanılmaktadır. Türkiye’de ilaç fiyatlarında 5 ülkeden (İtalya, Yunanistan, İspanya, Portekiz, Fransa) ekonomik anlamda büyük kriz içinde bulunan Portekiz ve Yunanistan’ı referans almaktadır. Aynı zamanda Türkiye’yi de referans alan ülkeler mevcuttur. Referans fiyat sisteminin işleyişi internet iletişiminin artması ve anlık olarak bütün dünyanın bütün dünyadan haberdar olabilmesi ile çok daha işlerlik kazanmıştır. Bu yöntemi uygulayan bütün ülkelerde pek çok ülke birbirini referans tuttuğu için ayrıca domino etkisi ile de ilaç fiyatları hızla ve tekrardan düşmektedir.

Bütün dünyada ilaç fiyatları üzerinde geri ödeme kurumları baskı oluşturmak amacıyla 8 yolla müdahale edilmektedir. Bunlar;

- Referans fiyat
- İskontolar (kamu)
- Pozitif liste
- Katılım payı
- Reçetelenen kalem sayısı

- Fiyat kontrolü
- Kar kontrolü
- Global bütçedir.

İşte bu bunların 8'inin de birden uygulandığı tek ülke Türkiye'dir.

Tüm bu fiyat baskılama yöntemleri piyasada ilaçların bulunamaması manasına gelmekte ve bugün ülkemizde **çok sayıda ilaç piyasada bulunamamaktadır**. Sosyal Güvenlik Kurumu'nun ve Sağlık Bakanlığının bilgisayar programına kayıtlı olsa bile piyasada vatandaşın erişemediği ilaçlara şu anda varmış gibi muamele yapılmaktadır. Ülkemizde sağlık alanında yapılan onlarca yanlışın bedelini yine vatandaşlarımız ödemekte ve hastalar, sağlıkta tasarruf politikalarının sonucunda ilaç fiyatlarının düşüşü ile birlikte ilaç firmalarının ilaçları üretmeme ya da ithalatını durdurması nedeniyle, karaborsadan ilaç temin eder hale gelmektedir.

Bir diğer önemli nokta, Sağlık Bakanlığı 2014 Yılı Bütçe Sunumunda da ifade edilen, ilaçta **KDV oranının %8 olması Sağlık Bakanlığı açısından övünülecek değil tenkit edilecek bir husustur**. Çünkü ilaç özelliği gereği KDV'nin hiç olmaması gereken bir üründür ve bu yüzden ilaç ve ilaç hammaddelerinin KDV'si en fazla %1 olmalıdır. 2012, 2013 yılı Bütçe sunuşları sırasında olduğu gibi Bakanlığın %8 olan ilaçta KDV'yi bu bütçe sunuşunda da bir başarı olarak ifade edilmesi kabul edilebilir değildir.

Sağlıkta ve ilaç-eczacılık alanında çok göze görünmeyen ama son derece önemli olan bir diğer husus, nadir hastalıkların tedavisi için gerekli olan yetim ilaçların, üretimi ve ruhsatlandırılmasına ilişkindir. Her 10.000 kişiden 1 veya daha az kişide görülen hastalıklar “çok nadir hastalıklar” olarak kabul edilmektedir. Bu nadir hastalıkların teşhisi, önlenmesi veya tedavisi için tasarlanan tıbbi ürünlere de ‘Yetim İlaçlar’ denmektedir. ‘Yetim’ olmalarının sebebi ise geleneksel olarak ilaç endüstrisinin, çok nadir hastalıklardan yakınan az sayıda hasta için tasarlanan ilaçlar geliştirme ve pazarlama konusuna çok fazla ilgi göstermemesidir. Böylesine önemli bir alanda, nadir/çok nadir hastalıkları olan hastaların, sağlık sisteminden daha yaygın hastalıkları olan hastalarla eşit ölçüde faydalanabilmesini sağlama yönünde çalışmalar bir an önce yapılmalı ve ülkemizde bu alandaki adımlarını derhal atmalıdır. Bir an önce; bu alandaki araştırmaların sürdürülebilirliği ve hastaların tedavilerine erişimlerini sağlamak adına, çok nadir hastalıklar ve hastaları için yeni tedavi seçenekleri

araştırıp geliştiren bilim insanlarını teşvik eden hastaların yetim ilaçlara erişimini kolaylaştıran devlet politikaları oluşturulmalıdır. Bu sosyal devlet olmanın ve tüm vatandaşlara eşit ve ayrımsız sağlık hizmeti sunma sorumluluğunun gereğidir. Bu politikalar oluşturulurken Türk Tabipleri Birliği ve Türk Eczacıları Birliği gibi sağlık meslek örgütleri olmazsa olmaz paydaşlar olarak benimsenmeli ve desteklenmelidir.

Türkiye, 1990'lı yıllardan itibaren hem etken madde hem de son ürün anlamında dış piyasaya giderek bağımlı hale gelmiştir. Güçlü bir taşeron üretici konumundadır. Bu ilaçların önemli bir kısmını üretecek bilgi birikimi ve altyapı mevcut olmakla birlikte, özellikle hammadde bağımlılığı ciddi bir sorundur. Türkiye'nin kendi ar-ge politikasını geliştirmesi, uygun uzman işgücü yetiştirmesi, hükümetin bu konuyu birinci öncelik haline getirip teşvik vermesi zorunluluktur. Çünkü bugün Türkiye'de ilaç sanayinde pazardaki ilk 20 firmadan sadece 4'ü, ilk 10 firmadan ise sadece 2'si yerli firmadır. Bu durum da açıkça, ilaç pazarının çok uluslu şirketlerin kontrolünde olduğunu göstermektedir. Ülkemizde, önceden ilaç sektöründe çok güçlü yerli ilaç sanayi varken, şimdi AKP iktidarı ile birlikte bu sanayinin büyük çoğunluğu – son 10 yılda 10'a yakın ilaç şirketi- teker teker satılmıştır.

Unutulmamalıdır ki sağlık devredilemez ve ertelenemez bir haktır. Bu nedenle, sağlık alanının artık kamusal bir yükümlülük olmaktan çıkartılması ve özelleştirilmesi dolayısıyla piyasalaştırılması bu hakkın alınıp-satılabilir bir hale dönüştürülmesi en başta insan haklarına aykırıdır. Sağlık ticari bir meta değil en doğal insan hakkıdır. Anayasamıza göre de sosyal devlet anlayışında, yurttaşların sağlık hizmetini ücretsiz alma hakkı vardır. Tüm bu gerekçelerle 2014 Bütçesi, tıpkı bundan önceki bütçeler gibi insan merkezli değil, sermayeye hizmet ve kâr merkezlidir.

Özellikle son bir yıl içerisinde ilaç alanı ile ilgili olarak;

Kanser hastalığı için kullanılan ilaçlarda temin sıkıntısı yaşanmıştır. Euro kurunun 1.95 TL'den hesaplanması nedeniyle ithal olan ilaçların piyasada bulunurluğu zorlaşmıştır. Bunu diğer uzmanlık gerektiren kronik hastalıkların tedavisinde kullanılan ilaçlarda da görmek mümkündür. Bu durum öyle bir noktaya gelmiştir ki; depo penisilin grubu olarak bilinen penisilin ilacında temini bile yapılamamıştır. Ülkemizde sayısı 200 bin civarında akut kalp romatizması hastası bulunmaktadır. Bu hastalar için ayda bir kez depo penisiline ihtiyaç bulunmaktadır. Hükümetin uyguladığı yanlış ilaç fiyat politikası yüzünden penisilin ilacı

üretimi durmuş ve hastalar ilaç bulamamışlardır. Bu durum bile ilaç konusunda nasıl bir vahim tablo ile karşı karşıya kaldığımızı göstermektedir.

Yıllardır ülkemizde üretimi bulunan birçok önemli ilaç üretilemez hale gelmiş, hastaların ilaca erişimi mümkün olamamıştır. Sağlık bakanlığı sektörün taleplerine kulağını tıkamıştır.

Son yıllarda ilaç ruhsatlarının verilmesine ilişkin olarak farklı bir politika izlenmiştir. Yurt dışında üretilen patentli olan ve daha çok kronik hastalıkların tedavisinde kullanılmak üzere yeni çıkmış ve ABD ile Avrupadaki FDA ve EMA'dan izin almış ilaçlar için GMP (İyi İmalat Kuralları) şartı konmuş, bakanlık tarafından bu ilaçların üretim yerlerinde denetim adı altında gereksiz ziyaretler yapılmıştır. Son 10 yıl içerisinde ABD ve Avrupa ülkelerinde yapılan GMP ziyaretleri ile ilgili bir istatistik çalışması yapılmamış, hangi denetimde yeterlilik almayan fabrika/üretim yeri kamuoyu ile paylaşılmamıştır. Bu işlem adeta turistik gezilere dönmüştür. İlaç ruhsatlarında yapılan bu geciktirmeler vatandaşımızın ilaca erişim hakkını engellemiştir.

İlaç ruhsatlarının bilerek geciktirilmesi yeni ilaçlara halkımızın erişimi engelleyerek tedavilerin gecikmesine hatta belki ölümlere neden olmuş, hükümet yeni ilaçlara erişimi bilerek engelleme politikası yürütmüştür. Türkiye'de bulunmayan ve hasta bazında ithal edilen ilaçlar 1996 yılından bu yana Türk Eczacıları Birliği tarafından başarılı bir şekilde hastalara ulaştırılmaktadır. Ancak Sağlık Bakanlığı bu işi kamu hizmeti olarak gören ve başarılı bir şekilde yapan TEB'i devre dışı bırakmak ve bir takım şirketlere bu ilaç tedarik işlemlerini yaptırmak için 1262 ve 984 sayılı yasalara aykırı bir şekilde 17 adet ecza deposuna izin vermiştir. Bu şirketler içerisinde önceki yıl SGK sağlık ve ilaç verilerini şirketlere satması için Medula bilgilerini verdiği bir şirketin sahibi de bulunmaktadır. Hükümete yakınlığı ile bilinen bu şahsa ait şirket, kanunen yetkisiz olduğu halde yurtdışından ilaç ithal etmeye çalışmaktadır. Sağlık Bakanlığına bağlı kuruluş olan Türkiye İlaç ve Tıbbi Cihaz Kurumu (TİTCK), Türk Eczacıları Birliğinin bu hizmetini engellemek için türlü zorluklar çıkarmaya çalışmış ve TEB'den aldığı bilgileri İDM isimli yukarıda bahsedilen şirkete sızdırmıştır.

Olması gereken; ilacın halkımıza en iyi şekilde ulaştırılması için ABD ve Avrupa ülkelerinde kullanılan ilaçlara bir an önce ruhsat verilmesi ve geri ödemeye alınarak eczaneler aracılığıyla hastalarımıza ulaştırılmasıdır.

Sağlık Bakanlığı ilaçların bulunabilirliği ile ilgili inisiyatifini kaybetmiş bulunmaktadır. İlaç fiyatları ile ilgili kararlar son 5 yıldır, Maliye ve Kalkınma Bakanlığı tarafından belirlenmekte, hasta odaklı yaklaşım yerine bütçe odaklı yaklaşım sergilenmektedir.

Hükümet yılında yeni ilaç geri ödememe tedbirleri almıştır. Bunlardan son 3 ay içerisinde görüleni taban fiyat uygulamasıdır. Bu uygulama ile eşdeğer ilaçlardan en ucuz olanın ödenmesi öngörülmektedir. Bu sayede yukarıda belirttiğimiz fark ücretlerine bir de uçuş eşdeğer farkı eklenmiş olacaktır. Böylelikle halkımız ilaç alırken daha çok para ödeyecektir. Ucuz eşdeğer uygulaması sadece SGK lehine olan ancak halkımıza yeni bir yük getirecek uygulamadır. SGK bir taraftan bunları uygularken diğer taraftan tamamlayıcı sigorta projesi pompalanmaya çalışılmaktadır. Sosyal devlet anlayışı ilaç temini ve geri ödemesi alanında göz ardı edilmiştir.

Özet olarak, iktidarın uyguladığı Sağlıkta Dönüşüm Programı sağlıklı bir metaya dönüştürmüştür. Vatandaşa ihtiyacı kadar sağlık hizmeti değil, parası kadar sağlık hizmeti sunulmaktadır. Sağlık hizmetleri bütçeden değil vatandaşın cebinden karşılanır hale gelmiştir.

Sağlık Bakanlığı bu bütçe ve paralı sağlık hizmeti anlayışı ile vatandaşlara nitelikli sağlık hizmeti sunmayacağı açıktır.

Bakanlık, tedavi edici hizmet anlayışı ile sadece uluslararası ilaç ve tıbbi malzeme tekellerine hizmet etmektedir. Sağlık Bakanlığı asli görevini devralarak, gerçekçi bir bütçe ile vatandaşa koruyucu sağlık hizmetine dayalı planlı bir sağlık hizmeti sunmalıdır. Aksi durumda, serbest piyasanın kurallarına bıraktığı kâr odaklı hedefler ve “paran kadar sağlık” anlayışı, yakın geleceğin toplumsal sorunlarının önemli bir kaynağı olacaktır.

6. KENTLEŞME

SÜRDÜRÜLEBİLİR KENTLEŞME

Dünyada kentsel nüfus oranının hızla artması ile, kentler, metropoliten alanlar ve kentsel bölgeler yeni biçimler ve sorunlarla karşılaşmaktadır. Plansız ve öngörüsüz kentleşme ve sanayileşme süreçlerinde kaynakların denetimsiz kullanımı ve tüketimi; sera etkisi ve ozon

aşınması gibi doğal çevre üzerinde olumsuz sonuçlar yaratmıştır. Bu olumsuz durumun sürmesi halinde ileride çok daha vahim sonuçlar ortaya çıkabilecek, kentlerdeki yaşam ortamları büyük risklerle karşı karşıya kalabilecektir. Diğer yandan kentlerde biriken nüfus grupları arasındaki sosyal ve ekonomik farklılaşmalar büyümüş; kentsel yoksulluk, kentsel güvenlik gibi sorunlar da kentlerde sosyal yaşam kalitesini olumsuz etkilemeye başlamıştır. Özellikle kırsaldan kent alanlarına göçün çok yaşandığı ülkemizde çevre politikaları giderek daha fazla önem kazanmaktadır. Ülkemizde ise, son 20 yılda yürütülen vahşi ve kirli çevre politikaları sonucu; çevre alanı yıllar boyunca istismar edilmiş, yerli ve yabancı yatırımcı hizmetine sunulan alanlarda talan ve yağmaya varan suistimallere göz yumulmuştur. Gelecek nesillerin ihtiyaçları göz ardı edilerek, kent alanlarının yeşil alanları ve başta su kaynakları olmak üzere doğal kaynaklarımız vahşi bir şekilde yok edilmektedir. Ormansızlaştırılan alanlardan kentsel/rantsal dönüşüme, enerji politikalarından madencilik faaliyetlerine, yaşanan doğal afetlerden tarım ve gıda uygulamalarına kadar geniş yelpazede yaşanan olumsuzluklar tüm gerçekliğiyle ortadadır.

Avrupa Komisyonunun ilerleme raporlarında çevre bölümünde gelinen süreç eleştirilmektedir. Genel olarak çevre alanında sınırlı ilerlemenin kaydedildiğinin belirtildiği raporlarda; doğa koruması konusunda ilerleme kaydedilmediği, su kalitesi ve iklim değişikliği konusunda genel politika geliştirilmesi bakımından çok sınırlı ilerleme kaydedildiği belirtilmektedir.

Günümüzde nüfusu giderek artan şehirlerde yaşanabilir ortamlar yaratmak için sürdürülebilir kentsel gelişme yaklaşımı, sosyal adalet, sürdürülebilir ekonomiler ve çevresel sürdürülebilirlik konularının tümünü kapsamaktadır (Sürdürülebilirliğe Doğru Avrupa Kentler ve Kasabalar Şartı -Aalborg Şartı).

Bu yeni olgu ve sorunlara karşılık bulabilmek için, sürdürülebilir kentlere ulaşma amacı; özellikle 20. Yüzyılın sonlarından bu yana kentleşme sektörünün gündemindeki en önemli konular arasına girmiştir.

Sürdürülebilirlik hedefinde sosyal adalet ilkesi ile, insanların sağlık hizmeti, istihdam ve konut gibi temel sosyal gereksinimlere eşit biçimde erişiminin sağlanması öngörülmektedir. Bu temel gereksinimlerin sunumu, çevre koruma amacı ile

bütünleştirilmelidir. Sürdürülebilir ekonomi ilkesi, kentlerin ekonomik gelişimi sağlanırken doğal kaynakların (atmosfer, toprak, su ve ormanlar gibi) kısıtlı olduğunun göz önünde bulundurulmasına işaret etmektedir. Çevresel sürdürülebilirlik ilkesi ise, doğal kaynakların sürekliliğinin sağlanması anlamına gelmektedir. Kaynakların kullanım düzeyi, bu kaynakların kendini yenileme hızını aşmamalıdır. Öte yandan salınan kirleticilerin oranının, doğal kaynakların bu kirleticileri işleme tabii tutma hızını aşmaması gerekmektedir. Biyoçeşitliliğin; insan sağlığının; hava, su ve toprak kalitesinin; hayvan ve bitki yaşamlarının korunması da çevresel sürdürülebilirlik ilkesi içinde yer almaktadır.

Sürdürülebilir kentsel gelişme yaklaşımı aşağıdaki sıralanan temel amaçların birbiriyle bütünleştirilmesini önermektedir (Commission of the European Communities 1998):

- Kentsel alanlarda ekonomik refahı ve istihdamı güçlendirmek
- Kentsel alanlarda eşitliği, sosyal katılımı ve kentsel yenilemeyi teşvik etmek
- Kentsel çevreyi korumak ve geliştirmek
- Kent yönetişimine ve yerel kapasite artırımına katkı yapmak.

Birinci amaca ulaşmak için, buluşçuluğun teşvik edilmesi, üretkenliğin artırılması, büyük kentlerde olduğu kadar küçük ve orta ölçekli kentlerde de istihdam kaynaklarının değerlendirilmesi yolları ile kentlerin ekonomik canlılığının güçlendirilmesi yönünde eylemler gerekmektedir. İkinci amaç, artan üretkenliğin getirdiği kazançta adil biçimde erişilmesi, sosyal dışlanmanın azaltılması ve güvenliğin artırılması yönündeki eylemleri içermektedir. Üçüncü amaç, kentsel gelişim uğruna, kentleri çevreleyen alanlara bu gelişimin maliyetini yılmamayı, kentleri çevresel açıdan daha fazla sürdürülebilir kılan eylemleri gerçekleştirmeyi ön görmektedir. Dördüncü amaç, katılımı genişletmeye yönelik yaratıcı ve esnek karar verme süreçlerinin teşvik edilmesini, kurumsal süreçlerde işbirliğinin artırılmasını kapsamaktadır (Commission of the European Communities 1998).

Benzer biçimde, Avrupa Çevre Ajansı da, kentsel sürdürülebilirliği sağlamak için ulaşılmaması gereken amaçları şu şekilde tarif etmektedir: (European Environment Agency 1995 içinde, erişim tarihi: Kasım 2007):

- Mekanın ve doğal kaynakların tüketimini en aza indirmek

- Kentsel akışları etkin biçimde yönetmek
- Kentsel nüfusun sağlığını korumak
- Kaynaklara ve hizmetlere eşit erişimi sağlamak
- Kültürel ve sosyal çeşitliliği sürdürmek.

Özetle, sürdürülebilir kentsel gelişme yaklaşımı, kentsel gelişmenin etkilediği ve kentsel gelişmeyi etkileyen tüm çevresel (yapılı çevre/doğal çevre), sosyal, ekonomik unsurları birbiriyle ilişkili biçimde içermekte; ekonomik ve sosyal gelişimin çevre koruma ve iyileştirme amacı ile birleştirilmesini ön görmekte; gelişimin biçiminin katılımlı süreçlerle kararlaştırılmasını gerektirmektedir. Tablo 1, Avrupa Birliği'ne üye ülkelerin üzerinde uzlaştığı sürdürülebilir toplulukların temel özelliklerini sunmaktadır. Bu özellikler, yukarıda açıklanan çevresel, sosyal ve ekonomik gelişim boyutlarından türetilmektedir (Bristol Mutabakatı 2005). Sürdürülebilir kentleşme ve yerleşmelere ilişkin ilke ve değerleri sıralamak istersek şu hedefleri yazabiliriz:

- Doğal kaynakların kullanımında ekolojik dengenin gözetilmesi,
- Kültürel varlıkların korunması, yaşatılması ve geliştirilmesi,
- Doğal ve teknolojik tehlike ve risklerden arındırılmış, sağlıklı, güvenli, nitelikli yaşam çevrelerinin oluşturulması,
- Yaşayanların güvenli içme suyuna, yeterli altyapıya ve ulaşım imkanlarına erişiminin sağlanması,
- Kamu hizmetlerinden yararlanmada fırsat eşitliğinin sağlanması,
- Yerel düzeyde ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmanın gerçekleştirilmesi,
- Toplumsal dayanışma ve bütünleşme kültürünün geliştirilmesi, kentsel yoksulluk ve eşitsizliklerin giderilmesi,
- Yerel kültürel değerler ve geleneklerin korunup geliştirilmesi,
- Çok merkezli, yığılmayı önleyen ve dengeli mekânsal gelişmeye odaklı, dinamik, çekici ve yarışmacı yerleşmeler sisteminin oluşturulması,

- İklim değişikliğinin etkilerini azaltmaya yönelik sürdürülebilir kent formunun, sürdürülebilir ulaşım sistemlerinin ve yerleşmelerde yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımının geliştirilmesi,
- Yerleşmelerin planlanmasında, nüfus ve ekonomik faaliyetlerin yer seçimi ve mekânsal dağılımında, çevresel, doğal ve ekolojik eşiklere ve taşıma kapasitesine uyulması,
- Yerleşmelerde, tüketim kalıplarının doğal ve kültürel çevre üzerindeki etkilerini azaltacak yöntemlerin teşvik edilmesi,
- Yerleşmelerde yaşam ve mekân kalitesini geliştirmeye, mekânsal ve toplumsal eşitsizlikleri gidermeye yönelik araçların geliştirilmesi ve başarı göstergeleri ile izlenmesi,
- Yerleşmelerde ekonomik, sosyal ve mekânsal gelişmelerin yaşam destek sistemleri üzerindeki olumsuz etkilerinin azaltılması, hava, su ve toprak kirliliğinin önlenmesi,
- İşbirliği ve dayanışma kültürü için katılım yöntemlerinin geliştirilmesi ve kurumsallaştırılması,
- Yerel Yönetimlerin hizmet sunumunda, şeffaflık, hesap verebilirlik, katılımcılık ve verimliliğin esas alınmasıdır.

KENTLEŞME İLE İLGİLİ TÜRKİYE’DE DURUM

Göç

9’uncu Kalkınma Planı’nda ülke nüfusunun toplamda %7.1 oranında arttığı ve bu artışın süren göçle birlikte şehirlerde daha belirgin olduğu saptaması yapılmaktadır. Benzer saptamalar 8’inci Kalkınma Planı’nda da vardır. 2007- 2013 yıllarını kapsayan Dokuzuncu Kalkınma Planı Yerleşme ve Şehirleşme Özel İhtisas Komisyonu Raporu’nda kentleşme ve yerleşme vizyonu, “Bölgeler, yerleşmeler arası ve içi eşitsizlikleri azaltılmış, doğal ve kültürel mirasın korunup geliştirildiği, yaşam ve mekân kalitesi iyileştirilmiş, riskleri azaltılmış, toplumsal cinsiyet eşitliği sağlanmış, yarışma gücü kazandırılmış, dengeli, tamamlayıcı, çok merkezli başka bir ifadeyle yığılmayı önleyici ve sürdürülebilir, bir yerleşme sistemine ulaşma” olarak yer almış, planlama vizyonu ise “Türkiye kentleşme ve yerleşme vizyonunu

gerçekleştirmeye yönelik eşgüdüm ve kademeli birlikteliği sağlanmış, kamu yararını gözeten, uygulama araçları geliştirilmiş, bütüncül, kurumsallaşmış ve katılımcı bir planlama sisteminin oluşturulması” olarak belirlenmiştir.

10’uncu Kalkınma Planı’nda (2014-2018 dönemi) da benzer hedefler öngörülmüştür. Ayrıca 10’ncu plan raporunda 2007-2012 döneminde şehirlerde nüfus oranının %67.5 ‘ten % 72.3 düzeyine ulaştığı da ifade edilmektedir. Saptama doğrudur ancak bugün gelinen noktada sonuç, ülkemizin çok yönlü kalkınma politikalarında hedeflenen noktada değildir. AKP bu durumu ve ilgili verileri bilmesine rağmen bilerek ya da bilgisizlikten doğu ile batı arasındaki dengesiz büyümeyi giderememiş, gerekli teşvik ve yatırımların yapılmasını sağlayamamış, kırsaldan ve doğudan batıya hızlı göçü bırakınız azaltmayı adeta arttıran politikalar izlemiştir. Hükümet şimdi yerine getirmediği planlama ödevlerini görmezden gelerek mekansal planlama, ulaşım, çevre, sürdürülebilirlik, kentsel dönüşüm vb. konularda analiz ve saptamaları yeniden yapmış gibi davranıp, sanki bir çözüm bulacakmış gibi daha önceki raporları (Kentleşme Şurası, Deprem Şurası, KENTGES Raporları, TBMM Araştırma Raporları vb), analizleri, 5 yıllık kalkınma planlarında yazılan politikaları ve çözüm önerilerini biraz değiştirerek, durum analizi, amaç ve hedefler ve politikalar başlıkları altında yeniden sunmaktadır.

Mekansal Planlama

Üyesi olmaya çalıştığımız AB’nin mekânsal planlama vizyonunda temel ilkeler ve perspektifler belirlenmiş ve tüm üye ve üye adaylarına tavsiye edilmiştir.

Örneğin “Avrupa Kıtasının Sürdürülebilir Mekânsal Gelişimi İçin Rehber İlkeler (CEMAT–2000)” ve “Avrupa Mekânsal Gelişme Perspektifi (ESDP–1999)” başlıklı belgeler bunlardan bir kaçıdır. Ayrıca ülkemizde yapılan Kentleşme Şurası, Deprem Şurası çalışmaları ve raporları, KENTGES raporları Dünyada ve Avrupa’da benimsenen ilke ve perspektifleri göz önünde bulundurarak Bakanlıklara ve 5 yıllık Kalkınma Planlarına tavsiyelerde bulunulmuştur.

Bu belgeler, yasal olarak bağlayıcı olmamakla birlikte, ülkemizdeki siyasi karar ve uygulamaları yönlendirmede etkili olduğu söylenemez. Türkiye’de arazi kullanım kültürü ve

standartları oluşmamış, dolayısıyla yeterli bir “mevzuat” ortaya çıkarılamamıştır. Mevcut mevzuatın zayıf tarafları da kısa vadeli çıkarlar elde etmek için kullanılmaktadır. Arazi kullanım mevzuatımız Avrupa Birliği standartlarına erişitirilememiş, yapılan bazı iyi niyetli girişimlerde ne yazık ki kadük olmuştur.

AB’ye entegrasyon raporlarımızda plansız yerleşmeler, kaçak yapılaşmalar ve bunun getireceği afet kökenli kayıpların boyutları ve çevresel sorunların nasıl çözüleceği konusu irdelenmemiştir. Bilimsel arazi yönetim planları izlenerek, illerimizde ve diğer yerleşmelerimizde stratejik ve nazım planlarını bir an önce yapıp bitirmeleri ve uygulamaya geçmeleri gerekmektedir. CHP iktidarında nüfus planı ve sosyal ve ekonomik anlamda dengeli yerleşimler için bir eylem programı mutlaka yapılacaktır. İstanbul başta olmak üzere büyükşehirlerimizin daha ne kadar nüfus alacağı, çevrenin ve su ve orman alanlarının nasıl korunacağı, yayılma mı yoksa yerinde dönüşüm politikalarının mı izleneceği, sanayinin konumunun ne olacağı, ekoloji-ekonomi dengesinin nasıl sağlanacağı konularında bilimsel kararlar üretilmeli ve uygulanmalıdır. Bu geleceğin tanımında deprem ve çevre güvenliği mutlaka yaratılmalı, ileriye dönük çağdaş ve sağlıklı yaşam ortamı mutlaka sağlanmalıdır.

Atık Su, Kirlilik ve Çevre Etki Değerlendirme

Türkiye’de kentlerin aşırı hızlı nüfus artışına mekansal planlama, fiziksel alt yapı ve ilgili mühendislik hizmetleri yetişmemektedir. Bunun sonucu olarak evsel ve sanayi atıkları yönetimi aksamakta, kirli suların yüksek düzeyde arıtılarak doğaya deşarjı mümkün olmamaktadır.

TÜİK 2012 yılı Belediye Atıksu İstatistikleri Anketi verilerine göre atıksu arıtma tesisleri ile hizmet verilen belediye nüfusunun oranı ise Türkiye nüfusu içinde %58, toplam belediye nüfusu içinde %68 olarak hesaplandı. Tüm belediyelere uygulanan sonuçlarına göre, 2 950 belediyeden 2 300’üne kanalizasyon şebekesi var. Kanalizasyon şebekesi ile toplanan 4,1 milyar m³ atıksuyun %45,3’ü denize, %44,6’sı akarsuya, %2,8’i baraja, %1,8’i göl-gölete, %0,9’u araziye ve %4,6’sı diğer alıcı ortamlara deşarj edildi. Deşarj edilen atıksuların %80’i arıtıldı. Deşarj edilen 4,1 milyar m³ atıksuyun 3,3 milyar m³’ü atıksu arıtma tesislerinde arıtıldı. 0.8 milyar m³ atık su doğaya deşarj ediliyor. Arıtılan atıksuyun %38,3’üne gelişmiş, %32,9’una biyolojik, %28,5’ine fiziksel ve %0,3’üne doğal arıtma uygulandı. Arıtılan

atıksuyun %52,7'si denize, %39,2'si akarsuya, %1,9'u baraja, %1,1'i göl-gölete, %0,3'ü araziye ve %4,8'i diğer alıcı ortamlara deşarj edildi.

Türkiye'nin atıksuyunun yüzde 20 si arıtılmamakta, arıtılan suyun da ancak %38.3 üne gelişmiş arıtma uygulanabilmektedir. Hal böyle olunca özellikle sanayi tesislerinin bulunduğu büyük kentlerin doğası, su havzası, denizi, gölü ve havası yüksek derecede kirlenmektedir Türkiye'deki atıksu arıtma tesislerinin büyük çoğunluğu hala geleneksel ya da konvansiyonel teknoloji arıtma tesisleridir. Yerli arıtma teknolojilerini desteklenmelidir! Türkiye artık yabancı kurumların, finansörlerin elinden kurtulmalıdır.

Atıksu arıtma tesisi teknolojisinde en ileri kentimiz İzmir'dir. Ayrıca, İzmir 13 adet ileri biyolojik arıtma tesisleriyle Türkiye'de öndedir.

Su Kirliliği Kontrolü Yönetmeliği'nin yürürlüğe girişinin üzerinden 23 yıl geçmiş olmasına rağmen, 15 milyon kişilik nüfusu ile ülkemizin en büyük kenti olan İstanbul'un atıksularının ancak %0.3 ü biyolojik, %14 ü gelişmiş arıtmaya tabi tutulmaktadır. İstanbul çevresindeki denizlerin, göllerin, derelerin ve su havzalarının ne boyutta kirlendiğini bu sayılar göstermektedir.

TÜİK verileri atıksuların evsel ya da endüstriyel kaynaklarını, bölgesel sınıflandırılmasını yansıtmamakla birlikte, mevcut atıksu arıtma tesislerinin deşarj kaliteleri hakkında herhangi bir bilgi sunmamaktadır. Daha açık bir ifadeyle, deşarj edilen suyun içeriğinde kendini devam ettiren kirleticilerin parametre, miktar ve neden olduğu çevresel etkiler raporda yer almamaktadır.

Kentlerin çeperlerindeki sanayi tesislerinden çıkan baca gazlarının yarattığı hava kirliliği hala sorundur. Özellikle kentlerde hızla artan konvansiyonel yakıtlı araç sayısı egsoz gazının kent merkezlerinde yeteri kadar ölçülmemekte, kişi sağlığı üzerindeki tehdit derecesininin incelenmediği ve gündeme getirilmemesi ciddi sorunlardan biridir.

Kentlerdeki yeraltı ve yerüstü bir çok büyük mühendislik yatırımlarının ÇED dışında bırakılması ve “vahşi” kentleşmenin sürmesi bir çok kirleticinin insanlar ve doğa üzerindeki onarılmaz sorunları yaratacağı açıktır.

25 Kasım 2014 Tarihinde Resmi Gazete'de Yayımlanan Çevresel Etki Değerlendirme Yönetmeliği

Bilindiği üzere büyük ölçekli projelerin çevreye olan etkisini değerlendiren raporlar, çevre katliamlarının önünde en büyük engel teşkil ediyordu. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2013 yılında sil baştan değiştirdiği Çevresel Etki Değerlendirme (ÇED) yönetmeliğini bir kez daha değiştirdi. Değişiklikle çevre katliamlarına davetiye çıkaracak düzenlemeler yapılırken, alışveriş merkezleri (AVM), hidroelektrik santralleri (HES), şehir hastaneleri, toplu konut projeleri ve golf sahaları ÇED'den muaf tutuldu. Çevre katliamı anlamına gelen bu Yönetmelik ile Anayasa Mahkemesinin daha önce iptal ettiği değişiklikle ÇED'den muafiyeti öngören unsurlar tekrar muafiyet kapsamına alınmakta olup, bu Yönetmelik ile Bakanlık, Anayasa Mahkemesi'nin iptaline hükmettiği maddeleri tekrar yönetmeliğe koyarak Anayasa Mahkemesinin kararlarını dikkate almadığını bir kez daha göstermiş oluyor.

2013 Yılında Çevre Kanunu'na geçici 3'üncü madde olarak konulan ve çok sayıda büyük projeye ÇED muafiyeti getiren değişikliğin Anayasa Mahkemesi tarafından durdurulması ve Anayasa Mahkemesi'nin gerekçeli kararı henüz açıklanmamışken, Bakanlık mahkemenin reddettiği maddeyi yeniden yönetmeliğe koyması başlı başına bir hukuk tanımazlıktır.

Yönetmelikte en çok göze çarpan golf tesisleri ve AVM'lerin ÇED'den muaf tutulmasının yanı sıra toplu konut projeleri için uygulanan ÇED sürecinin de esnetilmesidir. 25 Kasım 2014 tarihli ÇED yönetmeliği ile düzenlemeler nokta atışı şeklinde yapılmış olup, bu yönetmelikle çevre felaketleri artacaktır. Anayasa Mahkemesi'nin 'muafiyetin' önünü kapatan kararını Bakanlık görmezden gelerek Mahkemenin iptal ettiği maddeyi yönetmeliğe tekrar koymuştur. Bu hukuk tanımazlık ülkemizde çevre felaketlerinin yaşanmasına, isteyenin istediği gibi orman ve tarım arazisi katliamı yapabilmesine, yeraltı ve yer üstü sularını istediği gibi kullanabilmesine yol açacaktır. Bu Yönetmelikten sonra kimse " Bu Projenin Çevresel Etkisi Nedir?" diye soramayacaktır.

Yeni yönetmelikle özellikle inşaat sektörü artık ÇED sürecinden muaf olacaktır. Bu yönetmelik, projelerin çevresel etkisinin değerlendirilmesini istemiyoruz anlamına gelmekte, inşaat sektöründeki tüm büyük projeler ÇED süreci dışına taşınmaktadır.

Öyle ki; bir önceki yönetmelikte 2 bin konut ve üzeri konut içeren toplu konut projelerinde ÇED uygulanması gerekiyordu. Yeni yönetmelikte ise 500 konutun üzerindeki toplu konut projeleri için sadece proje tanıtım dosyası sunulması yeterli olacak. Böylece özellikle yapılması planlanan şehir hastanelerinin önündeki en büyük engel olan ÇED süreci de aşılmış olmaktadır. Halkımızın Şehir Hastanelerinden faydalanması ve bu hastanelerin inşası elbette ki itiraz edilebilecek bir konu değildir. Ancak bu projelerin kentin nefes aldığı yeşil alanlarda, ekili ve dikili bölgelerde, içme suyu ve sulak alanlarda, endemik bitki örtüsü ve türlerinin popülasyonunun bulunduğu alanlar ile nadir hayvan üreme ve yaşam sahalarında yapılmasının önlenmesi adına ÇED süreci önemli bir denetleme süreci anlamına geliyordu. Bu Yönetmelikle, bir önceki yönetmelikte 200 konut ve üzerindeki toplu konut projelerinde 'proje tanıtım dosyası' istenirken yeni yönetmelikteki değişiklikle 500 konutun altındaki projeler ÇED'den muaf tutulmuş oluyor.

Ayrıca; tarım ve orman arazilerinin dönüştürülmesini sağlayan projeler de ÇED'den muaf tutularak orman ve tarım arazilerinde yapılacak projelerde, bu projelerin çevresel etkisinin incelenmesinin önü de tıkanmış oluyor.

Bir başka acı muafiyet ise Beyaz Eşya Boyama Fabrikası, Metro, Demiryolu projelerine getirilmektedir. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın yeni düzenlemesi ile metro gibi yer altı projelerine de ÇED'den muaf hale getirilmekte olup, buna göre yapılacak bir metronun veya yeraltı çalışmasının çevresel etkisi istenmeyerek bu projenin jeolojik, jeofizik, jeoteknik açıdan incelenmesi engellenerek, projenin çevreye verebileceği yada doğada yaratabileceği tahribatın tespiti imkanı ortadan kaldırılmaktadır.

Ayrıca yeraltı sularının çıkarılmasına yönelik projelere de muafiyet getirilerek yer altı suları tükenme tehlikesiyle karşı karşıya bırakılmakta, yeni düzenlemeye göre 100 kilometre ve altı demir yolları, beyaz eşya boyama fabrikaları gibi atıkları ile direk doğa ve çevre kirliliği yaratabilecek projeler de ÇED'den muaf tutulmakta bu projelerin de çevresel etkisi değerlendirmesi istenmemektedir. 25 Kasım 2014 tarihli ÇED yönetmeliği ile rüzgar enerjisi

alanındaki projeler için de ÇED muafiyetinin sağlanmış olup, rüzgar enerjisi üretebilmek için sadece tribün sayısı şartı getirilmiş bulunmaktadır.

Üzerinde durulması gereken bir başka muafiyet ise deniz, göl ve nehirlerin dibinde; 3 milyon metreküp ve üzeri dip taraması ve malzeme çıkartılması ÇED'den muaf hale getirilmesidir. Oysa ki; bu dip taraması yüzyıllara dayanan bir alüvyon taşınımı ile oluşmuş ekolojik dengenin bir anda altüst edilecek olmasıdır.

Halen yürütülmekte olan ve ÇED süreci sebebi ile yüklenicisine ağır maliyetler yüklediği bilinen Ankara Gölbaşı Mogan Gölü dip tarama vb. projelerinde bir an önce mesafe alma isteğinin bu Yönetmelikte yer bulmuş olması hiç kuşku yok ki kaygı verici ve düşündürücüdür. Doğal dengenin korunmasının, dört mevsim inceleme ve eleme kriterinin uygulanmasının son derece önemli bir yer işgal ettiği bu projelerdeki muafiyetler, proje hataları zinciri ile gelecek kuşaklara birer enkaz özelliği taşıyan doğa köşelerinin bırakılmasına neden olacaktır.

Akarsu havzaları arasında su aktarımında 100 milyon metreküp altı ÇED'den muaf tutulması ise bir başka acı karar anlamına geliyor ki bu da HES projelerine dolaylı muafiyet getirilerek büyük su temini projelerine ÇED'den muafiyet sağlanıyor.

Bu noktada baraj ve gölet oluşturulmasında enerji üretimi şartı kalkması ile enerji üretme bile 10 milyon metreküp ve altı projeler ile farklı akarsuları birleştiren projeler (boru tipi projeler) ÇED'den muaf tutuluyor. Bu karar ile akarsular arası su transferinin çevre etkisinin ne olacağı merak bile edilmiyor.

Bu Yönetmelik ile seramik üreten tesislerde ÇED uygulama sınırı 100 bin tondan 300 bin tona çıkartılarak irili ufaklı bir çok seramik tesisinin ÇED dışına çıkarılarak doğa katliamına zemin hazırlanmaktadır. Bir başka önemli düzenleme de fabrikaların sökülmesinin ÇED'den muaf tutulmasıdır. Buna göre nükleer, termik, demir çelik, enerji santrallerinin sökülmesi ve kaldırılması süreci için ÇED raporu aranmayacak, bu tür fabrikaların sökülmesinden doğacak çevresel etkiler ne yazık ki değerlendirmeye tabi tutulmayacaktır.

Hiç kuşku yok ki bu Yönetmeliğin en önemli muafiyeti toplu konut projeleri, alışveriş merkezleri, tarım arazilerini yok eden projeler, orman alanlarının dönüştürülmesi projelerinin ÇED'den muaf tutulmasıdır. Avrupa Birliği (AB) kriterlerine göre, bir yere AVM

yapılabilmesi için çevresel etki değerlendirmesinin yapılması şarttır. Ancak Hükümet bu Yönetmelik ile açıkça uymak zorunda olduğu kriterlere aykırı davranmaktadır.

ÇED raporu bir faaliyetin kurum aşamasında çevre kirliliği açısından değerlendirilerek gerekli şartları sağlayıp sağlamadığını belirten Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından verilen bir belge. Firmaların inşaat kurulum aşamasında(eğer firma yönetmelikte belirtilen ÇED raporunun gerekli görüldüğü işleri yapıyorsa yada yapacaksa) bu belgeye kesinlikle sahip olmaları gerekiyor. Bilindiği üzere ulaştırma projeleri çevre etkisinin en yoğun olduğu projelerdir ancak hükümet seçim ve oy kaygıları sebebi ile bitirmekte bir türlü başarılı olamadığı ulaştırma projelerinin sonuçlarını bir an önce almak adına doğa katliamına göz yummaktadır.

ÇEVRE VE ŞEHİRCİLİK BAKANLIĞININ SAYIŞTAY RAPORUNUN DEĞERLENDİRİLMESİ

Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı (IPA) fonlarının kullanımında kurumların yapmış olduğu işlemlerin kayıt dışında kalmasının önlenmesini, faaliyet ve işlemlerinin gerçek mahiyetlerine uygun olarak, sağlıklı ve güvenilir bir biçimde muhasebeleştirilip, raporlanmasını sağlamak sorumluluğunda olan bir kurum olup, bu husus hem 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanununun hem de Genel Yönetim Muhasebe Yönetmeliğinin ilkeleri arasındadır.

Avrupa Birliği'nden sağlanan şartlı bağış mahiyetinde değerlendirebileceğimiz IPA fonları kamu kaynağı olması nedeniyle Avrupa Birliği katkısının Bakanlık tarafından gelir olarak kaydedilip, bu fon ile yapılan yatırım ve alınan demirbaşların Genel Yönetim Muhasebe Yönetmeliğinin hükümleri çerçevesinde varlık hesaplarında muhasebeleşmesinin sağlanması gerekirken bu yardımlar 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu gereğince kamu kaynağı olarak değerlendirilmemiştir. Ayrıca bu kaynağın harcanması ile ilgili raporlanma yapılmamış olup, yapılan yatırım ve edinilen demirbaşlar ilgili varlık hesaplarında takip edilmemiştir.

Sayıştay denetiminde bahsi geçen bir başka husus ise Çevre ve Şehircilik Bakanlığının İş artışlarındaki gecikmeler ve buna bağlı olarak gecikme cezalarının iadesinde hatalı uygulamalar yaptığı ve iş artışlarının işle ilgisiz olduğudur.

Her ne kadar Bakanlık söz konusu gecikmelerin Yüklenici, İl Müdürlüğü ve Bakanlık arasındaki iletişim eksikliklerine bağlamış ve bu konuda 02.08.2013 tarih ve 2013/29 sayılı Genelgenin hazırlandığı ve 13.03.2014 tarih ve 1340 sayılı yazı ile İl Müdürlüklerinin uyarıldığı belirtilmiş ise de söz konusu Genelge, işlerin mevzuata uygun olarak yürütülmesini ve zamanında tamamlanıp hizmete açılmasını, gereksiz maliyet artışlarının önlenmesini ve Yatırım Programının aksamamasını amaçlamakta olup, Genelgeye aykırı olarak iş artış taleplerinin çok geç yapıldığı, iş artış taleplerinin çok geç neticelendirildiği, sözleşmeye göre iş bitim tarihinden 3 ay geçtikten sonra dahi iş artışı onayı verildiği tespit edilmiştir. Hatta iş bitim tarihi itibarıyla fiziki gerçekleşme oranı %50 seviyelerinde olan işlerde dahi iş artışına ve proje değişikliklerine gidildiği görülmüştür.

İdare, Yüklenici - İl Müdürlüğü - Bakanlık arasındaki iletişim gecikmelerini sürecin uzama nedeni olarak göstermiş ise de, bu ifade bazı işlerdeki proje değişikliklerinde gecikmeleri açıklamakta yetersiz kalmaktadır. Yüklenicilerin proje değişikliği taleplerinin onaylanması işlemlerinin 7 aya kadar geciktirildiği, bu gecikmeler nedeniyle bazı imalatların kış koşullarından etkilendiği ve zarar gördüğü, idareden kaynaklanan gecikmeler nedeniyle yükleniciye verilen ek süreler ile inşaatların tamamlanıp teslim edilmesinin geciktiği görülmüştür. Özellikle yurtların öğrencilerin kullanımına sunulmasında 2 yıla varan gecikmeler yaşanmaktadır.

İş artışlarının iş bitim tarihinden sonra yapılması, kesilen gecikme cezalarının iadesinde de hata yapılmasına neden olmaktadır. Bakanlık "Süre Uzatımı ve Ödenek Aktarma Komisyonunca verilmiş bir süre uzatımı kararı var ise ceza iadesinin yapıp yapılmayacağı İl Müdürlükleri ve Yapı İşleri Genel Müdürlüğü ile koordineli olarak sonuçlandırıldığını" belirtilmesine rağmen, yapılan incelemelerde, ilgili İl Müdürlüğü ve Yapı İşleri Genel Müdürlüğüne ceza iade talebi reddedilen Yüklenicilere, daha sonradan ret sebeplerinde bir değişiklik olmamasına rağmen iade yapıldığı tespit edilmiştir.

Tespit edilen bir başka konu ise Bakanlığın bu konudaki açıklamalarında süre artırımına esas "işin bir bütün olması" veya "iş artışına ilişkin imalatların tamamlanmadan geçici kabulün yapılamaması" gibi konuların ise Bakanlığın tüm işleri için geçerli olamayacağı hususudur ki yüklenicilerin kendi kusuruyla işin başından itibaren iş programlarının gerisinde kaldığı işler de vardır.

Yüklenicilerin kendi kusuruyla sözleşme süresinde işi tamamlayamamaları durumunda mevzuattaki gecikme cezasına ilişkin hükümlerin tatbik edilmesi gerekmektedir. İş bitim tarihinden aylar geçtikten sonra yapılan imalat değişiklikleri (Bu değişiklik ve iş artışlarının bir kısmı, Yapım İşleri Genel şartnamesinin 21 inci maddesinde belirtilen şartları taşımamaktadır.) yüklenicilerin kendi kusuruyla işte gecikmeye neden olduğu gerçeğini değiştirmemektedir. Bu sebeple iş artışı nedeniyle verilen ilave süreye isabet eden gecikme cezalarının iadesi yerinde olsa da iş programında yüklenicinin sebep olduğu gecikmeye isabet eden kısma ait ceza iadesinin yerinde olmadığı düşünülmektedir.

Bu noktada bir başka husus, iş bitim tarihi itibarıyla iş programında 9 aya varan gecikmeler yaşanan işlerde, sözleşmenin fesih ve tasfiyeye ilişkin hükümlerinin uygulanması yerine iş artışı veya proje değişikliği yapılarak inşaat sürecinin uzamasına ve teslimin gecikmesine neden olunmasıdır. İş bitim tarihlerindeki gecikmelere sebep olan bir diğer husus da bazı öğrenci yurdu yapım işlerinde asıl işten ayrılması mümkün olan iş ve imalatların %10 iş artışı kapsamında aynı yükleniciye yaptırılması hususunda yatırımcı kuruluşların uyarılmasına rağmen bu gecikmelerin önlenmediği ve bu hususta Bakanlığın üstüne düşen görevi layık-ı veçhile yerine getirmediğidir.

Çevre ve Şehircilik Bakanlığı uygulamalarında görülen bir diğer husus de Süre Uzatım Komisyonu tarafından ödenek yetersizliği nedeniyle verilen ilave sürelerin hesaplanmasında süregelen hataların yapılmasıdır.

Bakanlık bu konuda hakediş ödemelerinde meydana gelen gecikmelerin 29.06.2011 tarih ve 3901 sayılı Genelge doğrultusunda değerlendirildiğini belirtilmişse de; yapılan denetimlerde gerek ödenek yetersizliği gerekse hakediş ödemelerinin geç yapılmasından kaynaklanan süre uzatımlarının Genelgedeki düzenlemelere aykırı olarak yapıldığı tespit edilmiştir.

Ayrıca Süre Uzatım Komisyonu kararlarında, mevzuata aykırılık teşkil eden hususlar tespit edilmiş olup, hakedişlere ait bedeller, ödenme süresi olan 45 günlük yasal sürede ödenmiş olmasına rağmen işin ödemenin yapılabileceği seviyede olmadan yükleniciye ödeme yapıldığı ve genelgeye aykırı olarak da yükleniciden kaynaklanan ve idarenin sorumluluğunda olmayan gecikmeye karşılık süre uzatımı verildiği tespit edilmiştir.

Oysaki mevzuatta, ödemenin yasal süre içinde yapılmamasının bile tek başına süre uzatımını gerektirmeyeceği, aynı zamanda iş programında da aksamaya neden olması gerektiği belirtilmesine rağmen söz konusu düzenleme dikkate alınmadan süre uzatım kararları alınmıştır.

İşlerde yüklenicinin kusurundan kaynaklanan bir gecikmenin olup olmadığı göz önünde bulundurulması gerekmesine ve işlerde yükleniciden kaynaklanan gecikmelerin var olmasına rağmen bu durum dikkate alınmadan süre uzatımları verilmiştir.

Yüklenicilerin işin başından itibaren iş programının çok gerisinde kaldığı durumlarda, yüklenicinin kusuruyla henüz yapılmamış işlere ait bedeller hak edilmediği halde hakedilmiş tutarlar gibi dikkate alınmış ve bu nedenle verilmesi gereken süreler hatalı hesaplanmıştır. Mevzuatta hakediş ödemelerindeki gecikmenin işe etki derecesinin göz önüne alınmasının gerektiği açıkça belirtilmesine rağmen, geç ödemenin iş programında ne kadar bir aksamaya neden olduğu dikkate alınmamıştır.

Verilecek sürenin hesaplanması açık bir şekilde gösterilmesine karşın, sürenin hesaplanmasında seviye tespit tutanakları, hakedişlere yansıyan işler ve tutarlarının da dikkate alınmadığı görülmüştür.

Tüm bu uygulamalar göz önüne alındığında İdarenin bazı süre uzatım kararları mevzuata uygun olmadığı tespit edilmiştir. 29.06.2011 tarih ve 3901 sayılı Genelgenin ilk paragrafında, düzenlemenin neden yapıldığı “...yapım işlerinde verilen süre uzatımları ve buna bağlı olarak yapılan ödenek dilimi değişikliklerinde sebebiyet verilecek hataların büyük mali külfet getireceği gibi kamu zararı da oluşturacağı muhakkaktır.” ifadesiyle belirtilmiştir.

Gerçekten de süre uzatımı ve ödenek dilimi değişikliklerinde yapılacak hatalar idareye mali külfet getirebileceği gibi işlerin aksamasına, teslimin gecikmesine ve vatandaşların söz konusu eserden geç faydalanması nedeniyle kamunun da zararına neden olmaktadır. Söz konusu etkilerin önlenmesi için Genel şartname hükümlerine, sözleşme hükümlerine ve Bakanlığın kendi düzenlemesi olan Genelge hükümlerine uygun işlem yapılması ve iyi uygulama örneklerinin arttırılmasının gerekmektedir.

Bir başka önemli aksaklık ise; Çevre ve Şehircilik Bakanlığının 644 sayılı KHK ile verilen görev ve yetkileri kapsamında bulunan “Çevre İdari Para Cezalarının” tahakkuk ve tahsilinin bir sistem dâhilinde takip edilemiyor olmasıdır.

Öyle ki; İdare, “Çevre İdari Para Cezalarının” tahakkuk ve tahsili hususlarını takip etmek amacıyla bir yazılım çalışması başlatmış ve bu kapsamda bu kapsamdaki davalar ile iş ve işlemlerin Hukuk Müşavirliğince takip edileceğini ve Maliye Bakanlığı ile de konu ile ilgili görüşmelerin halen yürütülmekte olduğunu bildirmiştir.

Oysa ki Çevre İdari Para Cezalarının takibinin yapılabilmesi açısından Bakanlığın ilgili birimleri (Strateji Geliştirme Başkanlığı, ÇED Genel Müdürlüğü ve Hukuk Müşavirliği) arasındaki koordinasyonun sağlanması ve Bakanlık ile Maliye Bakanlığı arasında karşılıklı ve düzenli veri akışının gerçekleşmesi tahakkuk/ tahsilat bilgisinin sağlanması, mahkeme sürecinde olan çevre idari para cezalarının durumunun bilinmesi ve zamanaşımına uğramak üzere olan çevre idari para cezalarının da takibi açısından önemlidir.

Bu nedenle her ne kadar idare bu yönde çalışmalara başlamış olsa da konunun Merkezi Yönetim Bütçeli idareler yönünden genellik arz etmesi nedeniyle, bu konuda yeni yasal düzenleme ihtiyacı çerçevesinde kurumlar arası koordinasyon yoluyla ele alınması gerekmektedir. Bu konuda hükümetin düzensizlik ve eşgüdüm eksikliğini gidermekte yetersiz kaldığı gözlerden kaçmamaktadır.

AKP hükümetlerinin uygulama eksiklikleri sebebi ile uzun zamandan beri bir türlü olumlu sonuç alamadığı 6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun kapsamındaki uygulamalarının bir başka noktası olan Dönüşüm Projeleri Özel

Hesabına İller Bankası A.Ş. tarafından gelir olarak aktarılması gereken tutarın aktarılmamasıdır.

İller Bankası A.Ş. Hakkında Kanunu'nun 3 üncü maddesinin birinci fıkrası ile ikinci fıkrasının (h) ve (ı) bentleri kapsamında gelir elde edilmediği, 2013 yılında ilgili kapsamda elde edilen 20.222.582,35-TL gelire Banka genel gider/gelir oranı uygulanarak elde edilen karın %50'sinin 3.715.682,04-TL olarak hesaplandığı belirtilmiştir. Söz konusu 20.222.582,35-TL tutar, banka mizanındaki "Bina ve Arsa Satışından Elde Edilen Gelirler" kaleminin toplamıdır. Yukarıda da ifade edildiği üzere 6306 sayılı Kanun, Hazine geliri ve faiz geliri dışında herhangi bir sınırlamaya gitmemiştir. Dolayısıyla söz konusu aktarılabilecek olan tutarın hesaplanmasında, İller Bankası Anonim Şirketinin Hazine gelirleri ve faiz gelirleri dışındaki tüm banka faaliyetlerinden elde edilen karın dikkate alınması gerekmektedir. Bankanın asıl Gelir miktarı 890.173.430 TL, Gider miktarı ise 563.053.840 TL olup; Gider/Gelir Oranı 0,6325 dir. Bankanın faiz dışı gelirleri 204.840.693 TL olup, bu miktarın (1-0,6325) ile çarpımı ki bu da İller Bankası Anonim Şirketinin Hazine gelirleri ve faiz gelirleri dışındaki tüm banka faaliyetlerinden elde edilen karının 75.278.955 TL olduğunu, bu durumda da bu faaliyetlerin % 50 karşılığı 37.639.478 TL dir ki bu tutar Dönüşüm Projeleri Özel Hesabına İller Bankası A.Ş. tarafından gelir olarak aktarılması gereken tutardır.

Ayrıca 6306 sayılı Kanun kapsamında uygulamada bulunan belediyeler tarafından, yatırıma ilişkin yıllık bütçelerinin yüzde beşi ile 2464 sayılı Belediye Gelirleri Kanununun 80 inci maddesi uyarınca tahsil edilen harç gelirlerinin yüzde ellisinin, 6306 sayılı Kanunda öngörülen uygulamalara ayrılması gerekirken bu tutar hiçbir zaman aktarılmamıştır. 6306 sayılı Kanun kapsamında uygulamada bulunan belediyelerce, yatırıma ilişkin yıllık bütçelerinin yüzde beşi ile 26/05/1981 tarih ve 2464 sayılı Belediye Gelirleri Kanununun 80 inci maddesi uyarınca tahsil edilen harç gelirlerinin yüzde ellisinin, Kanunda öngörülen uygulamalara ayrılması gerekirken bu yönde yetkili İdare tarafından gerekli uyarıların yapılacağı belirtilmiş ancak herhangi bir gelişme yaşanmamış olup, söz konusu hususlara ilişkin olarak, "Dönüşüm Projeleri Özel Hesabı Gelir, Harcama, Kredi ve Kaynak Aktarımı Yönetmeliği" gereği Bakanlığın, belediyeler üzerinde takip, kontrol ve denetim yetkisini de kullanmamıştır.

Bu konuda bir başka yanlış uygulama ise Dönüşüm Projeleri Özel Hesabından kaynak aktarılan belediyelerin, söz konusu kaynağın kullanılmasına yönelik muhasebe kayıtlarının belediye bütçe muhasebe sistemi üzerinde takip ve kayıt edilmesidir.

Dönüşüm Projeleri Özel Hesabından kaynak aktarılan belediyelerin, söz konusu kaynağın kullanılmasına yönelik muhasebe kayıtlarının belediye bütçe muhasebe sistemi üzerinde takip ve kayıt edilmesinin yanlış bir uygulama olup, Dönüşüm Projeleri Özel Hesabından kaynak aktarılan idarelerce tutulacak olan muhasebenin birlik ve genellik göstermesi için Bakanlık tarafından ihtiyacı karşılayacak bir muhasebe programının hazırlanması ve ilgili idarelerin kullanımına sunulması gerekmektedir.

YEREL YÖNETİMLER

Bayındırlık, İmar, Konut ve Kentleşme konularında başta merkezi ve yerel yönetimler için bir yol haritası düzenlenmelidir. Türkiye 'Avrupa Kentsel Şartı'nı 1992 yılının Mart ayında kabul etmiştir. Söz konusu şartlar arasında da güvenlik, kirletilmemiş sağlıklı bir çevre, istihdam, konut, dolaşım, sağlık, spor ve eşitlik hakları bulunmaktadır. Avrupa Kentsel Şartı diğerlerinden farklı olarak hükümetlerin değil, yerel yönetimlerin imzasına açılmıştır. Ancak ne yazık ki bugüne kadar Avrupa Kentsel Şartı Türkiye'deki hiçbir belediye tarafından imzalanmamıştır.

PLAN, KADASTRO VE MEVZUAT

Sürdürülebilir Kalkınmanın Sektörel Politikalara Entegrasyonu Projesi, Kentleşme Tematik Grubu 1. Raporu, Sürdürülebilir Kentleşme Bakış Açısı İle Türkiye'de Kentleşme Sektörüne İlişkin Tespit ve Değerlendirmeler (2007) raporuna göre Türkiye'de mekansal ve kentsel gelişme doğal çevreye duyarlı olarak gerçekleşmemektedir. Ülkemizde doğal çevrenin bozulması konusunda uzmanların uzlaştıkları sorunlar şöyledir:

- Kentler yerel yönetimlerce, doğal limitler ve doğal kaynak özellikleri gözetilmeden fiziksel olarak büyütülmektedir.
- Yenilenebilir, sağlıklı enerji kaynakları geliştirilmemekte ve kullanılmamaktadır.

- İçme suyu kaynakları, orman statüsündeki alanlar (2/B alanları da dahil), doğa koruma alanları, sulak alanlar, sit alanları ve verimli tarım toprakları hızlı kentleşme baskısı altında tahrip edilmektedir.
- Kentleşme olgusu, içinde yer aldığı çevrenin mikro-klimasını olumsuz biçimde etkilemektedir.
- Küresel iklim değişikliğinin kentlere etkisi göz ardı edilmektedir.
- Katı atık (evsel, endüstriyel, tarımsal, tıbbi) yönetimi yapılamamaktadır.
- Hava kirletici kaynaklar yönetilememektedir.
- Su kaynakları üzerindeki baskı (kirlenme ve aşırı kullanma) artmaktadır.
- Gürültü kirliliği mevcuttur.
- Kent içi doğal/ekolojik verilere planlamada yeteri kadar yer verilmemektedir (topoğrafya, kıyı, akarsu, bitki örtüsü, toprak, kumul, kıyı çizgisi vb.).
- Kentsel biyolojik çeşitliliğin parçası olan hayvanların doğal ihtiyaçlarına planlamada yer verilmemektedir.
- Ekolojik değeri olduğu halde herhangi bir koruma statüsü olamayan alanların korunmasına yeterince önem verilmemektedir.

Yukarıda sıralanan bu sorunlar kentleşme sürecinde bütünleşik ve etkin bir planlama, uygulama, izleme ve denetleme sistemimizin olmayışından kaynaklanmaktadır. Uzmanlar, ölçek ne olursa olsun, plancıların mutlaka doğal çevrenin sınırlarını ve doğadaki ekolojik dengeleri dikkate almaları gerektiğine işaret etmektedirler. Ekoloji alanı, plancıların, biyologların, ekonomistlerin, sosyologların bilgilerinin keşiştiği disiplinler arası bir alandır. Kentleşme sektörünün ekolojik konulara duyarlılığı, sürdürülebilir kalkınmanın sağlanmasında gözetilmesi gereken bir unsurdur. Uluslararası anlaşmalara imza atmamıza rağmen kalkınma sürecinde gelinen noktada çevre ile ekonomi çatışması çevrenin aleyhine sonuçlar vermektedir.

AB müktesebatının büyük bir bölümünde bu sorunların çözümü için önerilen yöntem ve yaklaşımlar mevcut mevzuatın ve kent yönetim yapısının uygulayabileceği durumda

değildir. Kaldı ki yeni Büyükşehir Yasasında önerilen kent yönetim yapılanması da planlama ve çevre sorunlarını çözebilecek içerik ve yapıda değildir. Yeni yasa da kent yönetimlerinin bu sorunları çözmesine yönelik katılımcı süreçler ve yeni stratejik planlama gibi yenilikçi politika araçlarını kullanmaya ilişkin olarak planlama kabiliyet ve kapasitelerinin artmasını sağlamayacaktır.

18 yıl önce “İstanbul’a vize” isteyen, sonra “Yok ben vize demedim ilmühaber dedim” diyen Sayın Başbakan 8 Aralık 2005 de İstanbul TUSİAD toplantısında “*İnsanların neden geldiğini, nereye gideceklerini, çalışmaya mı yoksa seyahat etmeye mi geldiklerini bilelim. Geldiği yer belli olmayan, nereye yerleştiği belli olmayanlar şu anda İstanbul'a bedel ödetiyorlar*” diyerek hala oluşturamadığı göç politikasının sonuçlarına yorum getirdi. Sayın Başbakan sözlerini şöyle sürdürdü “*İstanbul'u mahvetmişler. İstanbul'u göçler bunaltmış.... İstanbul'u biz ezdirmeyeceğiz, yedirtmeyeceğiz.*” Peki şimdi ne oldu? Şehircilik bilimine aykırı binlerce imar tadilatı ile oraya buraya plansızca serpiştirilen gökdelenler, AVM’ler, rezidanslar İstanbul’u hem eziyor ve hem de yiyor! TÜİK istatistikleri ve diğer araştırmalar göçün süreceğini göstermektedir ve AKP bu konuda ne ülke ne de bölge çapında hiçbir politika geliştirememektedir. Son 10 yıldır kentleri ve kentleşmeyi yönetecek bilimsel yaklaşım ve yöntemlere, şehir ve bölge plancılığı kurallarına uyulduğunu gösteren örnekler ortada yoktur. Bu nedenle, 644 sayılı KHK ile kurulan Çevre ve Şehircilik Bakanlığının faaliyetlerinin gelecekte çevre ve afet güvenli, yaşanabilir ve sürdürülebilir kentler oluşturabileceğine dair kanaatimiz oluşmuyor. İstanbul Çevre Düzeni Planı çalışmalarında alınan kararların uygulanmaması sonucu bugün ortaya çıkan örnekler bize bu kanaati veremiyor. 2006 yılında İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından kurulan İstanbul Metropolitan Bürosu (İMP) yüzlerce üniversite öğretim üyesi ve uzmanla 3 yıl süren bir uğraş sonucu “İstanbul’un Anayasası” olarak adlandırılan 1/100.000 ölçekli Çevre Düzeni Planı yaptı. Çok emek harcanarak yapılan bu Çevre Düzeni Planı İBB Meclisi tarafından oy birliği ile 2009 da kabul edildi. Bu planda temel esaslardan bir bölümü şunlardır:

- Su Havzaları korunacak
- İstanbul’daki %40’a varan sanayi ağırlığı aşamalı olarak %15-20’ye düşürülecek.
- İl sınırlarının doğusunda ve batısında iki büyük Merkezi İş Alanı ve çekim merkezi yaratılacak. Böylece nüfus ilin merkezinden doğu ve batıya yayılacak (desantrilize edilecek).

- Kent çok merkezli bir yapıya kavuşturulacak. Batıda Silivri Liman-Çorlu Havaalanı kompleksi, doğuda Kartal-Gebze bir başka çekim merkezi olarak belirlenecek.
- Tarihi Yarımada-Maslak Hattında hizmet sektörü %35, Anadolu yakasında hizmet sektörü %15. Plan Anadolu yakasında hizmet sektörünü büyüterek doğudan batıya geçişi azaltacak.
- İstanbul’un kuzeyindeki su havzaları ve kentin akciğeri olan ormanlar korunacak ve yapılaşmaya açılmayacak.
- İl sınırları içerisinde İstanbul un bağırına girmiş 500 noktadaki lojistik tesis doğu ve batı uçlara toplanacak.

“İstanbul’un Anayasası” olarak tanıtılan İstanbul Çevre Düzeni Planında kuzeyde karayolu ağırlığı ve 3’ncü Köprü bulunmamaktaydı. Bu Planda, ulaşım toplu ulaşım ağırlıklı olarak planlanmış ve 600 km raylı sistem öngörülmüştü. Ekoloji ve ekonomi dengesini koruyan ve yüzlerce plan notu düşülen bu üst ölçekli plan İstanbul’un geleceğinin Anayasası olacaktı. Ancak 2010 yılında hükümet, İstanbul’un yerel yöneticilerini, üniversitelerini, sivil toplum örgütlerini baskı altına alarak; Çevre Düzeni Planını yok varsayarak, İstanbul’un su ve orman havzalarını imara açma girişimlerine başlamıştır. Kanal İstanbul gibi çılgın(!) projeler kapsamında İstanbul’un kuzeyinde su havzalarını ve ormanlarını yok edecek 3’ncü köprü ve kuzey Marmara otoyolu projeleri ilan edilmiştir.

Şimdi kentlerimizde böyle uygulamalar varken AKP Hükümeti 10’uncu Kalkınma Planı Raporunun 944’üncü paragrafında mekansal planlama ve uygulama aşamalarında “ ortak karar alma süreçlerini güçlendiren bir yapıya dönüştürülme” den bahsetmektedir. AKP Belediyeciliğinde bunun örneği sergilenmemiştir. Bırakınız yasal bazda varlığını sürdüren il ve ilçe ölçeğindeki “kent konseylerin”nin, halkın görüşlerini almayı, belediye meclislerindeki muhalefet eleştirilerini bile dikkate alma temayülü yoktur. Taksim Gezi Parkı olayları ile yaşananlar AKP nin “ortak karar alma” niyetinde olamayacağının en açık örneğidir.

AKP’nin “ortak karar alma” niyetinden ne kadar uzak olduğunu gösteren diğer bir örnek de 13/8/2012 tarihli ve 2012/3573 sayılı kararnamedir. Kararnamede “İstanbul’da bulunan ve ekli kroki ile listede sınır ve koordinatları gösterilen alanın, olası afet riskini bertaraf etmek için ruhsatsız, iskânsız ve afet riski altındaki yapılar tasfiye edilerek, yeni yerleşim alanı olarak kullanılması amacıyla, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı 644 ün ilgili maddesine göre

yetkilendirilmiştir” düzenlemesi yer almaktadır. Bakanlar Kurulu’nun imzaladığı bu kararnameye göre İstanbul’un deprem riski altında olan yerlerindeki binalar ve onlardaki insanlarımız “ileri demokrasi” söylemlerini eksik etmeyen hükümet tarafından“tasfiye” edilecektir.

Hükümet bu kararname ile tasfiye alanı olarak kullanacağı alan için İstanbul’un Terkos Gölünün doğu kıyısından Küçükçekmece gölüne, Avcılara kadar olan 38.500 hektarlık alanı imara açıyor. İstanbul’un en önemli su deposu Terkos Gölü, Sazlıdere ve Alibeyköy Barajları bu alanda bulunuyor. 10’ncu Kalkınma Planında ve Büyükşehir Kanununda üst ölçekli planları uygulamaya önem vereceğini söyleyen hükümet İstanbul Çevre Düzeni Planlarını kararlarının tam tersini yapıyor ve planı ihlal ediyor. Bu anlayış mı Büyükşehirleri yönetecek? Su havzası ve ormanlık koruma alanı yerleşime açılıyor ve çok büyük bir çevre talanı dönemi başlıyor. Başbakan daha önce söylediklerini unutuyor ve İstanbul’un bu “çılgın” projelerle 2023 de 30 milyon nüfusunun önünü açıyor. İstanbul’un Sivil Toplum Kuruluşları, Üniversiteler, Kent Konseyi ile tartışılmadan, halkının görüşü alınmadan Ankara’dan tepeden inme gelen bir proje İstanbul’a dayatılmıştır. Anlaşılan Hükümetin “inşaat yarabbi” den başka bir dayanağı kalmamıştır.

Bu ve benzer çılgın ve bilim tanımaz, zarar – fayda analizi yapılmamış projeler kentlerde yaşayan insanımıza daha sağlıklı ve refah bir hayat sağlamayacaktır. Tarım arazileri, ormanlık alanlar, kente su sağlayan alanlar, ekolojik koridorlar, doğal varlıkları tehdit edilecektir. Çılgın ve doğayı mahvedecek çılgın projelerden önce kentlerin mevcut yapı stoğunun adilce ve halkın katılımının sağlandığı yöntemlerle iyileştirilmesi, plancılık anlayışı ile deprem ve diğer afetlere hazırlanması gerekir. Eğer harcayacak çılgın paralar varsa önce okul, hastane, kamu yapıları ve konutlar, mahalleler depreme ve diğer afetlere hazır duruma getirilmelidir.

KENTGES Çevre ve Şehircilik Bakanlığı’na bağlı ve kentleşme ve imar konularında merkezi ve yerel yönetimler için bir yol haritası hazırlayan bir kurul. Bu KENTGES bir istatistik yaptı.

Bulgular Türkiye genelinde belediyelerdeki şehir plancı istihdamının %7 oranında oldukça düşük bir değerde olduğunu gösteriyor. Bu durum her ölçekte planlamanın AKP

tarafından ciddiye alınmadığını gösteren önemli bir sonuçtur. KENTGES araştırmalarının diğer bir sonucuna göre, Büyükşehir Belediyeleri (BŞB) planlama ve arazi kullanımı, yeşil alanlar, ulaşım, altyapı ve atık yönetimi, yenilenebilir enerji, kentsel dönüşüm, afet ve konut gibi konularda yerinde sayıyor. Normal illerden daha iyi değiller. KENTGES araştırmalarına göre Bu kadar teknik ve büyük bütçe imkanlarına, personel fazlalığına ve sözümlerine büyük projelere rağmen BŞB’lerde planlama ve arazi kullanımı yerinde sayıyor. Alt yapı, atık yönetimi ve yenilenebilir enerji konuları yerinde sayıyor. Ulaşım yerinde sayıyor. Kentsel dönüşüm, afet risk yönetimi yerinde sayıyor. Ama haksız rant artışı ve çevre tahribatı büyüyor. Ormanlara, su havzalarına çok büyük emsalli projeler reklamı yapılıyor. Hem de hiçbir mimar düşünemedi ben düşündüm diyerek.

KENTGES anketlerine göre BŞB ler ile İl Belediyeleri arasında bir fark yok. Hatta planlama ve arazi kullanımında BŞB ler ilçe belediyelerinden bile daha iyi durumda değil. 11 yıllık AKP Hükümetinin ortaya koyduğu sonuç budur. AB Raporları, Kentleşme Şurası raporları, KENTGES raporları ve Kalkınma Planı komisyon raporları yol haritalarını ve eylem planlarını ortaya koymasına rağmen hükümet iktidarı döneminde mekansal gelişme ve her ölçekte planlama ile ilgili ödevlerini layığıyla yerine getirememiştir.

10’uncu Kalkınma Planı Raporunun 937’inci paragrafında “şehirlerin eski merkezlerinin ve konut alanlarının işlev ve değer kaybetmesi önemli eğilimlerdir” saptaması yapılmaktadır. Göç alan büyük kentler için bu doğru değildir. Özellikle kent eski kent merkezlerinde araziler çok değerlidir ve üst gelir gruplarının iş ve konut yatırımları için cazibe merkezleridir. Büyük kentlerde ulaşım sorunları, kentin merkezlerindeki iş alanlarına ve dolayısıyla konuta talebi hızla arttırmaktadır. Toplu taşıma kapasitesi ve hızı artmadıkça kentleşmede desantirilizasyonu ve seyrekleştirmeyi gerçekleştirmek hayaldir. Belediyeler ne yazıkki rant ekonomisinin çarklarında bilimsel ve çağdaş ulaşım planlarını ve projelerini uygulayamamaktadırlar.

10’uncu Kalkınma Planı Raporunun 949’uncu paragrafında “İmar planları ve revizyonlarıyla ortaya çıkan değer artışlarının nesnel değerlendirme esaslarına göre belirlenmesi ve kamunun bu artıştan öncelikle temel sosyal altyapı ve ortak kullanım alanları oluşturması amacıyla daha çok yararlanması sağlanacaktır” denmektedir. Kulağa hoş gelen bu eylemin AKP li belediyeler tarafından onaylanacak örnekleri çok nadirdir. Değer artışı yüksek olan

kent merkezi, kıyı alanları gibi yerlerde çok sayıda “AVM” ler, üst gelir gruplarına yönelik lüks iş merkezleri, gökdelenler ve lüks konutlar (rezidans) yapıldığı görülmektedir. Kentlerin merkezi alanlarında kalmış kamu arazilerinin hızla gökdelenleşmeye açıldığı ve çok büyük rantlar devşirildiği görülmektedir. Dolayısıyla 949’uncu paragraftaki halisane ifade bir temenni olarak kalacak ve AKP hükümeti tam tersi uygulamalar yapacaktır. Öte yandan 10’uncu Kalkınma Planı Raporunun 951’inci paragrafındaki hedefin tamamen son zamanlardaki AVM eleştirilerini bir nebze azaltmak için öylesine yazılmış olduğu anlaşılmaktadır.

KENTSEL DÖNÜŞÜM

Kentsel toplu yenileme ya da ‘dönüşüm’ çalışmaları, mevcut kent yapısında gereken değişiklikler amacıyla yapılan yenileme, yeniden geliştirme, sağlıklılaştırma, koruma, iyileştirme gibi pek çok farklı girişimin genel bir ifadesidir. Hükümetin çıkardığı 6306 sayılı yasanın üslup, içerik ve felsefesi nedeniyle “kentsel dönüşüm” kavramı halkımıza ve belediyelere tam olarak ifade edilememiştir.

Dönüşüm, kent planlaması yanında, çok yönlü bilgi ve görüşler alınarak, ekonomi, sosyoloji, toplum psikolojisi, hukuk, finans, siyaset, mühendislik, mimarlık, kentsel tasarım alanlarını buluşturan bir düzenlenme ile yürütülmesi gereken bir bilimsel uygulama alanıdır.

Gecekondu bölgeleri, kaçak ve mühendislik hizmeti almamış yüksek yapıların yoğunlukta bulunduğu alanlar, afet riski yüksek bulunan alanlar, kent merkezlerindeki sosyal çöküntü alanları, ekonomik ömrünü ve işlevini yitiren kent alanları ile tarihsel kent noktaları kentsel dönüşüme konu olabilecek kent parçalarıdır.

Türkiye’nin 60 yıllık kentleşme tarihçesindeki olumsuzluklar ve yanlışlar ile eriştiği durum değerlendirildiğinde, bugün bir dönemeç noktasında bulunduğumuz yargısına varılmakta, yakın gelecekte izlenmesi zorunlu görünen kentsel politikaların özellikle iyileştirme/yenileme eksenine oturması gerektiği anlaşılmaktadır. Bu nedenle; kentsel iyileştirme politikası belirlemek, buna uygun yasal düzenlemeleri hazırlamak, uygulama araç ve kaynaklarını üretmek, ilgili tarafları bir araya getirecek örgütlenme modelleri ve süreçleri tanımlamak CHP yönetimi için öncelikli bir ödev olmaktadır.

2000’li yıllarda Dünyada kentsel dönüşüme bakış değişmiştir. Günümüzde kentsel dönüşüm, “kentsel yenileşme”, “kentsel canlandırma” ve “kentsel yeniden yapılanma” politikaları olarak algılanmaktadır. “Yerel halkın yerinden edilmesini önleme” temel ilkelerden biridir.

Hükümet 6306 sayılı “Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Yasa”yı hazırlarken meslek örgütlerine, hukukçulara, mahalle derneklerine, uzmanların yapıcı eleştirilerine kulak tıkamış, tepeden inmece bir anlayışla bu yasaı yazmış, komisyondan aceleyle geçirmiş ve uygulamaya sokmuştur. Bu alandaki 150 yıllık dünya deneyimini, incelikli düzenlemeleri ve başarılı/başarısız örnekleri göz önüne almadan, yalnızca merkezi bir otoritede yetkileri toplayarak yasanın uygulamaların doğru yürütülebileceğini beklemek doğru bir yaklaşım değildir.

Türkiye kentleri günümüzde yalnızca aşırı riskli değil, aynı zamanda aşırı çirkin ve niteliksiz, adaletsiz, denetim boşlukları, kullanım ve yönetim yanlışları olan birimlerdir. Risk azaltma hedefinin yegane aracı kentsel dönüşüm yöntemi olmadığı gibi, kentsel toplu yenileme girişimlerinin hizmet etmesi gereken yegane sorun da risk azaltma değildir.

Afet riskini gerekçe göstererek hazırlanan yasa öncelikle Türkiye’nin de imza atmış olduğu günümüz uluslararası afet politikasının temel ilkelerini tanımamaktadır. Uluslararası politika, risk azaltma çalışmalarında öncelikle kent bütünü için sakinim planlarının hazırlanmasına, çalışmalarda toplum katılımını sağlamak üzere ‘kent platformu’ ve ‘yerel platform’lar oluşturulmasına, dar gelirli kesimlerin risklerinin giderilmesine, yani toplumla ortak çalışmalara öncelik verir. Türkiye ‘risk azaltma’ ödevlerini yerine getirecek bir kurumlaşmayı son 10 yıldır başlatamamış durumdadır.

6306 sayılı yasa tehlikelerin ve risklerin bilimsel, objektif ve tartışılmaz bir ölçüsünü tanımlayabilecek bir yeteneğe sahip değildir. Öte yandan yasa, Türkiye kentlerinin kendi özelliklerine uyarlanmış bir içerik de taşımamaktadır. Yasa, kentsel toplu yenileme konusunu yarım asır öncesinin yap-sat mekanizmalarına dayanarak yürütmeyi öngörmekte, bu amaçla ‘rezerv alan’lara gereksinme duymakta, konuyu bir rant mühendisliğine indirgemektedir. Bu girişimde kent planı bütünlüğü, kentsel standartlar, toplumsal gereksinmeler ve altyapı yükü

ölçütleri yok edilmekte, bu konulardaki 20'yi aşkın mevcut temel düzenleme ve köklü yasa çiğnenmektedir.

Yasa, bağlayıcı hükümlerle donatılmak yerine, çok sayıda konuda kurala bağlanmaksızın muğlak bırakılmış 'yapılabilir'likler tanımlamakta, bu niteliği ile farklı, ayrıcalıklı ve keyfî uygulamalar için zemin hazırlamaktadır. Bu olanak, toplumda kimi kesimleri yoksun bırakan 'başkalaştırıcı' süreçlere ve hakkaniyetten uzak sonuçlara yol açacaktır.

Yasa, katılım olanakları sağlamak yerine ceberrut yöntemler, karşı durulmaz yaptırımlar önermektedir. Aşırı yetkiler toplamış olmakla birlikte, saydamlıktan ve hesap vermekten uzak durmaktadır. Uluslararası ortak anlayışlara dayalı olarak, günümüz yönetimleri sürdürülebilirlik ilkeleri ile katılımlı düzenlemeler, karar ve davranışlar geliştirmekte iken, Türkiye'de toplum aşağılanmakta, yakın gelecekte büyük sorunlar yaratacak geri dönüşsüz uygulamalara başvurulmaktadır.

Yasa, kentsel niteliklerin geliştirilmesini, estetik değerlerin ve tasarım hünelerinin devreye girmesini sağlayacak hiçbir işleyiş öneri ve güvencesi vermemekte, yakın geçmişte kamu eliyle yaratılan kültür yoksunu çevrelerin imalatına hız verileceği anlaşılmaktadır.

Yasa, siyasi tutumlar açısından da çelişkileri ile güven telkin etmekten uzak kalmaktadır. Yasa, sınırlarına erişmiş inşaat sektörüne bir yeni yaşam alanı açmak endişesini taşımaktadır. Öte yandan, ülkenin tüm yeraltı, yerüstü kaynaklarının, 'sürdürülebilirlik' bir tarafa bırakılıp sermaye tarafından yağmalanmasına yardımcı olunurken, birden devasa bir kentsel rant hacmine yönetim adına el koymak tutarlı görülebilir mi? Dahası, yerellik, 'yerinden yönetim', yetkileri yerele aktarmak ilkeleri ile donanmış görünürken, yetki 'kara deliği' bir merkezi otorite ile birey vatandaşı doğrudan karşı karşıya bırakan bir uygulamaya yönelmek nasıl yorumlanabilir?

Yasanın çıktığı 2012 yılından bu yana AKP'nin deprem ve diğer afetler açısından riskli alan ilan ettiği yerler için yer seçim kriterleri, halkın katılımı ve ortak kararları, çağdaş imar anlayışı, bilimsel araştırma ve hukuk açısından ciddi zafiyetler içermektedir.

CHP'nin kentsel dönüşüm, yenileme ve iyileştirme anlayışı mevcut yapıların durumları itibarıyla yerinde, mümkünse mağduriyetsiz ve maliklerle toplu anlaşmalarla yapılması gerektiği şeklindedir. Bu durumda rezerv alanlara çok fazla gereksinme duyma ortadan kalkar. Ancak bu yasada, rezerv yapı alanlarına haddinden fazla özel bir ilgi var. Diyelim ki bir heyelan alanı, sel alanı, sivilaşma alanı veya tam fay üzerinde yapılaşma olan alan var. Bu tür alanlarda zaten yapılaşma yasağı olduğundan, üzerindeki yapıları yıkıp daha güvenli yerlere yapmak istediğinizde rezerv alanlara gereksinme olabilir. Ancak bu gereksinme dışında keyfi ve büyük kar amaçlı yapılaşma yanlış bir tercih olup, Meclisteki tartışmalarda, bu rezerv alanlarının elden geldiğince kullanılmaması, bu alanların afetlerde barınma, tahliye alanı olarak lazım olacağı görüşümüz CHP olarak Hükümete iletilmiştir.

Kent bir bütündür. Dönüşüm projesinin bir vizyonu ve bütünlüğü olmalıdır. Kentsel dönüşüm sürecinin başlangıcında mevcut planların yeniden ele alınması ve buna göre bir plan bütünlüğü inşa edilmesi gerekmektedir. Kent parçalarına rastgele müdahalelerde bulunulmamalıdır. Plan tadilatı ya da revizyon planı bir kentsel dönüşüm olarak algılanmamalıdır. Yoğunluk arttırıcı ada ve parsel ölçeğinde yapılan plan tadilatları kentsel dönüşüm adı altında sunulmamalıdır.

Kentsel Dönüşüm her yerde aynı şekilde uygulanmaz. Her bölgede konutların durumları, afet türleri insanların sosyal ve ekonomik sorunları farklıdır. Bölgenin kent içindeki konumu, arsa fiyatı vb. farklıdır. Bütün bu farklar nedeniyle her bölgenin kendi sorununu çözecek yaklaşımlar üretilir ve uygulamalar yapılır.

Kentsel dönüşümle sadece binalar iyileştirilmez. Bölgenin sorununa bağlı olarak binalar iyileştirilirken, toplumun diğer tüm ihtiyaçları da karşılanmalıdır. Dönüşümde; yeterli açık ve yeşil alan, yeterli sağlık ve eğitim hizmeti, kültürel tesisler, sağlıklı altyapı (su, kanalizasyon, elektrik, doğalgaz, telefon vb.), ulaşım olanakları gibi temel ihtiyaçlar çözümlenir. Sadece konutların yıkılıp yeniden yapılmasıyla veya yenilenmesiyle kentsel dönüşüm yapılamaz.

Kentsel dönüşümde, bölge halkı ile beraber, kamu (belediye), teknik uzmanlar, mahalle dernekleri, üniversiteler, meslek odaları, yatırımcılar (müteahhit) gibi birçok kesim arasında eşitlikçi bir proje ortaklığı kurulmalıdır.

Dönüşüm alanları sadece belirli bir sınıfın kullanımına açılmamalıdır. Bu durumda kent merkezleri yalnızca üst gelir grubunun kullandığı, steril ve tek tip bir yaşam alanı haline gelirler. Orta gelir grubu ve yoksullar zorla kent dışına doğru itilebilir. Bu durumda kentsel çatışma ve gerilimlerin oluşması kaçınılmazdır.

Kentsel dönüşüm bir rant kapısı olarak görülmemelidir. Planlama kent topraklarından daha çok rant elde edilmesini sağlayacak bir araç değildir. Devlet kamu elindeki arazi varlığını kamu yararına kullanmakla görevlidir. Eldeki kamu varlığının fütursuzca tüketilmesi, bundan sonra üretilecek tüm planların uygulanmasını da şimdiden imkansız hale getirecektir. Kente ve kentsel topraklara sadece "ekonomik değeri" ile bakılması, kentleri yaşanılmaz hale getirecektir. "Kullanım değeri" unutulmuş kent ve kamu yararına bir planlama yapılamaz.

7. ÇEVRE VE ORMAN

ÇEVRE HAKKINDAN YAŞAM HAKKINA

Sanayileşme sosyal ve ekonomik alanda önemli sonuçlara yol açmak, insan açısından olumlu gelişmeler sağlamakla birlikte, insanın ve dünyadaki diğer canlıların yaşam hakları ile ilgili olumsuz sonuçları da beraberinde getirdi. Özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası bilim ve teknoloji alanında kaydedilen ilerlemelerin yalnızca insanı hedef alan politikalar için kullanılması sonucu, çevre olgusu öncelikle doğanın kirlenmesi şeklinde baş gösterdi. Sanayi toplumunun çevre duyarlılığını, bütün sektörlerine uygulanabilir bir devlet politikası haline getirememesi, çevrenin hızla tahrip olmasına yol açtı. Böylece dünyanın geleceğini tehdit eden bir çevre krizi ortaya çıktı.

Bu zararın gözle görünür hale gelmesi 1960'lı yılların sonundan itibaren dünyada bir toplumsal muhalefet doğurdu. Bu ilk muhalif hareketin üzerinde gelişen ve esas hedefi çevrenin kirliliğinin önlenmesi olan bu sosyal hareketlilik, günümüzün çevre bağlantılı yaşam hakkı hassasiyetinin gelişmesine önayak oldu. Çevrenin korunması fikri, bu konuda farkındalık yaratmaya çalışan çevreci toplumsal hareketlerin etkinlikleri sayesinde, özellikle Batılı pek çok ülkede geniş bir taban buldu. Bu hareketin kalkınmakta olan ülkelerdeki

yansımaları ise daha çok yaşam haklarına yönelik olarak gelişti. Günümüzde ise, çevre krizinin ötesinde, yaşam hakkı ve yaşam alanı sorunları dünyada ve Türkiye'de hızla ağırlaştırmaktadır.

ÇEVRE BİR POLİTİKA DEĞİLDİR

Bugün artık çevre olgusu bir politika değil, bir haktır; ağır tehdit altında olan yaşam haklarının altında değerlendirilebilecek bir alt başlıktır. Zira bugün bir derenin kirletilmesi ya da kurutulması, yalnızca bir çevre kirliliği ya da kendi habitatındaki flora ve faunanın zarar görmesi ya da yok olması demek değildir. Civardaki köylerin kullandığı suyun kalitesinin ve miktarının düşmesi; bu sudan içen insanlara geçen zararlılar; hayvanlara yeterli temiz su kalmaması, hayvancılığın yavaş yavaş sonlanması; aile tipi tarımın, susuzlukla sona ermesi ve köyden kente mecburi göçtür. Bunun da yepyeni sosyal sorunlara nasıl sebebiyet verdiğini yaşayarak görüyoruz.

Bu nedenle, bugün dünya üzerinde yapılan tüm faaliyetlerde yaşam hakkını önceliğe almak zaruri hale gelmiştir. Politikalar bu hak temeli üzerinde oturtulmalıdır. Çevre hakkı da temel haklar sisteminin bütünlüğü içinde değerlendirilmelidir. Bu bütünlük ekolojik toplum gerçeğidir ve ekolojik dengenin; insanların maddi ve manevi yaşamıyla uyumudur. Politikalar da bu uyumu odak noktasına koymalıdır.

Anayasa'nın 56. Maddesi, Sağlık Hizmetleri ve Çevrenin Korunması başlığı altında "Herkes, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir" hükmü vardır. Ve şöyle devam eder:

"Çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesini önlemek Devletin ve vatandaşların ödevidir. Devlet, herkesin hayatını, beden ve ruh sağlığı içinde sürdürmesini sağlamak; insan ve madde gücünde tasarruf ve verimi artırarak, işbirliğini gerçekleştirmek amacıyla sağlık kuruluşlarını tek elden planlayıp hizmet vermesini düzenler. Devlet, bu görevini kamu ve özel kesimlerdeki sağlık ve sosyal kurumlarından yararlanarak, onları denetleyerek yerine getirir. Sağlık hizmetlerinin yaygın bir şekilde yerine getirilmesi için kanunla genel sağlık sigortası kurulabilir."

Ancak Anayasa'nın bu çok kıymetli 56. Maddesi'nin öngördüğü herkesin sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkı, kamu yararına olmayan, ÇED ve SED süreçlerini gözardı

eden ya da göstermelik uygulayan vahşi yatırım projeleriyle ihlal edilmektedir. Acil kamulaştırmalar, torba yasalar yoluyla yaşam hakkı ve yaşam alanları kalkınmaya feda edilmektedir.

Öte yandan ekolojik döngü bütüncül bir bakış açısına ihtiyaç duyarken, ülkemizde çevre ile ilintili konuların ve sorunların iki bakanlığa parçalanması, çevre temelli yaşam hakları ihlallerini ve çevre tahribatını artırmıştır. Bürokrasinin de ağırlaşmasına sebebiyet veren bu ortamda, hukuksuz uygulamalardan dönülmesi kasıtlı olarak geciktirilmekte, hak ihlalleri artmakta ve iş işten geçme noktasında vatandaşın yaşam hakkı “sözde” iade edilmektedir.

Bütçe Perspektifleri

Orman ve Su İşleri Bakanlığı'nın bakış açısını da yansıtan bütçesinde koruma, kullanma ilkesiyle bütün canlıların hayat standardının yükseltilmesi maksadıyla orman ve su kaynaklarının geliştirilmesi ve tabiatın korunması olarak ortaya konan temel misyon, korumanın kullanmaya feda edilmesi yönünde ciddi bir ağırlık kazanmış; bırakın bütün canlıların hayat standartlarının yükselmesini, doğrudan orman ve su kaynağı ile yaşayan insan dahil tüm canlıların yaşam alanları yok olma tehdidi altına girmiştir. Bunun dayattığı sonuç, nesli tükenen flora, fauna ve büyük şehirlere göç etmek zorunda kalan kırsal kesim insanlarıdır.

Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın isminde çevre olmakla birlikte çevre olgusunu hava, su, gürültü kirliliği ve atık yönetiminden ibaret sayan bir bakış açısı vizyon, misyon ve görev tanımı, dolayısıyla da bütçe mantığına sahiptir. Böylece iş paylaşımında her iki bakanlıkta sorumsuz yetkililer haline dönüşmüştür.

İstihdam

Çevre Mühendisliği ülkemizde diğer mühendislik dallarına nispeten daha geç tanınmış, ancak ülkenin plansız kalkınma sürecinde ortaya çıkan çevre sorunları ile en çok ihtiyaç duyulan dallardan biri haline gelmiştir. Türkiye'nin bunca çevre şikâyeti yaşadığı ortamda ise Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, kamuya çevre mühendisi alımını son derece sınırlı tutmayı tercih etmektedir. Bununla birlikte çevre görevlisi belgesi oluşturularak, mühendislik okumamış kişiler verilen kısa bir eğitimle çevre mühendislerinin yerini alır hale

gelmişlerdir. Çevre mühendislerinin 4 yıllık eğitimi sonrası aldıkları diploma ve unvanı bakanlığın tanımayarak, genç mezunları zorunlu ve paralı eğitime tabi tutması bir yana, farklı meslek alanlarına da bu belgeyi vererek çevre mühendislerinin iş alanlarını daraltmıştır. Bu uygulamanın son bulması, Çevre Görevlisi tanımının Çevre Kanunundan kaldırılarak Çevre Mühendisi tanımını eklenmesi gerekmektedir. 2014 yılı içerisinde sadece 12 tane çevre mühendisinin kamuya alınacağını ve Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'na hiç çevre mühendisi alımı yapılmayacağı gözönüne alındığında denetimlerin ne derece yeterli ve ciddi yapılacağı şüphesi doğmaktadır. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın tüm kirlilik kaynaklarını denetlemekle sorumludur. Ergeneden Dilovası'na kadar yaşanan çevre sorunlarının sebebi denetim eksikliğinden kaynaklıdır ve bunu da engellemenin tek yolunu kamuya çevre mühendisi almaktır.

Orman ve Su İşleri Bakanlığı'nın görev alanları olarak ormanların korunması, geliştirilmesi, işletilmesi ve çölleşme ile, erozyonla mücadele, tabiatın korunması, korunan alanların geliştirilmesi ve işletilmesi, suyun yönetimi, su yapılarının inşa edilmesi, meteorolojik hadiselerin izlenmesi ve birtakım meteorolojik verilerin, dataların üretilmesi olarak belirtilmektedir.

Bu konuların ülkemiz üniversitelerinin çevre mühendisliği bölümlerinde ders olarak okutulmasına ve hatta bu öğrencilerin hala Sayın Bakan Veysel Eroğlu'nun kitaplarını kaynak olarak kullanmalarına rağmen, Orman ve Su İşleri Bakanlığını çevre mühendisi alımı yapmamaktadır. Yukarıda anılan alanların uzman mühendisleri olmakla birlikte, bu konuların çevreyle birinci dereceden ilişkisi göz önüne alındığında her bir faaliyet alanı için çevre mühendisi kadrosunun da açılmasına ihtiyaç vardır. Orman, su, tabiat, meteoroloji gibi konular çevre mühendisinin çalışma alanındadır. Bir başka bakanlık kurarak adına çevre koyup, çevre yönetimini yalnızca şehirlerle ve yerel yönetim faaliyetleriyle sınırlı tutmak sorunlu bir bakış açısıdır. Ülkenin gündeminde bu kadar çevre sorunu varken çevre mühendisi istihdam edilmemesi, bütçede çevre mühendisi kadrosuna yer verilmemesi doğru bir orman, su ve tabiat yönetimi yapılamayacağının göstergesidir.

ORMANLAR

Anayasa'nın 169. Maddesi, Ormanların Korunması ve Geliştirilmesi hükmü altında şöyle der:

“Devlet, ormanların korunması ve sahalarının genişletilmesi için gerekli kanunları koyar ve tedbirleri alır. Yanan ormanların yerinde yeni orman yetiştirilir, bu yerlerde başka çeşit tarım ve hayvancılık yapılamaz. Bütün ormanların gözetimi Devlete aittir. Devlet ormanlarının mülkiyeti devrolunamaz. Devlet ormanları kanuna göre, Devletçe yönetilir ve işletilir. Bu ormanlar zamanaşımı ile mülk edinilemez ve kamu yararı dışında irtifak hakkına konu olamaz. Ormanlara zarar verebilecek hiçbir faaliyet ve eyleme müsaade edilemez. Ormanların tahrip edilmesine yol açan siyasi propaganda yapılamaz; çıkarılamaz. Ormanları yakmak, ormanı yok etmek veya daraltmak amacıyla işlenen suçlar genel ve özel af kapsamına alınamaz. Orman olarak muhafazasında bilim ve fen bakımından hiçbir yarar görülmeyen, aksine tarım alanlarına dönüştürülmesinde kesin yarar olduğu tespit edilen yerler ile 31.12.1981 tarihinden önce bilim ve fen bakımından orman niteliğini tam olarak kaybetmiş olan tarla, bağ, meyvelik, zeytinlik gibi çeşitli tarım alanlarında veya hayvancılıkta kullanılmasında yarar olduğu tespit edilen araziler, şehir, kasaba ve köy yapılarının toplu olarak bulunduğu yerler dışında, orman sınırlarında daraltma yapılamaz”

Ormanlarımız ülkemizin en önemli, yaşamsal ve stratejik varlıkları olduğu için geçmişte yasa koyucular tarafından Anayasal korumaya alınmıştır. Bu koruma da, oluşturulan güçlü bir teşkilatla pekiştirilmiştir. Bugün Antalya'da turizm varsa, ormancuların yaptığı çalışmanın bir sonucudur, İstanbul'un suyunun önemli bir bölümünü karşılayan Terkos gölü ormancuların kumul ağaçlandırmalarıyla güvenceye alınmıştır. Anayasa ve yasalar böylesine bir koruyucu yapı oluşturmuşken, Anayasaya aykırı bir takım kanunlar çıkarılarak ormanlar tehdit edilmektedir. Tüm ilgili uzman ve meslek örgütleri ve STK'ların uyarı ve itirazlarına rağmen adına 'sözde' Tabiatı Koruma Biyolojik Çeşitlik denem kanun tasarısı komisyondan bu tehditkar haliyle geçirilmiştir. Kanunun yasallaşması halinde 2873 sayılı Millipark Kanunu da kalkacaktır. Tasarıda son derece muğlak bırakılan koruma kullanma dengesi gibi bazı ifadelerle, mutlak korunması gereken alanlar dahi kullanıma açılacaktır. Yine sözde afet riskine karşı çıkarılan 6306 sayılı afet riski altındaki alanlar için konut yapılmak üzere, bozuk orman alanlarından orman dışına çıkarmalar yapılmaktadır. Bu da Anayasa'daki ormanların daraltılamazlığı hükmüne aykırıdır. Ormanlara tanınan Anayasal güvence bu yasalarla ortadan kaldırılmaktadır. Bu tip sınırları çizilmemiş yasa tasarılarıyla Türkiye'nin çeşitli yerlerinde hektarlarca alan, orman olmaktan çıkabilir. Öte yandan Anayasa'ya göre ancak kamu yararı ve zorunluluk hallerinde ormanların kullanımına izin verilmesi gerekirken, bugün ormanlar çöp ve hafriyat alanları olarak kullanılmaktadır.

Şehir Ormanları

İstanbul'un su kaynaklarının bulunduğu Kuzey Ormanları içinden, kilometrelerce alan tıraşlanarak üçüncü köprüden, yeni yapılacak olan hava alanına yol yapılmaktadır ve bu kıyım İstanbul Büyükşehir Çevre Düzeni Planı'nda bulunmamaktadır. İkinci Köprü yapıldıktan sonra ortaya çıkan köprü civarı yerleşimlerin aynısının yakın bir gelecekte üçüncü köprü güzergahı için de sözkonusu olacağını tahmin etmek güç değildir. Çevre Düzeni Planı'na dahil olmayan bu kıyımın daha ne kadar orman alanını yok edeceğinin de hesabı bakanlığınızca yapılmamaktadır. Bir metropolün gelişim planlarını, çevre düzeni planlarında olmadığı haliyle yapılmaya çalışılan havaalanı, köprü gibi çevresel ve sosyal etkileri çok büyük olacak olan projelerin yaratacağı sosyo ekonomik ve ekolojik tahribatta Orman ve Su İşleri Bakanlığı'nın da payı olacaktır. İstanbul'un Büyükşehir Belediyesince yapılan gelişim planlarının hiçbirinde bu yatırımlar yoktur. Olmadığına göre, Orman ve Su İşleri Bakanlığı'nın da İstanbul gibi bir metropolün ormanlarının ve su havzalarının korunmasına dönük olan plan ve bütçeleri boşa çıkmaktadır. Aynı durum Ankara'da Atatürk Orman Çitliği ve ODTÜ ormanı ile ilgili olarak da sözkonusudur. Üstelik bu ikisi Ankara'nın yegane 2 ormanıdır. Yok edilen dev sedir ağaçlarının yerine dikilecek yüzbinlerce ağaç bunun telafisi değildir. Zira Ankara şartlarında ağacın yetişmesinin çok daha meşakkatli olduğu orman mühendislerince sürekli olarak ifade edilir.

Kişi Başına Düşen Orman Alanı

Orman ve Su İşleri Bakanlığının verilerine göre geçmişteki duruma göre bugünkü orman alanlarının yüzölçümü artmakta. Bakan Veysel Eroğlu'nun sunumunda verdiği rakamlara göre, toplam orman alanımız Türkiye'nin yüzde 27,7'sini teşkil ediyor. Hektar olarak Türkiye'nin yüz ölçümü 78 milyon hektar, ormanlarımızın alanı ise 21,7 milyon hektar. Bakan bütçe sunumunda sözlerini şöyle sürdürüyor.

“Dünyada pek çok ülkede ormanlık alanlar hızla azalırken -bunu gururla ifade ediyorum- Türkiye’de ormanlık alanlar gerçekten artıyor. Hem alan olarak artıyor hem de odun serveti olarak artıyor. Bakın, burada kayıtlar. Tabii, bütün ormancılara teşekkür ediyorum ben geçmişten bugüne kadar. 1972’de orman varlığımız 20,2 milyon hektarken bugün, 2012 yılı sonunda 21,7 milyon hektara yükselmiştir. Yani yaklaşık son on iki yılda da

9 bin hektarlık bir artış, 9 milyon dekarlık bir artış söz konusu. Gerçekten zaten bu bütün dünyanın dikkatini çekiyor.”

Türkiye gibi geniş bir coğrafyaya sahip ve nüfusu hızla artan bir ülkede, kişi başına orman alanında ise gerçekler ortaya çıkıyor. Zira yıllara göre dağılıma bakıldığında; ormanların büyüklüğü ve değişimleri bakımından, bugüne kadar gerçekleştirilen orman envanter değerlendirme sonuçlarına göre genel orman alanı büyüklüğü;

- 1973 : 20.199.296 ha (Ülke genelinin %26,1'i),
- 1999 : 20.763.248 ha (Ülke genelinin %26,7'si),
- 2004 : 21.188.747 ha (Ülke genelinin %27,2'si),
- 2010 : 21.537.091 ha (Ülke genelinin %27,4'ü),
- 2012 : 21.678.134 ha (Ülke genelinin %27,6'sı)

olarak tespit ediliyor.

Bu envanter sonuçlarına göre orman alanı son 40 yılda yaklaşık 1,5 milyon hektarlık artış olduğu gösteriyor. Yani son 40 yılda orman alanları yüzde 7'lik bir artış göstermiş oluyor. Oysa Türkiye nüfusu aynı dönemleri itibarıyla kıyaslandığında kişi başına düşen orman sayısının ne kadar azaldığı ortaya çıkacaktır. 70'li yıllarda 5 yılda 1 kez nüfus sayımı yapıldığı içi 1975 yılı verisini alırsak, 26 Ekim 1975 tarihinde yapılan sayımda Türkiye nüfusu 40.347.719 kişi olarak sayılmıştır. TÜİK tarafından açıklanan son nüfus rakamı ise 76.667.864 kişidir. Bu durumda (1972-2012) arası orman alanı yüzde 7 artış kaydederken, Türkiye nüfusu yüzde 90 artmıştır. Daha farklı bir deyişle, 1975 yılında kişi başına yaklaşık yarım (0,5) hektar orman düşerken, bugün yaklaşık olarak neredeyse 1975 yılının yarı kadar hektar alan (0,28) düşmektedir.

BM Gıda Tarım Örgütü FAO'nun dünya verileriyle de kıyasladığımızda kişi başına düşen orman alanı açısından çok iyi bir durumda olmadığımız görünmektedir. FAO'nun, 2010 yılında açıkladığı verilere göre dünyada kişi başına 0,6 hektar orman alanı düşüyordu. Bu oran yaklaşık bir futbol sahası büyüklüğü kadar. Türkiye'de ise kişi başına düşen orman alanı dünya ortalamasının yarısı kadar. Bu da çeyrek futbol sahasına tekabül ediyor.

Sunumda sözü edilen şehir ormanlarının kuruluşu Türkiye'de kişi başına düşen yeşil alan sayısını artırmamaktadır, zira bu ormanlar zaten mevcut yeşil alanlar kullanılarak

yapılmakta olup, çoğunlukla şehir merkezinden kilometrelerce uzakta olmakta ve şehir içerisinde, özellikle metropollerde insanların nefes alabilecekleri bir şehir parkı ya da şehir ormanı hiç düşünülmemektedir. Potansiyel park alanları imara açılarak AVM ya da rezidanslara dönüştürülmektedir.

Erozyon

Bakanlığın erozyonla mücadele çalışmaları sürerken, bir yandan da HES yolları, taş ocakları vb faaliyetlerle erozyon tehlikesi büyümektedir. HES inşaatlarında dik yamaçlar yol, cebri boru, tünel veya iletim kanallarının kurulabilmesi için yapılmaktadır. İnşaat sırasında yapılan ağaç kesimleri erozyona ya da erozyon oluşma riskinin artmasına neden olmaktadır. Ülkemizde çoğunlukla erozyon kontrolü için kullanılan teraslama yöntemi dik ve bitki örtüsünden yoksun bırakılan alanlarda riski önlemekte yetersizdir. Örneğin 2012 yılında Posof **Söğütlükaya Hidroelektrik Santralini besleyen derenin suyunu tamamen alınması ve fazla geldiği için metrelerce uzakta ve kontrolsüz tahliye edilmesi bölgede erozyona neden olmuştur. Tahliye kanalından bırakılan suyun gün geçtikçe tonlarca ağırlığındaki toprağı dere yatağına sürüklediğini belirten yerel STK temsilcileri tahliye kanalının dere yatağına kadar indirilmediği, dağın yarısında bırakıldığı; maliyetten kaçan firmanın bu vurdumduymazlığı nedeniyle yüzlerce ağaç ve binlerce ton toprağın erozyonla gitmesine göz yumulduğunu belirtmişlerdir.**

Anadolu'daki derelerin üzerine yapılan HES'lerin inşaatı sırasında dik yamaçlarda bulunan ve erozyonu önleyen bitki örtüsünün tahtip edilmesi, sökülmesi en çok tanık olunan doğa tahribatıdır. O bölgede onlarca yıldır yaşayan köylülerin özellikle işaret ettikleri bazı bitkilerin erozyonu önleyici ve toprak kaymalarını tutucu etkileri, bu yönde bilgisi olmayan taşeron firmaların ellerinde yok edilmekte ve köyler erozyon tehdidinde açık halde bırakılmaktadır. Erzurum'un Bağbaşı beldesindeki Ödük Çayı üzerinde yapılmaya çalışılan HES inşaatının taşeron firmaları tarafından yapılan yol açma çalışmalarında bölgeye özel erozyonu önleyici bitkilerin sökülüp atıldığı köylüler tarafından tespit edilmiştir. Bu inşaatın, civarındaki köylere, köylerde yaşayan halka, toprağı, suya, dolayısıyla hayvanlara ve bitki örtüsüne zarar verdiği mahkeme kararıyla hükmedilmiş ve proje yapım aşamasında verdiği tüm zararların ardından iptal edilmiştir.

Biyçeşitlilik

Bakanlığın biyolojik çeşitliliği koruma faaliyetleri, hesapsız ve yaşam alanlarını doğrudan hedef alan projelerle örtüşmemektedir. Zira, bir taraftan “tabii hayatı destekliyoruz, kanatlı, sülün ve keklik üretilip tabiata bırakıyoruz” derken; diğer yandan Doğu ve Doğu Karadeniz’deki kırmızı benekli alabalık, su samuru gibi yaban türler, yapılmaya başlanan HES’lerle tehdit altındadır. Erzurumun İspir’de ormanların ve hayvanların yaşam alanlarının tahrip edilmesiyle sık sık köylere inen aylar, bu tehdidin canlı birer örneğidir. Keza İstanbul’un Kuzey Ormanları’nda yaşayan yaban domuzları, üçüncü köprü ve havaalanı inşaatlarıyla bozulan yaşam alanlarından göç etmek zorunda kalmışlar ve şhir merkezlerine inmeye başlamışlardır. Doğal dengenin bozulmasını, İstanbul’un Bebek semtine yaban domuzlarının inmesiyle görmekteyiz.

Öte yandan 2014 yılında yaklaşık 1 milyon 300 bin adet alabalık yavrusu üreterek orman içi sulara bırakan bakanlık, bu balıkların yaşamlarını sürdürebilmeleri, beslenmeleri, doğal yollarla üreyebilmeleri için gerekli bütün koşulları ortadan kaldırmıştır. Zira blik merdivenleri göstermelik yapılmakta, beslenecekleri gıdalar regülatörleri aşmamakta, doğal yolla üreyebilecekleri zemin ortadan kaldırılmaktadır. Bu derelerde HES’lerin yarattığı olumsuz koşullar olmasa, Bakanlığın da suni yolla üretim yapıp derelere atma ihtiyacı doğmayacaktır. Zira dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan’ın Rize Ardeşen’deki Fırtına Deresi’ne bıraktığı yavru alabalık bıraktığı 2013 yılının yazında bölgedeki alabalık üreticileri uzun süredir balık ölümleri nedeniyle mağdur olduklarını belirtiyorlardı. Maçka’da yayla yolu inşaatı sırasında istinat duvarının çimento sularının Coşar Deresi’ne sızmasıyla 2 özel işletmeye ait alabalık çiftliğinde binlerce balık ölmüştü. Bölgedeki Balık Üretici Birliği Temsilcisi, Trabzon ve Rize’de yol ve HES inşaatları sırasında balıkların öldüğünü belirterek şöyle diyordu:

“Fırtına’da HES inşaatı olmadığı için orada balıklar yaşar. Ancak diğer derelerde sürekli balık ölümleri yaşanıyor. 2008’den bu yana balık ölümleri devam ediyor. Yazıp çizmediğimiz yer kalmadı. Şikâyetler ediyoruz. Denetim yok. Coşar Deresi’nde Milli Park sınırları içindeki çalışma sırasında sızan çimento suları binlerce balığın ölmesine neden oldu. Daha önce HES inşaatları sırasında da bunlar yaşandı. Bazı derelerin by-pass edilmesi sonucunda deredeki balıkların neredeyse tamamı ölüyor. Çaykara’da benzer durumlar oldu. Dereler kirleniyor. Ekosistem bozuluyor. Son yıllarda derelere yüzde 10 can suyu bırakılması

gerekıyor. O bile bırakılmıyor. Eylülde debiler iyice azalıyor. Kuruyan dereler var. Vatandaşlar sulama açısından da etkileniyor.”

Sular ve HES'ler

Orman ve Su İşleri Bakanlığı'nın en önemli ancak bir o kadar da sınırlı faaliyet alanlarından biri suların idaresidir. Dünyada küresel iklim değişimi ile bağlantılı yaşanan mevsim değişimleri; kimi yerde aşırı yağış, kimi yerde kuraklık, ülke genelinde bir su sorununa neden olmaktadır. Buna ilaveten hesapsız planlanan ve özel sektörün keyfi uygulamalarıyla yaygınlaşan HES projeleri su sorununu bir sosyal soruna dönüştürmektedir. Devletin kolluk kuvvetinin yatırımcı sermayeyi nasıl kendi vatandaşına karşı koruduğunu, hatta sistem karşıtı olma suçlamasıyla düşman, terörist, vatan haini vs. şeklinde ilan ettiğini Anadolu'da HES'lere karşı topraklarını, yaşam alanlarını savunan köylülerde görmek mümkündür. Oysa birincil olan vatandaşın yaşam hakkının korunmasıdır. Kapitalizm için ebedi ilerleme inancı ve kalkınmanın kutsanması siyasi iktidarın motoru şeklinde çalışıyor olsa da, inşaat ve enerji sektörünün yıkım ve kıyımı karşısında topraksızlaştırılan ve mülksüzleştirilen bir coğrafya Anadolu'nun her yerinde belirmiş durumdadır.

Deresinden akan suyu gönlü rahat içerken, şimdi satın almak zorunda olan köylü yaşam hakkının pazarlandığının artık farkında. Bunun için bir çok noktada özyönetim biçimleri getiriliyor, köy meclisleri toplanıyor. Dernek, inisiyatif ya da platform bir şekilde dayanışma ağlarının yapılarının adımları atılıyor; köylüler kendi bilgilendirme toplantılarını gerçekleştiriyorlar. Şirketler tarafından yalnız ve yalnızca bir prosedür olarak görülen ÇED toplantısı adı altında yapılan toplantıların bu haliyle gerçekleştirilmesine ise kimi zaman izin verilmiyor.

HES'ler konusundaki ağır hukuksuz uygulamalar, yargıda ciddi dava konularına neden oluşturmuştur. Örneğin DEKAP tarafından şimdiye kadar HES projelerine karşı 127 dava açılmış ve bunlardan 108'inde 'yürütmeyi durdurma ve iptal' kararları çıkmıştır. Hala görülme aşamasında olan davalar ve süreçleri ve bilirkişi incelemeleri devam etmektedir. İptal edilen projelerde yeniden ÇED süreçleri başlatılmaktadır.

Ashında ÇED süreçlerinden sorumlu bakanlık olan Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın yayınlamış olduğu İl Çevre Durum Raporları'nda söylem olarak bir ekolojik krizin içerisinde olduğumuzun sinyalleriyle satır aralarında karşılaşmak mümkün. İşte birkaç örnek:

Artvin 2013 İl Çevre Durum Raporu: “Yusufeli’nde gerçekleştirilmesi planlanan büyük baraj inşası gibi projelerin sadece kültürel değil, kelebekler dahil tüm dünya mirasımızı olumsuz etkileyeceği bir gerçektir”.

Bartın İl Çevre Durum Raporu: “Yerinde ve kaynağında düzenli bir planlamayla pek çok sorunun temelinde çözümü sağlanabilecekken, şimdiye kadar ülkemizde çevre kaygısı taşıyan planlar yapılmamıştır.” Bu söylemlere bakacak olunursa İl Çevre Müdürlükleri illerini korumaktan yanadır; zira durum raporunda yapılması planlanan termik santral projesine dair hiçbir ibare bulunmamaktadır.

Ordu, Trabzon, Rize, Giresun, Gümüşhane, Artvin İlleri için hazırlanmış bölgesel 1/100.000 ölçekli Çevre Düzeni Planı kullanılmaktadır. Zonguldak, Bartın, Karabük için de 2.10.2009 tarihinde yürürlüğe giren Çevre Düzeni Planı bulunuyor. ÇDP, plan hükümleri, plan raporu ve 1/100.000 ölçeğinde hazırlanmış paftasıyla bir bütün olarak ele alınmak zorundadır.

Bir yaşam hakkı ihlali olarak HES'ler

Türkiye’de hidroelektrik enerjinin devlet yerine özel sektör tarafından üretilmesinin ve satılmasının yasal olarak önünün açılmasıyla birlikte, santral inşaatlarında adeta bir patlama yaşanmış, 2010 yılı itibariyle yüzlerce yeni HES inşaatı özel sektör eliyle ülkenin dört bir yanında faaliyete başlamıştır. Orman ve Su İşleri Bakanlığı’na 2011 yılının Ekim ayında verilen soru önergesine, Ocak ayında Bakanlık’tan gelen yanıt aşağıdaki gibiydi:

“Piyasada faaliyet gösteren veya gösterecek tüzel kişiler tarafından Hidroelektrik Enerji Üretim Tesisi kurmak ve işletebilmek için DSİ Genel Müdürlüğü’ne, Su Kullanım Hakkı Anlaşması imzalamak talebiyle proje başvurularından uygun bulunup işlemleri devam edenlerin sayısı 1484 olup, Aralık 2011 başı itibariyle bu projelerin 885 adedi için DSİ ile firmalar arasında Su Kullanım Hakkı Anlaşması imzalanmış ve bu projelerin 710 adedi için Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu (EPDK) tarafından üretim lisansı verilmiştir.”

Son yıllarda hızla çoğalan HES’ler arz-talep dengesinden uzak bir şekilde, sadece arza yönelik artış göstermektedir. Suyun ticarileştirilmesi ve suya yönelik uluslararası politikalar bir yana, 2000’li yıllarla birlikte Türkiye’de doğa varlıklarının piyasalaştırılması, sermaye açısından bu varlıkların finansal birikim aracı olarak kullanılmaya başlandığını görüyoruz.

Enerjinin finansal bir değere kavuşturulmasına yönelik bir birikim modeli olarak, Türkiye’de enerji borsasının doğuşundan bahsedebiliriz. Libarelleşme ve elektrik sektörünün özelleştirilmesinin ardından, dünyanın her tarafından pek çok firma Türkiye’ye gelip enerji işine girmekte, hidroelektrik santral yapmakta veya yerli firmalara yaptırmaktadır. Dünya Bankası başta olmak üzere kredi kuruluşlarınca temin edilen kredilerle “yenilenebilir enerjiye” yatırım için geliştirilen teşvik mekanizması sayesinde, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı tarafından 50 milyar dolar olduğu tahmin edilen yenilenebilir enerji piyasası düzenlenmektedir. Düzenleyici kurum olarak ise Enerji Piyasası Değerlendirme Kurumu (EPDK), sektörü tanımayan şirketlere dahi üretim lisansı vermekte, böylece lisansların pazarlanması söz konusu olmaktadır. Özetle, enerji üretim lisanslarını alıp satarak bir proje piyasası oluşturulmuş, ya da halk arasında bilinen tabiriyle “çantacılık” yapılmasına göz yumulmuştur.

İklim Değişikliği Pazarı ve Karbon Piyasası

Türkiye’de hidroelektrik santrallerin 2009 yılından sonra ciddi bir artış göstermesinin temel gerekçelerinden birisi iklim değişikliği pazarı ve politikalarıdır. Kyoto Protokolü’nden kaynaklı olarak şirketlerin karbon emisyonlarını, yani doğaya verdikleri zararları ve kirlilik paylarını aşağıya çekmek için oluşturulmuş karbon piyasası, iklim değişikliği pazarının koşullarını belirlemektedir. 1992’de imzalanan Kyoto Protokolünün temel hedefi insanın iklim üzerindeki etkisini azaltma yükümlülüğü diye belirtilmiş olmakla birlikte küresel sistemde bu yükümlülük yine gelişmiş ülkeleri değil, gelişmekte olan ülkeleri hedef almaktadır.

Kyoto Protokolü, taraf olan ülkelerin, 2008-2012 döneminde, 1999’a göre sera gazı emisyonlarının en az yüzde 5 oranında aşağı çekilmesini taahhüt etmelerini kapsıyor. Şubat 2009 tarihinde Kyoto Protokolünü imzalayarak taraf olan Türkiye, bu haliyle karbon salınımı azaltılmasında ‘yenilenebilir enerji’ olan HES’lerden dolayı pazarın hareketli yatırım aktörlerinden biri haline gelmiş durumdadır. Çünkü ‘karbon denkleştirme’ olarak tarif edilen sisteme göre, Avrupa’da karbon salınımı kotasını aşan şirketler yenilenebilir enerji yatırımı yapma yükümlülüğü taşımakta olup, bu aşamada devreye giren HES yapmaya hazır yerli şirketler, bir kazanç kapısı olarak birçok yatırımcıyı bu pazara çekmektedir. Böylece HES’ler hem karbon ticaretinden, hem de elektrik üreterek kazanç sağlamış oluyor.

Aynı zamanda protokolde Türkiye'nin içinde bulunduğu özel düzenlemeye göre 'gönüllü karbon piyasası' çerçevesinde; yenilenebilir enerji olarak kabul edilen sektörlerle yatırım karşılığında, yoğun kirlilik yaratan sektörlerle yatırım yapmaya hak kazandıran karbon kredisi gibi finansal araçlardan yararlanarak büyüme sözü veriliyor. Böylelikle 2012 sonrasında termik, katı atık yakma, çöp ve çimento fabrikaları, konut üretimi gibi yoğun enerji tüketimine yol açan yıkıcı yatırımlara devam etmek isteyen şirketler kazandıkları karbon kredileriyle, daha fazla enerji tüketimine dayalı, daha kirli yatırımlara yönelebilecekler.

Bugün, karbon piyasası ile HES projeleri tek başına ticari bir yatırım aracı olmanın ötesinde, finansal bir değer ve kredi aracı haline gelmiştir. Bununla birlikte sistem kendi işkollarını da yaratmaktadır. Örneğin, farklı sektörde olmasına rağmen HES yatırımı yapmak isteyen şirketlere, Future Camp gibi karbon piyasasına danışmanlık hizmeti veren şirketler açılmıştır. Aksa, Sanko, BM Holding, Batı Anadolu Grubu gibi HES dışında çimento, termik sektörlerinde faaliyet gösteren şirketler böylelikle bu sürece dahil olmuşlardır.

Yenilenebilir Enerji Adı Altında Geri Dönüşsüz Doğa Tahribatı

2005 yılında çıkartılan, Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Elektrik Enerjisi Üretimi Amaçlı Kullanımına İlişkin 5346 sayılı Kanun ile su "yenilenebilir enerji kaynağı" olarak kabul edilmiştir ve "temiz enerji" sınıfına dahil edilmiştir. Oysa burada kullanılan "temiz enerji" tanımı, sadece pazarlama algısına hizmet etmektedir. EPDK, 4 Ağustos 2002'de hazırladığı Elektrik Piyasası Lisans Yönetmeliği ile ilke olarak bütün nehir santralleri ile 20 mW ve altında kurulu gücü olan barajlı hidroelektrik santralleri yenilenebilir (yeşil) enerji kaynağı olarak tanımlamıştır. Sonra bu sayı 50 mW'a çıkarılmış, en sonunda da üst sınır kaldırılmıştır. Avrupa'da ise sadece 10 mW ve altındaki HES'ler yenilenebilir enerji kapsamındadır.

Yenilenebilir düşüncesiyle yola çıkan şirketlerin verdiği tahribatla doğanın kendini yenileyemediği birkaç yılda ortaya çıkmıştır. Devasa iş makinalarının girdiği ormanlar, kaynağından çıktıktan sonra denize kadar güneş yüzü görmeyen dereler ne yazık ki yenilenememektedir. Yol, tünel, baraj yapımı sürecindeki inşaat çalışmalarında kırma, eleme tesisleri, regülatör çalışmaları yapılırken dere yatakları tahrip edilmekte, güzergahlar boyunca ciddi bir çevre kıyımı gerçekleşmektedir. Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) raporlarında

belirtilen şekilde, hafriyatın toplanıp depolanacağı, uygun bir şekilde konumlanacağı söylene de çimento atıkları doğaya bırakılmaktadır. Ve bu yasa dışı uygulamaların denetimi yeterli şekilde yapılmamaktadır. Bakanlığınız her defasında HES'lerin değil, yanlış uygulamaların denetlenmemesinin önemli sorun olduğunu belirtmekte ama bu yönde ciddi bir mesafe alınamamaktadır. Ayrıca kesilen ağaç kadar, yeni ağaç dikileceği ifadesi ise uygulamada hiç gerçekçi değildir. Yüzlerce yıllık ağaçların yerine yenilerini dikmek ormanın hafriyat altında kalmasından dolayı ya da arazi koşullarından dolayı mümkün olamamaktadır. Örnek vermek gerekirse, Kafkas ekosisteminin bir devamı olan Artvin'deki ormanlık alanlar Türkiye'de ve dünyada ender kalmış ormanlık alanlardır, ladin ormanlarıdır ve eşi benzeri yoktur. Nitekim yeniden bu alana ağaç dikileceğini taahhüt etmek mümkün değildir.

Öte yandan, su dengesi hem fiziksel, hem kimyasal, hem biyolojik olarak zarar görmektedir. Derenin akıntı hızı, su kalitesi, sıcaklığı balık türlerinin yaşamasında hayati faktörler olup, borular ve kanallar yüzünden ekosistemin bozulması nedeniyle balık geçse bile, tıpkı yukarıda verdiğimiz örnekte olduğu gibi, ömrünü sürdürmesi mümkün olamamaktadır. Balık göçleri büyük oranda zarar görmekte, yapılan araştırmalara göre balık türleri yüzde 20 oranında tamamen ortadan kalkabilmektedir.

Hespsız HES'lerle bir habitat yok ediliyor, yani geri dönüşü olmayan bir şekilde Türkiye'nin biyolojik zenginliklerinin sonu getiriliyor. Bu tür çalışmaların su ürünleri fakülteleri ve uzmanlar tarafından yapılması gerekirken, ÇED raporlarının masa başında yapılması, ÇED gerekli değildir raporlarında ise proje tanıtım dosyalarının gerçeklikten uzak olması işin başka bir yüzüdür. Türkiye'de dere ve akarsularda bilimsel çalışmalar yetersiz olduğu için şirketler laf kalabalığı ile raporları doldurmaktadır. Sadece ÇED raporu almak için prosedürel olarak kurulmuş şirketler masa başında, bilgisayar ortamında, kopyala-yapıştır yöntemleriyle bölgenin gerçeklerinden uzak raporlar ortaya koymaktadır.

Bu tablo karşısında da denetleme mekanizmasının olmadığını görüyoruz. Enerji Bakanlığı'nın nitelik itibarıyla yatırımcı kuruluşlar olduklarını söyleyebiliriz, ancak Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ile Orman ve Su İşleri Bakanlığı denetleyici nitelikte olması gereken bakanlıklardır. Bu kapsamda HES'lerin Orman ve Su İşleri Bakanlığı'nca yapılması kurumun vizyonuna terstir. Çünkü HES'lerle ortaya çıkacak çevresel sorunları kabine içinde eleştirmesi gereken bir kurumun, tam tersine bu işlerin örgütleyicisi olması, özelleştirmeleri yaptırmayı amaçlayan bir bakanlık haline dönüşmesi, denetleme mekanizmasını da sakat bırakmaktadır.

İşte bu sebeplerden dolayı, bu tabloya karşı direniş yöre halkı ve sivil toplum örgütlerinin çabalarıyla hukuk mücadelesi alanına taşınmıştır.

Türkiye genelinde 2 bine yakın HES projesi olduğu belirtilmekte olup, yenileri de hazırlanmaya devam ediyor. Ancak HES projelerine karşı doğal bir duyarlılık oluşmuş durumda. Yöre halklarının yerel eylemlerinin yanı sıra, halkın ve doğanın mücadelesini sırtlanmış gönüllü çevre avukatları büyük bir çevre mücadelesi veriyor.

Anayasa'nın 56. maddesine göre; "Herkes, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir. Çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesini önlemek devletin ve vatandaşların ödevidir". Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 2. maddesi ise, yaşam hakkını mutlak ve vazgeçilemez temel insan haklarının başında saymaktadır. Bu bilinçle, açılan davalara peşpeşe verilen iptal kararları durumun hukuksuzluğunu da net bir şekilde ortaya koymaktadır.

Kanunlar çerçevesinde, HES davaları ÇED raporlarına verilen taahhütlerin yerine getirilmemesi ve çevre tahribatı gerekçeleriyle açılmaktadır. Oysa ÇED'in amacı, çevresel açıdan risk oluşturan projelerin, olası zararları ortaya çıkmadan saptamasıdır. Oysa, ÇED hazırlama süreçlerinde ve konu yargıya taşındığında tahrihat yapılmaktadır. Örneğin hafriyat depo sahalarının sayısı düşük gösterilmektedir ki, projenin çevresel etkileri hafif görünsün. Veya tıpkı Bağbaşı HES örneğinde olduğu gibi yüzbinlerce meyve ağacı yerine , raporda yalnızca meyvesiz ağaçlara yer verilmesi ve köylünün itirazı üzerine daha sonra değiştirilmek zorunda kalınması gibi.

Hukuka uygunluğunun denetimi ise ancak proje hayata geçirildikten sonra kanıtlanabilir bir sorun haline geliyor. Bu durumda ÇED, idari bir formaliteden öte anlam taşımıyor. Çevreye zararlı bir proje hayata geçirildikten sonra doğacak zararların telafisi imkansız, bu aşamadan sonra idarenin yargısal denetimi ve yurttaşların adalete erişim hakkının da anlamı kalmıyor. Zaten yargı süreci devam ederken bir çok şirket bir yandan yarım kalan inşaatı, bir yandan eksik evrak işlemlerini yani yasal gerekliliklerini tamamlıyor.

Hukuksal Boyut içinde yasal çerçevede bir parantez açarak Orman ve Su İşleri Bakanlığı'ndan gelen cevaba yeniden bakmakta fayda var. Bakanlık 4 ay sonra gönderdiği HES'lere ilişkin soru önergesi cevabında yaptığı açıklamalarla ÇED'lerin verdiği formalite hissini bir kez daha bizlere yansıtmıştır. Örneğin gelen açıklamada şu ifade dikkat çekicidir:

“İlgili kurumlar projelerin sağlıklı bir şekilde inşa edilmesi ve işletilebilmesi için gerekli tüm tedbirleri almakta, fakat yanlış kişi ve kuruluşların etkileriyle, vatandaşın yanlış yönlendirilmesi sonucu mahkemeler de etki altında kalabilmektedir.” Bu ifade göstermektedir ki, Bakanlık HES karşıtı eylemlerin, yaşama hakkı tehditlerine dönük bir toplumsal tepki olarak doğduğunu anlamak ve sorgulamaktan uzaktır. Eylemcileri provoke edilmiş insanlara indirgeyerek, “tüm tedbirler alınıyor” vurdumduymazlığı sergileyerek, hükümetin protestolara ve eleştirilere karşı verdiği genel suçlayıcı tavrını yansıtmaktadır.

HES projelerinin inşaatı sırasında ekosistemin bozulması sebebiyle, yöre halkının tarım ve hayvancılığa dayalı geçim kaynaklarını kaybettiğini ortaya koymak gerekiyor. Bu durum zorunlu bir göçü kaçınılmaz kılıyor. İnsanların en büyük gereksinimi olan sığınma, konut sahibi olma, yaşam ortamı, kazanç ve gelir sağlama hakları ellerinden alınıyor. Doğayı bir siyasi rant kaynağına dönüştüren bu zihniyet, Türkiye’de yeni bir sermaye birikim sürecinin karşılığıdır. Tarım ve sanayi üretiminden çıkmış ülkelerin, doğal kaynaklara el koyarak, ticari bir meta haline getirerek kapitalizmin kendini yeniden üretmesine tanık oluyoruz. Bu noktada Türkiye, suyunu, ormanını devrettiği 50-100 yıllık anlaşmalarla kendini bu iştahlı piyasaya sunuyor. Geçim kaynakları tükenen köylü için göçten başka seçenek bırakmayan devlet sürekli yeni gelecek problemi tohumları ekıyor.

1939 yılında çıkarılan ve sadece savaş hallerinde kullanılan Acil Kamulaştırma Yasası uygulanarak, SİT alanlarını keyfi belirleme ve devlet eliyle özelleştirme düzenlemeleriyle, devletin denetleme ve koruma görevinden giderek uzaklaşması bir yana; sürdürülebilirlik göz ardı ediliyor. Sivil toplum örgütlerinin rolü artırılması gerekirken, azaltılıyor, denetimde etkisizleştiriliyor, engelleniyor, hatta iş yasadışı ilan edilmesine kadar varıyor. Bu zihniyet içerisinde, halkı ikna etmek için iktidar bahaneler üretiyor. Bu bahaneler, Doğu ve Güneydoğu bölgelerinde HES projelerinin terörle mücadele aracı olarak gösterilmesine kadar çeşitlendirilebilir. Projelerin yapıldığı işsizliğin yoğun olduğu bölgelerde bir iş kapısı olarak vaadediliyor. Ancak iş kapısı yaratmıyor, proje kendi işgücünü istihdam ediyor, bölge halkı yine göç etmek zorunda kalıyor.

Türkiye’de HES sorunu bir enerji meselesi değildir. ‘Ampul bulamazsanız, tezek yakarsınız’ anlayışıyla yürütülecek bir süreç hiç değildir. HES’ler tam kapasite çalıştığında enerji ihtiyacının yüzde 5’ini bile karşılamadığı uzmanlarca dile getirilmektedir. Öte yandan HES projelerinde arazilere el koymak için acele kamulaştırma yasının kullanılması da, bu

yönde açılan davaların temel nedenlerinden biri haline gelmiştir. Ancak Danıştay defalarca kez daha acele kamulaştırma olağanüstü hallerde uygulandığı ve bu yolla insanların mallarına el konulmasının Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne aykırı olduğu hükmü vermiştir.

Sorunlu HES'lerden örnekler

Erzurum, Tortum – Ödük Çayı

Erzurum'un Tortum İlçesine bağlı Bağbaşı beldesinde, Kasım 2010 tarihinde Kayen Heta Elektrik Üretim A.Ş. tarafından 14 MW kapasiteli Bağbaşı Hidroelektrik Santrali'nin yapımına başlandı. Köylünün suyunun bulanması ve kesilmesiyle başlayan tepkisi ve araya seçim süreçlerinin girmesi nedeniyle yapımı yavaş bir seyir izledi. 2011 yılının Eylül ayında, köylüler yaşam alanlarını korumak üzere HES projesine karşı direnişe geçtiler. Bağbaşı ve etkilenen civar köylerin 4 yıllık mücadelesi Bağbaşı HES'in iptali, firmaya çevreyi tahrip etmekten dolayı ceza kesilmesi ve yargılanan tüm köylülerin beraat etmesiyle sona erdi. Erzurum 2. İdare Mahkemesi'nde görülen davada, ÇED sürecini ortadan kaldıran kararda "kamu yararına, hukuka ve mevzuat hükümlerine uyarlık bulunmadığı" belirtildi. Geriye ise 4 yıllık süreçte kirletilen su, kazınanbitki örtüsü, hafriyatla doldurulan dere yatağı ve yaşanan travmalar kaldı.

Elazığ, Karakoçan - Peri Suyu

Elazığ'ın Karakoçan İlçesi sınırları dahilinde bulunan Perisuyu üzerinde Limak'ın yaptığı Pembelik Barajı projesinde Enerji Piyasası Düzenleme Kurulu, Bakanlar Kurulu'nun kendisine devrettiği yetki ile Kasım 2010'da acele kamulaştırma kararı aldı. Bu kararla topraklarına el konulan köylülerden biri olan Hasan Akyol tarafından açılan davada, Danıştay 6. Daire, Aralık 2011 tarihinde oy birliği ile acele kamulaştırma kararının yürütmesini durdurmuştu. Ancak bölge halkının kararın uygulanması için yaptığı başvurulara rağmen inşaat devam etti. Bakanlar Kurulu'nun Haziran 2012'de aldığı yeni bir acele kamulaştırma kararı ile bir kez daha köylülerin taşınmazlarına el konuldu. Acele kamulaştırmanın iptali için Elazığ-Karakoçan Akkuş Köyü tüzel kişiliği ve 101 kişinin başvurusu ile açılan davada, Danıştay 6. Daire bir kez daha yürütmenin durdurulması kararı verdi. Daha önce imar planı olmadığı tespit edilen barajın Elazığ İdari Mahkemesi'ndeki davası Ekim 2014'te sonuçlandı.

6 yılın sonunda DARANHES şirketi tarafından yapılan projenin imar planının olmadığına ortaya çıkması üzerine Dersim Kültür ve Doğal Mirası Koruma Girişimi üyeleri tarafından Elazığ Nöbetçi İdari Mahkemesi'ne "yürütmenin durdurulması" talebiyle açılan dava sonuçlandı. Mahkeme, imar planı bulunmadan başlanılan baraj ve HES inşaatı için yapılan başvuruyu haklı bularak projeyi durdurdu.

Barajın hukuksuz yapım sürecinde, Dersim bölgesinde yaşayan alevi yurttaşların pek çok kutsal ve dini yerleri zarar gördü, su altında kaldı.

Antalya, Manavgat - Ahmetler Kanyonu

Antalya'da Toros dağlarının Akseki-Manavgat ilçeleri arasında yer alan, yaklaşık 6 kilometre uzunluğundaki Türkiye'nin en derin üçüncü kanyonu Ahmetler Kanyonu'nda Seçenek Enerji Elektrik Üretim A.Ş. firmasının 'Kanyon Regülatörü ve 9.966 MW projesine 'ÇED Gerekli Değildir' raporuyla izin verildi. Civar köylerin haberi olmaksızın Manavgat Kaymakamlığı'nda 1 ay askıda kalan rapora itiraz gelmeyince proje başladı. Kanyonlarına yapılacak ÇED'siz HES'den haberdar olan Başta Ahmetler olmak üzere Güçlüköy ve Gençler köylüleri, Antalya Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü'nce yapımına izin verilen HES projesine tepki gösterdi. ÇED gerekmez denen HES ile ilgili raporda yer alan şu not da tepkileri artırdı:

“Kanyon regülatörü ve HES Projesi alanının bakir olması nedeniyle proje hattı boyunca ÇED inceleme çalışmaları yapılamamıştır. Sadece santral yeri ve regülatör yapısı yeri incelenebilmiştir. Topoğrafik şartlar yüzünden iletim hattı boyunca ilerlenememiştir. Kesin proje çalışmalarında, yollar açıldıktan sonra İl Çevre ve Orman Müdürlüğü'nün istemesi durumunda iletim hattı boyunca ÇED çalışmaları yapılacaktır”.

Ahmetler Köylülerinin direnişlerinin ardından, HES'in yalnızca Manavgat'ı değil Akseki'yi de etkileyeceği gerçeğinden yola çıkarak Güçlüköylülerin başlatığı hukuk mücadelesi ile proje iptal edildi.

İkizdere, Şimşirlik HES

Rize İkizdere Şimşirli Köyü'nde 3.65 MW'lık bir HES projesiyle hem derelerinin kuruyacağı, hem de o dere akan çok kıymetli bir maden suyuna özel sektörün el koyacağını farkederek köylüler, Şimşirlik HES'e karşı geçen yaz direniş göstermişlerdi. Kolluk kuvvetleri

tarafından kadınların darp edilmesiyle, proje durdurulmuştu. Ancak hangi çerçevede durdurulduğu hukuki olarak netlik taşımamakta ve iptal gerekmektedir.

Kırıkkale, Kızılırmak Vadisi

Kızılırmak vadisinde 5 köy, evlerinden ve tarım arazilerinden geçen HES projesi yüzünden çaresiz durumda beklemektedir. Her ne kadar proje raporunda köylere 5'er km uzaklıkta bulunduğu yazılıysa da, Kaldırım, Halildedede, Alıcıyapan, Karabucak ve Köprü köylerini teğet geçen, hatta ortasından geçen 13 km hat uzunluğu olan projede, ırmak ile barajın buluşması 25 km'yi buluyor. Bu Kızılırmak nehrinin düz bir hatla kesilerek, Kızılırmak'ın 25 km boyunca kıvrımlarının kuruması anlamına geliyor. Önce ÇED gerekli değil denen CG Enerji A.Ş.'nin yaptığı 17 MW'lik Sema HES projesi için Köylülerin açtıkları dava süreci devam etse de, hukuksuz çalışmanın sürmesi, tıpkı diğer örneklerde olduğu gibi iş işten geçtikten sonra gecikmiş bir adalet olacak ve geri dönülmez yaralar açacaktır. Zira beton dökülen kanal, köylülerin tarlaları ile, DSİ'nin su kanalından gelen suların birbiriyle buluşmasına engel oluyor ve mısır, ayçiçeği tarlalarını, meyve-sebze bahçelerini ciddi bir kuraklık bekliyor.

Artvin, Arhavi – Ciğani Deresi

Artvin'in Arhavi ilçesinde Konaklı ve Kemerköprü Köyleri sınırları içinden akan Ciğani Deresi'nin üzerine inşa edilmek istenen Kavak 1-2 Regülatörü ve HES Projesine karşı dere yöredeki vatandaşlar türlü baskılara ve yıldırımlara rağmen yürütmeyi durdurma kararını çıkarmayı başardı. MNG Holding'e bağlı Arhavi Elektrik Üretim Ltd. Şti tarafından Projesi, şehir içine yapılmaya çalışılan ilk HES olarak biliniyor. Sidere Dereleri'nin suyu 3800 metrelik ve şu anda inşası süren tünelde toplanıp Cumhuriyet Mahallesi'ne, yani şehir içine aktarılacak. Santral de mahallede olacak ve inşa edeceği regülatör göl alanında biriktirip, suyun akış yönünü değiştirerek, tarım arazileri arasından tünele alıp mahallenin üstünde bir noktaya taşıyacak.

İnşaat hafriyatının ÇED raporunda belirtilen alanın dışında dereye dökülmesinden, ulaşım için kaçak köprü inşa edilmesine kadar Kavak HES projesinin hukuksuzluğuna karşı açılmış 10 dava bulunuyor. Son olarak HES inşaatı için yapılan ve taşkın tehlikesine neden olabilecek kaçak köprü ile ilgili yıkım kararı uygulandı.

Yukarıda verilen örnekler, Türkiye'nin dörtbiryanında yapılan plansız HES projelerinin neden olduğu zaman kaybı, kaynak israfı ve yaşam alanı ihlallerinin birer örneğidir. Bunun benzerlerini taş ocakları işletilen yerlerde, termik santral kurulan yerlerde, maden işletmeciliğinin yapıldığı yerlerde ve yaşam alanları altın madeni uğruna siyanürle tehdit edilen köylülerin yaşadığı yerlerde bulmak mümkündür. Sorun hep aynıdır, süreçbenzer gelişir: Yaşam hakkını gözardı etme; tarım, hayvancılık, yerel turizm gibi alanları görmezden gelerek bu yerleşimleri HES, termik, taşocağı, maden gibi yatırımlarla insansızlaştırma; bu tür yatırımlarda masa üstü ÇED ve rapor hazırlama, gerçekleri saklama; köylü ve civar halkı yanlış bilgilendirme, kandırma; arazileri normal yollarla değil acele kamulaştırma gibi haksız metotlarla ele geçirme; inşaat süresince yöneymeliklere uymama; kamu kutumlarınca da denetim yapılmaması ve bunun sonucunda projenin yargı aşamasına gitmesi, vatandaşın da direnişe geçmesi. Sonuç sosyo ekonomk ve ekolojik tahribattır. Bugün ülkenin her yöresi bu tür projelerin enkazı halindedir.

Hayvan Hakları

Orman ve Su İşleri Bakanlığı 5199 sayılı hayvanları koruma kanununda değişiklik öngören kanun tasarısının sorumlu olduğu Bakanlıktır. Yasa yapım sürecinin, konunun toplumun farklı kesimlerinin ortaklaştığı hassasiyeti bakımından bir hayli titizlikle yürüdüğü, Bakanlık bürokratları tarafından bilinmektedir. CHP'nin hazırladığı yasa tasarısının ardından Bakanlığın hazırladığı “doğal yaşam parklarını” getiren taslak kamuoyunda ciddi tepkilere neden olmuş; sokak hayvanlarının toplatılarak şehirden ve insandan uzak yerlerde tecrit edilmeleri anlamına gelecek bu uygulamadan, komisyondan geçen son yasa çalışması ile vazgeçilmiştir.

Öncelikle hem Bakanlık personeline hem de belediyelere ciddi sorumluluklar yükleyen bu tasarının iz düşümlerini Orman ve Su İşleri Bakanlığı bütçesinde görememekteyiz. Öte yandan hala gerek Kocaeli, gerekse Kısırkaya'da yapıldığını bildiğimiz bu parkların hala ne amaçla kullanılacağı yönünde bir belirsizlik bulunmaktadır. Bakan Eroğlu'nun sunumunda anılan Kocaeli'ndeki merkezin ne amaçla kullanılacağı belirsizliğini korumaktadır.

8. YEREL YÖNETİMLER

Ülkemiz 12 yıllık AKP iktidarında tam bir yangın yerine dönmüş durumdadır.

- Her geçen gün dotoriterleşen,
- Kendinden olmayana yaşam alanı tanımayan,
- Her fırsatta her türlü muhalefeti ezmeye çalışan, saldırgan bir yönetim ile karşı karşıyayız.

Kendisinden olmayan tüm kesimlere savaş açan AKP iktidarı, özellikle kendi partisinden olmayan yerel yönetimlere yönelik ayrımcı politikaları adeta bir devlet politikası haline getirmiştir.

Hükümetten hiçbir destek alamayan CHP’li belediyeler, bin bir zorlukla hizmet üretmeye çalışmakta bir yandan da Ankara’dan gelen müfettiş ve denetçilerle sürekli teşrik-i mesai yapmaya devam etmektedirler. Partimizin tüm belediye başkanları güvenlik güçleri tarafından sürekli takip edilmekte, dinlenmekte ve taciz boyutuna varan teftişlere maruz kalmaktadırlar. 12 yıllık AKP iktidarı süresince Belediye Başkanlarımızın odalarında “böcek” adı verilen dinleme cihazları dahi bulunmuştur. Bu durum, AKP’nin yerel yönetimlerde de aynı kutuplaştırıcı ve ayrıştırıcı siyaseti sürdürdüğünün göstergesidir.

1- 6360 Sayılı yasa gereği büyükşehir belediyesi sınırlarına giren belediyelerin bina, tesis, araç, gereç, taşınır ve taşınmaz malları ve bu hizmetlerin yerine getirilmesine yönelik yatırım, alacak ve borçların devri ve tasfiyesi sürecinde büyük haksızlıklar ve beraberinde kent alanlarının gasp ve talan süreci hızlandırılmıştır.

Kapanan il özel idare mallarından para getiren, karlı yatırımlar AKP’li belediyelere transfer edilirken; Borçlar, çalışanlar, çalışanların kıdem tazminatları CHP’li belediyelere aktarılmıştır.

İl özel idarelerine ait varlıkların paylaşılması Vali’nin kuracağı bir komisyonun keyfi kararlarına bırakılmıştır. Mahalli müşterek ihtiyaçların belediye sınırları dışındaki kısmı için İl Özel İdarelerinin üstlendiği görev ve sorumluluklar, prensip itibarıyla belediyelere devredildiğine göre, İl Özel İdarelerinin mülkiyet ya da tasarrufunda olan varlıkların da belediyelere devredilmeleri gerekirken, bir kısım bakanlıklara

devredilebilmesi yönündeki hüküm, AKP'nin bu varlıklar üzerinde özel niyetleri olduğunun göstergesidir.

Bu özel niyetler, ağırlıklı olarak CHP'nin yönetiminde olduğu kentlerde, gasp ve talan sürecine dönüşmüştür.

30 Mart yerel seçimlerinin ardından tüzel kişiliği sona eren il özel idareleri ve mahalli idarelere ait malların paylaşılması sırasında borçların çoğunluklu olarak CHP'li belediyelere aktarıldığını, mal ve arsa paylaşımı sırasında da CHP'li büyükşehir belediyelerine orantısız bir paylaşım yapılmıştır.

İçişleri Bakanı Efkan Ala'nın, "Tüzel kişiliği sona eren mahalli idareler ile mahalli idare birliklerinin devir, tasfiye ve paylaşımına ilişkin işlemleri, adı geçen kanun hükümleri çerçevesinde kurulan ve üyeleri söz konusu kanun çerçevesinde devir, tasfiye ve paylaşım komisyonlarının kararları doğrultusunda gerçekleştirilmiştir" demesine rağmen CHP Yerel Yönetimler Genel Başkan Yardımcılığı yapılan inceleme ve araştırmaya göre, CHP'li 6 büyükşehir belediyesine yapılan devir işlemlerinin tümünde haksızlık yapılmıştır.

Paylaşım sırasında İzmir'deki tasfiye komisyonunun paylaştığı 6 bin 627 araç ve teçhizattan CHP'li İzmir Büyükşehir Belediyesi'ne hiçbir araç ve taşınmaz devredilmezken, Hatay Büyükşehir Belediyesi'ne 26,3 milyon TL borç, 2,2 milyon TL alacak devredilmiş durumda. Eskişehir Büyükşehir Belediyesi'ne ise paylaşımdaki araç ve teçhizatın sadece yüzde 14,78'i ile 53,2 milyon TL tutarında borç devredilmiştir. Eskişehir Büyükşehir Belediyesi'ne 53,1 milyon TL borç, 7,9 milyon TL alacak devredilirken, Aydın Büyükşehir Belediyesi'ne ise tamamı hurda 28 otomobil ve tamamı hurda 8 kamyonet teslim edilmiştir. Ayrıca, Aydın'daki tasfiye komisyonunun devrettiği arsaların sadece yüzde 1,6'sı büyükşehir belediyesine devredilmiştir.

Bununla birlikte, İzmir'de kapanan belde belediyelerinin malları Büyükşehir'e devredilmezken AKP'nin yönetiminde olan Şanlıurfa'da tüm taşınır/taşınmazlar belediyeye devredilmiştir. Sadece Şanlıurfa'da değil, Denizli, Malatya, Trabzon gibi AKP'nin yönetimindeki kentlerimizde İl Özel İdarelerin taşınır/taşınmaz tüm malları belediyeye devredilirken CHP'li Büyükşehir Belediyelerin hakkı olan tüm

taşınır/taşınmazlara açıkça devlet eliyle el konulmuştur. Örneğin, kapanan Alaçatı Beldesi'ne ait aralarında içkili restoran ve içki satışı yapan yerlerin de bulunduğu 22 dükkân ile tarihi belediye binası ve 4 dönümlük arsa Belediye'ye devredilmemiştir. Karaburun'un köylerindeki muhtarlık binaları, köy odaları ve zeytinlikler Belediye yerine Diyanet'e bırakılmıştır.

Sonuç olarak devir, tasfiye komisyonları adeta AKP'nin idari ve mali işlerden sorumlu birimi gibi hareket etmiş ve İl Özel İdare mallarını istediği kentte belediyeye, istediği kente bakanlıklara devretmiştir. Bu noktada ortaya çıkan farklı uygulamaların kökenin de AKP'nin militanca tutumu ve kendi yönetiminde olmayan kentlere hizmet götürülmemesi amacı yatmaktadır.

2- AKP, CHP'li Belediyelerin yönetiminde bulunduğu ilçe belediyelerine bağlı arazileri açıkça gasp etmektedir.

Örneğin, Ataşehir Belediyesi sınırları içerisine giren Barbaros Mahallesi, Torba Yasa ile AKP'li Ümraniye Belediyesi'nin sınırlarına katılmıştır. Bugüne kadar Barbaros Mahallesi adlı bölgenin tüm belediyeçilik hizmetleri Ataşehir Belediye Başkanlığı tarafından verilmiştir. Yasa gereği emlak vergilerinin de Ataşehir Belediyesine ödenmesi gerekirken, 2008 yılından başlayarak son zamana kadar Barbaros Mahallesinin bir bölümünün kendi ilçesi sınırlarında kaldığını ileri süren Ümraniye Belediyesi hukuksuz kararlara imza atmıştır. Ümraniye Belediyesi bu bölgede kalan taşınmazların vergileri ile bazı harç ve ücretleri yasalara aykırı olarak tahsil etmeye başlamıştır. Ancak İstanbul Valiliği İl Mahalli İdareler Müdürlüğü tarafından İl İdare Kurulu Müdürlüğüne yaptırılan bilirkişi incelemesinde adı geçen yerin Ataşehir İlçesi sınırları dâhilinde kaldığı tespit edilmiş ve vergilerinin de Ataşehir Belediyesince tahsis edilmesine karar verilmiştir. Bu karara rağmen, Torba Yasa ile getirilen değişiklik ile Ataşehir Belediye Başkanlığı binasının da içinde yer aldığı Barbaros Mahallesi, büyük bir gasp ve talan örneği olarak Ümraniye'ye devredilmiştir. Ama hükümet yetkilileri adeta oy ile kazanamadıkları kentlerde, Torba Kanunu'na ekledikleri düzenlemeyle aşmışlardır. AKP, kanunda, kararnamede, yargı kararlarında, bilirkişi raporlarında Ataşehir ilçesine ait olduğu açıkça belirtilen Barbaros mahallesini, ranta ve talana açmak için yandaş lobilere para aktarmak için göz göre göre peşkeş çekmiştir.

3- “Kentsel dönüşüm” adı altında AKP’nin yönetiminde olduğu kentler yeşil alanlar ve SİT alanları dahil tüm kent alanları rant üzerine kurulu bir kent ekonomisinin oluşmasına sebep olmuştur.

Bilindiği üzere, Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun 16 Mayıs 2012 gün, 28309 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Kamuoyunda Kentsel Dönüşüm Yasası olarak bilinen bu düzenlemelerle, kentsel mekanlarımızın yanında, tarım alanlarımız, orman alanlarımız, meralarımız, zeytinliklerimiz, kıyılarımız, doğal ve kültürel koruma alanlarımızın talan edilmesinin önü açılmıştır. Kentsel dönüşüm adı altında gerçekleştirilen çalışmalar, yasadaki amacından uzak bir şekilde; afete maruz alanlardan ziyade değerli kent arazilerinde yapılmakta, rant öncelikli projeler olarak gerçekleşmektedir. Bu projeler, bilimsel çalışmalardan yoksun, inşaat firmaları tarafından iştah kabartan, bu alanlarda barınan yoksul vatandaşların barınma hakkını yok sayan, rant planlarına dönüşmüştür. Yasada afete yönelik herhangi bir önlem yer almazken, zoraki uygulamalarla mülkiyet ve barınma hakları ihlal edilmekte, insanların hak arama hürriyetleri sınırlandırılmakta ve yok edilmekte, sosyal devlet ilkesine aykırı uygulamalar yapılmakta, temel insan hakları ihlal edilmektedir.

Örneğin, İstanbul’un en değerli arazilerden biri olan Etiler Polis Koleji’nin arsası İstanbul’a hakim, boğaziçi manzarası ile 32.000 metrekarelik bir alana yayılmış ve değeri bir milyar dolara varan bir arazidir. Okul önce İstanbul Büyükşehir Belediyesine devredilmiştir. Sonra planlama yetkisi Çevre Bakanlığına bırakılmış, Çevre Bakanlığı buraya ticaret merkezi yapmak için bir plan onamıştır. Planda emsal değişiklikleri ile milyonlarca dolarlık rant yaratılmış, TMMOB tarafından bu plana dava açılmıştır. Mimarlar Odasının davasını engellemek için yine “Bakanlıkça” 2009’da deprem için güçlendirme yapılan bu okul “riskli alan” ilan edilmiştir. 17 Aralık operasyonlarında ortaya çıkan tapelerden anlaşılmıştır ki, rant ve beton lobilerinin kirli siyaseti İstanbul’dan finanse edilmektedir.

Kent alanlarında yapılacak, tüm dönüşüm faaliyetleri; kontrollü, doğaya ve insana saygılı, yaşam kalitesini arttıran, kamu yararı ilkesine ve planlama ilkelerine uyan, kent planı ile bütünleşen, yıkım ve yeniden yapma dışındaki seçenekleri de değerlendirilen; (koruma, yenileme, iyileştirme, güçlendirme ve canlandırma), rantı

değil, can güvenliğini arttırarak, yaşam kalitesini yükselten, konut dokunulmazlığı ve barınma hakkını, tüm vatandaşlar için kamusal güvence altına alan, doğal, tarihi ve kültürel değerlere zarar vermeyen, orman alanları, meralar, sulak alanlar, kıyılar ve tarım alanlarını yapılaşma dışı tutan ve mutlak biçimde koruyan, her aşamada, meslek odalarının, sivil toplum kuruluşlarının, üniversitelerin görüş ve önerilerini alan, halkın katılımını sağlayan bir şekilde yapılmak zorundadır.

Buna karşın, AKP'nin yerel yönetimler konusunda rantı önceleyen, yandaş işadamlarına ve lobilere para aktaran ve kent arazilerini peşkeş çeken bir yaklaşımı adeta bir devlet politikası haline getirmiştir.

VII. BÖLÜM - DİĞER POLİTİKA ALANLARI

1. HUKUK, ADALET VE İNSAN HAKLARI

Hukuk ve İnsan Hakları

Türkiye demokrasi, özgürlük ve insan hakları ve hukuk devleti bakımından derin bir kriz içindedir. Bu kriz, demokrasinin yanlış ve çarpık anlaşılmasından kaynaklanmaktadır. Kuvvetler ayrılığı ortadan kalkmış, yargı yürütmenin hegemonyasına sokulmuş, yolsuzluk iddialarının soruşturulması imkansız hale getirilmiş, muhalif sesler her fırsatta kanunsuzca bastırılmış, hak ve özgürlüklerin sadece iktidarın çizdiği sınırlar içinde kullanılmasına olanak sağlanmıştır. Bunların hepsi, muhalefetin yok edilmesine ve iktidarın otoriterleşmesine hizmet etmektedir.

Bu krizden çıkılması için öncelikle ve ivedilikle oy çokluğu ile iktidara gelmenin demokrasi için yeterli olduğunu düşünen anlayışın değişmesi gerekmektedir. Bu anlayış demokrasiyi araçsallaştırmakta ve “seçilmiş otoriterlik”in yolunu açmaktadır. Demokrasilerde seçimlerde ülkenin hangi parti ya da partiler tarafından yönetileceğini belirlemektedir. Ancak devletin hukuk devleti ve demokrasi ilkelerine uygun olarak yönetilmesi, ülkenin hangi parti tarafından yönetildiğinden bağımsız bir konudur. Demokrasi anlayışı, gücün elde edilmesi kadar gücün kullanılmasını da kapsamaktadır.

Hükümet, seçimlerde aldığı oy ile sahip olduğu gücü hiçbir uzlaşmaya yanaşmadan, hiçbir sınır tanımadan kullanmıştır. Çoğunluğun iradesinin tek bir adamda toplanması da otoriter-totaliter bir yönetim şekline yol açmıştır. Otoriter rejimlerde devletin birey ve toplum üzerinde mutlak bir denetimi söz konusudur. Bu rejimlerde muhalefetin bastırılması için şiddet dahil olmak üzere aşırı yöntemlere başvurulmaktadır. Türkiye’de siyasal iktidarın elinde giderek artan bir güç yoğunlaşması görülmekte, güçler ayrılığından, güçler birliğine doğru gidilmektedir.

Hükümet tekelinde toplanan ve kanunsuzca kullandığı bu güç “paralel yapı” ile mücadele adı altında meşru kılınmaya çalışılmıştır ancak demokrasi ve hukuk devletinde ne ile savaştığınız değil nasıl savaştığınız önemlidir. Hayali bir düşmanla savaşmak adına temel hak ve özgürlüklerin göz ardı edilmesi kabul edilemezdir.

Yargının bağımsızlığı

Türk Ceza Kanunu ve Ceza Muhakemesi Kanunu başta olmak üzere birçok yasa keyfi bir şekilde, hükümetin kendi çıkarlarına hizmet eder biçimde birçok kez değiştirilmiş, yargı yürütmenin güdümüne sokulmuş, yolsuzluk iddialarının soruşturulmasında yargının işleyişi engellenmiştir.

Demokrasi ve hukuk devletinin en önemli dayanağı yargının bağımsızlığıdır. Ancak son yıllarda “paralel yapı” ile mücadele adı altında, yargı yürütmenin güdümü altına alınmıştır. Bunun en önemli örneği Hükümet’in HSYK’ı Adalet Bakanlığı’na bağlama girişimidir. Bu da aynı zamanda yargının işleyişine olan güvenin de sarsılmasına neden olmuştur. Anayasa’nın 159. maddesi HSYK’nın bağımsızlığını güvence altına almaktadır; “Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu, mahkemelerin bağımsızlığı ve hâkimlik teminatı esaslarına göre kurulur ve görev yapar.” HSYK üzerinde uygulanmak istenen baskı ve kontrol yıllardan beri süre gelmektedir. Bunun en son örneği 15 Şubat 2014 tarihinde getirilen düzenlemelerdir. HSYK’nın yapısını değiştiren bu kanun, Kurul’u Adalet Bakanlığı’nın bir uzantısı haline getirmeyi, yargıyı yürütmenin bir kolu haline getirmeyi amaçlamıştır. Bu düzenlemelere göre Adalet Bakanı, Teftiş Kurulu Başkanını, Teftiş Kurulu Başkan yardımcılarını atayabilecek, HSYK üyelerinin hangi dairede asıl ve tamamlayıcı üye olarak görev yapabileceğini belirleyebilecekti. Getirilen düzenlemelerin Anayasa’ya aykırı olduğu gerekçesi ile CHP, kanunun bazı hükümlerinin iptali ve yürürlüğünün durdurulması

istemiyle Anayasa Mahkemesine başvurmuş, AYM Adalet Bakanına verilen yetkileri düzenleyen hükümleri iptal etmiştir. Ancak, HSYK'nın başkanlığının Adalet Bakanı tarafından yapılıyor olması, Avrupa Konseyi Venedik Komisyonu, Avrupa Konseyi Yargıçlar konseyi ve AB İlerleme Raporları tarafından eleştirilen bir konudur. Buna bağlı olarak Teftiş Kurulunun, HSYK Başkanı yani Adalet Bakanı gözetiminde kurul adına görev yapması ve son olarak Adalet Bakanı Müsteşarı'nın HSYK kurulunun tabii üyesi olması yargının yürütmeden bağımsızlığı ilkesine ters düşmektedir. Bunun yanında AYM'nin HSYK kararı geçmişe etkili olmadığı için, yargıyı yürütmenin baskı ve kontrolünden korumaya yetmemiştir.

Türkiye'nin tarihindeki en büyük yolsuzluk iddialarının üzerini örtmek amacıyla, “paralel yapı” ile mücadele adı altında 11.06.2014 tarihinde Resmi Gazete 'de yayımlanan HSYK yaz kararnamesine ile 2 bin 224 hâkim ve savcının görev yeri değiştirilerek soruşturma etkisiz bırakılmaya çalışılmıştır. Bunun yanında Soruşturma Komisyonu'nun kurulması sürüncemede bırakılmış ve daha sonrasında Komisyon'un çalışmaları her fırsatta zorlaştırılmıştır.

Adil yargılanma hakkı, mahkemeye erişimi, yargılanma sürecini ve mahkeme kararlarının uygulanması aşamasını kapsamaktadır. Mahkeme kararlarını uygulamak da Türkiye'de kronik bir sorun haline gelmiştir. Hukuk devletinin işleminde yargı kararlarına uymak ve saygı göstermek esastır. Türkiye'de ulusal ve uluslararası mahkemelerin kararlarını uygulamamak ya da “saygı göstermemek” bir alışkanlık haline dönüşmektedir. Bunun en önemli örneği, Atatürk Orman Çiftliği'ndeki Başbakanlık/Cumhurbaşkanlığı binasının inşaatının durdurulmasını öngören yargı kararına rağmen inşaatın devam etmesidir. Bunların yanında Hükümet, Anayasa Mahkemesi'nin Twitter ve HSYK ile ilgili kararlarına saygı göstermediğini açıkça ifade etmiştir.

Bunun yanında, Anayasa'nın 90 maddesi ve taraf olduğu AİHS'nin 46 maddeleri gereğince Türkiye'nin AİHM kararlarını uygulaması, gerektiğinde mevzuatında ilgili değişiklikleri yapması gerekmektedir. Buna karşın AİHM'nin Kıbrıs/Türkiye kararında, dönemin Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu, AİHM'in Kıbrıs kararı ve AİHM'nin zorunlu din derslerinin kaldırılmasını öngören Mansur Yalçın ve Diğerleri / Türkiye kararını tanımayacağını belirten açıklamalar yapmıştır. Bütün bunlar AKP döneminde hukuk devletinin rafa kaldırıldığının göstergelerindendir.

Muhalefet yapma özgürlüğü

İktidar kendisine tehdit olarak aldığı her muhalif sesi, temel hak ve özgürlükleri dikkate almadan Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'na ve uluslararası insan hakları hukukuna aykırı olarak bastırmıştır. Toplantı ve gösteri yürüyüşleri hakkı ifade özgürlüğü ile birlikte ele alınmalıdır. Bu özgürlüklerin kullanımında açıklanan görüşler Hükümet'i öfkeliendirebilir ancak bu devletin aşırı güç kullanarak müdahale etmesini haklı çıkarmaz. Devletin bu hak ve özgürlüklerin kullanılmasını koruyacak tedbirler alma yükümlülüğü bulunmaktadır. Toplantı ve gösteri yürüyüşleri hakkının kullanılması ile ilgili olarak, mevzuatta ve uygulamadaki yapısal ve sistematik sorunlar halen düzeltilmemiştir ve bu nedenle hak ihlalleri devam etmektedir. Kolluk kuvvetlerinin, barışçıl gösteriler karşısında aşırı güç kullanması meşruyetten yoksun ve temel hak ve özgürlükleri ihlal eder niteliktedir. 2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'na göre eğer bir gösteri bildiri yapılmadan gerçekleştirilirse ya da bir gösteri İçişleri Bakanlığı, ilgili makamların gösterdiği yerde ya da tarihte ya da zamanda yapılmazsa bu otomatikman 'kanunsuz gösteri' sayılmaktadır. Söz konusu toplantı veya gösterinin 'Kanunsuz gösteri' sayıldığı takdirde bu gösterinin barışçı olup olmadığına bakılmaksızın kolluk güçleri tarafından kuvvet kullanılarak dağıtılmaktadır. Burada hem Anayasa ihlali hem de Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin (AİHS) İşkence Yasağı ile ilgili 3'üncü maddesinin ve toplantı ve Dernek Kurma ve Toplantı Özgürlüğü ile ilgili 10'uncu maddesinin ihlali vardır. Anayasa'nın 90'ıncı maddesine göre: "Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası andlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası andlaşma hükümleri esas alınır." Yani: Türkiye 2911 sayılı Kanun'da, AİHM içtihatlarına göre gerekli değişiklikleri yapma yükümlülüğü altındadır. Yapmadığı sürece devamlı insan hakkı ihlalleri doğacaktır ve bunlar karşısında Türkiye uluslararası toplumda ağır bir baskı altında olacaktır.

Türkiye'nin, üyesi olduğu Avrupa Konseyinin Bakanlar Komitesi 23-25 Eylül tarihleri arasında gerçekleştirdiği toplantısında Türkiye'deki toplantı ve gösteri yürüyüşleri özgürlüğünün kullanılması görüşülmüş ve konuyla ilgili Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi

(AİHM) kararlarının uygulanmaması konusu ele alınarak bir karar kabul edilmiştir. Bu kararda da belirtildiği üzere 2911 sayılı kanun AİHM kararlarına uygun değildir çünkü AİHM kararlarında toplantı ve gösteri yürüyüşleri hakkının tek sınırı barışçı olup olmadığıdır. Bu durum Türkiye’de, hak ve özgürlükler ve bakımından yaygın ve sistematik bir problem yaratmaktadır.

Kolluk kuvvetlerinin orantısız güç kullanmasının yanı sıra yüksek boyutlara varan cezasızlık sorunu ile ivedilikle yüzleşilmelidir. Gezi olaylarından kaynaklı 329 tane kolluk güçleriyle ilgili soruşturma yürütülmektedir. Aradan iki yıla yakın bir zaman geçmiş olmasına rağmen bu soruşturmalardan sonuç alınamamıştır ve şimdiye kadar sadece 3 tane polis mahkûm olmuştur. Bütün bunlar göstermektedir ki bu soruşturmalar etkili ve uluslararası standartlara uygun olarak yürütülmemektedir ki bu da polislere bir koruma sağlanmaktadır.

Mevzuatta biber gazının insanların yaşam hakkına ya da yaralanmasına yol açmayacak bir şekilde kullanılmasını sağlayacak güvenceler halen sağlanamamıştır. Bu nedenle her toplantı ve gösteri yürüyüşlerinde birtakım insanlar yaralanmakta ya da yaşam haklarından mahrum bırakılmaktadırlar.

İşkence ve kötü muamele

Türkiye’de cezaevleri, Hükümet’in, kendisini eleştiren ve muhalefet yapan kişilerin cezalandırdığı alanlara dönüştürülmüştür. Cezaevleri, hükümetin toplumsal muhalefeti bastırmak ve otoritesini doğrudan kullandığı bir araç haline dönüşmüştür. Bu bağlamda cezaevlerinin, uluslararası mevzuatta da belirtildiği gibi bağımsız bir kurum tarafından izlenmesi önem kazanmaktadır.

Türkiye’nin 2011’de taraf olduğu BM İşkenceyle Mücadele Sözleşmesine Ek İhtiyari Protokol (OPCAT)’ünde belirtildiği üzere, işkence ve diğer zalimane ve insanlık dışı ve aşağılayıcı ceza ve davranışların engellenmesi amacıyla, özgürlüğü kısıtlanmış kimselerin buldukları yerlerin, uluslararası ve ulusal bağımsız organlar tarafından düzenli olarak ziyaret edileceği bir sistemin kurulması gereklidir. Buna göre OPCAT’e taraf olan devletlerin anlaşmada belirtilen kriterlere uygun bir Önleme Alt Komitesi kurması gerekmektedir. 2011

yılında Dışişleri Bakanlığı tarafından yapılan açıklamada, OPCAT’te öngörülen Önleme Alt-Komitesi çalışmalarına 2007 yılında başlatıldığı belirtilmiştir ancak 28 Ocak 2014 tarihinde Resmi Gazetede yayımlanan bir KHK’da belirtildiği üzere Türkiye İnsan Hakları Kurumu (TİHK), İhtiyari Protokol’de öngörülen görevleri yerine getirmek ve yetkileri kullanmak üzere ulusal önleme mekanizması olarak belirlenmiştir. Bu durumla ilgili birkaç sorun bulunmaktadır. Öncelikle TİHK Başbakanlık ile ilişkili bir kurumdur ve uluslararası alanda Ulusal İnsan Hakları Kurumları ile ilgili ilkeleri içeren Paris Prensipleri ile uyum içinde değildir. TİHK İhtiyari Protokol’deki bağımsızlık ilkesini karşılamamakta, etkin ve bağımsız bir cezaevi izleme mekanizması oluşturmamaktadır. Bunun yanında Türkiye’deki yüzlerce cezaevinin tek bir kurum tarafından izlenecek olması gerçekçi değildir.

Çocuk hakları ve işkence

Çocuk haklarının korunmasında öncelikle atılması gereken adım 18 yaşına kadar her bireyin “çocuk” kabul edilmesinin yasal bir zorunluluk haline getirilmesidir.

Adalet sistemi içinde yer alan çocuklarla ilgili verilecek kararlarda çocuğun özgürlüğünün kısıtlanmasına son çare olarak başvurulması gerekmektedir. Çocuk tutukluğunun istisna olması gerekirken Türkiye’de yaygın ve temel bir tedbir haline gelmiştir. Türkiye’de cezaevlerinde bulunan çocuklar, işkence ve diğer diğer zalimce, insanlık dışı ve aşağılayıcı muamelelere maruz bırakılmaya devam edilmekte bu durumla ilgili sayısız örnek bulunmaktadır.

1 Ocak 2014 tarihinde Ankara-Sincan Çocuk ve Gençlik Kapalı Cezaevinde tutuklu bulunan 11 çocuğa, infaz koruma memurları tarafından işkence uygulanmıştır. Bu husus TİHK’in 10 Temmuz 2014 kabul tarihli 2014/2 sayılı raporuyla da belgelenmiştir. Olayın ardından cezaevi idaresi tarafından çocuklar hakkında disiplin soruşturması başlatılmıştır ve ardından çocuklar çeşitli illerdeki cezaevlerine sevk edilmişlerdir. Şubat 2014’te Adana-Ceyhan M Tipi Kapalı Cezaevinde tutuklu bulunan 17 yaşındaki bir çocuk tarafından, tutuklu bulunan 15 yaşındaki bir başka çocuğa, görevli memurların bilgisi dahilinde tecavüz edildiğine dair iddialar bulunmaktadır. Bu hususta, tecavüz ettiği ileri sürülen çocuğa yönelik süren bir dava bulunmaktadır. Ancak, infaz koruma memurları hakkında takipsizlik kararı verilmiştir. Son birkaç yıldır uygulanan SEGBİS (Ses ve Görüntü Bilişim Sistemi) ile

çocukların tutuldukları cezaevlerinden ifadelerinin alınmasına başlanmıştır. Ancak, çocukların ifadeleri alınırken yanlarında bulunmaları kanunen zorunlu olan avukatlarından uzaklaştırılmaları adil yargılanma haklarını ihlal etmektedir.

Eğitimde din ve vicdan özgürlüğü

İktidar kendi doğrularını topluma dayatan, bunun dışında kalan her görüşü, her grubu dışlayan, farklı kimliklerin eşit değil hiyerarşik bir ilişkide olduğu bir düzen yaratmıştır. Eşitsizliklerin önlenmesi, eşitsizliklere yol açan hegemonik ilişkilerin düzeltilmesine bağlıdır. Bir inancın başka bir inanç üzerine, bir kimliğin diğeri üzerinde baskı kurdurduğu bir düzende eşitlik ve insan haklarından bahsedilemez. Kimlikler ve inançlar arasındaki eşitsizlik okullarda okutulan zorunlu din derslerinde ortaya çıkmıştır. Konuyla ilgili AİHM kararında din kültürü ve ahlak bilgisi derslerinde sadece sünni islam açısından eğitim yapıldığı, diğer inançlar açısından tarafsız, nesnel bir program uygulanmadığı görülmüştür.

Konu ile ilgili olarak 16 Eylül 2014 tarihinde AİHM Mansur Yalçın ve Diğerleri/Türkiye davası Türkiye'deki okutulan zorunlu din kültürü ve ahlak bilgisi dersinin AİHS'nin 1 No'lu Protokolü'nün 2. maddesinde düzenlenen eğitim hakkının ihlaline karar vermiştir. Bu kararı ile AİHM, sorunun ders kitaplarında yapılacak değişikliklerle çözümlenemeyeceğini, çözüm için din kültürü dersinin zorunlu olmaktan çıkarılması gerektiğini belirtmiştir. Bu konuda Türkiye'nin yasal yükümlülüğü, din dersini zorunlu olmaktan çıkarmaktır.

Eşitlik

Kadın erkek eşitliği demokratik bir toplumun temelidir. Kadının erkekle aynı haklara sahip, özerk, bağımsız bir birey olduğu, kendi yaşamı, kendi bedeni ile kararları vermek hakkının sadece kendisine ait bulunduğu, kadının yaşamının erkeğin özel alanına ait olmadığı toplumsal bir kabul görmedikçe, eşitlik sağlanamaz ve kadına karşı şiddet önlenemez. Dünyada kadın hareketi dalgası 3 aşamada gerçekleşmiştir. Eşitlik, farkındalık ve toplumsal cinsiyet eşitliği. Türkiye henüz bu üç aşamanın hiçbirini layıkıyla algılayamamıştır. Bütün

bunların küçük yaşta çocuklara öğretilmesi gerekir. O nedenle eğitimin kızlı-erkekli karma olması toplumsal cinsiyet eşitliğinin küçük yaşta benimsenmesi açısından önemlidir.

İktidar tarafından tekrarlanan, kadın ve erkek eşit değildir söylemleri, kadının kamusal alandan çekilip eve hapsolmesine, güçsüzleşmesine neden olmakta kadına karşı şiddetin artmasına ve meşrulaşmasına yol açmaktadır.

Kadının evlendikten sonra, evlenmeden önceki soyadının tek soyadı olarak kullanılması yolundaki engel de bu eşitsizliğin bir ürünüdür. AİHM geçmişte, soyadı konusundaki davalara özel yaşama ilişkin 8 ve ayrımcılık yasağına ilişkin 14 maddelerinin ihlal edildiğine hükmetmiştir. Avrupa Konseyi'ne üye 47 ülke arasında, evlenmeden önceki soyadını tek başına kullanmasına izin verilmeyen tek ülke Türkiye'dir

Kişisel veriler ve özel hayatın gizliliği

İktidarın birey üzerinde kurduğu baskı ve kontrol, son yıllarda çıkarılan, kişisel verilerin toplanması ve işlenmesi ile ifade özgürlüğünü sınırlayan kanunlarla devam etmektedir.

İletişim teknolojisi, bireylerin birbirleriyle haberleşerek toplumsal hareketler doğurması olanağını sağlamaktadır. Nasıl ki gezi protestolarında sosyal medya önemli bir rol oynamıştır, iktidar da sosyal medya aracılığıyla ve günümüzde halen internet üzerinden yapılan muhalefeti engellemeye çalışmaktadır. Bu nedenler 5651 sayılı kanuna getirilen değişiklikler ile kişilerin internet üzerinden bilgiye erişimi ve bilgi paylaşımı kontrol ve gözetim altında tutulmaktadır. Bireylerin özel hayatlarını gizliliği ve kişisel verilerinin devlet elinde toplanarak gözetim altına alınması sadece internet değil çeşitli mecralar üzerinden gerçekleşmektedir. 2013'de kabul edilen yasa, Bakanlık ve bağlı kuruluşları, bütün kamu ve özel sağlık kurum ve kuruluşlarından; sağlık hizmeti alanların, ilgili sağlık kurum ve kuruluşuna vermek zorunda oldukları kişisel bilgileri ve bu kimselere verilen hizmete ilişkin bilgileri her türlü vasıtayla toplamaya, işlemeye ve paylaşmaya yetkili kılmaktadır. Daha sonrasında yürürlüğe giren 5651 sayılı kanundaki değişiklikler, kişilerin internet üzerindeki trafik bilgilerin toplanmasını ve işlenmesini öngörmektedir. Son olarak iktidarın Nisan ayında Devlet İstihbarat Hizmetleri Ve Milli İstihbarat Teşkilatı Kanunu'na getirdiği düzenlemeler

MİT'e her türden kişisel bilgilerin toplanması için çok geniş yetkiler vermekte ve MİT'in bu verilere yargı denetimi olmaksızın sınırsızca ulaşmasına olanak tanımakta.

Değişik alan ve kurumlarda sistematik insan hakları ihlallerine yol açan bu yapısal sorunlar ile ilgili ivedilikle gerekli adımların atılması gerekmektedir. Türkiye'nin bu demokrasi krizinden çıkması, eşitlikçi, özgürlükçü ve çoğulcu bir yönetime geçmesi gerekmektedir.

Cezaevlerinin Durumu

Adalet Bakanlığı bütçesinin etkin ve verimli kullanıldığıın gerçekçi ve gerekçeli bir şekilde değerlendirilmesi kuşkusuz Bakanlık birimlerinin faaliyetlerinin detaylı bir analizini gerektirmektedir. Bu noktada Bakanlığın Ana Hizmet Birimlerinden olan Ceza ve Tevkif Evleri Genel Müdürlüğü'ne bağlı Ceza ve Tevkif Evleri'nin fiziki altyapıları ile ceza infaz sisteminin genel mantığının irdelenmesi gerekmektedir.

Türkiye'deki ceza infaz kurumlarının fiziki koşulları, kapasiteleri ve yönetim şekilleri ceza ve cezanın infazı arasında hakkaniyetten uzak bir ilişkinin oluşmasına sebep olmaktadır.

Cezaevlerinin

- Yaşam koşullarını zorlaştıran fiziki koşulları
- Tutuklu ve hükümlüler için yeterli kapasiteye sahip olmaması
- Keyfî ve çoğunlukla insan haklarını ihlal eden yönetimleri

insan hayatını değersizleştiren bir görünüm yaratmaktadır.

Birçok insan hakları örgütü, sivil toplum kuruluşu, bağımsız heyetler tarafından hazırlanan sayısız rapor göstermektedir ki cezaevleri mahkûmların ruhsal ve bedensel sağlığı için olumsuz koşullara sahiptir.

Ceza ve İnfaz Kurumları'ndaki elverişsiz yaşam koşulları, cezaevi yönetimlerince uygulanan keyfî disiplin uygulamaları ve güvenlik anlayışı, cezaevlerini "ıslah mekânları" olmaktan çıkarmış, adeta "çifte mahkûmiyet" yaşatan eziyet mekânları haline dönüştürmüştür.

Ceza evlerinde yaşanan birçok sorun ve hak ihlali bu tespiti doğrular niteliktedir. Avrupa ülkeleri arasında en çok mahkûm bulunan Türkiye’deki cezaevlerine yakından bakıldığında bu durum açıkça görülmektedir.

Cezaevlerinde, sağlık hizmetine erişim, nakiller, barınma, sıcak suya erişim, beslenme, diğer mahkûmlarla sohbet etmek, kitap bulundurmak, görüşe çıkmak, aileyle bir araya gelmek ve temizlik/hijyen çok ciddi sorunlardır.

- F tipi cezaevlerinde, insan haklarına uymayan şekilde ve "ıslah etme" hedefiyle bağdaşmayan tecrit uygulaması yaygın bir şekilde sürdürülmektedir. F tiplerinde belli sayının üzerinde elbise, ayakkabı, eşofman hepsi sınırlı tutulmakta.
- E tipi cezaevlerinde “aşırı yoğunluk” çok ciddi bir problem. Bir yatağı paylaşmak zorunda kalan mahkûmlar olduğu gibi yerde yatmak zorunda kalan mahkûmlar da bulunmaktadır.
- Cezaevlerinde güvenlik tedbiri adı altında yasaklar had safhaya ulaşmış durumda. 1 Mayıs, 8 Mart kutlamak yasak. Mavi, kırmızı, haki yeşil renklerde kıyafet giymek yasak. Fotokopi çekilmiş metni içeri sokmak, boyalı kalem yasak. Daktilo kullanmak yasak ve bilgisayara erişimi çok kısıtlıdır.
- Ceza İnfaz Koruma Memurları, güvenlik gerekçesiyle mahkûm koşullarına gece geç saatlerde arama yapmakta, fiziki darp ve psikolojik baskı uygulamaktadırlar.
- Cezaevlerinde, mahkûmlar sağlık hizmetlerine zor erişememektedir. Aylarca hastaneye götürülmeyi bekleyen mahkûmlar, izin çıktığında elleri kelepçeli bir şekilde ring araçları ile hastaneye götürülmekte, 5-6 saat bu aracın içinde muayene sırasının gelmesini beklemektedir. Doktora erişebilen mahkûmlar kelepçeli muayeneye zorlanmaktadır.
- Hasta mahpusların hayati tehlikeleri devam etmektedir. Adli Tıp Kurumu raporları gecikmektedir. Adli Raporu gelmesine rağmen salıverilmeyen mahpusların yaşam hakkı ihlal edilmektedir. Hasta mahpuslar Adli Tıp raporlarına rağmen tahliye edilmemekte cezaevinde ölüme terk edilmiş durumdadır. Serbest kalan hasta mahpusların dışarıya çıktıktan kısa bir süre sonra hayatlarını kaybediyor olmaları bu durumun acı göstergesidir.

- LGBTİ mahkûmların açık cezaevine sevkleri engellenmektedir. Ayrıca LGBTİ bireylere yönelik müstakil cezaevlerinin proje çalışmalarının sürdürülmekte olduğu bilinmektedir. LGBTİ bireylere müstakil bir cezaevi kurulmasının açıkça bir insan hakları ihlali olduğu bilinçli olarak kabul edilmemektedir.
- Kitap, dergi ve benzeri matbuat ile ilgili Ceza ve Tevkif evleri Genel Müdürlüğü'nün 10.11.2014 tarihli 172740 sayılı yeni kararı ile birçok yayının cezaevlerine girmesi engellenmektedir.
- Mahkûmlar, ailelerinden uzak cezaevlerine gönderilmektedir, nakil talepleri reddedilmektedir. Ailelerinin maddi imkânı olmayan mahkûmlar çocuklarını uzunca yıllar görememektedir.
- Ebeveynleri cezaevinde olan çocuklar aynı insanlık dışı durumlara haksız yere mahkûm ediliyorlar. Ebeveynlerinden dolayı ceza çekmek zorunda olan bebekler ve çocuklar gerekli beslenme, bakım ve eğitim koşullarından mahrum kalmaktadır. Çocuklu mahkûmlar ile ilgili durum halen çözüm beklemektedir.
- Engelli mahkûmlar, koğuş içinde dört duvar arasına sıkışmış bir hayata zorlanmaktadır. Engelli mahkûmlar fiziki altyapının yetersizliği yüzünden diğer mahkûmlara kıyasla daha zor yaşam koşullarına sahiptir ve birçok sosyal imkân ve faaliyetlerden mahrum kalmaktadır.
- LGBTİ (Lezbiyen, Gey, Biseksüel, Trans ve İnterseks) mahkûmlar, ayrımcılığa uğramakta ve birçok haktan mahrum bırakılmaktadır. Örneğin, hakları olmalarına rağmen açık cezaevlerine nakledilmemektedirler.
- Eğitimlerine devam etmek isteyen mahkûmların bu haklarını kullanmalarının önünde ciddi engeller ve zorlamalar bulunmaktadır. Örneğin, bazı mahkûmlardan sınavlarına gidebilmeleri için 1.000 TL talep edilmektedir.
- Mahkûmların birbirleri ile görüşmesi için haftalık 10 saat olan sohbet hakkı, personel yetersizliği gerekçe gösterilerek 45 dakikaya kadar indirilebilmektedir.
- Su problemi var olduğundan dolayı kıyafetleri temizlenemeyen mahkûmlara bir de kıyafet sınırlandırması getirilmektedir. Mahkûmların belli renkte (haki, kırmızı, mavi) kıyafetleri giymelerine izin verilmemektedir.

- Çıkan yemekleri yiyemedikleri için pişmiş yemeği suyla yıkayarak yağdan arındıran mahkûmlar vardır. Ayrıca, hasta mahpusların uygulaması gereken özel diyetlere cezaevinde erişilememektedir. Örneğin, çölyak ve benzeri hastalığı olan mahkûmlara normal insanların beslenmesine uygun yemekler verilmektedir. Bu durum hasta mahkûmların hayatını tehdit eder bir şekilde cezaevi yönetimleri tarafından sürdürülmektedir.
- Muhafif yayın yapan TV Kanallarının (IMC, Yol, Cem, Hayat, Ulusal Kanal, Halk vb.) cezaevlerinde izlenmesi engellenmektedir.
- Siyasi mahkûmlara yönelik verilen keyfi disiplin cezaları, alınan mahkûmiyet süresini bilinçli bir şekilde artıracak düzeyde uygulanmaktadır.
- Cezaevlerinde, giriş-çıkışlarda sürekli olarak "çıplak arama"ya tabi tutulan ve yer yer "oyuk araması" adı altında cinsel tacize uğrayan mahkûmlar bulunmaktadır.

Adalet Bakanlığı bütçesi ve yönetimi ceza ve infaz kurumlarındaki sadece tutuklu ve hükümlerin durumu açısından değil, ceza infaz koruma memurları açısından da değerlendirilmelidir.

657 Sayılı Devlet Memurları Kanunu'na tabi olmalarına rağmen sistemin kendilerine 2. Sınıf memur muamelesi yaptığını düşünen ceza infaz koruma memurlarının, idari personelin, teknik personelin özlük hakları ile ilgili sıkıntılar devam etmektedir.

Bayram tatilleri, resmi tatilleri olmayan fazla mesaiden kaynaklı ödemelerin yapılmadığı Ceza infaz koruma memurlarının barınma sorunu bulunmaktadır. Polis ve jandarma gibi görev yapmalarına rağmen yıpranma hakları bulunmamaktadır.

Adalet Bakanlığı'na bağlı Ceza ve Tevkif Evleri Genel Müdürlüğüne bağlı olan ve bütçeden yeteri kadar pay ayrılmaması sebebiyle birçok sorunun mevcut olduğu Türkiye cezaevlerinde, İnsan hakları ihlalleri ise had safhaya ulaşmıştır. Avrupa'nın en çok nüfusa sahip cezaevlerinin bulunduğu Türkiye'de cezaevleri "ıslah mekânları" olmaktan çok insanların yaşam haklarını doğrudan tehdit eden yaşam koşulları ve keyfi güvenlik ve disiplin uygulamaları nedeniyle kapsamlı bir reforma ihtiyaç duymaktadır.

Bu nedenledir ki, Adalet Bakanlığı bütçesi hazırlanırken, Ceza ve Tevkif Evleri Genel Müdürlüğü'ne bağlı ceza ve infaz kurumlarındaki koşulların, fiziki altyapının, yatırım ve personel ihtiyacının, personelin ve cezaevi yöneticilerinin eğitimlerinin gözetilerek oluşturulması gerekmektedir. Bu hedefin yer almadığı bir 2015 Adalet Bakanlığı bütçesinin onaylanması, yukarıda bahsedilmiş olan, birçok insan hakkı ihlali ve sorunun görmezden gelinmesine ve daha da derinleşmesine sebep olacaktır.

2. DIŞ POLİTİKA

Dışişleri Bakanlığı, geçtiğimiz bütçe yılı içinde, Sayın Ahmet Davutoğlu'nun teorileri doğrultusunda "stratejik derinlik" kazanmak amacıyla sürdürmüş olduğu, ayağı yere basmayan, konjonktürü yanlış okuyan, hayalci, maceracı ve yayılmacı dış siyaset neticesinde, içinde yer aldığı bölgelerde ve ötesinde ciddi bir zemin kaybına uğramıştır. Bu durumda, yeni Dışişleri Bakanı Sayın Mevlüt Çavuşoğlu, Türkiye'nin çevresindeki bölgelerden başlamak suretiyle her alanda ciddi sorunlarla boğuşmakta olan bir dış politika devralmış olmaktadır.

CHP olarak, Sayın Davutoğlu'nun Dışişleri Bakanı olduğu 2009 yılının Mayıs ayından bugüne kadar, her yıl bir öncekinden daha başarısız bir tablo arzeden dış politika uygulamalarını her zeminde sadece eleştirmekle kalmadık; bunlara alternatif politikalar da önerdik. Türk dış politikasının bugün bu durumda olmasının önde gelen nedenlerinden biri, AKP'nin dış politikasını ulusal uzlaşıya dayanan milli bir politika olmasına gerek duymaması; tek taraflı kararlarla şeffaf olmayan siyasetler izlemesi ise, bir diğeri de son derece yetkin ve yabancı emsalleri arasında saygın bir kurum olan Dışişleri Bakanlığını analiz ve karar alma alanlarından ziyade altyapı hizmetleri için kullanma eğiliminde bulunmasıdır. Gerçekten de geçtiğimiz dönem içinde Dışişleri Bakanlığının profesyonel kadrolarının dış politika analizi ve karar alma süreçlerinde sürekli geri plana atılmış olduğunu ve bu işlevlerin bu kadrolar yerine meslek dışı danışman sıfatlı kişilerce yerine getirilmesine çalışıldığı geçtiğimiz dönemde gözlemlenmiştir. Bu eğilim doğrultusunda Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana siyasi ya da ideolojik yönelimlerden uzak bir milli kurum olarak yapılanmış olan Türk Hariciyesi, AKP'nin hükümette bulunduğu ilk yedi yıldan farklı olarak son beş yıllık dönemde tek parti temelinde bir siyasi görüşü temel alan ve o partinin bile tamamını kapsamayan tekilci bir ideolojik bakış etrafında şekillendirilmeye çalışılmaktadır.

Bunun neticesinde Cumhuriyet tarihi boyunca hiçbir zaman benimsenmemiş olan yaklaşım ve tavırlar Türk dış politikasında etkin olmaya başlamıştır. Bu yaklaşım ve tavırlar içinde en fazla dikkat çekenler, her ne kadar iktidar çevreleri tarafından sürekli reddedilse de din ve mezhep ayrımcılığına dayanan politikalar ile meşru hükümetlerle meşruiyeti tartışmalı örgütler ve demokratik olmayan rejimlerle aynı planda yürütülen temaslardır.

Türkiye'nin dış politikada en zor günleri yaşadığı şu dönemde büyük sorumluluk isteyen bir görevi devralmış bulunan yeni Dışişleri Bakanından beklentiler yüksektir. Bu beklentilerin temelinde Türkiye'nin dış politikada kendisini var eden prensiplere dönmesi ve eski saygınlığına kavuşması ihtiyacı yer almaktadır. Ancak, Cumhurbaşkanı Tayyip Erdoğan'ın devlet yönetimine Anayasanın Cumhurbaşkanıya tanıdığı yetkileri çok aşar bir tarzda hâkim olma arzusu ve bu yöndeki çaba ve girişimleri; buna karşılık Başbakan Ahmet Davutoğlu'nun da kendini ispat etme ve konumunu güçlendirme çabaları nazara alındığında Bakanın siyasi ağırlığının bu beklentileri karşılamaya yeterli olup olmayacağı üzerinde durulması gereken bir soru işareti oluşturmaktadır.

Geçtiğimiz iki-üç yıllık süre zarfında Dışişleri Bakanlığı kadrolarının seçiminde önceki dönemlerde gösterilen hassasiyetin terkedildiği, bakanlık sınavlarında usulsüzlük yapıldığına, yabancı dil bilgisi bile yetersiz adayların bakanlığa alınarak bu kişilere İngilizce eğitimi verildiği yönünde iddialar kamuoyunun gündemine getirilmiştir. Yakın dönemde Dışişleri Bakanlığı meslek ve idari memurlukları için açılan sınavlarda tartışmalı olarak uygulanmaya başlayan ilk aşama test sınavı kaldırılmış; yazılı dil sınavı ve ardından sözlü mülakata dayanan eski sisteme dönüş yapılmıştır. Bu gelişme kendi başına olumlu olsa da, son iki yılda CHP olarak dile getirmiş olduğumuz Bakanlığın ehil olmayan kadrolarla doldurulduğu yolundaki iddiaları doğrulaması açısından dikkat çekicidir. Birçok devlet kurumunda sınav ve alım usüllerinde değişiklik yapılması, hükümet partisinin kendi içerisindeki gruplaşma ve kavgalar sonucu ortaya atılan "paralel yapı" iddiaları sonrasında bu yapının tasfiyesi çerçevesinde gündeme geldiği için, Dışişleri Bakanlığında test sınavının kaldırılması da Ahmet Davutoğlu'nun kendi bakanlığı döneminde Gülen Cemaati mensuplarını Dışişleri Bakanlığına almak için sınav sistemini değiştirttiğine yönelik iddiaları doğrulayacak mahiyette bir gelişme olarak görülmektedir. Dışişleri Bakanlığı bağlamında karşı karşıya bulunulan bir diğer soru, AKP şimdi kendi deyimiyle "Paralel Yapıyı" tasfiye etmeye çalıştığına göre Dışişleri Bakanlığına doldurulan bu kadroların akıbetinin ne olacağıdır.

Bölgesel anlaşmazlıklara siyasi diyalog yoluyla barışçı çözümler üretmeye çalışma; başka ülkelerin içişlerine müdahale etmeme; komşularının anlaşmazlıklarına taraf olmama; yumuşak güç kullanımına öncelik verme şeklinde özetlenebilecek; içinde bulunduğu Kafkasya'dan Balkanlara, Karadeniz'den Akdeniz'e ve Ortadoğu'ya kadar yayılan geniş bölgede ciddi istikrar yapıcı özelliklerini ve çağdaş değerlere öncelik veren çoğulcu parlamenter demokrasi ile yönetilen önemli bir bölgesel lider ülke görünümünü AKP hükümetinin son beş altı yıllık dışpolitika uygulamaları neticesinde tamamen yitirmiş olan Türkiye, ne acıdır ki, artık gerek Arap gerek Batı basınında Ortadoğu'da giderek artmakta olan şiddetin sorumlularından biri olarak takdim edilmektedir. Bu doğruluk payı tam olarak yadsınamayacak vahim algı, 2014 yılı boyunca dış politikadaki tutarsızlıklar ve hatalı kararlar sonucunda bugün doruk noktasına ulaşmış gözükmektedir. Bunun en büyük sebebi şüphesiz, AKP hükümetinin Suriye İç Savaşının Irak topraklarına sıçrama sürecinde yükselen ve kısa sürede ulaştığı güçle tüm Ortadoğu için bir tehdit haline gelen Irak-Şam İslam Devletine (İŞİD) bir zamanlar belli bir destek vermiş olması, daha sonra bu radikal örgütün tüm dünyanın hedefi haline gelmesi üzerine bu desteği reddetmek zorunda kalsa da. İŞİD'e karşı uzun süre net tavır koymaktan kaçınmış olmasıdır. Geçtiğimiz Haziran ayında Musul'daki Türkiye Cumhuriyeti Başkonsolosluğunun İŞİD militanlarınca baskına uğraması ve burada bulunan konsolosluk personelinin rehin alınarak üç ayı aşkın süre bu terör örgütünün elinde tutulması sürecinde AKP hükümetinin İŞİD ile sürekli temasta olduğu iddiaları ve Türk rehinelere serbest bırakılması izleyen dönemde İŞİD'in Kobane taarruzu sırasında bazı AKP yöneticilerinin İŞİD'e sempati anlamında yorumlanabilecek talihsiz ifadeleri gerek Türkiye gerek dünya kamuoyunda geniş yankılar uyandırmış ve tepkiye yolaçmıştır. Dünyanın her yerinde medya organlarında aylardır AKP hükümetinin İŞİD'e para ve silah desteği verdiğine, militanlarını Türkiye'deki hastanelerde tedavi ettirdiğine, İŞİD ile petrol ticareti yaptığına ve Türkiye içinden ve Türkiye sınırları üzerinden İŞİD'e katılımlara göz yumduğuna dair inanmak istemediğimiz iddialar sürekli tekrarlanmaktadır.

Sayın Davutoğlu'nun içi boş "Komşularla Sıfır Sorun" sloganıyla takdim ettiği hayali dış politikası, 2014 yılında tam anlamıyla iflas etmiştir. Gerçekten de 2013 yılına kadar Türkiye'nin komşularıyla bozulmuş olan ilişkileri, 2014 yılında da düzeltilememiş; Türkiye'nin çözüm yönünde adımlar atmaması sorunları kronikleştirmeye başlamıştır. AKP hükümetinin en çok eleştirilen ve hakkında en çok soru önergesi verilen bakanının başbakanlığa atanması, Türk dış politikasında diplomatik diyalog, istikrar üretimi ve barışa

dayalı eski politikalara dönüş umutlarını kırmıştır. Cumhurbaşkanı Erdoğan ve Başbakan Davutoğlu'nun Ortadoğu ve Kuzey Afrika'yı kapsayacak bir Müslüman Biraderler (İhvan-ı Müslimin) kuşağı kurma ve bu kuşağa liderlik etme şeklinde özetlenebilecek “ham hayalleri” geçtiğimiz yıl tamamen ortadan kalkmıştır. Başlangıçta yanlış bir adlandırmayla “Arap Baharı” olarak adlandırılan sürecin gerçek anlamda bir bahar olarak yaşandığı tek ülke olan Tunus'ta da İhvan ideolojisine mensup En-Nahda Partisinin demokratik olarak gerçekleşen parlamento seçimlerini kaybetmesi ve laik devlet yapısını savunan Nida Partisinin seçimleri kazanması bu sonuca daha da açıklık getirmiştir. İhvan kuşağına mensup partilerin Arap ülkeleri siyasetini daha etkin şekillendirdiği dönemlerde sürekli Arap halklarının demokratik isteklerine vurgu yapan AKP hükümeti mensuplarının, Libya'da yeniden başlayan iç savaş, Suriye'de silahlı muhalefetin başarısızlığı ve Tunus'ta laiklik yanlılarının zaferi sonrası bu söylemleri terketmesi dikkat çekicidir. Bu bağlamda, Davutoğlu hükümetinin Türkiye'yi şimdi de Libya'daki iç ihtilafa taraf kılabilen siyasetini CHP olarak dikkat ve endişeyle izliyoruz.

Türkiye'nin Suriye politikası, başından itibaren akılcı ve sürdürülebilir bir politika olmamıştır. Suriye'de barış ve istikrar amacı bu politikada hep ikinci planda kalmış, Esad rejiminin devrilmesine yönelik tutum giderek AKP hükümetlerinde ve Cumhurbaşkanı Erdoğan'da bir saplantı hâline dönüşmüştür. Suriye'nin geleceğine sadece Suriye halkının karar verebileceği gerçeği baştan beri gözardı edilmiştir. AKP hükümeti bir ülkeyi dışarıdan dizayn etmek anlamında kendine biçtiği rol, hiçbir uluslararası hukuk ilkesi ya da kuralıyla bağdaşmamakta, uluslararası meşruiyete sahip bulunmamaktadır. 2014 yılındaki gelişmeler Suriye'de şiddeti yeniden tırmandırırken Türkiye'nin bölgede barışın tesisi konusunda hiçbir olumlu katkısı olmamıştır. AKP hükümeti ve yetkilileri, geçtiğimiz yıllarda ısrarla sürekli reddetmelerine rağmen Suriye'deki silahlı muhalefete yönelik verdikleri desteği daha aleni bir şekilde dile getirmeye başlamışlardır. Hatta dış basında, Suriye'nin Ermeni ağırlıklı yerleşim bölgelerinden Kesab'e yapılan saldırı sırasında Türkiye'nin topçu desteği verdiğine yönelik ağır iddialar bile yer almış, Hükümet makamları bu iddialara karşı da inandırıcı açıklamalar getirememişlerdir.

AKP hükümeti, ABD'nin geçtiğimiz günlerde Suriye politikasını revize edeceğini açıklamasıyla Suriye politikasında daha da yalnızlaştığı bir döneme girmektedir. Muhalefetin önceki yıllarda yaptığı tüm uyarılara rağmen AKP hükümetinin Suriye'deki sorunu Türkiye üzerinden şekillendirmeye çalışma çabaları, Türkiye'nin iç güvenlik ve istikrarını da büyük ölçüde tehlikeye atmıştır. 2013 yılında Reyhanlı saldırısı sonrası Türkiye'de iç güvenlik

açısından daha görünür hâle gelen tehditler, bu yıl IŞİD'in bölge dengelerini bir kez daha değiştirmesinin ardından yeni bir boyut kazanmıştır.

IŞİD'in 2014 sonbaharında Suriye'deki Sünni Arap olmayan etnik gruplara yönelik arttırdığı şiddetin, Türkmen, Ezidi ve Kürt halkları üzerinde yoğunlaşması sonucu çatışmaların ağırlıklı olarak Kürt nüfusun yaşadığı Kobane kentine yöneldiği bir dönemde, hükümetin bu soruna kayıtsız gözükmesi ve Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Gaziantep'te yaptığı bir konuşmada, dinleyenlerce “temenni” şeklinde anlaşılacak bir tarzda "Kobane düştü düşecek" gibi IŞİD'a destek şeklinde yorumlanabilecek sözler sarfetmesi, görünürde Türkiye'deki Kürtlerin toplumsal şiddet olaylarıyla sonuçlanan büyük çaplı tepkisine yol açmıştır. 6 - 7 Ekim Olayları olarak adlandırılan ve çok sayıda sivil vatandaşımızın hayatını kaybettiği bu olayların hem çıkışında, hem de yönetilememesinde birinci sorumlu AKP hükümetidir.

2013 yılında dönemin İçişleri Bakanı Beşir Atalay'ın 600.000 olarak açıkladığı Suriyeli mülteciler için 2014 yılı sonlarında iki milyon rakamı telaffuz edilmektedir. Hükümet kaynaklarının verdiği en düşük resmi rakamlar bile 1.200.000'in üzerindedir. Her hal ve karda bu rakamın en az yarısı kadar da kayıtdışı göçmen olduğunu tahmin etmek gerçekçi olacaktır. Mültecilerin, ucuz iş gücü olarak sömürülmesi, kadınların fuhuşa zorlanması, çocukların eğitim sorunlarının yanısıra, yaşlılarla birlikte elverişsiz sağlık koşullarında yaşamak zorunda kalması gibi ciddi problemleri çözülememiş, bu problemleri yaşayan insanların sayısında ise ciddi bir artış gözlemlenmiştir.

Suriye Krizinin çözümü konusundaki uluslararası diplomatik girişimler çerçevesinde, 2014 yılında Türkiye iyice dışlanmış bir konumda gözükmektedir. IŞİD'e karşı uluslararası bir koalisyon hazırlığının gündeme geldiği dönemde AKP hükümeti, o günlerde devam etmekte olan Musul'daki rehine krizi bağlamında rehinelere güvenliği kaygısından dolayı mazeret beyan etmiştir. Krizin çözümünün ardından ise IŞİD'e karşı ortak harekete katılmaktansa, yine birinci öncelikle Suriye yönetimini hedef alır şekilde, uygulanması pratikte mümkün olmayan. Bu bağlamda TBMM'ye kapsamı tartışmalı bir ya da hukuki meşruiyeti bulunmayan, “tampon bölge kurulması” ya da “uçuşa yasak bölge ihdas edilmesi” gibi isteklerle ortaya çıkmıştır. Bu arada, IŞİD'e karşı mücadele bağlamında yurt dışına asker gönderilmesi ve Türkiye'ye yabancı silahlı kuvvet getirilmesi amacıyla Anayasanın 92.maddesi doğrultusunda TBMM'ye bir tezkere getirilmiş, bu tezkerenin gerekçe metninde bile Suriye rejimine IŞİD'den daha çok yer verilmiştir.

Hükümetin her ne kadar hep reddetse de, başarısız dış politikasını dayandırdığı anlaşılan ve özellikle Orta Doğu ile Balkanlarda tepkilere yolaçan yeni Osmanlıcılık söyleminin sıklığını biraz azalttığı gözlemlenmiştir. Geçmişte Osmanlı Devleti toprakları içerisinde yer almış olan ulus devletlere yönelik olarak kullanılan bu söylemin yarattığı rahatsızlığın AKP yöneticileri tarafından hissedilmiş olması ihtimalinin az da olsa varolabileceği anlaşılmaktadır. Öte yandan bu söylemlerin karşılıksızlığı Türkiye kamuoyunda da eskiye göre daha yoğun bir şekilde hissedilmektedir. Buna karşılık medyada yalnızca AKP hükümetinin görüşlerini yansıtan taraflı yayın organları İsrail-Filistin sorununu gündemde tutarak Hükümetin dış politikasındaki başarısızlıkları gölgelemeye çalışmaktadır. Öte yandan İsrail'e karşı Hükümet mensupları tarafından sarfedilen abartılı eleştirel beyanlar gerçek durumla bağdaşmamaktadır. İsrail hükümetçe bir yandan her fırsatta ağır ifadelerle suçlanırken, diğer yandan en fazla İsrail'e güvenlik sağladığı artık açığa çıkmış olan Kürecik radarı ve benzeri savunma önlemleri sürmekte, İsrail ile ticaret hacmi düzenli bir biçimde artmaktadır. Bu tespitimizin İsrail ile ticaretin arttırılmaması ya da bu ülkeye karşı her koşulda hasmane bir tutum izlenmesini savunduğumuz şeklinde anlaşılması gerekmektedir. Tespitimizin amacı hükümetin söylemleriyle eylemleri arasındaki çelişkiye, dolayısıyla öncelikle İsrail karşıtı söylemleriyle bir yandan aldattığı, bir yandan da kışkırttığı kendi seçmenine yönelik samimiyetsizliğine işaret etmekten ibarettir. Kaldı ki, Türkiye, Arap-İsrail uyuşmazlığındaki güvenilir arabulucu sıfatını çok önceden kaybetmiştir. Bunun sonucunda AKP hükümetinin Türkiye'yi getirdiği mevcut durumda ülkemizin İsrail üzerinde baskı kurması ihtimali söz konusu değildir. Kamuoyu oluşturmak için hükümetçe yaratılmaya çalışılan İsrail düşmanlığı, genel anlamda Yahudilere karşı ırkçı nefret söylemlerine dönüşmeye başlamış ve bu suretle çok tehlikeli bir hal almıştır. Dış politikada İsrail'e gereken noktalarda baskı kuramayan hükümetin, Türkiye Yahudilerinin güvenliklerini ve insan haklarını tehdit altına sokan sorumsuzca söylemleri, sadece bu vatandaşlarımızın huzur ve güvenliklerini etkilemekle kalmamakta, ülkemizin dış dünyadaki itibarına da leke sürmektedir. AKP hükümetinin dış politikada yaşadığı hezimetlerin faturasını her Türk vatandaşı gibi bu vatanın eşit ve asli sahipleri olan kendi Yahudi dinine mensup vatandaşlarına ödetmeye çalışan bu tutumunu ne de kabul etmek mümkündür. Bu noktada özellikle vurgulanması gereken, bütçe yasasının komisyon görüşmeleri sırasında da muhalefet sözcüleri tarafından dile getirilen bir konu, bazı bürokratların AKP hükümetine yaranmak

veya terfi beklentisi gibi amaçlar şeklinde yorumlanabilecek sözlere ve eylemlere imza atmasıdır. Bu durumun güncel örneği, yeni restore edilmiş olan Edirne Sinagogunu, İsrail askerlerinin Mescid-i Aksa'ya müdahalesi bahanesiyle kapatan ve Yahudi vatandaşlarımız hakkında kabul edilemeyecek sözler sarfeden Edirne valisi ve bu valinin nefret söyleminin hükümetçe idari ve cezai yönden karşılıksız bırakılmasıdır.

Türkiye'nin AKP hükümetinin tutarsız politikaları sonucu Arap ülkeleri nezdinde kaybettiği itibar, İsrail nezdinde kaybettiğinin de üstündedir. Daha önce yalnız Suudi Arabistan ve Katar yönetimleriyle ilişkisi kalmış olan Hükümetin, IŞİD'in yükselişinin ardından bu örgüte açıkça tavır alan bu iki Arap ülkesi ile yakınlığı da zarar görmüştür. Bunun belirgin bir örneğini, Suudi arabistan'da sekiz yıl önce uyuşturucu hap satıcılığı yüzünden idam cezasına çarptırılmış Hataylı bir Türk vatandaşının cezasının geçtiğimiz günlerde başı kesilmek suretiyle infaz edilmesi teşkil etmiştir. Bu infazın nedenleri arasında Suudi Arabistan nezdinde ülkemizin itibarının kaybolmasının bulunup bulunmadığı, idamı önlemek için ne yapıldığı ve infaz sonrası Suudi hükümetine karşı AKP hükümetinin nasıl bir tavır takındığı konusunda Dışişleri bakanına Komisyonumuzda yöneltilen sorular yanıtız kalmıştır.

Kuzey Afrika'da Mısır ile kötü giden ilişkiler, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın bu yıl Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda Mısır devlet başkanına sataşması sonucu daha da bozulmuştur. Erdoğan'ın yanlış bir ortamda, diplomatik teamüle aykırı bir dil ve saldırgan bir üslupla ifade ettiği sözler, sadece Mısır yönünden değil, bu konuşmayı dinleyen tüm ülke temsilcileri açısından da Türkiye'nin giderek kaybettiği barış yanlısı devlet imajına bir darbe daha vurmuştur. Burada bu konuda ifade edilmesinde yarar olan bir "teselli" tespiti, Erdoğan'ın konuşması sırasında BM Genel Kurulunun neredeyse boş olmasıdır!

Irak'ta, Merkezi Hükümet ile Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi arasında doğru bir denge kuramayan ve buna ek olarak mezhepçi yaklaşımıyla da Bağdat Hükümetini kendinden uzaklaştıran AKP hükümeti, Irak'ta IŞİD'in varlığından dolayı yaşanan ciddi krizde istikrar yapıcı bir rol oynayamamıştır. Musul'da yaşanan rehine krizi sırasında Irak Merkezi Hükümet yetkilileri ile yeterli ölçüde bilgi alışverişinin gerçekleştirilememiş olmasının altında, 2012 yılından beri gergin olan ilişkiler yatmaktadır. Hükümetin, Tarık Haşimi krizinden bu yana Irak'taki Sünnilerin mensubu olduğu siyasi hareketlere yakınlığını sürekli dile getirmesi, Irak'ta yalnız Şii Arapları değil, Şii Türkmenleri de rahatsız etmektedir. Sünni ve Şii Türkmenlerin bölünmesi, hem Türkmenler hem de Türkiye için büyük sıkıntılara yol açacak

olmasına rağmen, AKP hükümeti bu durumu dikkate alıyor gözükmemekte Şii Türkmenleri dışlar bir tutum sergilemektedir. Bu böyle olmakla beraber, yukarıdaki ifade, AKP hükümetinin Irakta Sünni Türkmenlere yardımcı bir tutum içinde olduğu şeklinde anlaşılmalıdır. Aslında AKP hükümeti, kendini Sünni Türkmenlere daha yakın hissediyor olmakla beraber, son dönemde Irak Türkmenlerini ve Türkmenlerin sorunlarını tümüyle ihmal etmiş olup, bu husus tüm Türkmen çevrelerce tarafımıza açıkça ifade edilegelmektedir. Telafer'e IŞİD saldırıları sırasında CHP'nin Türkmenlerin güvenliği için, Irak merkezi Hükümeti ile Kürdistan Bölgesel Yönetiminin işbirliğiyle Zaho'da bir güvenli bölge ihdas edilmesi yolunda hükümete önerdiği ayrıntılı Türkmen planı AKP hükümetince dikkate dahi alınmamıştır. Bağdat Hükümeti ile devam eden gerginlik, Irak ile yapılmakta olan petrol ticaretine de yansımış, Türkiye'nin Merkezi Hükümetin onayı olmaksızın Kürdistan Bölgesel Yönetiminden satın aldığı petrol Bağdat Hükümetince hukuk yollarına taşınmıştır. AKP hükümetinin IŞİD'in ele geçirdiği topraklardan elde ettiği düşük kaliteli petrolü rafine etmek için satın aldığına dair iddialar da halen dış basında yoğun biçimde yer almaya devam etmektedir.

İran'da Batı ile diyalogu güçlendirme yoluna yönelmiş gözükten Ruhani hükümetinin bu yaklaşımı Türkiye ile olan ilişkilerine yeterince yansımamıştır. Türkiye'de 17 Aralık 2013 tarihi sonrasında başlayan yolsuzluk operasyonları sırasında İran vatandaşı olan Rıza Sarraf'ın AKP hükümetinin o dönemki bazı mensuplarıyla yasadışı ilişkiler kurduğuna yönelik iddialar, İran'a uygulanan BM ambargosunun delinmesi, yapılan yasa dışı altın ticareti gözlerin Türkiye'nin İran ile olan ilişkilerine çevrilmesine yol açmıştır. Sarraf'ın AKP hükümetinin bilgisi dâhilinde bir altın kaçakçılığı şebekesini yönettiği iddiaları İran'da da benzer bir soruşturma sürecinin açılmasına vesile olmuştur. Kendisinden önceki yöneticilerin bir takım yasadışı işlerini ortaya çıkarma bağlamında İran'ın yeni hükümeti, Rıza Sarraf'ın ortağı Babek Zencani'yi yargılarken, Türkiye'deki soruşturmanın üstü örtülmüş ve Sarraf serbest bırakılmıştır. Türkiye'deki sürecin belirsizliği ile İran'da Türkiye'ye nazaran daha şeffaf yürütülmekte olan yargılama süreci sonucu ortaya çıkması muhtemel iddialar, Türkiye'nin İran'la ilişkilerinde yeni bir gerginlik yaratma riski taşımaktadır. AKP hükümetinin Suriye siyaseti ile enerji alanında İran ile içine düştüğü hukuki ihtilaf da iki ülke ilişkilerini olumsuz etkileyen ciddi ihtilaf unsurları olarak ortada durmaktadır.

Türkiye'nin Balkanlar ve Karadeniz'deki komşularıyla ilişkilerinde gözle görülür bir iyileşme yaşanmamıştır. Geçtiğimiz yıllara kıyasla olumlu algılanabilecek tek husus, AKP

hükümetinin Balkan ülkeleri ve buralardaki Müslüman toplulukların ilişkilerine dışarıdan müdahale girişimlerinin bir ölçüde azalmış olmasıdır. Öte yandan, muhalefetin sıklıkla yaptığı "Türkiye'nin ağırlığını kaybettiğine" yönelik vurgunun gerçekliği Türkiye'nin 2014 yılında çevresindeki coğrafyalarda iyice etkisiz bir konuma düşmesiyle doğrulanmıştır. Ukrayna'da yaşanan ve ülkeyi Rusya bağlantılı unsurlarla düşük yoğunluklu bir çatışmaya sürüklenen kriz sırasında AKP yönetimindeki Türkiye, Kırım Tatarlarının hak ve konumlarını savunacak hiçbir inisiyatif geliştirememiş, bu yönde Erdoğan ve Davutoğlu'nun ucu bir yerden Türkiye'ye dokunan her uluslararası kriz vukuunda sarfettikleri alışlagelmiş hamasi söylemleri tekrarlamak dışında birşey üretememiş, uluslararası alanda geliştirilmesine çaba sarfedilen çözüm girişimlerinden hiçbirinin içinde yer alamamıştır. Rusya'nın Ukrayna Krizi sırasında etnik Rus nüfusun çoğunlukta olduğu Kırım'ı ilhak etme çabaları karşısında AKP hükümetinin tepkileri sınırlı, varlığı etkisiz kalmıştır. Rusların kontrolündeki Kırım'da siyasal, ekonomik ve kültürel baskı altında ezilmekte olan, yalnızca siyasal varlıkları değil can güvenlikleri de garanti altında olmayan Kırım Tatarları için dönemin dışişleri bakanı Ahmet Davutoğlu'nun arkası gelmeyen sözlü destek beyanları dışında hiçbir şey yapılmamıştır. Suriye ve Filistin'in yanında Myanmar'daki Arakan Müslümanlarının bile koruyucusu olduğunu iddia eden AKP hükümeti, Kırım'da yaşayan Müslüman Tatarların ve Türkiye'deki Kırım Tatar diasporasının ciddi tepkilerine rağmen yaşanan olaylara suskun kalmaktadır. Mescid-i Aksa bağlamında "İsrail askerlerinin postallarını ellerine vereceğiz" şeklinde yine arkasının gelmeyeceği bilinen tehditler sarfeden AKP hükümeti, Rusların Kırım Tatar Parlamentosuna yaptıkları baskının ardından ise tepki dahi vermemiştir. Ukrayna'nın meşru hükümetine kağıt üzerinde verilen desteğe karşılık, AKP hükümetinin çeşitli bakanları kendi söylemlerinde Rusya'ya yönelik uygulanmakta olan yaptırımlara katılmayacaklarını, hatta Rusya ile ticareti arttırmak istediklerini beyan etmektedirler. Bu durum, Türk dış politikasının tutarlılığı kadar Türkiye'nin güvenilirliğine de zarar vermektedir.

Türkiye-ABD ilişkileri, geçtiğimiz yıllara kıyasla 2014 boyunca gerileme içine girmiştir. Türkiye'nin Ortadoğu'daki bütün ilişkilerini yalnız Esad rejiminin devrilmesi amacı üzerine kurduğu bir denklemde iki ülkenin birbirlerinin beklentilerini karşılaması imkânları da ortadan kalkmaktadır. Önceki yıllarda en azından Suriye politikasının ABD ile paralellik gösterdiğine inanılan AKP hükümetinin bu konuda da Vaşington yönetimi ile arası açılmıştır. Obama yönetimi, IŞİD'in Suriye ve Irak için yarattığı tehdidin ardından bölgedeki politika alternatiflerini çeşitlendirmiş, Esad yönetimine Irak Başbakanı aracılığıyla Suriye toprakları

içinde IŞİD'e karşı geliştirdiği askeri harekâtın Suriye Hükümetine yönelik olmadığı hususunda teminat vermiş, Esad yönetimiyle temas kurulabileceğine dair mesajlar yayınlamıştır. Geçtiğimiz günlerde, Obama Yönetiminin Esad'a karşı daha kararlı bir tutum takınmasına taraftar olduğu bilinen ABD Savunma Bakanı Chuck Hagel'in Obama tarafından istifasının istenmesi de, Amerikan politikalarında bu dönüşümün bir işareti olarak algılanmıştır. 2014 yılında Türkiye ve Amerikan liderleri arasında geçen istisnasız tüm temaslarda uyuşmazlık ya da gerginliklerin yaşandığı dünya medyasında dile getirilmiştir. Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın BM Genel Kurulundaki konuşması ABD'de hoş karşılanmamış, ardından Erdoğan ile ABD Başkan Yardımcısı Joe Biden arasında Türkiye'nin radikal dinci örgütlere yardım ettiği iddiaları üzerinden bir polemik gerçekleşmiştir. Türkiye makamları Biden'ın Erdoğan'dan özür dilediğini açıklamış, bu açıklama bir süre sonra Biden tarafından tektzip edilmiştir. Türkiye Cumhurbaşkanı ile Başbakanının ikide bir ABD Başkanı ve Yönetiminin özellikle Suriye siyasetinde kendi savundukları görüşlere yakın tutumlar benimsemekte olduklarına ilişkin açıklamalarda bulunmaları ve bu açıklamaların kendi mevkidaşlarınca değil ama görece alt düzeydeki Amerikalı yetkililerce yalanlanması neredeyse adet haline gelmiş ve ülkemizin itibarını zedeleyici boyutlar almıştır. İkili ilişkilerden kamuoyuna yansıyan bu ayrışmanın gösterdiği üzere Suriye'deki rejimi değiştirme odaklı Ortadoğu siyasetinde ABD'nin desteğini kaybettiği anlaşılan Türkiye, uygulamaya çalıştığı politikalarda tamamen yalnızlaşmıştır.

ABD ile yaşanan birçok gerginlikte Çin ya da Rusya gibi ülkelerle ilişkileri öne çıkarmaya çalışan AKP hükümetinin 2014 yılında Çin ile ilişkilerinde de özel bir ilerleme gerçekleşmemiştir. Rusya ve Kırım Tatarları örneğinde olduğu gibi AKP hükümeti Çin Halk Cumhuriyeti Hükümetinin, Uygur halkı üzerindeki baskılarına yönelik etkin bir politika uygulamamış, bunu herhangi bir forumda özel olarak dahi dile getirmemiştir. Yersiz çıkışlarla Ortadoğu'da zemin kaybeden ve bu yüzden birçok Türk girişimcisinin büyük ekonomik sorunlar yaşamasına sebep olan AKP hükümeti, Rusya ve Çin gibi ülkelerle kurulmuş olan ticari bağların bozulacağı korkusuyla hareket etmektedir. AKP hükümetinin bu endişeyle Rusya ve Çin'deki insan hakları ihlallerine hiçbir şekilde değinmiyor olması, Suriye, İsrail ya da Myanmar'a karşı yönelttiği söylemlerin olduğundan da tutarsız, ciddiyetsiz ve samimiyetsiz olarak algılanmasına katkıda bulunmaktadır.

Afrika'da Davutoğlu döneminde birçok büyükelçilik açmakla övünen AKP hükümeti, bu kıtada etkin bir politika yürütememektedir. Afrika'nın ebola salgını ve iç çatışmalar gibi

gerçek ve acil sorunlarını sessizlikle geçiştirmeye çalışan kalan Türkiye'nin vasat ölçekli ticari bağlar dışında Afrika üzerine ürettiği bir siyaset yoktur. Kuzey Sudan diktatörü Ömer El Beşir örneğinde olduğu gibi, AKP hükümeti kendisine dini ve mezhepsel açıdan yakın gördüğü bazı Ortadoğu ve Afrika ülkeleriyle, bu ülke yönetimlerinin uyguladığı insan hakları ihlallerini görmezlikten gelerek kurduğu samimi ilişkilerin 2014 yılında da devam ettiği gözlemlenmiştir. Daha önce çeşitli söylemlerinde "Türk Okullarının bulunduğu her yerde büyükelçilik açmak istediğini" beyan eden Davutoğlu'nun bakanlığının son günlerinde, Afrika'da açılan bazı büyükelçilikler kapatılmıştır. Yine bazı Afrika ülkelerine atanan meslek dışı Büyükelçiler de sessizce geri çekilerek yerlerine Diplomasi mesleğine mensup Büyükelçiler gönderilmiştir. Dışişleri Bakanlığı bütçesindeki en önemli hususlardan biri olan büyükelçilik açılması; arazi mülkiyeti, tesis kurulumu, teknik altyapı ve personel ve güvenlik masrafları hesaba katıldığında ciddi ve çok pahalı yatırımlardır. Elçiliklerin hesapsızca açılarak bir süre sonra kapatılması, zaten oldukça sınırlı olan Dışişleri bakanlığı bütçesine büyük bir ek yük getirmektedir. Hükümetin, yurtdışındaki Türk okulları konusundaki aşırı korumacı ve cömert politikasının bir anda tersine dönmesi, önceki dönemde yapılan sorumsuzca sarfiyatın bu defa da büyükelçiliklerin kapatılması anlamında aynı sorumsuzlukla yapıldığını işaret etmektedir.

3. AVRUPA BİRLİĞİ İLE İLİŞKİLER

Türkiye AB Müzakere Süreci

Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üyelik süreci 1963 Ortaklık Anlaşması'yla başlayan, elli yılı aşkın bir süredir de devam eden bir devlet politikasıdır. 2014'ün Erdoğan tarafından AB yılı ilan edilmesine karşın tam üyelik sürecinde önemli bir ilerleme kaydedilmemiştir. Eylül ayında, Türkiye'nin AB'ye katılım sürecini yeniden canlandırmayı amaçlayan "Avrupa Birliği Stratejisi" ve "Ulusal Eylem Planı" art arda yayımlanmıştır. AB Bakanlığı tam üyeliğe yönelik belgeler hazırlayarak ancak bunları icra etmeyerek kamuoyunu yanıltan bir süreç izlemektedir.

Ülkemizin AB'ye tam üyelik müzakere süreci 2005 yılında başlamış, hukuken uyum sağlanması gereken AB müktesebatı 35 başlık altında sınıflandırılmıştır. İlişkilerin neredeyse donduğu üç yıl aradan sonra Kasım 2013 tarihinde açılan "Bölgesel Politika ve Yapısal

Araçların Koordinasyonu” faslı ile müzakereye açılan başlıkların sayısı ancak 14’e yükselbilmiştir. Bazı fasılların önünde siyasi blokaj olmakla beraber Hükümet, askıya alınmamış fasılların açılmasına yönelik de bir kararlılık göstermemiş, “Kamu Alımları”, “Rekabet Politikası” ve “Sosyal Politikalar ve İstihdam” fasıllarına yönelik düzenlemeler yapılmamıştır.

“Sosyal Politikalar ve İstihdam” faslı iş sağlığı ve güvenliği tedbirlerini de kapsamaktadır. Türkiye 100 bin çalışan başına ölümlü iş kazalarında Avrupa’da birinci, dünyada ise üçüncü sıradadır. ILO Sözleşmeleri ve AB müktesebatı ile uyumlu olmayan, işçiden çok işvereni koruyan sistem sonucunda Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı verilerine göre, Türkiye’de her gün 172 iş kazası meydana gelmekte olup 2014’ün ilk 9 ayında 1414 işçi hayatını kaybetmiştir. AB Bakanlığı, işçi ölümlerini engelleyecek, çalışma koşullarını iyileştirecek mevzuatların benimsenmesi için gerekli çabayı göstermemiştir.

Süreç içinde açılmış olan 14 fasıl üzerine müzakereler devam ederken, yapılması gereken düzenlemelerde ilerleme kaydedilmemektedir. “Çevre” faslı buna iyi bir örnektir. 2013 yılı Haziran ayında gerçekleşen Gezi Parkı protestolarının ardından, Hükümet doğanın korunmasına karşı eylemlere karşı tutumunu daha da sertleştirmiş ve doğal kaynaklara ve ekolojik dengeye zarar veren bir çok ihlale doğrudan sebep olmuştur. AB Mevzuatının; çevre ile ilgili projelerin insan, bitki, hayvan, toprak, hava, iklim, maddi varlıklar, kültürel miras üzerindeki doğrudan ve dolaylı etkilerinin, belirlenmesini ve değerlendirmesini şart koşan 2011/92/EC sayılı ÇED Direktifi uyulması gereken önemli şartlarındandır. Ancak, Türkiye’de 1993 yılında kabul edilen ÇED yönetmeliği bugüne kadar 17 kez değiştirilmiş ve mevzuatın aksine bazı projeler için ÇED muafiyetini düzenleyen kanun maddesi 2013 Mayıs ayında torba yasa ile TBMM’de kabul edilmiştir. Buna göre bazı büyük altyapı projeleri (Mikro hidroelektrik santralleri ve İstanbul Boğazı’na yapılması planlanan üçüncü köprü gibi) ulusal ÇED usullerinin kapsamı dışında bırakılmıştır. Ayrıca, 2014 yılı içinde çevre ile ilgili bir çok başlıkta usulsüzlükler yapılmış, ÇED raporları dikkate alınmamış ve yargının durdurma kararları göz ardı edilmiştir.

İlerleme Raporunda da eleştirildiği üzere “Çevre” faslının gerekliliklerinden biri olan ÇED konusunda sınır ötesi işbirliğine yönelik genel ikili anlaşmalar taslağını Türkiye henüz ilgili üye devletlere göndermemiştir. Tüm bu gelişmeler Türkiye’deki ÇED süreçlerindeki gayri ciddiliğin, çevre sorunlarıyla mücadeleye ilgisizliğin ve çevre korumada konusunda

bütüncül bir politikanın olmayışının net bir göstergesidir. Tabiatı ve Biyolojik Çeşitliliği Koruma Kanunu Tasarısı'nın AB müktesebatı ile uyumlu olmaması sonucu Tasarı'nın yol açacağı yasal bir boşluktan dolayı Milli Parklar Kanunu'nun yürürlükten kaldırılacak olması ve doğa koruma ile ilgili çerçeve mevzuat, ulusal biyo-çeşitlilik stratejisi ve eylem planının henüz kabul edilmemesi AB'nin Türkiye'de çevre konusunda son dört yılın İlerleme raporlarında üstüne basarak vurguladığı endişe edici süreçler arasındadır.

Avrupa Birliği Müktesebatına Uyum Süreci

AB Bakanlığı çelişen söylem ve uygulamalarıyla net bir AB uyum politikası yürütmemektedir. AB üyeliği sürecinde yasaların AB müktesebatı ile uyumlaştırılması için kurulan AB Uyum Komisyonu'nun Parlamento'da kanunlaşacak tüm yasa teklif ve tasarıları hakkında görüş vermesi gerekirken, tali bir komisyon olduğundan etkisi son derece sınırlıdır. CHP'nin AB Uyum Komisyonu'nun bir esas komisyon olması ile ilgili kanun teklifinin değerlendirilmemesi, Hükümetin ve Bakanlığın AB müktesebatını üstlenmek konusundaki yaklaşımının eksik ve tutarsız olduğunu göstermektedir.

2014 yılı içinde TBMM'de 5'i torba yasa olmak üzere 58 farklı kanun tasarısı/teklifi yasalaşmış bunlardan sadece 3 tanesi AB Uyum Komisyonu'na yönlendirilmiştir. Aralık ayında kanunlaşması öngörülen bir kanun tasarısı da dahil olmak üzere AB Uyum Komisyonu 2014 yılı içinde toplamda 4 kanun tasarısı için rapor yayımlamış, 24. Yasama dönemi boyunca Komisyon'un görüşünü verdiği kanun tasarısı/teklifi sayısı ise 16 ile sınırlı kalmıştır.

AB Uyum Komisyonu'nda görüşülen kanun tasarı ve teklifleri AB Müktesebatı ile çelişir biçimde onaylanmaktadır. 2012 yılında CHP grubunun İş Sağlığı ve Güvenliği Kanun Tasarısı'na vermiş olduğu muhalefet şerhinde; iş sağlığı yerine işçi sağlığı tutumunun benimsenmesi önerilmiş ve iş kazalarının ve ölümlerin önüne geçmek için ilgili birincil ve ikincil tüm mevzuatların AB ile uyumlu olması gerekliliği parlamentoya iletilmiştir. 2014 yılında bu mevzuatlar hala benimsenmemiş olup şerhin verildiği tarihten bu yana 4000'e yakın işçi iş kazalarında hayatını kaybetmiştir.

Kolluk Gözetim Komisyonu Kurulması hakkındaki Kanun Tasarısı'na karşı hazırlanmış olduğumuz karşı oy yazısında kurulacak Komisyonun vatandaş ile kolluk güçleri arasındaki

ilişkilerde Anayasadan kaynaklı kişi hak ve özgürlükleri gözeten bir nitelikte olmaması AB tarafından eleştirilmiş, AB'nin de kabul ettiği, Birleşmiş Milletler 1979 tarihli "Kolluk Kuvvetleri Davranış Kuralları" nın benimsenmesi gerekliliği rapor edilmiştir. Kolluk kuvvetlerinin aşırı güç kullanımı ile kolluk görevlileri tarafından yapıldığı öne sürülen işkence iddialarının tamamına yönelik hızlı, kapsamlı, bağımsız ve etkin soruşturmaların yürütülmemesi de 2014 yılı AB İlerleme raporunda yer alan konular arasındadır. Ayrıca kurumlar kuruluş amaçlarına aykırı biçimde oluşturulmakta; hak ihlallerini önleyebilmesi için bağımsız, tarafsız, şeffaf olması gereken Kolluk Gözetim Komisyonu'nun İçişleri Bakanlığı ve Türkiye İnsan Hakları Kurumu'nun Başbakanlıkla ilişkilendirilmesi bu kurumların işlevsiz hale getirilmeleri anlamını taşımaktadır.

Bu örneklerdeki durumun ortaya çıkardığı üzere hükümet temel yasalar ve reformlar konusunda muhalefet partileriyle uzlaşma aramaya isteksizdir, toplumun tümünü ilgilendiren konular hakkında alınan tek taraflı kararlar parlamentonun işleyişini etkisiz kılmaktadır. Avrupa Komisyonu'nun Türkiye İlerleme raporunda da yasama faaliyetlerinde kapsayıcı ve istişari bir yaklaşımın olmaması, bunun bazı kanunlarda istisna olarak gerçekleştirilip bir kural haline gelmemesi eleştirilmektedir. AB Müktesebatının da gerektirdiği gibi yeni kanun teklif ve tasarılarının kabulü öncesinde konunun muhatabı paydaşlar ve sivil toplum örgütlerine danışma yöntemi benimsenmeli ve yasalar istişare ile çıkarılmalıdır.

AB ile Türkiye arasında imzalanan, 2014 yılında Komisyon'da görüşülen "Geri Kabul Antlaşması" AKP hükümeti Bakanları tarafından vize serbestisi belgesi olarak kamuoyuna duyurulmuştur. Halbuki bu Antlaşma, başta Bulgaristan olmak üzere Türkiye'nin bir çok ülke ile ikili Geri Kabul Antlaşmaları imzalamasını gerektiren, yasa-dışı yollardan Birliğe giren göçmenlerin iade sürecini düzenlemektedir. Özellikle dönemin Başbakanı başta olmak üzere, AB ve Dışişleri Bakanları üç yıl sonra AB ülkelerine vizesiz seyahatin yapılabileceği gibi gerçek dışı iddialar ortaya koyarak kamuoyunu yanıltan açıklamalarda ısrarcı olmuşlardır.

AB Bakanlığı yüksek öğretimde uygulanan Erasmus değişim programındaki fonların usulsüz kullanımı konusunda gerek Sayıştay'ın 2013 yılı raporu gerek de Avrupa Komisyonu'nun konu hakkındaki soruşturması nedeniyle şaibe altında kalmıştır.

Siyasi Kriterler

Türkiye Hükümeti Avrupa Birliğine üyelik sürecinde demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan hakları ve azınlıkların korunmasını güvence altına alan Kopenhag Kriterleri'ni karşılamaktan giderek uzaklaşmaktadır. Avrupa Komisyonu'nun her yıl hazırladığı Türkiye İlerleme Raporlarında da özellikle hukukun üstünlüğü, kuvvetler ayrılığı, yargı bağımsızlığı ve tarafsızlığı, başta ifade ve basın özgürlüğü olmak üzere temel hak ve özgürlükler, yolsuzluk soruşturması ve yürütülme şekli konularındaki Hükümet uygulamaları ciddi ve endişe verici olarak nitelendirilmiştir. AB kurumlarının uyarılarına karşın güçler ayrılığı ilkesinin sürekli tehdit altında olması, giderek bozulan denge ve denetleme sistemleri ile Türkiye'de demokrasi geriye gitmektedir.

AB kriterlerine uyumdan sorumlu olan AB Bakanlığı yargı kararlarına uyulmamasına sessiz kalmaktadır. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin zorunlu din derslerinin kaldırılması kararı gibi uluslararası hükümlerin yanısıra, SİT alanı olan bir araziye inşa edilen Cumhurbaşkanlığı sarayının inşa sürecinde, yargı tarafından verilen yürütmeyi durdurma kararının yok sayılarak uygulanmaması gibi örnekler hukukun üstünlüğü ilkesi çiğnendiğini göstermektedir.

Avrupa Birliği'nin Türkiye'de en fazla eleştirdiği alanlardan biri de basında ifade ve haber alma özgürlüğünü engelleyen doğrudan ve dolaylı baskılar ile internet yasakları olmuştur. Sınır Tanımayan Gazeteciler 2014 raporuna göre Türkiye basın özgürlüğü konusunda 180 ülke arasında 154. olmuştur. Yazılı ve görsel basın kuruluşları ve gazeteciler sansür, otosansür, işten çıkarma, tutuklanma gibi baskılara maruz kalırken Plan ve Bütçe Komisyonunda AB Bakanı'nın “sözde tutuklu gazeteciler” ifadesini kullanması bu yönde bir tavır değişikliğinin olmayacağını işaretini vermiştir.

AB uyum sürecinin gerektirdiğinin aksine yeni yasal düzenlemeler ile yayın yasağı talebi, mahkeme kararı olmadan TİB'e yapılarık şekilde getirilmiştir; bu yasa ile birlikte başta 17 Aralık ve 25 Aralık olarak bilinen 61. Hükümet'in dört Bakanı hakkındaki yolsuzluk iddiaları ve “Meclis Soruşturma Komisyonu” ile ilgili haberlere olmak üzere, Türkiye vatandaşlarının haber alma özgürlüğünü engelleyen birçok konuya yayın yasağı uygulanmıştır. Son dört yılda; Uludere'de vatandaşlara yapılan hava saldırısı, Reyhanlı patlaması, Bingöl ve Yüksekova saldırıları, Suriye sınırında düşen askeri uçak, Dışişleri Bakanlığının Suriye tapeleri, Adana ve Hatay'da durdurulan MİT TIRları, Musul Başkonsolosluk saldırısı ve rehine krizi başta olmak üzere 150'den fazla olayla ilgili yayın yasağı getirilmiştir.

Mayıs 2009 tarihinden itibaren Telekomünikasyon İletişim Başkanlığı erişim engelleme istatistiklerini yayımlamamaktadır. Türkiye’de erişime engellenen web sitelerinin takibini yapan EngelliWeb.com’un yayınladığı istatistiklere göre TİB son yedi yıl içerisinde en çok erişim engelleme kararını 2014’te vermiştir. 30 Kasım 2014 itibariyle sadece bu yıl 17 bin’den fazla web sitesi erişime engellenmiş ve toplam erişime engellenen site sayısı 60 bin’in üzerine çıkmıştır. Aynı kaynağa göre; Kürt haber sitelerinin 200’den fazlasının engelli olduğu, Gezi olayları sırasında ceza ve idari soruşturmaların arttığı da belirtilmiştir.

Hükümet ve Bakanlığın AB’nin ayrımcılık karşısındaki ilkelerini onaylar görünen açıklamalarına rağmen, bilinçli bir şekilde yürütülen ve farklılıkları hedef gösteren kutuplaştırma ile baskı siyaseti sonucunda evrensel ilke ve değerleri yok sayacak uygulamalar ortaya konmaktadır. 2014 yılında da birleştirici ve uzlaştırıcı bir yaklaşım yerine, kutuplaştırıcı bir siyasi dil hakim olmuş, bu dil vatandaşların sosyal hayat pratiklerini olumsuz etkileyecek kadar gündelik yaşama nüfuz etmiştir. Kanun uygulayıcılar da bu dili benimsemiş ve farklılıkları ötekileştiren tutumları ile ihlallere sebep olmuşlardır.

Devletin üst kademelerinin kadın erkek eşitliği hakkındaki olumsuz söylemlerinin çeşitli kesimlerce referans alınması sonucu Türkiye kadınlar ve çocuklar için oldukça dezavantajlı bir ülke olmaya devam etmektedir. Dünya Ekonomik Forumu Cinsiyet Uçurumu 2014 raporuna göre; Türkiye 142 ülke arasında 125. olarak bu eşitsizliği istatistikler ile de görünür kılmıştır.

Dünya Refah Endeksi 2014 verilerine göre, kişisel özgürlükler alanında Türkiye 142 ülke arasında 134. olmuştur. Türkiye’de her geçen gün artan, hukukun üstünlüğü ve temel haklar alanındaki negatif gelişmeler endişe vericidir. 2000’ler Türkiye’de hukukun üstünlüğünün kaybolması ile ortaya çıkan eşitsizliklerin yılları olmuştur.

Yukarıda ayrıntılı olarak açıklanan nedenlerden dolayı 2015 Yılı Merkezi Yönetim Bütçe Kanunu Tasarısına karşı oy vermekteyiz.

Rahmi Aşkın Türeli

İzmir

Bülent Kuşoğlu

Ankara

Aydın Ağan Ayaydın

İstanbul

Adnan Keskin

Denizli

Musa Çam

İzmir

Vahap Seçer

Mersin

İzzet Çetin

Ankara

Müslim Sarı

İstanbul

MİLLİYETÇİ HAREKET PARTİSİ

2015 YILI MERKEZİ YÖNETİM BÜTÇE KANUNU TASARISI MUHALEFET ŞERHİ

İÇİNDEKİLER	SAYFA
1. GİRİŞ	587
2. BÜTÇE SÜRECİ	590
3. KÜRESEL EKONOMİK GÖRÜNÜM VE TÜRKİYE	592
4. ORTA VADELİ PROGRAM	595
5. SAYIŞTAY DENETİMLERİ	601
6. EKONOMİK VE SOSYAL POLİTİKALARIN DEĞERLENDİRMESİ	604
7. BÜYÜME	606
8. İŞSİZLİK VE İSTİHDAM	611
9. 2015 YILI MERKEZİ YÖNETİM BÜTÇE BEKLENTİLERİ	615
10. 2015 YILI MERKEZİ YÖNETİM BÜTÇE KANUN TASARISI VE BAĞLI CETVELLER	626
11. VERGİLEMEDE ADALETSİZLİK	628
12. TÜRK VERGİ SİSTEMİNİN ZAYIF YÖNLERİ	632
13. KAYITDIŞILIK	634
14. KAÇAKÇILIK	635
15. KAMUDA TAŞIT İSRAFI	637
16. FAİZ ÖDEMELERİ	639
17. MERKEZ BANKASI REZERVLERİ	640
18. TASARRUF AÇIĞI	641
19. YATIRIM	645
20. BORÇLULUK	646
21. SANAYİ	655
22. DIŞ TİCARET	658
23. CARİ AÇIK	663
24. ULUSLARARASI YATIRIM POZİSYONU	665
25. TÜKETİCİ GÜVEN ENDEKSİ	666
26. GELİR VE YAŞAM KOŞULLARI	667

27. ENFLASYON	669
28. ÇALIŞMA HAYATI	672
29. ÖRTÜLÜ ÖDENEK HARCAMALARI	679
30. SAĞLIK	681
31. ÇEVRE	684
32. MİLLİ EĞİTİM	689
33. TARIM	691
34. HAYVANCILIK	699
35. ENERJİ	700
36. ESNAF VE SANATKÂRLAR	715
37. TURİZM	721
38. TÜBİTAK VE YOLSUZLUK DOSYASI	724
39. TELEKOMÜNİKASYON İLETİŞİM BAŞKANLIĞI VE İNTERNET DÜZENLEMELERİ	726
40. CUMHURBAŞKANLIĞI SARAYI MALİYETİ	729
41. ADALET VE HUKUK	731
42. KAMU DÜZENİ VE TERÖR	738
43. SU POLİTİKASI	741
44. SAVUNMA HARCAMALARI VE SAVUNMA SANAYİ DESTEKLEME FONU	743
45. AİLE VE SOSYAL POLİTİKALAR	744
46. ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN BARINMA SORUNU	752
47. DIŞ POLİTİKA	754
48. SONUÇ	764

1. GİRİŞ

Hükümet, Türkiye Büyük Millet Meclisine 472,9 milyar TL’lik bir harcama hedefiyle gelmiştir. Bu rakam, 2015 yılı milli gelirinin yüzde 25’ine tekabül eden bir büyüklüktür.

Bütçe hazırlanırken ülke ekonomisinin birbiriyle bağlantılı, birbirinden kaynaklanan sorunları bir bütün olarak ele alınmalıdır. Kapsamı olmayan ve yapısal değişiklikleri ihmal eden programlar vakit ve güven kaybına yol açar. Kuşkusuz, harcamaları yönlendirecek tedbirlerin başta gelen hedefi de kaliteli bir mali disiplin çerçevesinde ülkemizde daha fazla büyüme ve istihdam yaratmasıdır. Amacımız, Türkiye'nin istikrarlı, kişilikli ve saygın bir dünya devleti olması, küreselleşmenin getirdiği imkânlardan daha fazla pay alması, iktisadi ve siyasi oluşumları kendi çıkarları doğrultusunda yönlendirebilecek bölgesel bir güç konumuna gelmesidir.

Bu temel doğrultuda ülkemiz ekonomisi bakımından ana iki eksen önem taşımaktadır. Bu eksenler büyüme, yatırım ve istihdam politikaları ile kamu finansman yapısını orta ve uzun dönemde sağlıklı bir çizgide tutacak politikalarlardır. Bu yolun önemli kilometre taşı da yapısal düzenlemelerdir. Bugün ülkemiz ekonomisinin en büyük açığı yapısal acıktır. Bu açığı çözmeden diğer açıkların giderilmesi de mümkün olmaz. Reformları yapmak güçleşir. Yapılmış olsa dahi beklenen sonucu elde etmek çok kez mümkün olmaz.

Bütçe, yasama organı olarak TBMM’nin önümüzdeki 1 yıllık sürede kamuya kaynak aktarma ve bu kaynakları dağıtma yetkisini verdiği bir belgedir. Bütçe aynı zamanda TBMM’nin Hükümet üzerindeki siyasal denetim araçlarından birisi olarak iktisadi, idari ve sosyal sorumluluğun aynı anda gerçekleştiği bir belgedir.

Bütçeler demokratik toplumlarda sosyal sözleşme niteliği taşımakta ve bu haliyle bir yetki devri belgesi niteliği ortaya koymaktadır. Yetki devri millet adına onun temsilcisi meclisin bütçeyi onaylaması suretiyle Hükümete kaynak bulma ve harcama yapma yetkisi vermesi şeklinde kendisini göstermektedir. Hükümetin bu yetkisi bütçenin sadece uygulanması değil, aynı zamanda hazırlanması süreciyle de ilgilidir. Bütçede öngörülen ekonomik hedefler milletimizin beklenti ve talepleriyle, ekonominin reel durumuyla uygun olmalıdır. Aksi bir durum bütçenin varlığını, niteliğini ve uygulanabilirliğini tartışmaya

açacaktır. Yasalar gereği hukuki yetki ve sorumluluk sahibi olan Hükümet bütçenin hazırlanması sürecinde milletimizin talep ve beklentilerini dikkate almak zorundadır.

Bir sosyal sözleşme olarak bütçenin önemi kamu kaynaklarının nasıl toplandığı ile nereye ve nasıl harcılandığıyla ilgilidir. Bütçeyi sadece devletin bir yıllık gelir ve gider tahmin ve hedeflerini gösteren bir belge olarak görmek noksan olacaktır. Gelirde ve harcamalarda esas olan milletimizin faydası olmalıdır. Bütçe ve kesinhesap görüşmelerini Hükümetin bir yıllık politika ve uygulamalarını değerlendiren ve denetleyen bir süreç olarak da görmek gerekmektedir.

2015 yılı merkezî yönetim bütçesi ağır ekonomik ve toplumsal koşullar içerisinde görüşülmektedir. Ekonomide borçluluk, işsizlik ve enflasyon artmakta, yapısal sorunlar derinleşmektedir. Hükümet kamu düzenin sağlanması için terör örgütlerinden yardım ister bir hale düşmüştür. Toplum kamplaşmanın ve kutuplaşmanın içine atılmaktadır.

AKP iktidarıyla bugün ülkemiz bir devlet ve yönetim krizi yaşamaktadır. Sokak eylemleriyle devlete meydan okumalar karşısında hükümet sessiz kalmaktadır. Hükümetin devletin ve milletin birlik ve huzuruna yönelik saldırıları önlemeye dönük bir yaklaşımı yoktur.

Bu dönemde dış politika ABD'ye, iç politika ve güvenlik PKK'nın insafına terk edilirken hükümet yolsuzluk, rüşvet, rant, terörle müzakere, adam kayırmacılık, toplumu kutuplaştırma, yozlaşma ve yabancılaşmanın odağı haline gelmiştir. Hükümet devleti yönetme ehliyetini tamamen kaybetmiştir.

Türk milleti engin tarihinin ve kadim devlet geleneğinin en zor günlerinden geçmektedir. Türk milleti milli devlet vasfını, üniter yapı, istiklal, milli hâkimiyet ve milli kimlik üzerine inşa ederken bu kavramların hepsi bizzat AKP iktidarı tarafından ve bölücülerle işbirliği halinde saldırıya uğramış ve tartışmaya açılmıştır.

Tarihi gelişiminde Türk devleti hep "devlet ebed müddet" özelliğini taşımıştır. Bu yaklaşım yaşadığımız coğrafyada insanı yaşatmada olduğu kadar bir arada tutmada adalet ve hukuk kadar vazgeçilmezdir. Devlet ebed müddet felsefesini kavrayan devlet adamları uzun

vadeli düşünebilir, milletine yabancılaşmadan, onu ilerletmeyi ve yükseltmeyi asli hedef olarak belirleyebilir.

Bugün devleti yönetme mevkiinde olan AKP zihniyetinde devletin nitelikleri arasında ebed müddet niteliği yoktur. AKP döneminde hükümet bölünmüş ve karmaşık bir topluluğun üzerine egemen hale gelmiştir. Böyle bir hükümet yabancılaşmanın ve ötekileştirmenin ürünüdür. Böyle bir iktidar eline geçirdiği devlet kudretini intikama ve yandaşı kayırmaya yönlendirir. Bu hükümet varlığını bizatihi toplumsal karmaşmalarla garanti altına almak ister. Milletın ve devletin asıl meselelerinde ise kayıtsızlık ve nemelazımcılık hâkimdir.

AKP hükümetinin meselesi temel sorunlara çözüm bulmak değil, idare-i maslahat ederek gün geçirmektir. Bugün AKP hükümetleriyle yaşadığımız devlet krizinin sebebi budur. Hükümet devlet yönetme bilincini kaybetmiştir. ‘Alo Fatih’ler, havuzlar, yolsuzluk-rüşvet ilişkileri, imar izinleri 17-25 Aralık soruşturmaları, hükümetin ülkeyi kayıtdışı yönettiğini gösteren gelişmelerdir. Bu kriz ile devletin üzerine inşa edildiği bütün değerler tartışılır hale gelmiştir. Türk milletinin temel değerlerinden uzak bir mekanizma ortaya çıkarılmak istenmektedir.

Hükümet devletin asli vazifelerini yerine getirememektedir. “İnsanı yaşat ki devlet yaşasın” ilkesi iktidar tarafından içi boşaltılan bir slogandan öteye gitmemektedir. AKP’nin vatandaşlarımızı korumak ve felakete uğrayan vatandaşlarımızı kurtarmak görevini yerine getiremediğinin en önemli göstergelerinden birisi 13 Mayıs 2014 tarihinde Manisa’nın Soma ilçesinde yaşanan maden faciasında görülmektedir. Soma’daki maden faciasında 301 maden işçimiz hayatını kaybederken dönemin hükümeti ve başbakanı yaraları sarmak, acıları teskin etmek, bir daha böyle olaylar yaşanmaması için gerekli önlemleri almak, sorumluları yargı önüne çıkarmak yerine “Bunlar sürekli olan şeyler, bu işin fitratında bu var” ifadesini kullanabilmiştir.

Netice itibarıyla, ülkemizde hükümet eliyle bir devlet ve yönetim krizi yaşanmaktadır. Bu krize egemenliğin meşruiyetini Türk milletinin ve devletin değerlerinde değil, parlak sloganlarda, görkemli açılışlarda ve seremonilerde arayanlar sebep olmuştur.

Devlet ve yönetim krizinin yanında 2015 yılı bütçesi Türkiye ekonomisinin yapısal sorunlarının derinleştiği, ekonominin makro verilerinin alarm verdiği bir ortamı ifade

etmektedir. Ekonomide güvensizlik artmaktadır. Hükümetin ekonomi politikaları birer birer çökmektedir. 2015 yılı merkezî yönetim bütçesi Türkiye ekonomisinin düşük büyüme, enflasyon, cari açık, işsizlik gibi AKP döneminde kronikleşmiş sorunlarla tanımlanan bir dönemde açıklanmıştır. 2015 bütçesi hükümetin öngöruden uzak ekonomi politikaları çerçevesinde hazırlanmıştır.

Esnafın yaşam mücadelesine, tüketicinin bankalardan yakasını kurtarmasına, çiftçinin tarladaki ürününün değerlendirilmesine, memurumuzun daha sağlıklı yaşama şartlarına kavuşmasına, emeklinin şartlarında iyileşmeye, işçimizin sosyal ve ekonomik haklarının iyileşmesine, sanayicinin borçlarını ödeyerek büyümesine imkân tanımayan 2015 yılı bütçesi sağlıklı değildir.

12 yıllık iktidarı döneminde üretim, cari açık, işsizlik, yoksulluk, gelir dağılımındaki adaletsizlik, borçluluk gibi ülkemizin temel ekonomik sorunlarını çözemeyen AKP'nin 2015 yılı merkezî yönetim bütçesinde de bu sorunlara karşı duyarsız ve çözümsüz kaldığı görülmektedir. Ekonominin gerçeklerinden uzak bir yaklaşımla hazırlanan bütçe tasarısı hazırlanma süreci açısından da gayri ciddi bir metin niteliği taşımaktadır.

Neticede 2015 yılı merkezî yönetim bütçesi milletimizi kaderine terk eden, yandaş sermayeyi ve parti çıkarlarını merkezine alan, ekonomik sorunları çözmekten ziyade derinleştirecek olan bir anlayışın yansımasıdır.

2. BÜTÇE SÜRECİ

Bütçe sürecinin başlangıcında “bütçe hakkı” kavramı vardır. Genel olarak kamu harcamalarının miktarı ve kapsamı, bu harcamalar için vatandaşlara getirilecek yükümlülükleri ifade eden bütçe hakkı demokratik yönetimlerde o ülkenin vatandaşlarına aittir.

Bütçe hakkı, kamu kaynaklarının elde edilmesi ve kullanılmasının meşruiyet kaynağı olarak parlamentoların varlık sebebidir. Demokratik yönetimlerde millet iradesinin yansıdığı yer olarak parlamentolar bu hakkı millet adına yine millet için kullanır.

Bütçe hakkı ülkemizde Anayasal koruma altına alınmıştır. Anayasanın 87, 160, 161, 162, 163 ve 164'üncü maddelerinde bütçe hakkı yer almaktadır. Anayasada genel çerçevesi belirtilen bütçe hakkı uygulamada 5018 sayılı Kamu Mali Yönetim ve Kontrol Kanunu ile 6085 sayılı Sayıştay Kanunu ile uygulanmaktadır. Bu iki kanun ile birlikte bütçe hakkının iki sacayağı olan bütçenin kabul edilmesi ve denetlenmesinde TBMM'nin yetki ve görevlerini güçlendirmiştir.

Merkezî yönetim bütçe hazırlama süreci, makro politikaları, ilkeleri, hedef ve gösterge niteliğindeki temel ekonomik büyüklükleri de kapsayacak şekilde Kalkınma Bakanlığınca hazırlanan Orta Vadeli Programın (OVP) Bakanlar Kurulu tarafından kabul edilmesi ve Resmi Gazetede yayımlanmasıyla başlamaktadır.

Mevzuata göre kamu politikaları ve uygulamalarını şekillendirmesi ve kaynak tahsisini OVP çerçevesinde yönlendirmesi gerekmektedir. Gelecek üç yıla ilişkin gelir ve gider tahminleri ile bütçe hedefleri, bütçe açık beklentileri ve borçlanma gerekleri ile kamu idarelerinin ödenek teklif tavanlarının yer aldığı ve Maliye Bakanlığınca hazırlanan Orta Vadeli Mali Plan (OVMP) da OVP'deki ekonomik hedeflere uygun olarak hazırlanmalıdır.

5018 sayılı Kanunun ilk halinin 16 ncı maddesinde Orta Vadeli Programın 'Mayıs ayının sonuna kadar' Orta Vadeli Mali Planının ise '15 Haziran'a kadar' hazırlanarak Resmi Gazete'de yayımlanması gerektiği hüküm altına alınmıştır. OVP ve OVMP 5018 Sayılı Kanunda belirtilen bu süre içinde hazırlayamayan hükümet 26/9/2011 tarihli ve 659 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin 17 nci maddesi ile Orta Vadeli Programın yayınlanmasının süresini Eylül ayının ilk haftasının sonuna ve Orta Vadeli Mali Planının Resmi Gazete'de yayınlanma süresini ise Eylül ayının 15'ine almıştır. Ancak bu son düzenlemeye rağmen OVP belirtilen süreden yaklaşık 20 gün sonra, 8 Ekim 2014 günü açıklanabilmiştir. Orta Vadeli Mali Plan ise 10 Ekim 2014 itibariyle Resmi Gazete'de yayımlanamamıştır. 2015 yılı Merkezî Yönetim Bütçesinin TBMM'ye geliş tarihi ise 15 Ekim 2014'tür. Bu tarihler itibariyle bütçe hazırlama sürecinin başlangıcından hukuken bütçenin teslimine kadarki 7 günlük sürede Merkezî Yönetim Bütçesi hazırlanmıştır. Diğer bir ifadeyle, 7 gün gibi bir sürede kamu kurum ve kuruluşları bütçelerini hazırlayarak Maliye Bakanlığın göndermiş ve Maliye Bakanlığı kamu kurum ve kuruluşlarının bütçe gelir ve giderleri üzerinde çalışarak makroekonomik büyüklükleri Yüksek Planlama Kuruluna sunmuş ve Başbakanlığa göndermiş, neticede Bakanlar Kurulunda kabul edilen Merkezî Yönetim Bütçe Tasarısı

Bakanlar Kurulunda kabul edilerek TBMM'ye gönderilmiştir. Bu süreçte bütçe hazırlama performansı mümkün olmadığına göre 2015 bütçesi gayri resmi hazırlıklarla oluşturulmuş, gayri ciddi bir metindir.

Netice itibariyle, hükümet bütçe hakkına sürecin başlangıcından itibaren kanunları yok sayan bir yaklaşım içerisinde. Bu yaklaşım tarihsel ve Anayasal bir hak olarak milletimizin bütçe hakkına saygı gösterilmediğini ortaya koymaktadır.

3. KÜRESEL EKONOMİK GÖRÜNÜM VE TÜRKİYE

Uluslararası ekonomik gelişmelerin bütün ülkeleri etkilediği noktada tek tek ülkelerin ekonomik analizlerini küresel ekonomide o ülkenin yerini dikkate almadan analiz etmek yetersiz kalacaktır. Türkiye ekonomisi için de bu yöntem izlendiği takdirde Türkiye ekonomisinin içerideki olumsuz verilerinin ülkemizin küresel ekonomideki yerine de olumsuz yansıdığı görülmektedir.

Küresel ekonomik yapının son büyük kırılmasını yaşadığı 2008 yılındaki ekonomik-finansal kriz sonrasında toparlanma çabaları halen devam etmektedir. Kriz, dünya ekonomik büyümesinde hem topyekûn hem de tek tek ülkeler bakımından düşüşlere sebep olmuştur. Özellikle gelişmiş ülkelerde krizin neden olduğu sorunların ülke büyüme performanslarına olumsuz etkisi halen görülmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde ise büyüme performansı kriz öncesi seviyesine halen ulaşamamış olmakla birlikte toparlanmanın izleri bu ülkelerde daha belirgindir. Kriz sonrasında küresel ekonomide ticari faaliyetler halen istenilen seviyeye ulaşamamıştır.

Küresel krizin 6'ncı yılı olan 2014 yılında ise gelişmiş ülkeler mali konsolidasyonlarını ve bilançolarını küçültme yoluyla toplam talep ve yatırımları artırma seçeneğine yönelirken gelişmekte olan ülkelerin büyüme hızlarındaki yavaşlama daha belirgin hale gelmiştir. Bu dönemde finansal koşullardaki iyileştirmeler, destekleyici para politikaları ve artan ekonomik güven ile birlikte ekonomideki toparlanma sürecinin hızlandırılması amaçlanmaktadır.

Küresel ekonomideki gelişmeleri sadece ekonomik verilerle analiz etmeye çalışmak yetersiz olacaktır. 2014 yılıyla birlikte uluslararası politikadaki risk bölgeleri ve risk

derinlikleri artarak devam etmektedir. Ortadoğu’da Suriye ve Irak gelişmeleri, İsrail-Filistin gerginliğinin artması, Çin-Japon ilişkileri gibi konular jeopolitik risklerin arttığına işaret etmektedir.

2014 yılının küresel ekonomi açısından en olumlu gelişmesi enerji fiyatlarındaki düşüştür. Özellikle bu yılın ikinci yarısında başlayan düşüşlerle enerji fiyatları 2010 yılının ortalarındaki seviyelerine gerilemiş durumdadır. Enerji fiyatlarındaki düşüş Rusya ve Suudi Arabistan gibi uluslararası politikadaki etkinliğini enerji kaynaklarına dayandıran ülkeleri olumsuz etkilemekle birlikte Türkiye gibi enerji ithalatçısı pek çok ülkeyi olumlu etkilemiştir. Enerji fiyatlarındaki düşüş Türkiye’nin ithalat faturasını düşürmüş, dış ticaret açığı ve dolayısıyla da cari açığın düşük seviyelerde gerçekleşmesine sebep olmuştur.

Küresel ekonomideki gelişmelerin Türkiye ekonomisine enerji fiyatları üzerinden olumlu yansımaları olsa da AKP döneminin ekonomi üzerinde yaptığı tahribatın izleri uluslararası karşılaştırmalarda da görülebilmektedir. Örneğin, 2002 yılında dünya sıralamasında 16’ncı sırada yer alan Türkiye ekonomisi 12 yılın sonunda 2014 yılının ikinci yarısı itibariyle 18’inciliğe gerilemiştir. Türkiye ekonomisinin bu sıralamadaki yeri dahi gerçekçi bir durum ortaya koymamaktadır.

IMF’nin 14 Ekim 2014 tarihinde açıkladığı Dünya Ekonomik Görünüm raporundaki Türkiye değerlendirmesi ülkemizin uluslararası ekonomideki yerini ortaya koymaktadır. IMF’nin raporuna göre 148 ülke içerisinde Türkiye; 2013-2014 küresel rekabet edilebilirlik endeksinde 44’üncü sıraya gerilemiştir. Makro ekonomik çevrede 76’ıncı sırada, sağlık ve ilk öğretimde 59’uncu sırada, yüksek eğitim ve öğretimde 65’inci sırada, mal piyasası etkinliğinde 43’üncü sırada, iş piyasası etkinliğinde 130’uncu sırada, finansal piyasa gelişimi 51’inci sırada, teknolojik hazırlıklı olmada 58’inci sırada, inovasyonda 50’inci, yargı bağımsızlığında 85’inci, organize suçlarda 94’üncü sırada, polis hizmetlerinin güvenilirliğinde 80’inci sırada, yabancı iştiraklerin yaygınlığında 108’inci sırada, çalışma teşviklerinde vergilendirmenin etkisinde 108’inci sırada, yatırım teşviklerinde vergilendirmenin etkisinde 94’üncü sırada, kadınların işgücüne katılımında 134’üncü sırada, ülkenin beyin göçü çekme kapasitesinde 89’uncu sırada, bireylerin internet kullanımında 73’üncü sırada, ihracatın GSYH’ya oranında 123’üncü sırada, enflasyonun yıllık yüzde değişiminde 125’inci sırada, tasarrufların GSYH’ya oranında 99’uncu sırada, bütçe dengesinin GSYH’ya oranında 49’uncu sırada, kamu borcunun GSYH’ya oranında 57’nci sırada,

ülkenin kredi oranında 62'inci sıradadır. Bu tablo itibariyle Türkiye ekonomisinin dünyanın en büyük 18'inci ekonomisi olduğu iddiaları hiçbir anlam ifade etmemektedir.

IMF raporundaki Türkiye analizi ülkemizin küresel ekonomideki sıralaması ile birlikte analiz edildiğinde hükümetin 2023'te 10'uncu büyük ekonomi olabilme hedefinin gerçekçiliği olmadığını göstermektedir. 2014 yılının ikinci çeyrek GSYH'sı itibariyle Türkiye'nin 2023'te en büyük ilk 10 ekonomi arasına girebilmesi için şu anda 10'uncu sıradaki Hindistan'ın son 10 yıldaki ortalama yüzde 5,8 olan büyüme performansına rağmen 2023 yılına kadar hiç büyümemesi ve GSYH'sının 1,9 milyar dolar olarak kalması gerekmektedir. Bu ihtimale ek olarak Türkiye'nin ise yüzde 9-10 ortalama büyüme performansına ulaşması gerekmektedir. Her iki ihtimal de konjonktür itibariyle imkansızdır.

Türkiye ekonomisinin IMF raporundaki verilerinin gösterdiği bir başka gerçek ise Türkiye'nin “kırılgan 5'li” arasındaki yerinin devam ettiği'dir. Kırılgan 5'li kavramı ilk kez 2013 yılına Morgan Stanley tarafından gelişmekte olan ülkeler arasından Türkiye, Brezilya, Hindistan, Endonezya ve Güney Afrika için kullanılmıştır.

Kırılganlık olgusuna ilişkin son araştırmalardan birisi Şubat 2014'te ABD Merkez Bankası tarafından hazırlanan “Para Politikası Raporu”dur. Rapora göre ekonomideki kırılganlığın 6 belirleyicisi bulunmaktadır. Bunlar, cari açığın GSYH'ye oranı, brüt kamu borcunun GSYH'ye oranı, 2011-2013 enflasyon ortalaması, 2009-2013 özel sektöre verilen banka kredilerinin GSYH'ye göre değişimi, dış borcun yıllık ihracata oranı, toplam rezervlerin GSYH'ye oranı.

FED'in raporunda en dikkat çekici husus küresel ekonomideki en kırılgan ülke olarak Türkiye'nin tespit edilmesidir. Küresel ekonomideki kırılganlığın uluslararası sermayenin gelmekten vazgeçeceği veya portföy yatırımlarındaki ağırlığını ilk düşüreceği ülkeleri ifade ettiği düşünüldüğünde sıcak para girişine dayanan Türkiye ekonomisinin önümüzdeki dönemde kırılganlığının daha da artacağı ortaya çıkmaktadır.

*Kırılğan 5'linin GSYH Gerçekleşmeleri
(milyar dolar)*

Ülkeler	2004 GSYH	2013 GSYH
Türkiye	392	820
Brezilya	664	2.245
Hindistan	721,5	1.876,80
Endonezya	256,8	863,3
Güney Afrika	219,1	350,6

*Kırılğan 5'linin Dünya Ticaretinden Aldığı
Pay (yüzde)*

Ülkeler	2004	2013
Türkiye	0,91	1,09
Brezilya	1,54	3
Hindistan	1,68	2,50
Endonezya	0,6	1,6
Güney Afrika	0,51	0,47

Yukarıdaki tablolar itibariyle Türkiye ekonomisinin Kırılğan 5'li içerisindeki konumu sabit durmaktadır. Ancak önemli olan bu listedeki istikrar değildir Hükümet tarafından Türkiye ekonomisinin kırılğanlığını giderecek önlemlerin bir an önce alınması gerekirken makroekonomik gelişmeler bu hususu ortaya koyamamaktadır.

4. ORTA VADELİ PROGRAM

Orta Vadeli Program; kalkınma planları, stratejik planlar ve genel ekonomik koşulların gerekleri doğrultusunda, makro politikalar, ilkeler, hedef ve gösterge niteliğindeki temel ekonomik büyüklükler çerçevesinde hazırlanmaktadır.

Kalkınma Bakanlığınca hazırlanan Orta Vadeli Programların Bakanlar Kurulu tarafından kabul edilmesiyle birlikte merkezî yönetim bütçe hazırlama süreci başlar. Orta Vadeli Program doğrultusunda gelecek üç yıl için bütçe toplam gelir ve gider tahminlerinin Maliye Bakanlığınca hazırlanan Orta Vadeli Mali Planın Yüksek Planlama Kurulu tarafından karara bağlanıp Resmi Gazetede yayımlanması merkezî yönetim bütçe hazırlama sürecinin ikinci aşamasını oluşturmaktadır.

Hükümetlerin ekonomik hedefleri Orta Vadeli Programlarda gösterilir. OVP'lerin uzun dönemli perspektif ve stratejiler üzerinde şekillenmesi esastır. OVP'deki ekonomik tahminlerin uzun vadeli tutarlılığı ve geçerliliği ülke ekonomisinin güvenilirliğinin esasını teşkil etmektedir.

AKP Hükümetinin hazırladığı Orta Vadeli Programlar sadece yasal zorunluluk gereği Resmi Gazete’de yayımlanan; ciddiyetten, samimiyetten uzak, öngörülerini tutmayan resmi bir belgeler olarak arşivlerdeki yerlerini almıştır.

Hükümetin ekonomi politikalarının başarısı OVP’lerdeki ekonomik hedeflere ilişkin öngörülerin gerçekleşme oranı ile ölçülebilmektedir. Oysa AKP hükümetlerinin ekonomik öngörülerini hiçbir zaman tutarlı ve makul olmamış, dönemler itibariyle sürekli revize edilmek zorunda kalmıştır.

Makroekonomik göstergelere ilişkin 2006’dan günümüze kadar açıklanan OVP öngörülerinin gerçekleşme düzeyleri oldukça düşük kalmıştır. Makroekonomik hedeflere ilişkin öngörülerin OVP’nin sadece ikinci ve üçüncü yılları için değil doğrudan takip eden yıl için de gerçekleşmeyen öngörüler barındırdığı bilinmektedir. 2015-2017 dönemini kapsayan yeni OVP de benzer bir akıbeti daha ilk günden yaşamaktadır.

2015-2017 OVP’de bir önceki OVP’ye göre çok ciddi revizyonlar gerçekleştirilmiştir. Genel olarak ifade etmek gerekirse;

- OVP’de 2014 yılı GSYH büyümesi yüzde 4’ten yüzde 3,3’e düşürülürken, 2015 yılı GSYH büyümesi ise yüzde 5’ten, yüzde 4’e çekilmiştir.
- 2014 yılında dolar bazında ekonomimizin yüzde 1,5, kişi başına millî gelirin ise yüzde 2,5 oranında daralacağını öngörülmektedir.
- OVP’de 2014 yılında enflasyon (TÜFE) yüzde 6,8’den, yüzde 9,4’e, işsizlik yüzde 9,4’ten yüzde 9,6’ya yükseltilmiştir. Bunun vatandaşlarımız açısından açık anlamı hayat pahalılığı ve yüksek işsizlik oranlarının devam edeceği olmaktadır.
- OVP’de 2014 yılı ihracat hedefi 166,5 milyar dolardan, 160,5 milyar dolara, turizm gelirleri de 31 milyar dolardan 29,5’ milyar dolara düşürülmüştür.

- OVP’de toplam yatırımlar 2014’te yüzde 3,1’den, yüzde -1,8’e ciddi oranda düşürülürken, enerji ithalatına 2014 yılında 56,2 milyar dolar ödeneceği öngörüsü yapılmıştır.

OVP’deki bir diğer sorunlu alan ise gerçekçi kur öngörüsünde bulunulamamasıdır. Kur öngörüsündeki gerçekçilikten uzak yaklaşım OVP’de öngörülen diğer öngörülerin de çelişkiler barındırmasına sebep olmaktadır. Örneğin OVP’de 2014 yılı ortalaması dolar kuru 2,18 TL olarak beklenmektedir. 2015 yılı için ise bu rakam 2,29 TL olarak beklenmektedir. 2014’ten 2015’e geçişte dolar kurunda öngörülen artış yüzde 5’tir. Bununla birlikte 2015 yılı GSYH deflatöründe, yani ortalama bazdaki yıllık enflasyonda öngörülen artış yüzde 6’dır. Buna göre, Türk Lirasının 2015 yılında dolar karşısında değer kazanacağı öngörülmektedir. Türk Lirasının dolar karşısında değer kazanacağına beklendiği 2015 yılında ihracatın yüzde 7,8, ithalatın ise yüzde 5,7 artacağı öngörüsü bir çelişki ortaya koymaktadır. İthalat ve ihracat rakamlarındaki artışın yaşanabilmesinin şartı Türkiye’nin yıllık enerji faturasının azalmasıdır. Oysa Hükümetin enerji sektöründe dış kaynağa bağımlılığı azaltacak bir çalışma içerisinde olmadığı görülmektedir. Bu ortamda öngörülen OVP büyüklükleri güvenli bir durum ortaya koymamaktadır.

Orta Vadeli Programın temel öncelikleri sırasıyla enflasyonla mücadele, cari açık ve yapısal reformlar olarak belirlenmiştir. Yeni OVP’nin temel öncelikler bakımından bir öncekinden farkı cari açığın birinci temel öncelikten ikinciliğe alınmış, enflasyonla mücadelenin birinci temel öncelik olarak belirlenmesi olmuştur. Temel öncelikler için izlenecek politikalar ise sıkı maliye politikası ve yapısal reformlar olarak belirtilmiştir. OVP’nin açıklandığı basın toplantısında her iki politikanın gerekçesi olarak cari açık ifade edilmiştir. Buna göre, temel önceliklerin ilk sırasında yer alan enflasyonla mücadele temel politikalar alanında karşılığını bulamamıştır.

Orta Vadeli Program’ın öncelikleri bugün gerçekten Türk ekonomisinin sorunlu en ciddi konularıdır. Ancak bu sorunlar birden ortaya çıkmışlar da değildir. Bütün bu sorunlar 12 yıllık AKP döneminin ortaya çıkardığı sorunlardır. Bu sorunların tümü, yapısal nitelikte, yapısal sorunların reçeteleri de yapısal düzenlemeler ve tedbirlerdir. Bu süreçte, yapısal düzenlemelerin sürekli ihmal edilmiş olması ekonomideki dengesizliklerin büyümesine ve birikimine neden olmuştur.

2003 yılı başında, bu üç ekonomik gösterge, eğilim olarak sorun olmaktan çıkmıştı. Adalet ve Kalkınma Partisi on iki yıl önce iktidara geldiğinde, önceki Hükümetçe, kapsamlı, son derece katı bir programla ekonominin beklentileri tamamen yerine getirilmiş, makroekonomik göstergelerin tümü olumlu bir eğilim içine girmiş, kırılgan yapıdan çıkmıştı.

AKP hükümeti reform yapmayan bir yönetim durumuna düşmüştür. Nitekim 2015-2017 Orta Vadeli Program'ın muhtevası da bu gerçeği net bir şekilde ortaya koymaktadır. Hükümetin kısa süre önce yayınlamış olduğu tedbirler paketi de bu ihmali açıkça göstermektedir.

OVP'de yer alan temel öncelikler ve Türkiye ekonomisinin kronikleşmiş sorunları için nasıl bir program izleneceği program metninde yer almamaktadır. Büyümenin finansmanı, cari açığı küçültürken büyümenin nasıl sağlanacağı, yabancı sermaye akışının nasıl arttırılacağı, büyüme oranları düşerken işsizliğin nasıl azaltılacağı, enflasyonla mücadele edilirken tüketime dayalı büyüme modelinin alternatifinin ne olacağı, sanayileşmede üretim artışı ve katma değer artışının nasıl sağlanacağı gibi sorular OVP'de cevapsız kalmıştır.

Orta Vadeli Programdaki makro ekonomik büyüklük öngörülerinin geniş çaplı revizyonlara maruz kalması hükümetin ekonomi politikalarındaki öngörüsüzlüğünü ortaya koymakla beraber iki önemli noktaya daha işaret etmektedir: Birincisi; devletin ilgili kurumlarının, ekonomik göstergelerde gelecekle ilgili tahminlerini artık gereğince doğru yapmadığıdır. Bu durum, ekonomik planlamanın doğru yapılmadığını ve ekonomide işlerin günlük ya da konjonktürel şekilde değerlendirildiğini göstermektedir. İkincisi; küresel ekonominin çok sık dalgalandığı ve krizlerle uğraştığı bir dönemde devletin ilgili kurumlarının, bu tür küresel olumsuzluklara karşı isabeti bir şekilde hesaplanan ekonomik planlama ile tedbir alamadığı ve geliştiremediğidir.

OVP'deki Bazı Temel Büyüklüklerin Karşılaştırması

	2014		2015		2016		2017
	YENİ	ESKİ	YENİ	ESKİ	YENİ	ESKİ	
GSYH (Milyar TL)	1.764	1.719	1.945	1.895	2.150	2.095	2.370
GSYH (Milyar Dolar)	810	867	850	928	907	996	971

Kişi Başı Milli Gelir (Dolar)	10.537	11.277	10.936	11.927	11.541	12.670	12.229
GSYH Büyümesi	3.3	4	4	5	5	5	5
Toplam Tüketim	1.9	3.2	3.8	3.8	4	3.6	3.9
Toplam Yatırım	-1.8	3.6	4.2	8.6	8.9	8.1	9.3
Toplam Tasarruf/GSYH, %	14.9	13.8	15.2	14.9	16.2	16.0	17.1
Kamu Tasarruf/GSYH, %	3.2	2.4	3.1	3.0	3.6	3.4	4
Özel Tasarruf/GSYH, %	11.7	11.4	12.2	11.9	12.6	12.7	13.1
İşgücüne Katılma Oranı	50.1	51.3	50.2	51.6	50.3	51.9	50.5
İstihdam (Bin Kişi)	25.824	26.257	26.340	26.901	27.002	27.525	27.599
İstihdam Oranı, %	45.3	46.5	45.4	46.9	45.7	47.3	45.9
İşsizlik Oranı, %	9.6	9.4	9.5	9.2	9.2	8.9	9.1
İhracat (Milyar Dolar)	160.5	166.5	173	184.0	187.4	202.5	203.4
İthalat (Milyar Dolar)	244.0	262.0	258.0	282.0	276.8	305.0	297.5
Dış Ticaret Açığı (Milyar Dolar)	83.5	95.5	85.0	98.0	89.4	102.5	94.1
İhracat/ithalat, %	65.8	63.5	67.1	65.2	67.7	66.4	68.4
Cari Açık (Milyar Dolar)	46.0	55.5	46.0	55.0	49.2	55.0	50.7
Cari Açık/GSYH, %	5.7	6.4	5.4	5.9	5.4	5.5	5.2
Enflasyon, %	9.4	5.3	6.3	5.0	5.0	5.0	5.0

Bu tablo Türkiye ekonomisinin öngörülebilirliğini ve güvenilirliğini zedelemektedir. Türkiye ekonomisi gerçekçilikten uzak pembe gözlüklerle yönetilmektedir.

OVP’de bazı çelişkiler de görmek mümkündür. Bu stratejilerden “özel sektör öncülüğünde dışa açık, rekabetçi ve yenilikçi bir üretim yapısının geliştirilmesi” ile yine programda yer verilen “gerek kamu sektörü gerek özel sektörde daha yüksek düzeyde

kurumsal kaliteye ulaşılması ve belirsizliklerin asgariye indirilmesi için kurallılık temelinde Şeffaflık, hesap verebilirlik ve hukukun üstünlüğü ilkeleri esas alınmaya devam edilecektir” ifadesi çelişmektedir. Kamuda saraylara ve lüks ulaşım araçlarına yapılan harcamalar ile yine programda yer verilen “hem kamu hem de özel kesimde israfı azaltmaya ve tasarruf bilincinin yerleştirilmesine yönelik politikalar uygulanacaktır.” ifadesi arasında da yine tezat dikkat çekicidir. Hükümet tarafından getirilen yasal düzenlemeler ve uygulamalar ile mukayese edildiğinde; programın bir tezatlar yumağı olduğu görölmektedir.

Orta Vadeli Programların ekonominin genel tablosuna dair önemi doğrultusunda OVP’de tespit edilen eksiklikler şunlardır:

- Hedeflenen büyüme için gerekli finansmanın nasıl ve nereden sağlanacağı belli değildir.
- Cari açığın sürdürülebilirliğinin zor olacağı gerçeği karşısında cari açık azaltılmak istenirken büyümenin nasıl gerçekleştirileceği gösterilmemektedir.
- Halen Dünya’ da 1,3 trilyon doların üzerinde doğrudan yabancı sermaye yatırımı yapılırken Türkiye’ye yeterince yabancı sermaye akışının olmamasının nedenleri üzerinde durularak artışın nasıl sağlanacağı bilinmemektedir.
- Büyüme oranları gelecek yıllarda düşük öngörölürken işsizliğin nasıl azaltılacağı belli değildir.
- Sanayileşmede üretim artışının ve katma değer artışının hangi sahalardan başlanarak teşvik edileceği tespit edilmemiştir.

Orta Vadeli Programda hükümetin 2014 yılı ekonomik karnesini de görmek mümkündür. OVP’de revize edilen rakamlar 2014 yılındaki ekonomik başarısızlıkları ortaya koymaktadır. Hükümet bırakınız uzun vadeli hedefleri, daha bir yıl öncesinden belirlediği program hedeflerine dahi ulaşmamaktadır.

Netice itibariyle, önümüzdeki yıl Türkiye ekonomisindeki belirsizliklerin artması, Türkiye’nin net dış finansal yükümlölüklerinin yükselmesi, cari açığın yönetilebilir bir seviyeye indirilemeyeceği açık bir şekilde görölmektedir. OVP’de geçmiş dönemlere göre çok ciddi sapmalar görölmekte, gelecek döneme ilişkin ortaya konulan tahminler gerçekçi görölmemektedir. Tüm bunlar göz önüne alındığında son Orta Vadeli Program’da önümüzdeki dönem için öngörölün ekonomik göstergelerin çok iyimser kaldığını ve bir

sonraki Orta Vadeli Program’da yine revizyonların gerçekleşeceğini bugünden söylemek yanlış olmayacaktır.

5. SAYIŞTAY DENETİMLERİ

Merkezî yönetim bütçeleri bütçe kanunuyla ilgili kurumlara harcama yetkisi verilmesi suretiyle oluşmaktadır. Merkezî yönetim harcamaları başlangıçta TBMM iradesiyle oluşturulmaktadır. Bütçe uygulama ve denetim aşamaları itibariyle de TBMM denetimine tabidir. Bütçe uygulamalarının TBMM adına Sayıştay tarafından denetlenmesi denetimin yargısal boyutunu oluşturmaktadır.

Anayasal bir kuruluş olan Sayıştay Anayasanın 160’ıncı maddesine göre, merkezî yönetim bütçesi kapsamındaki kamu idareleri ile sosyal güvenlik kurumlarının bütün gelir ve giderleri ile mallarını Türkiye Büyük Millet Meclisi adına denetlemek ve sorumluların hesap ve işlemlerini kesin hükme bağlamak ve kanunlarla verilen inceleme, denetleme ve hükme bağlama işlerini yapmakla görevlidir.

Anayasadaki görev tanımı itibariyle Sayıştay Türkiye’de demokratik ve şeffaf devlet niteliklerinin en önemli kurumudur. Sayıştay denetimleri ülkemizde demokrasinin gelişimi ve yolsuzluk kültürünün yok edilmesi için önem arz etmektedir. Demokratik yönetimin en önemli ilkesi yönetenlerin her türlü eylem ve işlemlerinin halkın denetimine açık olmasıdır. Diğer bir ifadeyle, denetim ve demokrasi ayrılmaz bir ikilidir. Sayıştay’ın varlığı kamu yönetiminde şeffaflık ve hesap verebilirliğin inşasını gerçekleştirmektedir.

Sayıştay bu özelliğine rağmen 12 yıllık AKP döneminde bir tabela kuruluş haline getirilmek suretiyle denetim mekanizmasından uzaklaştırılmak istenmiştir. AKP bu amaç için bilinçli ve sistemli bir yöntem ile Sayıştay’ı işlevsizleştirme çabasına girmiştir. Örneğin, 1996 yılından 2010 yılına kadar kamu kaynaklarının kullanımında performans denetimi yapan Sayıştay 6085 sayılı Sayıştay Kanunuyla yüzeysel bir performans ölçümüne indirgenmiştir.

AKP hükümetleriyle birlikte Sayıştay’ın TBMM adına yapması gereken denetimlerden uzak kaldığı görülmektedir. Örneğin, kamu kaynaklarıyla kurulan belediye şirketleri ve belediye bütçeleri Sayıştay denetiminden ısrarla kaçırılmaktadır.

Sayıştay'ın denetimden uzaklaştırıldığı bu fiili durum hukuki koruma altına alınmak istenmektedir. 3 Aralık 2011 tarihinde TBMM geçerek yasalaraşan 6085 sayılı Kanunda yapılan değişikliklerle TBMM'nin denetim yetkisi etkisizleştirilmiştir. 4 Temmuz 2012 tarihinde kabul edilen 6353 sayılı Bazı Kanun ve Kanun Hükümünde Kararnemelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanununun 45 inci maddesi ile 6085 sayılı Kanununun 35 inci maddesi değiştirilerek Sayıştay denetimi etkisizleştirilmiş, denetimden kaçılmıştır. Sayıştay denetimi göstermelik bir hale dönüştürülmüştür.

AKP daha ilk günden itibaren "yolsuzlukların tespit edilmesin" mantığıyla hareket etmektedir. 5018 sayılı Kamu Mali Yönetim Kanunu ve 4734 sayılı Kamu İhale Kanununda yapılan değişiklikler AKP'nin denetim mekanizmasından uzak harcama anlayışının birer yansımasıdır. Bununla birlikte kamu harcamalarının denetiminin esası 5018 sayılı Kanuna dayanmaktadır.

5018 sayılı Kanuna göre, kamu kurumlarının yöneticilerinin hesap verme sorumluluğunu yerine getiren iç denetim ve TBMM adına yürütölen dış denetim yani Sayıştay denetimi olmak üzere iki adet denetim mekanizması vardır. Sayıştay'ın yapacağı dış denetim faaliyetlerinin çerçevesi 5018 sayılı Kanunda çizilmiştir. Bu çerçevede uygunluk denetimi yanında kamu idarelerinin mali rapor ve tablolarının ilgili kurumun mali durumu ve faaliyetlerinin güvenilirliği yanında kaynakların etkin ve verimli kullanılıp kullanılmadığı da Sayıştay'ın dış denetim faaliyetlerinin içerisinde yer almaktadır. Kanunun yürürlüğe girmesinin üzerinden yaklaşık 9 yıl geçmesine rağmen her iki denetim mekanizmasının da yeterince işletildiğini söylemek mümkün değildir.

AKP hesapsız, kitapsız bir şekilde denetimden kaçmak için elinden geleni yapmıştır. Bu çalışmalar kamu harcamalarının tespitinde ve bunların kamuoyuna açıklanmasında AKP'nin saklamak istediğı hususların olduğuna işaret etmektedir. TBMM'yi Sayıştay raporlarından mahrum bir şekilde bütçe görüşmelerine zorlayan bu iktidardır. Bu durum AKP'nin millet iradesine vurduğu açık bir darbedir.

17-25 Aralık sürecinde kamuoyuna yansıyan ses kayıtlarından birisi de bu durumu ifade etmektedir. Söz konusu ses kaydında dönemin AKP grup başkanvekili 2012 Sayıştay raporlarının TBMM'ye gelmediğini belirterek, "İyi ki gelmedi. Çünkü raporlar çok berbat. Yani hükümeti ciddi anlamda..." ifadelerini kullanmıştır. Bu ifadelere dönemin Başbakanı

Recep Tayyip Erdoğan'ın Özel Kalem Müdürü, "Buna bir çözüm bulmak lazım başkanım" yanıtını vermiştir. Ses kaydında AKP'li grup başkanvekili, "Beyefendi talimat verdi, şimdi var ya bu raporlar gelmiş olsaydı Hasan bey..." ifadelerini de kullanmıştır. Bu anlayış halen sürmektedir. Nitekim son 2 yıldır meclis gündemine gelen Sayıştay raporları göstermelik metinlerdir.

Sayıştay denetimlerinin hukuki boyutu 5018 sayılı ve 4734 sayılı Kanunlarda yapılan değişikliklerle zedelenirken uygulamada da sorunlar yaşanmaktadır. 29 Eylül günü açıklanan Sayıştay denetçileri arasında yapılan ankette denetçilerin yüzde 54'ü denetim yapılırken etki altında bırakıldıklarını ifade etmiştir. Sayıştay'ın TBMM adına yaptığı denetimlerde baskı altına alınması kamu harcamalarının TBMM ve milli iradeden saklanmak istendiğini ifade etmektedir.

Sayıştay denetimleri sadece denetim aşamasında değil, denetim sonrasında raporlama ve raporların TBMM'ye ulaşması aşamalarında da baskı altına alınmaktadır. Sayıştay raporlarının TBMM'ye gelirken denetim raporlarındaki yolsuzluk ve usulsüzlüklerle ilgili bilgi ve belgeler kamuoyundan kaçırılmıştır.

Sayıştay denetimleri kamu mali yönetiminde saydamlığın sağlanması ve hesap verme kültürünün kamu yönetimine yerleşmesi bakımından önem arz etmektedir. Bir yüksek denetim organı olan Sayıştay yolsuzluk ve usulsüzlüklerin önlenmesi açısından son derece önemlidir. Buna rağmen hükümetin keyfi ve hesap vermekten kaçan bir yönetim anlayışını her geçen gün daha güçlü bir dayatma ile uygulamaya geçirmeye çalıştığı görülmektedir. Kamu kaynaklarının kullanılmasındaki usulsüzlük ve yolsuzlukların tespiti ve bunların raporlar itibariyle TBMM'ye sunulması hükümeti rahatsız etmektedir.

Netice itibariyle, 17-25 Aralık yolsuzluk ve rüşvet soruşturmaları kamu harcamalarının denetiminin önemini bir kez daha ortaya çıkarmıştır. Hükümet yolsuzluk, rüşvet ve usulsüzlüklerin odağı haline gelmiştir. Hükümetin TBMM önünde mali denetiminin şeffaf bir şekilde yapılması gerekmektedir. Bunun için de öncelikle TBMM'nin mali denetim hakkı güvenceye alınmalıdır. Diğer bir ifadeyle Sayıştay'ın bağımsızlığı mutlak suretle sağlanmalıdır.

6. EKONOMİK VE SOSYAL POLİTİKALARIN DEĞERLENDİRMESİ

Ülkemizde ekonomik ve sosyal sorunlar iç içe geçmiştir. Bir taraftan zenginleşen kesimler ülke ekonomisinin sanal olarak büyüme göstergelerine bürünmesine sebep olurken diğer taraftan giderek fakirleşen geniş toplum kesimleri ekonomimizin ve sosyal barışımızın önündeki en büyük sıkıntılardan birisi haline gelmektedir.

Milletimizin en büyük özlemi, ekonomik olarak güçlü, gelişmiş ve kalkınmış bir ülke olmaktır. Bir milletin kalkınmasının ilk şartı iç güvenliğinin tam olarak sağlanmış olmasıdır. Ancak bu güvenlik milletimizin değerlerinden, birlik ve beraberliğinden taviz verilmeden, bölücü ve etnik temelli taleplere boyun eğmeden sağlanmalıdır. Aksi durumda gelebilecek her türlü terör tehdidinde yeni tavizler verilecektir.

Bu çerçevede yapılması gereken milli birlik ve güvenliğimizi tehdit edecek her türlü davranışa karşı kararlı olmaktır. Hükümet ise kalkınmanın temelini oluşturacak bu toplumsal ve ekonomik ortamı sağlamaktan acizdir.

Toplumsal olayların ekonomi rakamlarından ayırt edilemez noktaya geldiği anda gelişme-büyüme-kalkınma gibi kavramlar arasındaki bağlantıyı kurmak gerekmektedir.

Büyüme ile kalkınma kavramları birbiriyle organik bir ilişki içerisinde olsa da bu kavramların birbirlerinin yerine kullanılması yanlıştır. Büyüme, bir yıl içerisinde ülkede üretilen mal ve hizmetlerin toplamında meydana gelen artış iken; kalkınma, içerisinde büyümenin de olduğu daha kapsamlı bir kavramdır. Kalkınma, sadece maddi değerler ile ölçülebilecek bir durum değildir. Yapılan yatırımlar ve üretilen ürünlerin yanında insana yapılan hizmetler de kalkınmada birer faktördür.

Terminolojik olarak büyüme niceliksel bir durumu, kalkınma ise niteliksel bir durumu anlatmaktadır. Kalkınma sadece maddi değerlerle ölçülebilir bir durum değildir. Kalkınma en genel anlamıyla eğitim-kültür düzeyinin artması, bireylerin barınma ve sosyal güvenlik hizmetlerinin sağlanması, gelir adaletsizliğinin önüne geçilmesi, demokrasi, adalet gibi kavramlara olan güvenin sağlanmasıdır.

Kalkınma genel anlamda ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel alanlarda ilerleme ve toplum refahının artmasını ifade etmektedir. Kalkınma, sadece ekonomik bir terim değildir,

diğer birçok disiplinde de kullanılan bir kavramdır. Kalkınma ekonomik büyümenin ötesinde insanın yaşam kalitesi ve koşulları, devlet yönetimindeki şeffaflığı ve adaleti öne çıkaran bir politikadır. Kalkınmayı sadece maddi temelleri ile değerlendirmek eksik kalacaktır. Mutlak suretle manevi temellerini de dikkate almak gerekmektedir. Türkiye’de kalkınmanın manevi temelleri milliyetçilik, iman ve ahlakıdır. Maddi kalkınmamız ancak bu değerler üzerine inşa edilirse bir değer kazanır.

Kalkınma uzun vadeli çıkar ve hedefleri, kültürel ve toplumsal bütünleşmeyi ve ekonomik büyümenin sürdürülebilirliğini amaçlamalıdır. Ülkemizde ise bunların hiçbirisi hükümet politikalarında yer almamaktadır. Bir kere, hükümetin ekonomik beklentileri dönem sonuna kadar birkaç kez revize edilmektedir. Adeta hükümet uzun vadeli ekonomi politikaları perspektifi ortaya koyamamaktadır. İkincisi, Türk milleti kamplaştırılmaya, kutuplaştırılmaya çalışılmaktadır. Milletın ortak değerleri yozlaştırılmak istenmektedir. Türk milletinin ve Türk devletinin üzerine inşa edildiğı bütün değerler yok sayılmaktadır. Üçüncüsü, ekonomik büyüme hep daha fazla tüketime dayandırılmaktadır. Üretimsiz tüketim borçlanmayı getirmektedir. Bu durumda ekonomik büyüme sürdürülebilir değildir.

Buna göre, Türkiye büyüyor mu, kalkınıyor mu? Hükümet kâğıt üstündeki sanal artışlarla Türkiye’nin kalkındığını iddia etmektedir. Ancak ekonominin toplumsal boyutu Türkiye’nin kalkınmadığını ortaya koymaktadır.

Örneğın, Birleşmiş Milletlerin yayınladığı 2013 İnsani Gelişmişlik Endeksi sıralamasında Türkiye arka sıralarda yer bulabilmiştir. Birleşmiş Milletler İnsani Gelişme Endeksi hazırlanırken seçilmiş ülkeler uzun ve sağlıklı bir yaşam, bilgiye erişim ve insana yakışır bir yaşam standardı belirlenen kriterler üzerinden karşılaştırılmaktadır. Türkiye 75,3 yıl olan ortalama yaşam beklentisi, 14,4 yıl olarak belirlenen öğrenim görme süresi beklentisi, 7,6 yıllık ortalama öğrenim görme süresi ile 187 ülke arasında 69’uncu sıradadır.

Ülkemizde kişi başına düşen gayri safı millî gelir seviyesi yüzde 21,8’lik bir eşitsizliğe işaret etmektedir. Eşitsizliğe uyarlanmış İnsani Gelişme Endeksi ise insanî gelişmedeki eşitsizlikten kaynaklanan kaybı ölçmeyi hedeflemekte, eşitsizlik oranı arttıkça insanî gelişmedeki kayıp da artmaktadır. Gelirdeki yüzde 21,8 eşitsizliğin yanı sıra ortalama yaşam beklentisinde yüzde 11’lik, eğitimde ise yüzde 14,1’lik eşitsizlik mevcuttur.

Bir diğerk endeks de Almanya'da yayımlanan Dünya Demokrasi Endeksi'dir. Bu endekse göre 2013 yılında Türkiye OECD ve AB üyesi 41 ülke içerisinde sonuncu sıradadır.

Türkiye'de;

- İşsizlik oranı yüzde 10,2
- İstihdam oranı yüzde 46,1
- Genç işsizlik oranı yüzde 18,9
- İstihdamdaki kadınların oranı yüzde 30,9
- Kamu eğitim harcamalarının GSMH 'ya oranı %4,2
- Eğitim harcamalarının hanehalkı gelirine oranı yüzde 2,4
- Sağlık harcamalarının hanehalkı gelirine oranı yüzde 2,1
- Yılda ortalama boşanma sayısı 125 bin olarak gerçekleşmektedir.

Gelir dağılımının adaletsiz olduğu, asgari ücretin çok düşük düzeyde bulunduğu, insanların borç içinde olduğu, vatandaşın devletten umduğu güvenlik, adalet ve refah beklentilerinin karşılanamadığı bir ülkede kalkınmadan bahsetmek mümkün değildir. Bu veriler Türkiye'nin kalkınma yolunda olmadığını göstermektedir.

AKP günlük hayattaki yavaş, zaruri ve rutin gelişmeleri büyük hamleler ve başarılarıymış gibi göstermekte, Türk milletini oyalamaya çalışmaktadır. AKP, 12 yıldır Türkiye'de önemli aşamalar kat edildiğini ileri sürerek bu görüşlerini doğrulamak için rakamlar vermektedir. Gerçekler ise şu sorulara verilecek cevaplarda gizlidir: Temel ve yapısal ekonomik ve sosyal göstergelerde durum nedir? Vatandaşlarımızın bugünkü yaşam koşullarında durumu nedir? Vatandaşlarımız iş ve aş bulabilmekte midir? Bu ve buna benzer sorulara verilecek cevaplar Türkiye'nin kalkınma yolundaki çizgisini de tespit edecektir.

7. BÜYÜME

Türkiye ekonomisinin büyüme performansı son 12 yılda inişli çıkışlı bir seyir izlemiştir. Ekonomik analizlerde büyüme performansı müstakil bir veri olarak değerlendirilemez. Büyüme verileri ekonominin diğer bütün makro ve marka verilerini etkilemektedir. Ülkemiz açısından ekonominin toplumsal yansıması dikkate alındığında

büyümenin işsizlik ve istihdam; kamu, özel sektör ve hane halkı borçluluğu; enflasyon; üretim gibi alanlarda ekonomik büyüme verilerinin etkisi vardır.

Türkiye ekonomisinin büyüme verileri, dönemsel karşılaştırmada ekonomik analizlerinin en önemli girdisidir. Hükümetin ekonomi politikalarının sözde başarısını ölçerken ekonominin 1923–2002 ve 2002 sonrası büyüme verilerini karşılaştırdığı görülmektedir. Hükümet 2002 sonrasında Türkiye ekonomisinin büyüme performansı ile övünse de dönemsel karşılaştırmalar itibarıyla bu iddialar hiçbir anlam ifade etmemektedir. 2003-2013 yıllarını kapsayan 11 yıllık dönemde Türkiye ekonomisinin büyüme ortalaması yüzde 5 olarak gerçekleşmiştir. 1924–2002 yıllarını kapsayan dönemde Türkiye ekonomisi yüzde 4,8 büyümüştür. Bu oranlar itibarıyla Türkiye ekonomisinin AKP dönemindeki büyüme oranı AKP öncesi dönemle karşılaştırıldığında fark göstermemektedir. Türkiye ekonomisinin borçlanma, işsizlik, enflasyon gibi diğer makro alanlarındaki gelişmeler dikkate alındığında AKP dönemi büyüme performansı büyümenin nitelikleri açısından yeterli değildir.

AKP Dönemi Türkiye Ekonomisi Büyümeleri (yüzde)

2003	5,3
2004	9,4
2005	8,4
2006	6,9
2007	4,7
2008	0,7
2009	-4,8
2010	8,9
2011	8,5
2012	3,2
2013	4,1
2003-2013 Ortalama	5

2015-2017 OVP’de en dikkat çekici alanlardan birisi büyüme beklentilerindeki revizyondur. 2014 büyüme beklentisi yüzde 4’ten yüzde 3,3’e; 2015 büyüme beklentisi yüzde 5’ten yüzde 4’e çekilmiştir. 2014 büyüme beklentisi 57 milyar dolar, 2015 büyüme beklentisi 78 milyar dolar, 2016 büyüme beklentisi 89 milyar dolar aşağı çekilmiştir. Kişi başı milli gelir beklentileri de 2014’te 740 dolar, 2015’te 991 dolar, 2016’da ise 1.129 dolar aşağı çekilmiştir.

2014 yılı büyüme beklentisi hükümetin ekonomi politikalarındaki başarısızlığın bir göstergesidir. 2014 yılının ilk 6 ayı itibarıyla ortalama büyüme hızı yüzde 3,3’tür. 2014 yılı

büyüme beklentisinin de yıl sonu itibariyle yüzde 3,3 olarak beklendiği dikkate alındığında hükümet yılın ikinci altı ayında ekonomik olarak bir hareketlilik beklememektedir.

Türkiye ekonomisindeki son dönem büyüme veri ve beklentisi döviz kuru itibariyle de dikkat çeken bir tablo ortaya koymaktadır. Büyüme rakamları üzerinden dolar kuru tahminleri OVP'deki en zayıf halkalardan birisidir. 2014 yılı GSYH'sının TL bazında 1.764 milyar TL olarak öngörülürken dolar bazında bu rakamın 810 milyar dolar olarak ifade edilmesi ortalama dolar kuru beklentisinin 2,17 TL olduğunu göstermektedir. Buna göre dolar kurunun bugünden yıl sonuna ortalamada 2,20 TL olması anlamına gelmektedir. Kurun son dönemde 2,29 TL seviyesine de yükseldiği hesaba katıldığında ortalama dolar kuru beklentisinin gerçekçi olmadığı görülecektir. Geçen yılki programda 2014 yılı için ortalama dolar kuru beklentisi 1,89 TL idi. Dolar kurundaki bu durum dahi büyüme rakamlarının yeniden revize edilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

OVP hükümetin 2023 hedeflerinin hayli afakî olduğunun zımnen de olsa itirafıdır. Her şey yolunda gitse bile 2017 sonunda kişi başına gelir, 12 bin 229 dolar olacak ki kalan 7 yılda yaklaşık 7 bin 700 dolarlık, diğer bir ifadeyle yaklaşık yüzde 66'lık, bir artış olması gerekmektedir. Türkiye içi küresel ve iç politik risklerin artacağına görüldüğü bir 3 yıllık dönemde dahi hedeflerin tutması beklenmezken AKP 2023 hedefinden gittikçe uzaklaşmaktadır.

AKP'nin 2023 hedeflerinin AKP politikalarıyla ulaşılabılır olmadığı 2015 yılından dahi ortaya çıkmaktadır. Hükümetin "Ak Hedefler" başlığıyla duyurduğu projeye göre GSYH'nın 2015'te 1 trilyon 76 milyar dolara yükselmesi hedeflenmiştir. Oysa OVP'de 2015 GSYH beklentisi 850 milyar dolardır. Bu durumda GSYH'nın 2019'da 1 trilyon 486 milyar dolara, 2023'te ise 2 trilyon 64 milyar dolara yükseltilmesi hayalden öteye geçememektedir. Bu hedeflere ulaşabilmek için önümüzdeki 10 yılda ortalama yüzde 8,5 büyüme oranlarına ulaşılması gerekmektedir. Ancak hükümet kendi projelerini gerçekleştirmekten uzak bir vizyon ile yüzde 3,2-yüzde 5 arasında büyüme hedefleri tespit etmektedir.

AKP döneminde ekonomi verileri üzerinden dejenerasyon stratejisi izlenerek ülke ekonomisi gelişmeleri olumlu yönde gösterilmek istenmektedir. Büyüme verileri üzerinden de benzer bir tutum sergilendiği görülmektedir.

Hükümet GSYH karşılaştırmalarında cari fiyatları kullanmaktadır. GSYH cari fiyatlarla diğer bir ifadeyle o yıl içinde geçerli olan fiyatlarla hesaplanırken o yılın fiyat artışlarını da içinde barındırmaktadır. Dolar cinsinden GSYH da o yılın ortalama dolar kuruna bölünerek bulunmaktadır. Bu hesaplamayla 2002 sonrasında GSYH'nın TL cinsinden 350,4 milyar TL'den 2013'te 1.565 milyar TL'ye, dolar cinsinden 231 milyar dolardan 822 milyar dolara yükseldiği iddia edilmektedir. Bu hesaba göre Türkiye 11 yılda yaklaşık Türk Lirası cinsinden 4,4 kat, dolar cinsinden 3,5 kat büyümüştür. Cari fiyatlar üzerinden bir karşılaştırma sadece aynı dönem için ülkeler arasında yapılacak bir karşılaştırmada anlamlı olacaktır. Farklı dönemlerde aynı ülke için yapılacak karşılaştırmada sabit fiyatlar üzerinden karşılaştırma yapılması gerekmektedir.

Cari fiyatlar içinde enflasyon etkisini barındırdığı için dönemsel karşılaştırmalarda bu değer büyümeyi göstermez. Çünkü büyüme fiziki bir olaydır. Fiziki bir büyüme ancak sabit bir yıl üzerinden ölçülebilmektedir. Türkiye'de yapılan hesaplamalar için de 1998 yılı sabitleme yılı olarak alınmaktadır. Böylece sabit fiyatlarla GSYH hesaplanırken fiyatlardaki değişimler 1998 yılından itibaren hesaba katılmamış olmakta ve reel GSYH ve reel büyüme hesaplanmış olmaktadır. Türkiye ekonomisi için 1998 yılı sabit fiyatlarıyla GSYH 2002'de 72,5 milyar TL iken, 2013'te 122,4 milyar TL'ye yükselmiştir. Buna göre, 2002-2013 yılları arasında sabit fiyatlarla GSYH artış oranı yüzde 68,8'dir. Cari fiyatlarla ifade edilen 4,4 kat büyüme oranı ile sabit fiyatlar üzerinden yüzde 68,8 oranındaki büyüme oranı arasındaki fark fiyat artışlarından kaynaklanan sanal büyümedir.

Enflasyon etkisi üzerinden Türkiye ekonomisi 2003-2013 yılları arasında kendi seyrine bırakılmış olsaydı ve ekonominin büyüme oranı yüzde 0 olarak gerçekleşseydi bile enflasyon etkisiyle GSYH 2 katına kadar çıkabilecekti.

Sabit fiyatlarla cari fiyatlar üzerinden yapılan hesaplamalardaki farklılık 10'uncu Kalkınma Planında da kendisini göstermektedir. Sabit fiyatlarla 10 uncu Kalkınma Planında GSYH 2013'teki 122,4 milyar TL'den 2018'de 159,7 milyar TL'ye yükselmesi beklenmektedir. Plan döneminde büyüme beklentisi yüzde 30,4'tür. Oysa cari fiyatlarla yapılan hesaba göre 10'uncu Kalkınma Planı döneminde büyüme yüzde 62,9'dur.

GSYH ve büyüme hesaplamaları üzerinden yapılan tartışmalara 2014 yılı içerisinde bir yenisi daha eklenmiştir. GSYH hesaplamasında yeni bir revizyon yapılması gündeme

getirilmiştir. 2008 yılında milli gelir hesaplama yönteminde yapılan değişiklik sonrasında GSYH bir gecede 400 milyar dolardan 526,4 milyar dolara yükselmiştir. Bir gecede GSYH'daki artış yüzde 31,6'dır. Kişi başı milli gelir de aynı dönemde 7 bin 502 dolardan 9 bin 333 dolara yükselmiştir. Milli gelir hesaplama yöntemindeki yeni değişiklikle Türkiye'de milli gelir ve kişi başına düşen milli gelir yine bir gecede artacaktır.

Türkiye ekonomisi büyümesinde nitelik sorunu da yaşanmaktadır. Türkiye ekonomisi 2002 sonrasında tüketime ve borçlanmaya dayalı bir büyüme sürecine girmiştir. Tüketime dayalı büyüme stratejisi Türkiye için uygun değildir. Ekonomik büyümenin üç belirleyici bulunmaktadır: Sermaye birikimi, teknolojik ilerleme, nüfus ve işgücü. Sermaye birikimi yatırımlara dönüştüğü takdirde büyüme üzerinde olumlu bir etki ortaya koyarken teknolojik ilerleme de üretimin organizasyonel yapısını ve niteliğini etkilemek suretiyle büyüme üzerinde olumlu bir etkiye sahiptir. Nüfus ve iş gücündeki artış da üretimin önemli bir girdisi olması sebebiyle ekonomik büyümenin tetikleyicisi konumundadır.

AKP dönemi Türkiye ekonomisinde ise bu üç belirleyiciye yönelik politika geliştirilmemiştir. Bunu yerine Türkiye ekonomisi tüketime dayalı bir büyüme stratejisi içerisinde yönetilmek istenmiştir. Bu durum 2002 sonrasında gerek hane halkının gerekse de özel sektörün borçluluğundaki artışta kendisini göstermektedir. Üretimden soyutlanmış, tüketime ve borçlanmaya dayalı büyüme stratejisi orta ve uzun vadede Türkiye ekonomisini olumsuz etkileyecektir.

Ekonomik büyümenin sürdürülebilirliği sağlamak ve büyümenin niteliğini arttırmak sermaye kalitesini artırmaya yönelik yatırımlar yapmak, teknolojik yeniliklerden yararlanmak ve böylece yeni istihdam alanları oluşturmaktan geçmektedir.

Netice itibarıyla, Türkiye ekonomisi düşük büyüme ve büyümenin niteliği sorunuyla karşı karşıyadır. Ekonomik büyümedeki sorunlara dair AKP Hükümeti kendisinin bir ilgisi yok gibi davranmaktadır. Büyüme sorunu ve genel olarak ekonominin kronikleşmiş sorunlarına dair çözüm önerileri zevahiri dahi kurtaramamaktadır.

8. İŞSİZLİK VE İSTİHDAM

İşsizlik ve istihdam verileri kalkınmanın önemli göstergelerinden birisidir. İşsizlik oranları itibariyle 12 yıllık AKP döneminde hiçbir olumlu gelişme yoktur. İşsizlik verilerine OVP metinleri üzerinden baktığımızda hükümetin işsizlik konusundaki politikasızlığını görmek mümkündür. 2014-2016 OVP’de 2014 yılı için işsizlik oranı tahmini yüzde 9,4’tür. 2015-2017 OVP’de ise bu oran yüzde 9,6’ya yükseltilmektedir. İşsizlik oranı tahminindeki 0,2 puanlık artış Türkiye ekonomisine ek yaklaşık 600 bin işsiz vatandaş anlamına gelmektedir. İşsizlik oranı beklentisindeki bu artış büyüme tahminindeki düşüşte de kendisini göstermektedir.

İşsizlik verilerindeki son dönem gelişmeler, Ekim ayında açıklanan OVP’deki işsizlik hedeflerinin dahi yıl sonuna kadar gerçekleşmeyeceğini ortaya koymaktadır. TÜİK’in 15 ve daha yukarı yaştaki istihdam edilenlerin oranına bakıldığında 2014 yılı Ağustos ayında işgücüne katılım oranı yüzde 56; işsizlik oranı yüzde 10,3; tarım dışı işsizlik oranı yüzde 12,4; istihdam oranı yüzde 50,2’dir. İşgücüne dahil edilmeyen nüfus 27 milyon 841 bin kişidir. Toplam istihdam 26 milyon 313 bin kişi olarak belirtilmiştir.

2014 yılı Ağustos ayı işsizlik verilerinin 2013 yılının Ağustos dönemi karşılaştırılması hükümetin rakamsal işsizliği düşürmek için yeni işsizlik hesaplama yöntemleri ortaya koyduğu görülmektedir. 2013 yılı Ağustos ayında işgücüne katılma oranı yüzde 51,6; işsizlik oranı yüzde 9,8; tarım dışı işsizlik oranı yüzde 12,3; istihdam oranı yüzde 46,6’dır. İşgücüne dâhil edilmeyen nüfus 26 milyon 949 bin kişi olarak belirtilmiştir. Toplam istihdam 25 milyon 960 bin kişidir. Buna göre, 2013’ten 2014’e hem istihdam oranı hem de işsizlik oranı aynı anda artmıştır. 2013 yılı Ağustos ayında yüzde 46,6 olan istihdam oranı 2014 yılı Ağustos ayında yüzde 50,2’ye yükselmiş; 2013 yılı Ağustos ayında yüzde 9,8 olan işsizlik oranı 2014 yılı Ağustos ayında yüzde 10,2’ye yükselmiştir.

İşsizlik verileri üzerinden AKP dönemi karnesi başarısız bir tablo ortaya koymaktadır. 2002’de işsizlik oranı yüzde 10,3; istihdam oranı yüzde 49,6’dır. 2002’den bugüne işsizlik oranı sadece 0,1 puan düşmüştür. Üstelik düşüş hesaplama yönteminde yapılan değişikliklere rağmen bu denli küçük bir oranda yaşanmıştır.

Şubat 2014 itibariyle işsizlik verilerinde yeni bir hesaplama yöntemine geçilmiştir. Yeni hesaplama yöntemiyle resmi olarak işsiz sayılanların kapsamı daraltılmıştır. Önceki uygulamada, referans dönemi içinde “son üç ay” içerisinde iş arama kanallarından en az birini

kullanmış ve iki hafta içinde işbaşı yapabilecek durumda olan kişiler “işsiz” olarak değerlendirilirken yeni uygulamada yalnızca “son dört hafta” içerisinde iş arama kanallarından en az birini kullanan ve iki hafta içinde işbaşı yapabilecek durumda olan kişiler “işsiz” olarak ele alınmaktadır. Örneğin 2 ay önce iş başvurusu yapmış olan ve işe başlamaya hazır bir kişi işsiz kategorisi dışına çıkartılmıştır. Hükümetin oransal işsizliği düşürmek için başvurduğu bu yöntem çalışmak isteyen sayısını aşağı çekmek suretiyle işsizlik oranını düşük göstermektedir. Örneğin, 2013 yılı Ağustos ayından 2014 yılı Ağustos aya işgücü 27 milyon 182 bin’den 29 milyon 257 bin’e yükselirken artış 2 milyon 75 bin’dir. Ancak işgücüne dâhil edilmeyen nüfus aynı dönemde 26 milyon 960 bin’den 27 milyon 841 bin’e yükselmiştir. İşgücüne dâhil edilmeyen nüfus 881 bin kişi artmıştır. Aynı dönemde toplam istihdam 25 milyon 960 bin’den 26 milyon 313 bin’e yükselmiştir. Buna göre, artış sadece 353 bin’dir. Rakamların ortaya koyduğu çarpıklık şudur: İşgücüne dâhil edilmeyen nüfus 881 bin kişi artarken istihdam sadece 353 bin kişi artmıştır. Hükümetin amacı istihdamı arttırmak değil, işgücüne dâhil edilmeyen nüfusu arttırarak işsizlik oranını düşük göstermektedir.

Hükümetin rakamlarla oynayarak işsizlik oranını düşük gösterme gayretinin bir başka aracı işgücüne dâhil edilmeyen nüfusun diğer kalemleridir. Türkiye’de işsizlik oranı işsiz olup da iş arayanların sayısının iş gücüne bölünmesi ile hesaplanmaktadır. İş gücüne dâhil nüfus, bir işte çalışanlar ile işsiz olup da iş arayanların toplamından oluşmaktadır. Bu yüzden işsiz olup da iş aramayanlar işsiz olarak kabul edilmemektedir. Buna göre iş bulma umudunu yitirenlerin sayısı arttıkça TÜİK için işsiz sayısı ve işsizlik oranı azalmaktadır. Yine mevsimlik işçiler bu tabloda işsiz olarak görülmemektedir. Mevsimlik işçiler dönemsel iş faaliyetlerini tamamlayıp şehrine döndükten sonra çalışmadığı halde iş bulma umidi olmadığı için işsiz olarak sayılmamaktadır.

İşgücüne dâhil edilmeyen nüfus 2014 yılı Ağustos ayı itibariyle 27 milyon 841 bin kişidir. İş aramayıp çalışmaya hazır olanların sayısı 2 milyon 486 bin’dir. 90 bin kişi de mevsimlik çalışanlardır. Bu rakamlara istihdam edilenler olarak değerlendirilen ancak aslında işsiz olan “ücretsiz aile işçileri” rakamını da eklemek gerekmektedir. 2014 yılı Ağustos ayı itibariyle ücretsiz aile işçisi sayısı 3 milyon 446 bin’dir.

TÜİK Ağustos 2014 itibariyle işsiz sayısı 2 milyon 944 bin kişi olarak açıklamıştır. TÜİK’in açıkladığı işsiz sayısına sadece mevsimlik çalışanları, iş aramayıp çalışmaya hazır olanları ve ücretsiz aile işçilerini eklediğimizde Türkiye’de gerçek işsiz sayısının 7 milyon 65

bin olduğu görülecektir. Bu rakama iş aramayıp çalışmaya hazır 2 milyon 94 bin kişiyi eklediğimizde gerçek işsiz sayısı 9 milyon 551 bin'dir. Buna göre, Türkiye'de gerçek işsizlik oranı yüzde 32,6'dır.

İşsizlik ve İstihdama İlişkin Seçilmiş Veriler (bin kişi, yüzde)

	2002	Ağustos 2013	Ağustos 2014
İstihdam Oranı (%)	49,6	46,6	46,1
İşsizlik Oranı (%)	10,3	9,8	10,1
Tarım Dışı İşsizlik Oranı (%)	14,5	12,3	12,3
İşgücüne Dâhil Edilmeyen Nüfus	24.223	27.028	27.841
Toplam İstihdam	21.354	25.367	26.313
İşgücü	23.818	28.766	29.257

İşsizlik verilerindeki bir diğer önemli alan da işsizlik oranıyla büyüme arasındaki ilişkidir. İktisat literatüründe ekonomik büyüme ile işsizlik oranı arasında negatif yönlü bir ilişki olduğu kabul edilmektedir. Bu iki veri arasındaki ilişki politik ve ekonomik yönden büyük önem arz etmektedir. Ekonomik büyümedeki artış büyümenin üretime dayalı olduğu varsayıldığında üretimi ve büyümeyi arttırmak için işgücünün artacağı ve bunun sonucunda da işsizlik oranlarının düşeceği beklenmektedir.

Ekonomi literatüründeki bu yaklaşım Türkiye örneğinde de kendisini göstermektedir. Türkiye'de ekonominin görece olarak üretime dayandığı yıllarda işsizlik oranlarında bir düşüş göstermiştir. Ancak son 12 yılda AKP hükümetleri yönetiminde büyüme üretimden uzaklaştıkça işsizliğin büyümeyle ilişkisi zayıflamıştır.

2014 yılı Türkiye ekonomisi gelişmeleri kapsamında ekonominin ilk 6 aylık performansı yüzde 3,3'lük bir büyüme gösterirken yıl sonu hedefi de yüzde 3,3 olarak belirlenmiştir. Yılın ikinci yarısında ek bir büyüme performansı görülemeyecektir. Öte yandan son iki yıldaki tecrübeler işsizlik oranlarının yılın üçüncü ve dördüncü çeyreklerinde artış eğiliminde olduğunu göstermektedir. Örneğin 2013 yılının ilk altı ayındaki ortalama işsizlik oranı yüzde 8,9 iken ikinci altı aydaki ortalama işsizlik oranı 9,1'dir.

Türkiye'nin işgücü gelişmeleri dikkate alındığında yüzde 5'in altındaki her büyümenin işsizlik oranlarını arttıracığı görülecektir. Ekonomide her yıl yaklaşık 600 bin kişinin istihdam dönemine girdiği göz önünde tutulduğunda işsizlik oranlarının sabit kalabilmesi için bile yıllık 600 bin kişilik yeni istihdam alanlarının oluşturulması gerekmektedir. Bunun için

de büyüme oranının en az yüzde 5 seviyesinde olması gerekmektedir. Son dönemdeki Türkiye ekonomisinin makro ekonomik gelişmeleri 2014 yılı büyüme göstergelerinin ve 2015 yılı öngörülerinin daha kötü bir tablo ortaya koyduğu, ekonomiye güvenin giderek sarsıldığı bir ortamda yıl sonu işsizlik oranlarının yüzde 10'un üzerine çıkması beklenmektedir.

AKP hükümetleri döneminde işsizlik verileri uluslararası karşılaştırmalar üzerinden hükümet tarafından propaganda aracı olarak kullanılmagelmıştır. Türkiye'deki ve Avrupa ülkelerindeki işsizlik oranlarını karşılaştırmak suretiyle Türkiye'deki işsizlik oranının Avrupa'yı kışkındıracak düzeyde olduğu iddia edilmektedir.

2013 yılında Avrupa bölgesinden bazı işsizlik oranları verileri şu şekildedir: Belçika yüzde 8,7; Bulgaristan yüzde 13,9; Çek Cumhuriyeti yüzde 5,9; Danimarka yüzde 6,7; Almanya yüzde 5,6; Fransa yüzde 10,4; Estonya yüzde 9,1; İspanya yüzde 25,6; İtalya yüzde 11,5; Yunanistan yüzde 24,3. Avrupa bölgesi genel işsizlik oranı ise 2013 yılında yüzde 11,9'dur. Türkiye'de ise TÜİK'in açıkladığı rakamlar itibariyle 2013 yılı işsizlik oranı yüzde 9,7'dir.

İşsizlik oranları üzerinden yapılacak karşılaştırmaların daha anlamlı olabilmesi için istihdam oranlarına da bakmak gerekmektedir. Buna göre, 2013 yılında Avrupa bölgesinden bazı istihdam oranları verileri şu şekildedir: Belçika yüzde 61,8; Bulgaristan yüzde 59,5; Çek Cumhuriyeti yüzde 67,7; Danimarka yüzde 72,5; Almanya yüzde 73,3; Fransa yüzde 64,1; Estonya yüzde 68,5; İspanya yüzde 54,8; İtalya yüzde 55,6; Yunanistan yüzde 49,3. Avrupa bölgesi genel işsizlik oranı ise 2013 yılında yüzde 63,5'tir. Türkiye'de ise TÜİK'in açıkladığı rakamlar itibariyle 2013 yılı istihdam oranı yüzde 45,9'dur.

Bu veriler itibariyle Türkiye'de sanal bir işsizlik tablosu ortaya çıktığı görülmektedir. Bugün Avrupa'nın ekonomik kriz içerisindeki ülkelerinden İspanya'daki ve İtalya'daki hem istihdam oranı hem de işsizlik oranı Türkiye'den fazladır. İstihdam oranıyla işsizlik oranı arasındaki ters yönlü ilişki olması gerekirken bu neticenin ortaya çıkması imkânsızdır. Bu karşılaştırma Türkiye'de istihdamın ve işsizliğin gerçek anlamda ölçülmesinden ziyade işsizliğin düşük gösterilmesinin gayreti olduğunu göstermektedir.

Netice itibariyle, gerek işsizlik, gerekse de istihdam oranlarına bakıldığında Türkiye ekonomisinin Avrupa Birliği'ni kışkandıracak bir tabloda olmadığı gibi gösterilenden çok daha olumsuz bir durumda olduğunu söylemek mümkündür.

9. 2015 YILI MERKEZİ YÖNETİM BÜTÇE BEKLENTİLERİ

2015 yılı merkezî yönetim bütçe gelirleri 451,9 milyar TL olarak öngörülmüştür. Bu rakam 2014-2016 Orta Vadeli Mali Programa göre 15,8 milyar TL artış anlamına gelmektedir. Diğer bir ifadeyle hükümetin 2015 bütçesi için gelirleri 1 yılda 15,8 milyar TL artmıştır. Yine 2015 yılı bütçe gelir beklentisi 2014 yıl sonu gerçekleşme beklentisine göre 27,9 milyar TL artış ifade etmektedir.

Merkezî Yönetim Bütçe Gelirleri

	2014		2015		2016		2017
	Eski	Yeni*	Eski	Yeni*	Eski	Yeni*	Yeni*
Merkezî Yönetim Bütçe Gelirleri-Net(milyon TL)	403.175	424.000	436.162	451.979	473.651	491.039	534.247
Merkezî Yönetim Bütçe Gelirleri-Net/GSYH (%)	23.5	25.4	23.0	23.2	22.6	22.8	22.5
Merkezî Yönetim Bütçesi Vergi Gelirleri-Net (milyon TL)	348.353	351.600	378.994	389.501	413.271	427.860	468.541
Merkezî Yönetim Bütçesi Vergi Gelirleri-Net/GSYH (%)	20.3	19.9	20.0	20.0	19.7	19.9	19.8

* 2015-2017 Orta Vadeli Program gerçekleşme beklentileri

Bütçe gelirlerindeki artış bütçe gelirlerinin GSYH'ya oranına yansımamaktadır. 2015 bütçe gelir tahminine göre bütçe gelirlerinin GSYH'ya oranı yüzde 23,2'dir. Oysa bu oranın 2014 yıl sonu gerçekleşme beklentisi yüzde 25,4'tür. Bütçe gelirlerinin 2014 yılına göre yüzde 6,3 artması beklenmektedir. Bütçe gelirlerindeki artış beklenti yüzde 10,2 olarak öngörülen nominal GSYH artışının altındadır.

2015 yılı bütçe gider tahmini 472,9 milyar TL'dir. Bu rakam 2014-2016 Orta Vadeli Mali Programdaki 465,6 milyar TL'lik tahmine göre 7,3 milyar TL'lik bir artışı ifade etmektedir. 2015 bütçe gider tahmininin 2014 yıl sonu bütçe gider tahminine göre artış miktarı ise 24,5 milyar TL'dir. Bütçe giderlerinin 2014 yılına göre yüzde 5,4 artması beklenmektedir.

Bütçe giderlerindeki önemli kalemlerden birisi faiz giderleridir. Faiz harcamaları AKP hükümetinin söylem ve stratejilerinde de kullandığı için ekonomik olmanın ötesinde siyasi bir anlam da ifade etmektedir. Dönemin hükümetinin 2013 yılındaki faiz lobisi söylemlerinin 2015 bütçesinde de karşılığı bulunmamaktadır.

AKP Hükümetleri 11 yılda 548 milyar TL faiz ödemiştir. 57'nci Hükümet döneminde ise 113 milyar TL faiz ödenmiştir. Buna göre, AKP yıllık ortalama 49,8 milyar TL faiz öderken 57'inci Hükümette yıllık ortalama 37,5 milyar TL faiz ödenmiştir. 2015 bütçesinde faiz lobisi için ayrılan pay ise 54 milyar TL'dir. Bu rakam 2014-2016 Orta Vadeli Programın 2015 yılı tahminlerine göre 1 milyar TL'lik bir artışı ifade etmektedir. 2014 yıl sonu gerçekleşme beklentisine göre ise 3,8 milyar TL'lik bir artış öngörülmektedir.

AKP'nin faiz lobisiyle mücadele söylemi 2015 bütçesinde sona ermektedir. Faiz lobisiyle mücadele etmek yerine onu daha fazla güçlendiren bir bütçe beklentisi ortaya konulmuştur.

Ekonomik Sınıflandırma Bazında Merkezî Yönetim Bütçe Giderleri

	2014		2015		2016		2017
	<i>Eski</i>	<i>Yeni*</i>	<i>Eski</i>	<i>Yeni*</i>	<i>Eski</i>	<i>Yeni*</i>	<i>Yeni*</i>
Merkezî Yönetim Bütçe Giderleri (milyon TL)	436.333	448.400	465.663	472.943	496.652	506.841	541.335
Merkezî Yönetim Bütçe Giderleri/GSYH (%)	22.5	25.4	24.6	24.3	23.7	23.6	20.5
Faiz Dışı Giderler (milyon TL)	384.333	398.200	412.663	418.943	445.652	452.841	486.335
Faiz Dışı Giderler/GSYH (%)	22.4	22.6	21.8	21.5	21.3	21.1	20.5
Faiz Giderleri (milyon TL)	52.000	50.200	53.000	54.000	51.000	54.000	55.000
Faiz Giderleri/GSYH (%)	3.0	2.8	2.8	2.8	2.4	2.5	2.3

* 2015-2017 Orta Vadeli Program gerçekleşme beklentileri

Bütçe tahminlerine göre 2015 yılı bütçe açığının 20,9 milyar TL olması öngörülmüştür. Bütçe açığının 2014 yılında 24,4 milyar TL olarak öngörüldüğü dikkate alındığında hükümetin bütçe açığını 2015 yılında düşürme hedefi içerisinde olduğu görülmektedir. Bütçe açığındaki daralma hedefine bütçe gelirlerinin bütçe giderlerine göre daha fazla artması anlamına gelmektedir. Nitekim hükümetin 2016 yılı gelir artışı beklentisi 27,9 milyar TL iken gider artışı beklentisi 24,5 milyar TL'dir.

Merkezî Yönetim Bütçe Dengesi ve Faiz Dışı Fazlası

	2014		2015		2016		2017
	<i>Eski</i>	<i>Yeni*</i>	<i>Eski</i>	<i>Yeni*</i>	<i>Eski</i>	<i>Yeni*</i>	<i>Yeni*</i>
Merkezî Yönetim Bütçe Dengesi (milyon TL)	-33.158	-24.400	-29.501	-20.963	-23.001	-15.802	-7.088
Merkezî Yönetim Bütçe Dengesi/GSYH (%)	-1.9	-1.4	-1.6	-1.1	-1.1	-0.7	-0.3
Faiz Harcamaları (milyon TL)	52.000	50.200	53.000	54.000	51.000	54.000	55.000
Faiz Dışı Fazla (milyon TL)	18.842	25.800	23.499	33.037	27.999	38.198	47.912
Faiz Dışı Fazla/GSYH (%)	1.1	1.5	1.2	1.7	1.3	1.8	2.0

* 2015-2017 Orta Vadeli Program gerçekleşme beklentileri

9.1 Merkezî Yönetim Bütçe Gelir Beklentileri

Hükümet bütçe açığını düşürmeyi hedeflerken gelir beklentisindeki artışın esas alındığı görülmüştür. Gelirlerdeki artış beklentileri “Merkezî Yönetim Bütçe Beklentileri” tablosunda görülmektedir.

2015 yılı vergi gelirleri beklentisi 427 milyar TL olarak belirlenirken 2014 yılı bütçe hedefine göre 49 milyar TL, diğer bir ifadeyle yüzde 12,97’lik artış öngörülmektedir. Vergi gelirlerindeki artışta en yüksek iki kalemin Gelir ve Kazanç Üzerinden Alınan Vergiler ile Uluslararası Ticaret ve Muamelelerden Alınan Vergiler olduğu görülmektedir. Sadece bu iki kalemdeki artış 29 milyar TL’yi bulmaktadır.

2014 yılı merkezî yönetim bütçesine göre 2015 yılı bütçe gelirlerindeki artış diğer kalemler bazında şöyledir:

- Teşebbüs ve mülkiyet gelirlerindeki artış beklentisi yüzde 16,73;
- Alınan bağış ve yardımlar ile özel gelirlerdeki artış beklentisi yüzde 24,21;
- Sermaye gelirlerindeki artış beklentisi yüzde 19,29;
- Alacaklardan tahsilâtlardaki artış beklentisi yüzde 464,70;
- Diğer gelirlerdeki artış beklentisi yüzde 11,26.

Merkezi Yönetim Bütçe Gelirleri (bin TL)

	2014	2015	Artış
VERGİ GELİRLERİ	378.016.251	427.048.060	12,97%
Gelir ve Kazanç Üzerinden Alınan Vergiler	107.181.750	124.124.406	15,81%
Mülkiyet Üzerinden Alınan Vergiler	9.107.750	9.296.637	2,07%
Dahilde Alınan Mal ve Hizmet Vergileri	165.372.171	183.764.276	11,12%
Uluslararası Ticaret ve Muamelelerden Alınan Vergiler	70.592.964	82.324.828	16,62%
Damga Vergisi	10.473.429	11.571.120	10,48%
Harçlar	15.216.805	15.954.989	4,85%
Başka Yerde Sınıflandırılmayan Vergiler	71.525	11.804	-83,50%
TEŞEBBÜS VE MÜLKİYET GELİRLERİ	8.177.870	9.545.927	16,73%
Mal ve Hizmet Satış Gelirleri	2.693.800	2.896.718	7,53%
KİT ve Kamu Bankaları Gelirleri	2.584.921	3.268.440	26,44%
Kurumlar Karları	1.148.340	1.252.747	9,09%
Kira Gelirleri	1.385.688	1.637.524	18,17%
Diğer Teşebbüs ve Mülkiyet Gelirleri	364.576	490.498	34,54%
ALINAN BAĞIŞ VE YARDIMLAR İLE ÖZEL GELİRLER	1.556.576	1.933.484	24,21%
DİĞER GELİRLER	28.375.933	31.571.202	11,26%
Faiz Gelirleri	2.287.788	2.191.917	-4,19%
Kişi ve Kurumlardan Alınan Paylar	13.549.060	13.917.685	2,72%
Para Cezaları	7.869.763	8.959.630	13,85%
Diğer Çeşitli Gelirler	4.669.322	6.501.970	39,25%
SERMAYE GELİRLERİ	8.752.239	10.440.818	19,29%
Taşınmaz Satış Gelirleri	1.895.249	1.696.363	-10,49%
Taşınır Satış Gelirleri	3.007	3.100	3,09%
Diğer Sermaye Satış Gelirleri	6.853.983	8.741.355	27,54%
ALACAKLARDAN TAHSİLAT	142.407	804.170	464,70%

Yurtiçi Alacaklardan Tahsilat	134.343	283.704	111,18%
Yurtdışı Alacaklardan Tahsilat	8.064	520.466	6354,19%
GENEL TOPLAM	425.021.276	481.343.661	13,25%

2015 yılında bütçe giderlerinin 472,9 milyar TL olduğu dikkate alındığında 2015'te hükümetin harcamalarının yaklaşık yüzde 90'ını halktan vergi olarak toplamayı öngörmektedir.

9.2 2015 Bütçesinde Vergi Gelirleri

Devletin en büyük gelir kaynaklarından birisi olan vergiler hükümetin ekonomi politikalarının önemli bir unsuru haline gelmiştir. Vergiler, gelir dağılımının ve fiyat istikrarının sağlanması gibi fonksiyonları yok sayılarak sadece hükümet harcamalarının finansmanı çerçevesinde değerlendirilmektedir.

Vergiye sadece kamu harcamalarının ve kamu açığının finansmanı çerçevesinde değerlendirdiğiniz zaman vergide adaletsizliğin ortaya çıkması kaçınılmaz hale gelmektedir.

AKP hükümetleri dönemindeki Türkiye'de vergi adaletsizliği artmıştır. Vergi gelirleri içerisinde dolaylı vergilerin payı Türkiye'de vergi adaletsizliğinin giderek daha belirgin hale geldiğini göstermektedir.

2015 bütçesindeki vergi gelirleri beklentileri ayrıntılandırılmıştır. 2015'te 2014 bütçe kanuna göre vergi gelirlerinin alt kalemlerindeki artış beklentileri şu şekildedir:

- Gelir vergisi artış beklentisi yüzde 16,03;
- Kurumlar Vergisi artış beklentisi yüzde 15,33;
- Mülkiyet üzerinden alınan vergilerdeki artış beklentisi yüzde 2,08;
- Dahilde alınan mal ve hizmet vergilerindeki artış beklentisi yüzde 11,12;
- Uluslararası ticaret ve muamelelerden alınan vergilerdeki artış beklentisi yüzde 16,62;
- Damga vergisindeki artış beklentisi yüzde 10,48.

2015 yılı bütçesinde 451,9 milyar TL bütçe geliri hedeflenmektedir. 2015 yılı vergi geliri beklentisi 427 milyar TL'dir.

2015 yılı bütçesinde vergi kalemlerinin toplam vergi geliri içindeki payı dikkat çekmektedir. Gelir ve kazanç üzerinden alınan vergilerin vergi gelirleri içindeki payı yüzde 29'dur. Gelir vergisinin bütçe içerisindeki payı yüzde 19,9; kurumlar vergisinin bütçe içerisindeki payı ise yüzde 9,1'dir.

Merkezî Yönetim Vergi Gelirleri (Bin TL)

	2014	2015	Artış
Gelir ve Kazanç Üzerinden Alınan Vergiler	107.181.750	124.124.406	15,81%
Gelir Vergisi	73.289.337	85.037.788	16,03%
Beyana Dayanan Gelir Vergisi	4.070.104	4.338.734	6,60%
Basit Usulde Gelir Vergisi	335.429	343.780	2,49%
Gelir Vergisi Tevfikâtı	67.142.689	78.381.796	16,74%
Gelir Geçici Vergisi	1.741.115	1.973.478	13,35%
Kurumlar Vergisi	33.892.413	39.086.618	15,33%
Beyana Dayanan Kurumlar Vergisi	2.011.046	1.940.806	-3,49%
Kurumlar Vergisi Tevfikâtı	266.022	307.563	15,62%
Kurumlar Geçici Vergisi	31.615.345	36.838.249	16,52%
Mülkiyet Üzerinden Alınan Vergiler	9.107.597	9.296.637	2,08%
Veraset ve İntikal Vergisi	425.376	455.580	7,10%
Motorlu Taşıtlar Vergisi	8.682.221	8.841.057	1,83%
Dahilde Alınan Mal ve Hizmet Vergileri	165.372.171	183.764.276	11,12%
Dahilde Alınan KDV	63.250.195	75.016.620	18,60%
Özel Tüketim Vergisi	89.581.516	94.431.458	5,41%
Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi	7.138.755	8.752.089	22,60%
Şans Oyunları Vergisi	754.020	849.516	12,66%
Özel İletişim Vergisi	4.647.685	4.714.593	1,44%
Uluslararası Ticaret ve Muamelelerden Alınan Vergiler	70.592.964	82.324.828	16,62%
Gümrük Vergisi	5.683.704	6.995.389	23,08%
İthalde Alınan KDV	64.827.733	75.102.825	15,85%
Diğer Dış Ticaret Gelirleri	126.537	226.614	79,09%
Damga Vergisi	10.473.429	11.571.120	10,48%

Özel tüketim vergisinin bütçe içerisindeki payı yüzde 22,1'dir. Dâhilde ve İthalde Alınan KDV'nin toplam vergi geliri içerisindeki payı yüzde 34,3'tür.

Maliye politikalarının en önemli amacı vergilemede adalet'tir. 2015 yılındaki vergi gelirleri beklentisi vergi adaletini yok saymaktadır. Vergi gelirleri içerisinde dolaylı vergilerin payı Türkiye'de vergi adaletsizliğinin giderek daha belirgin hale geldiğini göstermektedir.

AKP hükümetleri döneminde dolaylı vergilerin toplam vergi geliri içerisindeki payı sürekli bir artış eğiliminde olmuştur. 2002 yılında yüzde 64,89 olan dolaylı vergilerin toplam vergi geliri içerisindeki payı AKP hükümetleri döneminde 2013 yılı sonu itibarıyla yüzde 68,7'ye kadar yükselmiştir. 2014 yılı için bütçe kanununda verilen rakamlara göre bu oran yüzde 69,2'ye yükselmektedir. 2015 yılı bütçe kanun tasarisına göre ise bu oran yüzde 68,7 olarak öngörülmektedir.

Bu tablonun tersine çevrilmesi gerekmektedir. Yapılması gereken gelir üzerinden alınan vergilerin bütçe içerisindeki payının arttırılmasıdır. Aynı şekilde kayıt dışı ekonomiyle mücadelede etkin yöntemler belirlenmelidir.

9.3 2015 Bütçesinde Harç Gelirleri

2015 bütçe gelirlerinin en önemli kalemlerinden birisi de harç gelirleridir. Bütçedeki harç gelirleri yargı harçları, noter harçları, tapu harçları, pasaport ve konsolosluk harçları, gemi ve liman harçları, imtiyazname, ruhsatname ve diploma harçları, trafik harçları ve diğer harçlardan oluşmaktadır.

Merkezî Yönetim Harç Gelirleri (Bin TL)

	2014	2015	Artış
Harçlar	15.216.805	15.954.989	4,85%
Yargı Harçları	2.457.543	2.775.170	12,92%
Noter Harçları	695.816	749.290	7,69%
Tapu Harçları	8.364.557	8.545.565	2,16%
Pasaport ve Konsolosluk Harçları	994.914	1.016.223	2,14%
Gemi ve Liman Harçları	18.591	22.010	18,39%
İmtiyazname, Ruhsatname ve Diploma Harçları	39.665	61.578	55,25%
Trafik Harçları	549.534	628.785	14,42%
Diğer Harçlar	2.094.590	2.156.368	2,95%

2015 bütçe kanun tasarısında harç gelirleri beklentisi 15,9 milyar TL'dir. Bu rakam 2014 yılı bütçe kanun tasarısındaki 2014 yılı öngörüsüne göre yüzde 4,85 oranında bir artış ifade etmektedir.

Harç gelirleri içerisindeki en yüksek gelir tapu harçları kaleminden karşılanmaktadır. 2014-2016 Orta Vadeli Mali Planına göre 2015 yılı için tapu harçları gelir öngörüsü 9,3 milyar TL iken 2015-2017 Orta Vadeli Mali Planında bu rakam 8,5 milyar TL olarak güçlenmiştir. Tapu harcı gelir öngörüsündeki yüzde 8,4 oranındaki revizyon hükümetin ekonomi politikalarının temeli olan inşaat sektörünün içerisinde bulunduğu ekonomik krizin 2015 yılında da devam edeceğinin beklendiğini göstermektedir.

9.4 Merkezî Yönetim Para Cezaları Gelirleri

AKP hükümetinin mali politikalarının bir diğer önemli alanı para cezaları gelirleridir. Para cezaları yargı para cezaları, trafik para cezaları, karayolu taşıma kanuna göre alınan idari para cezaları, çevre idari para cezaları, diğer idari cezalar, vergi cezaları ve diğer para cezalarından oluşmaktadır.

Merkezî Yönetim Para Cezaları Gelirleri (Bin TL)

	2014	2015	Artış
Para Cezaları	7.869.763	8.959.630	13,85%
Yargı Para Cezaları	400.108	520.821	30,17%
İdari Para Cezaları	1.327.971	1.857.568	39,88%
Trafik Para Cezaları	45.938	67.076	46,01%
Karayolu Taşıma Kanununa Göre Alınan İdari Para Cezaları	166.141	107.253	-35,44%
Çevre İdari Para Cezaları	19.223	39.735	106,71%
Diğer İdari Para Cezaları	1.096.669	1.639.444	49,49%
Pay Ayrılan İdari Para Cezaları (Trafik Para Cezaları)	2.033.724	2.699.436	32,73%
Vergi Cezaları	3.933.219	3.679.491	-6,45%
Diğer Para Cezaları	174.741	202.315	15,78%
TOPLAM	17.067.497	19.772.769	20,9%

2015 bütçe tasarısında para cezaları artış beklentisi yüzde 13,85, yargı para cezaları artış beklentisi yüzde 30,17, trafik para cezaları artış beklentisi yüzde 46,01, çevre idari para cezaları artış beklentisi yüzde 106,71, pay ayrılan idari para cezalarındaki artış beklentisi ise yüzde 32,73'tür.

2015 yılı bütçesinde yüzde 21 oranında para cezası artışı öngörülmektedir. Bu durum hükümetin bütçede gelir artışı için para cezalarından medet umduğunu göstermektedir.

9.5 2015 Bütçesinde Zam ve Seçim Yansımaları

2015 yılında Türkiye ekonomisinin yüzde 4 büyümesi öngörülürken bütçe gelirinin yüzde 12,97 artmasını öngörmek zam eksenli bir maliye politikası işaretidir. Bütçe gelirlerindeki artış için şu şartlar gereklidir:

- Büyümenin artması,
- Büyüme artmıyorsa enflasyonun artması,
- Büyüme ve enflasyon artmıyorsa vergilerin artması,
- Vergiler artmıyorsa özelleştirme ve varlık satışlarının artması,
- Bütün bunlar söz konusu değilse borçlanmanın artması.

2015'te;

- Büyüme beklentisi yüzde 4;
- Enflasyon beklentisi yüzde 6,3;
- Deflatör beklentisi yüzde 6;
- Toplam tüketim artışı beklentisi yüzde 3,8;
- İstihdam artışı beklentisi yüzde 1,9;
- İhracat artışı beklentisi yüzde 7,7;
- İthalat artışı beklentisi yüzde 5,7;
- Ancak vergi gelirindeki artış beklentisi yüzde 12,9.

Türkiye ekonomisinde 2015’te öngörülen makro gelişmeler vergi gelirlerindeki artışı açıklayamamaktadır. Bu rakamlar vergi gelirlerinin ve dolayısıyla bütçe gelirlerinin artması için yeni zamların habercisidir.

Ekonominin en büyük gelir kaynağı olan vergi gelirlerinin alt kalemlerinden gelir vergisi ve kurumlar vergisi gelirlerinde bütçe gelirlerindeki artışı ifade edecek bir düzenleme yapılması mümkün görülmemektedir.

Hükümetin bütçe gelirlerine ulaşabilmesi için KDV ve ÖTV gibi dolaylı vergilerde artış yapması gerekmektedir. Bu durum da dolaylı vergilerin kaynağı olan tüketim maddelerinde zam demektir. Diğer bir ifadeyle hükümetin bütçe gelirindeki artış beklentisi zamlar aracılığıyla vatandaşlarımızdan karşılanmak istenmektedir.

Dolaylı vergilere bağımlılığı giderek artan ve yüzde 70 gibi çok yüksek bir orana ulaşan Türk mali sisteminde AKP hükümetinin “zam yok” açıklamaları boşlukta kalmaktadır.

2015 bütçesinin bir diğer özelliği ise bütçenin bir “seçim bütçesi” yaklaşımıyla hazırlanmış olmasıdır. Her ne kadar Maliye Bakanı bütçede bir seçim bütçesi yaklaşımının görülmediğini ifade etmiş olsa da bütçe giderlerinin ayrıntılı ve karşılaştırmalı bir değerlendirmesi bu ifadeyi yanlışlamaktadır.

Örneğin, sosyal harcamalarda 2015 yılında büyüme ve enflasyonun üzerinde bir artış öngörülmektedir. Sosyal harcamalar 2014 yılı merkezî yönetim bütçesinde 29,4 milyar TL iken 2015 yılı merkezî yönetim bütçesinde 32,9 milyar TL’ye yükseltilmiştir. Sosyal harcamalardaki 3,5 milyar TL’lik artış oransal olarak yüzde 11,9’luk bir artışı ifade etmektedir. Oysa hükümetin 2015 yılı için büyüme hedefi yüzde 5, enflasyon hedefi ise yüzde 6,3’tür. Sosyal harcamalardaki artış oranı büyüme ve enflasyon hedeflerinin neredeyse 2 katına ulaşmıştır.

Seçim bütçesinin bir diğer göstergesi sosyal güvenlik harcamalarındaki artıştır. 2015 bütçesinde sosyal güvenlik harcamaları 80,8 milyar TL olarak belirlenmiştir. Bu rakam toplam bütçenin yüzde 17’sine karşılık gelmektedir.

Bu kalemlerin dışında yerel yönetimlere yapılacak olan aktarmalar, Maliye Bakanlığı bütçesinden yapılan yardımlar, BELDES, KÖYDES, SYDF gibi kalemlerdeki atışlar, yatırımcı olmayan bakanlıkların çeşitli harcama fasılları üzerinden yerel ve bölgesel destekler yapması gibi veriler hükümetin bütçeyi seçim bütçesi yaklaşımıyla hazırladığının diğer göstergeleridir.

Netice itibariyle, 2015 bütçesinin seçim bütçesi olarak hazırlandığı açık bir şekilde görülmektedir. Hükümet ekonomi politikalarında olduğu gibi bütçe hazırlanması ve bütçe giderlerinin tespit edilmesinde popülist bir yaklaşım ortaya koymuştur.

9.6 Bütçe Açığı

Türkiye’de kamu mali yönetiminde AKP döneminin kronikleşen sorunlarından birisi de bütçe açığıdır. Bütçe açığı, cari açık ve tasarruf açığıyla birlikte “üçüz açık” olarak ifade edilmektedir.

2014 yılının Ocak-Ekim dönemini kapsayan 10 aylık dönemdeki toplam bütçe açığı 14,9 milyar TL olarak gerçekleşmiştir. Bu dönemde faiz giderlerindeki düşüş görülürken faiz dışı harcamalardaki yükseklik dikkat çekmektedir. Faiz hariç giderler geçen yılın ilk 10 ayında 281,5 milyar TL olarak gerçekleşirken bu yılın aynı döneminde 317,3 milyar TL’ye yükselmiştir.

Merkezî yönetim bütçesinin 2014 yılı gerçekleşmesinin geçtiğimiz yıla göre sağlıklı bir yapı ortaya koyamadığının bir diğer göstergesi de faiz dışı fazla rakamlarındadır. Geçen yılın Ocak-Ekim döneminde 38,6 milyar TL olan faiz dışı fazla verilmişken bu yılın aynı döneminde bu rakam 30,3 milyar TL’ye düşmüştür. 2014 yılı Ocak-Ekim döneminde bütçe gelirleri, bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 8,6 artarak 347,7 milyar TL olarak gerçekleşirken bütçe giderleri yüzde 10,6 artarak 362,6 milyar TL olmuştur. 10 aylık dönem itibariyle vergi gelirleri geçen yılın aynı dönemine göre yüzde 7,6 artarak 286,6 milyar TL olarak gerçekleşmiştir.

Bütçe açığı 2014 yılı için önceki OVP’de 33,1 milyar TL olarak öngörülürken yeni OVP’de 24,4 milyar TL olarak öngörülmektedir. Bütçe açığı beklentisindeki düşüş merkezî

yönetim gelirlerinin giderlerinden daha çok arttığı anlamına gelmektedir. Nitekim 2014 yılı için merkezî yönetim bütçe geliri eski OVP’de 403,1 milyar TL olarak öngörülmüşken yeni OVP’de 424 milyar TL olarak öngörülmektedir. Eski ve yeni OVP’lere göre merkezî yönetim bütçesi vergi gelirleri beklentisi 3,3 milyar TL artış gösterirken toplam bütçe geliri beklentisi 21 milyar TL artış göstermiştir. Buna göre, hükümetin vergi dışı gelirlerinde 2014 yılı başında öngörülenden daha fazla artış olmuştur.

9.7 2015 Bütçesi ve Mali Disiplin

AKP hükümetleri bütçe uygulamalarında mali disiplini yakalayamamıştır. Maliye Bakanı 2015 bütçesi açıklamasında “AK Parti hükümetleri olarak mali disiplini koruyarak, hem toplum için hem ülke için çok önemli kazanımlar elde ettik, bu kazanımları riske atmayacağız ve 2015 yılında da bu başarılı mali performans devam edecek.” ifadelerini kullanmış olsa da 2015 bütçesi mali disiplinden uzak bir yaklaşımdadır.

Mali disiplinin esası harcama disiplinidir. Sağlıklı bir mali yapı ancak harcamaların şeffaf ve hesabının verilebilir ve denetlenebilir olmasına ve savurganlığa son verilmesine bağlıdır. Hükümet kendisinde hesapsızca harcama yetkisi görmekte, savurganlık yapmakta ve hesap vermekten kaçmaktadır.

10. 2015 YILI MERKEZİ YÖNETİM BÜTÇE KANUN TASARISI VE BAĞLI CETVELLER

2015 yılı Merkezi Yönetim Bütçe Kanun Tasarısının 2 nci maddesinin 2 nci fıkrasında özel bütçeli kuruluşların net finansmanı 55 milyon 964 bin TL olarak öngörülmüştür. Özel Bütçeli Kuruluşların açıkları hazine yardımlarıyla kapatılarak hesaplama yapılmakta ve merkezî bütçe açığının finansmanı içinde değerlendirilmektedir.

2 nci maddede ifade edilen finansman açığının nedeni madde metninden ve ekli cetvellerden anlaşılmamaktadır. Bütçe gerekçesinde ya da madde gerekçesinde açıklanması gerekirdi. (F) cetveli ve ekte yer alan tablolarda da yeterli açıklama bulunmamaktadır.

Tasarının 6 ncı maddesinin 1 inci fıkrasında, 5018 sayılı Kanunun 21 inci maddesi askıya alınarak personel yedeğinin genel yedeğe aktarılması öngörülmüştür. Böylece ileride

doğabilecek ödenek ihtiyacının ek ödenekle karşılanmasından kaçınılmıştır. 2007'den beri yapılan bu uygulama Sayıştay raporlarında eleştirilmesine rağmen her yıl tekrarlanmaktadır. Aktarma nedeniyle personel tertiplerindeki ödenek açıkları "tamamlayıcı" (mütemmim) ödenekle kapatılmaktadır. Hükümet 8 yıldır konuyu Meclis'in gündeminden kaçırmakta ve bu yetkiyi Maliye Bakanı aracılığı ile kendisi kullanmaktadır.

Yine tasarının 6 ncı maddesinin 2 inci fıkrasında 5018 sayılı Kanunun 21 inci maddesi askıya alınarak kurum içi ödenek aktarmalarına olanak yaratılmıştır. Bu uygulama 5018 sayılı yasaya inançsızlığı göstermektedir. Eğer bu ve benzeri uygulamaların doğru olduğuna inanılıyorsa söz konusu 21 inci maddenin yeniden düzenlenmesi gerekmektedir. Bu eleştiriler, 6 ncı maddenin 5 inci fıkrası için de geçerlidir.

Tasarının 6 ncı maddesinin 10 uncu fıkrasının (a) ve (b) bentlerinde yılı içinde harcanmayan ödeneklerin ertesi yıla devrine imkan tanınmaktadır. Geçmiş yıllarda bu uygulama yıllara sari projelerle irtibatlı ve belli sayıda harcama kalemiyle sınırlıydı. Bu uygulamanın hemen tüm kalemlere yaygınlaştırıldığı ve uygulayan kurum sayısının da arttığı görülmektedir. Ayrıca kümülatif büyümeye yol açacak ikinci yıla devri engelleyen bir hüküm de mevcut değildir. Bu uygulama yıllık bütçe ödenekleri yanında giderek artan bir ödenek topuna dönüşecektir. 1970'li yıllarda bütçeleri bozan bu uygulamanın yeniden hortlatılması yanlış bir uygulamadır. Öte yandan bu yaklaşım, özellikle nakit planlayıcılarını zora sokacaktır.

Tasarının 8 inci maddesinin 1 inci fıkrasında "arızı nitelikteki işleriyle sınırlı kalmak koşuluyla yılı içinde bir ayı aşmayan sürelerle hizmet satın alınacak veya çalıştırılacak kişilere yapılacak ödemeler" in bütçenin (01.4) ekonomik kodundan ödenmesi öngörülmüştür. Gerek eski Genel Muhasebe Kanununda, gerek Mali Yönetim ve Kontrol Kanununda bir harcamanın gerçekleştirilebilmesi içi ya ilgili kanununda yetki verilmesi (memurlara maaş ödenmesi için 657 sayılı Kanuna ve kadro kanunlarına, işçilere ödenecek ücretlerle ilgili olarak geçici ve sürekli işçi pozisyonu yaratılması ve toplu iş sözleşmelerini düzenleyen mevzuata dayandırılmasında olduğu gibi) ya da taahhüt işlerinde olduğu gibi ilgili mevzuata istinaden hazırlanmış sözleşmelere dayandırılması gerekmektedir. Oysa bu madde ile bu konuda ayrıca yapılması gereken özel düzenlemenin yerine geçilerek genel prensiplerin dışına çıkmıştır.

Tasarıya ekli (B) işaretli cetvelin ardına “vergi harcamaları” cetveli eklenmiştir. Devletin toplamaktan vazgeçtiği vergileri göstermesi bakımından yararlı ve yerinde bir uygulamadır. Ancak cetvelde ifade edilen istisna ve muafiyet toplamının idarenin elinde bulunan veri setine dayandırıldığı ifade edilmektedir. “Veri seti” beyan edilen gelirlere dayanmaktadır. Oysa küçük esnafın muaflığında olduğu gibi beyana tabi olmayan vergilerde de muaflık ve istisnalar söz konusudur. Durum böyle olunca, ya söz konusu vergi harcamaları toplamına veri seti dışında kalanların da tahmin edilerek eklenmesi (hesaplama yöntemi Bütçe Gerekçesinde detaylı olarak izah edilebilir) ya da dipnotta nelerin toplama dahil edilemediğinin daha ayrıntılı şekilde belirtilmesinde yarar vardır.

Tasarıya ekli (E) işaretli cetvel ayrıntılı olarak TBMM’de görüşülmeden geçen gizli bir “Torba Kanun” haline gelmiştir. Eskiden madde olarak yer alan pek çok konu bu cetvele eklenmiştir. Buradaki amacın Meclis’te görüşme sürelerini azaltmak olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıntılı olarak incelendiğinde cetveldeki 91 kalemin yarısından fazlasının kanun metninde ya da müstakil bir kanunda düzenlenmesi gerektiği anlaşılmaktadır.

Öte yandan pek çok fon yaratıldığı ya da kanunla düzenlenmesi gereken harcama esaslarının oluşturulduğu görülmektedir. Bu cetvelle bazı kanunların uygulanması askıya alınmaktadır. Örneğin, cetvelin 29 uncu sırasında belirtilen konular bakımından 5018 sayılı Kanun tümüyle askıya alınmaktadır. Aynı şekilde 40 ıncı sıradaki hükümlerle Taşıt Kanunu da askıya alınmaktadır.

11. VERGİLEMEDE ADALETSİZLİK

Devletin en büyük gelir kaynaklarından birisi olan vergiler hükümetin ekonomi politikalarının önemli bir unsurudur. Vergilerin gelir dağılımının ve fiyat istikrarının sağlanması gibi fonksiyonları yok sayılarak vergiler sadece hükümet harcamalarının finansmanı çerçevesinde değerlendirilmektedir.

Vergi sadece kamu harcamalarının ve kamu açığının finansmanı çerçevesinde değerlendirildiği zaman vergide adaletsizliğe de davetiye çıkarılmış olur.

Vergi adaleti modern vergiciliğin sosyal boyutudur. Vergi sistemimizin bugün adil bir yapıya sahip olduğunu söylemek mümkün değildir. Vergi sisteminin temel görevi, kamu

hizmetlerinin gerçekleştirilmesi için gerekli finansmanı sağlamak olmakla birlikte, zamanla ekonomik büyümenin teşviki, tasarrufların ve sermaye birikiminin artırılması, gelir dağılımının düzeltilmesi gibi ekonomik ve sosyal amaçlar da vergi sisteminin görevleri arasına girmiştir.

AKP hükümetleri döneminde Türkiye’de vergi adaletsizliği artmıştır. Vergi gelirleri içerisinde dolaylı vergilerin payı, Türkiye’de vergi adaletsizliğinin giderek daha belirgin hale geldiğini göstermektedir.

Dolaylı ve Dolaysız Vergilerin Toplam Vergi Geliri İçindeki Payı (yüzde)

YIL	Dolaysız Vergiler	Dolaylı Vergiler
2000	33,62	66,38
2001	40,67	59,33
2002	35,11	64,89
2003	34,80	65,20
2004	33,24	66,76
2005	32,74	67,26
2006	31,46	68,54
2007	33,92	66,08
2008	35,11	64,89
2009	35,45	64,55
2010	31,61	68,39
2011	32,3	67,7
2012	33,1	66,9
2013	31,3	68,7
2014	30,8	69,2

Yukarıdaki tabloda da görüldüğü gibi AKP hükümetleri döneminde dolaylı vergilerin toplam vergi gelirleri içerisindeki payında genel bir artış eğilimi vardır. 2002 yılında dolaylı vergilerin payı yüzde 64,89 iken 2013 yılında bu oran 68,7 olarak gerçekleşmiştir. Bu oran ile Türkiye OECD ülkeleri içerisinde en yüksek dolaylı vergi payına sahip ülkedir.

2015 yılında da dolaylı vergilerin toplam vergi geliri içindeki payının yüksek bir seyir izleyeceği aşikârdır. Dolaylı vergilerin bazı alt kalemlerini de değerlendirmek gerekmektedir. Örneğin, dâhilde alınan KDV’nin 2014 yılından 2015 yılına yüzde 18,6 oranında artışla 75 milyar TL olarak tahsil edilmesi beklenmektedir. İthalde alınan KDV’nin ise yüzde 15,85 artış oranı ile 75,1 milyar TL’ye ulaşması öngörülmektedir.

2014 yılından 2015 yılına Özel Tüketim Vergisinin yüzde 5,41 oranında artışla 94,4 milyar TL'ye ulaşması beklenmektedir. Aynı dönemde banka ve sigorta muameleleri vergisinin yüzde 22,6 artışla 8,7 milyar TL'ye, şans oyunları vergisinin yüzde 12,66 artışla 849 milyon TL'ye ulaşması öngörülmektedir.

Bütçe beklentileri itibariyle 2015 yılında dolaylı vergilerin toplam vergi geliri içindeki payı yüzde 68,7'dir. Dolaylı vergilerin bütçe geliri içerisindeki oranına dair bu hesaplama genel kabul edilen hesaplama olup esasında gerçekliği ifade etmemektedir. Bu hesapta motorlu taşıtlar vergisi (MTV) doğrudan vergi, servetten alınan bir vergi olarak değerlendirilmektedir. Bu anlayış yanlıştır. Türkiye'deki uygulama itibariyle MTV bir dolaylı vergidir. Çünkü her ne kadar MTV bir servet vergisi gibi mütalaa ediliyorsa da uygulamada bir servet vergisi değil, tüketim vergisi olarak alınmaktadır. MTV tespitinde 3 kriter vardır. Bunlar; motorlu taşıtın cinsi, model yaşı ve motor silindir hacmidir. Örneğin, 1 yaşında 1600 cc motor hacminde 2 otomobilin değeri ne olursa olsun vergisi aynıdır. Bu iki otomobilden birinin değeri 50 bin TL, diğeri 200 bin TL de olsa MTV tutarı aynıdır. Örneğin, 1600 cm³ motor silindir hacmi olan yeni otomobillerin değeri ne olursa olsun MTV ödemesi 859 TL'dir. Bu durum MTV'nin doğrudan doğruya tüketim vergisi karakteri taşıdığını göstermektedir. Servet vergisi olarak düşünülmesi halinde vergi miktarının her otomobilin değerine göre tespit edilmesi gerekmektedir. Oysa uygulama bir tüketim vergisi uygulamasıdır. Motorlu taşıtlar vergi gelirlerinin 9 milyar TL olması beklenmektedir. 2015 yılında bu hesaba göre, 2015 yılı vergi gelirleri beklentisinde dolaylı vergilerin toplam vergi geliri içerisindeki payı yüzde 70,8'e yükselmektedir.

Dolaylı vergilerin mali yönetim için tahsilatı daha kolaydır. Aynı zamanda kısa vadede daha büyük bir vergi geliri ortaya çıkmaktadır. Örneğin, bugün tüketim üzerinden alınan KDV ve ÖTV'lerin toplam vergi geliri içindeki payının yüksek olması AKP'nin bu kolaylığı tercih etmesinden dolayıdır. Elbette ki tüketime yöneltmeyi sadece vergi geliri çerçevesinde düşünmek eksik olacaktır. Tüketime dayalı bir model benimsemek ülkemizin ekonomi dengeleri açısından büyük bir yanlışlık olacaktır. Ekonominin en büyük problemlerinden birisi olan tasarruf açığı tüketime dayalı bir model ile çözülemez.

Dolayısıyla burada siyasi iradenin bir tercihi söz konusudur. Kamu harcamalarının finansmanı olarak görülen vergi tahsilatında dolaylı vergilerin tercih edilmesi ekonominin genel dengesi için tasarruf açığı, cari açık, dış ticaret açığı gibi daha büyük problemler ortaya çıkarabilecektir.

Vergi adaleti, “vergi yükünün mükellefler arasında gelir bölüşümüne göre dengeli şekilde dağıtılmasıdır.” Diğer bir ifadeyle mükellefin ödeme gücüne göre belirlenen bir vergileme sistemi daha adil bir sistem olacaktır. Türkiye’de bu anlamda bir vergi adaletinden bahsetmek mümkün değildir. Vergi politikası itibariyle AKP fakirden alıp zengine vermektedir. Adeta Sultanahmet’te dilenip Medine’de dağıtmaktadır.

Türkiye’de vergisini tam ve düzenli olarak ödeyenler stopaj nedeniyle genellikle ücretlilerdir. Ücretliler gerek dolaylı gerekse de dolaysız vergilerde tam anlamıyla küresteki kaz gibi görülmektedir. Vergi tabanı ise genişletilmemektedir. Vergilerin tabana yayılmaması kayıt dışı ekonominin de varlığına işaret etmektedir.

Türkiye’de vergi dağılımı adaletsizdir. Komisyonumuzda görüşülen yeni gelir vergisi kanun tasarısının komisyona sunuş sürecinde Maliye Bakanı, tasarıda vergi adaletini hedeflediklerini ifade etmiştir. Bu açıklamalar hükümetin vergi adaletsizliğinden rahatsız olduğu fikrine kapılmamıza imkan vermektedir. Ancak kalkınma planında vergi adaletsizliğinin giderilmesi birkaç klişe sözden öteye gitmemektedir.

10’uncu Kalkınma Planının 85’inci sayfasında vergilemenin daha adil olması ve mali fonksiyonunu yerine getirmesini sağlayacak şekilde vergi tabanının genişletilmesi ifadesi yer almaktadır. Ancak bu işin nasıl yapılacağına dair hiçbir ifade yoktur. Öte yandan dokuzuncu kalkınma planının 64’üncü sayfasında da “vergi yükünün adil ve dengeli dağıtımı”ndan bahsedilmektedir. Bu, 4 yılda vergide adaleti sağlamak bir yana, adaletsizliğin alıp başını gittiğini göstermektedir.

Öte yandan hükümetin politika metinlerinden olan Kalkınma Planında dolaylı-dolaysız vergilere ilişkin bir hedefin somut olarak yer almadığı görülmektedir. Bugün vergi adaletini zedeleyen en önemli unsurlardan birisi budur. Vergi adaletsizliği ve dolaylı vergilerin yüksekliği AKP döneminin kronikleşmiş sorunlarından birisidir. Oysa 2003 yılında AKP’nin hazırladığı ilk bütçede, dönemin Maliye Bakanı Kemal Unakıtan, dolaylı vergilerin vergi yapımızdaki payının yüksek olduğunu ve bunu aşağıya çekecek tedbirlerin alınacağını belirtmişti. Aradan geçen 10 yılda ise vaatlerin tam tersi bir seyir izlediği görülmektedir.

Nitekim AKP Hükümetleri döneminde dolaylı vergilerin payı yüzde 6 civarında artış göstermiştir. Dolaylı vergi gelirlerindeki artış, bu vergilerin daha çok dar ve orta gelirliilerinin sırtına yüklendiği dikkate alındığında vergi adaletsizliğinin giderek derinleştiği görülmektedir.

Dolaylı vergilerdeki bu anormal yüksekliğin nedenleri gelirin izlenememesi, vergiyi doğuran olayın kavranamaması, kayıt altına alınamaması, yani kayıt dışılıktır. Gelir ve ödeme gücüne dayalı verginin alınamaması vergi adaletsizliğini arttırmaktadır.

Netice itibariyle, vergi sistemimizde adaletsizliği giderici düzenlemelere ihtiyaç duyulmaktadır.

12. TÜRK VERGİ SİSTEMİNİN ZAYIF YÖNLERİ

Türk maliyesinde vergi sistemi sorunlu bir alana işaret etmektedir. Sistemdeki sorunlar Türkiye’de sağlıklı ve etkin bir vergi sisteminin şekillenmesini de engellemektedir. Türk vergi sisteminin zayıf yönlerini şu şekilde ifade etmek mümkündür:

- Vergi mevzuatında sürekli yapılan değişiklikler, yatırım kararlarının verilmesinde öngörülebilirliği engellemekte ve mükelleflerin vergi mevzuatına uyum sağlamasını zorlaştırmaktadır.
- Vergi cezalarının caydırıcı nitelikte olmaması ve buna ek olarak vergi affı ve uzlaşma gibi uygulamalar vergi kaçırmanın muhtemel cezasının, ödenmeyen verginin getirisinin çok altında kalabilmektedir.
- Vergi mevzuatı anlaşılması güç karmaşık bir yapıdadır.
- Vergi denetiminde etkinlik sağlanamamaktadır. Ülkemizde vergi denetim oranı yüzde 1-3 arasında değişmektedir. Ülkemizde denetim hem sayısal hem de oransal olarak oldukça yetersizdir.
- Kayıt dışı ekonomi, vergilendirmede istisna, muafiyet ve indirimler vergi adaletini bozmakta ve vergiye uyumu zorlaştırmaktadır.

- Vergi gelirleri içerisinde dolaylı vergilerin payının yüksek olması, vergi adaleti ilkesini zedelemektedir.
- Mükellefiyetlerinin gereklerini zamanında yerine getirenleri adeta cezalandıran vergi afları vergi adaletini bozmakta ve vergi bilincini zayıflatmaktadır.
- Vergilerin verimsiz şekilde kullanımı mükelleflerin kamu giderlerini karşılamak üzere ödedikleri vergilerin kendilerine hizmet olarak döndüğüne dair inançlarını zayıflatmakta ve vergiye karşı direnci arttırmaktadır.
- Esas itibarıyla beyana dayanan Türk vergi sisteminde vergi bilinci düşüktür.
- Uzlaşma müessesesinin amacını aşarak af niteliğine dönüşmekte, tarhiyat öncesi ve tarhiyat sonrası uzlaşma müesseseleri Anayasa gereği TBMM uhdesinde bulunan vergi koymak ve almak yetkisinin başka organlarca kullanılmasına neden olabilmektedir. Geçmiş uygulama sonuçlarına bakıldığında inceleme raporlarına dayanarak istenen cezaların %90-95 aralığından az olmamak üzere silinmesi veya sembolik bir rakamda uzlaşılması uzlaşma müessesesinin amacını aşan uygulamalarından olmuştur. Gelir İdaresi Başkanlığı verilerine göre 2011 yılında Merkezî Uzlaşma Komisyonlarında gerçekleştirilen 85 uzlaşma sonucunda 1 milyar 28 milyon liralık vergi aslının 83 milyon liraya, 1 milyar 428 milyon lira vergi cezasının 1 milyon liraya düşürüldüğü görülmektedir.
- Vergi idaresi personelinin özlük hakları ve kariyer yapısı ile ilgili sorunlar Maliye’de taşra-merkez ayrımının derinleşmesine sebep olmakta, personel performansını olumsuz yönde etkilemektedir.
- Ücret gelirlerinin stopaj yoluyla vergilendirilmesi ve beyana konu olmaması, ücretlilerin vergi yükünü hissetmesine, ücret üzerindeki vergilerin istihdam vergisi niteliğine bürünmesine veya işverenlerce bu şekilde algılanmasına neden olmaktadır.

13. KAYIT DIŞILIK

Kayıt dışılık, fiilen gerçekleşen ekonomik faaliyetlerin kamu idarelerinin denetimi dışında kalmasını ifade etmektedir. DiŐer bir ifadeyle, kayıt dışı ekonomi resmi kayıtlara girmeyen, yetkili kamu organlarınca kontrol edilemeyen ve milli gelir hesaplamalarında dikkate alınmayan ekonomik işlem ve faaliyetlerin tamamıdır.

Kayıt dışılık gelir daŐılımını bozan, ekonomideki kayıt içi faaliyet gösteren aktörlerin büyümesini engelleyen, vergi yükünün dar bir kesim üzerine yoĐunlaŐmasına neden olan ve nihayetinde ülkemizin kalkınmasını ve toplumsal refahı sekteye uğratan bir durumdur.

Kayıt dışılığın temelinde vergi politikaları vardır. Türk vergi sisteminde muafiyet ve istisnaların oldukça fazla yer almaktadır. Bu durum vergi tabanının geniŐletilmesini engellemekte ve dolayısıyla da kayıt dışı ekonomiye davetiye çıkarmaktadır. Gelir ve Kurumlar vergilerinde uygulanan muafiyet ve istisnalar ile vergi mevzuatında yapılan sık değişiklikler vergi sistemini karmaşık hale getirmekte, maliye idaresine olan güveni sarsmak suretiyle insanları kayıt dışı ekonomiye yönlendirmektedir. Yine vergi idaresinin etkin çalışmaması ve denetimdeki eksikler ve toplanan vergilerin kötü bir Şekilde harcandığına dair oluşan kanı kişileri kayıt dıŐılıĐa itmektedir. Bu anlamda rüşvet ve yolsuzlukların yaygın olması, kamu kaynaklarının israf edilmesi ekonomideki kayıt dıŐılıĐı arttırmaktadır. Hızlı nüfus artışı, kente g ile meydana gelen işsizlik ve çarpık kentleşme kayıt dıŐılıĐı arttıran diŐer etkenlerdir.

Bu anlamda kayıt dışılık Türkiye ekonomisinin en önemli yapısal sorunlarından birisidir. Ülkemizde kayıt dışılığın GSYH'ya oranı yüzde 32,2'ye ulaştığı tahmin edilmektedir. Kayıt dışı istihdamın toplam istihdama oranı ise yaklaşık yüzde 52'dir. Bu oranlar itibariyle milli gelirin 3'te 1'i, toplam istihdamın ise yarısı kadar bir kayıt dışılık söz konusudur.

Kayıt dışılık konusundaki uluslararası alıŐmalar Türkiye'deki kayıt dışı ekonominin büyüklüğünü ortaya koymaktadır. Örneğin, Uluslararası Yönetim Geliştirme Enstitüsü'nce (IMD) yayımlanan 2012 Dünya Rekabet Gücü Yıllığı verilerine göre Türkiye, kayıt dışı ekonominin, ekonomik büyümeyi engellemesi bakımından 59 ülke içinde 19'uncu sıradadır. Yine Türkiye'yi oklu Gösterge oklu Sebep (MIMIC) yöntemini kullanarak AB27 lkeleri ile karŐılaŐtıran bir çalışmaya göre, Türkiye'deki kayıt dışı ekonomi GSYİH'nin yüzde 29,1'ine tekabül etmektedir.

Kayıt dışı ekonomi ile vergi politikaları ve uygulamaları arasında karşılıklı bir etkileşim vardır. Vergi oranlarının yüksekliği, vergi denetiminin etkinliğinin düşük olması, mükellefin güveni ile bakış açısı da kayıt dışı ekonomiyi tetikleyen önemli etkenlerdir. Kayıt dışı ekonomi nedeniyle devletin temel gelir kaynağı olan vergi gelirleri azalmakta, bu da bütçe açığına sebep olmakta ve daha fazla vergi alma ihtiyacı doğurmaktadır. Kayıt dışı ekonomi, vergi tabanının aşınmasına ve kaynakların kontrol dışına çıkmasına yol açmakta, bu da vergide adalet ve eşitlik ilkesine aykırı olarak kayıt altındaki kesime önemli bir dezavantaj oluşturmaktadır. Kayıt dışılıktan dolayı kaybolan gelirleri artırmak için artırılan vergiler ise, kayıtlı kesim aleyhine adaletsizliğe neden olmaktadır. Kayıt dışılığın yaygın olması ve gerekli önlemlerin alınmaması vatandaş ile devlet kurumları arasındaki güveni zedelemektedir.

Kayıt dışı ekonominin boyutlarını gelir vergisi tahsilatında görmek mümkündür. 2002 yılı sonunda Türkiye’de 59,6 milyar TL vergi toplanmış, bunun 19,3 milyarı gelir üzerinden (gelir ve kurumlar vergisi) alınmıştır. Bunun vergi gelirleri içindeki payı yaklaşık yüzde 33 olmuştur. 2014 yılı Eylül ayı itibarıyla toplanan 258,6 milyar TL verginin 77,3 milyar TL’si gelir üzerinden alınan vergilerdir. Oran yüzde 29,8’e düşerek gelir vergisinin toplam vergi geliri içindeki payı büyük bir azalmaya uğramıştır. Bu tabloda kayıt dışılıkla mücadele söylemleri de bir anlam ifade etmemektedir.

14. KAÇAKÇILIK

Ülkemizdeki en büyük ekonomik sorunlardan birisi de kaçakçılıktır. Kaçakçılık meselesini sadece ekonomik bir vaka olarak değerlendirmek eksik kalacaktır. Meselenin güvenlik, terör, toplumsal birlik ve beraberlik, maliye, kültür gibi çeşitli alanlarla da ilintisi bulunmaktadır.

Kaçakçılıkla mücadele sadece ekonomik boyutuyla değerlendirilmemelidir. Milli güvenliğimizi tehdit eden bir unsur olarak kaçakçılıkla mücadele, terörle mücadelenin de en önemli şartlarından birisidir. Terör örgütüyle yürütülen pazarlıklar kaçakçılıkla mücadelede hükümetin etkin adımlar atmasını engellemektedir.

Bilinmelidir ki, terör ancak terörü ve teröristi besleyen kaynakların yok edilmesiyle sona erebilir. Terörle müzakere edildikçe terör örgütünün finansal varlığı da güçlenmektedir.

Terör örgütü PKK, uyuşturucu, akaryakıt, sigara, alkol, canlı hayvan, elektronik eşya gibi mali değeri fazla ürünler ve hatta insan kaçakçılığı faaliyetleriyle yaklaşık 60 milyar doları bulan bir parasal kaynağı kontrol etmektedir. Terör örgütü kaçakçılık faaliyetlerinde Türkiye Cumhuriyeti devletinin otoritesine ve bizzat varlığına meydan okuyarak kendi sözde gümrük örgütlerini kurmaktadır. Kaçakçılıkla yapılacak mücadele terörle yapılan mücadelenin en önemli adımıdır. Oysa hükümet bu adımları atmaktan adeta itinayla kaçınmaktadır.

Kaçakçılıkla mücadelenin bir başka boyutu da mali kaynaklıdır. Mali yapı kaçakçılığın hem nedeni hem sonucudur. Maliye politikaları neticesinde Türkiye, örneğin, dünyanın en pahalı benzinini tüketen ülke olmuştur. AKP iktidara geldiğinde 1,6 TL olan benzin bugün 4,71 TL'ye yükselmiştir. Bununla birlikte geçtiğimiz günlerde benzinin pompa fiyatının 5 TL'yi aştığı da hatırlanmalıdır. Yine 2002'de 1,2 TL olan mazot şu anda 4,2 TL'den satılmaktadır. Kaçakçılığın en büyük alanlarından birisi olan akaryakıt kaçakçılığı bu fiyatlardan kaynaklanmaktadır. Diğer bir ifadeyle AKP'nin vergi politikası Türkiye'yi bir kaçakçılık cehennemi haline getirmiştir.

Tüm bunlara ek olarak, Özel Tüketim Vergisi yükselişinin kaçakçılığı artırdığı bilinmektedir. Piyasa satışı 8 lira olan bir sigaranın 6 lira 42 kuruşu, yani yüzde 80,25 vergilerden oluşmaktadır. Bu durum kaçak sigara talebini arttırmaktadır.

Türkiye'de kaçakçılığın hacmi kabul edilebilir boyutları çoktan aşmıştır. Türkiye Esnaf ve Sanatkarları Konfederasyonuna göre kaçakçılığın hacmi GSYH'nin yaklaşık yüzde 27'sine yani 415 milyar TL'ye denk gelmektedir.

Kaçak akaryakıttan devletin her yıl yaklaşık 12 milyar TL vergi kaybı vardır. Kaçak ve sahte içki pazarı 6 milyar TL'ye ulaşmıştır. Satılan her beş sigaradan biri de kaçaktır. Bazı illerimizde kaçak sigara oranı yüzde 65 seviyesini geçmiş durumdadır. Sigara kaçakçılığı nedeniyle yıllık 5 milyar TL'lik vergi kaybı yaşanmaktadır. Bu rakamlar itibarıyla, her yıl için kaçak akaryakıt bir Marmaray, kaçak sigara ise bir Boğaz köprüsü demektir.

15. KAMUDA TAŞIT İSRAFI

Ülkemizde kamu yönetiminde ne yazık ki yozlaşma yolunda ilerleyen bir kültürden bahsetmek mümkündür. Kamu yönetimi israf ekonomisinin bir aracı haline gelmiştir. Dönemin başbakanı Recep Tayyip Erdoğan, 4 Eylül 2009’da İstanbul Büyükşehir Belediyesinin verdiği bir iftarda yaptığı konuşmada israf konusunda Türkiye’nin özellikle bir sorunu çözmek zorunda olduğunu belirterek şöyle seslenmiştir: “O da şu; biz israf ekonomisini çözüp de verim ekonomisine geçtiğimiz gün inanın şu anda bulunduğumuz noktanın çok daha ötesinde oluruz, ama israf ekonomisinden kurtulacağız. Şu anda israf ekonomisinin geçerli olmadığı ev yok. Her evde var. Fakirinde de var, onu da söyleyeyim. Zengini zaten almış başını gidiyor, israftan onun hiç bir zaman çıktığı yok. Kendimizi bu noktada imtihana çekmemiz lazım, hepimizin istisnasız... Eğer burada kendimizi imtihana çekersek ülkemizde fakir fukara, garip gureba kalmaz, bir başka olur o zaman bizim ülkemiz. O zaman bu ülkede sevgi ve rahmet dalgaları çok daha farklı esmeye başlar. O zaman bu ülkede kavgayı, anarşiyi, terörü göremezsiniz, çünkü barınacak yer bulamaz.”

62’nci hükümetin başbakanı Ahmet Davutoğlu da kamuda tasarruf yapılacağı vurgusunu yapmıştır. Ahmet Davutoğlu 25 Eylül 2014 günü yapmış olduğu bir açıklamada şu ifadeleri kullanmıştır: “Devletin elindeki sosyal tesisler, lojmanlar, konutlar ve en önemlisi bina ve taşıtlarla ilgili kapsamlı bir envanter çalışması talimatı verdim. Kamuda yapılacak tasarrufla ilgili nihai bazı adımları atacağız. Kiralamadan kaynaklanan ek maliyetlerin giderilmesi yönünde de çok ciddi, kapsamlı bir tedbir düşünüyoruz. Onu zamanla paylaşacağız. Taşit kiralanmasından bina kiralanmasına kadar.”

Sayın cumhurbaşkanı insanların evlerindeki israftan bahsederken, sayın başbakan kamuda tasarruftan bahsederken kendi yönetimleri altındaki israfı görememektedir. 2009’dan bugüne bu israf mevzuu artarak Türk kamu yönetiminin başta gelen sorunlarından birisi haline gelmiştir.

İsrafın en fazla görüldüğü alanlardan birisi de kamuda taşıt kullanımındır. Kamudaki taşıt sayıları yıllar itibariyle şöyledir: 2011’de 86 bin 356; 2012’de 89 bin 888; 2013’te 91 bin 286. 2015 yılı Merkezî Yönetim Bütçe Kanun Tasarısı gerekçesinde kamunun elindeki taşıt sayısının 2014’te 96 bin 507’ye yükseldiği ifade edilmiştir. Buna göre, 2013’ten 2014’e kamudaki taşıt sayısı 5 bin 221 artmıştır. Maliye Bakanlığı, Başbakanlık, İçişleri Bakanlığı, Milli Savunma Bakanlığı gibi genel bütçeli kuruluşların elindeki taşıt sayısı 2013 itibariyle 80 bin 368 iken 2014’te 86 bin 279 olmuştur.

2015 Merkezî Yönetim Bütçe Tasarısında “5018 Sayılı Kanuna Ekli (I) Sayılı Cetvelde Yer Alan Genel Bütçe Kapsamındaki Kamu İdareleri içerisinde Yıl İçinde Edinebilecekleri Taşıtları” gösteren T cetvelinde 2015 yılı içerisinde kamuya tam 7 bin 479 araç alınması öngörülmüştür. Bununla birlikte 5018 Sayılı Kanuna ekli (II) sayılı cetvelde yer alan üniversiteler özel bütçeli kamu kuruluşlarına 2015 yılı içerisinde 622 araç alınması bütçe kanun tasarısında yer almaktadır. Buna göre, üniversiteler hariç 2015 yılı içerisinde kamuya 8 bin 101 araç daha alınması öngörülmektedir.

Taşıt kullanımının israf ekonomisi olarak değerlendirilmesinin bir diğer unsuru lüks makam araçları için yapılan kira harcamalarıdır. Pek çok kamu kurumunda kurum idarecileri için lüks makam aracı kiralamaları yapılmaktadır. 2015 yılı Merkezî Yönetim Bütçesine Ekli Kurumların Satın Alacakları Taşıtların Azami Satın Alma Bedellerini Gösterir Cetvelde kamunun edinebileceği taşıtların azami satın alma bedelleri yer almaktadır. Bu listeye göre, binek otomobil için azami satın alma bedeli 135 bin TL’dir.

Kamuda kullanılan lüks araçlar bu azami satın alma bedelinin üstünde bir fiyata sahiptir. Satın alma yoluyla kullanılmayan bu lüks araçlar kiralama yöntemi ile kullanılmaktadır. Kiralama bedelleri üzerinden yapılan hesapta yıllık kira bedelinin bu araçların piyasa fiyatlarının dahi üzerine çıktığı bilinmektedir. Bu uygulama ile devlet bir taraftan bütçe tasarısında yer alan azami satın alma bedelinin çok üzerinde bir yıllık kiralama ücreti öderken diğer taraftan da kira için yapılan yıllık toplam ödemeler o araçların piyasa fiyatlarının üzerinde bir meblağa ulaşmaktadır. Böylelikle lüks araç kullanımından dolayı devletin zararı daha da artmaktadır.

Bütün bu rakamlara kamudaki kiralık makam araçlarının sayısı ve tutarı dâhil değildir. Bunları da eklediğimizde Hükümetin kamuda özellikle taşıt kullanımında tasarrufu öne çıkaran israfı yok edecek bir tutum içerisinde olmadığı görülmektedir. Netice itibarıyla, AKP bütçe disiplinini yok sayan bir tutum içerisinde. Bir taraftan bürokratlara israf ve saltanat diğer taraftan vatandaşlara ağır vergi yükleri getirilmektedir. Kamuda israf ekonomisinin bertaraf edilmesi için gereken önlemlerin alınması gerekmektedir.

16. FAİZ ÖDEMELERİ

AKP dönemi ekonomik gelişmelerinin önemli göstergelerinden birisi de faiz ödemeleridir. Faiz ödemeleri Türkiye'nin borçluluk sorununa dair ipuçları ortaya koyarken diğer taraftan da 2013 yılında Gezi Parkı olayları sonrasında dönemin başbakanının ortaya attığı faiz lobisi kavramını da yeniden düşünmemize fırsat vermektedir.

AKP döneminde kamunun kaynaklarıyla adeta faiz lobisine peşkeş çekilmiştir. Bu durumun en önemli verisini doğrudan hükümetin kamu eliyle gerçekleştirdiği faiz ödemelerinde görmek mümkündür.

Kamunun Faiz Ödemeleri (milyar TL)

2000	20,4
2001	41
2002	51,7
2003	58,5
2004	56,4
2005	45,7
2006	45,9
2007	48,7
2008	50,6
2009	53,2
2010	48,2
2011	42,2
2012	48,4
2013	50
2014 (Ekim itibariyle)	45,2

2003 yılından 2014 yılının Ekim ayına AKP yönetiminde kamunun faiz ödemeleri toplamı 593 milyar TL'ye ulaşmıştır. 57'nci hükümet döneminde ise kamunun faiz ödemeleri toplamı 113,1 milyar TL'dir.

AKP yönetiminin yıllık faize ödediği ortalama tutar 2003-2013 yılları arasında 49,8 milyar TL iken 57'nci hükümetin yıllık ortalama faiz ödemesi 37,7 milyar TL'dir. Bu rakam itibariyle AKP döneminde kamunun faiz ödemelerinin yıllık ortalama rakamlar üzerinden yüzde 32 artış gösterdiği görülmektedir. Faiz ödemelerindeki yükseliş AKP'nin faiz lobisine karşı sözde mücadelesini de yalanlamaktadır.

Dönemin başbakanı Recep Tayyip Erdoğan “Artık bu milletin kanını emen, alın terini sömüren faiz lobisine izin vermeyeceğiz.” “Bizim karşımıza geldikleri zaman 'Sizin zamanınızda 5 kat daha zengin olduk' diyenler, işte bugünlerde bizle uğraşmaya başladılar.” ifadelerini kullanırken AKP'nin faiz lobisine yaptığı hizmetlerin de itirafını yapmıştır. AKP yönetiminde kamunun yukarıda ifade edilen faiz ödemeleri, itirafın doğruluğunu ortaya koymaktadır.

Sadece devletin değil, hane halkının faiz ödemesi de AKP yönetiminde katlanarak artmıştır. 2002’de 2,4 milyar TL olan hane halkının faiz ödemesi, % 1420 artarak, 2013 sonunda 36,5 milyar TL’ye yükselmiştir. Vatandaşlarımızın faiz ödemelerinin harcanabilir gelire oranındaki artış dikkat çekicidir. Bu oran 2002–2013 döneminde yüzde 1,7’den yüzde 5,4’e yükselmiştir.

Netice itibariyle, AKP hükümetleri döneminde gerek kamunun gerekse de hane halkının faiz ödemelerinde çok yüksek artışlar gözlenmiştir. Bu artışlar AKP’nin borçlanmaya dayalı bir ekonomi politikasını yürütmüş olduğunu göstermektedir.

17. MERKEZ BANKASI REZERVLERİ

Merkez Bankası rezervleri, AKP’nin ekonomik verilere dair manipülasyon yaptığı konulardan birisidir. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan 1 Ekim 2014’te meclisin açılış konuşmasında şu ifadeyi kullanmıştır: “2002 Yılında 27,5 milyar dolara ulaşan o döviz rezervini, biz şu anda altın dâhil 132,5 milyar dolara yükselttik.”

Merkez Bankasının Ağustos 2005’te yayımladığı “Döviz Rezervi Yönetimi” belgesine göre döviz rezervi şöyle tanımlanmıştır: “Merkez Bankası; para ve kur politikalarını desteklemek, piyasalara güven vermek, hükümetin döviz cinsi üzerinden iç ve dış borç servisini gerçekleştirmek, dışsal şoklara karşı gerekli döviz likiditesini bulundurmak için döviz biriktirir. Bu birikime brüt döviz rezervi de denilmektedir. Merkez Bankası’nın döviz birikiminin bir bölümü TL ödeyerek satın aldığı (kendine ait) dövizlerden oluşmaktadır. Bir bölümü başkalarına ait (kredi olarak, emanet olarak bankaya verilen) fakat Merkez Bankası’nın serbestçe kullanabileceği dövizlerdir. Bankanın toplam döviz varlıklarından döviz yükümlülükleri çıkıldığında kalan döviz Merkez Bankası’nın Net Döviz rezervidir.”

Merkez Bankaları uluslararası ödeme sıkıntısı olduğunda likidite ihtiyacını gidermek üzere bir ödeme aracı olarak altın ve dönüştürülebilir paralardan rezerv oluşturmaktadır. Bu rezervler, borçların ödenmesi ve ithalatın ödemeleri için kullanılmaktadır. Türkiye gibi sıcak para ile çarkı dönen ve dışa bağımlı olan ekonomilerde ani sermaye çıkışları olduğu zaman, TL satıp döviz almak isteyenlere likidite sunmak amacıyla rezervler artırılmaktadır.

Bu tanıma göre döviz rezervinin efektif bir anlam ifade etmesi, ekonomiyi koruyacak bir tampon bölge olması için kısa vadeli dış borçlar ile ülkenin bir yıllık cari açığını karşılayacak bir düzeyde olması gerekmektedir.

Kısa vadeli dış borç stoku üçüncü çeyrek itibariyle 130,7 milyar dolardır. Eylül ayı itibariyle cari açık yıllıklandırılmış bazda 46,1 milyar dolardır. Merkez Bankasında olması gereken rezerv 176,8 milyar dolar iken altın dâhil 131,8 milyar dolar rezerv bulunmaktadır. Buna göre rezerv açığı 44,3 milyar dolardır. Merkez Bankası rezervleri kısa vadeli dış borca ancak yetmektedir. Oysa 2002'de rezervlerin kısa vadeli dış borcu karşılama oranı yüzde 172'ydi. Cari açık da hesaba katıldığında Merkez Bankası rezervlerinin kısa vadeli dış borç ve cari açığı karşılama oranı yüzde 74,5'tir.

Bütün bu rakamlardan çıkan sonuç şudur: Merkez Bankası rezervlerinin artmış olması diğer makro veriler dikkate alındığında hiçbir anlam ifade etmemektedir. Hatta bırakın övünülecek bir konu olmayı, hükümetin kendi ekonomi politikalarının iflasını ifade etmektedir. Merkez Bankası rezervleri Türkiye'nin kısa vadeli dış borcu ve cari açığı kadar artış gösterememiştir.

Ayrıca, Merkez Bankası rezervlerinin artırılmasında hükümetlerin doğrudan bir etkisi yoktur. Çünkü Merkez Bankası bağımsızdır ve döviz işlemlerini hükümetin talimatıyla yapmamaktadır. Tespit edilen hedefler doğrultusunda para ve döviz kuru politikalarını uygularken kullanacağı araçlar konusunda bağımsızdır. Bu nedenle rezervlerin artması veya artmaması doğrudan hükümeti ilgilendirmedeği için hükümetin bu hususu övünç kaynağı yapmasının da bir anlamı bulunmamaktadır.

Öte yandan, rezervlerin miktarı kadar nasıl yönetildiği, yani hangi hesaplarda değerlendirildiği de önemlidir. Yüksek maliyetle, örneğin yüzde7-8 faizle toplanan rezervlerin yüzde 1 faizle değerlendirilmesinin maliyeti vardır. Rezervlerle ilgili değerlendirmeler yapılırken, bu hususların da dikkate alınması gerekmektedir.

18. TASARRUF AÇIĞI

Kalkınmanın yatırım ve tasarruf olmak üzere iki ayağı vardır. Buna göre, tasarruf açığını cari açık çerçevesinde değerlendirmek doğru ancak eksiktir.

Önce tasarruf edilmeli, sonra da bu tasarruflar sanayileşme için kullanılmalıdır. Ancak Hükümetin tasarruf yaklaşımı yatırımı dışarıda bırakan bir anlayıştır. Tasarrufları sadece piyasa dengesinin bir unsuru olarak görmek ve tüketimi sınırlama aracı olarak değerlendirmek eksiktir, yanlıştır.

AKP 12 yıl boyunca vatandaşlarımızı borçlandırarak tüketimi özendirmek üzerine kurulu bir ekonomi modeli takip etmiştir. Bu model kalkınmayı dışarıda bırakarak, sermayenin zenginleşmesini ve aynı zamanda da yandaş sermaye yaratmayı hedef almıştır.

Tasarruf oranlarına ilişkin başbakan yardımcısı Ali Babacan geçen yıl yüzde 13,4 ile tarihin en düşük tasarruf oranlarından birinin görüldüğünü ifade etmiş, bu yıl yurtiçi tasarrufların yüzde 14,9'a çıkacağını söylemiştir. Burada aldıkları tedbirlerin etkisinin görüldüğünü söyleyen Ali Babacan "Banka kredi hacimleriyle ilgili aldığımız tedbirlerin önemli bir etkisi oldu. Vatandaşımızın kredi kartı borcu geçen Ağustosta 81 milyar iken, şu anda 74 milyara düşmüş durumda. Bankalarımız bu 1 yıl içinde kredilerini ağırlıklı olarak sanayicimize, KOBİ'lerimize kullandırdı" şeklinde konuşmuştur. Oysa Bankacılık sektörü kredi verileri bu rakamları doğrulamamaktadır.

Kalkınma Bakanlığı Haftalık Türkiye Ekonomisi Raporuna göre Bankacılık Sektörü Yurtiçi Kredi Hacmi Aralık 2013 itibarıyla 1.047 milyar TL iken Ağustos 2014 itibarıyla 1.146 milyar TL'ye yükselmiştir. Kredi hacminde bir daralma olmamakla birlikte genişleme de devam etmektedir. Öte yandan tüketici kredilerinde de artış görülmektedir. Tüketici kredileri miktarı Aralık 2013 itibarıyla 248,1 milyar TL iken Ağustos 2014 itibarıyla 270,8 milyar TL'dir. Tüketici kredilerindeki artış alınan bütün bankacılık sektörü önlemlerine rağmen Türkiye ekonomisinin tüketime dayalı büyümeye devam ettiğini göstermektedir.

Hükümetin uyguladığı ekonomi politikaları Türk ekonomisinde tasarruf yerine borçlanma rakamlarının yükselmesine yol açmaktadır. Hükümetin piyasalara yönelik borçlanma stratejileri ve bankaların bu sürece aktif bir şekilde dâhil olması neticesinde tasarruf oranları düşmüştür. OVP'nin 22'nci paragrafında da bu tablonun itirafı niteliğinde düşük tasarruf oranlarının özel kesim tüketiminden kaynaklandığı açıklanmaktadır. Bu artışın nedeni AKP'nin tüketime ve borçlandırmaya dayalı ekonomi politikasıdır.

AKP dönemi Türkiye’de tasarrufların artan oranda düşüş gösterdiği bir dönem olmuştur. 2002’de toplam yurtiçi tasarrufların GSYH’ya oranı yüzde 18,6’dır. Bu oranın 2014 beklentisi yüzde 14,9; 2015 hedefi yüzde 15,2’dir.

Özel, Kamu ve Toplam Tasarrufların GSYİH’ya Oranları (yüzde)

YILLAR	KAMU TASARRUFU	ÖZEL TASARRUF	YURT İÇİ TASARRUF
2002	-4,8	23,4	18,6
2003	-4,1	19,6	15,5
2004	-1,0	16,9	16,0
2005	2,8	13,1	15,9
2006	4,2	12,4	16,6
2007	2,4	13,1	15,5
2008	1,7	15,1	16,8
2009	-0,9	14,1	13,2
2010	1,6	12,3	13,9
2011	3,7	10,7	14,4
2012	2,4	11,9	14,3
2013	3,4	9,9	13,4
2014 (OVP)	3,2	11,7	14,9
2015 (OVP)	3,1	12,2	15,2

Hükümetin tasarruf öngörülleri de ekonomideki diğer makro ekonomik veriler gibi hükümet politikalarında dahi çelişkili öngörüller ortaya koymaktadır. Örneğin, 10’uncu Kalkınma Planında 2018 için toplam tasarruf oranı yüzde 19; özel kesim tasarruf oranı yüzde 15,2; kamu kesimi tasarruf oranı yüzde 3,7 olarak hedeflenmiştir. OVP’nin son yılı olan 2017 için ise toplam tasarruf oranı yüzde 17,1; özel kesim tasarruf oranı yüzde 13,1; kamu kesimi tasarruf oranı ise yüzde 4 olarak hedeflenmiştir. Hükümetin 2017’den 2018 yılına kadar tasarruf oranını 1,9 puan arttırması hedefi gerçekçi değildir.

Tasarruf oranlarındaki rakamlar Hükümetin ekonomi politikasının kalkınmayı gerçekleştiremeyeceğini ortaya koyarken Hükümetin bulunduğu çözüm önerileri de şaşırtıcıdır. OVP’nin 85’inci paragrafındaki ifade şudur: “Yurt içi tasarrufları artırmak amacıyla, uluslararası yükümlülükler gözetilerek, lüks ve/veya ithalat yoğunluğu yüksek tüketim malları tespit edilerek caydırıcı vergilendirme yapılacaktır.”

Geçen yılki OVP’de yer alan bu ifade Türkiye’deki tasarruf sorununa doğru bir teşhis olmaktan uzaktır. Tasarrufları arttırmak için Sermaye Piyasası Kanununda değişiklik yapmak geçerli bir analiz değildir. Bu yılki OVP’de yer alan ifade itibarıyla tasarrufu arttırmak için tüketimde caydırıcı tedbirlerin uygulanacak olması da soruna tam anlamıyla bir çözüm getiremeyecektir.

Tasarruf oranlarındaki düşüklüğün en büyük sebebi vatandaşlarımızın borçluluk oranıdır. Bu denli yüksek borçluluk miktarlarında tüketimin kısılması halihazırda borçlarını karşılamaktan dolayı tüketim yapamayan vatandaşlarımızı tasarrufa yönlendirmek için etkin bir yöntem değildir. Bunun yerine borçluluk oranlarının düşürülmesi için acil tedbirler alınması gerekmektedir.

Öte yandan tasarruf oranlarıyla istihdam verileri arasında da yakın bir ilişki vardır. Şu gerçeği göz önünde bulundurmak gerekmektedir: Çalışabilir nüfusta 100 kişiden 47 kişinin çalıştığı bir ekonomide tasarruf oranının yüksek olması beklenemez. Çünkü çalışan insanlar çalışmayan insanlara bakmak zorundadır.

Bununla birlikte hükümetin tasarrufları arttırmak için etkin bir irade ortaya koyduğunu söylemek güçtür. Örneğin, geçen yıl OVP’nin birincil önceliği cari açığı aşağı çekmeye çalışan ve tasarrufları artırmanın hedeflendiği bir çerçevede iken bu yılki OVP’de tek öncelik enflasyon olarak tespit edilmiştir. 2014 yılı içerisinde tasarruf oranlarında öngörülen hedeflere ulaşamamasına rağmen hükümetin tasarruf politikası önceliğinden uzaklaştığı görülmektedir. Yine 2014 yılındaki tasarruf oranı gerçekleşmesini hükümetin bir başarısı olarak değil, kriz ortamında vatandaşlarımızın tercihi olarak görmek gerekmektedir. 17-25 Aralık yolsuzluk ve rüşvet soruşturmaları ile başlayan Türkiye’nin içerisinden geçtiği süreç vatandaşlarımızın da ekonomiye olan güvenini sarsmıştır.

Tasarruf oranlarının düşük seyri Türkiye ekonomisinin büyüme, yatırım ve makro dengelerini etkilemektedir. Düşük tasarruf oranı Türkiye’de büyümenin sürdürülebilirliğini tehdit etmektedir. Tasarruflar ve yatırım arasındaki ilişki tasarrufun büyümeye aksettirilmesinde potansiyel bir kanal niteliği taşımaktadır. Tasarruf oranlarındaki düşüklük Türkiye ekonomisindeki yatırımların daha fazla dış finansmana bağlı olması anlamına gelmektedir. Yabancı sermayeye daha fazla bağımlılık anlamına gelen bu durum büyümenin sürdürülebilirliğini tehlikeye atmaktadır.

Yurt içi tasarruf oranının çok daha yukarı düzeye çıkarılması, Türkiye açısından hayati öneme haizdir. Aksi takdirde ekonominin ihtiyacımız olan yüzde 7'lere yakın bir büyümeyi yakalamak kesinlikle mümkün olmaz. Ekonominin ve büyümenin çarklarını, bugün olduğu gibi, dış kaynakla belli bir yere kadar sürdürebilmek mümkün olsa da yurt içi tasarruf sorunu Türkiye'nin en önemli yapısal sorunudur. Yapısal sorunların çaresi de yapısal çözümlerdir. Ancak geride kalan 12 yılda yaşanan uygun koşullara rağmen bu nitelikte ciddi adımlar atılmamıştır. Uzun vadeli değerlendirmeler yerine daha çok günlük kısa vadeli çözümler üretilmiştir.

Sonuç olarak, tasarruf oranları Türkiye ekonomisinin hayati derecede önemli verilerinden birisidir. Ekonomi politikalarında Türkiye ekonomisinin sürdürülebilir büyüme imkânı ve adaletli gelir dağılımının sağlanması için tasarruf oranlarını arttırıcı tedbirlerin alınması gerekmektedir.

19. YATIRIM

Türkiye'de büyüme ile kalkınma arasındaki ilişkiye yatırımların milli gelire oranı çerçevesinde de bakmak mümkündür. Büyümenin istikrarlı bir yapı arz etmesi ve kalkınmaya dönüşebilmesinin en önemli kriteri yatırımların milli gelire oranı ve artış hızıdır. Ekonomideki yatırım yapma eğilimi ekonominin diğer bütün unsurlarının etkisiyle ortaya çıkmaktadır. Diğer bir ifadeyle, yatırım eğilimi, işsizlik, tasarruf, döviz kuru, faiz oranı, dış ticaret gibi ekonominin bütün verilerinden etkilenmektedir. Yatırımlardaki artışın büyüme ve fiziki sermaye oluşumunu beraber getirdiği noktada kalkınmadan söz etmek mümkün hale gelecektir.

AKP'nin yatırım öngörülleri Türkiye ekonomisini büyütecek bir oranda değildir. Yatırımların GSYH'ya oranı 2013'te yüzde 20,9 olarak gerçekleşirken 2014 gerçekleşme beklentisi yüzde 20,6; 2015 öngörüsü ise yine yüzde 20,6'dır. Hükümetin öngördüğü bu yatırım verileri itibariyle Türkiye'de sürdürülebilir bir büyüme ve kalkınmanın sağlanması mümkün değildir.

20. BORÇLULUK

Türkiye’de borçluluk rakamları 2002 sonrasında giderek kronikleşen bir sorun alanına işaret etmektedir. Gerek özel sektörün ve kamunun dış borçluluğu gerekse de yine kamunun ve hane halkının iç borçluluğu Türkiye ekonomisi için sürdürülebilir sınırların ötesine geçmiştir.

Türkiye’nin borçluluk rakamlarının yükselmesi yatırımları ve sermaye birikimini negatif yönlü etkilemektedir. Çünkü ülkemizdeki mevcut rezervler ve/veya kazançlar borç ödeme için kullanılmaktadır.

20.1 Dış Borç

Ekonomik yapının güvenilirliği ve sağlamlığı özellikle dış borç miktarı ile ölçülmektedir. Dış borç Türkiye seviyesindeki ülkeler için en büyük ekonomik problemlerden birisidir. Dış borçluluk rakamlarındaki artış bir yandan borç yükünün artması diğer yandan da anapara ve faiz ödemelerinin artmasını anlamına gelmektedir. Bu durum da borç ile finanse edilen ekonomik yapının zayıflamasına sebep olmaktadır.

AKP kendisini şişirirken Türkiye’nin borçluluğu artmaktadır. Merkezî yönetim borçluluğu, özel sektör borçluluğu ve hane halkı borçluluğu 2002 yılından bugüne olağanüstü artışlar göstermiştir.

Kısa Vadeli Brüt Borç Stoku (milyar dolar)

	2002	2013	2014 (2.Ç)
Kamu	0,9	17,6	18,1
TCMB	1,6	0,8	0,6
Özel Sektör	13,8	110,8	111,8
TOPLAM	16,4	129,2	130,5

Uzun Vadeli Brüt Borç Stoku (milyar dolar)

	2002	2013	2014 (2.Ç)
Kamu	63,6	98,2	101,3
TCMB	20,3	4,4	3,6
Özel Sektör	29,1	157,3	166,1
TOPLAM	113	259,9	271

Toplam Brüt Borç Stoku (milyar dolar)

	2002	2013	2014 (2.Ç)
Kamu	64,5	115,8	119,4
TCMB	21,9	5,2	4,2
Özel Sektör	42,9	268,1	278
TOPLAM	129,5	389,1	401,6

Borçluluk rakamlarında en dikkat çekici artış dış borçlarda gözlenmiştir.

- 2002’de 16,4 milyar dolar olan Türkiye’nin kısa vadeli dış borcu 2014 yılı 2’nci çeyreği itibariyle yüzde 695,7 oranında artışla 130,5 milyar dolara çıkmıştır.
- 2002’de 900 milyon dolar olan kamunun kısa vadeli dış borcu 2014 yılı 2’nci çeyreği itibariyle yüzde 110,1 oranında artışla 18,1 milyar dolara çıkmıştır.
- 2002’de 13,8 milyar dolar olan özel sektörün kısa vadeli dış borcu 2014 yılı 2’nci çeyreği itibariyle yüzde 710,1 oranında artışla 111,8 milyar dolara çıkmıştır.
- 2002’de 113 milyar dolar olan Türkiye’nin uzun vadeli dış borcu 2014 yılı 2’nci çeyreği itibariyle yüzde 139,8 oranında artışla 271 milyar dolara çıkmıştır.
- 2002’de 63,6 milyar dolar olan kamunun uzun vadeli dış borcu 2014 yılı 2’nci çeyreği itibariyle yüzde 59,2 oranında artışla 101,3 milyar dolara çıkmıştır.
- 2002’de 29,1 milyar dolar olan özel sektörün uzun vadeli dış borcu 2014 yılı 2’nci çeyreği itibariyle yüzde 470,8 oranında artışla 166,1 milyar dolara çıkmıştır.
- 2002’de 129,5 milyar dolar olan Türkiye’nin dış borcu 2014 yılı 2’nci çeyreği itibariyle yüzde 210,1 oranında artışla 401,6 milyar dolara çıkmıştır.
- 2002’de 64,5 milyar dolar olan kamu dış borcu 2014 yılı 2’nci çeyreği itibariyle yüzde 85,1 artışla 119,4 milyar dolara ulaşmıştır.

- 2002’de 42,9 milyar dolar olan özel sektörün dış borcu 2014 yılı 2’nci çeyreği itibariyle yüzde 548 artışla 278 milyar dolara ulaşmıştır.

Dış borçlardaki bu denli yüksek oranlardaki artışlar ve 12 yıllık AKP iktidarında süreklilik gösteren artış eğilimi Türkiye ekonomisinin dış kaynağa ve borçlanmaya olan bağımlılığını göstermektedir.

Dış borç rakamlarında özel sektörün dış borcunun gerek kısa vadede gerekse de uzun vadede gösterdiği artış özel sektörün borçlanmadan varlığını sürdürmekte zorlanacağı bir noktaya gelmesine neden olmuştur. Diğer bir ifadeyle, Türkiye’de ihracat nasıl ki ithalata bağımlı hale geldiyse üretim de borçlanmaya bağımlı hale gelmiştir.

Tablodan çıkan bir başka sonuç ise kısa vadeli dış borçlardaki artışa ilişkindir. Kısa vadeli borçlardaki bu artış ülkemizin iç ve dış ekonomik ve siyasal şoklara karşı kırılganlığını arttırmaktadır.

Dış borçluluk rakamlarındaki bu artışa rağmen hükümet dış borçlar konusuna gayri ciddi bir bakış açısı ortaya koymaktadır. Maliye Bakanı Mehmet Şimşek 21 Ekim’de ‘Türkiye Özel Sermaye Forumu 2014’te yaptığı konuşmada şu ifadeyi kullanmıştır: “Açık ve net olarak söylüyorum. Reel sektörün döviz borcunun yüzde 95’ine yakını uzun vadelidir.” Özel sektörün 278 milyar dolarlık dış borç stokunun 166,1 milyar doları uzun vadeli, 111,8 milyar doları kısa vadelidir. Buna göre özel sektörün dış borcunun sadece yüzde 59,7’si uzun vadelidir. Hükümetin gerek kamunun gerekse de özel sektörün dış borçlarına gayri ciddi bir yaklaşım içerisinde olduğunu Maliye Bakanının bu açıklamasından görmek mümkündür.

Netice itibariyle, Türkiye’nin dış borcu sürdürülemez bir noktaya gelmiştir. Dış borçlardaki artış Türkiye’yi artık borcunu borç olarak ödediği bir duruma sürüklemiştir. Bu durumda özellikle cari açık sorununu da göz önüne aldığımızda Türkiye’nin riskli ülke olma durumu daha da belirginlik kazanmıştır. Kurdaki artışlarla birlikte özellikle kısa vadeli borçların çevrilmesinde yaşanan sorunlarda artışlar görülecektir. Aslında burada Hükümet tam bir kısır döngünün içerisinde düşmüştür. Bu sorunu aşmak için döviz kazanma potansiyelini arttırması gerekmektedir ancak özellikle ihracattaki yüzde 80 oranında ithalata bağımlılık ihracat çözümünün önünü tıkamaktadır. Çünkü ihracatı arttırmak istediğinizde,

ithalat da artmakta, döviz girişi ve çıkışı mevcut dengede devam etmektedir. Hal böyleyken AKP ne cari açığa ne de dış borçlara çözüm bulamamaktadır.

20.2 Döviz Açık Pozisyonu

Özel sektör borçluluğunun ekonomi için sürdürülebilir bir alan olmadığı en önemli göstergelerinden birisi de döviz açık pozisyonudur. Hükümet döviz açık pozisyonunun Türkiye ekonomisi için bir risk alanı oluşturmadığını ifade etmektedir. Ancak döviz açık pozisyonu verileri bu ifadenin tersi bir durum ortaya koymaktadır.

Döviz açık pozisyonu reel kesimin döviz varlık ve yükümlülükleri arasındaki farkı göstermektedir. 2002 yılında 6,5 milyar dolar olan bu rakam 2014 yılı Temmuz ayı itibariyle 178,9 milyar dolara yükselmiştir. Buna göre, reel sektör 277,9 milyar dolarlık borcunun sadece 99,1 milyar dolarını karşılayabilmektedir. Bu döviz açığının TL olarak karşılığı ise Temmuz kuruyla (2.12 TL) 379,2 milyar iken OVP'ye göre hükümetin yıl sonu ortalama dolar kuru beklentisine göre (2,28 TL) bu rakam 409,3 milyar TL'dir. Kurdaki 1 kuruşluk artış reel sektörün döviz açığının 1,8 milyar TL artmasını ifade etmektedir. Reel sektör döviz açık tablosunda ne harçayabilmekte ne de yatırım yapabilmektedir. Aksine dolar açığını kapatmak için daha fazla dolar talep etmektedir. Bu veriler itibariyle ülkemizin bir döviz krizine doğru ilerlediği görülmektedir.

20.3 IMF ile Borç İlişkisi

2002-2014 dönemi Türkiye'nin dış borçluluğunun arttığı bir dönem olmuştur. Dönem içerisinde hem kamunun hem de özel sektörün dış borcu artmıştır. Türkiye'nin dış borçluluğunun kalemlerinden birisi olan IMF ile borç ilişkisi ise bu dönem içerisinde 14 Mayıs 2013'te 421 milyon dolarlık taksitin ödenmesi ile bitmiş olarak lanse edilmektedir. Dönemin başbakanı Recep Tayyip Erdoğan 14 Mayıs 2013 tarihli TBMM Grup Toplantısında şu ifadeyi kullanmıştır: ““Türkiye Cumhuriyeti Hazinesi Türkiye'nin Uluslararası Para Fonu'na olan 412 milyon dolar borcunun ödenmesi amacıyla Merkez Bankamıza talimatı verdi, Merkez Bankamız IMF'in değişik hesaplarına bu borcu aktarmaya başladı ve aktarma işlemi bugün tamamlanıyor. Böylece, Türkiye uzun bir aranın ardından Uluslararası Para Fonu'na olan borcunu ödedi, sıfırladı ve bu borcu kapattı.”

Başbakan Ahmet Davutoğlu da IMF ile borç ilişkisini 16 Ekim 2014 tarihinde partisinin TBMM grup toplantısında “İlk defa IMF’ye borcunu sıfırlamış, dış borç dönemini kapatmış” sözleriyle ifade etmiştir. Yine başbakan Davutoğlu 27 Ağustos günü partisinin olağanüstü genel kurulunda “Şimdi IMF defterini kapatmış bir Türkiye Cumhuriyeti Devleti var.” “IMF’ye olan borcumuzun tamamını ödediğimiz gibi artık IMF’ye borç veren bir ülke konumuna geldik.” ifadelerini de kullanmıştır.

AKP’nin IMF’ye ödendi dediği son borç IMF ile imzalanan ve Mayıs 2005 - Mayıs 2008 döneminde uygulanan son Stand-by anlaşmasından kalan borçtur. Diğer bir ifadeyle, ödenen borç hâlihazırda AKP hükümetlerinin IMF’den kullandığı kredinin borcudur. Bununla birlikte IMF ile borç ilişkisinde dikkat edilmesi gereken iki önemli husus vardır. Birincisi, 2009’daki SDR tahsisatı nedeniyle IMF’ye borcumuz sıfırlanmamıştır. Kâğıt üstünde IMF’ye hâlâ 1,4 milyar dolarlık borcumuz bulunmaktadır. İkincisi ise; Türkiye, daha önce 1972’de ve 1990’da iki kez bu borcu sıfırlamıştı. Türkiye’nin IMF’ye borçsuz dönemleri ilkinde 3 yıl ikincisinde 4 yıl sürmüştü.

IMF ile yapılan son anlaşma AKP iktidarında 2005 yılının Mayıs ayında imzalanan 19’uncu Stand-by Anlaşmasıdır. Bu anlaşmayla IMF’den 6,6 milyar SDR’lık (yaklaşık 10 milyar dolar) kredi almıştır. AKP’nin Mayıs 2013’te bitirdiği taksitler kendi imzaladığı 19’uncu Stand-by Anlaşmasının taksitleridir. Öte yandan 57’nci Hükümet döneminden kalan yaklaşık 5 milyar dolarlık kredi de yine bu iktidar döneminde kullanılmıştır.

IMF’nin ekonomisi zor durumdaki üyelerine destek olmak için kullandığı üç kaynak bulunmaktadır. Bunlardan birincisi kotalardır. Üye ülkelerden alınan bir çeşit sermaye payı olarak kotalar üye ülkenin ekonomik gücüne paralel olarak IMF tarafından belirli bir formüle dayanarak belirlenmektedir. Kota, IMF’ye katkı payı olmanın ötesinde bir ülkenin IMF genel kurulunda oy gücünü belirlemekte ve ülkenin, ihtiyaç halinde IMF’den kullanabileceği kaynağın miktarını da belirleyen bir ölçü görevi görmektedir. IMF’nin bugün itibarıyla 188 üyesi bulunmakta ve bunların kotaları toplamı yaklaşık 362 milyar dolar etmektedir.

Türkiye’nin IMF’deki kotası 2,2 milyar dolardır. Bu kotanın Türkiye’ye verdiği oy gücünün oranı ise % 0,61’dir. Kotalar ve altın satışı IMF için bir kaynak vazifesi görse de bu alanlardan yeterli kaynak elde edemeyen IMF, üye ülkelerden ve onların Merkez Bankalarından borçlanabilme imkânına da sahiptir. IMF, Genel Borçlanma Düzenlemesi ve

Yeni Borçlanma Düzenlemesine dayanarak ülkelerden ve Merkez Bankalarından borçlanma yoluna gidebilmektedir.

Yeni bir düzenleme henüz yapılmadığı için Türkiye, IMF'nin borç alabileceği ülkeler listesinde yer almamaktadır. İleride bu konuda bir genişletme yapılırsa Türkiye'nin ancak o zaman bu listeye girmesi söz konusu olacaktır. Buna göre, Türkiye'nin IMF'ye borç verdiği iddiaları gerçeği yansıtmamaktadır.

Öte yandan, IMF'ye borç verebilmenin taahhüt edilmesi de o ülkenin genel ekonomik düzeyinin iyi olduğu anlamına gelmemektedir. Çünkü ekonomik açıdan zor durumda olan Güney Kıbrıs 340 milyon SDR, Yunanistan 1,7 milyar SDR, Portekiz 1,5 milyar SDR, İspanya 6,7 milyar SDR IMF'ye borç verme taahhüdünde bulunmaktadır.

Netice itibarıyla, Türkiye'nin IMF'ye borcunun bittiği ve yine Türkiye'nin IMF'ye borç verdiği iddiaları gerçek değildir. Bununla birlikte AKP döneminde Türkiye'nin gerek özel sektör gerekse de kamu sektörü itibarıyla dış borçluluğunun artması IMF'ye ödenen son taksitin Türkiye'nin borçluluğunu bitirdiği ve ekonomik olarak daha bağımsız bir yapıya kavuştuğu doğrultudaki iddiaları doğru değildir.

20.4 Merkezî Yönetim Borç Stoku

AKP iktidarı süresince Türkiye'de merkezî yönetim kesimi borçlanmasında yüksek oranda artışlar görülmektedir.

Merkezî yönetim borç stoku belirli bir tarih itibarıyla, merkezî yönetim iç ve dış borç stokunun toplamını ifade eder. Merkezî yönetim iç borç stoku, belirli bir tarih itibarıyla, Hazine Müsteşarlığı tarafından yurt içinde ihraç edilen Devlet İç Borçlanma Senetleri (DİBS) kapsamında ve senede bağlı olup olmadığına bakılmaksızın yurt içinde Müsteşarlıkça üstlenilen tüm mali yükümlülüklerin toplamını ifade ederken merkezî yönetim dış borç stoku belirli bir tarih itibarıyla, Merkezî Yönetim kapsamındaki kurum ve kuruluşların herhangi bir dış finansman kaynağından sağlamış oldukları her türlü mali yükümlülüklerin toplamını ifade etmektedir.

Merkezî Yönetim Borç Stoku (milyar TL)

	2002	2013	2014 (Ekim)
İç Borç Stoku	149,8	403	411
Dış Borç Stoku	92,7	182,8	188,6
Toplam Borç Stoku	242,5	585,8	599,6

Yukarıdaki tablo merkezî yönetim borç stoklarını göstermektedir. AKP hükümetleri döneminde Türkiye'nin merkezî yönetim borç stokundaki artış bu tablolardan anlaşılmaktadır.

- Merkezî yönetim toplam borç stoku 2002'de 242,5 milyar TL iken 2014 yılının Ekim ayı itibarıyla yüzde 147,2 artışla 599,6 milyar TL'ye yükselmiştir.
- Merkezî yönetim iç borç stoku 2002'de 149,8 milyar TL iken 2014 yılının Ekim ayı itibarıyla yüzde 174,3 artışla 411 milyar TL'ye yükselmiştir.
- Merkezî yönetim dış borç stoku 2002'de 92,7 milyar TL iken 2014 yılının Ekim ayı itibarıyla yüzde 103,4 artışla 188,6 milyar TL'ye yükselmiştir.

Merkezî yönetim borç stokunun gerek iç gerekse de dış projeksiyonlar itibarıyla artış göstermesi Türkiye ekonomisinin borçluluk verilerinden bağımsız şekilde düşünülemez. Merkezî yönetim borçluluğundaki olağanüstü artışlar hükümet politikalarının bir yansımasıdır. Bununla birlikte hükümetin borçlanmayı hem yapan hem de teşvik eden stratejisine rağmen hükümetin borçlanmayla mücadele konusunda bir irade ortaya koymadığı görülmektedir.

20.5 Hane halkı Borçları

Türkiye ekonomisinin borçluluk rakamlarına ilişkin bir diğer analiz alanı da vatandaşlarımızın borçlarıdır. AKP hükümetleri döneminde ekonomiye hâkim olan borçlanmaya dayalı stratejinin en belirgin yansımalarını vatandaşlarımızın borçluluk rakamlarında görmek mümkündür.

Vatandaşlarımızın borçluluğuna ilişkin yapılacak bir karşılaştırma için Merkez Bankasının yayınlamış olduğu Finansal İstikrar Raporundan derlenen yukarıdaki tablo önemli bazı veriler içermektedir.

*Hane Halkına İlişkin Seçilmiş Finansal Göstergeler
(milyar TL, yüzde)*

	2002	2013
Hane Halkı Borçluluk	6,7	372,1
Hane Halkı Harcanabilir Geliri	143,7	673,6
Faiz Ödemeleri	2,4	36,5
Faiz Ödemeler / Harcanabilir Gelir	1,7	5,4
Hane Halkı Borcu / Harcanabilir Gelir	4,7	55,2

- 2002’de hane halkı borçluluğu 6,7 milyar TL iken 2013 yılı itibariyle yüzde 5.453 artışla 372,1 milyar TL’ye yükselmiştir.
- 2002’de hane halkı faiz ödemeleri 2,4 milyar TL iken 2013 yılı itibariyle yüzde 1.420 artışla 36,5 milyar TL’ye yükselmiştir.
- 2002’de hane halkı borcunun harcanabilir gelire oranı yüzde 4,7 iken 2013 yılı itibariyle bu oran yüzde 55,2’ye yükselmiştir.

Bu veriler itibariyle Türkiye’de hane halkı kazancının yarısından fazlası borç ödemeye gitmektedir. Diğer bir ifadeyle hane halkının her 100 TL’lik kazancının 55,2 TL’si borç ödemeye gitmektedir. Yine hane halkının her 100 TL’lik kazancının 5,4 TL’si de faiz ödemelerine gitmektedir. Hane halkı faiz ödemelerindeki ve borçluluk rakamlarındaki artış vatandaşlarımızın banka kredisi ve kredi kartı kullanım miktarındaki artışa da işaret etmektedir.

Türkiye’de hane halkı borçluluğu bankalara olan kredi ödemeleri ile değerlendirilebilmektedir.

Bankacılık Sektörü Seçilmiş Kredi Göstergeleri (milyar TL, yüzde)

	2002	2013	2014 (18 Kasım)
Krediler	51,9	1.057	1.203
Takipteki Alacaklar (Brüt)	3	29,3	36,7

BDDK'nın 18 Kasım 2014 tarihli Günlük Bankacılık Sektör Raporuna göre, kredi hacmi 1,2 trilyon TL'ye ulaşmıştır. Bu rakam 2013 yılsonu itibariyle 1 trilyon TL iken 2013'ten itibaren bankacılık sektörü kredi hacmindeki artış yüzde 13,8'dir.

2002'de 51,9 milyar TL olan bankacılık kredileri 18 Kasım 2014 itibariyle yüzde 2.218 artışla 1,2 trilyon TL'ye ulaşmıştır. 2014 yılında kredilerin ulaştığı bu rakam OVP'deki 2014 yılı GSYH beklentisinin yüzde 70,5'ine karşılık gelmektedir. Buna göre, Türkiye ekonomisi bir yıldaki milli gelirinin yüzde 70,5'ini bankalara borçlanmış durumdadır. Oysa bu oran 2002 yılında yüzde 14,6 olarak ölçülmüştü.

Bankaların batık kredi tutarlarının çok daha büyük olduğu bilinmektedir. Bankalar sorunlu hale gelen kredilerini takibe almamak için yeniden yapılandırma yolunu seçmektedirler. Diğer bir ifadeyle bankalar kanuni takibe alınmadan kredilerde çeşitli önlemler almaktadırlar. Burada da bankalara kredilerin yeniden yapılandırılması hususunda 23 Ocak 2009 tarihli Resmi Gazetede yayımlanan Bankalarca Kredilerin ve Diğer Alacakların Niteliklerinin Belirlenmesi ve Bunlar İçin Ayrılacak Karşılıklara İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik ile sağlanan kolaylığın etkili olduğu açıktır.

Vatandaşlarımızın borçluluğundaki artışı tüketici kredileri ve kredi kartlarının gelişiminde de görmek mümkündür.

Tüketici Kredileri ve Kredi Kartı Gelişmeleri (milyar TL)

	2002	2013	2014 (Eylül)
Tüketici Kredileri	2,3	248,1	271,6
Kredi Kartı	4,1	94,9	87

- 2002'de tüketici kredi stoku 2,3 milyar TL iken 2014 yılı Eylül ayı itibariyle 118 kat artışla 271,6 milyar TL'ye yükselmiştir.

- 2002’de kredi kartı stoku 4,1 milyar TL iken 2014 yılı Eylül ayı itibariyle 21,21 kat artarak 87 milyar TL’ye ulaşmıştır.

Vatandaşlarımızın borçluluğunun geldiği noktayı tespit edebilecek bir diğer veri de protestolu senetler ve karşılıksız çeklerde kendisini göstermektedir.

Protestolu Senet ve Karşılıksız Çek Sayıları

	2002	2013	2014 (Eylül)
Protestolu Senet Sayısı	498.748	1.091.906	741.296
Karşılıksız Çek Sayısı	742.968	747.239	483.692

- 2002’de protestolu senet sayısı 498.748 iken 2013 yılı itibariyle yüzde 118,9 oranında artışla 1.091.906’ya yükselmiştir.

Hane halkı borçluluğu artarken borçlu kişi sayısı da artmaktadır. 2002 yılında kredi kartı borcunu ödeyemeyen kişi sayısı 357 bin 916 olarak tespit edilmişti. 2013 yılında ise bu sayı 915 bin 691’e ulaşmıştır. Yine 2002 yılında tüketici kredisi borcunu ödeyemeyen kişi sayısı 164 bin 674 iken, 2013 yılında bu rakam 644 bin 920’ye çıkmıştır.

Kişi başına düşen dış borç miktarında da yüzde 160’lara ulaşan bir artış görülmüştür. 2002’de 1.963 dolar olan kişi başına düşen dış borç, 2013 yılı sonunda 5.105 dolara ulaşmıştır. 2014 yılı Haziran ayı itibariyle kişi başına düşen dış borç 5.208 dolara yükselmiştir.

Sonuç olarak, Hükümetin borçlanmaya dayalı ekonomi politikaları vatandaşlarımızın, özel sektörün ve kamunun borçluluğunun artmasına neden olmuştur. Bugün geldiğimiz noktada Türkiye’nin borçlarının sürdürülebilirliği tükenme noktasına gelmiştir. AKP’nin bu ekonomi politikasının devam etmesi Türkiye ekonomisini içinden çıkılması zor bir borçluluk durumuna sürükleyecektir.

21. SANAYİ

AKP döneminde Türkiye ekonomisi sanal rakamlarla adeta morfin verilmiş bir durumdadır. AKP döneminde üretimi dışlayan bir büyüme modeli benimsenmiştir. Tüketime ve ithalata dayalı bu büyüme modeli sürdürülebilir değildir. İçeride tüketimi artırma ancak

üretimi daha fazla arttırıyor olmakla mümkün olacaktır. Ancak AKP döneminin hiçbir evresinde bu yaklaşım görülmemektedir.

Hükümetin ekonomi politikası üretken olmayan, katma-değer yaratmayan, istihdam öngörmeyen ve asıl olarak özelleştirmeye yönelik yatırımlarla şekillenmektedir. Bu durum ekonominin geneline de yansımakta, Türkiye ekonomisi üretim ekonomisi olma çizgisinden giderek uzaklaşırken bir rant ekonomisi konumuna gelmektedir.

2007-2013 yıllarını kapsayan 9'uncu Kalkınma Planı gerçekleştirmelerine bakıldığında hükümetin sanayi yatırımlarından tamamen vazgeçtiği görülmektedir. 10'uncu Kalkınma Planında da bu tutum devam etmektedir.

10'uncu Kalkınma Planı sonunda, yani 2018 yılında 2012'ye göre;

- AR-GE harcamalarının GSYH'ya oranının yüzde 0,86'dan yüzde 1,8'e;
- AR-GE'de özel sektör payının yüzde 45'ten yüzde 60'a;
- Tam zamanlı AR-GE personelinin 96 bin kişiden 120 bin kişiye;
- Tam zamanlı araştırmacı sayısının 77 bin'den 176 bin'e;
- AR-GE personeline özel sektör payının yüzde 50'den yüzde 60'a yükselmesi hedeflenmektedir.

Bu hedeflere ulaşabilmek için önemli bir yeniden yapılanma gerekmektedir. Ancak şu anda böyle bir yapılanma çabasını görmek mümkün değildir.

2006'da kamu sabit sermaye yatırımlarının GSYH içindeki oranı binde 5 iken 10'uncu planın son yılı olan 2018'de hedef binde 4 olarak tespit edilmiştir. Özel sektör sabit sermaye yatırımlarına bakıldığında da benzer bir tablo görülmektedir. Özel sektör sabit sermaye yatırımlarının GSYH içindeki oranı 2006'da yüzde 18,9 iken 2018 tahminleri ise 2006 değerleri düzeyinde bir orana işaret etmektedir. Bu yıl sonu için ise özel sektör sabit sermaye yatırımlarının yüzde 2,1 daralması beklenmektedir.

Yine imalat sanayinin GSYH içindeki payı da düşüş eğilimindedir. 9'uncu Kalkınma Planı döneminde imalat sanayinin GSYH içindeki payı ortalama yüzde 16,4 olarak gerçekleşirken 10'uncu Kalkınma Planı için bu oran yüzde 16,1 olarak hedeflenmiştir. Sanayi

istihdamında da olumlu gelişmeler görülmemektedir. Son 5 yılda toplam istihdamdaki artışın sadece yüzde 8'i sanayi istihdamından kaynaklanmaktadır.

Bir sanayinin gelişmişliğinin en önemli göstergelerinden birisi de üretimde yerli teknoloji kullanımı; diğer bir ifadeyle AR-GE yoğunluğudur. AR-GE harcamalarına dair uluslararası karşılaştırmalara bakıldığında Türkiye'nin oldukça gerilerde kaldığı görülmektedir. 2013'te Türkiye'nin AR-GE harcamalarının GSYH'ya oranı yüzde 0.37'dir. Merkezî yönetim bütçesi içerisinde AR-GE harcamalarının oranı ise yüzde 1,28'de kalmıştır.

2002 ile karşılaştırma yapılması gereken bir diğer alan da teknoloji yoğunluğu yüksek sanayi ürünlerinin üretimidir. 1 Kasım 2014 tarihli mükerrer Resmi Gazetede yayımlanan 2015 yılı Programının Uygulanması, Koordinasyonu ve İzlenmesine Dair Bakanlar Kurulu Kararı Eki'ne göre, teknoloji yoğunluğu yüksek olan imalat sanayi ürünlerinin toplam sanayi üretimi içerisindeki payı 2003'te yüzde 5,7 iken 2013'te yüzde 3,4'e gerilemiştir. Yine 2002'de ileri teknoloji yoğunluğu olan sanayi ürünlerinin Türkiye'nin toplam ihracatındaki payı yüzde 6,2 iken bu oran da 2013'te yüzde 3,5'e gerilemiştir. Bu rakamların ortaya koyduğu tabloya göre, Türkiye'nin yüksek teknolojili sanayi ürünleri üretme ve ihraç etme kapasitesi azalmıştır. Hükümet her fırsatta AR-GE teşviklerinin arttığından bahsetse de bu tablo açıklanabilir değildir. Hükümetin AR-GE teşviklerinin kapsamlı olarak sorgulanması gerekmektedir.

Ülkemizde sanayideki görece büyüme ise ithalat artışı ile gerçekleşmektedir. Sanayinin üretim için kullandığı ara malı ithalatının toplam ithalat miktarı içindeki oranı yüzde 73'ü geçmiştir. Bu dönemde Türkiye öyle bir hal almıştır ki, cari açığın düşmesine sevinilirken diğer taraftan üretimin düşmesi göz ardı edilmektedir.

Cari açığın düşmesi elbette ki Türkiye ekonomisinin yapısal problemlerinden birisi için olumlu bir gelişmedir. Ancak bir başka yapısal sorun olan üretimin ithalata bağımlılığı sorununa hiçbir çözüm üretilememektedir. Hal böyle olunca ne cari açık ne büyüme sürdürülebilir olmaktadır. Aksi bir durum olsaydı Türkiye büyüdükçe borçlarının azalması gerekirdi. Oysa bunun tam tersi olmaktadır.

Sanayi kalkınmanın anahtarı olduğundan, sanayinin gelişmesi bir ülkenin ekonomisi için önemlidir. Sanayi geliştikçe öncelikle sanayiye yardımcı olan ulaştırma, enerji gibi

hizmet sektörleri gelişir. Sonraki aşamalarda, sanayi için gerekli olan bankacılık ve finans gibi hizmet sektörleri gelişir. Daha sonra, sanayi sektörünün sağladığı yüksek katma değere bağlı olarak ortaya çıkan gelir artışlarına bağlı olarak eğitim, sağlık, turizm ve eğlence gibi diğer hizmet sektörlerine olan talebi artırır.

Buna göre, sanayi sektörünün gelişmesi her şeyden önce üretimi arttıracaktır. Üretime bağlı olarak artan gelir ile hem tüketim hem de tasarruf artacaktır. Cari açığı azaltma sürdürülebilir olacaktır. Enflasyon oranı azalacak, yatırımlar artacaktır. İşsizlik oranı düşürülebilecektir. AR-GE faaliyetleri hız kazanacaktır. Bunlardan hiçbirisi ülkemizde görülmemektedir.

Netice itibarıyla, büyümenin sanayi üretimine dayandırılmadığı görülmektedir. Hükümet Türkiye'yi adeta sanayisizleştirmektedir. AKP büyüme ile sanayi, istihdam ile verimlilik arasındaki bağları koparmıştır.

22. DIŞ TİCARET

Dış ticaret politikası, ekonomi politikalarının temelindeki politika alanlarından birisidir. Ülkelerin ithalat ve ihracat verileri ve yapıları o ülkenin genel ekonomik durumu, üretim yapısı ve niteliği, istihdam ve işsizlik gelişmeleri gibi alanlara dair önemli bilgiler sunmaktadır.

Dış ticaretin genel ekonomik düzeydeki bir diğer önemli yansıması ise cari işlemler açığı verilerine yansımasıdır. Dış ticaret açığı cari işlemler açığını da yukarı yönlü etkilemektedir. İthalat ve ihracat verilerinin üretim yapısı ile ilişkisi ise üretimin ithalata bağlılığının derecesini ortaya koymasından önem arz etmektedir. Türkiye'nin dış ticaret verilerini de dış ticaretin cari işlemler açığı ve üretim yapısındaki etkileri bağlamında değerlendirilmesi gerekmektedir.

Türkiye ekonomisi AKP döneminde kronikleşmiş sorunlar bahçesi haline gelmiştir. Ekonomideki sorunlar kök salmış, Türkiye adeta uçurum kenarında var olma çabası içerisine girmiştir. Hükümet ise bu dönemde pembe hikâyeler ile kamuoyunu aldatma ve kandırma arayışındadır. Oysa rakamlar en büyük yalanları bile ortaya çıkarmaktadır.

Dış ticaret verileri ve AKP'nin 2023'e dair hedefleri de bu ortamda hayalden öteye gidememektedir. AKP'nin 2023 için "Ak Hedefler" başlığı ile duyurduğu dış ticaret hedefleri şu şekildedir: "İhracatımızı 2015'te 201 milyar dolara, 2019'da 317 milyar dolara, 2023'te ise 500 milyar dolara yükselteceğiz. 50 bin olan ihracatçı sayımızı 100 bine çıkaracağız."

2015-2017 yıllarını kapsayan Orta Vadeli Programdaki ihracat hedefi dahi 2023 hedeflerinin gerçekçi bir zeminde olmadığını göstermektedir. OVP'de 2015 için öngörülen ihracat hedefi 173 milyar dolardır. AKP'nin 2023 hedefleri içerisindeki 2015 ihracat hedefi ile OVP'deki 2015 ihracat hedefi arasında yaklaşık yüzde 14 fark bulunmaktadır. Diğer bir ifadeyle, 2015 hedeflerinde dahi yüzde 14'lük bir sapma öngören hükümet politikasının 9 yıl sonraki hedefe ulaşmasını beklemek mümkün değildir.

Türkiye ekonomisi yapısal bozukluklar içerisindeyken bu durumun izlerini dış ticaret verilerinde ve bu verilerin genel ekonomi yapısına etkilerinde görmek mümkündür. AKP dönemi Türk dış ticaretinin seyri incelendiğinde Türkiye'nin dış ticaret açıkları dolayısıyla kaynaklarını yabancı ülkelere aktardığı görülmektedir. AKP döneminin dış ticaret verileri Türkiye ekonomisinin 2003-2014 (ilk 9 ay) yıllarını kapsayan dönemde 763,9 milyar dolar dış ticaret açığı verdiğini göstermektedir. 2002 yılına göre dış ticaret açığı, 2013 itibarıyla yüzde 544 artmıştır. 2003 ile 2013 yılları arasında ise verilen açık "ortalama 62,4 milyar dolardır. Oysa 2002'den önceki 80 yılda toplam dış ticaret açığı 247 milyar dolardır. Öte yandan OVP'deki 2014 yılı tahminini de hesaba kattığımızda AKP dönemi dış ticaret açığı 770 milyar doları bulmaktadır. AKP döneminin dış ticaret açığı verisi aynı zamanda Türkiye'nin dışarıya aktardığı kaynak miktarını da ifade etmektedir.

Dış Ticaret Verileri (milyar dolar, yüzde)

	İHRACAT		İTHALAT		DIŞ TİCARET AÇIĞI		İTHALATIN İHRACATI KARŞILAMA ORANI
	Değer	Değişim	Değer	Değişim	Değer	GSYH'ye Oran	
2002	36	15,1	51,5	24,5	15,4	6,7	69,9
2003	47,2	31	69,3	34,5	22	7,2	68,1
2004	63,1	33,7	97,5	40,7	34,3	8,8	64,8
2005	73,4	16,3	116,8	19,7	43,3	8,9	62,9
2006	85,5	16,4	139,6	19,5	54	10,2	61,3
2007	107,2	25,4	170	21,8	62,8	9,6	63,1

2008	132	23,1	201,9	18,8	69,9	9,4	65,4
2009	102,1	-22,6	140,9	-30,2	38,8	6,2	72,5
2010	113,9	11,5	185,5	31,7	72,6	9,7	61,4
2011	134,9	18,5	240,8	29,8	105,9	13,6	56
2012	152,4	13	236,5	-1,8	84	10,6	64,5
2013	151,8	-0,4	251,6	6,4	99,8	12,1	60,3
2014 (9 Ay)	118,5	4,6	179,7	-4,2	61,1		66

AKP döneminde ithalat genel bir artış eğilimindedir. 2002'den 2013 yılına kadar ithalat miktarı 51,5 milyar dolardan 200,1 milyar dolara yükselmiştir. Bu dönem içerisinde ithalat 3,9 kat artmıştır. Aynı dönemde ihracat 36 milyar dolardan 151,8 milyar dolara yükselmiştir. Bu dönemde ihracat 3,2 kat artmıştır. AKP döneminde ithalat hem miktar olarak hem de oransal olarak ihracattan daha fazla bir artış göstermiştir. Türkiye ekonomisinin ithalata bağımlılığını ortaya koyan bu veri dış ticaret açığının GSYH'ye oranı ve ihracatın ithalatı karşılama oranlarında da kendisini göstermektedir. 2002'de dış ticaret açığının GSYH'ye oranı yüzde 6,7 iken 2013'te bu oran yüzde 12,1'e yükselmiştir. İhracatın ithalatı karşılama oranı ise 2002'de yüzde 69,9 iken 2013'te yüzde 66'ya düşmüştür.

2002-2014 arasında Türkiye'nin dış ticaret yapısının ithalata bağımlılığı konusunda da bir karşılaştırma yapmak gerekirse 2002'de Türkiye'nin 51,5 milyar dolarlık toplam ithalatının yüzde 73'ü, diğer bir ifadeyle 37,6 milyar doları, ara malı ithalatıdır. Bu rakam Ocak-Eylül 2014 itibariyle de yüzde 73,3'dür.

Öte yandan 2002'de Türkiye'nin imalat sanayi ihracatının ara malı ithalatını karşılama oranı yüzde 89,6'dır. 2002'de toplam ihracat 36 milyar dolar, imalat sanayi ihracatı 33,7 milyar dolardır. 2014 yılı Ocak-Eylül döneminde bu oran 84,4'e düşmüştür.

Bu oranların gösterdiği tablo şudur: 2002'den 2014'e Türkiye ekonomisinin ithalata bağımlılığı azalmamış, artmıştır. Aynı dönemde ithalat içerisindeki ara malı ithalatının toplam ithalat içerisindeki oranı azalmamıştır. Ancak imalat sanayi ihracatının ara malı ithalatını karşılama oranı düşmüştür. Türkiye üretiminin ithalata bağımlılığı artarken bu orandaki düşüş büyük bir ekonomik başarısızlıktır.

Dış ticaret verilerine dair güncel rakamlar üzerinden yapılacak bir değerlendirme Türkiye ekonomisinin bugünkü genel görünümünü de ortaya koyacaktır. Dış ticaret verilerine

dair son rakamlar Eylül 2014 dönemine aittir. Buna göre, Ocak-Eylül döneminde ihracat 118,5 milyar dolar, ithalat 179,6 milyar dolar, dış ticaret açığı 61,1 milyar dolardır. İhracatın ithalatı karşılama oranı yüzde 66'dır.

2014 yılı Ocak-Eylül dönemi ithalatının 131,6 milyar doları ara malı ithalatıdır. Diğer bir ifadeyle toplam ithalatın yüzde 73,3'ü ara malı ithalatıdır. Buna göre Türkiye ekonomisi üretebilmek için ithal etmek zorundadır. Bu oran ülkemizin üretim için ne denli dışa bağımlı olduğunu gözler önüne sermektedir. Ara malı ithalatı ile tüketim malı ihracatındaki orantısızlık Türkiye ekonomisinin kırılganlığını göstermektedir.

Ara mal ithalatı ile imalat sanayi ihracatı birbirine yakın değerler içerseydi, o zaman güçlü bir ekonomiden bahsetmek mümkün olurdu. Çünkü bu durum, ucuz hammadde ithal edip onu işledikten sonra yüksek fiyatta tüketim ürünü olarak satabilme gücünü gösterme anlamına gelecekti. Ancak imalat sanayi ihracatımız bu dönemde 111,1 milyar dolarda kalmıştır.

Bu tablo bize başka bir gerçeği daha göstermektedir. Bu da ihracatın ithalata bağımlılığıdır. Ne yazık ki bunun bir sonucu olarak ithal ettiğimiz ara malı kadar üretim ve ihracat gerçekleştirebilmekteyiz. Mevcut üretim yapısında ihracatı artırdıkça ithalatın daha fazla artması kaçınılmazdır. Temel sorun ithal girdi kullanımımızdır. İthal girdi kullanımının azaltılması için üretimde ve döviz kuru politikasında yapısal değişimler gerekmektedir. Oysa AKP'nin 10 yıllık ekonomi politikası üretime ve sanayiye dayalı bir ekonomiden ziyade finans ekonomisiyle büyüme yaklaşımını temel almaktadır.

Dış ticaretteki sorunlar iç içe geçmiş durumdadır. Bu sorunlardan birisi de dış ticaret açığıdır. Biz her ne kadar ihracatımızı arttırsak da ithalatımız daha büyük oranda bir artış ortaya koymaktadır. Bu durumda da dış ticaret açığımız artmaktadır. Dış ticaret açığının kaynağı olarak ise enerji ithalatını göstermek yanlıştır. Örneğin, Güney Kore, enerji ihtiyacının yüzde 82'sini ithalatla temin ederken aynı şekilde İrlanda enerji ihtiyacının yüzde 87'sini ithalatla sağlamaktadır.

Türkiye'de ise bu oran yaklaşık yüzde 76'dır. Bu rakamlara göre İrlanda ve Güney Kore enerjide Türkiye'den daha fazla ithalata bağımlı bir durumdadır. Ancak bu iki ülkenin dış ticaret açığı yoktur. Hatta Güney Kore'de dış ticaret fazlası vardır. Güney Kore ve İrlanda enerjide Türkiye'den daha fazla ithalata bağımlıyken neden dış ticaret açığı vermemektedir?

Cevabı bu iki ülkenin üretim yapısında bulunmaktadır: Bu iki ülke Türkiye ile kıyaslandığında, enerji dâhil tüm o girdileri kullanarak, daha fazla katma değer üretebilmekte ve ihracat yapabilmektedir. Görülebileceği üzere burada sorun enerji ithalatı değildir. Sorun bu enerjinin nasıl kullanıldığıdır.

Buradan yola çıkarak söyleyebiliriz ki, Türkiye açısından dış ticaretteki en önemli sorunlardan birisi, kendi sahip olduğu hammaddeyi işleyip satarak hem çiftçiye hem istihdama destek vermek yerine, direk hammaddeyi satması ve daha sonra işlenmiş olarak ithal etmesidir. Diğeri ise ara mal ithalatının çok yüksek seviyede gerçekleşmesidir.

Türkiye'nin ara mal ithalatı bu ara mallarının işlenip satıldığı manasına gelmemektedir. Ocak-Eylül dönemi göz önünde bulundurulduğunda, Türkiye ithalatının birinci sırasında 41,7 milyar dolar ile mineral yakıtlar varken ikinci sırasında 20,5 milyar dolar ile kazanlar, makineler, mekanik cihazlar ve aletler bulunmakta ve üçüncü sırada 13,2 milyar dolar ile demir çelik yer almaktadır. Listeyi bu şekilde uzatmak mümkündür ancak en önemli ithal kalemlerine baktığımız zaman Türkiye'nin ara malları ithalatı daha net görülmektedir. Buradan da anlaşılacağı gibi dış ticareti rakamlar üzerinden görmek, politikaların da yanlış oluşturulmasına neden olmaktadır. Türkiye'nin ithalat sorunu tüketicinin yabancı markalı ürün almasında değil, Türkiye'nin yapmış olduğu üretimlerin her aşamasında ithalat etkisine maruz kalmasından kaynaklanmaktadır.

Dış ticaretteki bir diğer sorun ihracatın artış hızının azalmasıdır. İhracattaki büyümenin ekonomideki büyümeye paralel olması gerekmektedir. Ancak Türkiye örneğinde tersi durumlar yaşanmıştır. AKP'nin son 5 yılında ilk 5 yıla göre ihracatın artış hızında genel bir düşüş görülmektedir. Bu dönemdeki en yüksek düşüş 2009'da görülen yüzde 22,6'lık düşüştür. Geçtiğimiz yıl da ihracat yüzde 0,4 puan düşmüştür. OVP'de bu yıl için beklenen artış ise yüzde 0,5'tir.

Netice itibariyle, AKP'nin ekonomi politikası 12 yılda Türkiye ekonomisini ve üretimini giderek dışa bağımlı hale getirirken dış ticaret açığı giderek kronikleşmiş bir sorun haline gelmiştir. AKP'nin ekonomi politikaları bu sorunun aşılabileceği bir vizyon ortaya koyamamaktadır.

23. CARİ AÇIK

Cari denge, ödemeler dengesi bilançosunun ithalat-ihracat dengesini ifade eden dış ticaret, hizmet alımları ve hizmet satımları dengesini ifade eden hizmetler, dış yatırım gelirleri ve dış yatırım giderlerini ifade eden yatırım (net faktör) gelirleri ve karşılıksız olarak elde edilen dış gelirleri ile karşılıksız olarak yapılan dış giderleri ifade eden cari transferler dengelerinin toplamından oluşmaktadır.

Cari açık ise bir ülkenin cari işlemlerden elde ettiği gelirler, cari işlemlere yapılan giderlerden daha küçük olduğu durumu ifade etmektedir. Buna göre, cari açık bir ülkenin ürettiğinden fazla harcaması anlamına gelir. Ülkemizde cari açık AKP döneminin Türk milletine reva gördüğü “üçüz açık”ın diğer bir ayağıdır.

AKP döneminde Türkiye, dünya devletleri arasında en yüksek oranda cari açık veren ülkelerin başında yer almıştır. Bu dönemde cari açık sürekli bir artış göstermiştir. Cari açık Türkiye ekonomisinin en önemli sorunlarından birisidir. Türkiye ekonomisine dair analizlerin temelinde cari açık göstergeleri ilk sıralarda yer almaktadır.

Cari İşlemler Dengesi (milyar dolar, yüzde)

	Miktar	GSYH'ye Oranı
2002	0,6	0,3
2003	7,5	2,5
2004	14,1	3,7
2005	21,5	4,6
2006	31,8	6
2007	37,8	5,8
2008	40,2	5,4
2009	11	1,8
2010	39,3	5,4
2011	71,7	9,4
2012	58,7	7,3
2013	65,1	7,9
2014 (OVP)	46	5,7
2015 (OVP)	46	5,4

AKP dönemini kapsayan 2002-2014 yılları arasında cari açıktaki ve cari açığın GSYH'ye oranındaki yükselişler dikkat çekicidir. 2002 yılında 600 milyon dolar olan cari açığın GSYH'ye oranı yüzde 0,3 iken 2013 yılında cari açık 65,1 milyar dolar ve GSYH'ye oranı yüzde 7,9 olarak gerçekleşmiştir. AKP döneminde 2011 yılında görüldüğü gibi cari açığın miktar olarak 71,7 milyar dolara, GSYH'ye oranı olarak da yüzde 9,4'e yükseldiği dönem de yaşanmıştır. AKP dönemini kapsayan 2003-2014 yılları arasında cari açık toplamı 444,7 milyar dolara ulaşacaktır. Oysa AKP öncesi 80 yılda bu rakam 75 milyar dolardır.

2014 yılı için yapılacak değerlendirmede 2013 yılının ikinci yarısı ile 2014 yılının ilk yarısını kapsayan 1 yıllık dönem itibariyle Türkiye ekonomisininin 797,5 milyar dolar GSYH'ye karşılık 52,1 milyar dolar cari açık ortaya çıkardığı görülmektedir. Bu dönemde cari açığın milli gelire oranı yüzde 6,5 olarak gerçekleşmiştir.

Ocak-Eylül dönemi itibariyle 2013 yılında 49,2 milyar dolar olan cari açık yüzde 37,3 oranında düşüş göstererek 2014 yılında 30,9 milyar dolar seviyesinde gerçekleşmiştir. Eylül ayı itibariyle cari açık yıllık bazda ise 46,7 milyar dolar olmuştur.

Ülkemizde cari işlemler açığını belirleyen başlıca etken, ithalat hacmidir. Türkiye'de üretim, özellikle de sanai üretim büyük ölçüde ithalata bağlı olduğundan, ekonomik büyüme ile ithalat arasında doğrudan ilişki bulunmakta, ekonomide üretimin, büyümenin yavaşladığı dönemler ithalat hacmi daralmakta; 2001 gibi derin kriz yıllarında cari işlemler fazlası dahi verilmektedir. Cari açıktaki görece iyileşmede, dış ticaret açığındaki 15,4 milyar dolarlık azalmanın etkisi büyüktür.

Cari açığın gösterildiği ödemeler dengesi verilerinde "net hata ve noksan" kalemi dikkat çekicidir. Net hata ve noksan kalemi ekonomiye kaynağı belli olmayan parayı ifade etmektedir. 2014 yılı Ocak-Eylül döneminde kaynağı belli olmayan döviz girişi 7,6 milyar dolardır. 2013 yılının aynı döneminde bu rakam 2,9 milyar dolardı.

Hükümetin cari açık tahminleri her fırsatta bir başarı olarak lanse edilmektedir. Oysa bu husus bir başarı hikâyesi değil, düşük büyüme oranlarının bir sonucudur. Türkiye ekonomisininin yapısal bir özelliği cari açığın büyüme oranlarına endeksli olmasıdır. Cari açığın geriliyor olmasının en büyük nedeni büyümenin hız kesmiş olmasıdır. Az büyüyen;

yani daha az üreten, daha az tüketen bir ekonomi daha fazla ithalat yapmamış ve daha fazla cari açık vermemiştir.

Cari açığın son dönemde görece olarak düşüyor oluşu Türkiye ekonomisinin yapısal sorunları nedeniyle başka problem alanları ortaya çıkarmaktadır. Daha açık bir ifadeyle cari açık büyümedeki düşüşle paralel hareket etmektedir.

AKP dönemindeki cari açığın genel seyri cari açığın da yapısal bir sorun haline geldiğini ifade etmektedir. AKP döneminin ilk on yılında yüzde 5,1 oranındaki ortalama büyümeye yüzde 5,2 oranında cari açık eşlik ederken, sonraki 2 yıldaki yüzde 3,4'lük ortalama büyümeye yüzde 6,7 oranıyla eşlik etmiştir. Diğer bir ifadeyle Türkiye ekonomisindeki büyümenin düşüşü cari açıktaki düşüşle aynı oranda bir düşüşe neden olamamaktadır. İkinci olarak, cari açıktaki düşüş, Türkiye'nin dış ticaret açığındaki düşüşü ve dolayısıyla ithalattaki düşüş nedeniyle ithalde alınan KDV tahsilâtındaki düşüşe neden olmaktadır.

Netice itibariyle, AKP dönemiyle birlikte cari açık artarken cari açığın sürdürülebilirliği de düşmüştür. Giderek artan cari açık sorunu ülkemiz ekonomisi için büyük sorun teşkil etmektedir. Cari açığın bu denli yüksek olması Türkiye ekonomisinin büyümesinin uluslararası yatırımcının tercihine bırakıldığını ortaya koymaktadır. Cari açığın mevcut yapısı, Türkiye'nin dış dalgalanmalara karşı mukavemetini azaltan önemli bir unsur olmaya devam etmektedir. Adalet ve Kalkınma Partisi Hükümetleri tek başına uzun iktidar dönemlerinde, ne yazık ki, bu alanda olumlu bir gelişme sağlayamamıştır.

24. ULUSLARARASI YATIRIM POZİSYONU

Türkiye ekonomisi AKP döneminde yabancı hâkimiyetine girmiş durumdadır. Bu durumun en önemli göstergelerinden birisi uluslararası yatırım pozisyonu istatistikleridir.

Uluslararası Yatırım Pozisyonu bir ülkede yerleşik kişilerin yurtdışında yerleşik kişilerden olan finansal alacakları ile rezerv varlıklarının ve yurtdışında yerleşik kişilere olan finansal yükümlülüklerinin belirli bir tarihteki stok değerini gösteren tablodur. Toplam uluslararası finansal varlıklar ve rezerv varlıklar ile toplam uluslararası finansal yükümlülüklerin farkı net uluslararası yatırım pozisyonu olarak adlandırılır. Başka bir deyişle,

net uluslararası yatırım pozisyonu, ülkenin, yurtdışından finansal alacakları ve rezerv varlıklarıyla, yurtdışına olan finansal borçları arasındaki farkı gösterir.

2002 ile 2014 yılları arasındaki bir karşılaştırma bize durumun vahametini gösterecektir.

Uluslararası Yatırım Pozisyonu 2002-2014 Karşılaştırması (milyar dolar, yüzde)

	2002	2014 (Eylül)
Varlıklar	62,7	231,7
Yükümlülükler	147,7	621,5
Net Açık	85	389,8
Net Açık/GSYH	36,7	48

2002’de yurt içi yerleşik kişilerin yurt dışındaki varlıkları 62,7 milyar dolar iken yabancıların ülkemizdeki varlıkları 147,7 milyar dolardı. Uluslararası yatırım pozisyonu açığı 85 milyar dolardı. 2014 yılı Eylül ayı itibarıyla Türklerin yurt dışındaki varlıkları 231,7 milyar dolar olarak gerçekleşirken yabancıların ülkemizdeki varlıkları ise 621,5 milyar dolara yükselmiştir. Buna göre Türkiye’nin uluslararası yatırım pozisyonu açığı 389,8 milyar dolardır. Bu rakam Türkiye’nin 2014 yılı GSYH beklentisinin yüzde 48’i kadar uluslararası yatırım pozisyonu açığı olduğunu ortaya koymaktadır. Bu oran itibarıyla, yabancılar ülkeyi ekonomik açıdan neredeyse ele geçirmiştir.

Netice itibarıyla, Türkiye’nin uluslararası yatırım pozisyonu açığı AKP hükümetleri döneminde sürekli artan bir grafik ortaya koymuştur. Uluslararası yatırım pozisyonundaki miktar olarak artış net açığın GSYH içerisindeki oranında da kendisini göstermiştir. 2002’den 2014 yılına uluslararası yatırım pozisyonu açığının GSYH’ye oranı 11,3 puan artmıştır. Türkiye ekonomisi giderek dışarıya bağımlı hale gelmektedir. Bu bağımlılığın göstergelerinden birisi olan uluslararası yatırım pozisyonu açığı acil önlemler alınmayı gerektirmektedir. Ancak ne orta vadeli programda ne de hükümetin ekonomi politik söylemlerinde bu yönde bir irade görülmemektedir.

25. TÜKETİCİ GÜVEN ENDEKSİ

Tüketici güven endeksi, tüketicinin ekonominin genel durumuna karşı tavrını ölçmektedir. Diğer bir ifadeyle, vatandaşlarımızın ekonomi politikalarına olan inancı bu

endeks ile ölçülmektedir. Büyümeye yönelik öncü göstergelerden birisi olarak kabul edilen endeksin 2014 yılı içerisinde sert düşüşler gösterdiği görülmektedir.

2014 yılına 72,4 endeksi ile başlayan tüketici güven endeksi Nisan ayında 78,5'e yükselse de Ekim ayı itibariyle 70,3'e düşmüştür. Böylece tüketici güven endeksi 2014 yılına başladığı oranın da altında gerçekleşmiştir.

Bu rakamlar itibariyle vatandaşlarımızın ekonominin daha iyiye gideceğine yönelik inancı zayıflamaktadır. Vatandaşlarımızın AKP yönetiminin ekonomi politikalarına yönelik güveni yok olmaktadır.

26. GELİR VE YAŞAM KOŞULLARI

Ekonomi ve sosyal politikalarda esas olan, bu iki alanın birbiriyle uyumlu bir bütünlük arz etmesidir. Bu bütünlük büyüme ve kalkınma değerlerinin de uyumlu olması neticesini verecektir.

Büyüme ve kalkınma arasındaki ilişkiyi anlatırken insan odaklı bir yaklaşım benimsenmesi gerekmektedir. Bu çerçevede hükümetin ekonomi ve kalkınma politikalarını TÜİK tarafından açıklanan “Gelir Dağılımı ve Yaşam Koşulları” istatistikleri çerçevesinde değerlendirmek mümkündür.

TÜİK tarafından en son açıklanan verilere göre 2013 yılında 20'lik gruplarda; en yüksek gelire sahip son gruptakilerin toplam gelirden aldığı pay yüzde 46,6 iken, en düşük gelire sahip ilk gruptakilerin toplam gelirden aldığı pay yüzde 6,1 olmuştur. Buna göre, son yüzde 20'lik grubun toplam gelirden aldığı pay, ilk yüzde 20'lik gruba göre 7,7 kat olmuştur.

Yüzde 10'luk dilimler halinde bakarsak nüfusun yüzde 90'ı, 2013 yılı itibariyle gelirin ancak yüzde 68,7'sini almıştır. Nüfusun en zengin yüzde 10'u ise gelirin tam yüzde 31,3'ünü almıştır. Yine bu rakamlara göre nüfusun yarısının gelirden aldığı pay gelirin dörtte biri bile değildir, sadece yüzde 23,7'dir. Yüzde 10'luk dilimlendirmede her yüzde 10'luk grubun gelirden alacağı payın yüzde 7,6 olması gerekirken en zengin yüzde 10'da bu oran yüzde 31,3 olmuştur.

Türkiye'deki gelir dağılımının çarpıklığını gösteren bu verileri gini katsayısı ve Lorenz eğrisi de desteklemektedir. Gini katsayısı 2013 için 0,400 olarak tahmin edilirken bir önceki yıla göre düşüş 0,002 puan olarak gerçekleşmiştir. Gelirin nüfusa dağılımındaki eşitsizliği gösteren Lorenz eğrisi ise bir önceki yıla oranla herhangi bir değişim göstermemiştir. Bu veriler itibariyle Türkiye 34 OECD üyesi ülke içerisinde Meksika ve Şili'den sonra gelir eşitsizliğinin en kötü olduğu üçüncü ülke konumundadır.

Yaşam koşulları da bu husustaki önemli verilerimizden birisidir.

Türkiye nüfusunun;

- Yüzde 39,7'sinin sızdıran çatı, nemli duvar, çürümüş pencere çerçeveleri vb., problemleri olduğunu,
- Yüzde 42,2'sinin konutta izolasyondan ötürü ısınma problemi olduğunu,
- Yüzde 75,5'i 'yıpranmış ve eskimiş mobilyalarını yenileme ihtiyacını' ekonomik nedenlerle karşılayamadığını,
- Yüzde 49'u beklenmedik harcamalarını karşılayamadığını,
- Yüzde 84,4'ü borç ve taksitin dışında konut masraflarının yük getirdiğini,
- Yüzde 65,4'ü hanesinin konut alımı ve konut masrafları dışında taksit ödemeleri ve borçları olduğunu,
- Yüzde 57,3'ü konut masrafları dışında borç ve taksit ödemelerinin yük getirdiğini,
- Yüzde 78,5'i evden uzakta bir haftalık bir tatili ekonomik nedenle yapamadığını,

ifade etmiştir.

Gelir ve Yaşam Koşullarına dahil edilmeyen ancak bir ülkenin kalkınmışlığının en önemli kriterlerinden birisi olarak kabul edilen sosyal yardım verileri de Türkiye'nin kalkınmasını gerçekleştirmediğini ortaya koymaktadır.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)'nun 8 Temmuz 2014'te açıkladığı hane halkı bütçe çalışmasına göre; her 10 haneden biri yardıma muhtaç durumdadır. Yardıma muhtaç hanelerin

yüzde 57'si kentlerde, yüzde 43'ü köy ve kasabalarda yaşamaktadır. Kentlerde yaşayan yaklaşık 14,4 milyon hanenin 1,1 milyon ile yüzde 7,84'ünün temel geçim kaynağı dışarıdan aldıkları yardımlardan oluşmaktadır. Köy ve kasabalarda yaşayan 6 milyon ailenin de yaklaşık 857 bin ile yüzde 14,1'inin ana geçim kaynağı dışarıdan aldıkları maddi yardımlardır.

Hane halkı bütçe çalışmasına göre, ülkemizde yardımla yaşayan, diğer bir ifadeyle ana geçim kaynağı maddi yardımlar olan aile sayısı 7 yılda yüzde 41,7 artmıştır. Oysa aynı dönemde toplam hane sayısı artış hızı % 18,1'dir. Buna göre, ülkemizdeki maddi yardımla geçinen aile sayısı toplam hane sayısına göre 2 kat hızlı bir artış göstermiştir.

TÜİK'in açıkladığı sonuçlara göre; hanelerin yüzde 9,69'unun temel geçim kaynağı, dışarıdan aldıkları karşılıksız yardım gelirleridir. Toplam 20 milyon 476 bin hanenin 1 milyon 985 bininin temel gelir kaynağı karşılıksız yardımlardan oluşmaktadır.

Gelir dağılımında, zorunlu ihtiyaçları karşılamada hane halkının içerisinde bulunduğu durum budur. Türk milletinin içerisinde bulunduğu ekonomik darboğazın yansımalarını bu verilerde görmek mümkündür. Bu rakamlar itibariyle milletimizin kalkınmış ve müreffeh bir ülkede yaşama hayallerinin AKP döneminde gerçekleşmeyeceği görülmektedir.

27. ENFLASYON

OVP'de en büyük sapma enflasyonda görülmektedir. Bu yıl için belirlenen yüzde 5'lik enflasyon hedefi, yıl ortasında yüzde 7,2 olarak revize edilmesine rağmen OVP'ye göre yeni yılsonu enflasyon tahmini yüzde 9,4'tür. Buna göre enflasyon oranı belirlenen hedefin iki katına ulaşacaktır. Öte yandan, yılsonu gerçekleşmesinin bu rakamın üzerinde gelme ihtimali yüksektir. Son 4 OVP raporundaki tahmin ile yılsonu gerçekleşmesi arasındaki fark ortalama olarak yüzde 2,3'tür. Buradan yola çıkarak 2014'te çift haneli enflasyon görme olasılığımız mevcuttur.

2014 yılı gerçekleşmeleri de bu iddiaları güçlendirmektedir. Ekim ayına ait enflasyon oranı yüzde 8,96 olarak açıklanmıştır. Bu oran enflasyonun 10 yıl önceki oranına geri dönüştür. Enflasyon oranının en çarpıcı yönü vatandaşlarımızın zorunlu temel harcamalarındaki yıllık artışlarda görülmektedir. Ekim ayında enflasyon sepetinde yer alan

432 maddeden 302'sinin ortalama fiyatları ve özel kapsamlı (çekirdek enflasyon) göstergelerinden olan "I" TÜFE göstergesi yüzde 9,04 artmış durumdadır. Vatandaşlarımızın zorunlu temel harcamalarındaki artışı ifade eden bu orana göre gıdadaki enflasyon yüzde 12,56, sağlıktaki enflasyon yüzde 9,91, giyimdeki enflasyon yüzde 8,83'tür.

Hane halkı enflasyon sepetindeki 432 maddenin tamamı için harcama yapmazken zorunlu gıda maddeleri, elektrik, gaz, ulaşım giderleri gibi harcamalar giderlerinin neredeyse tamamını oluşturmaktadır. Dolayısıyla hane halkının gerçek enflasyonu 8,96 değil, 12,56'dır.

Hükümet enflasyonun yüksek çıktığı dönemlerde bir günah keçisi açıklama eğiliminde olmuştur. Enerji fiyatları, gıda fiyatları, domates, biber, limon gibi tarımsal ürünler hükümetin günah keçileri arasında yer almıştır. Yıl sonu gerçekleşmesinin yüzde 10'u geçecek olduğu durumda hükümetin yeni günah keçisinin tüketimin azaldığı bir ekonomik ortamda Merkez Bankası olarak açıklanabileceği ihtimal dahilindedir.

Enflasyonun tek tek bireylerden öte ekonominin geneli üzerinde de olumsuz etkileri vardır. Enflasyon istikrarsızlık demektir. Üretimi, tüketimi ve gelir dağılımını olumsuz etkilemektedir. Nominal faizlerin üzerinde bir enflasyon oranı iç tasarruf oranlarını da düşürecektir.

Ülkemizde enflasyon ile büyüme rakamları arasında etkileşim vardır. OVP'ye göre, hem enflasyonu hem de büyümeyi 2017'ye kadar yüzde 5 düzeyinde tutmak inandırıcı değildir. Önceki OVP'lerde bu hedeflerin ne kadar ciddi sapmalara sahne olduğu görülmektedir. Eğer Ali Babacan'ın söylediği gibi artık OVP'nin birinci ve en önemli hedefi enflasyon olacaksa, o zaman büyüme hedeflerinde ciddi sapma olacak demektir.

Netice itibariyle enflasyon AKP hükümetleri döneminde ekonominin kronikleşen sorunlarından birisi haline gelmiştir. Hükümet bu soruna dair kalıcı çözümler üretecek bir perspektif ortaya koyamamıştır. OVP'de her ne kadar enflasyonla mücadele birincil olarak ifade edilse de 2015 yılı içerisinde yapılacak olan milletvekili genel seçimleri münasebetiyle hükümetin benimsediği seçim ekonomisi yaklaşımı enflasyonla mücadelenin önündeki en büyük engellerden birisidir. Diğer bir ifadeyle, enflasyonla mücadelenin sosyal maliyeti hükümetin seçim döneminde bu önlemleri almaktan kaçınacağı anlamına gelmektedir.

Hükümetin enflasyonla mücadeledeki pasif yaklaşımı Merkez Bankası politikalarıyla kapatılmak istenebilir. Merkez Bankasının temel hedefi “fiyat istikrarını sağlamak ve Türk lirasının satın alım gücü ve dolayısıyla bir para birimi olarak güvenilirliğini korumak” olarak ifade edilirken 2002 yılından beri Merkez Bankası enflasyon hedefi de tespit eder hale gelmiştir.

AKP hükümetleri döneminde Merkez Bankasının enflasyon hedeflerine ulaşamadığı görülmektedir.

Yıllar İtibariyle Enflasyon Hedefleri ve Gerçekleşmeleri (yüzde)

YILLAR	HEDEF	GERÇEKLEŞME
2003	20	18,4
2004	12	9,3
2005	8	7,7
2006	5	9,7
2007	4	8,4
2008	4	10,1
2009	7,5	6,5
2010	6,5	6,4
2011	5,5	10,4
2012	5	6,2
2013	5	7,4
2014	5	8,96 (Ekim)

Merkez Bankasının 2006 yılına kadar yaptığı örtük enflasyon hedeflemesi ve 57’inci Hükümetin ekonomik önlemleri ile enflasyon gerçekleşmeleri hedeflerin altında olmuştur. Ancak 2006 yılıyla birlikte enflasyon gerçekleşmelerinin hedeflerden yukarıda olduğu görülmektedir. Bir tek 2010 yılında enflasyonda hedef ve gerçekleşme oranlarının tutturulduğu görülse de AKP döneminde gerçekleşme ve hedefler bağlamında enflasyon verilerinin doğru okunamadığı ortadadır.

2014 yılına gelindiğindeyse enflasyon hedefinin yıl içerisinde 4 kez değiştirildiği görülmektedir. 2014 yılı için 2013’te açıklanan ilk enflasyon hedefi yüzde 5 iken, bu oran 23 Ocak’ta yüzde 6,6 oranına, 30 Nisan’da yüzde 7,6 oranına, 31 Ekim’de yüzde 8,9 oranına revize edilmiştir. 31 Ekim’de açıklanan son enflasyon hedefi 3 Kasım’da TÜİK tarafından açıklanan enflasyon rakamları itibariyle bu hedefi geçerek yüzde 8,96 oranında gerçekleşmiştir. Nitekim OVP’de de enflasyon hedefi yüzde 9,4 olarak açıklanmıştır. Türkiye ekonomisindeki gelişmeler ise yıl sonu gerçekleşmesinin yüzde 10’u geçeceğini göstermektedir.

Netice itibariyle, enflasyon hedeflerinin gerekleŒme oranı bir ekonomideki en temel güven alanlarından birini oluŒturmaktadır. 2014 yılı için enflasyon gerekleŒmesinin oransal olarak hedefin 2 katına kadar çıkması ekonomideki belirsizlik ve kırılganlıkları arttırmıŒtır.

28. ALIŒMA HAYATI

28.1 2015 Yılı Memur MaaŒ Zamları

2002-2014 yıllarını kapsayan AKP hükümetlerinin Türkiye ekonomisinde yarattığı sorunların en büyük mağdurlarından birisi olan sosyal kesim memurlardır. Hükümet yelerinin “Kamu alıŒanlarını enflasyona ezdirmedik, ezdirmeyeceğiz.” Œeklindeki açıklamaları gerçeği hiçbir zaman yansıtmamıŒtır. Son 6 yıllık dönemde memur maaŒ zamları enflasyon oranlarının sürekli altında gerekleŒmiŒtir. Bu durum da memurların enflasyon karŒısında ezilmesi manasına gelmektedir.

Son 5 yıllık dönemde memur maaŒ zam oranları enflasyonun altında kalmıŒtır. Örneğin, 2008’de memur maaŒ zammı yıllık ortalama yüzde 2 düzeyinde gerekleŒirken enflasyon oranı yüzde 10,1’dir. 2009’da memur maaŒ zammı yıllık ortalama yüzde 6,3 düzeyinde gerekleŒirken enflasyon oranı yüzde 6,5’tir. 2010’da memur maaŒ zammı yıllık ortalama yüzde 3,8 düzeyinde gerekleŒirken enflasyon oranı yüzde 6,4’dr. 2011’de memur maaŒ zammı yıllık ortalama yüzde 6,08 düzeyinde gerekleŒirken enflasyon oranı yüzde 10,4’dir. 2012’de memur maaŒ zammı yıllık ortalama yüzde 6,08 düzeyinde gerekleŒirken enflasyon oranı yüzde 6,16’dır.

2014 yılı içinse oransal değil miktar olarak brüt 175 TL zam yapılmıŒtır. Net olarak 123 TL’ye karŒılık gelen bu zam miktarı memur maaŒlarında yüzde 1,5 ile yüzde 7 arasında deėiŒen zam oranlarına karŒılık gelmektedir. 2013 yılı enflasyonun yüzde 7,4 olduğu dikkate alındığında memurlarımızın 2014 yılı içerisinde yine enflasyon karŒısında mağdur edilmiŒ olacağı görülecektir. 2014 yılı enflasyon gerekleŒmeleri de bu hususu doğrular niteliktedir.

2014 yılı memur maaşları için belirlenen seyyanen artış Kasım ayı itibariyle yüzde 8,96'ya ulaşan enflasyon karşısında memurun kaybının 240 TL'ye ulaşmasına neden olmuştur. Böylece memurun kaybı maaşında gerçekleştirilen artışın 2 katı olmuştur.

Hükümetin 2014-2016 yılı Orta Vadeli Programında enflasyon beklentisi yüzde 5,3 olarak açıklanmıştı. Memurlar için öngörülen 123 TL'lik net artışın en düşük memur maaşına yansımaları yüzde 5,2 olmuştur. Geçen yılki OVP beklentisiyle dahi uyumsuz olan bu durum memurun enflasyon karşısında daha başlangıçta ezileceğini göstermektedir. 2014 yılının ilk 6 aylık döneminde enflasyonun yüzde 5,7 olarak gerçekleşmesi ise bu durumu pekiştirmiştir. Bu dönemde doğalgaza ve elektriğe yapılan yüzde 9 zam, gıda fiyatlarındaki yüzde 11 artış, et ve ekmekteki yüzde 11 ve ulaşımdaki yüzde 20'lik artış ile memurun kaybı daha da katlanmıştır. Bu oranlar itibariyle 2014 yılının ilk 9 ayı itibariyle bir ailenin aylık zorunlu harcaması ortalama 363 TL artarken yıl sonu itibariyle 2 bin 100 TL maaş alan ortalama bir memurun 123 TL'lik seyyanen zam sonrasındaki kaybı aylık 240 TL'dir.

Bu tablo karşısında hükümetin sosyal devlet olmanın gereğini yerine getirerek enflasyon farkı konusunu mutlaka 2015 bütçesinde değerlendirmesi gerekmektedir.

28.2 Asgari Ücret

Asgari ücret, çalışanların ve ailelerinin insan onuruna yaraşır bir hayat seviyelerini sağlayan bir gelir tabanı olarak ele alınmaktadır. Ancak on yıllık AKP iktidarında asgari ücret "açlık ve sefalet ücreti" olmaktan öteye gidememiştir. TÜRK-İŞ'e göre, 2014 Ekim ayı itibarıyla 4 kişilik bir ailenin açlık sınırı 1.205 TL, yoksulluk sınırı 3.926 TL'dir. Asgari ücretin 2014 yılı ortalaması ise 868,5 TL'dir. Asgari ücret insanları açlık sınırının dahi altında yaşamaya mahkum etmektedir. Öyle ki Diyanet İşleri Başkanlığı bu Ramazan ayında fitre tutarını bir kişi için günlük 10 TL olarak belirlemiştir. Buna göre 4 kişinin ailenin açlık sınırı aylık 1.200 TL'dir. Görüldüğü gibi hükümetin asgari ücret yaklaşımı Diyanet İşleri Başkanlığının dahi altında kalmaktadır.

Hükümetin asgari ücrete ilişkin zihin kodlarını Sayın Faruk Çelik 6 Mart 2013'te şu sözlerle ifade etmişti: “"Asgari ücretle geçinmez diye bir şey yok, geçinirsiniz, ona mahkûmsanız 800 lira da büyük bir paradır. Netice itibarıyla peynirin kilosunun fiyatı bellidir, ekmeğin fiyatı bellidir, bir geçimdir sürdürebilirsiniz.”

Asgari ücretin uluslararası uygulamaları çalışanların ve onların ailelerinin insan onuruna yaraşır bir hayat seviyesini sağlamak üzere yapılmaktadır. Ancak ülkemizdeki asgari ücretli çalışanların insanca yaşama ihtiyacını karşılamaktan uzaktır. Burada asgari ücretten yapılan kesintilere de değinmek gerekmektedir.

2014 yılı ortalamasına göre asgari ücret brüt 1.102,5 TL'dir. Sosyal güvenlik kesintisi, işsizlik sigortası primi, gelir vergisi ve damga vergisinden oluşan toplamda yüzde 21'lik kesinti ile çalışanların eline geçen para 868,5 TL'dir. İşçiden yapılan kesintiler SSK primi 154 TL, İşsizlik Sigortası primi 11 TL, gelir vergisi 145 TL, damga vergisi 9 TL'dir. Buna göre, asgari ücretliden toplam 323 TL kesinti yapılmaktadır.

Asgari ücret açlık sınırının altındadır. Türkiye Kamu-Sen Araştırma Geliştirme Merkezi'nin asgari geçim endeksi sonuçlarına göre; Ekim 2014'te çalışan tek kişinin yoksulluk sınırı 2.029 TL, 4 kişilik bir ailenin asgari geçim haddi ise 4.113 TL, gıda ve barınma harcamalarının toplamı ise 1.567 TL'dir. Çalışan tek kişinin açlık sınırı 1.570 TL'dir.

Asgari ücretlinin açlık sınırının altında olan maaşı brüt asgari ücret üzerinden kesilen vergilerin alınmaması suretiyle bir nebze olsun giderilebilecektir. Asgari ücret üzerinden yapılan vergi, sigorta, fon gibi kesintiler çalışanların net ücretini azaltırken, işverenlerin maliyetlerini arttırmakta ve kayıt dışı istihdam uygulamalarının yaygınlaşmasına zemin hazırlamaktadır. Asgari ücretler ile kayıt dışı istihdam ilişkisi, asgari ücretin yüksek olmasından çok kesintilerin fazlalılığı niteliğindedir. Uygulamada, işverenler ile çalışanlar arasında kayıt dışı pazarlık yapılmakta; ücretlerine bir miktar zam alma ya da işe alınma karşılığında sigorta ve şikâyet haklarından vazgeçmeleri söz konusu olabilmektedir. Denetim mekanizmalarının yetersizliği de bu süreci teşvik eden diğer bir unsur olarak göze çarpmaktadır. Asgari ücretin vergi dışı bırakılması büyük vergi kayıplarına neden olmayacaktır. Kamu otoritelerinde asgari ücretin vergi dışı kalması halinde büyük vergi kayıplarının olacağı beklentisi bulunmaktadır. Asgari ücretin vergi dışı bırakılması, sanıldığı kadar vergi kayıplarına neden olmayacaktır. Tasarruf eğilimi düşük olan ücretli ve maaşlı kesim, gelirlerinin büyük çoğunluğunu harcamaktadır. Ortaya çıkması düşünülen vergi kaybının, hem harcamalar üzerinden alınan dolaylı vergi gelirlerinin artmasıyla hem de mal piyasasının hareketlenmesine bağlı olarak, imalat sanayinde sağlanan üretim artışı sonucunda kurumlar vergisi gelirleriyle karşılanması söz konusu olabilecektir. Ayrıca asgari ücretin vergi dışı bırakılmasıyla işverenler kayıt dışı istihdam şekillerini daha az tercih edecekler ve

devletin vergi gelirlerinde artış ortaya çıkacaktır. Bu nedenle asgari ücretin vergi dışı bırakılmasıyla kısa dönemde kamu maliyesinde bazı açıklar ortaya çıksa da, orta ve uzun dönemde harcama etkisi, kayıt dışı istihdam şekillerinin kayıt altına alınması ve gelir dağılımında adaletin daha iyi sağlanması karşısında dengelenecektir.

Sosyal devlet anlayışının bir yansıması olarak asgari ücretteki vergi yükünün kaldırılması gerekmektedir. Bu durum aynı zamanda ekonomik bir gerekliliktir. Çünkü asgari ücretteki vergi yükü işverenlerin de maliyetini artırmakta ve kayıt dışı istihdama zemin hazırlamaktadır. Asgari ücret ile kayıt dışı istihdam ilişkisinin niteliği asgari ücretin yüksek olmasından çok, kesintilerin fazlalığıyla ilgilidir. Uygulamada, işveren ile çalışan arasında kayıt dışı pazarlığı yapılmakta, ücretlerine bir miktar zam alma ya da işe alınma karşılığında sigorta haklarından vazgeçmeleri maalesef söz konusu olabilmektedir.

Netice itibariyle hükümetin asgari ücret yaklaşımı asgari ücret uygulamasının felsefesine aykırıdır. Hükümet yanlış bir yoldadır. Bir an önce sosyal devlet olmanın gereklerini yerine getirmelidir.

28.3 4/C'li Personelin, Geçici ve Mevsimlik İşçilerin ve Kamudaki Taşeron İşçilerin Durumu

Anayasamızın 128'inci maddesinde "Devletin, kamu iktisadi teşebbüsleri ve diğer kamu tüzel kişilerinin genel idare esaslarına göre yürütmekle yükümlü oldukları kamu hizmetlerinin gerektirdiği asli ve sürekli görevler, memurlar ve diğer kamu görevlileri eliyle görülür." hükmü yer almaktadır.

657 sayılı Kanun, memurlar eliyle gördürülmesi mümkün olmayan geçici işler için istisnai hüllere münhasır olmak üzere sözleşmeli ve geçici personel istihdamını mümkün kılmaktadır. Ancak AKP döneminde bu istisnai uygulamalar asıl istihdam şeklinin önüne geçmiştir. Asli ve süreklilik arz eden birçok kamu hizmeti özel kanunlara göre sözleşmeli personel, 4-C'li geçici personel, geçici ve mevsimlik işçiler, taşeron şirket işçileri eliyle yürütülür hale gelmiştir. Dolayısıyla bu durum, kamuda çok başlı ve karmaşık bir istihdam yapısını ortaya çıkarmaktadır.

Kamuda çalışanlar arasında en kısıtlı haklara sahip olan kesim hiç şüphesiz ki 657 sayılı Kanunun 4-C maddesi uyarınca çalıştırılan geçici personeldir. Devlet Personel Başkanlığı verilerine göre; kamuda çalışan yaklaşık 22 bin 4-C'li personel bulunmaktadır.

4-C'li personelin yıllık izin, iş güvencesi, sosyal yardım gibi hakları bulunmazken; maaşları da son derece düşüktür. 4 Şubat 2010 tarihinde Resmi Gazetede yayımlanan Bakanlar Kurulu kararıyla 4-C'li çalışanlar arasında da farklı uygulamalara gidilerek var olan adaletsizlik daha da derinleştirilmiştir. İlgili kararlar 4-C statüsünde istihdam edilen kamu görevlerinin bir bölümü için yeni haklar sunulurken, Bakanlar Kurulu Kararı'nın sadece özelleştirme sebebiyle işsiz kalan ve kalacak olan işçilerden 4-C statüsünde istihdam edilenleri kapsamaması, büyük bir insan hakkı ihlalinin de ortaya çıkarmıştır.

04/04/2007 tarihli 5620 sayılı Kanunla yaklaşık 220 bin geçici işçiye kadro verilmiştir. 4 Haziran 2011 tarihli 632 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile 657 sayılı Kanunun 4'üncü maddesinin (B) fıkrası ve 4954 sayılı Kanun uyarınca istihdam edilen 198 bin 307 sözleşmeli personel memur kadrolarına atanmıştır. 12 Temmuz 2013 tarihli ve 6495 sayılı kanunla 100 bin sözleşmeli personel kadroya alınmıştır. Sözleşmeli personeller memur kadrolarına atanırken 4-C'li personelin kapsam dışında tutulması, kamuda sözleşmeli olarak çalışan, kamu görevlileri sendikalarına üye olma hakkı bulunan ve dolayısıyla kamu görevlisi olarak kabul edilmesi gereken 4-C'li personelin bir kez daha mağdur edilmesine neden olmuştur.

Kamuda istihdam edilen yaklaşık 22 bin 4-C'li personelden 1.445'i TBMM'de çalışmaktadır. 1 Aralık 2011 tarih ve 6253 sayılı Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı İdari Teşkilat Kanununun geçici 9'uncu maddesiyle TBMM'deki 4-C'li personelin kadroya geçirilmesi ile ilgili bir düzenleme yapılmıştır. Bu düzenlemeye göre, idari teşkilat kadrolarına personel alınması durumunda, her seferinde alınması öngörülen kadronun yüzde 20'si oranında TBMM'de istihdam edilen 4-C'lilerin kurum içinde açılacak sınavlarda başarılı olmak kaydıyla İdari Teşkilat kadrolarına atanması öngörülmektedir. Ancak TBMM İdari Teşkilat Kanunu ile norm kadro uygulamasına geçilerek personel alımı sınırlandırılmıştır. Dolayısıyla TBMM'de çalışan 4-C'liler idari teşkilat kadrolarına atanmamaktadır. Türkiye Büyük Millet Meclisine 4-C'li çalıştırmak yakışmamaktadır.

4/C'li personelin, geçici ve mevsimlik işçilerin ve kamudaki taşeron işçilerin kadroya alınması için 4 Şubat 2014 tarihinde verdiğimiz kanun teklifi TBMM gündeminde

bekletilmektedir. Kanun teklifinde 5620 sayılı Kanuna göre 2013 yılı içerisinde usulüne uygun olarak vizesi yapılmış geçici iş pozisyonlarında toplam 5 ay veya daha fazla süreyle çalışmış olan geçici işçilerin kadroya geçirilmesi; 2012 veya 2013 yıllarında aynı şartlarda çalışıp da askerlik, doğum veya sağlık kurulu raporuyla belgelendirilen sağlık sorunları sebebiyle iş sözleşmeleri askıda kalanların da aynı imkandan yararlanması; 657 sayılı Devlet Memurları Kanununun 4 üncü maddesinin (C) bendi kapsamında çalışanların, bu kanunun yürürlüğe girdiği üç ay içerisinde yazılı olarak başvurmaları halinde, aynı kanunun 4 üncü maddesinin (A) bendi kapsamında halen görev yaptığı kuruma kadrolu personel olarak atanması, bu Kanun kapsamındakilerin kadroya geçirilmesinde Merkezi Yönetim Bütçe Kanunlarındaki kısıtlamaların uygulanmaması öngörülmektedir.

Kamu istihdamında yeknesaklığın ve adaletin sağlanabilmesinin yolu, kamudaki çok başlı yapıyı sonlandırmaktan ve tüm çalışanların iş güvencesi, sosyal haklar, toplu sözleşmeli ve grevli sendikal hak ve izin haklarını da içeren, insanca yaşayabileceği bir ücret aldığı, asli ve süreklilik arz eden bir statüye kavuşturulmasından geçmektedir. Bu doğrultuda, farklı hukuki statü çerçevesinde istihdam edilen personel kadroya alınarak bu çalışanların mağduriyetleri acilen giderilmelidir.

28.4 İşsizlik Sigortası Fonu

25 Ağustos 1999 tarihli 4447 sayılı İşsizlik Sigortası Kanunu ile işsizlik sigortası fonu kurulmuştur. Bu fon işsizlik sigortası primleri ile bu primlerin değerlendirilmesinden elde edilen kazanç ve iratların, Devlet tarafından yapılacak katkı ve yardımların, ayrıca 4447 sayılı Kanun gereğince işçi ve işverenlerden alınacak ceza, gecikme zammı ve faizler ile diğer her türlü gelir ve kazançların toplanmasıyla oluşmaktadır.

İşsizlik Sigortası Fonu'na; işçiler, ücreti üzerinden “yüzde 1”, işveren de “yüzde 2” oranında “işsizlik sigortası primi” öderken devlet de “yüzde 1” oranında “Devlet Payı” ödemektedir. İşsizlik sigortası fonunda biriken paralar AKP döneminde sürekli tartışma konusu olmuştur. Sayıştay raporlarına da giren durumlara göre ne hükümet parasını tam olarak ödemiş, ne de fonda toplanması gereken paralar tam olarak toplanabilmiş. Sayıştay raporuna göre işsizlik sigortası primlerini tahsil etmekle görevli olan SGK, İŞKUR'a eksik ödeme yapmıştır.

2013 yılında aktarılması gereken devlet payı tutarı 2,7 milyar TL iken Hazine'den toplamda 1,9 milyar TL tahsil edildiği görülmüştür. Yine Sayıştay raporunda işsizlik sigortası prim gelirlerine ilişkin yeterli kontrollerin yapılmaması nedeniyle fon kaynağında toplamda 246,9 milyon TL eksiklik olduğu ifade edilmiştir.

Ancak işsizlik sigortası fonunun bir başka boyutu daha bulunmaktadır. Hükümet işsizlik sigortası fonundan büyük bir ekonomik kaynak kullanmıştır. Daha açık söylemek gerekirse hükümet fondan kar etmiştir.

Fon'un uygulanmaya başladığı 1 Haziran 2000 tarihinden, 31 Ağustos 2014'e kadar "Devlet Payı" olarak 12 milyar 614 milyon TL ödeme yapmıştır. Fon'da biriken paradan da; 11 milyar 951 milyon TL GAP için, yaklaşık 5 milyar 483 milyon TL de stopaj (vergi kesintisi) olmak üzere, toplam 17 milyar 434 milyon TL geri almıştır. Diğer bir ifadeyle hükümet 12,6 milyar TL öderken 17,3 milyar TL geri almıştır.

Fonun 31 Ağustos itibariyle toplam varlığı 77,3 milyar TL iken GAP'a aktarılan ve vergi kesintisi olarak alınan miktar da dahil edildiğinde 94,7 milyar TL'lik bir rakam karşımıza çıkmaktadır. Hükümet fondan 17,3 milyar TL alırken işsize sadece 7 milyar TL aktarılmıştır.

Fon kaynaklarının hükümet politikaları için kullanılmasının bir diğer boyutunu da Toplum Yararına Çalışma Programında görmek mümkündür. 2008'de başlayan Toplum Yararına Çalışma Programı, işsizliğin yoğun olduğu dönemlerde veya yerlerde doğrudan veya yüklenici eli ile toplum yararına bir iş ya da hizmetin gerçekleştirilmesi yoluyla özellikle istihdamında zorluk çekilen işsizlerin çalışma alışkanlığı ve disiplininden uzaklaşmalarını engelleyerek işgücü piyasasına uyumlarını gerçekleştirmek ve bunlara geçici gelir desteği sağlamak amacıyla İŞKUR tarafından uygulanan bir programdır.

Bu program AKP eliyle işsizliği düşük gösterme programı haline gelmiştir. Program dahilinde maaşları İşsizlik Sigortası Fonundan karşılanan 200 bin kişiye maaş bağlanmıştır. 200 bin kişinin bu şekilde çalıştırılması işsizlik oranlarını yüzde 1'e yakın düşürmektedir. Görüldüğü gibi işsizlik sigortası fonu, kanundaki amacının dışında ve hükümete ekonomik manevra aranı sağlamak amacıyla kullanılmıştır.

29. ÖRTÜLÜ ÖDENEK HARCAMALARI

AKP'nin 12 yıllık devri iktidarını tanımlamak isteseniz en fazla kullanacağımız kavramlardan birisi yolsuzluktur. 17-25 Aralık sürecinin son 1 yıla damga vurması AKP'nin 12 yıllık yolsuzluklarını örtmeye yetmemektedir.

Bu 12 yılda en hızlı yayılan hastalık yolsuzluk ve usulsüzlük olmuştur. Devletin ve milletin kaynakları siyasetçi, işadamı, bürokrat üçgeninde organize şebekeler tarafından kendi hesaplarına geçirilmiştir. Dolayısıyla 17 Aralık rüşvet ve yolsuzluk iddialarının sonrasında dört bakanın istifası ve kabineye yeni isimlerin eklenmesi yolsuzluk ve rüşvette AKP'yi aklamaktadır.

AKP 12 yıllık iktidarı süresince yolsuzluk tarihini yeniden yazmış, yolsuzluk ve rüşvette yeni bir "AKP ekolü" ortaya koymuştur. Eskiden yolsuzluklar mevzuata aykırı yapılmaktaydı. Ancak artık AKP ile yolsuzluğun önündeki mevzuat adeta yoldaki taş muamelesi görmektedir.

AKP iktidarlarının her dönemine damga vuran harcamaların başında örtülü ödenek harcamaları gelmektedir. AKP Hükümetleri döneminde örtülü ödenek harcamaları sürekli bir artış göstermektedir. 2003-2013 yılları arasında 3,5 milyar TL örtülü ödenek harcaması yapılmıştır. 2013 yılında 624,1 milyon TL örtülü ödenek harcaması yapılırken 2014 yılının ilk 9 ayında Maliye Bakanlığının açıklamalarındaki "gizli hizmet giderlerine" göre ise 840,9 milyon TL harcama yapılmıştır.

Başbakanlık faaliyet raporlarında açık olan harcamalar kalem kalem yazmaktadır. Ancak 5018 Sayılı Kanun'un 24 üncü maddesine tabi giderleri yani örtülü ödenek harcamaları dikkat çekicidir. 5018 Sayılı kanunun 24'üncü maddesine göre, örtülü ödenek kapalı istihbarat ve kapalı savunma hizmetleri, Devletin milli güvenliği ve yüksek menfaatleri ile Devlet itibarının gerekleri, siyasi, sosyal ve kültürel amaçlar ve olağanüstü hizmetlerle ilgili Hükümet icapları için kullanılmak üzere Başbakanlık bütçesine konulan ödenektir.

Kanunlarla verilen görevlerin gerektirdiği istihbarat hizmetlerini yürüten diğer kamu idarelerinin bütçelerine de örtülü ödenek konulabilir. Örtülü ödenek, bu amaçlar dışında ve Başbakan'ın ve ailesinin kişisel harcamaları ile siyasi partilerin idare, propaganda ve seçim ihtiyaçlarında kullanılamaz. Ancak Maliye Bakanlığının bütçe verilerine göre, gizli

harcamalar kaleminin cumhurbaşkanlığı seçim dönemini ifade eden Temmuz ve Ağustos aylarında 299 milyon TL harcama yapılmıştır. Bu rakam önceki 2 aya göre yüzde 126 oranında bir artış ifade etmektedir. Temmuz ve Ağustos aylarındaki bu olağanüstü artışın tek açıklaması cumhurbaşkanlığı seçimleridir. Bu durum kanuna aykırı harcama yapıldığını ortaya koymaktadır.

Örtülü ödenek harcamaları Recep Tayyip Erdoğan'ın başbakanlık görevinde bulunduğu yıllarda rekor seviyede artmıştır.

Yıllara göre örtülü ödenek harcamaları ise şöyledir:

2003 103 milyon 12 bin 740 TL

2004 107 milyon 375 bin 284 TL

2005 84 milyon 88 bin 668 TL

2006 207 milyon 646 bin TL

2007 262 milyon 286 bin 521 TL

2008 290 milyon 981 bin 700 TL

2009 341 milyon 971 bin 042 TL

2010 383 milyon 170 bin 247 TL

2011 391 milyon 682 bin 533 TL

2012 694 milyon 229 bin 493 T

2013 624 milyon 104 bin 788 TL

Örtülü ödenek harcamalarının bu denli yüksek miktarlarda oluşu AKP'nin denetimden kaçan harcama kalıplarını göstermektedir.

Örtülü ödenek konusundaki bir diğer husus örtülü ödenek harcamalarının denetimidir. Ancak Hükümetin bu konudaki tavrı demokratik yönetimlerde olmayacak bir tutumdur. Sayıştay başkanının örtülü ödenek harcamalarını denetim için Başbakanlığa yaptığı başvuru cevapsız kalmıştır. Sayıştay denetimleri TBMM adına, diğer bir ifadeyle milletin iradesi adına yapılmaktadır. Başbakanlık, milletin ödediği vergilerle toplanan parayı yine millet iradesinin denetiminden kaçırmaktadır. Anlaşılan o ki, AKP milletten kaçırmak istediği, millete izah edemeyeceği bir harcama içerisindedir.

30. SAĞLIK

30.1 Sağlık Harcamaları

Hükümet sağlıkta iyi gelişmelerin olduğunu iddia etse de TÜİK verileri bize gerçeğin tam tersi olduğunu göstermektedir. 5 Kasım 2014 tarihinde TÜİK “Sağlık Harcamaları İstatistikleri, 2013” verilerini açıklamıştır. Bu veriler sağlıkta şişirilen balonu patlatmıştır. İstatistiklere göre, devletin sağlığa harcadığı paranın oranı düşmüş, vatandaşlarımızın cebinden çıkan para artmıştır. İnsanların sağlığa daha fazla para harcaması başarılı bir sağlık politikasına işaret etmemektedir.

Verilere göre toplam sağlık harcaması 2013 yılında, 84,4 milyar TL olarak gerçekleşmiştir. Bu rakam 2009’da 57,9 milyar TL’dir. Bu verilere göre, kişi başı sağlık harcaması 2013 yılında, 1.110 TL (583 dolar)’dır.

TÜİK verilerine göre, hane halkları tarafından yapılan cepten sağlık harcamasının toplam sağlık harcaması içindeki payı, 2012 yılında yüzde 15,8 düzeyindeyken, 2013 yılında yüzde 16,8’e çıkmıştır. Bu verilere göre, 2012 yılında 11 milyar 722 milyar liralık cepten sağlık harcaması yapan hane halklarının bu harcamaları 2013 yılında 14 milyar 178 milyon liraya yükselmiştir.

Kişi başı sağlık harcaması 2009’dan 2013’e yüzde 38 artmıştır. Devletin yaptığı ödemeler oransal olarak düşüş göstermektedir. Nitekim, genel devlet sağlık harcamasının toplam sağlık harcamasına oranı 2009’da yüzde 81 olan 2012’de yüzde 79,2 iken, 2013’te bu oran yüzde 78,5’e düşmüştür. Bu oran 2002’de yüzde 70,7’dir.

Kamu harcamalarındaki bu düşüş vatandaşlarımızın harcamaları ile giderilmiştir. Hane halkı sağlık harcamasının toplam sağlık harcamalarına oranı 2009’da yüzde 14,1 iken 2013’te yüzde 16,8 olmuştur. Bu oran 2002’de yüzde 19,8’dir. Sağlık harcamasının GSYİH’ye oranı da düşmeye devam etmektedir. 2009’da yüzde 6,1 olan oran 2013’te yüzde 5,4 olarak gerçekleşmiştir. Bu oran 2002’de yüzde 5,4’tür. Bu tablonun sebeplerinden birisi sağlıkta dönüşüm programının koruyucu sağlık hizmetlerini dışlayarak vatandaşlarımızı doktora daha fazla gitmek zorunda bırakmasıdır. 2003’te bir kişi yılda 1,8 kez hekime başvururken bu rakam 2012’de 8,9’a yükselmiştir.

Bu yükseliş AKP'nin sağlığı da bir sektör olarak değerlendirip kar ve rant üzerine kurgulamasından kaynaklanmaktadır. Hal böyle olunca koruyucu sağlık hizmetleri de sağlık politikasının dışında kalmaktadır. Oysa Sağlık Bakanlığının görevi, insanların doktora daha fazla gitmesini sağlamak değil, insanların sağlıklı bir yaşam sürdürebilmesine yardımcı olmaktır.

AKP zihniyeti vatandaşlarımızı sağlıkta müşteri olarak görmektedir. Bu zihniyette kamunun sağlık harcamalarındaki payı düşerken vatandaşlarımızın sağlık harcamaları içerisindeki payı artmaktadır. Aynı dönemde sağlık harcamalarının da arttığı dikkate alındığında vatandaşlarımızın harcamalarının artışındaki boyut daha açık bir şekilde görülmektedir.

30.2 Sağlıkta Özelleştirme: Kamu-Özel Ortaklığı Modeli

Kamu özel ortaklığı, devletin bir özel şirket grubu ile en fazla 49 yıla kadar sözleşme ile ortaklık kurmasına dayanan bir modeldir. Sözleşmeyle kamu hizmeti verilecek tesislerin (hastane, okul, otoyol vb.) özel şirketler tarafından inşa edilmesi öngörülmektedir. Şirketler bu yatırımın karşılığında sözleşme süresi boyunca devletten kira bedeli alacaktır. Ayrıca yerleşke içinde ana hizmet dışındaki hizmetler de şirketlere devredilerek kâr elde edilmesinin önü açılacaktır. Bu yaklaşım dünyadaki uygulamaları bakımından 15 yaşındadır, fakat başarısına ilişkin iddiaların hiçbir temeli, hiçbir somut kanıtı yoktur. Geleneksel kamu yatırımlarına kıyasla bu, daha pahalı bir politikadır ve hastanelere kamu-özel ortaklığı için ödeme yapmaları adına da yeterli para verilmemektedir.

Örneğin, Avrupa Yatırım Bankası, kamu-özel iş birliği yöntemiyle sabit yatırımların yüzde 24, finansman için kullanılan kredilerin ise devlet borçlanmasına göre yüzde 83 daha pahalı olduğunu açıklamıştır. Bütün bu maliyetler devlet bütçesinin üzerindedir; yani hepsi kamuya yüklenmektedir. Bu modelle özel sektör kârını her şartta maksimize edebilmektedir. Özel sektörün hiçbir riski yoktur. Bu modelin uygulamasına bakıldığında AKP'nin bugüne kadarki özelleştirme uygulamalarında zirvesine çıktığını görmekteyiz.

AKP sağlık yatırımlarını sosyal devlet olmanın bir gereği olarak değil, ticari bir faaliyet olarak görmektedir. Bu uygulama pastanın en büyük, yağlı, ballı dilimi olarak tasarlanmıştır. Üstelik bu sefer dünyada eş benzeri olmayan düzenlemeler öngörülmektedir.

Örneğin, borç üstlenimi düzenlemeniz vardır. AKP'nin özelleştirme sevdası olan bu madde ile risk devlete, kâr özel sektöre gidecektir. Yatırım ve hizmetlere ilişkin borçlar ile türev ürünlerden kaynaklanan mali yükümlülükler ve riskler devlete kalmaktadır.

Bu yöntemin ekonomik olmadığını bir göstergesi hasta yatağının birim maliyeti hesaplamalarında ortaya çıkmaktadır. Kalkınma Bakanlığına göre hasta yatağının m² maliyeti 1.200-1.300 TL'dir. Yine Kalkınma Bakanlığı kamu özel ortaklığı için hasta yatağının m² maliyetini 1.600 TL olarak hesaplamaktadır. Ancak Sağlık Bakanlığının 37 projede 43 bin 193 hasta yatağı için toplam maliyet hesabı 18,2 milyar TL olarak belirlenmiştir. Buna göre bir hasta yatağının maliyeti 422 bin 522 TL'dir. Kalkınma Bakanlığı ile Sağlık Bakanlığı fiyatları arasındaki fark uçurum kelimesiyle dahi nitelendirilemeyecek kadar büyüktür.

Bugüne kadarki uygulamalara bakıldığında 14 ihalenin gerçekleştirilmiş olduğu görülmektedir. Yapılan hastaneler için 1 yılda ödenecek kira bedeli 2,1 milyar TL olarak hesaplanmıştır. (Bu rakam Sağlık Bakanlığının 1 yıllık bütçesinden dahi fazladır.) 25 yılın sonunda ise 54,5 milyar TL kira ödenecek olması hesaplanmaktadır. Devletin bütün külfetleri üstlendiği bu sistemde, AKP bununla da yetinmeyip kanun kapsamında yapılacak yatırımları damga vergisi ve harçlardan muaf tutmaktadır. Bu muafiyetlerin gerekçesinde ifade edilen sözleşme maliyetinin artmaması ve kamunun daha fazla yük altına girmemesi bahanesi hükümeti küçük düşürmektedir.

Hükümetin sağlık yatırımları politikası dünyadaki en pahalı yöntemi seçtiğini göstermektedir. Şimdi de sözleşme maliyetini damga vergisi gibi sembolik bir vergiyle düşürmekten bahsedilmektedir. Bu görüş eğer bir bilinçsizlik örneği değilse gerçekten de milletin aklıyla ve zekasıyla alay etmektir.

Sağlık hizmetleri “yeni hastaneler yapılacak” bahanesiyle çökertilmektedir. Bu, kendi mülkünde kiracı olmaktan farksızdır; mantık dışıdır. Bu sürecin nihayete varacağı yerin kamu sağlık hizmetinin tamamen tasfiye edilmesi olacağını şimdiden söylemek mümkündür. Bu sistemle doktorlar ve sağlık çalışanları uluslararası konsorsiyumların işçisi haline getirilmektedir. Bu ortaklıklar ile ülke ekonomisini altına gireceği borcu torunlarımız bile ödeyemeyecektir.

Kamu özel ortaklığı modeli şehir hastanelerinin yapımı ile somutlaşırken bugün geldiğimiz noktada şehir hastanelerinin hangi aşamaya geldiği hususunu ortaya koymak gerekmektedir. Dönemin başbakanı tarafından “hayalim” olarak ifade edilen hastaneler temel atma günlerinden itibaren ortalama 14 ay geçmesine rağmen hayal olarak kalmaya devam etmektedir.

31. ÇEVRE

Çevre, günümüzde ülkelerin üzerinde titrediği bir konuma gelmiştir. Çevre duyarlılığı, insanoğlunun üzerinde yaşamakta olduğu yerküresini koruma ihtiyacının bir sonucudur. Bir yandan yerkürede süratli artan nüfus, diğer yandan zenginliğin, refahın yolu olan sanayinin gelişmesi yerküremiz bakımından ciddi riskleri de beraberinde getirmiştir.

Dünya nüfusu süratle artmaktadır. On dokuzuncu asrın başında, 1804 ile 1927 arasında dünya nüfusunda 1 milyar artış için 123 yılın geçmesi gerekiyordu, ancak 1987 yılına gelindiğinde 1 milyar nüfus artışı için sadece 12 yıl gerekti ve bugün ise 1999 ile 2011 arasında yani 12 yılda dünya nüfusu 6 milyardan 7 milyarın üzerine çıkmıştır.

Çevre sorunları ile sanayi gelişmeleri arasında yakın bir ilişki vardır. Sanayinin ihtiyaç duyduğu enerji günümüzde büyük ölçüde kömür, odun, gaz ve petrolden sağlanmaktadır. Karbonlardan çıkan gazlar da havaya karışarak yerküremizin çevresinde bir tabaka oluşturup Dünyamızı ısınmasına ve “iklim değişikliği”ne neden olmaktadır. Bu iki gelişme, başta hava ve su olmak üzere doğal kaynakları ve Dünyamızı ciddi ölçüde kirletmekte ve tahrip etmektedir. İnsan oğlunun bugün karşı karşıya bulunduğu büyük tehlike budur. Hâlen dünyada 2011 yılı itibarıyla enerjinin kömürden, karbondan sağlanan kaynağı yüzde 67’yi bulmaktadır. Bunun 2035 yılında yüzde 56’ya düşmesi öngörülüyor ve bu düşüşün de tamamen yenilenebilir enerjinin yüzde 20’lerden yüzde 31’e çıkması ile telafi edileceği öngörülmektedir.

Küremizi büyütemediğimize göre ortada onu gözümüz gibi korumak zorundayız. Burada hükümetlere önemli görev ve sorumluluk düşmektedir. İlk olarak 1972 yılında Stockholm’de yapılan toplantıda Dünyayı çevreleyen atmosferin korunması iradesi ortaya konulmuştur. Stockholm’de başlayan süreç fasılalarla devam etmiş, 1992’de Rio’da bu açıdan önemli bir konferans yapılmıştır. Birleşmiş Milletler organizasyonunda, çeşitli ülkelerde bu

toplantılar devam etmektedir. Suları, havayı, toprağı ve çevreyi korumaya dönük çeşitli tedbirler belirlenmiştir. Sera gazı emisyonunun aşağıya çekilmesi için sözler verilmiş ve belirli anlaşmalar yapılmıştır. 2009 yılında Kopenhag’da yapılan toplantının başarısızlıkla sonuçlanmasının ardından 2013 Ekim ayında Varşova Konferansı’nda bir yol haritası kabul edilmiştir. Gelecek büyük randevunun ise 30 Kasım ve 11 Aralık 2015 tarihlerinde Paris’te gerçekleştirilmesi benimsendi. Bu toplantıda, Kyoto Protokolü sonrası 2020 yılında yürürlüğe girecek yeni anlaşmanın esaslarının ele alınması, muhtemelen de imza atması beklenmektedir. Bu yeni dönemde, daha somut, âdeta muhasebeleştirilebilecek tedbirler öne çıkacaktır. Bu düzenlemeler kuşkusuz beraberinde ülkelere yeni ek maliyetler de getirecektir. Böylece, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler bu alanda müşterek fakat farklı bir sorumluluk taşımaktadır. Kyoto Protokolü’nde ülkeler arasında ciddi bölünmeler vardı, dünyayı en fazla kirletenler buna yanaşmadılar ancak ülkeler arasında bu ciddi bölünme bir ölçüde kaybolmaya başlamıştır. Ülkelerin bugünkü tavırlarına bakıldığında gelecek yıl Paris’te yapılacak konferansın başarı ile sonuçlanması beklenmektedir. Bugün, ülkelerin en önemli gündemi iklim değişikliği, bir başka ifade ile küresel ısınmadır. Nitekim, birçok ileri ülkelerde hükümetlerin göreve başlarken özellikle başbakanların veya başkanların açtıkları ya da masalarında buldukları ilk dosya budur.

Dünya, küresel ısınmaya ve çevre konularına bu kadar önem verirken, âdeta bunlarla yatıp bunlarla kalkarken biz de nedense bu konulara gerekli özenin ve duyarlılığın gösterildiği görülmemektedir. Örneğin, 1 Ekim 2014 tarihinde Sayın Cumhurbaşkanının konuşmasında da çevreyle ilgili bir cümle görülmüştür.

Hükümetin çevre anlayışı, Türkiye’nin altına imza attığı uluslararası tüm anlaşmaların büyük bir bölümüne aykırıdır. Dünyanın hiçbir ülkesinde böylesine yoğun çevre facialarına göz yumulmaz ve izin verilmez. Ülkemizin doğal zenginliklerine, ormanlarına ve yeşil örtüsüne son yıllarda çok büyük zararlar verilmektedir. Maden ruhsatları ormanlarımızın delik deşik olmasına yol açmıştır. Bütün bu çevre tahribatına çok sayıda örnek vermek mümkündür ama sadece İstanbul’da yapılan kıyımı göstermek yeterlidir. Bir devlet elbette yatırım yapacaktır, bir devlet elbette enerji için dışarıya ödediği parayı azaltmaya da gayret sarf edecektir, ama bunun için çevreye kıymak yerine en az zarara uğratacağımız bölgelere yönelme ve yeşil değerlerimizden iyice uzaklaşma yolu seçilmelidir.

Ülkemizin en güzel, zengin ve turistik bölgelerinin geleceği Özel Çevre Koruma Kurumunun lağvedilmesiyle tehlikeye atılmıştır. Özel Çevre niçin lağvedilmiş ve niçin adı

Tabiat Varlıklarını Koruma Kurumu olarak değiştirilmiştir? Bunun mantıklı bir izahını yapmak kolay değildir. Özel Çevrenin iyi kötü yetişmiş personeli, çevre işleri Şehircilik Bakanlığına bağlandığı için, Orman Bakanlığında kalmış, bu yüzden günümüzde çevreden sorumlu personel, çevreden değil inşaattan daha fazla anlayan elemanlar hâline gelmiştir. Bunu da anlamak pek fazla mümkün değildir.

Hükümetin şimdiye kadar büyük tehditlere maruz bıraktığı çevreyle mutlaka barışması gerekmektedir. Aksi hâlde çevrenin intikamı sert ve acı olacak, bunun da zararını sadece hükümet değil, bütün Türk milleti çekecektir. Sadece ormanlarımız değil, sahil ve güzelim koylarımız da tehlike altındadır. Yarın ne yapılacağı ve hangisine zarar verileceği bilinmemekte ama endişeyle beklenmektedir.

Tüm çağdaş ülkeler gibi, çevreye mutlaka daha ciddi bir önem verilmeli ve özen gösterilmelidir. Zira dünya bize sadece emanettir.

31.1 Çaldağı Nikel Madeni

Türkiye’de enerji yatırımları çevreyle ve doğayla barışık bir halde ilerlememektedir. Bu durum son örneklerinden birisi Manisa Çaldağında görülmektedir.

Çaldağı, dünyanın en önemli tarım alanlarından birisi olan Gediz Nehri ve Havzasının ortasındadır. Çaldağı bölgesinde düşük tenörlü 40 milyon ton nikel rezervi olduğu tahmin edilmektedir. Bunun piyasa değeri yaklaşık 6 milyar dolardır. İlk olarak Bosphorus şirketine Türkiye’nin en verimli ovalarının ortasında yer alan Çaldağı’nda açık liç yöntemi ile nikel madeni çıkarma izni verilmiştir. Daha sonra Sardes ismini alan şirket 2011 yılında Çal Dağı’ndaki işletme hakkını Çaldağ Nikel A.Ş adıyla kurulan şirkete devretmiştir.

İngilizler 2011’de Sardes şirketini üç ODTÜ’lü öğrencilerin kurduğu VTG Holding adlı şirkete 40 milyon dolar gibi şüphe uyandıracak derecede düşük fiyata satmıştır. Artık işi VTG Holding devralmış olsa da Sardes’in teknik müdürü Simon Purkiss’in hâlâ sık sık Çaldağı çevresinde görülmesi işlerin perde arkasından Sardes’in olduğunu göstermektedir.

Dünya’da nikel madeni çıkartılmasında daha az sülfürik asit kullanıldığı ve çevreye etki minimuma indiği için yüksek basınçta kapalı liç yöntemi kullanılmaktadır. Çaldağı’nda ise dünyada başka hiçbir yerde kullanılmayan açık liç yöntemi kullanılmaktadır.

Çaldağı için ÇED raporunu alan Encon isimli şirket, Gördes'te başka bir firma tarafından işletilen nikel madeni için en az miktarda sülfürik asit kullanıldığı ve çevreye etki minimuma indiği gerekçesiyle yüksek basınçta kapalı liç yöntemi önermiştir.

Gediz Nehri Ege Bölgesi için hayati öneme sahiptir. Kirlilik düzeyinin had safhaya ulaştığı Gediz Nehri Çal Dağı ve maden sahasının çok yakınından geçmektedir. Gediz Deltası Türkiye'nin taraf olduğu Uluslararası Sulak Alanlar Sözleşme ile koruma altına alınmıştır. Uluslar arası koruma altında olan Gediz Deltası içinde yer alan Çaldağı'nda sülfürik asitle açık liç yöntemiyle nikel çıkartılmasına izin verilmesini anlamak mümkün değildir.

Eski Orman Bakanı Osman Pepe; “Birileri Türkiye'yi çiftliği haline dönüştürmeye çalışırken ‘Beyler bu ülke sizin çiftliğiniz değil. Bu ülke 75 milyonun hakkı hukukudur’ dedim ve inanarak bunun mücadelesini verdim.” demiştir.

Sonrasında Orman ve Su İşleri Bakanlığı görevine getirilen Veysel Eroğlu şirkete izin vermiş ve 2009'da Çaldağı'nda 1832 hektarı 2026'ya kadar Sardes'e tahsis etmiştir. Orman ve Su İşleri Bakanı Veysel Eroğlu'da Çaldağı nikel projesinin doğuracağı çevre felaketlerinin farkındadır. Veysel Eroğlu'nun Turgutlu Çaldağı Nikel madenine ruhsat verme konusunda ‘Aşırı derecede baskıların altında kaldık, direnmiyoruz’ şeklindeki beyanatu kamuoyuna yansımıştır.

3 Nisan 2009 tarihli Orman Tahsis İzni, Manisa İdare Mahkemesinin 2009/760 esas no ve 2010/820 sayılı kararıyla iptal edilmiştir. Manisa İdare Mahkemesinin Orman Tahsis İzni iptal kararına rağmen 5 Haziran 2012 tarihinde bölgede ağaç kesimleri başlamış ve hızla devam etmiştir. Şirket, dağdaki kızılçamları kesmeye ve içinde sülfürik asidin basılacağı havuz çukurlarını kazmaya başlamıştır.

Çaldağında açık liç yöntemiyle nikel çıkartacak olan firma tarafından 2014 yılının başlarında hazırlanan 2'nci ÇED raporunun 27 Ekim 2014 tarihinde Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından onandığı ortaya çıkmıştır. Raporda, bölgedeki fay hatlarının gösterilmediği ileri sürülmektedir. Projenin hazırlık aşamasında yaklaşık 200 bin ağaç kesilmiştir. Tesis, çalışmaya başladıktan sonra da yaklaşık 1 milyon 800 bin ağaç katledilecektir.

Ülkemizdeki yeraltı ve yerüstü kaynaklarının değerlendirilmesi gerekmektedir ancak bu işte öncelikli olan insan ve çevre sağlığı, doğanın korunması olmalıdır. Çaldağı'nda açık liç yöntemiyle nikel madeni çıkartılmasının insan ve çevre sağlığı üzerindeki olumsuz etkileri olacaktır.

- Çaldağ Nikel A.Ş'nin faaliyetleri sonucunda 800 bin tanker yükü yaklaşık 15-18 milyon ton sülfürik asit kullanılacaktır.
- Marmara Gölü'nün yarısı kadar sülfürik asit, Turgutlu toprağına, havasına, suyuna karışacaktır.
- Havuzlardan sülfürik asit sızmasından ve oluşacak asit yağmurlarından dolayı Akhisar, Alaşehir, Salihli, Turgutlu ve Manisa'dan İzmir'e kadar uzanan coğrafya büyük bir tehdit altındadır.
- Günde 153 ton kükürt, sis ve buhar olarak havaya karışacak suyla, nemle karşılaştığı her yerde aside dönüşecektir.
- Maden günde 12 bin ton su tüketecektir. Bu su, Gediz nehrinden ve sondaj çalışmalarıyla yeraltından çekilecektir. Bunun sonucunda Kuzey Çaldağ eteklerinde yeraltı suyu düzeyi düşecektir.
- Yeraltı sularının havuzun ihtiyacı için kullanılması sonucunda; Gediz Ovasını, çevre il ve ilçeleri besleyen su kaynakları kuruyacaktır.
- Açık liç yönteminde kullanılacak açık havuza alan açabilmek için dağ üzerindeki ormanlık alandan yaklaşık 2 milyon ağaç kesilecektir.
- Maden çalışmaya başlarsa 32 adet açık liç havuzu oluşacaktır. Bunlardan nasıl kurtulacağı büyük soru işaretidir.

- Proje sonunda 2 milyon 500 bin kamyonluk proses atığı kalacaktır. Bunların bölgeden uzaklaştırılması tahminen 1,2 milyar TL masrafa yol açacaktır.
- Maden yerleşkesi için kesilen ağaçlar ve oyulan araziler, erozyonu hızlandırmanın yanında, heyelan riskine yol açacak ve deprem riskini artıracaktır.
- Madenin doğal hayata verdiği zararlar, bölgede tarıma dayalı fabrikaların da kaynaklarını olumsuz yönde etkileyeceğinden, fabrikalarda çalışan bölge halkını işsiz kalma riskiyle baş başa bırakacaktır.

32. MİLLİ EĞİTİM

32.1 Atanamayan Öğretmenler ve Öğretmen Açığı

Ülkemizdeki eğitim sorunlarından en önemlilerinden birisi öğretmen açığıdır. Öğretmen açığı Türkiye’de eğitim sisteminin kalitesini zedelemektedir.

Milli Eğitim Bakanının Plan ve Bütçe Komisyonunda belirttiği rakamlara göre, Türkiye’de öğretmen açığı yaklaşık 110 bin’dir. Ülkemizdeki 47 bin 825 ücretli öğretmen sayısını da eklediğimizde gerçek öğretmen açığının 169 bin’i bulunduğu görülmektedir. Bu rakama rağmen yaklaşık 350 bin öğretmen adayı hala atama beklemektedir. Milli Eğitim Bakanlığı öğretmen açığı ve atama bekleyen öğretmenleri öncelikli olarak gündemine almalıdır. ‘Bütçe yetersiz’, ‘kadromuz kısıtlı’ söylemleri en azından eğitim için geride kalmalıdır. Çünkü eğitimin sorunlarını ertelemeniz mümkün değildir.

AKP 2002 yılında öğretmen atamalarına ilişkin büyük vaatler gündeme getirmiştir. Başbakan Erdoğan 2002 yılında İzmir mitinginde “Şu sisteme bakın hele, ülkede 72.000 öğretmen açığı var. Sen sınavla öğretmen seçiyorsun, hangi akla hizmet ediyorsunuz! Biz Hükümetimizi kurduğumuzda bütün öğretmenleri göreve başlatacağız ve öncelikli olarak eğitim sorununu çözeceğiz.” diyen Başbakan Erdoğan, yine 2002 yılında Samsun mitinginde “Biz geldiğimizde üniversiteyi bitiren öğretmen adaylarının ‘Ne yapacağım, sınavı ya kazanamazsam’ korkusu olmayacak, çünkü sınav olmayacak.” demiştir. Yine 2002 yılında Gaziantep mitinginde, “Bunlar bir de sınavla öğretmen alıyor. O zaman niye okutuyorsun bu

öğrencileri yazık değil mi? Öğretmen almıyorum de. Bu evlatlarım okumasın boşuna. Ama biz iktidar olunca inşallah boşta öğretmen adayı olmayacak.” demiştir. İktidar olduktan sonra değişen ve dönuşen Başbakan Erdoğan on bir yıl sonra yani 2013 yılında öğretmen açığı 127 bine atanamayan öğretmen sayısı 350 bine ulaşmış iken “Öğretmen maaşları memura haksızlıktır. Zaten 15 saat çalışıyorlar. Bir de iki ay tatil yapıyorlar.” demiştir.

Türk milli eğitim sisteminin en büyük açıklarından olan öğretmen açığının ulaştığı bu rakam eğitim sistemimizin akıbeti açısından kaygı vericidir.

32.2 Okul Müdürlerinin Görevlerine Son Verilmesi

AKP'nin eğitimde önceliği uygulamalarından anlaşılmaktadır. Bu faaliyetler eğitimde kadrolaşma gayretlerini göstermektedir.

MEB Yasası ile eğitimdeki tüm dengeler alt üst edilerek ülke genelinde 76 bin yöneticinin görevine son verilecek bir uygulamaya başlanmıştır. Bir dönem Recep Tayyip Erdoğan'ın “Bitaraf olan bertaraf olur” sözlerinin yansıması olarak Milli Eğitimde okul yöneticilerine kıyım yapılmıştır.

Yönetici Atama Yönetmeliğiyle 4 yılını dolduran okul müdürleri, müdür başyardımcıları, müdür yardımcıları görevden alınmış; milli eğitim müdürleri, müdür yardımcıları, MEB'de üst düzey yöneticilerin görevlerine son verilmiştir. Bakanlık Merkez Teşkilatı'nda bulunan şube müdürleri de görevlerinden alınmıştır.

Yönetici Atama Yönetmeliği kadrolaşmanın hukuki kılıfı haline getirilmiş, kamu yönetimindeki kariyer, liyakat, beceri, bilgi, tecrübe ilkeleri yok edilmiştir. Hükümet kendisinden olmayanı bertaraf etmek adına kamu yönetiminin temellerini sarsmaktadır.

Uygulamayla bugüne kadar 8 binin üzerinde yönetici görevlerinden alınmıştır. Birkaç ay içerisinde görevlerinde 4 yılı dolduracak yönetici sayısı 70 bini geçecektir. Objektiflikten uzak, adaletsiz uygulamaların akıbeti Türk milli eğitimini kaosa sürüklemektir.

Milli eğitimdeki kadrolaşma, emek ve alın terini sömürme ülkemizin geleceğini karartmaktadır. 'Benden olmayanı yok ederim' zihniyetiyle kapalı kapılar ardında işler çevrilmektedir.

Tecrübeyle oluşturulan yönetici atama sistemi bozulmuştur. Milli eğitim siyasetin etki alanına sokulmak istenmektedir. Milli eğitim siyasi icazetle yönetilmek istenmektedir. Bu durum okullarda eğitimin milli niteliğini dahi yok edebilecek bir kapı aralayacaktır.

Milli Eğitim Bakanlığının bu uygulamalarıyla milli eğitim mesleki bilgi, tecrübe, liyakatin yok sayıldığı bir kurum haline gelmiştir. Milli Eğitim Bakanlığı AKP elinde torpil ve yandaş istihdamı için kullanılan bir kurum olmuştur. Böylece birlik ve beraberliği inşa edecek milli eğitim toplumsal kutuplaşma ve kamplaşmanın cephesi haline getirilmiştir.

Milli Eğitim camiasındaki yönetici kıyımı 17-25 Aralık yolsuzluk soruşturmalarının bir yansımasıdır. Rüşvet, hırsızlık, yolsuzluk olaylarının paniğini yaşayan hükümet, polise, emniyet teşkilatına, hâkim ve savcılara ve yargı kurumuna darbe yapmıştır. Hükümetin en son ve büyük çaplı darbesi eğitime ve eğitimciye yapılmıştır. Tamamen bir tasfiye hareketine girilmiştir. Milli eğitime yönelik bu darbe Milli Eğitim Bakanlığında âdeta bir paralel yapı hâline gelen yandaş Eğitim Sendikası iş birliğiyle yapılmıştır. Milli Eğitim Bakanlığı vesayet altında yönetilmektedir.

33. TARIM

33.1 AKP Döneminde Tarım Sektörü

Tarım, gelişmişlik düzeyi ne olursa olsun her ülke için olduğu kadar, insanlık bakımından da hayati öneme sahip stratejik bir sektördür. Bugün itibariyle dünya nüfusu 7 milyara ulaşırken 868 milyon kişi açıkla karşı karşıyadır. 2050 yılında dünya nüfusu 9,2 milyara ulaşacak, tarım ürünlerine talep de yüzde 80 artacaktır.

Tarımın stratejik öneminin ve bütün insanlık için vazgeçilmezliğinin idrakinde olan gelişmiş ülkeler bugün tarım sektörlerini sosyal ve ekonomik açıdan ayrı bir gözle değerlendirmekte ve desteklemektedirler. Oysa AKP döneminde ülkemizde tam tersi bir seyir görülmektedir.

AKP iktidarları döneminde tarımın GSYH'ya olan katkısı düşmüş, tarımsal ihracatımız tarımsal ithalatı karşılayamaz duruma gelmiş, ekilen biçilen tarımsal alanlar azalmış, tarım toprakları terk edilmiş, tarımda çalışan sayısı düşmüş, köylerimiz boşalmış, çiftçimizin geliri her geçen yıl azalmış, çiftçimiz borç batağına sürüklenmiştir. AKP döneminde tarım sektöründeki bazı önemli gelişmeler şunlardır:

- 2002 yılında tarımsal desteklerin GSYİH içindeki payı yüzde 0,65 iken bu oran giderek düşmüş ve 2014 yılında yüzde 0,55 seviyesine gerilemiştir.
- 2002 yılında tarımda büyüme yüzde 9,3 iken, tarım sektörü 2014 yılı ikinci çeyrekte yüzde 1,8 daralmıştır. Böylece 2014 yılı ikinci çeyrekte tarımın büyümeye etkisi binde 1 oranında negatif olarak gerçekleşmiştir.
- 2002 yılında tarımda istihdam 7,5 milyon kişidir. 2014 Temmuz ayında tarımda istihdan edilenlerin sayısı ise 5,9 milyon kişidir. Yani 1 milyon 500 bin kişi tarımdan koparak kentlerin varoşlarına sığınmıştır.
- 2002 yılında toplam tarım alanı 41,2 milyon hektar iken 2014 yılında toplam tarım alanı 38,4 milyon hektardır.
- Bitkisel Üretim Genel Müdürlüğü verilerine göre; 2002 yılında toplam işlenen tarım alanı ve uzun ömürlü bitkilerin alanı 26,6 milyon hektar iken 2013 yılında 23,8 milyon hektardır.
- Bitkisel Üretim Genel Müdürlüğü verilerine göre; 2002 yılında yılında ekilen alan 18,9 milyon hektar iken 2013 yılında 15,6 milyon hektardır.
- Bitkisel Üretim Genel Müdürlüğü verilerine göre; 2002 yılında Çiftçi Kayıt Sistemindeki çiftçi sayısı 2 milyon 589 bin kişi iken 2013 yılında bu rakam 2 milyon 183 bin'dir.
- 2002 yılında toplam işlenen tarım alanı 24 milyon hektar iken 2013 yılında ekilen alan 20.6 milyon hektardır.

- 2002 yılında çiftçinin toplam 530 milyon lira kredi borcu varken, bu tutar 2014 yılı itibariyle 40 milyar lirayı aşmıştır.
- AKP döneminde tarım, üretim yerine ithalata dayalı bir yapıya dönüşmüştür. AKP hükümetleri döneminde yaklaşık 60 milyar dolarlık tarım ürünleri ithalatı yapılarak üreticimizin cebine girmesi gereken milli kaynaklarımız ithalat yoluyla yabancı ülkelerin refahına aktarılmıştır.
- TÜİK'in Nisan 2010'da açıkladığı bitkisel ürün denge verilerine göre Türkiye, sadece şeker pancarı, nohut ve patatesteki kendi kendine yetmektedir.
- AKP Hükümeti ülke tarihinde ilk kez kurbanlık hayvan ve saman ithal eden hükümet olarak tarihe geçmiştir.
- Ülkemizde kişi başına Milli Gelir 10 bin 500 dolar iken bu rakam tarım kesiminde 3 bin 500 dolar civarında yani ülke ortalamasının 1/3 ü kadardır.
- Ülkemizdeki her 4 kişiden birini oluşturan tarım kesimi yoksulluk girdabında yaşamaktadır.
- Hükümet, Türkiye için dünyanın 7'nci büyük tarım ekonomisi olduğunu belirtmektedir. Buna karşılık çiftçi başına düşen milli gelir Kanada'da 43, Fransa'da 41, Hollanda'da 33, ABD'de 31, Malezya'da 7 bin dolar iken, Türkiye'de 3bin 500 dolar civarındadır. Bu bağlamda Türkiye kişi başına çiftçi geliri açısından dünyada 22'nci sıradadır.
- ABD'nin 120 milyar dolar, Hollanda'nın 77 milyar dolar, Almanya'nın 67 milyar dolar tarım ürünleri ihracatı varken, ülkemiz uygulanan tarım politikaları sonucu 15 milyar dolarlık tarım ürünleri ihracatı bakımından 23'üncü sıradadır.
- Türkiye, yıllardır tarımda kendi kendine yetebilen ülkeler arasında yer alırken AKP döneminde tarımsal ithalat yapan ülkeler arasına girmiştir. AKP döneminde Türkiye, tarihinde ilk kez kurbanlık hayvan ithal etmiştir.

- 2008’de kasaplık canlı hayvan ve et ithalatı sıfırdı. 2010-2012 yılları arasında 3 milyar dolar canlı hayvan ve et ithalatı yapılmıştır.
- 2010-2012 yılları arasında canlı hayvan ve et ithalatına 3 milyar dolar ödenmiştir. İki yılda Fransa’dan 250 milyon dolarlık canlı hayvan ve et ithal edilen Tarım Bakanı Eker’e Fransa tarafından ‘Tarım Alanında Şövalye Liyakat Nişanı’ (Chevalier dans l-Ordre du Merite Agricole.) verilmiştir.

33.2 Tarımsal Girdiler

Tarımda istisnasız hemen herkesin şikâyetçi en önemli sorun yüksek girdi maliyetleridir. Ürettikçe zarar eden çiftçi girdi fiyatlarındaki artışa yetişemedikçe üretimden kaçmaktadır. Bu nedenle Türkiye birçok tarım ürününü ithal ederken ülkemizin yaklaşık 3 milyon hektar arazisi boş durmaktadır.

Gübre ve elektrikte yüzde 18, zirai ilaç ve hayvan yeminde yüzde 8 KDV vardır. Tohumluklarda yüzde 1 KDV varken sebze tohumluklarında ve sebze fidelerinde yüzde 8 KDV vardır. Mazotta yüzde 15,25 KDV ve 37,61 oranında ÖTV bulunmaktadır.

Tarımsal üretimdeki bu yüksek girdi fiyatları nedeniyle üretim maliyetleri yükselmekte, Türk çiftçisi yabancı ülkelerin üreticileriyle rekabet edememektedir.

Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütünün verilerine göre, Türkiye, pahalı üretim bakımından, pirinçte 16’ncı, tütün ve buğdayda 21’inci, soyada 22’nci, mısırdaki 26’ncı sıradadır.

Tarımsal girdi maliyetlerinin en önemli kalemlerinden birisi mazottur. Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı’nın verilerine göre, 2002 yılında mazotun litresi ortalama 1 lira iken, bugün 4 lira 38 kuruştur. Yani AKP döneminde mazot dört kat artmıştır.

Çiftçiye verilen mazot desteği ile çiftçinin mazot üzerinden ödediği vergi arasında bağlantı dikkat çekicidir. 2010 yılında çiftçinin mazotta ödediği vergi 5,8 Milyar TL’dir. Çiftçiye verilen mazot desteği tarımda kullanılan mazota ödenen bedelin %5’ini ancak

karşılamiştir. Mazot desteğini amacına uygun hale getiremeyen hükümet tarımda kullanılan mazota özel tüketim vergisinden muafiyetini gündeme almalıdır. Mazota katma değer vergisi uygulanmakta onun üzerinden özel tüketim vergisi alınmaktadır. Sadece özel tüketim vergisi alınmasa ülkedeki 3 milyonu aşkın çiftçi derin bir nefes alır. Üretim maliyetleri bir anda ciddi olarak düşer. Faka, yatlara ucuz mazot sağlanırken çiftçiye dünyanın en pahalı mazotunu satmak marifet sayılmaktadır.

Tarımsal girdilerdeki bir diğer önemli kalem ise gübredir. Gübrede yüzde 18 oranında KDV vardır. Çiftçilerimiz 2011 yılında gübre için 4,77 milyar lira öderken, gübre desteği olarak 620 milyon lira almıştır; yani üreticinin gübreye ödediği paranın yüzde 13'ü destek olarak verilmiştir.

Diğer temel girdilerde de benzer tablolar mevcuttur. İlacın, tohumun fiyatında da büyük artışlar olmuştur. Tarım sektörünün dünya ile rekabet edebilmesi için üretim maliyetlerini düşürmesi gerekmektedir. Üretim maliyetlerinin düşürülmesinde öncelikle yapılacak olan üretimin temel girdileri (mazot, gübre, ilaç, tohum, fide, fidan, yem ve tarımsal elektrik) üzerindeki vergi yükünün kaldırılmasıdır.

33.3 Tarımsal Destekler

AKP iktidarı döneminde tarımsal desteklemeler konusunda cari rakamlarda bir artış gözlenmekle birlikte reel olarak destekleme oranları düşmüştür. 2002 yılında tarımsal desteklerin GSYİH içindeki payı yüzde 0,65 iken bu oran giderek düşmüş ve 2014 yılında yüzde 0,55 seviyesine gerilemiştir.

2006 yılında çıkarılan Tarım Kanununun 21 inci maddesinde “Bütçeden ayrılacak kaynak, gayrisafı millî hâsılanın yüzde birinden az olamaz” denilmektedir. Ancak AKP kendi çıkardığı kanuna bile uymamıştır.

Türkiye tarımsal desteklemeler itibariyle dünya sıralamasında da geride kalmıştır. AB, bütçesinin yüzde 45'i tarıma ayrılırken, Türkiye bütçesinin yüzde 2,11'i tarıma ayrılmaktadır. ABD'de kişi başına düşen tarımsal destek miktarı 17.918 dolar, AB'de 1.861 dolar iken, Türkiye'de 151 dolardır.

Doğrudan gelir desteğinin kaldırılmasıyla desteklerin özellikle girdi desteklerine yönelmesi amaçlanmıştır. Ancak, açıklanan gübre ve mazot destekleri de bu beklentiyi karşılamamaktadır. Öte yandan AKP çiftçimize verilen tarımsal destekleri çiftçimizin elektrik borçlarına mahsup etmektedir.

33.4 Çiftçilerin Tarımsal Desteklerinde Kesintiler

Tarım sektörü ve çiftçilerimiz zor bir dönemden geçerken 62'nci hükümetin ilk icraatı çiftimizin sırtındaki yükü daha da arttırmak olmuştur. Üretimde girdi maliyetlerindeki yükseklikler nedeniyle uluslararası piyasada rekabet edebilirliğini kaybetmekte olan çiftçimiz üretim yapamaz noktaya gelmiştir.

2014 yılı içerisinde AKP hükümetinin aldığı kararlar çiftçimizi bir kez daha zor duruma düşürmüştür. 9 Mart 2014 tarihli ve 28936 sayılı Resmî Gazetede yer alan Bakanlar Kurulunun 2014/6052 sayılı "2014 yılında Tarımsal Sulamaya İlişkin Elektrik Borcu Bulunan Çiftçilere Borçları Ödeninceye Kadar Destekleme Yapılmamasına İlişkin Karar"a göre elektrik borcu olan çiftçilerimize tarımsal destekleme yapılmayacağı kararına varılmıştır. Şimdi de 29 Ağustos 2014 tarihli 2014 Yılında Tarımsal Sulamaya İlişkin Elektrik Borcu Bulunan Çiftçilere Bu Borçları Ödeninceye Kadar Destekleme Ödemesi Yapılmamasına İlişkin Kararda Değişiklik Yapılmasına Dair Karar ile tarımsal desteklemeler elektrik borçlarına mahsup edilmektedir.

Hükümet çiftçimizin ödemekte zorlandığı elektrik borçları için tarımsal desteklerden kesintiler yaparak elektrik şirketlerinin tahsildarlığına soyunmuştur.

Elektrik dağıtım şirketlerinin özelleştirilmesinin ardından önce çiftçilerimiz elektrik kesintileriyle mağdur edilmiştir. Çiftçimizin tarımsal üretimde kullandığı elektriğin faturaları hasat dönemi değil, aylık olarak kesilmeye başlanmıştır. Hasadını henüz gerçekleştirilmeyen çiftçimiz faturasını ödemeyince bu sefer hasat zamanı elektriği kesilmiştir. Böylece çiftçimiz ya tarımsal üretimini durdurma noktasına gelmiş ya da kaçak elektrik kullanmak zorunda kalmıştır.

Netice itibariyle, çiftçilerimiz, tarımsal sulamada kullanılan elektrik fiyatlarının düşürülmesini ve elektrik borçlarına kolaylık getirilmesini beklerken hükümetin aldığı karar AKP'nin çiftçiye sırtını tamamen döndüğünün ve asıl yönünün özel sektör olduğunun ilanıdır.

33.5 Tarımsal İhracat- İthalat

Türkiye, 1980 sonrası tarım sektörünü kontrolsüz bir şekilde dış ticarete açmıştır. Hiçbir önlem alınmadan, politika belirlenmeden atılan bu adımla Türk çiftçisi Avrupa ve Amerika'nın milyarlarca dolar devlet desteği alan çiftçisiyle rekabette zorlanmıştır.

1980'lerin başında Türkiye'nin tarım ürünleri ihracatı 2 milyar dolar seviyesinde iken, ithalatı sadece 50 milyon dolardı. 34 yıl sonra gelinen noktada TÜİK verilerine göre; 2014 yılı Ocak-Eylül döneminde tarımsal ihracat 4,2 milyar dolar tarımsal ithalat ise 6,3 milyar dolardır.

- 2001 yılında tarımsal ihracat-ithalat dengesi 596 milyon dolar fazla verirken, 2014 yılının Ocak- Eylül döneminde ise 2,1 milyar dolar açık vermiştir.
- TÜİK verilerine göre; 2003 – Eylül 2014 tarihleri arasında 60 milyar dolarlık tarım ürünleri ithalatı yapmıştır. Aynı dönemde tarım ihracatı ise 45 milyar dolardır. Yani AKP hükümetleri döneminde tarımsal ihracat-ithalat dengesi 15 milyar dolar açık vermiştir.

Türkiye, sahip olduğu tarımsal potansiyeli iyi değerlendirirse bugün etten bakliyata, bitkisel yağdan pamuğa birçok ürünü ithal etmek zorunda kalmayacaktır. Türk tarımının bu süreçten çıkarılıp, ülke ekonomisinin önemli bir unsuru ve kalkınmanın itici güçlerinden birisi haline getirmek, tarım kesimini güçlendirmek için tarıma verilen desteklerin artırılmalıdır.

33.6 Tarımsal Kredi Borçları

AKP döneminde enflasyon yüzde 145 artarken, mazot, ilaç, gübre fiyatları ortalama 4-5 kat artarken ürün fiyatları yerinde saymıştır. Bir taraftan enflasyon, diğer taraftan 4-5 kat artan girdi fiyatları altında ezilen çiftçilerimiz borç batağına saplanmıştır. Nitekim 2002 yılında çiftçilerin borcu 530 milyon lira iken 2014 yılı itibariyle 40 milyar liraya ulaşmıştır. Bu kredilerden 2 milyar icralıktır.

33.7 Tarımsal Sulama

Ülkemizde tarımsal üretim maliyetleri çok yüksektir. Tarımsal üretimde kullanılan, maliyet içinde önemli girdi kalemlerinden biri de elektriktir. Elektrik fiyatlarındaki artış üreticilerimizi zorlamaktadır. Elektriğin fiyat artışı 2007-2012 yılları arasında yüzde 130'a ulaşmıştır.

AB ülkelerinde tarımsal elektrik 9 cent iken ülkemizde tarımsal sulamada kullanılan elektrik yaklaşık 17 centtir. AB ülkelerinde tarımsal sulamada kullanılan elektrikte KDV yok iken ülkemizde tarımsal sulamadaki elektrikte yüzde 18 KDV bulunmaktadır.

Elektrik faturalarından alınan yüzde 1 enerji fonu DSI'nin yapacağı gölet ve sulama projelerinde kullanılmak amacıyla eklenmiştir. Ancak bu bedelin AKP hükümetleri döneminde DSI'ye aktarılmadığı iddia edilmektedir.

13/2/2011 tarihli ve 6111 sayılı kanun 167 sayılı Yer altı Suları Hakkında Kanun'da değişiklik yapılarak kuyu, galeri, tünel ve benzerlerine otomatik sayaç okuma sistemleri takma zorunluluğu getirilmiştir.

Tarlasını sulayan üretici sulama birliklerine Bakanlar Kurulunun belirlediği fiyattan az olmamak şartıyla dönüm başına Su Kullanım Hizmet Bedeli ödemektedir. Kendi imkânlarıyla yer altı suyunu kullanan üreticiye kuyusuna otomatik sayaç takma zorunluluğu getirilmiş ayrıca bu üreticiden dekar başına ortalama 7,75 TL su kullanma bedeli alınmaya başlanmıştır.

Sulama kooperatifleri abonelerinden dekar başına alacakları sulama bedelini kendileri belirlemekteydi. Ancak 8/3/2011 tarihli ve 6172 sayılı Sulama Birlikleri Kanununun 6 ncı maddesi ile Sulama Birliklerince İşletilen Sulama Tesislerinde Uygulanacak Su Kullanım Hizmet Bedeli Tarifelerini belirleme yetkisi Bakanlar Kuruluna verilmiştir. Sulama Birlikleri Bakanlar Kurulu kararı ile yürürlüğe konulan yılı sulama ve kurutma tesisleri işletme ve bakım ücret tarifelerinde dekar başına tespit edilen en düşük ücret tarifesinden aşağı olmamak üzere belirleyebilecektir. Su Kullanım Hizmet Bedeli Tarifelerini belirleme yetkisinin Bakanlar Kuruluna verilmesi ve Sulama Birliklerinin bu bedelin altında üreticiye su

verememesi sonucu tarımsal sulama aboneleri mağdur edilmiştir. Özel elektrik dağıtım şirketleri tarımsal elektrik borcunu ödeyen tarımsal sulama abonelerinden saat açmak için son bir yıl içinde ödediği en yüksek iki elektrik faturası tutarında peşin para veya teminat istemektedir. Bu çiftçiye büyük bir külfet getirmektedir.

Elektrik birim fiyatının düşürülmesi için; elektrikte uygulanmakta olan yüzde 18 KDV tarımda kullanılan elektrikten alınmamalı, yüzde 2 TRT payı kaldırılmalıdır. Son yıllarda çiftçilerin yeraltı sularına yönelmesi ile tarımsal sulama elektrik maliyetleri gübre ve ilaçlama girdilerinden daha büyük meblağlara ulaşmıştır. 2011 ve 2014 yılında çıkan torba kanunlarla çiftçilerimizin elektrik borçları yapılandırılmıştır. Ancak özelleştirilen şirketler üreticilerimizin elektrik borçlarını yapılandırmamıştır.

Özelleştirmeler öncesi tarımsal sulama elektrik faturaları Nisan- Mayıs ve Aralık dönemi olmak üzere yılda iki defa tahsil edilmekteydi. Nisan- Mayıs öncesi genellikle tarımsal sulama yapılmadığı için elektrik faturalarının yüzde 90'ı da Aralık döneminde tahsil edilmekteydi. Elektrik dağıtım şirketlerinin özelleştirilmesi sonrasında şirketler üreticilerimizden elektrik faturalarını aylık olarak tahsil etmeye başlamış hasat döneminde üreticilerin elektriklerini keserek üreticilerimizi mağdur etmeye başlamıştır.

34. HAYVANCILIK

Dünyanın birçok bölgesinde olduğu gibi Türkiye’de de 2007-2008 yıllarında büyük bir kuraklık yaşanmıştır. Yem bitkileri ve yem hammaddeleri üretiminin azalmasına bağlı olarak yem fiyatı yüzde 100’den fazla artarken aynı dönemde Türkiye’de çiğ süt fiyatı yarı yarıya düşmüştür.

Karkas et fiyatında ciddi bir düşüş olmazken 3 yıl aynı seviyelerde (ortalama 10 TL) kalmıştır. Böyle bir dönemde Hükümet, yaşanacak krizi görememiş, sektörün uyarılarını dikkate almamıştır. Kuraklığa karşı ek önlemler almak yerine hayvancılıkta destekleme politikasını değiştirerek, hayvan başına doğrudan ödeme sistemine geçmiştir. Bu yanlış politika yaklaşık 1 milyon baş süt hayvanının kesilmesine neden olmuştur. Sütte yaşanan krizin ete yansıtacağı belli olmasına karşın hükümet gerekli önlemleri almadığı için sütte yaşanan büyük kriz 2009’da ette de yaşanmaya başlanmıştır. Karkas etin kilosu 10 liradan 17-18 TL’ye kadar çıkmıştır.

Canlı hayvan ithalatında ve karkas ette gümrük vergisi düşürülerek ithalat yapılmıştır. 2010-2012 yılları arasında yapılan ithalat çerçevesinde 2,7 milyon baş civarında canlı hayvan ile kırmızı ete 3 milyar doları aşkın döviz ödenmiştir. Bu ithalatın yerli üreticiye verdiği zararın boyutu ise en az 5 milyar lira olduğu tahmin edilmektedir. Bu olumsuzluğa 2012 yılında kaba yem sıkıntısı da eklenmiş, milyonlarca dolar döviz ödenerek sap-saman ithalatına gidilmiştir. Bir zamanlar hayvancılıkta ihracatçı ülke olan Türkiye, canlı hayvan ve it ithalatı yanında yem de ithal eder duruma düşmüştür.

Uygulanan ithalat politikası ile Türkiye'ye çok miktarda hayvan ithal edilirken bu hayvanların yiyeceği yem hesaplanmamış kuraklığın da etkisi ile saman ve ot fiyatı yüzde 300 civarında artış göstermiş bunun sonucunda da AKP hükümeti ot ve saman ithal eden ilk hükümet olarak tarihteki yerini almıştır. Hükümet bir yandan canlı hayvan ve et ithalatına kapıları açarken bir yandan da 1 Ağustos 2010 itibarıyla hayvancılık yatırımı yapanlara sıfır faizli kredi vermeye başlamıştır. Sıfır faizli kredi ile yaratılan talep nedeniyle hayvan fiyatında ciddi artış olmuş damızlık gebe düve fiyatı 4 bin liradan 7 bin TL'ye çıkmıştır. Bir çok yatırımcı bu yüksek fiyattan hayvan alarak yatırım yapmış ancak ithalatın artması ile hayvan fiyatında tekrar gerileme olmuş damızlık gebe düve fiyatı 4-5 bin TL düşmüştür. Yatırım yaparken 7 bin TL'ye alınan hayvanın değerinin 2-3 bin TL düşmesi sonucu sıfır faizli kredi ile yatırım yapan bir çok girişimci de ithalat nedeniyle zarara uğramıştır.

35. ENERJİ

35.1 Enerji Arz Güvenliği

Enerjinin tüm tüketicilere yeterli, kaliteli, sürekli, düşük maliyetli ve sürdürülebilir bir şekilde sunulması temel bir enerji politikası olmalıdır. Ülkemizde enerji alanında yaşanan sorunların en önemlisi enerji fiyatlarındaki artıştır. Bu artışın en önemli nedenlerinden biri enerjide dışa bağımlılıktır.

Ülkemizde enerji talebinin yerli üretimle karşılama oranı gittikçe azalmaktadır. 1990'da yüzde 48,1 olan talebin yerli üretimle karşılama oranı 2009 yılında yüzde 29,5'e, 2010 yılında yüzde 28,5'e, 2011 yılında ise yüzde 27,6'ya düşmüştür. Mevcut politikaların sürdürülmesi halinde birincil enerji tüketiminde dışa bağımlılığın daha da artması kaçınılmazdır.

Türkiye'nin birincil enerji tüketiminin yüzde 87'sini karşılayan doğalgazın yüzde 98'i, petrolün yüzde 91'i, taşkömürün yüzde 90'ı ithal edilirken linyitin tamamı ülkemizde üretilmektedir. 2012 yılındaki ithalatımızın 58 milyar doları enerji ithalatıdır.

2012 yılında üretilen 239,5 TWh elektriğin yüzde 43,6'sı doğalgazdan, yüzde 28'i kömür ve linyitten, yüzde 24,1'i baraj ve akarsulardan, yüzde 2,4'ü rüzgârdan, yüzde 1,3'ü diğer termik santrallerden yüzde 0,4'ü jeotermalden üretilmiştir. Enerji'de dışa bağımlılığı azaltmak için enerji tasarrufunun yanında yerli ve yenilenebilir enerji potansiyellerinin harekete geçirilmesi gerekmektedir.

Türkiye ekonomisinin temel sorunlarından birisi enerji arz açığı ve güvenliğidir. Hükümetin bu konudaki iddiaları sözleri uygulamada görülmemektedir. Örneğin, 2002'de toplam kamu yatırımları içerisindeki enerji yatırımlarının oranı yüzde 20,8 iken 2014 yılı yatırım programında bu oran yüzde 7,1'e kadar düşmüştür.

Kamu yatırımlarındaki bu tablo hükümetin enerji arz açığını kapatma işini özel sektöre yüklediğini göstermektedir. Ancak hükümet enerji sektörünü rant dağıtım aracı olarak görmektedir. Bu ortamda özel sektör de ülkenin enerji arz açığını ve çalışanların iş güvenliğini değil, kendi karlılığını düşünmektedir.

Enerji sektöründe ülkemizde dikkat çekici gelişmeler yaşanmaktadır. Ancak bilinen bir gerçek vardır ki, Türkiye öz kaynaklarını layıkıyla harekete geçirdiğinde elektrik ihtiyacının büyük bir kısmını karşılayabilecektir. Dünya Enerji Konseyi Türk Milli Komitesinin Raporlarına göre; Ülkemizde güneşten 380, rüzgârdan 120, baraj ve akarsulardan 100, linyitten 100, biyogaz'dan 35 ve jeotermal kaynaklardan 15 milyar kw/s elektrik üretmek mümkündür. Ancak AKP Hükümeti tarafından Türkiye'nin bu potansiyeli kullanılmamakta enerji açığını kapatmak ithal kaynaklara ve fosil yakıtlara başvurulmaktadır. Bu durumda hem dışa bağımlılık, hem de sera gazlarının salımı artmaktadır. Türkiye öz kaynaklarını harekete geçirdiğinde 750 milyar kw/s elektrik üretebilecektir. Ayrıca Enerji verimliliğinden 58 milyar kw/s, santrallerin rehabilitasyonu ile 19 milyar kw/s elektrik katkısı sağlanabilir.

Enerji sektöründeki bir başka konu da arz güvenliği ve elektrik üretiminde kaynakların çeşitlendirilmesidir. 21 Mayıs 2009 tarihli Elektrik Enerjisi ve Arz Güvenliği Strateji Belgesinde yerli ve yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımı için alınacak tedbirler

sonucunda, elektrik üretiminde doğalgazın payının yüzde 30'u altında düşürüleceği ifade edilmiştir. Ancak 2013 yılındaki 240 milyar kwh'lik elektrik üretiminin yüzde 43,8'i doğalgaz kaynaklıdır. Başvuru inceleme değerlendirme aşamasındaki santrallerle birlikte değerlendirildiğinde Türkiye'nin elektrik üretiminde doğalgaza bağımlılığının artacak olduğu görülmektedir.

Türkiye'nin enerjide dışa bağımlılığı her geçen gün artmaktadır. Türkiye petrol ithalatının yaklaşık yüzde 65'ini, doğalgaz ithalatının da yaklaşık yüzde 75'ini iki komşusu olan İran ve Rusya'dan ithal etmektedir. 2011 yılında yaptığımız petrol ithalatımızın yüzde 51'i, doğalgaz ithalatımızın yüzde 18'i İran'dandır.

Öte yandan ithal kömürde de dışa bağımlılık artmaktadır. Linyitin elektrik üretimindeki payı son 10 yıllık dönemde yüzde 28'den yüzde 17'ye inerken, ithal kömürün payı yüzde 3,1'den yüzde 11'e kadar yükselmiştir.

Toplam 8.750,5 megavat (MW) kapasitesindeki 17 ithal kömüre dayalı elektrik üretim santral yatırımı için lisans başvuruları başvuru, inceleme-değerlendirme ve uygun bulma aşamasındadır. Bu santrallerin de lisans alması ve yatırımları sürenlerle birlikte, ithal kömüre dayalı santrallerin yaratacağı ilave kapasite 14 bin 264 MW'a ulaşacaktır. Başka bir deyişle, mevcut kurulu gücün dörtte birinden fazla güçte yeni ithal kömür santrali kurulması söz konusudur. Bu da kömür ithalatını artıracaktır.

Doğalgazda durum daha vahimdir. Lisans alıp, yatırımları süren santrallerin kurulu gücü 13 bin 283,8 MW'tır. Başvuru, inceleme- değerlendirme ve uygun bulma aşamasındaki 154 adet santralin kurulu gücü ise 38 bin 229,63 MW'tır. Bu santrallerin de lisans alması durumunda, lisans alıp yatırımı sürenlerle birlikte toplam 51 bin 512,86 MW kapasite ile bugünkü toplam kurulu güce yakın ilave doğalgaz santrali kurulacaktır. Bu santrallerin gereksineceği yıllık doğalgaz ihtiyacı ise yaklaşık 70 milyar metreküpü aşmaktadır. Bu durumda kurulması öngörülen yeni doğalgaz yakıtlı elektrik üretim santrallerinin gaz ihtiyaçlarının, hangi ülkeden, hangi anlaşmalarla, hangi boru hatlarıyla ve hangi yatırımlarla karşılanacağı ise merak konusudur.

Yeni ithal kömür ve doğalgaz santrallerinin yaratacağı 65 bin 776,86 MW kapasite ile mevcut toplam kurulu gücün yüzde 122'si kadar yeni ithal doğalgaz ve kömür yakıtlı santral

tesis edilmiş olacaktır. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı ve EPDK'nın sorumlu olduğu bu tablo, Türkiye'nin genel olarak dışa bağımlılığını, özel olarak elektrik üretimindeki dışa bağımlılığını daha da perçinleyecektir. Bu bilgiler, Enerji ve Tabii Bakanlığı'nın strateji belgelerinde yer alan, "Elektrik üretiminde doğalgazın payını yüzde 30'un altına düşürme" hedefinin, maalesef boş bir hayal olarak kalacağını ortaya koymaktadır.

Netice itibariyle, bu zihniyetle gidildiği müddetçe Türkiye'nin enerji arz güvenliğini sağlayamayacağı ve yerli kaynaklarla üretimi arttıramayacağı görülmektedir. AKP'nin tek yapabildiği enerji sektöründe rant dağıtımdır.

35.2 Enerji Verimliliği

Resmi Gazete'de 2 Mayıs 2007 tarihinde yayımlanarak, yürürlüğe giren Enerji Verimliliği Kanunu'nun üzerinden 7 yıl geçmiştir.

Resmi Gazete'de 25 Şubat 2012 tarihinde yayımlanan "Enerji Verimliliği Strateji Belgesi 2012-2023" incelendiğinde 7 ana başlık ve birçok alt başlık altında bir takım planlar, uygulamalar, hedefler sıralanmış; bu konuda yapılacaklar ve ulaşılmak istenilen 2023 sonuçları anlatılmıştır. Enerji Verimliliği Strateji Belgesi genelde Türkiye'nin 2011 yılı enerji yoğunluğunu 2023 yılına kadar en az yüzde 20 azaltmayı hedeflemektedir.

1998-2008 arası 10 yılda enerji yoğunluğunda hemen hemen hiçbir olumlu değişiklik olmamıştır. Ancak 2011-2023 arası 12 yılda yüzde 20'lik bir olumlu düşüş beklentisinden söz edilmektedir. Bu hedef bile bu belgenin ne kadar gerçeklikten uzak olduğunu, ülke gerçeğini bilmemekten öteye geçmediğini göstermektedir. Enerji iletim ve dağıtım hatlarında kayıp-kaçak oranı ortalama yüzde 17-18 civarlarında iken belgede, bu sorunun çözümüne, en azından gelişmiş ülkeler ortalamasına indirilmesine yönelik bir somut hedef ve eylem planı bulunmamaktadır. Genel söylemlerle konu geçiştirilmektedir. Çünkü AKP de bilmektedir ki özelleştirme sürecinde özellikle dağıtım şirketleri dağıtım hatlarının rehabilitasyonu gibi bir harcamayı yapmayacaktır.

Strateji Belgesi incelendiğinde ulaşılabilecek bir başka sonuç şudur: 1990'lı yılların ikinci yarısında başlayan enerji verimliliği kavramına yönelik çalışmalarda geçen 17 yıla rağmen hiçbir yere varılmamış, 2015'e kadar da varılması öngörülmemektedir. Çünkü belgedeki

eylemlerin uygulamaya geçilme tarihleri bile belgenin yayımlanmasından sonra 12 ay, 24 ay, 36 ay gibi zamanlara yayılmıştır. Bu anlamda bu belge ve bu belgede hedeflenenler hayal olmaktan öteye geçmeyip, “dostlar alışverişte görsün” anlayışının bire bir karşılığıdır.

2007-2013 arasını kapsayan beş yılda enerji verimliliği uygulamalarında elde edilen sonuçların ne olduğu da belirsizdir. 10 milyon tasarruflu ampul (CFL) dağıtmakla, birkaç kamu binasını mantolamak ve enerji verimli binalar haline getirmekle, Enerji Verimliliği Danışmanlık şirketleri kurmakla bu hedefler gerçekleşemez.

Enerji verimliliği amacıyla Enerji ve Tabii kaynaklar Bakanlığı, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ve Enerji Verimliliği Derneği (ENVER) işbirliğiyle 22 Aralık 2012’de “Enerji Hanım” projesi hayata geçirilmiştir. Projeye evlerdeki enerji tüketiminden “tasarruf” ederek ülke ekonomisine katkıda bulunma iddiası ile halka sunulmuştur. Ancak proje, enerji politikaları açısından düşündürücü bir çalışmadır.

Projenin resmi sitesindeki tanıtım yazısında “Enerji ve su kaynaklarının tüketiminde rol oynayan en önemli tüketici gruplarından biri ailedir.” bilgisi verilmektedir. Bu, aldatmacanın başlangıcıdır. TEDAŞ’ın verilerine göre, Mesken, Sanayi, Ticaret ve Tarımsal Sulama şeklinde adlandırılan 4 abone tipi arasında mesken aboneleri, toplam elektrik tüketiminin sadece yüzde24’ünü oluşturmaktadır. Hükümet sanayi tüketiminin yüzde 46 ve ticaretin yüzde16’lık dilimleri için ise herhangi bir tasarruf tedbiri alma gereği duymamıştır.

Yine projenin tanıtımında, Hükümetin önerdiği tasarruf önlemlerini uygulayan her ailenin yılda “1 çeyrek altın” kazanabileceği dile getirilmiştir. Enerji tasarrufu, salt aile bütçesi için gözetilecek bir konu olarak nitelendirilmiş, “yüzeysel” şekilde ele alınmıştır. Enerji kaynaklarının tüm insanlığın ortak malı olduğu, kaynakları boşa tüketmenin uzun vadedeki sakıncaları anlatılmamıştır.

Hükümet, bu proje ile evlerdeki yıllık enerji tüketiminin 4’te 1’i oranında azalmasını amaçladığını belirtmiştir. Yani yıllık toplam elektrik tüketimimizin 16’da 1’i (yaklaşık yüzde 6’sı) amaçlanmaktadır. Kalan yüzde 94’lük tüketimden tasarruf etmek dururken, iki bakanlık ve bir sivil toplum kuruluşunun kaynakları küçük bir kazanç için seferber edilmiştir. Kendi kaynaklarını dahi verimli kullanamayan bir devletin, enerji tasarrufu konusunda ikna edici olması söz konusu değildir.

Projede önerilen bina yalıtımı, pencerelerde çift cam uygulaması ve radyatörlerde termostatik vana kullanımı gibi önlemler, devlet tarafından kolayca yasal zemine oturtulabileceksen, bunları talep etmek görevi de yine kadınlara dayatılmaktadır.

Enerji Verimliliği Kanunu'nun yayımından bu yana geçen sürede sayısal olarak hangi aşamaya geldiği konusunda izleme ve değerlendirme içeren gerçekçi bir verinin bulunmaması, kamu kurumları arasında koordinasyonu sağlamak amacıyla kurulmuş olan Enerji Verimliliği Koordinasyon Kurulu'nun da işlevini yerine getirememektedir.

Bu gerçekler ışığında Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı koordinatörlüğünde hazırlanan Enerji Verimliliği Strateji Belgesi 2012-2023'e göre; 2023 yılında Türkiye'nin enerji yoğunluğunun 2011 yılı değerine göre en az yüzde 20 azaltılmasının çok olanaklı olmadığı görülmektedir.

35.3 Türkiye'de Maden Kazaları

Maden işçileri iş güvenliğinin hiçe sayıldığı maden ocaklarında düşük ücret ve uzun mesai saatleriyle çalışmaktadır. Maden işçileri yaptıkları iş ve çalışma koşullarından dolayı genç yaşta sağlık sorunlarıyla boğuşmak zorunda kalmaktadır. Özelleştirme, taşeronlaştırma ve rödovans gibi yanlış uygulamalar, yeterli iş güvenliği tedbirlerinin alınmaması ve bilhassa denetimin yeterince yapılmaması iş kazalarının artmasına neden olmaktadır.

Türkiye, iş kazalarında Avrupa'da 1'inci, dünyada 3'üncü sıradadır. Türkiye'deki işçi ölümleri ortalaması Avrupa Birliğinin 8,5 katıdır. Türkiye'de 2002-2013 yılları arasında toplam 880 bin iş kazası yaşanmış, bu kazalarda 13.442 işçimiz hayatını kaybetmiştir.

TÜİK'in 2013 iş kazaları araştırma sonuçlarına göre, iş kazası oranının en yüksek olduğu sektör madencilik sektörüdür. Madencilik ve taş ocaklığı sektöründeki kazaların toplam kazalar içindeki payı yüzde 13,4'tür.

Türkiye ölümlü maden kazalarında dünyada ilk sıradadır. 1955-2013 tarihleri arasında maden kazaları nedeniyle toplam 3 bin 98 kişi hayatını kaybetmiştir. Bu sayı Soma, Zonguldak ve Ermenek'teki kazalarla birlikte 3.400'ü geçmiştir. 326 bin kişi yaralanmış veya sakat kalmıştır. Yaklaşık 15 bin maden işçisi meslek hastalığına yakalanmıştır.

Türkiye'deki yaklaşık 2 milyar tonluk linyit kömürü rezervinin 753 milyon tonu Soma'dadır. Soma'da yılda 15 milyon ton tüvenan (ham) linyit kömürü üretilmektedir. 105 bin nüfuslu Soma'da yaklaşık 16 bin kişi madenlerde çalışmaktadır. Maden çalışanlarının 14 bini özel sektörde, 2 bini kamu madenlerinde çalışmaktadır. Maden çalışanlarının yaklaşık 12 bini de yeraltında çalışmaktadır.

105 bin kişinin yaşadığı Soma'da, 2013 yılında, sadece Soma Devlet Hastanesinde 650 bin poliklinik, 150 bin acil yardım hizmeti verilmiştir. Yine, 2013 yılında Soma ilçemizde 5 bin iş kazası meydana gelmiştir. Bu kazaların yüzde 90'ı maden ocaklarında, maden sahalarında yaşanan kazalardır.

13 Mayıs 2014 tarihinde Eynez maden ocağındaki facia öncesinde Soma'daki Türkiye Kömür İşletmelerine bağlı Ege Linyit İşletmesindeki kazalarda 79 madenci hayatını kaybetmiştir. Bazı özel maden şirketlerindeki kaza istatistikleri ise âdeta insanın kanını dondurmaktadır.

Manisa Soma'da faaliyet gösteren Uyar Madencilğe bağlı Darkale Maden Ocağında 20 Ekim 2013 tarihindeki maden kazasında bir madencimiz hayatını kaybederken çok sayıda madencimiz de yaralanmıştı. Yine Uyar ailesinin Konya Ermenek'de işlettiği ocakta 28 Ekim 2014 tarihinde meydana gelen maden kazasında 18 vatandaşımız hayatını kaybetmiştir.

Manisa Soma'daki Uyar Madencilğe bağlı Darkale Maden Ocağında 20 Ekim 2013 tarihinde meydana gelen maden kazasıyla ilgili olarak 2 Aralık 2013 tarihinde Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanına verilen bir soru önergesi 15 Ekim 2014 tarihinde cevaplandırılmıştır. Çalışma Bakanı Faruk Çelik önerge cevabında "Uyar Madencilğe bağlı Darkale Maden Ocağında 2009 yılında 129, 2010 yılında 179, 2011 yılında 276, 2012 yılında 254, 2013 yılında 282 olmak üzere toplam 1120 kaza olmuş ve bu kazalarda 6 madencinin hayatını kaybetmiştir. Uyar Madencilğin ve bunun yan şirketlerinin 11.07.2014 tarihi itibarıyla; Şahin Madencilik San. Tic.A.Ş.'nin toplam 22.018.412,31 TL, Karaelmas Paz.San.Tic.Ltd.Şti.'nin toplam 48.798.195,10 TL, Şükrü Uyar Sancak Madencilik A.Ş.'nin toplam 2.709.258,39 TL, Azyak Soma Uyar Kömür İşl.Ltd.Şti.'nin toplam 45.176.258,39 TL, Uyar Madencilik Enerji Sağlık Turizm San. Tic. Ltd.'nin toplam 228.241,27 TL borcu bulunmaktadır. 25 Aralık 2013 tarihi itibarıyla Uyar Madencilikle ilgili olarak Çalışma

Bakanlığı İzmir İş Teftiş Kurulu Başkanlığına ödenmeyen ücretler, yıllık izin, mobbing, kıdem ve ihbar tazminatıyla ilgili olarak 121 işçi şikayette bulunmuştur. Uyar Madencilige ait Darkale Maden Ocağı ile ilgili olarak işçiler tarafından 124 adet şikayet dilekçesi verilmiştir. Bu şikayet dilekçeleriyle ilgili olarak Çalışma Bakanlığı iki müfettiş görevlendirmiştir. Ancak şirket bu müfettişlere gerekli evrakları vermediği için denetim yapılamamıştır. ” ifadesini kullanmıştır.

Uyar Ailesi AKP Hükümetinden 17 Aralık 2003 tarihinde Soma Darkale Maden ocağını kiralamıştır. Şirket ayrıca Soma’da Azyak maden ocağını da rödovans yöntemiyle devletten kiralamıştır. Şirketin ayrıca İzmir Kınık’ta iki arama ruhsatı, Konya ilinde 1 arama ve 1 işletme ruhsatı bulunmaktadır. Uyar Madencilik ve aracı firmalarının devlete yüz milyonlarca lira borcu varken bu borcun tahsili ile ilgili hiçbir işlem yapılmamıştır. Vatandaşına 10 lira borcu için haciz gönderen hükümet milyonlarca lira vergi ve SKK borcu bulunan yüzlerce çalışanın ücretini ödemeyen bu şirketin kira sözleşmesini neden feshetmediğini açıklamalıdır.

Uyar Madencilige yapılan denetimlerin neredeyse tamamı olumsuz iken ve bu denetimlerde noksanlıklar tespit edilirken bu şirketin çalışmasına neden izin verilmiştir? Uyar Madencilige bağlı sadece Darkale Maden Ocağında 2009-2013 yılları arasında 1120 maden kazasında 6 madencimiz hayatını kaybedip onlarca madencimiz yaralanırken bu şirketin sözleşmesi neden iptal edilmemiştir? Uyar Madencilik Darkale maden ocağında saha ihlali yapıp TKİ’ye bağlı alandan 106 bin ton kömür satıp çıkarırken bu şirketin sözleşmesi neden iptal edilmemiştir? Uyar Madencilik 2012 yılında 804 çalışanın 2 aylık maaşını vermezken bu şirkete kim sahip çıkmıştır? Soma’daki Uyar Madencilik ile Konya Ermenek’de kazanın yaşandığı maden şirketi arasında akrabalık hariç ne gibi bir ilişki vardır? Bilindiği gibi Soma’daki Uyar Madencilığın Konya’da 1 arama ve 1 işletme ruhsatı vardır? Kazanın yaşandığı maden ocağı Uyar Madencilik şirketine ait midir? Defalarca kapatılan Uyar Madencilığın açılması için kimlerin ricacı olduğunu Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı Faruk Çelik açıklamalıdır. Türk Milleti maden patronlarıyla birlikte hareket ederek madencilerin ölümünden sorumlu olan siyasetçileri öğrenmelidir.

Madenlerde yaşanan iş kazaları ve ekonomik boyutu, sektörün üretimi ve ihtiyaçları doğrultusunda değerlendirildiğinde Türkiye’nin yeni bir madencilik sektörü stratejisine ihtiyacı olduğu ve sektöre yönelik uygulanmakta olan politikaların gözden geçirilmesi gerektiği açıkça ortaya çıkmaktadır.

33.4 Soma Maden Faciası

13 Mayıs 2014 tarihinde Soma Kömür İşletmelerine bağlı Eynez maden ocağında meydana gelen kazada 301 işçimiz hayatını kaybetmiş, çok sayıda işçi yaralanmıştır.

Maden ocağında çalışanların verdiği bilgilere göre üretim ve kazı yapılan yerde büyük bir patlama olmuştur. Patlamanın şiddeti ve patlama sonrası çok kısa bir sürede her yeri gaz ve dumanın kaplaması metan gazı ihtimalini akla getirmektedir. Zira metan gazının patlaması sonunda karbonmonoksit ve karbondioksit gazı açığa çıkmaktadır.

Maden kazasında 301 kişinin hayatını kaybetmesi olayın vardiya değişimi sırasında meydana gelmesiyle açıklanmaya çalışılmaktadır. Oysa maden kazası saat 14:40'da 787 kişinin çalıştığı sabah vardiyasında meydana gelmiştir. Yaklaşık 700 kişinin çalıştığı ' paşa vardiyası' denilen 16 vardiyası saat 15.15 tertip olmaya başlamakta ve 15.45'te ocağa girmektedir.

Kömürün ton maliyetini 130-140 dolardan 23.80 dolara indirmekle övünen Soma Kömür İşletmelerinin sahipleri bu tasarrufu işçiden, iş ücretlerinden iş ve işçi sağlığından ve güvenliğinden kısararak sağlamıştır. Kazanın yaşandığı maden ocağında 40 taşeron vardır. Bu taşeronlar ekipbaşı adı altında faaliyet göstermektedir. Ekipbaşı tarım sektöründeki dayıbaşı sisteminin aynısıdır.

Başta dönemin Başbakanı Erdoğan, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı Taner Yıldız ve AKP'li yetkililer ve havuz medyası kazanın yaşandığı Soma Kömür İşletmelerinin iş güvenliğine titizlikle uyan bir madencilik şirketi olduğunu iddia etmişler, şirketi sürekli övmüşlerdir. Ancak kaza sonrasındaki incelemeler ve Araştırma Komisyonunun çalışmaları Soma Kömür İşletmelerine bağlı Eynez Maden Ocağındaki kazanın işçi sağlığı ve iş güvenliği ihlalden kaynaklandığını göstermiştir.

Türkiye Kömür İşletmeleri 2005 yılında maden sahalarını rödövens yöntemiyle yakın Uyar Madencilik A.Ş., İmbat Madencilik A.Ş ve Soma Kömür İşletmeleri A.Ş' ye

devretmiştir. Ekim 2013'te meydana gelen kazalar sonucu Uyar Madencilik A.Ş'nin lisansı iptal edilmiştir. 2014 yılı içinde de Demir Export ve Fernas ortak girişim grubu ile rödovans yöntemiyle anlaşma yapılmıştır.

Türkiye Kömür İşletmelerinden Soma'daki maden sahalarını rödovans yöntemiyle kiralayan şirketlerin başta dönemin başbakanı Erdoğan olmak üzere bazı AKP'li bakan ve milletvekilleri ile çıkar ilişkisi olduğu iddia edilmektedir. Soma'daki maden sendikası yönetiminin de özel maden şirketleri tarafından belirlenmesi nedeniyle maden şirketleri, gerekli işçi sağlığı ve iş güvenliği tedbirlerini almamakta, taşeronlar vasıtasıyla fazla mesailer yaptırıp ücretlerini ödememekte, çalışanlar üzerinde her türlü baskıyı yapmaktadır.

Soma'daki madenleri denetleyerek olumsuz rapor verip maden ocağını kapatan müfettişler başka görevlere gönderilmekte, yeni gelen müfettişlerce maden ocağı tekrar açılmaktadır. Hatta 30 milyon lira SGK borcu bulunan Uyar Madencilik şirketi ile ilgili hiçbir işlem yapılmamış, şirket yıllarca faaliyetine devam etmiştir.

Kazanın yaşandığı Soma Kömür İşletmeleri seçimlerde maden işçilerini AKP'nin mitinglerine zorla taşımaktadır. Şirket yetkilileri çalışanlarını AKP'ye yönlendirmiş AKP kazanmazsa işsiz kalırsınız diyerek çalışanları tehdit etmiştir.

30 Mart 2014 seçimlerinde Soma Belediyesini Milliyetçi Hareket Partisi'nin kazanacağı yönünde bir izlenim oluşması üzerine Soma Kömür İşletmeleri Genel Müdürünün eşi Soma Kömür İşletmeleri işletme Müdürü AKP'den Soma Belediye Meclis Üyesi Kontenjan Adayı gösterilmiştir.

Soma Belediye Spor yönetimi Soma Kömür İşletmelerine devredilmiştir.

Dönemin başbakanı Erdoğan ve Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı Taner Yıldız ile diğer AKP'li yöneticilerin Soma Kömür İşletmelerini korumaya yönelik açıklamaları, Başbakanın “Kazalar ve ölümler madenciliğin fitratında var. “ diyerek ölümleri basitleştirme, önemsizleştirme ve unutturmaya yönelik söylemleri maden çalışanlarının ve maden kazasında hayatını kaybedenlerin ailelerinin hükümete öfkesini daha da artırmıştır.

35.5 16.06 2012 tarihli Başbakanlık Genelgesi

16.06 2012 tarih ve 28325 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 2012/15 sayılı Başbakanlık Genelgesine göre; Kamu kurum ve kuruluşlarına ait taşınmazlarıyla ilgili olarak; kamu kurum ve kuruluşları, vakıf, dernek veya bunların şirketlerine, gerçek veya tüzel kişilere; satış, kira, irtifak, takas, tahsis, devir vb. her türlü tasarrufa yönelik işlemleri için Başbakanlıktan izin alınacaktır.

Devlete ait taşınmazların satışı, kiralanması, irtifakı, devri gibi işlemleri başbakanın iznine bağlayan bu genelgenin hiçbir yasal dayanağı bulunmamaktadır. Dönemin başbakanı Recep Tayyip Erdoğan bu genelge ile yasaların önüne geçerek adeta dikta rejimini kurar gibi bütün yetkileri kendisinde toplamıştır. Böylelikle çıkar ilişkileri için kendisine idari bir zemin oluşturmuştur. Kamu taşınmazlarının tek elden yönetilmesini öngören bu genelge ile bazı kurumlardaki taşınmaz işlemleri ile ilgili usulsüzlüklerin üzeri örtülmeye çalışılmaktadır. Kamu kurum ve kuruluşlarının kendi mülkiyetlerinde veya tasarruflarında bulunan taşınmazlar üzerindeki her türlü tasarrufa yönelik işlemler için Başbakanlıktan izin alınması yönündeki bu düzenlemenin gerekçesi açıklanmamıştır. Bu uygulama çok ciddi zaman kaybına ve dolayısıyla maddi kayba neden olmaktadır. Genelge ülke içindeki madenciligi neredeyse bitirme noktasına getirmiş; madencilerin ruhsatlarını alamamalarına, başvurularını nihayete erdirememelerine ve mağdur olmalarına neden olmuştur. Başbakanlığın 2012 genelgesinden sonra hangi firmalara hangi maden sahalarının verildiği araştırılması gereken önemli bir husustur.

35.6 TBMM Araştırma Komisyonu Raporu

Madencilik Sektöründeki Sorunların Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi amacıyla kurulan Mayıs 2010 tarih ve 544 sıra sayılı TBMM Meclis Araştırma Komisyonu Raporuna göre; Türkiye'nin iş sağlığı ve güvenliği sorunları, ülkenin genel sosyoekonomik gelişmişlik ve eğitim düzeyi, işsizlik sorunları ile doğrudan ilgilidir. Mevcut iş sağlığı ve güvenliği mevzuatının uygulanmasındaki yetersizlikler, yapılan iş sağlığı ve güvenliği araştırmalarının yetersizliği, ilgili kurum ve kuruluşlar arasında koordinasyon ve sosyal diyalog eksikliği de üzerinde durulması gereken önemli konulardır.

Sektördeki iş sağlığı ve güvenliğini artırmak ve kazaları azaltmak için iş güvenliği kültürünü oluşturmak üzere faaliyetlere öncelik verilmeli; rödovans ve taşeron uygulamaları

olan iş yerleri de dâhil olmak üzere iş sağlığı ve güvenliği uzmanı yetiştirilmelidir. Yapılan teftişlerin, işçi ve işvereni yönlendirici, bilgilendirici, koruyucu ve önleyici yaklaşım esas alınarak kalıcı tedbirleri oluşturma amaçlı yapılmasına önem verecek şekilde etkinliği sağlanmalıdır.

35.7 Devlet Denetleme Kurulu Maden Kazaları Raporu

Cumhurbaşkanlığı Devlet Denetleme Kurulu'nun 08/06/2011 tarih ve 2011/3 sayılı Araştırma ve İnceleme Raporuna göre; madencilik sektöründe, iş kazalarının bir kısmı kaçınılmazdır. Kaçınılmazlık oranı, sektörün yüksek riskli özelliği nedeniyle diğer işkollarındaki kaçınılmazlık oranından daha yüksektir. Ancak, bütün tedbirler alınsa dahi meydana gelebilen, işin mahiyetinden kaynaklanan kaçınılmaz kazalar dışında; havalandırma ve tahkimat noksanlıkları gibi çeşitli konulardaki işletme uygulamalarından kaynaklanan kazalar çoğunluktadır.

Raporda madencilik sektöründeki iş kazalarının nedenleri şu şekilde belirtilmektedir: Risk değerlendirmesi yapılmaması, taşeronluk/alt işverenlik uygulaması, üretim zorlaması, geçmiş kazalardan ders alınmaması, grizu riskine karşı önlemlerin yetersiz olması, kontrol ve degaj sondajlarının yeterince yapılmaması, delme-patlatma işlemindeki düzensizlikler, çalışanlarda CO maskesi bulunmaması, gaz izleme ve ikaz sistemlerinin yetersizliği, havalandırma yetersizliği, grizu emniyetli elektrikli cihaz ve ekipmanlar ile ilgili sorunlar, nefeslik-kaçamak yolu ile ilgili yetersizlikler, tahkimat ile ilgili eksiklikler, tahlisiye hizmetleri ile ilgili sorunlar, maden işletmelerinde gözetim (iç denetim) hizmetlerinin yetersizliği, teknik nezaretçilik vb. işletme içi denetim uygulamaları ile ilgili sorunlar, kamu birimleri denetimlerinin etkinsizliği, mesleki eğitim ve iş güvenliği kültürü noksanlıkları.

35.8 Maden kazalarının önlenmesiyle ilgili önerilerimiz

Madenlerde yaşanan iş kazaları ve ekonomik boyutu, sektörün üretimi ve ihtiyaçları doğrultusunda değerlendirildiğinde Türkiye'nin yeni bir madencilik sektörü stratejisine ihtiyacı olduğu ve sektöre yönelik uygulanmakta olan politikaların gözden geçirilmesi gerektiğini açıkça ortaya çıkmaktadır.

Kazaların başlıca nedenlerinin alt yapı ve teknoloji ile ilgili önlenebilir sorunlardan kaynaklanması, iş güvenliği konusunda yeterince ve özenli bir denetim yapılmadığını göstermektedir. Bu nedenle denetimler artırılmalı ve rutin denetimler yerine baskın denetimler yapılmalı, yaptırımlar caydırıcı hale getirilmelidir.

Özel sektör belirlediği delegelerle sendika başkanı seçmekte, bu nedenle sendikalar işyeri sahiplerinin temsilcisi gibi davranmaktadır. Bu nedenle sendika seçimleri bağımsız yapılmalı ve sendika işçilerin sözcüsü olmalıdır.

Özelleştirme, taşeronlaştırma ve rödovans vb. gibi yanlış uygulamalar sonucu madencilik sektörü, deneyim ve uzmanlaşmanın olmadığı kişi ve şirketlere bırakılmıştır. Bu nedenle madencilikte, bilhassa kömür madenciliğinde taşeronlaştırma ve rödovans uygulamalarına son verilmelidir.

Madencilik sektöründe toplu ölümlü iş kazaları genellikle taşeronun işlettiği ve sendikal örgütlenmenin olmadığı ocaklarda olmaktadır. Bu nedenle taşeronlaşmaya son verilirken sendikal örgütlenme teşvik edilmelidir.

İş sağlığı ve güvenliğinden sorumlu mühendis iş akdi ve ücret yönünden işverenden bağımsız olmalıdır.

ILO'nun 176 sayılı madenlerde iş sağlığı ve güvenliği sözleşmesi ülkemiz tarafından onaylanmalı, iç mevzuatta gerekli uyum çalışmaları yapılmalıdır.

35.9 Nükleer Santral

Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanının 2013 bütçe sunumunda “Ülkemizde ise nükleer enerjinin enerji arz kaynaklarımız arasına dâhil edilmesi, artan elektrik enerjisi talebinin karşılanması ve ithal yakıtlara bağımlılıktan kaynaklı risklerin azaltılması elzemdir.” ifadesi yer almaktadır.

Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanının 2013 bütçe sunumunun 20 inci sayfasında arz güvenliği ve artan elektrik enerjisi talebinin karşılanması için nükleer santral gerekli derken aynı sunumun 22 nci sayfasında “Lisans verilen özel sektör yatırımlarının toplamının 70 bin

472 MW olduğunu bunun yanında lisanslama süreci devam eden özel sektör yatırımlarının da 73 bin 229 MW” olduğunu söylemiştir. Verilen lisanslardan işletmede olanlar dışında bugün için inşası devam edenler yaklaşık 46 bin 600 MW gücündedir. Bu santrallere lisanslar verilmeden önce fizibiliteleleri incelenmiş ve uygun bulunmuştur. Yani teorik olarak 119 bin 829 MW kapasite bugün için yapıma aşamasındadır.

Yine aynı sunumda mevcut elektrik üretim kapasitesi de 55 bin 785 MW olarak belirtilmektedir. Basit bir hesapla muhtemel kapasite; 55 bin 785 MW kesin, 46 bin 600 MW inşa halinde ve 73 bin 229 MW muhtemel olmak üzere toplam 175 bin 614 MW’dir. 2013 bütçe sunumunda 2023 yılı hedef kapasitesi de 100 bin MW olarak belirtilmiştir. Bu durumda nükleer santralin artan talebin karşılanması hususunda elzem olduğundan bahsetmek mümkün değildir. Akkuyu Nükleer Santrali’nin kapasitesi olan 4 bin 800 MW’ın yaklaşık 25 misli muhtemel santral kapasitesi vardır.

Nükleer yakıt ve nükleer yakıt üretme ve hammaddesini işleme olanakları Türkiye’de yok ve bu santral elektrik üretirken de olmayacaktır. O zaman bu santralin ithal yakıtı bağımlılığı azaltma olasılığı da yoktur.

Öte yandan yapılan anlaşmada Akkuyu’nun ilk iki ünitesinin üretiminin yüzde 70’inin, son iki ünitesinin üretiminin yüzde 30’unun 15 yıl süre ile kilovat saat başına (kWh) 15.33 dolar sent birim fiyatını geçmeyecek şekilde ortalama 12.35 dolar sent birim fiyatla Türkiye Elektrik Ticaret ve Taahhüt A.Ş. (TETAŞ) tarafından alınacağına ilişkin garanti verilmiştir.

TETAŞ’ın 2011 yılı Faaliyet Raporu’nda 2001 ila 2011 yılları arasında TETAŞ’ın satın aldığı elektriğin fiyatına ilişkin veriler yer almaktadır. Bu listedeki en ucuz fiyat 4,45 dolar, en pahalı fiyat ise 8,59 senttir. 11 yıl ortalaması ise 6,40 dolar sentte denk gelmektedir. Yani Akkuyu’da garanti edilen fiyat, en yüksek birim fiyattan yüzde 43 daha pahalıdır ve ortalama birim fiyatın yaklaşık iki katıdır.

Basit bir hesapla 15 yılda Akkuyu’da üretilen enerji için ödenecek toplam miktarı bulmak mümkündür. Şöyle ki bu santralde elektrik üretimi sürecinde personel ücreti ve ikamesi dışında yurtiçine ödenecek hiçbir bedel mevcut değildir. Bu bedeli ayrı tutarsak 15 işletme yılında TETAŞ yılda 8 bin saat çalışma süresi esas alındığında Akkuyu’dan 285 bin 120 milyar kWh elektrik alacak ve 35,2 milyar dolar ödeyecektir. Akkuyu’dan bu süre

zarfında piyasaya da 310,08 milyar kWh elektrik satılması beklenmektedir. Akkuyu'nun piyasaya TETAŞ'a sattığının yarı fiyatına bile sattığını düşünürsek piyasadan toplam yaklaşık 19,15 milyar dolar gelir elde edecektir. Sonuç olarak 15 yılda Türkiye, Akkuyu için 54,35 milyar dolar elektrik bedeli ödeyecektir. Bu miktarın personel maaşları ve varsa uygulanacak vergiler dışında kalan büyük kısmı Rusya'ya aktarılacaktır. Dolayısı ile Akkuyu'nun cari açık ve döviz rezervleri açısında sağlayacağı bir avantaj görünmemektedir.

Türkiye'de nükleer yakıt üretilmediğine, satılan elektriğin bedelinin tamamının yurtdışına gitmesine Türkiye garanti verdiğiğine göre, Akkuyu'nun dışa bağımlılığı da azaltma olasılığı yoktur. Olsa olsa doğalgaz ithalatını bir miktar azaltabilir ancak doğalgaz ile üretilen elektriğin fiyatı daha ucuz olduğu için yurtdışına giden paranın toplamda artacağı net olarak önümüzde durmaktadır. Ayrıca nükleer yakıt stratejik bir madde olarak ulaşılması çok zordur. Diğer kaynaklar ise rekabet şartlarında satılan ve ulaşılması nispeten daha kolay kaynaklardır.

Nükleer santrallerde yaşanan kazaların çevresel etkilerinin ne kadar büyük olduğu herkes tarafından bilinmektedir. Batılı ülkelerin terk etmeye çalıştığı, atık yakıt depolama sorunun bile çözümlenemediği bu teknoloji, aralarında Türkiye'nin de bulunduğu, Hindistan, Çin gibi birkaç ülke dışında ilgi görmemektedir. Nükleer santrallerin yol açabileceği felaketler düşünüldüğünde, riski göze alabileceğimiz faydalarının da bulunması gerekmektedir. Ancak Akkuyu projesinin Türkiye'nin enerji alanında karşı karşıya kaldığı hiçbir sorunun çözümüne katkı sağlamadığı bunun yerine sorunları katmerleştirdiği açıkça görülmektedir.

35.10 Soma Termik Santrali

Dünya sağlık örgütünün (WHO) Eylül-2013 raporuna göre; hava kirliliği sigaradan sonra akciğer kanserini tetikleyen en önemli etkidir, hava kirliliğinden dolayı dünya çapında her yıl 223 bin kişi hayatını kaybetmektedir.

Soma Termik Santralinde yakılan kömür, baca gazı filtresi olmadığı için havayı kirletmektedir. Ayrıca Soma'daki kömür ocaklarından dışarıya atılan atıkların yanmasından oluşan gazlar da havanın kirlenmesine neden olmaktadır.

Soma Termik Santrali baca gazı (1-6) filtresi takılmasına yönelik proje 1996 yılında Kamu Yatırımları Programına alınmasına karşılık 17 yıldır ihale edilmemiştir. Soma'da hava kirliliği oranı ve kanser, bronşit ve astım hastası sayısı dünya standartlarının çok üstündedir. Bu kirli hava Manisa kent merkezine hatta İzmir'in Aliğa ilçesine kadar yayılmaktadır.

Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Çevre Yönetimi Genel Müdürlüğünün 9 Mayıs 2014 tarihinde açıkladığı Mart 2014 Hava Kalitesi Bültenine göre; 2014 Mart ayı ortalamasında Soma'daki Partiküler Madde (PM10) ortalaması 119,07 ($\mu\text{g}/\text{m}^3$)'tür. Soma bu oran ile havada partiküler madde oranının en yüksek olduğu ikinci yerdir. Manisa merkez ise 85,23 ($\mu\text{g}/\text{m}^3$) partiküler madde ortalamasıyla 12'nci sıradadır.

Aynı rapora göre; 2014 Mart ayı ortalamasında Soma'daki kükürdioksit ortalaması (SO₂) 121,35 ($\mu\text{g}/\text{m}^3$)'tür. Soma havadaki kükürdioksit oranı ile Türkiye'de ikincidir. Manisa merkez ise havada 11,52 ($\mu\text{g}/\text{m}^3$) kükürdioksit ortalaması ile 48'inci sıradadır.

Çevre ve Şehircilik Bakanı İdris Güllüce Soma'daki hava kirliliği ile ilgili olarak bir soru önermesine 3 Mart 2014 tarihinde vermiş olduğu cevapta "Özelleştirme İdaresi Başkanlığımızdan bakanlığımıza iletilen 28.12.211 tarih ve 7498 sayılı yazıda Soma Termik Santrali'nin A ve B santrallerinden oluşmaktadır. A santrali kullanım ömrünü doldurmuştur, ancak faal durumdadır. Soma A santralinin faaliyetini sürdürmesine karar verildiği takdirde ünitelerin elektro-filtre rehabilitasyonlarının yapılması gerekmektedir. Soma B santralinin hiçbir ünitesinde Baca Gazı Kükürt Arıtma Tesisi bulunmamaktadır. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı tarafından Çevre ve Şehircilik Bakanlığına yazılan yazıda, Soma Termik Santrali baca gazı kükürt arıtma tesisi yapımı ile 3 üncü ve 4 üncü ünitelerin elektro-filtre rehabilitasyonu için ihale ve sözleşme aşamalarının tamamlanmıştır. Ancak Kalkınma Bakanlığı baca gazı kükürt arıtma tesisi için EÜAŞ Yatırım Programında Soma Termik Santrali için ödenek ayrılmasına izin vermemiştir." ifadelerini kullanmıştır.

36. ESNAF VE SANATKÂRLAR

Esnaf ve Sanatkârlar Genel Müdürlüğü 57'nci Hükümet döneminde Milliyetçi Hareket Partisi tarafından Sanayi ve Ticaret Bakanlığı bünyesinde kurulmuştur.

Esnaf ve Sanatkârimız; sermaye ve refahın tabana yayılmasında, gelir dağılımının iyileştirilmesinde, sosyal dengelerin korunmasında çok önemli bir görev üstlenmektedir. Ülkemizdeki işyerlerinin yüzde 99'u esnaf ve küçük işletmelerden oluşmaktadır. İstihdamın yüzde 77'si, ekonomide yaratılan katma değerın yüzde 36'sı esnaf tarafından sağlanmaktadır. Bu nedenle esnaf ve sanatkâr kesiminin sorunlarını ülkemizin genel sorunlarından ayrı düşünmemek gerekmektedir. Ülkemizin temel direği olan ve etki alanı itibariyle geniş bir toplumsal tabana hitap eden, aile kurumundan sonra toplumsallaşmanın, iletişim kurmanın, birlik ve beraberliği zenginleştirmenin en güçlü yapısı olan esnaf ve sanatkârlık müessesemiz çökmek üzeredir.

Türkiye Esnaf ve Sanatkârlar Konfederasyonu verilerine göre 31 Ekim tarihi itibariyle ülkemizde 1 milyon 572 bin 344 esnaf bulunmaktadır. Yine bu verilere göre; 2005- 2014 yılının Mayıs döneminde 1 milyon 500 bin esnaf kepenk kapatmıştır.

Esnaf ve sanatkârlarımız; finansman yetersizliklerinin, gelişmiş pazarlara hitap edecek donanımlardan mahrum olmanın, bilgi ve teknolojideki yeniliklerin getirdiği değişimlerin, küresel pazarların ve Uzakdoğu mallarının yarattığı rekabetin, mesleki eğitim yetersizliğinin, sosyal güvenlik sorunlarının, yüksek vergi ve SGK primi sorunlarının, AB uyum yasalarının öngördüğü yeni standartların, halkın alım gücünün düşmesi ve tüketim alışkanlıklarının değişmesinin, yaşanan iç göçler ile işsizliğin oluşturduğu kayıt dışı esnaf ve sanatkârlığın oluşturduğu haksız rekabetin yarattığı tehditler altında var olma mücadelesi vermektedir.

AKP döneminde esnafımız yalnız kalmış, bazı temelsiz ve bütünlükten yoksun tedbirler dışında sorunlarıyla baş başa bırakılmıştır. Anayasa'nın 173 üncü maddesi gereğince küçük esnaf ve sanatkârın devlet tarafından korunması ve desteklenmesi gerekmektedir. Ancak AKP Hükümeti kendi istihdamını sağlamanın yanında ülkemizdeki en fazla istihdamı da sağlayan, devletine yük olmadığı gibi vergisini ve sigortasını ödeyerek bütçeye finansman sağlayan esnaf ve sanatkârımıza sözde verdiği destek ve bir sonuç ifade etmeyen bazı girişimleri haricinde ilgisiz ve duyarsızdır. Nitekim 2010 Nisan ayında hükümet tarafından açıklanan 'esnaf değişim, dönüşüm ve destek strateji belgesi ve eylem paketi de; diğer paketler gibi içi boş çıkmıştır.

Esnaf ve Sanatkârlar Değişim, Dönüşüm, Destek strateji Belgesi ve Eylem Planı (ESDEP) ile esnaf ve sanatkârların sorunları 7 başlık altında 30 madde halinde toplanmıştır.

Bu tedbirlerin hayata geçirilmesi için verilen süre 2011 yılında dolmuştur. Bu projelerin bitiş süresi 2012 yılına uzatılmasına rağmen bu projelerden şu ana kadar 7 tanesi ile ilgili olarak belli belirsiz çalışma yapılmıştır.

Esnaf ve sanatkârlarımızın bazı önemli sorunları şu şekildedir:

1. Esnaf ve Sanatkârlar Meslek Kanunu: Esnaf ve Sanatkârlar ile kuruluşlarına ilişkin hizmetlerin daha süratli ve kaliteli yürütülebilmesi kanunun uygulanma sürecinde ortaya çıkan aksaklıkların ve duyulan ihtiyaçların giderilmesi, esnaf ve sanatkârlar odalarının daha güçlü hale gelmesi, esnaf ve sanatkar tanımının günümüz ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde yeniden düzenlenmeli bu kapsamda 5362 sayılı Esnaf ve Sanatkarlar Kanununda değişiklikler yapılmalıdır. Bu ihtiyaç herkes tarafından kabul edilmektedir. Nitekim Esnaf ve Sanatkârlar Değişim, Dönüşüm, Destek (3 D) strateji Belgesi ve Eylem Planının Hukuki düzenlemeler başlıklı 6 ncı maddesinin birinci fıkrasında bu konu ile ilgili düzenlemelerin 2011 yılı içinde bitirileceği yer almaktadır. Ancak 2014 yılının sonuna yaklaştığımız bu günlerde hala ortada bir taslak yer almamaktadır.

2. Ustalık Belgesi Sorunu: 3308 Sayılı Mesleki Eğitim Kanununun 30 uncu maddesine göre iş yeri açmak isteyenlerden ustalık belgesi istenmektedir. Söz konusu düzenlemeye paralel olarak, 5362 sayılı Esnaf ve Sanatkârlar Meslek Kuruluşları Kanununun 68 inci maddesi uyarınca 3308 sayılı Mesleki Eğitim Kanunu kapsamında alınan il ve mesleklerde faaliyet faaliyette bulunacak esnaf ve sanatkârlardan, Esnaf ve Sanatkâr Siciline kayıt sırasında, meslek dalı ile ilgili ustalık belgesi istenmektedir. Ancak, 5174 sayılı Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği ile Odalar ve Borsalar Kanununun 102 nci maddesi, ‘Ticaret siciline kayıtlı olanlardan 3308 sayılı Mesleki Eğitim Kanununda öngörülen ustalık belgesi istenmez’ hükmünü amirdir.

Esnaf ve Sanatkârlar Değişim, Dönüşüm, Destek (3 D) strateji Belgesi ve Eylem Planının Hukuki düzenlemelerin yapılması başlıklı 6 ncı maddesinin ikinci fıkrasında 5362 sayılı Kanun ile 5174 sayılı Kanun arasında ustalık belgesi istenilmesine ilişkin düzenlemelerde paralellik sağlanacağı ve bu düzenlemeden Sanayi ve Ticaret Bakanlığı’nın (Gümrük ve Ticaret Bakanlığı) sorumlu olduğu Milli Eğitim Bakanlığı, TOBB ve TESK ile birlikte bu düzenlemenin 2011 yıl sonuna kadar yapılacağı yer almaktadır. Ancak bu sorun hala çözülmemiştir.

Meslek Eğitim Kanununa tabi 131 meslek mensubu Esnaf ve Sanatkârlar Odasına kayıt yaptırınca ustalık ve kalfalık belgesi istenirken Ticaret Odasına kayıt yaptıran bu meslek sahiplerinden ustalık ve kalfalık belgesi istenmemektedir. Ustalık belgesi sorunu sadece bir üyelik meselesi değildir. Bu en basit deyiimiyle bir sağlık sorunudur.

3. Emeklilik Döneminde Faaliyetlerine Devam Eden Esnaf ve Sanatkârlardan Kesilen Sosyal Güvenlik Destek Priminin Kaldırılması

Esnaf ve sanatkâr üzerindeki istihdam maliyetlerinin azaltılması gerekirken ekonomik olarak zor günler geçiren esnaf ve sanatkârlardan, emeklilik döneminde faaliyetlerine devam edenlerden yüzde 15 Sosyal Güvenlik Destek Primi kesilmektedir.

Emekli çalışanlardan SGDP kesilmesindeki amaç, iş gücüne katılması beklenen gençlerin önünün açılmasıdır. Oysa esnaf ve sanatkârlar birer işçi değil, tersine işverendir. Bir başka ifadeyle, emekli olduğu halde halen çalışmakta olan esnaf ve sanatkârlar, genç işgücünün önünü tıkayan değil, tersine onlara iş imkânı yaratan durumundadırlar. Bu nedenle, emekli esnaf ve sanatkârlardan sosyal güvenlik destek primi almak, gençlere iş imkânı yaratan bir kesimi ödüllendirilmesi gereken yerde cezalandırmak anlamına gelmektedir. Esnafın mevcut sorunlarının üzerinden gelmekte zorlandığı bir dönemde bu uygulama esnaf ve sanatkârın sıkıntılarını daha da büyütmektedir. Bu nedenlerle esnaf ve sanatkârların yaşlılık aylıklarından sosyal güvenlik destek primi kesilmemelidir.

4. 2000 Yılı Öncesi Vergi Mükellefi olan Esnaf ve Sanatkârların Bu Sürelerinin Sigortaya İşletilmesi

Bağ-Kur sigortalılarının, vergi mükellefiyeti bulunan dönemlerinin borçlanılması ve bu sürelerin sigortalılık süresi olarak değerlendirilmesi konusunda geçmişte birden çok Kanun çıkarılmasına rağmen bu düzenlemelerden ekonomik imkânsızlıklar, yaşanan ekonomik krizler ve diğer bazı nedenlerle yararlanamayan veya borçlarını yeniden yapılandırmakla birlikte taksitlerini düzenli olarak ödeyemedikleri için başladıkları halde sistemden çıkmak zorunda kalan pek çok esnaf ve sanatkâr bulunmaktadır.

Esnaf ve sanatkârlar ile çiftçiler 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanununun 4 üncü maddesinin (b) bendi uyarınca sigortalı sayılmaktadır. Esnaf ve

sanatkârlar ile çiftçiler 5510 sayılı Kanundan önce yürürlükte olan 1479 ve 2926 sayılı kanunlara göre de zorunlu sigortalı sayılmıştır. Birçok esnaf ve sanatkârimiz ile çiftçilerimiz, vergi mükellefiyeti ve oda kaydı bulunmasına rağmen zamanında sigortalılık kayıt ve tescili yapılmadığından geçmişteki bazı çalışma sürelerini hizmetine saydıramamakta ve bu nedenle emekli olamamaktadır.

Bağ-Kur sigortalılarının, bu durumda bulunan dönemlerinin borçlanılması ve bu sürelerin sigortalılık süresi olarak değerlendirilmesi konusunda geçmişte birden çok kanun çıkarılmasına rağmen, verilen süre içinde ekonomik imkânsızlıklar ve yaşanan ekonomik krizler nedeniyle birçok esnaf bu düzenlemelerden yararlanamamıştır.

Kurumun zorunlu sigortalılarla ilgili resen tescil görevi bulunmaktadır. Zorunlu sigortalılık sayılan çalışma sürelerinin zamanında kayıt ve tescilin yapılması Kurumun yasalarla kendisine verilen görevleri yapmadığını da ortaya koymaktadır. 2000 yılından önce vergi mükellefi olan Bağ-Kur kaydı olmayan vatandaşların mahkemeye başvurmaları sonucu YARGITAY 10. Hukuk Dairesi E. 2011/9637 - K. 2012/14741 T. 13.9.2012 17.08.1992 - 04.10.2000 tarihleri arasında 1479 sayılı Kanun kapsamında zorunlu sigortalı olduğunun tespitine karar verilmesini istemiştir.

Mahkeme, ilâmında belirtildiği şekilde davanın reddine karar verilmiştir. Hukuk Genel Kurulu'nun 04.02.2009 tarih 2009/10-52 sayılı kararında da belirtildiği üzere, davacının, Bağ-Kur'a giriş bildirgesi doldurarak Kuruma başvurduğu 16.05.2001 tarihinde... 619 sayılı Kanun Hükmünde Kararname'nin geçici 1 inci maddesi Anayasa Mahkemesinin 08.08.2001 tarihinde yürürlüğe giren kararı ile iptal edilmiş olmasına ve 4956 sayılı Kanun ile 1479 sayılı Kanuna eklenen geçici 18. madde hükmü ise, Kanunun yayım tarihi olan 02.08.2003 tarihinden itibaren yürürlüğe girmiş bulunmasına göre... 17.08.1992 tarihinden başlayarak devam eden gelir vergisi mükellefiyeti bulunan davacının dava konusu dönemde 1479 sayılı Kanun kapsamında zorunlu Bağ-Kur sigortalısı sayılması gerektiğine karar vermiştir.

2000 yılı öncesi vergi mükellefi olan esnaf ve sanatkârlarımızın bu sürelerini sigortaya işletmemektedir. 31/12/2000 tarihinden önce vergi mükellefiyet süreleri bulunanların daha önce Kuruma sigortalılığı tescil edilmiş olması şartı aranmadan; bu sürelerin sigortalılık süresi olarak değerlendirilmesi ve bu sürelerin tamamının borçlanılmasına imkan verilmelidir.

5. Hipermarket Yasasının Çıkarılmamış Olması

Esnafımızın çok önemli sorunlarından birisi de hipermarket ve grosmarket olarak tanımlanan büyük mağazaların haksız ve insafsızca rekabetidir. Avrupa ülkelerinde titizlikle kent merkezlerinin dışında tutulan hiper ve süpermarketler ile alışveriş merkezleri ülkemizin hemen tüm illerinde mahalle aralarına kadar girmiştir. Ancak Esnaf ve sanatkârlar karşısında haksız rekabete yol açan büyük alışveriş merkezlerinin çalışma kuralları yeniden düzenlenmelidir.

6. İş Göremezlik Ödeneği

5510 sayılı kanunun 4/a kapsamındaki sigortalılara; hastalıkları sebebiyle iş göremezliğe uğramaları halinde iş göremezliğin başladığı tarihten önceki bir yıl içinde, en az doksan gün kısa vadeli sigorta primi bildirilmiş olması şartıyla, geçici iş göremezliğin üçüncü gününden başlamak üzere her gün için geçici iş göremezlik ödeneği verilmektedir. Ancak 4/b kapsamındaki esnaf ve sanatkârlar sadece iş kazası, meslek hastalığı veya analık halinde ve her türlü borçlarının ödenmiş olması şartıyla, yalnızca yatarak tedavi süresince veya yatarak tedavi sonrası bu tedavinin gereği olarak istirahat raporu aldıkları sürede Geçici İş Göremezlik ödeneği alabilmektedirler. Oysa esnaf ve sanatkârlarımız da hastanede yatmasa dahi hastalıkları sebebiyle evlerinde istirahat ettikleri günlerde işyerlerini açamamakta ve gelir kaybına uğramaktadırlar. Kaldı ki esnaf ve sanatkârlarımızın ödenmesi gereken çekleri ve senetleri hastalığı nedeniyle işe gidemedi diye ertelenmemektedir. Bu dönem için verilecek iş göremezlik ödeneği bir nebze de olsa günlük geçimini karşılayacaktır. Bu eşitsizliğin giderilerek, esnaf ve sanatkârlarımızın da hastalık ve ayakta tedavi süresinde geçici iş göremezlik ödeneği alabilmeleri konusunda düzenleme yapılmalıdır.

7. Emeklilik Hakkı

Yaşlılık aylığı bağlanabilmesi için aranan prim ödeme gün sayısı 4/a'lı sigortalılarda 7200 gün iken 4/b'li sigortalılarda 9000 gün olması gerek norm ve standart birliği yönünden gerekse Türkiye gerçekleriyle bağdaşmamaktadır. Yoğun işsizliğin yaşandığı ülkemizde bir esnafın kesintisiz olarak 25 yıl faaliyette bulunması ve 9000 gün prim ödemesi, hiçbir şekilde gerçekçi değildir. Bu nedenle prim ödeme gün sayısı 7200 gün olarak eşitlenmelidir.

Esnaf ve Sanatkârlarımızın modern çağın şartlarına uyum sağlaması, evrensel değerlerde mal ve hizmet üretebilmesi amacıyla yeni esnaf ve sanatkâr modelini oluşturacak milli politikanın belirlenerek plan, program ve projelerin yürürlüğe konulması gerekmektedir.

Esnaf ve sanatkârlarımızın daha iyiye ve rahata ulaşması için; Esnaf ve Sanatkârın günün şartlarına uygun olarak yeniden tanımı yapılmalı, Esnaf ve sanatkârlarımızın başta finans ve kredi olmak üzere, vergi, mesleki eğitim ile hukuki ve idari problemlerinin bir program çerçevesinde çözülmesi gerekmektedir.

37. TURİZM

Turizmde uygulanan yanlış politikalar sonucu Akdeniz ve Ege kıyı kesiminde aşırı yığılma, kıyı gerisi ve çevresi alanlarda çarpık kentleşme ve yapılaşma, altyapı yetersizliği ve çevre sorunları ciddi sorunlar yaratmaktadır. Turizm sezonunun bütün bir yıla yayılması turizm ürününün çeşitlenmesine bağlıdır. Bu kapsamda öncelikli olarak belirlenen turizm türleri desteklenerek gelişmeleri sağlanmalıdır.

Türkiye bugün turizm açısından ‘ucuz ülke’ olarak algılanmaktadır. Türkiye’nin ucuz ülke konumundan çıkmayı başarması gerekmektedir. Bunun için de Türkiye’nin tanınması ve markalaşması gerekmektedir. Türkiye bulunduğu iklim kuşağı, coğrafi konumu itibarıyla turizm açısından dünyanın potansiyeli en yüksek ülkelerinden birisidir. Bu iki veriye turistik tesislerin kalitesi de eklendiği zaman turizmde önemli bir yol kat edileceği görülecektir.

Türkiye markasının var olan birtakım değerlerin üzerine inşa edilmesi gerekmektedir. Ayrıca, Türkiye çok yönlü bir ülkedir ve ülkemizin her yönünü tanıtmak mümkün değildir. Bunlar arasında seçim yapıp, odaklanılmalıdır. Bu seçimi yaparken de, Türkiye için katma değer yaratma potansiyeline sahip olmalarına dikkat edilmelidir.

Türkiye turizminin potansiyeli ehil olmayan ellerde yok olup gitmektedir. AKP döneminde Türkiye turizmin kaybeden ülkesi olmuştur. Bu tablo da devam edecektir. Çünkü hükümet bu tablodan rahatsız değildir. Örneğin, 4 Eylül 2014 tarihinde Kültür ve Turizm Bakanı şu açıklamayı yapmıştır: “Turizm meselesine aynı zamanda bir insani diplomasi meselesi olarak bakıyoruz. Gelirimiz 32 milyar dolar civarındadır. Dünya’nın 6. büyük ziyaretçi kabul eden ülkesiyiz. Avrupa’nın 4. büyük. Turizm gelirlerinde Dünya sıralamasında 10. sıradayız. İnşallah 2023 misyonumuz 50 milyon ziyaretçi ve 50 milyar dolar geliri hedeflemektedir.”

Bu ifadeler gerçeği yansıtmamaktadır. Turizm gelirleri açısından ülkemiz Dünya sıralamasında 10'uncu değil 12'nci sıradadır. Ancak sayın bakanın doğru söylediği bir husus da vardır. Dünya'nın 6'ncı büyük ziyaretçi kabul eden ülkesiyiz. Buna göre, hükümet kendi ağzıyla çarpık bir tablonun varlığını itiraf etmiştir. Dünya Turizm Örgütünün verilerine göre Türkiye 38 milyon turistten 25 milyar dolar gelir elde etmiştir. Aynı geliri Avustralya'nın 5-6 milyon turistten kazandığı bilinmektedir. İşte çarpık tablo budur: Türkiye Dünya'da en çok turist çeken 6'ncı ülkedir, ancak turizm gelirlerinde 12'nci sıradadır.

Türkiye turizmindeki veriler bu tablonun daha anlaşılır olmasına yardımcı olacaktır. Yabancı ziyaretçi bakımından Türkiye'nin 2014 yılı üçüncü çeyrek geliri 10,4 milyar dolardır. Bu dönemde yabancı turistlerin kişi başı harcaması 712 dolardır. Üçüncü çeyrek itibariyle 2003'teki yabancı turist başına harcama ise 839 dolardı. 2014 yılı rakamlarına bakmaya devam edersek yabancı ziyaretçi açısından üçüncü çeyrekteki kişi başı harcama ikinci çeyreğe göre 47 dolar, birinci çeyreğe göre 165 dolar azalmıştır. Oysa üçüncü çeyrek turistlerin en fazla geldiği dönemdir.

Türkiye turizmde adeta bir yarı sömürge durumundadır. Turizm kaynakları ucuz yollarla yabancılara açılmaktadır. Bu ortamda Türkiye turizmde sürekli kaybeden ülke durumundadır. Üçüncü çeyreğin Türkiye turizmi için yüksek sezon olarak tabir edildiği dikkate alındığında kaybın boyutları daha da dikkat çekici olmaktadır. Yabancı turist başına harcama yıllık olarak 690 ile 760 dolar arasında değişmektedir. 2003 yılında bu rakam 740 dolar iken 2013 yılında rakam 749 dolara çıkabilmiştir. Oysa bu rakam Avustralya'da 5 bin, ABD'de 1881, Almanya'da 1267, İngiltere'de 1241, İtalya'da 872, Çin'de 862 dolardır. Türkiye'nin turizmi etkileyen nitelikleri zaten kendiliğinden bir büyüme ortaya çıkarabilmektedir.

Bu bağlamda "ABD, Almanya, İngiltere, İtalya'da turistler daha fazla harcama yapıyor?" sorusu önem kazanmaktadır. Çünkü bu ülkelerde turizm beş yıldızlı otellerden mürekkep değildir. Eğlence ve kültürel faaliyetlerdeki gelişmeler bu ülkelerin turizm gelirlerini tetiklemektedir. Bu ülkelerde 4 kişilik bir aile konaklama için otel odasına ödedikleri paranın 2 katını eğlence ve kültürel faaliyetler için harcayabilmektedir. Oysa Türkiye'de böyle bir uygulama yoktur.

Türkiye’de turizmin geliştiği kentlerin pek çoğunda bir opera binası dahi yoktur. Farklı dillerde tiyatro ve opera sahneleyecek ekipler yoktur.

Sonuç olarak, Türkiye turizmde fazla zaman kaybetmeden bir dönüşüm sürecine girmelidir. Büyük şehirlerde ve benzeri merkezlerde kongre, sergi ve toplantı turizmi; kırsal alanlarda kırsal turizm; sağlık merkezlerinin yoğunlaştığı bölgelerde sağlık turizmi, tıp turizmi ve termal turizme yönelmelidir.

Kurvaziyer turizm, yat turizmi ve deniz sporları turizmi gibi turizm türleri çoğunlukla kişiye ya da küçük gruplara özgü kaliteli hizmet anlayışı ile gelir düzeyi yüksek insanların katılabileceği turizm türleri olduğu için hem ülkeye daha fazla gelir kazandıracak, hem de toplumsal maliyeti düşük turizm türleri geliştirilmelidir.

37.1 Türkiye Turizm Stratejisi

Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından 2007 yılında yayımlanan “Türkiye Turizm Stratejisi (2023)” Belgesinde; her yıl turizmden elde edilen gelirin yüzde 1’inin tanıtıma ayrılması hedeflenmektedir. Tanıtıma ayrılan bütçe hiçbir zaman hedefte belirtilen düzeyde olmasa da Türkiye’nin tanıtımı için her yıl belirli bir bütçe ayrılmıştır.

Türkiye’nin yurt dışı tanıtımı için; 2002 yılında 117 milyon TL bütçe ayrılırken 2011 yılında 155, 2012 yılında 149 milyon TL bütçe ayrılmıştır. 2013 yılının ilk bölümünde 48 milyon dolarlık yurtdışı tanıtım bütçesi ayrılmıştır. Ek ödemelerle bu miktar artmıştır.

Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından her yılın sonbahar aylarında gelecek yılın yurt dışı tanıtım ihalesi yapılmaktadır. Bu ihalenin ilk bölümü 50 milyon dolar kadardır. Yıl içinde bu rakam yapılan eklerle 100/120 milyon dolar seviyesine ulaşmaktadır. Bu ilaveler için yeniden ihale yapılmamakta, ilk ihaleyi alan firmalar üzerinden tanıtıma devam edilmektedir.

Kültür ve Turizm Bakanlığı bu güne kadar Türkiye’nin tanıtım ihalesinin olabildiğince açık ve şeffaf olmasına özen göstermiştir. İhale sürecine bakanlık temsilcileri ile birlikte

turizm alanının Seyahat Acenteleri/ TÜRİSAB, Turizm Yatırımcıları/TYD, Konaklama ve işletmecileri/TÜROFED, TUROB, Rehberler/TUREB gibi bütün kuruluş temsilcileri, reklâm alanının uzman kuruluşları ve üniversitelerin ilgili bilim dallarından temsilcileri katılmışlardır. Son yıllarda bu alan temsilcilerine, ihaleye katılanların önerilerinin sunum kısmına değil, son fiyat tekliflerine kadar her safhasında katılma olanağı sağlanmıştır.

2014 yılına kadar ihalelerde dünya; kıtalar ölçeğinde bölgelere ayrılmış ve genellikle farklı kıtalar farklı firmalara verilerek hem üretimde rekabet, hem de pazarlıkta kamu lehine kolaylık sağlanmıştır. Bu yöntemle önceki yıllarda farklı firmalar kendi bölgelerinde yılbaşından itibaren tanıtıma başlamışlar; her biri kendi alanında özgün üretimler yapmaya gayret etmiştir. Son yıllarda bu firmaların komisyon ücretlerini yüzde 3'ler seviyesine çekmesi sağlanmıştır.

Oysa 2013 yılı sonunda yani 2014 yılı için yapılan tanıtım ihalesinde bütün bu yöntemler terk edilmiş, daha önce beş reklâm ajansının yaptığı iş birleştirilerek tek ihale yapılmış, ihale kapalı kapılar arkasında tam bir keyfilikle yapılmıştır. İhaleye, önceki yılların aksine bakanlık dışından hiçbir kurum ve kişi davet edilmemiş, ihale tam bir kapalılıkla yapılmıştır. Tanıtım işi, önceki yılların aksine tüm dünyada bir firmaya hatta bir kişiye verilmiştir. Bütün dünyada, yılın tamamı itibariyle 100 milyon doları aşkın bir iş tek bir firmaya verildiğine göre firmanın komisyonunun önceki yıllardaki yüzde üç oranından düşük olması gerekmektedir. Ancak tam aksi olmuş bu firmaya yüzde 11 komisyon verilmiştir. Bu yüksek komisyon nedeniyle devlet 8 milyon dolardan fazla zarar etmiştir.

Netice itibariyle, bu yıl Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın tanıtım ihalesi tam bir kayırma/ yolsuzluk görüntüsü taşımaktadır. Sadece komisyon olarak 8 milyon dolardan daha fazla ödeme yapılması da yolsuzluk ve usulsüzlerin göstergesidir.

38. TÜBİTAK VE YOLSUZLUK DOSYASI

17-25 Aralık süreciyle ortaya çıkan yolsuzluk ve rüşvet faaliyetleri AKP'yi büyük bir panik havasına sokarken yolsuzluk ve rüşvet sorgulamasından kurtulmak için her yol kullanılmıştır. Yargı, idare, meclis hatta medya derken bilim de AKP'nin 17-25'ten yakayı kurtarma çabalarına sahne olmuştur.

17-25 Aralık sürecinde TÜBİTAK'ın konumu bu hususu açığa çıkarmaktadır. AKP 17-25 Aralık sürecini takip eden 2 ayda kurumdan 250'den fazla kişi tasfiye etmiştir. AKP'nin yeni TÜBİTAK'ı işte bu süreçte dönemin Başbakanı ve dönemin AB Bakanı Egemen Bağış hakkında skandal boyutuna ulaşan kararlar almıştır.

Recep Tayyip Erdoğan ve Egemen Bağış'a ait olduğu ileri sürülen bazı ses kayıtlarının TÜBİTAK'taki incelemelerinde söz konusu kayıtların hecelerinin birleştirilmesi suretiyle elde edildiği kararına varılmıştır. TÜBİTAK açıklamasında şöyle demiştir: "Tüm kelimelerden oluşan bir montajdan farklı olarak, kelimelerin dahi parça hecelerden oluşturularak, istenen yeni kelimenin türetilerek ortaya çıkarıldığı ilginç bir uygulama ortaya konmuştur." TÜBİTAK kayıtlara montaj demiştir. Ancak konuşmaların muhatapları bu kayıtları kabul etmiştir. Böylece TÜBİTAK Dünya literatürüne bilimsel katkılarıyla değil ama skandal kararlarıyla girmiştir.

Bu ses kayıtlarında olanları şöyle sıralamak mümkündür: Dönemin başbakanı Recep Tayyip Erdoğan'ın oğluya yaptığı sıfırlama konuşmaları, Alo Fatih hatları, dönemin Adalet Bakanı Sadullah Ergin ile yaptığı "alevi hakim" konuşmaları... Yine Egemen Bağış'ın Kur'an-ı Kerim'den ayetleri alaya aldığı "bakara-makara" konuşmaları... Hatırlatmakta fayda var, örneğin, Egemen Bağış'ın söz konusu konuşmayı yaptığı gazeteci Metehan Demir bu konuşmayı doğrulamıştı. Konuşmanın muhatabı konuşmayı doğrularken TÜBİTAK yalanlamaktadır.

TÜBİTAK'ın bu kararına aslında şaşırılmaması gerekmektedir. Zaten AKP'li kadrolarla doldurulmuş bir kurumda Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanı Fikri IŞIK'ın 26 Şubat günü yaptığı şu açıklamanın tersi bir sonuç çıkması beklenemezdi: "İlk dinlediğimde çok açık montaj olduğunu hissettim." Sayın bakanın bu cümleyi bilimden sorumlu bir bakan olarak dile getirmesi kabul edilebilir bir şey değildir. Bilimden sorumlu bakan bilimi yok saymakta, hisleriyle hareket etmektedir.

TÜBİTAK'ın yolsuzluk rüşvet soruşturması konusundaki raporunda hecelerinin birleştirilmesi suretiyle bir montaj olduğu ifadesine atfen cevapsız kalan sorular şunlardır: TÜBİTAK bu hususu nasıl tespit etmiştir? TÜBİTAK Dünyada kullanılmayan hangi teknolojiye sahiptir ki bu ayrıntıyı ortaya çıkarabilmiştir? Ayrıca madem bu kadar ileri bir teknolojiye sahip neden bunu gerçek anlamda bilimsel ve teknolojik çalışmalar için

kullanmıyorsunuz? Neden TÜBİTAK Dünyada eşi benzeri olmayan bu teknoloji ile Dünya üzerinde ses getirememiştir?

Sonuç olarak, TÜBİTAK'ın görevi hırsızlıkla, yolsuzlukla ve rüşvetle suçlanan kişileri korumak ve kurtarmak değildir. TÜBİTAK bilimin ahlakı ve şerefiyle hareket etmek zorundadır.

39. TELEKOMÜNİKASYON İLETİŞİM BAŞKANLIĞI VE İNTERNET DÜZENLEMELERİ

17-25 Aralık süreci AKP'de derin sarsıntılar ortaya çıkarmıştır. Hükümet bu süreçte adli düzenlemelerden idari tasarruflara, kanun değişikliklerinden yeni yönetmeliklere kadar hükümetin kuyruğu kurtarmak için yapmadığı şey kalmamıştır. Bunlardan birisi de kamuoyunda internet düzenlemeleri olarak bilinen konudur.

Kamuoyunda en çok tartışılan konulardan birisi internet erişiminin engellenmesidir. Önceki durumda çocukların cinsel istismarı veya fuhuş suçu söz konusu ise TİB resen erişimi engelleyebilirdi. Sonrasında milli güvenlik ve kamu düzeninin korunması, suç işlenmesinin önlenmesi gibi durumlarda da TİB Başkanına 4 saat içinde erişimi engelleme hakkı verilmişti. Bu düzenleme 3 Ekim'de açıklanan Anayasa Mahkemesi kararıyla iptal edilmiştir. Uygulama alanı bulmamış olsa da hükümetin bu yönde ortaya koyduğu irade zihniyetinin bir göstergesi olarak hafızalarda yerini almıştır.

TİB başkanına kamu düzeni olgusunun içeriğini belirleme yetkisi verilmek istenmektedir. Bu tür keyfî uygulamalar Türkiye'de demokratik hukuk devleti ve yönetimi algısına zarar vermektedir. Hükümeti protesto etmekle hükümete darbe yapmak arasındaki farkın kararının nasıl verileceği büyük bir soru işaretidir. Öte yandan kamu düzeni olgusu AKP'nin en derin kaygılarından birisi olacak ki terör örgütü PKK'dan bile kamu düzenini sağlaması talep edilmektedir.

AKP hükümeti bu dönem içerisinde torba yasa ile 5651 sayılı İnternet Ortamında Yapılan Yayınların Düzenlenmesi ve Bu Yayınlar Yoluyla İşlenen Suçlarla Mücadele Edilmesi Hakkında Kanunda değişiklikler yapmıştır. Öncelikle belirtmeliyim ki AKP döneminin genel karakteristiği olarak hükümet kendi çıkardığı kanunları bile birkaç yıl içerisinde kendi ihtiyaçları doğrultusunda değişiklikler yapmaktadır. Diğer bir ifadeyle, bir

koalisyonlar topluluğu olan AKP dönemselsel olarak koalisyondaki ortaklarına göre veya kendi çıkarı doğrultusunda yasama faaliyeti yapmaktan ar duymamaktadır.

5651 sayılı kanun 23 Mayıs 2007 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmesinden sonraki 7,5 yılda tartışmaların odak noktası olmuştur. Bu süre içerisinde önemli bazı olaylar görülmüştür. Örneğin, 2011 yılı milletvekili genel seçimleri öncesinde muhalif siyasi parti yöneticilerine yönelik ahlakdışı saldırılar yaşanmıştır. Özel hayatın dokunulmazlığı ve mahremiyeti açıkça ihlal edilmiştir. AKP hükümeti ise bu tür ses ve görüntü kayıtlarının internet aracılığıyla sızdırılmasına manidar bir tutumla duyarsız kalmış, suça adeta iştirak etmiştir. Bu tuzakların aydınlatılması için hükümet hiçbir önlem almamış, özel yaşamın gizliliğini sağlamak ve suçluların tespiti ve yakalanması için hiçbir çalışma yapmamıştır. Ne zaman ki namlunun ucu kendisine dönmüştür, tehlikenin farkına varmıştır ve özel hayatın gizliliğini sağlama bahanesiyle düzenlemeler getirilmiştir.

Hükümetin 5651 sayılı Kanunda yaptığı değişiklikler şunlardır:

- Telekomünikasyon İletişim Başkanlığının (TİB) özel hayatın gizliliği gerekçesiyle mahkeme kararına ihtiyaç duymaksızın internet ortamındaki herhangi bir içeriğe ulaşımı en geç dört saat içerisinde engelleyebilmesi,
- TİB başkanı veya Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanının emriyle başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunmasına bağlı olarak gecikmesinde sakınca bulunan hallerde erişim engellemesinin yapılabilmesi,
- Kişisel verilerin ifşasına neden olabilecek şekilde URL üzerinden internet erişiminin engellenebilmesi,
- Kuruluşuna dair hükümde ticari menfaatler ve siyasi iradeye göre hareket edeceği anlaşılan “Erişim Sağlayıcıları Birliği” adı altında bir birlik oluşturulması ve erişimin engellenmesi kararlarının uygulamasının bu birliğe verilmesi,
- Mahkeme tarafından verilecek erişimi engelleme kararlarının muhataplarının itirazı dahi beklenmeden “Erişim Sağlayıcıları Birliği” tarafından derhal yerine getirilmesi,

- TİB personelinin görevlerinden doğan veya görevinin yerine getirilmesi sırasında işledikleri iddia edilen suçlardan ötürü haklarında cezai soruşturma yapılmasının TİB başkanı için ilgili bakana, diğer personel için ise kurum başkanına verilmesi.

Bu düzenlemelerle aslında Anayasaya aykırı düzenlemeler gündeme getirilmektedir. Burada TİB'in talep edeceği tüm bilgilerin içerik sağlayıcılar tarafından TİB'e verilmesi ve yine içerik sağlayıcıların TİB'in talep ettiği tüm tedbirleri alacağı hüküm altına alınmıştır. Böylece hassas bilgi, şahsi bilgi, gizli bilgi, ticari bilgi gibi bilgi çeşitlerinin TİB aracılığıyla hükümete sunulmasının önü açılmıştır.

Özel hayatın gizliliği ve bireysel haklar bizzat bu hüküm tarafından yok sayılmaktadır. Anayasanın 38'inci maddesinin 5'inci fıkrasında kişilerin kendisini ve kanunda gösterilen yakınlarını suçlayan bir beyanda bulunmaya veya bu yolda delil göstermeye zorlanamayacağı öngörülmektedir. Bu anlamda mesleki bir faaliyeti bulunmayan bir içerik sağlayıcının ifade hürriyeti kapsamında internet ortamında yayınladığı içeriklere ilişkin bilgilerin TİB'e sunulmak zorunda olması bir Anayasa ihlalidir.

TİB'e verilen sınırsız ve keyfi yetkilerden birisi de internetteki tüm trafik bilgilerinin kaydedilmesidir. Buna göre, internet ortamında yapılan her işlem keyfi olarak takip edilebilecektir. Hukuk ilkeleri çerçevesinde takibin şartı bir suç şüphesinin varlığıdır. TİB herhangi bir suç şüphesi olmasa dahi istediği trafik bilgilerini yer sağlayıcıdan temin edebilecek, böylece ifade ve haberleşme hürriyetini kısıtlayan sonuçlar ortaya çıkabilecektir. Bu yetkiyle kimin hangi sayfayı ne kadar süreyle takip ettiğini, kullanıcılar arasındaki veri alışverişini, kullanıcıların giriş yaptığı IP adreslerini öğrenilebilecektir.

Netice itibarıyla, internet kullanımına dair hukuki düzenlemelerin amacı düşünceyi açıklama hürriyetini kısıtlamak olmuştur. Anayasalar ve uluslararası anlaşmalar öncelikle bireyin hak ve hürriyetlerinin korunmasını öngörmektedir. 5651 sayılı Kanunun bireyin temel hak ve hürriyetlerini koruyup gözetmesi gerekmektedir. Oysa kanunda öngörülen değişiklikler aksi bir duruma işaret etmektedir.

40. CUMHURBAŞKANLIĞI SARAYI MALİYETİ

2014 yılının bütçe giderlerinde AKP'nin israf ve lüks noktasına ulaşan harcamalarının olduğu görülmektedir. Bu harcamalar cumhurbaşkanlığı için yapılan ve saray olarak nitelenen bina, uçak ve taşıtlar üzerinde yoğunlaşmaktadır.

Cumhurbaşkanlığı için kullanılan bina bütçe değerlendirmesi açısından büyük bir israf olarak değerlendirilmekle birlikte cumhurbaşkanlığının bu binaya taşınması yeni bir meşruiyet krizini de ortaya çıkarmıştır. Bu krizin sebebi Atatürk Orman Çiftliğinde başbakanlık olarak başlayıp “Ak Saray” olarak biten kaçak inşaatıdır. Ak Saray ifadesi ilk kez Başbakan Ahmet Davutoğlu tarafından 5 Eylül 2014 tarihinde katıldığı bir televizyon programında kullanılmıştır. Bu ifade AKP ve Erdoğan zihniyetinin bilinçaltını ortaya çıkarmıştır.

Saray inşaatı için cumhurbaşkanı Erdoğan bu inşaatın gerekçesini “Yabancı devlet adamlarını sokakta karşılamak zorunda kalıyorduk” şeklinde bir açıklama yapmıştır. Erdoğan'ın bu açıklaması çerçevesinde dikkat edilmesi gereken bir başka husus daha vardır. Bu inşaatın alanı yaklaşık 300 bin metrekaredir. Bu kadar geniş bir alana sahip inşaatın bir ülkenin itibarını nasıl yükselteceği bir soru işaretidir. Kaldı ki devletlerin itibarları binalar üzerine inşa edilemez.

Uluslararası politikada bir itibar sağlayıcısı olamayan cumhurbaşkanlığı sarayı Recep Tayyip Erdoğan için iç politikada adeta bir güç gösterisine dönmüştür. Bu inşaatın alanı 1'inci dereceden tarihi ve doğan SİT alanı iken bizzat Erdoğan tarafından 3'üncü derece SİT alanına dönüştürülmüştü. Sonrasında Orman Genel Müdürlüğü ile TOKİ arasında 2012'de yapılan bir anlaşma ile “Koruma Amaçlı Nâzım İmar Planı” düzenlemesine açıldı. Ankara 11'inci İdare Mahkemesi SİT statüsünün değiştirilmesi kararını yasalara aykırı bularak iptal etmişti. Ancak inşaat devam etti ve Ankara 5'inci İdare Mahkemesi “yürütmeyi durdurma kararı” verdi. Bu inşaatın durdurulması ve yıkılmasına dair karardan sonra şu açıklamayı yapmıştır: “Yürütmeyi durdurdular, binayı durduramayacaklar. Açılışını da yapacağım, içine de girip oturacağım. Güçleri yetiyorsa yıksınlar.”

Cumhurbaşkanı Erdoğan yargıyı, yasamayı dikkate almamaktadır. Hukuk, Erdoğan'ın ayakları altında ezilmektedir. Erdoğan hukuk üzerine yemin ederek göreve başlamıştı. Ancak kaçak ve hukuksuz inşaatların koruyucusu olmuştur. Ak Saray için değinilmesi gereken en önemli husus da bu inşaat için yapılan harcamalardır. Maliye Bakanı Mehmet Şimşek Plan ve

Bütçe Komisyonundaki bütçe görüşmelerinde saray için yapılan harcamanın 1,3 milyar TL'yi bulduğunu ifade etmiştir.

Bu sarayın inşaatı için yapılan harcamalar milletimizin ihtiyacı olan alanlara yatırım olarak kullanılmış olsaydı ortaya çıkan tablo şu şekildedir:

- 1 milyar 370 milyon TL ile Soma'da ve Ermenek'te meydana gelen maden facialarının bir daha yaşanmaması için ortalama maliyeti 450 bin TL olan 2.900 adet yaşam odası kurulabilirdi.
- 1 milyar 370 milyon TL ile ortalama maliyeti 6 milyon TL olan 16 derslikli bir ilkokul/ortaokul binasından 216 adet yapılabilirdi.
- 1 milyar 370 milyon TL ile ortalama maliyeti 26 milyon TL olan 200 yataklı 50 adet hastane yapılabilirdi.
- 1 milyar 370 milyon TL ile ortalama maliyeti 170 milyon TL olan 8 adet uydu Mars'a gönderilebilirdi.
- 1 milyar 370 milyon TL ile ortalama 13 bin istihdam sağlanabilirdi. Türkiye'de sektörler itibariyle değişmekle birlikte her bir işsize iş oluşturmanın ortalama yatırım maliyeti 100 bin TL olarak gerçekleşmektedir. Buna göre, 1,3 milyar TL ile 13 bin istihdam sağlanabilirdi.
- 1 milyar 370 milyon TL ile asgari ücret üzerinden yaklaşık 1,5 milyon işçinin bir aylık maaşı ödenebilirdi.
- 1 milyar 370 milyon TL ile ortalama 100 bin TL'ye mal olan konutlarla düşük gelir düzeyli vatandaşlarımız için 13 bin adet ev yapılabilirdi.
- 1 milyar 370 milyon TL ile 2014 yılında enflasyona yenik düşen memura yüzde 1,3 ek zam yapılabilirdi.

- 1 milyar 370 milyon TL ile çiftçiye bu yıl için 650 milyon TL olarak açıklanan mazot desteği üzerinden 2 yıl mazot desteği sağlanabilirdi.
- 1 milyar 370 milyon TL ile 2 milyon TL'ye mal olan 100 kişilik 685 adet öğrenci yurdu yapılabilirdi.

Netice itibariyle, cumhurbaşkanlığı sarayı AKP döneminin lüks ve israf harcamalarının ve hukuksuzluğun simgesi haline gelmiştir. Toplumsal ihtiyaçların karşılanması için kullanılacak 1 milyar 370 milyon TL'yi bulan para lüks ve israf harcaması için kullanılmıştır.

41. ADALET VE HUKUK

41.1 Adalet Politikaları ve Hukuk Devleti

Adalet kavramı insanlık tarihinin toplumsal yaşamının, uluslararası ortamının, devlet-devlet ilişkisi, devlet-birey ilişkisi, birey-birey ilişkisi gibi alanların tamamının ilgilendiren bir kavramdır. Kavramın tarihsel gelişiminde pek çok tanım getirilmiştir. Halen de kavrama dair pek çok yaklaşım ortaya konulabilmektedir. Ancak hepsinde genel geçer olan bir esas vardır ki adaletin olduğu yerde hak sahibine hakkını teslim etmek vardır, orada zulmetmek yoktur.

Adalet hak ve özgürlüklerin güvencesidir. Adalet gücünün korunmasına değil, hakkının savunulmasına hizmet etmelidir. Adaleti belirleyen şey para ve iktidar sahipliği değildir. Adalet hukuksuzluğun, kul hakkı yemenin, yolsuzluğun, usulsüzlüğün, rüşvetin kapatıcısı anlamında değil ama yansıtıcısı anlamında perdesidir. Adalet parmak çoğunluğu demokrasiyle iktidar sahibini ve yandaşlarını koruma mekanizması değildir.

AKP döneminde evinde ayakkabı kutularında 4,5 milyon dolar çıkan bir kamu bankası genel müdürü ve evdeki para kasalarında milyonlarca lira para çıkan bakan çocukları 45 günde dışarı çıkarken baklava çalan bir çocuğun 12 yıla yargılandığı, bir marketten acıktığı için bir poğaçaya ve bir adet meyve suyu alıp da marketin kasasına hiç dokunmayan bir çocuğun 12,5 yıla yargılandığı bir hukuk adalet mekanizması oluşturulmuştur. Aynı mekanizma 17-25 Aralık yolsuzluk ve rüşvet soruşturmalarına takipsizlik kararı verirken haklarında milyonlarca

dolarlık rüşvet ve yolsuzluk iddiaları olan bakan çocukları ve İran asıllı bir kişiyi yargılanmaktan kurtarmaktadır.

Adaletle olan güvenin azalması Türkiye Cumhuriyeti'nin bir hukuk devleti olması niteliğini de tartışmaya açmıştır. Adaletin olmadığı yerde ise hukuk devleti de yoktur. Hukuk devletinin en basit ve açık tanımında kendi koyduğu hukuka bağlı kalarak onu uygulayan devlet açıklaması yer almaktadır. Hukuk devleti insan hak ve özgürlüklerini güvenceye alan, yönetilenlerin haklarını aramalarının önündeki tüm engelleri kaldıran, demokratik, eşit ve adaletli bir düzen içerisinde otoriteyi insanların özgürlüğü lehine sınırlandıran, hukukla ve hukukun genel kurallarıyla bağlı olan devlettir. AKP döneminde bu en basit tanımdan bile her geçen gün uzaklaşmaktadır.

Hukuk devletinde insanların yaşam şekli "iktidarın güvencesi altında" değil, yasaların ve Anayasanın güvencesi altındadır. Hukuk devletinde " 'Oğlum' hedef alarak bana gelmek istiyorlar" ifadesi telaffuz dahi edilemez. Yargı önünde ne oğlu ne de başbakanın (şimdinin cumhurbaşkanının) kendisi dokunulmaz değildir. Çünkü hukuk devletinde kimsenin suç karşısında bağımsızlığı yoktur. Hukuk devletinde siyasi iktidar yargıya emir veremez, yargıyı tehdit edemez. Hukuk devletinde, "Yargıya zaten gerekenleri söyledik, yargı da gereğini yapıyor." "Yargıya sesleniyorum: Siz de içindeki kirlileri temizleyin. Siz de öyle tertemiz değilsiniz. Bizim de bildiklerimiz var." gibi cümleler bizzat hükümet tarafından ifade edilemez.

AKP döneminde hükümet ve iktidar mensupları kendi koydukları kurallara dahi uymamaktadır. Özellikle 17-25 Aralık süreciyle birlikte hukuk kurallarının yerini hükümetin keyfi ihtiyaç ve talepleri almıştır. Hukuk devletinin ve demokrasinin en temel direklerinden birisi olan kuvvetler ayrılığı ilkesi AKP döneminde kamu yönetiminden bertaraf edilmiştir. Kuvvetler ayrılığı olmaksızın var olduğu iddia edilen demokratik sistem ancak ve ancak bir azınlık diktatörlüğünü diğer bir ifadeyle totaliter bir yönetimi ifade eder.

AKP döneminde özellikle 17-25 Aralık süreciyle birlikte bu iki kavram adeta tasfiye edilmektedir. Bu tasfiye sürecinin en önemli göstergelerinden birisi Adalet Bakanının soruşturmada ismi geçen 4 bakanın fezlekelerini savcılara geri göndermesidir. Bu fezlekeler bakanların suç işlediğine ilişkin delillerle birlikte Adalet Bakanına geliyor, sayın bakan 45

gün boyunca bu dosyaları incelemiştir. Öncelikle sayın bakanın bu dosyaları neden incelediğini anlamak mümkün değildir.

Adalet Bakanı hâkim değildir, savcı değildir, fezlekelerin muhatabı olarak TBMM'nin yetki ve görevini tek başına yüklenebilecek birisi değildir. Fezlekelerin 45 gün boyunca incelenmesinin ve bu süre içerisinde 16 adet ilin emniyet müdürünün değiştirilmesi ve 3 defa hâkim kararnamesi çıkarılması kamuoyunda tartışıla gelen gelişmelerden olmuştur.

Adalet Bakanı yargının bağımsızlığını, tarafsızlığını, hâkim teminatını sağlamakla mükelleftir. Yolsuzlukların üstünü kapatmak, yolsuzluk ve rüşvet delillerini bertaraf etmek, bu delillere göre polisi, hakimi, savcuyu dizayn etmek adında adalet olan bir bakanlığın görevi değildir. Adalet Bakanı bu tutumuyla adaleti yerle yeksan etmiş, demokrasiyi ayaklar altına almış, hatta TBMM'nin hak ve görevlerini gasp etmiştir. Bu olay göstermiştir ki, AKP 17-25 Aralık sonrasında yargıya, emniyete ve TBMM'ye darbe yapmıştır. Hükümet Anayasayı askıya alarak darbeci bir hükümet sıfatına bürünmüştür.

41.2 Yargı Bağımsızlığı

Hukuk devletinin olmazsa olmaz ilkelerinden birisi de yargı bağımsızlığıdır. AKP'nin karnesi yargı bağımsızlığı konusunda da kırıklarla doluyken başbakan yardımcısı Numan Kurtulmuş şu açıklamayı yapmıştır: “Yargı bağımsız olacaktır ama yargının bağımsız olması demek, millet iradesinin dışına çıkacağı anlamına gelmez.”

AKP'nin grup başkanvekili de benzer bir açıklama yapmıştır. HSYK seçimleri öncesinde bu kişi paralel dedikleri yapılanmayı kast ederek “Kazanırlarsa gayrimeşru sayarız” demiştir. Bu açıklamalar yürütmeye uyumlu yargı özlemlerini ifade etmektedir. Dönemin başbakanı Recep Tayyip Erdoğan ise Brüksel'de “Yargıyı bağımsız bir güç olarak kabul edemeyiz.” demiştir. Adalet Bakanlığından ise bu ifadelere ilişkin hiçbir düzeltme açıklaması yapılmamıştır.

Yarı bağımsızlığının üç boyutu vardır: Birincisi, yargının yasama organına yani TBMM'ye karşı bağımsızlığıdır. İkincisi, yargının yürütme organına yani Cumhurbaşkanı, başbakan ve bakanlara karşı bağımsızlığıdır. Üçüncüsü, yargının bizzat yargı organına yani

üst yargı organlarına, karşı bağımsızlığıdır. Bunların yanında yargı medyadan ve toplumsal baskıdan da bağımsızdır.

Seçimler millet iradesini ortaya koyarken bu iradeyle yasama ve yürütme organları tespit edilir. Anayasal hükümler ve evrensel hukuk normları gereği yargı bu iki kuruma karşı da bağımsızdır. Henüz AKP'nin bu Anayasal hükmü değiştirecek bir girişimde bulunmadığını bildiğimize göre bu kural caridir.

41.3 Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu Seçimleri

Türkiye'deki adalet sistemi, hukuk düzeni, yargı bağımsızlığı gibi tartışmaların yoğunlaştığı kurum HSYK olmuştur. HSYK yargıdaki hâkim ve savcılarının mesleğe kabul ve atamalarını, yüksek yargıya üye seçimini ve hâkim ve savcılarla ilgili disiplin soruşturmalarını yürüten bir kurumdur. Hükümetin HSYK'ya yaklaşımı kurumun bu görevleri çerçevesinde yargıya hâkim olmanın yolunun bu kurumdan geçtiği şeklindeki yaklaşımıdır. HSYK seçimleri de yargıya hâkim olma tartışmaları içerisinde geçmiştir. Bütün bu tartışmaların temelinde ise 12 Eylül 2010 referandumu sonrasında bir cemaat ile AKP'nin yargıda kurduğu işbirliğinin bozulmasıdır.

HSYK üzerine yapılan tartışmalar hükümetin bir takım yeni kanuni düzenlemeler ortaya çıkarmasına sebep olmuştur. Hükümet bu amaç uğruna 2010'da referandumda yüzde 57,88'lik oy oranıyla kabul edilen ve kendisinin de kabul edilmesi için büyük gayret gösterdiği HSYK'nın yapısını kanunla bozmak istemiştir. 2010 referandumu öncesi AKP'nin seçim meydanlarından, dönemin başbakanı Recep Tayyip Erdoğan'ın kullandığı ifadeler şunlardır:

Yer Denizli, tarih 5 Ağustos 2010: "Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu'nun yapısını değiştiriyoruz. Anadolu'da, Trakya'da binbir zorlukla, meşakkatle görev yapan ilk derece mahkemeleri hakim ve savcılarını artık kendi kaderlerini tayin hakkına kavuşacaklar."

Yer Rize, tarih 10 Ağustos 2010: "Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu'nun yapısı değişiyor. İnşallah orası da birilerinin arka bahçesi olmaktan çıkıyor."

Yer Trabzon, tarih 10 Ağustos 2010: “Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu artık sadece birilerinin belirlediği değil, ilk kademe mahkemelerinin de söz sahibi olduğu bir yapıya kavuşuyor. Hukukta ideolojik yapılanmaların, taraf tutmanın önüne geçecek düzenlemeyi getiriyoruz.”

Yer Kocaeli, tarih 18 Ağustos 2010: “Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulunun yapısını değiştiriyor, hukukta artık kast sistemine, kapalı devre sisteme son veriyoruz.”

Referandum sonrasında 12 Ekim 2010’da AKP Grup Toplantısında ise şu ifadeler kullanılmıştır: “12 Eylül’de gerçekleşen Anayasa değişikliğinin özellikle de Hakimler Savcılar Yüksek Kurulu’nun yapısındaki değişikliğin ne kadar isabetli olduğunu bir kez daha ortaya koymuştur.”

Hükümet, o günlerde Milliyetçi Hareket Partisinin uyarılarına kulak asmamıştır. Milliyetçi Hareket Partisi olarak o günlerde kullandığımız bazı uyarılar şunlardır:

“AKP’nin amacı yargı reformu değil, siyasi hesaplardır.”

“Hukuk, demokrasi, özgürlük kavramları AKP’nin gerçek amaçlarını gizlemek için ambalaj malzemesidir.”

“AKP yargının tarafsızlığını, objektifliğini zedeleyecek.”

Her fırsatta millet iradesinden bahseden, yargı bağımsızlığını dahi millet iradesine bağlayan AKP millet iradesini bizatihi kendisi yok saymıştır. AKP adeta 4 yıl önceki “evet”inden pişmandır. Bu “evet”inden dolayı Türk milletinden özür dilenilecek bir noktaya gelmişlerdir.

Hükümeti bu tutumu takınmaya götüren neden yargının AKP’nin yolsuzluk ve rüşvetlerini ortaya çıkarmaya başlaması ve 17 Aralık süreciyle birlikte fotoğraflar, videolar, tapelerin kamuoyu bilgisine sunulmasıdır.

Hükümet bu tutumuyla rüşvetçinin, yolsuzluk yapanın değil, HSYK’nın peşine düşmüş olduğunu göstermektedir. Hükümet yolsuzluk ve rüşvet soruşturmasını sonlandırmak

için hukukun tamamını hedef tahtasına oturtmaktan çekinmemiştir. Milliyetçi Hareket Partisi olarak AKP'nin bu tutumuna tıpkı 4 yıl önce olduğu gibi karşı çıkıyoruz. 2010 yılında da AKP yargıyı tamamıyla kendi kontrolü altına alma çabasına girmişti. 2010'dan 17 Aralık 2013'e gelen süreçte yargıda AKP'nin kurduğu yapılanma oklarını bizzat kurucusuna çevirmişti. Diğer bir ifadeyle, bu yapı bizzat kurucusuyla hesaplaşmayı dahi göze alabilen bir yapı olmuştu.

O gün eğer AKP HSYK'yı referandum aracılığıyla kontrol altına almak yerine bütün milletin benimseyeceği ve tarafsız ve bağımsız yargının teminat altına alınacağı bir yapı ortaya koyabilseydi bugün yargıda yaşadığı derin krizi yaşamayacaktı. Ancak AKP yine HSYK'yı kontrol altına alınmak istemektedir.

Bu sürecin son halkasını HSYK seçimleri oluşturmaktadır. Bu süreç hükümetin yargıya müdahalesi açısından çok önemli veriler ortaya koymaktadır. İlk olarak, hükümetin desteklediği bilinen Yargıda Birlik Platformu listesinin Ankara'da gerçekleştirilen tanıtım toplantısına başsavcılıklardan otobüsler kaldırılmıştır. Devletin polisleri bu otobüslere eskortluk etmiştir. Bakanlığın üst düzey bürokratları da bu platforma destek olduklarını göstermek adına toplantıda hazır bulunmuştur.

İkinci olarak, yine Yargıda Birlik Platformu için Adalet Bakanlığı'ndan gruplar "seminer" adı altında illere gidip adeta seçim çalışması yapmıştır. Yine bu platformun illerde yaptıkları programların yemekleri valilikler tarafından karşılanmıştır. Yine cumhurbaşkanı Erdoğan, Başbakan Davutoğlu ve Adalet Bakanı Bekir Bozdağ'ın günlerce birbiri ardına yaptıkları tehditvari açıklamalar vardır. Seçim sürecinde en büyük seçim vaadi ise bizzat sayın bakanın ağzından duyulmuştur. Adalet Bakanı hakim ve savcılara zam yapılacağını, özlük haklarında düzenlemeye gidileceğini vaat etmiştir.

Bu şartlar altında Bekir Bozdağ'ın seçimden sonra yaptığı "Türkiye'nin yargısı kazanmıştır. Hukuk devleti ve tarafsız ve bağımsız bir yargı kazanmıştır. İdeoloji değil çoğulculuk ve sağduyu kazanmıştır." açıklamaları hiçbir anlam ifade etmemektedir.

Netice itibarıyla, yargıda kaos devam etmektedir. Bu yapı ve bu zihniyet değişmediği müddetçe de devam edecektir. Bağımsız ve tarafsız yargı için HSYK'nın oluşum süreci yeniden değerlendirilmelidir. Buna göre, Adalet Bakanlığı Müsteşarı, kuruldaki doğal

üyeliğinden çıkarılmalıdır. Cumhurbaşkanının üye seçim yetkisi kaldırılmalı ve üyelerin TBMM tarafından seçilmesi sağlanmalıdır. HSYK üyelerinin mutlaka bir defaya mahsus olmak üzere seçilmeleri gerekmektedir. Son olarak HSYK kararlarının yargısal olarak mutlaka denetlenmesi sağlanmalıdır.

41.4 AKP Döneminde Suç Oranlarındaki Artış ve Cezaevlerindeki Doluluk

AKP dönemi toplumsal bozulma ve yozlaşmanın en üst düzeye çıktığı bir dönem olmuştur. Ekonomideki kötü gidişat ve toplumsal kutuplaşma süreci bireysel suç işleme eğilimini arttırmıştır.

Türkiye'nin cezaevleri 12 Eylül'den beri en yüksek doluluk oranına ulaşmış durumdadır. Bu durum Türk toplumunun içini acıtmakta, Türkiye'nin imajını zedelemekte, enerjisini tüketmekte ve yargısını tartışmaya açmaktadır. Türkiye bugün 100 binlerle ifade edilen tutuklu ve hükümlü ile milyonlara ulaşmış dava dosyalarıyla bir suç toplumu haline gelmektedir. Cezaevi ve adliye yapmakla övünen bir yönetimin bile yetişemediği sayıda hükümlü ve tutuklu bulunmaktadır. Adliyeler ne yazık ki davalara yetişememektedir.

Türkiye'deki cezaevlerinde 1 Ekim tarihi itibarıyla 21 bin 316'sı tutuklu olmak üzere 152 bin 335 kişinin kaldığı açıklanmıştı. Bu rakam, son dönemde çıkarılan 5'in üzerindeki yargı paketinin cezaevi nüfusunu azaltmaya yetmediğini ortaya koymaktadır. Özellikle 2005'te yeni Türk Ceza Kanununun yürürlüğe girmesiyle istikrarlı şekilde artan cezaevi nüfusu, 1 Ekim itibarıyla zirveye çıkmıştır.

Suç türlerine göre cezaevi istatistiklerinde hırsızlık ilk sırada yer almaktadır. Buna göre 30 bin 809 kişi hırsızlık suçundan yatmaktadır. Bunun ardından 26 bin 865 kişi adam öldürme; 26 bin 697 kişi uyuşturucu; 17 bin 840 kişi yağma ve gasp; 17 bin 777 mahkûm yaralama; 12 bin 472 kişi cinsel suçlar nedeniyle cezaevinde. Sahtecilik, dolandırıcılık ve adam öldürmeye teşebbüs ise diğer suç gruplarıdır.

Cezaevlerindeki tutuklu ve hükümlü sayısının 2002 yılıyla bir karşılaştırılması yapıldığında ortaya çok çarpıcı bir tablo çıkmaktadır. 2002 yılında 59.429 olan toplam hükümlü ve tutuklu sayısının 2014 yılının Ekim ayında yaklaşık yüzde 300'lük artış göstermiştir. Diğer bir ifadeyle, adında adalet ve kalkınma olan AKP döneminde suç oranlarında 3 kat artış olmuştur. Aynı dönemde ülke nüfusu ise ortalama yüzde 10 artmıştır.

AKP'nin ülkemizi güllük gülistanlık gösterirken başvurduğu yöntemlerden birisi istatistiklerde şark kurnazlığı yapmaktır. AKP döneminde tutukluluk ile hükümlülük arasına "hüküm özlü" diye bir tanım getirildi. Yerel mahkemede hakkında ceza kararı verilmiş bir kişinin bu cezası yüksek mahkemede de onanıncaya dek "tutuklu" sayılması gerekirken bunun yerine uygulama olarak tutuklu ama istatistiksel olarak "hüküm özlü" kabul edilmektedir. Böylece de istatistiksel olarak gerçek tutuklu sayısı gizlenmektedir.

Adalet Bakanlığının görevi bu 152 bin kişiyi sadece yargılayıp cezaevlerine doldurmak değildir. Türkiye'deki artan suç oranlarının sebeplerinin de araştırılması ve bunlara yönelik önlemlerin alınması gerekmektedir. Ancak bakanlığın bugüne kadar bu yönde hiçbir çalışma yapmadığı görülmektedir.

Suç işleme eğiliminin hızla yükseldiği, öfke ve cinnet kültürünün hayatın her alanına hâkim olmaya başladığı toplumumuz açısından bu karanlık dönemin mimarı AKP iktidardır. Mal ve can güvenliğinin yok denecek kadar azaldığı bu ortamda hükümetin otoritesi de tartışılmaya başlanmıştır. İktidar, devletin en önemli görevlerinden olan toplumun güven ve huzur içerisinde yaşama misyonunu yerine getirememektedir.

17-25 Aralık sürecinin baş aktörü AKP hükümetinden bu yönde bir beklenti içerisinde dahi olmak aslında sükut-u hayal'e uğrayacak bir beklentidir. AKP'nin kendisi bir suç örgütü haline gelmiş, müsebbibi olduğu suç toplumunun en büyük aktörü konumuna yükselmiştir.

42. KAMU DÜZENİ VE TERÖR

Türkiye son 12 yılını yoğun bir toplumsal ve siyasal bunalım süreci içerisinde geçirmiştir ve süreç hükümet iradesiyle hala devam etmektedir. AKP Türklüğü hedef alan etnikçi bir anlayışla hareket etmektedir. Bu anlayışın temelinde Cumhuriyet'in etnik bir gruba, yani Türklere dayanılarak tarif edilmemesi gerektiği şeklinde çok yanlış ve tehlikeli bir görüş yatmaktadır. Bu anlayışın savunucularına göre, Türk milli kimliği etnik bir gruba indirgenmekte ve ırkçılık yapılmaktadır.

2009 yılından beri çözüm süreci konuşulmaktadır. Dönemin başbakanı Recep Tayyip Erdoğan'ın isteğiyle, MİT ile PKK arasında Oslo'da yapılan görüşmeler yıllarca devam

ettirilmiştir. Özellikle 2012 sonbaharından itibaren Kürt sorununun biteceği, PKK'nın silah bırakarak dağdan ineceği algısı oluşturulmuştur. Kandil-İmralı-Ankara hattında yüzlerce görüşme yapıldı, bir dizi pazarlık yürütülmüştür. Kürt sorununu çözmek iddiasındaki AKP, tek muhatap olarak PKK'yı almıştır. Hükümetle masaya oturan PKK'ya, bir nevi meşruiyet kazandırılmıştır.

Bu dönemde PKK'nın eylemlerinde artışlar görülmüştür. Şehirlerimizde askerlerimiz sinsice kurulan pusularda ateş edilerek şehit edilmekte, asker eşleri evlerinde tehdit edilmektedir. Devlet memurları zırhlandırılmış otobüslere binerek korunmaya çalışılmaktadır. Böyle bir ortamda Başbakan PKK açılımını Orta Doğu'nun büyük başarı hikayesi olarak nitelendirmektedir. Ancak AKP'nin 12 yıllık uygulamaları, Türkiye Cumhuriyeti'nin Türk karakterini reddeden bir anlayışa sahip olduklarını göstermektedir.

AKP döneminde dünyada eşi benzeri olmayan bir şekilde gerçekleşmemiş bir savaşın sanal barışı imzalanmaya çalışılmaktadır. Terör örgütü mensupları “özgürlük savaçısı”, İmralı canisi “barış elçisine” dönüştürülmüştür. Bizzat iktidar sahipleri tarafından bebek katiline “sayın” denildi; “ister kabul edin ister etmeyin Apo Kürtlerin lideridir”, “Dağa çıkışlar artık nitelik kazandı”, “AKP sâyesinde Türk olmaktan kurtulduk”, “Birkaç Mehmetçik öldü diye Meclisi olağanüstü toplayamayız” denildi.

Bu dönemde hükümet ülkemizin bir bölümünü adeta terör örgütünün inisiyatifine bırakmıştır. Teröristler Türkiye Cumhuriyetinin yollarında kimlik kontrolü yapmakta, kendi haraç sistemini işletmektedir. 24 Ekim'de AKP'li bir milletvekili şu açıklamayı yapmıştır: “PKK'lı olmayan vatandaşlarımızın bölgede seyahat özgürlüğünün bile kalmadığını görmüyor mu bu beyefendi? PKK'nın silah marifetiyle herkesi susturmaya kalkıştığını görmüyor mu beyefendi?” AKP Türkiye Cumhuriyeti topraklarında rahatça gezemediğini itiraf etmektedir.

Hükümet bunu yaparken devlete meydan okumayı da serbest bırakmıştır. Örneğin Başbakan yardımcısı Bülent Arınç Kasım 2013'te ABD'ye yaptığı bir açıklamada, “Sayın Öcalan demek, PKK'nın kendine ait bayrağını elinde taşımak, Öcalan'ın posterini taşımak suç olmaktan çıktı. Türkiye'nin sitemi böyle olmalıdır. Eyaletler ve demokratik özerklikler olmalı demek bunların hiçbirisi suç değil, geçmişte bu suçlamalarla cezaevinde yatanların hepsi çıktı. Artık bundan dolayı dava açılmıyor.” ifadelerini kullanmıştır.

Bu ifadelerin manası şudur: Terör örgütünün bütün propaganda araçları hükümet tarafından serbest bırakılmıştır. Hükümet vatandaşının canını, malını koruyamamakta, bütün bunları hedef alan bölücü teröristlerin hareket alanlarını genişletmektedir.

Bu ihanet sürecinin geldiği noktayı son aylarda yaşananlar itibariyle şu şekilde özetlemek mümkündür:

- Diyarbakır Lice'de Yalaza ve Yolçatı köylerinin bir kaç km uzağında PKK kampları ve KCK mahkemeleri kurulmuştur.
- Doğu ve Güneydoğu bölgelerimizdeki pek çok kent merkezinde her gece 1 okulda ya bayrak indirilmiş, ya Atatürk büstü yıkılmış ya da okula molotof atılmıştır.
- PKK'lı teröristler araçlarına flama takarak sözde kaymakam atamaları gerçekleştirmiştir.
- Diyarbakır Lice'de, Şırnak Cizre'de ve İdil'de ve daha başka ilçe merkezlerinde PKK'lılar tarafından kurtarılmış bölgeler ilan edilmiştir.
- Diyarbakır'da 15 Eylül 2014 günü saat 11:00'de Ferzad Kemanger adıyla yasa dışı PKK okulunun açılışı yapılacağı duyuruldu. Üstelik bu açılış gizli saklı değil davul zurnayla yapılacaktı.
- 8 Eylül 2014 günü Batman Beşiri İlçesi İki Köprü beldesi Esence köyü ilkokuluna giren PKK'lı teröristler okulda bulunan Türk Bayrağı'nı indirdikten sonra parçalayıp okul panosuna asmıştır.
- PKK'lı bir teröristin Diyarbakır'daki heykelinin 15 Ağustos'ta resmi açılışı yapılmıştır.
- Türkiye Cumhuriyetinin şehirlerinde kamu görevlilerinin dışarı çıkmaları mülki amirlerin emrine tabi kılınmıştır.

- Ayn El Arab (Kobani) bahanesiyle 6-7 Ekim’de isyan provası yapılmıştır.
- 29 Ekim’de peşmerge birlikleri Türkiye’den geçerek Ayn El Arab’a (Kobani) yardıma gitmiştir.

İşte ülkemizde terörün geldiği nokta budur.

2014 yılı içerisinde ülkemizdeki terör faaliyetlerinin en dikkat çekici safhalarından birisi de PKK’nın Mehmetçiğimize sıktığı ilk kurşunun tetiğini çeken katilin heykelinin dikilmesidir. Hükümet üyelerinden bu konuyla ilgili eleştiriler karşısında “Meselâ orada bir heykel, fiberglas maddeden yapılmış basit bir heykel yani!” cevabı gelmiştir.

Hükümetin içerisinde bulunduğu bu ruh hali hükümetin adına açılım dediği yıkım sürecinin bir özetidir. Hükümet teröristlerin dağda eylem yapmamasını terörün bittiği şeklinde yorumlamıştır. Oysa terör şehirlere inmiştir. Hükümet teröristlerin sınır dışına çıkacağını söylerken onlar şehre yerleşmiş, silah bırakmamıştır. Atatürk heykelleri yıkılırken terörist heykelleri dikilmiştir.

43. SU POLİTİKASI

Dünyadaki 1,4 milyar kilometreküp suyun yüzde 25’i tatlı sudur. Tatlı suyun da yüzde 90’ı kutuplarda ve yeraltında bulunmaktadır. Bu nedenle 21’inci yüzyılın dünyada su üzerinden küresel politika ve stratejilerin artacağı bir yüzyıl olması kaçınılmazdır.

Dünyada kişi başına su tüketimi yılda ortalama 800 m³ civarında iken 1,4 milyar insan yeterli içme suyundan yoksundur. 2,6 milyar insan artma tesislerinden geçirilmemiş su kullanmaktadır. Her yıl 7 milyona yakın insan dizanteri, kolera, ishal gibi temiz suya ulaşamamaktan kaynaklanan hastalıklardan yaşamını yitirmekte, her 30 saniyede bir çocuk temiz içme suyundan yoksun olduğu için ölmektedir. 2025 yılında dünya nüfusunun tahminen üçte ikisi temiz ve içilebilir sudan mahrum kalacaktır.

Ülkemiz su kaynakları, su toplama ve boşaltma alanları 25 büyük havzaya ayrılmıştır. Kullanılabilir bu su potansiyelimizin 53 milyar m³’ü (yüzde 28,5’i) Dicle ve Fırat havzalarında yer almaktadır. Dolayısıyla ülkemizin birçok bölgesi su kaynakları açısından

yetersizlik göstermektedir. Uluslararası standartlara göre; su sıkıntısı ile karşı karşıya olan ülkeler, yıllık kişi başına düşen su miktarı 1000 m³ ile 2000 m³ arasında olan ülkeler olarak tanımlanmaktadır.

Kullanılabilir toplam su potansiyelimiz 112 milyar m³, yıllık su tüketimimiz 44 milyar m³'tür. Ülkemizde kişi başına düşen kullanılabilir su miktarı 1519 m³'tür. 2030 yılına kadar nüfusumuzun 100 milyona ulaşacağı tahmin edilmektedir. Bu durumda kişi başına kullanılabilir su miktarımız 1120 m³'e düşecek ve Türkiye, suyu kıt ülkeler sınıfında yer alacaktır.

Ayrıca 2025'te Türkiye'de yağışların yüzde 25 azalması beklenmektedir. Bu karamsar ve kötü tablonun ortadan kalkmasının yolu; devletlerin su yatırımlarına ağırlık vermesi, mevcut suların en iyi biçimde kullanılması, içme ve kullanma suyunun çoğaltılması, sağlıklı koşullarda taşınmasını sağlamasından geçmektedir.

Gerek su kaynaklarımızın limitleri dışında kullanımı gerek iklim değişikliğinin etkileri, su kaynaklarında azalmaya yol açmaktadır. Küresel ısınma sonucu akarsu havzalarında yıllık akımlarda meydana gelecek azalma sonucunda tarımsal su gereksinimi artacak ve bu azalma, tarımsal üretim üzerinde olumsuz etki yapacaktır. Kurak ve yarı kurak alanların genişlemesine ek olarak, yıllık ortalama sıcaklığın artması, çölleşmeyi, tuzlanmayı ve erozyonu artıracaktır.

Bütün bunlar ortadayken kamuoyuna yansıyan Su Kanun Tasarısı Taslağı AKP'nin su politikasının bu tehlikeleri göz önünde bulundurmadığını göstermektedir. 88 yıl önce çıkarılan Kanun elbette ki bugünün Türkiye'sinin ihtiyacını karşılamaktan uzaktır, ancak kamuoyuna yansıyan bilgiler AKP'nin rant merkezli "Yeni Türkiye"sinin bir görüntüsüdür.

2012'de hazırlanan ancak meclise henüz gönderilmeyen bir tasarı bakanlık eliyle kamuoyuna taşınmıştır. Avrupa Birliği isteğiyle hazırlanan bu tasarı Türkiye'nin ihtiyaçlarını karşılamaktan uzaktır. Avrupa Birliği uyum yasaları adı altında şimdi de suyumuzu göz dikmiştir ve AKP bu işin takipçisi konumundadır. Tasarının en olumsuz tarafı su tahsisidir. Akarsuların özel şirketlere kiralanabilmesinin önu açılmaktadır. Ülkemizin son yıllarda girdiği kuraklık süreci, pek çok büyükşehirimizde yaşanan su sıkıntılarını dikkate alındığında su tahsisinin hiçbir şekilde gündeme dahi alınmaması gerekmektedir.

44. SAVUNMA HARCAMALARI VE SAVUNMA SANAYİ DESTEKLEME FONU

Ülkemiz; çevresinde ve içerisinde siyasi istikrarsızlıkların, isyan noktasına gelen terörist eylemlerin arttığı bir dönemden geçmektedir. Bu dönem içerisinde bütçenin ve OVP'nin en tartışılan konularından birisi de savunma harcamalarında artış olup olmayacağıdır.

OVP'nin açıklandığı basın toplantısında başbakan yardımcısı Ali Babacan “Savunma Sanayi Fonumuz var. O fonda çok ciddi, birikmiş bir rezervimiz var. Gerekliği anda da nerede ne gerekiyorsa da yapılır. Bu konuda da en ufak bir tereddüt olmaz” derken, Maliye Bakanı Mehmet Şimşek de “Güvenlik ve savunma harcamalarında deflatör kadar bile artış öngörmüyoruz” demiştir. Oysa Savunma Sanayi Destekleme Fonunun mevcut hali hükümeti yalanlamaktadır.

Savunma Sanayi Destekleme Fonu 3238 sayılı Kanununun 12'nci maddesi ile TSK'nın modernizasyonunun sağlanması ve Türkiye'de modern savunma sanayiinin kurulması için gerekli kaynağın, genel bütçe dışında devamlı ve istikrarlı bir şekilde temini amacıyla Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası nezdinde ve Savunma Sanayi Müsteşarlığı emrinde kurulmuştur.

Fon bugün Ali Babacan'ın açıklaması sonrasında yeniden tartışma konusu olmuştur. Fondaki para Sayın Babacan'ın fondan beklentilerini karşılayacak düzeyde değildir. 2008-2013 yılları arasında fonun gelirinde yüzde 60'lara varan düşüşler görülmüştür. Örneğin, 2008'de fonun geliri 2,9 milyar dolar, 2010'da 1,1 milyar dolar, 2013'te 1,4 milyar dolardır.

Savunma Sanayi Müsteşarlığının 2012 yılı Faaliyet Raporunda fon ile ilgili şu ifade vardır:

“SSDF hesaplarına giriş yapan kaynak açısından son yıllarda görülen düşmenin nedeni, Fon gelirlerinin azalması değil, tahakkuk etmiş Fon alacaklarının Hazine tarafından aktarılmamış olmasıdır. Etkin bir nakit yönetimi gerçekleştirmek amacıyla Hazine Müsteşarlığı ile koordinasyon içerisinde çalışılmaktadır. Hâlihazırda Fonun Hazine nezdinde tahakkuk etmiş aktarılmayı bekleyen yaklaşık 5,7 Milyar ABD Doları kaynağı vardır.”

Öte yandan, Savunma Sanayi Destekleme Fonu 2009 yılı itibariyle sürekli açık vermiştir. 2009'dan 2013'e kadar Savunma Sanayi destekleme fonu toplamda 4,06 milyar dolar açık vermiştir. Bu ortamda Savunma Sanayi Destekleme Fonunun 2015 yılındaki savunma harcamalarını finanse etmesi mümkün görülmemektedir. Bu durum Hükümetin Türkiye'nin önümüzdeki yıllar için savunma ihtiyaçlarına karşı tedbirsiz olduğunu göstermektedir.

Ancak fon ile ilgili değinilmesi gereken başka hususlar da vardır. 2013 yılı için Savunma Sanayi Müsteşarlığı Denetim Raporuna göre, fonun mevzuata aykırı olarak yolluk, temsil-tören, tanıtım ve personel gibi cari giderleri için kullanıldığı görülmektedir. Oysa bu fon sadece savunma sanayinin geliştirilmesi ve TSK modernizasyonunun sağlanması için kullanılabilir.

Diğer bir ifadeyle, fon usulsüz ve hukuksuz harcamalar için kalkan olarak kullanılmıştır. Savunma Sanayi Destekleme Fonu da AKP yönetiminde usulsüzlüklerin ve hukuksuzlukların merkezî haline gelmiştir. Sayıştay raporunda fona dair değerlendirmeler böyleyken 17-25 Aralık'la başlayan operasyonların Savunma Sanayi Müsteşarlığına da sıçraması kaçınılmaz hale gelmektedir.

Bütün bu tablonun gösterdiği şudur ki, fonda Türkiye'nin acil savunma ihtiyaçlarını karşılayacak para yoktur. Aslında fonda hiç para yoktur. Çünkü usulsüz ve hukuksuz harcamalar bu fonla karşılanmıştır.

45. AİLE VE SOSYAL POLİTİKALAR

45.1 Engellilerin Sorunları

Engellilerle ilgili tüm hizmetlerin, ilgili bütün kurum ve kuruluşların ortak plan ve programlarla, işbirliği ve koordinasyon sağlanarak yapılması ve milli politikaların yaygınlaştırılması bugüne kadar mümkün olamamıştır.

Engelli bireylerin haklarını geliştirmek, engellilerin yetenekleri ve potansiyelleri doğrultusunda gelişmelerini, eşit fırsatlara sahip olmalarını güvence altına almak, onların ekonomik ve sosyal refahını sağlamak modern devletin görevlerindedir. Ancak ülkemizde

yaklaşık 9,5 milyon engelli vatandaşımız eğitimden sağlığa, istihdamdan, ulaşımaya kadar her alanda onlarca sorun yaşamaktadır.

Türkiye'deki engellilerle ilgili olarak en son çalışma Devlet İstatistik Enstitüsü tarafından Milliyetçi Hareket Partisi iktidarında yapılan, "Türkiye Özürlüleri Araştırması 2002" çalışmasıdır. Aradan geçen 12 yıllık süre içinde engellilerle ilgili geniş kapsamlı bir araştırma yapılmamış, sadece Özürlüleri İdaresi, Ulusal Özürlüleri veri tabanındaki engelli vatandaşlarımızla "Özürlülerin Sorun Beklentileri 2010 çalışmasını yapmıştır. Bu çalışma engellilerin belirlenmesine yönelik olmayıp sadece Özürlüleri idaresinin ulusal veri tabanındaki engelli vatandaşlarımızla yapılmıştır.

AKP dönemindeki Kadın ve Aileden sorumlu bakanlar ile Aile ve Sosyal Politikalar Bakanları açıklamalarında ve soru önergelerine verdikleri cevaplarda 2002 yılında yapılmış olan Türkiye Özürlüleri Araştırması 2002 sonuçlarını kullanmaktadır. Dolayısıyla Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı yetkilileri sorumluluk alanındaki engelli vatandaşların sayısını, engel durumunu, eğitim, sağlık ve istihdam durumunu bilmemektedir.

Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğünün bütçesinin yetersiz olduğu için engellilerin sorunları çözümsüz kalmaktadır. Engelli örgütleri, engellilerin sorunlarının çözümü için devlet desteğiyle hayata geçirmek istedikleri projeler ise "kaynak yok" gerekçesiyle geri çevrilmektedir. Oysa sorunun çözümü için sivil toplum kuruluşlarıyla birlikte çok ciddi çalışmaların organize edilmesi gerekmektedir. Bunun için de öncelikle kaynağa ihtiyaç vardır. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı bina ve araç kirasına milyonlar harcayacağına öncelikle Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğünün bütçesini artırmalıdır.

2002 yılında yapılan Türkiye Özürlüleri Araştırma sonuçlarına göre ülkemizdeki engelli nüfusun toplam nüfusa oranı yüzde 12,29'dur. Süreğen hastalığa sahip olanların toplam nüfus içindeki oranı yüzde 9,7 olup bu engellilerin yüzde 73,4'ü okuma-yazma bilmemekte, yüzde 47'si ilkökul, yüzde 6,3'ü ortaokul, yüzde 7,6'sı lise ve yüzde 4,2'si ise yükseköğretim mezunudur.

Türkiye Özürlüleri Araştırması 2002 sonuçlarına göre ortopedik, görme, işitme, dil ve konuşma ve zihinsel engellilerin toplam nüfus içindeki oranı 2,6 olup bu engellilerin yüzde

63,7'si okuma yazma bilmemekte, yüzde 41'i ilkokul, yüzde 5,6'sı ortaokul, yüzde 7'si lise ve yüzde 2,4'ü yükseköğretim mezunudur.

Ulusal engelliler veri tabanında kayıtlı, hayatta olan ve adresi bilinen 5-18 yaş arası eğitim çağı engelli birey sayısı 322 bin 770 kişi iken Milli Eğitim Bakanlığı Strateji Başkanlığının verilerine göre özel eğitim, örgün eğitim toplam okul sayısı 539'dur. Bu okullarda 50 bin 760 öğrenci eğitim görmektedir ve toplam 7 bin 893 öğretmen istihdam edilmektedir. Dolayısıyla engellilere yönelik özel eğitim ve örgün eğitim veren okulların ve öğretmenlerin sayısı son derece yetersizdir.

5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanununun 15 inci maddesinin ilk cümlesi "Hiçbir gerekçeyle engellilerin eğitim alması engellenemez." şeklindedir. Ancak engellilere yeterli kadar okul ve öğretmen tahsis etmeyerek engellilerin eğitimini engelleyen yine AKP hükümetidir.

Ülkemizde bakıma muhtaç engellilere yönelik sosyal bakım hizmetleri, son derece yetersizdir. Türkiye'de rehabilitasyon eğitimi alması gereken kişi sayısının 2 milyon civarında olduğu tahmin edilmektedir. Oysa bu eğitimi alan engelli sayısı 241.746 kişidir.

Ülkemizde, bir çok kurum ve kuruluşların görev alanına giren engellilik konusu ile rehabilitasyon hizmetlerine bir bütün olarak bakılmaması; bu konuda çeşitli ve dağınık mevzuat oluşmasına, hizmetlerde karmaşıklığa ve kopukluğa, takipsizliğe bu da görev ve etki karmaşasına neden olmaktadır.

Engellilerle ilgili tüm hizmetlerin, ilgili bütün kurum ve kuruluşların ortak plan ve programlarla, işbirliği ve koordinasyon sağlanarak yapılması ve milli politikaların yaygınlaştırılması bugüne kadar mümkün olamamıştır.

Mesleki rehabilitasyonun amacına ulaşabilmesi istihdamın gerçekleşmesi ile mümkündür. Engellilerin mevcut durumda istihdam şansı çok az olduğundan mesleki rehabilitasyona yönelik olarak açılan işgücü yetiştirme kurslarına katılımı yetersiz olmaktadır.

Ülkemizde engellilere bir meslek kazandırmak suretiyle onları üretime katmayı amaçlayan yeterli mesleki rehabilitasyon merkezleri bulunmamaktadır.

Çeşitli engel gruplarına mensup engellilerin birlikte aynı mesleki rehabilitasyon programına alınmaları uygulamada önemli bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Ulaşılabilirlik başta olmak üzere her engel grubuna uygun ergonomik ve fiziki ortam ile eğitim programı gerçekleştirilmediğinden hizmet amacına ulaşamamaktadır. Ayrıca engellilerin eğitimi konusunda özel eğitim almış yeterli sayıda personelin bulunmaması, bu konuda gerekli ekibin (tıp doktoru, fizyoterapist, psikolog, sosyal hizmet uzmanı, hemşire, meslek danışmanı vb.) oluşturulamaması da mesleki rehabilitasyon hizmetlerinin bütünlüğünü olumsuz yönde etkilemektedir.

Engellilerin en önemli sorunlarından biri de işsizliktir. “Türkiye Özürlüler Araştırması 2002” araştırma sonuçlarına göre engellilerin %77.8’i işgücüne dâhil değildir. Ülkemizde engellilere yönelik istihdam politikaları büyük ölçüde kota tekniğine dayanmaktadır. Kota tekniği istihdam aşamasına yönelik olmakla beraber istihdam öncesi engellilerin korunması hep ihmal edilmektedir. 657 sayılı Devlet Memurları Kanununun 53 üncü maddesine göre kamuda çalıştırılması gereken engelli memur oranı yüzde 3’dür.

Devlet Personel Başkanlığının Haziran 2014 verilerine göre; kamuda çalışan memur sayısı 1 milyon 974 bin 115 kişidir. Kamuda çalıştırılması gereken engelli memur kontenjanı 59 bin 449 kişi iken kamuda çalışan engelli memur sayısı 34 bin 88 kişidir. Açık bulunan engelli memur kontenjanı 25 bin 361 kişidir. TBMM Genel Sekreterliği, Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği, Mit Müsteşarlığı, Merkez Bankası, Ziraat Bankası, Türkiye Halk Bankası ile Mahalli İdareler kadro ve pozisyonları bu sayılara dâhil değildir. Bunların eklenmesiyle beraber engelli memur kontenjan açığı daha da artacaktır.

Adalet Bakanlığında 1.467, Diyanet İşleri Başkanlığında 2.479, Milli Eğitim Bakanlığında 14.751, Türkiye Halk Sağlığı Kurumunda 957, Türkiye Kamu Hastaneleri Kurumunda 1632 engelli kontenjanı boştur. 2467 memurun bulunduğu ve Devlet Personelinin bağlı bulunduğu Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığında 74 kişilik engelli memur kadrosu vardır. Ancak Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığında çalışan engelli memur sayısı 15 iken 59 engelli memur kadrosu boştur. 13.139 memurun çalıştığı Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığındaki engelli memur kontenjanı 394 kişi iken çalışan engelli memur kontenjanı 329 kişidir. Dolayısıyla Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığında 65 engelli memur kontenjanı boştur.

Engelli istihdamıyla ilgili bir başka sorun da cinsiyet eşitsizliğidir. Devlet Personel Başkanlığının verilerine göre Kamudaki 38.088 engelli memurun 26.615'i erkek iken sadece 7.473'ü kadındır. Dolayısıyla engelli istihdamından kadınlar yeterince faydalanamamaktadır.

Engellilerin en önemli sorunlarından biri de eğitimidir. 2013 ÖMS (Özürlü Memur Sınavı) verilerine göre 6.121 boş kadro için 126.175 engelli başvuru yapmıştır. Bu başvurular incelendiği 591 engelli kadrosu için 65.800 ilköğretim mezununun başvurduğu görülmektedir. 3.379 engelli memur kadrosu için de 48.156 kişi başvurmuştur. Görüldüğü gibi engelli vatandaşlarımızın büyük bir bölümü ilk ve ortaokul mezunudur. İlk ve orta öğretim mezunu engellilere ayrılan kontenjan artırılmalıdır.

4857 Sayılı İş Kanununun 30 uncu maddesine göre; işverenler, elli veya daha fazla işçi çalıştırdıkları özel sektör iş yerlerinde yüzde üç engelli, kamu işyerlerinde ise yüzde 4 engelli çalıştırmak zorundadır. Ancak kamuda ve özel sektörde on binlerce engelli kadrosu boştur. AKP hükümeti 2010 yılının başında, bu yılın 'engelliler yılı' olacağını iddia ederek, kamudaki açık kadroların tamamının doldurulacağı sözü vermişti. Ancak görüldüğü gibi kamuda dahi engelli kontenjanının büyük bir bölümü boştur.

Engelli istihdamı konusunda en büyük engelin devletten gelmesi, özel sektörün de yükümlülüklerini yerine getirmekten kaçınmasına sebep olmaktadır. Engelli işçi çalıştırma yükümlülüğüne uymayan işveren veya işveren vekiline çalıştırmadığı her engelli işçi ve çalıştırmadığı her ay için İŞKUR il Müdürlüğüne yaklaşık 1.871 lira idari para cezası uygulanmaktadır. Bu ceza miktarı caydırıcı olmadığı için işveren engelli çalıştırmak yerine para cezası ödemeyi tercih etmektedir. Görüldüğü gibi kota sistemine ilişkin bu düzenlemeler, engellilerin işgücü piyasasına katılımı, engellilerin istihdamı, çalışma barışı ve iş ilişkilerinde beklenen katkıyı sağlayamamıştır.

45.2 Korumalı İşyerleri Sistemi

Korumalı işyeri; iş gücü piyasasına kazandırılmaları güç olan zihinsel veya ruhsal engellilere mesleki rehabilitasyon sağlamak ve istihdam oluşturmak amacıyla devlet tarafından teknik ve mali yönden desteklenen ve çalışma ortamı özel olarak düzenlenen işyeridir.

5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanununun istihdam başlıklı 14 üncü maddesinin son fıkrasına göre; engellilik durumları sebebiyle iş gücü piyasasına kazandırılmaları güç olan engellilerin istihdam edildiği korumalı işyerlerinin statüsü ve bu işyerleriyle ilgili usul ve esaslar Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Maliye Bakanlığı ve Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığınca müştereken çıkarılan yönetmelikle düzenlenecektir. Ancak bu yönetmelik hala çıkarılamamıştır.

Engellilerin istihdamı için korumalı işyerleri oluşturulması doğru bir yaklaşım olmakla birlikte bu hazırlanacak yönetmelikte, devletçe yapılacak teknik yardımın ve mali desteğin kimlere, nasıl ve hangi miktarda verileceği gibi konularına açıklık getirilmelidir. Kamu kurum ve kuruluşları, yerel yönetimler, özel sektör ve gönüllü kuruluşlar nezdinde korumalı işyerleri açılmalıdır. Zira, korumalı işyerleri hakkında salt yasal düzenlemelerin yapılması, korumalı istihdam politikası ve buna ilişkin alt yapılar oluşturulmadan bir anlam taşımayacaktır.

45.3 Kadın İstihdamı

Ülkemizde kadınlar ekonomik ve sosyal bakımdan geri plana itilmektedir. Ülkemiz toplumsal cinsiyet ayrımcılığında dünya listelerinin üst sıralarında yer almaktadır. Örneğin, Dünya Ekonomik Forumu'nun Toplumsal Cinsiyet Ayrımcılığı sıralamasında 136 ülke arasında Türkiye 120'inci sıradadır. Türkiye'de cinsiyet eşitsizliğinin ve kadınlara dair bütün toplumsal sorunların temelinde kadın istihdamı konusu bulunmaktadır. Örneğin, kadının ekonomik güçsüzlüğü kadına yönelik şiddetin karşısında bir duruş ortaya konulamadığını göstermektedir.

TÜİK tarafından açıklanan Ağustos 2014 dönemine ait işgücü ve istihdam verileri kadınların işgücüne katılımları hususunda önemli veriler sunmaktadır. Kadınların işgücüne katılma oranı yüzde 30,9'dur. İşsizlik oranı ise yüzde 13'tür. Temmuz ayından itibaren 1 aylık süre içerisinde dahi kadınların işsizlik oranı yüzde 12'den yüzde 13'e çıkmıştır. İstihdam oranı ise sadece yüzde 29,9'dur.

İstihdam edilen kadınların yüzde 58,6'sı ücretli veya yevmiyeli işçiye kendi hesabına çalışanların oranı yüzde 8,9, işveren kadınların oranı ise sadece yüzde 1,4'tür. Ülkemizde yoğun olarak tarım sektöründe çalışan kadınların çoğunluğu, özellikle de kırsal alandaki kadınların büyük çoğunluğu ücretsiz aile işçisi olarak çalışmaktadır. 2014 Ağustos

itibariyle ücretsiz aile işçisi olarak istihdam edilen kadınların oranı yüzde 31'dir. Kırsal alanda tarlada, bahçede, bağda ekimden dikime, yetiştirmeden pazarlamaya kadar tarımsal üretimin her aşamasında etkin olan kadın, evinin ve çocuklarının her türlü işinden de sorumlu olmaktadır.

Kadın istihdamına dair bir diğer dikkat çekici veriyi işgücüne dâhil olmayan kadınların işgücüne dâhil olmama nedeninde görmek mümkündür. 2014 yılı Ağustos ayı itibariyle iş aramayıp çalışmaya hazır olan kadınların iş gücüne dâhil olmayan kadın nüfus içerisindeki oranı yüzde 7,6; emeklilerin oranı yüzde 3,9 iken çalışamaz halde olanların yüzde 12,9; eğitim öğretim sebebiyle işgücüne dâhil olamayanların oranı yüzde 10,2'dir.

İşgücüne dâhil olmayan nüfus verisinde en dikkat çekici alan ev işleriyle meşgul olmaları sebebiyle işgücüne dâhil olamayanların oranıdır. Bu oran 2014 yılı Ağustos ayı itibariyle yüzde 58,2'dir. 2014 yılı Temmuz ayında yüzde 57,9 olan oran 1 ayda 0,3 puanlık bir artış göstermiştir. Buna göre, işgücüne dâhil olmayan her 10 kadından 6'sı ev işleriyle meşgul olduğu için çalışmamaktadır.

Netice itibariyle Türkiye'de kadın istihdamı çok önemli bir ekonomik ve toplumsal sorun alanıdır. 2014-2018 Kalkınma Planında belirlenen kadın istihdam hedefi yüzde 31 ve kadının işgücüne katılımı hedefi yüzde 34,9 olarak açıklanmıştır. Ancak gerek planda yer alan stratejiler gerekse de hükümetin bugüne kadar yaptığı çalışmalar yaklaşık 8 puanlık artışı sağlayabilecek düzeyde değildir.

Milliyetçi Hareket Partisi Parti Programında da belirtildiği üzere kadınların istihdam edilebilirlikleri geliştirilerek işgücü piyasasında dezavantajlı konuma düşmeleri önlenmelidir. Bu çerçevede;

- Kadınların istihdamını özendirmek amacıyla "istihdam esaslı" teşvik politikası uygulanmalıdır.
- Kadınların işgücü piyasasına katılımlarını desteklemek ve iş bulmalarını sağlayacak mesleki vasıf kazandırmak için mesleki eğitim programları düzenlenmelidir.

45.4 Gençlik Politikası

Türkiye’de gençlikle ilgili kurumlar arasında ortak bir gençlik tanımı ve stratejisi yoktur. Kurumlar, gençlik tanımını hizmet verdikleri gençlik gruplarıyla sınırlandırmaktadır. Örneğin; ‘genç’ Milli Eğitim İl Müdürlükleri için öğrencileri; Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlükleri için devlet korumasındaki 18 yaşın altındaki bireyleri, Gençlik ve Spor Bakanlığı için spor, yurt, burs ve benzeri hizmetleri götördükleri grupları içeren sınırlı bir tanımdır.

Türkiye’de tüm gençlik örgütlerini kapsayan ulusal gençlik konseyi bulunmamaktadır. Bu nedenle gençlik politikalarının hazırlık ve uygulama aşamasında gençlerimiz söz sahibi olamamakta, planlama, karar alma ve uygulama süreçlerine uzak kalmakta, hükümet ve diğer tüm kamu kurum ve kuruluşlarının karşısına eşit ortak olarak çıkmamaktadır. Bu durum gençlikle ilgili politikaların hayata geçirilmesinde ciddi sorunlara yol açmaktadır.

Türkiye’nin, katılımcı ve kapsayıcı bir gençlik politikası oluşturması, ilgili yasal mevzuatı geliştirmesi ve gençlik katılım mekanizmalarını belirlemesi gerekmektedir.

45.5 Gençlerimizin Uyuşturucu ve Alkol Sorunu

AKP iktidarında gençlerimiz gün uyuşturucu ve alkol batağına doğru hızla ilerlemektedir. Son günlerde bonzai adı verilen sentetik bir uyuşturucu madde gençliğimizi yok etmektedir. TÜİK verilerine göre birçok evladımızın hayatına mal olan bonzai kullanımı 11 yaşın altına düşmüştür. Geçen yıl 48 binden fazla çocuk bağımlılık yapan madde kullanımı nedeniyle güvenlik birimlerince sorgulanmıştır. Alkol kullanımı da gençlerimiz arasında hızla artmaktadır. 2002 sonrasında çocuklarımız ve gençlerimiz arasındaki alkol bağımlılığı yüzde 100’ü aşan oranda artmıştır.

Anayasa'mızın "Gençliğin korunması" başlıklı 58'inci maddesinde; "Devlet, gençleri alkol düşkünlüğünden, uyuşturucu maddelerden, suçluluk, kumar ve benzeri kötü alışkanlıklardan ve cehaletten korumak için gerekli tedbirleri alır." demektedir. Ancak AKP bu Anayasal hükme aykırı hareket etmiştir.

AKP'nin ilköğretim okullarında alkol veya bağımlı maddeleri kullanmayla ilgili yaptığı bir düzenleme Anayasaya aykırı tutum ve davranışların bir örneğidir. 27 Ağustos 2003

tarihli ve 25.212 sayılı Resmî Gazete'de yayınlanan Millî Eğitim Bakanlığı İlköğretim Kurumları Yönetmeliği'nin "Yaptırım gerektiren davranışlar" başlıklı 109'uncu maddesinin (c) bendinin 16 numaralı alt bendine göre, lütfen dikkat, alkol veya bağımlı maddeleri kullanan veya bulunduran, başkalarını kullandırmaya teşvik eden öğrencilere okul değiştirme cezası verilmekte idi.

20 Ağustos 2007'de 26.619 sayılı Resmî Gazete'de yayınlanan Millî Eğitim Bakanlığı İlköğretim Kurumları Yönetmeliği'nde değişiklik yapılarak 16 numaralı alt bent, "Başkalarını alkol veya bağımlılık yapan maddeleri kullanmaya teşvik etmek" şeklinde değiştirilmiştir. 222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu'nun 61'inci maddesi ve mülga 625 sayılı Özel Öğretim Kurumları Kanunu'nun 9'uncu maddesine göre, meyhane, kahvehane, kıraathane, bar, elektronik oyun merkezleri gibi umuma açık yerler ile açık alkollü içki satılan yerlerin okul binalarından, kapıdan kapıya en az 200 metre uzaklıkta bulunması zorunluydu. Ancak AKP tarafından 12/11/2003 tarihli, 5002 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu ile Özel Öğretim Kurumları Kanunu'nda yapılan değişiklikle bu mesafe 100 metreye düşürülmüştür. Kültürel yapı nedeniyle her sokakta kahvehane ve kahvehane ruhsatı verilmiş çay ocaklarının bulunması bu değişikliğe gerekçe gösterilmiştir. Kahvehane ve çay ocakları nedeniyle mesafenin 100 metreye düşürülmesi inandırıcı değildir.

Netice itibariyle, tehlike büyüktür. Gençlerimizi uyuşturucu ve alkol zehrinden kurtarmak zorundayız. Hükümet uyuşturucu ve alkolle topyekûn mücadele edecek eylem planını devreye sokmalıdır. Milliyetçi Hareket Partisi, başta çocuklarımız ve gençlerimiz olmak üzere bütün vatandaşlarımızı alkol düşkünlüğünden, uyuşturucudan ve diğer zararlı alışkanlıklardan korumaya yönelik bütün hukuki düzenlemeleri desteklemektedir.

46. ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN BARINMA SORUNU

İnsanoğlunun varlığını devam ettirebilmesi için en temel ihtiyaçlardan biri de barınma ve beslenme ihtiyacıdır. Devletlerin en önemli görevlerinden biri de vatandaşlarının barınma ve beslenme gibi temel taleplerini karşılamaktır. Bilhassa hayata hazırlık aşaması olan gençlik devresinde, barınma ve beslenme ihtiyaçları herhangi bir savsaklamaya, herhangi bir kayıtsızlığa müsaade edilmeden karşılanmalıdır. Öğrencilere kalacak ve insanca yaşamaya müsait barınma yerleri temin etmek hükümetin en öncelikli görevleri arasındadır.

Her yıl artan yurt ihtiyacı karşısında kamuoyuna ‘yurt sorununun en kısa sürede çözüleceği’ yönünde açıklama yapan hükümet yetkilileri bu güne kadar hiçbir çözüm üretememiştir. Üniversite kazanan öğrencilerin yüzde 70’i yurt bulamazken, özel yurtların ve ev fiyatlarının yüksek olması sonucu her yıl yüz binlerce üniversite öğrencisi barınma sorunu yaşamaktadır.

17 Mart 2014 tarihli Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi ve Kurumsal Değerlendirme Raporu’na göre Türkiye’de 5 milyon 449 bin 961 üniversite öğrencisi vardır. Bu öğrencilerden 2 milyon 590 bini açık öğretim veya uzaktan öğretim öğrencisi iken 2 milyon 860 bini üniversite öğrencisi yaygın eğitim görmektedir.

2013 yılsonu itibariyle Kredi ve Yurtlar Kurumuna bağlı 368 yurdun yatak kapasitesi 310 bin 894’dur. Buna göre, her 9 üniversiteliden sadece 1’i Kredi ve Yurtlar Kurumuna bağlı yurtlarda yer bulabilmektedir. 2012-2013 öğrenim dönemi için Kredi ve Yurtlar Kurumuna 347 bin 293 öğrenci başvururken ilk etapta 136 bin öğrenci yurtlara yerleştirilebilmiştir. İlk etapta Kredi ve Yurtlar Kurumuna yerleştirilen öğrencilerin oranı yüzde 39’dur.

2014-2015 öğretim yılı için 385 bin öğrenci Kredi ve Yurtlar Kurumuna başvururken bunlardan ancak 119 bini yurtlara yerleştirilebilmiştir. Dolayısıyla yurda yerleşebilme oranı yüzde 31’e düşmüştür. Kredi ve Yurtlar Kurumuna başvuran öğrencilerin yüzde 69’u ev tutmak ya da cemaatlerin ev ve yurtlarına yerleşmek zorunda kalmaktadır.

Bu öğrenciler kendileri için ekonomik olabilecek iki seçeneğe yönelmektedir. Birinci olarak; ortaklaşa tutulan ve külfete de birlikte katılan öğrenci evleridir. İkinci olarak; öğrencilerimiz değişik türden cemaat, dernek ve vakıf evlerini veya yurtlarını tercih etmektedir. 19/09/2014 tarihli ve 6552 Sayılı Kanununun 120 inci maddesi ile, 3/7/2005 tarihli ve 5393 sayılı Belediye Kanununun 14 üncü maddesinin birinci fıkrasının (a) bendi değiştirilerek belediyelerin orta ve yüksek öğrenim öğrenci yurtları yapabilmesine imkan sağlanmıştır.

Düzenlemeden anlaşıldığı üzere; Hükümet AKP’li belediyelere orta ve yüksek öğrenim yurdu yaptıracak bu yurtları da TÜRGEV’e devredecektir. İkinci bir seçenekte ise AKP’li belediyeler ortak proje adı altında TÜRGEV’in yaptıracığı yurtlara yüzde elli oranında aynı veya nakdi yardım yapacaktır.

Üniversite öğrencilerinin bir diğer sorunu Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumu yurtlarına yerleştirilmesinde görülmektedir. Yurt İdare ve İşletme Yönetmeliğinin 8 inci maddesinin “e” bendine göre mevcut boş yatakların yüzde beşi genel müdür tarafından gerekli görülenlere tahsis edilmekteydi.

14 Mayıs 2013 tarih ve 28647 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumu Yurt İdare Ve İşletme Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik ile genel müdürlük kontenjanı kaldırılmıştır. Ancak Genel Müdürlük kontenjanı kaldırılırken kendinize yeni bir kontenjan koydunuz. Önceki uygulamada Kredi ve Yurtlar Kurumu Genel Müdürünün kullandığı yurda öğrenci yerleştirme kontenjanını şimdi de Gençlik ve Spor Bakanı kullanmaktadır.

Önceki Gençlik ve Spor Bakanı Suat Kılıç 26 Şubat 2013 Salı günü TBMM Genel Kurulunda yaptığı konuşmada, “Genel müdürlük kontenjanı, boş olan sayının yüzde 5’ine tekabül etmektedir. Doğrusunu isterseniz, hak ettiği hâlde yurda yerleştiremeyerek dışarıda kalan her bir gençten dolayı, bu yerleştirme süreçlerinde yetki ve söz sahibi olanların üzerinde kul hakkı oluştuğunu düşünen biriyim.” demiştir.

Önceki Bakan Suat Kılıç Kredi ve Yurtlar Kurumundaki kontenjanın kul hakkına neden olduğunu söyleyerek kaldırmıştır. Ancak Genel Müdürlük kontenjanının bir benzeri Gençlik ve Spor Bakanı adına çıkartılmıştır. Şu anki uygulamada üniversite öğrencilerinin yurtlara yerleştirilmesinde bakanlık kontenjanının kullanılması uygulamada adaletsiz bir sistem ortaya çıkarmaktadır.

47. DIŞ POLİTİKA

47.1 AKP Dönemi Türk Dış Politikasına Genel Bakış

12 yıllık AKP dönemi dış politikada yönsüzlüğün ibretlik fotoğrafını göstermektedir. Sıfır sorun, stratejik derinlik ve bugünlerde değerli yalnızlık gibi süslü ambalajlar görüntüyü kurtaramamıştır. AKP’nin 12 yıllık dış politika muhasebesi yapıldığında Türk dış politikasının yönünün “yönsüzlüğe” döndüğü görülmektedir. Bu dönemde stratejik bir derinlik ortaya konulamamış; Türkiye’nin merkezinde bulunduğu “beş deniz havzası”nda dehlizler meydana çıkarılmıştır.

AKP dış politikası; duruma göre şekil alan, millî çıkarlarımızı gözetmeyen istikrarsız bir dış politikadır. Sıfır sorun politikasını uyguladığını söyleyen Hükümetin dış politikaları söylenenin veya amaçlananın aksi neticeler vermektedir. Dış politikanın 12 yılına hâkim olan felsefe “Stratejik Derinlik”te ifade edilen “tarihi ve organik bağların yüklediği sorumlulukla çevresindeki havzalara açılan ve ‘bölgesel bir güç’ olmayı hedeflemektedir.

Dış politikanın iflasını hazırlayan sürecin başında milliliğin ve gerçekçiliğin terk edilmesi vardır. AKP Türk devletinin ve Türk milletinin çıkarlarını savunmaktan vazgeçtikçe dış politika çökmüştür. Millet ve devlet gerçeği terk edilmiş, Erdoğan ve Davutoğlu’nun hayalleri dış politikaya hâkim olmuştur.

AKP dış politikasını tanımlayan ifadeler şunlardır: Tutarsızlık, hesapsızlık, kırılmalar, provokasyonlar, gerçeklikten uzaklık, dengesizlik, meşruiyetsizlik, ihtiyatsızlık ve neticede mağlubiyet. Önümüzde hiçbir hedefine ulaşamamış, hiçbir iddiasında haklı çıkmamış bir dış politika vardır. Bütün bunların üstünü örtmek için bir kavram üretildi; dediler ki bu olsa olsa değerli yalnızlıktır! Dış politikada yalnızlık ancak bir politika tercihi ise anlamlıdır. Bugün AKP’nin durumu gibi, hatalı dış politikaların neticesinde içine düşülen bir yalnızlıkta anlamsızdır, değersizdir.

AKP’nin değerli yalnızlık başlığı altında değerlendirdiği dış politikasında;

- 11 Mayıs 2013’te Reyhanlı’da 52 vatandaşımızın hayatını kaybettiği saldırının,
- Haziran 2013’te Fas Kralının ülkesini ziyaret eden Başbakan Erdoğan’la görüşmemesinin,
- Filistin’de Hamas ve El-Fetih’i birleştirme çabalarının başarılı olamamasının,
- Suriye’de PKK uzantısı PYD’nin askeri ve siyasi kazanımlarının,
- Rusya’dan ve İran’dan alınan uyarının,
- İran ve Suriye politikasında yalnızlaşmanın, Irak merkezî hükümetiyle kavgalı olmanın,
- Ya da Mısır’dan Başbakan Erdoğan’a yönelik “Mısır’ın bir Batı ajanından yurtseverlik dersi almaya ihtiyacı yok.” ifadesinin,

değerli olup olmadığı açıktır.

Vizyonsuzluğun ve basiretsizliğin, iradesizliğin adı değerli yalnızlık olarak belirlenmiştir. Dış politikada hükümetin geldiği nokta “değerli” sıfatıyla kamufle edilemeyecek kadar vahimdir. Değerli yalnızlık tanımlamasındaki tek gerçek hükümetin yalnızlığıdır.

Hükümet dış politikada her geçen gün yeni bir hüsrana uğramaktadır. Buradan ders çıkarmak yerine kibirle hareket edilmektedir. AKP'nin ve kibrinin faturası milletimize yüklenmektedir. Bu kibir ülkemizi öyle bir konuma getirmiştir ki Türkiye ülkeler arası müzakerelerde arabulucu değil, bir terör örgütü olan El Kaide'yle pazarlıkta arabulucu olarak görülmektedir. Hükümetin dış politikadaki kibri Mısır'da büyükelçimizin istenmeyen adam ilan edilmesine sebep olmuştur.

Ülkemizin dış politikada içerisine düştüğü kâbus kimin meşru kimi gayrimeşru görüldüğünü anlamanın mümkün olmadığı bir durum ortaya koymuştur. Hükümet meşru görmediği Mısır'a büyükelçi gönderip adeta kovulmasını beklemiştir. Hükümet meşru görmediği Barzani'yi şeref konuğu olarak ağırlamıştır. Üstelik bu kişi AKP kongresinde “Bu ülke seninle gurur duyuyor” sloganlarıyla karşılanmıştır.

Hükümetin dış politikadaki kibri “Gazze ablukasını yaracağım” dediği yolda gelişmeleri izleyeceği bir Tel Aviv büyükelçisinin dahi olmaması ile neticelenmiştir. Bu noktada Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Mayıs 2013'ten beri ertelenen Gazze gezisinin ne zaman gerçekleşeceği de belirsizdir.

Hükümetin dış politikada Doğu Türkistan'da zulüm gören Türklerin hayat haklarını savunurken görülmemiştir. Hükümetin Gazze'de ölenlere ve Humus'taki Halid Bin Velid Camii'nin bombalanmasına ağlayanlara benzer tepkisi Kerkük'te, Telafer'de, Tuzhurmatu'da, Doğu Türkistan'da, Suriye'de katledilen Türkmenler karşısında görülmemiştir.

Genel bir bakış açısıyla, Türkiye Cumhuriyeti, içeride ve dışarıda istikrar ve barış gözeten demokratik ve laik bir ülkedir. “Yurtta Sulh, Cihanda Sulh” ilkesi Büyük Atatürk'ten bu yana dış politikamızın temel ilkesi olmuştur. Türkiye komşu ülkelerle olan ilişkilerine daima özen göstermiştir.

Ortadoğu dünyanın fevkalade karışık ve duyarlı bir bölgesidir. Türkiye komşusu olan bu bölge devletleriyle olan ilişkilerinde daima ihtiyatlı ve dikkatli bir davranış içinde olmuştur. Bu politikası ile de bölgenin aranan ve ağırlığı olan ülkesi olma özelliğini korumuştur.

AKP “komşularla sıfır sorun” diyerek yola çıkmış olmasına rağmen bugün gelinen noktada sorunlu olmadığımız komşu ülke kalmamıştır. Başta en uzun ortak sınıra sahip olduğumuz Suriye olmak üzere bölgenin diğer iki önemli aktörü olan Mısır ve İsrail’de büyükelçilerimiz bulunmamaktadır. Irak ile ilişkiler ise istikrarlı bir çizgiden uzaktır. “Arap Baharı” olarak adlandırılan Tunus’ta başlayıp Kuzey Afrika ülkelerine yayılan süreç, ne yazık ki, doğru okunamadı, doğru değerlendirilemedi.

Kıbrıs’ta ise ana eksenlerde olumlu bir gelişme sağlanmış değildir. “Çözumsuzlük çözüm değildir.” denilmiş olmasına rağmen geçen 12 yılda çözüm yolunda hiçbir adım atılamamıştır. Rahmetli Rauf Denktaş’a yapılan haksız ve ağır eleştirileri hatırlamak mümkün değildir.

Netice itibariyle, hükümetin sözde etkin ve tabuları yıkan dış politikasıyla ülkemizi Ortadoğu çıkmazında yönsüz bırakmış, komşularla sorunları sıfırlamak için çıkılan yolda etrafımızda bir husumet kuşağı yaratılmıştır. Hükümet Türkiye’yi belirsizliklerin sivrildiği, tehlikelerin genişlediği bir ülke haline getirmiştir. İçi boş ve hamasi sözlerle ülkemizin dış politikadaki elini zayıflatılmıştır, gücünü ve saygınlığını zedelemiştir.

47.2 Suriye Gelişmeleri ve IŞİD

Suriye’de yaklaşık 3 yıldır vahim olaylar yaşanmaktadır. Ortadoğu’da dengeler yerinden oynamış, silahlı mücadeleler kanlı bir rekabete dönüşmüştür. 100 binlerle ifade edilen ölü sayıları ve milyonlarca mülteci Suriye’de yaşanan vahim olayların geleceğe bırakacağı kara birer miras olmuştur.

AKP Hükümeti milli menfaatleri ve reel politik ilkeleri yansıtmayan bir stratejiyle Suriye bataklığının içerisinde batmaktadır. Hükümetin Suriye’deki kanlı yönetimi devirmek

amacıyla Türkiye'nin milli güvenliğini tehdit edecek şekilde kanlı bir yöntemi tercih ettiği görülmektedir.

AKP'nin özelde Suriye genelde Ortadoğu politikasının en önemli yansımalarından birisi IŞİD adlı terör örgütüdür. AKP politikaları IŞİD terör örgütünün gelişmesine katkı yapmıştır. IŞİD ile AKP arasındaki bağlantıda 49 vatandaşımızın rehin edilmesine ayrı bir parantez açmak gerekmektedir. 101 gün boyunca bu vatandaşlarımızın bir terör örgütünün elinde rehin edilmesi hükümet için yüz karası bir ayıptır. Daha da büyük yüz karası olan ise vatandaşlarımızın terör örgütünden kurtarılmaya yöntemidir.

Terör örgütü IŞİD Türk rehinelere Musul'dan Rakka'ya, yani Irak'tan Suriye'ye geçirecek bölgedeki hâkimiyetini göstermiş ve rehinelere başkentleri olarak ilan ettikleri Rakka'dan serbest bırakarak şov yapmıştır.

Hükümet 49 vatandaşımızın Türkiye'ye gelişini zafer nidalarıyla kamuoyuna sunarken gerçekte bu vatandaşlarımız IŞİD tarafından Türkiye'ye teslim edilmiştir. Terör örgütüyle yapılan pazarlıklar neticesinde bu kişiler serbest bırakılmıştır ve vatandaşlarımızı sınıra kadar IŞİD getirmiş, önceden planlı olarak "nokta teslim" yapılmıştır. 49 vatandaşımız için ne bir kurtarma operasyonu ne de bir istihbari faaliyet yapılmamıştır. Yaşanan IŞİD'le yapılan pazarlık neticesinde vatandaşlarımızın serbest bırakılmasıdır.

Netice itibariyle hükümet dış politikada çuvallamıştır. Ortadoğu ve Suriye politikası çıkmaza girmiştir. Hükümetin politikalarının bedelini ise Türk milleti topyekun ödemektedir. Başlangıçta 100 bin olarak belirtilen kritik Suriyeli göçmen tam 16 katı geçmiştir. Ülkemizdeki 1,6 milyon Suriyeli göçmen Türkiye'nin göçmen kapasitesinin çok üstündedir. AKP hükümetleriyle geçen 12 yılda Türkiye sürekli bir toplumsal sorunlar, kampaşmalar ve kutuplaşmalar ülkesi haline gelirken Suriyeli göçmenler yeni toplumsal sorun alanları ortaya çıkaracaktır. Dönemin başbakanı Erdoğan Emevi camiinde namaz kılacağını söylerken yüz binlerce Suriyeli Türkiye'de cami önlerinde dilenmektedir.

47.3 Suriyeli Mültecilerin Bütçeye Maliyeti

AKP hükümetinin dış politikadaki hamasi yaklaşımı Türkiye'nin milli çıkarlarını göz ardı ederken dış politikanın zararı ülkemizin her alanına yansımış durumdadır. Dış politika başarısızlığının iç politikaya yansımalarının en ciddi örneği Suriye politikasında yaşanmaktadır.

Suriye'deki olaylar neticesinde ülkemize gelen mülteci sayısı hızla artmaktadır. Türkiye'de şu anda 1 milyon 600 binin üzerinde Suriyeli mülteci vardır. Ancak mülteci akının başlangıcında kırmızı çizgi 100 bin olarak açıklanmıştı. Mülteci rakamındaki artışla paralel olarak mülteci sorunu ülke geneline yayılmıştır. Mülteciler için harcanan para yaklaşık 4,6 milyar dolar, diğer bir ifadeyle 10,2 milyar TL'dir.

10,2 milyar TL tutarındaki harcamanın sebebi hükümetin barışı değil savaşı tercih etmesidir. Başbakan “yurtta sulh, cihanda sulh” diyebilseydi mülteciler için harcanan 10,2 milyar TL Türk milleti için yatırıma dönüşebilecek, sefalet içinde yaşayan yiyecek ekmek parası bulamayan vatandaşlarımız için umut kapıları açılabilirdi.

47.4 AKP Hükümetinin Türkmen Politikası

Türkmenler Irak'ta ve Suriye'de sahipsizdir ve yaşam savaşı vermektedirler. 2011'de dönemin Dışişleri Bakanı şimdinin başbakanı Ahmet Davutoğlu “Telafer'e dokunan Türkiye'ye dokunur” açıklamasını yapmıştır. Bu açıklamanın üzerinden 3 yıl geçmişken bir terör örgütü olan IŞİD önce Musul'da Türk konsolosluğunu basarak 49 vatandaşımızı rehin etmiş, sonra da Telafer'i basarak 125 bin Türkmen'i Sincar'da peşmergeye sığınmak zorunda bırakmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti 1912'deki Balkan savaşından bu yana ilk defa bu kadar küçük düşürülmüştür. Hükümet Türkiye'nin büyüklüğüne ve caydırıcılığına uygun sözler kullanmış ancak sözün gereği yapılmamış, yüzbinlerce Türkmen çölün ortasında peşmergenin alaycı bakışlarının altında aç ve susuz açlıkta kalmıştır. Türkmenler AKP hükümetinin kendilerini ve kadim Türk kenti Kerkük'ü petrol ve para karşılığında sattığına inanmaktadır. Cumhurbaşkanlığı seçimleri öncesinde Recep Tayyip Erdoğan Türkmenleri kast ederek “yardım ediyoruz ancak her şeyi açıklayamayız” demiştir. Ancak Türkmenlere hiçbir yardım eli uzatılmamıştır.

Netice itibariyle Irak ve Suriye'deki Türkler imkânsızlıklar içerisinde kıvrınmaktadır. Hükümet ise Barzani'ye kaynak oluşturmak adına Barzani'nin Kerkük'te el koyduğu petrolerin satışı için büyük gayret göstermektedir.

Hükümetin bir an önce Irak ve Suriye'deki Türklerin varlıklarını devam ettirebilecekleri önlemleri alması gerekmektedir. Aksi halde ortaya çıkacak sonuç, AKP'yi "Ortadoğu'daki Türk varlığını sona erdiren iktidar" olarak tarihe geçirecektir.

47.5 Avrupa Birliği Üyelik Süreci

17 Aralık 2004'te Brüksel Zirvesi ve sonrasında 3 Ekim 2005'te müzakerelerin başlaması sonrasında gündüz vakti atılan havai fişeklerle AKP sonu ve süresi belirsiz bir yolda başkalarının tuttuğu ışıkla yolunu arama gayretine düşmüştür. Bugün 3 Ekim 2005'te başlayan müzakerelerin üzerinden tam 9 yıl geçmiştir. Sonuçta, müzakerelerin tamamlanması bir yana, neredeyse ilişkiler donma noktasına gelmiştir.

Aslında AKP iktidara geldiği günden beri AB yolunda Türkiye'yi tehlikeye sürükleyecek bir çizgide ısrarla yürümüştür. 12 yıllık süreçte AKP'nin tek hedefi AB ile ilişkilerde görüntüyü kurtarmak, Türkiye'nin AB yolunda ilerlediği yalanına dayalı hayalleri sürdürerek siyasi kazanç sağlamaya çalışmak olmuştur. AB sürecinde AKP millî menfaatlerimizi göz ardı eden üniter ve millî devlet yapımızı hedef alan taleplere olumlu yaklaşmıştır. Konuyu daha net anlayabilmek için 2004 yılından iki belgenin içeriklerine göz atmak yeterli olacaktır.

6 Ekim 2004 İlerleme Raporu ve 17 Aralık 2004 zirve kararları Türkiye'nin AB sürecindeki teslimiyetçi yaklaşımını ortaya koymuştur. Bu belgelerde;

- Sözde Ermeni soykırımının tanınması ve Ermenistan'la ilişkilerin normalleştirilmesi,
- Ekümenik Patrikliğin tanınması,
- Ruhban okulunun açılması,
- Lozan da belirtilen azınlıkların dışında etnik ve dinsel manada azınlıkların sayısının artırılması,

- Fırat ve Dicle'nin suları ile boğazların kullanımının uluslar arası bir konsorsiyuma devredilmesi,
- Türkiye Suriye sınırının gözden geçirilmesi dayatmaları yer almaktadır.

Bu süreçte yaşananlara bir göz atmak gerekirse;

- Papaz Heykeli Önünde AB Anayasası'na imza atan bir Başbakan ve Dışişleri Bakanı görülmüştür.
- Yabancılara Türkiye'de yeni vakıf kurmalarının önünü açan ve Lozan Anlaşmasına aykırı olan kanun çıkarılmıştır.
- 29 Ocak 2007'de Vakıflar Genel Müdürlüğü'nde basın toplantısı yapan Devlet Bakanı, "Cemaat Vakıfları Misyonerlik faaliyetleri yaparlarsa ne olacak?" şeklindeki soruya, "Vakfın Dini Amacı Varsa, Amacı Doğrultusunda Elbette Çalışacak" cevabını vermiştir.
- AB ilişkilerinde, müzakerelerin tamamlanabilmesi için Kıbrıs'ın Rum-Yunan-AB üçlüsünün arzularına uygun olarak şekillenmesi gerektiği kabul edilmiştir.

Netice itibariyle, AB ile ilişkilerimizin niteliği, zemini ve çerçevesi mutlaka değişmelidir. AB süreci Türkiye için bir kader ve kimlik sürecidir. Türkiye'nin ne pahasına olursa olsun Avrupa Birliği'nin yörüngesinde sürüklenmeye mecbur, mahkûm ve muhtaç olmadığı bilinciyle hareket edilmelidir.

47.6 Gümrük Birliği

Türkiye'nin Gümrük Birliği ile ilişkisinin akıbeti AB'nin ABD ile yürüttüğü Transatlantik Serbest Ticaret Anlaşması görüşmeleri vesilesiyle hükümetin gündemine girmiştir. Ancak konu sadece bugünün değildir Gümrük Birliği tartışmalarının tarihsel gelişimi de vardır. Gümrük Birliği anlaşması gereği AB'nin üçüncü ülkelere uyguladığı tercihli ticaret anlaşmalarını ve tek yanlı tarife indirimlerini Türkiye de aynen kabul etmiş sayılmaktadır.

Buna göre, AB'nin eski Lome sözleşmesi ve bu sözleşmenin yenilenmiş hali olan Cotonou anlaşması çerçevesinde, AB ülkelerinin eski sömürgeleri olan 79 az gelişmiş Asya, Pasifik ve Karayip ülkeleri tek taraflı olarak Türkiye'ye de sıfır gümrükle mal satabilir hale

gelmiştir. Bu uygulamalar neticesinde ülkemiz pazarı yabancılara sıfır gümrükle açılırken, Türkiye'nin yapacağı ihracat ilgili ülkenin gümrük tarifesi üzerinden gerçekleşmektedir.

Bugüne kadar AB'nin Türkiye'yi dolaylı olarak etkileyen serbest ticaret anlaşmaları ülke gündeminde yeterince yer almazken konu AB-ABD arasında bir anlaşma olunca işin boyutu değişmektedir. AB'nin Kanada, Çin, Vietnam, Hindistan, Rusya, Japonya, Singapur, Malezya, diğer ASEAN üyeleri ve Körfez ülkelerinden Kolombiya, Peru, Kosta Rika, El Salvador, Guatemala, Honduras, Nikaragua ve Panama gibi orta Amerika ve Latin Amerika ülkelerine uzanan çok sayıda yeni serbest ticaret anlaşması görüşmelerinin de hükümetin gündeminde olması gerekmektedir.

Gümrük Birliği anlaşması bir an önce feshedilmezse Türkiye bir sömürge ülkesi haline gelecektir. Çünkü Türkiye'nin dış ticaretinin neredeyse tamamı ithalat açısından sıfır gümrükle yapılabilir hale gelirken ihracatta bu yönde bir gelişme görülmemektedir.

Bu tehlike karşısında Avrupa Birliği Bakanı 5 Kasım 2014 tarihinde, "AVRUPA Birliği (AB) ile ABD arasında Trans Atlantik Ticaret İşbirliği Anlaşma, "Otomatik olarak Gümrük Birliği ülkelerine uygulanır" maddesini içermezse Türkiye 1995'te AB ile imzalanan Gümrük Birliği anlaşmasını askıya almayı planlıyor." açıklamasını yapmıştır. AB Bakanı ABD ile AB arasında imzalanacak anlaşma ile Türkiye'nin kaybının 3 milyar doları bulacağına dikkat çekerek, "Hukuki dayanağı olmasa da AB'nin bu tür anlaşmalar imzaladığı ülkelere Gümrük Birliği avantajlarını uygulamayız." demiştir. 3 milyar dolarlık zarar tahmini ise iyimser kalmıştır. 2013 yılında 12,6 milyar dolar ithalat, 5,6 milyar dolar ihracat gerçekleştirdiğimiz ABD'nin Türkiye'ye gümrüksüz mal sokabilmesinin maliyetinin 20-25 milyar doları bulabileceği hesaplanmaktadır.

Aslında bu anlaşma uzun zamandan beri hükümetin gündeminde yer almaktadır. Örneğin, dönemin başbakanı Recep Tayyip Erdoğan'ın Mayıs 2013'te ABD'ye yaptığı gezide Türkiye'nin de müzakerelere dâhil edilmesine yönelik başvurusunun ABD başkanı Obama tarafından reddedildiği basına yansımıştır.

Avrupa Birliğinin çeşitli ülkelerle yapacağı serbest ticaret anlaşmaları dikkate alındığında Türkiye'nin Gümrük Birliği dolayısıyla uğrayacağı dolaylı zararın miktarı da artacaktır. Çünkü gümrüklerin karşılıklı olarak kaldırılması Türkiye'yi kapsamayacağı gibi

Türkiye Avrupa Birliğinin ticari ortaklarına “ortak gümrük tarifesi” uygulamak, diğer bir ifadeyle söz konusu üçüncü ülkelere karşı tek yanlı olarak gümrüklerini indirmek zorunda kalacaktır. Üçüncü ülkelerin ürünlerinin Türkiye’nin iç pazarına hiçbir engelle karşılaşmadan girecek olması Türkiye’nin iç pazarda dahi rekabet edebilirliğini yok edecek; dış ticaret açığı bu ülkelerle yaptığımız ithalat ve ithalattan kaynaklanarak artacaktır.

Dış ticarete bir başka olumsuz durum Türkiye’nin dış pazarlardaki rekabet edebilirliğinin yok olmasıdır. Avrupa Birliği’nin yapacağı serbest ticaret anlaşmaları Türkiye’yi kapsamayacağı için Türk ihracatçılarının malları söz konusu üçüncü ülke pazarlarına engelsiz bir şekilde giremeyecek ve böylece Türkiye ilgili ülke pazarlarındaki etkinliğini kaybedecektir.

Serbest ticaret anlaşmaları Türkiye’nin Avrupa Birliği pazarında da elini zayıflatacaktır. Üçüncü ülkelerin Avrupa Birliği pazarında elde edeceği avantajlar ve imtiyazlar Türk ihracatçılarının pazarda yara almasına sebep olacaktır. Serbest ticaret anlaşmalarının Türkiye ekonomisine zararları dış ticaret açığı ve cari açıkla sınırlı kalmayacaktır. İthalat artışı ve dış pazarlarda ihracat olanaklarının kısılması Türkiye’deki ithalata rakip ve ihracatçı sektörleri olumsuz etkileyecektir. Böylece üretim büyümesi, istihdam ve işsizlikle mücadele uygulamaları zarar görecektir.

Netice itibarıyla, bu anlaşmanın şu anda ve imzalandığı dönemde Türkiye’nin lehine sonuçlar ortaya çıkarması mümkün görülmemektedir. AB bakanının 5 Kasım’daki açıklamaları zevahiri kurtarma gayretidir. Hükümet yıllardır bu anlaşma konusundaki herhangi bir girişiminden sonuç alamamıştır.

Türkiye’nin hâlihazırda Gümrük birliği anlaşması dolayısıyla zararı 400 milyar dolara ulaşmıştır. Hükümetin bu yarı-sömürge maiyetindeki anlaşmanın bir an önce feshetmesi gerekmektedir. Türkiye için en sağlıklı ticari ilişkileri serbest ticaret bölgesi modeli çerçevesinde geliştirmek mümkün olacaktır. Serbest ticaret anlaşması Avrupa Birliği üyelik sürecinde daha onurlu bir duruş ortaya koyabilmenin de yolunu açacaktır. Türkiye, Avrupa Birliği’nin müktesebat dışındaki tam üyelik şartlarına karşı gelme gücünü elde edecektir.

Geliştirilmiş Serbest Ticaret Bölgesi anlaşmasının gerçekleştirilmesi için mevcut Gümrük Birliği anlaşmasının tam üyelik sürecinin iptal edilmesi gerekmektedir.

47.7 Sözde Ermeni Soykırımı İddiaları

2015 yılının Türk dış politikası açısından önemli bir gelişmesi sözde Ermeni Sorunu iddialarının 100'üncü yılına gelmesidir. 2015 yılında Batı Avrupa ülkelerindeki Ermeni diasporasının, sözde soykırım iddialarının 100'üncü yılı çerçevesinde yoğun hazırlıklar içerisinde olduğu bilinmektedir. Bu çabaların asıl amacı, Türkiye'nin sözde soykırımı tanınmasını sağlamak ve buna bağlı olarak da ülkemizden tazminat ve toprak talebinde bulunmaktır.

Türkiye ile Ermeni diasporası arasındaki mesele uzun zamandır bir enformasyon savaşı haline gelmiştir. Hükümet maalesef bu savaşın gereklerini yerine getirememiştir. 2015 yılı Ermeni diasporası veya devleti tarafından Türkiye'ye politik, psikolojik saldırıların olacağı bir yıldır. Bu saldırıların tahribatını önlemek için hiçbir çaba gösterilmemektedir.

Bunun yerine hükümet sistematik olarak tarihi gerçeklere aykırı iddiaları kabul etme gayretindedir. Örneğin, başbakan Davutoğlu Dışişleri Bakanlığı döneminde 12 Aralık 2013 tarihinde Karadeniz Ekonomik İşbirliği Dışişleri Bakanları Toplantısı sebebiyle yaptığı Ermenistan ziyareti yolunda şu ifadeleri kullanmıştır: "İttihat ve Terakki'nin yapmış olduğu gayri insani tehcir politikasını benimsemek mümkün değildir."

Davutoğlu sanki Damat Ferit'i tarihin tozlu sayfalarından çıkarıp getirmiştir. Aynı zihniyetin başbakanlığı döneminde de bu yaklaşımın devam ettiği görülmektedir. Ermenistan ziyareti yolunda Davutoğlu'nun bu tavizkar tutumu Ermeni tarafının tavizsiz duruşunu bozmuştur. Ermeniler "soykırımı tartışmam" dedikçe Davutoğlu tehciri gayri insani bulduğunu söylemeye devam etmektedir. 2015 yılında bu zihniyetin sözde Ermeni soykırımını kabul ederek "Biz yapmadık, İttihat ve Terakki yaptı" demesi de uzak bir ihtimal değildir.

48. SONUÇ

AKP yönetiminde ekonomimiz 12 yıldır istikrarlı bir yapı ortaya koyamamış, gün geçtikçe emsal ülkelerden negatif yönde ayrılmaya başlamıştır. Ekonomi politikasında rant

temelli yaklaşım, üretimden uzaklaşma, işsizlik, enflasyon, artan borçluluk, bizzat hükümet üyelerinin karıştığı yolsuzluk ve rüşvet soruşturmaları 2014 yılına damga vuran gelişmelerdir.

Yolsuzluk ve rüşvet olayları ve bunların soruşturmaları sırasında hükümetin tutumu sadece Türkiye ekonomisinin içerisinde bulunduğu durumu değil aynı zamanda ülkemizde bir kamu otoritesi ve devlet yönetimi sorununu da ortaya çıkarmıştır.

Devlet yönetimindeki en temel sorun ise ülkemizin kurum ve kurallarıyla yönetilmemesidir. “Alo Fatih”ler, medya havuzları, yolsuzluk ve rüşvet ilişkileri AKP iktidarında keyfî bir yönetim anlayışının hâkim olduğunu göstermektedir. Hükümet adeta el altından kayıt dışı bir yönetim göstermektedir.

Ekonomi politikalarına genel bir bakış ile bakıldığında 2014 yılının AKP için kısa dönemli çıkarlar sağlayan, ülkemiz ve milletimiz için kısa, orta ve uzun dönemli ağır fatura hazırlayan bir sistem ortaya koyduğu görülmektedir. Bu sistem büyümeyi tüketim, kısa dönemli dış finansman ve uzun vadede rekabet şansımızın olmadığı düşük teknoloji sektörlerine dayamıştır. Bu dönemde rant dağıtımının kolaylıkla yapılabildiği ve suni artı değerlerin oluşturulduğu inşaat gibi sektörlerde yoğunlaşmalar devam etmiştir.

Ekonomideki problemler demokrasi kriziyle birleştiğinde ülkemizdeki siyasi risk ve bölgedeki jeopolitik riskler artmaktadır. Risk faktörlerinin sürekli olarak çeşitlendiği konjonktürde vasat, kırılğan ve istikrarsız bir ekonomik sistemle güçlü bir ülke almak mümkün değildir.

Bütçenin hükümetin aynası olduğu gerçeğinden hareketle 2015 yılı Merkezî Yönetim Bütçesinde;

- Türkiye'nin makroekonomik denge içerisinde en az yüzde 6 büyümeye olan ihtiyacı karşılık bulamamaktadır.
- Uzun dönemli bir ekonomik yapılanma vizyonu yoktur.
- Kamu yönetimi ve toplumsal ilişkilerde hukuk ve adaletin esas alındığı bir yaklaşım görülmemektedir.
- Ülkemizin ihtiyaçlarından yola çıkılarak hazırlanmış ekonomi politikalarının izi dahi yoktur.

- Ülkemizin mevcut potansiyelini ve üretim envanterinin gözden geçirildiği, yeni ve sürdürülebilir bir sanayi politikası ortaya konulamamaktadır.
- Nitelikli iş gücü ve yeni istihdam alanları ihtiyacı karşılığını bulamamaktadır.

Bu çerçevede 2015 yılının 2014 yılından daha olumsuz seyredeceği anlaşılmaktadır. 2015'te OVP'deki hedef ve tahminlerin gerisinde kalan bir büyüme performansı görülmesi beklenmektedir.

Türkiye ekonomisinin bu tablosunda 2015 bütçesi; iç ve dış borçlarda tehlike çanlarının çaldığı, borç faizi ödemelerinin arttığı, kamu istihdamında daralma, kamu yatırımlarında azalma; eğitim ve sağlık gibi temel sosyal alanlarda yaşanan ticarileştirme ve piyasalaştırma uygulamaları, vergi adaletsizliği, gelir dağılımının daha da bozulduğu bir ortamda hazırlanmıştır.

2015 bütçesi Türkiye ekonomisinin yapısal sorunlarına çözüm getirmekten uzak bir yaklaşım içerisindedir. Bütçe mali disiplini sağlamamakta, sürdürülebilir nitelikli büyümeyi teşvik etmemekte, kalkınma çabamıza hız katmamakta, tasarruf oranını arttırmamakta, cari açığı azaltmamakta, istihdamı arttırmamaktadır.

Yukarıda açıklanan nedenlerden dolayı 2015 yılı merkezî yönetim bütçe tasarısına muhalif olduğumuzu bilgilerinize arz ederiz.

Sümer Oral
Manisa

Erkan Akçay
Manisa

Mehmet Günel
Antalya

**B) 2015 YILI MERKEZİ YÖNETİM BÜTÇE
KANUNU TASARISI VE PLAN VE BÜTÇE
KOMİSYONUNUN
KABUL ETTİĞİ METİN**

- 1 -

**BAŞBAKANLIĞIN 2015 YILI MERKEZİ
YÖNETİM BÜTÇE KANUNU TASARISI İLE
EKLİ CETVELLER VE GEREKÇESİNİN
TBMM BAŞKANLIĞINA SUNULMASINA
İLİŞKİN SEVK YAZISI**

T.C.
Başbakanlık
Kanunlar ve Kararlar
Genel Müdürlüğü
Sayı: 31853594-101-236 - 4135

16/10/2014

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ BAŞKANLIĞINA

Maliye Bakanlığı'na hazırlanan ve Başkanlığımıza arzı Bakanlar Kurulu'nca 13/10/2014 tarihinde kararlaştırılan “2015 Yılı Merkezi Yönetim Bütçe Kanunu Tasarısı” ile gerekçesi ilişikte gönderilmiştir.

Gereğini arz ederim.

Ahmet Davutoğlu
Başbakan

- 2 -

**2015 YILI
MİLLİ BÜTÇE TAHMİN RAPORU**

MİLLİ BÜTÇE TAHMİN RAPORU

2015 Yılı Programının temel amaçları, ülkemizin refah seviyesinin artırılması nihai hedefi doğrultusunda; büyümeyi ve istihdamı artırmak, cari açığı azaltmak, kamu maliyesindeki güçlü duruşu devam ettirmek, fiyat istikrarını sağlamak ve sürdürmektir.

2015 Yılı Programında gayri yurtiçi hasılabın yüzde 4 oranında artacağı öngörülmüştür.

2015 yılında toplam yurtiçi talebin sabit fiyatlarla yüzde 4 oranında artacağı, toplam sabit sermaye yatırımlarındaki artış oranının ise yüzde 4,2 olacağı tahmin edilmektedir.

Programda toplam tüketimin sabit fiyatlarla yüzde 3,8 oranında artması öngörülmektedir. Bu oranın, kamu tüketiminde yüzde 2,2, özel tüketimde ise yüzde 4,0 olarak gerçekleşmesi beklenmektedir.

TABLO 1: KAYNAKLAR-HARCAMALAR DENGESİ

	Cari Fiyatlarla, Milyon TL.				GSYH İçindeki Yüzde Paylar			
	2012	2013	2014	2015	2012	2013	2014	2015
	(1)	(1)	(1)	(2)	(1)	(1)	(1)	(2)
GSYH	1.416.798	1.565.181	1.763.964	1.944.584	100,0	100,0	100,0	100,0
NET MAL VE HİZMET İHRACATI	73.144	102.670	83.730	89.307	5,2	6,6	4,7	4,6
TOPLAM YURTİÇİ TALEP	1.489.942	1.667.851	1.847.694	2.033.901	105,2	106,6	104,7	104,6
SABİT SERMAYE YATIRIMI	291.313	322.629	361.590	399.188	20,6	20,6	20,5	20,5
KAMU	60.108	78.165	85.355	88.527	4,2	5,0	4,8	4,6
ÖZEL	231.205	244.463	276.235	310.661	16,3	15,6	15,7	16,0
STOK DEĞİŞİMİ	-1.884	4.801	1.431	1.966	-0,1	0,3	0,1	0,1
KAMU	2.305	-689	-880	-1.152	0,0	0,0	0,0	-0,1
ÖZEL	-4.190	5.491	2.311	3.118	-0,3	0,4	0,1	0,2
TOPLAM YATIRIMLAR	289.429	327.430	363.022	401.154	20,4	20,9	20,6	20,6
KAMU	62.414	77.476	84.475	87.376	4,4	4,9	4,8	4,5
ÖZEL	227.015	249.954	278.546	313.779	16,0	16,0	15,8	16,1
TOPLAM TÜKETİM	1.200.513	1.340.421	1.484.672	1.632.747	84,7	85,6	84,2	84,0
KAMU	163.840	185.163	208.178	225.380	11,6	11,8	11,8	11,6
ÖZEL	1.036.673	1.155.258	1.276.494	1.407.367	73,2	73,8	72,4	72,4

KAYNAK: Kalkınma Bakanlığı

(1) Gerçekleşme Tahmini.

(2) Program

NOT: Net Mal ve Hizmet İhracatı kalemi Toplam Yurtiçi Talebe ulaşırlık formülasyon gereği ters işareti olarak gösterilmektedir.

TABLO 2: KAYNAKLAR-HARCAMALAR DENGESİ

	1998 Fiyatlarıyla, Milyon TL.				Yüzde Değişime			
	2012	2013	2014	2015	2012	2013	2014	2015
	(1)	(1)	(1)	(2)	(1)	(1)	(1)	(2)
GSYH	117.625	122.476	128.518	131.579	4,1	3,3	4,0	4,0
NET MAL VE HİZMET İHRACATI (1)	706	3.734	1.274	1.333	2,8	-2,0	0,0	0,0
TOPLAM YURTİÇİ TALEP	118.331	126.210	127.792	132.912	6,7	1,3	4,0	4,0
SABİT SERMAYE YATIRIMI	29.657	30.987	30.428	31.721	4,5	-1,8	4,2	4,2
KAMU	5.650	6.821	6.760	6.619	20,7	-0,9	-2,1	-2,1
ÖZEL	24.007	24.166	23.669	25.102	0,7	-2,1	6,1	6,1
STOK DEĞİŞİMİ (1)	-1.699	178	477	655	1,6	0,2	0,1	0,1
KAMU	159	-45	-53	-65	-0,2	0,0	0,0	0,0
ÖZEL	-1.858	223	530	721	1,8	0,3	0,3	0,0
TOPLAM YATIRIMLAR	27.958	31.165	30.905	32.377	11,5	-0,8	4,8	4,8
KAMU	5.809	6.775	6.707	6.554	16,6	-1,0	-2,3	-2,3
ÖZEL	22.149	24.389	24.198	25.823	10,1	-0,8	6,7	6,7
TOPLAM TÜKETİM	90.373	95.045	96.687	100.535	5,2	1,9	3,8	3,8
KAMU	9.299	9.963	10.414	10.643	7,1	4,5	2,2	2,2
ÖZEL	81.074	85.082	86.473	89.892	4,9	1,6	4,0	4,0

KAYNAK: Kalkınma Bakanlığı

(1) Yüzde değişimleri, GSYH büyümesine katalanları göstermektedir.

(2) Gerçekleşme Tahmini.

(3) Program

NOT: Net Mal ve Hizmet İhracatı kalemi Toplam Yurtiçi Talebe ulaşırlık formülasyon gereği ters işareti olarak gösterilmektedir.

- 3 -

**2015 YILI MERKEZİ YÖNETİM
BÜTÇE KANUNU TASARISININ GENEL
GEREKÇESİ VE MADDE GEREKÇELERİ**

GENEL GEREKÇE

2015 Yılı Merkezi Yönetim Bütçe Kanunu Tasarısı, 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanununa uygun olarak ve aşağıda yer alan hedefler doğrultusunda hazırlanmıştır;

- Enflasyonla mücadelede kararlılıkla devam etmek,
- Cari işlemler açığını tedrici olarak düşürmek,
- Büyümenin potansiyel seviyesine çıkarılması için gerekli olan politikaları uygulamak,
- Yurt içi tasarruf seviyesini artırmak,
- Dünya ekonomisinde yaşanmakta olan belirsizlik ortamının ülkemize etkilerini asgari düzeyde tutmak,
- Dışsal şoklara karşı ekonominin dayanıklılığını korumak amacıyla ihtiyatlı maliye politikalarını uygulamaya devam etmek,
- Gelir, gider, bütçe dengesi, faiz dışı denge ve borç hedefleri ile ilgili orta vadeli mali hedeflere ulaşılmasına katkı sağlamak,
- Bütçe harcamalarını sağlam gelir kaynaklarıyla karşılamak ve kaynak-harcama dengesini göz önünde bulundurmamak,
- Mali disiplin anlayışına uygun olarak kamu idarelerinin kendilerine tahsis edilen ödenekleri aşmadan etkili, ekonomik ve verimli bir şekilde kullanmasını teşvik etmek, mevcut harcama programlarını gözden geçirerek verimsiz harcamaları tasfiye etmek,
- Kamu harcamalarının tahsisinde eğitimi önceliklendirmeye devam etmek, büyümeyi ve istihdamı destekleyen kamu altyapı yatırımları ile bölgesel gelişmişlik farklarının azaltılmasına, teşviklere ve Ar-Ge desteklerine yönelik harcamalara daha fazla kaynak sağlamak,
- Sosyal amaçlı programların etkinliğini değerlendirmek ve mükerrerliği önlemek,
- Kamu yatırımlarının etkinliğini artırmak, yatırımları özel sektörün üretken faaliyetlerini destekleyecek, bölgelerin gelişme potansiyelini harekete geçirecek ve ülke refahını artıracak nitelikteki altyapı yatırımlarına yönlendirmek,
- Tarımsal destekleme amacıyla yapılan transferleri etkinlik, verimlilik ve katma değer artırılması hedefi çerçevesinde gözden geçirmek ve bu alanda gerekli düzenlemeler yapmak,
- Hesap verebilirliği ve mali saydamlığı güçlendirmek.

2015 Yılı Merkezi Yönetim Bütçesi, büyümenin potansiyel seviyesine çıkarılması, istihdamın artırılması, mali disiplinin güçlendirilerek sürdürülmesi ve kamu dengelerinin iyileştirilmesi başta olmak üzere yukarıda sayılan hedeflerin gerçekleştirilmesi amacıyla tasarlanmıştır. Bütçe ödenekleri, Orta Vadeli Program ve Orta Vadeli Mali Planda yer alan politika, hedef ve öncelikler ile idarelerin geçmiş yıllar harcama eğilimleri, yürüttükleri önemli faaliyet ve projeler dikkate alınarak belirlenmiştir. Bütçe gelir tahminleri ise, makroekonomik göstergeler, geçmiş yıl gelir tahsilatları, Orta Vadeli Program ve Orta Vadeli Mali Planda belirlenen gelir politikası hedef ve önceliklerine göre oluşturulmuştur.

MADDE GEREKÇELERİ

MADDE 1- 10/12/2003 tarihli ve 5018 sayılı Kamu Malî Yönetimi ve Kontrol Kanununun 15 inci maddesinde merkezi yönetim bütçe kanununda yer alması gereken genel hükümler sayılmıştır. Bu çerçevede, 5018 sayılı Kanuna ekli (I) sayılı cetvelde yer alan genel bütçe kapsamındaki kamu idarelerine, (II) sayılı cetvelde yer alan özel bütçeli idarelere ve (III) sayılı cetvelde yer alan düzenleyici ve denetleyici kurumlara 2015 yılında yapacakları hizmetlerin karşılığı olarak verilen toplam ödenek tutarları bu maddede belirlenmektedir.

MADDE 2- Maddede 5018 sayılı Kanunun 15 inci maddesi çerçevesinde kamu idarelerinin 2015 yılı gelir tahminleri toplamına yer verilmektedir. 5018 sayılı Kanuna ekli (I) sayılı cetvelde yer alan genel bütçenin gelir toplamı, (II) sayılı cetvelde yer alan özel bütçeli idareler ve (III) sayılı cetvelde yer alan düzenleyici ve denetleyici kurumların öz gelir toplamı ile bu idarelere yapılacak olan Hazine yardımı tutarı toplamı ayrı ayrı gösterilmektedir. Ayrıca, 5018 sayılı Kanuna ekli (II) sayılı cetvelde yer alan kamu idarelerinin net finansman toplamlarına da yer verilmektedir.

MADDE 3- 5018 sayılı Kanunun 15 inci maddesinin ikinci fıkrasında, varsa bütçe açığının nasıl kapatılacağı hükümünün merkezi yönetim bütçe kanununda yer alması gerektiği belirtilmiştir. Bu madde ile genel bütçe kapsamındaki kamu idarelerine tahsis edilen ödenekler toplamı ile genel bütçe gelir tahmini toplamı arasındaki farkın net borçlanma ile karşılanacağına dair hükme yer verilmektedir.

MADDE 4- 5018 sayılı Kanunun 15 inci maddesinin ikinci fıkrasında, bağlı cetvellere merkezi yönetim bütçe kanununda yer verilmesi gerektiği belirtilmiştir. Bu hüküm çerçevesinde, Merkezi Yönetim Bütçe Kanununa (A), (B), (C), (E), (F), (H), (I), (K), (M), (O), (P), (T) ve (V) cetvellerinin bağlanması hüküm altına alınmaktadır.

MADDE 5- 5018 sayılı Kanunun 23 üncü maddesinde, merkezi yönetim bütçe kanununda belirtilen hizmet ve amaçları gerçekleştirmek veya bütçelerde öngörülmemiş hizmetler için gerektiğinde aktarma yapılmak üzere Maliye Bakanlığı bütçesinin ilgili tertiplerinde yedek ödenek bulundurulabileceği ve bu ödeneklerden aktarma yapmaya Maliye Bakanının yetkili olduğu hüküm altına alınmıştır.

Bu hüküm kapsamında, Maliye Bakanlığı bütçesine "Personel Giderlerini Karşılama Ödenegi", "Yatırımları Hızlandırma Ödenegi" ile "Doğal Afet Giderlerini Karşılama Ödenegi" nin konulmasına ve ilgili kuruluşların bütçelerine aktarılmasında uyulacak usul ve esaslara ilişkin hükümlere yer verilmektedir.

MADDE 6- Maddenin;

Birinci fıkrasında, yıl içinde meydana gelecek gelişmelerin zorunlu kıldığı durumlarda bütçe ödenekleri arasında aktarma yapılmasına ilişkin esaslar yer almaktadır. Bu kapsamda;

- Personel giderleri ile ilgili olarak, genel bütçe kapsamındaki kamu idareleri ile özel bütçeli idarelerin bütçelerinin "Personel Giderleri" ile

“Sosyal Güvenlik Kurumlarına Devlet Primi Giderleri” tertiplerinde yer alan ödenekleri Maliye Bakanlığı büncesinin “Personel Giderlerini Karşılama Ödeneği” ile gerektiğinde “Yedek Ödenek” tertibine ve diğer ekonomik kodlara ilişkin tertiplerde yer alan ödenekleri ise Maliye Bakanlığı büncesinin “Yedek Ödenek” tertibine aktarmaya,

- 2015 Yılı Programın Uygulanması, Koordinasyonu ve İzlenmesine Dair Karara uygun olarak yıl içinde yapılacak değişiklikler çerçevesinde proje ödeneklerini ilgili kuruluşların bütçeleri arasında aktarmaya,

- Kamu idarelerinin yeniden teşkilatlanması sonucu, bütçe kanunlarının uygulanması ve kesin hesapların hazırlanması ile ilgili olarak gerekli görülen her türlü bütçe ve muhasebe işlemleri için gerekli düzenlemeleri yapmaya,

Maliye Bakamı yetkili kılınmaktadır.

İkinci fıkrasında, 5018 sayılı Kanunun 21 inci maddesine istinaden genel bütçe kapsamındaki kamu idareleri ile özel bütçeli idarelerin aktarma yapılacak tertipteki ödenegin yüzde 20'sine kadar kendi bütçeleri içinde ödenek aktarması yapabileceğine, yüzde 20'yi geçen diğer her türlü kurum içi aktarmalarını yapmaya ise Maliye Bakanının yetkili olduğuna ilişkin hükme yer verilmektedir. Ayrıca, 2015 Yılı Yatırım Programına ek yatırım cetvellerinde yer alan projelerde değişiklik yapılması halinde bu değişikliğin gerektirdiği tertipler arası ödenek aktarması işlemlerinin tamamının 5018 sayılı Kanunun 21 inci maddesinin üçüncü fıkrasında yer alan sınırlamalara tabi olmaksızın idarelerce yapılabileceği hükme bağlanmaktadır.

Üçüncü fıkrasında, genel bütçe kapsamındaki kamu idarelerinden hizmeti yaptıracak olan kamu idaresi, yıl içinde hizmeti yürütecek olan idarenin bütçesine aktarma yapmaya yetkili kılınmıştır.

Dördüncü fıkrasında, genel bütçe kapsamındaki kamu idarelerinin 29/6/2011 tarihli ve 644 sayılı Çevre ve Şehircilik Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname kapsamında Çevre ve Şehircilik Bakanlığına yaptıracığı işlerde, söz konusu işlere ilişkin ödeneklerini Çevre ve Şehircilik Bakanlığı bütçesine işi yapan idarenin doğrudan aktarması sağlanmaktadır.

Beşinci fıkrasında, kamu idarelerinin 14/2/1985 tarihli ve 3152 sayılı İçişleri Bakanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun 28/A maddesi kapsamında yatırım izleme ve koordinasyon başkanlıkları aracılığıyla yaptıracak işlere ilişkin kaynak transferlerinin genel bütçe kapsamındaki kamu idarelerince İçişleri Bakanlığına ödenek aktarması suretiyle diğer merkezi yönetim kapsamındaki kamu kurum ve kuruluşlarına ise tahakkuk işlemi ile gerçekleştirileceği hususu düzenlenmekte ve bu konuda ilgili kamu idareleri yetkilendirilmektedir. Ayrıca kamu idarelerince 3152 sayılı Kanunun 28/A maddesi kapsamında kaynak aktarılmış iş ve projeler ile 6360 sayılı Kanunun geçici 1 inci maddesinin yirmibeşinci fıkrası gereği il özel idarelerden yatırım izleme ve koordinasyon başkanlıklarına devrolan iş ve projelerde değişiklik yapılması hâlinde bu değişikliklere ilişkin bütçe aktarma işlemlerinin ilgili kamu idaresinin talebi üzerine ve 5018 sayılı Kanunun 21 inci maddesindeki sınırlamalara tabi olmaksızın İçişleri Bakanlığınca yapılacağı hükme bağlanarak projelerdeki değişikliklere ilişkin bütçe işlemlerinin hızlı bir şekilde gerçekleştirilmesi sağlanmaktadır.

Altıncı fıkrasında, Milli Savunma Bakanlığı, Jandarma Genel Komutanlığı ve Sahil Güvenlik Komutanlığının cari yıl içinde aralarında yapılacak hizmetlerin bedellerini karşılamak amacıyla bütçeleri arasında karşılıklı aktarma yapılmalarına olanak sağlanmaktadır.

Yedinci fıkrasında, Milli Savunma Bakanlığı, Jandarma Genel Komutanlığı ve Sahil Güvenlik Komutanlığı; bütçelerinde yer alan Silahlı Kuvvetlerin tek merkezden yönetilmesi gereken hizmetlerine ilişkin ödenekleri fonksiyonlar arasında karşılıklı olarak aktarmaya yetkili kılınmaktadır.

Sekizinci fıkrasında, özel bütçeli idareler ile düzenleyici ve denetleyici kurumların (B) işaretli cetvellerinde belirtilen gelir, (F) işaretli cetvellerinde belirtilen net finansman tutarlarını aşan finansman gerçekleştirme karşılıklarının ödenek olarak eklenmesine Maliye Bakanlığınca belirlenecek usul ve esaslar çerçevesinde kamu idareleri yetkili kılınmaktadır. Özel bütçeli idarelere tahsis edilen sermaye hazine yardımlarından 2014 yılında kullanılan kısımların, tahsis amacı doğrultusunda 2015 yılında finansman fazlası karşılığı olarak ödenek eklemek suretiyle sermaye nitelikli giderlere ilişkin ödenek ihtiyacının karşılanmasında kullanılması öngörülmektedir.

Dokuzuncu fıkrasında, genel bütçe kapsamındaki kamu idareleri arasındaki kaynak transferlerinin ödenek aktarması suretiyle, merkezi yönetim bütçesi kapsamındaki idareler ve kurumlar arasındaki diğer kaynak transferlerinin ise tahakkuk işlemleriyle gerçekleştirilmesine ilişkin hükme yer verilmektedir.

Onuncu fıkrasının;

- (a) bendinde, hizmetin sürekliliğinin sağlanması amacıyla, Türk Silahlı Kuvvetleri ve Emniyet Genel Müdürlüğüün mal ve hizmet alım giderleri ile ilgili tertiplerinde yer alan ödeneklerden 2014 yılı içinde harcanmayan kısmını, söz konusu tertiplere bütçe ile tahsis edilen ödeneklerin toplamının yüzde 30'unu aşmamak üzere ertesi yıl bütçesine devren ödenek kaydetmeye,
- (b) bendinde, Kültür ve Turizm Bakanlığının tanıtma amaçlı ödeneklerinin harcanmayan tutarlarını ertesi yıl bütçesinin aynı tertiplerine devren ödenek kaydetmeye,
- (c) bendinde, Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu projelerinin desteklenmesi için konulan ödenekten harcanmayan kısımları ertesi yıl bütçesine devren ödenek kaydetmeye,
- (ç) bendinde, Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Sanayi Tezleri Projesi için konulan ödeneklerden harcanmayan kısımları ertesi yıl Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığının bütçesinin aynı tertiplerine devren ödenek kaydetmeye,
- (d) bendinde, Türkiye Cumhuriyeti ile Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC) arasında imzalanan protokoller çerçevesinde KKTC'ye taahhüt edilen mali yardımlara ilişkin ödeneklerden harcanmayan kısımları ertesi yıl bütçesine devren ödenek kaydetmeye,
- (e) bendinde, hizmetin sürekliliğinin sağlanması amacıyla, Emniyet Genel Müdürlüğü bütçesine güvenlik hizmetleri yatırımları için tahsis edilen ödeneklerden 2014 yılı içinde harcanmayan kısımları ertesi yıl bütçesine devren ödenek kaydetmeye,

(f) bendinde, ilgili mevzuatı gereğince özel gelir kaydedilmek üzere tahsil edilen tutarları, idare bütçelerinde söz konusu mevzuatta belirtilen amaçlar için tertiplenen ödenekten kullanılmak üzere genel bütçenin (B) işaretli cetveline gelir kaydetmeye ve bütçelenen ödenekten gelir gerçekleşmesine göre ilgili tertiplere aktarma yapmaya, yılı içinde harcanmayan ödenekleri ertesi yıl bütçesine devren gelir ve ödenek kaydetmeye, bu hükümler çerçevesinde yapılacak işlemlere ilişkin usul ve esasları belirlemeye,

Maliye Bakanı yetkili kılınmaktadır.

MADDE 7- Madenin;

Birinci fıkrasında, Öğretim Üyesi Yetiştirme Programı kapsamında yer alan ödenegın kullanım esaslarına yer verilmektedir.

İkinci fıkrasında, 4/11/1981 tarihli ve 2547 sayılı Yükseköğretim Kanununun 43 üncü maddesinin birinci fıkrasının (d) bendi, 44 üncü, 46 ncı, 58 inci, ek 25 inci, ek 26 ncı ve ek 27 nci maddeleri ile yükseköğretim kurumlarında ikili öğretim yapılmasını düzenleyen 19/11/1992 tarihli ve 3843 sayılı Kanunun 7 nci maddesi uyarınca tahsil edilen tutarlar ve diğer gelirlerin öz gelir olarak kaydedilmesi ve karşılığında ilgili yükseköğretim kurumu bütçesine tefrik edilen ödeneklerin gelir gerçekleşmesine bağı olarak kullanılmasına ilişkin düzenleme yapılmaktadır.

Üçüncü fıkrasında, 09.6.0-Eğitime yardımcı hizmetler fonksiyonu altında tertiplenen ödenekler arasındaki aktarmalar hariç, fonksiyonel sınıflandırmanın dördüncü düzeyi itibarıyla tefrik edilen öz gelir karşılığı ödenekler arasında aktarma yapılmaması öngörülerek, belirli hizmetlere tahsis edilen gelirler karşılığında bütçelenen ödeneklerin sadece bu hizmetlerin yürütülmesinde kullanımı amaçlanmaktadır.

Dördüncü fıkrasında, Emniyet Genel Müdürlüğünün öğrenim ve eğitim müesseselerinde okutulan ve eğitim gören yabancı uyruklu öğrenci ve personele yapılan giderler karşılığında ilgili devletler veya uluslararası kuruluşlar tarafından ödenen tutarları, NATO makamlarınca yapılan anlaşma gereğince yedek havaalanlarının bakım ve onarımları için ödenecek tutarları, aynı amaçla kullanılacak üzere bir yandan genel bütçeye gelir, diğer yandan ilgili idare bütçesine ödenek kaydetmeye ve bu suretle ödenek kaydedilen tutarlardan yılı içinde harcanmayan kısımları ertesi yıla devretmeye Maliye Bakanı yetkili kılınmaktadır.

MADDE 8- Madenin;

Birinci fıkrasında, 5018 sayılı Kanuna ekli (I) ve (II) sayılı cetvellerde yer alan kamu idarelerinin geçici hizmet karşılığı yapacakları ödemelerin niteliği ve ödemelere ilişkin esaslar hükme bağlanmaktadır.

İkinci fıkrasında, bütçe ödeneklerinin kullanılmasında etkinliği artırmak amacıyla (T) işaretli cetvelde yer alan taşıtların ancak acil ve zorunlu hallerde Bakanlar Kurulu kararı alınmak suretiyle edimlebilmesi öngörülmektedir.

Üçüncü fıkrasında, 5018 sayılı Kanuna ekli (I) ve (II) sayılı cetvelerde yer alan kamu idarelerinin istihdam edeceği süreklil işçiler ile 4/4/2007 tarihli ve 5620 sayılı Kanuna göre çalıştırılacakları geçici işçilerin ödeneklerle sınırlı olarak çalıştırılması ve fıkrafta belirtilen istisnalar dışında işçilere ilişkin ödeneklerin yer aldığı tertiplere işçi ücreti ve fazla süreli çalışma ve/veya fazla çalışma ücret ödemeleri için "Personel Giderlerini Karşılama Ödenegi" ile "Yedek Ödenek" tertiplerinden aktarma yapılmasına sınırlama getirilmesi düzenlenmektedir.

Dördüncü fıkrasında, 5018 sayılı Kanuna ekli (I) ve (II) sayılı cetvellerde yer alan kamu idarelerindeki işçilerin fazla çalışmalarına karşılığı bütçede öngörülen ödeneye göre iş programlarının yapılması ve fıkra da belirtilen istisnalar dışında fazla süreli çalışma ve/veya fazla çalışma ücret ödemeleri için ödenek aktarması yapılmaması hükme bağlanmaktadır.

Beşinci fıkrasında, genel bütçe kapsamındaki kamu idareleri ile özel bütçeli idareler tarafından kanun, karamame ve uluslararası anlaşmalar gereği üye olunan uluslararası kuruluşlar dışındaki uluslararası kuruluşlara üyelikleri hususunda bütçe disiplini bozmamak ve söz konusu idarelerin kendilerine tahsis edilen ödeneklerin üzerinde harcama yapmalarının önüne geçmek amacıyla, üyelik için gerekli ödenegin temini hususunda Maliye Bakanlığının uygun görüşü alınmadan üye olunamayacağı ve katılma payı ile üyelik aidatı adı altında herhangi bir ödeme yapılamayacağına ilişkin hükme yer verilmektedir.

Altıncı fıkrasında, Ekonomi Bakanlığı ve Hazine Müsteşarlığının uluslararası anlaşma, kanun ve karamamelerle Türkiye Cumhuriyeti adına üye olduğu uluslararası kuruluşlara ilişkin işlemlerine (katılma payı ödemeleri dâhil) beşinci fıkra da yer alan hükmün uygulanmayacağı belirtilmektedir.

Yedinci fıkrasında, merkezi yönetim kapsamındaki kamu idarelerince işletilen sosyal tesislerin giderlerinin bu tesislerin işletilmesinden elde edilen gelirlerle karşılanacağı ve merkezi yönetim bütçesinden ya da döner sermaye ve fonlardan ücret vermek suretiyle 2015 yılında ilk defa istihdam edilecek personel görevlendirilemeyeceği belirtilmektedir.

MADDE 9- Maddenin;

Birinci fıkrasında, yatırımların yıllık programlar dâhilinde gerçekleştirilmesini sağlamak amacıyla 2015 Yılı Programına ek yatırım cetvellerinde yer alan projeler dışında herhangi bir projeye harcama yapılamayacağı hükme bağlanmaktadır. 2015 Yılı Programında yer verecek yatırımlara hız kazandırmak ve 2015 yılında işe başlanılabilesini sağlamak amacıyla, proje veya işin öngörülen ilk yıl yatırım ödeneginin toplam proje bedelinin yüzde 10'undan az olamayacağı koşulu getirilmektedir. Bunun yanında, söz konusu koşullardan bazı projeler istisna tutulmaktadır. Kurumlara gerektiğinde projeleri için yatırım ödenekleri içinde kalmak kaydıyla revize imkânı tanınmaktadır.

İkinci fıkrasında, merkezi yönetim kapsamındaki kamu idarelerinin yatırım programında ödenekleri toplu olarak verilmiş projeler ve bu projelerin alt projeleri ile ilgili değişiklikler konusunda uyacakları esaslar düzenlenmektedir.

Üçüncü fıkrasında, merkezi yönetim kapsamındaki kamu idarelerinin bütçelerine yatırım projeleri ile ilgili olarak yapılacak ödenek ekleme, devir ve aktarma işlemlerinin 2015 Yılı Programının Uygulanması, Koordinasyonu ve İzlenmesine Dair Kararda yer alan usul ve esaslara göre yatırım programı ile ilişkilendirileceği hükme bağlanmaktadır.

Dördüncü fıkrasında, 2015 Yılı Yatırım Programına ek yatırım cetvellerinde yıl içinde yapılması zorunlu değişikliklerin, 2015 Yılı Programının Uygulanması, Koordinasyonu ve İzlenmesine Dair Kararda yer alan usullere uyularak yapılacağına dair hükme yer verilmektedir.

Beşinci fıkrasında ise, 3152 sayılı Kanunun 28/A ve 6360 sayılı Kanunun geçici 1 inci maddesinin yirmibeşinci fıkrası gereği, kamu

idarelerinin yatırım izleme ve koordinasyon başkanlıkları aracılığıyla yaptırılacak işlere ilişkin ödenekler ile il özel idarelerden yatırım izleme ve koordinasyon başkanlıklarına devrolan iş ve projelere ilişkin ödeneklerden 2014 yılı içerisinde harcanmayarak 2015 yılı bütçesine devren kaydedilecek ödeneklerin yatırım programında yer alan projelerle ilişkilendirilmesi sağlanmaktadır.

MADDE 10- Maddenin;

Birinci fıkrasının,

(a) bendinde, 13/1/2005 tarihli ve 5286 sayılı Kanun ile Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğünün kaldırılması sonucunda il özel idarelerine devredilen personelin özlük haklarının ödenmesi,

(b) bendinde, Köylerin Altyapısının Desteklenmesi Projesi (KÖYDES) kapsamında yolu veya suyu olmayan köylerin altyapılarının desteklenmesi,

(c) bendinde, Su Kanalizasyon ve Altyapı Projesi (SUKAP) kapsamında belediyelerin içme suyu ve atıksu projelerinin İller Bankası Anonim Şirketi aracılığıyla desteklenmesi,

amacıyla Maliye Bakanlığı bütçesinde yer alan ilgili tertiplerdeki ödeneklerin kullanımına ilişkin hususlara yer verilmektedir. SUKAP kapsamında ihtiyaç olması halinde genel bütçe kapsamındaki ilgili kamu idaresi bütçesine veya özel bütçeli idare bütçesine ödenek aktarılabilmesine ilişkin düzenleme yapılmaktadır. Ayrıca, bu kapsamda ilgili idarelere yapılan Hazine yardımlarının verilmiş amacına uygun olarak kullanılmasını sağlamak için bu yardımların haczedilemeyeceği ve üzerine ihtiyati tedbir konulamayacağı hususu hükme bağlanmaktadır.

İkinci fıkrasında, birinci fıkranın (a) bendine göre yapılacak ödemelere ilişkin usul ve esasların belirlenme yöntemi düzenlenmektedir.

Üçüncü fıkrasında, birinci fıkranın (b) ve (c) bentlerinde yer alan ödeneklerin dağılımı, kullanılması, izlenmesi ve denetimine ilişkin usul ve esasların Yüksek Planlama Kurulu tarafından karara bağlanacağı belirtilmektedir.

Dördüncü fıkrasında, 6360 sayılı Kanun uyarınca tüzel kişiliği kaldırılan il özel idarelerinin bulunduğu illerdeki büyükşehir belediyelerinin 2013 yılında söz konusu il özel idarelerince öz kaynakları ile gerçekleştirilen eğitim ve sağlık amaçlı yatırım tutarlarının dörtte üçünden az olmaması üzere, her derecedeki Devlet okullarının inşaat, bakım ve onarımları ile sağlık yatırım projelerinin gerçekleştirilmesi için yatırım harcaması yapacakları, bu harcamaların, Millî Eğitim Bakanlığının planlamaları esas alınarak ilgili büyükşehir belediyesi ile valilik arasında yapılacak protokollere dayalı olarak devam eden projelere öncelik verilerek suretiyle gerçekleştirileceği, tamamlanan proje konusu işlerin ilgili Bakanlığa bedelsiz olarak devredileceği, bu kapsamda söz konusu yatırımların valilik bünyesinde yapılmasının kararlaştırılması halinde büyükşehir belediyelerince aktarılan tutarların, bir yandan genel bütçenin (B) işaretli cetveline gelir, diğer yandan İçişleri Bakanlığının bütçesinin ilgili tertiplerine ödenek kaydedileceği, kaydedilen bu ödeneklerden kullanılan tutarların ertesi yıl bütçesine İçişleri Bakanlığının tarafından devren gelir ve ödenek kaydedileceği hüküm altına alınmaktadır.

MADDE 11- Maddenin birinci fıkrasında, Türk Silahlı Kuvvetlerine stratejik hedef planı uyarınca temini gerekli modern silah, araç ve gereçler ile gerçekleştirilecek savunma ve NATO altyapı yatırımları için yıl içinde yapılacak harcamaların ne suretle karşılanacağına ilişkin düzenleme yapılmaktadır. İkinci fıkrasında, Savunma Sanayii Destekleme Fonu aracılığıyla yapılacak alımlara, üçüncü fıkrasında Savunma Sanayii Destekleme Fonundan Hazineye yatırılacak tutarların bütçeleştirilmesine, dördüncü fıkrasında ise ilgili yıllar bütçe kanunları uyarınca, yürütülmesi öngörülen projeler için Savunma Sanayii Destekleme Fonuna aktarılan tutarlardan kullanılmayan kısımların bütçeleştirilmesine ilişkin hükümlere yer verilmektedir.

MADDE 12- 28/3/2002 tarihli ve 4749 sayılı Kamu Finansmanı ve Borç Yönetiminin Düzenlenmesi Hakkında Kanunun 5 inci maddesinin son fıkrasında, mali yıl içinde sağlanacak garantili imkân ve dış borcun ikraz limitinin bütçe kanunlarıyla belirlenmesi hükümü altına alınmıştır. Bu çerçevede, maddenin birinci fıkrasında, garantili imkân ve dış borcun ikraz limit tutarı 3 milyar ABD Doları olarak belirlenmektedir.

İkinci fıkrasında, 4749 sayılı Kanunun 5 inci maddesinin üçüncü paragrafında mali yıl içinde ikrazen ihraç edilecek özel tertip Devlet iç borçlanma senetlerinin limitinin her yıl bütçe kanunları ile belirleneceğine ilişkin hükme istinaden yıl içinde ihtiyaç duyulması halinde kurumlara finansman sağlanması amacıyla, Merkezi Yönetim Bütçe Kanununun 1 inci maddesinin birinci fıkrasının (a) bendi ile belirlenen başlangıç ödeneklerinin yüzde 1'ine kadar ikrazen özel tertip Devlet iç borçlanma senedi ihraç edilebileceği belirtilmektedir.

Üçüncü fıkrasında, 4749 sayılı Kanunun 8/A maddesiyle düzenlenen mali yıl içinde taahhüt edilecek borç üstlenim limitinin, bütçe kanunuyla belirleneceği hükümü gereğince 2015 yılında Hazine Müsteşarlığınca sağlanacak borç üstlenim taahhüdünün 3 milyar ABD Dolarını aşamayacağına yer verilmektedir.

MADDE 13- Maddenin;

Birinci fıkrasında yapılan düzenlemeyle il özel idareleri ve belediyelerin ileri teknoloji ve büyük tutarda maddi kaynak gerektiren alt yapı yatırımlarında Kalkınma Bakanlığının teklifi üzerine Bakanlar Kurulunca kabul edilen projeleri için yapılacak borçlanmaların, söz konusu idarelerin faiz dâhil borç limitinin hesaplanmasına dâhil edilmesi amaçlanmaktadır. Ayrıca, il özel idareleri, belediyeler ve bunların bağlı kuruluşları ile sermayesinin yüzde 50'sinden fazlasına sahip oldukları şirketlerin Avrupa Birliği ile katılım öncesi mali işbirliği çerçevesinde desteklenen projelerinin finansmanı için yapılan borçlanmalar, çok taraflı yatırım ve kalkınma bankalarından doğrudan veya İller Bankası Anonim Şirketi aracılığıyla yapılan borçlanmalar ve SUKAP kapsamında yapacakları borçlanmalarda söz konusu borç stoku limitine uyma şartı aranmayacağı hüküm altına alınmaktadır.

İkinci fıkrasında, Türkiye İhracat Kredi Bankası Anonim Şirketinin politik risk kapsamında yapacağı tahsilâtın ve Bankanın faaliyet karlarından Hazineye tekeül eden temettü tutarlarının ve olağanüstü yedek akçelerinin tamamının veya bir kısmının, Bankanın politik risk alacağına mahsup edilebileceğine ve bu mahsup işleminin nasıl yapılacağına ilişkin düzenleme yapılmaktadır.

Üçüncü fıkrasında, 5018 sayılı Kanun ile genel bütçe kapsamına dâhil edilen ve 2006 yılından önce katma bütçeli olan idarelerin ilgili mevzuatında belirtilen kurum gelirlerinin genel bütçe geliri olarak tahsil edileceğine ilişkin hükümler yer almaktadır.

Dördüncü fıkrasında 4/12/1984 tarihli ve 3096 sayılı Türkiye Elektrik Kuruluşları Kurulmuş Elektrik Üretimi, İletimi, Dağıtımı ve Ticareti ile Görevlendirilmesi Hakkında Kanun kapsamındaki tabii kaynakların ve tesislerin işletme haklarının devirlerinden elde edilen gelirlerin tamamının genel bütçeye gelir kaydedileceğine ilişkin hükümler yer almaktadır.

MADDE 14- Yürürlük maddesidir.

MADDE 15- Yürütme maddesidir.

- 4 -

**2015 YILI MERKEZİ YÖNETİM
BÜTÇE KANUNU TASARISI
İLE
PLAN VE BÜTÇE KOMİSYONUNUN
KABUL ETTİĞİ METİN**

HÜKÜMETİN TEKLİF ETTİĞİ METİN

2015 YILI MERKEZİ YÖNETİM BÜTÇE KANUNU TASARISI

BİRİNCİ BÖLÜM

Gider, Gelir, Finansman ve Denge

Gider

MADDE 1- (1) Bu Kanuna bağlı (A) işaretli cetvellerde gösterildiği üzere, 10/12/2003 tarihli ve 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanununa ekli;

a) (I) sayılı cetvelde yer alan genel bütçe kapsamındaki kamu idarelerine 464.163.399.000 Türk Lirası,

b) (II) sayılı cetvelde yer alan özel bütçeli idarelere 53.069.588.000 Türk Lirası,

c) (III) sayılı cetvelde yer alan düzenleyici ve denetleyici kurumlara 3.212.692.000 Türk Lirası, ödenek verilmiştir.

Gelir ve finansman

MADDE 2- (1) Gelirler: Bu Kanuna bağlı (B) işaretli cetvellerde gösterildiği üzere, 5018 sayılı Kanuna ekli;

a) (I) sayılı cetvelde yer alan genel bütçenin gelirleri 442.586.345.000 Türk Lirası,

b) (II) sayılı cetvelde yer alan özel bütçeli idarelerin gelirleri 7.789.211.000 Türk Lirası öz gelir, 45.894.085.000 Türk Lirası Hazine yardımı olmak üzere toplam 53.683.296.000 Türk Lirası,

c) (III) sayılı cetvelde yer alan düzenleyici ve denetleyici kurumların gelirleri 3.192.332.000 Türk Lirası öz gelir, 20.360.000 Türk Lirası Hazine yardımı olmak üzere toplam 3.212.692.000 Türk Lirası, olarak tahmin edilmiştir.

(2) Finansman: Bu Kanuna bağlı (F) işaretli cetvellerde gösterildiği üzere, 5018 sayılı Kanuna ekli (II) sayılı cetvelde yer alan özel bütçeli idarelerin net finansmanı 55.964.000 Türk Lirası olarak tahmin edilmiştir.

Denge

MADDE 3- (1) 1 inci maddenin birinci fıkrasının (a) bendinde belirtilen ödenekler toplamı ile 2 nci maddenin birinci fıkrasının (a) bendinde yer alan tahmini gelirler toplamı arasındaki fark, net borçlanma ile karşılanır.

İKİNCİ BÖLÜM

Bütçe Düzenine ve Uygulamasına İlişkin Hükümler

Bağlı cetveller

MADDE 4- (1) Bu Kanuna bağlı cetveller aşağıda gösterilmiştir:

a) 1 inci madde ile verilen ödeneklerin dağılımı (A).

b) Merkezi yönetim kapsamındaki kamu idareleri tarafından ilgili mevzuata göre tahsiline devam olunacak gelirler (B).

c) Merkezi yönetim kapsamındaki kamu idarelerinin gelirlerine dayanak teşkil eden temel hükümler (C).

ç) Bazı ödeneklerin kullanımına ve harcamalara ilişkin esaslar (E).

d) 5018 sayılı Kanuna ekli (II) ve (III) sayılı cetvellerde yer alan idare ve kurumların nakit imkânları ile bu imkânlardan harcanması öngörülen tutarlar (F).

e) 10/2/1954 tarihli ve 6245 sayılı Harcırah Kanunu hükümleri uyarınca verilecek gündelik ve tazminat tutarları (H).

f) Çeşitli kanun ve kanun hükmünde kararnamelere göre bütçe kanununda gösterilmesi gereken parasal ve diğer sınırlar (İ).

g) Ek ders, konferans ve fazla çalışma ücretleri ile diğer ücret ödemelerinin tutarları (K).

ğ) 11/8/1982 tarihli ve 2698 sayılı Millî Eğitim Bakanlığı Okul Pansiyonları Kanununun 3 üncü maddesi gereğince Millî Eğitim Bakanlığı tarafından yönetilen okul pansiyonlarının öğrencilerinden alınacak pansiyon ücretleri (M).

PLAN VE BÜTÇE KOMİSYONUNUN KABUL ETTİĞİ METİN

2015 YILI MERKEZİ YÖNETİM BÜTÇE KANUNU TASARISI

BİRİNCİ BÖLÜM

Gider, Gelir, Finansman ve Denge

Gider

MADDE 1- (1) Bu Kanuna bağlı (A) işaretli cetvellerde gösterildiği üzere, 10/12/2003 tarihli ve 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanununa ekli;

a) (I) sayılı cetvelde yer alan genel bütçe kapsamındaki kamu idarelerine 464.163.399.000 Türk Lirası,

b) (II) sayılı cetvelde yer alan özel bütçeli idarelere 53.069.588.000 Türk Lirası,

c) (III) sayılı cetvelde yer alan düzenleyici ve denetleyici kurumlara 3.212.692.000 Türk Lirası, ödenek verilmiştir.

Gelir ve finansman

MADDE 2- Tasarının 2 nci maddesi Komisyonumuzca aynen kabul edilmiştir.

Denge

MADDE 3- Tasarının 3 üncü maddesi Komisyonumuzca aynen kabul edilmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

Bütçe Düzenine ve Uygulamasına İlişkin Hükümler

Bağlı cetveller

MADDE 4- (1) Bu Kanuna bağlı cetveller aşağıda gösterilmiştir:

a) 1 inci madde ile verilen ödeneklerin dağılımı (A).

b) Merkezi yönetim kapsamındaki kamu idareleri tarafından ilgili mevzuata göre tahsiline devam olunacak gelirler (B).

c) Merkezi yönetim kapsamındaki kamu idarelerinin gelirlerine dayanak teşkil eden temel hükümler (C).

ç) Bazı ödeneklerin kullanımına ve harcamalara ilişkin esaslar (E).

d) 5018 sayılı Kanuna ekli (II) ve (III) sayılı cetvellerde yer alan idare ve kurumların nakit imkânları ile bu imkânlardan harcanması öngörülen tutarlar (F).

e) 10/2/1954 tarihli ve 6245 sayılı Harcırah Kanunu hükümleri uyarınca verilecek gündelik ve tazminat tutarları (H).

f) Çeşitli kanun ve kanun hükmünde kararnamelere göre bütçe kanununda gösterilmesi gereken parasal ve diğer sınırlar (İ).

g) Ek ders, konferans ve fazla çalışma ücretleri ile diğer ücret ödemelerinin tutarları (K).

ğ) 11/8/1982 tarihli ve 2698 sayılı Millî Eğitim Bakanlığı Okul Pansiyonları Kanununun 3 üncü maddesi gereğince Millî Eğitim Bakanlığı tarafından yönetilen okul pansiyonlarının öğrencilerinden alınacak pansiyon ücretleri (M).

(Hükümetin Teklif Ettiği Metin)

h) 7/6/1939 tarihli ve 3634 sayılı Milli Müdafaa Mükellefiyeti Kanunu uyarınca milli müdafaa mükellefiyeti yoluyla alınacak hayvanların alım değerleri (O).

ı) 3634 sayılı Kanun uyarınca milli müdafaa mükellefiyeti yoluyla alınacak motorlu taşıtların ortalama alım değerleri ile günlük kira bedelleri (P).

i) 5018 sayılı Kanuna ekli (I), (II) ve (III) sayılı cetvellerde yer alan kamu idarelerinin yıl içinde edinebilecekleri taşıtların cinsi, adedi, hangi hizmette kullanılacağı ve kaynağı ile 5/1/1961 tarihli ve 237 sayılı Taşıtlar Kanununa tabi kurumların yıl içinde satın alacakları taşıtların azami satın alma bedelleri (T).

j) Kanunlar ve kararnamelele bağlanmış vatani hizmet aylıkları (V).

Gerektiğinde kullanılabilir ödenekler

MADDE 5- (1) Personel Giderlerini Karşılama Ödeneği:

Genel bütçe kapsamındaki kamu idareleri ile özel bütçeli idarelerin bütçelerine konulan ödeneklerin yetmeyeceği anlaşıldığı takdirde, ilgili mevzuatının gerektirdiği giderler için "Personel Giderleri" ve "Sosyal Güvenlik Kurumlarına Devlet Primi Giderleri" ile ilgili mevcut veya yeni açılacak tertiplere, Maliye Bakanlığı bütçesinin 12.01.31.00-01.1.2.00-1-09.1 tertibinde yer alan ödenekten aktarma yapmaya,

(2) Yedek Ödenek:

Maliye Bakanlığı bütçesinin 12.01.31.00-01.1.2.00-1-09.6 tertibinde yer alan ödenekten, genel bütçe kapsamındaki kamu idareleri ile özel bütçeli idarelerin bütçelerinde mevcut veya yeni açılacak (01), (02), (03), (05) ve (08) ekonomik kodlarını içeren tertipler ile çok acil ve zorunlu hâllerde (06) ve (07) ekonomik kodlarını içeren tertiplere aktarma yapmaya,

(3) Yatırımları Hızlandırma Ödeneği:

Maliye Bakanlığı bütçesinin 12.01.31.00-01.1.2.00-1-09.3 tertibinde yer alan ödenekten, 2015 Yılı Programının Uygulanması, Koordinasyonu ve İzlenmesine Dair Karar esaslarına uyularak, 2015 Yılı Yatırım Programının uygulama durumuna göre gerektiğinde öncelikli sektörlerde yer alan yatırımların hızlandırılması veya yılı içinde gelişen şartlara göre öncelikli sektör ve alt sektörlerde yer alan ve programa yeni alınması gereken projelere ödenek tahsisi veya ödeneklerinin artırılmasında kullanılmak üzere genel bütçe kapsamındaki kamu idareleri ile özel bütçeli idarelerin projelerine ilişkin mevcut veya yeni açılacak tertiplere aktarma yapmaya,

(4) Doğal Afet Giderlerini Karşılama Ödeneği:

Maliye Bakanlığı bütçesinin 12.01.31.00-01.1.2.00-1-09.5 tertibinde yer alan ödenegi, yatırım nitelikli giderler açısından yılı yatırım programı ile ilişkilendirilmek kaydıyla genel bütçe kapsamındaki kamu idareleri ile özel bütçeli idarelerin her türlü doğal afet giderlerini karşılamak amacıyla mevcut veya yeni açılacak tertiplerine aktarmaya,

Maliye Bakanı yetkilidir.

Aktarma, ekleme, devir ve iptal işlemleri

MADDE 6- (1) a) Genel bütçe kapsamındaki kamu idareleri ile özel bütçeli idarelerin bütçelerinin "Personel Giderleri" ile "Sosyal Güvenlik Kurumlarına Devlet Primi Giderleri" tertiplerinde yer alan ödenekleri, Maliye Bakanlığı bütçesinin "Personel Giderlerini Karşılama Ödeneği" ile gerektiğinde "Yedek Ödenek" tertibine; diğer ekonomik kodlara ilişkin tertiplerde yer alan ödenekleri ise 5018 sayılı Kanunun 21 inci maddesinin üçüncü fıkrasında yer alan sınırlamalara tabi olmaksızın Maliye Bakanlığı bütçesinin "Yedek Ödenek" tertibine aktarmaya,

b) Genel bütçe kapsamındaki kamu idareleri için 2015 Yılı Programının Uygulanması, Koordinasyonu ve İzlenmesine Dair Karara uygun olarak yılı yatırım programında değişiklik yapılması hâlinde, değişiklik konusu projelere ait ödeneklerle ilgili kurumlar arası aktarmaya,

c) Kamu idarelerinin yeniden teşkilatlanması sonucu, bütçe kanunlarının uygulanması ve kesin hesapların hazırlanması ile ilgili olarak gerekli görülen her türlü bütçe ve muhasebe işlemleri için gerekli düzenlemeleri yapmaya,

Maliye Bakanı yetkilidir.

(Plan ve Bütçe Komisyonunun Kabul Ettiği Metin)

h) 7/6/1939 tarihli ve 3634 sayılı Milli Müdafaa Mükellefiyeti Kanunu uyarınca milli müdafaa mükellefiyeti yoluyla alınacak hayvanların alım değerleri (O).

ı) 3634 sayılı Kanun uyarınca milli müdafaa mükellefiyeti yoluyla alınacak motorlu taşıtların ortalama alım değerleri ile günlük kira bedelleri (P).

i) 5018 sayılı Kanuna ekli (I), (II) ve (III) sayılı cetvellerde yer alan kamu idarelerinin yıl içinde edinebilecekleri taşıtların cinsi, adedi, hangi hizmette kullanılacağı ve kaynağı ile 5/1/1961 tarihli ve 237 sayılı Taşıt Kanununa tabi kurumların yıl içinde satın alacakları taşıtların azami satın alma bedelleri (T).

j) Kanunlar ve kararnemelerle bağlanmış vatani hizmet aylıkları (V).

Gerektiğinde kullanılabilir ödenekler

MADDE 5- Tasarının 5 inci maddesi Komisyonumuzca aynen kabul edilmiştir.

Aktarma, ekleme, devir ve iptal işlemleri

MADDE 6- (1) a) Genel bütçe kapsamındaki kamu idareleri ile özel bütçeli idarelerin bütçelerinin “Personel Giderleri” ile “Sosyal Güvenlik Kurumlarına Devlet Primi Giderleri” tertiplerinde yer alan ödenekleri, Maliye Bakanlığı bütçesinin “Personel Giderlerini Karşılama Ödeneği” ile gerektiğinde “Yedek Ödenek” tertibine; diğer ekonomik kodlara ilişkin tertiplerde yer alan ödenekleri ise 5018 sayılı Kanunun 21 inci maddesinde yer alan sınırlamalara tabi olmaksızın kurum bütçeleri arasında aktarmaya veya Maliye Bakanlığı bütçesinin “Yedek Ödenek” tertibine aktarmaya,

b) Genel bütçe kapsamındaki kamu idareleri için 2015 Yılı Programının Uygulanması, Koordinasyonu ve İzlenmesine Dair Karara uygun olarak yılı yatırım programında değişiklik yapılması hâlinde, değişiklik konusu projelere ait ödeneklerle ilgili kurumlar arası aktarmaya,

c) Kamu idarelerinin yeniden teşkilatlanması sonucu, bütçe kanunlarının uygulanması ve kesin hesapların hazırlanması ile ilgili olarak gerekli görülen her türlü bütçe ve muhasebe işlemleri için gerekli düzenlemeleri yapmaya,

Maliye Bakanı yetkilidir.

(Hükümetin Teklif Ettiği Metin)

(2) Genel bütçe kapsamındaki kamu idareleri ile özel bütçeli idareler, aktarma yapılacak tertipteki ödeneğin yüzde 20'sine kadar kendi bütçeleri içinde ödenek aktarması yapabilirler. Bu idarelerin yüzde 20'yi geçen diğer her türlü kurum içi aktarmalarını yapmaya Maliye Bakanı yetkilidir. 2015 Yılı Programının Uygulanması, Koordinasyonu ve İzlenmesine Dair Karara uygun olarak 2015 Yılı Yatırım Programına ek yatırım cetvellerinde yer alan projelerde değişiklik yapılması hâlinde bu değişikliğin gerektirdiği tertipler arası ödenek aktarması işlemlerinin tamamı 5018 sayılı Kanunun 21 inci maddesinin üçüncü fıkrasında yer alan sınırlamalara tabi olmaksızın idarelerce yapılır.

(3) Genel bütçe kapsamındaki kamu idarelerinden hizmeti yapacak olan kamu idaresi, yıl içinde hizmeti yürütecek olan idarenin bütçesine, fonksiyonel sınıflandırma ayırımına bakılmaksızın ödenek aktarmaya yetkilidir.

(4) Genel bütçe kapsamındaki kamu idareleri, 29/6/2011 tarihli ve 644 sayılı Çevre ve Şehircilik Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname kapsamında Çevre ve Şehircilik Bakanlığına yapacağı işlere ilişkin ödeneklerini Çevre ve Şehircilik Bakanlığı bütçesine aktarmaya yetkilidir.

(5) Genel bütçe kapsamındaki kamu idareleri, 14/2/1985 tarihli ve 3152 sayılı İçişleri Bakanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanunun 28/A maddesi kapsamında yapacakları her türlü yatırım, yapım, bakım, onarım ve yardım işlerine ilişkin ödeneklerini İçişleri Bakanlığı bütçesine aktarmaya yetkilidir. Merkezi yönetim kapsamındaki diğer kamu idareleri ise bu kapsamdaki kaynak transferlerini tahakkuk işlemi ile gerçekleştirir. Bu kapsamda idarelerce kaynak transferi yapılmış iş ve projeler ile 12/11/2012 tarihli ve 6360 sayılı On Dört İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanunun geçici 1 inci maddesinin yirmibeşinci fıkrası gereği ödenek kaydedilen tutarların ilişkili olduğu iş ve projelerde 2015 Yılı Programının Uygulanması, Koordinasyonu ve İzlenmesine Dair Karar ve Eki 2015 Yılı Yatırım Programına uygun olarak değişiklik yapılması halinde bu değişikliğin gerektirdiği tertipler arası ödenek aktarması işlemlerinin tamamı ilgili kurumun talebi üzerine 5018 sayılı Kanunun 21 inci maddesinin üçüncü fıkrasında yer alan sınırlamalara tabi olmaksızın İçişleri Bakanlığı tarafından gerçekleştirilir.

(6) Milli Savunma Bakanlığı, Jandarma Genel Komutanlığı ve Sahil Güvenlik Komutanlığı; cari yıl içinde aralarında yapılan hizmetlerin bedellerini karşılamak amacıyla varılacak mutabakat üzerine, bütçeleri arasında karşılıklı aktarma yapmaya yetkilidir.

(7) Milli Savunma Bakanlığı, Jandarma Genel Komutanlığı ve Sahil Güvenlik Komutanlığı; bütçelerinde yer alan Silahlı Kuvvetlerin tek merkezden yönetilmesi gereken ikmal ve tedarik hizmetleri ile bir fonksiyona ait bir hizmetin diğer bir fonksiyon tarafından yürütülmesi hâlinde ilgili ödeneği, fonksiyonlar arasında karşılıklı olarak aktarmaya yetkilidir.

(8) Özel bütçeli idareler ile düzenleyici ve denetleyici kurumların (B) işaretli cetvellerinde belirtilen tahmini tutarlar üzerinde gerçekleşen gelirler ile (F) işaretli cetvellerinde belirtilen net finansman tutarlarını aşan finansman gerçekleştirme karşılıklarını, idare ve kurumların bütçelerinin mevcut veya yeni açılacak tertiplerine ödenek olarak eklemeye Maliye Bakanlığınca belirlenecek usul ve esaslar çerçevesinde kamu idareleri yetkilidir. Hazine yardımı alan özel bütçeli idarelerin 2014 yılında "06- Sermaye Giderleri" ve "07- Sermaye Transferleri" giderlerine finansman sağlamak üzere, genel bütçe kapsamındaki kamu idareleri bütçelerinden tahakkuka bağlanan hazine yardımlarının bu idarelerce kullanılmayan kısımları, 2015 Yılı Programının Uygulanması, Koordinasyonu ve İzlenmesine Dair Karara uygun olarak mevcut veya yeni projelerin ödenek ihtiyacının karşılanmasında kullanılır.

(9) Genel bütçe kapsamındaki kamu idareleri arasındaki kaynak transferleri ödenek aktarma suretiyle yapılır. Merkezi yönetim bütçesi kapsamındaki idareler ve kurumlar arasındaki diğer kaynak transferleri tahakkuk işlemleriyle gerçekleştirilir. Bu işlemler karşılığı tahsil edilen tutarlar, ilgili kamu idaresince bir yandan (B) işaretli cetvellere gelir, diğer yandan (A) işaretli cetvellere ödenek kaydedilir.

(Plan ve Bütçe Komisyonunun Kabul Ettiği Metin)

(2) Genel bütçe kapsamındaki kamu idareleri ile özel bütçeli idareler, aktarma yapılacak tertipteki ödeneğin yüzde 20'sine kadar kendi bütçeleri içinde ödenek aktarması yapabilirler. Bu idarelerin yüzde 20'yi geçen diğer her türlü kurum içi aktarmalarını yapmaya Maliye Bakanı yetkilidir. 2015 Yılı Programının Uygulanması, Koordinasyonu ve İzlenmesine Dair Karara uygun olarak 2015 Yılı Yatırım Programına ek yatırım cetvellerinde yer alan projelerde değişiklik yapılması hâlinde bu değişikliğin gerektirdiği tertipler arası ödenek aktarması işlemlerinin tamamı 5018 sayılı Kanunun 21 inci maddesinin üçüncü fıkrasında yer alan sınırlamalara tabi olmaksızın idarelerce yapılır.

(3) Genel bütçe kapsamındaki kamu idarelerinden hizmeti yapacak olan kamu idaresi, yıl içinde hizmeti yürütecek olan idarenin bütçesine, fonksiyonel sınıflandırma ayırımına bakılmaksızın ödenek aktarmaya yetkilidir.

(4) Genel bütçe kapsamındaki kamu idareleri, 29/6/2011 tarihli ve 644 sayılı Çevre ve Şehircilik Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname kapsamında Çevre ve Şehircilik Bakanlığında yapılacak işlere ilişkin ödeneklerini Çevre ve Şehircilik Bakanlığı bütçesine aktarmaya yetkilidir.

(5) Genel bütçe kapsamındaki kamu idareleri, 14/2/1985 tarihli ve 3152 sayılı İçişleri Bakanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanunun 28/A maddesi kapsamında yapacakları her türlü yatırım, yapım, bakım, onarım ve yardım işlerine ilişkin ödeneklerini İçişleri Bakanlığı bütçesine aktarmaya yetkilidir. Merkezi yönetim kapsamındaki diğer kamu idareleri ise bu kapsamdaki kaynak transferlerini tahakkuk işlemi ile gerçekleştirir. Bu kapsamda idarelerce kaynak transferi yapılmış iş ve projeler ile 12/11/2012 tarihli ve 6360 sayılı On Dört İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanunun geçici 1 inci maddesinin yirmibeşinci fıkrası gereği ödenek kaydedilen tutarların ilişkili olduğu iş ve projelerde 2015 Yılı Programının Uygulanması, Koordinasyonu ve İzlenmesine Dair Karar ve Eki 2015 Yılı Yatırım Programına uygun olarak değişiklik yapılması halinde bu değişikliğin gerektirdiği tertipler arası ödenek aktarması işlemlerinin tamamı ilgili kurumun talebi üzerine 5018 sayılı Kanunun 21 inci maddesinin üçüncü fıkrasında yer alan sınırlamalara tabi olmaksızın İçişleri Bakanlığı tarafından gerçekleştirilir.

(6) Milli Savunma Bakanlığı, Jandarma Genel Komutanlığı ve Sahil Güvenlik Komutanlığı; cari yıl içinde aralarında yapılan hizmetlerin bedellerini karşılamak amacıyla varılacak mutabakat üzerine, bütçeleri arasında karşılıklı aktarma yapmaya yetkilidir.

(7) Milli Savunma Bakanlığı, Jandarma Genel Komutanlığı ve Sahil Güvenlik Komutanlığı; bütçelerinde yer alan Silahlı Kuvvetlerin tek merkezden yönetilmesi gereken ikmal ve tedarik hizmetleri ile bir fonksiyona ait bir hizmetin diğer bir fonksiyon tarafından yürütülmesi hâlinde ilgili ödeneği, fonksiyonlar arasında karşılıklı olarak aktarmaya yetkilidir.

(8) Özel bütçeli idareler ile düzenleyici ve denetleyici kurumların (B) işaretli cetvellerinde belirtilen tahmini tutarlar üzerinde gerçekleşen gelirler ile (F) işaretli cetvellerinde belirtilen net finansman tutarlarını aşan finansman gerçekleşme karşılıklarını, idare ve kurumların bütçelerinin mevcut veya yeni açılacak tertiplerine ödenek olarak eklemeye Maliye Bakanlığınca belirlenecek usul ve esaslar çerçevesinde kamu idareleri yetkilidir. Hazine yardımı alan özel bütçeli idarelerin 2014 yılında "06- Sermaye Giderleri" ve "07- Sermaye Transferleri" giderlerine finansman sağlamak üzere, genel bütçe kapsamındaki kamu idareleri bütçelerinden tahakkuka bağlanan hazine yardımlarının bu idarelerce kullanılmayan kısımları, 2015 Yılı Programının Uygulanması, Koordinasyonu ve İzlenmesine Dair Karara uygun olarak mevcut veya yeni projelerin ödenek ihtiyacının karşılanmasında kullanılır.

(9) Genel bütçe kapsamındaki kamu idareleri arasındaki kaynak transferleri ödenek aktarma suretiyle yapılır. Merkezi yönetim bütçesi kapsamındaki idareler ve kurumlar arasındaki diğer kaynak transferleri tahakkuk işlemleriyle gerçekleştirilir. Bu işlemler karşılığı tahsil edilen tutarlar, ilgili kamu idaresince bir yandan (B) işaretli cetvellere gelir, diğer yandan (A) işaretli cetvellere ödenek kaydedilir.

(Hükümetin Teklif Ettiği Metin)

(10) a) Millî Savunma Bakanlığı, Jandarma Genel Komutanlığı, Sahil Güvenlik Komutanlığı ve Emniyet Genel Müdürlüğü bütçelerinin (özel ödenekler ve “03.9 Tedavi ve Cenaze Giderleri” ekonomik kodunu içeren tertipler hariç) mal ve hizmet alım giderleri ile ilgili tertiplerinde yer alan ödeneklerden yılı içinde harcanmayan kısımları, hizmetin devamlılığını sağlamak amacıyla bu tertiplere bütçe ile tahsis edilen ödeneklerin toplamının yüzde 30’unu aşmamak üzere ertesi yıl bütçesine devren ödenek kaydetmeye,

b) 12/3/1982 tarihli ve 2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanununun 21 inci maddesinin ikinci fıkrası gereğince Kültür ve Turizm Bakanlığı bütçesinin 21.01.36.00 ve 21.01.36.63 kurumsal kodu altında bulunan (03) ekonomik kodunu içeren tertiplerinde yer alan tanıtma amaçlı ödeneklerden harcanmayan kısımları ertesi yıl bütçesinin aynı tertiplerine devren ödenek kaydetmeye,

c) Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu bütçesinin 40.08.33.00-01.4.1.00-2-07.1 tertibinde yer alan ödenekten harcanmayan kısımları ertesi yıl bütçesinin aynı tertibine devren ödenek kaydetmeye,

ç) Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı bütçesinin 26.01.31.00-04.8.1.02-1-07.1, 26.01.31.00-04.8.1.04-1-08.1, 26.01.31.00-04.8.1.04-1-05.4 ve 26.01.31.00-04.8.1.06-1-05.4 tertiplerinde yer alan ödeneklerden harcanmayan kısımları ertesi yıl bütçesinin aynı tertiplerine devren ödenek kaydetmeye,

d) Hazine Müsteşarlığı bütçesinin 07.82.32.00-04.1.1.00-1-07.2, 07.82.32.00-04.1.1.00-1-05.6 ve 07.82.32.00-01.2.1.00-1-08.2 tertiplerinde yer alan ödeneklerden harcanmayan kısımları ertesi yıl bütçesinin aynı tertiplerine devren ödenek kaydetmeye,

e) Emniyet Genel Müdürlüğü bütçesinin “03.1.1.01 Emniyet Genel Müdürlüğü Güvenlik Hizmetleri Yatırımları” fonksiyonu altında yer alan yatırım ödeneklerinden harcanmayan kısımları ertesi yıl bütçesinin aynı tertibine devren ödenek kaydetmeye,

f) İlgili mevzuatı gereğince özel gelir kaydedilmek üzere tahsil edilen tutarları, idare bütçelerinde söz konusu mevzuatta belirtilen amaçlar için tertiplenen ödenekten kullanılmak üzere genel bütçenin (B) işaretli cetveline gelir kaydetmeye ve bütçelenen ödenekten gelir gerçekleşmesine göre ilgili tertiplere aktarma yapmaya, yılı içinde harcanmayan ödenekleri (2014 yılından devredenler de dâhil) ertesi yıl bütçesine devren gelir ve ödenek kaydetmeye, bu hükümler çerçevesinde yapılacak işlemlere ilişkin usul ve esaslar belirlemeye,

Maliye Bakanı yetkilidir.

Diğer bütçe işlemleri

MADDE 7- (1) Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı bütçesinin 38.01.02.00-09.4.2.20-2-05.2 (Öğretim Üyesi Yetiştirme Programı) tertibinde yer alan ödenek, bu Program kapsamında lisansüstü eğitim veren yükseköğretim kurumlarına, mal ve hizmet alımlarında kullanılmak üzere, görevlendirilen öğrencilerin sayıları ve öğrenim alanları dikkate alınarak tahakkuk ettirilmek suretiyle ödenir. Ödenen bu tutar karşılığını bir yandan ilgili yükseköğretim kurumunun (B) işaretli cetveline öz gelir, diğer yandan (A) işaretli cetveline ödenek kaydetmeye ilgili yükseköğretim kurumu yetkilidir.

(2) 4/11/1981 tarihli ve 2547 sayılı Yükseköğretim Kanununun 43 üncü maddesinin birinci fıkrasının (d) bendi, 44 üncü, 46 ncı, 58 inci, ek 25 inci, ek 26 ncı ve ek 27 nci maddeleri ile 19/11/1992 tarihli ve 3843 sayılı Kanunun 7 nci maddesi uyarınca tahsil edilen tutarlar ve diğer gelirler, yükseköğretim kurumları bütçelerine özel gelir ve özel ödenek olarak kaydedilmez. Tahsil edilen bu tutar ve gelirler, ilgili yükseköğretim kurumu bütçesine öz gelir olarak kaydedilir. Kaydedilen bu tutarlar karşılığı olarak ilgili yükseköğretim kurumu bütçesine konulan ödenekler, gelir gerçekleştirmelerine göre kullanılır.

(3) Öz gelir karşılığı olarak ilgili yükseköğretim kurumu bütçesinin (A) işaretli cetvelinde fonksiyonel sınıflandırmanın dördüncü düzeyinde tertiplenen ödenekler arasında (09.6.0-Eğitime yardımcı hizmetler fonksiyonu altında öz gelir karşılığı tefrik edilen ödenekler arasında yapılacak aktarmalar hariç) aktarma yapılamaz.

(Plan ve Bütçe Komisyonunun Kabul Ettiği Metin)

(10) a) Millî Savunma Bakanlığı, Jandarma Genel Komutanlığı, Sahil Güvenlik Komutanlığı ve Emniyet Genel Müdürlüğü bütçelerinin (özel ödenekler ve “03.9 Tedavi ve Cenaze Giderleri” ekonomik kodunu içeren tertipler hariç) mal ve hizmet alım giderleri ile ilgili tertiplerinde yer alan ödeneklerden yılı içinde harcanmayan kısımları, hizmetin devamlılığını sağlamak amacıyla bu tertiplere bütçe ile tahsis edilen ödeneklerin toplamının yüzde 30’unu aşmamak üzere ertesi yıl bütçesine devren ödenek kaydetmeye,

b) 12/3/1982 tarihli ve 2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanununun 21 inci maddesinin ikinci fıkrası gereğince Kültür ve Turizm Bakanlığı bütçesinin 21.01.36.00 ve 21.01.36.63 kurumsal kodu altında bulunan (03) ekonomik kodunu içeren tertiplerinde yer alan tanıtma amaçlı ödeneklerden harcanmayan kısımları ertesi yıl bütçesinin aynı tertiplerine devren ödenek kaydetmeye,

c) Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu bütçesinin 40.08.33.00-01.4.1.00-2-07.1 tertibinde yer alan ödenekten harcanmayan kısımları ertesi yıl bütçesinin aynı tertibine devren ödenek kaydetmeye,

ç) Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı bütçesinin 26.01.31.00-04.8.1.02-1-07.1, 26.01.31.00-04.8.1.04-1-08.1, 26.01.31.00-04.8.1.04-1-05.4 ve 26.01.31.00-04.8.1.06-1-05.4 tertiplerinde yer alan ödeneklerden harcanmayan kısımları ertesi yıl bütçesinin aynı tertiplerine devren ödenek kaydetmeye,

d) Hazine Müsteşarlığı bütçesinin 07.82.32.00-04.1.1.00-1-07.2, 07.82.32.00-04.1.1.00-1-05.6 ve 07.82.32.00-01.2.1.00-1-08.2 tertiplerinde yer alan ödeneklerden harcanmayan kısımları ertesi yıl bütçesinin aynı tertiplerine devren ödenek kaydetmeye,

e) Emniyet Genel Müdürlüğü bütçesinin “03.1.1.01 Emniyet Genel Müdürlüğü Güvenlik Hizmetleri Yatırımları” fonksiyonu altında yer alan yatırım ödeneklerinden harcanmayan kısımları ertesi yıl bütçesinin aynı tertibine devren ödenek kaydetmeye,

f) İlgili mevzuatı gereğince özel gelir kaydedilmek üzere tahsil edilen tutarları, idare bütçelerinde söz konusu mevzuatta belirtilen amaçlar için tertiplenen ödenekten kullandırmak üzere genel bütçenin (B) işaretli cetveline gelir kaydetmeye ve bütçelenen ödenekten gelir gerçekleşmesine göre ilgili tertiplere aktarma yapmaya, yılı içinde harcanmayan ödenekleri (2014 yılından devredenler de dâhil) ertesi yıl bütçesine devren gelir ve ödenek kaydetmeye, bu hükümler çerçevesinde yapılacak işlemlere ilişkin usul ve esaslar belirlemeye,

Maliye Bakanı yetkilidir.

Diğer bütçe işlemleri

MADDE 7- Tasarının 7 nci maddesi Komisyonumuzca aynen kabul edilmiştir.

(Hükümetin Teklif Ettiği Metin)

(4) Maliye Bakanı;

a) Emniyet Genel Müdürlüğünün öğrenim ve eğitim müesseselerinde okutulan ve eğitim gören yabancı uyruklu öğrenci ve personele yapılan giderler karşılığında ilgili devletler veya uluslararası kuruluşlar tarafından ödenen tutarları,

b) NATO makamlarınca yapılan anlaşma gereğince yedek havaalanlarının bakım ve onarımları için ödenecek tutarları,

aynı amaçla kullanılacak üzere bir yandan genel bütçeye gelir, diğer yandan yukarıda yazılı idare bütçelerinde açılacak özel tertiplere ödenek kaydetmeye ve bu suretle ödenek kaydedilen tutarlardan yılı içinde harcanmayan kısımları ertesi yıla devretmeye yetkilidir.

Mali kontrole ilişkin hükümler

MADDE 8- (1) 5018 sayılı Kanuna ekli (I) ve (II) sayılı cetvellerde yer alan kamu idareleri;

a) Arızı nitelikteki işleriyle sınırlı kalmak koşuluyla yıl içinde bir ayı aşmayan sürelerle hizmet satın alınacak veya çalıştırılacak kişilere yapılacak ödemeleri,

b) İlgili mevzuatı uyarınca kısmi zamanlı hizmet satın alınan kişilere yapılacak ödemeleri,

c) 5/6/1986 tarihli ve 3308 sayılı Mesleki Eğitim Kanununun 25 inci maddesi gereğince aday, çırak ve işletmelerde meslek eğitimi gören öğrencilere yapılacak ödemeleri,

ç) 14/7/1965 tarihli ve 657 sayılı Devlet Memurları Kanununun 4 üncü maddesinin (C) fıkrası gereğince çatıştırılan geçici personele yapılacak ödemeleri,

bütçelerinin (01.4) ekonomik kodunda yer alan ödenekleri aşmayacak şekilde yaparlar ve söz konusu ekonomik kodu içeren tertiplere ödenek eklenemez, bütçelerin başka tertiplerinden (bu ekonomik kodu içeren tertiplerin kendi arasındaki aktarmalar ile 6 ncı maddenin üçüncü fıkrası kapsamında yapılan aktarmalar hariç) ödenek aktarılamaz ve ödenek üstü harcama yapılamaz. Ancak, özelleştirme uygulamaları nedeniyle iş akitleri feshedilenlerden 657 sayılı Kanunun 4 üncü maddesinin (C) fıkrası hükmü çerçevesinde anılan kamu idarelerinde istihdam edilecek personel ile bu ekonomik kodu içeren tertiplerden yapılması gereken akademik jüri ücreti ödemeleri için gerekli olan tutarları ilgili tertiplere aktarmaya Maliye Bakanı yetkilidir.

(2) Bu Kanuna bağlı (T) işaretli cetvelde yer alan taşıtlar, ancak çok acil ve zorunlu hâllere münhasır olmak kaydıyla ilgili bakanlığın teklifi üzerine Bakanlar Kurulu kararı ile edinilebilir.

(3) 5018 sayılı Kanuna ekli (I) ve (II) sayılı, cetvellerde yer alan kamu idareleri, sürekli işçileri ile 4/4/2007 tarihli ve 5620 sayılı Kanuna göre çalıştıracakları geçici işçileri, bütçelerinin (01.3) ile (02.3) ekonomik kodlarını içeren tertiplerde yer alan ödenekleri aşmayacak sayı ve/veya süreyle istihdam edebilirler. Bu işçilerle ilgili toplu iş sözleşmelerinden doğacak yükümlülükler, ihbar ve kıdem tazminatı ödemeleri, asgari ücret ve sigorta prim artışı nedeniyle meydana gelecek ödenek noksanlıkları Maliye Bakanlığı bütçesinin “Personel Giderlerini Karşılama Ödenegi” ile “Yedek Ödenek” tertiplerinde yer alan ödeneklerden aktarma yapılmak suretiyle karşılanabilir. Bu fıkarda belirtilen ekonomik kodlara bu durumlar dışında (söz konusu ekonomik kodlar arasındaki aktarmalar ile bu kodlar için birimler arası aktarmalar hariç) hiçbir şekilde ödenek aktarması yapılamayacağı gibi bütçenin başka tertiplerinden işçi ücreti ve fazla süreli çalışma ve/veya fazla çalışma ücreti de ödenemez. Bu fıkradaki ödenek aktarmasına ilişkin kısıtlamalar, kendi bütçe tertiplerinden aktarma yapılması koşuluyla TÜBİTAK için uygulanmaz.

(4) 5018 sayılı Kanuna ekli (I) ve (II) sayılı cetvellerde yer alan kamu idarelerinin harcama yetkilileri sürekli işçiler ile 5620 sayılı Kanuna göre çalıştıracakları geçici işçilerin fazla çalışmaları karşılığı öngörülen ödeneğe göre iş programlarını yapmak, bu ödeneği aşacak şekilde fazla süreli çalışma ve/veya fazla çalışma yaptırmamak ve ertesi yıla fazla süreli çalışma ve/veya fazla çalışmadan dolayı borç bıraktırmamakla yükümlüdürler. Deprem, yangın, su baskını, yer kayması, kaya düşmesi, çığ ve benzeri afetler nedeniyle yürürlüğe konulacak Bakanlar Kurulu kararları uyarınca yaptırılacak fazla çalışmalar ile fazla çalışma ücret ödemelerine ilişkin ilama bağlı borçlar için yapılacak aktarmalar hariç fazla süreli çalışma ve/veya fazla çalışma ücret ödemeleri için hiçbir şekilde ödenek aktarması yapılamaz.

(Plan ve Bütçe Komisyonunun Kabul Ettiği Metin)

Mali kontrole ilişkin hükümler

MADDE 8- (1) 5018 sayılı Kanuna ekli (I) ve (II) sayılı cetvellerde yer alan kamu idareleri;

a) Arızı nitelikteki işleriyle sınırlı kalmak koşuluyla yıl içinde bir ayı aşmayan sürelerle hizmet satın alınacak veya çalıştırılacak kişilere yapılacak ödemeleri,

b) İlgili mevzuatı uyarınca kısmi zamanlı hizmet satın alınan kişilere yapılacak ödemeleri,

c) 5/6/1986 tarihli ve 3308 sayılı Mesleki Eğitim Kanununun 25 inci maddesi gereğince aday, çırac ve işletmelerde meslek eğitimi gören öğrencilere yapılacak ödemeleri,

ç) 14/7/1965 tarihli ve 657 sayılı Devlet Memurları Kanununun 4 üncü maddesinin (C) fıkrası gereğince çalıştırılan geçici personele yapılacak ödemeleri,

bütçelerinin (01.4) ekonomik kodunda yer alan ödenekleri aşmayacak şekilde yaparlar ve söz konusu ekonomik kodu içeren tertiplere ödenek eklenemez, bütçelerin başka tertiplerinden (bu ekonomik kodu içeren tertiplerin kendi arasındaki aktarmalar ile 6 ncı maddenin üçüncü fıkrası kapsamında yapılan aktarmalar hariç) ödenek aktarılamaz ve ödenek üstü harcama yapılamaz. Ancak, özelleştirme uygulamaları nedeniyle iş akitleri feshedilenlerden 657 sayılı Kanunun 4 üncü maddesinin (C) fıkrası hükmü çerçevesinde anılan kamu idarelerinde istihdam edilecek personel ile bu ekonomik kodu içeren tertiplerden yapılması gereken akademik jüri ücreti ödemeleri için gerekli olan tutarları ve Türkiye İstatistik Kurumu Başkanlığınca tarım istatistikleri araştırmaları kapsamında çalıştırılacaklara yapılması gereken ödemeler için 15.000.000 Türk Lirasını geçmemek üzere gerekli olan tutarı ilgili tertiplere aktarmaya Maliye Bakanı yetkilidir.

(2) Bu Kanuna bağlı (T) işaretli cetvelde yer alan taşıtlar, ancak çok acil ve zorunlu hâllere münhasır olmak kaydıyla ilgili bakanlığın teklifi üzerine Bakanlar Kurulu kararı ile edinilebilir.

(3) 5018 sayılı Kanuna ekli (I) ve (II) sayılı cetvellerde yer alan kamu idareleri, sürekli işçileri ile 4/4/2007 tarihli ve 5620 sayılı Kanuna göre çalıştıracakları geçici işçileri, bütçelerinin (01.3) ile (02.3) ekonomik kodlarını içeren tertiplerde yer alan ödenekleri aşmayacak sayı ve/veya süreyle istihdam edebilirler. Bu işçilerle ilgili toplu iş sözleşmelerinden doğacak yükümlülükler, ihbar ve kıdem tazminatı ödemeleri, asgari ücret ve sigorta prim artışı nedeniyle meydana gelecek ödenek noksanlıkları Maliye Bakanlığı bütçesinin “Personel Giderlerini Karşılama Ödeneği” ile “Yedek Ödenek” tertiplerinde yer alan ödeneklerden aktarma yapılmak suretiyle karşılanabilir. Bu fıkroda belirtilen ekonomik kodlara bu durumlar dışında (söz konusu ekonomik kodlar arasındaki aktarmalar ile bu kodlar için birimler arası aktarmalar hariç) hiçbir şekilde ödenek aktarması yapılamayacağı gibi bütçenin başka tertiplerinden işçi ücreti ve fazla süreli çalışma ve/veya fazla çalışma ücreti de ödenemez. Bu fıkradaki ödenek aktarmasına ilişkin kısıtlamalar, kendi bütçe tertiplerinden aktarma yapılması koşuluyla TÜBİTAK için uygulanmaz.

(4) 5018 sayılı Kanuna ekli (I) ve (II) sayılı cetvellerde yer alan kamu idarelerinin harcama yetkilileri, sürekli işçiler ile 5620 sayılı Kanuna göre çalıştıracakları geçici işçilerin fazla çalışmaları karşılığı öngörülen ödeneye göre iş programlarını yapmak, bu ödeneye aşacak şekilde fazla süreli çalışma ve/veya fazla çalışma yaptırmamak ve ertesi yıla fazla süreli çalışma ve/veya fazla çalışmadan dolayı borç bıraktırmamakla yükümlüdürler. Deprem, yangın, su baskını, yer kayması, kaya düşmesi, çığ ve benzeri afetler nedeniyle yürürlüğe konulacak Bakanlar Kurulu kararları uyarınca yaptırılacak fazla çalışmalar ile fazla çalışma ücret ödemelerine ilişkin ilama bağlı borçlar için yapılacak aktarmalar hariç fazla süreli çalışma ve/veya fazla çalışma ücret ödemeleri için hiçbir şekilde ödenek aktarması yapılamaz.

(Hükümetin Teklif Ettiği Metin)

(5) Genel bütçe kapsamındaki kamu idareleri ile özel bütçeli idareler tarafından uluslararası anlaşma, kanun ve kararnameler gereği üye olunan uluslararası kuruluşlar dışındaki uluslararası kuruluşlara, gerekli ödeneğin temini hususunda Maliye Bakanlığının uygun görüşü alınmadan üye olunamaz ve katılma payı ile üyelik aidatı adı altında herhangi bir ödeme yapılamaz.

(6) Ekonomi Bakanlığı ve Hazine Müsteşarlığının uluslararası anlaşma, kanun ve kararnamelerle Türkiye Cumhuriyeti adına üye olduğu uluslararası kuruluşlara ilişkin işlemlerine (katılma payı ödemeleri dâhil) beşinci fıkra hükmü uygulanmaz.

(7) Merkezi yönetim kapsamındaki kamu idarelerince işletilen eğitim ve dinlenme tesisi, misafirhane, çocuk bakımevi, kreş, spor tesisi ve benzeri sosyal tesislerin giderleri, münhasıran bu tesislerin işletilmesinden elde edilen gelirlerden karşılanır. Bu yerlerde, merkezi yönetim bütçesi ile döner sermaye ve fonlardan ücret ödemek üzere 2015 yılında ilk defa istihdam edilecek yeni personel görevlendirilmez.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Yatırım Harcamaları, Mahalli İdareler ve Fonlara İlişkin Hükümler

Yatırım harcamaları

MADDE 9- (1) 2015 Yılı Yatırım Programına ek yatırım cetvellerinde yer alan projeler dışında herhangi bir projeye harcama yapılamaz. Bu cetvellerde yer alan projeler ile ödeneği toplu olarak verilmiş projeler kapsamındaki yıllara sari işlere (kurulu gücü 500 MW üzerinde olan baraj ve HES projeleri, Gebze-Haydarpaşa, Sirkeci-Halkalı Banliyö Hattının İyileştirilmesi ve Demiryolu Boğaz Tüp Geçişi İnşaatı Projesi, Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığınca gerçekleştirilecek şehir içi raylı ulaşım sistemleri ve metro yapım projeleri ile diğer demiryolu yapımı ve çeken araç projeleri hariç) 2015 yılında başlanabilmesi için proje veya işin 2015 yılı yatırım ödeneği, proje maliyetinin yüzde 10'undan az olamaz. Bu oranın altında kalan proje ve işler için gerektiğinde projeler 2015 Yılı Programının Uygulanması, Koordinasyonu ve İzlenmesine Dair Karar esaslarına uyulmak ve öncelikle kurumların yatırım ödenekleri içinde kalmak suretiyle revize edilebilir.

(2) Merkezi yönetim kapsamındaki kamu idarelerinin, yatırım programında ödenekleri toplu olarak verilmiş yıllık projelerinden makine-teçhizat, büyük onarım, idame-yenileme, tamamlama ile bilgisayar yazılımı ve donanımı projelerinin detay programları ile alt projeleri itibarıyla tatad edilen ve edilmeyen toplulaştırılmış projeler ile ilgili işlemlerde 2015 Yılı Programının Uygulanması, Koordinasyonu ve İzlenmesine Dair Karar esasları uygulanır.

(3) Merkezi yönetim kapsamındaki kamu idarelerinin bütçelerine yatırım projeleri ile ilgili olarak yapılacak ödenek ekleme, devir ve aktarma işlemleri 2015 Yılı Programının Uygulanması, Koordinasyonu ve İzlenmesine Dair Kararda yer alan usul ve esaslara göre yatırım programı ile ilişkilendirilir.

(4) 2015 Yılı Yatırım Programına ek yatırım cetvellerinde yıl içinde yapılması zorunlu değişiklikler için 2015 Yılı Programının Uygulanması, Koordinasyonu ve İzlenmesine Dair Kararda yer alan usullere uyulur.

(5) 3152 sayılı Kanunun 28/A ve 6360 sayılı Kanunun geçici 1 inci maddesinin yirmi beşinci fıkrası gereği 2015 yılı bütçesine devren kaydedilecek ödenekler, Kalkınma Bakanlığına bilgi vermek kaydıyla proje sahibi ilgili kurum tarafından Yatırım Programında yer alan projelerle ilişkilendirilir.

Mahalli idarelere ilişkin işlemler

MADDE 10- (1) Maliye Bakanlığı bütçesinin;

a) 12.01.31.00-06.1.0.07-1-05.2 tertibinde yer alan ödenek, 13/1/2005 tarihli ve 5286 sayılı Kanun uyarınca il özel idarelerine devredilen personelin aylık ve diğer her türlü mali ve sosyal haklarına ilişkin ödemelerini karşılamak üzere il özel idarelerine,

(Plan ve Bütçe Komisyonunun Kabul Ettiği Metin)

(5) Genel bütçe kapsamındaki kamu idareleri ile özel bütçeli idareler tarafından uluslararası anlaşma, kanun ve kararnameler gereği üye olunan uluslararası kuruluşlar dışındaki uluslararası kuruluşlara, gerekli ödeneğin temini hususunda Maliye Bakanlığının uygun görüşü alınmadan üye olunamaz ve katılma payı ile üyelik aidatı adı altında herhangi bir ödeme yapılamaz.

(6) Ekonomi Bakanlığı ve Hazine Müsteşarlığının uluslararası anlaşma, kanun ve kararnamelerle Türkiye Cumhuriyeti adına üye olduğu uluslararası kuruluşlara ilişkin işlemlerine (katılma payı ödemeleri dâhil) beşinci fıkra hükmü uygulanmaz.

(7) Merkezi yönetim kapsamındaki kamu idarelerince işletilen eğitim ve dinlenme tesisi, misafirhane, çocuk bakımevi, kreş, spor tesisi ve benzeri sosyal tesislerin giderleri, münhasıran bu tesislerin işletilmesinden elde edilen gelirlerden karşılanır. Bu yerlerde, merkezi yönetim bütçesi ile döner sermaye ve fonlardan ücret ödenmek üzere 2015 yılında ilk defa istihdam edilecek yeni personel görevlendirilmez.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Yatırım Harcamaları, Mahalli İdareler ve Fonlara İlişkin Hükümler

Yatırım harcamaları

MADDE 9- Tasarının 9 uncu maddesi Komisyonumuzca aynen kabul edilmiştir.

Mahalli idarelere ilişkin işlemler

MADDE 10- (1) Maliye Bakanlığı bütçesinin;

a) 12.01.31.00-06.1.0.07-1-05.2 tertibinde yer alan ödenek, 13/1/2005 tarihli ve 5286 sayılı Kanun uyarınca il özel idarelerine devredilen personelin aylık ve diğer her türlü mali ve sosyal haklarına ilişkin ödemelerini karşılamak üzere il özel idarelerine,

(Hükümetin Teklif Ettiği Metin)

b) 12.01.31.00-06.1.0.08-1-07.1 tertibinde yer alan ödenek, Köylerin Altyapısının Desteklenmesi Projesi (KÖYDES) kapsamında köylerin altyapı ihtiyaçları için il özel idareleri ve/veya köylere hizmet götürme birliklerine,

c) 12.01.31.00-06.1.0.09-1-07.1 tertibinde yer alan ödenek, Su Kanalizasyon ve Altyapı Projesi (SUKAP) kapsamında belediyelerin içme suyu ve atıksu projelerini gerçekleştirmek üzere İller Bankası Anonim Şirketine,

tahakkuk ettirilmek suretiyle kullanılır. SUKAP kapsamında ihtiyaç olması hâlinde genel bütçe kapsamındaki ilgili kamu idaresi bütçesine veya özel bütçeli idare bütçesine ödenek aktarılabilir. Bu fıkra kapsamında ilgili idarelere yapılan Hazine yardımları haczedilemez ve üzerine ihtiyati tedbir konulamaz.

(2) Birinci fıkranın (a) bendine göre yapılacak ödemelere ilişkin usul ve esaslar İçişleri Bakanlığı ve Maliye Bakanlığı tarafından birlikte belirlenir.

(3) Birinci fıkranın (b) ve (c) bentlerinde yer alan ödeneklerin, 2015 Yılı Yatırım Programında belirlenmesini müteakip, KÖYDES Projesi için iller bazında; SUKAP için ise belediyeler bazında dağılımı, kullanılması, izlenmesi ve denetimine ilişkin usul ve esaslar Yüksek Planlama Kurulu tarafından karara bağlanır.

(4) 6360 sayılı Kanun uyarınca tüzel kişiliği kaldırılan il özel idarelerinin bulunduğu illerdeki büyükşehir belediyeleri 2013 yılında söz konusu il özel idarelerince öz kaynakları ile gerçekleştirilen eğitim ve sağlık amaçlı yatırım tutarlarının dörtte üçünden az olmamak üzere, her derecedeki Devlet okullarının inşaat, bakım ve onarımları ile sağlık yatırım projelerinin gerçekleştirilmesi için yatırım harcaması yaparlar. Bu harcamalar, Milli Eğitim Bakanlığı ve Sağlık Bakanlığının planlamaları esas alınarak ilgili büyükşehir belediyesi ile valilik arasında yapılacak protokollere dayalı olarak yapımı devam eden projelere öncelik verilmek suretiyle gerçekleştirilir. Tamamlanan proje konusu işler ilgili Bakanlığa bedelsiz olarak devredilir. Bu kapsamda, söz konusu yatırımların valilik bünyesinde yapılmasının kararlaştırılması halinde büyükşehir belediyelerince aktarılan tutarları, bir yandan genel bütçenin (B) işaretli cetveline gelir, diğer yandan İçişleri Bakanlığı bütçesinin ilgili tertiplerine ödenek kaydetmeye, kaydedilen bu ödeneklerden kullanılmayan tutarları ertesi yıl bütçesine devren gelir ve ödenek kaydetmeye İçişleri Bakanı yetkilidir.

Fonlara ilişkin işlemler

MADDE 11- (1) Türk Silahlı Kuvvetlerine stratejik hedef planı uyarınca temini gerekli modern silah, araç ve gereçler ile gerçekleştirilecek savunma ve NATO altyapı yatırımları için yıl içinde yapılacak harcamalar; 7/11/1985 tarihli ve 3238 sayılı Kanunla kurulan Savunma Sanayii Destekleme Fonunun kaynakları, bu amaçla bütçeye konulan ödenekler ve diğer aynı ve nakdi imkânlar birlikte değerlendirilmek suretiyle Savunma Sanayii İcra Komitesince tespit edilecek esaslar çerçevesinde karşılanır,

(2) Millî Savunma Bakanlığı, Jandarma Genel Komutanlığı ve Sahil Güvenlik Komutanlığına bütçe ile tahsis edilen mevcut ödeneklerden birinci fıkra hükümleri gereğince tespit edilecek tutarları; Emniyet Genel Müdürlüğüne bütçe ile tahsis edilen mevcut ödeneklerden uçak ve helikopter, insansız hava araçları (İHA), uçuş simülatörü ve Elektronik Harp (HEWS) projesine ilişkin tutarları; Türkiye Hudut ve Sahiller Sağlık Genel Müdürlüğüne bütçe ile tahsis edilen mevcut ödenekler ile bu Genel Müdürlük bütçesine kaydedilen ödeneklerden motorbot alımına yönelik tutarları; Orman Genel Müdürlüğüne bütçe ile tahsis edilen mevcut ödenekler ile bu Genel Müdürlük bütçesine kaydedilen ödeneklerden Helikopter Alım Projesine ilişkin tutarları; Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğüne bütçe ile tahsis edilen mevcut ödenekler ile bu Genel Müdürlük bütçesine kaydedilen ödeneklerden araştırma gemisi alımına yönelik tutarları; Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı bütçesi ödeneklerinden petrol ve doğalgaz boru hatları entegre güvenlik sistemi tedarikine ilişkin tutarları; Afet ve Acil Durum

(Plan ve Bütçe Komisyonunun Kabul Ettiği Metin)

b) 12.01.31.00-06.1.0.08-1-07.1 tertibinde yer alan ödenek, Köylerin Altyapısının Desteklenmesi Projesi (KÖYDES) kapsamında köylerin altyapı ihtiyaçları için il özel idareleri ve/veya köylere hizmet götürme birliklerine,

c) 12.01.31.00-06.1.0.09-1-07.1 tertibinde yer alan ödenek, Su Kanalizasyon ve Altyapı Projesi (SUKAP) kapsamında belediyelerin içme suyu ve atıksu projelerini gerçekleştirmek üzere İller Bankası Anonim Şirketine,

tahakkuk ettirmek suretiyle kullanılır. SUKAP kapsamında ihtiyaç olması hâlinde genel bütçe kapsamındaki ilgili kamu idaresi bütçesine veya özel bütçeli idare bütçesine ödenek aktarılabilir. Bu fıkra kapsamında ilgili idarelere yapılan Hazine yardımları haczedilemez ve üzerine ihtiyati tedbir konulamaz.

(2) Birinci fıkranın (a) bendine göre yapılacak ödemelere ilişkin usul ve esaslar İçişleri Bakanlığı ve Maliye Bakanlığı tarafından birlikte belirlenir.

(3) Birinci fıkranın (b) ve (c) bentlerinde yer alan ödeneklerin, 2015 Yılı Yatırım Programında belirlenmesini müteakip, KÖYDES Projesi için iller bazında; SUKAP için ise belediyeler bazında dağılımı, kullanılması, izlenmesi ve denetimine ilişkin usul ve esaslar Yüksek Planlama Kurulu tarafından karara bağlanır.

Fonlara ilişkin işlemler

MADDE 11- Tasarının 11 inci maddesi Komisyonumuzca aynen kabul edilmiştir.

(Hükümetin Teklif Ettiği Metin)

Yönetimi Başkanlığına bütçe ile tahsis edilen mevcut ödeneklerden Afet Sonrası Görüntü İşleme İstasyonu Kurulması Projesine ilişkin tutarları; ilgili hizmetleri gerçekleştirmek üzere Savunma Sanayii Destekleme Fonuna ödemeye ilgisine göre Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığından sorumlu Başbakan Yardımcısı, Millî Savunma Bakanı, İçişleri Bakanı, Sağlık Bakanı, Orman ve Su İşleri Bakanı veya Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı yetkilidir.

(3) Savunma Sanayii Destekleme Fonundan Hazineye yatırılacak tutarları bir yandan genel bütçeye gelir, diğer yandan Millî Savunma Bakanlığı bütçesinin ilgili tertiplerine ödenek kaydetmeye ve geçen yıllar ödenek bakiyelerini devretmeye Maliye Bakanı yetkilidir.

(4) İlgili yıllar bütçe kanunları uyarınca, yürütülmesi öngörülen projeler için Savunma Sanayii Destekleme Fonuna aktarılan tutarlardan kullanılmayan kısımlar, Savunma Sanayii Destekleme Fonundan ilgili genel bütçeli idarenin merkez muhasebe birimi hesabına; özel bütçeli idarelerde ise muhasebe birimi hesabına yatırılır ve ilgili idarenin (B) işaretli cetveline gelir kaydedilir. Gelir kaydedilen tutarlar karşılığını ilgili idare bütçesine ödenek kaydetmeye genel bütçeli idarelerde Maliye Bakanı, özel bütçeli idarelerde ise ilgili özel bütçeli idare yetkilidir. Millî Savunma Bakanlığı, Jandarma Genel Komutanlığı ve Sahil Güvenlik Komutanlığı dışındaki idarelerde ödenek kaydı yılı yatırım programı ile ilişkilendirilerek yapılır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Çeşitli Hükümler

Hazine garantili imkân ve dış borcun ikraz limiti ile borç üstlenim taahhüt limiti ve borçlanmaya ilişkin işlemler

MADDE 12- (1) 2015 yılında, 28/3/2002 tarihli ve 4749 sayılı Kamu Finansmanı ve Borç Yönetiminin Düzenlenmesi Hakkında Kanuna göre sağlanacak; garantili imkân ve dış borcun ikraz limiti 3 milyar ABD Dolarını aşamaz.

(2) 1 inci maddenin birinci fıkrasının (a) bendi ile belirlenen başlangıç ödeneklerinin yüzde 1'ine kadar ikrazen özel tertip Devlet iç borçlanma senedi ihraç edilebilir.

(3) 2015 yılında 4749 sayılı Kanunun 8/A maddesi çerçevesinde Hazine Müsteşarlığınca sağlanacak borç üstlenim taahhüdü 3 milyar ABD Dolarını aşamaz.

Gelir ve giderlere ilişkin diğer hükümler

MADDE 13- (1) 22/2/2005 tarihli ve 5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanununun 51 inci maddesinin birinci fıkrasının (f) bendi ile 3/7/2005 tarihli ve 5393 sayılı Belediye Kanununun 68 inci maddesinin birinci fıkrasının (f) bendi uyarınca il özel idareleri ve belediyelerin ileri teknoloji ve büyük tutarda maddi kaynak gerektiren altyapı yatırımlarında Kalkınma Bakanlığının teklifi üzerine Bakanlar Kurulunca kabul edilen projeleri için yapılacak borçlanmalar, 5302 sayılı Kanunun 51 inci maddesinin birinci fıkrasının (d) bendi ile 5393 sayılı Kanunun 68 inci maddesinin birinci fıkrasının (d) bendi kapsamında hesaplanan faiz dâhil borç limitinin hesaplanmasına dâhil edilir. Ancak, il özel idareleri, belediyeler ve bunların bağlı kuruluşları ile sermayesinin yüzde 50'sinden fazlasına sahip oldukları şirketler tarafından Avrupa Birliği ile katılım öncesi mali iş birliği çerçevesinde desteklenen projelerinin finansmanı için yapılan borçlanmalar, çok taraflı yatırım ve kalkınma bankalarından doğrudan veya İller Bankası Anonim Şirketi aracılığıyla yapılan borçlanmalar ile SUKAP kapsamında yürütülecek işler için İller Bankası Anonim Şirketinden yapılan borçlanmalarda söz konusu borç stoku limitine uyma şartı aranmaz.

(2) Türkiye İhracat Kredi Bankası Anonim Şirketinin politik risk kapsamında yapacağı tahsilatın ve Bankanın faaliyet kârlarından Hazineye tekabül eden temettü tutarlarının ve olağanüstü yedek akçelerinin tamamı veya bir kısmı, Bankanın politik risk alacağına mahsup edilebilir. Söz konusu mahsup işlemlerine Hazine Müsteşarlığının bağlı olduğu Bakan; mahsup işlemlerini Hazine Müsteşarlığının teklifi üzerine mahiyetlerine göre ilgili Devlet hesaplarına kaydettirmeye ve bu işlemlere karşılık gelen tutarları bir yandan bütçeye gelir, diğer yandan da Hazine Müsteşarlığı bütçesinin ilgili tertibine ödenek kaydetmeye Maliye Bakanı yetkilidir.

(3) 2006 yılından önce katma bütçeli olan idarelerden 5018 sayılı Kanunla genel bütçe kapsamına alınanların ilgili mevzuatında belirtilen kurum gelirleri, genel bütçe geliri olarak tahsil edilir.

(Plan ve Bütçe Komisyonunun Kabul Ettiği Metin)

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Çeşitli Hükümler

Hazine garantili imkân ve dış borcun ikraz limiti ile borç üstlenim taahhüt limiti ve borçlanmaya ilişkin işlemler

MADDE 12- Tasarının 12 nci maddesi Komisyonumuzca aynen kabul edilmiştir.

Gelir ve giderlere ilişkin diğer hükümler

MADDE 13- (1) 22/2/2005 tarihli ve 5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanununun 51 inci maddesinin birinci fıkrasının (f) bendi ile 3/7/2005 tarihli ve 5393 sayılı Belediye Kanununun 68 inci maddesinin birinci fıkrasının (f) bendi uyarınca il özel idareleri ve belediyelerin ileri teknoloji ve büyük tutarda maddi kaynak gerektiren altyapı yatırımlarında Kalkınma Bakanlığının teklifi üzerine Bakanlar Kurulunca kabul edilen projeleri için yapılacak borçlanmalar, 5302 sayılı Kanunun 51 inci maddesinin birinci fıkrasının (d) bendi ile 5393 sayılı Kanunun 68 inci maddesinin birinci fıkrasının (d) bendi kapsamında hesaplanan faiz dâhil borç limitinin hesaplanmasına dâhil edilir. Ancak, il özel idareleri, belediyeler ve bunların bağlı kuruluşları ile sermayesinin yüzde 50'sinden fazlasına sahip oldukları şirketler tarafından Avrupa Birliği ile katılım öncesi mali iş birliği çerçevesinde desteklenen projelerinin finansmanı için yapılan borçlanmalar, çok taraflı yatırım ve kalkınma bankalarından doğrudan veya İller Bankası Anonim Şirketi aracılığıyla yapılan borçlanmalar ile SUKAP kapsamında yürütülecek işler için İller Bankası Anonim Şirketinden yapılan borçlanmalarda söz konusu borç stoku limitine uyma şartı aranmaz.

(2) Türkiye İhracat Kredi Bankası Anonim Şirketinin politik risk kapsamında yapacağı tahsilatın ve Bankanın faaliyet kârlarından Hazineye tekabül eden temettü tutarlarının ve olağanüstü yedek akçelerinin tamamı veya bir kısmı, Bankanın politik risk alacağına mahsup edilebilir. Söz konusu mahsup işlemlerine Hazine Müsteşarlığının bağlı olduğu Bakan; mahsup işlemlerini Hazine Müsteşarlığının teklifi üzerine mahiyetlerine göre ilgili Devlet hesaplarına kaydettirmeye ve bu işlemlere karşılık gelen tutarları bir yandan bütçeye gelir, diğer yandan da Hazine Müsteşarlığı bütçesinin ilgili tertibine ödenek kaydetmeye Maliye Bakanı yetkilidir.

(3) 2006 yılından önce katma bütçeli olan idarelerden 5018 sayılı Kanunla genel bütçe kapsamına alınanların ilgili mevzuatında belirtilen kurum gelirleri, genel bütçe geliri olarak tahsil edilir.

(Hükümetin Teklif Ettiği Metin)

(4)4/12/1984 tarihli ve 3096 sayılı Türkiye Elektrik Kurumu Dışındaki Kuruluşların Elektrik Üretimi, İletimi, Dağıtım ve Ticareti ile Görevlendirilmesi Hakkında Kanun kapsamındaki tabii kaynakların ve tesislerin işletme haklarının devrinden elde edilen gelirlerin tamamı genel bütçeye gelir kaydedilir.

Yürürlük

MADDE 14- (1) Bu Kanun 1/1/2015 tarihinde yürürlüğe girer.

Yürütme

MADDE 15- (1) Bu Kanunun;

- a) Türkiye Büyük Millet Meclisi ile ilgili hükümlerini Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı,
  - b) Cumhurbaşkanlığı ile ilgili hükümlerini Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri,
  - c) Sayıştay Başkanlığı ile ilgili hükümlerini Sayıştay Başkanı,
  - ç) Genel bütçe kapsamındaki kamu idareleri ile ilgili hükümlerini ilgili bakanlar ve Maliye Bakanı,
  - d) Özel bütçeli idarelere ilişkin hükümlerini idarelerin bağlı veya ilgili olduğu bakanlar ve Maliye Bakanı,
  - e) Düzenleyici ve denetleyici kurumlara ilişkin hükümlerini kendi kurulları ve/veya kurum başkanları,
  - f) Diğer hükümlerini Maliye Bakanı,
- yürütür.

Ahmet Davutoğlu

Başbakan

Başbakan Yardımcısı

B. Arınç

Başbakan Yardımcısı

N. Kurtulmuş

Avrupa Birliği Bakanı

V. Bozku

Çevre ve Şehircilik Bakanı

İ. Güllüce

Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı

T. Yıldız

Gümrük ve Ticaret Bakanı

N. Canikli

Kültür ve Turizm Bakanı

Ö. Çelik

Milli Savunma Bakanı

İ. Yılmaz

Başbakan Yardımcısı

A. Babacan

Adalet Bakanı

B. Bozdağ

Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanı

F. Işık

Dışişleri Bakanı V.

Ö. Çelik

Gençlik ve Spor Bakanı

A. Ç. Kılıç

İçişleri Bakanı

E. Ala

Maliye Bakanı

M. Şimşek

Orman ve Su İşleri Bakanı

V. Eroğlu

Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanı

L. Elvan

Başbakan Yardımcısı

Y. Akdoğan

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanı

A. İslam

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı

F. Çelik

Ekonomi Bakanı

N. Zeybekci

Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanı

M. M. Eker

Kalkınma Bakanı

C. Yılmaz

Milli Eğitim Bakanı

N. Avcı

Sağlık Bakanı

M. Müezzinoğlu

(Plan ve Bütçe Komisyonunun Kabul Ettiği Metin)

(4)4/12/1984 tarihli ve 3096 sayılı Türkiye Elektrik Kurumu Dışındaki Kuruluşların Elektrik Üretimi, İletimi, Dağıtımı ve Ticareti ile Görevlendirilmesi Hakkında Kanun kapsamındaki tabii kaynakların ve tesislerin işletme haklarının devrinden elde edilen gelirlerin tamamı genel bütçeye gelir kaydedilir.

(5) 31/12/2014 tarihi itibarıyla, Türk Standartları Enstitüsünün Türk Lirası ve döviz cinsinden kasa ve banka bakiyesinin Türk Lirası tutarı ile sahip olduğu tahvil, bono ve diğer menkul kıymetlerin değerinin Türk Lirası toplamının 100.000.000 Türk Lirasını aşmayacak kısmı, TÜBİTAK, KOSGEB ve Gebze Teknik Üniversitesinin Muallimköy Teknoloji Geliştirme Bölgesi Yönetici Şirketinin sermaye artırımlarına payları oranında katılmaları amacıyla, 2015 yılı Şubat ayı sonuna kadar bu idarelerin Merkez Muhasebe Birimleri hesaplarına aktarılır. Aktarılan bu tutarlar söz konusu İdarelerin (B) işaretili cetvellerine gelir ve münhasıran sermaye katılımına ilişkin ihtiyaçlarını karşılamak üzere (A) işaretili cetvellerine ödenek olarak kaydedilir. Bu fıkranın uygulanmasına ilişkin her türlü tedbiri almaya ve sorunları gidermeye Maliye Bakanı yetkilidir.

Yürürlük

MADDE 14- Tasarının 14 üncü maddesi Komisyonumuzca aynen kabul edilmiştir.

Yürütme

MADDE 15- Tasarının 15 inci maddesi Komisyonumuzca aynen kabul edilmiştir.

